

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

2224.155 (4)

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

BOUGHT WITH
MONEY RECEIVED FROM
LIBRARY FINES

A MAGYAR NYELV

SZÓTÁRA.

NEGYEDIK KÖTET.

RÖVIDÍTÉSEK.

= olvasd : annyi mint
am. = annyi mint
áth. = átható ige
átv. = átvitten
átv. ért. = átvitt értelemben
belsz. = belszenvedő ige
elv. = elvontan, elvont értelemben
ért. = értelemben
fér. kn. = férfi keresztnév
fn. = főnév
fő- és mn. = fő és melléknév
gyak. = gyakorlatos
harm. szr. = harmadik személyraggal
h. = helyett
helyn. = helynév
helyr. = helyragok v. helyraggal
htn. = határtalan mód
ih. = igehatározó
igek. = igeképző
isz. = indulatszó
k. = középige
kics. = kicsinyező
km. = közmondat
ksz. = kötszó
külsz = külszenvedő ige
l. = lásd
m. = múlt idő
magash. = magashangon
mélyh. = mélyhangon
mivelt. = miveltető
mn. = melléknév
mváros = mezőváros
névk. = névképző
női kn. = női keresztnév
nm. = névmás
névr. = névrag
önh. = önható ige
ösz. = öszvetett
p. v. *pl.* például
par. = parancsoló mód
tb. = többes szám
t. i. = tudniillik
tt. = tárgyeset
tulajdon ért. = tulajdon értelemben
v. = vagy
v. ö. = vesd öszve.

A MAGYAR NYELV

SZÓTÁRA.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

KÉSZÍTETTÉK:

CZUCZOR GERGELY ÉS FOGARASI JÁNOS.

M. TUDOM. AKAD. RENDES TAGOK.

NEGYEDIK KÖTET.

PEST,

EMICH GUSZTÁV MAGYAR AKADÉMIAI NYOMDÁSZNÁL.

1867.

2224.155 (4)

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
MAY 1 1958

M

M, kisded alakban *m*, huszonegyedik betü a magyar ábéczerendben, s a mássalhangzók sorában tizennegyedik, magán ejtve: *em*. Mint az ajkak zárlásával képzett, az ajakhangokhoz tartozik, de rokonságban van a nyelvhangok közől az *n*-nel is, mint a *mádra* és *nádra*, *meder* és *neder*, *mevet* és *nevet*, *medves* és *nedves* szók változata mutatja. Sőt általában az *n*, közvetlenül ajakhangok, pl. *b* előtt *m*-mé, az *m* pedig némely mások pl. *t* előtt (mint alább) *n*-né változik, pl. *külömb*, *azonban* a kiejtésben *külömb*, *azomban*; *bont*, *ront*, *csont* és több számtalanok még helyesirásunkban is megtartják az *n*-et ezek helyett: *bomt*, *romt*, *csomt* stb. (itt alább bővebben). T. i. az *m* és *n* mint orrhangok is oly közel állnak egymáshoz, hogy ha az *m* kiejtésénél ajkainkat be nem zárjuk, *n* hallatszik, az *n* kiejtésénél pedig az ajkak bezárta mellett *m*. Mint gyök vagy törzsbeli végbetü, a *b*, *p* képzővel szeret párosulni, pl. csom-b, czom-b, dom-b, gom-b, lom-b, rom-b, tom-b, csöm-b, göm-b, csim-b, zsém-b, dorom-b, döröm-b, zöröm-b, kam-p, kám-p, csám-p, hom-p, kom-p, lom-p, csöröm-p stb. A *d*, *g*, *t*, s ezekből alakult *cs*, *gy* képzők előtt könnyebb kiejtés végett gyakran *n*-re változva ejtetik s rendesen iratik is, mint, *ronda* (rom-d-a), *gondor* (gom-dor), *göngy* (göm-gy), *göndör* (göm-dör), *ron-cs* (rom-cs), *rongy* (rom-gy), *rongál* (rom-gál), *ront* (rom-t), *ont* (om-t), *bont* (bom-t), *önt* (öm-t), *hánt* (hám-t), *szánt* (szám-t), *hint* (him-t), *henger* (hem-ger) *hentereg* (hemtereg), *csont* (csom-t), *háncs* (hám-cs), *nincs* (nem-cs). Így a latinban is: *condo*, cum-do, *congero*, *contero* stb.

Az *m*-vel kezdődő gyökök száma, mint *ma*, *mad*, *mag*, *magy*, stb. mintegy százra, az *m* végzetüeké pedig, mint: *om*, *bom*, *rom*, *som* stb. körülbelül kilenczvenre megy. Amazok közől némelyek 1) hangutánzók: *má*, *máv*, *mávog*, *mám*, *mám*, *mámmám*, *mámog*, *macska*, *mamuk*, *mahó* (mohó), *máhol*, *makog*, *majzol*, *málé* (méla), *mekeg*, *mú*, *mumus*, *mufla*, *mukk*, *mukkan*. 2) gömbölyűded vagy csomós testeket jelentenek: *mag*, *magy*, *magyal*, *makk*, *mancs*, *mogy*, *mogyoró*, *mony*, *monyorú*, *motyó* stb. 3) folyós testre, nedvességre vonatkoznak, egyszersmind *p*, *b*-vel fölcserélődnek: *mocs*, poc*s*, *mocsár*, bocsár, *mocsok*, pocsék, *mocsolya*, pocsolya, *maszat*, paszat. 4) mozgásra vonatkoznak: *moczczan*, *mozog*, *mozzan*, *motoz*, *motóla*, *matat*, *ma*, *mász*, *megy*, *munka*, *mű*. 5) emelkedésre mutatnak: *magas*, *magasztal*, *madár*.

Többször rokonszervü betükkel fölcserélődik, mint: *má bá*; *mamlasz bamba*; *madár badár*; *med ned*; *makog bakog*; *makacs bakacsol*; *mekeg bekeg*; *molyh polyh*; *mankó bankó*; *mese besze*; *magas nagy* stb. Rövidítésekben m. = múlt, m. e. = mult esztendei vagy múlt esztendőben; m. é. = múlt évi v. múlt évben; am. = annyimint; ú. m. = úgymint.

Némely *m* kezdetü szavaink hasonló értelmü idegenekkel rokonok, pl. a latin nyelvben: *magas* magnus; *máhol* mandit, manducat; *mar* mordet; *maradoz* moratur; *marha* (jószág, áru) merx; *med* mador; *megy* meat; *merít*, *márt* mergit; *metsz* metit; *meddő* mutilus; *mérték* metrum; *muszog* mussit; *mocs* mucus; *moh* muscus; *mond* mandat; *mord* mordax; *morog* murmurat; *motoz* motitat; *mukkan* mutit stb.

MA, (1), fn. tt. *mát*; többese ugyan nincs divatban, de ha több mai időről vagy napról akarnánk szólani, bizvást mondhatunk *mákat* is. Értelme: jelen idő, ami jelennen *megy* vagy foly; ellentétei: *múlt* és *jövő*. Ez értelem rejlik a *mai világ*, *mai kor*, *mai szokás*, *mai gondolkodásmód* kifejezésekben is. Szorosb ért. azon idő, mely a legujonnan folyó napot képezi, vagyis azon nap, melyben jelennen élünk, vagyunk, melyet t. i. közvetlenül a *tegnap* előzött meg és szintén közvetlenül a *holnap* vált fel. A viszonyító névragokat mind fölveszi, és pedig a ragozás szabályaihoz képest hol megnyúlva, hol rövidnek maradva, pl. *máé* (vagy maé) legyen a dicsőség, ne a holnapé, *mának* vagy tegnapnak előtte. Pázmán, Ep. Tom. 2. p. 209. Egy *mát* nem adok két holnapért. Aki *mát* megadta, holnapot nem igérte. (Km.). *Mában* helyezem minden reményemet. A tegnapi költség egy részét *mába* számitom. E beteg *mán* túl nem él. Nincs bizonyosb a *mánál*, s bizonytalan a holnap. *Mára* vártunk benneteket, s csakugyan itt vagytok. Tegnapról *mára* hagyott munka. *Mához* egy hétre nálatok leszek. *Mából* holnapot csinált. *Máról* holnapra halasztani a teendőket. Ő csak *máról* gondoskodik. *Mától* fogva nem iszom bort. *Maig* (vagy *máig*) sem tudni, hová lett. *Máért* (vagy *maért*) tettünk mindent: *Mával* ismét többet élünk. A tegnapot nem lehet *mává* tenni. A holnapot *maul* v. *mául* venni.

Származékai: *mai* vagy *mái*, *majd*, *most*, (régiesen és tájdivatosan: mast), *már* (v. tájdivatosan. *mán*, v. *má*, v. *márig*, v. *máran*), *maság*.

MA, (2), időhatározó. 1) Régiesen am. jelen időben, latinul: *nunc*, németül: *jetzt*. Ez értelemben többször használja a Müncheni codex irója. „Bódogok, kik ma éheztek.“ (Beati, qui nunc esuritis). Luk. 6. „Ma kedig menekedetet nem valnak. (Nunc autem excusationem non habent). Ján. 15. „Így a Bécsi codexben is: „Azért ma imádj müértönk.“ (Nunc ergo ora pro nobis). Judith 8. „És ma, uram királ, Ábrahámnak Istene, irgalmazjh te népednek.“ (Et nunc, domine rex stb). Esther. 12. 2) Most divatozó értelemben különösen am. jelennen folyó napon, ez napon. *Ma van ma.* (Km.). *Mit ma véghez vihetsz*, *holnapra ne halaszd.* (Km.). *Jobb ma egy veréb*, *mint holnap egy túzok*; vagy: *jobb ma egy kis veréb*, *mint nagy túzok holnap*; vagy: *jobb ma nekem egyketto*, *mint holnap tizenkettő.* (Km.), *Ma nekem*, *holnap neked. Maholnap* am. rövid idő alatt, nem sokára. l. MAHOLNAP. *Ma nem ett*, am. ehes. *Ma van Jakab nap.* (Km.). 3) A tiszai vidéken tájszokásilag am. tüstént, azonnal. *Eredj ma!* eredj tüstént, *gyere ma*

stb. miből következtethetni, hogy az előbbi jelentésekben is a sebes mozgás rejlik, mi a gyorsan suhanó jelen időt jellemzi. A csagataj nyelvben *bat* am. gyors, hamar (Abuska). Figyelmet érdemel Szalay Á. 400 magyar levele közt, egy 1555-iki levélben a ‚ma' szónak ‚mihelyt' értelme: „Bizon, hogy kin voltanak az törökök, de bizonynyal nem írhatom nagyságodnak mith miveltenek .... ma megérthem nagyságodnak megírom." Használtatik öszvetételben is: *márma* v. *máma*.

Ezen eredeti ős nyelvből fenmaradt rövid szó úgy látszik megvan a latin *mane, maturus* származékokban, valamint a franczia *main* szórészben is, melyből *demain* (olaszul: *domane)* és *lendemain* öszvetett szók eredtek.

MA, (3), hangszó, melyből *macs, macska, mamuk, maszog, mazna* hangutánzók erednek. Szájnyitogatást jelent a *majzol*, és a *majom* szókban; ide tartozik a rágicsáló *mókus* is, elemezve: *maókus*.

—MA, vékonyhangon: *me*, névképző, pl. *buzma, duz-ma, szak-ma, szusz-ma, tuty-ma, haj-ma, fity-ma, kari-ma, tuk-ma, tor-ma, kucs-ma, koz-ma, pisz-ma, el-me, is-me, bösz-me, esz-me*. Ebből származott további alakulással a—*mány*—*mény* képző. Elemzését illetőleg l. Előbeszéd 140, 141, 143. l. Egyébiránt a tatártörök nyelvben igen termékeny igenév-képző, s általán azt tartják róla a nyelvészek, hogy a határtalan módból a végső *k* elhagyásával származik, pl. *bil-mek, tud-ni, bil-me* tudomány és tudomás (tudoma); *kïl-mak* cselekedni, *kïl-ma*, cselekvény; *dik-mek* ültetni *dik-me* ültetmény v. ültetvény, *jon-mak* metszeni, *jon-ma* metszvény stb. Sőt maga a határtalan mód is *(mak, mek)* használtatik igenevül a cselekvés kifejezésére; azonban megjegyzendő, hogy irásban a *ma, me* végén, néma *h* áll.

MÁ, (1), több vidéken divatozó tájszólás, a szokottabb *már* helyett. l. MÁR.

MÁ, (2), hangszó, mely különösen a siró macska hangját utánozza a *mávog, mávogás*, és a siró nyulét a *mákog* származékokban.

MÁ, (3), szájtátást utánzó gyök, melyből *málé* (szája), *mámor, mámmám, máhol, mámmog* erednek; rokon a megfordított *ám gyökkel*.

MACS, 1) hangszó, melyből eredt *macsog* törzsök, és ebből a közdivatú *macska*, (= macsogó), melynek egyik ismeretes hangja *ma*, megnyujtva *má*, egyezik vele: *vacs* is. L. MACSKA. 2) Tájdivatosan am. *mocs*, melyből lett *macsár*, azaz *mocsár*. 3) Gyöke *macsuka* szónak, (midőn csomót jelent, mint ‚mács' rokon gyök).

MÁCS, (1), (ma-ács am. csomós, lehet *máncs*-ból[1] is öszvehúzva, l. M betű és MÁCSONYA. 1) helynév melyből *Mácsa* több helyek neve származott. 2) Gyöke a *mácsonya* fűvet jelentő szónak; l. ezt.

MÁCS, (2), puszta Bihar m.; helyr. *Mács-ra, —on, —ról*.

MÁCSA, faluk, Arad és Pest m. puszta Bihar m.; helyr. *Mácsá-ra, —n, —ról*.

MÁCSÉD, KIS—, NAGY—, faluk Pozsony m.; helyr. *Mácséd-ra, —on, —ról*.

MÁCSIK, (mák-csik) fn. tt. *mácsik-ot*, harm. szr. *—ja*. Némely tájakon, pl. Mátyusföldén: *csikmák*. Néhutt am. vékonyra tehát csik formára metélt vagy sodrott, másutt négy szegletre vágott vagy metélt, vagy szakgatott tésztás étel. Innen: *mácsikszedő*, nyellel ellátott, öblös fejü, s alatt kilyukgatott edény, melylyel a *megfött mácsikot* kimerik. Kétségtelen, hogy az eredeti mácsik mákkal készített csikos tészta volt, tehát *mákcsik*, mákos csik, mely a mátyusföldi *csikmák*-ban egészen, csakhogy fordítva, megvan, t. i. aki mácsikot eszik, az csikot és mákot eszik. Megjegyzendő, hogy a mácsikot alakja miatt egyszerűen csiknak is nevezik. Néhutt a köznép az eredeti öszvetételt nem értvén, már *túrós mácsik, mákos mácsik-, mézesmákos mácsik*-ról is beszél. Azonban több helyütt, különösen a székelyeknél Kriza J. szerént ‚mácsik' alatt csak mákos csíkot értenek, mely szokott nagy pénteki étel sodrott tésztából. Már a régieknél is eléjön pl. Thaly K. gyüjteményében a XVII. századból:

„Mond az urának: egyél ha hoztál,
Üres konyhára mért házasodtál!
. . . .
Koporsójáig jász (gyász) dolga annak,
Kinek szemére effélét hánynak;
Csak rozskása is, kit szívből adnak,
Mézes mácsiknál jobb ízü annak."

MACSKA, (macs-ka macs-og-a) fn. tt. *macskát*. Széles, természetrajzi ért. ragadozó négylábu állatok neme, melyeknek sajátságos szerkezetü fogaik élesek, horgas karmaik hüvelybe rejtettek, s kinyujthatók, fejeik gömbölyük, s nyelveik tüskések. (Felis). Ide tartoznak az orozlán, tigris, párducz, hiúz stb. Szorosb ért. a közönséges macska, legkisebb faja a fennemlített nemnek. (Felis catus). *Vad macska*, mely az erdők odvas fáiban lakik, szürke szőrü, hátán lefolyó fekete csikjai vannak, s farka fekete, gyürüs. A *házi macska* valamivel kisebb, és különféle szinü vagy tarka. Ez szaporán tenyészik, s az egereknek és patkányoknak nagy pusztitója. Egyébiránt háziassága mellett sem vetkezik ki vadságából, ravasz természetét megtartja, s midőn hizelgeni látszik is, sérteni, karmolni szeret. A him neve különösen *kandúr*. A macska, midőn farkával játszik, azt mondják róla, hogy *fon*. Midőn hizelegve szól: *dudál* vagy *dorombol*, midőn sír, *miog, mávog, nyávog* vagy *cziczog*. Hivó nevei: *maczus, cziczi, cziczа, cziczus, cziczuska*. Nevét a *ma, mau* hangtól kapta, melyből lett *macsog*, azaz *ma, mau* hangon szól; máskép: *vacsog;* vagy pedig a *macs* rágicsáló (*μασάομαι, μάσταξ*), csamcsogó, vaczogó hangtól. Ezek szerént *macsogó* lett *macsoga, macsga, macska*, mint: *czineg czinke, fecseg fecske, locsog locska, bugyog bugyka*, stb. A csagataj nyelvben *mosuk* vagy

Budenz társunk olvasása szerént: *mösük*, teljesen azonos hangokban is a ‚macska' szóval. Mint ismeretes házi állatról több példabeszéd van, pl. *alázatos* v. *alamuszi macska nagyot ugrik, s egeret fog. Alánéző macskának nem kell hinni. Lám oly bölcs, mint az én macskám. Nekem is volt egy bölcs macskám, a csávába holt. A jó macskát böreért meg szokták nyúzni. Hizelkedik, szerelmes, ravasz, mint a macska. Talpra ugrik, mint a macska. Macskavér szorult bele. Eltörte a macska szarvát*, am. csinyt követett el. *A macskának még a kölyke is örömest egerész. Úgy ül a lovon, mint macska a szövényen. Nincs otthon a macska, czinczognak az egerek. Elkapta, mint macska az egeret.* Kriza J. szerént a székelyeknél következő nevei fordulnak elé: *Czili, Czini, Csircsi, Mirók, Tarka, Sárga, Ordos, Gerezdi, Vadász, Pisti, Ugri, Kajti, Lesi, Egerész, Miczi, Minka, Mióka.* Átv. ért. görhes, sovány kis ló. *Ez a két macska alig húzza a kocsit. Papmacska*, nagy szőrös hernyó, mely a fák leveleit pusztítja. *Pókmacska*, Rábaközben általán am. hernyó. *Vasmacska*, két vagy három horgas ággal ellátott eszköz a hajókon, mely a víz fenekére eresztve a földbe kapaszkodik, mint karmaival a macska szokott fogódzani. Újabb időben: *horgony*. Szintén *vasmacska* vagy csak *macska* a tűzhelyen, azaz vas lábakon keresztül fekvő vas szál, melyre a fát rakják. Jelent ásóval felhányt kis földkupaczot is, mely a sik téren úgy látszik, mint a hunnynyászkodó macska. *Macskákkal kijelölni a felosztott réteket. Macskákat hányni.* Zsugorodást jelent ez igében: *macskásodik*, pl. megmacskásodott az ina, am. görhes macska gyanánt öszvezsugorodott.

MACSKAASZTAL, (macska-asztal) ösz. fn. Tréfásan, azon kis asztal, hol a gyermekek esznek, kiket a nagy asztalhoz nem ültetnek.

MACSKABŐR, (macska-bőr) ösz. fn. A szoros ért. vett macska böre. *Macskabőrből csinált dohányzacskó. A jó macskát böreért meg szokták nyúzni.*

MACSKACSIPKEPITY, (macska-csipke-pity) ösz. fn. A csipkepityek neméből való növényfaj, melynek virágai a szár- és ághegyeken gyürüs füzérekben állanak, gyürüi kocsányosak, levelei nyelesek, szívformák, fogas fürészesek, szösszösek. A macskák szeretik. Köznépi nyelven: *macskafü*, v. *—nádra*, v. *—mézelke*, v. *—ménta*. (Nepeta Cataria).

MACSKAEZÜST, (macska-ezüst) ösz. fn. Ezüst gyanánt csillogó fehér csillámkő.

MACSKAFA, (macska-fa) ösz. fn. Tájdivatosan, tyúkülő, kakasülő az épület padlásán.

MACSKAFARK, (macska-fark) ösz. fn. 1) Tulajd. ért. a macska nevü állat farka. *Macskafarkat simogatni.* 2) Némelyek szerént Keletindiai növénynem, melynek virágfüzérei macskafarkhoz hasonlók. (Caturus). 3) L. MACSKAFARKU SZIGORÁLL alatt.

MACSKAFARKU SZIGORÁLL, a szigoráll nemü növény egyik faja; füzérje egy az ágatlan szárhegyen; levelei ellenesek, csipkések, tompák, éphegyüek; szára tövön görbe. (Veronica spicata). Közéletben: *kék macskafark.*

MACSKAFEJ, (macska-fej) ösz. fn. 1) A macska nevü állat feje. 2) Átv. ért. gömbölyü fej, milyen a macskanemü állatoké.

MACSKAFEJÜ GOMBÓCZ, nagy gombócz, v. gölödör.

MACSKAFŰ, (macska-fü) ösz. fn. l. MACSKACSIPKEPITY.

MACSKAGÉM, (macska-gém) ösz. fn. l. CSILLAGFÉREG.

MACSKAGYÖKÖNKE, (macska-gyökönke) ösz. fn. Növényfaj a gyökönkék neméből, melynek minden levelei szárnyasak, levelkéi láncsásak, fogasak, szára barázdás. Gyökere szagos, a macska szeret vele játszani. (Valeriana officinalis). A közéletben: *macskagyökér*, v. *mezei nárdus* v. *terjékfü*.

MACSKAHERE, (macska-here) ösz. fn. A lóhérének gombos virágu, szőrös csészéjü faja; füzéri hengerdedek, nagyon gyapjasak; csészéje fogai serteszálúk, a bokrétánál hosszabbak; levelei visszástojásdad-szálasak; virága apró fejér; máskép szintén a közéletben: *herehura, nyúllábfü, ugorkanőszőfü*; növénytani néven: *herehura lóhere.* (Trifolium arvense).

MACSKAKŐ, erdélyi falu Torda m.; helyr. *—kő-re, —n, —ről.*

MACSKAKÖLYÖK, (macska-kölyök) ösz. fn. A macska nevü állatnak fia. Általán a kutya és macska nemü állat fiát kölyöknek nevezi a magyar. V. ö. CZENK.

MACSKÁLÓDIK, (macs-ka-al-ó-d-ik) k. m. *macskálód-tam, —tál, —ott.* A székelyeknél am. nyügölödik; továbbá, ügyetlenül, ferdén tesz valamit. (Kriza J.).

MACSKAMAJOM, (macska-majom) ösz. fn. Általán azon majmok neme, melyeknek hosszú farkaik vannak. (Cercopithecus).

MACSKAMAMÓ, (macska-mamó) ösz. fn. A kétfőbb hímesek közt a fedetlen magvúk osztályához tartozó növényfaj. Növénytani néven: *vérestorku mamó.* Szára felálló szőrös, lehajló szőrökkel, levelei nyelesek, tojáskerek-szívesdedek, bevagdalt fürészesek, néha fejér foltokkal jegyesek, gyürüi mintegy hatviráguak. Virága sárga, nyakon verhenyes; alsó ajakán az inyénél két narancsszín folt. (Galeobdolon luteum, v. Galeopsis Galeobdolon). Köznyelven még másképen: *sárga holt csalán*, v. *pettegetett levelü holt csalán.*

MACSKAMÉNTA, (macska-ménta) l. MACSKACSIPKEPITY.

MACSKAMÉZ, (macska-méz) ösz. fn. Nyálkás nedv, melyet többféle fák és növények kiizzadnak, s ha nedvének nagyobb része elpárolog, szilárd, szivos testté lesz, s csak vízben olvad fel, mézga (Gummi).

MACSKAMÉZELKE, (macska-mézelke) lásd: MACSKACSIPKEPITY.

MACSKAMEZŐ, erdélyi falu B.-Szolnok m.; helyr. *—mező-re, —n, —ről.*

MACSKANÁDRA, (macska-nádra) l. MACSKACSIPKEPITY.

MACSKANADRÁG, (macska-nadrág) ösz. fn. Tréfásan, széles metélt tészta, melyet húslevesbe szoktak főzni. Némely tájakon túl a Dunán, sürün főzött s megzsírozott reszelt tészta.

MACSKARIVÁS, (macska-rivás) ösz. fn. A bakzó macskának éles, fülsértő kiáltozása.

MACSKÁS, (1), (macs-og-a-as) mn. tt. *macskás-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Macskákkal bővelkedő, kinek macskája van. *Macskás ház*. 2) Átv. ért. zsugorodott inu. Eléfordúl Sz. Margit életében. V. ö. MACSKÁSODIK.

MACSKÁS, (2), erdélyi faluk HOSSZÚ—, MAGYAR—, Doboka m. puszta Hont m.; hely. *Macskás-ra*, —*on*, —*ról*.

MACSKÁSODIK,(macs-og-a-as-odik) k. m. *macskásod-tam*, —*tál*, —*ott*. Mondják inakról, midőn öszvezsugorodnak. V. ö. MACSKÁS.

MACSKÁSTUL, (macs-og-a-as-t-ul) ih. Macskával vagy macskákkal együtt. *Ebestül macskástul oda vagyunk*. (Km.).

MACSKASZÉM, (macska-szém) ösz. fn. Szürke vagy zöld, sárgás és csillogó szem, milyen a macskáké. Átv. ért. oly szem, mely sötétben is féligmeddig lát, mint ezt a macskáról tartják.

MACSKATEKERŐ, (macska-tekerő) ösz. fn. Hajósoknál a vasmacska felvonására a hajó elején felállított eszköz, melynek fekmentes tengelyére hajtják föl a vasmacska kötelét vagy láncát, s úgy húzzák fel magát a vasmacskát vagy horgonyt. Máskép : *vasmacska- tekerő, horgonytekerő*. (Ankerwinde, Bratspill. Kenesey Albert).

MACSKATÖVIS, (macska-tövis) ösz. fn. Növényfaj az iringók neméből, melynek szára ágasbogas, gyökérlevelei nyelesek, a többik nyeletlenek, mind szárnyasan szabdaltak, sallangjai tövishegyüek. Virága fehér. Máskép szintén a közéletben : *ördögszekér* v. —*borda* v. —*rakolya*, v. —*keringő, átkozott szamár* v. *százfejü* v. *fejér* v. *mezei tövis ;* növénytani néven : *mezei iringó*. (Eryngium campestre).

MACSKAUGRÁS, (macska-ugrás) ösz. fn. Ugrás, melyet a lesben meghunyászkodott macska tesz, midőn a zsákmányra ugrik, vagy széles ért. midőn akármely czélból ugrándozik.

MACSKÁZ, (macs-og-a-az) áth. m. *macskáz-tam*, —*tál*, —*ott*. L. MEGMACSKÁZ.

MACSKAZENE, (macska-zene) ösz. fn. Utczai aljas boszuállás neme, midőn valamely éjjeli órában öszvecsődült népek a macskák éktelen rivását, nyávogását utánozva, vagy más fülsértő hangszerek zürzavarával valamely gyülölt személyt saját lakása előtt nyilvánosan boszantják és kigunyolják.

MACSKAZUG, (macska-zug) ösz. fn. Zug a konyhában, vagy a tűzhelyen, hová a meleget kedvelő macskák szeretnek bujni. Továbbá a kamara-,pinczc-,padlásajtók alján hagyott hézag, melyen az egerészö macskák be és ki bujhatnak. Máskép : *macskalyuk* v. *macskalyuka*.

MACSKÓCZ, falu Vas m.; helyr. *Macskócz-ra*, —*on*, —*ról*.

MACSÓ, erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Macsó-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁCSÓ, falu Nyitra m.; helyr. *Mácsó-ra*, —*n*, —*ról*.

MACSOLA, falu Bereg m.; helyr. *Macsolá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁCSOLYA, (mács-oly-a) l. MÁCSONYA.

MÁCSONYA, (mács-ony-a) fn. tt. *mácsonyát*. Dunán túl, szálkás, hosszukás levelü lapu, mely a gabona között szeret tenyészni. Növénytani néven a négyhímesek seregébe, és egyanyások rendébe tartozó növénynem, virága csoportos, körcsészéje sok levelü, csészécskéji kicsinyek a magzatok felett; bokrétája csöves négy metszésü ; csészécskéje a magon oszlopos koszorúnak marad ; vaczka kúpos polyvás. (Dipsacus). Különösen : *takácsmácsonya*, köznéven : *bogácskóró, takácsvakaró* is. (Dipsacus fullonum). Van *erdei mácsonya* (Dipsacus silvestris) köznéven : *gólyahúgy, csapóecset;* továbbá *héjakütmácsonya* (D.laciniatus) köznéven :*szomjúlövis, pásztorvessző, vénusfürdő* stb. Minthogy a mácsonya bogácsos, azaz gombos, csomós fejü, rokon a szinte buczkósat, csomósat jelentő *mancs, mák, mankó*, és *macsuka* szókkal, l. ezeket saját rovataik alatt.

MACSOVA, falu Krassó m.: helyr. *Macsová-ra*, —*n*, —*ról*.

MACSUKA, (macs-og-a) fn. tt. *macsukát*. A székelyeknél jelenti valaminek bunkóját, gombját, s néhutt magát a bunkós botot is. Gyöke *macs* rokon a csomót, fatekét jelentő *mancs* szóval.

MACSUKÁS, (macs-og-a-as) fn. tt. *macsukás-t*, tb. —*ok*. Hatósági szolga, hajdú, poroszló, ki (mintegy macsukával fegyverkezve) az illető rabokra felügyel. Erdélyi szó. V. ö. MACSUKA.

MACSUZ, fn. tt. *macsuz-t*, tb. —*ok*. Ételnem, reszelt vagy daratésztából, melyet vízben megfőzve tejjel esznek. Erdélyi szó.

MACZ, (gömbölyü kicsi v. kedves), kecsegtető indulatszó, módositva *macza, maczi, maczus, maczkó*. 1) Mondják lovaknak: *Macz macs !* máskép : *ne ne ! Nem mindenkor lesz ám macz macz*, (km.), azaz nem mindenkor fognak édesgetni.Továbbá a kis csikónak: *maczi. Ne maczi ne!* 2) Kicsinyezve *maczus, maczuska*, a macskának. *Cziczuska, maczuska*. 3) Mint afféle édesgetve kedvező vagy pedig gömbölyü kedves, egyszersmind gyöke a népies nyelven divatos *macza* (szerető, kedves) szónak. 4) Némely lágy fák, különösen füzek, és rekettyék barka nevü hajtása, Dunán túl *cziczamacza*, mivel sima szőrü, és simogatni szokták, mint a cziczát néhutt : *maczóka*. 5) A *maczat* szóban átalakult *masz*, melyből lett a divatosabb *maszat, maszatol*, néhutt túl a Dunán *pasz, paszat, paszatol*.

MACZA, (macz-a) fn. tt. *maczát*. Népies köznyelven am. kedves nő, szerető, különösen, kivel va-

laki tiltott viszonyban él. Olyan mint *csucza*. *Édes maczám*. Rokon hozzá a *mátka* és persa: *máde* (nőstény).

MACZAALMA, (macza-alma) ösz. fn. Leánycsöcsü alma.

MACZABIRKA, (macza-birka) ösz. fn. Rövid fülü birkafaj.

MACZAT, MACZATOL, MACZATOS, l. MASZAT, MASZATOL, MASZATOS.

MACZEDÓNIA, A régi görög birodalom egy része, ma körülbelül *Selanik* és *Rumili* az európai Törökországban. Nálunk falu Torontál m.; helyr. *Maczedóniá-ba, —n, —ról.*

MACZHÁZA, falu Pozsony m.; helyr. *—házára, —n, —ról.*

MACZI, fn. tt. *macsi-t*, tb. *—k*. Csikót, vagy általán lovat kedvesen szólító név. *Ne maczi, ne!* Máskép : *muczi*.

MACZKÓ, (macz-kó v. macz-ka-ú) kicsiny. fn. tt. *maczkót*. 1) Csikót hivó szó. 2) Jelent kis parragi lovat. 3) Medve. 4) Lapitó, széles fejü kalapács a váshámorokban.

MACZÓKA, (macz-ó-ka) kicsiny. fn. tt. *maczókát*. Füzfa, vagy rekettye tavaszi barkás hajtása, mely gömbölyü és pölyhös, milyet virágvasárnapokon szokás szentelni, máskép : *cziczamacza*. A gyermekek szeretik simogatni, mint a cziczát.

MACZONKA, falu Heves m.; helyr. *Maczonkára, —n, —ról.*

MAD, (1), elvont gyöke 1) a *Mada, Madácska*, és *Madocsa* helyneveknek; 2) *madár* származéknak, melyben emelkedést, különösen repülést jelent, midőn rokon a szanszkrit *pat* gyökkel; vagy pedig tojást, monyat jelent, s ekkor rokon a *magyal, mogyal, magyaró, mogyoró* nevek lágyított *magy, mogy* gyökével. V. ö. MADÁR. Ezen gyöktől ered *madzag* is. V. ö. MADZAG. Vékony hangon ejtve: *med*, azaz ned, nedv, melynek megfelel a latin *madeo, madidus*, és a német *nass* gyöke. Vajjon a fennemlített helységek nem-e nedves területü fekvésöktől vették neveiket?

MAD, (2), NAGY—, falu Pozsony m.; helyr. *Mad-ra, —on, —ról.*

MÁD, mváros Zemplén m.; helyr. *Mád-ra, —on, —ról.*

MADA, mváros Szabolcs m.; helyr. *Madá-ra, —n, —ról.*

MÁDA, erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Mádára, —n, —ról.*

MADÁCSKA, falu Nógrád m.; helyr. *Madácskára, —on, —ról.*

MADAR, falu Komárom m.; helyr. *Madar-ra, —on, —ról.*

MADÁR, (mad-ár) fn. tt. *madárt* vagy *madarat*, tb. *—ak*. Kicsiny. *madárka* vagy *madarka*, ritkábban, *madaracska*. Azok közé tartozik, melyek ragozáskor a szabályhoz képest, amint t. i. ön- vagy mássalhangzón kezdődő raggal köttetnek össze, éketvesztenek, mintha rövid *madar* volna, valamint származékai is, pl. *madari, madaras, madarász*, a rövid törzsökhöz járulnak. Van ily nevü helység is Komárom vármegyében : *Madar* nem *madár*. Személyragozva szintén rövid : *madaram, madarad* stb. Neve azon osztálybeli állatoknak, melyek meleg és veres vérüek, tüdőn lélekzenek, tojások által szaporodnak, csőrük és két lábuk van, s tollas szárnyaiknál fogva a levegőbe emelkedni, azaz repülni képesek. *Szárazföldi, vízi, tavi, tengeri, mocsári, parti, erdei, vándor, ragadozó, éneklő, házi* stb. *madarak. Madarakat fogni, löni, tartani*. A házi madarak más neve : *baromfi* v. *majorság*. Minthogy repülni szoktak, innen a szabadon szállongók jelzője : *égi*. „Már az égi madarak és erdei vadak ötet imádják.“ (Karács. ének).

„Ide künn a zöd erdőbe,
Madár lakik egy fészökbe.
Én is oda mönnék lakni,
Ha egy fészköt tudnék rakni.“

„Hervadt az a rózsa,
Mejnek szénye (színe) nincsen,
Bágyadt az a madár,
Mejnek tása (társa) nincsen.“

Székely népdalok.

A madárról sok a közmondás és példabeszéd, pl. *a madár akárhová repül, mindig otthonn van. Szabad, mint a madár. Kicsin madárnak fészke is kicsin. Könnyü, mint az ólommadár. Ritka madár a jó szerencse, az igaz barátság. Rosz madár az, aki maga fészkébe rutít*, vagy *aki tollát nem birhatja. Jó madár, drága madár, szép madár*, gúnyos és roszaló nevek.

„Elmehetsz, drága madár,
Nekem nem kell csapodár.“ (Népd.)

Madarat fogni, gúnyosan am. bujdosót, csavargót kézre keríteni. *Éji madár*, éjjeli csavargó. A madár szó mint állatosztályt jelentő nevezet néha a nemi vagy faji névhez ragasztatik, pl. *Fogolymadár, gólyamadár, sólyommadár, hurosmadár, rárómadár, fáczánmadár, struczmadár*. Néha a névnek lényegét teszi, mint : *császármadár, paradicsommadár*. Átv. ért. a disznólábban levő inas hús, mely megsütve verébhús izü. *Madara szökik a lónak* v. *megindúl*, midőn torokmirigye megdagad. Gyermek nyelven a kis madár *badács*.

Mi e szó elemzését illeti, több ismeretes nyelvekben a madarat vagy *tojó*, vagy *repülő*, vagy mindkét tulajdonságáról nevezték el. Tojásra vonatkoznak talán a vogulfinn : *oija* madár, és lapfinn : *aiva* tojás. Repülés viszonya van a hangokban is egyező szanszkrit *pat*, honnan : *patámi* (szállok, repülök; esem) és *patat* v. *pataga* (madár), között; így a hellen *πέτομαι, πτηνός, πτερόν*, és a szláv *ptáki;* továbbá a német *Vogel* és *fliegen* s a latin volare és volucris; s a repülés suhanó hangja után talán a török *kos-mak* (szaladni) és *kus* (madár) között, melyhez tartozik a magyar madárüző *hess!* repülj. 1) Amennyiben *madár* v. *madar* szóban a tojás, vagyis *mony* (tikmony, lúdmony stb.) alapfogalma látszik rejleni, gyöke *mad*, gömbölyübben *mod*, mint Dunán túl némely vidéken ejtik, *modár*, rokon a *mogy, mogyoró*, tájdivatosan *magyaró, magyal* v. *mogyal* (bogyótermö fa), a *mony, bod, bogy,*

bogyó szókkal, mint melyekben alapfogalom a gömbölyü alak. Ide tartozik a hímgolyót jelentő finn *muna, muno, munyi, mok.* Másik alkotó része *ár* v. *ar*, ha a hasonló képzőü *sudár, hinár, bogár, csapodár* stb. szókkal hasonlítjuk össze, úgy látszik, nem egyéb, mint az alapszó tulajdonságát jelentő képző *ár* v. *ar;* e szerént *madar* am. *madó modó* v. *mada moda,* azaz tojó t. i. állat. 2) Ugyanezen *ár* képzővel amennyiben *mad* mozgást, különösebben emelkedést jelent, az emelkedési vagy repülési tulajdonság jelöltetnék.

MADARACSKA, (mad-ar-acs-ka) fn. tt. *madaracskát.* Kétszerezve kicsinyező. L. MADÁRKA.

MADÁRÁRUS, (madár-árus) ösz. fn. Személy, ki madarakkal kereskedést üz.

MADARAS, (1), (mad-ar-as) mn. tt. *madaras-t,* v. *—at,* tb. *—ak.* Madarakkal bővelkedő, madarakat tartó. *Madaras tavak, erdők.* Vannak ily nevü több helységek is.

MADARAS, (2), mváros a N.-Kunságban, falu Bács m., erdélyi falu Csik székben, puszta Baranya m. BACZKA—, MEZŐ—, Maros székben; helyr. *Madaras-ra, —on, —ról.*

MADARASDI, (mad-ar-as-di) fn. tt. *madarasdit,* tb. *—k.* Gyermekjáték, melyben a játszók egyik része ragadozó, másik szelid madarak képében játszik. Ilyen az úgynevezett *ludasdi, csibésdi.*

MADARÁSZ, (1), (mad-ar-ász) fn. tt. *madarász-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* 1) Személy, ki madarakat fogdos. 2) Madarakat kedvelő. 3) Madarakkal bánó, azokat etető.

MADARÁSZ, (2), (mint föntebb) önh. m. *madarász-tam, -- tál, — ott,* par. *— sz.* Madarakat fogdoz, vadász.

MADARÁSZ, (3), faluk Bihar, Pozsony, Szatmár m.; helyr. *Madarász-ra, —on, —ról.*

MADARÁSZÁS, (mad-ar-ász-ás) fn. tt. *madarászás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *— a.* Cselekvés, illetőleg vadászás, midőn valaki madarakat fogdos.

MADARÁSZAT, (mad-ar-ász-at) fn. tt. *madarászat-ot,* harm. szr. *—a.* Madarászás elvont értelemben véve, vagy mind az, miből a madarászás áll; a madárfogásnak mestersége, gyakorlata.

MADARÁSZATJOG, (madarászat-jog) ösz. fn. Jog, melynél fogva bizonyos helyen madarászni szabad.

MADARÁSZGAT, (mad-ar-ász-g-at) gyakor. önh. m. *madarászgat-tam, —tál, —ott,* par. *madarászgass.* Gyakran, vagy folytonosan madarász.

MADARÁSZHÁLÓ, (madarász-háló) ösz. fn. Háló neme, melylyel madarakat szoktak fogni, milyen pl. a fürjeket fogó vagy csapóháló.

MADARÁSZÓ, (mad-ar-ász-ó) mn. tt. *madarászó-t.* Aki madarász. „A zöld erdőben vadászó, madarászó emberek zöldbe öltöznek, hogy a hasonlatosság édesgesse, ne ijeszgesse a vadakat.“ Pázmán P.

MADARÁSZPANK, (madarász-pank) ösz. fn. l. MADARÁSZPÓK.

MADARÁSZPÓK, (madarász-pók) ösz. fn. Legnagyobb pókfaj, mely az apró kolibri-madarakat hálójába bonyolítja s elfogja.

MADARÁSZPÓZNA, (madarász-pózna) ösz. fn. Madarászok póznája, melyre a lépvesszőket rakják; másképen: *lépfa, ösztörü.*

MADARÁSZPUSKA, (madarász-puska) ösz. fn. Kisebbféle puska, melyből szatymával kisebb madarakat lődöznek.

MADARÁSZSÍP, (madarász-sip) ösz. fn. l. MADÁRSÍP.

MADARÁSZTANYA, (madarász-tanya) ösz. fn. Emeltebb hely, hol a madarászok hálóikat kiterítik, vagy lépfáikat felállítják, s általán azon hely, hol lesben szoktak ülni v. állni.

MADÁRBOGYÓ, (madár-bogyó) ösz. fn. A berkenyék neméhez tartozó cserjefaj, melynek fája középszerű, levelkéi gyönge korukban szőrösek, azután megkopaszodnak: virágai ágasbogas bogernyőben, anyaszála három-négy, gyümölcse apró veres. Másképen: *piros kutyacseresnye, veres berkenye.* (Sorbus aucuparia). Gyümölcsét a madarak kedvelik.

MADÁRCSALÓ, (madár-csaló) ösz. fn. Mivel a madarászok lépre vagy hálóba, vagy csaptába édesgetik a szabad madarakat. Különösen a madarak hangját utánzó síp vagy kalitkába zárt madár, mely rokonait hívogatja, másképen: *hivóka* v. *csalóka.*

MADÁRCSAPDA v. —CSAPTA, (madár-csapta) ösz. fn. Csapta, melylyel madarakat, kivált apróbbakat fogdosnak. V. ö. CSAPTA.

MADÁRCSEVEGÉS, (madár-csevegés) ösz. fn. Kisebb madarak, kivált a verébnemüek csengő hangicsálása. V. ö. CSEVEGÉS.

MADÁRELESÉG, (madár-eleség) ösz. fn. Általán, amivel madarak élnek. Különösen a házi, és szobai madarak étke, pl. gabona, kendermag, kása, hangyatojás, stb.

MADÁRÉNEK, (madár-ének) ösz. fn. Ének, melyet bizonyos nemü és faju madarak tesznek, miben különösen a verébnemhez tartozók tüntetik ki magukat.

MADÁRENYV, (madár-enyv) ösz. fn. l. MADÁRLÉP.

MADÁREPER, (madár-eper) ösz. fn. Apró szemü, kemény húsu eper.

MADÁRÉTÉK, (madár-étek) ösz. fn. l. MADÁRELESÉG.

MADÁRFÉSZÉK, (madár-fészék) ösz. fn. Különféle anyagból sajátságos módon készített fészkek, melyekben a madarak tojnak, fiaikat kiköltik és fölnevelik. V. ö. FÉSZÉK.

MADÁRFI, (madár-fi) ösz. fn. Tojásból kikölt, s még növekedésben levő ifju madár. Különösebb névvel: *verébfi, fecskefi, galambfi* stb. V. ö. FI.

MADÁRFOGÓ, (madár-fogó) ösz. fn. 1) Általán, minden eszköz, melylyel szabadon élő madara-

kat fognak, mint: háló, csapta, tör, lép stb. 2) l. MADARÁSZ.

MADÁRGANÉJ, (madár-ganéj) ösz. fn. A madaraknak sajátnemü csipős erejü ganéja. Némelyeket gyógyszerül is használ a nép, mint a veréb-, galambganéjt gyomorrágás, csipedés ellen.

MADÁRHÁLÓ, (madár-háló) ösz. fn. Madarak fogására sajátszerüleg készített, és alkalmazott háló, különböztetésül a halász- vagy lepkehálótól. V. ö. HÁLÓ.

MADÁRHANG, (madár-hang) l. MADÁRSZÓ.

MADÁRHÁZ, (madár-ház) ösz. fn. A házi madarak számára épített ól, vagy búg. Ilyen különösen a galambház, melyet duczra szoktak építeni.

MADÁRHÚR, (madár-húr) ösz. fn. 1) Növénynem a tízhímesek seregéből és ötanyások rendéből; csészéje ötlevelü, bokrétája öt szirmu, kinyiló, szirmai két metszésüek, tokja tojásdad, tetején nyiló, egy rekeszü. Virága fehér. (Cerastium). Fajai két osztályuak, ú. m. hosszudad, és gömbölyü tokúk. 2) Közéletbeli nyelven így hívják a vesszős fagyalt is. (Ligustrum vulgare).

MADÁRHÚS, (madár-hús) ösz. fn. A madár nevü állatnak húsa, milyenek a *lúdhús, tyúkhús, pulykahús, fogolyhús* stb. Átv. ért. minthogy a természeti szabad állapotban levő madarak húsa jobbadán ösztövér szokott lenni, innen jelent, más állatokra, kivált emberre alkalmazva, sovány, szikár testet.

MADÁRHÚSU, (madár-húsu) ösz. mn. Átv. ért. ösztövér, sovány, szikár testü. *Madárhúsu ember. Madárhúsu ló.*

MADARI, (mad-ar-i) mn. és fn. tt. *madari-t*, tb. *—ak.* 1) Madar nevü helységből való. 2) Különös szőlőfaj neve.

MADÁRISMERŐ, (madár-ismerő) ösz. fn. Természettudós, ki különösen a madártanban jártas. (Ornithologus).

MADÁRJÓS, (madár-jós) ösz. fn. Személy, ki a madarak röpüléséből, énekéből, kiáltásából jövendőt mond. Nevezetesek voltak, és nagy szerepet játszottak különösen a régi római madárjósok (augurok).

MADÁRJÓSLAT, (madár-jóslat) ösz. fn. Jóslat, melyet a madarak röptéből vagy szavából mondottak vagy mondanak.

MADÁRKA, (mad-ár-ka) kicsiny. fn. tt. *madárkát.* Máskép: *madarka.* Madár, mely neménél fogva kicsiny, vagy fiatal, fia madár.

„Óh édes madárkám,
Csacsogó szajkócskám,
Jaj be megfognálak
Ha megfoghatnálak." Népd.

MADÁRKALITKA v. —KALICZKA, (madárkalitka) ösz. fn. Kalitka, melyben bizonyos szobai, különösen éneklő madarakat fogva tartanak, különböztetésül más fogolyállatokat elzáró, pl. orozlánkalitkától.

MADÁRKELEPCZE, (madár-kelepcze) ösz. fn. Tör, v. török, hurok, melylyel madarat fognak. Szélesb ért. mindenféle madárfogó eszköz.

MADÁRKERESKÉDÉS, (madár-kereskédés) ösz. fn. Kereskedés, melyet valaki élő, kivált éneklő vagy ritka madarakkal üz.

MADÁRKÖLES, (madár-köles) ösz. fn. A kőmagok neméhez tartozó növényfaj, melynek magvai fehérek, simák, bokrétája a csészéből alig ér ki, levelei láncsásak. Gyöngyszinü magvait gyöngyök közé is fűzik. Máskép szintén a közéletben: *gyöngyköles, napkása, tengeri kőmagvufü*; növénytani néven: *gyöngy kőmag.* (Lithospermum officinale).

MADÁRKÖLTÉS, (madár-költés) ösz. fn. A madarak szaporitásának módja, midőn tojásaikat vagy kotló nőstény által, vagy bizonyos fokig fütött kemenczében felfakasztják, s a bennek életre fejlett ivadékot világra hozzák.

MADÁRKÖLTÖZÉS, (madár-költözés) ösz. fn. Általán a madaraknak egyik vidékről vagy országból vagy világrészből egy másikba való távozása. Különösen oly madarak vándorlása, melyek az évszak valamely részében bizonyos tájon vagy égöv alatt kivánt eleségöket nem találván oda húzódnak, hol megélhetnek. Ilyenek a mocsárokban éldegelő gólyák, a nyár bogarait, férgeit vadászó fecskék, melyek mindig a melegebb évszakot vagy égövet keresik föl.

MADÁRLÁB, (madár-láb) ösz. fn. 1) A madár nevü állat lába. 2) A természetrajzban a körbeczők neméhez tartozó növényfaj, melynek levelei szárnyasak, virági gombosak, murvásak, czikkhüvelyei hengeresek, begörbültek, s innen a neve. Máskép szintén a közéletben: *tehénvidítő fü*; növénytani néven: *henyélő körbeczö.* (Ornithopus perpusillus).

MADÁRLÉP, (madár-lép) ösz. fn. Bizonyos fák különösen tölgyek bogyóiból kifőzött ragadós lép, melyet a madarászok kisebb madarak fogására szoktak használni. V. ö. LÉP.

MADÁRLILIOM, (madár-liliom) ösz. fn. A sármák neméhez tartozó növényfaj, egész neve a közéletben: *sárga madárliliom*, máskép: *sárga tyúktaréj*, növénytani néven: *sárga sárma.* (Ornithogalum luteum).

MADÁRLÓROM, (madár-lórom) ösz. fn. Növényfaj a lórom nemek kétlaki, és felemás virágu osztályából. Virágai kétlakiak, levelei keskeny láncsás dárdások. Máskép a közéletben: *mezei fülles sóska, madársóska.* (Rumex acetosella).

MADÁRLÖVÉS, (madár-lövés) ösz. fn. Madarak ellen irányzott lövés, vagyis a vadászásnak azon neme, midőn valaki lőfegyverrel öl madarat.

MADÁRMONY, (madár-mony) ösz. fn. A madárnak monya, azaz tojása, különböztetésül azon monytól, mely az emlős állatok hímjeinek heréjét, vagy is tökét jelenti.

MADÁRNÉZŐ, (madár-nézö) ösz. fn. l. MADÁRJÓS.

MADÁRNYÁRS, (madár-nyárs) ösz. fn. Nyárs, melyre a sütni való madarakat húzzák.

MADÁRNYELV, (madár-nyelv) ösz. fn. 1) A madár nevü állatnak nyelve, tulajd. ért. véve. 2) Átv. ért. azon hangok öszvege, melyek által a madarak saját nemeik és fajaik szerént mintegy beszélgetnek egymással, s érzéseiket, vágyaikat viszonyosan közlik. A madárnyelvből igen sok hangot, és szót sajátított el magának az emberi nyelv, utánozás által, miben a magyar kitünő ügyességet, és változatosságot tanusít. L. MADÁRSZÓ.

MADÁRORR, (madár-orr) ösz. fn. A madarak szarunemü, s elöre toluló ajaka, mely hosszuságra és szélességre igen változó. Köznyelven orrnak mondják mivel orr gyanánt kiáll. Újabb természetrajzi nyelven : *csőr*, a cső gyöktől, de ezen nevezet sem meríti ki a latin rostrum fogalmát, mert több nemü madarak orrát épen nem lehet csőhöz hasonlítani. Alkalmasabb volna talán az *ajv* a nyilást jelentő *aj* gyöktől, mennyiben a *v* mint kifuvást jelentő hang az ajnak kinyomulását fejezné ki. E szerént mondhatnók : *rövid, hosszú, keskeny, lapos, hegyes, tompa, egyenes, görbe ajv. Sárga fekete ajvu madarak.* Vagy ragozásban még folyékonyabb volna az *ajav*, (mint merő, merev).

MADÁRORRALAKÚ,(madár-orr-alakú) ösz.mn. Olyan alakú, mint a madárorr. Rövidebb a *csőralakú*, s szabatosabb volna az *ajvalakú*. V. ö. MADÁRORR.

MADÁRORV, (madár-orv) ösz. fn. Orv- v. tolvaj, ki záros helyekből, vadas kertekből madárt vagy madarakat (pl. foglyot, fáczánt stb). lop vagy lopogat.

MADÁRŐRZŐ, (madár-őrző) ösz. fn. Szolga, ki urának mulatságul tartott kedvencz madaraira felügyel.

MADÁRPÓZNA, (madár-pózna) ösz. fn. Madarászok póznája, melyre a lépvesszőket rakják, s tövébe a hivókákat helyezik. Másképen : *lépfa*.

MADÁRPUSKA, (madár-puska) ösz. fn. l. MADARÁSZPUSKA.

MADÁRREPÜLÉS, (madár-repülés) ösz. fn. A madarak azon mozgása, midőn a levegőbe emelkedve, és szárnyaikkal evezve ideoda szállonganak.

MADÁRSERÉT, (madár-serét) ösz. fn. Apróbb szemü serét a kisebb, s valamivel nagyobb madarak ellen, különböztetésül némely négylábuak meglövésére valótól, pl. nyúlseréttől.

MADÁRSÍP, (madár-síp) ösz. fn. Madarászok sípja, melylyel az illető kis madarak hangját utánozzák, s azokat hálóba, lépes vesszőre, kelepczébe édesgetik, csalogatják.

MADÁRSÓSDI, (madár-sósdi) ösz. fn. A sósdik neméből való növényfaj, melynek tőkocsánya egy virágu, gyökérlevelei hármasak, levelkéi visszás-szívesek, gyökere pikkelyes, czikkelyes ; virága testszín. Másképa közéletben: *erdei* v. *fecske*, v. *apró sóska*, v. *aleluja fü*. (Oxalis acetosella).

MADÁRSÓSKA, (madár-sóska) ösz. fn. 1) l. MADÁRSÓSDI. 2) A közéletben ez a *madárlórom* neve is ; l. ezt.

MADÁRSZÁLLÁS, (madár-szállás) ösz. fn. 1) l. MADÁRREPÜLÉS. 2) Szállás, vagy tanya, hol bizonyos nemü és faju madarak rendesen megtelepedni szoktak, pl. a nádi verebek kedves szállása a nádas.

MADÁRSZILÉNE, (madár-sziléne) ösz. fn. A sziléne nevü növénynem egyik faja. Maga a sziléne a tízhímesek seregéből és háromanyások rendéből való, mely a kukubától csak abban különbözik, hogy szirmai a torkolatnál tákosak, vagy pilisesek. A madársziléne latin neve : silene cerastoides. Ennek csészéi alig kocsányosak, kevéssé szőrösek, tokjai felállók ; szirmai csorbák ; szára borzas.

MADÁRSZÓ, (madár-szó) ösz. fn. Általán, a madárnak hangja, mely nemek és fajok szerént különféle. V. ö. MADÁRNYELV. Különösen az éneklő madarak hangja. Általában madárhangok után alakult szók: *kukorikol* a kakas; *kotkodál* és *kárál* a tyúk; *csipeg* a csibe vagy *csirke ; csiripel* a veréb ; *kelepel* a gólya ; *csörög* a szarka ; *búg* v. *nyög* a gerlicze ; egyszersmind *burukkol* a galamb ; *gágog* a lúd ; *hápog* v. *sápog* a rucza ; *huhog* a fülesbagoly ; *dudog* vagy *dudul* a büdösbanka ; *károg* a varjú és holló ; *czineg* a czinke ; *dobol* az örvösgalamb ; *harsol* a haris ; *krúkol* a daru ; *kappog* v. *csattog* v. *pattog* párosuláskor a fajd ; *kurjong* a hattyú ; *makog* esteli röpködéskor a párzó szalonka ; *mükög* párzáskor a sárszalonka szárnyának gyors suhogásával ; *pityeg* a nőstény fürj és fogoly ; *pitypalattyoz* v. *vavákol* a kanfürj ; *sikolt* a bibicz és a kuvikbagoly ; *sír* a sirály, csüllő, halászka, szintén az anyját hivó vagy fiát kereső túzok is ; *sivít* a vércse ; *stivölt* párzáskor a császármadár ; *tivölt, rikog* a bagoly, *vijongnak* a sasok és egyéb ragadozó madarak. stb. (Bérczy K. után). Egyébiránt önként értetik, hogy némely faju madarak, kivált más indulatok perczeiben, néha más hangokat is hallatnak.

MADÁRTAN, (madár-tan) ösz. fn. Az állati természetrajznak azon része, mely a madarak ismertetésével foglalkodik. (Ornithologia).

MADÁRTEJ, (madár-tej) ösz. fn. 1) Tréfás beszédben am. semmi, minthogy a madárnak teje nincsen. Ilyen a gyermekek nyelvén a *kakastej*, azaz víz. *Az egy madártejen kivül mindene van.* (Km.). 2) A köznép nyelvén a sárma nemü növény egyik faja ; másképen : *úri virág*, növénytani néven : *úri sárma*. (Ornithogalum umbellatum).

MADÁRTENYÉSZTÉS, (madár-tenyésztés) ösz. fn. Házi és szobai madarak szaporítása.

MADÁRTOJÁS, (madár-tojás) ösz. fn. Tojás, melyet a madarak tojnak, különböztetésül más állatok, pl. gyíkok, kígyók, halak, bogarak tojásaitól, vagyis ikráitól. V. ö. TOJÁS. A madártojás másképen: *mony*, (p. ludmony, tyúkmony), vagy *pete*, v. *kukkó*. V. ö. MONY, ÍV, IKRA.

MADÁRTOLVAJ, (madár-tolvaj) l. MADÁRORV.

MADÁRTŐR, v. —TŐRÖK, (madár-tőr v. —török) ösz. fn. Fonálból vagy szőrből csinált hurok, melylyel madarakat fognak. V. ö. TŐR, TŐRÖK.

MADÁRTUDÓS, (madár-tudós) ösz. fn. l. MADÁRISMERŐ.

MADÁRVÁLU, (madár-válu) ösz. fn. Cserépből vagy fából való kis válu, melybe a kalitkában tartott madarak ételét italát teszik.

MADÁRVÁZ, (madár-váz) ösz. fn. Ember hasonlóságára holmi rongyokba öltöztetett pózna, mely arra való, hogy a kertektől, szőlőktől, asztagoktól, vetésektől stb. a kártékony madarakat elijeszsze. Átv. tréfás ért. igen sovány, rongyos ember, kinek látására megijedünk.

MADÁRZAJ, (madár-zaj) ösz. fn. Némely seregges madárfajok kiáltozása, pl. a nádasban ülő seregélyeké, nádi és házi verebeké, ludaké, kacsáké, kóválygó varjaké, hollóké, stb.

MADÁRZENGÉS, (madár-zengés) ösz. fn. Az éneklő madarak sajátnemü hangicsálása, pl. a fülemilék csattogása, a pacsirták csicsergése.

MÁDÉFALVA, erdélyi falu Csik székben; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MADOCSA, falu Tolna m.; helyr. *Madocsá-ra, —n, —ról.*

MADOCSÁN, falu Liptó m.; helyr. *Madocsán-ba, —ban, —ból.*

MÁDRA, (‚madre' olasz szó után, mely am. anya; anyaméh; anyaméhfájdalom stb. az olasz ‚madre' pedig a latin ‚mater'-ből alakult); fn. tt. *mádrát.* 1) Gömörben gyomorgörcsféle betegség a nőknél. 2) l. NÁDRA.

MADRÁCZ, (1), fn. tt. *madrácz-ot,* harm. szr. *—a.* Szőrrel kitömött ágybeli derekaly; vagy pamlagvánkos. Idegen eredetü; olaszul: *materasso, materassa,* francziául: *matelas, materas,* angolul: *mattress,* spanyolul: *almadreque, almatrac,* az arab *mathrah* után, mely jelent helyet, hova valamit vetettek, *tharaha* igétől, mely am. odavetett, dobott.

MADRÁCZ, (2), puszta Somogy m.; helyr. *Madrácz-ra, —on, —ról.*

MADRÁCZOS, (madrácz-os) fn. tt. *madráczos-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Madráczczal ellátott, felkészített. *Madráczos ágy. Madráczos pamlag.*

MÁDRAFŰ, (mádra-fű) l. NÁDRAFŰ.

MADZAG, (mad-oz-ag) fn. tt. *madzag-ot,* harm. szr. *—a* v. *—ja.* Hengerded alakuvá sodrott vagy tekert, vagy font vékonyabbféle kötelék, kenderből, szőszből, kóczból, vagy hajból, szőrből s ilyféle szálas testekből. *Sodrott madzag. Körmön font madzag. Zsákmadzag,* melylyel a zsákot bekötik. *Gatyamadzag,* gatyát megkötni való. *Kócsmadzag,* melyet kóczból sodornak. *Szőszmadzag, szőrmadzag.* Átv. ért. *mézes madzag,* általtó, csábító eszköz. *Valakinek mézes madzagot húzni el a száján,* am. kecsegtető igéretet tenni, reményt nyújtani bizonyos kedvezés által. *A gatya madzagját német nem félti latortól.* (Rajnis). A madzag alakja hengerded levén, és arra szolgálván, hogy valamit övezzenek, körül kössenek vele, a kerekdedség alapfogalmát látszik rejteni magában, s ennélfogva gyöke *mad* rokon a szinte kerekdedet, csomót jelentő *magy mogy, boty botyó, motyó* szókkal, illetőleg gyökökkel. Elemezve tehát: *mad, madoz, madozó, madoza, madza,* mint *bod, bodoz, bodza,* (bodot, bogyót termő). Egyezik vele a héber מָזַח, מָזִיחַ (cingulum), melyet a nyelvészek az arab megfordított *hazama* (am. öszvekötött) szóból származtatnak; egyezik vele továbbá a tót *motúz, motúzek.*

MADZAGFÜZŐ, (madzag-füző) ösz. fn. Füző eszköz, melylyel a madzagot valamely korczba, pl. a gatya, tarisznya korczába behúzzák.

MADZAGOS, (mad-oz-ag-os) mn. *madzagos-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Madzaggal ellátott; madzagot áruló. *Madzagos zsák, gatya, tarisznya. Madzagos czigányasszony.*

MADZAGRÁCS, (madzag-rács) ösz. fn. Madzagfonadék, mely karzatdeszkák helyét, vagy egyéb deszkázást, rácsozást pótol, különösen a hajósoknál. Ha vastagabb: *kötélrács.*

MAG, (1), fn. tt. *magot* v. *magvat.* Kicsiny. *magcsa* v. *magocska* v. *magvacska,* személyragozva: *magom, magod, magja,* vagy: *magvam, magvad, magva.* Egyébiránt, midőn *v*-et veszen föl, a törzs inkább *magv.* A növényeknek leglényegesb része, mely a virágból lassan-lassan kifejlődik és elétünik, s mely az ugyanazon faju növények jövőben tenyésztő csiráját magában rejti, melyből kél ki ahhoz hasonló növény, mely őt termette. *Magot hozni, teremni. Magot szedni, gyüjteni. Magnak hagyni.* „Hanemha a buzának magva a földbe esvén meghaland, önnön maga marad" (nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet). *Csontárhéju, hüvelyes, toklászos, tokos* stb., *magok* v. *magvak.* Szorosabb ért. magok azon husos gumócskák, melyekben a növénycsira rejlik. *A mag kikel, kicsirádzik. Kendermag, lenmag, répamag, káposztamag, dinnyemag, tökmag, uborkamag. Magba megy a vetemény,* midőn magvas fejét felüti. *Milyen a mag, olyan a gyümölcse.* (Km.). *Mag alá szántani. Jó magot vetni. A sok kis mag kasokat tölt.* (Km.). *Marokkal hintik a magot, nem vékával.* (Km.). *A termett gabona szépét magnak hagyni. Magnak való búzát venni.* A magot kivülről rendszerént egyszeres vagy kétszeres *hám* (integumntum, epiderm is) takarja. E hám egyik pontját eg kis *kötőlék* (némelyek szerént: *köldök*) foglalja öszve a maghonnal, vagy magrejtővel; ezen kötőléknél fogva táplálkozik a mag a növény gyökere által felszívott tápszerből, és csak ezen csatornán keresztül fejlődhetnek ki a mag hámján belül eső részek. Belső részei a magnak: *a szívecske* és *bél.* A *szívecske* (corculum), némelyek szerént *csira* (embryo) három fő részből áll, melyek: an-

nak a kötőlékkel egybeköttetésben volt kúpos vége: a *gyököcske* (radicula); közép része : a *durvány* (cauliculus); és a gyököcskével átellenes vége, bimbaja : a *kelő* (plumula). A rendesen kifejlett mag csiráját vagy beburkolja, vagy két oldalról fogja körül a mag *bele*, mely némely esetben szíjas vagy porczogós, némely esetben tisztán lisztes képződmény, sok esetben pedig mind kétféle egymás mellett. A mag szíjas vagy porczogós belét vegyrészeinél fogva *fehérnyé*-nek (albumen), lisztes állományát pedig *keményitő*-nek nevezik. E két alkatrész közé egyéb állományokon kivül gyakran olaj is vegyül. Az érett mag csirája a mag belében mindaddig nyugton vagy alva marad, míg azt kedvező helyzet és körülmény új életre nem ébreszti. Ha ilyenkor a mag fejledezni kezd, azt mondjuk : *a mag kél*, vagy *kikél*. Keléskor a csira gyököcskéje nőni kezd lefelé, kelője pedig fölfelé. Ha a kelő bimbájából egyetlen *levélke*, némelyek szerént *szék* (cotyledon) emelkedik (talán *széklevél* legalkalmasb volna), a növényt *egy székü*-nek, *egy kelő levelü*-nek mondják stb. A mag külső kemény vagy száraz héját tekintve még meg szokták különböztetni a makkot, szütyőt, korszovátot, bóbitát, farkat, szárnyat. — Minthogy a magban a növény csirája rejlik, innen átv. ért. azon nedv az állati testben, mely által az ugyanazon faju állatok tenyésztik, szaporítják önmagukat. *Férfi mag*, azaz ilynemü nedv a férfi testében, mely által a női testben létező mag foganóvá, tenyészővé, gyümölcsözővé tétetik. V. ö. MAGSZAKADÁS. Szintén átv. ért. bizonyos erkölcsi erő, vagy tett, mely rokon eredményeket szül. *Elhinteni az Isten igéjének, az erénynek magvát.* A magnak azon lényeges részét, melyből a növények és állatok származnak, vévén tekintetbe, ‚mag' alatt értjük valamely anyagi vagy erkölcsi testnek azon alkotó részét is, mely mintegy lényegét, lelkét képzi az egésznek, s a többi részekhez képest nemesebb, jelesebb, kitünőbb. *A fának magva*, azaz legkeményebb közepe. *A hadsereg magvát kiválogatni. A katonákat a legénység magvából állitani ki.* Néha ezt *lélek* szóval fejezzük ki, pl. *lelke dohány*, a dohánynak java, mely a szár közepén terem.

A *mag* fölveszi az igeneves *u* képzőt is, *magu, magv*, honnan *magvat, magvak, magvam, magvad, magva, magvas, magvasodik*. Ily viszony van a *ned nedü nedv, ked kedü kedv, üd üdü üdv, od odu odv, feny fenyü fenyv, or orv, sér sérv* stb. között. A *v* némely szókban *b*-re változik, mint *gom gomv gomb, rom romv romb, dom domv domb ;* némelyekben *p*-re, mint *ter terü terp, hor horu horp* (horpasz), *tör törü törp* (törpe). Az *r* végzetü gyökök *j*-t is szeretnek fölvenni, mint : *szeder szederj, eper eperj, or orj, mar marj*, sőt némely hangzóval végződők is, mint : *karé karéj, gané ganéj, taré taréj, paré paréj, é éj* stb. — A magok ugyan különböző alakúak, mégis jobbadán vagy gömbölyüek, vagy kerekdedek vagy hengerdedek ; honnan valószinü, hogy a *mag* szóban alapfogalom a gömbölyüség vagy kerekdedség, melyet részint az *m*, és *g*, részint a gömbölyü *o*-val rokon mélyebb *a* hang fejez ki, miszerént a szintén gömbölyüt jelentő *magyal mogyal, makk, magy magyaró mogy mogyoró, mony, bogy, bogyó, mancs, macsuka* szókhoz családi viszonyban áll. Különbözik tőle a *magas, magasztal* szók *mag* gyöke, melyben nem mély vagy gömbölyü, hanem nyilt *á* hangzik, miért is ennek *s* képzője amazétól különböző, mert más *magos* és *magas, magosit* és *magasit, magosan* és *magasan*. Azonfölül a nagyot jelentő *mag*, nem veszi föl az igeneves *u* v. *v* hangot : tehát a *magas* soha sem *magvas*. Hogy a *granum*-ot, *semen*-t, *medulla*-t jelentő *mag* szóban gömbölyü *a* van, mutatja a *magam, magad, maga*, mely régente így is hangzott : *mogam*, pl. a régi halotti beszédben : „Nem heon (nem csupán) *mogánek*, gye mend ʷő fojának halálot evék." V. ö. MAGAM, MAGAD stb. A latin *granum*, német *Kern, Korn* szintén azon szók osztályába látszanak tartozni, melyekben a *g-r* és *k-r* gyökhangok valami kerekdedet jelentenek.

MAG, (2), elvont gyök, melyből *magas, magasság, magasodik, magaszt, magasztal* származékok erednek. Hangváltozattal legrokonabb hozzá az alapfogalomban megegyező *nagy*, honnan némelyek véleménye szerént *nadúr, nádor*, am. nagyúr. (V. ö. Nádor). Rokon továbbá a latin *magnus, magis, major, majestas*, hellén *μέγας, μέγαθος* stb. gyökei, melyek a nyelvészek szerént a szanszkrit *mah* gyökben alapszanak, honnan a szanszkrit *mahat* (nagy) stb. Ezen *mag* gyök hoszszan is előfordul : *mág*, melyből eredt *mágla*, halomra, magasra rakott valami, pl. *famágla*, és Tihany vidékén Szalában *szénamágla*. Ide tartozik a balatonmelléki *mágicsál*, azaz valamit egymásra rak, felpúpoz, pl. *a beteg feje alját felmágicsálni*, am. a vánkosokat magasan egymás fölé rakni.

MAG, (3), l. MÁG (2).

MÁG, (1), elvont gyöke *mágla* v. *máglya* és *mágicsál* szóknak. Rokon *mag* gyökkel, *magas, magasztal* szókban. L. MAG, (2), elvont gyök.

MÁG, (2), v. MÁÁG v. MÁK erdélyi falu Alsó-Fehér m.; helyr. *Mág-on, —ra, —ról.*

MAGA, (1), l. MAGAM alatt.

MAGA, (2), (mag-a) az egyes harmadik személyben, szólító név- és czímmás, megfelel neki közelebb az olasz *ella* (szintén egyes harmadik, noha nőnemü személyben), a német *Sie* (többes harmadik személyben), franczia *vous*, angol *you*, és közönséges társalgási nyelvben az olasz *voi* értelmében, az utóbbi nyelvekben többes második személyben. A köznép nyelvén egymás között nincs divatban, csak ha a felsőbb osztály beszédét utánozza, vagy felsőbb osztálybelihez szól. Dunán túl néhutt a német *Er* hasonlatára a nép *maga* helyett ezt használja : *ő* v. *ü*, pl. *Hát ő mit keres itt ?* A ‚maga' hízelgőleg: *magácska*. Egyébiránt a közép és felsőbb rendüek már jobbára a *kegyed* és *ön* czímmásokat használják. Az alsó osztálybelieknél pedig *kend*, tájdivatosan *keed, kjed*, nagyobb tiszteletet adva : *kelmed, kigyelmed* divatozik. V. ö. KELMED, KEND. ‚Maga' valamint a többi megszólító czímmás

rendesen ragoztatnak; ú. m. tt. *magát, önt, kendet, kelmedet*, több személyhez intézve a többesben: *magok* (szabatosabban: *maguk*), *önök, kentek, kelmetek* stb.

MAGA, (3), (mag-a? talán mintha mondani akarná: magában véve), régies kötszó a mai *noha, ugyan; és de, mégis* értelemben. A székelyeknél Kriza J. tanúsága szerént most is divatban van *ugyan, de ugyan, no* jelentéssel. *Maga miért* = ugyan miért (olaszul: *ma che?*). *Maga ne dolgozzál* = ugyan ne dolgozzál. *Maga bizon* = no bizon. *Maga ne mondj annyit* = ugyan ne mondj annyit. A székely születésü Szabó Dávid szerént is am. *ámbár, noha* stb. Példa nála: *Reám fogták, maga ártatlan voltam.* A régieknél számtalanszor előfordúl, *demaga* összetételben is. „Demaga valóbizony mondom tünektek" (verumtamen dico vobis. Tatrosi cod. Máté 11). Pestinél: „Demaga mondom neked." Erdősinél: „Demaga mondom en tünektek." „Semmi róla neköm nem jelenék, maga (= noha) éjjel és nappal imádkozom vala érötte." (Nádor-codex). „Atyám, ha lehetségös, menjen el enrólam e kén (= kín), demaga (mindazáltal) nem úgy miképen." (Ugyanott). „Gondoljad meg, mene (= mennyi) bánatja ebből volt Jézosnak, hogy szavát nem hiszi vala Szent Pétör. Maga (= mégis) végre úgy lön, mint Idveziténk mondá." (Régi magyar Passio. Toldy F. kiadása 245. l.). „És igen irgalmasságos éneköt sirál.... maga (= noha) te istened soha el nem vált tetüled". (Ugyanott 142. l.). „Keserves nekem, hogy az en kegyelmes uramat illyen hamis panaszszal bántják.... de maga (noha) ha az panasz igaz volna, bizon az en nekem igen terhes volna." (Szalay Á. 400 magy. leveléből 1558-ról). „Thoábá im en magam felmegyek az kegyelmed parancsolatjára, maga (noha) nincs jó egészségem." (Ugyanott 1553. évről).

„Asszony hogy viselne jelensége vala,
De nem sok időre leányt hozott vala.
Jóllehet az leány igen szépded vala,
Demaga (= mégis) az fiút inkább (= szívesebben) veszik vala."

Istvánfi Pál a XVI. száz. (Toldy F. kézikönyve).

„Asszony ott bánatját nem jelenti vala,
Maga (= noha) keserüség általfolyta vala."

Ugyanattól.

„Íme kell meghalnom, maga (= noha) én nem töttem,
Mit ezek hamisan szerzettek ellenem."

Batizi András a XVI. száz. (Ugyanott).

„Terek (török) álnok hitit meg nem gondoljátok,
Maga (= noha) csak tőlem es sokszor hallottátok."

Tinódi Sebestyén. (Ugyanott).

„Keveset olvasok róla krónikában,
Maga (=noha) méltó volna irni ezt is abban."

Ilosvai Péter a XVI. száz. (Ugyanott).

„Jóllehet magyarok ebben Scythiában
Hatalmasok és nagy sokan valának,
Demaga (mindazáltal) az Istent nem esmerik vala."

Farkas András a XVI. száz. (Ugyanott).

„Maga (= noha) nagy sok időt vára,
De héjában lőn munkája."

Katalin verses legendája. (Toldy F. kiadása).

Ha a példák többségét tekintjük: szabatosabban ‚maga' inkább *noha, jóllehet*, ‚demaga' pedig *mégis, mindazáltal* értelemben használtattak; tehát amazt ráhagyó, v. megengedő, emezt pedig kivételező kötszónak tekinthetjük.

MAGÁBA, MAGÁBAN, l. MAGAM alatt.

MAGABÁR, fn. tt. *magabár-t*, tb. —*ok*. Növénynem a négyhímesek seregéből, és egyanyások rendéből; csészéje a magzat fölött két levelü, levelkéi háromfogúk, a magra ránőnek, bokrétája négy szirmu, tölcséres. Magva kettő, mindenik három fogu. (Scherardia). Nevét talán onnan kapta, hogy *magvai* a levelkékkel vegyítve s mintegy keverve, *abárolva* vannak, és így elemezve *mag-abár* volna. Itt az *abárol* szónak azon mellékjelentését veszszük, mely szerént keverést is, vegyítést is teszen, s rokon az *abajdocs* szóval.

MAGÁBASZÁLLÁS, MAGÁBATÉRÉS, (magába-szállás v. —térés) ösz. fn. Gondolatjának v. gondolatainak önmagára forditása, ábrándjainak, tévelygéseinek elmélyében meghányása vetése által magamagának jóra való eltökélése.

MAGÁBAVALÓ, MAGÁBANVALÓ, (magába- v. magában-való) ösz. mn. A székelyeknél am. magányszerető; és magán- v. különlevő.

MAGÁBAVONÚLT, MAGÁBAZÁRKOZOTT, (magába-vonúlt v. —zárkozott) ösz. mn. Aki a mások társaságát s általán az embereket kerüli.

MAGABÍRÓ, (maga-bíró) ösz. mn. 1) Aki annyi erővel bir, hogy másra, más segítségére nem szorúl. *Magabíró embert nem szükséges vezetni.* „Ismeg eluntaták (unszolák) Jupitert (t. i. a békák) hogy adna oly királt nekik, ki ugyan vitéz és magabíró volna." Pesti G. meséi. 2) Kinek saját szükségeihez mérve, elegendő vagyona van. *Jó magabíró*, leginkább a középrendüekről mondják. 3) Különösen a kedélyre vonatkozólag, ki magát mérsékelni képes, kit az indulatok el nem ragadnak, *ki magával bír*, ki magán uralkodik.

MAGABÍZOTT v. —BIZOTT, (maga-bízott) ösz. mn. Ki magában túlságosan bízik, ki magát bizonyos lelki vagy testi tulajdonságaira nézve elbízza, ki azért tetteiben vakmerő.

MAGABIZOTTSÁG, (maga-bizottság) ösz. fn. Magában túlságosan bizás, máskép: *önbizottság, önhittség.*

MAGAD, l. MAGAM alatt.

MAGADICSÉRÉS, (maga-dicsérés); MAGADICSÉRET, (maga-dicséret) l. ÖNDICSÉRÉS, ÖNDICSÉRET.

MAGAELHITT, (maga-el-hitt) ösz. mn. l. MAGAHITT.

MAGAELSZÁNÁS, (maga-el-szánás) ösz. fn. A működő akaratnak elhatározása, melynél fogva az akadályokat tekintetbe nem vévén a kitűzött czélra törekedni kész. Különösen oly eltökélés, mely szerént valaki halálos veszélynek teszi ki magát, sőt életét valóban fel is áldozza. V. ö. SZÁN, SZÁNÁS.

MAGAELSZÁNT, (maga-el-szánt) ösz. mn. Ki magát valamire elszánja, ki az akadályok daczára kész teljesíteni, amit magában feltett; bátor, merész, eltökélett. *Magaelszánt vitéz.*

MAGAFELEDÉS, (maga-feledés) ösz. fn. A kedélynek azon állapota, vagy működése, midőn valaki önhelyzetét, állását, rangját, vagy általán emberi méltóságát, erkölcsi érzelmeit tekintetbe nem vevén, s mintegy elmellőzvén, azokkal ellenkezőleg cselekszik, midőn az indulatoktól magát elragadtatni hagyja. Máskép : *Önfeledés.*

MAGAFELEDÉTT, (maga-feledétt) ösz. mn. Ki általán saját személyességéről mintegy lemondván úgy cselekszik, mintha nem is ő, hanem más valaki volna. *Nem vagyok oly magafeledett.* (Monoszlai de Cultu, p. 3.)

MAGAFITOGTATÁS, (maga-fitogtatás) ösz. fn. l. MAGAHÁNYÁS.

MAGAFITOGTATÓ, (maga-fitogtató) l. MAGAHÁNYAVETI.

MAGAGONDOLATLAN, (maga-gondolatlan) ösz. mn. Hebehurgya, szeles, ki tesz valamit a nélkül, hogy előbb az illető körülményeket fontolóra venné; könnyelmü.

MAGAGONDOLATLANSÁG, (maga-gondolatlanság) ösz. fn. Hebehurgyaság, szelesség, megfontolatlanság; a cselekvésnek azon neme és módja, midőn valaki előre meg nem gondolja, mit mível.

MAGAGONDOLATLANUL, (maga-gondolatlanul) ösz. ih. Hebehurgyán, szelesen, a teendők körülményeit eleve tekintetbe, gondolóra nem vevén, meg nem gondolva magát. *Magagondolatlanul fogni valamibe.*

MAGAGYILKOS, (maga-gyilkos); MAGAGYILKOSSÁG, (maga-gyilkosság) l. ÖNGYILKOS; ÖNGYILKOSSÁG.

MAGAHÁNYÁS, (maga-hányás) ösz. fn. A magában túl bizó kedélynek működése, midőn valaki akár valódi, akár képzelt előnyeit túlságosan fitogtatja, midőn hetvenkedik, kérkedik, dicsekedik, s olyan, mint a hánykolódó kényes paripa. Máskép : *magavetiség.*

MAGAHÁNYAVETI, (maga-hánya-veti, azaz —hányó-vető) l. MAGAHÁNYÓ.

MAGAHÁNYAVETISÉG, (maga-hánya-vetiség) l. MAGAHÁNYÁS.

MAGAHÁNYÓ, (maga-hányó) ösz. mn. Kérkedékeny, dicsekedő, hánykolódó, hetvenkedő, markapöki, magafitogtató, magaveti.

MAGAHITT, (maga-hitt) ösz. mn. Ki azt hiszi, hogy csalhatatlan, ki magának hisz egyedül, ki mások okoskodását, tanácsát megveti, ki magát elbízza, ki önfejü. *Magahitt kevély ember.* Máskép : *önhitt, önbizott.*

MAGAHITTSÉG, (maga-hittség) ösz. fn. Kedélyi állapot, vagy tulajdonság, midőn valaki túlságos hiedelmet táplál önereje, testi és lelki tulajdonságai, illetőleg előnyei felől, mi rendesen vakmerőséggel, kevélységgel, elbizakodással szokott járni. Máskép : *önhittség, önbizottság.*

MAGAJÓSZÁNTÁBÓL, (maga-jó-szántából) ösz. ih. Nem mások kérelmére, sürgetésére, ösztönzésére, parancsára, hanem saját jó indulatából. *Magajószántából segíteni valakin.*

MAGAKELLŐ, (maga-kellő) ösz. mn. Ki maga magának túlságosan tetszik, kevély, önző, ki csak magát keresi, kinek más nem kell, nem tetszik.

MAGAKÉNYÉN, (maga-kényén) ih. Saját akarata szerént. *Magakényén jár. Magakényén nevelt gyermek* am. elkényeztetett gyermek, kinek mindent kedvére tesznek vagy tettek.

MAGAM, MAGAD, MAGA, MAGUNK, MAGATOK, MAGUK, (mag-am, mag-ad, mag-a, magunk, mag-a-tok, mag-uk); visszaható névmás személyragozva, mely mind önállólag, mind némi erősbítésül személyes névmások előtételével használtatik, mint : *enmagam, te-* v. *tenmagad, ő-* v. *önmaga, mi-* v. *minmagunk, ti-* v. *tinmagatok, ő-* v. *önmaguk;* s még jobban erősbítve : *ennen magam, tennen magad, önnön maga, minnen magunk, tinnen magatok, önnön maguk.* 1) Értelemre megfelel a latin *egomet, tumet, ipsemet* stb. jelentésének, s am. nem valaki más, nem valaki kivülem, kivüled, kivüle stb. hanem kizárólag én, te, ő. Innen ellentéte : *más* p. *Maga is tanúl, ki mást tanít. Amit magam megtehetek, nem bízom másra. Aki másnak vermet ás, maga esik bele. Sem másnak, sem magának jót nem tesz. Harmad, negyed, sokad magával,* azaz vele együtt hárman, négyen, sokan. *Magát tiszteli ki mást tisztel.* (Km.). *Kiki legjobban tudja maga dolgát* vagy *maga baját.* (Km.). *Másnak esürt, maga szomjan maradt.* (Km.). *Nem szégyen magadnak szolgálni.* (Km.). *Magad uram ha szolgád nincs.* (Km.). *Ami rajtad történt, magadnak tulajdonítsd, ne másnak. Kiki magának szánt, vet, arat. Magának veti meg a hálót. Magáért tenni valamit. Magára gyújtani a házat* v. *maga nyakára fojtani a kötelet,* (km.), am. magának okozni veszélyt. *Kiki legközelebb magához.* (Km.). *Magára venni valamit,* mind tulajdon, mind átv. értelemben. *Magára pergelni,* akaratlanul magára vallani. Néha megkettőztetve fordúl elé. *Ő csak magamagát szereti. Maga magának árt vele.* 2) Egyedül való, kinek társa nincsen. Ellentéte : *több, sok. Maga van, mint varga a vásárban.* (Km.). *Magára hagyni valakit. Magában lenni. Magának való ember,* nem társaságba való. *Magának élni. Az az ember nincsen maga* (km.), máskép : ördög van vele, azaz a köznép hite szerént tud valamely ördögi mesterséget. *Maga szopta az anyját*

(km.), azaz oly jeles növésü, illetőleg tulajdonságu, mint azon állatfajzat, mely az anyatejet egyedül szíván, erőteljesebb szokott lenni. — Innen ered a határozó *magán*, és a *magány, magányos, magányosság*. 3) Néha am. kizáró tulajdonos, kinek tulajdona nem másé, nem közös. *Kiki a maga faseka mellé szít. Maga álmát hüvelyezi. Magad hása előtt seperj. Maga fészkét rutító madár. Maga hasznát kereső ember. Magamévá, magadévá, magáévá tenni valamit. Minden kakas a maga szemetén hatalmas. Magad ura légy. Kiki szabad a magáéval. Kiki okosabb más dolgában mint a magáéban. Másét ne bántsd, magadéd ne engedd. Ha más szereti a magáét, miért ne te a magadét. Nyulj a magad kebelébe. Meglátja más szemében a szálkát, magáéban nem a gerendát.* (Km.). Innét a ‚saját' és ‚tulajdon' szókkal egyesülni szeret: *Saját magam szemeivel láttam. Tulajdon magad vagy mindennek oka.* 4) Szorosan véve am. az ember belsője, nevezetesen lélek, ész, kedély, indulat, akarat. *Magába szállni, térni. Magában tépelődni. Magán kivül van örömében, haragjában. Magában imádkozni, gondolkozni. Magában hitt. Maga elbizott. Elfeledni magát. Elszánni, elhatározni, elbizni magát. Magát ölni, marni, megunni. Magát hányni, vetni. Magával nem birni. Magát megkötni.* 5) Néha csak a személynévmás helyett is áll, pl. *úri magam*, tréfásan am. éu.

„Úri magam alá gazda hintót adjon,
Hogy az utczára is gyalog ne fáradjon."
Lakodalmi vers (Erdélyi J. gyüjt.).

E szóról Révainak alapos véleménye oda megy ki, hogy gyöke *mag* egy jelentésü a növények azon terményével, melyet magnak nevezünk, mely t. i. az egész növényt mintegy kis tokban rejtve foglalja, s nem csak a terményt jelenti, amint héjastul, burkostul létezik, hanem szoros ért. annak belsejét, székét, csiráját, mely az egésznek lényegét, s mintegy lelkét teszi. Ez értelemben nem csak hangra, hanem fogalomra is rokon hozzá a héber *mocha*, és arab *much*, azaz valaminek bele, széke. A képes kifejezéseket kedvelő keletiek, nevezetesen a héberek nyelvében a lélek jelenti magát az illető személyt is egészen véve pl. *nephesch* lélek, személyragozva *naphschi* nem csak *lelkem*, hanem *enmagam* is. Így a magyarban is *magam* am. belsőm, s ami bennem lényeges, a lelkem, mintegy magva, csirája a személyességnek. Midőn a magyar mondja: *szeretlek mint a lelkemet*, am. magamat. *Magába szállni*, am. lelkébe, belsejébe. *Magán kivül lenni*, am. az öntudatnak székhelyén kivül, azaz lelkén, eszén, eszméletén kivül lenni. Adelung a német *selb selbst* szókról úgy vélekedik, hogy a *Seele* egy eredetü velök. A szlávban is *ssamo* am. maga, és *sseme sajeme* am. mag. Innen hasonlat nyomán valószinüleg gyanítható, hogy a latin *egomet, tumet, ipsemet* egyik alkotó része *met* egy a *medium, medulla* szók gyökével.

Azon alaposnak látszó ellenvetést lehetne itt tenni, hogy a *mag* (semen, medulla) *magom, magod* alakban ragoztatik, ellenben az ‚ipsemet' jelentésü magból lesz *magam, magad, maga*. De erről észre kell venni, hogy azon névmódosító ragok természetét látszik követni, melyek midőn önálló nevek gyanánt veszik föl a személyragot, csak nyilt *a* v. nyilt *e*-vel teszik azt, mint: *rólam, rólad, róla, nálam, nálad, nála, tőlem, tőled, tőle, bennem, benned, benne* stb. Azután néha a nyelv szelleme különböztetés végett ugyanazon törzsekhez módosítva ragasztja az illető ragokat pl. *lakatos*, midőn főnév, többese: *lakatosok*, midőn melléknév, *lakatosak*; ily különböztetés van a *kalaposok* és *kalaposak, asztalosok* és *asztalosak, házasok* és *házasak, kestyüsök* és *kestyüsek, cserepesek* és *cserepesek, tehenesek* és *tehenesek* stb. között.

MAGAMAGÁTÓL, (maga-magától) ösz. ih. Önként, saját indulatából, önszántából, nem más, vagy akármily külső körülmény által ösztönözve, erőtetve, sürgetve. *Ezt magamagától cselekedte.*

MAGAMEGADÁS, (maga-meg-adás) ösz. fn. Állapot, vagy cselekvés, midőn valaki a külső erőnek, hatalomnak enged, és aláveti magát. Másképen: *önmegadás.*

MAGAMEGKÖTÉS, (maga-meg-kötés) ösz. fn. Önfejü, nyakas megmaradás bizonyos véleményben vagy cselekvésben, midőn valaki okokra nem hallgatva, s egyedül saját eszét vagy hajlamát követve, föltételétől el nem mozdúl.

MAGAMEGTAGADÁS, (maga-meg-tagadás) ösz. fn. Saját érdekének másoké alá rendelése, másképen *önmegtagadás.*

MAGAMEGTARTÓZTATÁS, (maga-meg-tartóztatás) ösz. fn. Az akaratnak erélyes működése, melynél fogva valaki bizonyos ösztönök, ingerek, hajlamok ellenére mérsékli, s mintegy lefogva tartja magát, nehogy elragadják, másképen: *önmegtartóztatás.*

MAGAMEGÚNÁS, (maga-meg-únás) ösz. fn. L. UNALOM.

MAGAMEGÚNT, (maga-meg-únt) ösz. mn. Kinek kedélye magamagában kecsegtetőt, mulattatót nem talál, ki örömet, gyönyört élvezni nem képes, kinek belső érzékei megtompultak. Másképen: *önúnt*, s némileg: *életúnt.*

MAGAMENTÉS, (maga-mentés) ösz. fn. Önmentség, cselekvés, mely által valaki bizonyos vádakat magától elhárítani, s magát igazolni törekszik. V. ö. MENT, MENTES.

MAGAMENTŐ, (maga-mentő) ösz. mn. Magát a vádak ellen igazoló, védő, tisztító. *Magamentő feleletek.*

MAGAMENTSÉG, l. MAGAMENTÉS.

MAGAMFÉLE, (magam-féle) ösz. mn. Olyanféle, olyan állapotu v. sorsu v. osztályu mint én vagyok. Másképen: *magamszörü*, a székelyeknél: *magamszinü. Magamféle ember.* A többi személyeknél: *magadféle, magaféle, magunkféle* stb.

MAGAMSZÍN, MAGAMSZÍNÜ, (magam-szín v. —színü) l. MAGAMFÉLE.

MAGAMSZŐRŰ, (magam-szőrű) lásd : MAGAMFÉLE.

MAGAMUTATÁS, (maga-mutatás) ösz. fn. 1) Rövid megjelenés valamely alkalommal. 2) L. MAGAFITOGTATÁS.

MAGAMUTOGATÁS, (maga-mutogatás) l. MAGAFITOGTATÁS.

MAGÁN, (1), (mag-a-an) ih. Egyedül, mások társasága nélkül, a többitől külön, elválasztva. *Magán lakni, enni, sétálni. Jobb magán, hogy sem rosz társsal lenni.*

MAGÁN, (2), (mag-a-an) állapító ragu fn. Azon aki maga van, pl. *Magán kivül van. Magán* (ő magán) *követelik a kárt, nem máson.* Néha am. rajta. p. *Magán múlt el, hogy semmi sem lett a dologból*, azaz rajta múlt el.

MAGÁN, (3), (mag-a-an) újabb időben melléknévül használt ih., s am. magán levő, egyedül való, társ nélküli, személyes, nem a közönséget (államot stb.) illető. *Magán életet élni. Magán lak a pusztában. Magán kötelezvény, magán oklevél. Magán találkozás. Magán hitelező. Magán jószág. Magán jog.* Összetételként is írják. Bevett különös nyelvszokás szerént ilyen a *nyilván* is, mely nem csak határzó, de melléknév is pl. *Nyilván dolog.*

MAGÁNAKVALÓ, (magának-való) ösz. mn. Oly emberről mondjuk, ki magát a társaságtól elvonja, ki nem nyájaskodó. Továbbá ki egyedül magának él, önző, nem társaságba való, unalmas, különcz.

MAGÁNÁLLÉT v. —LÉTEL, (magánál-lét v. —létel) ösz. fn. Lélekéberség, lélekjelenet, öntudatos állapot.

MAGÁNÁLLÓ, (magán-álló) ösz. mn. Széles ért. minden, ami másoktól el van különítve, minek hasonlója, társai nincsenek. *Magánálló ház a mezőségen. Magánálló határfa. Magánálló pusztai malom. Magánálló edény a polczon.* Különösen társ nélküli ember. *Magánálló özvegy, árva, nőtelen ember.* Átv. ért. ki a polgári társaságban saját erejével szerzett, vagy tartott állapotban él, ki másoktól függni nem kénytelen, továbbá, kinek saját gondolkozásmódja és véleménye van, s abban magát eltántoríttatni nem hagyja, ki mások véleményének nem vak utánzója, vagy puszta viszhangja. Máskép : *önálló.*

MAGÁNÁLLÓSÁG, (magán-állóság) ösz. fn. Állapot, midőn valaki magánálló; máskép : *önállóság, függetlenség. Magánállóságra törekedni.* l. MAGÁNÁLLÓ.

MAGÁNBESZÉD, (magán-beszéd) ösz. fn. Beszéd, melyet valaki magamagával visz véghez. Különösen a szindarabokban oly személy beszéde, ki egyedül lép fel, s oly gondolatokat vagy érzelmeket nyilvánít, melyeket rendesen csak elménkben szoktunk forgatni, hanem a szinpadi cselekvények öszvefüggése megkivánja, hogy a néző és hallgató a cselekvő személynek titkos indokait is értse.

MAGÁNBIRTOK, (magán-birtok) ösz. fn. Birtok, mely valakinek kizárólagos, személyes sajátja. V. ö. KÖZBIRTOK.

MAGÁNBÖRTÖN, (magán-börtön) ösz. fn. Börtön, melybe valaki egyedül maga tartatik zárva.

MAGÁNDAL, (magán-dal) ösz. fn. Dal, melyet csak egy személy énekel, vagy melyben más énekesek vagy hangszerek csak kíséretképen vesznek részt.

MAGÁNELV, (magán-elv) ösz. fn. Saját maga elve, mely a közönségesen elfogadott elvtől eltér. V. ö. MAGÁNNÉZET.

MAGÁNHANGZÓ, (magán-hangzó) ösz. fn. 1) Nyelvtanilag minden szóhang, mely önállólag, magán, vagyis más valamely hangnak melléklete, azaz más beszédszervnek alkalmazása nélkül, egyedül a szájnak különfélekép módosítható nyilásán a levegőnek kinyomása által hangzik. Máskép : *önhangzó*, vagy egyszerüen *hangzó*, különböztetésül a mássalhangzótól, melyet csak hangzó segitségével ejthetni ki. 2) Azon jegyek, vagyis betük egyike, melyekkel az imént említett hangokat leirjuk és megkülönböztetjük, pl. *a, á, e, é* stb., milyen a magyar betürendben eddig bevett irásmódunk szerént 15 van.

MAGÁNISKOLA, (magán-iskola) ösz. fn. Nem nyilvános, nem a társadalom vagy valamely testület által alapított és fennálló iskola.

MAGÁNJÁTÉK, (magán-játék) ösz. fn. Általán, akármiféle játék, melyet valaki egyedül, részvevő társ nélkül gyakorol, pl. midőn valaki hegedűn vagy fuvolyán játszik, legfölebb más hangszer csupán kíséretül szolgál. Így ha valaki úgynevezett patiencekártyát (unaloműző kártyát) játszik.

MAGÁNJOG, (magán-jog) ösz. fn. 1) A társadalom (polgári társaság) magános vagy egyes tagjai közti jogviszony, elgondolva a közigazgatásra vonatkozó jogviszonyoktól. 2) Azon tudomány, mely az egyes polgárok (magánosok) közti jogviszonyokat tárgyalja.

MAGÁNJOGI, (magán-jogi) ösz. mn. Magánjogra vonatkozó, magánjogot illető. *Magánjogi kérdések, esetek.*

MAGÁNJOGTAN, MAGÁNJOGTUDOMÁNY, (magán-jog-tan v. -tudomány) ösz. fn. L. MAGÁNJOG, 2).

MAGÁNKIADÁS, (magán-ki-adás) ösz. fn. Valamely elmeműnek, mely különben közfelhivásra, pl. tudományos testület pályakérdésére készült, nem a felhivó testület, hanem maga a szerző, vagy ennek jogán más magán személy általi kiadása.

MAGÁNKODÁS, (mag-a-an-kod-ás) fn. tt. *magánkodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, vagy állapot, midőn valaki mások társaságát nélkülözve, elvonulva éldegel.

MAGÁNKODIK, (mag-a-an-kod-ik) k. m. *magánkod-tam, —tál, —ott.* Folytatólag magán van, vagy magán lenni szeret, mások társaságát nélkülözve éldegel. *A régi remeték pusztákon, erdőkben, barlangok-*

ban magánkodtak. Inkább magánkodni, hogysem ross társaságban élni.

MAGÁNKODÓ, (mag-a-an-kod-ó) mn. tt. *magánkodó-t.* Magán éldegelő, másokkal nem társalkodó, elszigetelve lakó. *Erdőkben magánkodó remeték.*

MAGÁNKÖR, (magán-kör) ösz. fn. Kevesekből álló társaság, melyben csak magán személyek, vagy mint ilyenek vesznek részt.

MAGÁNLAG, (mag-a-an-lag) ih. Magános úton, magános minőségben.

MAGÁNLÉT, (magán-lét) ösz. fn. Mások társaságától elkülönözött, egyedül való élet, vagy állapot.

MAGÁNNÉZET, (magán-nézet) ösz. fn. Nézet, melyet valaki csak önmaga az általában elfogadott nézettől eltérőleg vall. *Ez magánnézetem,* mely szóval valaki azt akarja kifejezni, hogy noha ugyan tudja, hogy mások vagy többen azon nézettel ellenkező véleménynyel vannak, ő mégis a magáéhoz mint meggyőződése szerént helyesebbhez vagy egyedül helyeshez ragaszkodik.

MAGÁNOS, (1), (mag-a-an-os) mn. tt. *magános-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Magában élő, magán lakó, mások társaságától elkülönözött. *Magános pusztai lakók, remeték. Magános életet élni. Magános állapotot szeretni.* 2) Mondjuk helyről, tájról, vidékről, mely a többitől mintegy el van zárva, elkülönítve, melyen mások nem laknak. *Magános erdei lak. Magános tengeri sziget.* 3) Ami nem nyilvános, ami bizonyos elzárt körben létezik. *Magános tanácskozás.* 4) Ami a társadalmi életre vagyis közigazgatásra nem vonatkozik. *Magános ügyek.*

MAGÁNOS, (2), (mint föntebb), fn. tt. *magános-t,* tb. —*ok*. Aki csak magán vagy saját ügyeivel foglalkodik, aki a társadalom közügyeiben, igazgatásában hivatalnál fogva részt nem veszen; máskép: *magánzó.* (Privatier).

MAGÁNOSAN, (mag-a-an-os-an) Magán, magában, egyedül, magános állapotban.

MAGÁNOSKODIK, (mag-a-an-os-kod-ik) k. m. *magánoskod-tam,* —*tál,* —*ott.* Magánállapotban éldegel, magányban tartózkodik, elkülönözködik, mások társaságától elvonakodik, nőtelen, vagy férjtelen életet él. *Valamely erdei lakban magánoskodni.* V. ö. MAGÁNOS.

MAGÁNOSSÁG, (mag-a-an-os-ság) fn. tt. *magánosság-ot,* harm. szr. —*a*. Közönségesen egy értelemben használtatik a *magány* szóval; de szabatosan véve a magánosság más mint a magány, valamint az üdvösség, nedvesség, kedvesség több mint az üdv, nedv, kedv. A magány jelent egyszerű elvont állapotot, vagy helyet, a magánosság pedig a magánynak folytonos létezését fejezi ki, továbbá pedig azon tulajdonságot, mely szerént valamit magánosnak mondunk. V. ö. —SÁG, —SÉG képző.

MAGÁNOZ, (mag-a-an-oz) önh. m. *magánoztam,* —*tál,* —*ott* vagy *magánz-ottam,* —*ottál,* —*ott,* htn. —*ni,* vagy *magánzani.* L. MAGÁNKODIK.

MAGÁNPÉNZTÁR, (magán-pénz-tár) ösz. fn. Valakit kizárólag illető pénztár, saját pénztár. Azon esetben alkalmazzák, midőn valakinél valamely központ pénztár is létezik vagy kezeltetik.

MAGÁNRENDSZER, (magán-rend-szer) ösz. fn. Büntetési rendszer, melynél fogva a börtönre ítélt fegyenczek különkülön zárva tartatnak.

MAGÁNSZOBA, (magán-szoba) ösz. fn. Magán álló szoba, mely más szobába nem nyílik, pl. a magánrendszerben az egyes bűnhönczök szobája vagy kamarája. Továbbá valamely hivatalnoknak a hivatalszobától elválasztott szobája.

MAGÁNTÁNCZ, (magán-táncz) ösz. fn. Táncz, melyet valaki maga jár egyedül, pár vagy mások társasága nélkül. Különösen ilyféle szinpadi táncz. Ellentétei: *páros táncz* v. *kartáncz, körtáncz.*

MAGÁNTÁNCZOS, (magán-tánczos) ösz. fn. Személy, ki valamely tánczot társ vagy társak nélkül lejt. Különösen szinpadi tánczos, ki a művészi tánczban kitünőbb ügyességgel bir, s azt sajátszerű lejtésekkel nyilvánítja. Különböztetésül a *kartánczostól:* ki többed magával lejteget. A nőszemély neve *magántánczosnő.*

MAGÁNTANITÓ, (magán-tanitó) ösz. fn. Tanitó, ki csak magán háznál, nem pedig valamely közintézetben oktat, vagy ha ilyenben oktat is, azon jogosultságokkal nem bir, mint a rendszerénti nyilvános tanitó.

MAGÁNÜGY, (magán-ügy) ösz. fn. Valakinek csak önmagát, maga jogát, vagyonát stb. érdeklő ügye.

MAGÁNVÁDLÓ, (magán-vádló) ösz. fn. Bünvádi eljárásoknál azon személy, ki vagyonában vagy személyében történt sérelmének orvosoltatását a bíróság előtt csak önmaga vagy általa megbízott képviselője, nem pedig az állam által felállított köz ügyész keresi, pl. becstelenitéseknél.

MAGÁNVÁLTÓ, (magán-váltó) ösz. fn. Egyes váltó, melynek másod, harmad stb. példánya nem létezik. A köz életben többnyire saját váltót értenek alatta.

MAGÁNZÓ, (mag-a-an-oz-ó) fő- és mn. Lásd: MAGÁNKODÓ, és MAGÁNOS fn.

MAGÁNY, (mag-a-any) fn. tt. *magány-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a*. 1) Elkülönzött, mások társaságát nélkülöző állapot, életmód. *Kolostori, remetei magány. Az embergyülölők szeretik a magányt.* 2) Hely, vidék, tájék, melyet emberek nem laknak, pusztaság. *Magányba vonulni. Magányt keresni. Sivatag erdős magány. Az ősi kolostorokat magányokba szokták épiteni.*

MAGÁNYÉLET, (magány-élet) ösz. fn. L. MAGÁNY, 1).

MAGÁNYKODIK, MAGÁNYOS, MAGÁNYOSSÁG, stb. l. MAGÁNKODIK, MAGÁNOS, MAGÁNOSSÁG, stb.

MAGÁR, (mag-ár) fn. tt. *magár-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a*. Növénynem a háromhímesek seregéből és egyanyások rendéből; csészéje nincs, bokrétaondója kettő, a külső a belsőt ölébe veszi. Magva

alul-fölül hegyes s mintegy árral ellátott, s innen a neve; tehát összetett szó a *mag* és *ár* főnevekből. (Nardus.)

MAGAS, (mag-as) mn. tt. *magas-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Ami bizonyos fölszinen vagy sikságon többékevesebbé fölemelkedett, s az által a föld középpontjától valamivel távolabbra esik. Ellentéte: *alacson, mély. Magas hegyek. Magas fekvésü ország. Magas vár, magas torony, magas hás. Ki magasról néz le, hamar szédül feje.* (Km.). *Magasról nagyobbat eshetni.* (Km.). *Ez nekem magas, el nem érhetem.* Különösen aránylag véve, ami föntebb áll, mint rendesen szokott. *Magas a víz, midőn árad. Magas tenger*, mely a partoktól távol úgy látszik, mintha azoknál emelkedettebb volna. (*Tenger magaslata*). *Magas homlok*, mely a rendes mértéket fölülhaladja. *Magas vállak. Magas fák. Magas asztal*, mely átv. ért. jelent oly asztalt is, melyen nincs mit enni. *Magas kalap, süveg. Magas sarku csizma, cipő. Aki magasra hág, nagyot esik.* Átv. ért. ami a maga nemében másokat felülmúl, mihez hozzáadni nem sokat lehet, pl. *magas hangok*, melyek a rendes, és közép hangokon fölül emelkednek, melyek a gégének nagyobb erőködése, és összeszorulása által nyomulnak ki. *Magasra hangolt hegedü. Magas áron tartani, venni valamit*, szokottabban: *nagy áron*. A polgári életben am. mások fölötti állapot, rangra, születésre nézve. *Magas állás, hivatal, származás. Magas ministerium.* Egyébiránt ezen értelemben sokszor a *fő* használtatik pl. *főrendü, főhivatalú, főméltóságu személyek.* Általán megjegyzendő, hogy a német *hoch*-nak a magyarban nem mindig a *magas*, hanem gyakran a *nagy*, és többször a *fő* felel meg, pl. *Hoher Markt*, nagy piacz v. főpiacz: *eine hohe Schule*, főiskola, v. főtanoda. *Hohe Zeit*, nagy idő stb.

Mértanilag magasnak mondatik, ami függőleges irányban bizonyos fölszinen fölemelkedik, s valamely határozott pontig ér. *Egy ölnyi magas ember*, ki talpától feje tetejeig véve egy ölet üt meg. *Könyöknyi, lábnyi, hüvelyknyi magas testek.*

Hasonló hozzá a latin *magnus* stb.l. föntebb MAG (2), elvont gyök.

MAGASAN, (mag-as-an) ih. Bizonyos mértékig, vagy aránylag fölemelkedve. *Magasan rakni a kazalt. Magasan tartani, hordozni a fejét. Magasan szállongani, repülni.*

„Magasan repül a daru, szépen szól.“

(Népd.).

Néha am. kevélyen, rátartósan. *Magasan hordozza az orrát.* A vizsláról is mondják: *Magasan hordja az orrát a vizsla*, ha kereséskor fejét emelten tartja.

MAGASBÍT, MAGASBIT, (mag-as-b-ít) áth. m. *magasbít-ott*, htn. *—ni* v. *—ani*, par. *—s*. Magasbbá tesz valamit, tulajd. és átv. ért. *Magasbítani az épületet, kazalt, asztagot, ágyat. Magasbítani valaminek árát, becsét. Magasbítani az adót.* V. ö. MAGAS.

MAGASBÍTÁS, MAGASBITÁS, (mag-as-b-ít-ás) fn. tt. *magasbítás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, mely által valamit magasabbá teszünk, vagy magasabbra emelünk. Rokon hozzá: *nagyobbítás.*

MAGASBODIK, mag-as-b-od-ik) k. m. *magasbod-tam, —tál, —ott*. l. MAGASODIK.

MAGASBÚL, MAGASBUL, (mag-as-b-úl) önh. m. *magasbúlt*. L. MAGASODIK.

MAGASDAD, (mag-as-d-ad) kicsiny. mn. tt. *magasdad-ot*. Aránylag kevessé magas, nem igen magas. „Egy gyermek, mikoron valami magasdad helyen juhokat őrizne.“ Pesti G. meséi. Néha am. valami kevessel magasabb, mint lennie kellene.

MAGASHANG, (magas-hang) ösz. fn. Általán, vékonyabbféle emelkedett hang. Különösen legmagasabb férfi hang (tenor). Nyelvtani ért. máskép: *felhang, vékonyhang*, milyenek: *e, é, i, ö, ü*. Elletéte: *mély—*, v. *al—*, v. *vastaghang*, pl. *a, o, u*.

MAGASHANGU, (magas-hangu) ösz. mn. Nyelvtani ért. oly szókról mondjuk, melyekben magas önhangzók uralkodnak, pl. *egyenes, görbe, irigy*. Máskép: *felhangu, vékonyhangu.*

MAGASHEGYSÉG, (magas-hegység) ösz. fn. A közönségesnél emelkedettebb hegység.

MAGASI, NEMES—, PÓR—, faluk Vas m.; helyr. *Magasi-ba, —ban, —ból.*

MAGASÍT, (mag-as-ít) áth. m. *magasít-ott*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—ani*. Valamit magassá tesz, fölemel.

MAGASLAT, (mag-as-l-at) fn. tt. *magaslat-ot*, harm. szr. *—a*. Magas, fölemelkedett térség. A csillagászoknál am. magasság; l. MAGASSÁG 3).

MAGASMART, erdélyi falu Belső-Szolnok megyében; helyr. *Magasmart-on, —ra, —ról.*

MAGASODÁS, (mag-as-od-ás) fn. tt. *magasodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Valakinek v. valaminek fölfelé emelkedett irányban haladó növekedése. *Némely növények magasodása hamar halad.*

MAGASODIK, (mag-as-od-ik) k. m. *magasodtam, —tál, —ott*. Mintegy önhatólag, belső erejénél fogva magassá leszen, fölemelkedik. *Magasodnak a növésben levő fák. Magasodik a serdülő ifju. Magasodik az áradó folyam, az egymás fölé torlódó jég.*

MAGASPART, falu Bars megyében, puszta Hont m.; helyr. *Magaspart-on, —ra, —ról.*

MAGASRENDŰ, (magas-rendű) ösz. mn. Főrangú, főrendű. *Magasrendü, polgári, katonai, papi személyek.*

MAGASRÓNA, (magas-róna) ösz. fn. Magasan fekvő rónaság, máskép: *fensík.*

MAGASSÁG, (mag-as-ság) fn. tt. *magasság-ot*, harm. szr. *—a*. 1) Valamely tárgynak azon tulajdonsága, melynél fogva magasnak mondatik. *Hegyek, tornyok, hásak magassága.* „Mikoron körösztfának magasságára földről felemeltetél.“ Kinizsiné Imakönyvében. Átv. ért. *szellemi, érzelmi magasság.* 2) Függőleges irányu kiterjedése valamely testnek a föld vagy tenger szine fölött. *Némely hegyek több ezer lábnyi magassága.* Különösen mértani ért. azon függőleges vonal, mely bizonyos alapponttól kezdve egy szintén

határozott felső pontig terjed, vagyis emelkedik. *Ezer ölnyi magassága valamely hegynek a tenger szine fölött. E toronynak magassága negyven öl. Az utat négy lábnyi magasságra emelni.* 3) A csillagászoknál, a napnak, holdnak, csillagoknak magassága alatt értetik, azok távolsága a látkörtől. *Égsarki magasság* am. az égsark távolsága bizonyos helynek látkörétől, mely szélességnek is mondatik. 4) Átv. ért. főrangu személyekre alkalmazva, a német *Hoheit* utánzása szerént am. fő méltóság, szorosan véve fejedelmi házakból származott személyeket illető czím. *Ő császári k. magassága.* Egyébiránt magyarosabbak, a *fenség, fenséges,* és *ő fensége.* 5) Szintén átv. ért. jelent mennyországot. *Dicsőség Istennek a magasságban.*

MAGASSÁGBELI, (magasság-beli) ösz. mn. és fn. Bibliai és egyházi nyelven am. Isten. *És te gyermek a Magasságbeli prófétájának hivattatol.* (Káldi Luk. 1. 76.).

MAGASSÁGMÉRÉS, (magasság-mérés) ösz. fn. Mérés, mely által valamely testnek, illetőleg térnek magasságát meghatározzák. V. ö. MAGASSÁG.

MAGASSÁGMÉRŐ, (magasság-mérő) ösz. fn. Mérőeszköz, mely által valamely testnek magasságát, s a föld szinétől való távolságát meghatározzák. (Hőhenmesser). Különösen a tengerészeknél, a csillagok magasságát mérő eszköz.

MAGASSÁGOS, (mag-as-ság-os) mn. tt. *magasságos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Igen magas, nagy magasságu. Átv. ért. fenséges, főmagasságu. *Magasságos királyi herczeg.*

MAGASSZÁRU, (magas-száru) ösz. mn. Általán, aminek magas szára van. *Magas szárú növények. Magasszárú lábak. Magasszárú csizma, saru.* V. ö. SZÁR.

MAGASÚL, (mag-as-úl) önh. m. *magasúl-t.* Magassá alakúl, magasra növekedik, magassá lesz. *Felmagasúl* am. magas érzelmekre gerjed; a mindennapiságon túl magas eszmékre lelkesül.

MAGASULTSÁG, (mag-as-ul-t-ság) fn. tt. *magasultságot.* L. EMELKEDETTSÉG.

MAGASZ, (mag-asz) elavult vagy elvont törzsök, melyből *magaszt, magasztos, magasztal* erednek. Képzésre nézve olyan mint, *horpasz, dobasz, kopasz, tapasz, csupasz, ragasz* divatban levő, és mint *vigasz, marasz, halasz, horgasz,* stb. stb. elvont törzsek, vagy kiavult nevek. Az *asz* képző megfelel a tulajdonságot jelentő *as* képzőnek, miszerént *magasz* am. *magas,* honnan *magasztani* v. *magasztalni* am. magastani magastalni, azaz magassá tenni, valamint *kopaszt* am. kopaszszá, *horpaszt* am. horpaszszá tesz, stb. Az *asz* képző t. i. csangós kiejtés, mely szerént a susogó *s* hangot sziszegő *sz*-re változtatják, mint : *édesz, kedvesz,* ezek helyett : *édes, kedves.* A *magasz* törzsökből lett az egyszerü, de szintén kiavult *magaszt,* mint *ragasz, ragaszt, tapasz, tapaszt, szakasz, szakaszt* stb. Végre *al* képzővel *magasztal,* mint, *tapaszt tapasztal, vigaszt, vigasztal, maraszt marasztal, engeszt, engesztel, hireszt hiresztel* stb.

MAGASZT, (mag-asz-t) elavult áth. mely helyett ma a megtoldott *magasztal* divatozik. „Azért szolgáljonk szent Apalin asszonynak, hogy ő érdemének miatta . . . . az örök örömbe felmagasztassunk." Nádorcodex. A Bécsi s Tatrosi codexekben is előfordúl : *felmagaszt.* „És áldott Te dicső szent neved és dicséretes és igen felmagasztatott menden világokban." — „Mondjatok úrnak dicséretet és igen felmagasztassátok ötet örökké." (Dániel III.). Továbbá a Tatrosi codexben : „És ha en felmagasztandom (exaltatus fuero) földtől mendeneket vonzok en hozjám." (János. XII.). Katalin verses legendájában :

„Az nagy Istennek ad hálát,
S neki ajánlja leányát,
Kérvén hogy őt ótalmazja,
S országában magasztassa."

(Toldy F. kiadása 26. l.).

Közvetlen származ ékai *magasztal* és *magasztos.* V. ö. MAGASZ.

MAGASZTAL, (mag-asz-t-al) áth. m. *magasztal-t.* Leginkább átv. erkölcsi ért. használtatik, mint az *alázz, gyaláz, ócsárol* igék ellentéte, s am. bizonyos személyt, (illetőleg tetteit, műveit,) kitünő dicséretek által mások fölé emel, dicsőit, s mintegy magassá tesz. *A megholt férfi érdemeit dicsérőbeszéddel magasztalni. Magasztalni valamely művet. Égig fölmagasztalni valakinek jótéteményeit, erényét, vitézségét.* Különösen vallási ért. am. az isteni tulajdonságokat hálaérzelem által dicsőíti. *Magasztaljuk az Istent. Magasztalja az én lelkem az urat.* (Káldi Luk. 1. 46.) Átvitten, *felmagasztalni valakit,* am. felakasztani. Ezen igében az *al* túlbőségü képző, mint más némelyekben, pl. *akaszt akasztal, vigaszt vigasztal, maraszt marasztal, engeszt engesztel, neheztel, hireszt hiresztel* stb.; a honnan régiesen : *magaszt.* V. ö. MAGASZ, MAGASZT.

MAGASZTALÁS, (mag-asz-t-al-ás) fn. tt. *magasztalás-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* Cselekvés, illetőleg szó- vagy irásbeli nyilatkozás, melynél fogva valakit, vagy bizonyos tetteket, műveket nagy dicséretekkel halmozunk, tetézünk. Ellentétei : *alázás, gyalázás, ócsárlás, leszólás. A szinházból jövők teli vannak az új darab magasztalásával. A valódi érdem nem szorúl magasztalásra. A fölötte való magasztalás és hazugság azon egy fának ágai.* (Km.) Használtatik elvont értelemben is a szokatlan *magasztalat* helyett, s am. magasztaló, dicsérő beszéd, vagy azon jelességek, melyeket valakinek vagy valaminek dicséretére elmondanak.

MAGASZTALÓ, (mag-asz-t-al-ó) mn. tt. *magasztaló-t.* Dicséretek, jeles tulajdonságok elmondása által fölemelő, kitüntető. *Magasztaló beszéd, dicséret, versek.*

MAGASZTALT, (mag-asz-t-al-t) mn. tt. *magasztalt-at.* 1) Akit vagy amit földicsértek. *Országszerte magasztalt férfi.* 2) A képzelőtehetségre vonatkozólag am. elragadtatásig fellengző.

MAGASZTALTSÁG, (mag-asz-t-al-t-ság) fn. tt. *magasztaltság-ot*, harm. szr. —*a*. A képzelőtehetségnek fellengzési állapota vagy tulajdonsága.

MAGASZTATOS, (mag-asz-t-at-os) mn. tt. *magasztatos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Régiesen am. az újabbkori magasztos. „Áldott vagy Te országodnak székiben és igen dicséretes és igen felmagasztatos örökké" (et superexaltatus in saecula. A Vulgata-ban Dániel III. 54.).

MAGASZTOS, (mag-asz-t-os) mn. tt. *magasztos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Átv. ért. erkölcsileg, vagy szellemileg fenséges a maga nemében, mi az erkölcsi vagy szellemi működés szokott, rendes állapota fölé emelkedik. *Magasztos ész, gondolkodás, eszme. Magasztos lelki erő.* Azon kevés igéink sorába tartozik, melyekből *os* képzővel melléknevek alakulnak, mint, *pirít pirítos, takar takaros.*

MAGASZTOSAN, (mag-asz-t-os-an) ih. Magasztos módon vagy állapotban. V. ö. MAGASZTOS.

MAGATARTÁS, (maga-tartás) ösz. fn. Szélesb ért. azon mód, melyet valaki külső viseletében nyilvánit. Innen lehet, *illedelmes* vagy *illetlen, szerény* vagy *kevély magatartás.* Különösen kedvező ért. illemes, szerény, mérsékelt magaviselés. *Nemes, férfias magatartás.*

MAGATARTÓZTATÁS, (maga-tartóztatás) ösz. fn. Öntartóztatás, önmérséklés, midőn valaki az ösztönök, ingerek, rosz hajlamok daczára az illendőség és erény korlátai között marad, midőn az indulatoktól elragadtatni nem engedi magát.

MAGATŰRTETÉS, (maga-tűrtetés) ösz. fn. l. MAGATARTÓZTATÁS.

MAGAUNT, (maga-unt) ősz. mn. Aki maga magának terhére, unalmára van, ki magában örömet, mulatságot nem talál.

MAGAURA, (maga-ura) ösz. fn. Szabad személy, aki másnak nem, csak magának szolgál. Értelemben tökéletesen megfelel a szanszkrit *szva-pati* szónak, melyben *szva* = maga *pati* = úr, s melyből némelyek a *szabad*, szláv *szvoboden* stb. szókat is származtatják. Első személyben szólva: *magamura* pl. *magam ura vagyok*, másodikban: *magadura.*

MAGAVETI, (maga-veti) ösz mn. és fn. Aki, mint mondani szokás, hányjaveti magát, kérkedékeny, pökhendi, hetvenkedő, markapöki. Alsóbb nemü vágyakból származó, s gyakran ostobasággal párosult kevélységnek jele. Ki nagyban kevélykedik, az nem magaveti. Máskép: *magahányó, magahányaveti.*

MAGAVETISÉG, (maga-vetiség) ösz. fn. Hetvenkedő, kérkedékeny, magát hányövető, fitogtató ember tulajdonsága.

MAGAVETŐ, (maga-vető) ösz. mn. l. MAGAVETI.

MAGAVISELÉS, (maga-viselés) ösz. fn. A cselekvésnek azon módja, melyet valaki külső szokásokban, és erkölcsi tettek gyakorlásában követni szokott. *Pajkos, parasztos, müveletlen, gyermekes magaviselés. Szerény, úri, müvelt, férfias magaviselés.* A többi személyekkel: *magamviselés, magadviselés* stb. „Jó magadviselés jobb az aranynál." Az asszonyok tisztekrül. 1622. (Thaly K. gyüjt.). Vagy ma szokottabban elválasztva: *magam, magad viselése, magunk viselése.* Még szokottabban: *magaviselet.*

MAGAVISELET, (maga-viselet) ösz. fn. Elvontan véve am. magaviselés, vagyis azon szokások, tettek, melyek valakinek magaviselését teszik. (Conduit). A többi személyeknél szokottabb az elválasztás: *magam viselete, magad viselete, magunk viselete* stb.

MAGAVISELETŰ, (maga-viseletü) ösz. mn. ‚Jó' vagy ‚rosz' és ezekkel rokon értelmü szókkal öszveillesztve használjuk: *jó magaviseletü, rosz magaviseletü.* A régieknél: *magaviselő.*

„Vala az nagy kegyes magaviselő."
Lakadalmi vers 1636-ból. (Thaly K. gyüjt.).

MAGAVONOGATÁS, (maga-vonogatás) ösz. fn. A nem akarásnak azon neme, midőn valaki különféle ürügyök, mentegetődzések alatt vonakodik valamit tenni.

MAGAZIN, (franczíául: *magasin*, olaszul: *magazzino*, melyet közönségesen a spanyol *magacen* v. *almagacen* v. *almacen* szóból módosultnak tartanak, ezt ismét az arab nyelvből származottnak hiszik, különben persául is: *magzen* v. *mahzen*, törökül: *mahaza*); fn. tt. *magazin-t*, tb. —*ok*. Tár, valamely készlet (áruk, könyvek stb.) elhelyezésére vagy eladására is. Átv. ért. iratgyüjtemény, időszaki irat valamely szakmában. Kérdésbe jöhet: van-e ezen szó összefüggésben a magyar *magszin* szóval? V. ö. MAGSZIN.

MAGBAB, (mag-bab) ösz. fn. Bab, melyet különösen magnak, azaz elültetésre szemeltek ki.

MAGBAROM, (mag-barom) ösz. fn. Általán tenyésztésre szánt, és tartogatott barom, pl. gulyabeli tehenek, ménesbeli anyakanczák, stb.

MAGBÉL, (mag-bél) ösz. fn. A növény magvának héjában, burkában levő szíjas vagy lisztes anyag. L. MAG alatt.

MAGBORJÚ, (mag-borjú) ösz. fn. Üszőborjúk, melyeket a végre nevelnek fel, hogy szaporítsanak, s illetőleg szaporodjanak.

MAGBUGA, (mag-buga) ösz. fn. Növények bugája, melyben a magok foglaltatnak, pl. a magvaskender magbugája.

MAGCSA, (mag-csa) fn. tt. *magcsát.* Kis mag, magocska. Különösebben a növénytanban a termő leveleken kifejlődő hólyagcsa vagy szümölcs, vagy a mag durványa (rudimentum) mely a növény virágzása után maggá képes fejleni. (Ovulum). Ilyen magcsákkal van megtelve minden maghon.

MAGCSÁKÓ, (mag-csákó) ösz. fn. Növénynem a húszhímesek seregéből és sokanyások rendéből; csészéje öt- nyolcz hasábu v. metszésü, bokrétája nyolcz szirmu, vaczka aszú, magvai hosszú-szőrös- kalászosak. (Dryas.)

MAGCSEMÉTE, (mag-cseméte) ösz. fn. Erdőszeti nyelven az erdővágásokban azon hajtások, me-

lyeket nyeséskor meghagynak, hogy idővel növekedjenek, és erdőt képezzenek. Tudnivaló, hogy a legszebb növésü hajtásokat hagyják magcsemetének.

MAGDA, MAGDI, MAGDUS, női kn. l. MAGDOLNA.

MAGDISZNÓ, (mag-disznó) ösz. fn. Tenyésztésre szánt és tartogatott emedisznó, másképp : *magló-disznó*, vagy egyszerüen : *magló*.

MAGDOLNA, (a sziriai nyelvből eredett, jelentése *felmagasztalt*) ; női kn. tt. *Magdolnát*. Magdalena. Kicsinyezve, vagy rövidítve : *Magda, Magdus, Magdi*, néhutt : *Mancza, Manczi*.

MAGDOLNAFŰ, (magdolna-fü) ösz. fn. A gyökönkékhez tartozó növényfaj ; másképen köznéven : *bécsi fü, római nárdus ;* növénytani néven : *római gyökönke*. (Valeriana celtica).

MAGEVŐMADÁR, (mag-evő-madár) ösz. fn. Közneve azon madárnemeknek, melyek különféle növények magvaival élnek.

MAGFA, (mag-fa) ösz. fn. 1) Magról nőtt fa. 2) Így nevezik a vágáskor itt-ott lábaikon hagyott szebb tenyészésü fákat, melyeket magzás végett hagytak meg.

MAGFÉSZEK, (mag-fészek) l. MAGHON.

MAGFOLYÁS, (mag-folyás) ösz. fn. A nemi magnak elfolyása. Különösen betegség neme, melyben a nemi mag a betegnek akarata ellen folytonosan csepeg. (Gonorrhea). Orvosi nyelven : *ondófolyás*. V. ö. KANKÓ.

MAGFURÓ, (mag-furó) ösz. fn. A zsizsikhez igen hasonló féregfaj, melytől azonban fonalforma, és tőben vékonyabb csápjai által különbözik. Ezen féregnek hernyói a gábonák és hüvelyes vetemények magvaiban sok kárt tesznek. (Bruchus. L.)

MAGHAL, (mag-hal) ösz. fn. Azon halak, melyeket a halastavakban szaporítás végett meghagynak vagy máshonnan hoznak.

MAGHÁM, (mag-hám) ösz. fn. A növénymag héja, vékonyabb vagy vastagabbféle hártyája, mely a magbélt beburkolja. L. MAG alatt.

MAGHÁZ, (mag-ház) ösz. fn. 1) Gabonatár, élettár, hol a szemes gabonát tartják, magszin. 2) Szokottabb ért. a szántóvetők nyelvén a felszántott föld barázdái között elvonuló medres vonal, vagy ültetéskor azon lyukak, melyekbe a magokat vetik. 3) L. MAGHON.

MAGHÉJ, (mag-héj) l. MAGHÁM.

MAGHÓLYAG, (mag-hólyag) ösz. fn. L. ONDÓHÓLYAGCSA.

MAGHON, (mag-hon) ösz. fn. A növénytanban a virág legbelső részében kifejleni szokott termőlevelekből alakuló magcsatartó, melyben a megtermékenyülés után vagy egyenesen a mag, vagy a magrejtő fejlik ki. (Germen, ovarium). Némelyek szerént : *magfészek*, Diószeginél : *magzat*.

MAGICSÁL, (mag-ics-a-al) áth. m. *magicsált*. Némelyek szerént : *mágicsál*. Balaton mellékén am. halmoz, felpúpoz, egymás fölé rak valamit, pl. a vízi betegségben fekvőnek feje alatt felmágicsálják a vánkosokat, hogy meg ne fúladjon. Világos, hogy gyökre és alapfogalomra rokon a *magas* szóhoz, s eredetileg rövid : *magicsál*. Az *ics* középképző gyakorlatos kicsinyítő jelentéssel bir, mint a *káricsál, döngicsél* igékben. Legközelebbi rokona a halmazt, rakást jelentő *mágla*.

MAGISZÁK, (mag-iszák) ösz. fn. Növénynem az öthímesek seregéből és egyanyások rendéből ; csészéje öt egyenetlen fogu, virágzás után öszvelapúl ; lapjai kikanyargatott fogasak, s benne a magvak öszvelapítvák, bokrétája tölcséres. Magva négy. (Asperugo.)

MÁGJA, tájdivatos kiejtés *Mágla* v. *Máglya* helyett. l. MÁGLA.

MAGKÁPOSZTA, (mag-káposzta) ösz. fn. Általán, mindenféle káposzta, melyet, mint mondani szokás, magba menni hagynak, hogy utóbb ültetni vagy vetnivaló magvát vegyék.

MAGKERESKEDÉS, (mag-kereskedés) ösz. fn. Kereskedés különféle növények, nevezetesen kerti, zöldséges, hüvelyes vetemények magvaival.

MAGKERESKÉDŐ, (mag-kereskédő) ösz. fn. Személy, ki különféle, nevezetesen kerti, zöldséges, hüvelyes vetemények magvaival kereskedést üz. Különbözik tőle a *gabonakereskedő*.

MÁGLA, (mág-ol-a) fn. tt. *máglát*. Széles ért. halmaz, rakás, egymásra tetézett valami, vagy holmi, pl. *máglában áll a pénze* am. rakáson, halomban. Balaton mellékén Szalában nagyobbféle rakásba, boglyába halmozott széna, melyet körülbelül négy vagy hat ökrös szekér elvisz. Gyöke *mág*, röviden *mag* egy a *magas* szónak gyökével, mert a máglyában is alapfogalom a magasság. *Mag* gyökből lett az elavult *magol*, am. magassá alakít, csinál, innen *magoló, magola* s öszvevonva: *magla*, s ékezve : *mágla*. Rokon hozzá a *mágicsál*, l. ezt. Különösen így nevezik az egymásra halmozott rőzsefát, vagy ölfát, kádárfát. Innen *máglára* vagy *máglatüzre itélni a boszorkányokat* am. meggyujtott farakásra. Sándor I. szerént némely tájakon jelent hat kévéből álló rakást. Szabó Dávid szerént harmincz itczét tartalmazó mérték neve is, azonban a vidéket, hol ez értelemben divatozik, nem nevezi. Diószegi füvészkönyvében *máglaszederj*, a húszhímesek seregéből és sokanyások rendéből való, és a szederjek neme alá tartozó növényfaj, mely a málnától abban különbözik, hogy levelei többnyire hármasak (s talán innen a mágla nevezet), szára kék hamvas, hátragörbült fulánkos, nyelei hengeresek, gyümölcse feketc. (Rubus occidentalis.) A *mágla* szót jobbára lágyítva ejtik és írják : *máglya*, tájdivatosan : *mágja ;* de szorosan az elemzéshez tartva okszerübb a *mágla*.

MAGLAPÉL, (mag-lap-él) ösz. fn. Növénynem az öthímesek seregéből és kétanyások rendéből. Virágai felemások, nősek, és nőstények ugyanazon tövön. Bokrétája nincs, magva egy, kerek, lelapított, és innen a neve. (Polygonum.)

MÁGLATŰZ, MÁGLYATŰZ, (mágla- v. máglya-tüz): Halomra rakott fának égése, különösen,

melyben régente némely népek a halott testeket megégették.

MAGLÉ, (mag-lé) ösz. fn. Sándor István szerint am. gyümölcsök magvaiból égetett szesz vagy szeszes ital. Nincs divatban.

MAGLÓ, (1), (mag-ol-ó) mn. és fn. tt. *magló-t*. Széles ért. magolni, azaz tenyészteni, szaporítani való nőstény. Egyébiránt csak szoros ért. a disznóról, emséről használtatik. *A malaczok közöl meghagyni a maglónak valót. Ha a magló disznó nem szaporít, kivesik görgöjét, s meghizlalják.*

MAGLÓ, (2), (mag-ló) ösz. fn. Anyaló, anyakancza, melyet szaporítás végett tartanak. Sándor István szerént jelent csődört is, mely szintén elémozdítója a szaporításnak.

MAGLÓCZA, falu Sopron m.; helyr. *Maglóczára, —n, —ról.*

MAGLÓD, falu Pest m.; helyr. *Maglód-ra, —on, —ról.*

MÁGLYA, l. MÁGLA.

MAGMÉH, (mag-méh) ösz. fn. Azon kasméhek, melyeket rajzás végett meghagynak, mig a többieket megfojtják, hogy méözket vegyék. Rendesen a nehezebb kasuakat szokták megtartani, és pedig, némi méhészeti babonából, páratlan számmal.

MÁGNÁS, (középkori latin szó, olasz és spanyo nyelven *magnáte*, a latin *magnus* szótól, mely am nagy); fn. tt. *mágnás-t*, tb. *—ok*. Főrendü úr. Or ságnagy, mely osztályhoz tartoznak nálunk a hercze gek, grófok, bárók, hivatalból minden zászlós urak és főispánok, ha különben csak nemesi rendből valók volnának is: tágasabb értelemben az egyházнagyok vagy főpapok is, ú. m. érsekek, püspökök stb.

MÁGNES, (a hellén-latin nyelvből kölcsönzött) fn. tt. *mágnes-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. A vasérczнek bizonyos faja, melynek azon sajátságos tulajdonsága van, hogy a vasat magához húzza, s ha szabadon függő állapotba tétetik, két ellenkező pontjai a földsark felé fordulnak, egyik az északi, másik a déli földsark felé. Ez *természetes* mágnesnek mondatik, s különbözik a *mesterséges*, mely különös kezelés által készíttetik. Minthogy a mágnes egy része észak, másika dél felé vonzódik: innen a magyar természettudósok *delej* vagy *delej* néven nevezik.

MÁGNESÉS, (mágnes-és) mn. tt. *mágnesés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Mágnesi erővel, tulajdonsággal biró magyarosan: *delejes. Mágneses vas.*

MÁGNESÉZ, (mágnes-éz) áth. m. *mágnesez-tem —tél, —ett*, par. *—z*. Bizonyos testet mágnesi erejüvé képez, magyarán: *delejez.*

MÁGNESI, (mágnes-i) mn. tt. *mágnesi-t*, tb. *—ek*. Mágnes tulajdonságával biró, mágnesre vonatkozó. *Mágnesi erő*. Tisztán magyarul: *deleji.*

MÁGNESSÉG, (mágnes-ség) fn. l. DELEJESSÉG.

MÁGNESTŰ, (mágnes-tű) ösz. fn. l. DELEJTŰ.

MAGNYITÓ, (mag-nyitó) ösz. fn. Némely magevő állatok neve, milyenek a mókus, magevő pinty, stb.

MAGNYÚL, (mag-nyúl) ösz. fn. Rendezett vadaskertekben és vadashatárokban azon nőstény és hím nyúlak, melyeket tenyésztés, vagyis szaporítás végett jövő évre meghagynak.

MÁGOCS, puszta Csongrád m.; helyr. *Mágocsra, —on, —ról.*

MÁGÓCS, mváros Baranya m.; helyr. *Mágócsra, —on, —ról.*

MAGOCSKA, (mag-ocs-ka) kics. fn. tt. *magocskát*. A maga nemében, vagy aránylag kicsided növénymag.

MAGONCZ, (mag-oncz) fn. tt. *magoncz-ot*. A gyümölcsészeknél magról nevelt fán termő vagy termett gyümölcs.

MAGOS, (mag-os) mn. tt. *magos-t* v. *—at*, tb. *—ak*. A minek magjai v. magvai vannak, mi magot terem, magokkal bővelkedő. Szokottabban: *magvas. Magos kender*, különböztetésül a *virágos* (hím) kendertől. Némely vidékeken, kivált túl a Dunán, am. *magas* (altus). Egyébiránt, részént, mivel a *magos* és *magas* különböző gyökökből erednek, s az egy eredetü *magasztal* szót soha sem is mondjuk *magosztalnak*, részént szigorú különböztetés vagyis szabatosság végett *altus* értelmében jobb, és általánosabb is: *magas.*

MAGOSD, puszta Somogy m.; helyr. *Magosdra, —on, —ról.*

MAGOSFALVA, falu Kővár vid.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MAGOSLIGET, falu Szatmár m.; helyr. *—liget-re, —én, ról.*

MAGOSMART, l. MAGASMART.

MAGOSSÁG, l. MAGASSÁG.

MAGOSPART, l. MAGASPART.

MAGOSZLOP, (mag-osz-lop) l. MAGTARTÓ.

MAGÖMLÉS, (mag-ömlés) ösz. fn. Az állati, különösen emberi nemzőmagnak kifolyása, nevezetesen midőn ez nem közösülés alkalmával, hanem álomban, vagy akármely inger következtében történik. (Pollutio).

MAGÖMLESZTÉS, (mag-ömlesztés) ösz fn. Az állati, különösen emberi nemzőmagnak közösülésen kivül történő szántszándékos kiöntése; máskép: *önfertőztetés.*

MAGPÉNZ, (mag-pénz) ösz. fn. Kamatra helyezett pénz, mely mintegy elültetett mag gyanánt nyereséget terem; máskép: *tőkepénz.* Szélesb ért. bizonyos sommapénz, mely valamely vállalatnak, üzérkedésnek alapját teszi, s melynek czélja nyereséget, hasznot hajtani.

MAGPILLE, (mag-pille) ösz. fn. Különféle pillék, melyek a gabonatárakban, s éléskamarákban élősködnek, s a gabonában, és hüvelyes veteményekben kárt tesznek, milyenek, a közönséges *szuszik*, a *magfuró*, stb.

MAGPOCZOK, (mag-poczok) ösz. fn. Gönczy Pálnál az együttnemzők (szerénte forrt portokuak) seregébe tartozó növénynem. Fészke alsó pikkelyei hátán lefelé álló apró fogai vannak; magva alja egyéb részénél jóval vastagabb; ezen levő poczka alsó részén homoru. (Podospermum).

MAGPOR, (mag-por) ösz. fn. l. HIMPOR.

MAGREJTŐ, (mag-rejtő) ösz. fn. Általán azon tok, v. takaró, mely a magot beburkolja. (Pericarpium). A magrejtők kétfélék: szárazak és húsosak. Szárazak a *makk*, milyen van a tölgynek, mogyorónak, gesztenyének; *makkocska* a szirontákféléknél a czikkszár fajainál; *tok* és pedig *egyrekeszű* a tavaszi ibolyánál, *kétrekeszű* a szigorállnál, *háromrekeszű* a tulipánnál; *hüvely*, az úgynevezett hüvelyes veteményeknél; *leppendék*, a juharfa, szilfa magvain; *becső, tüsző* stb. Húsosak 1) a *bogyók*, melyek magvát a húsa között finom hártya, vagy meg nem fásult bőr környezi. Hasonlók ezekhez a *kabak* és *almafélék*. 2) A *csontárok*, melyekben a magtakaró belső hártyája kemény héjjá alakúl, milyen a cseresznye, szilva. Már némely makk terméseket is húsos boríték takar, melyet *kopánes*-nak hivunk. pl. a diónál, mandolánál.

MAGRUGÓ, (mag-rugó) ösz. fn. Növénynem az egylakiak és falkások osztályából; *hímvirágának* csészéje öt metszésü, bokrétája öt hasábu, himszála három; *anyavirágának* csészéje öt metszésü, bokrétája öt hasábu, anyaszára három águ, kabakja szétrepedő; magvait szétrúgja, és innen a neve. (Momordica).

MAGSINÓR, (mag-sinór) ösz. fn. A növényeknél azon kis szálacska, melynél fogva a mag mig ki nem fejlik, a magrejtő forradásával vagy a növény valamely részével öszveköttetésben van, s általa táplálkozik; másképen: *kötőlék* (Podospermium, funiculus).

MAGSZAKADÁS, (mag-szakadás) ösz. fn. Midőn valamely nemzetségnek vagy családnak utolsó tagja kihal, azt mondjuk róla, hogy *magva szakadt*, és ezen nemzetségi vagy családi kiveszés: *magszakadás. Nem bánom ha magva vesz is.* (Km.). Általán ‚végképi elveszés' értelemben is fordúl elé a Carthausi névtelennél: „És megitközvén (ütközvén) mind magokat szakasztá ugyanott a sok pogánságnak." Legszorosabb ért. a férfi ág kihalása.

MAGSZÁR, (mag-szár) ösz. fn. l. KOCSÁN.

MAGSZÉM, (mag-szém) ösz. fn. A növényi magokból egy-egy szem.

MAGSZIGONY, (mag-szigony) ösz. fn. Növénynem az együttnemzők seregéből, s nősszüzek rendéből; vaczka polyvás, fészke két soros, mindenik sok pikkelyü, magvai lapítottak, csorba végüek, bóbitája két szarvu, s innen a *szigony* nevezet. (Coreopsis).

MAGSZIN, (mag-szin) ösz. fn. Magtár, gabonatár; épület, melyben a kinyomtatott vagy csépelt és felszórt gabonát tartják.

MAGTALAN, (mag-talan) mn. tt. *magtalan-t*, tb. —*ok*. Minek magva nincsen, mi magot nem termett. *Ragyaverte magtalan kalászok. Üszögös és magtalan kukoricaszár.* Különösen átv. ért. mondják nőről, ki nem fogan, ki gyermeket nem szül. „És nem vala nekik fiok, azért hogy Erzsébet magtalan volna." (Káldi. Luk. I. 7.) Szélesb ért. magvaszakadt férfiról is mondható. Határozóilag am. magtalanul, mag nélkül.

MAGTALANSÁG, (mag-talan-ság) fn. tt. *magtalanság-ot*, harm. szr. —*a*. Magtalan állapot, vagy tulajdonság. Különösen az emberi szaporodásra vonatkozólag am. ivadék nélküli állapot, meddőség, gyermektelenség.

MAGTALANUL, (mag-ta-lan-ul) ih. Magzat nélkül, gyermektelen állapotban.

MAGTÁR, (mag-tár) ösz. fn. Gazdasági vagy gabonakereskedői épület, vagy akármi rakhely, hol magvas gabonát tartanak. *Urodalmi, vásárhelyi, élelmezési magtárak. Községi magtár.*

MAGTARAJ, (mag-taraj) ösz. fn. Növénynem az öthimesek seregéből és kétanyások rendéből; ernyője sugárzó, virági mind termők, nagy gallérai hosszuk, épek, gyümölcse kerekded lapos, karimája sinóros, vagy csipkés, vagy szőrös, vagy tüskés. (Tordylium).

MAGTARTÓ, (mag-tartó) ösz. fn. A növényeknél a maghon közepén vagy oldalán képződött azon hely, melyre a magcsák, azután a magvak fel vannak füzve; másképen: *magoszlop* (Spermophorum). Különbözik tőle: *magrejtő*.

MAGTEJ, (mag-tej) ösz. fn. Gyógyszertárakban, tejforma nedv, melyet öszvezuzott olajos magokból készítenek, pl. mondolamagtej.

MAGTOK, (mag-tok) ösz. fn. Széles ért. magot takaró boríték, milyenek a borsó hüvelye, a buza toklásza stb. Szorosb ért. egy keményke héju száraz magrejtő, melyben egynél több magvak vannak. (Capsula.) Ilyenek pl. az alma, körte magvait rejtő tokok. A tok belül sokszor választékkal vagy válaszfallal (termőlevéllel) két vagy több részre van osztva. A legközepén van egy kis oszlop, melyen ülnek a magvak, s melynél a választékok, ha vannak, öszvemennek. Csak akkor mondják pedig a tokot két vagy több rekeszünek, ha azt a válaszfalak egészen a tetejéig elrekesztik, vagy másképen ha a tokot alkotó termőlevelek a közepéig nem nyúlnak be, akkor a tok egyrekesz.

MAGTYÚ, (mag-tyú) ösz. fn. Vékony hártya, mely a méhbe fogadott magzatot boritja.

MAGTYÚBÉL, (magtyú-bél) ösz. fn. A magtyúnak belső hártyalemezkéje. V. ö. MAGTYÚ.

MAGUL, (mag-ul) ih. A végett, hogy termő mag legyen; mag gyanánt, magnak. *A gabona szépét magul eltenni, megtartani. Egy fia maradt irmagul.* Néha am. mag formában. *A kenyérnek való liesztet magul adni vissza.*

MAGULICZA, falu Zaránd m.; helyr. *Maguliczá-ra*, —*n*, —*ról*.

MAGURA, faluk Bihar m. és Kővár vid. erdélyi falu Kolos m. és Besztercze ker.; helyr. *Magurá-ra*, *—n*, *—ról*. Hegység is Szepes, Ung, Máramaros, Bihar megyékben.

MAGURI, falu Krassó m.; helyr. *Maguri-ba*, *—ban*, *—ból*.

MAGURKA, falu Liptó m.; helyr. *Magurká-ra*, *—n*, *—ról*.

MAGÜLTETÉS, (mag-ültetés) ösz. fn. Cselekvés, midőn valaki szaporítás, termesztés végett magot ültet a földbe.

MAGV, (mag-v) fn. tt. *magv-at*. l. MAG, fn.

MAGVAD, (mag-vad) ösz. fn. Tenyésztésre szánt vad.

MAGVARÓTT, (magva-rótt) ösz. fn. Az együttnemzők seregéből és egyenlőnősök rendéből való növénynem; vaczka kopasz, csészéje tövön galléros, bóbitája pelyhes, rövid száru, magvai karczoltak, apró rovátkokkal, honnét a nevét kapta. (Picris) Görögül kesernyés ízéről nevezték.

MAGVAS, (mag-v-as) mn. tt. *magvas-t* v. *—at*, tb, *—ak*. Szokottabb divatú szó, mint a vele egy értelmü *magos*. Általán am. magokat termő, maggal bővelkedő, magba menő. *Magvas saláta, káposzta, répa, hajma*. Különösen a kétlakiak között a nőstény szárról mondják, mely magokat hoz, milyenek a *magvas kender*, *magvas komló*, a hímszár neve *virágos*. *A virágos kendert előbb nyüvik, mint a magvast*.

MAGVASKENDÉR, (magvas-kendér) ösz. fn. A kendernek nősténye, máskép: *paszkonczakender*, mivel hogy szálai nem adnak oly jóféle fonalat, mint a virágos, azaz hímkenderéi. V. ö. PASZKONCZA.

MAGVASODÁS, (mag-v-as-od-ás) fn. tt. *magvasodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. A növénynek azon fejlődési állapota, midőn magvai nőnek.

MAGVASODIK, (mag-v-as-od-ik) k. m. *magvasod-tam*, *—tál*, *—ott*. Mondjuk növényről, midőn növirágai magot teremnek vagyis magtermőkké lesznek. Különösen bizonyos kerti vetemények, mint répák, hajmák, káposztáknak szárba mennek, és magot teremnek.

MAGVASZAKADT, (magva-szakadt) ösz. mn. Mondjuk emberről, kinek gyermeke, s örököse nincsen, kiben a nemzetség vagy család kihal. Innen: *magvaszakadt jószág* am. örökös nélküli, rendszerént az állodalomra szálló jószág.

MAGVATLAN, (mag-v-atlan) mn. tt. *magvatlan-t*, tb. *—ok*. L. MAGTALAN.

MAGVAVÁLÓ, (magva-váló) ösz. mn. Mondják némely csontáros gyümölcsökről, melyek húsai a magtól elválnak, különböztetésül a *duránczi*-tól. *Magvaváló szilva, baraczk*. Tájszokás szerént: *magbaváló* a *v* elváltozván *b*-re, mint *olyvá olybá*.

MAGVAZIK, (mag-v-az-ik) k. m. *magvaz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—zál*. Magot termő állapotban létezik. *Ha magvazik a saláta, nem enni való*.

MAGVETÉS, (mag-vetés) ösz. fn. A termesztésre szánt növénymagnak földbe hintése. V. ö. VET, VETÉS.

MAGVETŐ, (mag-vető) ösz. fn. Személy, nevezetesen földmivelő, ki a kellően elkészitett földbe magot hint. Továbbá öblös eszköz, pl. a végeinél öszvefogott ponyva, melyből magot vetnek. V. ö. VET, VETŐ.

MAGZÁS, (mag-oz-ás) fn. tt. *magzás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. A növénynek azon fejlődési állapotban levése, midőn tenyésző gyümölcse nő. V. ö. MAGZIK.

MAGZAT, (mag-oz-at) fn. tt. *magzat-ot*, harm. szr. *—a* v. *—ja*, kicsiny. *magzatka*. Általán am. magból eredő, kifejlődő sarjadék, a magtermő növénynek vagy állatnak mása. Különösen növénytani ért. a termő virágnak azon része, melyből közvetlenül mag, vagy gyümölcs leszen. (Germen). L. MAGHON. Az állatok közől mintegy nemesebb kifejezéssel csak emberi ivadékról mondjuk. Innen az *édes, kedves, szerelmes, gyönyörü magzatom*, gyöngéd kifejezések.

„Alugyál magzatom, nyugogyál virágom.“

Karács. ének.

„Hányszor támadt tenfiad,
Szép hazám, kebledre;
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!“

Kölcsey.

Még a rosz anya is jámbor magzatot szeret. (Km.). Azért méglen valván (habens) egy drágalátos fiat, azt es ereszté ő hozjájok. A vinczellérek ke(dig) látván mondának egymásnak: ez a magzat.“ (Tatrosi codex. Márk. XII.). Szoros ért. a méhben már előhaladt fejlődésben létező ivadék. (Foetus. Az ezt megelőző lény: *ébrény*, latinul: embryo). *Elhajtani a magzatot. Magzathajtó italok, szerek*.

MAGZATELHAJTÁS, (magzat-el-hajtás) ösz. fn. A méhmagzatnak szándékosan valamely szerrel időelőtti elvesztése.

MAGZATELSZÜLÉS, (magzat-el-szülés) ösz. fn. A méhbeli magzatnak akaratlanul időelőtti elvesztése. Az oktalan állatoknál: *elvetélés*.

MAGZATHAJTÓ, (magzat-hajtó) ösz. fn. és mn. Szer, illetőleg ital, mely a fogant magzatot az anya méhéből idétlenül kiűzi.

MAGZATING, (magzat-ing) ösz. fn. Azon gyönge burokhártya, mely az anya méhében levő magzatot takarja. Köznyelven: *burok*; a négylábuaknál: *mása* v. *pokla*.

MAGZATLAN v. MAGZATTALAN, (mag-oz-at-lan) mn. tt. *magzatlan-t*, tb. *—ok*. Akinek magzata nincsen, gyermektelen. Határozóként am. magzat nélkül. *Magzatlan halt el*.

MAGZATLETÉTEL, (magzat-letétel) ösz. fn. Általán, az éretlen magzatnak szokott idő előtti elszülése. A négylábuaknál: *elvetélés*. Ha a nőszemély

valamely hajtószerrel teszi azt, akkor *magzatelhajtás*, vagy épen *magzatölés*.

MAGZATMÁSA, ösz. fn. l. MÁS fn. és POKLA.

MAGZATOS, (mag-z-at-os) mn. tt. *magzatos-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Miben magzat van; különösen a régieknél am. terhes, viselős. „Mindönök fölötte kell azért a magzatos asszonyállatoknak a Szűz Máriának szeplőtelen fogontatása napját ajtatosan illeniök“ (ülleniök). Debreczeni legendáskönyv. Toldy F. kiadása 20. l. Ugyanitt másképen: *temerdök* (asszonyállatok).

MAGZATÖLÉS, (magzat-ölés) ösz. fn. Az emberölésnek legtermészetellenibb neme, midőn az anya saját magzatját már fejlettebb korában, de még méhében szándékosan veszti el; ha szülés után teszi ezt, akkor inkább *gyermeköles*-nek hivják.

MAGZATÖLŐ, (magzat-ölő) ösz. mn. és fn. Szoros ért. anya, ki magzatát méhében már fejlettebb korában szándékosan elveszti. Szélesb ért. saját gyermekét életétől megfosztó apa vagy anya, gyermeköl, gyermekgyilkos.

MAGZATSZUROK, (magzat-szurok) ösz. fn. A termő virágban azon nedvesség, melybe a nemző por beleragadván lehat a magzatba, s azt tenyészővé teszi.

MAGZATVESZTÉS, (magzat-vesztés) ösz. fn. Mind magzatölés, mind elszülés értelemben vétetik.

MAGZATVIZ, (magzat-viz) ösz. fn. A megszült magzat után a magzatmásából kifolyó nedv.

MAGZIK, (mag-oz-ik) k. m. *magz-ott*, htn. *—ani*. Mondjuk általán növényekről, midőn magvaik nőnek, vagy, mint mondani szokás, midőn magba mennek. *Magzik a répa, saláta, hajma. Felmagzik a szárán hagyott fü.*

MAGZÓ, (mag-oz-ó) mn. tt. *magzót*. Ami magzik. „Úrnak menden magzóji földön.“ (Universa germinantia in terra. Bécsi cod. Dániel III,).

MAGY, (1), gyöke *magyal* szónak. Azonos *mogy, bogy* gyökkel *mogyoró bogyó* szóban, s jelent valamely gömbölyűt, beburkoltat. V. ö. MAGYAL. Különbözik a *magyar* szóban előforduló *magy* szótagtól, mely itt összetételből ered. V. ö. MAGYAR.

MAGY, (2), falu Szabolcs m.; helyr. *Magy-ra, —on, —ról*.

MAGYAL, (magy-al) fn. tt. *magyal-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a* v. *—ja*. Cserjefa a négyhímesek seregéből és kétanyások rendéből; csészéje négy hegyü, bokrétája kerékforma, négy karéju, anyaszála nincs, bibéje négy, bogyója négy magvu. (Ilex). Egyik faja, *téli magyal*, melynek bogyói bársony szinüek. (Ilex aquifolium). Dunán túl, nevezetesen a Bakonyság mentében magyalnak nevezik azon tölgyfát is, melynek makkjai kisebbek, és gömbölyübbek, mint a cserfákon termők. Mindkét értelemben gyöke a bogyóforma gömbölyűt jelentő *magy*, máskép *mogy (=bogy)*, minthogy tájdivatosan *mogyal* is. E szerént rokon a *mogyoró* máskép: *magyaró*, továbbá a *bogy bogyó* szókkal, t. i. az első jelentésü magyal bogyókat, a második értelmü pedig mogyorógömbölyüségü gyümölcsöket teremvén. Használtatik tájszokásilag átvetve is *malogya*.

MAGYALBOKOR, (magyal-bokor) ösz. fn. A magyalnak cserjés faja. V. ö. MAGYAL.

MAGYALFA, (magyal-fa) ösz. fn. Lásd: MAGYAL.

MAGYALOS, (1) (magy-al-os) mn. tt. *magyalos-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Magyalbokrokkal, vagy -fákkal benött. *Magyalos bércz, erdő*. Használtatik egyszerüen is főnevül, tárgyesete *—t*, tb. *—ok*; erdő, melyben magyalfák tenyésznek, olyan, mint, *szilas, füses, tölgyes, bükkös, nyires* stb.

MAGYALOS, (2), puszták Nógrád és Tolna m.; helyr. *Magyalos-ra, —on, —ról*.

MAGYAR, (1), (elemzését l. alább); fn. tt. *magyar-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—ja*. Gúnyos kicsinyzéssel: *magyarka*. Szoros ért. mint nemzeti név, jelent személyt, kinek mint nemzetünkből, vagy fajunkból valónak a magyar nyelv anyanyelve, vagy ha idegen nemzetbeli ősöktől származott is, idővel nyelvre, és szokásokra nézve, különösen pedig állandó ittlakozás által meghonosodott, vagyis ami nemzetünk tömegébe olvadt. Ha még szorosabb értelemben veszszük, nemzetünknek és fajunknak csak azon részét illetné, mely a kunok, székelyek, palóczokon stb. kivül honi nyelvünket birja anyai nyelvül, s mely mintegy törzs magvát teszi az öszves nemzetnek. Széles ért. mint az állodalmilag vett *hungarus* szó jelentése, magyarnak mondható a magyar haza mindenik lakosa. Ennélfogva nevezik a kivándorlott és megtelepedett czigányokat is *új magyaroknak. Duna-, tiszamelléki magyarok. Felföldi, alföldi, erdélyi, havasalföldi magyarok. Csangó magyarok Moldovában. Kun magyarok. Palócz magyarok. Régi magyarok vezérei, fejedelmei. Magyarok Istene. Él még a magyarok Istene. Megemlegeted még a magyarok Istenét. Magyarnak Pécs, németnek Bécs. Igaz, tiszta, jó, vitéz magyar. Korcs, elfajult magyarok.*

„Romlásnak indult hajdan erős magyar.“

Berzsenyi.

Mint melléknév általán jelenti valaminek oly tulajdonságát, mely nemzetünk, fajunk és hazánkbeli eredetre, szokásokra, természetre, szóval nemzetünk és hazánk viszonyaira vonatkozik. *Magyar apa, anya, szülék. Magyar nép, faj. Magyar ember, asszony, legény, leány. Magyar katona, vitéz, huszár, ezred. Magyar ló, ökör, juh. Magyar bor, kenyér, kalács. Magyar forint*, am. 50 kr. v. 100 dénár (a vonásforint három márjásból, azaz ötvenegy krajczárból állott), amaz máskép: *kurta forint. Magyar király, korona, főurak, nemesség, törvény, alkotmány. Magyar nyelv, irodalom. Magyar szabó, timár. Magyar ruha, viselet, nadrág, kalap, üng. Magyar zene, táncz. Magyar világ*, a magyar országos lét, szokások, nyelv divatkora. Előfordúl a történelemben *hét magyar* (a Névtelen jegyző irásmódja szerént: *hetumoger*) t. i. a hét vezér, kik alatt a magyarok e hazába jöttek; to-

vábbá: *dentumoger*, a Scythiában lakó magyarok, kiknek birodalma nyugotról a fekete tengerig terjedt, hátok mögött pedig a *Tanais* vagy *Don* folyam volt nagy tavakkal (szintén a Névtelen szerént), honnan jöttek ki a magyarok a 7 vezér alatt. *Dentu* tehát lehet *dontó*, vagy inkább *donti*, t. i. idegen szóknál az *n* végzethez könnyen járul *t* pl. rubin-t, forin t (flloren-us után). Hogy *dentu* tízet jelentene, mind jelentésre, mind tárgyra nézve puszta föltevésen alapszik.

A *magyar* szó történeti eredetét meghatározni a régiségbuvároknak volna feladatuk; azonban ez még mindeddig nincs bizonyosságra emelve, főleg azon okból, mert bár eredetünket a hagyomány a hun történelembe vezeti, de épen a hunok ős történelmét, mely főleg sinai forrásokon alapszik, még eddig a sinai nyelv nem tudása miatt eddiglen mi magyarok nem tanulmányozhattuk, holott saját nyelvének is segitségével egyedül csak a magyar dönthetné el végképen a kérdést. Mi itt rövidenden megkísértjük a ‚magyar' szó jelentése körül először elemzőleg, azután pedig történelmileg a ‚hungarus' szóval is összeköttetésben nyomozódni. Elsőben tehát elemzőleg itt csak azt fejtegetjük, miféle rokonhangu magyar szókkal van összeköttetésben, s ezeknél fogva mily jelentései lehetnek.

A régibb honi íróknál, kik nevünk leirásában hitelesebbek a külföldieknél, a mai magyar nevezet *moger mogeri*, *mager mageri* módositásokkal fordúl elé. A *g* és *gy* nyelvünkben tudomás szerént mint rokon hangok többször fölcseréltetnek, pl. *genge gyenge*, *göngy gyöngy*, *göngyölít gyöngyölít*, *gertya gyertya*, *gümölcs gyümölcs*, *Georgius*, *György*, *angelus*, *angyal* stb. A *mag* s rokon *mog*, *magy mogy* szók közvetlen jelentése gömbölyűség, kerekdedség, közvetett értelmök pedig gömbölyű vagy kerekded alaku növénytermény, melyet a latin *semen*, *granum*, a német *Kern*, *Korn* szókkal fejez ki. V. ö. MAG. Innen vették neveiket a *magyal* v. *mogyal*, *magyaró* v. *mogyoró*, melyekhez legközelebbi rokonok a *bod bodza*, *bogy bogyó*. Második alkotó része a magyar szónak régiesen *er* v. *eri*, ù. m. *mager* v. *mageri*, *moger* v. *mogeri*, *magyer* (Katalin legendájában) v. *magyeri*, s hanghasonlással *magyar* v. *magyari*; különösen ez utóbbi alak: *magyari* ‚magyar' helyett a régi iratokban gyakran előfordúl pl. a Carthausi névtelennél (Toldy F. szerént 1517 és 1527 között): „Ki vala magyari André királnak leánya." (Ugyanitt az egyszerü ‚magyar' az országot jelenti: „Ki mikoron mind hozjá tartozóval Magyarrá jött volna atyjafiához.") Továbbá 1550. évből: „Tegnap ebédre jött bé Kyrál Poson várába, az magyari urak és nemessek ma at fen (ott fenn) voltak Kyrálnál." (Szalay Á. 400 m. lev. 69. lap.) Így Zwliman Zultán nyilatkozatában 1540-ből, Verbőczy régi magyar fordításaiban stb. De ugyan ez időtájban előjön ‚magyar' is, pl. 1549-ből:

„Te magyar nemzet ha fel nem ébrülsz."
(Thaly K. gyűjt.).

Horvát István saját történeti buvárlatai nyomán is indulva a magyar szónak *magueresztő*, *magvető*, (agricola, georgius) jelentést tulajdonít, mi a szóelemzéssel ugyan nem ellenkezik, de ‚*mager*' más értelmet is elfoglal. Mert *er*, mint az *ered eresst* igék gyöke épen oly önálló lehetett hajdan, mint a *mered*, *meresst* származékok *mer*, a *terjed terjeszt* igék *tér* v. *ter* gyöke. Hogy létezett hajdan *er* ige, gyanitható az *ere* szóból, mely kantárt, azaz lóeresztő, lójártató szerszámot tesz. Az *ere* is pedig nem egyéb, mint az igenév *erő* módosított alakban. (Mellékesen megjegyezzük, hogy az igeneves szók majd *ő e i ü* majd *ó a i u* alakban jelenkeznek, pl. *fürgő sürgő*, *fürge sürge*, *szeleverdő szeleverdi* = *szélverő*, *hányóvető hányiveti*, *csapdó csapdi*, *furó fura furu*, *szuszómuszó szussimussi*, *húszóvonó húsavona*, *sunyó sunya sunyi*, *magavető magaveti*, *markapökő*, *markaköpi* stb.) E szerént az *erő*, *ere* és *eri* egyet jelentenek, s *mageri* v. *magyeri* am. *magere* v. *magyere* am. *magerő* v. *magyerő* (Kernmacht). Ha pedig a *mag magy* szót átv. értelemben veszszük, mint az emberi fajnak szaporítóját: akkor *mag-eri* am. faj eresztő, t. i. nép, mely mintegy magvát teszi több más, belőle származott népeknek, milyenek a kunok, palóczok stb. kik raj gyanánt keltek ki a törzsnépből, melyet ez okból nevezhetni *magerőnek*, *mag-eresztőnek*. — Továbbá él nyelvünkben egy szó, mely Sándor István állítása szerént is nem csak hímgolyót jelent, hanem magát a hímállatot is. Ezen szó *her* v. *here* (pl. here-méh), melylyel alaphangban megegyeznek a magyar *fér*, *férj*, továbbá a török *er* és *eri*, a latin *vir*, hellén ἄρρην, és szanszkrit *varasz* v. *vírasz* gyökeik, s valamint a latin *vir* és *vires*, hellen ἄρης és ἄρρην, úgy a magyar *here* vagy *férj* és *erő* rokonok. Ezen elemzésnél fogva a régies *mag-eri* am. magférfi, s *mag-eriek* am. magférfiak (Kernmänner, Kernvolk), kik mintegy magvát, lelkét, velejét tették azon különféle de rokon népeknek, melyek a magyarokkal egy ősi eredetüek, és egy nyelvüek voltak. Ezen értelmezésnek kedvez azon nemzettörténeti állodalmi és alkotmányi viszony, sőt általános nemzeti hagyomány és érzelem is, mely szerént a magyar faju népségek között a magyar neve vitte és viszi a főszerepet, s ma is a kun, székely, palócz stb. nevek és népek csak egyes különös ágai és részei az általános magyar névnek és népnek; s kun, székely, palócz stb. magukat egyszersmind magyaroknak is tartják. Idegen népeknél a ‚magyar' a latin ‚hungarus' név alatt lőn ismeretessé, mely *hún*-ból eredettnek mutatkozik.

S itt van helye e nevet s ezzel összeköttetésben a ‚magyar' szót is a történelmi téren kutatni, oly történelmi téren, melyet hazai íróinknál az egy Prayn kivül hasztalan keresünk.

A ‚hún' vagy ‚hunn' szónál eléadjuk igen röviden e népség történetét Európába vándorlásaig Rotteck kivonata után (némely nyelvészeti jegyzetekkel kísérve), ki azt Deguignes franczia iró nagyszerü, (negyed rétben öt kötetü, (német fordításban Dähnert János Károlytól egy külön kötetben a Bevezetés foglaltatik, és a többi rész négy kötetben foglaltatik) és

nemében egyetlen munkájából vette által, azon Deguignes iróéból, ki a hunnok legrégibb történelmét több századdal Kr. sz. előtt, **nem mesékből, nem is néphagyományokból,** noha mellesleg ezeket is megérinti, **továbbá nem képzelt valószinűségekből, hanem vagy egykoru, vagy a történeti korhoz közelálló, tehát a legnagyobb hitelességü sínai korrajzokból — annalisokból — meritette, és irányunkban is,** némely más nemzetbeli irókkal ellenkezőleg, a franczináknál tapasztalt **elfogulatlansággal állitotta egybe.** Mely korrajzok annál teljesb hitelüek, mert azon időben a hunnok a szomszéd sínaiakkal századokon keresztül csaknem örökös ellenségeskedésben élvén, azoknak minden tetteit figyelemmel kísérni valának kénytelenek. A sínai írásmódon (*hiong-nu* vagy Schott szótára szerént egyszerüen *hiún*, vagy pedig *hiun-csu* is) teljességgel nem lehet fennakadni, mert a sínai írók ezen népség egy nagy részét az ős hunn birodalom felbomlása után egész a Volga folyam mentében történt letelepedésök alatt is némi figyelemmel követték, honnan a sínai források nagyobb megszüntével csak nehány év mulva Európába törvén, itt őket az európai írók veszik által ugyanazon (*hunni* stb.) név alatt. És Deguignes itt már ezen írókat is felhasználja. Lássuk tehát itt czélunkhoz képest rövidke történetöket maga Deguignes után; de a kinek buvárlatait a főbb pontokban, különösen az Európába tört hunnoknak,a hiongnuktól származtát több más,még pedig a legkitünőbb írók elfogadják,pl. Rottecken kivül Neumann Károly Frigyes a francziai Akadémia által jutalmazott következő munkájában: Die Völker des südlichen Russlands. Leipzig. 1847.Úgy hogy e jeles történelmi művetDeguignes nélkül alig is lehet érteni, sőt Deguignes mondja előszavában,hogy e tárgyra vonatkozólag a régi európai történetirók munkáji csak a sínai korrajzok után nyernek világosságot.(Az olvasót mindenek előtt kérjük, legyen szíves Ázsia térképét is venni maga elébe).

Deguignes a régi nagy tatárságot, körülbelül az úgynevezett Scythiát Ázsiában, keleti és nyugoti tatárságra osztja. A nyugoti tatárokról mondja, hogy ezek egész Ázsiában kiterjeszkedtek, és későbben Európa és Áfrika nagy részét is elfoglalták. A római írók hunnok (hunni) név alatt ismerték őket és eredetökről sok mesét elbeszéltek a nélkül, hogy hazájokat pontosan eléadták volna. A sínai irók *hiong-nu* néven nevezik. T. i. a sínai tartományoknak (Senszi, Sanszi és Pecseli nevüeknek) északi határain lakott hajdan ama híres nemzet, melynek tulajdonképeni birodalma a mondott határokon kivül keletről a mandsu népségig, nyugotról Khamilig és az igurokig, s az Irtis folyamig terjedett, északról a Kalkas és Eleuth országokat lehet határul venni, s ezen egész nagy birodalom *Tatan* nevet viselt. E nemzetből eredtek azok, kik a későbbi hunnok, turkok, mogolok, magyarok és tatárok neve alatt lőnek ismeretesekké. A sínai iróknál Hán sínai uralkodó ház korától fogva lett a hunn név állandó; előbb Jao sínai császáron kezdve mintegy két ezer évvel Krisztus előtt *san-jong* (hegyi barbár, Neumann szerént: hegyi fegyveres), majd Hia uralkodó ház alatt *csong-jo* (Neumann szerént *hun-jo)* néven, Kham uralkodó ház alatt pedig *küei-fang* (szellemek, t. i. rosz szellemek földe), és Cseu ház alatt *hien-jün* néven fordulván elé, mignem utóljára a *hiong-nu* (vagy Schott szerént *hiun* vagy *hiun-csu* is) maradott meg, melynek véleményünk szerént (mint *Hún* alatt olvashatni) a magyar *honi*, némely szójárás szerént *honni* sőt *honnyi* is, azaz hazai, (vaterländisch) és földi (Landsmann) felel meg. (Schott szótárában az e nevet kifejező irásjegy két jegyből van összetéve, ú. m. *kutya* és *hös*, mely a sínaiaknak, asok mint engesztelhetlen ellenség iránti nagy gyülöl-ségét mutatja (barbari septemtrionales Sinensibus quondam infestissimi — mint Schott mondja.) A hunn birodalom kezdetét mintegy 1200 évre tehetni Kr. előtt, de csak a 209. évben (Kr. e.) kezdettek oly hatalomra vergődni, hogy a sínai irók róluk körülményes tudósítást adnak, úgy hogy a hunn fejedelmek (csenjuk, vagy tanjuk) időrendi névsorát innen kezdve lehet egybeállítani, mig összes birodalmuk ezen világrészben Kr. sz. után az első század vége felé végkép föl nem bomlott. Leginkább e korszakban mint hatalmuk tetőpontján nyugtalanították Sínát, és hódítottak meg több népséget mind kelet mind nyugot felé, itt különösen a Kaspi tengerig és be Sibériába. Kr. sz. u. 46 év körül nagy éhség nyomta a birodalmat, s ez vala előkövete a bekövetkezett szerencsétlen felbomlásnak. Ekkor meghasonlás támadott az uralkodó családban, és a fejedelemtől a család egyik tagja a nép egy részével elszakadt, s a birodalom délibb részén a sínaiakhoz csatlakozva, sőt a másik északi rész irányában oly dühös indulattal viseltetve, hogy az olykor még békére hajlandó sínaiakat sem engedék kiengesztelődni, a régi fejedelmet s vele maradt népet több ízben megtámadták és végkép legyőzték.A győztes déliek úgy ahogy még mintegy negyedfél századig tartották magukat saját fejedelmeik alatt,de többnyire a sínaiak fensősége mellett. A legyőzött és más népektől különösen a *Sien-pi* nevüektől (előbbi alattvalóiktól)is nyomott északi hunnok régi birodalmukból kiveretvén, három főbb részre szakadtak. Egy részök nem messze *Kasgar* és *Aksu* felé (a mai Kis-Bochara nyugoti részében) s Persia határáig húzódott, és egész a Kaspi tenger hosszában kiterjeszkedett azon földön, melyet a persák *Mauarennahar* néven neveznek, (mely Vámbéry szerént arab szó, s am. folyamok köze, vízköz, *nahar* am. folyam) Khariseminel együtt, körülbelül a mai *Turkesztánban* vagy *Turánban* vagy *Nagy-Bocharában* vagy *Dsagatajban* (így nevezve Dsenghiz khán 2-ik fiától a XIII. században). Az Oxus mellett telepedvén le *Ab-tele* azaz Deguignes értelmezése szerént *Vizi-tele* (hab-telep ?) vagy *Abtelita* néven neveztettek, mely névből támadtak a romlott *Euthalita, Hajatelita, Nephtalita, Atelita Cidarita* nevezetek. Nevezték őket *Fejér hunnok*-nak is, kik a többinél müveltebb életmódot követtek. A sínaiak

ugyanitt már régebben *Jüe-si* hatalmas népségről is emlékeznek, kik egész Indiáig sőt Indiába tettek foglalásokat s *hindu-scythák*-nak is hivattak. Ezeket Deguignes gétáknak gondolja. De nem hihető, hogy egy hatalmas idegen nép a menekvő hunnokat oly könnyen befogadja, miszerént ezek egész országukba belefésekelik magukat; más részről a szilaj és vad természetü s zordon külsejü hunnokról lehetetlen hinni, hogy itt letelepedvén egyszerre müveltek lettek s külsejökben is egyszerre elváltoztak volna, annyira, hogy amazok ellenében ‚fejér' nevezetet nyerjenek. De legnevezetesebb, amit maga mond Deguignes, hogy a lakosok Szciramtól (a régi szakáknak is lakhelyétől Kis-Bocharában) egész a parthusokig (kik túl a fejér hunnokon vagy Nagy-Bocharán laktak) értik egymást (egymás nyelvét), noha nyelvök egy kevéssé (azaz csak szójárásilag) különbözik (I. Kötet 83. 101. lap.). Innen következtethetjük, hogy a jüesik, és fejér hunnok, kik Nagy-Bocharában vegyesen laktak, és Kis-Bochara lakosai egy nyelvüek valának, különben nem értik vala egymást. Azt kell tehát a történelemre is támaszkodva alaposan föltennünk, hogy még a hatalmas hunn birodalom korában, mely, mint föntebb érintettük, különben is szintén a kaspi tengerig kiterjedett, különösen a jüesik is 177 körül (Kr. e.) meghódittattak vala, tehát a keleti hunn birodalom felbomolta előtt már több mint 200 évvel, költözködtek ide hunnok, és a jüesikkel, vagy ha tetszik, gétákkal is egyesülve, távolabb a nemzet rabló természetü zömétől, itt szelidebb erkölcsöket vőnek föl, s a legyőzött északi hunnok egy része csak ezekhez menekült.

A másik rész nyugotnak tartva, s több népséggel, különösen a szintén hatalmas és közös eredetü *uigur* vagy *ugor* vagy *igur* népnek, mely néphez kétségtelenül az *ut-igur*, *kutr-igur*, *bitt-ugur*, *ulz-ingur* stb. népségek is számitandók, továbbá a *jüesi* azaz fejérhunn népnek is egy részével egyesülve (lásd alább), sőt olykor Sínát még most is fenyegetve (mint hogy nekik a fejér hunnok is rokonaik voltak, és ezekkel együtt véve egész Kasgarig kiterjeszkedtek), a Volga folyam mentében és a Kaspi tengerhez északra fekvő földrészen a baskirok földén új birodalmat alkotott, melyet a nyugoti írók *Magna Hungaria* (Nagy-Magyarország) néven neveztek, mivel azt állítják, hogy a hunnok innen jöttek ki. (Német fordításban I. r. 397, 398, 413, 496. stb. lapokon); de uralkodóik nevét, noha a ‚csenju' nevezetnek még itt is nyomai vannak, épen úgy nem tudjuk, mint uralkodásuk korszakait; minthogy a sínai történetírók, kiket többé nem érdekel vala, hogy e népségről tudomást szerezzenek, csak némely szakadozott történeteket jegyzettek föl, melyek ugyan semmi öszvefüggőt nem nyujtanak, **de arra mégis szolgálnak**, úgymond Deguignes, **hogy ezen nemzetet szem elől nem veszitjük és látjuk, miként ez Európa szomszédságában a Volga folyam tartományaiban, melyeknek** (a történetírók) **Nagy-Magyarország nevet adtak, ismét hatalmassá lőn** (mint föntebb). Innen rontottak ezen hunnok a IV. század vége felé Európába, s itteni történetöket nyugoti írókból már jobban ismerjük egészen Attila vagy Etele birodalmának felbomlásáig.— Mielőtt tovább mennénk, három dolgot kivánunk megjegyezni. Elsőben, hogy a hunnok s velök egyesült népek nem mind költöztek át Európába (épen úgy mint a magyaroknak is a IX. század vége felé történt kiköltözése alkalmával egy rész Nagy-Magyarországban maradott, mely Julianus ismert tanusága szerént még a XIII. században is fennállott és magyar lakosokkal bírt); világosan mondja Deguignes még pedig sinai írók után (a német fordításban I. kötet 401, 408 stb. lapjain), hogy e nemzet igen nagy számu levén, nem minden népcsoportok és törzsek (Horden und Stämme), melyekből az áll vala, vettek részt azon nagy és terhes vállalatokban, hanem a *Pai-kal* tó (ma Baikal tó az Irkutzk nevü orosz kormányzóságban, melyet az oroszok szent tengernek is hívnak), továbbá *Tula* folyam körül, a *Turfán* hegységek északi részében, az *Irtis* folyam mentében az *Altai* hegyek mellékén, a *baskirok* földén, *Kapcsak* északi részén és *Atel* v. *Volga* folyam mellett elszórva maradtak, valamint azok is, kik *Tele* v. *Tiele* (*Ab-tele* v. mint tudjuk fejérhunn) néven az *Oxus* mellett, a föntebb érintett Mauarennaharban székeltek. Innen értjük, hogy Attila alatt a hunnok birodalma Európa és Ázsia tetemes részét magában foglalá (I. kötet 422. l.); Attila körül királyok és fejedelmek szolgálának, s az ő parancsának mint rabszolgák engedelmeskedének (Jornandes után ugyanott 429. l.). Másik megjegyzésünk, hogy a magyaroknak a hunnoktól származtát nemcsak az öszves magyar hagyomány, hanem azon körülmény is igazolja, hogy őket csaknem az összes európai nép és irodalom(a szlávságon kivül, mely jobbára csak az egyszerü *ugor* vagy rokon hangokat tartá fenn), a görög íróknál (a *Τουρκοί* szón kivül *Οὔγγρο*, a latin és latin eredetü nyelvekben *hungari*, egyes számban *hungarus*, *hongrois*, *hungarien*, *unghero* (az olaszban a hunnok is *unni*), *Ungar*, *Ungürüs* (törökül, de *madsar* is) stb. néven nevezi, mely név Deguignes szerént is am. *onogur* v. *hunugar* t. i. a hunnokkal egyesült ugor (a német fordításban I. k. 413, 438, 632, 637. lapokon, az ugorokról külön alább szólunk); kiválólag pedig azon nevezetes történelmi tény, hogy az egyesült hunn-ugorok alapitották Magna Hungariában még a későbbi századokban is (mint föntebb említők) magyar nyelvü népek lakoznak vala. Harmadik megjegyzésünk, hogy a hunnok Attila halála és birodalmának felbomolta után az V. században mind idegenek mind egymás ellen harczolva nem sokára hatalmukkal nevöket is elvesztették; egyébiránt világosan megérintetik (Bevezetés 266. l. I. kötet 440. l. stb.) hogy egy csoport Georgia vidékein, saját fejedelmeik alatt mint *Aribasut Ziligdes* stb. mások (*Zambergam* fejedelmök alatt) a Duna körül foglaltak helyet, végre mások az avarokkal egyesültek. S a hunn név helyébe egy új név, a velök ugyanegy

öseredetü de utóbb külön csoportosult és hatalmassá vált *turk* vagy *türk* név és törzs lépett. Tudni illik:

A sínaiaktól és saját testvéreiktől legyözött régi északi hunnok harmadik része Sína melletti birodalmuk felbomlása után az Irtis folyam hosszában fekvö *Altai* hegyekbe vonult. S itt több század folytán megszaporodva, tölök származtak Deguignes szerént (a nélkül hogy itt is a meséknek és mesés hagyományoknak helyt adnánk, melyek közöl némelyek, pl. a a farkas szoptatásáról, egyenesen a római meséskorból vannak kilopva) a VI. században hatalmassá vált turkok v. türkök, a XIII. elején pedig Dsengiz khán alatt a mogolok. Szóról szóra mondja röviden Deguignes már a Bevezetésben, 273. lapon: „A hunnoknak az egész tatárságban elszéledt nemzete elvesztette most (a VI. században) saját nevét, s minthogy közöttök a türkok népcsoportja igen hatalmassá vált, ez lön a neve az egész többi népnek, vagy sajátlag szólva, a többi népek a hunnokat csak a türkök neve alatt ismerték, valamint a következö időkorban Dsenghiz khán, ki a mogolok közöl való vala, alkalmat szolgáltatott, hogy a mogol név a tatároknak csaknem általános neve lön." (A ‚turk' név alatt, mely Neumann szerént hihetöleg a *Turan* névtöl mint első székhelyöktöl vétetett, nem a későbbi törököket vagy ozmanlikat kell érteni, noha ezek is amannak ivadékai). Ugyanis a mely népet más történetirók *turk* vagy *türk* néven neveztek, azt a sínaiak *Tu-kiue* néven hívják. Ennek egyik főnöke *Tu-mün* a VI. században némely más, különösen a Tiele (fehér hunn) népnek is legyöztével nagyobb hatalomra vergödvén, Il-khan nevet vön fel, s új hatalmas birodalomnak vetette meg alapját, úgy hogy ezután már az összes hunn törzs csak ‚turk' név alatt ismertetett, s mikor a magyarok a IX. század végén Európába költöztek is, Konstantin császár is szintén e néven említi öket. (I. K. 491. l.). Az Ottomannok vagy Ozmanlik pedig — noha ezek szintén tatár eredetüek — hatalmuk és birodalmuk megalapítását *Athman* vagy *Othman* XIV. századbeli főnöktöl számíthatják; miután t. i. az iconiumi (kármáni) seljucida sultánok ezen birtokát a mogolok a XIV. század elején elfoglalták, a Kis-Ázsiában levö, vagy oda menekült emirek közt leghatalmasabbá lön Othman, kihez a többiek is csatlakozva Görögországot pusztították, mígnem Othman későbbi utódja II. Mahometh a XV. század közepén Konstántinápolyt elfoglalta, és széles birodalma fővárosává tette.

Mai korban a régi hunnok lakhelyeit nagy részben ugyanazoknak ivadékai, ú. m. körülbelül a keletázsiai öshont vagyis Sínától északra eső földrészt Sínához tartozó Mogolországban, egyszeramind a Dzungárságban és Kis-Bocharában a mogolok (vagy mongolok), hova a kalmukokat is számítjuk, és bokharok, a későbbi hont észak-nyugotra általában a tatárság t. i. mind a független keleti, vagy turkestáni mind az ázsiai orosz birodalomhoz kapcsolt tatárság ú. m. bocharok, uzbekek, taskendek, khivaiak, kirgizek, turkmannok, baskírok, karakalpakok, nógaiak, csuvasok, jakutok stb. s hazánkban a Duna s Tiszamentében a magyarok lakják. Hogy ennyi századok és több vegyülések folytán a különböző ivadékok testalkata s arczvonásai némi változást szenvedtek, épen nem csodálhatjuk.

Kiegészitésül ‚hungarus' nevünk és fajunk egyik alkotójáról a régi ugorokról is legyen szabad Deguignes után némely dolgokat elmondani.

Az uigur v. ugor v. igur népség kevéssel Kr. sz. előtt Turfán tartománya, a mai Kis-Bokhara északkeleti része körül (noha Cannabich földrajza szerént a sínaiak az egész Kis-Bocharát is nevezték Turfánnak) két fő csoportra oszlott, s két külön királyságot (északit és délit) alkotott. A sínaiak az egészet *Kao-csan* vagy *Csc-szü* néven nevezték, különösen a délit (hozzájok közelebb állót *Tzien-csc-szü* (első Csc-szü), az északit *Heu-csesü* (másik Csc-szü) néven. Mind kettő hol a hunnok, hol a sínaiak felsősége alatt állott, majd egygyé olvadván közös fejedelmet választottak, kinek *Idi-kütt* nevet adtak, mely név azt teszi *Isteni követ* (Gesandter Gottes I. Kötet, 293. lap. vagy Gesandter des Geistes III. kötet 28. l.). Deguignes ezek lakhelyeit összevetvén a Ptolemäus által leirtakkal, azt mondja, hogy a Ptolemäusnál előforduló Szizigek (Siziges) ugyanazok az igurokkal, kik is az Anniber nevü nép között (kiken Deguignes szerént a hunnok értendők, tehát: hunn ember?) és Akszu között laktanak. Abulghazi khán, ki a XVII. században tatár történelmi munkát irt, azt mondja, hogy az északi uigurok *on-uigur* (azaz tíz uigur), a déliek pedig *tokosz-uigur* (kilencz uigur) nevet viseltek (dokuz tatárul am. kilencz), tíz, illetöleg kilencz folyóvizeiktöl. Azonban Abulgazi majd két ezer éves dolgokat irván le, s ezek közt, mint ily hosszú korfolyam után másképen nem is lehete, számtalan mesét szövén munkájába, ha fölteszszük is, hogy azon nevek a régi időben valósággal fennállottak, melyekről Deguignes sem mondja, hogy a sínaiak ismerték volna, mi inkább azt hisszük, hogy itt is az on-uigur *hunn-uigurt*, és a tokosz-uigur betüátvetéssel *khataj*, azaz sínai *uigurt* jelentett, mert amazok a hunnokkal ezek pedig a sínaiakkal valának közelebbi szomszédságban és viszonyban. De volt legyen a dolog bárminként is, annyi igaz, mint föntebb is megérintök, hogy az uigurok egy része a hunnoknak mind ősi hazájukból kiköltözésök alkalmával, mind később szintén a hunnokhoz csatlakozott, és utóbb is e népcsoport egy része szintén a Volga mellett honolt; úgy hogy némely íróktól, pl. Jornandestől, itt is on-ogur, Menandertől pedig csak uigur néven neveztetnek, amidön a tíz folyamról neveztetésnek semmi alapja nincsen. Azonban egy részöket még a mogolok korában is, ú. m. a XIII. században, Idi-kütt fejedelmeik alatt ősi hazájokban — Turfánban — találjuk (német fordításban III. kötet 28. l.). Az uigur szó Deguignes szerént segélöt (németül: Helfer, *ogh-mak*-tól? mely am. dörzsölni,

simogatni), mások szerént pedig szövetségest jelentene, a honnan úgy vélekednek, hogy on-uigur ‚tíz szövetséges', ut-igur ‚öt szövetséges', kutr-igur vagy szeréntök kut-igur (de ez alak nincs Deguignesben) ‚hat szövetséges' értelemmel birna stb. De ez egészen önkényes föltevésen alapszik. A mai uigurok Berezine szerént a tatár nyelv egyik szójárását beszélik. Megjegyzendő, hogy az uigurok v. iguroktól Deguignes megkülönbözteti az ogorokat máskép abarokat vagy avarokat, s itt ismét az igazi avaroktól a nem igazi avarokat vagyis várkhúnokat. Egyébiránt nem mellőzhetjük azon feltünő körülményt, hogy a törökben *ugur* épen azt jelenti amit (Beregszászi szerént) a persa *madsara* v. *madsarai* t. i. végzet. sors, szerencse.

Ezek után a magyar olvasót érdekelni fogja, vajjon elsőben ha azon több száz név között, melyek a hunnok egész történelmében eléjönnek, nem lehetne-e magyar vagy legalább a magyarhoz hasonló szókra akadni; másodszor, nem lehetne-e a ‚magyar' névnek is nyomára, sőt jelentésére találni. Ami az elsőt illeti: a sínai írók vagy a maguk módja szerént nevezték el a helyeket és személyeket, pl. a római illetőleg bizanczi birodalmat *Ta-tzin* néven nevezik, mely az ő nyelvökön am. Nagy-Sína, azaz nagy mint Sína; vagy pedig kiejtésök különössége miatt, kivált pedig szóhangjaik hiányában (mint a HÚN vagy HUNN czikk alatt megjegyzők) a szókat úgy elferdítették, hogy csak a tárgynak másunnan lehető földerítése után lehet rájok ismerni, pl. *tu-kue* v. *tu-kuie* nálok am. turk v. türk, minthogy nyelvökben *r* nem levén azt itt elhagyják; *Ki-li-ki-sse* am. Kerkisz vagy Czirkasz, melyben az *r*-et *l* betűvel cserélik fel; *A-tesui* am. Atel vize, melyben az *l*-t is elhagyják, mert nálok a szótag mássalhangzón nem végződhetik. Sokszor pedig egészen hibásan is értelmezik a szókat, pl. Abulfaradge mogol író ‚Dsengiz' khánról azt mondja, hogy *dsin* a mogol nyelvben am. nagy és *ghis* a felső fok (superlativus) képzője; e szót a sínaiak *Csing-kisse*-nek írják és valamely mesés madár hangjának tartják. Mindazáltal találunk mind némely helynevekre, melyek nálunk még most is megvannak, mind más szókra, melyeknek értelme, sőt sokszor hunn alakja és jelentése is világosan kifejeztetik. Ilyen nevek:

Tatan, Neumann szerént *Tata* a hunnok ős lakhelye és tulajdonképeni birodalma (talán innen eredett a *tatár* szó); nálunk is eléjön *Tata* mezőváros.

Khatai a sínai birodalom régi neve; nálunk többszörösen eléjönnek *Káta* helynevek.

Igur népség; nálunk eléjön *Igar* nevü helység a Tisza mellékén.

Lop nevü tó; nálunk eléjön *láp*, pl. az ecsedi láp.

Gobi vagy *Kobi* nevü nagy sivatag; nálunk egyezik *kopár* szóval, vagyis ennek *kop* gyökével.

Csen-ju vagy *tan-ju* szó így értelmeztetik: Sohn des Himmels vagy Sohn Gottes, tehát *istenfiú*; minden esetre hihetőbb mint a Deguignes felhozta *Csemli-koto-tanju*. A csenju fejedelem két legfőbb tisztjének neve sínai nyelven *kien-vam* (melyben *vam bán*-nal egyezik), hunn nyelven:

Tusi am. weiser König, tehát *tudó*.

Mete a hunnok leghatalmasb fejedelmének neve (uralkodott Kr. sz. előtt 209-től 174-ig); eléjön Erdélyben: *Metehegy-patak*. Neumann ugyan egy kissé máskép olvassa; de mi inkább Deguignes olvasása mellett maradunk, ki előtt már egy sínai és egy francsia tudós halt be ezen buvárlatokba.

Punu a legyőzött északi hunnoknak tudva levő utolsó fejedelme a csagataj *buna* szóval, mely am. avult, régi, és kissé távolabb a magyar *vén* s még jobban a magyar *béna* szóval egyezik.

Idi-kütt, az egyesült igur nép fejedelmének neve, mely így értelmeztetik: Gesandter Gottes, tehát *istenі követ*; legalább *kütt* és *követ* azonosságát senki sem vonhatja kétségbe.

Ghetik-topa így értelmeztetik: blauer Hügel, tehát magyarul: *kék domb*; egyébiránt amaz a tatár nyelvhez még közelebb áll.

Altai (hegy), sínai nyelven *kin* (sán) am. arany (hegy), török-tatár nyelven *altun* v. *altin* am. arany.

Ki-lo-man, sínai nyelven *Tien-san* így értelmeztetik: Himmelsberg, tehát *égi-halom*; legalább *ki* és *égi* azonosak.

Kerai, e szó előfordul a krími és kazáni tatár fejedelmek neveinél a khán szó mellett, s kétségen kivül am. *király*, pl. *Hadsi kerai khán*, *Mengheli kerai khán*, *Szahil kerai khán* stb. A III. kötetben (463. l.). magánosan is eléjön: *Edi-kerai*, König von Astrakan, *Dulet-kerai* Khan von Krim stb. V. ö. KIRÁLY.

Mokán, a turk birodalom kezdetén a VI. században egyik leghatalmasabb khán neve; egyezik a magyar *mokány* szóval.

Műsztag, így értelmeztetik: Schneeberg (sínai nyelven: sziue-san), s az mondatik, hogy *musz* tatár nyelven am. hó (havas?) és *tag* am. hegy, melyhez közel áll a magyar *dag*. Általában a tatár nyelv az ismeretes nyelvek közt, nem pusztán a számneveket, hanem mindent összevéve, legközelebb áll a magyar nyelvhez, miről csak akkor fogunk teljesen meggyőződhetni, ha Vámbéry társunk idevágó munkái világot látandanak; ami Deguignes buvárlatait annál inkább fogja igazolni, mert ő s általában az ő kora e két nyelv rokonságáról mit sem tudott, mégis a tényekből a két nép rokonságáról győződött meg. Ha magunk forgathatnók ama sínai kútfőket, talán több nyelvhasonlatra találnánk.

A *Hunnivár* szó, melyet már mások is felhoztak, előfordul Jornandes VI. századbeli góth irónál, melyet Procopius kortársa latinul ‚castrum vetus hunnorum' szókkal deákosít (Toldy Ferencz); újabban pedig Neumann németül ‚Hunnenwarte' szóval fordít; noha mások, például Beregszászi, ezen értelmet tagadják.

Ami a ‚magyar' szót illeti, ehez nemcsak hasonlót találunk a *mudgala* vagy *mudgara* szóban, melyhez még közelebb áll törökül *madsar*, s a fran-

cziánál, ha a mi betühangjainkat akarja utánozni: *madjar*, azaz *madzsar*, s mely egyik legújabb iró után mint a fehér hunnok neve fordul elé egy régi hindu nyelvemlékben (l. HÚN v. HUNN); hanem eléjön a VI. században, mint a fenmaradt hunnoknak (a Bosphorusban — mai Krimben —, hol később a khazárok tünnek fel) egyik fejedelme *Muager-es* néven (I. kötet 442. l.), melyből ha az *es* görögös végzet elmarad, csaknem tisztán a régiesen *moger*-nek irt név áll elé. Neumann véleménye, hogy a ‚magyar' név a *baskir* v. *baskar* szóból módosult. Az ő szavai: „Das Mischlingsvolk der Baschkiren, welches an den südlichen Ausgängen des Uralgebirges sitzt und türkisch spricht (igazabban tatárul), war ursprünglich, *wie es scheint*, näher den Ungern verwandt, als die andern finnischen Stämme; ja es *könnte* wohl der Name *Batschar* oder *Matschar* ursprünglich ein und derselbe sein. Noch in der Mitte des dreizehnten Jahrhundertes glich ihre Sprache vollkommen der ungerischen, wesshalb das Land, wo sie damals sassen, nach den Erzählungen christlicher Sendboten, Gross-Ungern genannt wurde." De ezek, mint Julianusból tudjuk, magyaroknak, és nem baskíroknak nevezték magukat, s Neumann, mint látjuk, csak föltevésből indul ki. Alább ezen megjegyzést teszi: „Die *Μάζαροι* des Constantin de Administratione Imperii C. 37. dürfen nicht mit den Magyaren verwechselt werden; das Wort ist sicherlich, wie aus dem Zusammenhange erhellet, verschrieben für *Χάζαροι*." De bajos ám a kútfőket tetszés szerént igazítgatni. Egyébiránt (a khazarok v. kozárokról alább levén szó), a baskírokat Deguignes is tatár népségnek (tehát a hunnokkal egy eredetünek) mondja. — Részünkről a baskír és önkényesen fölvett bacsar szók közti különbséget is mellőzve, még közelebbi hangrokonságot találunk a ‚bochar' szóban, mely népség Deguignes szerént is (III. k. 477. l.) régi tatártörzs, s mint a többieknél müveltebb, még ma is eléjön mind a hunnok ős lakhelyén a Mongolságban, mind a volt fehér hunnok hazájában, Nagy- és Kis-Bocharában. Vagy talán *bochar* és *baskir* is egyek volnának? Mi ugyan a baskiroknak a magyarokkal egynyelvüségét, legalább nyelvrokonságát épen nem vonjuk kétségbe, de nyelvünknek, néhány egyes idegen szót kivéve, milyenek minden nyelvben vannak a világon, akár szógyökei bőségét, és nagy részben természeti hang- és alakutánzó sajátságát, akár egész szerkezete tisztaságát és oly átlátszóságát, hogy minden ízecskéje, porczikája még most is fennálló, vagy könnyen fölfedezhető értelemmel bír, tekintve, ennek kevertsége ellen, mit Adelung is állít Mithridatesében, e szótár alapján is határozottan tiltakozunk. (V. ö. MAGYAR NYELV).

Ha már mások jogosultaknak hiszik magukat, hogy nemzetünk neveit (a ‚hungarus' névvel együtt) értelmezzék, szabad legyen nekünk is a történelmünkhöz oly közel álló *baskir* névről szintén elmondani véleményünket. *Baska* a tatár-törökben ma is azt teszi: *más*, *másik*, tehát mint látjuk, a tatár-török és magyar itt is tökéletesen egyeznek. A *kir* szótagban pedig ki tagadhatná az ‚igur' szóval való rokonságot, sőt azonosságot; tehát *baskir* sem több, sem kevesebb, mint *más-igur*, *másik-igur*, vagy ha tetszik, törökösen: *baska-igur*, *baskigur*. Szó szerént épen az, a mi a sínai *heu-cse-szü*, vagyis más néven az *on-uigur*, föntebbi értelmezésünk szerént: hun-uigur, északi uigur. Kár! hogy Deguignes azon kivül, hogy őket tatárivadéknak mondja, kik az orosz hódítás előtt (a XVI. században) a Kazán királyságot birták, oly keveset ír történelmökről. A többek közt kitünő lovagoknak, vitézeknek, és csodálatra méltó ijászoknak festi őket. — Neumann a ‚hun-jo' vagy ‚hún' névről azt véli, hogy az embert jelentene (welcher — t. i. Name — wahrscheinlich Menschen bedeutet), de nem mondja, hogy micsoda nyelven. Ha más nemzetbeli irók, más, de nem magyar nyelven, a ‚hunn' névhez oly hasonló szót találnának, mint a magyar *hon*, vagy tájdivatosan: *honn*, melytől *honi* v. *honni* (vaterländisch, Landesmann) származik, s melyet ‚honnyi'-nak nálunk nemcsak mondanak, hanem írnak is (Georch: Honnyi törvény), az egész irói világ térdet fejet hajtana e származtatásnak; de nálunk legfölebb gáncsra számíthatunk. — Beregszászi Pál a ‚magyar' szót vagy a ‚mogol'-ból, vagy az arab ‚mohadsir'-ból származtatja. Annyi igaz, hogy Deguignes az I. században meghasonlott hunnok egész északi csoportját is némely hagyományok nyomán már mogoloknak is hívja, mindazáltal a meséskort mellőzve, tulajdonképen csak a XIII. században Dsengiz-khán alatt tünik fel a mogolok neve és hatalma; őseink pedig a IX. században saját nyelvökön már nem más mint magyarok neve alatt telepednek le mostani hazánkban. Megjegyzendőnek véljük, hogy a ‚mogol' (v. ‚mongol') szó Deguignes szerént am. *mungl*, mely sínai nyelven is *mung*, s jelentése a német fordítás szerént: *traurig*, tehát *mogorva*. Hogy az arab ‚mohadsir'-ból, mely kiköltözöttet jelent, vettük volna e szót, még kevésbé hihető. — Némelyek az ‚ugor' nevet veszik alapul, azt mondván, hogy ez csupán egy ajakhang előtételével csaknem teljesen egyezik a régi *moger* szóval, sőt az *onogur* változatban már az *m*-mel rokon *n* is benfoglaltatik.

A puszta föltevéseket mellőzve, ide igtatjuk hogy Konstantinusnál egy különös neve is jön elé a magyar nemzet egyik ágának, mely keletre huzódott: *szabartoi aszphaloi*. Hunfalvy Pál társunk azon nézetben van, hogy az első szó magyar s am. *szabadok*, a másik pedig a görögben amannak némileg magyarázója, helyesebben: *aszphaleisz*. Lehetne talán az első szót *szabírok*-nak is venni, kik Deguignes szerént szintén hunn nép valának, kik különösen a VI. században a magyar-türk lakhelyekről előtörve Armeniát, Kappadociát Galatiát, Pontust stb. pusztították. (I. kötet 441. l.); amely esetben az *ἀσφαλής* szó inkább jelző (attributum) volna és igazi jelentésében (biztos, szilárd) állana; tehát az egész annyit tenne: *biztos* vagy *szilárd szabírok*. — A ‚magyar' nevezetre nézve, hogy befejezzük e hosszura nyúlt czikket, még a *khazarok* vagy a ma-

gyar helynevek után ítélve, *kosárok*, Deguignes szerént is *khosárok* rövid történelmére van szükségünk (szintén Deguignes után). Mert ezeknek egyik népcsoportjánál jön elé legtisztábban a ‚magyar' szó görög írással: *μαγύρη* megeré v. megeri, (azaz a régies magyari). T. i.

Attila halála után nagy számu hunn népség keresett ismét a Tanais (máskép: Don) és Volga között egy részről mint előbbi lakhelyökön, más részről mint volt maradt rokonaik honában menedéket, kikhez ismét több igur csoport csatlakozott, (I. k. 438. l.); de akik mindnyájan részint a most már hatalmassá vált turk népfensősége alatt állottak, részint ezekkel összeelegyedtek, és különböző nevezeteket vévén föl, az európaiak előtt különböző nevek alatt lettek ismeretesekké. Ilyenek valának főleg a VII. és VIII. században feltünt khozárok, magyarok, besenyők és úzok. A khozár (a sínai íróknál kosza) nép, a régebben úgynevezett ‚Chersonesus tauricá'-ban (mai Krimmben) s általán a Georgiától északra fekvő tartományokban székelt, (róluk kapta nevét a Káspi tenger, melyet a törökök ma is *Khazer denizi*-nek hívnak), és a belső nyugtalanságok miatt ismét több törzsre oszolt, noha ugyanazon egy nemzet vala. Ezen új törzsek voltak különösen a *kabarokon*, honi íróink szerént kóborokon kivül (kik később ismét a magyarokkal, Konstantin szerént türkökkel egyesültek), honi íróink leirása szerént: *Nyék*, *Megyer*, *Kürtgyarmat*, *Tarján*, *Jenő*, *Kara* és *Kaza* törzsek, de mint Deguignes mondja, valamennyien khozár, illetőleg turk, tehát hunn eredetü népségek (Bevezetés 273, 279. I. kötet 632—635. lapokon); innen már hazai íróink is a Konstantin khazarjait és a névtelen jegyző kúnjait, kiket ismét az orosz irók palóczoknak hívnak, azonosaknak tartják; Konstantin pedig világosan is bizonyítja, hogy a kozár-kabaroknak saját szójárásuk vala, és erre megtanították a magyarokat is, de amazok a magyarok másik nyelvét is beszélték (azaz szójárását — mert csak erről lehet szó). Immár ezen hét, illetőleg nyolcz törzs között a magyarról azt mondja Neumann is föntebbi koszorús munkájában, hogy **a megere népcsoport vagy már korábbi időtől fogva a legkitünőbb volt, vagy később a fejedelmi család nemzetsége lett, s azért az összes népség magyar nevet vön fel** (79. lapon). *És ime* itt tünik fel leggyönyörűbben és kétségbevonhatlanul föntebbi szószármaztatásunk: *mag-erő* (Kernmacht vagy Kernvolk). Talán innen magyarázandó a magyar nép jellemének, amennyire a történelem emlékezik, egyik fővonása is, mely a rátartósság, ha tetszik, büszkeség, s melyet főleg a ‚magyar' névben helyez.

„Ez hát nemes büszkeségünk,
Melyről annyiszor mesélünk?"

Petőfy.

Egyébiránt a magyar jellem még másik két főbb sajátságát, t. i. egyfelül ahhoz, amit övének tart, makacs ragaszkodását, más felül kedélyességét a költő ezen verse foglalja magában.

„Természete a magyarnak,
Hogy jussait nem hagyja,
De ha vele bánni tudnak,
Az ingét is od'adja."

MAGYAR (2), KIS—, NAGY—, faluk Pozsony m.; helyr. *Magyar-ra*, *—on*, *—ról*.

MAGYARÁD, faluk Arad, Hont, puszták Heves és Pozsony m.; helyr. *Magyarád-ra*, *—on*, *—ról*.

MAGYARÁN, (magyar-án) ih. Tulajd. ért. am. magyar nyelven, magyar szavakkal, magyarul szólva. Átv. és. szokott ért. világosan, értelmesen, hímezés hámozás nélkül szólva. *Megmondtam neki magyarán, ami szivemen feküdt. Fejezd ki magyarábban, mit akarsz.* E határozó törzsöke a melléknév *magyar*, melyből *an* határzó képzővel leszen *magyaran* de a szokás megnyujtotta, mint az *igas*-ból lett *igasan* helyett ezt mondjuk: *igazán*, így *általan* helyett *általán*. Vagy azt kell föltennünk, hogy a régies *magyari*-ból keletkezett *magyari-an*, összevonva *magyarán*, mint *utó*, *utóan*, *után*; *jutó*, *jutó-an*, *jután*; *hió* v. *hiu*, *hiu-an*, *hiám*; s talán *igazi igazian igazán* is.

MAGYARÁZ, (magyar-ás) áth. m. *magyarás-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—s*. Szoros ért. idegen nyelvü szókat, vagy beszédet megfelelő magyarokkal fejez ki. *Latin, német mondatokat magyarámi. A más nyelvben járatlan magyarnak tolmács magyarázsa az idegen szókat;* szabatosan szólva: *magyarít*. Szélesb ért. bizonyos ismereteket valaki előtt fejteget, valaminek értelmét eláadni törekszik. Tulajdonkép csak oly értelmezésről mondható, mely magyar nyelven történik, miért szóbeli ellentétet foglalnak magukban az ily mondatok: *A tanár németül, latinul magyarázsa a tanulmányokat. Te tudsz tótul, magyarázd meg annak a tótnak, hogy* stb. E szélesebb jelentésben ‚magyaráz' helyett szabatosabb az *értelmez*. Egyébiránt a nyelvbeli közszokás amazt megszentesítette. ‚Magyaráz' azon szavaink közé látszik tartozni, melyekben az utolsó rövid önhangzó t. i. a képző önhangzója megnyujtatik, tehát eredetileg vagy *magyari-az* és a két önhangzó egybeolvadásánál fogva: *magyaráz*, vagy pedig egyszerüen *magyar-az*, azaz *magyaros*. V. ö. —ÁSZ —ÉSZ igeképző.

MAGYARÁZÁS, (magyar-ás-ás) fn. tt. *magyarás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, melynél fogva valamit magyarázunk. V. ö. MAGYARÁZ.

MAGYARÁZAT, (magyar-áz-at) fn. tt. *magyarázat-ot*, harm. szr. *—a*. Azon nyelvbeli eláadásnak tartalma, mely valaminek értelmét, jelentését megfejti. *Műszók, közmondások, példabeszédek magyarázata. Szótári magyarázatok. Idegen szók, mondatok magyarázata. Világos, tiszta, érthető, szabatos magyarázat. Ezen magyarázatból keveset értek.* V. ö. MAGYARÁZ.

MAGYARÁZGAT, (magyar-az-og-at) gyakor. áth. m. *magyarázgat-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *magya-*

rázgasa. Folytonosan, vagy gyakran, bizonyos kényelemmel könnyüséggel magyaráz valamit. Különösen, eléadásközben mellékes jegyzeteket, észrevételeket teveget.

MAGYARÁZGATÁS, (magyar-az-og-at-ás) fn. tt. *magyarázgatás-t,* tb. —*ok.* Cselekvés, midőn valaki magyarázgat.

MAGYARÁZHATATLAN, MAGYARÁZHATLAN, (magyar-áz-hat-[at]-lan) mn. tt. *magyarázhatatlan-t,* tb. —*ok.* Amit homályos, rejtett értelme miatt megfejteni nem birunk, minek oka oly titkos, oly rejtett, hogy összefüggését az illető okozattal át nem láthatjuk. *Magyarázhatatlan régi írásjegyek. A természet némely titkai magyarázhatatlanok.* Határozóként am. magyarázhatlanul, meg vagy ki nem magyarázhatólag.

MAGYARÁZÓ, (magyar-áz-ó) mn. és fn. tt. *magyarázó-t.* 1) Személy, ki valamit magyaráz. 2) Jegyzetek, észrevételek valamely írásbeli eléadásban, melyeket némely állítások nagyobb felvilágosítása végett tesz az illető szerző. *A példabeszédek, közmondások gyüjteményét magyarázó jegyzetekkel kiadni.*

MAGYAR-BÉL, falu Pozsony m.; helyr. *Magyarbél-én, —re, —ről.*

MAGYARBIRODALMI, (magyar-birodalmi) ösz. mn. Magyar birodalomhoz tartozó, arra vonatkozó.

MAGYARBIRODALOM, (magyar-birodalom, de egészen külön is irathatik); ösz. fn. Azon országok és tartományok együtt véve, melyek a magyar korona alá tartozókul tekintetnek, ú. m. Magyarország, Erdély, Horvát-, Dalmát- és Szlavonországok, Fiume városa és kerülete és a végvidékek.

MAGYARBORS, (magyar-bors) ösz. fn. l. PAPRIKA.

MAGYARFALU, falu Liptó, puszta Somogy m.; helyr. *—falu-ba, —ban, —ból.*

MAGYARFALVA, falu Pozsony m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MAGYAR-FORINT, (magyar-forint) ösz. fn. Régi magyar pénzláb szerént, 50 kr. v. 100 dénár. (Azon forint, mely három márjásból vagyis ötvenegy krajczárból állott,— a márjás t. i. tizenhét krajczárnyi értékkel birt,— vonásforintnak hívatott). Máskép: *kurta forint.*

MAGYARHON, (Magyar-hon) ösz. fn. Szélesebb értelemben azon földterület és polgári állam, mely magyarokat foglal magában. *A két Magyarhon* am. a tulajdonképeni Magyarország és Erdély. Szorosabb értelemben lásd: MAGYARORSZÁG.

MAGYARHONI, (magyar-honi) ösz. mn. Magyarhonba való, oda tartozó, Magyarhonra vonatkozó.

MAGYARÍT, MAGYARIT, (magyar-ít) áth. m. *magyarít-ott,* htn. —*ni* v. —*ani,* par. —*s.* 1) Valami idegent pl. nevet, szokást, ruhát stb. magyarra változtat, olyanná alakít. *A német, tót vezeték- és keresztneveket magyarítani.* 2) Idegen nyelvü irományt, nyomtatványt, vagy szóbeli eléadást magyar nyelvre tesz által. *A római, görög jeles írók müveit magyarítani.*

MAGYARÍTÁS, MAGYARITÁS, (magyar-ít-ás) fn. tt. *magyarítás-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* Cselekvés, illetőleg átváltoztatás, átalakítás, midőn magyarítunk valamit. *Névmagyarítás.* V. ö. MAGYARÍT.

MAGYARKA, (magyar-ka) kicsiny. fn. tt. *magyarkát.* 1) A régi krónikák szerént gúnynevök volt azon magyaroknak, kik magukat a csatában elfogni engedték, s füleiktől orraiktól megfosztva bocsáttattak haza, máskép: *gyászvitéz.* 2) Hosszabb szabásu magyar dolmány, mely a divat szerént majd *zrinyi-,* majd *rákóczy-,* s legszokottabban *átilla-* v. *attiladolmány*-nak neveztetik.

MAGYAR-KIRÁLYSÁG, ösz. fn. l. MAGYARORSZÁG.

MAGYAR-LAK, falu Vas m.; helyr. *—lakra, —on, —ról.*

MAGYARMISKÁSAN, l. MISKA alatt.

MAGYAR-NYELV, (magyar-nyelv) Azon nyelv, melyet a szoros értelemben vett magyar faju népek, mint anyai nyelvet beszélnek. *Magyar nyelven mondott beszéd, írt versek, könyvek.*

Helyén lesz itten némelyeket elmondani a magyar nyelv sajátságairól, föképen a külföldiek kedvéért, kik a magyar nyelv szellemét többnyire hibásan fogják fel, s nyelvünket különösen mármár zagyvalék nyelvnek keresztelték. Ily sajátságok:

1) A szóhangok bősége. Egyszerü önhangzóinknak n. int írásjegyeknek száma 15, azonban szigorú megkülönböztetéssel 28. (L. Előbeszéd 35—46. lapokon.) Mássalhangzóink számát, melyek különben mind egyszerüek, nem mint pl. Adelung mondja, hogy a gy=dj (vagyok nem am. vadjok, ezt a magyar legfölebb vagygyok-nak ejtené) az írásban 25-re teszszük. De ha 4 v. 5-féle *n*-et vennénk föl mint a szanszkritban, melyek a magyarban is mind megvannak, pl. némileg különböző kiejtésü az *n* ezekben: *leng, lent, lencse, lengyel,* továbbá, ha a mássalhangzók legtöbbjét szellettel egyesítjük, mint szintén a szanszkritban, s mire nézve példákat a régi magyar írásban is találunk, különösen a *g (gh), k (kh)* és *t (th)* betűknél: akkor mássalhangzóink száma is jóval bővülne; és így mindkét rendü egyszerü szóhangokat összevéve, betűink száma mintegy 60-ra szaporodnék. Innen a magyarnak külföldön is elismert képessége idegen nyelvek tanulására. Ikerhangzók a tájnyelvekben szintén vannak ugyan, de azokat az általános nép- és írói nyelv nem ismeri. Az *ai* vagy *ei* hangok nem ikerhangzók; legfölebb néha a verselők kényszerüségből használják azokul.

2) Az egyszerü szógyökök száma, melyek mind egytaguak, tetemes részben hangutánzók, s melyek mindenikéből több szó ered, a két ezeret meghaladja. Lásd Előbeszéd 66—118. lapokon. (Pott nagyhirü nyelvész az egyes nyelvekben körülbelül ezerre teszi a gyökök számát). A magyarban igen számos egyszerü gyök már önálló szó is, példák a legegyszerübbekből (egy ön- és egy mássalhangzóval): *ad, ág, ár, ás, az, el, én, és, is, új, ív, íz, ok, öl, öt, ös, ül, út, bő, bú, de, fa, fi, fő, fű, kő, nő* stb. Sőt már csupán egyes hangok is szerepelnek önálló szókként ú. m. *a,*

e (nemcsak mint mutató szócskák a nép nyelvében hanem a *z* elhagyásával mint mutató névmások is); *a!* valamely hang meghallása vagy felfogására figyelmeztető; *á* csudálkozást mutató, *é* v. *é* kérdő, *ó* (v. *óh*) felkiáltó szócska; *ó* = régi; *ő* harmadik személy; *s* (v. *és*) kötszó, öszvesen kilencz lehető legegyszerűbb gyökszócska. De az elvont gyökökre nézve is megjegyzendő, hogy nem csak ezeknek, hanem ezek gyökelemeinek értelme is világosan kiérthető, pl. *ro* gyökelemből származnak: *rom* (mely újabb időben használtatik önálló szóul), *rogy* (önálló szó), *ron* (rongál, ronda, roncsol stb. szókban), *roh* (rohad; rohan stb. szókban), *rok* (rokkan stb. szókban), *ros* (roskad, rost stb. szókban), *roz* (rozzan stb. szóban), *rosz* (önálló szó), *rob* (robaj, robog stb. szókban), *rop* (roppan, ropog stb. szókban), valamennyiben vagy közvetlen s érzékileg valamely erős tompa hang (moraj) utánzása, pl. *rogy, rohan, robaj, robog, roppan, ropog* stb. szókban, vagy közvetve átvitelesen a romlás értelme rejlik. Innen a mi szógyökeinkre nézve teljesen alkalmazható amit Heyse mond: „Minél egyszerűbb azok (a gyökök) hanganyaga (v. teste), minél könnyebben vonhatók el a nyelvből, minél ismerhetőbb egyes hangjaiknak érzéki ősfogalma és jelképi jelentős ereje, annál ősrégibb valamely nyelv."

3) A magyar nyelv a ragozott nyelvek osztályába tartozik ugyan (hiszen Bopp Ferencz kitünő nyelvész az árja nyelveket is ide számítja), azonban a ragok a tőszóval,részint némely hangváltozások sőt hajlítások, különösen pedig önhangzói egyezmény (Vocal-Harmonie), de mindenek fölött a hangsuly által, minthogy az értelmi hangsuly rendszerént a tőszó gyöktagjára hárul, s a ragok (és képzők) némelykor legfölebb csak a hangidomi hangsulyt veszik föl, egy szervi egésszé olvadvák. Példákul szolgáljanak a mondottakra e ragozások: haza, hazának (haza-nek helyett, az *a* á-vá s a *nek* nak-ká változván), *madár, madarak* (melyben a törzs utóbbi hosszú *á*-ja megrövidült), mindkét esetben pedig az értelmi hangsuly csak a tőszón s ennek gyöktagján feküvén: *hāzának, mādarak.*

A magyar nyelvben állandó egyszerü névragok által az egyes és többes számu alanyeseten (nevezőn) kivül 20 egyszerü eset (casus) áll elé, ú. m. a) *belviszonyt jelentő ragok* által: *ház-é* (birtokos), *ház-nak* (sajátító), *ház-nak* (tulajdonító, helyesebben: *hásnakh*), *ház-at* (tárgyeset.) A tárgyesetre nézve nagyon téves némely külföldi nyelvészeknek, kik a finnhez mérik a magyar nyelvet, azon állítása, hogy a magyarban tárgyeset (Objektcasus v. Accusativus) nem volna: holott ez a magyarban állandóbb mint akár a hellén és latin nyelvekben is, melyekben, kivált a köznemü neveknél, a tárgyeset nem különbözik az alanyesettől.

b) *kül-* vagyis *helyviszonyt* jelentő ragok által, még pedig

aa) e kérdésre: hol, pl. *ház-ban, ház-on, ház-nál;*

bb) e kérdésre: hova, *ház-ba, ház-ra, ház-hoz;*

cc) e kérdésre: honnan, *ház-ból, ház-ról, ház-tól;*

dd), e kérdésre: meddig, *ház-ig;*

c) még némely más ragok által:

okadó eset (causalis): *házért;*

segítő (instrumentalis): *házzal* (= ház-val),

fordító v. *változtató* (mutativus): *házzá*(=ház-vá); *mutató: ház-ul; állapoti eset: ház-ként.* Idejárul

d) *a felkiáltó eset* (vocativus), melyet nyelvtanaink egészen mellőznek, holott pedig ez azért lényeges és a nevező vagy alanyesettől rendszerént eltérő, mert gyöktagján mindig erős hangsulylyal jár, s az irásban utól rendszerént felkiáltó jellel fordúl elé, pl. *Īsten! hāza! kīrály!*

Öszvesen tehát az egyes és többes számu nevezővel 22 egyszerü eset, melyek a többes számhoz ismét kapcsoltathatnak: *házak-é, házak-nak, házak-at, házak-ban* stb. Van még egykét rag, melyeket nem állandóan, hanem csak a körülményekhez képest használhatunk,ú. m. *kor* (régiesen:koron), kort és pl. *éjfélkor, tavaszkor; astul, estül,* pl. *házastul, mindenestül; kép* v. *képen,* pl. *azonkép; szer, szor,* pl. *egyszer, százszor.*

Azonban jegyezzük meg:

α) hogy a birtokos *é* ismét elfogadhatja a többi valamennyi állandó ragot, pl. *házé-nak, házé-t, házé-ban* stb.;

β) ha több birtokról van szó, azt *éi* raggal fejezzük ki, pl. *ház-éi, házak-éi;*

γ) ez ismét elfogadja a többi ragot: *házéi-nak, házéi-t, házéi-ban* stb.; és *házakéi-nak, házakéi-t, házakéi-ban* stb.;

δ) ugyanezen birtokosragok *(é* és *éi)* járulhatnak a személyragokhoz is, pl. *házam-é, házad-é, háza-é, házunk-é* stb.; továbbá: *házam-éi, házad-éi* stb.;

ε) mindezek ismét öszvetétethetnek a föntebbi egyszerü ragokkal is: *házamé-nak, házam-ét* stb.; és *házaméi-nak, házaméi-t* stb. Úgyhogy ha minden iménti elésorolt esetet kiírunk, mintegy 800 névragozási eset, melyek mindenike külön grammatikai szót képez, fordúl elé a magyar nyelvben.

Az igeragokra nézve is egyike a legdúsabb nyelveknek, s három rendszeres igeragozása (conjugatio) ú. m. *alanyi* (subjectiv), *tárgyi* (objectiv) és *alanytárgyi* (subjectivo-objectiv vagyis szenvedő) páratlan rendszerességü az ismeretes nyelvekben. Igeformái tekintetében is pl. *zár, zár-hat, zár-at, zá-rat-hat, zár-og-at, zár-og-at-hat, zár-at-ik* (zár-ath-ik), *zár-at-hat-ik, zár-ód-ik, zár-ód-hat-ik, zár-koz-ik, zár-koz-hat-ik,* alig lesz hozzá hasonlítható nyelv. Igeidői közt a mutató módban (indicativusban) két egyszerü multja: *zár-a, zár-t,* az öszvetettekkel együtt pedig: *zár vala, zára vala, zárt volt* és *zárt vala* hat multja, kétféle jövője *zárand, zárni fog,* melyek a múltak ragait ismét fölveszik: *záranda, zárandott, zárni foga, zárni fogott;* három módja: *mutató* (létező), *óhajtó* (lehetségi) és *kapcsoló* (szükségességi) stb. stb. mind megannyi gyöngyei a magyar nyelvnek. Ide is illeszthető Heysenek azon mondása: „Azon nyelv régibb, melyben a ragok legkönnyebben elválaszthatók, s a legvilágosb és legerőteljesb hangalakkal birnak."

4) A magyar nyelv ezen csodálatos bőségü név- és igeragozásban mind az önhangzók, mind a mássalhangzók nehéz kiejtésü összetorlódását (torlatot és ürt) kerülni igyekszik, így pl. ‚társtok' helyett egy közbeszurattal *társ-a-tok* alakot, ‚kérendték' h. *kérend-é-ték* alakot használ; ‚adnaia', ‚kérneie' ragozásokból lön régente: *adnaja, kérneje*, a mai nyelvben pedig egybeolvasztva, *adná, kérné*.

5) Képzőjinek (formativum) dús gazdagságával szintén fölülmúl minden ismeretes nyelvet, úgyhogy az akadémiai nyelvrajzban (A magyar nyelv rendszere) egyszerü képzőként (elgondolva a különböző önhangzóktól, pl. *ag, eg, ig, og, ög, ug* képzőket csak egynek véve) mintegy 80, összetettekként pedig 200-nál több van följegyezve. Innen magyarázható végtelen képzékenysége új fogalmak kifejezésére, vagyis új szók alkotására.

6) A magyar nyelvben a mennyiség (szótagok hosszú vagy rövid volta) a hangsulytól tökéletesen független, úgyhogy hangsuly állhat rövid szótagon, és a hosszú tag lehet sulytalan, pl. *király* szóban a *ki* rövid és hangsulyos, a *rály* szótag pedig megnyujtásnál fogva hosszú és sulytalan, s némely külföldi nem is tudja helyesen ejteni. A hosszú tagot is nemcsak megnyujtás alkotja, hanem torlat (mássalhangzók torlódása, úgynevezett positio) is, pl. e szóban: *fölséges* az első szótag *föl* az *ls* egymás mellett közvetlenül következő két mássalhangzó miatt torlatnál fogva, a *sé* pedig megnyujtásnál fogva hosszú.

E sajátságot és elvet követve, a hellén és latin versmértékeket az ismeretes nyelvek között egyedül csak a magyar képes tökéletesen utánozni.

7) Hangsuly, vagyis hangnyomaték tekintetében szintén nem ismerünk nyelvet, mely akár az észtan, akár a zeneiség kivánalmait jobban kielégítné, mint a magyar, melyben mind az *értelmi* (észtani), mind a *nyelvtani*, mind a *hangidomi* (rhythmusi) elemek tökéletesen ki vannak fejlődve, s fokozatára nézve is háromféle: *erős, gyönge* és *mély*. Lásd némely szabályait és példáit HANGNYOMATÉK alatt.

MAGYARÓ, (1), erdélyi falu Torda m.; helyr. *Magyaró-ra, —n, —ról.*

MAGYARÓ, (2), MAGYARÓS. tájdivatos kiejtések. L. MOGYORÓ, MOGYORÓS.

MAGYARÓD, falu Szala, *Balaton* —, falu Szala, puszta Somogy m.; helyr. *Magyaród-ra, —on, —ról.*

MAGYARÓKERÉKE, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *—Kereké-re, —n, —ről.*

MAGYARORSZÁG, (magyar-ország) ösz. fn. Szoros ért. azon földterület, mely a Duna és a Tisza, mint két fő folyó által hasítva, Galiczia, Szilézia, Morvaország, Austria, Stájer, Horvát-, Szlavonország, Szerbia és Erdély közt fekszik. Azonban régente ez egy értelmü vala a ‚Magyarbirodalom' szóval, pl. Báthori István lengyel király egyik levelében (1578. év körül): „Ha békességnek kell lenni, nem vagyok idegen azféle békességtől, melybe nemcsak Sléziának, Csehországnak, Lengyelországnak, hanem az teljes kereszténységnek (erdélyiesen, nem: keresztyénségnek), a többi között az nyomorult Magyarországnak javát és elömenetét ismerjük" (kétségen kivül a többi részt s Erdélyt is oda értette).

MAGYARORSZÁGI, (magyar-országi) ösz. mn. Magyarországból való, ott termett, készült, arra vonatkozó stb. *Magyarországi borok, gabona, gyapjú.*

MAGYAROS, (magyar-os) mn. tt. *magyaros-t* v. *—-at*, tb. *—ak*. Olyan, mint a magyaroknál szokás, magyar módra mutató. *Magyaros viselet, életmód. Magyaros lószerszám.* Általán mondjuk oly tulajdonságról, mely különösen a magyarnak sajátja, s melyet midőn más népben látunk, a magyar jut eszünkbe.

MAGYARÓS, erdélyi falu Doboka m. Sepsi, Maros, Udvarhely székben és Brassó vidékében; helyr. *Magyarós-ra, —on, —ról.*

MAGYARÓSÁG, erdélyi falu Torda m.; helyr. *Magyaróság-ra, —on, —ról.*

MAGYAROSAN, (magyar-os-an) ih. Magyarok módja, szokása, divata, kiejtése szerént. *Magyar szájból német szó is magyarosan esik.* (Km.). A nép nyelvén néha am. büszkén, nyalkán, vitézül, bátran, általán oly tulajdonságokkal, melyeket a nép mintegy kizárólag a magyarnak tulajdonít.

MAGYARÓSD, erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Magyarósd-ra, —on, —ról.*

MAGYAROSÍT, MAGYAROSIT, (magyar-os-ít) áth. m. *magyarosít-ott*, htn. *—ni* v. *—ani*, par. *—s*. Magyar tulajdonságuvá, szokásuvá tesz, magyarosra változtat, idegenből magyart képez, más nyelvből magyarra tesz által valamit. *Nevét, viseletét magyarosítani. A bevándorlott gyarmatosokat magyarosítani.*

MAGYAROSÍTÁS, MAGYAROSITÁS, (magyar-os-ít-ás) fn. tt. *magyarosítás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, mely által valakit vagy valamit magyarosítunk. V. ö. MAGYAROSÍT.

MAGYAROSODÁS, (magyar-os-od-ás) fn. tt. *magyarosodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Nemzeti, vagy népies átalakulás, midőn valamely idegen eredetü személy vagy nép a magyar nyelvet, és szokásokat sajátjává teszi.

MAGYAROSODIK, (magyar-os-od-ik) k. m. *magyarosod-tam, —tál, —ott*. Idegen tulajdonságait, nemzeti szokásait letevén helyettök a magyarok közt divatozókat veszi föl. Különösen am. a magyar nyelvnek megtanulása és beszélése által a magyar népnek tagjává leszen. *Megmagyarosodik*, roszul volna: *elmagyarosodik*, v. ö. EL (2). *Hazánkban már sok tót, német helységek megmagyarosodtak, (de sok magyar el is tótosodott).*

MAGYAR-ÓVÁR, mváros Mosony m.; helyr. *—Óvár-ra, —on, —ról.*

MAGYARPATAK, falu Kraszna m.; helyr. *—patak-ra, —on, —ról.*

MAGYARSÁG, (magyar-ság) fn. tt. *magyarságot*, harm. szr. *—a*. 1) A magyar nemzet összvesen véve, vagy bizonyos számu magyarok mennyisége,

sokasága. *A magyarság számát több mint öt millió lélekre teszik. E városban a magyarság száma nagyobb, mint a németségé.* 2) Tulajdonság, mely szerént valaki a magyarok közé tartozik, különösen, magyar származat, magyar nyelv. 3) Nyelvbeli sajátságra vonatkozólag a magyar nyelvnek azon minősége, mely az eléadást jellemzi. *Régi, újabbkori magyarsággal írt oklevelek, könyvek. Tiszta, szabatos, hibátlan magyarsággal beszélni. Dunán túli, erdélyies, tiszai, tájdivatos magyarság.* 4) A régieknél magyarázat, értelem is, pl. a Nádor-codexben : „Babylon magyarsága gyalázat" azaz Babylon szó értelme, jelentése. (Toldy F.)

MAGYARTALAN, (magyar-talan) mn. tt. *magyartalan-t*, tb. —*ok*. Különösen a beszédre vagy irályra vitetve : nem magyaros, a magyar nyelv természetével, sajátságával nem egyező. Határozóként : nem magyarosan, magyartalanul.

MAGYARTALANSÁG, (magyar-talan-ság) fn. tt. *magyartalanságot*. Nem magyaros szerkezet a beszédben vagy irályban.

MAGYARTALANUL, (magyar-talan-ul) ih. Magyartalan módon, nem magyarosan. V. ö. MAGYARTALAN.

MAGYAR TÁNCZ. Jellemtáncz, mely a magyar népnek sajátja. Nevezetesebb fajai : *lassu-lejtő*, jelleme komoly méltóság ; ilyennel kezdik a lakodalmi mulatságot a korosabb násznagyok, örömapák, és örömanyák ; *palotás*, nemesebb tartásu, urias lejtésü, innepélyesen lassu; *toborzó*, jelleme büszke, rátartós, hegyke, nyalka, vitézies ; a toborzó majd lejtős és lassu, majd ugrós, és sebesebb, majd tomboló, tapsoló ; *csárdás*, jelleme szabad, féktelen, széleskedvü, majd hegyezve aprózó, bokázó, majd topogó, riszáló, majd ideoda forgó stb. Hajdan divatozott a *hajdu táncz*, melyet a tábori vitézek fegyveresen lejtettek.

„A magyar egy Pindár, valamerre ragadja negéde,
Lelkesedett tüzzel nyomja ki indulatit.
Majd lebegő szellő, szerelemre felolvad epedve,
S búja hevét kényes mozdulatokba szövi.
Majd maga fellobbanva kiszáll a bajnoki táncztra,
(Megveti a lyánykát a diadalmi dagály).
S rengeti a földet ; Kinizsit látsz véres ajakkal
A testhalmok közt ugrani hőseivel.
Titkos törvényit mesterség nem szedi rendbe,
Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
Ember az, aki magyar táncztoz jól terme; örüljön !
Férfi erő s lelkes szikra feszíti erét."

Berzsenyi „A tánczok" czímü költeményben.

A lejtés különféle módjai a vidékek népszokása szerint : *kállai kettős, győries buktató, palóczos ódó* (oldal) *táncz*, stb. V. ö. KANÁSZTÁNCZ.

MAGYARUL, (magyar-ul) ih. Magyar nyelven, magyar szókkal. *Magyarul beszélni, szónokolni, tanítani, értelmezni, írni, fogalmazni.*

„Most jöttem Aradrul,
Nem tudok magyarul." Népd.

„Azt kérdezik az ott lévők tréfábul,
Ha tudnak-e túl a Tiszán magyarul?"

Népd.

Némelykor odagondoltatnak e szók : *érteni, beszélni*, pl. *Magyarul tanul.* Néha am. magyarán, kereken, világosan szólva. „Nem tartjuk sok beszéddel, hanem kerek szóval, magyarul mondjuk, hogy szemlátomást hamisat mond." (Pázmán Kal.. 420. l.).

MAGYARVÍZ, (magyar-víz) ösz. fn. Rozmaringvirágból készített szeszes víz, melyről azt tartják, hogy a gutaütés ellen jó. Nevét onnan kapta, mert hagyomány szerént Erzsébet magyar királyné találta volna föl.

MAH v. MÁH, elvont gyök, melyből *mahol* v. *máhol* ige származik. Azonos ‚mohó' szónak *moh* gyökével. Minthogy *máholni* am. teli pofával enni, a *mah, máh* gyök rokon általán azon szókkal, melyek szájtátást, vagy szájtátó állapotot jelentenek, mint a *mám-mám, mámor, málé* (szája), *mámmog* stb.

MAHAGON, idegen eredetü fn. tt. *mahagon-t*, tb. —*ok*. A nyugotindiai szigeteken és Dél-Amerikában termő barna veres és igen kemény fa. Nevét (némely más európai nyelvekben is) alkalmasint valamely amerikai nyelvből vette át.

MAHAGONI, fn. tt. *mahagonit*. L. MAHAGON.

MAHÓ, MAHÓN stb. l. MOHÓ, MOHÓN stb.

MAHOL v. MÁHOL, (mah- v. máh-ol) önh. m. *maholt* v. *máholt*. Teli tömött pofával (vagyis mohón) eszik. (Simay Kristóf.)

MAHOLA, (mah-ol-a v. moh-ol-a) fn. tt. *maholát*. Növényfaj a Zilizek neméből, melynek egyik kitünő jellege, hogy egészen fehér molyhos, s innen kapta nevét, mintha *mohola* volna, azaz moholó, mohosodó. (Althea officinalis) Máskép : *maholaszilva* és köznyelven *fehér málva, siliz, mázola.*

MAHOLÁNY, falu Bars m. ; helyr. *Maholányba, —ban, —ból.*

MAHOLNAP, (ma-holnap) ösz. időhatározó. Legközelebbi időben, ma vagy holnap. *Maholnap beköszönt a tél.* Szélesb ért. nem sok idő múlva. *Maholnap hatvan éves leszek.*

„Ha meghalok, meghalok,
Eltemetnek a papok ;
De megbocsásson a pap
Nem lössz a még mahónap."

Székely népvers. (Kriza J. gyüjt.).

MAHOMEDÁN, idegen eredetü fő és mn. tt. *mahomedán-t*, tb. —*ok*. Mahomedhitü, máskép : *islamhitü* v. *vallásu. Mahomed* v. *Mohamed*, leghelyesebben *Muhamed* volt neve ezen vallás alkotójának s arab eredetéhez képest szó szerint azt teszi : magasztalt, dicsőített, *hamida* (magasztal) arab szótól.

MÁHOMFA, falu Szala m.; helyr. *—fára, —n, —ról.*

MAHÓNI, tt. *mahonit*. l. MAHAGON.

MAI, tájdivatosan: **MÁI**, (ma-i) mn. tt. *mai-t*, tb. *—ak*. Szélesb ért. mostani jelen időszakban, ezen ujabb korban levő. *Mai világ, mai idő, mai kor, mai napság*, (mind főnévi mind határozói értelemben, az utóbbi esetben ‚mai korban' helyett). Ellentéte *múlt, hajdani, régi*. Szorosb ért. mondják azon napról, mely jelennen foly. *Mai napra várom barátomat. Mai napságtól fogva. A mai szentséges nap* (némi dagályosságot negédlő szólásmód). Terjedelmes szokással megnyujtva: *mái;* s noha rendszerént az *i* képző előtt a törzsök hangzó meg nem nyúlik, pl. *hasa-i, budai, dunai, tiszai, megyei*, stb. mindazáltal *ma fa ha* rövid szócskákat hangzatosság végett szokás megnyujtani, pl. *fáis, fáisás, hái-bái*, de ez utolsó, midőn összetétetik, már rövid: *néhai, valahai* stb.

MAIS, falu Baranya m.; helyr. *Mais-ra, —on, —ról*.

MAISKOMÉDIA, puszta Baranya m.; helyr. *—komédiá-ra, —n, —ról*.

MAJ, (1), elvont gyök, mely a *majom majszog* és *majszol* v. *majsol* származékokban a szájnak tátogatását jelenti, s rokon a szintén tátogatást, ásitozást jelentő *málé, mamlasz, mámmám, mámmog, máhol* szók gyökeivel. Ide tartoznak a rágicsáló *mókus, mohó, muma* szók is.

MAJ, (2), l. **MAJD**.

MÁJ, fn. tt. *máj-at*, harm. szr. *—a*, kicsiny. *májacska*. A gerinczes állatok különösen ember egyik belső része. Nevezetesen, mely az embernek jobb felül levő alsó bordája alatt, a felső has tája felé hajolva fekszik, sötétvörös szinü, fölül domború, alatt pedig kevessé behorpadt és egyenetlen. Főrendeltetése, epét készíteni, és elválasztani. (Hepar). A májnak domború magas alakja gyaníttatja, hogy nevét e tulajdonságától kapta, miszerént gyöke *má* v. *ma* rokon a *mag, mogy* szókkal; elemezve *ma-ó, ma-a, má, máj*, mint *sza-ó, sza-a, szá, száj, taó, taa, tá, táj*, a *ta* gyöktől; s mint *báj* a *bá, éj* az *é* gyöktől. A német nyelv is a *Leber* szóval a domborúság, magasodás alapfogalmát kapcsolta együvé, midőn a határköveket *Leber* v. *Leberstein* névvel neveztette el. V. ö. **MÁL** fn. Finn nyelven: *maksa*. A máj mint epekészítő belrész a kedélyre nagy befolyással van, innen a mondás: *Nem fér a májához*, am. nem szívelheti. *Csibe mája, lúd mája*. Dunán túl néhutt a birtokragos ‚mája' helyett hibásan mondják: *májája*, mi abból származik, minthogy nálok némely egytagu szók az alanyesetben is toldalékhangzót kapnak, ilyenek: *mája, méhe* stb.

MÁJA, erdélyi falu Maros székben; helyr. *Máj-á-ra, —n, —ról*.

MÁJALÓ, (máj-al-ó) fn. tt. *májaló-t*. Molnár A. szerént am. születésnapi lakoma. Nevét talán ounan kapta, hogy a lakomának lényegéhez tartozott májjal, pl. lúdmájjal kinálni a vendégeket: vagy hogy a máj mintegy életszerve a jó kedélynek.

MÁJAS, (máj-as) mn. tt. *májas-t* v. *—at*, tb. *—ak*. 1) Minek nagy mája, vagy miben máj van. *Májas lúd. Májas gombócz, táska. Májas hurka*. 2) Olyan feldudorodott mint a máj. *Májas ajku* am. nagy ajakú. (Szabó D.). 3) l. **MÁJOS**.

MÁJBAJ, (máj-baj) ösz. fn. Bántalom, kór állapot, melyben a máj szenved. *Májbaj elleni szerek, fürdők, ásványvizek*.

MÁJBARNA, (máj-barna) ösz. mn. Olyanféle barnaszínü, milyen az ember vagy négylábu emlősök mája.

MÁJBELI, (máj-beli) ösz. mn. Májban létező. *Májbeli bántalom*.

MAJCZ, fn. tt. *majcz-ot*, harm. szr. *—a*. Kantárnak drágább szerből készült szára. (Szabó D.).

„A lovok sem visel együgyü fékeket,
Hanem szkófiomos majczból mívelteket."
Gyöngyösi István.

De jelent más valamely tartó szíjat is.

„Kétszeres lódingot emelnek vállokon,
Amelyek függenek karmazsin majczokon."
Ugyanannál.

Talán a görög-latin *tomex* v. *tomice* szóból módosult.

MAJD, tájdivatosan: **MAJT**, (ma-id, vagyis ma-időn, hangzói egyezmény által: majdan) ih. 1) Közellevő, mostani időben, nem sokára, mindjárt. *Majd meglátom, mi lesz belőle. Majd elválik, hány szákkal telik*. (Km.). *Majd kapes*. 2) Csaknem, kevés hija. *Majd meghalok élvel. A sikos uton majd elestem*. Használják gúnyos tagadásul is. *Majd bisony*. Alapfogalom e szóban az időnek közelsége, melyben valami történik, vagy történni készül. Egyik alkotó része *ma*, a másik pedig az *idő* gyöke *id*, összetéve *ma-id, majd*, vagyis megrövidülve *ma-időn* szókból, s jelentése: hamar időben (v. ö. MA), tehát nem sokára, legott. *Majd — majd* azon egy mondatban am. most, vagy hol. *Majd itt, majd amott* (v. most itt, majd amott), am. hol itt, hol amott (bald hier, bald dort). Mind értelemben, mind hangokban egyezik ugyan a német *bald* szóval, azonban ‚majd' teljesen: ‚majdan' kétségen kivül magyar eredetü. T. i. ‚majdan', képzésre hasonló a ‚hajdan' szóhoz, mely mult időre vonatkozik, s melynek alkotó részei: a határozatlan, és különösebben régi időt jelentő *ha*, (mint néha, soha, valaha; hái-bái) és *időn*, tehát: *ha-időn*, melyből lett hangzóegyezmény utján: *hajdan*. Így ‚majdan' elsőben *maidőn*, (‚majdan'-ból pedig kurtítás által lön majd; némely tájszólásban: *maj);* hasonló öszvetétel *midőn* is, ebből: *mi-időn;* hanem itt a ‚mi'-ben levő *i* szintén magas levén, a hangzói egyezmény az utóbbi szót épen hagyta. Hangzói egyezmény törvénye, hogy nemcsak ragozáskor és képzéskor, de némely öszvetételekben is nyelvünk természete szerént, a vékonyhangu *időn* a vastaghangu *ma* és *ha* szókhoz alkalmazkodik; mi néha megfordítva is áll, pl. *ünnep = üdnap, üdvnap;* t. i. amabban a ‚nap' szó is vékonyhangu lett.

MAJDAN, (ma-id-an v. ma-időn) ih. l. **MAJD**.

MAJDÁN, faluk Torontál és Krassó m.; helyr. *Majdán-ba, —ban, —ból.*

MAJDANI, (ma-időni) mn. tt. *majdani-t*, tb. *—ak.* Nem sokára jövendő, legközelebbi.

MAJDÁNKA, falu Marmaros m.; helyr. *Majdánká-ra, —n, —ról.*

MAJDANSÁG, (ma-időnség) ösz. fn. Legközelebbi idő. Néha a ‚ság' csak határozói (s némileg bővitő) toldalékrag, mint *mostanság*, *mai napság* szókban is: és csak ‚majdan' helyett áll.

MAJDNEM, (majd-nem) ösz. ih. Kevés hiával; alighogy nem; közel hogy; csaknem. *Majdnem megsüllyedtünk. Majdnem halál fia lettem.* Máskép: *majdugyan.*

MAJDUGYAN, (majd-ugyan) ösz. ih. Szabó D. szerént am. csaknem, majdnem.

MÁJFÉRÉG, (máj-férég) ösz. fn. Hosszu és lapos gilisztafaj, mely különösen az állatok májában lakik. Máskép: *májgiliszta.*

MÁJFOLT, (máj-folt) ösz. fn. Májszinü barnás foltok, melyek a májbetegségben szenvedő emberek bőrén, nevezetesen a homlokon, arczon és mellen látszanak.

MÁJFOLYÁS, (máj-folyás) ösz. fn. Májdugulásból eredő hasfolyás, midőn vér, különféle szinü tisztátalan vegyülékekkel együtt, de erőködés nélkül, megy el a betegtől.

MÁJFŰ, (máj-fü) ösz. fn. A sokhímesek seregéből, és ötanyások rendéből való növénynem; csészéje három, ritkán négy levelü, bokrétája hat szirmu, magva sok és kopasz. (Hepatica). A köznép néhol e nevet a *tavi* v. *gyönyörü boglárpót* (Parnassia palustris), máshol pedig a *szagos müge* (asperula odorata) helyett is használja; az utóbbi esetben *csillagos májfü*-nek nevezvén.

MÁJGILISZTA, (máj-giliszta) ösz. fn. Lásd: MÁJFÉRÉG.

MÁJGOMBÓCZ, (máj-gombócz) ösz. fn. Némely állatok, nevezetesen szarvasmarha összevagdalt májából csinált gombóczétek.

MÁJGYULADÁS, (máj-gyuladás) ösz. fn. l. MÁJLOB.

MÁJHAL, (máj-hal) ösz. fn. Sziklák köztlakó tengeri halnem, melynek teste májszinü. (Labrus hepatus).

MAJK, puszta Komárom m.; helyr. *Majk-ra, —on, —ról.*

MAJKOL, (maj-k-ol) l. MAMUSZKOL.

MÁJKÓR, (máj-kór) ösz. fn. A májnak beteg állapota. Használtatik melléknevül is, s am. májbetegségben szenvedő.

MÁJKŐ, (máj-kő) ösz. fn. Ásványtanban am. gyulékony részekből és gáliczsavból álló mészkő, melynek kénmáj szaga van.

MAJLAND, l. MILÁNO.

MAJLÁTH, puszta Csanád m.; helyr. *Majláth-ra, —on, —ról.*

MAJLÁTHFALVA, falu Temes m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MÁJLOB, (máj-lob) ösz. fn. A májnak azon kórállapota, mely a kórtanban lobnak neveztetik. V. ö. LOB.

MÁJMOH, (máj-moh) ösz. fn. Széles ért. azon mohok osztálya, melyeknek tőkocsányaik nincsenek, s jobbára nagy és laposan fekvő levelüek. (Musci hepatici). Szorosb ért. azon mohok neme, melyek nedves és árnyékos helyeken nőnek, termésök paizs- vagy csillagforma, kocsányos, és magvaik az alsó lapon vannak. Máskép: *csillagaly.* (Marchantia.)

MAJMOL, (maj-om-ol) áth. m. *majmol-t.* Valamit, vagy valakit majmok módja szerént utánoz. Mondják általán oly emberekről, kik önállósággal, s eredetiséggel nem birván tetteikben másokat követnek, különösen, kik a dolgok külsejét utánozzák.

MAJMOLÁS, (maj-om-ol-ás) fn. tt. *majmolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Az utánzásnak azon neme, midőn valaki azt majom módjára teszi. V. ö. MAJMOL.

MAJMOLGAT, (maj-om-ol-og-at) áth. m. *majmolgat-tam, —tál, —ott.* Gyakran vagy ismételve majmol.

MAJMOLÓ, (maj-om-ol-ó) mn. tt. *majmoló-t.* Aki másokat, s azoknak tetteit majom módjára utánozza.

MAJMOZ, (maj-om-oz) áth. m. *majmos-tam, —tál, —ott*, par. *—z.* l. MAJMOL.

MAJMOZÁS, (maj-om-oz-ás) fn. l. MAJMOLÁS.

MAJNA, fn. tt. *majnát.* Németországnak egyik nevezetesebb folyóvize, latinul: *Moenus*, németül: *Main* v. *Mayn.* Magyarított alakjára nézve olyan mint: *Rajna, Szajna.*

MAJOM, (maj-om, törökül: *majmun*, Vámbéry szerént *majun* is) fn. tt. *maj-mot*, harm. szr. *majm-a.* Négylábu, vagy mint némely természetleirók mondják, négykezü emlős állat, melynek hatvannál több faja van. A majom testalkotásra nézve minden egyéb állatok között leginkább hasonlít az emberhez. Legnagyobb faja az *orang utáng*, azaz vad ember (malaji nyelven *orang* am. ember és *utan* am. vadon) mely Borneo szigetén lakik, s rendkivüli ereje és ügyessége miatt nehéz megfogni. A majmok némely fajai farkatlanok, némelyek farkasak. *A majomnak is szép a maga fia. Szereti, mint majom a fiát.* (Km.).

A majom latinul *Simia*, valószinüleg a *simus* (lapított, sima) szótól, minthogy feltünő tulajdonsága a lapított, sima orr („dicuntur autem simiae a naribus simis hoc est depressis." Fabri Thesaurus); de lehet a ‚similis' ‚simulo' szókkal azonegy gyökü is. Németül: *Affe*, mely rokon gyökünek látszik a mást, ismétlést és utánzást jelentő *aber* és *after* szókkal, mintha a német utánzó tulajdonságáról nevezte volna el, mely ez állatban igen jellemzetes; vagy talán fogalmi viszonyban áll a szájtátást jelentő *gaffen* (régi felső német *chapfen*) igével, mert a majom igen szereti száját vonogatni és nyitogatni. Úgy látszik, a magyar ezen tulajdonságot vette tekintetbe a majom el-

nevezésénél, mert gyöke egy a rágicsálást, szájmozgatást jelentő *majzol* és *máhol* igék *mah* gyökével, minél fogva majom annyi volna, mint mahó (másképp: *mohó), mahov, mahom, majom,* azaz maholó, majzoló állat. E tulajdonságra nézve rokon hozzá *mókus* (= mohós) melynek hasonlóan mindig jár a szája, mintha mohón rágicsálna. A *ma* v. *mah* gyök mint szájtátást jelentő, a magyar *mamlasz, mámmog, mámmám, mohó* stb. szókon kivül megvan a latin *mando, manduco,* az olasz *mangiare,* a német *Maul, Schmausz* stb. szókban. A *Maulaffe* egyenesen ezen állatnak szájnyitogató szokására mutat. A magyar is mondja: *Úgy néz, mint a majom.* Példabeszédben, aki másokat minden ész nélkül, mintegy gépileg szokott utánozni, majomnak nevezik, minthogy a majom minden állatok között az utánzásra leghajlandóbb.

MAJOMARCZ, (majom-arcz) lásd: MAJOMKÉP.

MAJOMARCZU, (majom-arczu) lásd: MAJOMKÉPÜ.

MAJOMKÉP, (majom-kép) ösz. fn. Utálatosan eltorzított kép, mint a majomé, és ilyen képü ember.

MAJOMKÉPÜ, (majom-képü) ösz. mn. Kinek oly eltozzított, utálatos képe van, mint a majomnak.

MAJOMKŐ, (majom-kő) ösz. fn. Kő, mely némely természetleírók szerént a páviánféle majom gyomrában terem.

MAJOMORR, (majom-orr) ösz. fn. Benyomott lapos orr, milyen a majomé.

MAJOMSZERETET, (majom-szeretet) ösz. fn. A szülői szeretetnek tulságos neme, mely a majomban, mint mondják, oly nagy szokott lenni, hogy fiát ölelgetésével meg is fojtja. Innen a közmondás: *Szereti, mint majom a fiát.*

MAJOMTRÉFA, (majom-tréfa) ösz. fn. Mindenféle bohós arcztorzitások, ugrándozások, rángatódzások stb. milyeket a majmok vagy maguktól, vagy vezetőik által ösztönözve tesznek.

MAJOR, (1), fn. tt. *major-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*ja.* Mezei gazdasághoz tartozó épületek, a hozzájok tartozó udvarral, szérüvel, kerttel. Különösen ilynemü épületek a pusztákon, vagy a városokon, helységeken kivül, pl. Győrnek azon külső városát, hol leginkább ily gazdasági épületek vannak, majoroknak nevezik. E szót valószinüleg a német *Meier*ből kölcsönöztük. Az alföldön most is inkább *tanya* és *szállás* divatozik. Hajdan *fol* (= falu) volt, mert a régi bibliában a *villicus* folnagy, és *villicari* folnagykodni. Ugyan a német *Meier* után a major jelentett majoros gazdát is, honnan *majorkodni* am. majoros gazdának lenni. Erre mutat a *Major* családnév is, valamint e közmondás: *Jó volna a róka majornénak.*

MAJOR, (2), a latin *major* szótól, honnan a franczia *major,* német *Majoor* stb. l. ŐRNAGY.

MAJOR, (3), több puszták és faluk neve más előnevekkel együtt pl. *Barát—, Pál—, Uj-major* stb. helyr. *Major-ba, --ban, —ból.*

MAJORÁNNA, fn. tt. *majoránnát.* A murvapikkek neméhez tartozó növényfaj; murvái tömöttek, tojásdadak, rendszerént hármasak egy kocsányon, levelei nyelesek, tompák. (Origanum majorana.) Polyváját konyhai fűszerül használják. Azt tartják, hogy a görög-latin *amáracus* és *amáracum* szók után módosult a közép-latin *majoraca* s azután pl. az olaszban *majoràna.*

MAJORÁNNAPOLYVA, (majoránna-polyva) ösz. fn. Polyva az öszvezúzott majoránna bugájából; szakácsok, hentesek fűszere.

MAJORÁNNÁS, (majoránna-as) mn. tt. *majoránnás-t,* tb. —*ak.* Majoránnával bővelkedő, fűszerezett, készített. *Majoránnás kerti ágy. Majoránnás hurka.* Továbbá aki ily fűszerrel kereskedik. *Majoránnás szatócs.*

MAJORBELI, (major-beli) ösz. m. Majorban lakó; majorhoz tartozó; majorban létező, nőtt. *Majorbeli cselédek, lovak, tehenek.*

MAJORFALVA, falu Zólyom m.; helyr. —*falvá-ra,* —*n,* —*ról.*

MAJORHÁZ, puszta Pozsony m.; hely. —*ház-ra,* —*on,* —*ról.*

MAJORKOCSIS, (major-kocsis) ösz. fn. Majorbeli munkákra használt kocsis; konyhakocsis.

MAJORKODÁS, (major-kod-ás) fn. tt. *majorkodás-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* Mezei gazdaság üzése, gyakorlása valamely majorban.

MAJORKODIK, (major-kod-ik) k. m. *majorkodtam,* —*tál,* —*ott.* Mezei vagy baromtenyésztési gazdaságot, majorosságot üz. V. ö. MAJOR; MAJOROS.

MAJORLÁS, fn. tt. *majorlás-t,* tb. —*ok.* Lőrincz Károly szerént a kapnikbányai szójárásban am. kőfalazás. Hihetőleg *Mauer* után.

MAJORÓCZ, falu Zemplén m.; helyr. *Majorócz-ra,* —*on,* —*ról.*

MAJOROL, áth. m. *majorolt.* A kapnikbányai szójárásban am. kőfalaz. V. ö. MAJORLÁS.

MAJOROS, (major-os) fn. tt. *majoros-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —a. 1) Kinek majorja van, s abban gazdálkodik. 2) A majorbeli cselédekre felügyelő gazda, s ennek felesége, *majorosné* különbözik a *majorosnőtől.* A régi bibliában: *folnagy,* Káldinál: *sáfár.*

MAJOROSSÁG, (major-os-ság) fn. tt. *majorosság-ot,* harm. szr. —*a.* Majorosi kötelesség, vagy tisztség. Régiesen: *folnagyság.* Káldinál: *sáfárság.*

MAJORSÁG, (major-ság) fn. tt. *majorság-ot,* harm. szr. —*a.* 1) A majorhoz tartozó épületek, vagy több majorok öszvege. *A juhokat a majorság körül legeltetni. A majorságot fallal, sövénynyel, árokkal bekeríteni.* 2) A majorban tenyésző szárnyasállatok, baromfiak. *A majorságot behordani az uraságí konyhára. A róka nagy pusztítást tett a majorságban.* 3) Az urbéri rendszerben kizárólagos saját földbirtok, mint ellentéte az urbéri földbirtoknak. 4) lásd: ŐRNAGYSÁG.

MAJORSÁGI, (major-ság-i) mn. tt. *majorsági-t,* tb. —*ak.* Majorsághoz tartozó, azt illető, arra vo-

natkozó. *Majorsági cselédek, szerszámok, épületek. Majorsági vonómarhák, baromfiak.*

MAJORTELEK, (major-telek) ösz. fn. Nemesi szabad telek, mely az urbéri rendszer alatt az illető birtokosnak kizáró tulajdona volt. Szélesb ért. bizonyos majorhoz, vagyis tanyához tartozó telek.

MAJOS, falu Tolna m. erdélyi falu Küküllő m.; helyr. *—Majos-ra, —on, —ról.*

MÁJOS, (1), (máj-os) fn. tt. *májos-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* 1) L. MÁJAS. 2) Hurka, mely apróra vagdalt, és füszerezett disznómájjal van megtöltve. Vág mellett : *május.* A vastagfélének neve *tüttös* v. *tüttüs* (= tüdős).

MÁJOS, (2), erdélyi falu Torda m.; helyr. *Májos-ra, —on, —ról.*

MAJOSHÁZA, falu Pest m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MÁJPOROND, (máj-porond) ösz. fn. Lásd : MÁJKŐ.

MAJSA, mváros a Kis-Kunságban, puszta Tolna m,; helyr. *Majsá-ra, —n, —ról.*

MÁJSÁRGA, (máj-sárga) ösz. mn. Olyan sárgaszinü, mint némely állatoknak nevezetesen a lúdnak mája.

MÁJSORVADÁLY, MÁJSORVADÁS; (máj-sorvadály v. —sorvadás) l. MÁJVÉSZ.

MAJSZI, (maj-sz-i) l. MASZUTA.

MÁJSZÍN, (máj-szín) ösz. fn. és mn. Olyan szín, milyen a májé. Ez ugyan nem minden állatoknál egyforma, hanem rendesen a négylábuaké értetik, mely barnás vörös szokott lenni. A lúd mája inkább sárgára hajlik, ha kivált kövér.

MÁJSZINŰ, (máj-szinű) ösz. mn. Aminek olyan szine van, milyen a májé. V. ö. MÁJSZÍN.

MAJSZOG, (maj-sz-og v. maj-oz-og) önh. m. *majszog-tam, —tál, —ott.* L. MAMUSZKOL.

MAJSZOL,(maj-oz-ol v. mah-oz-ol) önh. m. *majszol-t.* Valamit rágicsál. Dunán túli tájszó. Mondják különösen apróbb rágicsáló állatokról, pl. egérről, mókusról.

„A legkisebb fiú kenyeret kér s majszol."
Családi kör (Arany Jánostól).

Rokon *mahol* v. *máhol* igével, valamint *mohó, mohóság* szókkal, melyek szintén evésre vonatkoznak. Gyökeleme : *mah*; melynek legközelebbi alapfogalma a szájnyitogatás, tátogatás, mely megvan a *mamlasz, mámmog, mámor, mohó*, s hangváltozattal a *bamba, bacza, bámul* stb. szókban.

MAJSZOLÁS, (maj-oz-ol-ás v. mah-oz-ol-ás) fn. tt. *majszolást*, tb. *—ok.* Rágicsálás. V. ö. MAJSZOL.

MAJT, tájdivatos, e helyett : *majd ;* l. ezt; néha toldalékhanggal is : *majtég* mint ‚ittenég'.

MAJTÉNY, falu Pozsony, KIS—, NAGY—, faluk Szatmár m.; helyr. *Majtény-ba, —ban, —ból.*

MAJTIS, falu Szatmár m.; helyr. *Majtis-ra, —on, —ról.*

MÁJUS, (1), fn. tt. *május-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* A polgári évben sor szerént az ötödik hó, mely harminczegy napból áll. Régi magyarosan *pünkösd hava*, minthogy a pünkösd legtöbbször ezen hóra esik. Újabb divattal : *tavasszutó, ötödhó.*

MÁJUS, (2), (máj-hus vagy csak máj-os vagy máj-as) fn. tt. *május-t*, tb. *—ok.* Vágmelléki és nagybányai tájejtéssel am. májos v. májashurka; mint ‚tüttüs' am. tüdős (hurka).

MÁJVÉSZ, (máj-vész) ösz. fn. Betegség, midön az állati, különösen emberi máj sorvadó állapotban szenved.

MÁJVÉSZES, (máj-vészes) ösz. fn. Mondjuk állatról, nevezetesen emberről, midön mája sorvad.

MAJZOL, l. MAJSZOL.

MAK, 1) hangszó, melyből *makog, makogás* erednek. 2) Elvont gyök *Makád, Maklár, Makó, Makócz, Makód, Maksa* helynevekben. 3) Valószinüleg átalakult *vak* v. *bak* a *makacs* és *makrancz* származékokban. L. MAKACS alatt. 4) A *makk* főnév egyszerü alakban.

MÁK, (1), hangszó, különösen a siró nyúl hangja, honnan : *mákog.* Elfordúlnak a szanszkritban : *vácz*, és a latinban *vagio* szinte mint hangszók.

MÁK, (2), fn. tt. *mák-ot*, harm. szr. *—ja.* Növénynem a sokhímesek seregéből és egyanyások rendéből ; csészéje két levelü, nyiláskor leesik, bokrétája négy szirmu, bibéje nagy, kerek, száratlan, tokja egy rekeszü. (Papaver). Fajai között nevezetesek : *pipacs*, v. *pipacs-mák* (Papaver Rhoeas) melynek virága szép veres, tokja gömbölyü ; *kerti mák* (P. somniferum), melynek virága rendesen veres, de sokféle szinekkel játszik. *Mákot törni*, tréfásan am. lötyögve, alfelével a ló hátát veregetve nyargalni. Midön valamely társas körben mindnyájan elhallgatnak, azt szokták mondani : *Jó volna mákot vetni.* E szóval egyezik a régi felső német *mago, maho*, bajorul ma is : *Magen, Mahen*, tót *mak*, hellen *μήκων* ; közel áll hozzá a közönséges német *Mohn.* A latin *papaver* a *papilla, papula, pappus* szókkal látszik fogalmi rokonságban lenni, melyek valaminek gombját, búbját jelentik, miszerént a latin papaver e növénynek gombforma gyümölcstokját fejezné ki. A magyar *mák* legközelebbi hangrokonságban áll a *mag, mog, mogy, és makk* szókkal, melyek szintén gombosat, gömbölyüt jelentenek. A latin ‚papaver' gyökéhez hasonló a kicsinyített alaku *pipacs*, mely ismét a *pimpó, bimbó, pip, bibe* szókkal rokon. Ide tartoznak a szintén csomós gömbölyüt jelentők : *pip, bib, bób.*

MÁK, (3), a székelyeknél összevontan, ebből : *másik*, bővebben *mápó* ebből : *másik apó ; így mányi*, am. *másik anyó.* (Kriza J.). Az utóbbi (Gyarmathy szerént) : *mákó.*

MAKACS, (mak-acs) mn. tt. *makacs-ot.* Mondjuk emberről, és más állatok közöl leginkább lóról, midön megköti magát, midön ellenszegül, akaratoskodik, nyakaskodik, fejeskedik. Értelemre, valamint hangra rokon hozzá, sőt ugyanazon gyökből ered : *makrancz*, s a székelyes *makulj*, továbbá a *vakmerő* és néhutt fordítva *makverő.* Sok helyütt a makacs és csökönyös lóról azt mondják, *megbikacsolja magát*,

máskép tájdivatosan: *bakacsol.* E jelentéseknél fogva a makacs gyöke vagy az átalakult *vak*, melyből lett *vak-merő*, tehát mintegy *vakacs*, *vakas*, azaz a mozdúlni nem akaró vak lóhoz hasonló; vagy hihetőbben eredetileg am. *bakacs*, a ‚bak' gyöktől, mivel a baknak különös tulajdonsága az ellenszegülés, öklelődés, és csakugyan a csökönyös emberről mondják is: *megbakolja magát* (Lőrincz Károly); ugyaninnét származik *bakafántos* is. Hogy az *m*, *v* és *b* hangok mint szervrokonok egymással fölcseréltetnek, több példa van rá nyelvünkben is, pl. *Visegrád Misegrád, vacsora, bacsora, ebéd evéd, vézna mázna, vakog makog, bekeg mekeg, bakcsó* máskép *vakvarjú* stb. Némelyek *nyakas* szóval azonosítják, *m* és *n* (lágyítva *ny*) szinte rokonok levén. Ismét mások szerént: *magacs*, mintegy magafejü.

MAKACSÍT, MAKACSIT, (mak-acs-ít) áth. m. *makacsít-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*, par. —*s*. Makacscsá, azaz csökönyössé, akaratossá, nyakassá, ellenszegülővé tesz. *A gyermeket gyakori ingerkedés által makacsítani.*

MAKACSÍTÁS, MAKACSITÁS, (mak-acs-ít-ás) fn. tt. *makacsítás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Makacscsá tevés. V. ö. MAKACSÍT.

MAKACSKODÁS, (mak-acs-kod-ás) fn. tt. *makacskodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Kedélyi működés, midőn az ember vagy más állat valaminek vagy valamiben ellenszegül; csökönyösködés, nyakaskodás.

MAKACSKODIK, (mak-acs-kod-ik) k. m. *makacskod-tam*, —*tál*, —*ott*. Makacs módon viseli magát, csökönyösködik, nyakaskodik,fejeskedik, durcáskodik.

MAKACSODÁS, (mak-acs-od-ás) fn. tt. *makacsodás-t*, tb. —*ok*. Makacscsá levés. *Az okszerütlen nevelés makacsodást szül a gyermekekben.*

MAKACSODIK, (mak-acs-od-ik) k. m. *makacsod-tam*, —*tál*, —*ott*. Makacscsá leszen. *Meg-* v. *elmakacsodik.*

MAKACSSÁG, (mak-acs-ság) fn. tt. *makacsságot*, harm. szr. —*a*. Kedélyi állapot vagy tulajdonság, mely másnak daczára, ellenére akaratoskodik. Rokonai: *fejesség, nyakasság, durcásság, csökönyösség.*

MAKACSUL, (mak-acs-ul) ih. Makacs módon, azaz saját akaratához, vagy indulatához vakon ragaszkodva, s mások akaratának, tanácsának ellenszegülve. *Makacsul megmaradni a hibás vélemény mellett.*

MAKACSÚL, (mak-acs-úl) önh. m. *makacsúlt*. L. MAKACSOKIK.

MAKÁD, falu Pest m.; helyr. *Makád-ra*, —*on*, —*ról.*

MAKÁNY, Szatmárvidéki tájejtés. lásd: MOKÁNY.

MAKARIA, falu Bereg m.; helyr. *Makariá-ra*, —*n*, —*ról.*

MÁKBUGA, (mák-buga) ösz. fn. A mákféle növénynek magtartó buganemű tokja. Szokottabban: *mákfej.*

MÁKCSIK, l. MÁCSIK.

MÁKFA, KIS—, NAGY—, faluk Vas m.; helyr. *Mákfá-ra*, —*n*, —*ról.*

MAKFALVA, erdélyi falu Maros székben; helyr. —*falvá-ra*, —*n*, —*ról.*

MÁKFEJ, (mák-fej) ösz. fn. l. MÁKBUGA.

MAKK, (1), fn. tt. *makk-ot*, harm. szr. —*ja*. Köznyelven a tölgy és bükknemü fák hosszukás gömbölyü, s kemény héju vagy kérgü gyümölcse, mely kivált a *sertéseknek kedves eledelök. *A sertéseket makkra hajtani, makkon hizlalni. Egészséges, mint a makk. A magas tölgyfa is csak kis makk volt valaha.* (Km.). *Éhes disznó makkal álmodik.* (Km.). A növénytanban a latin ‚nux' értelemben minden olyan termés, melyet kivülről különféle vastagságu kéreg borít, s belül van a gyümölcs bele és széke;ilyen termése van a mogyoró- s diófának is. Átv. ért. a férfi nemzővesszőnek a makkhoz némileg hasonló gombja. Kártyalapokon makkot ábrázoló festmény, valamint az ily ábrázolattal jegyzett lap. *Tökre tököt, makkra makkot.* Makknak nevezik a hámistráng valamint általán akármily kötél végén levő hurokforma csomót is. E szó eredetileg nem egyéb, mint a *mag mog, magy mogy* szók módosulata. Az egy tagu szók végén a *g* és *k* hangokat szereti a magyar kettőztetni, mint az *agg, lógg, csügg, függ, bükk, csikk* szókban. A német *Eiche* a gömbölyűt jelentő *Ei*-val látszik eredeti rokonságban lenni. Ily fogalmi és hangrokonság van a latin *glans glandula*, és *globus, glomero* stb. szókban.

MAKK (2), puszta Komárom m.; helyr. *Makk-ra*, —*on*, —*ról.*

MAKKALAKÚ, (makk-alakú) ösz. mn. Mi alakjára nézve a makkhoz hasonló, azaz hosszukás gömbölyü.

MAKKAN, tájdivatos, *mukkan* helyett; l. ezt. *Egyet se makkanj.* (Szabó D.).

MAKKBÉLYEG, (makk-bélyeg) ösz. fn. Bélyeg, melyet néhutt a sertésekre ütnek, mielőtt a makkos erdőbe eresztenék.

MAKKBÉR, (makk-bér) ösz. fn. Bér, melyet az fizet, ki másnak erdejében makkoltatja sertéseit.

MAKKDISZNÓ, (makk-disznó) ösz. fn. A kártyajátékban azon lapok között, melyekben úgynevezett makkszemek vannak festve, a legnagyobb ütő. Gúnyneve az igen kövér, busa fejü embernek. *Olyan, mint a makkdisznó.*

MAKKFILKÓ, (makk-filkó) ösz. fn. Kártyajátékban azon felső legény v. kolop, melyhez makkszem van festve. Filkó am.felső a tájdivatos *fil* (= fel) gyöktől, mely él a csalóközi *Fil-Istál* szóban, (melynek társa Al-Istál).

MAKKGYÚLADÁS, (makk-gyúladás) ösz. fn. Kóros tüzesség a férfi nemzővesszejének makkjában s illetőleg makktyúján, vagy fitymáján.

MAKKJOG, (makk-jog) ösz. fn. Jog, melynélfogva valaki bizonyos erdőben makkoltathat. V. ö. MAKKOLTAT.

MAKKKOLOP, (makk-kolop) ösz. fn. Lásd: MAKKFILKÓ, és TÖKKOLOP.

MAKKOCSKA, (makk-ocs-ka) fn. tt. *makkocskát.* Kis makk.

MAKKÓD, puszta Szabolcs m.; helyr. *Makkód-ra, —on, —ról.*

MAKKOL (makk-ol) önh. m. *makkol-t.* 1) Makkra jár, makkot eszik. Innen ered: *makkoltat,* azaz makkal etet. Oly viszony létezik köztök, mint a *legel* és *legeltet* között. 2) Makkot szed.

MAKKOLÁS, (makk-ol-ás) fn. tt. *makkolás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Cselekvő állapot, midőn valamely állat, nevezetesen disznó, makkot eszik, vagy midőn valaki makkot szed.

MAKKOLTAT, (makk-ol-tat) mivelt. m. *makkoltat-tam, —tál, —ott,* par. *makkoltass.* A sertéseket makkal eteti, hizlalja.

MAKKOLTATÁS, (makk-ol-tat-ás) fn. tt. *makkoltatás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Etetés, hizlalás, midőn valaki a sertéseket makkra hajtja.

MAKKOS, (makk-os) ösz. mn. 1) Makkot termő, makkal bővelkedő. *Makkos tölgyfák, erdőség.* 2) Makkon hízott. *Makkos disznó.*

MAKKPÉNZ, (makk-pénz) ösz. fn. l. MAKKBÉR.

MAKKRÉCZE, (makk-récze) ösz. fn. Kisebbféle vadrécze faj, szürkés barna és pettyegetett szinü tollakkal. (Anas querquedula). Nevét valószinüleg onnan kapta, mivel egyik fajtájának feje és nyaka, a makkhoz hasonló rozsda szinü.

MAKKSZŐLŐ, (makk-szőlő) ösz. fn. Szőlőfaj, melynek nagy szemei makkhoz hasonló tojásdadok.

MAKKTERMŐ, (makk-termő) ösz. mn. l. MAKKOS. 1)

MAKKTYÚ, (makk-tyú) fn. tt. *makktyú-t.* A férfi nemzővesszejének előbőre, mely a makkot takarja. A tatrosi bibliában *fityma.*

MAKKTYÚLOB, (makktyú-lob) ösz. fn. Gyuladásos bántalom a makktyúban. (Phimosis).

MAKKTYÚSZOR, ösz. fn. A férfi nemzővesszejének kóros állapota, midőn a makktyú megdagad, és fájdalmasan megfeszül.

MAKLÁR, mváros Heves m. helyr. *Maklár-ra, —on, —ról.*

MÁKLÉ, (mák-lé) ösz. fn. l. MÁKONY.

MÁKMAG, (mák-mag) ösz. fn. A mák nevü növénynek apró szemü, szürkés magva.

MÁKNEDV, (mák-nedv) ösz. fn. Lásd: MÁKONY.

MÁKNYI, (mák-nyi) mn. tt. *máknyi-t,* tb. *—ak.* Oly piczin, mint a mákszem. Élünk vele, midőn igen kicsinyt vagy keveset akarunk jelenteni. *Egy máknyi kenyerem sincs. Nincs benne egy máknyi emberség.*

MAKÓ, mváros Csanád m. erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Makó-n, —ra, —ról.* Személynév is. *Annyira van, mint Makó Jeruzsálemhez.* Szirmay (Hung. in Parabolis). Dugonics *Makó* nevü keresztes vitézre alkalmazza.

MÁKÓ, fn. tt. *mákó-t.* Székely tájszólás szerént összevontan *másik anyó* szókból, am. nagyanya. V. ö. MÁK (3).

MAKÓCZ, falu Zemplén m.; helyr. *Makócz-ra, —on, —ról.*

MAKÓD, erdélyi falu Besztercze vidékében; helyr. *Makód-ra, —on, —ról.*

MAKOG, (mak-og) önh. m. *makog-tam, —tál, —ott.* Szájtátogatva értelmetlenül, akadozva hangoztat valamit. Máskép: *vakog.*

MÁKOG, (mák-og) önh. m. *mákog-tam, —tál, —ott.* Mondják nyúlról, midőn ijedtében vagy kinjában kiabál, pl. ha az agár megragadja. Gyöke, mint tudnivaló, hangszó.

MAKOGÁS, (mak-og-ás) fn. tt. *makogás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* A szóknak akadozva kimondása vakogás, mokogás.

MÁKOGÁS, (mák-og-ás) fn. tt. *mákogás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* A nyúlnak fájdalmas kiáltása.

MÁKOLAJ, (mák-olaj) ösz. fn. A mák magvaiból sajtólt olaj, melyet a festészek szoktak olajfestékül használni.

MÁKONY, (mák-ony) fn. tt. *mákony-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Mákból kivont tejszinü nedv, különösen, melyet az éretlen mákfejekből nyomnak ki, azután kiszáradni s megsürűdni hagyják. Sajátnemü tulajdonsága az, hogy kis mértékben véve is mély és tartós álmot okoz. (Opium.) Köz nyelven: *álompor.*

MÁKONYKIVONAT, (mákony-kivonat) ösz. fn. Mákony minemüségü kivonat a máknövény szemeiből. V. ö. MÁKONY.

MÁKONYSZER, (mákony szer) ösz. fn. Mákonyból álló, vagy mákonynyal vegyített szer, gyógyszer, vagy altató, álomital.

MÁKOS, (1), (mák-os) mn. tt. *mákos-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Mákkal bővelkedő, mákot termő, mákkal hintett, készitett. *Mákos kertek, földek. Mákos kalács, metélt, rétes. Mézes mákos (mácsik).* Átv. ért. mákszinü szürke. *Mákos szür. Mákos köpönyeg.*

MÁKOS, (2), (mák-os) fn. tt. *mákos-t,* tb. *—ok.* Mákos sütemény, kalács- vagy kürt-alakban.

MÁKOSSZÜRKE, (mákos-szürke) ösz. mn. Mákszinü szürke. *Mákosszürke posztóból való öltöny.*

MÁKOZ, (mák-oz) áth. m. *mákoz-tam, —tál, —ott,* par. *—z.* Mákkal tölt, füszerez, behint valamely ételt, nevezetesen tésztás eledelt. *Csuszát, rétest, metéltet mákozni.*

MÁKOZÁS, (mák-oz-ás) fn. tt. *mákozás-t,* tb. *—ok.* Mákkal töltés vagy behintés.

MAKRA, (mak-or-a) mn. tt. *makrát.* 1) Győr tájékán szőlőfaj neve, mely máskép: *matyó, madari.* 2) Debreczeni hosszú veres pipa, mely alul szükebb fölül tágasabb szokott lenni. 3) A *makrancz, makranczos* szók törzsöke. Két első jelentésének eredete homályos, hacsak a harmadik értelemben tréfásan nem használtatik, melyre nézve l. MAKACS.

MAKRANCZ, (1), (mak-or-ancz) fn. tt. *makrancz-ot*. A kedélynek, akaratnak csökönyös állapota. Innen, *makranczos*, kinek az ily csökönyösködés tulajdonsága. Értelme és gyökénél fogva rokon hozzá a *makacs*. Elemezve: *bakrancz* v. *vakrancz*. V. ö. MAKACS. Az *r* valószinüleg átalakult *l*, mintha volna *maklancz* a *makol* v. *bakol* v. *vakol* igéből; ide mutat a tájdivatos *makuj* v. *makuly* is, mely am. makoló. Így lett a *botlik* igétől származott *botlánkosik*-ból *botránkosik;* így az *ökrendezik* másképp, nevezetesen Szatmárban: *öklendezik*.

MAKRANCZ, (2), falu Abauj m.; helyr. *Makrancz-ra, —on, —ról*.

MAKRANCZOS, (mak-or-ancz-os) mn. tt. *makranczos-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Makacs, csökönyös, magafejü, akaratos. *Makranczos asszony*.

MAKRANCZOSAN, (mak-or-ancz-os-an) ih. Makranczos módon, makranczos állapotban. *Makranczosan megkötni magát*.

MAKRANCZOSKODÁS, (mak-or-ancz-os-kodás) fn. tt. *makranczoskodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Makacskodás, akaratoskodás, nyakaskodás, fejeskedés, csökönyösködés.

MAKRANCZOSKODIK, (mak-or-ancz-os-kod-ik) k. m. *makranczoskod-tam, —tál, —ott*. Makranczosan viseli magát, makacskodik, nyakaskodik, stb. V. ö. MAKRANCZOS.

MAKRANCZOSSÁG, (mak-or-ancz-os-ság) fn. tt. *makranczosság-ot*, harm. szr. *—a*. Makacsság, nyakasság, csökönyösség, vagyis a kedélynek, akaratnak magát megkötő tulajdonsága.

MAKRONCZÁS, Dunán túli tájdivatos szó ‚makranczos' helyett; l. ezt.

MAKSA, (1), férfi kn. l. MIKSA.

MAKSA, (2), erdélyi falu Kézdi székben; helyr. *Maksá-ra, —n, —ról*.

MÁKSZÉM, (mák-szém) ösz. fn. A mák nevü növénynek egyegy magva. Átv. ért. am. igen kevés, igen kicsiny. *Egy mákszemet sem kapsz. Oly apróra törlek, mint a mákszem*.

MÁKSZÉMNYI, (mák-szémnyi) ösz. mn. Mákszemhez hasonló nagyságu vagy mennyiségü. Átv. ért. a maga nemében igen kicsi, igen kevés. *Mákszemnyi labdacsok*.

MÁKSZÖRP, (mák-szörp) ösz. fn. Mákból készített szörp. V. ö. SZÖRP.

MÁKTOK, (mák-tok) ősz. fn. A máknak feje, vagyis gombforma bőrös magtartója.

MAKUJ, MAKULY, (mak-ol-ó azaz bak-ol-ó) Székely tájszó, am. makacs, makranczos. V. ö. MAKACS.

MAKVERŐ, székely és bodrogközi tájszólás szerint az eredeti *vakmerő* szónak betüátvetés általi módosulata. Hasonló átvetéssel képződött *naspolyá*-ból (mespillum) *lasponya*.

MÁKVIRÁG, (mák-virág) ösz. fn. A mák nevü növénynek élénk tarka szinezetü virága. Átv. ért. és gúnyosan: *gyönyörü mákvirág*, kiben igen sok feddeni való van. Olyan átvitt értelmü, mint a *szép madár, jó madár*.

MAL, elvont gyök, melyből különböző értelmü származékok erednek. 1) *Malacz*, melyben az *acz* képző kicsinyítő jelentéssel látszik birni. Eredeti értelmére nézve, ha alapfogalomul a malacznak futkározó tulajdonságát veszszük (mind *m* mind *l* mozgást, haladást is jelentvén), úgy rokon hozzá némi hangváltozattal a *paláczol*, latinul: *palatur*, és *pálya, pályáz*. Ugyan a mozgás, forgás alapfogalma látszik rejleni a *malom* szóban is. Ide sorozhatók, mint fogalomban és hangban rokonok, a rendetlen mozgást, csavargást jelentő rokon *balha* v. *bolha* (pulex, Floh), *bolyong*, *palángol* szók. 2) A *malász* szóban jelent sürü levet, mocskot, iszapos sárt, melyben közelebbi értelem a szétmállás. Ha a *malacz* szót ezzel hasonlítjuk össze, s tekintetbe vesszük azon sajátnemü tulajdonságot, melynél fogva a disznók általán sárban, iszapban, zákányban, más szóval, *malászban* heverni, henteregni szeretnek (honnan a mocskos, szurtos embert is malacznak mondjuk): ez alap szerént *malacz* am. *malas* v. *malos*, azaz iszapos, sáros állat. 3) A *malaj* és *maláta* származékokban közelebbi értelem szinte az elvagy szétmállás; amidőn rokonok a latin *mollis, mulcio*, hellen *μαλαχός μαλθαχός*; de rokonnak tekinthetők ‚mahol' szó is. V. ö. MALÁTA, MÁLÉ.

MÁL, (1), elvont törzs, mely elavult igének is vétetvén, ebből több különböző értelmü származékok eredtek. 1) *Málé*, jelent szájtátót, tehát gyöke a tátott szájat jelentő *ma* v. *mah* v. *máh* (= mohó) melyből *al* képzővel lett *ma-al* v. *mah-al*. *mál*, azaz száját tátja. Legközelebb áll hozzá a német *Maul*. 2) *Málha*, mely bugyorba göngyölgetett, s holmi utravaló podgyászt jelent (vidulus, bulga). Innen, *málhába kötni valamit* am. csomóba, bugyorba. Ennek gyöke a domboru magasat jelentő *ma*, s rokon a *máglya, mágicsál* szókkal, valamint *pólya* szóval is; *ma* gyökből *al* képzővel lett *ma-al, mál*, valamit egymásra halmozva öszvegöngyölget; innen igenév *máló, mála*, s *h* közbevetésével, mely itt is némi ürességet jelent: *málha*, azaz eredetileg valamely tartó eszköz, melybe holmit beraknak, öszvegöngyölgetnek. L. MÁLHA. 3) *Málé*, eredeti jelentése, valami édes; innen a hegyaljai szőlőhegyek édes részét, mely édes borával különösen kitünik, közönségesen *Mézesmálé*-nak mondják; azonban e szót némelyek *méses mál*-ból származtatják. V. ö. MÁL (2). Édességök miatt nevezik így a kukoriczából készült eledeleket. V. ö. MÁLÉ, (1). Ez értelemben legrokonabb hozzá a hellen *μέλι*, s latin *mel*, de gyökelemben *(ma* v. *mah)* rokonok a szláv *mad med*, és a magyar *méz* is. Alapfogalom benne a maholás, mintegy mohó *evés*, valamint az *édes* szó, am. *étes*, azaz különösen enni való, vagy pedig az ínyeknek tetsző; *málé* is am. máholni, majzolni való; tehát *ma* v. *mah* v. *máh* gyöke egy eredetü a tátongást jelentő szók gyökével. V. ö. MAH, v. MÁH gyök. Ide sorozhatjuk az édes bogyóju *málna* szót is, mely

valószinüleg onnan kapta nevét, hogy sok *málja*, azaz édessége van más bogyókhoz képest; 4) *Mállik*, am. szétfoszlik, részei egymástól szétomlanak; mi történhetik koptatás, dörzsölés, rágás által stb.; az utolsó értelemben tehát am. *máhollik*, mintegy rágás által foszlik, morzsolódik. Alapfogalomban és hangban rokon hozzá: *válik* is, mely szintén valamely egész részeinek oszlását, szétszakadását jelenti. Az *m*, mint tudjuk, a rokon szervezetü *v* hanggal többször fölcseréltetik. A kettős *l*, mint több szavainkban, csak nyomatosság végett, és tájszokásból csúszott be, az egyszerü *málik* helyett. Hogy a *va* gyök a tátást, nyilást jelentő *ma* gyökkel több származékaiban egy értelmü, erről l. VA gyök.

MÁL, (2), fn. tt. *mál-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. A régieknél jelentette a négy lábu, nevezetesen prémes állatok hasát, valamint azon prém bőrt is, mely a hast takarja. Innen: *rókamál*, prém a róka hasáról; *hölgymál*, a hölgy nevü állat hasáról való prém. Ez értelme, habár ritkábban, de még ma is ismeretes. Pázmán Péternél Tudak. Pred. I. Levelében am. üreg a part oldalában, máskép: *pandal*, s néhutt eredetéhez hűbben: *padmally, partmally*. Szeged vidékén *kemencze málja* v. *malja* v. *mallya* am. a kemencze azon öble, mely az oldallal érintkezik; *innen mallyában sült kenyér*, mely a kemencze oldalához ért. (Tájszótár). Mindezen jelentésekből az tünik ki, hogy ‚mál', vagy ‚melly' névszónak vastag hangu módosulata, melyet, mint érintők, némely tájszólásban ehhez még közelebb ‚mally'-nak is mondanak; vagy pedig önállólag elemezve ‚mál' alámenő öblös vagy üreges testet jelent, és alapfogalom benne az üreges tátongó nyilás, melyet a *ma* gyök több szavainkban képvisel: milyenek: *máhol, majzol, málészáj, mámor, mamlasz, mámmám, mámmog*, s hangváltozattal *bamba, bacza, bámul* stb., melyek mind tátást, vagy ez által okozott üreget jelentenek. Rokon hozzá a görög *μάγη*(hónalj), némileg a német *Magen* és *Wamme*, ehhez ismét a magyar *vehem* és latin *venter*. E szerént *mál* elemezve volna *ma-al*, valamely üreges testnek különösen a gyomornak, vagy hasnak *alja;* vagy némileg eltérő értelemben: valaminek *üreges alja;* s összevonva *mál;* innen Lugossy J. azt felhangulag a ‚mély' szóval rokonítja. A disznónak ezen részét a magyar *hasal*-nak, *hasaljá*-nak nevezi. Így képződött valószinüleg *áll* (mentum) a nyilást (szájt) jelentő *aj* és *al* szókból *aj-al*, a szájnak alja vagyis a száj alatti rész. Holecz Endre Rosnyóról kezünkhöz juttatott egyik czikkjében a ‚mál' névnek a köznyelvben divatos jelentésére nézve e következő érdekes megjegyzést közli: „Nyelvünkben e szó a hegyoldalak alakját is tüzetesen jeleli. Igen sok vidéken fennáll ezen szó. Így például a Hegyalján, különösen Tokajban, Tarczalon van: *Mézesmál, Kismézesmál, Királymál*, Bodrog-Keresztúrban: *Csókamál*, Szeghiben: *Hosszúmál*, Tályán: *Tőkösmál*, máshol: *Nyulasmál, Cseresmál*, Rosnyón (Gömörben): *Szőllőmál*. Néhutt ‚mály' formában fordúl elé. Jelent pedig olyan hegyoldalt, melynek belseje hasforma hosszukás, félgömbölyü, és vagy sima vagy hepehupás. Azonban fő ismertető jele az, hogy alatta különösen, de két oldalán is alacsony fekvésü völgy vagy út viszen, maga pedig az ezen szélekeni határ feldomborodott, általán fogva mintha alul és a két szélének egy része ily hosszu magaslattal volna beprémezve, szegélyezve." A prémes állatok azon bőrét, mely torkukat födi, egyszerüen toroknak hívjuk, honnan: *rókatorokkal* és *rókamállal bélelt mente*.

MALACZ, (mal-acz) fn. tt. *malacz-ot*, harm. szr. —*a* v. —*cza*, kicsiny. *malaczka*. A disznó nemü négylábu állatnak fiatal ivadéka, mely még növőfélben van. *Szopós malacz. Nyársra való malacz. Töltött malacz. Tengeri malacz*, a tengeri disznónak fia. *Tarka malacz. Tarka legyen a kendtek malacza.* (Km.). *Zsákban malaczot árulni. Hol malaczot igérnek, zsákkal forgolódjál. Összebújnak, mint a szegény ember malaczai. Szegény hástól ösztövér malacz. Hánykolódik, mint polturás malacz a garasos kötélen.* Gyermeknyelven *czoczа, czoczi, poczi*. A fenn említett nevek egyszersmind hivók, kecsegtetők; továbbá ilyenek némely vidékeken a *musi, musika*, és *csondika;* ellenben malaczilletőleg disznóüzők: *hü, hűcs, hucs, hü le*. Átv. ért. aljas nyelven am. tisztátalan, mocskos. *Nagy malacz vagy. Ne légy oly malacz.* Elemzésére nézve l. MAL.

MALACZCSORDA, (malacz-csorda) ösz. fn. Együtt legelő, vagy hajtott malaczokból álló csorda malacznyáj. Átv. aljas kifejezéssel rendetlenül futkosó, vagy menő oskolás gyermekek.

MALACZCSORDÁS, (malaczcsordás) ösz. fn. Csordás, ki malaczokat őriz és legeltet.

MALACZHÚS, (malacz-hús) ösz. fn. A malacznak nyárson, vagy tepsziben sült, vagy savanyú lében, paprikásan stb. elkészített húsa.

MALACZKA, (1), (mal-acz-ka) kics. fn. tt. *malaczkát*. Szopós kis malacz.

MALACZKA, (2), mv. Pozsony m.; helyr. *Malaczká-n, —ra, —ról*.

MALACZKODIK, (mal-acz-kod-ik) k. m. *malaczkod-tam, —tál, —ott*. Átv. ért. malacz módjára bemocskolja, bepiszkolja magát, különösen, úgy eszik, mint a malacz. Erkölcsi ért. csúnya, tisztátalan dolgokról beszél.

MALACZNYÁJ, (malacz-nyáj) ösz. fn. l. MALACZCSORDA.

MALACZOS, (mal-acz-os) mn. tt. *malaczos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Minek malaczai vannak. *Malaczos disznó*.

MALACZOZÁS, (mal-acz-oz-ás) fn. tt. *malaczozás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. A disznónak szaporodása, midőn malaczokat ellik.

MALACZOZIK, (mal-acz-oz-ik) k. m. *malaczoztam, —tál, —ott*, par. —*zál*. Mondják magló disznóról, midőn megfiadzik, vagyis, malaczczai lesznek. *A jó magló tizenkettőt is malaczozik*.

MALACZSÁG, (mal-acz-ság) fn. tt. *malaczságot*, harm. szr. —*a*. Átv. ért. mocskosság, tisztátalan-

ság, mely a malaczokéhoz hasonló. Nagyobb mértékben véve: *disznóság.*

MALACZUL (mal-acz-ul) ih. Malaczok módja szerint, azaz mocskosan, tisztátalanul. *Malaczul enni, bekenni magát az asztalnál.*

MALADEJ, falu Kraszna m.; helyr. *Maladejre, —en, —ről.*

MALAJ, (mal-aj) fn. tt. *malaj-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* l. MALÁTA. *Málé nem malaj.* Km.

MALANTHA, ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Nyitra m.; helyr. *Malanthá-ra, —n, —ról.*

MÁLAS, NÁGY—, falu, KIS—, puszta Bars m.; helyr. *Málas-ra, —on, —ról.*

MALÁSZ v. MÁLÁSZ, (mal-ász v. mál-l-ász) fn. tt. *malász-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* A székelyeknél am. az áradó viz által lerakott iszap, gizgaz, söpredék; Kriza J. szerént (málász) árvíz öszvehordta, vagy víz színén összeverődött mindenféle apróság. Ez értelmekből azt lehet gyanítani, hogy e szóban alapfogalom a mállás, szétmállva elfolyás; vagy pedig *lelilepedés*, midőn gyöke *mal* am. *al, m* előtéttel, mintha volna *alász.* Értelemre és hangra közel áll hozzá a vasvármegyei *moláka*, mely posványos, pocsétás, kákás helyet jelent, és az alsó vágmelléki *molva.* Rokon a ‚maláta' szóval is, mennyiben ez a kifőzött terménynek szétfolyva elmálló salakját, söprejét jelenti. V. ö. MALÁTA.

MALASZT, fn. tt. *malaszt-ot*, harm. szr. *—ja.* Isteni kegyelem, áldás, mely széles hittani ért. am. jótétemény, melyet Isten egyedül saját jó akaratából, nem érdemünkért, ad nekünk. „Maximilianus, istheni malasztból che (cseh) királ, Ausztriának főherczege." Levél 1558-ból (Szalay Á. 400 m. lev. 287. l.). *Természeti malaszt* (gratia naturalis), mely alatt általán a teremtés és gondviselés adományai értetnek, különösen életünk, testi és lelki tulajdonságaink, s az anyagi és szellemi létünk fentartására adott eszközök; *Természet fölötti malaszt* (gratia supernaturalis), mely magában foglalja mindazon rendkivüli intézkedéseket, melyeket Isten az emberi nem üdvösségére tett, és tesz. „Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes" Angyali üdvözlet. *Belső malaszt*, az isteni szellem működése az emberi lélekre vonatkozólag, hogy az erény utját kövesse. *Külső malaszt*, mely magában foglalja az emberi erkölcsökre ható külső intézményeket, pl. az Isten igéjének hirdetését, szentségeket. A régieknél sokszor jön elé általán ‚áldás' t. i. ‚isteni áldás' értelemben: „Ha kinek vagyon malasztja embörökkel való nyájaskodásra." Góry-codex 14. l. — E szót egyenesen a szláv *milost*-ból vették által őseink, miért még a régi halotti beszédben eredeti alakjában fordúl elé. „Mennyi *milost*-ben terömteve eleve mi ősemüket Ádámot." A Tatrosi codexben már *malaszt.* „Üdvözlégy Mária, vagy malaszttal teljes, Úr vagyon te veled" Lukács. I-ső fejezet. Egyébiránt több régiebb iróinknál is, nevezetesen Káldi bibliájában a *gratia* többször *kegyelem.*

MALASZTOS, (malaszt-os) mn. tt. *malasztos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Kinél az isteni malaszt, isteni kegyelem vagyon. „Az tökéletös szentök, és mind az nagy malasztos embörök." Góry-codex. 27. l.

MALÁTA, fn. tt. *malátát.* 1) Tulajd. ért. a serpálinka- s egyéb szeszfőzőknél, kicsiráztatott árpa, melyet megszárítanak, s miután pogácsaformává alakult, öszvetörnek, és a kifőzendő gabona, burgonya stb. közé élesztőül tesznek. Máskép: *malaj*, németül: *Malz.* A maláta természeténél fogva málló, szétmálló; l. itt alább. és v. ö. MÁL, elvont törzs. Különösebb jelentései: 2) Azon salak vagy söprü, mely a malátával élesztett, és kifőzött gabonából, burgonyából stb. marad, valamint azon moslék is, melyet belőle készítenek. *Sörházi malátával hizlalni a disznókat, teheneket.* „És kivánja vala a hasát betölteni a malátával, melyet a disznók esznek vala." (Tatrosi cod. és Káldi, Luk. 15. 16). Az újabb bibliai fordításokban: ‚moslékkal.' 3) Kriza J. szerént a székelyeknél az eczetnek megtört vadalmából az elvetni való rész. 4) Átv. ért. túl a Dunán a keletlen kenyérben vagy más süteményben azon szappanforma kövérség, mely a héj közelében gyül öszve, máskép: *czopáka, zákány, sákla.* Ez értelemben is az eredeti malátának elmálló kövér nedve szolgál alapfogalomul. E szóhangokban is egyezik a német *Malz*, és dán, svéd, izland, ángolszász *malt* stb. szókkal, melyek Adelung szerént vagy a latin *mollis*, svéd *mjäll*, ángol *mellow*, görög *μαλαχός, μαλθαχός*, német *Schmelsen* stb. vagy pedig a latin *molere*, német *mahlen* stb. szókkal vannak származati rokonságban; de a magyarban is, mint érintők, ‚málik', valamint ‚malász' szók értelme szintén idevág; s a magyarban nemcsak ‚maláta' hanem ‚malaj' is fordul elé hasonló jelentéssel.

MALÁTAKEMENCZE, (maláta-kemencze) ösz. fn. Kemencze, melyben a malátát szárogatják. V. ö. MALÁTA.

MALÁTAMALOM, (maláta-malom) ösz. fn. Malom, melyben a megszárított malátát porrá őrlik.

MALÁTAROSTA, (maláta-rosta) ösz. fn. Rosta, melyen az őrlött malátát tisztítás végett áteresztik.

MALÁTÁS, (maláta-as) mn. tt. *malátás-t* v. *—at*, tb. *—ak.* 1) Amiben malátát tartanak. *Malátás edények.* 2) Malátával készített, élesztett. *Kifősni való malátás burgonya.* 3) Túl a Dunán am. záklás, czopákás, szappanos. *Malátás kenyér, kalács, pogácsa* V. ö. MALÁTA.

MALÁTASZÁRITÓ, (maláta-szárító) ösz. fn. l. MALÁTAKEMENCZE.

MALÁTASZÉRÜ, (maláta-szérü) ösz. fn. Deszkázott térség, melyre a malátának szánt gabonát kiteregetik, s ott kicsirázni hagyják.

MALÁTAVONÓ, (maláta-vonó) ösz. fn. Kuruglyaféle eszköz, melylyel a szérün kiteregetett malátát forgatják.

MALÁTÁZ, (maláta-az) áth. m. *malátás-tam,*

—tál, —ott, par. *—z*. A gabonát malátának elkészíti. *Malátázni az árpát.*

MÁLBŐR, (mál-bőr) ösz. fn. A prémes bőrü állatok azon böre, mely máljaikat, azaz hasaikat takarja. V. ö. MÁL.

MÁLCZA, falu Zemplén m.; helyr. *Málczá-ra, —n, —ról.*

MALCZÓ, falu Sáros m.; helyr. *Malczó-ra, —n, —ról.*

MALDUR, falu Szepes m.; helyr. *Maldur-ra, —on, —ról.*

MÁLÉ, (1), fn. tt. *málé-t.* 1) Némely tiszamelléki és erdélyi vidékeken am. *kukoricza*, máskép: *törökbúza, tengeri;* honnan a debreczeni Füvészkönyv a ‚zea' magyarítására használja. 2) Kukoriczalisztből készült lepény, azaz lapos és lágyabb édes étek, különösen sütemény, mely, ha tésztáját téjjel csinálják, túl a Dunán *prósza*, Mátyusföldén *görhön* a neve. Tisza mellett *görhe* a szinte kukoriczalisztből, de pogácsa-alakban készült és keményebb édes sütemény. Tréfás népi nyelven: *napon sült málé*, am. emberganéj. Az első értelemben talán annak *mais* (zea mais) növénytani nevéből módosult, franczául is *maïs*, spanyolul: *mais*, melyet Columbus Dél-Amerikából hozott, s a kihalt Hajti nyelven *mahiz*-nak mondták. A debreczeni Füvészkönyv szerzői úgy vélekednek, hogy a török *Maldivae* vagy *Male-Dive* vagy egyszerüen *Male* szigetektől vette volna magyar nevezetét. De ezek Kelet-Indiában s egy kissé messze vannak tőlünk. A 2-ik értelemben talán am. *málló*, amidön elemzésére, s eredeti értelmére nézve l. MÁL, elvont gyök.

MÁLÉ, (2), (mál-é) mn. tt. *málé-t.* Szájtáti, mamlasz, ostoba, együgyü. Innen *málé száju ember*, am. ostoba módon bámuló, száját tátva tartó. Gyökeleme a szájtátást jelentő *ma*, s rokon a *mámmám, mamlasz, mámmog, mámor*, továbbá a *bám, bámész, bámúl, bamba, bacza* szókhoz. Átvetve: *méla*, melyből lett *mélás*, azaz gondolatokban mereng, mit sok ember szájtátva szokott tenni. Ide tartozik a *melák*, mely Marczalmellékén épen am. tátott száju, honnan melák kutyának nevezik a mészáros ebek azon faját is, melynek szája különösen széles, és tátongásra áll. Hangra és értelemre ezen ‚málé' szóval egyezik a német *Maulaffe.*

MÁLÉHÁNCSU, (málé-háncsu) l. MÁLÉPAMUSA.

MÁLÉPAMUSA, (málé-pamusa) ösz. fn. Lőrincz Károly szerént a kapnikbányai szójárásban kukoriczahéj, melyet gerebenen meghasgatva derekalynak használnak. Néhutt: *panusa.*

MÁLÉSZÁJU, (málé-szájn) ösz. mn. Ki száját rendesen tátva tartja, mint az együgyü, ostoba, gyügi emberek szokták. V. ö. MÁLÉ, (2).

MÁLHA, (mál-h-a) fn. tt. *málhát.* Mai értelmében öszvegöngyölgetett podgyász, vagy egymásra halmozott holmi, melyet útra vinni, vagy teher gyanánt valahová szállítani szoktak. Jelenti különösen az ilyetén holmival megrakott bugyort, zsákot is. *Málhába kötni az útravaló ruhákat. A málhát a nyeregre akasztani. A gyalog utasok hátaikon czepelik málháikat.* Eredetileg valamely tartó eszközt jelentett, melybe egyetmást rakni, göngyölgetni szoktak volt; megtetszik ez egy 1544-iki levélből: „Továbbá az én zöld subiczám es (is) ott az bőr málhában vagyon" (Szalay Á. 400 m. lev. 27. l.). Elemzésére nézve lásd: MÁL, (1).

MÁLHADORONG, (málha-dorong) ösz. fn. Rövid vastag dorong, melylyel holmi rugalmas testekből, pl. gyapjúból pamutból, rongyokból, szörből álló málhákat a zsákokba tömnek, s a szorító kötelékeket rájok feszítik.

MÁLHAFONAL, (málha-fonal) ösz. fn. Fonal, vagy zsinegféle kötő, melylyel kisebb málhákat öszvekötnek.

MÁLHAKAPOCS, (málha-kapocs) ösz. fn. Kapocs, a málhaköteleket öszveszorítani, és együvé tartani való, vagy kapocs a málhás zsákokon, bőröndökön.

MÁLHAKÖTÉL, (málha-kötél) ösz. fn. Kötél, melyet a málhák öszveszorítására használnak.

MÁLHÁL, (mál-ha-al) áth. m. *málhál-t*, lásd: MÁLHÁZ.

MÁLHALÓ, (málha-ló) l. MÁLHÁSLÓ.

MÁLHANYEREG, (málha-nyereg) ösz. fn. Sajátféle készületü nyereg, a teherhordó barmokon, melyre a málhát felkötik. *Vízhordó szamarak málhanyerge*, melyre két oldalt a csobolyókat akasztják. *Tábori ösvérek málhanyerge.*

MÁLHÁSLÓ, (málhás-ló) ösz. fn. Ló, mely nyerges, vagy nyergetlen háton málhát hord. *A gyolcsostótok néha málháslovakon hordják áruikat.*

MÁLHÁSSZAMÁR, MÁLHASZAMÁR, (málhás-szamár, málha-szamár) ösz. fn. Teherhordó szamár, melyre málhát raknak, melyen málhát szállítanak.

MÁLHÁSSZEKÉR, MÁLHASZEKÉR, (málhás-szekér, málha-szekér) ösz. fn. Utazó szekér, melyen málhákat szállítanak. Különösen a hadsereget kísérő, s annak holmijét szállító szekerek.

MÁLHASZÍJ, (málha-szij) ösz. fn. A málhákat, vagy málhás böröndöket, zsákokat stb. öszvekötni való szíjak.

MÁLHATŰ, (málha-tű) ösz. fn. Erős, nagyféle tű, melylyel a málhás zsákokat, pl. harákat vagy a málhaborító ponyvákat, gyékényeket, lepedőket öszveférczelik.

MÁLHAVONAT, (málha-vonat) ösz. fn. Vonat a vaspályán, midőn nem utasokat, hanem csak málhákat szállítanak.

MÁLHÁZ, (mál-h-a-az) áth. m. *málhás-tam, —tál, —ott*, par. *—z*. Málhával megrak, megterhel. *Tevéket, lovakat, ösvéreket málhásni. A szállító szekereket felmálhásni. A haraszákokat gyapjuval, pamuttal, szörrel, rongygyal málhásni.*

MÁLINKA, falu Borsod m.; helyr. *Málinká-ra, —n, —ról.*

MÁLINKÓ, (mál-in-kó) kicsiny. fn. tt. *málinkó-t.* Így nevezik néhutt az aranybegy v. aranymálé, azaz *aranymál* v. *—málu* nevü madarat. *Az aranybegy* arra mutat, hogy e madár aranyszín sárga begyétől, illetőleg hasától kapta nevét, s ennélfogva a *málé* v. *málinkó* szók törzse a hast jelentő *mál*, honnan az aranymálé am. *aranymálu.*

MÁLLA, (máll-a) fn. tt. *máll-át.* Ólom- és rézbányákban találtató, világos sárga s kevessé barnás földnem, melyet festészi anyagul használnak. Szélesb ért. ércföld, mely savanyok által feloldott (*szétmállott*) tiszta fémekből képződik. (Ochra).

MÁLLASZT, (ma-all-aszt) áth. m. *máll-aszt-ott,* htn. *—ni* v. *—ani,* par. *máll-asz-ss.* Valamely szilárd testnek részeit koptatás, dörzsölés, rágás stb. által egymástól elválasztja. *A viselés máll-asztja a ruhát.* V. ö. MÁLLIK.

MÁLLÉKONY, (ma-all-ék-ony) mn. tt. *máll-ékony-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Ami könnyen mállik, foszlik, elkopik, minek részei válékonyak. *Mállékony ócska ruha. Mállékony homokkő. Mállékony sütemény,* mely mintegy elolvad a szájban.

MÁLLIK, (ma-all-ik vagy máh-ol-l-ik, vagy pedig vá-al-ik) k. m. *máll-ott,* htn. *—ani* v. *—ni.* Általán am. valamely testnek részei egymástól elválnak, foszlanak, mi vagy külső erőszak, vagy belső felbomlás, t. i. az összekötő anyagok megtágulása által történik. *Mállik a viselés által koptatott ruha. Mállik a rohadó bőr, papir. Mállik a purhás fa. Ezen vadhús, és sütemény oly puha, hogy csak úgy elmállik az ember szájában.* A székelyeknél mondják arról is, midőn a posztó vagy más romlékony test szinét változtatja. Ezen értelem az előbbivel rokon, minthogy a romló, foszló,kopó, azaz málófélben levő posztó,vagy más szövet csakugyan szinében is változik. Ugyancsak a székelyeknél Kriza J. szerént mondják akármiről ami zsendül. *Mállik a törökbúza, zab, szilva, cseresznye.* Szabó D. szerént annyi is mint virágzik: „El- vagy megmállik a fa." „Megmállott hirével a föld kereksége." Ezekben a *mállik* igének *elváló* vagy *változó* jelentései látszanak. Ezek szerént elemzését illetőleg, *ma* mint menést, el- szétmenést jelentő gyök az *al* vagy *all* ige képzővel és egyszersmind a szenvedő állapotot jelentő *ik*-kel egyesülvén, értelmének tisztán megfelel. Ez értelem felel meg a latin *mollio, molo* szóknak is átható viszonyban. Egyébiránt *mállik* szóval hangra és értelemre rokon a *válik* is, tehát amaz némelyek által úgy is tekintetik, hogy némi hangmódosulat által ebből alakult, s erre mutatnak a székely nyelvben imént érintett sajátságok is. V. ö. MÁL, elvont törzs.

MALLY v. MÁLLY, l. MÁL, fn.

MALMOK, puszta Somogy m.; helyr. *Malmok-ra, —on. —ról.*

MALMOS, (mal-om-os) mn. tt. *malmos-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Malmokkal vagy malommal ellátott; kinek malma van. *Malmos vidék, patakok, folyók, Malmos gazdák.*

MALMOSDI, (mal-om-os-di) fn. tt. *malmosdi-t,* tb. *—k.* Ostáblaféle játék, két személy között, kilenczkilencz koczkával, vagy kövecscsel, vagy akármely jegygyel. A játszó táblára három egymásba rekesztett négyszög van rajzolva. A játszók közöl kiki *malmot* iparkodik csinálni, azaz három koczkát egy vonalban fekvő három szögletpontra hozni.

MÁLNA, (mál-na) fn. tt. *málnát.* Növényfaj a szederjek neméből; szára felálló, hol síma, hol borzas, fulánkos; levelei szárnyasak ötével; gyümölcse rendszerént vörös. (Rubus idaeus).Néhutt, nevezetesen Gömörben, Tornában, am. fekete szederj. Törökül: *zmaula,* tótul: *malina.* Elemzésére nézve l. MÁL elvont törzs.

MÁLNABOGYÓ, (málna-bogyó) ösz. fn. A málna nevü szederfajnak bogyós gyümölcse. V. ö. MÁLNA.

MÁLNABOKOR, (málna-bokor) ösz. fn. Bokor, melyet a málnanemü szeder ágai, illetőleg szárai, indái képeznek. V. ö. MÁLNA.

MÁLNAECZET, (málna-eczet) ösz. fn. Málnabogyók levéből csinált, vagy málnabogyókkal fűszerezett eczet.

MÁLNAFA, (málna-fa) ösz. fn. l. MÁLNA.

MÁLNAKÜTEG, (málna-küteg) ösz. fn. Guineában járványos,málna bogyók szinéhez hasonló kütegféle bőrbetegség.

MÁLNALÉ, MÁLNANEDV, (málna-lé vagy —nedv) ösz. fn. 1) A málna gyümölcs nedve természetes állapotban. 2) Málnabogyókból készített kellemes savanyuságu s frisitő ital.

MÁLNAPATAKA, falu Nógrád m.; helyr. *—patak-ra, —n, —ról.*

MÁLNÁS, (1), (mál-na-as) mn. tt. *málnás-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Málnabokrokkal benőtt; vagy málnabogyóval, illetőleg málnalével vegyített, fűszerezett. *Málnás hegyek, erdők, kertek. Málnás eczet, víz.* V. ö. MÁLNA.

MÁLNÁS, (2), erdélyi falu Sepsi székben; helyr. *Málnás-ra, —on, —ról.*

MALOGYA, némi betühangáttétellel am. magyal. Eléjön Szabó Dávidnál. l. MAGYAL.

MALOM, (mal-om) fn. tt. *malm-ot,* harm. szr. *malm-a,* kicsiny. *malmocska.* 1) Kerekekből, hengerekből, kövekből stb. összetett gépmű, melylyel holmi testeket apróra zúznak, porrá őrlenek, stb. Különösen ilyféle gépmű, melyben a gabonát darává, lisztté, kásává őrlik, valamint maga azon épület is, mely e gépművet magában foglalja. *Vízi malom. Patakmalom. Tómalom, Dunai, tiszai malmok. Száraz malom. Kézi malom. Daráló, kásás, lisztelő, kukoriczamalom. Szélmalom. Gőzmalom. Szitás malom,* mely finomabb lisztet, *parasst malom,* mely korpásat őröl. *Gabonát malomba vinni. Szapora, lassu, kotyogó, csendes malom.* Malomra vonatkozó közmondások és példabeszédek. *Jár a szája, pörög a nyelve, mint a malom. Forog a*

malma, am. jár a szája. *Jól forog a malma*, am. vállalkozásában szerencse követi. *Ha vize nem lesz, majd megáll a malma*, azaz ha bort nem kap. *Ez jó vís a malmára. Más malmára hajtani a vizet*, másnak kedve szerént, és czéljára beszélni. *Mindenik más malomban őröl*, más dologról beszél. *Malomban hegedül*, sikeretlenül siketnek beszél. *Aki előbb megy a malomba, előbb önt a garatra.* (Prior tempore, potior jure). *Aki malomba jár, meglisztesedik. Szapora malom sokat darál.* 2) Szélesb ért. más ilyféle művek, kivált melyeket víz vagy szél hajt, s melyeknek rendeltetése valamit zúzni, törni, ütni, hasítani stb. Ilyenek: *fürészmalom*, mely fákat hasogat, *kallómalom*, melyben a csapók a szűrt tömöttebbé teszik, *lőkümalom*, *olajütő malom*, *papiros malom*, *ványoló malom*, *sóörlő malom* stb. 3) Játék neme, l. MALMOSDI.

Mi eredetét és rokonságát illeti, megegyezik vele a görög *μύλη* és *μύλος*, latin *mola*, német *Mühle*, cseh-tót *mlin*, finn *mylli*, sőt a héber nyelvben is *mal* am. őrleni. A fennemlített nyelvekben a *malom* és *őrlés* nevei jobbára egy gyökről származnak, pl. *mola* és *molere*, *Mühle* és *mahlen*, *mlin*, és *melem*. A magyarban a malom másképen, és régiesen *moln*, *molna*, s öszvehúzva, *món*, *móna*. Ezek gyökével alapfogalomban megegyezik a rágó férget jelentő *moly*, mely am. *moló*, s kicsinyezve *moli*, *moly*, melynek tulajdonsága némely testeket megrágni, megőrleni, elmállasztani. Minthogy a legelső természeti őrlő eszközök a fogak voltak, innen a *mal mol* gyököt azon szókkal is állíthatjuk rokonságba, melyek szájjal, illetőleg fogakkal való rágást, őrlést, (mállasztást) jelentenek: milyenek a magyarban: *máhol*, *majzol*, *mar*, *moly*; ide tartozik, mint érintve volt, különösen *mállik*, pl. *elmállik a szájban a porhanyós étel*; a latinban: *mando*, *manduco*, *mandibulum*; a németben: *Malm*, *malmen*, *Malter* (kőtöredék) stb. V. ö. MAL gyök és MÁLLIK.

MALOMÁCS, (malom-ács) ösz. fn. Molnár vagy más faragó mesterember, ki malmokat épít és javít.

MALOMÁRKA, erdélyi falu Besztercze vid.; helyr. *—árká-ra*, *—n*, *—ról.*

MALOMÁROK, (malom-árok) ösz. fn. Vízvezető árok a végett készítve, hogy valamely malmot a szükséges vízzel ellásson.

MALOMBELI, (malom-beli) ösz. mn. Malomban találtató, malomba tartozó. *Malombeli eszközök, szerszámok.*

MALOMBIRTOKOS, (malom-birtokos) ösz. fn. Személy, kinek saját malma van.

MALOMBOGÁR, (malom-bogár) ösz. fn. lásd: LISZTBOGÁR.

MALOMCZÉDULA, (malom-czédula) ösz. fn. Czédula, melyet némely nagyobbszerü, pl. hengermalmokban az őrlető az átadott gabona mennyiségéről és sulyáról kap, hogy ugyanannyi lisztet követelhessen érte.

MALOMÉR, puszta Pest m.; helyr. *Malomér-re*, *—én*, *—ről.*

MALOMFALVA, erdélyi falu Maros és Udvarhely sz. helyr. *Malomfalvá-ra*, *—n*, *—ról.*

MALOMFÉRÉG, (malom-férég) ösz. fn. Féreg vagy kukacz, mely a malmokban, illetőleg lisztben fészkeli meg magát.

MALOMGÁT, (malom-gát) ösz. fn. Gát, mely a malomhajtó vizet összébb szorítja, s a malom kerekei alá tereli.

MALOMHAJTÓ, (malom-hajtó) ösz. mn. Ami malmot hajt, pl. víz, patak.

MALOMHÁZA, falu Sopron m.; helyr. *Malomházá-ra*, *—n*, *—ról.*

MALOMHELY, puszta Pozsony m.; helyr. *Malomhely-re*, *—én*, *—ről.*

MALOMIPAR, (malom-ipar) ösz. fn. A lisztőrlő művek és gépek által kifejlődött iparüzlet.

MALOMJOG, (malom-jog) ösz. fn. Jog, melynél fogva valaki vízi, vagy száraz vagy akármily malmot állíthat bizonyos helyen. *Alsó Vágmellékén a jobbágyok is birtak malomjoggal.*

MALOMKERÉK, (malom-kerék) ösz. fn. Általán minden kerék, mely a malomműnek egyik kellő részét teszi. Különösen a vízi malmokban a *vízi kerék*, melyet a víz hajt. *Csikorog a malomkerék, esőt kiált. Száraz kerék*, mely a vízi kerékkel a göröndöly által öszveköttetésben van, s benn forog a malomban. A száraz malmokban azon nagy kerületü kerék, melyet igás barmok húsnak.

MALOMKOTYOGÁS, (malom-kotyogás) ösz. fn. Kotyogás, melyet őrléskor a szitásmalom teszen, midőn a szitát az úgynevezett *petike* rázza. Egyébiránt *kotyogómalom*-nak gúnyosan oly malmot hínak, melynek kevés vagy igen lassu vize van, s úgy jár mint a ketyegő óra, s melynek, mint mondják, *egy szem kevés, kettő sok.*

MALOMKŐ, (malom-kő) ösz. fn. Kerek alakú, lapos kövek, melyek között a gabona őrlődik. A felső dunai molnárok jobbára újbányai malomköveket használnak. *Malomkövet vágni.*

MALOMKŐBÁNYA, (malom-kő-bánya) ösz. fn. Kőbánya, melyből malomköveket fejtenek. Felső Magyarországban nevezetes az újbányai malomkőbánya, Bars vármegyében.

MALOMKŐGUZSALY, (malom-kő-guzsaly) ösz. fn. Guzsalyforma nyel vasból, mely körül a felső malomkő forog.

MALOMKŐHAL, (malom-kő-hal) ösz. fn. Sajátságos alakú tengeri halfaj, melynek teste igen rövid, s kerekdeden végződő, mintha kikanyarították volna. (Tetradon mola.)

MALOMKŐKÁVA, (malom-kő-káva) ösz. fn. Deszkákból csinált bödön, mely káva gyanánt keríti a malomköveket.

MALOMKŐPAD, (malom-kő-pad) ösz. fn. Állvány, vagy fenék, mely fölé a malomkövek helyezvék.

MALOMPÉNZ, (malom-pénz) ösz. fn. Bizonyos díj, melyet a gabonaőrlésért az illető molnárnak fizet az őrlető.

MALOMPOR, (malom-por) ösz. fn. 1) A malmokban azon finom liszt, mely poralakban ideoda szállong. 2) Az őrlő készülékekben vagy liszttartókban öszvegyült maradéklíszt.

MALOMREKESZ, (malom-rekesz) ösz. fn. l. MALOMGÁT.

MALOMRÉSZ, (malom-rész) ösz. fn. Azon rész, melyet az illető molnár vagy malomgazda az őrlendő gabonából finakkal kivesz, s mely nem minden vidéken egyforma. Jobbára tizedet szoktak venni. V. ö. FINAK.

MALOMSERPENYŐ, (malom-serpenyő) ösz. fn. Serpenyőforma lemez vasból, melyben a malomkőguzsaly forog. V. ö. MALOMKŐGUZSALY.

MALOMSOK, Ó—, ÚJ—, faluk Győr m.; helyr. *Malomsok-ra, —on, —ról.*

MALOMSZEG, falu Nyitra m.. erdélyi falu Kolos m., puszta Pest m., TASNÁD—, falu Közép-Szolnok m.; helyr. *Malomszeg-re, —eu, —ről.*

MALOMSZERSZÁM, (malom-szerszám) ösz. fn. A malomépítésnél és őrlésnél használt mindenféle szerszám.

MALOMSZITA, (malom-szita) ösz. fn. A malomváluhoz alkalmazott szita, mely a lisztet a korpától elválasztja. Azon görbe fa neve, mely a szitát rázogatja, a feldunai molnárok nyelvén: *petike.*

MALOMTÉMLÉSZ, (malom-témlész) ösz. fn. A fölülcsapó vízimalom külső kerekének rekesze.

MALOMVÁLU, (malom-válu) ösz. fn. Váluforma csatorna, melyen a megőrlött gabona lisztje a kövek közől kinyomúl.

MALOMVÁM, (malom-vám) ösz. fn. l. MALOMRÉSZ.

MALOMVITORLA, (malom-vitorla) ösz. fn. Vitorlaféle készület a szélmalmokon.

MALOMVÍZ, (1), (malom-víz) ösz. fn. Víz, mely malmot hajt, vagy malomhajtásra elégséges.

MALOMVÍZ, (2), erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Malomvíz-re, —en, —ről.*

MALOMZÖRGÉS, (malom-zörgés) ösz. fn. Zörgés, melyet a működésben levő malomnak egyes részei, nevezetesen belső kerekei, kövei, és szitái tesznek.

MALOMZÚGÁS, (malom-zúgás) ösz. fn. Tompán zúgó hang, melyet a malomkerekekhez csapódott, s leeső hullámok adnak.

MALONTA, puszta Fehér m.; helyr. *Malontára, —n, —ról.*

MALONYA, falu Bars m.; helyr. *Malonyá-ra, —n, —ról.*

MALOZSA, (olaszul: *malvagia* v. *malasia*, latinosan: *malvasia*, franciául: *malvoisier* stb.), fn. tt. *malozsát.* Aranysárga szinü, édes szőlőfaj, mely Morea-nak Napoli di Malvasia városa környékén terem. Mások szerént nevét Chios szigetnek Arvisia nevü városától kapta volna, melyet az olaszok *Malvasiá*-ra változtattak. Ezen szőlőfajból készül a malozsa nevü csemegebor. Szélesb ért. hasonló ízü és finomságu bor, mely Candia szigetén terem, továbbá más ilyetén mesterkélt borok. Némely tájszokások szerént átvetve ejtik: *mazsola* v. *mozsola.*

MÁLVA, MÁLYVA, fn. tt. *málvát.* Növénynem az egyfalkások seregéből és sokhímesek rendéből, csészéje kettős, a külső két-három levelü tokjai egy magvúk,gyűrüs karikásan az anyaszár körül. (Malva).Fajai: *sugár, illatozó, kerek, erdei, bodros, csillagszőrös, pézsma málva.*

MÁLVAPILLANGÓ, (málva-pillangó) ösz. fn. Pillangófaj, mely a málvavirágokat kedveli, s azok körül, vagy reájok szállong.

MÁLVARÓZSA, (málva-rózsa) ösz. fn. A málvák neméhez tartozó növényfaj, melynek virágbimbói nagyságra nézve a teli rózsáéhoz hasonlók. Növénytani néven: *rósszazilíz.* (Malva Alcea rosea).

MALY v. MALLY, fn. tt. *maly-t* v. *—at*, tb. *—ak.* A kemenczének kidudorodó oldala, vagy is a kemencze öblének azon része, mely az oldalhoz legközelebb van. Rokon sőt azonos vele az állatok hasát jelentő *mál;* l. MÁL (2).

MALYÁN, falu Kővár vid.; helyr. *Malyán-ba, —ban, —ból.*

MÁLYI, faln Borsod m.; helyr. *Mályi-ba, —ban, —ból.*

MÁLYVA, MÁLYVAPILLANGÓ, MÁLYVARÓZSA, l. MÁLVA, MÁLVAPILLANGÓ, MÁLVARÓZSA.

MAM v. MÁM v. MAMM szájtátást jelentő szó, melyből *mamlasz, mammog, mámmog, mámmám, mamó, mamuk, mamuszkol, mámor* stb. erednek. Rokonai: *ám* (ámul stb.) és *bam* meg *bám.*

MAMA, fn. tt. *mamát.* Gyermeknyelven am. anya, módosítva *mami, mámi, mamika, mámika, mamus, mamuska.* V. ö. ANYA.

MÁMA, puszták Csongrád és Veszprém m.; helyr. *Mámá-ra, —n, —ról.*

MAMALIGA, fn. tt. *mamaligát.* Kállay gyüjteménye szerént a székelyeknél am. kukoricza lisztből készült száraz gánicza, málégánicza.

„Húsz juhunk van sz egy tehenünk,
Mamaliga a kenyerünk."

Csángódal (Erdélyi J. gyüjt.).

Szintén a székelyeknél divatos *mamó mamóka,* és Kemenes alján divatos *mámmám* azonos gyökü és rokon értelmü szókkal egy eredetünek, tehát a szájtátásra vonatkozónak tekinthetjük.

MAMLASZ v. MÁMLASZ, (mam- v. máml-asz) mn. és fn. tt. *mamlasz-t* v. *mámlasz-t,* tb. *—ok.* Együgyü, ostoba, ki mindenre szájat tát, bamba. Alapfogalom benne a szájtátás, s rokon a *bámész, bamba, baczа, bászli, mámmám, mamuszkol, manókál* hasonló jelentésü szókkal. A ‚mamlasz' közvetlen törzsöke az

elavult *mamol* ige, az *asz* képző *as*-sal azonos, mint a *kopasz, horpasz, dobasz, csupasz* szókban.

MÁMMÁM, (mám-mám) fn. és mn. tt. *mámmám-ot.* 1) Gyermeknyelven am. gyermeknek való eledel, kása; különösebben Kemenesalon divatos. 2) Szájtátogató mamlasz, bamba, buta, együgyü. Mindkét értelemben gyöke a szájtátást jelentő *mám*, változattal: *bám, bámbám, bamba, bámész.*

MAMMOG v. MÁMMOG, (mamm-og) önh. m. *mammog-tam, —tál, —ott.* Értetlen *mamm mamm* hangon dünnyög; vagy száját tátogatja, mintha valamit rágna, vagy szólani akarna. Szabó D. szerént is am. nyünyög, magában dunnog; vagy lassan eszik; vagy lassan cselekszik valamit. Rokon hozzá: *nyámmog.*

MAMMOGÁS, MÁMMOGÁS, (mamm-og-ás) fn. tt. *mammogás-t,* tb. *—ok.* Cselekvés, midőn valaki mammog.

MAMÓ, (mam-ó) fn. tt. *mamó-t.* 1) A kétfőbbhímesek seregéből és födetlenmagvúk rendéből való növénynem; csészéjének fogai szálkahegyűk, egyenetlenek, bokrétája ásító, (honnan a neve), felső ajaka boltos, az alsó három hasábu. (Galeobdolon).2) Napon szárított, s apróra morzsolt tészta neme. Gyöke az evésre vonatkozó, és szájtátó *mam.* Kicsinyezve: *mamóka.* Székely tájszó.

MAMOCS, puszta Somogy m.; helyr. *Mamocs-ra, —on, —ról.*

MAMÓKA, (mam-ó-ka) fn. tt. *mamókát.* lásd: MAMÓ, 2),

MAMÓKÁL, (mam-ó-ka-al) önh. m. *mamókált.* L. MAMUSZKOL.

MÁMOR, (mám-or) fn. tt. *mámor-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Állapot, midőn valaki a részegség után kellemetlenül érzi magát, midőn feje nehéz, elméje homályos, kedélye lehangolt, mit rendesen álmossági ásitozás szokott kísérni. Legvalószinübb, hogy nevét a szájtátással járó kábulást, kábultságot jelentő *mám* gyöktől kapta. Innen a mondás: *kialunni a mámort,* s Dunán túl, nevezetesen Kemenesalon, a mámor jelent álomkórságot is, melynek főjelleme szintén a kábultság. Sínai nyelven *hán* am. félrészeg; és mámor (semiebrius; hilaritas ex vino) és *tán* (hilaritas a vino excitata).Törökül *makhmur* v. *mahmur,* am. a mámortól fejfájós; innen *makhmurluk* fejfájás a mámor után.

MÁMORÍT, MÁMORIT, (mám-or-ít) áth. m. *mámorít-ott,* htn. *—ni* v. *—ani,* par. *—s.* Mámoros állapotúvá tesz. *A sok ivás, virrasztás elmámoritja az embert.*

MÁMORKA, (mám-or-ka) kicsiny. fn. tt. *mámorkát.* 1) Kisebb részegségnek, dőzsölésnek eredménye. V. ö. MÁMOR. 2) Növénynem a kétlakiak seregéből és négyhímesek rendéből, melynek faja a *fekete mámorka.* (Empetrum nigrum). Ennek szára lecsöpült, ágai kopaszak, levelei hosszudadak, bogyója széditő, s innen a neve is.

MÁMOROS, (mám-or-os) mn. tt. *mámoros-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Emberről mondjuk, ki részegség, dőzsölés után még ki nem józanodott, még rosz kedvü, álmos, ásitozó.*Mámoros korhelyek. Mámoros fejjel szédelegni.* V. ö. MÁMOR.

MÁMOROSAN, (mám-or-os-an) ih. Mámoros állapotban, ásítozva, rosz kedvvel, homályos elmével stb. *Mámorosan heverni a pamlagon. Mámorosan beszélni.*

MÁMOROSODIK, (mám-or-os-od-ik) k. m. *mámorosod-tam, —tál, —ott.* Mámoros állapotba esik. V. ö. MÁMOROS.

MAMÓS, tájdivatos; l. MUMUS.

MAMUK, (mam-uk) mn. tt. *mamuk-ot.* Orrából beszélő; mamlasz, mammogó. V. ö. MAM vagy MÁM.

MAMUSZKOL,(mam-usz-kol) önh. m.*mamuszkolt.* Nagy lassan, majszogva csinál valamit máskép: *majkol, mamókál, szuszmog, pissmog.* Székely tájszó (Kriza J.).

MAN, elvont gyök, mely a *mancs, mankó* és *manga* származékokban buczkós, csomós, gömbölyűre, kerekre hajló testet jelent. Ez értelemben rokon hozzá a szintén gömbölyűt jelentő *mony.* Ide sorozhatók: *mangolicza* v. *mongolicza,* tájdivatosan: *mangó,* mint leggömbölyűbb kövér disznófaj, és *mankócz,* legkövérebb lúdfaj.

MÁN, (1), elavult szó, mely a *Mánfa, Mántelek, Mánd, Mándok* helynevekben él. Értelme homályos.

MÁN, (2), tájdivatos; l. MÁR, ih.

MÁNA, Székelyes kiejtésü tájszó; Lásd: MÁLNA.

MANCS, (man-cs) fn. tt. *mancs-ot,* harm. szr. *—a.* Fagyökérből csinált laptaforma teke, melyet némely vidékeken, nevezetesen a palóczokuál bottal ütögetnek a levegőbe. Elemzésére nézve l. MAN.

MANCSOZ, (man-cs-oz) k. m. *mancsoz-tam, —tál, —ott.* Mancscsal játszik, azaz a mancsot bottal ütögeti a levegőbe. V. ö. MANCS.

MANCSOZÁS, (man-cs-oz-ás) fn. tt. *mancsozás-t,* tb. *—ok.* Mancscsal játszás. V. ö. MANCSOZ.

MANCZA, v. MANCZI, női ku. tt. *Manczát* v. *Manczit.* Magdolna.

„Karcsu derekadon a váll,
Halhéj nélkül is szépen áll,
Nem úgy ám, mint a Manczié,
Avagy, majd megmondám kié.“

A csikóbőrös kulacshoz Csokonai.

MANCZICZKÓ, puszta Nyitra m.; helyr. *Manczicz-kó-ra, —n, —ról.*

MÁND, falu Szatmár m.; helyr. *Mánd-ra, —on, —ról.*

MÁNDOK, mváros Szabolcs m.; helyr. *Mándok-ra, —on, —ról.*

MANDRAGURA, l. NADRAGULYA.

MANDULA, l. MONDOLA.

MANDURA, fn. tt. *mandurát.* Kis czitaraforma hangszer melyet ujjakkal pengetnek. Népies tréfás nyelven: *mácsikszedő,* mivel némileg hasonló hozzá. Idegen eredetü szó am. az olasz *mandóla,* v. *mandó-*

ra, v. *pandóra*, v. *pandúra*, franciául: *mandoline*, v. *mandole*, *pandore*. Tájdivatosan nálunk némi betűáttétellel *tambura*, is, mely persa nyelven is *tanbur*.

MANDURKA, mn. tt. *mandurkát*. Kevesbbé ismeretes tájszó, s am. kicsinke, vagy mint néhutt túl a Dunán mondják, *pindurka*, *piczurka* s amaz hihetőleg hangváltozat által emez elsőből alakult: *pindurka*, *pandurka*, *mandurka*. Ily átalakulási viszony léteszik a *pissmog*, *passat*, és *maszat* között. Egyébiránt rokon az olasz *miniatura*, francsia *miniature* szókkal, melyek ismét a latin *minutus* származékai.

MÁNFA, falu Baranya m.; helyr. *Mánfá-ra*, *—n*, *—ról*.

MÁNG, székely tájszó; l. MÁR.

MANGA, (man-ga) fn. tt. *mangát*. Így nevezik Bodrogközben a kompon, vagyis hidas hajón levő evezőt. Legrokonabb hozzá a *mankó*, melyhez csakugyan markolatára nézve hasonló.

MANGALÉTA, fn. tt. *mangalétát*. Szuronyos hosszu puska. A *bayonette* után alakított *panganét*-ból látszik módosítva. Talán a hórihorgas embert jelentő *langaléta* tájszó is innen vette eredetét.

MANGALICZA, fn. tt. *mangaliczát*. Rövid testü, gömbölyü, hízodalmas, kövér disznófaj, milyenek a bakonyiak. Gömbölyübben ejtve: *mongolicza*. *Kövér mint a mangalicza*. (Km.). Eredeti jelentésére nézve l. MAN. Mi elemzését illeti, talán öszve van téve a gömbölyüt jelentő *man* és *gicza* (így hívják Bakonyban a disznót) szókból: *mangicza*, s az *al* utóbb csúszhatott be, mint a *mángol* szóba az *or*, és lett *mángorol*. Kapnikbányai tájnyelven: *mangó*, l. ezt. Egyezik vele a szerb *mangulicz*, *mangulicza*, melynek különben a szerb nyelvben hasonló értelmü rokona nincsen.

MANGÓ, fn. tt. *mangó-t*. Lőrincz K. szerént a kapnikbányai szójárásban am. *mangalicza*; s talán ennek vagy a rövidebb *mangicza* öszvetételnek rövidülete.

MÁNGOL, (máng-ol) áth. m. *mángolt*. Bizonyos testeket, nevezetesen vászonszöveteket, ruhákat, bőröket stb. henger által kisimít, kiegyenget. *Fehér ruhát mángolni*. *Kikészített bőröket mángolni*. Megegyezik vele a német *mangen*, melyet Adelung közvetlenül a középkori latin *mango*, s közvetőleg a görög *μάγγανον* és latin *machina* szókkal rokonít. Minthogy a mángolás hengerded gömbölyü eszköz által történik, mi magyarok azt a *mance*, *mankó* és *mangó*, továbbá *monyorú* szókkal állíthatjuk öszve.

MÁNGOLÁS, (máng-ol-ás) fn. tt. *mángolás-t*, tb. *—ok*. Cselekvés, midőn valaki mángol valamit. *Mángolásban elfáradni*. V. ö. MÁNGOL.

MÁNGOLÓ, (máng-ol-ó) fn. tt. *mángoló-t*. Szoros ért. azon henger, vagy sodrófaféle eszköz, melylyel mángolni szoktak, továbbá azon állványos készület, melyen és mely által a hengergetés végrehajtatik.

MÁNGOLT, fn. tt. *mángolt-at*. Növénynem az egyhímesek seregéből és kétanyások rendéből; széje három metszésü, bokrétája nincs, magva egy a bogyóvá vált csészében. (Blitum).

MÁNGOR v. MANGUR, fn. tt. *mángor-t* v. *mangur-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Molnár A. szerént *teruncius*, fillérféle kis pénz, *és mica*, azaz morzsa, vagyis kicsike töredék, rész valamiből. Törökül is *manghïr* am. fillér. Wuk Stephanovicsnál *mangura* szintén kis pénznemet jelent.

MÁNGORLÁS, MÁNGORLÓ, MÁNGOROL, l. MÁNGOLÁS, MÁNGOLÓ, MÁNGOL.

MÁNGORNYI, (mángor-nyi) mn. tt. *mángornyi-t*, tb. *—ak*. Oly kicsi, mint a mángor nevü kis pénz. V. ö. MÁNGOR.

MANGUR, l. MÁNGOR.

MANGURA, fn. tt. *mangurát*. Kenessey Albert szerént mind a tiszai mind a dunai hajósoknál am. futó zátony, mely valahol rögtön képződött, majd hamar el is tünik.

MANIGA, falu Nyitra m.; helyr. *Manigá-ra*, *—n*, *—ról*.

MANKA, Heves vármegyei tájszó: l. MANGALICZA.

MANKÓ, (man-kó) fn. tt. *mankó-t*. Széles ért. fejes bot, melynek végén csomó vagy görbe hajlás van. Molnár A. szerént latinul: *scipio*. Szorosb ért. támaszbot, melylyel a sánták, bénák, nyomorékok a járásban segítik magukat. *Hónali mankó*, melyet hón alá vesznek. *Kézi mankó*, melyet kézben tartanak. *Térd-* vagy *lábmankó*, mely a térdhez van csatolva. A mankó lényegéhez tartozik, hogy támaszos vége többékevesbbé öblös görbeségü legyen, honnan a közmondás is: *A beszédnek egyenese jó, s a mankónak horgasa*. Dunán túli tájszokás szerént *bankó*, melyhez közel állnak a *bunkó*, *buczkó*, kerekdedet, gömbölyüt jelentő szók. V. ö. MAN. A hajósoknál a csáklya, evező stb. végén az egésznek hosszával keresztben álló darab fa, tehát am. fogantyú, markolat; de ez értelemben alkalmasint az olasz *manico*-ból módosult.

MANKÓCZ, (1), (man-kó-ocz) fn. tt. *mankócz-ot*. Igen kövér ládfaj Amérikában, melynek igen nagy torka, hosszú, s elül görbe kanala, rövid és borzas tollu szárnyai, és igen hátraálló lábai vannak. (Plautus pinguis). Ha alapértelmeül a kövérséget veszszük, rokona a *mangalicza*.

MANKÓCZ, (2) falu Bars m.; helyr. *Mankócz-ra*, *—on*, *—ról*.

MANKÓFEJ, (mankó-fej) ösz. fn. A mankó nevü támaszbotnak bunkós, vagy görbésen, öblösen felhajló vége, mely támaszul és tartalékul szolgál.

MANKÓLÁB, (mankó-láb) ösz. fn. Fából csinált eszköz, melyet vagy a csonka lábhoz kötnek, hogy a valódi lábat pótolja, vagy ép lábu emberek kötnek föl, hogy egyensulyozási ügyességöket mutogassák, vagy sárt vizet gázoljanak által.

MANKÓS, (man-kó-os) mn. tt. *mankós-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Mankóval ellátott, mankón járó. *Mankós lábak*. *Mankós koldusok*.

MANNA, fn. tt. *mannát.* Általán, több termény neve a növényországban. Édes, sürü, és megszáradt nedv, vagy gyantaszerü, nyálkás test, mely némely fák, s más növények kérgeiből, ágaiból, vagy leveleiből kisziváro g, s mind vizben, mind borszeszben felolvad. Niebuhr szerént több keleti tartományokban bizonyos tölgyfák és növények leveleiről gyüjtenek ilyféle terményt, mely külsejére nézve liszthez hasonló. Amit Issaha vidékén szednek, az apró, gömbölyü, sárga, s darához vagy kásához hasonló magocskákból áll, s ezeket, valamint az előbbieket is, az ottani lakosok eledelül használják. A perzsiai manna édes mézgából áll. Ezek neméből lehetett a pusztában vándorlott zsidók mannája is, mely bibliai nyelven *mennyei* v. *angyali kenyér*-nek is neveztetik. Átv. ért. jelent lelki eledelt, milyenek az Isten igéje, és Krisztus teste s vére.

„Izrael fiait ki megoltalmaztad,
Ellenségnek földén mannával tápláltad."

Egyházi ének.

MANNADARA, (manna-dara) ösz. fn. Lásd : MANNA.

MANNAFŰ, (manna-fü) ösz. fn l. HARMATCSENKESZ.

MANNAKÁSA, (manna-kása) ösz. fn. Lásd : MANNA.

MANNASZEDÉS, (manna-szedés) ösz. fn. A manna nevü terménynek gyüjtése.

MANÓ, (1), fn. tt. *manó-t.* 1) Országos divatu, s valószinüleg még a pogány időszakból való régi szó, mely rosz lelket v. szellemet, ördögöt jelent. Innen : *vigyen a manó, hordjon el a manó*, átkos mondatok. *Mi manó hozott ide?* (Szabó D.). A manó szónak nyelvünkben alapfogalomra nézve, úgy látszik, egy rokonhangu társa sincsen, honnan hihető, hogy idegen eredetü, s vagy a pokolbeli isteneket és holtak lelkeit jelentő latin *manes*, vagy a harmadik századbeli hitalkotó *Manes* nevéből alakult. 2) Különösen azon törpe emberi alakú szellemek, melyek, a rege szerént, a bányákban tartózkodnak, s a bányamunkásoknak jelennek meg. (Kobold.) 3) Átv. ért. bogárfaj, melynek röptyüji félpajzsosak, feje lelógó, állkapcsos, és csápokkal ellátott, mellrésze hosszú és benyomott, s négy öszvegöngyölgetett szárnya van (Mantis.)

MANÓ, (2), férfi kn. mint ‚Emánuel' kurtitása; Emánuel, v. Immánuel pedig héber szó s am. velünk Isten (*im* am. vel *ánu* am. mi, és *él* am. Isten).

—MÁNY, vékonyhangon *mény*, névképző, mely rendszerént igékből, de néha főnévből is alkot főneveket, mint: *alkot-mány, talál-mány, ragad-mány, eredmény, keres-mény, zsák-mány, tok-mány;* több igék után könnyebb vagy folyóbb kiejtés végett, *o* illetőleg *e* közbeszurattal, pl. *ad-o-mány, hagy-o-mány, tud-o-mány, költ-e-mény, süt-e-mény, szerz-e-mény* stb. Részletesebben l. Előbeszéd 143. l.

MÁNY, falu Fehér m.; helyr. *Mány-ba, —ban, —ból.*

MÁNYA, KIS—, falu Nyitra, NAGY— falu Bars megyében, erdélyi falu B. Szolnok m.; helyr. *Mányá-ra, —n, —ról.*

MANYI, Bodrog vidékén divatos ‚Mari' helyett.

MÁNYI, MÁNYÓ, a székelyeknél öszvehúzva ebből : *másik anya* v. *anyó*, azaz nagyanyó; a palóczoknál : *mása.* Hasonló ezekhez : *mápó.*

MÁNYIK, erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Mányik-ra, —on, —ról.*

MANYÓ, (many-ó) fn. tt. *manyó-t.* Baranyában am. anyó és öreg asszony. Az *m* előtt, mint *nyanyá*-ban az *ny*, vagy pedig manyó, azonos a *mányó* szóval.

MÁNYÓ, l. MÁNYI.

MÁNYOK, KIS—, NAGY—, faluk Tolna m.; helyr *Mányok-ra, —on, —ról.*

MÁNYTELEK, puszta Pest m.; helyr. *—telek-re, —én, —ről.*

MÁPÓ, a székelyeknél öszvehúzva ebből : *másik apó*, am. nagyapó. Hasonlók : *mányi* v. *mányó* és *mása.*

MAR, (1), elvont gyök, különböző értelemmel. 1) Innen származik *marúl*, azaz menül, ficsamik, pl. *kimarúlt* a *karja*, am. kimenült. E jelentés után is valószinü, hogy mozgást jelentő ige volt, melyből úgy lett *marúl.* mint a *men* igéből *menül*, lágyítva menyül. Rokon hozzá a francsia *marcher*, sőt a német *fahren, fort*, szanszkrit *par, pur*, (előre nyomúl) és hellén *πείρω, περάω* is. Ugyanesen alapfogalom látszik rejleni a *marha* szóban. V. ö. MARHA. 2) A *marad, marasst* igékben időbeli tartósságot vagy is bizonyos állapot azonos folytatását jelenti. V. ö. MARAD. 3) A *mara* (zuzmara) származékbani jelentése a szláv *mráz* (= dér) szóéval egyezik.de lehet *manó* is. V. ö. ZUZMARA.

MAR, (2), fn. tt. *mar-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—ja.* A négylábu állatoknak, különösen a lónemnek két első lapoczkája közől kiemelkedő dudorodás, és hús. Ugyanezen rész a szarvasmarhánál *tarj* v. *tarja*, melyhez a konczoló mészárosok a három első bordát is hozzá szokták venni; a disznóban nyaktól hát mentében véve *orj* v. *orja.* A ‚mar' másképen : *marj*, vagy tájdivatosan : *mor, morj.* Erdélyben *medvehús*-nak is nevezik, mivel a medve, valamint a farkas is, ebbe szokott először kapni. Az említett szókban általános alapfogalom a *feldudorodó magasság*, mely az *ar or*, módositva *er, ir, ur* gyökök egyik jelentése nem csak több magyar, hanem idegen nyelvekbeli szókban is, pl. ilyek a magyarban : *orom, far, tarjag, taré, mart, part, tarcs* (emelt hely),*bors, borsad, sár, szaru, torlik* stb. a latinban : *armus, arundo, arbor, arduus, arx, cornu* stb. a görögben : *ὄρος* (hegy), *ὀρθιος* (meredek), *ὀρθός, ὄρνις, ορω, ἀρτάω, αἴρω, κέρας, πύργος* stb. V. ö. MAROK, MART.

MAR, (3), áth. m. *mar-t*. Mondjuk tulajd. fogas állatokról, midőn vad indulatból, bele harapnak valamibe, s azt tépik, szakgatják, csipkedik. Különösen marnak a fenevadak, kutyafajú állatok, mérges kígyók stb. *A veszekedő ebek marják egymást. A szelíndek a futó ökör fülét marja. Megmarta a mérges kígyó. A házi eb kimarja az udvarból az idegen disznókat. Amely eb megmarta, ugyanannak szőrével kell beköteni.* (Km.). *Aki birja, az marja.* (Km.). Átv. ért. rágalmaz, szid, szóval üz, kerget, üldöz. *A szegény árvát kimarták saját házából. Ha ő mar, én is harapom.* (Km.). *Örül, mint a ludak, mikor az idegent kimarják.* (Km.). Szintén átv. ért. *törni marni magát* am. nagy erőszakkal, kínnal tenni valamit.

Alapfogalomra nézve azon szók osztályába tartozik, melyek gyökében az *r* mint jellemhang erőszakos rontást jelent, milyenek: *irt, ort, öröl, morzsol, ront, harap, farag, sarabol, dorossol, korhol, horhol, tör, töröl, dörgöl, dörzsöl* stb. Rokon hozzá a latin: *mordeo* és *voro*, továbbá a hellén: μορόω, μορίζω, szanszkrit: *vark* (megfog, lenyel), *mard* (rág), *mar* v. *mâr* (öl, hal), német: *morden* stb. A magyar szintén fölveszi a *d* betűt *mardos* v. *mardosz* és *mardalódik* szókban; vagy a rokon *t*-t, *martalék* s *martalócs*-ban.

MÁR, (1), elvont törzsöke *márt* igének. L. ezt.

MÁR, (2), (ma-ar) időhatározó, melynek gyöke a jelen időt jelentő *ma*, melyből *ar* képzővel lett *már*. Élünk vele, midőn azon időt akarjuk kifejezni, mely bizonyos cselekedettel vagy állapottal legközelebbi viszonyban áll. pl. *Én már megyek*, itt a menésre vonatkozó legközelebbi időt jelenti. *As már régen* (a réghez közel) *volt. Már én többet nem iszom*, am. ezen időtől kezdve nem iszom. *Már is beleuntam a munkába*, am. eddig is v. ezen időnek előtte.

„Vagyon nekem már is, náladnál szebb, jobb is."

Népdal.

Már most mit tegyünk? am. a jelenidő viszonyaihoz képest mit tegyünk.

„Csak úgy élünk már mi,
Nem dolgozunk már mi,
A ki nekünk bort ad,
Annál iszunk már mi."

Bordal.

Itt am. ezen időtől kezdve. Fölveszi az *an* és *ig* toldalékragokat is: *máran*, (innen az öszvehúzott *mán* és *márig*, (s ettől a módositott *máng.)* Az *ím* közelre mutatóval egyesülve *immár* am. ime a jelen időhöz vagy körülményekhez képest. *Immár magam sem tudom, mitevő legyek.*

MARA, a *sumara* ösz. szónak második alkatrésze. l. ZUZMARA.

MARAD, (mar-ad) önh. m. *marad-t*. Ezen igében alapfogalom azonosság az állapotban; és tartósság az időben; különösen némi árnyéklatokkal 1) Valami állandóan létezik, ellentéte: *múlik. Ha jó idő marad, jókor elvégezhetjük mezei munkánkat. Es így sokáig nem maradhat.* Ez értelemben is leginkább egyezik vele az időbeli állandóságot jelentő *tart*, pl. *híre, neve örökké megmarad*, azaz tartani fog. 2) Valaminek bizonyos állapota, és tulajdonságai nem változnak. *Hivatalban, szolgálatban, katonaságnál maradni. Én jó barátod maradok. Ez a gyümölcs egész télen romlatlan marad. Sokáig szép és egészséges maradt.* Állapotjegyzővel: *állva, ülve, fekve maradni. Az ajtó és ablak nyitva maradjon. Tátva maradt a szája.* Bizonyos határozókkal: *állandóan feltétele mellett maradni. Ebben maradjunk. Hol is maradtunk? Maradjunk előbbi véleményünkben, szándékunkban.* 3) A vele viszonyban levők eltünte után mint rész külön állapotában létezik. *A többi elment, mi pedig maradunk. Ha ötből kettőt elveszünk. marad három. Az elhunytnak három gyermeke s egy háza maradt. Ha mind elpártolnak is, mi hiveid maradunk. Sok vagyona úgy elfogyott, hogy alig maradt mindennapi kenyérre valója. Az árviz lefolyt, csak itt-ott maradtak némely tócsák belőle. Jut, ha marad.* (Km.). *Ha elfogy is a hold, megmarad a neve.* (Km.). *Maga maradt, mint varga a vásárban.* (Km.). 4) Helyre vonatkozólag, am. bizonyos helyen folytonosan létezik. *Otthonn, városban, falun maradni. Sokáig a templomban maradni. Asztalnál, ágyban maradni. Itt lehetetlen maradnom.* Ellentéte: *megy, távozik.* Átv. ért. bizonyos helytől távol létezik. *Hol maradtál oly sokáig, hogy nem jöttél hasa? Sokáig elmarad a posta.* Ez értelemben megfelel neki: *késik.* Ide tartozik ezen mondat: *aki nem halad, az marad*, azaz késik, vagyis mig mások előre sietnek, ő az alatt előbbi nyugalmas lassu állapotát folytatja. 5) Valósággá nem leszen, s valósulása mintegy továbbra halad. *Ezt elvégeszük, a többi hadd maradjon. Az egész dolog abban maradt. Ha még meg nem történt, tehát maradjon.* 6) Régies értelemben am. maraszaltatik. *Fején maradni.* „Vagy fején vagy feje váltságán marad a letiltott fél." (In capitali vel emendae capitis sententia prohibitus ipse condemnatur. Verbőczy régi forditása II. r. XX. czím). „Melyben feje, jószága vesztén marad." (In qua et caput et bona amittuntur. Kitonicch forditása Kászoni János által 1647. évb. 6. lap.) V. ö. MARASZT. 7) Néha am. elvesz, meghal. *Sokan a csatatéren maradtak. A háboruban három fia oda maradt.* Sajátságos kifejezések: *nem maradhatok valakitől* vagy *valamitől*, azaz nem szabadulhatok, nem menekülhetek. *Nem maradhatok az álomtól*, am. alunnom kell. *Esen alkalmatlan embertől nem maradhatok.* Öszvetételekben: *kimaradni valahonnan* vagy *valamiből*, am. megszünni azon helyben vagy állapotban lenni; *elmaradni*, am. a többitől elhagyatni; *megmaradni*, am. a tartós létezést, állapotot tettleg gyakorolni; *benmaradni* valamiben, am. bizonyos helyből vagy állapotból ki nem menekülni, pl. *benmaradni a sárban, szégyenben, gyalázatban. Rá maradt a jószág*, am. a jószág örököse lett. *Rajta maradt az áru, szégyen*, am. nem menekülhetett tőle.

Minthogy ezen igében alapfogalom az időbeli tartósság vagy azonos állapotbeli folytonosság, innen

mar gyöke általán azon gyökszókkal áll rokonságban, melyeknek lényegét az általánosb értelmü terjedtséget jelentő *r* teszi. Egyezik vele mind hangban, mind értelemben a mandsu *marame* (marasztani); továbbá a latin *mora, moratur*, távolabbról: *tardat, durat*, a német *dauern*, a szláv *trwati*, mennyiben a *marad* és *tart* is rokon értelmüek. Rokonítható végül a fenhangu *mered, merev* szókkal is.

MARADANDÓ, (mar-ad-and-ó) mn. tt. *maradandó-t*, tb. —*k* v. —*ak*. Ami tartósan létezni fog, ami el nem múlik; állandó. Ellentéte: *mulandó, veszendő. Ne mulandó, hanem maradandó kincsek szerzésére törekedjünk. Nincs itt maradandó lakásunk.*

MARADANDÓAN, MARADANDÓLAG, (mar-ad-and-ó-an, mar-ad-and-ó-lag) ih. Tartósan, tartós állapotban.

MARADANDÓSÁG, (mar-ad-and-ó-ság) fn. tt. *maradandóság-ot*, harm. szr. —*a*. Állandó, el nem muló, folytonosan tartó állapota, vagy tulajdonsága valaminek. *A földi kéjnek, kincsnek nincs maradandósága.*

MARADÁS, (mar-ad-ás) fn. tt. *maradás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Állapot, melyben valaki v. valami tartósan létezik. *Valakinek bizonyos helyben vagy hivatalban való maradását gátolni.* 2) Különösen am. nyugalmas állapot. *Nincs maradása*, am. nyugtalankodik, helyén, állapotán változtatni akar. V. ö. MARAD.

MARADDOGÁL, (mar-ad-d-og-al) gyakor. önh. m. *maraddogál-t*. 1) Valahol gyakran ott marad, tartózkodik. *Esténként a vendéglőkben maraddogál.* 2) Gyakran elkésik. Mondják különösen többekről, kiket menő haladó társaik maguk után hagynak. *A fáradtabb vitézek elmaraddogáltak az úton.*

MARADÉK, (mar-ad-ék) fn. tt. *maradék-ot*, harm. szr. —*a*. 1) Általán, mi a többinek eltüntével, fogyta után mint rész megvan, mi el nem kelt, példul. ételek, italok, melyek az asztal után fenmaradtak. *A későn jött vendéget maradékkal kinálni.* Árukra vonatkozólag, hátralevő része az eladott egésznek. *Két röfnyi maradék a végposztóból, vászonból.* Összvetételben: *maradékkenyér, maradékhús, maradékbor, maradékszéna, gabona* stb. „És kicsén általaggal efféle bornak maradékát itt el ne adhassa.“ (Szentpéteriek végezése 1403-ból). 2) Számtanilag azon mennyiség, mely hátra marad, ha bizonyos számból valamit kivonunk. *Ötöt tízből, lmaradék öt.* 3) Átv. ért. az emberi nem folytonos tartására vonatkozólag am. utódok, ivadékok, kikben valakinek vére, neve fenmarad, s tovább él. *Semmi maradéka nincsen*, am. magtalan. *Maradékainak gazdálkodik. Maradékainál áldásban leszen neve.*

„Más, remekénekeket zengvén, bájolja hazáját
S a maradéknak örök versben ajánlja nevét.“
Kis János.

A régi székely oklevelekben *maradéki* helyett *maradvái* is fordúl elé, honnan az következik, hogy hajdan *maradva* is létezett.

MARADÉKTARTOZÁS, (maradék-tartozás) ösz. fn. Az adósságnak azon hátra maradt része, mely még kifizetve nincsen; máskép: *hátralék.*

MARADHATATLAN, MARADHATLAN, (mar-ad-hat-[at]lan) mn. tt. *maradhatatlan-t*. tb. —*ok*. Széles ért. aminek bizonyos állapota vagy tulajdonsága folytonosan nem tarthat, ami változó. Egyébiránt csak szükebb ért. használtatik, s am. nyughatatlan, ki bizonyos állapotát, helyzetét változtatni akarja, kinek valamit tennie kell, hogy nyugalma legyen. *Mióta a háboru kiütött, katona fiam miatt maradhatatlan vagyok.* Határozóként am. nem maradható állapotban, maradhatlanul.

MARADÓ, (mar-ad-ó) mn. tt. *maradó-t*. Aki vagy ami marad, mindenféle értelmében véve. V. ö. MARAD. *Honn maradó leány. Békében maradó szomszédok. Barátságban maradó társak.* Különösen, mint a *haladó* ellentéte, am. régi állapotát folytató, a régihez ragaszkodó, a kor miveltségével, szellemével előre nem menő. *Maradó párt.*

MARADÓAN, MARADÓLAG, (mar-ad-ó-an, mar-ad-ó-lag) l. MARADANDÓAN.

MARADÓSÁG, (mar-ad-ó-ság) l. MARADANDÓSÁG.

MARADOZ, (mar-ad-oz) gyak. önh. m. *maradoz-tam, —tál, —ott*, par. —*z*. Időbeli vagy térbeli haladásban a többinél gyakran hátrább van, el- elkésik. *A fáradt utas el elmaradoz társaitól. A csata után némely vitézek zsákmányozás végett elmaradoztak.*

MARADOZÁS, (mar-ad-oz-ás) fn. tt. *maradozás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Gyakori vagy ismételt vagy folytonos elmaradás. V. ö. MARADÁS.

MARADOZÓ, (mar-ad-oz-ó) mn. és fn. tt. *maradozó-t*. Menésben levő társaitól elmaradó. *A maradozó sebesült katonák alá szekereket rendelni.*

MARADSÁG, MARADTSÁG, (mar-ad-ság v. mar-ad-t-ság) fn. tt. *maradságot*. Valamelyik peres félnek a másik irányában elégtételre kötelezetése. Régi szó a törvénykezésben „A kereset . . . birságról való, amint a széktörésben, kötés dolgaiban méltatlan keresetekben és egyéb köz maradtságokban (et aliorum simplicium convictionum) szokott lenni.“ (Kitonich magyar fordítása Kászoni János által 1647. évben, 6. lap). V. ö. MARASZT. Ma inkább: *marasztalás* v. *marasztaltatás*, néha *el* vagy *le* igekötőkkel is.

MARADVÁNY, (mar-ad-vány) fn. tt. *maradvány-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Ami valamiből megmaradt, maradék (dologra viszonyítva). *Némely ó várakból már csak némi maradványok látszanak.*

MARADVÁNYADÓSSÁG, (maradvány-adósság) l. MARADVÁNYTARTOZÁS.

MARADVÁNYFÖLD, (maradvány-föld) ösz. fn. Földterület, illetőleg határrész, mely a régi urbéri telkek tagositásakor a véghez vitt osztályozás után a telkek illetőségén fölül megmarad. *A maradványföldeket megváltani.*

MÁRAKFÖLD, falu Szala m.; helyr. *—föld-re, —ön, —ről.*

MARAKODÁS, (mar-a-kod-ás) fn. tt. *marakodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Tulajd. ért. egymásnak marogatása, harapdálása. *Kutyák marakodása.* Átv. szélesb ért. veszekedés, midőn az ellenfelek ebek módjára bántják egymást.

MARAKODIK, (mar-a-kod-ik) k. m. *marakodtam, —tál, —ott.* Mar mást, és ez visszamarja; egymást marva veszekedik. *Marakodnak a konczon összekapott ebek.* Szélesb átv. ért. egymással ebek módjára veszekednek. *A rosz házasok és testvérek gyakran marakodnak.* V. ö. MAR, ige.

MARAKODÓ, (mar-a-kod-ó) mn. tt. *marakodó-t.* Ami vagy aki marakodik. *Farkasokkal marakodó komondorok.* V. ö. MARAKODIK.

MARÁS, (mar ás) fn. tt. *marás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. 1) Cselekvés, midőn valamely fenevad, vagy mérges dühös fogasállat valamit harapva tép, szakgat. 2) Azon sérv, vagy seb, melyet az ily harapás okoz. *Marás elleni gyógyszerek.*

MARASZT, (mar-asz-t) áth. m. *marasz-tott*, htn. *—ni* v. *—ani*, par. *marassz.* 1) Valakit kér, vagy sürget, vagy kényszerít, hogy maradjon, azaz hogy bizonyos helyről el ne menjen. *Marasztani a vendégeket.* Értelemre megegyezik vele a *tartóztat.* 2) Törvénykezési értelemben eredetileg letartóztatja a vádlottat addig, mig a kimondott itélet szerént eleget nem tett. Lehet úgy is értelmezni, különösen az önható ‚marad' ige régies használatánál fogva is (l. MARAD 6), hogy valaki a keresetben benne maradt, vagyis a kereset rajta maradt, azaz nem tudta azt magától elhárítani, s így a biró is benne marasztja, abban maradtnak mondja ki. Már régi korban is általában használt kifejezés. „Azzal fenyeget, hogy királ székire hévat és sentencián maraszt . . . . minket mindnyaian fejenken(fejünkön) akar marasztani." Levél 1557-ből. (Szalay Á. 400 m. l.). Jelennen minden esetre bármely elitélést értünk alatta, midőn t.i. valaki akár mint alperes a fölperesi panaszhoz vagy keresethez képest egészben vagy részben elégtételre köteleztetik, akár mint fölperes is perét elvesztvén az eljárási v. perköltségek megtéritésére szorittatik. Másképp: *marasztal*, s igekötővel: *el-* v. *lemarasztal*, mint régebben is. „A sententia a bírónak meghatározott végezése, mely a keresetnek és viszálkodásnak végét szakasztja, és avagy elmaraszt avagy valakit felszabadít" (condemnationemque vel absolutionem continens. Kitonich magyar forditása Kászoni János által 1647. évben, a 286. lapon).

MARÁSZT, puszta Pest m.; helyr. *Marászt-ra, —on, —ról.*

MARASZTAL, (mar-asz-t-al) áth. m. *marasztalt.* Épen azt jelenti, mit a ‚maraszt.' Az *al* csak nyomatékos toldalék, mint a *vigasztal vigasztal, magasztal magasztal, engesztel engesztel*, s némely más igékben. Törvénykezési nyelvben ez szokottabb mint a ‚maraszt.' *Valakit száz forintnyi birságban marasztalni.* V. ö. MARASZT.

MARASZTALÁS, (mar-asz-t-al-ás) fn. tt. *marasztalás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, mely által valakit marasztalnak. *Vendégeim szives marasztalásom daczára eltávoztak.* Törvénykezési ért. elitélése valakinek, hogy valamely követelésnek eleget tegyen vagy bizonyos büntetést kiálljon. V. ö. MARASZT.

MARASZTÁS, (mar-asz-t-ás) fn. tt. *marasztást*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. l. MARASZTALÁS.

MARASZTGAT, (mar-asz-t-gat) áth. m. *marasztgat-tam, —tál, —ott.* Gyakran vagy folytonosan maraszt.

MARAT, (mar-at) mivelt. m. *marat-tam, —tál, —ott*, par. *marass.* 1) Uszítja az ebet, hogy valakit v. valamit marjon, megmarjon. 2) Átv. ért. valamely testet bizonyos csipősségü, edző lével általjárat, illetőleg szilárdít, keményít, aczéloz. V. ö. EDZ.

MARATÓ, (mar-at-ó) mn. és fn. tt. *maratót.* Amivel valamit maratnak. Főnévileg Kenessey Albertnél szálfa, melyet a hajósok valamely zátonyoldalba fennakadva, hajójukból a sebesebb folyásu félen a hajóval bizonyos szöglet alatt a vízbe vetnek, hogy az a vizet hajójuk alá vezesse s ez által a zátonyt elmossa vagy marja.

MARÁZA, falu Baranya m.; helyr. *Marázá-ra, —n, —ról.*

MARCSA, puszta Pest m.; helyr. *Marcsá-ra, —n, —ról.*

MARCZ, (mar-cz) elavult név, melyből *marczigál, marczong, marczona, marczangol*, és származékaik erednek. Tárgyeset: *—ot.* Alapfogalom benne az aprózott,kisebbféle marás, melynek a kicsinyező *cz* képviselője,egyszersmind jelenti azon indulati, vagy szenvedélyi készséget, mely marásra hajlandó. Hangra és értelemre rokon hozzá a *morcz*, és a latin *mordax.* Némelyek *martalék*, kisebbféle zsákmány értelmében akarják használni.

MÁRCZ, fn. tt. *márcz-ot*, harm. szr. *—a*. Balaton mellékén am. méhser, különösen melyet a mézeskalácsosok szoktak árulni. Eredete idegen, ha csak azt nem veszszük, hogy eredetileg *málcz;* és *mál* gyöktől. V. ö. MÁL, MÁLÉ.

MÁRCZADÓ,pusztaSomogy m.;helyr. *Márczadóra, —n, —ról.*

MÁRCZAFÁNK, (márcza- v. márcz-fánk) ösz. fn. A székelyeknél sütemény neme, mely onnan vette nevét, hogy márczczal, azaz méhserrel készül. Más tájszólással egyezik vele a *marczipán*, mézes kalács.

MARCZAL, (1), férfi kn. tt. *Marczal-t*, tb. *—ok.* Marcellus (‚Marcus' kicsinyzője).

MARCZAL, (2), mocsáros folyóvíz Szala, Vas, és Veszprém vármegyében. A német nyelvben *Marschland* ingoványos, söppedékes tájat jelent. Hangváltozattal rokon hozzá az illirrel közös *bara*, mely mocsáros ingoványos tért jelent több magyar helynevekben, mint: *Baracska*, Fehérvármegyében, mely

mély völgyben nyúlik el, *Barbacs* Sopronvárm. *Barócs* széles ér, Mátyusföldén, Szémő és Andód között. Mély fekvése van *Maród* határának is Vizsegrádhoz közel.

MARCZAL, (3), falu Nógrád m.; helyr. *Marczal-ba, —ban, —ból.*

MARCZALFALU, (Mitosin) falu Liptó m.; helyr. *—falu-ba, —ban, —ból.*

MARCZALHÁZA, falu Komárom m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MARCZALI, (1), (marczal-i) mn. tt. *marczali-t*, tb. *—ak.* Marczalból való, arra vonatkozó stb. *Marczali csik, hal, rák.*

MARCZALI, (2), mv. Somogy várm.; helyr. *Marczali-ba, —ban, —ból.*

MARCZALSZÁLLÁS, puszta Komárom m.; helyr. *—szállás-ra, —on, —ról.*

MARCZALTŐ, mváros Veszprém m.; helyr. *Marczaltő-re, —n, —ről.*

MARCZANG, l. MARCZONG.

MARCZANGOL, (mar-cz-an-g-ol) gyak. áth. m. *marczangolt.* Mardosva tép, szakgat. *Az üszőbe vett szilaj ökröt marczangolják a szelindekek. A lódögöt éhes ebek marczangolják. Kése nem lévén fogaival marczangolja a hist. A farkasok szétmarczangolták az utast.*

MARCZANGOLÁS, (mar-cz-an-g-ol-ás) fn. tt. *marczangolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Marva, harapdálva tépése, szakgatása valaminek.

MARCZEL, férfi kn. l. MARCZAL (1).

MARCZI v. MARCZIN, a ‚Márton' férfi kn. kicsinzője.

MARCZIBÁN, jelennen családnév, különben a törökben vagyis persában: *merzibán*, am. határúr (*merz*= határ és *bán*= úr), a német *Markgraf*, magyarosan: *őrgróf.*

MARCZIGÁL, (mar-cz-ig-ál) gyak. áth. m. *marczigál-t.* Apró, és gyakori marásokkal tép, szakgat valamit. Alakra nézve olyan mint *ráncsigál*, mely am. aprózva és gyakran ide oda rángat. Értelemre legrokonabb hozzá a *rágicsál.* Mindkettő leginkább némely apró állatokról használtatik, milyenek az egerek, patkányok, evetek stb.

MARCZIGÁLÁS, (mar-cz-ig-ál-ás) fn. tt. *marczigálás-t*, tb. *—ok.* Apró és gyakori marásokkal tépés, szakgatás.

MARCZIHÁZA, falu Bihar m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MARCZINFALVA, falu Abauj m.; helyr. *Marczinfalvá-n, —ra, —ról.*

MARCZIPÁN, l. MÁRCZAFÁNK. A fánk másképen: *pánk, pánkó*, tehát marczipán tulajdonkép am. *marczipánk.* Némelyek szerént olasz eredetű, *Marco* vagy *Marzo* névtől és *pane* (kenyér) szótól. Mások szerént első része a latin-hellen *mása* mely (a Faber-féle ‚Thesaurus' szerént) olajjal vagy tejjel gyúrott tésztát jelent. Különbözik: *Marczibán.*

MÁRCZIUS l. MARTIUS.

MARCZONA, (mar-cz-on-a) mn. tt. *marczonát.* Molnár A. értelmezése szerént *feroculus, ferocious, bestiola.* E szerént alapfogalom benne az apróbbszerü marás, harapdálás, s tulajdonkép kisebb fenevadakra illő. Szélesb ért. fenevadak módjára kegyetlenkedő. *Marczona vadnépek. Marczona ellenség.* Néha am. mérges szavakkal, csipős nyelvvel másokat rágalmazó. *Marczona felelet.* (Faludi). Általában am. zordon.

„Benn pedig elméjét friss gond veri hajtja,
Marczona józanság hidegen csúsz rajta."
Buda halála (Arany J.-tól).)

MARCZONASÁG, (mar-cz-on-a-ság) fn. tt. *marczonaság-ot*, harm. szr. *—a.* Molnár A. szerént, *ferocitas pusilla*, azaz kisebbszerü vadság, kegyetlenség, milyen a kisebb fenevadaké, vagy a dühösségre fakadt gyávább állatoké és embereké, kik a náloknál gyöngébbeken, vagy legyőzött ellenségen mintegy gyönyörből kegyetlenkednek.

MARCZONG, (mar-cz-on-g) gyak. áth. m. *marczong-tam, —tál, —ott*, htn. *—ni* v. *—ani.* Ezen ige, ha alakját veszszük, önható értelmünek látszik, mint *dühöng, csaponp, tátong, kereng* stb. De a régi írók, nevezetesen Molnár A. és Pázmán tekintélye szerént átható, s am. marva, harapdálva tépdes, szakgat valamit. *A farkasok marczongják a megtámadt csikót, lovat. A tigris marczongja a juhot.* Néhutt: *marczang.*

MARCZONGAT, (mar-cz-on-og-at) áth. m. *marczongat-tam, —tál, —ott*, par. *marczongass.* l. MARCZANGOL.

MARCZONGOL, l. MARCZANGOL.

MARDALÓDIK, (mar-d-al-ó-d-ik) belsz. m. *mardalód-tam, —tál, —ott.* Egymást marja. *Mardalódnak a válu mellett összeröffent disznók.* Szokottabban: *marakodik, egymást mardossa.*

MARDOS, (1), (mar-d-os) gyak. áth. m. *mardos-tam, —tál, —ott*, par. *—s.* Gyakran, vagy folytonosan mar valamit. *A megtámadt és üszőbe vett lovat mardossa a farkas. Az éhes ember saját kezét mardossa.* Átv. ért. valakit kíméletlen, igen sértő nyelvvel rágalmaz. Képes kifejezéssel mondatik az öntudatról, mely a gonosztevőt kínozza, gyötri. *Mardossa lelkét a gonosztettek érzete.*

MARDOS, (2,) erdélyi falu Meggyes székben, helyr. *Mardos-ra, —on, —ról.*

MARDOSÁS, (mar-d-os-ás) fn. tt. *mardosás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Valaminek gyakori marás általi tépése, szakgatása. V. ö. MARÁS. Képes kifejezéssel: *lélekmardosás*, az öntudatnak kinzó gyötrelmei.

MARDOSÓ, (mar-d-os-ó) mn. tt. *mardosó-t.* 1) Mondjuk állatról, mely gyakran mar, vagy mely marni szeret. *Idegeneket mardosó házi eb. Mardosó kígyók.* 2) Átv. ért. sértő szavakkal másokat bántó, rágalmazó. *Mardosó gúnybeszéd.* 3) Képes kifejezéssel: *mardosó öntudat, lelkiesméret, lélekmardosó kínok.*

MARDOZ, (mar-d-oz) áth. l. MARDOS. Ilyenek: *kapdos*, *kapdoz*; *fogdos*, *fogdoz*; *csipdes*, *csipdes*.

MARDOZÁS, (mar-d-oz-ás) fn. Lásd: MARDOSÁS.

MARDSINA, erdélyi falu Fogaras vid.; helyr. *Mardsiná-ra*, —*n*, —*ról*.

MARÉFALVA, erdélyi falu Udvarhely székben; helyr. *Máréfalvá-ra*, —*n*, —*ról*.

MARÉK, (mar-ék) fn. l. MAROK.

MÁRFA, falu Baranya m.; helyr. *Márfá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁRGA, fn. tt. *márgát*. Porhanyó, morzsolékony agyagból és mészföldből álló, kövér, fehérszürke, vagy fehéres, vagy sárgaszinü földnem, melyet különösebben sovány, homokos telkek trágyázására és javitására lehet használni. A latin *marga*-val azonos. Rokonnak látszik a ‚morzsa', ‚morzsol' *morzs* gyökével. V. ö. MORZS.

MÁRGAAKNA, (márga-akna) ösz. fn. Akna, melyből márgaféle földet ásnak. V. ö. MÁRGA.

MÁRGABÁNYA, (márga-bánya) ösz. fn. l. MÁRGAAKNA.

MÁRGANEMŰ, (márga-nemü) ösz. mn. A márgaföld neméből való, a márgához némi tulajdonságaira nézve hasonló. *Márganemü trágyaföld*.

MÁRGÁS, (márga-as) mn. tt. *márgás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Márgával vegyített, bővelkedő, vagy márgával trágyázott, javított. *Márgás vidék*. *Márgás földek*. V. ö. MÁRGA.

MÁRGATELEP, (márga-telep) ösz. fn. Réteg vagy tömeg a földben, mely márgarészeket tartalmaz.

MÁRGÁZ, (márga-az) áth. m. *márgáz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Márgával meghord, javít, trágyáz. *Márgázni a sovány*, *homokos földet*.

MÁRGÁZÁS, (márga-az-ás) fn. tt. *márgázás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valamely földet márgával trágyáznak, javítnak.

MARGIT, (latin eredetü s gyöngyöt jelent); női kn. tt. *Margit-ot*. Margareth. *Szent Margit IV-dik Béla király leánya*. *Sz. Margit élete*. *Szapora Margit beszéde*. (Km.). Másképen: *Margita*, kicsinyezve: *Margitka*. E nevet több helységek viselik.

MARGITA, mváros Bihar m.; helyr. *Margitá-ra*, —*n*, —*ról*.

MARGITFALU, falu Szepes m.; helyr. —*faluba*, —*ban*, —*ból*.

MARGITKA, kicsin, fiatal Margit.

MARGITTA, NAGY—, falu Torontál m.; helyr. *Margittá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁRGÓ, fn. tt. *márgó-t*. Márványgolyó, milyennel a gyermekek játszani szoktak. Úgy látszik, összevan húzva a *márvány* és *golyó* szókból.

MARGONYA, falu Sáros m.; helyr. *Margonyára*, —*n*, —*ról*.

MÁRGÓZ, (márgó-z) önh. m. *márgóz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Márgókkal azaz márványgolyókkal játszik.

MARHA, (mar-h-a) fn. tt. *marhát*. 1) Tulajd. ért. gazdasághoz tartozó mindenféle házi állatok, melyek valamely jövedelmet szolgáltatnak, mint: ökrök, tehenek, lovak, szamarak, juhok, disznók, ludak, réczék, tyúkok stb. A kutyát, macskát nem számítják ide. *Szarvas*, *gyapjas*, *sörtés*, *vonó*, *gulyabeli*, *vágó*, *húzó marha*. *Apró*, *tollas*, *szárnyas marha*. *Sovány*, *rosz marha*. *Jó marhának könnyü vevőt találni*. (Km.). *Kinek esze nincs*, *nagy marhája sincs*. (Km.). *Marhákat akolban*, *mezőn*, *legelőn tartani*. *A marhát dögvész ellen óvni*. Mint gyűnév jelent baromcsordát, nyájat. *A tarlókat járja a marha*. *Marhát hajtani a vásárra*. 2) Minthogy az ősi nomád korszakban a népek fő java barmokban állott, innen, a régiebbek nyelvén, jelent általán jószágot, vagyont, birtokot. Így Verbőczi régi magyar fordításában *letett marha*, am. *res depositae*, *minden egyébféle marha*, am. aliae quaelibet res, *ingó marhák*, am. res mobiles. „Egy kakas találá egy drága kevet, és monda: Minek találok én ilyen fénes marhát?" Pesti G. meséi. Pázmánnál: *egyházi marha*, *bona ecclesiastica*. Ilyenek továbbá: *esüst marha*, *kalmár marha*, *jegymarha* stb., valamennyien a régieknél. Arany J. ‚Buda halála' czimü költeményében, mintegy a régiséget utánozva szintén használja ez értelemben:

„Mint a hajós (mondják), ha támad a vihar,
Engeszteli önként becses marháival."

Innen van, hogy ma is némely tájakon megfordítva a marhát *jószág*-nak nevezik. *A jószágnak nincs legelője*, *nincsen ára*. *Döglik a jószág*. Hasonló hang- és értelemviszonyban állanak a latin *pecus*, *peculium*, *pecunia*. A régi német nyelvben is a *Vieh* nem csak barmot, hanem *kincset* is jelentett, l. Adelung. 3) Aljas nyelven, megvetőleg mondják durva indulatu, vagy buta, ostoba, vagy idomtalan nagy testü emberről. *Nagy marha vagy*. *Nagy marha ember*.

Mi elemzését illeti, gyöke *mar*, melyből *a* képzővel lett *mara* s *h* közbevetve *marha*. Így alakultak: *porha* v. *purha*, *turha*, *börhe*, *csürhe* stb. Értelemre és hangra megegyezik ezen gyökkel a *barom* gyöke *bar*, miért *apró marha* és *baromfi* egyet jelentenek. Legvalószinübb, hogy mindegyikben alapfogalom a mozgás, járás, mint egyik lényeges különböztető jegye az állatnak általán véve, s a *mar*, mint mozgást jelentő gyök megvan a *marúl* igében, mely am. menül, ficzamik, pl. *kimarúlt a karja*; a *bar* pedig szintén rokon értelemmel járást jelent a *barangol*, *baracskál*, *barlag* (ballag) igékben. A *bar* gyökhöz rokon a latin *brutum*, s mozgásra vonatkozik a *jumentum*, azaz *iumentum*, az *eo* igétől, mint a *jugum*, magyarul *járom* a mozgást jelentő *jár* igétől. ‚Marha' Dankovszky szerént megvan az illir nyelvben is.

MARHAÁLLÁS, (marha-állás) ösz. fn. Kerítés

vagy akol, melybe a marhákat delelésre vagy éjjelre vagy nyugvásra stb. behajtják.

MARHAÁLLOMÁNY, (marha-állomány) lásd: MARHASZÁM.

MARHAAPRÓLÉK, (marha-aprólék) ösz. fn. Általán a felkonczolt marhának végtagjai, mint körmei, lábszárai, fülei, farka, továbbá némely belső részek, mint: máj, paczal, stb. Az apró marhában a máj, zúza, szárnyak, lábak stb.

MARHAATKA, (marha-atka) ösz. fn. Kullancsféle féreg, mely a szarvasmarhák szőre, vagy juhok gyapja közé veszi magát. V. ö. ATKA.

MARHABEHAJTÁS, (marha-be-hajtás) ösz. fn. Különös ért. a tilalmasban talált marhának a károsodott fél által tettleges elvétele és magához hajtása, hogy a kár megtérítéseig zálogul szolgáljon.

MARHABÉRLÉS v. BÉRLET, (marha-bérlés v. —bérlet) ösz. fn. Haszonbér neme, midőn valaki más marháinak hasznát veszi és ezen haszonvételért bizonyos árt fizet, vagy valamely szolgálatot teszen, melyeket azonban ugyanazon minőségben pl. korban kell bármikor visszaadni, mint mikor átvette.

MARHABŐGÉS, (marha-bögés) ösz. fn. A szarvasmarhának természeti erősb hangja, vagyis ily hangjának hallatása.

MARHABÖGÖLY, (marha-bögöly) ösz. fn. A bögöly nevü légynek azon faja, mely különösen a szarvasmarhákat lepi meg, és néha bőszülésig kergeti, kínozza. V. ö. BÖGÖLY.

MARHABŐR, (marha-bőr) ösz. fn. Szoros ért. a szarvasmarha lenyúzott bőre; ökörbőr, tehénbőr, borjubőr, bikabőr. *Marhabőrökkel kereskedni.* Néha jelenti a kikészített bőrt is.

MARHABŰZ, (marha-bűz) ösz. fn. A szarvasmarha kigőzölgéséből eredő sajátságos bűz.

MARHACSAPÁS, (marha-csapás) ösz. fn. Azon törött út, vagy vonal, melyet az egymás után menni szokott marhák nyomai képeznek. Úgy látszik, hogy itt a *csapás* am. *tapás*, a *tap* gyöktől. V. ö. CSAP, CSAPÁS.

MARHACSONT, (marha-csont) ösz. fn. Szoros ért. a szarvasmarha csontja. *A marhacsontokból kifőzni a velőt. Marhacsontokat égetni, és porrá törni, őrleni.*

MARHACSORDA, (marha-csorda) ösz. fn. egy seregben járó, legelő, tanyázó szarvasmarhák többsége, milyenek különösen: *gulya, ökörcsorda, tehéncsorda.* V. ö. CSORDA.

MARHACSŐSZ, (marha-csősz) lásd: MARHAŐRZŐ.

MARHACZIMER, (marha-czimer) ösz. fn. A szarvasmarhának czimere, azaz egyegy felkonczolt negyede, melyet a kivágott egyes czombok, és környékeik képeznek. V. ö. CZIMER.

MARHADÖG, (marha-dög) ösz. fn. 1) Járványos nyavalya, mely a marhákat öldösi, pl. midőn a nagy hőség és szárazság idején az úgynevezett szárrétü paczal megromlik. 2) A betegségben elhullott marha teste, hullája.

MARHAEPE, (marha-epe) ösz. fn. A marhának epéje. V. ö. EPE.

MARHAFAGYGYÚ, (marha-fagygyú v. fagyjú) ösz. fn. Marhából való fagygyú, különböztetésül más állatok fagygyujától. *Ökör-, tehén-, juhfagygyu.*

MARHAFEJ, (marha-fej) ösz. fn. A marhának feje, különösen midőn levágják, s eleségül árulják, és használják. *Marhafej tormával.*

MARHAFÜL, (marha-fül) ösz. fn. A marhának füle. *Marhafülekből főzött kocsonya.*

MARHAHAJTÁS, (marha-hajtás) ösz. fn. 1) Általán, cselekvés, midőn valaki valahová marhákat terel. 2) Különösen am. marhalopás.

MARHAHAJTÓ, (marha-hajtó) ösz. fn. 1) l. HAJCSÁR. 2) Ki orozva, vagy erőszakosan más marháját elhajtja, marharabló.

MARHAHIZLALÁS, (marha-hizlalás) ösz. fn. Szarvasmarháknak, melyek bénaságuk főleg pedig öregségök miatt, igáztatásra avagy tenyésztésre nem alkalmasak, vágószékre eladás végett bővebb élelmezése.

MARHAHÓLYAG, (marha-hólyag) ösz. fn. A négylábu marhának vízhólyaga. *Marhahólyagból csinált dohányzacskó, erszény. Marhahólyaggal bekötni az üvegek szaját.* V. ö. HÓLYAG.

MARHAHÚS, (marha-hús) ösz. fn. Szoros ért. a levágott ökörnek, vagy tehénnek húsa. Néhutt, nevezetesen túl a Dunán általán tehénhúsnak mondják. *Marhahús főve, paprikásan, gulyásosan.* Részek szerént: *szegy*, mely a melléből van (Brust, weiche Brust); *szegyfej* (Brustkern); *hasaalja; tarja*, a nyakától a három első bordáig véve, *nyaka tarja* (Halskarb), *világos tarja* (Kernkarb); *far, fartő, hossú fartő* (lange Schwanzel), *rövid fartő*, (Hievel-Schwanzel); *czimer*, azaz czombja, *hátszín* (Ried); *lapiczka* (Schulter); *felsár* (Oberschal); *dagadó* (Bauch-fleck) stb.

MARHAHÚSLÉ, (marha-hús-lé) ösz. fn. Lé, melyben bizonyos járulékokkal marhahúst főztek. *Zsiros, sovány marhahúslé.* V. ö. MARHAHÚS.

MARHAHÚSLEVES, (marha-hús-leves) ösz. fn. l. MARHAHÚSLÉ.

MARHAJÁRÁS, (marha-járás) ösz. fn. 1) l. MARHACSAPÁS. 2) Legelő, melyre a marhát hajtani szokták.

MARHAKÁR, (marha-kár) ösz. fn. A marhákban dög által vagy másképen szenvedett veszteség.

MARHAKERESKÉDÉS, (marha-kereskédés) ösz. fn. Kereskedés, melyet valaki marhákkal, nevezetesen szarvasmarhákkal űz.

MARHAKERESKEDŐ, (marha-kereskedő) ösz. fn. Ki szarvasmarhákat elad és veszen. V. ö. KERESKEDŐ.

MARHAKUPECZ, (marha-kupecz) l. MARHAKERESKEDŐ.

MARHALÁB, (marha-láb) ösz. fn. A szoros ért. vett marhának, nevezetesen ökörnek, tehénnek lába. *Kocsonya apróra vagdalt marhalábból.*

MARHALEBENYE, (marha-lebenye) ösz. fn. l. LEBENYE.

MARHALEGELŐ, (marha-legelő) ösz. fn. Legelő, melyen szorosabb ért. vett marhák élődnek, különböztetésül a *libamezőtől*, vagy ingoványos zsombékoktól, melyeket különösen a disznók járnak. Mátyusföldén: *baromlló*. Az ökrök legelője különösen: *ökörmező*.

MARHALÉGY, (marha-légy) ösz. fn. Általán, legyek faja, mely különösen a marhákra szeret szállani. V. ö. MARHABÖGÖLY.

MARHALOPÁS, (marha-lopás) l. MARHAHAJTÁS. 2)

MARHALOPÓ, (marha-lopó) ösz. fn. l. MARHAHAJTÓ. 2)

MARHANYELV, (marha-nyelv) ösz. fn. A szorosb ért. vett marhának nyelve. *Ökörnyelv, tehénnyelv, borjunyelv. Füstölt marhanyelv tormával, ecettel.*

MARHAÓL, (marha-ól) ösz. fn. Ól, melybe a marhákat rekesztik, bekötik. V. ö. ÓL, DISZNÓÓL, TYÚKÓL.

MARHAŐRZŐ, (marha-őrző) ösz. fn. Személy, ki marhákra, főleg legeltetéskor, őrizet végett felügyel; s ha különösen lőszerrel is fel van fegyverkezve, máskép: *marhacsősz*.

MARHAPACZAL, (marha-paczal) ösz. fn. Paczal a levágott marhából, és belőle készített étel. *Pástétom marhapaczallal.* V. ö. PACZAL.

MARHAPÁSZTOR, (marha-pásztor) l. MARHAŐRZŐ.

MARHAPECSENYE, (marha-pecsenye) ösz. fn. l. MARHASÜLT.

MARHÁS, (mar-h-a-as) mn. tt. *marhás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. 1) Marhákkal bővelkedő, széles ért. véve. *Marhás hajó*, áruval, eleséggel terhelt hajó. 2) Szorosb. ért. szarvasmarhákkal biró. *Marhás gazda.* V. ö. MARHA.

MARHASÜLT, (marha-sült) ösz. fn. A marhahúsnak bizonyos részei sülve, mint: *vesesült, fehérsült, rostélyos, felsár* v. *felsál*.

MARHASZÁM, (marha-szám) ösz. fn. Egy vagy több marhafajnak öszves száma, öszves mennyisége.

MARHASZÉM, (marha-szém) ösz. fn. 1) Tulajdon értelemben a szarvasmarhának szeme. 2) l. ÖKÖRSZÉMFŰ.

MARHASZÍV, (marha-szív) ösz. fn. A négylábu marhák, különösen szarvasmarha szíve.

MARHASZŐR, (marha-szőr) ösz. fn. A szarvasmarhának szőre. *Marhaszőrrel tömött derekaly, vánkos, pamlag.*

MARHASZÜLESÉG, (marha-szüleség) l. MARHATAKARMÁNY.

MARHATAKARMÁNY, (marha-takarmány) ösz. fn. Takarmány, azaz szüleség a négylábu marhák, u. m. ökrök, tehenek, lovak, juhok stb. számára. V. ö. TAKARMÁNY.

MARHATARTÁS, (marha-tartás) ösz. fn. A ‚marha' név alatt értett marhafajoknak takarmányozása; szélesebb értelemben annyi is mint marhatenyésztés.

MARHATENYÉSZTÉS, (marha-tenyésztés) ösz. fn. A négylábu marhák, ú. m. ökrök, tehenek, juhok, lovak, disznók szaporítása, különösen gulyák, ménesek, nyájak, kondák által. Szorosb ért. szarvasmarhák szaporítása.

MARHATENYÉSZTÉSI, (marha-tenyésztési) ösz. mn. Marhatenyésztésre vonatkozó, azt illető. *Marhatenyésztési gazdaság, kiadások, jövedelem.*

MARHATENYÉSZTŐ, (marha-tenyésztő) ösz. fő- és mn. Gazda, ki különösen marhák tenyésztésével foglalkodik.

MARHATIZED, (marha-tized) ösz. fn. Tizedadó neme némely marhafajokból, különösen aprómarhákból, mely már nálunk megszünt.

MARHAVÁGÁS, (marha-vágás) ösz. fn. A leütött szarvasmarhának feltagolása, s darabonként kimérése.

MARHAVÁGÓ, (marha-vágó) ösz. fn. 1) Személy, nevezetesen mészáros, ki a szarvasmarhát agyonüti, felkonczolja, és kiméri. 2) Fejsze, melylyel a szarvasmarhát agyon ütik. Azon szerszám neve, melylyel a leütött barmot konczolják, *tagló*.

MARHAVÁM, (marha-vám) ösz. fn. Vámadó, vámdíj, melyet valamely vámvonalon áthajtott marhától fizetni kell.

MARHAVÁSÁR, (marha-vásár) ösz. fn. Vásár, melyen négylábu, nevezetesen szarvasmarhákat árulnak, baromvásár. A lovakra nézve különösen *lóvásár*.

MARHAVELŐ, (marha-velő) ösz. fn. Velő a négylábu, különösen szarvasmarhák csontjaiban. *Marhavelővel készített leves, katonabéles. Marhavelőből és szírból csinált hajkenőcs.*

MARHAVÉR, (marha-vér) ösz. fn. A négylábu marhák vére, különösen, ökörvér, tehénvér, borjuvér. *Marhavérrel bekent mészárszék.*

MARHAVÉSZ, (marha-vész) ösz. fn. l. MARHADÖG.

MARI, női kn. tt. *Marit*. Mária kicsinzője. Más kép: *Maris, Mariska, Marcsa, Marika, Manyi*, és a ‚Mari'-ban levő némely betühangok áttételével: *Irma*.

MÁRIA, (héber nyelven מָרָה; am. keserüség, keserv, mások szerént מָרִים Mózes nővérétől vette eredetét, mely szóval egyezik az arab *Merjemü* név is); női kn. tt. *Máriát*. A héberektől kölcsönözött, s a keresztényeknél köz ismeretben és divatban levő név, főleg azon oknál fogva, mert Idvezítőnk anyja viselte, ki a magyaroknál máskép: *Szüz Mária, Boldogságos szüz, Boldogasszony, Szüz anya, Isten anyja* czímekkel illettetik. Azon tiszteletnél fogva, melyben

Krisztus anyja különösen a római és görög keresztény egyházban áll, több innepek hivatnak e névről, ú. m. január 23. *Mária* v. *Boldog asszony eljegyzése;* február 2. *Gyertyaszentelő Boldogasszony napja*, azaz Mária tisztulása; mart. 25. *Gyümölcsoltó Bold. napja*, vagyis az angyali idvezlet hirdetése; fekete hét pénteknapján, *fájdalmas Szüz* v. *hét fájdalmu szüz Mária*, julius 2-án *Sarlós Bold. napja;* augusztus 15. *Nagy Bolgogasszony hava*, másképMária mennybemenetele, sept. 8-án *Kisasszony napja*, azaz Mária születése; utána való vasárnapon *Mária* v. *Boldogasszony neve napja;* decemb. 8-án *Boldogasszony fogantatása.* A hónapok közől kettő neveztetik róla: *Boldogasszony hava*, azaz január, *és Kisasszony hava*, augustus. A nép némely virágokat és növényeket nevezett el róla, milyen az illatos *Mária levele.* Viselik e nevet több helységek is.

MÁRIAFALVA, falu Vas m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MÁRIAHÁZA, puszta Pest m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MÁRIAKÉP, (Mária-kép) ösz. fn. Kép, mely az Idvezítő anyját ábrázolja.

MÁRIANAP, (Mária-nap) ösz. fn. Minden innepnap, mely Mária tiszteletére rendeltetett. V. ö. MÁRIA.

MÁRIÁS, (mária-as) fn. tt. *máriás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Régi magyar pénz neme, melyből három darab egy vonás forintot tett, s egy-egy tizenhét ezüst krajczárt ért. Nevét a rajta levőMária képtől kapta.

MÁRIAUDVAR, puszta Moson m.; helyr. *—udvar-ra, —on, —ról.*

MÁRIAVÖLGY, falu Pozsony, puszta Fehér m.; helyr. *—völgy-re —ön, —ről.*

MÁRIG, (már-ig) ih. Már is, ily hamar. *Márig bele untál a munkába?*

MARIKA, MÁRIKA, MARINKA, MARISKA, tt. *Marikát, Marinkát* stb. l. MARI.

MARIN, NAGY MARIN, fn. tt. *marin-t*, tb. *—ok.* A székelyeknél am. tályog, fültőn, nyakszirten vagy egyebütt keletkező nagy csomós kelés (Kriza J.). Eredete homályos, hacsak a ‚maril' v. ‚marju' ige *mar* v. *marj* gyökét nem veszszük itt is alapul.

MARIS, tt. *Maris-t*, tb. *—ok;* l. MARI.

MÁRIS, (már-is) ösz. ih. l. MÁRIG.

MARIZSGÁL, (mar-izs-g-ál) kics. gyak. áth. m. *marizsgál-t.* 1) Valamit apróra marogat. 2) Valamit marokkal fogdos, nyomdos.

MARIZSGÁLÁS, (mar-izs-g-ál-ás) fn. tt. *marizsgálás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Cselekvés, midőn valamit marizsgálunk.

MARJ, (mar-j) fn. tt. *marj-at.* Értelmére nézve l. MAR, (2), fn. A *j* toldalék hang, mint az *orj, eperj, szederj, karéj, taréj* s némely más szókban.

MARJA, KIS—, l. a K-ban; NAGY—, ÚJ—, puszták, Bihar m.; helyr. *Marjá-ra, —n, —ról.*

MARJÁNCZ, puszta Somogy m.; helyr. *Marjáncz-ra, —on, —ról.*

MARJÍT, MARJIT, (mar-j-it) áth. m. *marjít-ott*, htn. *—ni* v. *—ani*, par. *—s.* Valamely tagot csuklójában kimozdít, kimenyít, kificsamít. Gyöke a mozgást jelentő *mar.* V. ö. MAR, elavult gyök.

MARJÚL, (mar-j-úl) önh. l. MARÚL.

MÁRK, (1) férfi kn. tt. *Márk-ot.* A négy evangéliomírók egyikének neve. Marcus. *Búsaszentelő Márk napja.* A latinban vagy *marcus*-tól eredett, midőn pőrölyt, vagy a *mas* (gen. maris) szótól lett elsőben *maricus*, midőn férfiast jelentene.

MÁRK, (2), falu Zemplén m.; helyr. *Márk-ra, —on, —ról.*

MÁRKA, fn. tt. *márkát.* Sulymérték (fél font) melylyel főleg aranyat és ezüstöt mérnek. Egy márka arany 24 karatot teszen, és egy karat 12 szemert (grant). Hajdani időkben külföldön egy ezüst márka nyolcz obont (unciát) vagy 16 latot tett, s egy uncziа egy tallért. De ezen számitás a 14-dik században megváltozott, s már ekkor egy ezüst márka csak három forintból állott. A mostani új pénzláb behozatala előtt a finom kölni márka tizenhárom száz tallért és nyolcz garast, vagy tizennégy porosz tallért, vagy 20 conventiós forintot tett. A régi magyar iratokban a márka (latinul: marca) *girá*-nak neveztetik. L. GÍRA.

MARKAFALVA, falu Trencsén m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MARKAKÖPI, l. MARKAPÖKI.

MARKAPÖKI, (marka-pöki) ösz. mn. és fn. Gúnyosan szólva am. hetvenkedő, dicsekedő, magát hányövető, különösen ki magát bátornak, vitésznek, vállalkozónak hirdeti, de csak szájjal az, nem pedig tettel. Erről t. i. mondani szokás, hogy *pöki a markát*, mint az erős kézi munkához készülő ember szokott tenni.

MARKASZ, falu Heves m.; helyr. *Markasz-ra, —on, —ról.*

MARKÁSZ, (mar-ok-ász) ön. és áth. Szokottabban l. MARKOLÁSZ.

MÁRKASZÉK, faluk Bihar és Kraszna m.; helyr. *—szék-re, —en, —ről.*

MARKGRÓF, törökmagyarosan: *marczibán*, l. ŐRGRÓF.

MARKHÁZA, puszta Nógrád m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MARKÓ, (1), l. MÁRK.

MARKÓ, (2), falu Veszprém m.; helyr. *Markó-ra, —n, —ról.*

MARKÓCZ, faluk Somogy és Vas m.; helyr. *Markócz-ra, —on, —ról.*

MÁRKOD, erdélyi falu Maros székben; helyr. *Márkod-ra, —on, —ról.*

MARKOL, (mar-ok-ol) áth. m. *markol-t.* Valamit marokkal megfog, marokba szorít. *Kardot, kapát, kaszát markolni. Verekedésben megmarkolni az ellenfél üstökét. Belemarkolni a zsákba. Kimarkolni néhány huszast az erszényből. Felmarkolni a vágott dohányból néhány pipára valót.* V. ö. MAROK.

MARKOLÁS, (mar-ok-ol-ás) fn. tt. *markolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valamit markolunk, marokba fogunk, szorítunk.

MARKOLÁSZ, (mar-ok-ol-ász) önh. m. *markolász-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*ss*. Valamiben marokkal kotonoz, kutat. *Zsebében könyökig markolász, s nem talál semmit. A rákfogók a partlikakban markolásznak.* Használtatik áthatólag is, s am. marokkal fogdos valamit. *A vető kimarkolássza a magot a lepedőből.*

MARKOLÁSZÁS, (mar-ok-ol-ász-ás) fn. tt. *markolászás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valamiben vagy valamit markolászunk.

MARKOLAT, (mar-ok-ol-at) fn. tt. *markolat-ot*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. Bizonyos kézbeli eszközök azon vége, vagy nyélrésze, melyet marokba szokás szorítani, midőn használjuk. Különösen a kard, tőr, késféle fegyverek és eszközöknek többnyire görbe a fogója. *Megragadni a kard markolatát. A tört markolatig beütni.* Máskép: *maroklár, fogató, fogantyú, bóda.*

MARKOLATFA, (markolat-fa) ösz. fn. Általán, némely eszközöknek fából való nyaka, fogója, melyet a velők bánó markába fog, milyenek a hegedű, brúgó nyaka, vagy a kaszanyélnek horgas fogatója.

MARKOLATGOMB, (markolat-gomb) ösz. fn. A kardnak gomb, vagy karikaforma feje, mely a markolatot képezi. V. ö. MARKOLAT.

MARKOLATKOSÁR, (markolat-kosár) ösz. fn. Sodronyból vagy vas lemezből álló gyürüzet a kard markolatán, mely a vívó kezét az ellencsapástól védi.

MARKOLYASZILVA, (markolya-szilva) ösz. fn. Fekete, apró szemü, igen édes szilvafaj.

MARKOS, (mar-ok-os) mn. tt. *markos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Átv. ért. mondjuk emberről, ki izmos kézzel, karral, és marokkal bir. *Markos legény.* 2) Lómértékre alkalmazva am. bizonyos számu maroknyi magasságu. *Tizenhat markos ló.* V. ö. MAROK.

MÁRKOS, (1), l. MÁRK.

MÁRKOS, (2), erdélyi falu f. Fehér m.; helyr. *Márkos-ra*, —*on*, —*ról*.

MÁRKOSFALVA, erdélyi falu Kézdi székben; helyr. —*falvá-ra*, —*n*, —*ról*.

MARKOTA, női kn. l. MARGITA. Van ily nevü helység is Győrvármegyében, melyről közmondás: *Heten vannak, mint a markotai ördögök*, t. i. ‚Ördög' nevezetü lakosok; helyr. *Markotá-n*, —*ra*, —*ról*.

MARKOTÁN, MARKOTÁNY, lásd: MARKOTÁNYOS.

MARKOTÁNYOS, fn. tt. *markotányos-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Személy, ki a katonáknak a laktanyákban és táborban, ételeket, italokat árul. Az olasz *mercatante* (kereskedő) s német *Marketender* után alakult, mint *Fuhrmann*-ból *furmányos*. A nőszemély *markotányosnő*.

MARKOTÁNYOSKODIK, (markotány-os-kodik) k. m. *markotányoskod-tam*, —*tál*, —*ott*. Mint markotányos a katonák számára holmi ételekkel és italokkal üzérkedik.

MARKOTÁNYOSNÉ, (markotányos-né) ösz. fn. Markotányos felesége.

MARKOTÁNYOSNŐ, markotányos-nő) ösz. fn. l. MARKOTÁNYOS alatt.

MARKOTÁNYOSSÁG, (markotány-os-ság) fn. tt. *markotányosság-ot*, harm. szr. —*a*. Markotányosi üzérkedés, keresetmód.

MÁRKUS, férfi kn. l. MÁRK.

MARKUSFALU, falu Szepes m.; helyr. —*falu-ba*, —*ban*, —*ból*.

MÁRKUSFALVA, l. MÁRKOSFALVA.

MARKUSKA, falu Gömör m.; helyr. *Markuská-ra*, —*n*, —*ról*.

MARKUSÓCZ, falu Vas m.; helyr. *Markusócz-ra*, —*on*, —*ról*.

MARMONY, puszta Szepes m.; helyr. *Marmony-ba*, —*ban*, —*ból*.

MARMOTA, fn. tt. *marmotát*. A patkányok neméhez tartozó állatfaj, melynek négy körme, rövid és vékony szőrü farka, felfújt pofája, s két felől bajuszféle szőre van. Nagyságra a tengeri nyúlhoz hasonló. (Mus marmota.) A havasok üregeiben lakik, s a télnek nagyobb részét alva tölti.

MÁRNA, fn. tt. *márnát*. Linné szerént a pontyok neméhez tartozó halfaj, melynek fő különböztető jegye, hogy bajuszszőre van; innen latinul: *barbo* v. *barbus*, németül: *Bartfisch*. Közel áll hozzá a tót *mrena*.

MARÓ, (1), (mar-ó) mn. tt. *maró-t*. 1) Ami fogakkal mar, azaz tép, szakgat, harap valamit. *Egymást maró ebek.* 2) Átv. ért. valamely erős nedv, mely bizonyos testeket mintegy megmar, megrág. *Maró ecset.* 3) Képes kifejezéssel a kedélyt, szívet gyötrő, kinzó. *Lelket maró gonoszsági öntudat.* Néhutt tájdivatosan am. *törő*, de ez értelemben inkább *moró*, a *mor* gyöktől, melyből lett *morzsa, morzsol*. Ily értelemmel bir ezen mondatban is: *Töri, marja* (zúzza) *magát*.

MARÓ, (2), erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Maró-ra*, —*n*, —*ról*.

MARÓCSA, falu Baranya m.; helyr. *Marócsá-ra*, —*n*, —*ról*.

MARÓCZ, faluk Baranya és Szala m.; helyr. *Marócz-ra*, —*on*, —*ról*.

MAROF, puszta Szala m.; helyr. *Marof-ra*, —*on*, —*ról*.

MAROGAT, (mar-og-at) gyak. áth. m. *marogat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *marogass*. Gyakran, vagy ismételve v. folytonosan mar. *Az üszőbe vett ökröt marogatják a szelindekek.* Szokottabban: *mardos*.

MAROK, (mar-ok) v. **MARÉK**, (mar-ék) fn. tt. *markot*, harm. szr. —*a*. kicsiny. *marokcsa, markocska*. 1) A szoros ért. vett kéznek azon öble, alsó v. belső része melyet a tenyér, és féligmeddig begörbített ujjak képeznek. Marokká alakítjuk kezünket, midőn vele fogni vagy bele szorítani akarunk, s ennélfogva

mindig kell bizonyos üregnek lennie, mibe a megszorítandó tárgy beférjen. Ha ujjainkat oly szorosan begörbítjük, hogy köztök és a tenyér között semmi hézag nem marad, akkor a marokból *ököl* lesz, melylyel nem fogni vagy szorítani, hanem ütni, vagy döfni szoktunk. *Valamit marokba fogni, marokkal szedni, marokban tartani. A gabonát marokkal vetni.* Az aratóknál, *egy marok búza, árpa, illetőleg nád, káka*, melyet az arató egy nyalábban a földre fektet. — *Markokban fekvő gabona*, melyet még kévébe nem kötöztek. Innen öblös mérték gyanánt is használtatik. *Egy marok liszt*, ami egy marokba fér. *Egy marok föld. Jobb egy marok szerencse, mint egy köböl ész.* (Km.). Ez esetben *nyi* képzővel is párosúl: *maroknyi.* 2) Mint kisebbféle mérték neme jelent átv. ért. kicsit, keveset. *Marok had, marok nép. Egy marok szénám sem termett.* 3) Mennyiben a marokkal valamit fogni, tenni szoktunk, jelenti az erőnek alkalmazását, munkához való készülést ezen mondatokban: *pöki a markát*, azaz erős munkához készül, vagyis inkább csak hetvenkedik, magát hánytorgatja.

„Csak köpi az markát — de megássa árkát,
Ej-ej rizskásának mondja az tatárkát."
Ének a XVI. századból. (Thaly K. gyüjt.).

Markába szakadt a hazugság. (Km.). 4. Mérték, melylyel a lovak magasságát szokás mérni. Egy marok négy bécsi hüvelyket tesz, és így három marok egy láb. *Tizenöt markos ló*, mely körme aljától föl a marig tizenöt maroknyi, azaz öt lábnyi magas.

Mi e szó elemzését illeti, gyöke *mar* azon szók osztályába tartozik, melyekben az *ar* kört, görbeséget, kerek hajlást, körmozgást jelent, milyenek *far, paripa, parittya, paracskó, varsa*, ide tartozik *burok*, sőt a görbeségre vonatkozó *forog* is. A görög és latin nyelvekben is a markot jelentő szók fogalom és hangviszonyban látszanak állani a kerekdedséget és forgást jelentő szókkal. A görögben *γύαλον (vola)* és *γύψ (vultur)*; továbbá a latin *vola* rokon a *volvo, voltur* (vultur) szókkal; valamint a latin *vultus* is (voltus) az emberi arcz kerekdedségére látszik vonatkozni. Különösen a magyar ‚marok' is fordulást jelent a tájdivatos ‚maroklik' szóban. Mindenek fölött figyelmet érdemel a hangokkan is egyező, bár elavult görög *MAPH*, mely kezet jelent, s viszonyban áll a *μάρπτω* igével, mely am. megfogom, körülfogom stb. s még inkább a perzsa *marads* = *marok* (Beregszászi).

MÁROK, falu Bereg m.; NÉMET—, HERCZEG—, Baranya megyében; helyr. *Márok-ra, —on, —ról.*

MARÓKA, (mar-ó-ka) fn. tt. *marókát.* Bogárnem, fonaldad, csipkés csápokkal, és tompa falámmal (Mordella.)

MAROKHÁZA, erdélyi falu Doboka TÓT—, falu Nógrád, m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MAROKLÁR, (mar-ok-la-ar) fn. tt. *maroklár-t*, tb. *—ok.* L. MARKOLAT.

MAROKLAT, l. MARKOLAT.

MAROKLIK, (mar-ok-lik) k. m. *marokl-ott*, htn. *—ani.* Lőrincz Károly szerént a kapnikbányai szójárásban am. ficzamodik, meg- vagy kimarúl, kivagy elfordúl. *Karom a vállamban megmaroklott.*

MAROKNYI, (mar-ok-nyi) mn. tt. *maroknyi-t*, tb. *—ak.* Tulajd. ért akkora mint a marokká alakított kéz, vagy annyi, ami egy marokba fér. *Tizenhat maroknyi ló*, melynek magassága tizenhat marok. *Maroknyi búza.* Átv. ért. kicsi, kevés. *Maroknyi sereg. Egy maroknyi liszte sincs.* V. ö. MAROK.

MARÓKŐ, (maró-kő) ösz. fn. Lásd: POKOLKŐ.

MÁROKPAPI, falu Bereg m.; helyr. *Márokpapi-ba, —ban, —ból.*

MAROKVAS, (marok-vas) ösz. fn. Vas lemez, melyet alul a tengelyhez forrasztanak, s mely a tengelyt mintegy marokként általfogja, megmarkolja. Szélesb ért. akármely lemez vasból, mely összetartó kapcsul szolgál.

MAROKVASAZ, (marok-vasaz) ösz. áth. Valamely eszközt marokvassal ellát. *A keréktengelyt megmarokvasazni.*

MAROKVERŐ, (marok-verő) ösz. fn. 1) Arató munkás, ki a markokra rakott gabonát kévékbe köti. 2) Azon czövek, melylyel a kévekötő munkás a kötelet a kévékre tekeri, s azokat veregetve egyengeti.

MAROKZÁLOG, ösz. fn. Ingó zálog, kézi zálog.

MÁRON, falu Kraszna m.; helyr. *Máron-ba, —ban, —ból.*

MAROS, (1), (mar-os) mn. tt. *maros-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Maró, azaz rágó. Mondják némely erős nedvekről, melyek bizonyos testeket mintegy marva, rágva megpuhítanak. Igéből lett melléknév, mint: *takaros, pirítos*, néhol: pirítós, *magasztos.* Szokottabban megnyújtva: *marós.*

MAROS, (2), folyóvíz, mely Erdélyből ered, és Szegednél a Tiszába foly.

MAROS, (3), l. MAROSSZÉK.

MAROS, (4) NAGY—, mváros, KIS—, falu Hont m.; helyr. *Maros-ra, —on, —ról.*

MARÓS, (mar-ó-s) mn. tt. *marós-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Maró tulajdonsággal biró. *Marós eb. Marós nedvek.*

MAROSD, puszta Somogy m.; helyr. *Marosd-on, —ra, —ról.*

MAROSFALVA, falu Bars m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MAROSKÖZ, (Maros-köz) ösz. fn. A Maros folyó és Fehér- Körös közt fekvő vidék.

MAROSSZÉK, a székely székek egyike Erdélyben.

MAROS-VÁSÁRHELY, erd. város Maros székben; helyr. *Vásárhely-én* v. *—t, —re, —ről.*

MARÓT, puszta Somogy m.; helyr. *Marót-ra, —on, —ról.*

MARÓTH, ARANYOS—, mváros Bars m.; APÁT—, EGYHÁZAS—, faluk *Hont—*, PILIS—, Esztergom, PUSZTA—, puszta Somogy m.; helyr. *Maróth-ra, —on, —ról.*

MARÓTLAKA, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *—laká-ra —n, —ról.*

MÁRPOD, erdélyi falu Újegyház szász székben; helyr. *Márpod-ra, —on, —ról.*

MARS, fn. tt. *mars-ot.* 1) A francsia *marche* után am. hadi rendben való lassúbb vagy gyorsabb lépés, vagy ily lépésben utazás. Egyszersmind menést parancsoló vezényszó, magyarul: *indúlj! menj!* 2) zenemű, melynek időmértéke a lépés időmértékével egyezik, azaz valamely ütenyrészre egy lépés esik; magyarosan: *induló.*

MÁRS, fn. tt. *márs-ot.* A római hitregében a hadak istenének vagy hadúrnak neve, Görögül: Ἄρης (erős?) A csillagászatban 4-ik bolygó (planeta) neve.

MARSGYAKORLAT, (mars-gyakorlat) ösz. fn. Katonai gyakorlat a hadrendi lépésben.

MARSNAP, (mars-nap) ösz. fn. Azon nap, midőn a költöző katonaság a kiszabott úton előhalad, különböztetésül a *pihenő-* vagy nyugnaptól (Rasttag).

MARSOL, (mars-ol) önh. m. *marsol-t.* Marsban megy, hadi csapatként vagy hadi rendben utazik. (Marschiren). Közkatonai nyelven: *masíroz.*

MARSOLÁS, (mars-ol-ás) fn. tt. *marsolás-t*, tb. *—ok.* Hadi rendben vagy hadi csapatként utazás.

MART, (mar-t) fn. tt. *mart-ot*, harm. szr. *—ja.* 1) Molnár A. szerént, *littus*, és *ripa*, tehát jelent általán vízpartot, legyen az tenger, tó, vagy folyó.

„Duna martján két szép nádszál,
Mind a kettő szépen talál."

Népdal.

Néhutt azonban a ‚mart' inkább a kisebb folyókról, a ‚part' a nagyobbakról van szokásban. Ellenben némelyek szerént partja a tengernek van, s megegyezik vele a latin *portus*, a müncheni codex irója is ez értelemben használja. 2) Szélesb ért. nemcsak a víznek van martja, hanem akármely térségnek vagy hegynek, hol a föld kisebb-nagyobb mértékben fölmagasodik, és meredek, honnan a székelyeknél hallani: *föl akartam menni a hegyre, de nagy martra akadtam.* Ezen értelem rejlik a *Magasmart, Vörösmart, Martos* helynevekben is.

Nincs kétség benne, hogy a *mart* és *part* szókban az emelkedés, magasság alapfogalma a jellemzetes, melyet különösebben az *ar*, illetőleg az *r* hang is jelképez, s rokon hozzájok a felhangu *mered* is, honnan: *meredek.* Ugyanezen alapfogalom és alaphang rejlik a latin *ripa, portus* szókban. V. ö. MAR, (2), főnév.

MÁRT, (már-t) áth. m. *márt-ott*, htn. *—ni* v. *—ani*, par. *—s.* Valamely testet bizonyos nedvbe ereszt, lenyom, lemerít, jobbára azon czélból, hogy nedvessé legyen, átázzék, vagy a nedvet fölmerje vele. *A szivacsot, száraz ruhát vízbe mártani. Kanalat mártani a lébe. Kenyeret mártani a becsinálltba. A bőröket bemártani a vízbe. Kenyérrel kimártani a káposztát. Hússal kimártani a tormáslevet. Gyertyát mártani,* am. a híg fagygyuba eregetett fonalat gyertyává alakítani. Ez igében a *t* cselekvést, tevést jelentő képző, mint a *tart, sért, vesz* igékben, s gyöke *már*, melynek vékony hangon megfelel a *mer, merít, merül*, és a latin: *mergo.* Eredeti jelentése kétségen kivül az *ár* szótagban, illetőleg szóban rejlik, s az *m* leginkább csak előtétül szolgál, ami világosan kitetszik abból, hogy *árt, m* nélkül is szinte *márt* értelemben használtatik, ezen kifejezésben: *magát valamibe ártani*, azaz *mártani.*

MÁRTA, női kn. tt. *Mártát.* Ismeretes bibliai személy neve, ki házában vendégül fogadta az Idvezítőt, s kitünő készséggel szolgála neki. *Sürögő, szorgalmatos Márta.* Némelyek szerént sziriai nyelven am. *házi urnő*, mások szerént héber erdetű s am. *szomorú.*

MARTALÉK, (mar-t-al-ék) fn. tt. *martalék-ot*, harm. szr. *—a* v. *—ja.* Ragadmány, zsákmány, melyet a fenevadak fogaikkal mardosva vagy körmeikkel marczangolva szereznek. Szélesb ért. rablás vagy erőszak által szerzett jószág.

„Ne adj martalékra az idegeneknek,
Kik mind azon vadnak hogy megemészszenek."

Versezet a XVI. szászadból (A magyar nyelv és irod. Toldy F.-től).

Elemezve: *mardalék*, az elavult *mardal* (am. mardos) törzsöktől, melyből *mardalódik* és *martalócz* is származott.

MÁRTALÉK, (már-t-al-ék) fn. tt. *mártalék-ot*, harm. szr. *—a* v. *—ja.* Hígan készített, leves főzet, mint mellékétel, valamely más ételhez, melyet bele mártogatva szokás enni. *Paradicsomalmás, vereshagymás mártalék.*

MÁRTALÉKCSÉSZE, (mártalék-csésze) ösz. fn. Csésze, melyben a mártalékféle főzetet, leves étket feladják.

MARTALÉKHAJÓ, (martalék-hajó) ösz. fn. Tengeri kalózok által elfogott és zsákmányná tett hajó. Különbözik: *martalócshajó.*

MARTALÓCZ, (mar-t-al-ócz) fn. tt. *martalócz-ot*, harm. szr. *—a* v. *—cza.* Rabló, orv, ki rablásból vagy zsiványságból, általán hamis úton, módon élősködik. „Ott megh esmerték az uram jobbágyi ökreit szőrén mind, de azért nem adta megh, hanem egy martalócz állatot elé koparíth és azzal azth vallatta hogy az ökrek az tereké (ökrök az töröké) nem az uram jobbágyié." Levél 1559-ből. (Szalay Á. 400 m. l.). Dankovszky szerént *martolosz* az illír nyelvben személy, ki emberekkel mint rabokkal kereskedik. V. ö. MARTALÉK.

MARTALÓCZHAJÓ, (martalócz-hajó) ösz. fn. Tengeri kalózok hajója, kalózhajó.

MÁRTÁN, falu Szala m.; helyr. *Mártán-ba, —ban, —ból.*

MÁRTÁS, (már-t-ás) fn. tt. *mártás-t*, tb. *—ok.* 1) Cselekvés, midőn valaki valamit vagy valamibe márt. 2) L. MÁRTALÉK.

MÁRTÁSCSÉSZE, (mártás-csésze) l. MÁRTALÉKCSÉSZE.

MÁRTAT, (1), (már-t-at) fn. tt. *mártat-ot*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. Amit mártottak. *Egy mártatból való gyertyák.*

MÁRTAT, (2), (már-t-at) mivelt. m. *mártat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *mártass*. Meghagyja, vagy parancsolja, hogy valaki valamit mártson. *Gyertyát mártatni.*

MARTFALVA, falu Zaránd m.; helyr. —*falvá-ra*, —*n*, —*ról*.

MARTFŰ, puszta Heves m.; helyr. —*fü-re*, —*n*, —*ről*.

MARTI, (mar-t-i) mn. tt. *marti-t*, tb. —*ak*. Martról való, ott létező, martra vonatkozó. *Marti föld, széna. Marti fecske.* V. ö. MART.

MARTIKA, (mar-t-i-ka) fn. tt. *martikát*. Az egylakiak seregéből és négyhímesek rendéből való növénynem; hímvirágának csészéje négy levelü, bokrétája négy metszésü, hímszálai hosszúk, anyavirágának csészéje nincs, bokrétája három-négy fogu, makkja egy magvu. Az útifühöz hasonló, tóparton tenyészik, s innen a neve. (Littorella.)

MARTILAPU, (marti-lapu) ösz. fn. Köznyelven a *lókörmü szattyú* (tussilago farfara) neve, máskép szintén köznyelven: *kis édeslapu, lókörömfü*.

MARTINYA, falu Vas m.; helyr. *Martinyá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁRTIR, (a hellen *μάρτυρ*-ból) fn. l. VÉRTANÚ.

MARTIROMSÁG, MARTIRSÁG, l. VÉRTANUSÁG.

MÁRTIUS, MÁRCZIUS, fn. tt. *mártius-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. A polgári évben sor szerént harmadik hónap, magyarul *bőjtmás hava*, újabb divattal: *tavasszelő* v. *harmadhó*.

MARTIUSI (martius-i) mn. tt. *martiusi-t*, tb. —*ak*. Martiusból való, martiusban lenni szokott, martiusban keletkezett, készített, nőtt, virágzott stb. *Mártiusi hó, napfény, sor, virág, zivatar.*

MÁRTÓ, mn. és fn. tt. *mártó-t*. Aki valamit márt, illetőleg mártva készit. *Gyertyamártó.*

MÁRTOGAT, (már-t-og-at) áth. m *mártogattam*, —*tál*, —*ott*. Gyakran, ismételve márt valamit. *Gyertyát mártogatni. A szennyes ruhát vízbe mártogatni. A leves étket kenyérrel kimártogatni.* Átv. ért. mondják magyar tánczosról, midőn a tánczosnőt lelebuktatja, meg fölemeli.

MÁRTOGATÁS, (már-t-og-at-ás) fn. tt. *mártogatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Gyakori cselekvés, midőn mártogatnak valamit vagy valakit. V. ö. MÁRTOGAT.

MARTON, NAGY—, falu, KIS—, sz. kir. v. Sopron m.; helyr. *Marton-ba*, —*ban*, —*ból*.

MÁRTON, (1), (*Mars*-tól látszik eredettnek, midőn annyit jelent mint: bátor, merész); férfi kn. tt. *Márton-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*ja*. Martinus. *Szent Márton napja*, novemb. 11-dikén. *Szent Márton hegye*, máskép: *Pannonhegye* v. *halma. Márton lúdja*, melyet Márton napján ölnek, s mellcsontjából és hátgerinczéből a legközelebbi tél időjárását szok a köznép jövendölni. Ha több rajta a vörösség, több lesz a lágy idő, ha pedig nagyobbrészént fehér, sok lesz a hó. A Márton lúdjának legendai eredete van, mert midőn szent Mártont püspökké választotta a nép, szerénységből a ludak ólába bújt, de ezek felzajdulva elárulták.

„Késő őszben volt ez a nap,
Már mindenütt elkele
Márton lúdja." Kisf. S.

A népmonda szerént szent Márton néha fehér lovon jön, azaz havat hoz. E nevet több helység viseli Magyar- és Erdélyországban.

MÁRTON, (2), NAGY—, falu Somogy m.; helyr. *Márton-ba*, —*ban*, —*ból*.

MARTONFA, faluk Baranya és Szala, puszta Vas m.; helyr. *Martonfá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁRTONFALVA, faluk Gömör, Nyitra és Szabolcs m.; erdélyi falu Fehér m. és Kézdi székben; helyr. *Mártonfalvá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁRTONHEGYE, erdélyi falu Nagy-Sink székben; helyr. —*hegyé-re*, —*n*, —*ről*.

MÁRTONKA, kicsiny. férfi kn. Kis, vagy fiatal Márton, máskép: *Marczi*. V. ö. MÁRTON.

MÁRTON LÚDJA, ösz. fn. Lásd: MÁRTON alatt.

MÁRTONNAP, (Márton-nap) ösz. fn. November 11-dike, mint Sz. Márton tiszteletére rendelt nap.

MÁRTONOS, erdélyi falu Udvarhely székben; helyr. *Mártonos-ra*, —*on*, —*ról*.

MÁRTONSZŐLŐ, (Márton-szőlő) ösz. fn. Virágzásban elkésett szőlőfürt, mely a többinél apróbb szemü, s Mártonnap körül érik meg.

MÁRTONTELKE, erdélyi falu Felső Fehér m.; helyr. —*telké-re*, —*n*, —*ről*.

MARTONVÁSÁR, mváros Fehér m.; helyr. —*vásár-ra*, —*on*, —*ról*.

MARTONYI, falu Borsod m.; helyr. *Martonyi-ba*, —*ban*, —*ból*.

MARTONYOS, falu Bács m.; helyr. *Martonyos-ra*, —*on*, —*ról*.

MARTOS, (mar-t-os) mn. tt. *martos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Aminek martja, azaz partja van. *Martos patak, tó.* Van ily nevü helység is Komáromvármegyében a Nyitra martján; helyr. *Martos-on*, —*ra*, —*ról*.

MÁRTYÁNCZ, falu Vas m.; helyr. *Mártyáncz-ra*, —*on*, —*ról*.

MARÚL, MARUL, (mar-úl) önh. m. *marúl-t*. Menűl, ficzamik, ficzamodik, kicsuklik, kirándúl. *Karja könyökben, lába bokában kimarúlt.* V. ö. MAR elavult gyök.

MARÚLÁS, MARULÁS, (mar-úl-ás) fn. tt. *marulás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Menülés, ficzamodik, midőn valamely tag kirándúl a csuklójából.

MÁRVÁNY, fn. tt. *márványt*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. A mészkőnek egyik tömött, finom,

és szilárd szövetü faja, melyet szép simára és fényesre lehet csiszolni. Színre nézve van *tiszta fehér, egészen fekete, tarka, pettyes, csíkos, habos, eres* stb. márvány. *Márványkő. Márványból épített palota. Márványnyal kirakott folyosó, templom. Márványból állított emlék.* Minthogy a márvány igen kemény, innen képes kifejezéssel: *márvány szív, kebel*, am. kemény, érzéketlen. „Mert márványkő volna is a ked szíve, de megszánna, ha látná ked, mint vagyok.“ Mikes Kelemen levelei. Az igen síma testeket is márványhoz szokták hasonlítani. *Sima, mint a márvány.* Különösen a szép fehér bőrt a fehér márványhoz, alabastromhoz hasonlítják.

„Alabastrom fehér nyaka.“

Faludi.

E szó egy a hellén : μάρμαρος, latin : *marmor*, német *Marmor*, a tót *mramor*, franczia *marbre*, török *mermer*, persa *marvah* stb. nevekkel. Alapfogalom benne vagy az *erős* szövedék, melyet csak nagy erőszakkal törhetni szét, s ezen fogalmat az *r* festőileg fejezi ki; vagy a vörös és általában fényes szín, mely némely fajnak szinte egyik tulajdona.

MÁRVÁNYALAPZAT, (márvány-alapzat) ösz. fn. Valamely műnek pl. szobornak,épületnek stb. összes alapja márványból.

MÁRVÁNYASZTAL, (márvány-asztal) ösz. fn. Márványkőből készült asztal. *Márványasztalon olvasni az aranyat, ezüstöt.*

MÁRVÁNYBÁNYA, (márvány-bánya) ösz. fn. Kőbánya, melyből márványt fejtenek vagy ásnak.

MÁRVÁNYFEJTÉS, (márvány-fejtés) ösz. fn. Kőbányai munka, midőn a márványtömegből hasábokat szakgatnak ki.

MÁRVÁNYFURÓ, (márvány-furó) ösz. fn. A kőfaragók aczéleszköze, melylyel a márványkőben likakat csinálnak.

MÁRVÁNYKÉP , (márvány-kép) ösz. fn. l. MÁRVÁNYSZOBOR.

MÁRVÁNYKŐ, (1), (márvány-kő) ösz. fn. l. MÁRVÁNY.

MÁRVÁNYKŐ, (2), puszta Gömör m.; helyr. *Márványkő-re, —n, —ről.*

MÁRVÁNYKÖTÉS, (márvány-kötés) ösz. fn. Könyvtábla, mely márványozott, azaz márvány módjára habos, pettyes papirral vagy bőrrel van borítva.

MÁRVÁNYKÚPCSIGA , (márvány-kúp-csiga) ösz. fn. A kúpcsigák egyik faja, melynek szép barna, vastag, erős, és fényes tekenőjét, illetőleg tülkét hófehérségü szívded pettyek tarkítják. (Conus marmoratus).

MÁRVÁNYLAP, (márvány-lap) ösz. fn. Márványkőből alakított lap, vagy tábla. *Márványlapokkal terített padolat, folyosó. Márványlapra vésett sírirat.*

MÁRVÁNYMÍVES, (márvány-míves) ösz. fn. Kő- vagy képfaragó, ki márványból különféle műveket, pl. síremlékeket, szobrokat, edényeket stb. készít.

MÁRVÁNYMUNKA, (márvány-munka) ösz. fn. Mindenféle mű, melyet márványkőből készítenek, pl. emlékoszlop, asztal, medencze.

MÁRVÁNYMŰ, (márvány-mű) ösz. fn. l. MÁRVÁNYMUNKA.

MÁRVÁNYMÜVES, l. MÁRVÁNYMÍVES.

MÁRVÁNYNEMŰ, (márvány-nemü) ösz. mn. Afféle vagy olyanféle mint a márvány.

MÁRVÁNYOS, (márvány-os) mn. tt. *márványos-t* v. *—at*, tb. *—ak*. 1) Márványnyal bővelkedő, márványt termő, márványnyal kirakott. *Márványos hegyek. Márványos falak, padolat, folyosó.* 2) Márványhoz hasonló szinüre festett. *Márványos könyvtábla.* Szokottabban : *márványozott.*

MÁRVÁNYOZ, (márvány-oz) áth. m. *márványoz-tam, —tál, —ott*, par. *—z*. 1) Márványkővel kirak, behúz, beföd. *A fürdők, nyári paloták padolatát márványozni.* 2) Márványt játszó, pettyes, csíkos, eres, habos szinekkel fest valamit. *Meszelés helyett márványozni a falakat. Papírt, bőrt márványozni.*

MÁRVÁNYOZÁS, (márvány-oz-ás) fn. tt. *márványozás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, midőn márványoznak valamit. V. ö. MÁRVÁNYOZ.

MÁRVÁNYOZAT, (márvány-oz-at) fn. tt. *márványozat-ot*, harm. szr. *—a*. 1) Azon márványmű, melylyel valamit kiraktak, befödtek, ékesítettek, stb. 2) Festett mű, mely a márvány szinét utánozza. V. ö. MÁRVÁNYOZ.

MÁRVÁNYOZÓ, (márvány-oz-ó) fn. tt. *márványozó-t*. Festő mives, ki márványszinre fest, tarkáz, pettyez valamit.

MÁRVÁNYOZOTT, (márvány-oz-ott) mn. tt. *márványozott-at*. 1) Márványkövekkel, lapokkal kirakott, födött, borított, ékesített. *Márványozott falak, folyosók.* 2) Márványt utánozó szinekkel festett. *Márványozott bőr, papir.*

MÁRVÁNYSZOBOR, (márvány-szobor) ösz. fn. Márványkőből faragott szobor. Átv. ért. feszes állásu, életnélküli, mereven magatartásu ember.

MÁRVÁNYTÁBLA, (márvány-tábla) ösz. fn. l. MÁRVÁNYLAP.

MÁRVÁNYTÖMEG, (márvány-tömeg) ösz. fn. Tömörült márványdarab.

MÁRVÁNYZAT, l. MÁRVÁNYOZAT.

MÁS, (1). mn. és fn. tt. *más-t*, tb. *—ok*. Hasonlításra vonatkozik,mely által bizonyos pontban viszonyított személyek vagy dolgok és tulajdonságaik között különbséget teszünk, vagyis azonosságukat tagadjuk. 1) Mint főnévi helyettes jelent minden személyt, bizonyos határozott személyen vagy személyeken kivül, pl. *Nem én küldöttem pénzt, hanem más. Másnak szól a levél, nem neked. Őt szeretem, és kivüle senki mást. Azt tudjuk mi is, mások is. Az a ti dolgotok, nem másé. Péteréken kivül voltak ott mások is. Kövérebb a más disznó vagy szalonnája.* (Km. latinul : Vicinum pecus plenius uber habet).

„Van itt kihez fogontozzam,
Máshoz nem is ragaszkodom."

Székely tánczvers.

2) Ellentétes jelentésü az *önmaga, sajátmaga, tulajdon* személyviszonyos szókkal, pl. *Mások ügyeibe avatkozván a magáét elhanyagolja. Mások háza, nem a magáé előtt seper. Másét bántja. Másét nebántsdnak hívják.* (Km.) *Könnyü a máséból* (t. i. adni vagy költeni). *Más feleségét éli. Más kárán nem akar tanulni. Magadat okold, ne mást. Ebé az, ami a másé.* (Km.). *Más kebelébe szed epret.* (Km.). *Más pénzére iszik. Más szájával eszik. Más eszével gondolkozik. Másokért fárad, másra keres, nem magáért, és magára. Mástól reméll szabadulást, Másét keresi, magáét veszti. Mást vakar* v. *tisztít, maga rühes.* (Km.). *Mit magad tehetsz, másra ne bízd.* (Km.). *Ne kivánd a másét, tartsd meg a magadét.* (Km.). *Ki magának rosz, másnak sem jó.* (Km.). *Mást korhol, maga nyakig ázik.* (Km.). Ez értelemben is főnév helyett áll. 3) Midőn elválasztó ellentétül használtatik, am. különböző személy. *Más nyomja a sajtót, s más issza a mustot. Más szerzi a pénzt, és más költi el. Másnak vall szerelmet, s valóban mást szeret.* Szinte fn. 4) Mint melléknévi helyettes am. nem ilyen vagy olyan mint bizonyos határozott valami, hanem amolyan, különböző tulajdonságu. *Más legény voltál te hajdan. Más ember válik belőle, mint testvéréből. Más keresztények voltak azok, nem ilyenek, mint mi.* 5) Tárgyakra vonatkozólag főnévül am. nem ez, nem azon határozott dolog, hanem különböző valami. *Én pénzt kértem, s ő mást adott. Másról beszél Bodóné, midőn a bor árát kérik.* (Km.). *Az már más. Másban találja örömét, nem az írásban. Másra vágy nem pénzre.* Ezen értelemben dologra vitetve gyakran *egyéb* használtatik helyette, pl. *Nem kivánok egyebet, csak hogy még egyszer láthassam hazámat. Hát egyébbel* (mással) *nem szolgálhatok?* 6) Melléknév helyett am. nem ilyen vagy határozott olyan, hanem különböző. *Ez egészen más dolog. Más értelemben venni valamit. Más módot, szokást követni. Más világ. Más világ volt akkor. Más világra ment* am. meghalt, elhagyta ezen világot. *Értünk-e még más időt?* 7) Ritkábban, *más nem* am. nőnem, a férfiaktól különböző nem, a latin *sexus sequior* hasonlatára. 8) Időre, helyre, módra vonatkozólag: *máskor* am. nem most, vagy nem bizonyos határozott időben; *másutt* am. nem itt, vagy nem valamely határozott helyen; *máshová, másfelé,* nem azon helyre, melyről szó van; *másképp,* nem ilyenkép, nem bizonyos szóban levő módon. 9) Az *egy* szóval egyesülve: a) Két vagy több személyek vagy dolgok viszonyát, s egymásra ható állapotát vagy cselekvését fejezi ki. *Egymásnak barátságot fogadni. Ők szeretik, gyülölik egymást,* (különbözik: *egyet mást* l. alább b,). *Nem bíznak egymásban. Készek egymásért meghalni. A játszó ebek kergetik egymást. Egymásba tekeredett növényinddk.* Névutókkal: *egymás után menni, egymás mellett ülni, egymás ellen irni* stb. b) Holmi, különféle jószágok, portéka, pogyász. Ez értelemben mindkettő ragoztatik. *Egygyel mással kereskedni. Egyet mást magával vinni. Egyre másra elkel a pénz. Egyért másért bemenni a városba. Egyből másból pénzt árulni.* 10) A *másfél* összetett szóban am. egy egészen kivül még egy másik, de a mely csak fél, miszerént másfél teszen egy egészet (mely alatta értetik) és felet, másképen ritkábban: *kettedfél,* pl. *másfél mása,* egy egész mázsa és (a másik már csak) fél, *másfél év, másfél nap, másfél óra.* Hogy itt a ‚más' a ‚fél'-re viszonyzódik, megtetszik a hasonló öszvetételü többi számokból, pl. harmadfél, negyedfél, ötödfél stb. melyek azt teszik, a harmadik darab csak fél (alatta értetik: kettő egész), a negyedik darab csak fél (három egész), az ötödik csak fél (a négy egész). Innen *másfél órakor* am. egy és félórakor, mi észszerüebb, mint az ujabb időben felkapott németes *félkettőkor,* mert „félkettő" számtanilag am. *egy,* valamint a „félnégy" számtanilag *kettő,* így félnégykor tulajdonkép am. kettőkor. Midőn az előre tett *fele* szóval egyesül, *felemás,* am. valami párosnak lenni kellő között különböző tulajdonságu, pl. *felemás kesztyü,* melynek egyike bőrből, másika selyemből van; *felemás csizma,* pl. egyik lábra való kordovány, a másik tehénbőr.

A másnak ellentéte általán véve *határozott valaki* v. *valami;* tehát aki vagy ami ezen körön kivül esik, az másnak mondatik. E szerént a más szóban alapfogalom bizonyos körön kivüli létel, vagyis távolság. Valószinüleg állíthatni, hogy ezen alapfogalmat az *m*-en kivül azon *a* is fejezi ki, mely nyelvünkben mint önálló szócska távolra mutatást jelent, pl. *ott van a! oda ment a! úgy van a!* ebből lett a névmutató *az,* s rokon hozzá a távolra vonatkozó *oly, oda, ott, onnan* szók *o* gyöke, vagyis ‚más' mind hangokban mind értelemben egyezik *amaz* szóval. A szanszkritban is Bopp szerént *anja* am. a mutató névmási törzs: *ana,* és *ja* visszahozó névmás (=ki), tehát egészen a magyar más-ik = más-ki = amaz-ki. Jeles példát is találunk rá Barcsaynál:

„Egyik arany gyapjas, más csillaggal fényes,
Ennek kulcs van zsebjén, más keresztttel kényes,
Ez jól tud számolni, amaz nagy törvényes,
Kiki nagyra vágyik, kiki szerencsét les."

Ime ami a két első sorban *más,* az a harmadikban *amaz* s ami felötlőbb, a 2-ik sorban *ennek más* felel meg, épen úgy mint a harmadikban *amaz.* Az *a* távolra mutató szócskának ellentéte, mint közelséget mutató, *e,* pl. *itt van e! ide hozd e! ilyen e!* melyből lett a közelre mutató *ez,* s rokon hozzá az *ily, itt, ide, innen, így* közelre vonatkozó szók *i* gyöke, melyeket régiesen szintén *e*-vel találunk, pl. *ely, ede,* stb. Ennélfogva *más* am. *valami az,* vagyis nem ez, nem ilyen, hanem az, *amaz,* olyan, amolyan. Ha az ‚amaz' mutató névmástól elgondolva, gyökül csak ezen mutató *a* szócskát veszszük is, *az* képzővel lesz *a-az* vagy *a-os,* összeolvadva *ás*; és *m* szintén mutatást jelentő (pl. *am-olyan, am-ott, am-oda, em-ilyen, em-itt, em-ide*

stb. szókban levő) előtéttel *más*, azaz, olyas, amolyan, mint ami a határozotton kivül esik. Hogy az *m*, és a hozzá rokon ajakhangok sok szavainkban előtétek (még pedig igen sokszor a főfogalmat emelő, sulyosbitó előtétek) íme több példák: *manyó* am. *anyó*, *mama* am. ama, anya; *márt* am. *árt*, *mámor*, *mámmám*, *mámog*, *mamlasz* a szájtátó *ám* és *am* gyökből am. *ámor*, *ámám*, *ámog*, *amlasz*; *meg* (kötőszócska) am. *eg*, mint a Balaton vidékén: *egvertem* am. megvertem, a palóczoknál *eseg* am. esmeg; *mell* am. *elő*, az embernek, állatnak eleje; *mor morj*, am. *or orj* (magasság), s rokon ajakhangokkal a *bá*, *bám*, *bámul*, *bámész* am. *á*, *ám*, *ámul*, *ámész*; *billeg*, *biczeg*, *bingó*, am. *illeg*, *iczeg*, *ingó*; *ficzamik* am. *iczamik*, *iszamik*; *pityókos*, *piócza* am. *ityókos*, *iócza*; *váj* annyi mint Szalában *áj*. stb.

Ugyanezen mutató *a* látszik előtét nélkül rejleni a föntebb érintett szanszkrit *anja* (nominativusi végzettel: *anjasz*) szóban, ebből származtatják a nyelvészek a hellen ἄλλος, latin *alius*, *alter*, régies *olle*, s német *ander* stb. szókat is; noha talán nem hibáznánk, ha a latin *alius* és *ille* szókat közvetlenül is rokonítnók. Legközelebb áll a magyarhoz, mint sok más esetben, a csagataj *basik* (=másik, Vámbéry) és török *baska*, és *baslik*. Az arja nyelvekben levő *ander*, *alter*, ἀλλότριος, (szanszkrit) *antarasz* stb. a másod foku *(tar ter)* ragokkal végződnek, egészen mint a magyar *egyéb* szó.

MÁS, (2), fn. tt. *más-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a* v. —*sa* (=mása). Csak birtokviszonyos állapotban használtatik, *másom*, *másod*, *mása*, *másunk*, *másotok*, *másuk*. 1)Az eredetinek képét viselő valami, mely értelemben az eredetit úgy veszszük, mint határozott bizonyos egyént, mását pedig mint kivüle létezőt, de hozzája hasonlót. *Ezen fiú édes apjának mása. Egyik testvér a másiknak szakasztott mása.* Tagadó szócskával magasztaló, megkülönböztető értelme van, s am. nincs hozzá hasonló, nincs oly jeles, derék. *Életemnek nincsen mása* am. igen jó életem van. *Heted hét országban nincs mása.* Ez értelemben am. *párja*. 2) Mondjuk tárgyakról, melyek bizonyos eredetinek hasonlóságára készültek, melyek valaminek képét ábrázolják. *Levél mása*, melyet az eredetiből szóról szóra leirtak. „Más effectusát is látom az szabadságkeresésnek az ő kegyelme Trincsin vármegyének irt leveléből, melynek a mássát hozzám hozván, ím oda küldöttem.“ Gr. Eszterházy Miklós nádor emlékirata. *Kép, szobor mása*, mely az eredeti után készült. 3) L. MÁS, mn. 1) és 2) alatt. 4) A páros tárgyak közől egyik. *Ez a kesztyű amannak mása. Egyik csizmának nem találom mását.* 5) Nyelvtanban *név mása* v. *mássa*, vagy összetéve: *névmás*, oly szó, mely név helyett áll a beszédben, pl. *én*, *te*, *ő*. Egyébiránt többese az első esetben: *név másai*, a másodikban: *névmások*; mit némely nyelvtanirók sem tudnak, midőn ‚névmásák‘-at mondanak; ez t. i. személyrag nélkül összetéve használtatik: *névmás*. Mindezen jelentésekből kitünik, hogy a *más* szóban némi hasonlitás alapfogalma rejlik. V. ö. MÁS, mn.

MÁS, (3), fn. tt. *más-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a* v. —*sa* (=mása). Kerek alakú, taplószerü, bőrös, véredényes, és sejtszövetes test, mely az anyai méhben a magzattal egyszerre képződik, s ezzel a köldökzsinór által öszveköttetésben áll, és megszülés után az anyától elmegy. Néhutt *a* toldattal: *mása*. Ettől különbözik a *burok*, vagyis azon hártya, mely a magzatot takarja. Ami az asszonyoknál más-nak, az az oktalan állatoknál *poklá*-nak neveztetik. Nevét hihetőleg onnan kapta, hogy a magzat elszülése után mintegy második szülést képez, miszerént sorozó névmás értelmével bir. Ezen alapfogalom után nevezte-tett a latin *secundae* is. V. ö. MÁSLÁS.

— MÁS, fenhangon: —MÉS; igenévi összetett képző, teljesen —*om-ás*, *em-és*; pl. *lát-om-ás*, *hall-om-ás*, *áld-om-ás*, *kér-em-és*, *lelemés* stb. Lásd: —OMÁS.

MASA, fn. tt. *masát*. 1) Baranyában, parázsszedő vas lapát. Valószinüleg nem egyéb, mint *vasa*, a vas gyöktől, a *v* a rokon *m*-mé változván. 2) l. MÁSA.

MÁSA, MÁSI, némely tájakon, nevezetesen Mátyusföldén am. öreg v. nagy anya, vagy miként ugyanott szintén mondani szokták: másik anya. Kicsinyezve: *másika*. A székelyeknél más öszverántással: *mányó* v. *mányi*. Lőrincz K. szerént a kapnyikbányai szójárásban rövid *a*-val *masa* am. bába.

MÁSÁNT, (más-ánt) ih. A Tisza vidékén divatos kifejezés, am. másként, noha néha ‚másképʻ szóval is fölcseréltetik. L. MÁSKÉNT.

MÁSFÉL, (más-fél) ösz. mn. Egy egész és egy fél (egyik egész és a másik fél). *Másfél mázsa só* am. egy mázsa és ötven font. *Másfél napig várni* am. egy napig, és tizenkét óráig. *Másfél évig utazni* am. egy egész évig s hat hónapig.

MÁSFELÉ, (más-felé) ösz. helyhatározó. Nem bizonyos határozott, hanem ettől különböző irányban. *Másfelé ment mint gondoltam volt.* Néha am. különböző, ellenkező irányban. *Mindenik másfelé indúlt. Másfelé nés, és másfelé üt.*

MÁSFÉLE, (más-féle) ösz. mn. Bizonyos tulajdonságaira nézve külön osztályba, nembe tartozó, nem olyan, mint egy határozott másik, melyhez hasonlítunk valamit. *Minden darab bútora másféle fából van.* Ellentéte: *azonféle*, *olyféle*, *egyféle*, *hasonló*. V. ö. FÉLE.

MÁSFELES, (más-feles) ösz. mn. Mértékre vonatkozólag am. egy egészet s azonnemü felet tevő, magában foglaló. *Másfeles itczéjü bögre.*

MÁSFÉLFA, (más-fél-fa) ösz. fn. Cséplőeszköz, melynek hadarója körülbelül fél oly hosszú, mint a nyele, tehát egy egészből és félből áll.

MÁSFELŐL, (más-felől) ösz. helyhatározó. Nem azon irányról, melyet gondoltunk, vagy gyanitottunk, hanem valamely különbözőről, vagy ellenkezőről. *Másfelől jött az ellenség, nem ahonnan várók. Más-*

felől is veszély fenyeget bennünket. Néha sorozó jelentéssel bir. *Egyfelől* (= egy oldalról) *visek, másfelől hegyek akadályosták a seregek haladását.* Különbözik tőle: *másfelül*; l. ezt. Továbbá különbözik tőle a névutós eset, midőn nem összetett szó, hanem azt teszi: *másról*, p. *Te is más felől beszélsz, én is. Mások felől jó ítélettel lenni.*

MÁSFELÜL, (más-felül) ösz. ih. Más félen, más oldalon. Megfelel e kérdésre: *hol? Egyik vadász másfelül állt lesben, mint a másik.* Különbözik tőle a *honnan?* kérdésre felelő *másfelől.*

MÁSHÁ, tájdivatos, *máshova* helyett.

MÁSHITŰ, (más-hitü)ösz. mn. Nem azon a hiten vagyis valláson levő. A különböző keresztény felekezetüek mondják egymásról.

MÁSHOL, (más-hol) ösz. ih. Nem bizonyos határozott, vagy gondolt, vagy gyanított helyen, hanem ettől különbözőn. *Máshol lakom, nem ott, hol laval. Máshol is szerencsés lehetsz. Itt is, ott is, máshol is.*

MÁSHON, (más-hon) ösz. ih. l. MÁSHOL v. MÁSUTT és v. ö. HON és HOL.

MÁSHONNAN, (más-honnan) ösz. ih. Nem valamely határozott, vagy vélt, vagy gyanított helyről, hanem ettől különbözőről. Különbözik tőle a *másfelől*, mint hogy ez szorosan *irányra*, amaz *helyre* vonatkozik. *Mi máshonnan valók vagyunk, nem Pestről. Máshonnan veszek bort, nem Budáról.*

MÁSHOVA, v. —HOVÁ, (más-hova) ösz. ih. 1) Nem azon helyre, melyet gondolunk, vagy gyanítunk, stb. hanem ettől különbözőre. *Azt mondá, hogy Pestre megy lakni, és máshova költözött.* 2) Az előbbi helyről egy ujabbra. *Minden évnegyedben máshova hurczolkodik.*

MÁSI, (más-i) fn. tt. *más-it*, l. MÁSA.

MÁSIK, (más-ik) mn. tt. *másik-at.* Többesben nem használtatik. Alapértelemre nézve am. *más*, csakhogy nyelvszokásunk szerént az *ik* képző határozottabb, s mintegy különböztető, kitüntető, különösebben az ‚egyik' szóval ellentétes jelentést kölcsönöz neki. Ily különbség van a *szebb szebbik, jobb jobbik, nagyobb nagyobbik, kisebb kisebbik* stb. között. Jelesen a számnevekben: *egy egyik, másod második, harmad harmadik*, stb. *Egyik mint a másik. Egyik eb, másik kutya. Egyik kéz a másikat mossa. Egyik tizenkilencz, másik egy hián húsz. Egyik gubát, másik subát. Egyik kapzsi, másik habzsi. Egyik kökény, másik galagonya.* (Közmondatok). V. ö. —IK (4). Néha másodikat jelent.

„Ne egy arany, másik is,
Harmadik is, magam is." Népdal.

MÁSIKANYA, v. —ANYÓ, (másik-anya v. —anyó) ösz. fn. Némely vidékeken, nevezetesen Mátyusföldén am. öreganya, nagyanya, rövidítve: *más*, v. *másik*, kicsinezve: *másika.* A székelyeknél *mányi.*

MÁSIKAPA, (másik-apa) ösz. fn. Öregapa, nagyapa. A székelyeknél: *mápó* (=másik apó) sőt *mák* is. V. ö. MÁSIKANYA.

MÁSÍT, MÁSIT, (más-ít), áth. m. *másít-ott*, htn. —*ni*, v. —*ani*, par. —*s.* 1) Valamit eredetiségéből kivesz, más tulajdonságuvá alakít, mint eredetileg volt, vagy lennie kellene. *Borokat másítani*, am. idegen borok keverésével átalakítani, meghamisítani. 2) Szélesb ért. változtat. *Terveit, akaratát megmásítani*, am. másra változtatni.

MÁSÍTÁS, MÁSITÁS, (más-ít-ás), fn. tt. *másítás-t*, több. —*ok*, harm. szr. —*a.* Cselekvés, mely által valamit másítunk. V. ö. MÁSÍT.

MÁSÍTHATATLAN, MÁSÍTHATLAN, más-ít-hat[at]lan) mn. tt. *másíthatatlan-t*, több. —*ok.* Amit másítani nem lehet. V. ö. MÁSÍT. *Másíthatatlan akarat, ítélet.* Határozóként am. másíthatatlanul.

MÁSÍTHATATLANUL, MÁSÍTHATLANUL, (más-ít-hat-at-lan-ul) ih. Anélkül, hogy másítani lehessen, változhatatlanul.

MASKARA, idegen származásu, l. ÁLARCZ.

MASKARÁS, l. ÁLARCZOS.

MÁSKÉNT, (más-ként) ösz. ih. Szabatosan szólva am. más állapotban, vagy miségben. *A dolgok másként állanak mint gondoltam. Másként tenni, cselekedni, írni* stb. azaz magának a tárgynak, melyet tevő, cselekvő, író stb. vagyok, állapota, miége más; ebben pedig: *másképen tenni, írni* a tárgy ugyanaz marad, csak a tevés, vagy írás módja más; innen: *másként írni valamit* azt teszi: más fogalmazatot készíteni; *másképen írni:* ugyanazon fogalmat más módon pl. tisztábban írni le. A többesben használva: *másokként* am. mások szerént. V. ö. a KÉNT czikket.

MÁSKÉP, (más-kép) ösz. ih. Más módon, más formán, nem úgy, mint ez vagy az. *A tanik mindegyike másképen adta elé a dolgot. Másképen beszél és másképen cselekszik. Majd minden nap másképen öltözködik.* Különbözik: *másként*, l. ezt. V. ö. ELŐBESZÉD, 125. l. *kép* és *ként* rovat alatt. Továbbá a KÉNT czikket.

MASKFALVA, falu Nógrád m. helyr. —*falvára*, —*n*, —*ról.*

MASKÓCZ, falu Zemplén m. helyr. *Maskócz-ra*, —*on*, —*ról.*

MÁSKOR, (más-kor) ösz. ih. Bizonyos határozott időn kivül, nem most, vagy akkor. *Máskor történt az, nem mikor te mondod. Majd máskor jövök. Most is, máskor is. Akkor sem, máskor sem. Máskor jobban vigyáz nyelvedre.*

MÁSKORRA, (más-korra) ösz. ih. Más időre, nem a mostanira, vagyis bizonyos időtől különbözőre. *Máskorra halasztani valami teendőt.*

MÁSLÁS, (más-ol-ás), fn. tt. *másláz-t*, több. —*ok*, harm. szr. —*a.* 1) Az aszútörkölyre, melyről már egyszer leszürték a fínom bort, másod ízben töltött és ebből készült bor. 2) Néhutt általában azon bor, melyet a szinbor kisajtólása után, a vízzel vegyített törkölyből sajtólnak, másképen: *csigér, csingér, lőre.* 3) A ser és egyéb szeszes italok főzésénél a kád, vagy üst fenekén maradt, s vízzel föleresztett

alja ital, melyet a serfőzőkben *ficskó*-nak neveznek. Itt a *más* gyökben a sorozás alapfogalma rejlik, s am. második sajtólás; vagy másod rendü főzet, és rokon az elszült magzat után következő *más* szóhoz. V. ö. MÁS, (2), főnév.

MÁSLÓGÉP, (másló-gép) ösz. fn. Gép, melylyel irományokat, rajzokat stb. lehet az eredetiről leírni, lenyomni stb.

MÁSLÓKÖNYV, (másló-könyv) ösz. fn. Könyv, melybe eredeti irományokat, különösen kereskedőknél leveleket, lemásolva beirnak. *A máslókönyvet látomásozni, és meghitelesíteni.* Máskép: *másolatkönyv.*

MÁSNEMŰ, (más-nemü) ösz. mn. Más nem alá tartozó, másféle, bizonyos tulajdonságokra nézve különböző. Minden bútora másnemü fából van készítve, pl. diófából, tölgyfából, szilvafából. V. ö. NEM, fn.

MÁSOD, (más-od) sorszám, mely mindig valamely névvel párosúl, s változatlanul marad. 1) Jelenti a sorozásban azt, aki vagy ami az első után következik: *első, másod, harmad, negyed. Másod nap. Minden másod órában bevenni egy kanálnyi gyógyszert. Másod-fü csikó, borju. Másod isben keresztem öt. Másod-alispán. Másod-alelnök.* A mai szokás szerént ugyan jobbára *ik* toldalékkal használják, de régente ez nem volt annyira divatban; így a Bécsi codexben még a főnév mellett is *ik* nélkül áll, *capitulum másod.* (Baruth, Dániel stb.). Egyébiránt, midőn főnév nélkül használtatik, vagy nagyobb nyomaték és határozottság végett: *második.* 2) Midőn a *magammal, magaddal, magával* szókkal egyesül am. velem, veled, vele együtt egy más személy. *Másod magammal utazom,* am. egy valaki és magam mint második személy. *Másod magaddal jöjj,* am. temagad és még más valaki. *Másod magával dolgozik* am. ömaga és még valaki más.

MÁSODALISPÁN, (másod-al-ispán) ösz. fn. Alispán, ki rangra és hatáskörre nézve az első alispán mellett áll. *N. vármegye másodalispánja.*

MÁSODFÉL, (másod-fél) ösz. fn. l. MÁSFÉL, KETTEDFÉL.

MÁSODFŰ, (másod-fü) ösz. mn. Mondják négylábu állatokról, különösen fűvel élő barmokról, ú. m. lovakról, és szarvasmarhákról, s am. két éves, mely tudniillik már másod évben jár legelőre. *Másodfü csikó, borjú.* Itt a *fü* tulajdonkép am. *füvü,* másodfüvü.

MÁSODHÓ, (másod-hó) ösz. fn. *Böjtelő* hava, latinosan: február. A polgári év második hónapja.

MÁSODHORGONY, (másod-horgony) ösz. fn. Horgony a hajókon, melyet akkor vetnek le, ha az első horgony feneket nem fogott, vagy általán biztositásul.

MÁSODIK, (más-od-ik) sorszámos mn. tt. *második-at*, többese (mint általán az *ik* képzővel sorzó számoknak)nincs.Értelmére am. *másod,* csakhogy amaz határozottabb, s mintegy nyomatékosabb. Élünk vele, midőn vagy magán áll, vagy az illető főnév után tétetik, vagy nyomaték végett használtatik. *Hányadikra* (napra) *kell ott lennünk?* felelet: *másodikra. Ő lesz első, te pedig második. A mi házunk a felső soron második. A második harangszóra templomba indulni.* V. ö. MÁSOD.

MÁSODKEZES, (másod-kezes) ösz. fn. Kezes, ki jót áll valamiért azon esetre, ha az első kezes nem teljesítené igéretét.

MÁSODKEZESSÉG, (másod-kezesség) ösz. fn. Jótállás, melyet valaki mint másodkezes vállal magára. V. ö. MÁSODKEZES.

MÁSODKIFOGÁS, (másod-ki-fogás) ösz. fn. Másod ízben tett kifogás. A régibb törvénykezésben ‚duplica' helyett értetett. Azonban a mai törvénykezésben a ‚kifogás' alatt az alperesnek csak valamely mellékes, nem az ügy érdemére vonatkozó ellenvetéseit értjük, melyeket mind az első beszédében tartozik eléadni. A második kifogás tehát most szabatosabban: *viszonválasz.* T. i. a perbeszédek így állanak: *kereset* (a fölperesé), *ellenbeszéd* v. *ellenirat* (az alperesé), *válasz* (a fölperesé), *viszonválasz* (az alperesé); halasztás esetében: *végbeszéd* v. *végirat* és *ellenvégirat.*

MÁSODLAT, (más-od-ol-at) fn. tt. *másodlatot.* A törvénykezésben valamely iránynak másod példánya, mely épen oly eredeti mint az első példány; azért lényegesen különbözik a *másolat*-tól. *Keresetlevél másodlata. Fölebbezvény másodlata.*

MÁSODNYIRETŰ, (másod-nyiretü) ösz. mn. Ha a juhot egy évben kétszer nyírik, az utóbbi nyírésben kapott gyapjút másodnyiretünek nevezik.

MÁSODNYOMAT, (másod-nyomat) ösz. fn. Nyomat, mely a teljes számu első rendbeli nyomat után eszközöltetik. *Az első nyomat elfogyta után másodnyomatot készíteni.*

MÁSODOL, (más-od-ol) áth. m. *másodolt.* Másodszor v. ismételve tesz valamit, pl. kukoriczát másod ízben kapál; földet másod ízben szánt stb. A székelyeknél egyszerüen azt is teszi: ismétel.

MÁSODOLÁS, (más-od-ol-ás) fn. tt. *másodolás-t,* tb. —*ok.* Cselekvés, midőn valaki másodol.

MÁSODÖRÖKÖS, (másod-örökös) ösz. fn. Személy, kit bizonyos örökség az első, vagy rendes örökös megholta után, vagy bármi módon megszüntével illet.

MÁSODPERCZ, (másod-percz) ösz. fn. Az első percznyi időnek egy hatvanad része. Az óra t. i. hatvan első perczre, az első percz pedig hatvan másodra osztatik fel. Máskép: *kispercz.*

MÁSODPERCZINGA, v. —LÓGONY, (másodpercz-inga v. —lógony) ösz. fn. Általán: inga, különösen órai inga v. lógony, mely minden másodperczben egy lódintást tesz.

MÁSODPERCZMUTATÓ, (másod-percz-mutató) ösz. fn. Óramutató, mely minden másodperczben láthatólag tovamozdúl, s mely után azon perczeket számítani lehet.

MÁSODRAJ, (másod-raj) ösz. fn. Raj, mely valamely nyáron ugyanazon kasból másod izben száll ki. Átv. ért. az első fősereg után következő sereg. V. ö. RAJ.

MÁSODREND, (másod-rend) ösz. fn. Két vagy több rendből álló sokaságnak seregében azon rend, mely az első után következik.

MÁSODRENDŰ, (másod-rendű) ösz. m. Másodrendet alkotó, képező. *Másodrendű hegység.*

MÁSODRÉT, (másod-rét) ösz. fn. Az egyszer öszvehajtott papirívből egy fél. Némelyek szerént *ívrét* vagy *leveleg. Másodrétben nyomatott versek.*

MÁSODSZOR, (más-od-szor) sorosztó szám, mely megfelel e kérdésre: *hányadszor?* v. *hányad izben? Először, másodszor, harmadszor* stb. l. SZOR, sorképző.

MÁSODSZORI, (más-od-szor-i) mn. Másod ízben történő v. történt. *Másodszori meghivásra sem jött el.*

MÁSODSZÜLÖTT, (másod-szülött) ösz. mn. Ugyanazon anyának második gyermeke. *Elsőszülött, másodszülött.*

MÁSODUNOKA, (másod-unoka) ösz. fn. Az unokának unokája. V. ö. UNOKA.

MÁSODVÁLASZ, (másod-válasz) ösz. fn. A törvénykezésben azon felelet, melyet a fölperes az alperesnek ismételve tett ellenbeszédére másod ízben adna. Mostani per-rendtartásunk szerént ez nem létezik, mert két perbeszéddel, hová a keresetlevél is számittatik, a per rendszerént befejezendő; s rendkivüli esetekben a fölperes harmadik beszéde (másodválasz helyett) végbeszéd v. végiratnak, az alperesé pedig ellenvégbeszédnek, ellenvégiratnak mondatik. Ha pedig másodválasz alatt viszonválasz (Duplik) értetnék, ez nem föl- hanem alperes beszéde. V. ö. MÁSODKIFOGÁS.

MÁSODVÁLTÓ, (másod-váltó) ösz. fn. Ugyanazon egy váltóüzletről egy második példány, mely kivált távol helyre küldetés alkalmával vagy elveszés esetére, vagy pedig azért szokott adatni, hogy az egyiket minél előbb lehessen elfogadás végett elküldeni, mig a másikat talán forgalomba hozzák. Ha több példánya van a váltónak, a szabályok szerént minden egyes példányt meg kell az ‚első' s ‚másod' vagy ‚harmad' stb. szókkal jegyezni; s ha egyiket vagy másikat elfogadás végett elküldöttük, a többire azt is ráírni, az elküldött kinél keresendő.

MÁSOL, (más-ol) áth. m. *másol-t.* Valamely irományt, nyomtatványt, vagy képzőművet az eredetinek hasonlatára leir, lenyomtat, lerajzol, stb. *Leveleket, régi nyomtatványokat, rajzokat, képeket másolni.* Némelyek *másít* helyett is használják, mint *megmásol, másolhatatlan* stb. de a szabatosság törvénye a szigorú megkülönböztetést ajánlja.

MÁSOLÁS, (más-ol-ás) fn. tt. *másolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, mely által valamely eredeti iránynak, nyomtatványnak, rajznak, mását veszik. V. ö. MÁSOL.

MÁSOLAT, (más-ol-at) fn. tt. *másolat-ot*, harm. szr. —*a*. Irat, nyomtatvány, rajz, vagy akármely képzett mű, mely bizonyos eredeti után készült, s azt mint olyat utánozva a lehetségig híven adja viszsza. *Hiteles másolat. Hitelesített másolat. Az illető okleveleket hiteles másolatban a folyamodványhoz csatolni. Másolatokból álló kép- szoborgyüjtemény.*

MÁSOLATBÉR v. —DÍJ (másolat-bér v. —díj) ösz. fn. Díj, mely valamely másolásért szokott fizettetni.

MÁSOLATHITELESITÉS, (másolat-hitelesités) ösz. fn. Valamely hiteles (arra törvény szerint jogosított) személy által a másolaton annak megjegyzése, hogy az az eredetivel egyező.

MÁSOLATKÖNYV, (másolat-könyv) l. MÁSLÓKÖNYV.

MÁSOLÓ, (más-ol-ó), fő- és mn. tt. *másoló-t.* Aki vagy mi (pl. gép), irományokat, rajzokat, vagy képzőműveket az eredetiről levesz, illetőleg leír, lerajzol, lenyom, lefest, stb.

MÁSONNAN, (más-honnan) ih. Lásd: MÁSHONNAN.

MÁSOTT, (más-ott) ih. Más helyen, nem itt, vagy nem bizonyos határozott helyen, máshol.

MÁSSALÉRTHETŐ, (mással-érthető) ösz. fn. Szokottabban l. MELLÉKNÉV.

MÁSSALHANGZÓ, (mással-hangzó) ösz. fn. Nyelvtanban oly hang, melyet különvéve nem, hanem csak ön- vagy magánhangzó segitségével lehet értelmesen, tisztán kiejteni, pl. a *b*-hez vagy elül vagy utól valamely önhangzót kell mellékelnünk, különben tisztán ki nem ejthetjük. A mássalhangzók általában felosztatnak *folytonosakra* és *némákra* vagy *pattanókra*, amazokat húzamosan is lehet kiejteni pl. *el—l, en—n*, s ezek a betürendi elnevezésben az önhangzót elül veszik föl, mint *(e)f, (e)l, (e)m, (e)n, (e)r, (e)s, (e)sz*; így kellene még a *v*, és *z*, *zs* hangokat is neveznünk: *(e)v, (e)z, (e)zs.* Mind ezeket némileg önhangzó nélkül is, azaz csak némi homályos önhangzóval is kiejthetjük. Némák vagy pattanók a többiek, melyek ellenkező természetüek. Továbbá egyebeket mellőzve felosztatnak még a mássalhangzók a beszédszervek szerént: *ajak-, torok-, fog-, (felső)iny-, nyelv-*, és *orrhangokra.* Így neveztetnek maguk azon betük is, melyek ily hangokat jelentenek, péld. *b, p, f, m, v*, ajakbetük, *g, h, k* torokbetük, stb.

MÁSSALHANGZÓI, (mással-hangzói) ösz. mn. Mássalhangzót vagy hangzókat illető, arra vonatkozó. *Mássalhangzói minőség, tulajdonság. Mássalhangzói felosztás, elnevezés.*

MÁSSZOR, (más-szor, úgy ejtetik ki mintha *másszor* volna irva), ih. Más időben, máskor, más izben. *Másszor okosabb légy. Most is, másszor is. Majd másszor.* Megfelel e kérdésre: *mikor?*

MÁSSZORI, (más-szori) mn. tt. *másszori-t*, tb. —*ak.* Más időbeli, vagy ízbeli. *Másszori látogatásomkor tovább itt maradok.*

MÁSSZORRA, (más-szor-ra) ih. Más időre, más korra. *Hagyjuk azt másszorra. Jó lesz ez másszorra.* „Elég a, hogy erről cleget lehetne elmélkedni, de azt hagyjuk másszorra." Mikes Kelemen törökországi levelei.

MAST, tájdivatosan és régiesen, s az eredetihez hűbben am. most; l. ezt.

MÁSUNNAN, (más-unnan) ösz. ih. l. MÁSHONNAN.

MÁSUTT, (más-utt) ih. Más helyen; nem itt, vagy nem valamely határozott, megnevezett helyen. Eredetileg: *másott.*

MÁSUVÁ, régiesen pl. a Nádor-codexben: *másuá.* L. MÁSHOVÁ.

MASÜLT, (ma-sült) ösz. mn. 1) Tulajd. ért. amit ma sütöttek. *Masült zsemlye, kenyér.* Átv. gúnyos értelemben, aki valamely rangra, hivatalra nem rég jutott. *Masült nemesember, báró, hivatalnok.*

MASZ, elvont gyöke: 1) *maszat, maszok, masztol;* 2) *massog, maszuta;* 3) *maszlag* szóknak. Jelentését illetőleg a két első esetben rokon *pisz* gyökkel *piszok* és *piszmog* szókban; a 3-ikban l. MASZLAG alatt.

MÁSZ, (ma-asz) önh. m. *mász-tam, —tál, —ott,* par. *—sz.* 1) Általán jelenti a mozgásnak azon nemét, midőn valamely állat nem fölfelé meredő, hanem szétterjesztett lábakkal, s mintegy a hasán, lassan vontatva halad. *A kis gyermekek, mielőtt járni tudnának, mászni szoktak. Bujdosáskor négykézláb mászni a gabonák között. A lesben levő vadász a vad után néha mászva megy. Fára mászni. A kuczorgó eb hason mász fenyegetődző ura előtt. Bemászni a kapu alatt. Elmászott, mint a kajdi ködmön.* (Km.) *Felmászni a falra, fára. Hol előre, hol hátra mászni. Lemászni a fáról. A leshelyre visszamászni.* 2) Különösen, és szoros ért. mondjuk kétlaki állatokról, férgekről, melyek testalkotásuknál fogva rendesen szétterjedt lábakkal, s hason mozognak, mint a békák, tehenösbékák, csigák, tetűk stb. Ez értelemben a *csúsz* igével párosúlva: *csúszmász;* ámbár szorosan véve csak oly állatok csúsznak, melyeknek lábaik nincsenek, péld. a kigyók. V. ö. CSÚSZ. Tájszokásosan, *másznik,* mint *csúsz, csúszik.* 3) Átv. ért. mondják emberről, ki magát erkölcsileg mások előtt elveti, lealázza, másoknak alacson módon hízeleg, mely esetben a *csúsz* igével szokott egyesülni. *Az alábbvalókat megveti, a nagyok előtt pedig csúszmász. Hivatalért, nagy urak kegyeért csúszni-mászni.* 4) Szintén átv. ért. mondják növényekről, melyek indái a földön széttertyednek; azon növényekről pedig, melyek más testek derekaira felfolynak, azt mondjuk, hogy *kúsznak.*

E szónak gyöke *ma* azon szókkal áll fogalmi viszonyban, melyek átalán mozgást, különösen lassu mozgást, s tapogatódzást jelentenek, ú. m. *matat, matikál, mátoha* (kísértet), *motol, motorász, móczikál, mozog,* s a vékonyhangu *megy* igének *me* gyökc. Finnül: *madan* = mászok, a persában *dmeden* =menni, a szanszkritban *máj* =megy. Ide számitható a görög *μογέω, μόγος* s német Mühe is. Ugyan a mozgás alapfogalma rejlik a hellen *ἕρπω,* latin *serpo, repo,* német *kriechen* szókban, a mozgást, menést jelentő *er* gyök értelménél fogva.

MASZÁRFALVA, falu Bereg m. helyr. *—falvára, —n, —ról.*

MÁSZÁS, (ma-asz-ás) fn. tt. *mászás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* A haladásnak, menésnek azon neme, midőn valamely állat szétterjesztett lábakkal, mintegy hason mozog. Öszvetéve: *csúszásmászás.* Átv. ért. magának túlságos lealázása alacson hizelgés. V. ö. MÁSZ.

MASZAT, (masz-at) fn. tt. *maszat-ot.* Mocsok, piszok, mely holmi nedvektől, zsirtól a testhez, ruhához ragad; azután akármiféle rondaság. Máskép: *paszat,* vagy *moszat,* némi betüáttétellel: szemet. Egy gyökü *maszok* szóval. S gyöke *masz* v. *mosz,* legközelebb áll a magyar *más, mocs* szókhoz és *pisz* gyökhöz ‚piszok' szóban); rokon a latin *mucus,* német *Schmutz, Mist,* görög *μύξα,* tót *masz, maz* stb. szókkal is. Dunán túli tájszó. Erdélyben is hallható. V. ö. MOSZAT.

MASZATMERŐ, (maszat-merő) l. SZEMÉTLAPÁT.

MASZATOL, (masz-at-ol) áth. m. *maszatol-t.* Mocskol piszkol, szennyez, zsíroz, mázol. *Konyhán bemaszatolni a ruhát.* V. ö. MASZAT.

MASZATOLÁS, (masz-at-ol-ás) fn. tt. *maszatolás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Mocskolás, piszkolás, szennyezés, zsírral bekenés.

MASZATOS (masz-at-os) mn. tt. *maszatos-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Mocskos, piszkos, holmi zsíros, tisztátalan nedvvel bekent. *Maszatos konyharuhák, kötény, törölköző. Maszatos szolgáló.*

MASZATOSAN, (masz-at-os-an) ih. Mocskosan, piszkosan.

MÁSZIK, (ma-asz-ik) k. m. *mász-tam, —tál, —ott.* Dunán túl tájdivatos ige, másutt *más,* s ez helyesebb, mert belcselekvő, vagyis az állat mindig maga erejéből *más,* ellenben *csúszni* lehet önakaratlanul vagy valamely erőszak következtében is, azért mást jelent a *csúsz,* és mást a *csúszik.* S ez értelemben *mászik* nem igen alkalmazható. V. ö. MÁSZ, CSÚSZ, CSÚSZIK.

MÁSZKÁL, (ma-asz-og-ál) gyak. önh. m. *mászkál-t.* Gyakran vagy folytonosan mász. *Békák mászkálnak a hás körül. Csunya férgek mászkálnak a ruháján.* Átv. ért. suttonban, magát meghúzva, vagy alkalmatlankodva jár, matat valahol. Mondjuk különösen nyomorék, elaggott, sántabéna emberekről és kisdedekről, kik még járni nem tudván, négykézláb mozognak ide-oda.

MASZLAG, (masz-l-ag) fn. tt. *maszlag-ot,* harm. szr. *—a* v. *—ja.* Széles ért. akármiféle étel vagy ital, mely részegséget, kábulást, bódulást okoz. Innen *maszlagos* am. részeg, kábult, bódult, vagy ezen állapot következtében veszekedő, házsártos, garázda. Szorosb ért. a köznép nyelvén a redőszirmok nemához tartozó bódító fü neve, melynek szára két-két águ, magrejtői tojásdadok, tövisesek, felállók, levelei tojáskerekek, de szegletesen ki vannak kanyargatva, virága fehér. Máskép, szintén köznéven: *csudafa,*

csattantó, növénytaninéven : *maszlagos redőszirom.* (Datura sitramonium). Leginkább zsíros földben, s a ganajkupaczok körül szeret tenyészni. Minthogy a maszlag szóban alapfogalom a *bódulás, kábulás*, mely tántorgással, tapogatódzással szokott járni: innen gyöke *masz* rokonságban van a *maszog, matat, matikál*, továbbá a *motat, motoz* igék *masz, mat, mot* gyökeivel; mi annál bizonyosabbnak látszik, mert a juhról, midőn szédülésben szenved, és elvesz, azt mondják, hogy *motozik, megmotozik.* E szerént a *masz* gyökből lett *maszol* (matol, motol), *maszoló, maszló, maszla*, s *g* útóhanggal maszlag, vagy ‚maszol'-ból közvetlen: maszolag, azaz oly valami, mitől az ember vagy más állat maszog, matat vagy meg is motozik. Hogy a *t* és *sz* egymással fölcseréltetnek,az a hangszervezetben alapszik,s más nyelvekben is gyakrán megtörténik.

MASZLAGFŰ,(maszlag-fű)ösz· fn. l. MASZLAG.

MASZLAGOS, (masz-l-ag-os) mn. tt. *maszlagos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* 1) Maszlaggal, azaz bóditó, kábitó szerrel elegyített. *Maszlagos étel ital.* 2) Maszlagfüvel benőtt, maszlagot termő. *Maszlagos föld, akoludvar.* 3) Valamely kábitó, bódító szernek bevétele következtében részeg, eszeveszett, veszekedő, garázda. *Maszlagos kábaság. A bor miatt mindnyájan maszlagosokká lettek.* (Pázmán Préd.)

MASZLAGOSÍT, MASZLAGOSIT, (masz-l-ag-os-ít) áth. m. *maszlagosít-ott*, htn. *—ni* v. *—ani*, par. *—s.* Bóditó szerrel megmérgesít valamit, vagy valakit; részeggé, bódulttá, veszekedővé, garázdává tesz. *A bolond gomba az egész családot megmaszlagosította.* V. ö. MASZLAG.

MÁSZLONY, puszta Tolna m.; helyr. *Másslony-ba, —ban, —ból.*

MASZOG , (masz-og) önh. m. *maszog-tam , —tál, —ott.* Székely tájszólás szerént am. valamivel ügyetlenül, mintegy szuszogva, tehát lassan mozogva, ide-oda tapogatódzva bánik. Rokon hozzá *piszmog*, az összetételben, illetőleg kettőztetésben használt *szuszog-muszog*, azaz szuszogva motoz, a székelyeknél : *majszog , mamuszkol, mamókál , majkol.* Alapfogalomban és gyökben megegyezik vele a *maszuta*, mint ki lassan magát meghuzva, (Kriza J. szerént) gyáván vagyis ügyetlenül mozogva működik, és a *motyog*, azaz lassan mozog.

MASZOGÁS, (masz-og-ás) fn. tt. *maszogás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Cselekvés, midőn valaki maszog.

MASZOK, (masz-ok) fn. tt. *maszkot.* A székelyeknél apró szőrnemü, mi a gyapjúféléből kiszotyog, tehát általában : piszok.

MÁSZÓK, (ma-asz-ó-k) tb. fn. A természetrajzban így neveztetnek azon állatok, nevezetesen hüllők, bogarak, férgek, melyek mászva mozognak.

MÁSZT, falu Pozsony m. ; helyr. *Mászt-ra, —on, —ról.*

MASZTOL, (masz-t-ol) áth. m. *maszt-ol-t.* A székelyeknél am. maszatol, mocskol ; továbbá : öszvezúz, morzsol, apróra őröl ; máskép : *moszt-ol.*

MASZUTA, (masz-ut-a) mn. tt. *maszutát.* Aki hosszasan, lassan, gyáván, ügyetlenül dolgozik , másképen Kriza J. szerént: *majszi, majszogó;* némely tájejtésben : *bszzuta.* Azon szók sorába tartozik, melyekben a *masz, musz, mat mot*, lassu tapogatódzó mozgást jelent, milyenek, *maszog, majszog, muszog, matat, motat, motorász, piszmog.* Ezen szónak törzsöke valószinüleg *masszat*, azaz *matat*, melyből lett *maszató, maszata*, s hangváltozattal *massota, maszuta.* Rokon hozzá : *más*, *mászó* is; mert a lassu, gyáva, piszmogó ember mintegy mászva működik.

MAT, elvont gyök, gömbölyübb ajakkal ejtve *mot*, kisebb, tompább mozgást jelent a *matat,matikál, matóla, motol, motonos, matarász* v. *motorász, matring* v. *motring, motoz* származékokban. Rokon hozzá : *mocs*(*moczczan* szóban) *mos* (*mozog* stb. szóban). Egyezik vele a latin *moveo, motus.*

MATACZ, puszta Veszprém m.; helyr. *Mataczra, —on, —ról.*

MATARÁSZ, l. MOTORÁSZ.

MATAT, (mat-at) áth. m. *matat-tam, —tál, —ott*, par. *matass.* Valamit tapogatódzva keres, kutat. Máskép : *motat.* Rokon hozzá *motoz.* „A kastéjnak minden szegèlikát essze (össze) matatta." (Kriza J. székely népmese). Egyezik vele a szláv *matá, chmatá.*

MÁTÉ, (1), (héber vagy tulajdonképen szíriai eredetü, s jelent *ajándék*-ot) férfi kn. tt. *Mátét-t.* Matthaeus.*Szent Máté evangyelista.*Kicsinyesve: *Mátis, Mátyus, Matyus, Matus.*

MÁTÉ, (2), erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Máté-ra, —n, —ról.*

MÁTÉFALVA, erdélyi falu F. Fehér m., helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MÁTÉHÁZA,puszta Bács m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MATEJÓCZ, falu Szepes megyében; helyr. *Matejócz-on, —ra, —ról.* Különbözik : *Matheócz.*

MÁTÉSZALKA, mváros Szatmár m.; helyr. *— Szalká-ra, —n, —ról.*

MÁTÉVÁGÁS, falu Sáros m.; helyr. *—vágás-ra, —on, —ról.*

MATHEÓCZ, mváros Szepes m. (Matzdorf); helyr. *Matheócz-ra, —on, —ról* Különbözik : *Matejócz.*

MATIKÁL, (mat-ik-a-al) gyakor. önh. m. *matikált.* Kezével imitt-amott, hol nem is kellene, vagy nem illik, ott is tapogat. Az *ik* középképző tulajdonkép a gyakorlatos *og* képzőnek kicsinyező alakja *ig*, tehát *matigál*, mint *sántikál, sántigál, sántogál; szunydikál, szunydigál, szunydogál* stb. Gyöke a mozgást jelentő *mat* v. *mot*, honnan : *matat, motoz.*

MATIKÁLÁS, (mat-ik-a-al-ás) fn. tt. *matikálás-t*, tb. *—ok.* Cselekvés, midőn valaki matikál.

MÁTISFALU, erdélyi falu Kézdi székben; helyr. *—falu-ba, —ban, —ból.*

MÁTISFALVA, erdélyi falu Udvarhely székben; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MÁTKA, fn. tt. *mátkát*. Szélesb ért. szerető férfi- vagy nőbarát. A legény a leányt, kit szeret, és kitől viszont szerettetik, mátkájának nevezi, hasonlóan a leány mátkának hívja a szerette legényt. Innen *mátkatál* jelenti azon ajándékot, melyet bizonyos időkben a szeretők egymásnak küldeni szoktak. Szorosb ért. jegyben járó szerető. E szóban a *ka* kedvességet jelentő kicsinyítést látszik mutatni. Talán am. *máska* v. *másodka*, azaz valakinek kedves mása, társa, párja; pl. *mátkám* am. máskám v. másodkám, mintegy: második énem, kedvesem, feletársam, kit úgy szeretek, mint enmagamat. Oly formán rövidítve mint *mápó* = másik apó, *mányi* v. *mányó* = másik anya, sőt *mák* (= másik) is l. ezeket., és v. ö. MÁS, (1), és (2). Vagy pedig lehet, hogy törzsöke *mát matat*-ból húzatott öszve, mely mozgást, menést, utánjárást jelent, s e szerént *mátka* (= matatka v. matatóka) oly személy, ki más után jár, vagy ki után járnak. A mozgás, járás alapfogalma rejlik a *mátoha* szóban is, mely a barkóknál és másutt kísértetet, azaz bolygó s ember után járó lelket jelent. Dankovszky szerént az illir nyelvben eléjön: *mótka*. Némelyek a *Mädchen* német szóval rokonítják; a persában pedig *máde* szónak, mely az állatok nevéhez szokott járulni, ‚nőstény' értelme van. Azonban a magyar mátka szót mind férfiról, mind nőről szokták érteni. (Sándor István, Kresznerics, Tájszótár, Akadémiai Zsebszótár stb.). Sok nyelvész mindig idegent keres, csak nem hazait.

MÁTKARUHA, (mátka-ruha) ösz. fn. A mátkának ajándékul adott vagy adatni szokott öltözéknemü.

„A vár ura jő, s gyürüt, ékes övet,
S több nagybecsü mátkaruhát hoz."

Kisfaludy K.

MÁTKÁS, (mátka-as) mn. tt. *mátkás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Kinek mátkája van. V. ö. MÁTKA. A növények virágzatában *mátkás füzér*-nek vagy *mátkás barká*-nak hívják azt, (melyben külön vannak hím és külön nőstény virágok (Diószeghi).

MÁTKASÁG, (mátka-ság) fn. tt. *mátkaság-ot*, harm. szr. —*a*. Azon viszony, mely két külön nembeli eljegyzettek között létezik, tehát jegyesi állapot.

MÁTKÁSÍT, MÁTKÁSIT, (mátka-as-ít) áth. m. *mátkásít-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*. Mátkává tesz, eljegyez. *Elmátkásítni valakit.*

MÁTKÁSODIK, (mátka-as-od-ik) k. m. *mátkásod-tam*, —*tál*, —*ott*. L. MÁTKÁZIK.

MÁTKÁSÚL, (mátka-as-úl) önh. m. *mátkásult*. L. MÁTKÁZIK.

MÁTKATÁL, (mátka-tál) ösz. fn. Tojásból, kalácsból, s más egyébből álló ajándék, melyet a mátkák s néha csak szeretők egymásnak küldeni szoktak. Máskép: *komatál*, csak hogy ezt leány leánynak is, mint nőbarátjának szokott küldeni, kivált husvétkor és pünkösdkor.

MÁTKÁZIK, (mátka-az-ik) k. m. *mátkás-tam*, —*tál*, —*ott*. Mondják szeretőkről, midőn egymással jegybe lépnek.

MATKÓ, puszta Pest m.; helyr. *Matkó-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁTOHA, (mát-oh-a) fn. tt. *mátohát*. Gömörben, Tornában, sőt néhutt Dunán túl is am. kísértet, bolygó lélek. Gyöke *mát* eredetileg valószinüen rövid volt: *mat*, vagy pedig *matat*-ból húzatott össze. Alapfogalomban egyezik a mozgást jelentő *mat* gyökü szókkal. Származéka *mátoha*, igazán: *mátoga*, a gyakorlatos *mátog* igétől, melyből lett *mátogó*, *mátoga*, *mátoha*, mint a *por* gyökből lett *porog*, *porgó*, *porga*, *porha*, *purha*, azaz porosodó fabél.

MATÓLA, (mat-ól-a) fn. tt. *matólát*. 1) Eszköz, mely által a fonalat az orsóról úgynevezett igékre és pászmákra szedik. Egy igében van rendesen három szál, egy szál pedig az, mely az egész matólát egyszer körülveszi. Tíz ige, vagyis harmincz szál teszen egy pászmát. 2) Kerékforma eszköz, melyről a motring fonalat felgombolyítják, máskép: *gombolyító*. Tájdivatosan: *matóla*. Minthogy a matóla forgatva és forogva használtatik, innen gyöke *mat* azon szókkal áll rokonságban, melyekben a *mat* (mot) gyök mozgást, itt különösen forgó, forgolódó mozgást jelent, mint *matat*, *matikál*, *motat*, *motoz* származékok is. Eredetileg rövid lehetett *matola* a *matol* törzsöktől, miszerént matóla am. *matoló* t. i. eszköz. Megegyezik vele a tót *motovilo*, hol a *mat mot* mint a magyarban, mozgást jelent.

MATÓLÁL, (mat-ól-a-al) áth. m. *matólál-t*. 1) A felfont fonalat az orsóról matóla által úgynevezett igékre s pászmákra szedi. 2) A motringba kötött fonalat gombolyagba tekergeti.

MATOLCS, falu Szatmár m.; helyr. *Matolcs-ra*, —*on*, —*ról*.

MÁTRA, fn. tt. *Mátrát*. Magas hegybércz és hegység Hevesvármegyében. A *Mátra*, *Tátra*, *Fátra* mint három legmagasabb ormok, jelölvék ki a kárpáti hegységek között. Ha tehát e szókban alapfogalmul a magasságot veszszük, nem látszik valószinütlennek, hogy köz gyökük a magasat jelentő *ar*; s betü átvetéssel és röviden: *Marta*, *Tarta*, *Farta*, melyekhez rokonok a *mart*, *tarcs*, *part* szintén magasat jelentő szók. *Annyi*, *mint a Mátra szele* (mátraaljai km.).

MATRING, fn. tt. *matring-ot*, harm. szr. —*ja*. 1) Matólán öszveszedett, s bizonyos számu ígéből, illetőleg pászmából álló kötet, czérna, vagy fonal. *A czérnát, selymet matringokban árulni, venni. A matringot felgombolyítani.* 2) Szélesb ért. másféle szálas test, pl. haj, szőr, szíj, melyet csomóba füznek. *Egy matring haj. Farmatring* a farhám végét ékesítő salangok, vagy azon gyürüs vége a lószerszámnak, mely a ló farkához van csatolva. Hajdan a lovas katonákat vesszős helyett farmatringgal verték. Tájdivatosan: *motring*. Régi iratokban eléfordul *n* nélkül is: „Két mothrigh arajan (arany) fonal." (1563. évből. Régi

M. Nyelvemlékek III. K. Vegyes tárgyu iratok. 49. lapon). A matring gyöke *mat*, és törzsöke valószinüleg vagy *matar*, máskép: *motor*, mintegy körben vagy forogva megy; vagy pedig *matol*, melyből ‚matóla' is ered ugyanazon jelentéssel; ez utóbbi szerént matring tulajdonkép am. *matling* v. *matoling*, az *r=l* (mint *botránkozik* am. *botlánkozik*, ‚botlik' törzsöktől). Képzőre nézve rokonok hozzá a *mócsing*, *pating*, *szatying*, melyek mindnyájan megegyeznek abban, hogy szálakból, inakból alakított pereczforma kötőléket, vagy testet jelentenek s ezen tulajdonságánál fogva hozzájok tartozik a *matring* is.

MATRINGKŐTÖR, (matring-kötör) ösz. fn. A kötörök neme alá tartozó növényfaj, levelei bokrosak; váltogatók, és ellenesek, láncsás szabásuk; szára czérnaforma buglyos, honnan a neve, minthogy matringhoz hasonló. (Saxifraga sedoides.)

MATRIZSÁL, (mat-ar-izs-a-al) önh. m. *matrizsált*. L. MATARÁSZ v. MOTORÁSZ.

MATRÓZ, fn. tt. *matróz-t*, tb. —*ok*. Szoros ért. tengeri hajóslegény. Hollandul: *matroos*, dánul és svédül: *matros*, francziául: *matelot*, a *matta*, németül *Matte* szótól, mely gyékényt jelent, mintha volna gyékényes, gyékényen fekvő.

MATRÓZKÖNTÖS, (matróz-köntös) ösz. fn. A matrózoknál foglalkodásaikhoz képest divatozó rövid öltöny.

MATTY, falu Baranya m.; helyr. *Matty-ra*, —*on*, —*ról*.

MÁTYÁS, (héber eredetűnek sMáté szóval egy jelentésünek tartatik); férfi kn. tt. *Mátyás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Mathias. Máskép népiesen: *Matyi*, *Matyika*, *Matyis*, *Matyó*, *Matykó*. A magyar történetekben nagy név a ‚Hunyady Mátyás' *Megholt Mátyás király, oda az igasság*. (Km.). *Mátyás ugrása*, midőn szökő évben februar 23-dika és 24-dike közé, melyben Mátyás napja szokott esni, egy nap tétetik, s Mátyás napja 25-dikére ugrik. Népies nyelven mátyásnak nevezik a szajkómadarat, mivel ezen nevet elég értelmesen hangoztatja.

MÁTYÁSFALU, falu Szepes m.; helyr. —*faluba*, —*ban*, —*ból*.

MÁTYÁSHÁZA, falu Abauj m.; helyr. —*házára*, —*n*, —*ról*.

MÁTYÁSKA, falu Zemplén m.; helyr. *Mátyáskára*, —*n*, —*ról*.

MATYASÓCZ, faluk Vas, Zemplén m. ALSÓ—, FELSŐ—, Liptó m.; helyr, *Matyasócz-ra*, —*on*, —*ról*.

MÁTYFALVA, falu Ugocsa m.; helyr. —*falvára*, —*n*, —*ról*.

MATYI, MATYIKA, MATYIKÓ, MATYIS, MATYKÓ, népies, illetőleg kicsinyző elnevezések. l. MÁTYÁS.

MATYÓ, fn. tt. *Matyó-t*. 1) l. MÁTYÁS. 2) Szőlőfaj.

MÁTYÓCZ, falu Ung m.; helyr. *Mátyócz-ra*, —*on*, —*ról*.

MATYÓK, fn. tt. *Matyók-ot*. 1) l. MÁTYÁS. 2) A mátraaljai palóczok neve, mint a gömöri, tornaiaké: *barkó*. *Mezőkövesdi matyókok*.

MÁTYUS, (1), férfi kn. tt. *Mátyus-t*, harm. szr. —*a*. Mathaeus. Máskép: *Máté*, *Matus*, *Matyus*.

MÁTYUS, (2), falu Bereg m.; helyr. *Mátyus-ra*, —*on*, —*ról*.

MÁTYUSFÖLDE, (Mátyus-földe) ösz. fn. Azon tartomány, melyet a XIV-dik század elején a hires trencséni *Csák Máté* birt, s nevéről (Máté) neveztetett, mely magában foglalta Trencséntől Komáromig a Vágmellékét és Garan vizének jobb partján fekvő részeket. A Pozsonyvármegyében lakó s Csalóközön kivül eső, valamint az alsó nyitrai és Komárom vármegyének udvardi, és Esztergam megye párkányi járásaiban lakó magyarok még ma is mátyusföldieknek hívják magukat. A csalóköziek különösen azon vidéket nevezik Mátyusföldnek, mely a nádszegi, máskép érsekujvári dunaágon kivül fekszik, s a Vág vizeig terjed.

MÁTYUSHÁZA, puszta Veszprém m.; helyr. —*házára*, —*n*, —*ról*.

MAVOG v. MÁVOG, (mav-og v. mau-og) önh. m. *mavog-tam*, —*tál*, —*ott*. Mondják macskáról, midőn *mau- mau* hangon sír. Máskép: *nyávog*; a kis macska *miog*, *nyifog*, *nyivog*.

MAVOGÁS v. MÁVOGÁS, (mav-og-ás) fn. tt. *mavogás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Macskának panaszos hangja, midőn *mau-mau* szóval kiáltoz. Máskép: *nyávogás*, *nyafogás*.

MAZ, elvont gyöke *mazna*, *maslag*, *mazolány* szóknak, s talán *mazur* szónak is. Jelentése: *vésna*, melynek gyöke *vés* egyezik *mas* gyökkel. V. ö. MAZNA.

MÁZ, fn. tt. *máz-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Széles ért. kenőcsféle ragadós test, mely más testekhez tapad, milyenek a festék, szurok, enyv, mézga. Innen bemázolni valamit am. ilyféle testekkel bekenni, bemocskolni. 2) Szorosb ért. olvasztás által képződött érczes, és üvegszerü, fényes festék, melylyel különösen edényeket szoktak bevonni. *Zöld, sárga, vörös, fekete máz. A fazék szájáról letörölni a mázt. A vas konyhaedényeket fehér mázzal behúzni*. 3) Átv. ért. a fogaknak kemény, üvegszerű, fényes takarója. *A fogak mását kemény dörzsölés által elkoptatni*.

Ha a *máz* szóban alapfogalmul azon tulajdonságát veszszük, hogy eredetileg híg és folyó természetü, úgy azon szókkal áll rokonságban, melyeknek *mas*, *masz* gyöke valami folyóst, nedveset jelent, mint *maszat*, *maszog*, *mazúr* (mocskos). Ugyan a mondott tulajdonsága miatt *más* igével is tekinthetik azonosnak. Egyébiránt rokon hozzá a latin *madeo*, *mador*, s vékony hangon a magyar *med*, *ned*, ismét vastag hangon a német *nass*, és a magyar *áz*-ik. Megegyezik vele a szláv *maz*, *mazati*.

MÁZA, falu Tolna m.; helyr. *Mázá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÁZAG, (máz-ag) fn. tt. *mázag-ot*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. Az ólomnak üvegnemü salakja, mely fényes és síma kövéres tapintatu. (Die Glätte).

MÁZFA, (máz-fa) ösz. fn. A vadászok nyelvén fa, melyhez a dagonyázó vaddisznó dörgölődzött.

MÁZFÖLD, (máz-föld) ösz. fn. A földnek azon neme, melyből üvegnemü mázt lehet égetni. Szélesb ért. mindenféle föld, melyet mázul használnak.

MÁZHINÁR, (máz-hinár) ösz. fn. Növényfaj az uszányok neméből, melynek levelei üvegmáz szinüek. (Potamogeton lucens).

MÁZÍT, (máz-ít) áth. m. *mázít-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*, par. —*s*. Mázzal bevon. *Mázítani a cserép- és konyhai vasedényeket.*

MAZLAG, (maz-lag) fn. tt. *mazlagot*. A székelyeknél vékony csepü öltöny (Kriza J.). Néhutt: *mazolán*. V. ö. MAZ gyök.

MÁZMŰ, (máz-mű) ösz. fn. Oly mű, pl. vas- vagy sáredény, melynek fölszinét üvegnemü mázzal behúzzák.

MAZNA, mn. tt. *maznát*. A palóczoknál, Gömörben, és Tornában, am. sivó, rivó, kényes, anyás gyermek, nyuzga gyermek. Ugyan ezt teszi a szerb *maza*. Alkalmasint *vézna* módosulata. Így *mazolány* szónak alsó Mátyusföldön *vézna* jelentése is van.

MÁZOL, (máz-ol) áth. m. *mázol-t*. 1) Széles ért. valamely testet bizonyos kenőcsféle tapaszszal behúz, beken, bemocskít. *Szurokkal, enyvvel, zsírral bemázolni valamit.* Innen átv. gúnyos ért. am. csunyául ír, vagy fest. *Az írni kezdő gyermek csak mázol. Képet mázolni. Imígy-amúgy bemázolni a szoba falait.* 2) Szorosb ért. üvegszerü, kemény, fényes mázzal behúz valamit. *Fazekakat, tálakat, vas konyhaedényeket mázolni.*

MAZOLA, (maz-ol-a) fn. tt. *mazolát*. A zilízek neméből való növényfaj, mely gyógyszerül is használtatik; levelei molyhosak, az alsók 5—7 karélyuk, a felsők 3 karélyuk; teljes néven: *mazolaziliz*. (Althea narbonensis.)

MAZOLÁNY, (maz-ol-ány) fn. tt. *mazolány-t*, tb. —*ok*. 1) Ritka, goromba, hitvány gyapjuszövet, máskép: *mazlag*, néhutt: *rása*. 2) Alsó Mátyusföldön nevezetesen Andódon am. vézna, sovány, hitvány ember. V. ö. MAZNA.

MÁZOLÁS, (máz-ol-ás) fn. tt. *mázolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valaki mázol. *Ha edényei ki jöttek a korongból, mázoláshoz fog a fazekas. Ez nem irás, nem festés, csak mázolás.* V. ö. MÁZOL.

MÁZOLAT, (máz-ol-at) fn. tt. *mázolat-ot*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. Gúnyos ért. csúnya irat vagy festemény. *Ezen mázolatot lehetetlen olvasni. Arcskép helyett mázolatot kapni. Idomtalan, goromba ecsettel készült mázolatok.*

MÁZOLÓ, (máz-ol-ó) fn. tt. *mázoló-t*. Gúnyneve az oly festésznek, ki a festészi müvészetben vagy mesterségben kontár. Mondják íróról is, ki csúnya alaku s olvashatlan betüket vet, vagy kellő észtehetség és képzettség nélkül fogalmaz, versel stb.

MAZONNA, fn. tt. *mazonnát*. Eszék vidékén, alsó Baranyában am. kis korsó. Néhutt: *mazona*. Szerb nyelven *mazalicza* olajos korsót jelent.

MÁZOS, (máz-os) mn. tt. *mázos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Szélesb ért. hig, vagy ragadós testtel bekent. *Mázos arcz.* 2) Üvegnemü kemény ragaszszal bevont. *Mázos edények. Mázos tál, korsó, bögre.* 3) Mint a *mézes* szónak vastaghangu mása öszvetételben használtatik: *mézesmázos*, azaz tulságosan édeskés, hizelgő, ragaszkodó.

MAZÚR, MAZUR, (maz-ur) mn. tt. *mazúr-t*, tb. —*ok*. 1) Molnár Albert szerént, szegény csavargó, (egenus, erro, Blutarm, Landstreicher). Ez értelemben használta Csokonai is:

„A mazúr általad gazdag lehet.“

Ez értelemben a latin *miser*, s arab *nezrun*, v. *nazar* szókkal egyeznék. 2) A székelyeknél Incze József szerént oly emberről mondják, ki sok hurezolóskodással, bemocskolással járó paraszt vagy kézi munkákat visz végh, tehát egy részről mintegy szurtos, szennyes, piszkos, más részről mazna v. vézna. E jelentésénél fogva rokon a *maszog, maszat, maszatos, mazolány, mázol* szókkal, illetőleg mindnyájan rokon gyököktől származnak (*masz, maz* stb.) Úgy látszik, e második az eredeti tulajdon jelentés, mert a székelyek szójárása szerént a gazdag is lehet mazúr, ha t. i. maszatos vagy mazna, és nem minden szegény mazúr, ha t. i. tiszta. Minthogy azonban a szegénység rendesen bemocskoló munkával foglalkodik, és ruhátlansága miatt is oly csinos nem lehet mint az úri nép: innen átv. ért. a mazúr teszen szegényt is, valamint az egy eredetü *mazolány* is egy részről hitvány vékony ruhát, más részről vézna, hitvány embert is jelent.

Mi e szónak *ur* vagy *úr* képzőjét illeti, ez valószinüen s eredetileg *or, mazor*, mint a *bitor, botor, fodor, bodor, kondor, komor*, s több más szókban. Hasonlóan a *kacsúr* és *kandúr*, tulajdonkép, *kaczor kandor*.

MAZURKODÁS, (maz-ur-kod-ás) fn. tt. *mazurkodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. A székelyeknél am. bemocskolással járó foglalkodás.

MAZURKODIK, (maz-ur-kod-ik) k. m. *mazurkod-tam*, —*tál*, —*ott*. Bemocskolással egybekötött munkát folytat, gyakorol.

MAZZAG, tájdivatos; l. MADZAG.

MAZZONA, l. MAZONNA.

MÁZSA, fn. tt. *mázsát*. 1) Hazánkban divatozó értelemben, száz fontot nyomó suly. *Egy mázsa és tiz font* am. száztiz font. *A szénából naponként két mázsát mérni ki a barmok számára. Tiz mázsa húsból hatot kimérni. A legacsélosabb buzának posonyi mérője alig nyom egy mázsát.* 2) Sulymérő eszköz, melyen nagyobb terhü testek nehézségét határozzák meg, mázsáló. A szanszkritban *masz* am. mér; e szerént *mázsa* am. *mérő*. Szintén innen ered a német *Maasz*, (régi

felső németben *mez, meze, maze, mezzu, maz, mezzea)* és *messen*, latin: *metior* is stb.

MÁZSABÉR, (mázsa-bér) ösz. fn. Bér, melyet valamely nyilvános, pl. községi mázsán mért áruktól fizetni szoktak.

MÁZSAHIVATAL, (mázsa-hivatal) ösz. fn. Intézet, melyben az árukat s egyéb jószágot oly személyek fölügyelése alatt mérik meg, kiket e végre a felsőség rendelt.

MÁZSAJEGY, (mázsa-jegy) ösz. fn. Jegy, melyre a mázsahivatalban megmért árukat, és azok sulyát felirják.

MÁZSÁL, (mázsa-al) áth. m. *mázsál-t*. Valamely árunak, vagy akármiféle testnek sulyát mázsa nevü mérleggel meghatározza. *Mázsálni a lisztet, gabonát, szénát, húst. Mázsálni az elszállitandó árukat. Megmázsálni a fuvarba fogadott terhet.*

MÁZSÁLÁS, (mázsa-al-ás) fn. tt. *mázsálás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Az áruk vagy más testek sulyának mázsaféle mérlegen való meghatározása.

MÁZSÁLÓ, (mázsa-al-ó) mn. és fn. tt. *mázsáló-t*. Aki vagy ami mázsál. Különösen eszköz, melyen nagyobb sulyu testeket mázsa számra mérnek.

MÁZSAMESTER, (mázsa-mester) ösz. fn. Nyilvános mázsahivatalnál levő tiszt, ki a mázsálására, és az ezt végrehajtó alsóbb rendü személyzetre felügyel. *Harminczadi, sóhivatali mázsamester.*

MÁZSÁNYI, (mázsa-nyi) mn. tt. *mázsányit*, tb. *—ak*. Minek sulya mázsát nyom. *Ez intézetben naponként mázsányi kenyér, és félmázsányi hús kel el. Mázsányi terhet nem birnak vállai.* Átv. ért. igen nehéz, nagy sulyu. *Mázsányi teher esett le szivemről.*

MAZSÁR, tájdivatos, *mozsár* helyett; l. ezt.

MÁZSARÚD, (mázsa-rúd) ösz. fn. A közönséges mázsaféle mérleg rúdjai, melyekről a mérőserpenyők lelógnak.

MÁZSÁS, (1), (mázsa-as) mn. tt. *mázsás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Minek sulya mázsát tesz. *Mázsás kő. Ötven mázsás szobor.*

MÁZSÁS, (2), fn. tt. *mázsás-t*, tb. *—ok*. Só- vagy más hivataloknál alsóbb rendü tiszt, ki a mázsamester után következik.

MÁZSASZOLGA, (mázsa-szolga) ösz. fn. A mázsahivataloknál szolga, ki a mázsán való sulymérést közvetlenül kezeli.

MÁZSATARTÓ (mázsa-tartó) ösz. fn. Karika, vagy kapocs, melybe a mázsát, illetőleg a mázsarudat akasztják.

MAZSOLA, tájdivatos; l. MALOZSA.

ME, (1), elvont gyök, melyből a visszahozó és kérdő névmás: *mely*, továbbá a *meddig, merre, mennyi, mekkora, mennél* származékok erednek. Nem egyéb, mint a *mi*. Ezért találunk némely régicknél ‚minemü' helyett ‚menemő' szót s több effélét. Törökül is: *ne*, pl. *ne var* = mi van (ott)? *nem var*, = mim van? *ne gune* = minemü? *ne güzel* = mi szép? stb. V. ö. MI, MELY, MILY, MÉG.

ME, (2), elavult igető, mely ma *men, mén* vagy *megy* alakban él. A tehető igeképzőt mindazáltal ma is eredeti ős alakjában veszi föl: *me-het*, sőt népies nyelven első személyben is *mek* e helyett *me-ek*, v. *megyek*. Egyezik vele a latin *meo* gyöke. Közvetlen származékai *men* v. *mén* v. *megy*, közvetettek *ment, menedék, menekszik, meny, menül* v. *menyül, megye*, és némely mások. V. ö. ezekkel is: MESZSZE, MÉLT, MÉLTAT, MÉLY, MÉR, MÉTELY.

ME, (3), (nyilt *e*-vel) kináló indulatszó a székelyeknél az általánosb divatú *ne!* helyett. *Me me, vedd el*, e helyett, *ne ne, vedd el.* Még ‚nesze' helyett is ugyanott: *mesze*, s ‚nesztek' helyett: *mesztek*. Hogy az *m* és *n* mint rokonhangok néha fölcseréltetnek, a *nevet mevet, ned med, neder meder*, változatok bizonyítják. Pápa vidékén ‚ne' helyett így is mondják: *le!* pl. *le kutya!*

—ME, mély hangon: **—MA**, névképző, mely részint fő-, részint mellékneveket alkot; példák: *szakma, szalma, hajma, elme, esme, kelme*, fő-, és *buszma* v. *böszme, tutyma, szuszma, duzma* stb. melléknevek. Alkalmasint azonos a *me* v. *mi* névmással. A töröktatár nyelvben ugyanez alakban igen termékeny igenévképző, melyet a nyelvészek a határtalan *—mak, —mek* ragbeli *k*-nak elhagyásával keletkeztetnek, pl. *kül-mak*, cselekedni, innen *kül-ma*, cselekmény v. cselekvény, *dik-mek* ültetni, *dik-me* ültetmény vagy ültetvény.

MÉCS, fn. tt. *mécs-et*, harm. szr. *—e*. Molnár A. szerént latinul *ellychnium*, mi tulajdonkép égetni való fonalat, vagy másféle bélt, pl. gyertyába, lámpába valót jelent. Köz ért. szegényebbféle, takarékos világító, mely zsírba vagy olajba mártott fonalbélből áll, s egyszerü cserép vagy másnemü edénykébe téve és meggyujtva csak vékonyan pislog. A szegény emberek mécse holmi hulladékfagygyúból, avas zsírból, kifőzött csontvelőből stb. készül, s rendes tartalékedénye valamely törött fazék vagy bögre feneke. Ezt *mécses*-nek, *mécses cserép*-nek hívják. *Rátartja magát, mint a mécses cserép.* (Km.) mivel a mécses cserepet magasabb helyre szokás tenni, hogy világítson. *Pislog, mint a mécs.* (Km.) Szélesb ért. szük világu kisded lámpa, milyen a bányászoké, vagy az úgy nevezett éjjeli lámpa. Így nevezik a zsírral töltött s közvilágitásnál használtatni szokott üvegpoharakat is. „Nézd az egész világitást, soha ne az egyes mécseket, melyek arra használtatnak." B. Eötvös J. (Gondolatok). Ezen szó jelen alakjában más hasonhangu és értelmü magyar szóval nem látszik ugyan rokonságban lenni; da azért valószinüleg eredeti magyar; mert; ha Molnár értelmezését veszszük *égő bélt* jelent, tehát alapfogalom benne a *bél*, melyből leszen kicsinyítő *bélcs*, hangváltozattal *mélcs*, mint *bankó mankó; bekeg mekeg; bámbám mámmám;* végre *l* kihagyásával *mécs*, mint, *kolcs kulcs, kócs kúcs; tölcsér töcsér; hölgyéss, högyéss* stb. Egyébiránt egyezik vele a franczia: *mèche*, mely kanóczot jelent, spanyol: *mecha*, latin: *myxus* = mécsnek a csöve, melyen vagy mely-

ben az égő ból fekszik. 1)Más származtatással volna : *fénycső*, rövidebben *fénycs*, és az *f* ajakhang rokon *m*-vé változván : *ménycs*, *méncs*, mely tájdivatosan szinte nem szokatlan, s ekkor közelebbi rokona a latin *mico* =csillámlom. 2) Lehet *pis-l-og* gyökének módosulata is.

MÉCSBÉL, (mécs-bél) ösz. fn. Fonalka, melyet a mécsbe illesztve a zsiradékot rá teszik vagy öntik, s a kiálló vagy edényke szélén fekvő végét használatkor meggyújtják.

MECSEK, fn. tt. *Mecsek-et*. Pécs városa határában levő hegy. Diószeginél a *lepidium ruderale* nevü növény *mecsek-zsázsa*. Idegen szónak látszik, minthogy származéktársa a magyarban nincsen. A persában s törökben *mesk* am. tömlő.

MECSEKZSÁZSA, (mecsek-zsázsa) ösz. fn. A zsázsák neméből való növényfaj ; szirmai nincsenek, hímszála legtöbbször kettő, gyökérlevelei fogas szárnyasak,szára szétágazott, buglyos.(Lepidium ruderale.)

MÉCSÉL, (mécs-él) önh. m. *mécsél-t*. Mécset égetve világít, vagy mécs világánál virraszt, dolgozik. *A szegény emberek és bányászok mécselni szoktak.*

MÉCSÉLÉS, (mécs-él-és) fn. tt. *mécselés-t*, tb. —*ek*. Cselekvés, midőn valaki mécsel.

MÉCSÉLŐ, (mécs-él-ő) fn. l. MÉCS.

MECSÉR, falu Mosony, puszta Fehér m.; helyr. *Mecsér-re*, —*én*, —*ről*.

MÉCSÉS, (mécs-és) mn. tt. *mécsés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Mécscsel, azaz égőbéllel, kanóczczal ellátott. *Mécses cserép*. Használják főnevül is , s jelenti azon cserepet, melyben kanóczot égetnek. *Eltörött a mécses*, gyermeknek mondják , midőn száját sírva félrehúzza.

MECSET, fn. tt. *mecsetet*, harm. szr. —*je*. Mahomed vallásán levők temploma, imaháza, arabul : *mezdeid; szadeada* (am. meghajol, imád) igétől.

MECSEVÉSZ , önh. m. *mecsevész-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*sz*. Székely tájszólás szerént am. csökken, aljasodik, nem nő, nem tenyészik. Hasonló hozzá betüáttétellel : *csenevész*, mely szintén hitványat, nyomorúltat, gyöngét, elfajultat jelent. Mindkettő azon *ész* (ász) képzőjü szók osztályába tartozik , melyek igék és nevek egyszersmind, mint *rákász*, *halász*, *vadász* stb. A kettő közől hihetőleg *csenevész* az eredeti, melyet ha így olvasunk : *senevész* , azaz *se-nevész* v. *se-növész* jelent oly állatot vagy növényt , mely *nem nő* , melynek *nevekedése* nincsen , s oly alkotásu, mint *sehonnai*, *sebaj*, *soha* (seha). Rokon hozzá a *senyved* , mely elemezve szintén am. *se-nyöved*, *senöved* , és a *satnya* , mely vékony hangon *setinye*, mintegy *se-tenye*, mi vagy ki semmit se tenyészik.

MECSKE, MAGYAR—, RÁCZ—, faluk Baranya m. ; helyr. *Mecské-re*, —*n*, —*ről*.

MÉCSVIRÁG, (mécs-virág) ösz. fn. A tízhímesek seregéből és ötanyások rendéből való növénynem; csészéje egytagu, hosszudad, hártyaforma, sima, bokrétája öt szirmu, szirmai nyakasok. A kukubával határos. (Lychnis). Nevezetesb fajai : *csillagmécsvirág* , (L. chalcedonica), másképen : *csillagvirág*, *kakukmécsvirág* (L. flos cuculi , másképen köznyelven :. *kakukszegfü* ; *négyfogu*, *szurkos*, *kétlaki mécsvirág*.

MECCZENZÉF,(németül: Metzenseif), ALSÓ—, FELSŐ—, falvak Abaúj megyében ; helyr. *Meczenzéf-en*, —*re*, —*ről*.

MÉCZ, (mér-cz) fn. tt. *mécz-ét* , harm. szr. —*e*. Mátyusföldén, Csalóközben, és némely más tájakon a pozsonyi mérőnek fele, a pestinek harmada. Néhutt, nevezetesen túl a Dunán *mércze*, másutt *véka*. V. ö. VÉKA és MÉRCZE.

MECZE, puszta Baranya m. ; helyr. *Meczé-re*, —*n*, —*ről*.

MECZGÉREL, MECZGEREL, hegyaljai tájszó, s am. böngész , különösen szőlőt. Néhutt : *meszgerel*. Valószinüleg a *met*, *metsz* igének kicsinyített származéka , honnan helyesebben : *metszgérel* v. *metszgerel*. V. ö. METSZ.

MECZKENDÁR, fn. tt. *meczkendár-t*, tb. —*ok*. A székelyeknél a ‚metzenseifer' módosulata.

MED , (1) , elavult főnév , mely helyett ma *ned* és *nedv* divatozik, l. ezeket ; de még él nemcsak a *meder*, *medencze* származékokban , hanem a *Kis Med* folyó, *Medves* hegy , *Medes* és *Medesér* helységek neveiben is.

MED, (2), fn. a *medve* szónak egyik alkotó része. L. MEDVE.

MEDÁRD, férfi kn. tt. *Medárd-ot* , harm. szr. —*ja*. Medardus. A nyelvészek germán eredetünek tartják ; t. i. az angolszász *maedh* am. becsület, s az egész am. szilárd becsületü (der Ehrenfeste). Medárd napja junius 8-dikára esik, s azt tartja a közvélemény róla, hogy ha ezen nap eső csik, utána negyven napig rendesen esős vagy borus idő következik. A pesti országos vásárok egyikét Medárdkor tartják, melyet népnyelven *gyapjuvásár*-nak neveznek.

MEDDES, OLÁH—, falu Szatmár m. ; helyr. *Meddes-re*, —*en*, —*ről*.

MEDDIG, (mi-eddig) idő- és helyhatározó. Jelenti azon időnek vagy térnek véghatárait, melyet tudni akarunk; és pedig 1) Kérdőleg. *Meddig tartott a csata? Reggeltől délig. Meddig maradsz oda? Meddig szándékozol a fürdőben mulatni?* azaz mennyi v. mely ideig? *Meddig terjed e falu határa? Meddig érhetünk el ma? Meddig kész már a vaspálya?* azaz, mely meszszeségig? 2) Állitólag. *Meddig én beszélek, ne szólj közbe.* Ez esetben fölveheti a mutató *a* szócskát, és akár elül , akár az utórészben használható az ‚addig' szó is : *Ameddig én beszélek , addig ne szólj közbe* , vagy : *addig ameddig* stb. Hasonlók : *Addig viselem a ruhát, meddig el nem szakad. Addig megyek, meddig csak lehet.* 3) Kétkedőleg szólva jelent bizonytalan idő- vagy térhatárt. *Nem tudom , meddig tart egészségem. Nehéz meghatározni , meddig érhetünk el ma.* 4) Midőn egészen öszvetéve használtatik, *addigmeddig* jelent bizonytalan időt vagy tért. *Addigmeddig a városban maradok. Mire beestveledik, addigmeddig eljutunk.*

E szónak gyöke *me* (= mi), melyből *mely, merre, mennél, mennyi, mekkora* is stb. származnak, s egyezik a *mi* névmással, melynek közelebbi származékai: *minő, mily, mint, míg, mikor, mihelyest.* V. ö. MI, KI. A *meddig* egyébiránt öszvetett szó: *mi-eddig*, vagy különösen időre vitetve: *melyideig;* egyezik vele a rövidebb alkotásu *míg* = *mi-ig*, pl. *Addig élem világom, míg tart szép ifjuságom*, azaz meddig szép ifjuságom tart. *Míg élek, el nem feledlek*, azaz, ameddig élek. A régieknél eléjön *menig*, azaz *mennyi-ig* is, melynek megfelel a székely *annyég* = annyi-ig. V. ö. ADDIG, EDDIG, és MELY, MILY, MENIG.

MEDDŐ, mn. és fn. tt. *meddő-t.* 1) A régi nyelvemlékek, nevezetesen a Bécsi és Müncheni codexek szerént am. herélt, (eunuchus). *Olofernes tőn nagy vendégséget ő szolgáinak, és monda Vagao meddőnek.* (Judit. 12.). *Mert vadnak meddők, kik önmagukat megherélték.* (Máté 19.). 2) Átv. és szokott értelemben mondják állatról, nevezetesen nőstényről, mely fajját nem szaporítja, mely nem fogan. *Meddő tehén. Meddő kancza.* Ellentéte: *magló.* Használják ez értelemben nőkről is.

„Ne tanits gyermekkel te bánni, te meddő!"

Arany J. Buda halála.

„Meddő nem vagyok én, te se gúnyolj annak."

Ugyanaz, ugyanott.

A Góry-codexben: *mendü.* „Más feleséget hoza és ez mendü lén." (44. l.); alkalmasint valamely régi tájbeszédben elferdítve. 3) Szélesb átv. ért. terméketlen, keveset vagy épen nem gyümölcsöző. *Meddő föld. Meddő évek.*

Ha ezen szónak eredeti jelentéseül az első pont alatti értelmet veszszük: úgy valószinüleg állíthatjuk, hogy gyöke a régi *met*, mely régente így egyszerüen is használtatott, pl. a Tatrosi codexben: *elmetöltö* (abscidit), *kimettetik* (excidetur), *med* (azaz medd) *el* (abscinde), *med ki* (succide); melyből *metél, metsz* stb. újabb szók is származnak; rokon a latin *meto*, német *metzen, Metzger, Messer* stb. szókhoz. Meddő tehát am. *metetö* v. *metettü*, (a Nádor-codexben: *meddü*), azaz *metélt* v. *metszett.* Minthogy pedig mind a hím, ha heréjét kimetszik, mind a nőstény, ha görgőjét kiveszik, fáját szaporítani megszün, s terméketlenné leszen: innen jelent átv. értelemben terméketlent. Lehet egyszerü igenév is a régies *met-ik* igétől, melyből lett *metö*, s módosítva *mettő, meddő.* Eléjön a finnben is: *myydin.*

MEDDŐL, (meddő-ül) önh. m. *meddöl-t.* Molnár A. szerént am. meddővé, azaz terméketlenné leszen.

MEDDŐN, (meddő-en) ih. Fáját nem szaporitva, terméketlenül. *Meddőn maradt tehén. Meddőn heverő parrag.*

MEDDŐSÉG, (meddő-ség) fn. tt. *meddőség-et*, harm. szr. —*e.* Terméketlen tulajdonság vagy állapot, midőn valamely állat vagy növény nem szaporítaj fáját. V. ö. MEDDŐ.

MEDDŐSÍT, MEDDŐSIT, (meddő-s-ít) áth. m. *meddősít-ett*, htn. —*ni* v. —*eni*, par. —*s.* Meddő tulajdonságuvá, azaz terméketlenné, foganásra, fajszaporításra képtelenné tesz. *Herélés által meddősíteni az állatokat. A földeket parragon hagyva meddősíteni.*

MEDDŐSÖDIK, (meddő-ös-öd-ik) k. m. *meddősöd-tem*, —*tél*, —*ött.* l. MEDDŐL.

MEDDŐSÜL, MEDDŐSÜL, (meddő-s-ül) önh. m. *meddősült.* L. MEDDŐL.

MEDDÜL, (meddő-ül) önh. m. *meddült.* Lásd: MEDDŐL.

MEDENCZE, (1), (med-en-cze v. med-encz-e) fn. tt. *medenczét.* 1) Tálféle edény, mely különösen mosakodásra szolgál. *Reggel medenczében mosdani. A lábvizet medenczében behozni. Eresztett viset a medenczébe.* (Münch. cod. János 13.) 2) Szélesb ért. kőből vagy földből kivájt öböl, melyben a vizet felfogják vagy tartják. *A kútból húsott viset medenczébe folyatni. A kúthoz márványból medenczét csináltatni.* 3) Átv. ért. boncztani nyelven az emberi deréknak alsó része, hol a csipőcsontok, a kereszt- és farcsont öblös üreget képeznek, melyben a hugyhólyag, a végbél, és a nőknél az anyaméh fekszik. Némely szójárásban: *melencze.*

Minthogy a tulajdon értelemben vett medencze víztartó edény, innen legvalószinübb, hogy gyöke a nedvet jelentő *med*, melyből *meder* is származott, s ha e két származékot öszvehasonlítjuk, úgy látszik, mintha *meder* nagyobbféle víztartó öblöt, pl. folyóét, *medencze* pedig kisebbfélét jelentene, mint a *cse* kicsinyező képző is mutatja. Azonban mivel az *acs ecs* néha am. tulajdonságot jelentő *as es, as es;* medencze is eredetileg talán *med-ecs* (med-es t. i. edény)volt, melyből lett *med-encs*, és *e* toldalékkal: *medencze.* V. ö. —ACZ —ECZ képző. Előfordul a román nyelvben: *bedine* s a szláv nyelvekben *medenicze* v. *medenicza*, melyet Dankovszky a *med* (=méz) szótól származtat. De látjuk, hogy a magyarban ‚medencze' származék ‚med' gyöktől nem egyedül áll; továbbá hogy a göcseji tájbeszédben *nedencze* divatos, tisztán ‚ned' gyöktől; mik legnagyobb bizonyitékai eredeti magyarságának.

MEDENCZE, (2), falu Bereg m.; helyr. *Medenczé-re*, —*n*, —*ről.*

MEDENCZEALAKÚ, (medencze-alakú) ösz. mn. A növénytanban köralaku s mérsékelten besüppedő szerv, mint pl. a veres ribiszke (ribes rubrum) csészéjének kiszélesedett csöve (pelviforme).

MEDER, (med-er) fn. tt. *medert* v. *medret*, tb. *medrek*, személyragozva: *medrem medred medre*, stb. 1) Szoros ért. a folyóviznek teknőforma ágya, melyben a víz odább foly. Alkotó részei: *med*, azaz *ned, nedv*, és *er*, azaz *ér* (ige), tehát meder ast teszi: (meddig folyó) nedv ér, vagy másképen annak terje, terjedése t. i. mind szélességben, mind mélységben. Hogy ‚med' itt nedvet jelent, mutatja az alsó vágmelléki tájszokás, hol a medret *neder*-nek mondják, pl. *Vág nedre.* Kenessey Albert ‚Hajózási műszótár'-ában

meg van különböztetve a folyamágy a medertől.E szerént a folyamágy azon gödör, melyet valamely folyóvíz magának ásott vagy valamely csatornának mesterségesen ástak, a meder pedig az árok árka, vagy a folyam azon legmélyének feneke, hol a víz főfolyása megy el (Rinnsaal). 2) Szélesb. ért. akármily nedvtartó öböl. *Tó medre. Medencze medre. Ezen tálnak mély medre van.* 3) Még szélesb és átv. ért. üresség, öböl. *Hajó medre,* melyet az oldalak képeznek. Kenessey Albertnél az előbbi értelmezéshez alkalmazottan a hajóépítészetben, midőn egy deszka szélét egy másik deszka saját élével takarja, csak azon belső szöglet, mely így képződött, neveztetik medernek. Így pl. lapos fenekü hajóknál, (minők dunai fahajóink) amint a fenékdeszkák széleit az oldaldeszkák éle takarja: ott megy a hajó medre. *Verem medre. Árok medre.*

MEDERBURKONY, (meder-burkony) ösz. fn. Burkony a hajó medrében.

MEDERDESZKA, (meder-deszka) ösz. fn. Mindazon deszka, mely a hajómeder alkatához tartozik. V. ö. MEDER.

MEDESÉR, erdélyi falu Udvarhely székben; helyr. *Medesér-re, —én, —ről.*

MEDGY, MEDGYES, régies irásmódok, MEGGY és MEGGYES helyett; l. ezeket.

MEDINA, falu Tolna m.; helyr. *Mediná-ra, —n, —ról.*

MEDOVÁR, puszta Turócz m., helyr. *Medovár-ra, —on, —ról.*

MEDUS, férfi kn. tt. *Medus-t,* tb. *—ok.* A Medárd uévnek kicsinyített módosítása. Az *us* t. i. a nevekben kicsinyítő jelentéssel bir, mint *Ferus, Matyus, Gedus, Mikus, Imrus, Menyus, Tadus, Ilus, Katus, Annus, Judus* stb.

MEDVE, (1), fn. tt. *medvét.* 1) Hidegebb tartományokban lakó, idomtalan testü, gubanczos szőrü, hegyes fejü, apró és mélyen fekvő szemü, kurta farku vadállat, melynek lábfejei az emberéihez némileg hasonlók, s öt erős karommal ellátvák. *Szárazföldi, tengeri, jeges medve. Fekete, fehér medve. Kárpáthegyi medve.* 2) Átv. gúnyos ért. mondják idomtalan termetü, szőrös, bozontos emberről. *Olyan mint a medve.* 3) Csillagzat neve; szokottabban l. GÖNCZÖL. 4) Czölöpöket leverő, vasas tőke, szokottabban l. KOS. 5) Háló neme.

A *medve* szóval rokonok a szláv *medved* és *metyed.* Mind a magyar, mind a szláv nevezetben valószinüleg ugyanazon köz alkotó részek rejlenek. Köztudomásu dolog, hogy a medve a mézet igen szereti. Ezen alapfogalomból kiindulva szlávul *med* am. méz, és *jed* am. evő, tehát *med-jed,* módosítva *medved* am. mézevő. A szanszkritban *madhu* vagy *medhu* szinte mézet jelent. Dankovszky nem elemzi. A magyarban is a *més* és *med* rokonok, minthogy a *z* és *d* többször felcseréltetnek, mint gondol*kodik* és gondol*kozik,* foglal*kodik* és *—konik, meddig,* tájszokásilag *mezig* stb. E szerént *medve* a magyarban is lehet *med-eve* (medevő), v. *méz-eve* (méz-evő). Vagy pedig a *nedv* másképen *medv* szótól származtatva am. nedvi vagy medvi (t. i. állat), azaz nedves, hideg tájékot, égaljat kedvelő, ott lakozó.

MEDVE, (2), falu Győr m.; helyr. *Medvé-re, —n, —ről.*

MEDVEBOCS, (medve-bocs) ösz. fn. A medvének kölyke, kis medve.

MEDVEBŐR, (medve-bőr) ösz. fn. A medvének bozontos szőrü bőre, akár az élő medvén, akár lenyúzott és kikészített állapotban. *Kemény mint a medvebőr. Medvebőrrel takaródzni. Kaczagány medvebőrből.*

MEDVECSÓTÁR, (medve-csótár) ösz. fn. Csótár, azaz nyereg alá terített takaró, medvebőrből.

MEDVECZE, l. MEDVEDCZE.

MEDVECZUKOR, (medve-czukor) ösz. fn. Édes gyökér szörpjéből készített fekete czukor. Máskép aljas nyelven: *medveszar.*

MEDVED, falu Zólyom m.; helyr. *Medved-én, —re, —ről.*

MEDVEDCZE, falu Árva m.; helyr. *Medvedczé-n, —re, —ről.*

MEDVEDZA, falu Bereg m.; helyr. *Medvedzá-n, —ra, —ról.*

MEDVE DZSE, falu Sáros m.; helyr. *Medved zsé-n, —re, —ről.*

MEDVEFI, (medve-fi) ösz. fn. Medvebocs, kismedve. *Kilencz medvefinak egy vadkörte.* Km.

MEDVEFOGÁS, (medve-fogás) ösz. fn. A vadászatnak azon neme, mely által a medvéket kelepczébe ejteni, s elevenen kézre keríteni szokták.

MEDVEFOGÓ, (medve-fogó) ösz. fn. 1) Személy, ki medvéket fogdos. 2) Eszköz, kelepcze, melylyel medvéket fognak. 3) Hely, hol a medvéket különösen kézre lehet keríteni. 4) Nagy, erős kutyafaj rövid vastag fejjel, széles orral, bő torokkal stb. máskép: *szelindek,* melylyel medvékre vadásznak, s bikákat, farkasokat stb. hajszolnak, lefüleltetnek. (Bären v. Bullenbeiszer, angolul: bulldog).

MEDVEFÓKA, (medve-fóka) ösz. fn. A fóka nevü állatok egyik faja, melynek kisded hegyes füle, hosszú bozontos farka, és szürke szőre van. Leginkább az Amérika és Ázsia közti éjszaki tengeren tanyáz. (Phoca ursina.)

MEDVEFÜL, (medve-fül) ösz. fn. Köz nyelven a kankalinok neme alá tartozó növényfaj; levelei húsosak, fürészesek, simák, tőkocsánya sokvirágu, csészéji egy kevessé lisztesek. Máskép szintén köz nyelven: *fülvirág,* növénytani néven: *csifra kankalin.* (Primula auricula.)

MEDVEGÁT, (medve-gát) ösz. fn. A várerődítésben így nevezik azon erős keresztgátat, melynek teteje éles szögbe megy öszve.

MEDVEGYÓCZ, falu Bereg m.; helyr. *Medvegyócz-ra, —on, —ról.*

MEDVEGYÖKÉR, (medve-gyökér) ösz. fn. Hajforma levelü, és síma magvu növényfaj. Újnyi vastag-

ságu hosszukás gyökere, mely belül fehéres és gyantás, gyógyerővel bir. (Athamanta meum).

MEDVEHAGYMA v. —HAJMA, (medve-hajma) ösz. fn. A hajmák neméből való növényfaj, hímszálai mind árformák, ernyője laposdad, levelei nyelesek, tojáskerekded láncsásak. Virági fehérek, szirmai zöld gerinczük. Máskép köznyelven: *kigyóhagyma* (Allium ursinum.)

MEDVEHÁJ, (medve-háj) ösz. fn. A medvének hája, zsírja, melyet írul szoktak használni.

MEDVEHAJMA, l. MEDVEHAGYMA.

MEDVEHARCZ, (medve-harcz) ösz. fn. Két vagy több medvének egymás közti veszekedése.

MEDVEKALPAG,(medve-kalpag) ösz. fn. Medveprémből való kalpag.

MEDVEKARMANTYÚ, (medve-karmantyú) ösz. fn. Prémes medvebőrből készített bozontos karmantyú.

MEDVEKÉS, (medve-kés) ösz. fn. A vadászoknál erős nyelü láncsaforma két élü vas, melylyel a medvét szúrják le.

MEDVEKUCSMA, (medve-kucsma) ösz. fn. Prémes medvebőrből készített kucsmaféle téli föveg.

MEDVELAPU, (medve-lapu) ösz. fn. Köznyelven növényfaj a derelyek neméből; szára magas, kopasz, karczolt, levelei hármasak, levelkéi egyenetlenül fürészesek. Máskép szintén köz nyelven: *mesterlapu* v. *—gyökér* v. *császárgyökér*, növénytani néven: *csicsókás derely*. (Imperatoria ostruthium.)

MEDVENYOM, (medve-nyom) ösz. fn. 1) A medve nevü állatnak nyoma. 2) A korpafüvek neméből való növényfaj, melynek szára lecsepült, gyökerező,levelei ziláltak,szőrhegyük.Tenyészik erdős hegyeken. (Lycopodium clavatum.)

MEDVES, falu Temes, puszta Nógrád m. KIS—, NAGY—, NEMES—, faluk Vas m.; helyr. *Medvesre, —én, —ről.*

MEDVESÜVEG, (medve-süveg) ösz. fn. Szőrös medvebőrből készített süveg.Különösen a gránátos katonák süvege, melynek csak egy része van medvebőrrel födve.

MEDVÉSZ, (1), (medve-ész) fn. tt. *medvész-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Személy, ki megfogott és szelidített medvéket mutogatás végett hordoz magával.

MEDVÉSZ, (2), (medve-ész) önh. m. *medvésztem, —tél, —ett*, par. *—sz*. Medvéket fogdos, vadász.

MEDVESZELINDEK, (medve-szelindek) ösz. fn. Rövid vastag fejü, széles fekete pofáju, tágas torku, s kurta szőrü kutyafaj; melyet különösen medvevadászatra használnak. L. MEDVEFOGÓ, 4).

MEDVÉSZET, (medve-ész-et) fn. tt. *medvészet-ét*, harm. szr. *—e*. l. MEDVEVADÁSZAT.

MEDVESZŐLŐ, (medve-szőlő) ösz. fn. Köznyelven, a kukojczák neme alá tartozó növényfaj; cserjés indája henyélő, levelei épélük, mindig zöldek, fölül egy barázda nyilik rajtok végig. Bogyója piros, az afonyához hasonló. Növénytani néven: *fanyal-kukojcza* (Arbutus uva ursi.)

MEDVETALP, (medve-talp) ösz. fn. 1) A medvének széles talpa, mely öt karommal van ellátva, s némileg az emberi tenyérhez hasonló. 2) L. MEDVETALPFŰ.

MEDVETALPFŰ, (medve-talp-fü) ösz. fn. Köz nyelven: növényfaj a tapsírok neméből; szára barázdás, durva szőrös, levelei nagyok, szárnyasak. Növénytani néven: *medve tapsír*.(Heracleum sphondilium).

MEDVETAPSÍR, (medve-taps-ír) ösz. fn. lásd: MEDVETALPFŰ.

MEDVETENYÉR, (medve-tenyér) ösz. fn. l. MEDVETALP. 1)

MEDVEVADÁSZ, (medve-vadász) ösz. fn. Vadász, ki különösen medvefogásra vagy ölésre megyen ki.

MEDVEVADÁSZAT, (medve-vadászat) ösz. fn. Vadászat medvékre.

MEDVEVERÉM, (medve-verém) ösz. fn. Verem, melybe a medvét torkosságánál fogva oda csalogatják, hogy bele esvén kézre kerüljön. Olyanféle kelepcze mint a *farkasverem*.

MEDVEZSÍR, (medve-zsír) ösz. fn. A medvének zsírja, hája. *Medvezsírból csinált ír.*

MEG, (1), kötszó. 1) *És*, latinul: *et. Én meg te* (ego *et* tu), *Péter meg Pál. Egy meg kettő három* (unum *et* duo, sunt tria). 2) Néha a megkülönböztető *pedig* kötszónak felel meg. *Én künn vigyázok, te meg benn. Péter irjon, Pál meg olvasson.* „Én meg az itt való dologról nem írhatok nyilván." Levél 1559-ből (Szalay Á. 400 m. l.). „Másodszor meg." Régi magyar Passió. Egyébiránt itt is vétethetik öszvekötő értelemben; mind kifejeztethetik ‚és' által is, pl. *Péter irjon, és Pál olvasson.* L. itt végül. 3) Néha kettőztetve használtatik, *megmeg*, midőn am. esmeg v. ismét, v. újra, pl. *Megmeg elment, pedig honn kellene maradnia.* Ez alakban különösen ismételt cselekvést, szenvedést vagy állapotot köt öszve, pl. e mondatban: *Megmeg sír*, többszörös síró állapotot füz együvé. A mesélők nyelvén hatályos folytonosságot, gyakorlatot fejez ki. *Úgy megmegy, úgy megmegy, hogy jobban sem mehet. Úgy megfut, úgy megfut, hogy jobban sem futhat. Úgy megnéz, hogy jobban sem nézhet.* (A „Napos, holdas lovak" czímü népmesében). *De meg* kitételben is, ‚esmeg' jelentése van. „Igen szép mulataság azt (a gályát) nézni, de meg, ha az ember azt gondolja, hogy azok a szegény rabok csaknem mind keresztények (így)... megesik az ember szíve rajtok." Mikes Kelemen levelei.

„Szeretem én őt is: de Budát meg féltem."

Arany J.

Sőt mind a régieknél, mind a mai népnyelvben egyedül is gyakran jön elé ezen (esmeg, újra) értelemben. „Mellyet végbevivén az kegyelmetek atyjafiai, megh visszamehetnek, ha kegy(elmetek)nek úgy tetszik. Gr. Eszterházy Miklós nádor levele 1627-ből. (Történelmi Tár VIII. k. 13. l.). „Némelyek viszont elmenvén az mustrára, azután előjárójoknak engedelme nél-

kül megh haza mennek." (Ugyanott 24. l.). Származékai ez értelemben: *megent* v. *megént*, v. *megint* v. *meges*, v. *megest* v. *megesleg*, melyek különféle tájszokások szerént divatoznak, és határozói minőségüek; s ugyanazon jelentéssel bírnak, mint az öszvetett *esmeg* v. *ismeg*, v. *esmég* v. *ismég*, melyekből lett: *esmét* v. *ismét*. Mikes Kelemen törökországi leveleiben még eredeti alakjában fordúl elé: „Két levelet ír, egyet a fiának ... *és meg* mást a franczia királynak." Egyezik ezzel a tájdivatos *eseg* (es-eg), melyből az *m* hang hiányzik, s alkotó részei a kötő *es* v. *és*, továbbá a gyakorlatos *eg*, mely Balaton vidékén, Göcsejben stb. mint igekötő, *meg* helyett használtatik, pl. *egverték, egmondták, eglátták* am. *megverték, megmondták, meglátták*. E szerént a *meg* és *eg* alapfogalomban megegyeznek, s valószinüleg e második a tisztább eredeti, mely mint képző is gyakorlatot jelent. A *gyakorlat* fogalmával szorosan párosúl az *öszvekötés, öszvefüggés, folytonosság*, továbbá a *sokaság* fogalma; mert amit gyakorlunk, azt mintegy részenként teszszük, melyekből egy egész alakúl, és gyakorta tenni valamit annyit jelent, mint *sokszor* tenni. Innen van, hogy nyelvünkben, (s másokban is) ugyanazon képzők majd gyakoriságot, majd öszkötést és folytonosságot, majd sokaságot jelentenek; nevezetesen

a) az igeképző *ég* (og, ög) jelenti azon cselekvés vagy szenvedés, vagy állapot ismétlését, egyszersmind öszvefüggését, mely az alapszóban csak egyszerüen foglaltatik, pl. *bűzöl* am. bűzt csinál, *bűzölög*, ismételt, folytonos, sok bűzt csinál; *füstöl*, füstöt csinál, *füstölög*, folytonos füstöt csinál. Ily viszony van a *csep csepeg, moz mozog, szusz szuszog, kocz koczog, pör pörög* stb. között. Ezen *ég* némely igékben *ig*, pl. *hajigál, gurigál, husigál, tasigál* stb. Hogy a gyakorlatos v. folytonosságot jelentő *ég* rokonértelmü az *és* v. *es* kötszóval, kitünik abból is, mert némely igékben felváltva használtatik, mint: *tipég tipés, nyeldég*(el) *nyeldés, verdég*(el) *verdés, pérgél pérsél, tapog tapos, dörgöl dörsöl* (dörzsöl) stb. Továbbá, az *es-eg* valamint önállólag kétszerezett gyakorlatul használtatik: hasonlóan előfordúl mint képző is, pl. *reb-és-ég-et* (rebesget), *ker-es-ég-el* (keresgel), *fut-os-og-ál* (futosgál), *rak-os-og-at* (rakosgat).

b) Mint névképző folytonos voltát jelenti bizonyos tulajdonságnak vagy hajlamnak, a *hervatag, förgeteg, csörgeteg, suhatag, rengeteg, ingatag*, s mindezen nemü szókban.

c) A *ség* (ság) névképző is elemezve *es-ég* v. *es-eg* (ismét) öszvehuzva *ség* (ság, mert tudva van, hogy az *es* v. *és* másképen: *s*, pl. *az ég s a föld)*; ámbár néha a szóalkotásban is csonkítlanul kitétetik, pl. *nyer-eség, ver-eség, sok-aság*. E képzőben alapfogalom a sokaság, vagyis egynemü részekből álló, s együvé kötött egész, pl. *népség* am. népekből álló sokaság-egész, mintha volna: *nép és nép meg nép*, (nép-es-eg); hasonlóan *diákság, katonaság, papság, ifjuság, legénység*, am. diákok, katonák, papok, ifjak, legények együtt véve, mindnyájan öszvekötve; *magyarság, németség, oláhság, tótság* am. magyarok, németek, oláhok, tótok öszvege; *hegység, völgység, erdőség, mezőség, rétség, homokság, tóság*, több hegy, völgy, erdő, mező, rét, homok, tó együtt s öszvevéve; *Somogyság, Bácskaság, Szilágyság, Hanság*, am. az egész Somogy, Bácska, Szilágy, Han stb. Az ily tulajdonságot jelentő szókban is, mint *szegénység, gazdagság, szépség, rútság, gyönyörüség*, az illető gyöknek sokasága, teljes mértéke értetik, miért *szépséges*, am. igen szép, *rútságos* am. nagyon rút, *gyönyörüséges* igen gyönyörü.

Ugyanezen sokasító alapfogalom rejlik a főfokot képező *leg* szóban, mely vagy a *meg* átalakulása, pl. *legszebb* am. meg (még) szebb, *leg-es legszebb* am. még és még szebb; vagy, ami hihetőbb, öszve van húzva az *el-eg* (el-ig, satis) szóból, s am. *usque*, s jelenti a véghatárt az öszvehasonlításban. Innen érthetők az ily hasonlítási módok: *a búzának legjava, az almának legszépe*, azaz, ami véghatárig, elig jó, elig szép. A régieknél *mendtől* (mindtől) használtatott a *leg* helyett, pl. *mendtől szebb* = mindennél szebb. Maga az *elig* v. *elég* is oly sokaságot jelent, mely bizonyos véghatárig terjed. V. ö. LEG (1).

E hasonlító vagy nagyító *leg*-től különbözik azon *leg*, mely névhatárzókat képez, mély hangon: *lag*, s am. mód, forma, kép, pl. *sietőleg, hasonlólag, futólag*, s úgy látszik nem egyéb, mint a képet, formát jelentő *alak* a (székelyeknél: *lak*) módosítása, mi szerént *hasonlólag* tenni valamit am. hasonló-alak, (hasonló-kép) tenni. V. ö. —LAG, —LEG, (1).

d) Az *eg* kötszóval rokonságban van a határt jelentő *ig*, mert midőn ezzel élünk, akkor a térnek vagy időnek két vég pontját kötjük öszve, pl. *innen odáig, ezen utczától a másikig, mától holnapig, reggeltől estig*, melyben a folytonosság fogalma is benne foglaltatik, valamint azon mennyiség, vagyis sokaság, melyet a két végpont öszveköt. A latinban szintén a megfelelő *usque*-ben *a que* kötszó.

e) Ha továbbá figyelembe veszszük, hogy a *g* és *k* mint legközelebbi rokonhangok általán a nyelvekben, nevezetesen a miénkben gyakran felváltva használtatnak: nem fog valószinütlennek látszani állításunk, ha azt mondjuk, hogy mind a nevek, mind az igék többesét képző *k* nem egyéb, mint a gyakorlatot, s többeknek öszveköttetését jelentő és *k*-vá keményült *g*, miszerént *népek* am. *nép-eg* több nép együtt véve; *helyek* am. *hely-eg*, több hely, azaz hely *meg* hely együtt véve; *emberek* am. *ember-eg*, több ember összevéve, ember *meg* ember. V. ö. —K (5). Hasonlóan az igékben: *verünk*, eredetileg *verenk*, (mint Balaton körül mondják), azaz *ver-en-eg* v. *ver-én-ek, vertek* am. *ver-te-eg* v. *ver-te-ek, vernek*, am. *ver-ön-ög* v. *ver-ön-ök*. E nyomon haladva úgy találjuk, hogy a *k* mint lágyabb *g*-ből lett névképző is szintén sokaságot, nagyobb mennyiséget jelent a *pirók, pofók, szemők, pohók, iszák, tudák, félénk, falánk, nyulánk* stb. szókban, melyek közől némelyeket *és* (os, ös) képzővel is ejthetünk, mint *pirók piros, szemők szemes,*

pofók pofás, czombók czombos, izmák izmos, pohók pohos. Honnan

f) azt következtetjük, hogy a tulajdonságot jelentő *és* (as, os, ös) eredetileg folytonossági s chez képest néha gyakorlati vagy sokasági értelemmel is bir, pl. *népes* város, am. sok népü, *hegyes* vidék am. sok hegyü, *erdős* tájék, am. sok erdejü, *beteges* ember, am. gyakran beteg. Néha jelenti azon viszonyt, mely két különböző tárgy között létezik, s ekkor összekötő jelentése van, pl. *szeles idő*, am. szél és idő együtt; *nedves ruha*, am. nedv és ruha együtt; *boros hordó*, bor és hordó, *pénzes erszény* pénz és erszény. Az *es* némely szókban *is*, pl. *lapis, haris, köris, hamis, kódis.* — Az *és, ás* névképzőben is a folytonosság alapfogalma rejlik, mert igékből oly szókat alkot, melyek az alapige értelmének vagyis az alapige által jelentett cselekvésnek, szenvedésnek vagy állapotnak folytonos voltát fejezik ki, péld. *sír-ás* am. folytonos siró állapot, *nevet-és* folytonos nevető állapot, *arat-ás*, az arató munkának folytonos volta. Ezen képző eredeti értelme valószinüleg egyedül állapotra vonatkozott, miszerént ezek: *verés, látás, ütés,* nem cselekedetet jelentenének, hanem azon állapotot, melyet a gyökigének gyakorlása idéz elő, magát a cselekedetet pedig a *veret, látat, ütet,* fejezi ki. E szabatos különböztetésnek a régi magyar nyelvemlékekben sok nyoma találtatik, mit, fájdalom! a későbbi kor elhanyagolt.

g) Az *eg* szórészszel, illetőleg kötszóval, egy gyökü az *egész* szó, mert az ‚egész' mindig több részt föltételez, mert az egésznek minden része öszvevéve tesz egy öszveséget. Eszerént *egész* lehet am. *egy-ész* v. *egy-esz* v. *egy-es* is t. i. több öszvekötött részből álló *egység.*

h) A régi nyelvemlékekben, nevezetesen a Tatrosi v. Müncheni codexben azt találjuk, hogy a *meg* igekötő egyfelül az *el* igekötővel, masfelül az *el* számnévgyökkel, továbbá *egy* számnévvel, és *egész* melléknévvel fölcserélve használtatik. Azon codexben olvassuk: „És az adósságot *meghagyá* neki." Pesti és Erdősiuél, *megengedé,* mit mi igy mondanánk: el- v. *oda* hagyá, *elen*gedé neki, t. i. a latin ‚dimisit' értelme szerént. „Mikor *megvégezte* volna ő beszédét" e helyett: *el*végezte volna. „*Meghagyja* ember ő atyját, e h. *el*hagyja, *oda*hagyja. „Kiket Isten egybe szerketeit, ember *meg ne válaszsza,*" e. h. *el* ne válaszsza. A Bécsi codexben: „És úgy meghagyák (= elhagyák latinul: deserentes) ő atyjoknak ceremóniájokat" stb. De a mai szokás szerént is divatoznak ilyetén fölcserélések mint: *meg*gondolom, *el*gondolom, *meg*ismerem, *el*ismerem, *meg*akadok, *el*akadok, *meg*élek *el*élek, *meg*indulok *el*indulok, stb. Itt azonban megjegyzendő, hogy a *meg* és *el* néha am. odább, tovább, tehát távolodást jelent.

Hogy az *el* (teljesség) néha am. *egy* v. *egész,* kitünik a következőkből. Borsod vármegyének 1641, és 1642-diki tanuvallási levelében áll: „Az egri törökök *mint el* (mint egy) harmincz számu török gyalog kijövén Győr alá." Ismét: „*Mint el* tizenhat lovasok kijövén Győr alá." „Győr alá kijövén *mint el* másfél száz lovasok." Ugyan ott: „Az egri törökök *mintegy* hetvenöt gyalog" stb. (Régi magyar Nyelveml. III. kötet. *el)* E szerént az *el* és *egy* hajdan felváltva használtattak; de még ma is az *első* és *egyedik* származékokban hasonló értelemmel birnak. Az *el* am. *egész* ezen és ilyféle mondatokban: „A templomnak soporláha ketté szakada, mind *el* (egész) aljaiglan." „Jövének mind *el* hozzáiglan," mit ma igy mondanánk: mind *egész* aljaiglan, hozzáiglan. „Követi vala mind *el* be a papok fejedelme pitvaráig", azaz mind *egész* be. (Münch. cod.) Ezen *el* abban is rokon az *eg* és *es* képzőkhöz, hogy szinte folytonos és gyakorlatos értelmü igéket képez, pl. ezen igék, *szinlel, ízlel, kémlel, érlel, szaglal, foglal, táplál,* mind folytonos vagy gyakorló jelentésüek, legalább nagyobb fokozatban ilyenek az egyszerü cselekvést jelentő *színl, ízl,* (ízel) *kéml, érl, szagl* (szagol) *fogl, tápl* igékből. Ily viszony vagy különbség látszik lenni, szigorúan véve, a *vigaszt* és *vigasztal, marasz*t és *marasztal, engesz*t és *engesztel, hiresz*t és *hiresztel* stb. között.

A latin nyelvben is a gyakorlatot vagy sokaságot jelentő némely képzők a fennemlített magyarokkal legközelebbi rokonok, pl. a *tergo, vergo, mergo, spargo* gyakorlatos igékben világos az *eg, og* képző, mintha volnának ter-*eg*-o, ver-*eg*-o, mer-*eg*-o, spar-*og*-o. Ilyenek: vort-*ig*-o a vorto, scatur*igo*, a scaturio, vor*ago* a vor (for,) vir*ago* a vir gyökökből. A vorago magyarosan forogó forgó, s a vir*ago* magyarosan vir*ogó*, azaz viruló, t. i. ifju leány. Az ismétlést jelentő *et* (es, és) van ezen igékben: agi*tat*, mitti*tat*, quaeri*tat*, clami*tat*, tussi*tat*, az egyszerü *agit, mittit, quaerit, clamat, tussit* igékből. Sokaságot jelentő *es, os, ös* rejlik ezekben: *morosus, callosus, pannosus, ominosus, generosus, aquosus,* az egyszerü mora, callum, pannus, omen, *genus, aqua* törzsekből. Gyakorlatos *l* képzővel alakultak: *querulus, garrulus, patulus, gratulor, bibulus,* a queror, garrio, pateo, gratus, bibo gyökökből. Kettőztetett *s-c* (= magyar es-eg) rejlik ezen gyakorlatos igékben: *frig-esc-o cal-esc-o, sen-esc-o, matur-esco,* stb. Gyakorlatot jelentő *k* (c) hang van ezekben: *vellico, morsico, frico, varico, claudico,* az egyszerü vello, mordeo, frio, varus, claudus, törzsekből. Ilyenek a magyar *szunyókál, sántikál, nyeldekel, öldököl* stb.

A német nyelvben megfelel nekik a) az *ig, ich, icht,* pl. *Heil heilig, Fleiss fleissig, Hunger hungerig* (hungrig), a kicsinyezve gyakorlatos *häuslich* (häusel-ich), *Rohr röhrich, Thor Thöricht* stb. b) az *isch* pl. *bübisch,* c) a kicsinyítve gyakorlatos *l* az ily igékben: *läufeln, hefteln, mäuchteln, schaukeln* stb.

Végül megjegyezzük, hogy a közhasználatban *meg* és *és* közt különbség van. ‚Meg' csak egyes szókat köthet öszve: *én meg te, meg a bátyám,* de mondatokat nem (kivévén ha ‚pedig' helyett áll); minél fogva rendszerént számok öszveadásánál élünk vele: *tíz meg tíz húsz, száz meg száz ezer.*

MEG, (2), igekötő. A MEG (1) alatt mondottakból az is tünik ki, hogy a *meg* kötszóval egy az

igekötő *meg*, tájdivatosan *eg*, amennyiben itt is valami *egészet, bevégzettet képez.* T. i. a *meg* igekötős ige oly cselekvést vagy állapotot, illetőleg szenvedést jelent, mely rendszerént teljes egészet, végrehajtott, véghez ment, *végig*, azaz a szélső határig terjedő cselekvést stb. képez. *Megjön, megérkezik*, bevégzett állapotok; úgy hogy *meg* legközelebb rokon az *eg* gyökkel ‚egész' szóban, vagy *ig*, (usque) határvető raggal, mintha volna: *egészen* vagy *végig*. A göcseji, ormánysági, belső somogyi ‚eg' alakot tarthatjuk a legeredetibbnek, pl. egette (= megette), eglőtte (= meglőtte); általában ezen nyelvjárásokat egyebekben is a legelső eredetiség bélyegzi, pl. *ház-be, kertnál* szókban, még mindig az eredeti alkatrészeket szemléljük. Mihez képest az egyszerű ige kivált a tiszta jelenben még csak folyamatban létező, be nem végzett jelentéssel bir. Ily viszony van példákul ezen igék között: *abrakol, megabrakol; abroncsol, megabroncsol; acsélos, megacsélos; akadályoz, megakadályoz; alapít, megalapít; épít, megépít; aláz, megaláz; alkuszik, megalkuszik; árad, megárad; árt, megárt; avasodik, megavasodik; bánt, megbánt; botlik, megbotlik; ír, megír; néz, megnéz*, s több számtalanok. Ezen különbségekre kimondhatatlan figyelemmel kell lenni, föképen az egyszerű jelenben, midőn leginkább csak a nem tulajdon értelemben vett igék tartják meg ezen ‚meg' igekötőt, mint alább is látandjuk. Az ilyen és sok más igék a fenn említett értelemben nem vesznek fel *el* igekötőt, és a melyek ezt is fölveszik, sokszor távolságra, tova vagy túl menő cselekvésre s állapotra vonatkoznak, pl. *megrohan* és *elrohan, megérik* és *elérik* (túl érik), *meghízott elhízott, megázik elázik* stb. V. ö. EL, (2), igekötő. A régiek még nem mindenütt különböztették meg e két igekötőt; innen az ily régies változatok: *megvégezte* beszédét és *elvégezte; meghagyja* ember ő atyját, és *elhagyja;* kiket Isten egybeszerkesztete, ember *meg* ne *válassza*, és *el* ne válaszsza, mint fentebb mondva volt. Pesti Gábornál is gyakran eléjön: *megszakgatá* am. el- v. szétszakgatá *a farkas a bárányt, a kánya az egeret, békát, galambot.* A carthausi névtelennél: „Ennehány (= egynehány) esztendő után hagyá meg (= el) az fejedelemséget" (Toldy F. kiadása 51. l.) stb. A nyelvszokás jóformán ma is egy értelemben használja ezeket is: *megakad, elakad; megszökik, elszökik; megég, elég; megél, elél; megemészt, elemészt; megered, elered; megindul, elindul; megfeledkezik, elfeledkezik; meggondol, elgondol*, stb. Ellenben mást-mást jelentenek: *meglát* és *ellát; megad* és *elad; megnyom* és *elnyom; megszáll* és *elszáll* stb.

Különös figyelmet érdemel, hogy miután a jelen többé-kevésbé tartós időt jelent, a ‚meg' pedig rendszerént bevégzett cselekvést vagy állapotot, innen igen gyakran történik, hogy a ‚meg' igekötőt jelenben nem használhatjuk, hanem csak multban és jövőben; pl. ha kérdenék: Megírtad a levelet? erre így felelhetünk: Még nem, csak *most írom, de nemsokára megírom;* vagy ha már elvégeztem, ezt felelem: *Meg* v. igen, *már megírtam.* Innen némelyek azon nézetben vannak, mintha a ‚meg' igekötő jövőt jelentene; ami nem áll; mert mint láttuk, multat is jelent; de vannak igen sok összetételek is leginkább nem tulajdon értelemben, melyek a jelent is kifejezik, néha mintegy nagyobb nyomatékosságot kölcsönözvén neki, pl. *megmondom neked, megbocsátok, megátkozlak, megbízom önt, meghagyom nektek; ha meg nem bántlak, kérek töled kölcsön száz forintot; a lónak négy lába van, mégis megbotlik* (szokásos jelen); *sokban megesünk mindnyájan* stb. stb. Az egyes czikkeknél igyekeztünk az ilyeneket lehetőleg megjelölni.

Némelyek a ‚meg' igekötőnek ‚vissza' értelmet is tulajdonítnak; de ez tévedés; pl. midőn azt mondjuk valakiről, hogy *megtér*, itt már a ‚tér' szóban rejlik a ‚viszsza' fogalma, midőn azt mondjuk: *megfizeti a kölcsönt*, itt is már maga a ‚fizet' szóban rejlik a visszatérítés; vagy néha nem is bir ‚vissza' jelentéssel, ha t. i. nem kölcsönből eredt a tartozás, pl. *megfizeti a kárt.* A görög bölcsek jeles mondatinak fordításában eléjön: „Hamar megkivánja (a szerencse) azmelyeket adott", midőn a ‚meg' szó ma ugyan ‚vissza' szóval cseréltetnék föl, de itt is az ‚adott' szóban rejlik a ‚vissza' értelme.

Gyakran nem egyéb nyomatékosabb meghatározásnál, mint föntebb érintők, s mint olyant a régiek nem mindig vagy nem oly sűrűn használták, mint mi ma használjuk; pl. a régi halottas beszédben: „Hogy *oldja* ő bünét" — „*Szabadócsa* (v. szabadóha) őt ördöng ildetvétől" — „Isten *bulcsássa* ő bűnét" — „Kit Úr ez napon ez homus világ timnüczebelűl *mente.*" Ezeket ma így mondanók: *megoldja, megbocsássa, megszabadítsa, megmentse.* A Müncheni codexbeli úri imában sem fordúl egyszer is elé; noha már e korban széltiben divatozott a ‚meg' használata, pl. „És megmosá ő testét, és megkené ő magát mentől (= mendtől) jobb mirrával (mirhával), és megválogatá ő fejének hajját.... és ő menden öltözetivel megékesejté ő magát." Bécsi codex. (Judith 28. l.). Ily nyomatékosabb meghatározás által önható vagy közép igéknek gyakorta határozott és átható értelmet kölcsönöz, pl. *megbűjtöl, megiszik, meghalad, megjár, megkaczag, megmász.*

Még egy nevezetes jelenséget kell a ‚meg' igekötőnél megemlítenünk; t. i. vannak némely esetek, melyekben nem bevégzett, hanem épen ellenkezőleg kezdő cselekvés vagy állapot fejeztetik ki, pl. ebben: *megszalad* nem azt teszi, hogy a szaladás valamely bevégzett cselekvény, hanem azt, hogy valaki vagy valami épen most kezdi a szaladást, és előbb nyugalmas állapotban volt; hasonlók: *megszalaszt, megfutamít, megfutamik*, és az igeszó ellenkező értelmében: *megáll*, (midőn t. i. valaki a mozgás v. menés közben egyszerre nyugalmas állapotba teszi magát), *megállít;* hasonló ez is: *meglát* (hirtelen valamit, melyet az előtt nem látott), sőt mások is: *megtud, megismer.* Ezekben úgy látszik, hogy az ‚egyszerre' jelentése vagyis beálló jelentés lappang.

Vannak, kik a ‚meg' igekötőt a ‚még' (vagy mög) s ‚mégé' (mögé)szókból származtatják, s ennélfogva amannak is ‚vissza' jelentést tulajdonítnak. De ez nem áll, mert egy az, hogy a ‚vissza' jelentés csak oly igéknél fordúl elé, melyek némileg már magukban is amaz értelemmel birnak, pl. ‚megfizet' mint föntebb láttuk; más az, hogy a ‚még' (v. mög) szóban kétségtelenül zárt *é* van, mely a tájszólások szerént *ö*-vé változik, a ‚meg' igekötőben nyilt *e* sőt még éles *ë*, mely tájdivatosan rendszerént nem szokott *ö*-vé változni; pl. Kriza J. gyüjteményében a keresztúr-fiszéki nyelvjárásban, mely a közép vagy zárt *é*-ket *ö*-re szokta változtatni, a ‚meg' szóban az *e* majdnem oly élesen hangzik, mint a (hosszú) éles *é*, (azaz ami jelölésünk szerént *ë*), de *ö*-vel soha sem ejtetik. (Vadrózsák. I. kötet. 549. l.) Azon körülmény, hogy a ‚meg' igekötő kivált némely régieknél végül még egy toldalékhangzót veszen föl (pl. a halotti beszédben *megeszokosztja vala*), vagy azt bizonyitja, hogy a magyar ember két mássalhangzó közé, ha az egymás mellett nehéz kiejtésü, önhangzót vesz közbe, úgy hogy például Szász Károly tanusága szerént még némely mai lelkész is a ‚felséges' helyett feleséges-t mond; vagy pedig azt, hogy némely szójárás kedveli a toldalékhangzókat, mint: *mája, méhe;* s ezért sokszor találjuk a XVI. századbeli levelekben a *mege* v. *megi* alakot, de ezeket is: *készi* (= kész, ‚készi vagyok'), jóli (= jól, ‚jóli megi emlékezhetik the kegyelmed,) éni (=én. Szalay Á. 400 m. l. 375. l.); így *gazi* (= gaz, ‚gazi népeth'), *gonoszi* (=gonosz, ‚gonoszi cselekedetben'. 57. l). De ugyanitt toldott ‚megi' közt eléjön a tiszta ‚meg' is: „Megértettük az te k(egyelmed) levelét."

MÉG, tájdivatosan: *mög*, elavult fn. mely ma csak harmadik személyraggal használtatik: *mége* v. *möge*, pl. *ház mége, kemencze mége, ajtó mége*, azaz hátsó oldala. Fölveheti a tárgyeseti ragot is, pl. *Kiseperni a kemencze mégét.* Jelenti valaminek tulsó oldalát, hátsó felét, vagy azon helyet, mely valaminek tulsó oldalán fekszik; azon részt, mely ami állásunkhoz képest *megy*, vagyis mely *elmenő*, távozó irányban fekszik hozzánk; így a német ‚hinten' szó is Adelung szerént a ‚hin' szótól ered. Ellentéte *elő* v. *homlok*, pl. *ház eleje, ház mége; kemencze homloka, kemencze mége; hegyelő, hegymég.* Ezen kérdésekre *hol? hova?* és *honnan?* helymutató ragokkal párosulva oly névutókat képez, melyek rendesen alanyeset után állanak, pl. *hivatlan vendégnek hol a helye? Ajtó mégett. Hová bújtatok? A kazal mégé. Honnan jött elé? A kemencze mégől.* Sőt az *ett* helyett *tül* ragot is vesz fel, *megtül*, épen úgy, mint *körött körül, fölött fölül.* „És állapván hát *mégül*" et stans retro. (Münch. cod.) A ‚mégé' viszonytalan állapotban is divatozott hajdanta, mint jelenleg az *alá* és *elé*, pl. menjetek *alá*, azaz *le;* lépjetek *elé.* A Müncheni codexben olvassuk: „Tanéjtványi közől sokak menének *mégé*," (abierunt retro). Birtok raggal is: „Én megém." (retro me). Ma így mondanók: *hátam megé.*

Ezen *még* szóval első tekintetre rokon értelmünek látszik azon *el*, mely az *elve* és *elvül* származékokban am. *tulsó oldalon, által* (trans), mint *erdő-elve* Erdély, mintha volna:erdő vagy erdőség *megett* (erdőt hagyva, erdőn át menve) fekvő ország,(Transsylvania), *Havasel-föld*, a havasok megett fekvő föld, (regio transalpina). A Müncheni codexben hasonlók: Jordán *elve*, am. Jordánon túl; tenger *elve*, tengeren túl; Cedronnak áradatja *elve*, Cedron áradatán túl. Azonban a kettő között mégis nagy a különbség, mert *elve* v. *elvé* az egésznek teljes egyik vagyis túlsó felét jelenti, a *meg* pedig azon tulsó félnek csak egy részecskéjét, mely csak zugot képez, úgy hogy ezen kifejezések *erdőmég* v. *erdőmége, havasmeg* v. *mége, Jordán mégett* stb. csak valamely zugot, szükebb helyet jelentenének.

Ezen értelemben vett *még* alapfogalomban különbözik az előbbi czikkekben eléadott *meg* szóktól, melyek elseje gyakorlatot, majd folytonosságot, majd öszvekötést, másika végzettséget jelent. V. ö. MEG, (1), és MEG (2). A *még* v. *mög*-ben azon *ég* v. *ög* (v. *og*) teszi a lényeget, mely a ‚szög' vagy ‚zug' alkatrészeiben is látható, úgy hogy például: *ajtó möge, ház möge*, körülbelül am. ajtó zuga, ház zuga, s *hát mögött* am. a hátamnál valamely zugban.

MÉG, (me-ig vagyis mi-ig, az *ig* régiesen *eg*) ih. Élünk vele,midőn azt akarjuk jelenteni,hogy bizonyos cselekvés vagy állapot,illetőleg szenvedés folyamatban, gyakorlatban van,pl. *Még alszik a gyermek*,folytatja az alvást. *Még irok*, folytatom az irást. *Még nincs pénzem*, folytonosan pénztelen vagyok. *Még nem házasodtam meg*, folytatom a nőtlen állapotot. *Még egyszer próbát teszek. No még! Élsz-e még? Még az volna hátra. Még akkor máskép volt*, t. i. azon idő folytában. Néha, kivált másod foku szóval öszveköttetésben, az értelem hatását neveli. *Még inkább megharagudott. Még többet. Még jobban. Mulattunk, még pedig hogyan?* Néha am. *már.*

„Még akkor nekem igértek,
Mikor bölcsőben rengettek."

Népdal.

Alapfogalom benne a folytonosság, mely több mozzamot, részletességet köt öszve, s eredetére nézve: mi-ig (v. me-ig v. me-eg), mely utóbbi alakban a régieknél sokszor elé is fordúl, am. valami-ig, azaz ameddig valami v. valamely körülmény tart; lehet a régies ‚menig', azaz mennyiig is, melynek megfelel a székely ‚annyég', azaz annyiig = addig. *Es* v. *is* kötszóval párosulva a folytonosságnak, vagy gyakorlatnak még nagyobb fokát jelenti, pl. *Mégis* (méges) *itt vagy?* Tagadólag: *Mégsem hallgatsz? Mégsem tudom, mi történik velünk.* V. ö. MÉGIS. Nagyobb nyomatékul mint minden *ig* (v. *eg*) raggal képzett szó, fölveszi a *len* ragot is, *méglen.* „Ha ki nem gyülöli ő atyját és ő anyját, *méglen* kedig es ő lelkét (adhuc autem et animam suam) nem lehet en tanejtványom." (Münch. cod.). Továbbá ugyanitt: „Méglen kevesenne (keves ennyi v. kevesnyi) ideiglen vagyok veletek". Egy ere-

detü a ‚míg' szóval, azért a régieknél sokszor föl is cseréltetik, pl. *még ő e beszéllette.* (Müncheni codex). Mai korban különböztetés végett v. ö. MÍG.

MEGABAJGAT, (meg-abajgat) ösz. áth. Abajgatva, azaz hajszolva, kergetve, üzve, zaklatva megzavar, megfáraszt. Mondjuk barmokról, kivált midőn seregestül zavarja valaki, vagy vadakról, melyeket mindünnen üzőbe vesznek. *A marhalopók megabajgatták a gulyát. A hajtók megabajgatják* (azaz meg szokták abajgatni) *a nyúlakat.* Ha tiszta jelent értünk alatta, akkor csak azt mondjuk: *abajgatják.* V. ö. ABAJGAT, és MEG, (2).

MEGABÁROL, (meg-abárol) ösz. áth. Abárolva addig főz, kever valamit, míg olyanná nem lesz, milyenné lennie kell. *Megabárolni a hurkának való kását.* V. ö. ABÁROL.

MEGABRAKOL, (meg-abrakol) ösz. áth. Tulajd. ért. a lovakat elégségig megeteti abrakkal, pl. zabbal, árpával. *A lovaknak szénát vetni, de meg nem abrakolni. Ha megabrakoltál, itass, és fogj. A kocsis már abrakol* (épen most), *de még nem abrakolt meg.* Átv. tréfás ért. a lovat ostorral, vagy mint mondják, szíjártó abrakjával, megveri. *A fakót ugyan megabrakolták, mert csökönyös lett.* Mondják emberről is, kit megvernek. *A lopáson ért sihedert jól megabrakolták.* V. ö. ABRAK.

MEGABRONCSOL, (meg-abroncsol) ösz. áth. Valamely faedényt abroncsokkal kellőleg megerősít, vagyis dongáit öszveköti, öszveszorítja. *Megabroncsolni a hordót, kádat, csöbröt, dézsát.* Átv. ért. és tréfásan ostobabeszédü emberről mondják: *Okos ember, jó volna a fejét megabroncsolni.* V. ö. ABRONCS.

MEGABRONCSOZ, l. MEGABRONCSOL.

MEGÁCSOL, (meg-ácsol) ösz. áth. Ácsolva elkészít.

MEGACZÉLOZ, (meg-aczéloz) ösz. áth. 1) Valamely vasszerszámot aczélhoz fenve élessé tesz. *Megaczélozni a kést, tollkést.* 2) A vasat bizonyos műtétel által megedzi, megkeményíti, vagyis olyanná teszi, mint az aczél. *Megaczélozni a szántóvasat, a csoroszlát.* 3) Valamit aczéllal megerősít, behúz. *Megaczélozni a könyv tábláját.* V. ö. EDZ, NÁDOL.

MEGAD, (meg-ad) ösz. áth. 1) Viszszaható névmással am. magát más hatalmába általengedi, más akaratja vagy fensőbbsége előtt meghajol. *Add meg magadat. Megadni magát az ellenségnek. Nem adom meg magamat, inkább meghalok.* 2) Más tárgyra viszonyítva, amivel tartozik, vagy amihez más jogot tart, vagy amit mástól bir, azt oda adja. *Adjátok meg az Istennek, ami az Istené. Megadta az adót. Megadni valakinek az illő becsületet. Az adósságot, kölcsönt megadni,* am. megfizetni. *Az idézőlevelet megadni* am. kézbesíteni. „Amely levelet egy úrnak adja kezébe, hogy a királynak adja meg." Mikes Kelemen törökországi levelei. „Meghadák az kegyelmetek levelét." Gr. Eszterházy Miklós nádor. (Történelmi Tár VIII. k. 183. l.). *Megadni az igéretet. Az igéret szép szó, ha megadják igen jó.* (Km.).

„Igazabb isten az (t. i. Mars) megadta a szép bért."
Zrinyi.

3) Tulajdonitó ragu személyes névmással, vagy más névvel, és gúnyosan szólva am. valakinek roszat tesz, valakit megtorol, befizet neki, vagy valamit fonákul cselekszik, roszul végez. *Várj csak, majd megadom én neked. Nekem ugyan megadták. Te ugyan megadtad neki.* am. roszul, fonákul tetted a teendőt. E mondás gúnyképen a németeknél, szlávoknál is divatos.

MEGADÓZIK, (meg-adózik) ösz. k. Átv. ért. valamiért bűnhödik, szenved; megadja valaminek az árát, valami miatt meglakol. *Mértéktelen életedért előbb utóbb megadózol. A gonosztevők megadóztak. Gondatlanságomért megadóztam.*

MEGADÓZTAT, (meg-adóztat) ösz. mivelt. Valakit kényszerít, hogy adózzék. *Az ország minden lakosit megadóztatni. A leigázott népeket megadóztatni. A törvény mindenkit egyaránt megadóztat.* V. ö. ADÓZIK.

MEGAGGIK, (meg-aggik) ösz. k. Eléri azon életkort, melyben az embert aggnak nevezik; vagy oly törődötté, hanyatló erejüvé lesz, mint az aggok lenni szoktak. Máskép: *megvénül, megöregszik. Időnek előtte megaggni.* (De: *ő is aggik mint más).* V. ö. AGG, AGGIK.

MEGAGGÚL, (meg-aggúl) ösz. önh. L. MEGAGGIK.

MEGAGYABUGYÁL, (meg-agyabugyál) ösz. áth. Valakit agybafejbe ütögetve megver. Szélesb ért. igen megver, tetőtől talpig megpufol. Alsó irályba való kifejezés. Jelenben: *agyabugyál.*

MEGAGYAL, (meg-agyal) ösz. áth. 1) A gabonakévéket egymás mellé felállítva lecsépeli a földig. 2) Agyba ütögetve megver valakit. Szélesb ért. nagyon megver; ez értelemben máskép: *megagyabugyál.*

MEGÁGYAZ, (meg-ágyaz) ösz. áth. 1) A puskacsőt úgynevezett ágygyal ellátja. V. ö. PUSKAÁGY. 2) Önhatólag am. az ágyneműt kellőleg elrendezi, öszverakja, az ágyat megveti. Átv. ért. nyomtatás alkalmával a szalmás gabonát a szérűn kellőleg elhelyezi. Jelenben: *ágyaz.* V. ö. ÁGY, és MEG (2).

MEGAHÍT, (meg-ahít) ösz. áth. Valamit igen megkiván, nagy vágyat érez valamiért. V. ö. AHÍT.

MEGAJÁNDÉKOZ, (meg-ajándékoz) ösz. áth. Valakit ajándékkal megtisztel, megörvendeztet; csak személyre viszonyúl. *A kedves vendéget megajándékozni. A hü cselédet megajándékozni. Ruhával, pénzzel, holmi csecsebecsével megajándékozni valakit. Ime egy könyvvel megajándékozlak.* V. ö. AJÁNDÉK, és MEG (2).

MEGAJÁNDÉKOZÁS, (meg-ajándékozás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg ingyenes, kedveskedő adás, midőn megajándékozunk valakit.

MEGAKAD, (meg-akad) ösz. önh. 1) Menését, mozgását nem folytathatja, mert valamely ellenerő fentartóztatja. *A hajó megakad a zátonyon. A szekér*

megakad a mély sárban, kátyolban. A szénás szekér megakad a keskeny kapu között. (Szokásos jelenek). 3) Különösen, egyik test a másikba, bizonyos kapocs, kajmó, fogó által bekötelődik. *A tüskék között hamar megakad a lebegő ruha. A levetett horgony fogai megakadnak a fenékben.* 3) Átv. ért. valami ellen kifogása van, nem hagyja szó nélkül, valamiben erkölcsileg megütközik. *A mogorva ember mindenben megakad. Kár ily apró dolgokban megakadni. Már ebben is megakadt a szemed?* Néha am. figyelmessé lesz valamire vagy valami fölött. pl. *Oly feltünő, hogy minden ember megakad rajta. E remek képen minden szem megakadt.* 4) Az ész működéseire vonatkozólag, am. a dolgok öszvefüggését be nem látván gondolatait tovább szőni nem képes. *Megakadni a számolásban. Igen szórakozott ember, s beszédében gyakran megakad.* V. ö. AKAD.

MEGAKADÁLYOZ, (meg-akadályoz) ösz. áth. 1) Valakinek működéseit sikeretlenné teszi, terveit végrehajtani nem engedi. *Megakadályozni az ellenség előnyomulását.* 2) Oly intézkedéseket tesz, melyek gátul szolgálnak, nehogy valami történjék. *A népmozgalmakat szigorú rendőrség által megakadályozni. Töltések által megakadályozni a kiáradást.* V. ö. AKADÁLY.

MEGAKADÁLYOZÁS, (meg-akadályozás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg ellenszegülés, ellenállás, gátvetés, mely által valaki vagy valami megakadályoztatik.

MEGAKADÁLYOZTAT, (meg-akadályoztat) ösz. mivelt. Valaki által megakadályoz valamit. Egyébiránt köz szokás szerént mint átható ige a *megakadályoz* helyett használtatik.

MEGAKADÁS, (meg-akadás) ösz. fn. Állapot, midőn valaki vagy valami megakad.

MEGAKASZT, (meg-akaszt) ösz. áth. 1) Menésében, mozgásában fentartóztat valamit, nem engedi, hogy tovább haladjon. *A sürü köd a gőzhajó menését, a magas hó a gőzmozdony futását megakasztotta.* 2) Kapocs, kajmó, vagy akármi fogódzó által bizonyos testet megköt. *Megakasztani a kereket. A kapu szárnyát megakasztani, hogy a szél be ne csapja. Megakasztani a nyitott ajtót, ablakot.* 3) Átv. ért. valamely működést tovább haladni nem enged. *Megakasztani az ipart, kereskedést. Megakasztani valamely vállalatot, tervet. Valakit beszédének, gondolatainak folyamában megakasztani.*

MEGAKÓL, (meg-akól) ösz. áth. A hordók nagyságát, illetőleg tartalmát úgynevezett akólópálczával megméri, meghatározza. *A vámokon megakólják a boros hordókat.*

MEGALACSONÍT v. —ALACSONIT, (meg-alacsonít) ösz. áth. 1) Valamely testet vagy tért, magasságából elvéve, alacsonná tesz. *A magas kerítést valamivel megalacsonítani. A dombos tért megalacsonítani.* 2) Átv. ért. valakit erkölcsileg alacsonná tesz, megyaláz, vagyis azon jó véleményt, melylyel mások voltak felőle, alább szállítja. Szokottabban: *lealacsonít.*

MEGALACSONÍTÁS v. —ALACSONITÁS, (meg-alacsonítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit vagy valamit megalacsonítnak.

MEGALACSONODIK, (meg-alacsonodik) ösz. k. 1) Magasságából valamit vesztve alacsonabbá leszen. *A kazal hosszabb állásban megalacsonodik* (leülepedik). 2) Átv. ért. becsületben, tiszteletben alább száll. V. ö. ALACSON.

MEGALAKÍT, (meg-alakít) ösz. áth. Valamit véglegesen szervez, rendez, alkot, s határozott állandó lételt eszközöl neki. *A régtől tervezett egyletet megalakították.*

MEGALAKÚL, (meg-alakúl) ösz. önh. Határozott szerkezetű formában létre jön.

MEGALAPÍT, (meg-alapít) ösz. áth. Valamit úgy alapít, hogy tartós, maradós, állandó legyen. Itt a *meg* teljesen bevégzett tényre vonatkozik. *Valamit örök időre megalapítani. Utódainak jólétét, boldogságát megalapítani.* V. ö. ALAPÍT.

MEGALAPÍTÁS, (meg-alapítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által megalapítanak valamit. V. ö. MEGALAPÍT.

MEGALÁZ, (meg-aláz) ösz. áth. 1) Széles ért. szóval vagy tettel olyasmit követ el valakin, mi által ennek valódi vagy képzelt erkölcsi nagysága megcsökken vagy megsemmisül. 2) Különösen, a büszke, kevély, gőgös embert megszégyeníti, vagyis oly állapotba teszi, melyben mások felsőbbségét megismerni kénytelen. *A hetvenkedőt élczes gúnyokkal megalázni. Az elbizakodott ellenséget fegyverrel megalázni.*

„Fogjad meg szakálát, vedd el csak jószágát
Megalázza magát."
Feddő ének a 16-ik századból.

3) Visszaható névmással *magát megalázni* am. magát másoknál csekélyebbnek tartani, önmagáról és jelességeiről keveset tartani, mások előtt magát meghúzni, vagy rangjának, érdemeinek elmellőzésével az alsóbb ranguakhoz és érdemüekhöz leereszkedni. *Aki magát megalázza, felmagasztaltatik. A szerény férfi megalázza magát. Kérem, alázza meg magát, s térjen be szegény házamba.*

„Kérkedik éretlen kincsével az iskolagyermek,
Míg a teljes eszü bölcs megalázza magát."
Verseghy.

V. ö. LEALÁZ.

MEGALÁZÁS, (meg-alázás) ösz. fn. Cselekvés, midőn mást megalázunk. *Magamegalázás*, midőn magunkat megalázzuk, megalázkodás.

MEGALÁZKODIK, (meg-alázkodik) ösz. k. Önmagát megalázza.

MEGALÁZTATÁS, (meg-aláztatás) ösz. fn. Szenvedő állapot, midőn valakinek erkölcsi vagy szellemi becse, nagysága más által akár szóval akár tettel kisebbíttetik, csökkentetik, sőt megsemmisittetik.

MEGÁLD, (meg-áld) ösz. áth. 1) Bizonyos szólásmódok és taglejtés által valakinek jót, szerencsét, boldogságot kíván, és kér Istentől, vagy Istenre hivatkozva. *A haldokló atya rá tette kezét gyermekére, és megáldotta őt. A pap keresztet vetve megáldja a népet.* 2) Különösen, midőn Istenről mondják am. szerencsésség, üdvösség, jóvá, hasznossá tesz, boldogít. *Isten jó gyermekekkel áldott meg. A jó Isten megáldotta munkánkat.*

„Isten, áldd meg a magyart,
Jó kedvvel, bőséggel." Kölcsey.

Isten áldja meg a kigyelmetek ebédét, az emberit is. (Népies kívánat.) Idvezlő és bucsuzó mondatok: *Megáldj Isten! Isten megáldj!* (rövidítve ezek helyett: *megáldjon* v. *megáldja;* mint fogadj Isten! am. fogadja Isten). V. ö. ÁLD, ÁLDÁS.

MEGÁLDOZÁS, (meg-áldozás) ösz. fn. Az úrvacsorai szertartásnak teljes végrehajtása.

MEGÁLDOZIK, (meg-áldozik) ösz. k. Az Úr vacsorájában részesül, az oltári szentséget magához veszi. *Gyónás után megáldozni.* V. ö. ÁLDOZIK.

MEGÁLDOZTAT, (meg-áldoztat) ösz. mivelt. Mondják papról, midőn a híveket az Úr vacsorájában részesíti, midőn az oltári szentséget nyujtja nekik. *Gyónás után megáldoztatni a híveket. A haldokló beteget megáldoztatni.* V. ö. ÁLDOZIK.

MEGÁLDOZTATÁS, (meg-áldoztatás) ösz. fn. Cselekvés, midőn a pap az Úr vacsorájában részesíti a híveket.

MEGALKUDIK, (meg-alkudik) ösz. k. l. MEGALKUSZIK.

MEGALKUSZIK, (meg-alkuszik) ösz. k. Általán mondjuk szerződő felekről, midőn a szerződési pontokban végképen megegyeznek, midőn mint mondani szokás, *az alku áll* közöttök. *A lovon háromszáz forintban megalkudtunk. Bizonyos számu pénzben vagy gabonában megalkudni. Sokáig alkuttunk, de meg nem alkudhattunk.*

„Megalkusznak szépen s egyességben élnek."
Koháry: Példás vadkert.

Itt a *meg* bevégzett tényre vonatkozik. Az egyszerü jelenben: *alkuszik.* V. ö. ALKUSZIK.

MEGALKUVÁS, (meg-alkuvás) ösz. fn. Az alkuvásnak teljes végrehajtása s megállapítása. V. ö. ALKUVÁS és MEGALKUSZIK.

MEGÁLL, (meg-áll) ösz. önh. 1) Tulajd. ért. a mozgó, haladó bizonyos ponton, helyen félbeszakasztja menését, és mozdulatlan marad. *Ho hó! kiáltásra megáll az ökör. A ‚megállj'! vezényszóra megállapodik a hadsereg.* 2) Szélesb és átv. ért. mondjuk minden mozgásban levő testről, midőn mozogni megszűnik. *Megáll a szekér, a hajó, a malom, a kerék. Megáll az eső, megáll a szél. Megáll a víz,* midőn tovább nem folyhat.

„Megállasz-e, térded hogy ölelhessem?"

„Hallhatatlan sereg levegőn megálla."
Zrinyi.

„Elbámulva megmegáll,
Nem zúg a patak;
Hej! magam is be megállnék,
Volnék csak patak."
Vörösmarty.

3) Képes kifejezéssel, *megáll az ész,* midőn működése megszünik, midőn tovább gondolkodni nem képes. *Úgy meg volt lepve, úgy elbámult, hogy megállt bele az esze. Ily borzasztó dolgokra megáll az ember esze.* 4) Képes kifejezéssel am. helyben hagyható, mi úgy maradhat amint van, min változtatni nem kell, mi az ész törvényeivel megegyezik. *Ezen állítás, vélemény megáll. Ezen fonák állapot meg nem állhat.* 5) Megmarad, titokban marad. *Nem áll meg nála* v. *benne a szó.* „Ez dolgot nem tartók illetlennek, ha Kegyelmed csak azzal közli, az kivel illik és az kinél megáll." Báthory István király levele. (Történelmi Tár. VIII. K. 215. l.). 6) Tárgyesetes névvel *megállani a csatát,* am. nem hátrálni; *megállani a szemközt jövő vadat; szavát megállani,* am. megtartani, teljesíteni, latínosan: *szavának állani; megállani a sarat,* valamely bajban, nehézségben, küzdelemben kitartónak lenni. „Biztosan csak az állja meg helyét, ki magát ahhoz kötelességeinek erős kötelékeivel lánczolva érzi". B. Eötvös J.

„A bölcs . . . . . az ellene
Fölkelt szerencsét, mint valamely kemény
Szirt a haboknak csapkodásit,
Érzi, de férfiasan megállja."
Virág Benedek.

E szónak három első jelentéseiben a ‚meg' igekötő kezdő állapotra, az utóbbiakban pedig bevégzettségre v. teljességre, azaz ezen igéhez képest teljes állandóságra vonatkozik. V. ö. MEG, (2), és ÁLL, ELÁLL.

MEGÁLLAPÍT v. —ÁLLAPIT, (meg-állapít) ösz. áth. Valamit folytonosan tartó helyzetbe, állapotba tesz. *Forradalom után a békét, rendet, kölcsönös bizalmat az által állapítjuk meg, hogy ... Sok tétovázás, habozás, kísérlet után bizonyos törvénykezési módot megállapítani.* Itt a *meg* az egyszerü jelenre vonatkozó tényt is fejez ki. V. ö. ÁLLAPÍT, és MEG, (2).

MEGÁLLAPÍTÁS v. ÁLLAPITÁS, (meg-állapítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit tartós állapotuvá tesznek. *A béke megállapításában fáradni.* l. MEGÁLLAPÍT.

MEGÁLLAPODÁS, (meg-állapodás) ösz. fn. 1) A menésnek, mozgásnak megszünése, félbeszakadása. 2) Átv. ért. a habozó, kétkedő, fontolgató észnek elhatározása, midőn bizonyos eszme, terv, szándék, vélemény stb. mellett megmarad. V. ö. MEGÁLL, és MEGÁLLAPODIK.

MEGÁLLAPODIK, (meg-állapodik) ösz. k. 1) Menését, mozgását félben szakasztja. *Rosz útban néha-*

néha megállapodni, hogy a lovak kipihenjék magukat. Meg nem állapodom, mig a hegytetőre nem jutok. 2) Mondjuk testileg és lelkileg teljesen kifejlett emberről. *Megállapodott koru, esztu, gondolkozásu férfi.* 3) *Valamiben megállapodni*, am. alkudozás vagy hányásvetés, kétkedés után magát valamire elhatározni. *Abban állapodtunk meg, hogy . . .* V. ö. MEGÁLL.

MEGÁLLÁS, (meg-állás) ösz. fn. Állapot, midőn valami megáll, valamely mozgó ponton menését egyszerre félben szakasztja. V. ö. MEGÁLL.

MEGÁLLAT, (meg-állat) ösz. áth. Régiesen am. megállapít. Eléjön Szabó Dávidnál is.

MEGÁLLHATÓ, (meg-állható) ösz. mn. Amit meg lehet tartani, ami érvényes, ami ellen lényeges kifogás nem lehet. *Megállható föltételeket kötni ki. Megállható alku, szerződés. Megállható igéret, fogadás.* V. ö. MEGÁLL.

MEGÁLLHATÓLAG, (meg-állhatólag) ösz. ih. Megállható módon vagy állapotban.

MEGÁLLHATÓSÁG, (meg-állhatóság) ösz. fn. Valaminek azon minemüsége, mely szerént meg lehet tartani, s kifogás nincs ellene; érvényesség, maradandóság.

MEGÁLLÍT v. —ÁLLIT, (meg-állít) ösz. áth. Eszközli, hogy a menésben, vagy mozgásban levő menni, vagy mozogni megszünjön, s állva maradjon. *Az éjjeli őr megállítja a gyanus embert. Az utonállók megállítják az utasokat. Megállítani az ökröt, lovat. Megállítani a malomkereket.*

„Állítsd meg, állítsd meg kérlek, futásodat."
Zrinyi.

Átv. ért. valamely működés folyamatát megakasztja, megszünteti. *Megállítani valamely folyóirat kiadását.* V. ö. ÁLLÍT.

MEGÁLLÍTÁS v. —ÁLLITÁS, (meg-állítás) ösz. fn. Cselekvés, midőn megállítanak valakit vagy valamit.

MEGÁLMODIK, (meg-álmodik) alakra ösz. k. de jelentésére áth. T. i. tárgyesetes névvel am. valamit álomban előre megsejt, megérez, megtud. *Barátom halálát megálmodtam.* V. ö. ÁLMODIK.

MEGÁLMOSODIK, (meg-álmosodik) ösz. k. Álmossá lesz, az álom reá jön. Másképen: *elálmosodik.*

MEGALSZIK, (meg-alszik) ösz. k. Átv. ért. valamely híg folyó test részei megmerevednek, kocsonyaszerüvé válnak. *Megalszik a tejnek turós része. A folyó zsír, ha hidegre teszed, megalszik.*

„Még az öreg nép is, megaludt bár vére, felújúl."
Révai: Kikeletkor.

V. ö. ALSZIK.

MEGALUT, (meg-alut) ösz. régies áth. Valamely híg, folyó, kivált zsíros testet merevvé tesz. *A tejet oltószerrel megalutni.* Mai korban másképen: *megolt.* V. ö. ALUT, OLT.

MEGANNYI, itt a ‚meg'-ben ‚esmeg' v. ‚megest' v. ‚megint', illetőleg ‚ugyan' értelme van, midőn t. i. egy megelőző szám ismétlését jelenti. *Száz magyar huszár meg annyi hős*, vagy *mint meg annyi hős*, mintha mondaná: száz magyar huszár ugyan annyi hősnek veendő, mintha ezek százan volnának, azaz mintha minden egyes magyar huszár egy-egy hős volna.

MEGAPAD, (meg-apad) ösz. önh. Ami előbb áradó, dagadó állapotban volt, alászáll, megkevesbedik. *Nagy szárazságban megapad a víz.* (Szokásos jelen, de tiszta jelenben csak: *apad*, pl. *apad a Duna).* Átv. ért. megfogy, megsoványkodik. *Betegsége alatt megapadt a melle. Megapadt az erszény.* Itt a *meg* távolodást, eltünést jelent, miért az *el* igekötővel is fölcserélhető: *elapad*, pl. *elapadt a tehén tögye.* Minthogy továbbá ami apad, az alább is száll, egy értelmü vele a *le: a daganat már szépen leapadt.*

MEGAPRÍT, (meg-aprít) ösz. áth. Apró részekre elvagdal valamit. *Megaprítani a disznóknak való tököt. Megaprítani a dohányt.* Tiszta jelenben: *megaprítom a dohányt* azt teszi: azon vagyok, hogy az aprítást egészen véghez vigyem; ebben pedig: *aprítom a dohányt*, nincs reá figyelem, ha egészen megaprítom-e vagy sem. V. ö. APRÍT, és MEG, (2).

MEGÁRAD, (meg-árad) ösz. önh. Mondjuk vízről, midőn magassága szokatlanul emelkedik, és terjedelme bizonyos fokig növekszik. *Sok zápor után megáradnak a folyók. Tavaszi hóolvadás után rendesen megáradnak a folyók, tavak.* Tiszta jelenben csak: *árad*, pl. *a Duna árad*, de szokásos jelenben: *megárad*, pl. *a Duna, ha sok eső esik, megárad.* V. ö. ÁRAD és MEG, (2).

MEGARANYOZ, (meg-aranyoz) ösz. áth. Valamit aranynyal ékesít, behúz. *Megaranyozni a könyv tábláját. Különféle edényeket, bútorokat, eszközöket megaranyozni. A kardkötőt most aranyozom meg*, azt teszi: azon vagyok, hogy az aranyozást véghez vigyem; de ebben: *a kardkötőt most aranyozom*, nincs reá figyelem, ha az aranyozást egészen véghez akarom-e vinni vagy sem. V. ö. MEG, (2).

MEGARÁNYOZ v. MEGARÁNYZ, (meg-arányoz) ösz. áth. Bizonyos arány vagy mérték szerént öszveállít, hozzávet. „Ezeket s másokat is, felültetheti kegyelmed hazánk és nemzetünk ellen; de mi lészen a vége nem tudom ugyan, mindazáltal könnyű megarányzani." Gr. Eszterházy Miklós nádor levele Rákóczy György erdélyi fejedelemhez(Nemzeti könyvtár 217. l.).

MEGARANYOZÁS, (meg-aranyozás) ösz. fn. Valaminek aranynyal való ékesítése, behuzása, megfuttatása. *A torony kupjának megaranyozása sokba került.*

MEGARÁNYZ, l. MEGARÁNYOZ.

MEGÁRASZT, (meg-áraszt) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy megáradjon a víz. *A sok zápor megárasztotta a folyót.*

MEGARAT, (meg-arat) ösz. önh. Tárgyesetes név nélkül am. az aratást bevégzi. *Mi már megarattunk, s a nyomtatáshoz fogunk. Mi pedig még aratunk, és csak holnapután aratunk meg.* V. ö. ARAT, és MEG, (2).

MEGÁRT, (meg-árt) ösz. önh. Mondjuk oly dologról, ami valakinek vagy valaminek épségét hathatósan veszélyezteti, megrontja. *A sok virrasztás megártott neki. A gyönge növénynek a nagy hideg és nagy meleg megárt. Megártott neki a bor*, am. megrészegedett töle. *Ne igyál annyit, mert majd megárt.* A *meg* igekötő bevégzett tényre vonatkozik.

MEGÁRÚL, (meg-árúl) ösz. önh. Az árulást, vagyis vásárt bevégzi.

„Tőlük maradott nekünk a szokásunk,
Hogyha mikoron árút mi szakasztunk,
Deus! Deus! ott kiáltunk,
Bizonyságunk, hogy megárultunk."

Csáti Demeter.

MEGÁS, (meg-ás) ösz. áth. Valaminek ásását bevégzi; kelletig, elégségig ás valamit. *E kutat három nap alatt megástuk, a másikat most ássuk, de még ma meg is ássuk. Az akasztandó sírját előre megásták.* V. ö. ÁS, és MEG, (2).

MEGASZAL, (meg-aszal) ösz. áth. Valamit kelletig, elégségig aszal. *Megaszalni a télre való szilvát, baracskot. Megaszalni a vargányát, s más gombafajokat.* V. ö. ASZAL.

MEGASZALÓDIK, (meg-aszalódik) ösz. belsz. Bizonyos foku melegség által aszuvá leszen. *A fűtött kemenczében megaszalódik a gyümölcs.*

MEGASZIK, (meg-aszik) ösz. k. Széles ért. mondjuk növényekről, kivált gyöngébbekről, és a növények terményeiről, midőn nedveik lassanként elpárologván, megszáradnak. *Forró nyárban megaszik* (v. *elaszik*) *a fű, a virág. Nagy melegségben megaszik a gyümölcs, mielőtt megérett volna.* Átv. ért. mondják állatról, kivált emberről, midőn elsoványodik, s bőre megránczosodik. V. ö. ASZIK, és MEG, (2).

MEGÁTALKODÁS, (meg-átalkodás) ösz. fn. Az akaratnak azon működése, midőn makacsul, hajlíthatatlanul megköti magát, különösen, midőn ezt hibás, vagy vétkes irányban teszi. V. ö. MEGÁTALKODIK.

MEGÁTALKODIK, (meg-átalkodik) ösz. k. Valamely hibás vagy vétkes szándékban, akaratban, szokásban makacsul, hajthatatlanul megmarad, megrögzik, megköti magát, nem hallgatván se józan okokra, se az erkölcsi érzet sugalmaira; bizonyos körülményekben daczosan, nyakasan viseli magát. *Bűnben megátalkodni. A gonosztévő megátalkodott, s nem vallott semmit.* Itt a *meg* az akaratnak tartós, folytonos állapotára vonatkozik. V. ö. ÁTALKODIK.

MEGÁTALKODOTT, (meg-átalkodott) ösz. mn. Hibás vagy gonosz véleményben, szándékban, akaratban makacsul megrögzött. *Megátalkodott pártoskodó. Megátalkodott gonosztévő.* V. ö. ÁTALKODOTT.

MEGÁTALKODOTTSÁG, (meg-átalkodottság) ösz. fn. Bizonyos hibában vagy bűnben megrögzött, makacsul megmaradó akaratosság. *Némely gonosztévőnek megátalkodottságát még a vérpad sem töri meg.* V. ö. ÁTALKODOTTSÁG.

MEGÁTKOZ, (meg-átkoz) ösz. áth. Valakire átkokat mond, azaz roszat, gonoszt, szerencsétlenséget kiván fejére. Ellentéte: *megáld. Megátkozni, kik a hazát boldogtalanná tették. Megátkozlak, hogy se a jelen, se a jövő életben boldog ne lehess.* Átv. ért. nemcsak személyekre, hanem dolgokra is vonatkozik. *Megátkozta az órát is, melyben született. Megátkozta a földet, melybe ellenségét temették.* V. ö. ÁTOK, ÁTKOZ, és MEG, (2).

MEGÁTKOZÁS, (meg-átkozás) ösz. fn. A boszúnak, gyülölségnek azon neme, mely valaki v. valami ellen átkokat mond, s az Isten büntetését fölhívja. V. ö. MEGÁTKOZ.

MEGAVASODIK, (meg-avasodik) ösz. k. Mondjuk leginkább némely zsíros testekről, eledelnemüekről, melyek bizonyos időn túl megromlanak, megbüdösödnek, s éldelhetlenekké lesznek. *Megavasodik a vaj, a zsír, a szalonna, a háj. Megavasodik az ír, kenőcs.* V. ö. AVASODIK, és ÁPORODIK.

MEGAVAT, (meg-avat) ösz. áth. Valamely szövetet, nevezetesen posztót, bizonyos műtétel által bereszt, vagyis úgy idomít, hogy ha megázik, többé öszve ne menjen. V. ö. AVAT.

MEGAVÚL, (meg-avúl) ösz. önh. Széles ért. mondjuk mindenről, ami bizonyos ó korra jut, egyszersmind azon romlásnak jelei látszanak rajta, melyet a kor viszontagságai szoktak okozni. Itt a *meg* igekötő az alapigének teljes bevégzett értelmét fejezi ki. V. ö. AVÚL.

MEGAVULT, (meg-avult) ösz. mn. Ó koruvá lett, s mint olyan megromlott, vagy rendeltetésének többé meg nem felelő. Máskép: *elavult.* V. ö. AVULT.

MEGÁZIK, (meg-ázik) ösz. k. Nedvessé lesz, rászáll, meglepi a nedvesség, különösen az égből hulló eső, hó. *A zápor elért bennünket, s nagyon megáztunk. Háromnapos esőtől jól megázott a föld.* Máskép: *átázik.* V. ö. ÁZIK.

MEGÁZTAT, (meg-áztat) ösz. áth. és mivelt. 1) Nedvessé tesz. *Megáztatott bennünket az eső.* 2) Valamit nedvességbe, különösen vízbe márt, hogy nedvessé legyen. *Megáztatni a kendert. Megáztatni a kötni való veszszőt, az abroncsokat.* V. ö. ÁZIK, ÁZTAT.

MEGBABÁZIK, (meg-babázik) ösz. k. Gyermeket szül, vagyis a szülést bevégzi. Gyöngédebb népies kifejezés a közönséges *meggyerekezik* helyett. V. ö. BABA.

MEGBABIRKÁL, (meg-babirkál) ösz. áth. Babirkálva megtapogat.

MEGBABONÁL, (meg-babonál), lásd: MEGBABONÁZ.

MEGBABONÁZ, (meg-babonáz) ösz. áth. Bizonyos babona által megbűvöl, megront, vagy oly hatást eszközöl valakire, mely nem látszik természetesnek. *Úgy megváltozott, mintha megbabonázták volna.* V. ö. BABONA, BABONÁZ.

MEGBABONÁZÁS, (meg-babonázás) ösz. fn. Cselekvés, mely által megbabonáznak valakit.

MEGBÁDOGOZ, (meg-bádogoz) ösz. áth. Bádoggal behúz, beborít. *Megbádogozni a torony kupját, a ház födelét.*

MEGBAGGAT, l. MEGBAKGAT.

MEGBÁGYAD, (meg-bágyad) ösz. önh. Egyértelmü az *elbágyad* igével, s am. erejének teljes vesztéseig bágyad. V. ö. BÁGYAD.

MEGBÁGYASZT, (meg-bágyaszt) ösz. áth. Máskép: *elbágyaszt*, azaz erőkimerülésig bágyaszt. *Megbágyasztotta őt az erős munka.* V. ö. BÁGYASZT.

MEGBÁJOL, (meg-bájol) ösz. áth. Úgynevezett bűbáj, vagyis csuda erejü, bámulatos, különösen a kedélyre kedvesen ható szerek által mintegy megköt, magához vonz valakit. Átv. ért. mondják nőkről, kik feltünő szépség, gyöngédség, finom társalgás stb. által a szíveket magukhoz ragadják. Fölcserélve: *elbájol.* V. ö. BÁJOL.

MEGBAJOSODIK, (meg-bajosodik) ösz. k. A székelyeknél am. nehéz természetüvé válik. (Ferenczi J.).

MEGBAJSZOSODIK v. —BAJUSZOSODIK, (meg-bajuszosodik) ösz. k. Egész bajszot kap. *Némely ifjak már 20 éves korukban megbajszosodnak.*

MEGBAKGAT, (meg-bakgat) ösz. áth. Valamit tél-túl megférczel. ‚Bakgat' csak am. ‚akgat' *b* előtéttel, mint *ámúl bámúl, izgat bizgat, Andor Bandor* v. *Bandi.*

MEGBAKLAT, (meg-baklat) ösz. önh. l. MEGBAKZIK.

MEGBAKOL, (meg-bakol) ösz. áth. Visszaható névmással am. megköti magát, megcsökönyösödik, nyakaskodik, fejcskedik. *Megbakolja magát.* (Szabó Dávid, Lőrincz Károly). V. ö. MAKACS.

MEGBAKZIK, (meg-bakzik) ösz. k. A bakzó állatokról (kecskéről, özről, kutyáról stb.) mondják, midőn hímjeikkel közösültek.

MEGBALZSAMOZ, (meg-balzsamoz) ösz. áth. Balzsammal megken, s romlástól megó valamit. *Megbalzsamozni a holttestet.* V. ö. BALZSAMOZ.

MEGBÁMÚL, (meg-bámúl) alakjára ösz. önh. de itt átható értelemben vétetik. Bámulva megnéz valakit v. valamit. Itt a *meg* különösen átható értelmet kölcsönöz az igének. *A szokatlan külsejü és öltözetü idegent megbámulta a nép. Megbámulni az először látott gőzhajót, gőzmozdonyt.* V. ö. BÁMÚL.

MEGBÁN,(meg-bán) ösz. áth. Sajnálja, fáj neki, hogy valamit tett, és szeretné, hogy ne történt volna. *Botlásait, bűneit, ifjusága balgatag tetteit megbánta. Százszor megbántam, hogy nem hallgattam szavadra. Várj csak, megbánod te még ezt.* Egyszerü jelenben csak *bán. Ifjuságom bűneit szánom bánom.* V. ö. BÁN, és MEG, (2). Átv. ért. valaminek kárát látja, vallja, érzi. *Megbánja az erszénye a nagy utazást.*

MEGBÁNÁS, (meg-bánás) ösz. fn. Az elkövetett ballépés, rosz tett vagy bűn miatti sajnálkozás. V. ö. MEGBÁN.

MEGBANNYOL, (meg-bannyol) ösz. áth. Egészen bannyol. V. ö. BANNYOL, és MEG, (2).

MEGBÁNT, (meg-bánt) ösz. áth. Valakit úgy bánt, vagyis oly sérelmekkel illet, melyek kedélyére valósággal kellemetlenül hatnak. Különösen mondatik a gyöngédség ellen elkövetett sérelmekről, oly személyek vagy lények ellen, kik iránt bizonyos hálával vagy kegyelettel, tisztelettel tartozunk. *Megbántani a szülléket, nevelőket. Megbántani a jótevőket. Megbántani az Istent. Fogadom erősen, hogy soha meg nem bántlak.*

„Nem akarom megbántanom te víg kedvedet."
Házasok éneke.

V. ö. BÁNT.

MEGBÁNTÁS, (meg-bántás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valaki mást megbánt. *A megbántásért bocsánatot kérni. Személyes megbántásért személyes elégtételt adni.* V. ö. MEGBÁNT, BÁNTÁS.

MEGBÁNTÓDÁS, (meg-bántódás) ösz. fn. Szenvedő kedélyállapot, midőn valaki megbántódva érzi magát. V. ö. MEGBÁNTÓDIK.

MEGBÁNTÓDIK, (meg-bántódik) ösz. belsz. Kedélye, a rajta elkövetett sérelem által kellemetlenül megilletődik; tettleg mutatja, kijelenti, hogy nem tetszik neki, amit irányában egy valaki más elkövetett. *A büszke ember hamarabb megbántódik, mint az alázatos.* V. ö. BÁNTÓDIK.

MEGBARÁTKOZIK, (meg-barátkozik) ösz. k. Valakivel barátságot köt. *A rokon elvűlek és érzelmülek hamar megbarátkoznak.* Átv. ért. valami megtetszik neki, s vonzalmat, hajlamot érez iránta. Ellentéte: *idegenkedik. Külföldi szokásokkal életmóddal megbarátkozni.* Itt a *meg* öszkötő jelentéssel bir, s am. öszve, együvé.

MEGBARÁZDÁL v. —BARÁZDOL, (meg-barázdál v. —barázdol) ösz. áth. Barázdával meghasít vagy barázdákkal meghasogat. *Megbarázdálni a dűlőket, a mesgyéket.*

MEGBÁRDOL, (meg-bárdol) ösz. áth. Bárddal simára egyenget, eligazít. *Az ácsok előbb hasogató fejszével dolgoznak, azután megbárdolják* (széles bárddal) *a gerendát.* V. ö. BÁRD, BÁRDOL.

MEGBARKÁL, MEGBARKÁSÍT, (meg-barkál v. —barkásít) l. MEGBARKÁZ.

MEGBARKÁZ, (meg-barkáz) ösz. áth. Barkássá tesz (bevégzetten). V. ö. BARKÁZ.

MEGBARNÍT v. —BARNIT, (meg-barnít) ösz. áth. Barnává tesz, barnára fest valamit (bevégzetten). *A nyári napsugarak megbarnítják az arczot. A szőke hajat kenőccsel megbarnítani.* A *meg* igekötő bevégzett tényt jelent.

MEGBARNÍTÁS v. —BARNITÁS, (meg-barnítás) ösz. fn. Bevégzett cselekvés, mely által barnává tétetik valami.

MEGBARNÚL v. —BARNUL, (meg-barnúl) ösz. önh. Előbbi színét elvesztve (bevégzetten) barnára változik által. *A forró napon járónak bőre megbarnúl. Némely szőke hajak idővel megbarnulnak.* V. ö. BARNA, BARNÚL.

MEGBARNÚLÁS v. —BARNULÁS, (meg-barnúlás) ösz. fn. Világos szinnek (bevégzett) átváltozása barnára. *Arcznak megbarnulása. Megbarnulás ellen fátyolt viselni.*

MEGBÁTORÍT v. —BÁTORIT, (meg-bátorít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki letevén félénkségét egészen bátorrá legyen. *Megbátorítani as ujoncz vitézeket.*

„Megbátoríta téged a
Szent Lélek."

Régi ének a Sz. László királyról.

V. ö. BÁTORÍT.

MEGBÁTORODIK, (meg-bátorodik) ösz. k. Félénkségét letevén egész bátorságot ölt, neki bátorodik.

MEGBÉCSTELENÉDIK, (meg-bécstelenédik) ösz. k. Becstelenné válik, becsületében rövidséget szenved.

MEGBÉCSTELENÍT v. —BÉCSTELENIT, (meg-bécstelenít) ösz. áth. 1) Valakinek becsületét szóval vagy tettel megsérti; valakit becstelennek nyilvánít. *Gúnyokkal, rágalmakkal megbecsteleníteni valakit. Szolgai büntetéssel megbecsteleníteni a müvelt embert.* 2) Mondják személyről vagy dologról, midőn valakinek gyalázatára, szégyenére válik. *Az elfajzott fiu megbecstelenîti szüleit. A lopás, részegség megbecstelenîti as embert.* Itt a *meg* bizonyító, nyomatékos erővel bir.

MEGBÉCSTELENÍTÉS, (meg-bécstelenítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valaki becstelenné tétetik, becsületében rövidséget szenved.

MEGBÉCSTELENÜL v. —BÉCSTELENÜL, (meg-bécstelenül)) ösz. k. L. MEGBÉCSTELENÉDIK.

MEGBÉCSÜL v. —BÉCSÜL, (meg-bécsül) ösz. áth. 1) Személyre vonatkozólag, valakinek megadja az illendő becsületet, tiszteletet, azaz úgy viseltetik iránta, hogy meg ne sértse, meg ne bántsa, sőt tettlegesen tudassa, mily drága és becses előtte. Ide tartoznak a kegyeletnek, megelőzésnek, szivességnek, nyájasságnak jelei, pl. köszöntés, üdvözlés, süvegelés. *Illik, hogy a fiatalok megbecsüljék a tiszteš öregeket. Megbecsülni az érdemes férfiakat.* Innen a vendégszerető emberről mondják: hogy megbecsüli a vendéget, midőn szívesen fogadja. *Megbecsülöm kigyelmedet egy pohár borral.* Visszaható névmással am. saját erkölcsi, emberi méltóságát tiszteletben tartja, melynél fogva nem követ el erkölcstelenséget. Amit Kant az erény fő elve gyanánt, mint egy uj találmányt állított fel: *Ehre dich selbst*, ezt a magyar nép talán még Ázsiából hozta magával, mert általános közmondás: *becsülld meg magadat*, minek hasonló mása: *ember légy. Ha megbecsülöd magadat, ember lesz belőled. Aki meg nem becsüli magát, az nem ember.* 2) Tárgyakra vonatkozólag, kényesen vigyázva, kímélve, ovatosan bánik valamivel, nehogy megromoljon, vagy kár essék benne. *Megbecsülni az egészséget. Megbecsülni a ruhát, pénzt.* 3) Valamely ingó vagy ingatlan vagyonnak árát, értékét, vagy a benne tett kárt meghatározza. *Kisajátítás előtt megbecsülni valamely telket, szőlőkertet. Osztály alkalmával megbecsülni az örökséget. Megbecsülni a tilosban tett károkat.* V. ö. BECSÜL.

MEGBÉCSÜLHETETLEN v. —BECSÜLHETLEN, (meg-becsülhet[et]len) ösz. mn. Nagymondó kifejezés, s am. a maga nemében igen becses, igen drága, kinek v. minek mása nincsen; kit v. mit eléggé becsülni, tiszteletben tartani nem lehet. *Megbecsülhetetlen érdem, kincs.*

MEGBÉCSÜLTET, (meg-bécsültet) ösz. mivelt. Valamely vagyonnak, jószágnak árát, értékét, vagy a bennök tett kárt hozzá értő egyének által meghatároztatja. *Az örökösök eszkött emberek által megbecsültetik as illető tömeget. A károsult megbecsülteti a szenvedett kárt.* V. ö. MEGBÉCSÜL.

MEGBECZÉZIK, (meg-beczézik) ösz. k. L. MEGBORJAZIK; és v. ö. BECZE.

MEGBÉKÉL, (meg-békél) ösz. önh. Mondjuk peres, vagy egymással haragban levő felekről, midőn egymással megegyeszkednek, s illetőleg visszavonó indulatjokat lecsillapítják. Különösen, hol személyes sérelem teszi a harag, vagy ellenségeskedés alapját, megbékélni am. egy részről a sérelemért eleget tenni, bocsánatot kérni, más részről az elégtételt elfogadni s megbocsátani. V. ö. BÉKE, BÉKÉL.

MEGBÉKÉLLIK, (meg-békéllik) ösz. k. Régiesen és tájdivatosan am. megbékél. „A törököt ha megverik csak sír és megbékéllik. (Mikes Kelemen levelei).

MEGBÉKÉLTET, (meg-békéltet) ösz. áth. és mivelt. Közbejárólag eszközli, hogy az egymással ellenkező felek megbékéljenek. *Megbékéltetni a peres feleket, az egymással csivódó házastársakat.* V. ö. MEGBÉKÉL.

MEGBÉKÍT v. —BÉKIT, (meg-békít) ösz. áth. Az egymással meghasonlott, ellenkedő felek között visszaállítja a békét.

MEGBÉKÓZ, (meg-békóz) ösz. áth. Békóval megköt, azaz lábait lánczos csattal öszvefüzi. *Megbékózni a rabokat.* Különösen mondják lovakról. *A legelőre eresztett lovakat megbékozák, hogy messze ne tévedjenek.* V. ö. BÉKÓ.

MEGBÉKŰL v. —BÉKÜL, (meg-békűl) ösz. önh. l. MEGBÉKÉL.

MEGBÉLEL, (meg-bélel) ösz. áth. Ruhaneműhöz, hogy melegebb vagy tartósabb legyen, vagy divatból, belül hozzá varr valamely kelmét. *Megbélelni a csizmaszárt, nadrágot, dolmányt, köpenyt. Vászonnal, selyemmel, bőrrel megbélelni a ruhát.* Mondják némely más, kivált asztalos müvekről is. *Megbélelni a szekrény ajtaját*, azaz belül másnemü fával, falemezzel behúzni, megragasztani. *Vaslemezzel megbélelni a fapipát.* V. ö. BÉL, BÉLEL.

MEGBÉLL, (meg-béll) l. MEGBÉLEL.

MEGBÉLYEGÉZ, (meg-bélyegéz) ösz. áth. Bélyeggel megjegyez, megkülönböztet valamit. *Tüzes vassal megbélyegezni a barmokat. Megbélyegezni a fa edényeket. Szurokkal megbélyegezni a zsákokat. Megbélyegezni a leveleket.* Hajdani büntető törvény szerént a gonosztevőket is megbélyegezték, honnan átv. ért. *megbélyegezni valakit*, am. gonosztevő gyanánt kihirdetni, s ovakodásul megismertetni az emberekkel. V. ö. BÉLYEG.

MEGBÉLYEGZÉS, (meg-bélyegzés) ösz. fn. Bevégzett cselekvés, illetőleg jegyezés, midőn bélyeget sütnek, ütnek, festenek stb. valamire.

MEGBÉNÍT v. —BÉNIT, (meg-bénít) ösz. áth. Bénává tesz, vagyis mozgékonyságát megcsökkenti a test azon részeinek, illetőleg tagjainak, melyek különösen mozgásra vannak rendelve. *A szélhüdés megbénította nyelvét, s egyik kezét és lábát.* V. ö. BÉNA.

MEGBÉNÚL v. —BÉNUL, (meg-bénúl) ösz. önh. Bénává leszen, vagyis mozgékonyságát, állati rugonyosságát elveszti.

MEGBERETVÁL, (meg-beretvál) ösz. áth. l. MEGBOROTVÁL.

MEGBÉRMÁL, (meg-bérmál) ösz. áth. A bérmálás szentségét feladja valakire. V. ö. BÉRMÁL, BÉRMÁLÁS.

MEGBERZÉGET, (meg-berzéget) ösz. áth. Megbolygat v. megbizgat, azaz gyönge érintéssel valamit piszkál vagy valamin igazítgat; pl. *a száradni kezdett szénát villahegygyel megberzegetik.* (Kriza J.).

MEGBESZÉL, (meg-beszél) ösz. áth. Beszélve elmond, megmond, eléad valamit.

„Az Árpádnak ő szavával
Ezt megbeszélék bátorsággal."

Az ‚Emlékezzünk régiekről' versezetben.
Csáti Demetertől.

MEGBETEGÉDIK, (meg-betegédik) ösz. k. Beteg állapotba esik. Itt a *meg* bevégzett állapotot jelent. *Egy ideig gornyadozott, azután megbetegedett. Ha nem vigyáztok magatokra, megbetegedtek.*

MEGBETEGÍT v. —BETEGIT, (meg-betegít) ösz. áth. Beteggé tesz.

MEGBETEGSZIK, (meg-betegszik) ösz. k. MEGBETEGŰL v. —BETEGŰL, (meg-betegűl) ösz. önh. L. MEGBETEGÉDIK.

MEGBEZZENT, (meg-bezzent) ösz. áth. Bezzentve megérint. V. ö. BEZZENT.

MEGBIBIRCSÓSODIK v. —BIBIRCSÓZIK, (meg-bibircsósodik v. —bibircsózik) ösz. k. Bibircsót v. bibircsókat kap (bevégzetten).

MEGBIBIRKÉL, (meg-bibirkél) l. MEGBABIRKÁL.

MEGBICSAKLIK, (meg-bicsaklik) ösz. k. Tulajd. ért. valamely forgós test rendes helyzetéből kimozdúl, kificzamodik. *Megbicsaklik a láb.* Átv. ért. *megbicsaklik a nyelv*, midőn vagy a szóejtésben megakad, vagy olyast mond, mit nem kellett volna. V. ö. BICSAKLIK.

MEGBICSAKOL, (meg-bicsakol) ösz. áth. Bicsak nevü fanyelü késsel megszurkál, megsért valakit. *A veszekedő betyárok megbicsakolták egymást.* Némely vidékeken hibásan használják a *megbikacsol* helyett. V. ö. MEGBIKACSOL.

MEGBICZCZEN, (meg-biczczen) ösz. önh. Biczczenve megmozzan. *Szenderegtében megbiczczent a feje. A kis csónak hamar megbiczczen.* V. ö. BICZCZEN.

MEGBIKACSOL, (meg-bikacsol) ösz. áth. Visszaható névmással am. megköti magát, megmakacsúl, megcsökönyösödik. *A ló megbikacsolta magát, s nem mozdult.* Átvetve, de hibásan, *megbicsakol.* Egyértelmü vele : *megbakol.* V. ö. MAKACS.

MEGBILINCSÉL, (meg-bilincsél) ösz. áth. Bilincscsel megkötöz, vasra ver valakit. *A foglyokat, gonosztevőket megbilincselni.* V. ö. BILINCS.

MEGBILINCSÉZ, (meg-bilincséz), l. MEGBILINCSÉL.

MEGBILLEGET, (meg-billeget) ösz. áth. Gyakorta vagy egymás után megbillent.

MEGBILLEN, (meg-billen) ösz. önh. Billenve megmozzan. *A sulyegyenét vesztett mérleg serpenyője megbillen.* V. ö. BILLEN.

MEGBILLENT, (meg-billent) ösz. áth. Nyomás, taszítás, lökés stb. által eszközli, hogy megbillenjen valami.

MEGBÍR, (meg-bír) ösz. áth. 1) Van annyi ereje,hogy valamely terhet folytonosan eltartson,hogy ne roskadjon alatta. *Oly erős ember, hogy három mázsát is megbír a vállán. E rozzant szekér meg nem bír tíz mázsányi terhet. A Duna jege oly vastag, hogy társzekereket is megbír.* 2) Átv. ért. szellemi vagy erkölcsi erejénél fogva képes valamit kiállani, vagy megtenni. *Gyönge tehetsége meg nem birja e szellemi munkát. Gyáva lélek meg nem birja a csapást.* Fölcserélhető vele : *elbír.* Itt mind a *meg*, mind az *el* az alapigének folytonos tartását, vagyis időbeli haladását fejezi ki. Régente azt is jelentette : meggyőz.

„Mert szörze nagy békeséget,
Megbíra sok ellenséget."

Katalin verses Legendája.

MEGBIRÁL, (meg-birál) ösz. áth. Valamit megvizsgál, s érdeme szerént méltányol, vagyis meghatározza, jó-e, vagy rosz? helyes-e, vagy helytelen? Különösen valamely mű felől elmondja az illető műszabályokra alapított véleményét, illetőleg itéletét. *Megbirálni valamely könyvet, szinmüvet, zeneszerzeményt, rajzmüvet* stb. Szabó D. szerént megbirálni valakit am. biróul fogadni vagy ismerni. De ezen jelentése ma ismeretlen. V. ö. BIRÁL.

MEGBIRÁLÁS, (meg-birálás) ösz. fn. Méltányló, becslő véleményezés, itélés valamely erkölcsi tett, vagy mű felől. V. ö. MEGBIRÁL.

MEGBIRIZGÁL, (meg-birizgál), l. MEGBABIRKÁL.

MEGBIRKOZIK, (meg-birkozik) ösz. k. Valakivel versenyképen megküzd, mintegy kísérletül, ha bír-e vele, vagy nem. V. ö. BIRKOZIK.

MEGBIRSÁGOL, (meg-birságol) ösz. áth. Mondjuk törvényszéki bíróról, midőn valakit arra ítél, hogy birságul, azaz büntetésül fizessen. *Megbirságolni a székésértőket.* V. ö. BIRSÁG.

MEGBÍZ, (meg-bíz) ösz. áth. Oly személyt, kihez és kiben bizodalma van, megkér, megszólít vagy kirendel, kiküld, hogy nevében és helyette végezzen valamit. *Barátját megbízta, hogy az árverésen némely árukat vegyen számára. Fontos dolgokkal megbízni valakit.* Különösebben valaminek véghezvitelében képviselőjének kijelöl, kinevez. *Megbíztam őt, hogy helyettem a perben jelenjen meg. Ezennel megbízlak, hogy az adósságomat fizesd ki.*

MEGBÍZÁS v. —BIZÁS, (meg-bízás) ösz. fn. 1) Bizodalmon alapuló meghatalmazás. 2) Azon cselekvény vagy teendő, melyet a megbízott személy teljesít. *A megbizásokban hűven eljárni. Hála Isten! minden megbizást elvégeztem.*

MEGBÍZAT v. —BIZAT, (meg-bízat) ösz. fn. L. MEGBÍZÁS 2).

MEGBIZGAT,(meg-bizgat) l.MEGBERZÉGET.

MEGBÍZHATÓ, (meg-bízható) ösz. mn. Akire bizton lehet támaszkodni, akinek hűségére vagy tevékenységére magunkat bízhatjuk.

MEGBÍZIK, (meg-bízik) ösz. k. Benható ragu viszonynévvel am. valakiben bizalmat helyez. *Megbízhatol benne, mint tapasztalt becsületességü emberben.* V. ö. BÍZIK.

MEGBÍZÓ v. —BIZÓ, (meg-bízó) ösz. fn. és mn. Aki valakit valaminek teljesítésére, különösen saját képében felhatalmaz. *Némely meggei követek nem megbízók gondolkodása vagy akaratja szerént szavaztak.*

MEGBIZÓLEVÉL, (meg-bizó-levél) ösz. fn. Iromány, mely valamely megbízást, valakinek valamire megbizatását foglalja magában. (Credentionales, Creditiv, Credenzschreiben).

MEGBIZONYÍT, (meg-bizonyít) ösz. áth. Valamit alaposan, okszerüen, vagy tanuk által kelletig, elégségig bizonyít. Itt a *meg* nyomatékos erősitő jelentéssel bír, egyszersmind bevégzett tényre mutat. Máskép: *bebizonyít.* V. ö. BIZONY, BIZONYÍT.

MEGBIZONYODIK, (meg-bizonyodik) ösz. k. Valaminek bizonyos volta alaposan, észszerűleg, vagy hiteles tanuk által kiderül. *Amit eleinte nem hittünk, végre világoson megbizonyodott.* Máskép: *bebizonyodik.*

MEGBIZONYOL, (meg-bizonyol) ösz. áth. l. szokottabban: MEGBIZONYÍT.

MEGBIZONYOSODIK, (meg-bizonyosodik) ösz. k. l. MEGBIZONYODIK.

MEGBÍZOTT v. —BIZOTT, (meg-bízott) ösz. mn. és fn. 1) Kit valaki megbíz. *Megbizott személyeket küldeni bizonyos szerződésre.* 2) Jelenti, mint főnév, magát a személyt, kit valaki megbíz. *A megbizottak sikeresen eljártak küldetésökben.* V. ö. MEGBÍZ.

MEGBÓBÁZ, (meg-bóbáz) Bóbjánál fogva megcsibál.

MEGBOCSÁT, (meg-bocsát) ösz. áth. Méltányos neheztelését, a megbántó személy ellen. megszünteti; s elengedi neki azon büntetést, melyet érdemlett volna. *Megbocsátom neki a becsületem ellen elkövette rágalmakat. Kérlek bocsáss meg! Bocsásd meg vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek.* (Úr imája) Néha a társalgási beszédben előleges mentegetődzés gyanánt használtatik, midőn olyasmit akarunk mondani, ami másnak véleményével nem egyezik. *Bocsásson meg ön, ha én a dolgot máskép veszem. Megbocsát ön, ha állitásának ellent mondok.* V. ö. BOCSÁT.

MEGBOCSÁTÁS, (meg-bocsátás) ösz. fn. A sértett félnek engedékenysége, melynél fogva a sértőnek megbocsát. *Megbocsátásért könyörögni.* Szokottabban: *bocsánat.*

MEGBOCSÁTHATATLAN, MEGBOCSÁTHATLAN, (meg-bocsáthat[at]lan) ösz. mn. Amit megbocsátani nem lehet. *Megbocsáthatatlan tett, hiba, hanyagság.* Határozóként am. a nélkül, hogy megbocsáttathatnék, megbocsáthatlanul.

MEGBOCSÁTHATÓ, (meg-bocsátható) ösz. mn. Amit meg lehet bocsátani. *Megbocsátható tévedés, eltántorodás.*

MEGBOCSÁTHATÓLAG, (meg-bocsáthatólag) ösz. ih. Megbocsátható módon. *Megbocsáthatólag tévedni.*

MEGBÓDÍT v. —BÓDIT, (meg-bódít) ösz. áth. Valakinek fejét, illetőleg eszét teljesen bóduló állapotba hozza. *Holmi italok és szerek által megbódítani valakit.* Itt a *meg* bevégzett tényre vonatkozik, egyszersmind az okozott állapotnak folytonos tartását jelenti, miért *el* igekötővel is fölcserélhető: *elbódít.* V. ö. BÓDÍT.

MEGBÓDÚL v. —BÓDUL, (meg-bódúl) ösz. önh. Feje, illetőleg esze megkábúl, megszédől, bóduló állapotba megy által. *Nadragulyát evett, s megbódúlt. A nagy göztől, melegtől megbódúlt* (vagy *elbódult*) *a feje.* V. ö. BÓDÚL.

MEGBODZÁSODIK, (meg-bodzásodik) ösz. k. Köszvénytől megdagad. V. ö. BODZÁS, BODZÁSODIK.

MEGBOGÁROZIK v. —BOGÁRZIK, (megbogározik) ösz. k. Bogározási kedvet kap, bogározni kezd. *A barmok, ha tavasszkor a szabadba mehetnek, megbogároznak.*

MEGBOGOZ, (meg-bogoz) ösz. áth. Bogot vagy bogokat csinál, köt valamin. *Megbogozni a szineget.*

MEGBOGOZIK, (meg-bogozik) ösz. k. Bogot vagy bogokat kap (bevégzetten).

MEGBOKROSODIK, (meg-bokrosodik) ösz. k. Mondják róla, midőn ijedségből vagy akármely ok miatt támadt akaratosságból egyszerre megköti magát. Jelenti azt is, hogy bokros természetüvé válik. V. ö. BOKROS.

MEGBOKROSÚL, (meg-bokrosúl) ösz. önh. l. MEGBOKROSODIK.

MEGBOLDOGÚL, (meg-boldogúl) ösz. önh. Jobbára kegyeletből csak elmult időben használtatik, s am. meghalt, jobb életre szenderült által. *Megboldogúlt tegnap szegény nagyatyám. A megboldogultak lelkiért imádkozni. Megboldogult apámat Isten nyugosztalja.* Másképen: *Istenben boldogúlt.* Mondják mult részesülőben egyszerüen is: *boldogult. A boldogultak lelkiért. Boldogult atyám.*

MEGBOLONDÍT, (meg-bolondít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki valóságosan bolond legyen. A *meg* bevégzett tényre vonatkozik. *A mély bánat, sok csapás, és bús komoreág megbolondították öt.* V. ö. BOLOND.

MEGBOLONDÚL, (meg-bolondúl) ösz. önh. Valóságos bolonddá lesz. *Hosszas némarendszerü fogságban már többen megbolondultak. Annyi a gondom, aggságom, hogy majd megbolondulok bele. Megbolondultál-e, hogy így beszélsz? Nem bolondultam meg, hogy azt tegyem.* Ezt a magyar máskép így is mondja: *Elmegy az esze*, v. *megtébolyodik.* V. ö. BOLOND.

MEGBOLTOZ, (meg-boltoz) ösz. áth. Boltozva felkészít, a boltozást bevégzi.

MEGBOLYGAT, (meg-bolygat) ösz. áth. Bolygatva, azaz rendetlen mozgásba hozva megzavar, ideoda menni, bolyogni kényszerít. *Megbolygatni a cserjében tanyázó vadakat, a nádasban uszkáló madarakat. Megbolygatni az erdőben lappangó csavargókat.* V. ö. BOLYOG, BOLYGAT, és MEG, (2). Néha am. megbizgat v. megberzeget.

MEGBOLYGATÁS, (meg-bolygatás) ösz. fn. Megzavarás; megbizgatás. „De ő kegyelmének inkább tetszett az fegyvernek felvétele, s kevés békességünknek megbolygatása.“ Gr. Eszterházy Miklós nádor levele az vármegyéknek. (Nemzeti Könyvtár. 297. l.).

MEGBOMBÁZ, (meg-bombáz) ösz. áth. Bombákkal meglődöz. *A vár ostromlásakor az ostromlottak megbombázták a várost.*

MEGBOMLIK, (meg-bomlik) ösz. k. Ami bizonyos részekből álló, s egymással összekötött egészet képezett, az egymástól elváló részekre oszlik, mert az összetartó kapocs megtágúlt közöttök. Minthogy pedig a bomlás által az alkotó részek rendes helyzetöket elvesztik, innen annyit is tesz, mint *megzavarodik*, rendetlenül *összekeveredik.* Innen erkölcsi és átv. ért. am. rendes állapota megzavarodik, és szokott működése megszünik. *Forradalomkor megbomlik a fegyelem, a társadalmi rend. Megbomlott az esze*, am. rendes müködésében megzavarodott. *Bomolj meg!* am. bolondulj meg. V. ö. BOMLIK.

MEGBONT, (meg-bont) ösz. áth. Megkezd bontás által rontani. *Megbontotta a sél a háztetőt.* Különbözik: *elbont*, azaz egészen szétront, szétszed.

MEGBONTAKOZIK, (meg-bontakozik) ösz. k. Megbomlik; részeinek egymástól elszakadása miatt romlásnak indúl. Székely tájszólás szerént am. (a házból, életből) eltávozik, elmegy, meghal. (Ferenczi János). V. ö. BONTAKOZIK.

MEGBORÍT, (meg-borít) ösz. áth. Valamely lappal, táblafélével behúz, betakar valamit (bevégzetten). *Az asztalt márványlappal megboritani. A könyv tábláját bőrrel, vászonnal megboritani.* V. ö. BORÍT.

MEGBORJAZIK, (meg-borjazik) ösz. k. Borjat ellik. Szoros ért. csak a tehén nevü nőstények borjaznak, hová tartoznak a nőstényszarvasok és özek is.

MEGBOROSODIK, (meg-borosodik) ösz. k. A bor fejébe megy, és megárt neki. Valamivel kevesebbet jelent, és gyöngédebb kifejezés, mint a *megrészegszik.*

MEGBOROSTÁL, (meg-borostál) ösz. áth. Borostával megkefél valamit. *Megborostálni a hajat.* Alsó-Vágmelléken, *megecsel*, hol a hajborostát *ecselőnek* vagy *ecsetnek* mondják.

MEGBOROTVÁL, (meg-borotvál) ösz. áth. A bőrt a rajta levő szőrtől, hajtól borotvával megtisztítja. *Megborotválni az arczot, fejet.*

MEGBOROTVÁLKOZIK, (meg-borotválkozik) ösz. k. Maga magát megborotválja.

MEGBORSOL, (meg-borsol) ösz. áth. Valamely ételt, eleséget borssal megfüszerez. *Megborsolni a bosporos levest. Megborsolni a rátottát, töltött káposztát, káposztás bélest.*

MEGBORSOZ, l. MEGBORSOL.

MEGBORZAD, (meg-borzad) ösz. önh. Borzadva megretten, megrázkódik. *Oly irtóztatón nézett rám, hogy megborzadtam bele.* Egyértelmü vele az *elborzad.* V. ö. BORZAD.

MEGBORZASZT, (meg-borzaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy megborzadjon valaki. *A szörnyü látvány mindnyájunkat megborzasztott.* V. ö. BORZASZT.

MEGBORZOGAT, (meg-borzogat) ösz. áth. Gyakran vagy egymásután megborzaszt.

MEGBOSSZANKODIK, MEGBOSSZANT, MEGBOSSZÚL, l. MEGBOSZANKODIK, MEGBOSZANT stb.

MEGBOSZANKODIK v. —BOSZONKODIK, (meg-boszankodik) ösz. k. Kedélye boszankodva megindúl; megharagszik. Itt a *meg* bizonyos időben egyszerre s teljesen kifejlett boszús állapotra vonatkozik. V. ö. BOSZANKODIK.

MEGBOSZANT v. —BOSZONT, (meg-boszant) ösz. áth. Valakit boszús, haragos indulatra gerjeszt, ingerel. *Ross kedve van, bizonyosan megboszontották.* V. ö. BOSZONT.

MEGBOSZANTÁS v. —BOSZONTÁS, (megboszantás) ösz. fn. Sértés, bántás, mely által megboszontanak valakit.

MEGBOSZORKÁNYOZ, (meg-boszorkányoz) ösz. áth. Valamely babonaság által megbüvöl,megront valakit v. valamit. A köznép kiedelme szerént: *Megboszorkányozni a teheneket, hogy tej helyett vért adjanak.* V. ö. BOSZORKÁNY.

MEGBOSZÚL, (meg-boszúl) ösz. áth. A mástól vett bántást, sérelmet visszatorolja, megforbátolja.

Megboszulni a becsületen ejtett gyalázatot. Megboszulni magát az ellenségen, am. elégtételt szerezni magának rajta. Itt a *meg* visszaható jelentéssel bir, mi szerént megboszulni valamit, am. a boszús bántást hasonlóval visszafizetni. V. ö. BOSZÚ.

MEGBOSZULÁS, (meg-boszulás) ösz. fn. A bántásnak, sérelemnek visszatorlása.

MEGBOTLASZT, (meg-botlaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki v. valami megbotlik. V. ö. BOTLASZT.

MEGBOTLIK, (meg-botlik) ösz. k. Botolva, azaz valamibe ütközve, megakad. *Köben megbotlott a lába.* Átv. ért. hibát követ el, az ész szabályai vagy erény, erkölcsiség törvényei ellen. *Néha az okos ember is megbotlik. A lónak négy lába van, mégis megbotlik.* (Km.). *Majd minden második szavában megbotlik,* am. megakad. V. ö. BOTLIK.

MEGBOTOL, (meg-botol) ösz. áth. A fákat, ágaik levágása által megcsonkítja. *A fűzfákat minden negyedik vagy ötödik évben megbotolni.* V. ö. BOTOL.

MEGBOTOZ, (meg-botoz) ösz. áth. Bottal megver, megnáspágol valakit. *Nem érdemelne mást, mint hogy megbotozzák.*

MEGBOTRÁNKOZIK, (meg-botránkozik) ösz. k. Valamely erkölcstelenség látására, tudomására megháborodik. *Az elöljárók kicsapongásaiban megbotránkoznak az alattvalók. A részeges tanítóban megbotránkoznak a tanítványok.* V. ö. BOTRÁNKOZIK.

MEGBOTRÁNKOZTAT, (meg-botránkoztat) ösz. áth. Erkölcstelensége által eszközli, hogy megbotránkozzanak benne. V. ö. MEGBOTRÁNKOZIK.

MEGBÖCSŰL, MEGBÖCSÜLHETETLEN stb. l. MEGBÉCSŰL, MEGBÉCSŰLHETETLEN stb.

MEGBŐDŰL v. —BŐDÜL, (meg-bődül) ösz. önh. Bődülő hangot ad, bődülve fakad. *Megbődültek az ökrök.* V. ö. BŐDŰL.

MEGBŐG, (meg-bőg) ösz. áth. Valakire bőgve tekint. Itt a ‚meg' átható értelmet kölcsönöz az igének.

MEGBŐGET, (meg-bőget) ösz. áth. Meg- vagy elbődülésre, vagy folytonos bőgésre indít, késztet. V. ö. BŐGET.

MEGBÖGÖZ, (meg-bögöz); l. MEGBOGOZ.

MEGBÖGÖZIK, (meg-bögözik); l. MEGBOGOZIK.

MEGBÖJTÖL, (meg-böjtöl) ösz. áth. Bizonyos napokat böjtölve megtart. *Megböjtölni a pénteket és szombatot. Megböjtölni a nagy böjti időt.* Átv. ért. bizonyos pazarnemü életmódért utóbb koplalva, nélkülözve, szükséget szenvedve meglakol. *Az ifjukori dinomdánomot vénségre megböjtölni.* Néha am. nélkülözés által helyre üt, vagy megszerez valamit. *Amit három nap megböjtölt, azt egy nap eléli.* V. ö. BÖJT.

MEGBÖK, (meg-bök) ösz. áth. Úgy bök valaki v. valami felé, hogy a bökő eszköz valósággal megérintse, vagy bele hasson. *Vigyász, megböklek. Tüvel megbökni az újját. Dárdával megbökni az ellenfélt. A tövis megbökte kezét.* V. ö. BÖK.

MEGBÖKDÖS v. —BÖKDÖZ, (meg-bökdös v. -bökdöz) ösz. áth. Ismételve vagy több helyen megbök valakit v. valamit.

MEGBÖRHÖNYÖDÖTT, (meg-börhönyödött) ösz. mn. Mándy Péter szerént am. megátalkodott. *Megbörhönyödött ficzkó.*

MEGBŐRÖDZIK, (meg-bőrödzik); l. MEGBŐRÖSÖDIK.

MEGBŐRÖL, (meg-böröl) ösz. áth. Bőrrel behúz, beborít, megbélel, megborít. *Megbörölni a könyv tábláját, a ládát. Megbörölni a lovagnadrágot.* Tréfásan, valakit megver.

MEGBŐRÖSÖDIK, (meg-bőrösödik) ösz. k. 1) Az állati testen bőr növekszik (bevégzetten). *A felfakadt daganat helye megbörösödik. A vedlett kigyók ismét megbörösödnek.* 2) Átv. ért. mondják más testekről is, melyeken bőrforma hártya képződik. *Megbörösödik a kövér tejszin.*

MEGBŐRÖZ, (meg-bőröz) ösz. áth. l. MEGBŐRÖL 1).

MEGBŐVÍT v. —BŐVIT, (meg-bővít) ösz. áth. 1) Ami szük, szoros volt, azt tágabbra, szélesebbre nyujtja. *Toldás által megbővíteni a szük ruhát.* A *bő* és *szük* szoros ellentétben állanak. l. BŐ. SZŰK. 2) Átv. ért. ami aránylag kevés volt, azt valamivel megszaporítja, megsokasítja. *Megbővíteni a cseléd fizetését.*

MEGBŐVÜL v. —BŐVÜL, (meg-bővül) ösz. önh. Előbbi szük terje, öble megtágúl, vagy közte és a körülvett test között üresség támad. *Ha a kövér ember megsoványkodik, régi ruhája megbővül. A csizma hordozás által többé-kevesebbé megbővül.* Átv. ért. több lesz, megszaporodik. *Vagyona néhány év alatt igen megbővült.* V. ö. BŐVÜL.

MEGBÚBOSODIK (meg-búbosodik) ösz. k. Búbossá válik (bevégzetten).

MEGBÚBOZ, (meg-búboz) ösz. áth. 1) Valaminek búbot csinál. 2) L. MEGBÓBÁZ.

MEGBUFÁL, (meg-bufál) ösz. áth. Valakit ököllel, vagy buffanó (puffanó) eszközzel, pl. bottal, mosófával megpufogat, megdönget, vagy oly helyre ütöget, mely az ütésre puffot ad.

MEGBUFFANT, (meg-buffant) ösz. áth. Buffantva (vagy puffantva) valamire üt, t. i. vagy valamely buffanó eszközzel; vagy valamely buffanó helyre üt. *Megbuffantlak* am. hasba ütlek. (Kriza J.).

MEGBÚG, (meg-búg) ösz. önh. Mondják a galamb nemü madarakról, midőn megpárosodnak. *Megbúgtak a galambok, gerliczék.* V. ö. BÚG.

MEGBUGLYÁZ, (meg-buglyáz) ösz. áth. Valaminek, nevezetesen madárnak buglyáját, azaz búbját megtépi, kiszakgatja. *Megbuglyázni a tyúkot.* Átv. ért. emberről szólva, valakit megczibakol, üstökét megtépi. V. ö. BUGLYA.

MEGBUKÁS, (meg-bukás) ösz. fn. 1) Állapot, midőn valaki egyenes állásából homlokkal leesik, pl. ha sötétben járva gödörbe bukik, vagy a lépcsőről alá hull. 2) Átv. ért. midőn az üzérkedő tönkre jut, vagy-

is adósságai fölülmulják értékvagyonát. *Megbukást hirdetni, jelenteni.* V. ö. BUKÁS.

MEGBUKIK, (meg-bukik) ösz. k. 1) Egyenes állásából, sulyegyenét vesztve, előre esik. 2) Bizonyos oknál fogva szándékosan meghajtja magát. *Az alacson ajtóban megbukni. Az erdőben lovagló kénytelen gyakran megbukni az ágak előtt.* 3) Üzérkedésében tönkre jut, pl. midőn nagyobb lesz az adóssága, mint értékvagyona. 4) Kártya, vagy más játékban, a játékot elveszti. *Aki megbukott, fizessen.*

MEGBUKTAT, (meg-buktat) ösz. mivelt. 1) Eszközli, hogy más megbukjék. *Megbuktatni az úszó gyermeket. A juhokat mosás alkalmával megbuktatni.* 2) Átv. ért. valakit tönkre juttat, vagyis az üzérkedőt, vállalkozót oda viszi, hogy illető működését kénytelen legyen megszüntetni. 3) Játékban vagy más versenyzésben társát megnyeri. V. ö. MEGBUKIK.

MEGBÚSÍT v. —BUSIT, (meg-búsít) ösz. áth. Valakit valósággal bússá tesz. Itt a *meg* bevégzett tényre vonatkozik.

MEGBUTÍT, (meg-butít) ösz. áth. Teljesen végre hajtja, hogy valaki buta legyen. *A sok részegeskedés megbutítja az észt.* V. ö. BUTA.

MEGBUTÚL v. —BUTUL, (meg-butúl) ösz. önh. Tartósan, maradandósan butává leszen.

MEGBUZDÚL v. —BUZDUL, (meg-buzdúl) ösz. önh. Oly mozgalomnak indúl, melyet különösen buzgásnak nevezünk. *Megbuzdúl ereiben a vér. A kiszáradt forrás ismét megbuzdúl. A tűzhöz tett fazékban megbuzdúl a víz, midőn átjárja a melegség, és forrani kezd.* Átv. ért. mondható a kedélyről, midőn hevesebb indulatra gerjed. V. ö. BUZOG, BUZDÚL.

MEGBÜDÖSÍT v. —BÜDÖSIT, (meg-büdösít) ösz. áth. Egészen büdössé teszen. Szokottabban: *elbüdösít.*

MEGBÜDÖSÖDIK, (meg-büdösödik) ösz. k. Egészen büdössé leszen. A büdös szag állandó tulajdonságává leszen. *A holt test hamar megbüdösödik.* V. ö. BÜDÖS.

MEGBÜDÖSÖDÖTT, (meg-büdösödött) ösz. mn. Ami büdössé lett. *Megbüdösödött hús, hal.*

MEGBŰNHÖDIK, (meg-bűnhödik) ösz. k. Valamely bünért érdemlett büntetést szenved. *Sok roszat tett volt, de meg is bünhödött érte.* Használtatik áthatólag is:

„Megbünhödte már e nép
A multat s jövendőt." Kölcsey.

MEGBÜNTET, (meg-büntet) ösz. áth. Az elkövetett bünért bizonyos szenvedésre, vagy elégtételre itél, kárhoztat, kényszerít valakit (bevégzetten). *Megbüntetni a gonosztevőket. Isten büntesse meg!* Itt a *meg* végrehajtó jelentéssel bir, s alapfogalom benne az *összkötés*, mely a bűnt és annak érdemlett jutalmát mintegy öszvefüzi. V. ö. BÜNTET.

MEGBŰSZÍT, (meg-bűszít) l. MEGBÜDÖSÍT.

MEGBÜTÜZ, (meg-bütüz) ösz. áth. Valaminek a végét elvágja, lebotozza vagy botolja. *Megbütüzni a végit.* (Kriza J.).

MEGBÜVÖL, (meg-bűvöl) ösz. áth. Bűvös, boszorkányos, csudaszerű működés által meghat, megront, megveszteget valakit. V. ö. BÜVÖL, BÁJOL.

MEGBŰZHÖDIK, MEGBŰZÖSÖDIK, (megbüzhödik v. —bűzösödik) l. MEGBÜDÖSÖDIK.

MEGBÜZLEL, (meg-bűzlel) ösz. áth. Valaminek a bűzét megérzi. Átv. ért. magára nézve valamely kellemetlen dolgot mintegy előre észre vesz.

MEGBŰZLÖGEL, (meg-bűzlögel) ösz. áth. Téltúl megbűzölget. *A marha a kóstot csak megbüzlögeli s ott hagyja.* (Kriza J.).

MEGBŰZÖL, (meg-bűzöl) ösz. áth. l. MEGBŰZLEL.

MEGBŰZÖLGET, (meg-bűzölget) ösz. áth. Folytonosan vagy egymás után megbüzlel.

MEGCSAL, (meg-csal) ösz. áth. 1) Szép szin alatt bizonyos csábító szerrel, ámítással, hizelgéssel, hazugsággal, tettetéssel stb. valakit hibába, tévedésbe, kárba ejt, saját hasznára megkerít, még pedig bizonyos meghatározott esetben, mit szintén a *meg* fejez ki. *Igéretekkel, szép szóval megcsalni a tapasztalatlant. A kalmár megcsalja a vevőt, midőn álárut ad valódi gyanánt. Hátráltást tettetve megcsalni az ellenséget. Vigyázz magadra, mert ezen hamis ember megcsal. Ismerlek ravasz, engem meg nem csalsz.*

„Gyakorta szép szóval hozzám járultatok,
Engem megcsaltatok."

Feddő ének a 16-dik századból.

„Vágy mi ez? Hah, hogy szemeim
Igy megcsaltanak." Vörösmarty.

Midőn valaki bizonyos tettre bír rá mást, ilyetén módokon, azt szokás mondani, hogy *rászedi.* 2) Azon bizalmat, várakozást, melyet más helyezett benne, szándékosan, és ravaszul meghiusítja, vagy nem teljesíti, pl. a tiszt megcsalja uraságát, midőn jószágát hűtlenül kezeli. 3) Átv. ért. mondják reményről, várakozásról, mely nem teljesedett. *Reményem megcsalt.*

„Reménység, reménység, be hamar megcsalál."

Ányos.

V. ö. CSAL.

MEGCSALÁDOSODIK, (meg-családosodik) ösz. k. Családossá, különösen családapává vagy anyává leszen.

MEGCSALATKOZIK, (meg-csalatkozik) ösz. k. Benmaradó ragu viszonynévvel am. reménye, várakozása, bizodalma, melyet valakiben vagy valamiben helyezett, nem teljesedik. *Ezen emberben nagyon megcsalatkoztam. Reményében, várakozásában megcsalatkozott.* V. ö. CSALATKOZIK.

MEGCSALÓDIK, (meg-csalódik) ösz. belsz. L. MEGCSALATKOZIK.

MEGCSÁMPÁSODIK, (meg-csámpásodik) ösz. k. Lábai csámpásokká lesznek. L. CSÁMPÁS.

MEGCSÁMPORODIK,(meg-csámporodik) ösz.k. Mondják némely szeszes italokról, midőn megeczetesednek, megsavanyodnak, s ez által megromlanak. *Megcsámporodik a tisztátalan hordóban tartott bor, sör.*

MEGCSANDARGAT, (meg-csandargat) ösz. áth. Megkever valamit, pl. a vizet valamely edényben, a malátát a kádban. Székely szó.

MEGCSAP, (meg-csap) ösz. áth. Csapva megüt. *Megcsapni a legyet. Mosófával megcsapni a ruhát.* Különösen am. büntetésképen bottal, veszszővel, korbáccsal valakinek alfelét megveri. *A lopáson kapott tolvajt megcsapták.*

MEGCSAPKOD, (meg-csapkod) ösz. áth. és gyak. Ismételt csapással illet, gyakran megcsap. *Tenyérrel megcsapkodni a vizet. Lapáttal megcsapkodni a felhalmozott földet.* V. ö. CSAPKOD.

MEGCSAPOL, (meg-csapol) ösz. áth. Szoros ért. a hordónak csapját kiveszi, s a benne levő folyadékot megereszti. *Megcsapolni a száz akós hordót.* Átv. ért. valamely testen likat csinál, hogy a benne levő nedv kifolyjon. *Megcsapolni a viskóros embert. Megcsapolni a nyirfát.*

MEGCSAPOZ, (meg-csapoz) ösz. áth. Csappal ellát, valamibe csapot üt. A faragóknál am. ékkel megerősít. *Az összekötendő gerendákat megcsapozni.* V. ö. CSAP.

MEGCSAPPAN, (meg-csappan) 1) Az állati test, különösen vékonyban és hasban megsoványodik, beesik. *Betegségében megcsappant. Legelő hiányában megcsappant a gulyamarha.* 2) Valamely csukékony test, pl. ajtó, *csapp* hangot adva megütődik.

MEGCSATTAN, (meg-csattan) ösz. önh. 1)Csattanva megszólamlik, megrázza a levegőt. *Megcsattan a haragos villám.* 2) Csattanva megreped. *Megcsattan a hupolyag.Orczája majd megcsattan oly piros.*3) *Megcsattan az ifju szava, hangja,* midőn a serdültség bizonyos fokán vastagabbra, férfiasabbra változik.

MEGCSÁVÁL, (meg-csávál) ösz. áth. Csávában megpuhít, megidomít valamit. *Megcsáválni a ködmönnek, bundának való böröket.* V. ö. CSÁVA, CSÁVÁL.

MEGCSAVAR, (meg-csavar) ösz. áth. Valamit többször, folytonosan, kelletig csavar. *Megcsavarni a vesszőt, hogy güzs legyen belőle. Megcsavarni a csóvának való szalmát. Megcsavarni a kötelet. Megcsavarni a vizes ruhát, hogy a nedv kifolyjon belőle. Megcsavarta a fejét* (nyakát), *s azt mondta: nem!* V. ö. CSAVAR, TEKER.

MEGCSAVARÍT, (meg-csavarít) ösz. áth. Egy folytában, vagy egyet csavarva megfordít valamit. *Megcsavarítani a csigát, a sajtót, a csáfortát.* V. ö. CSAVARÍT.

MEGCSECSERÉSZ, (meg-csecserész) ösz. áth. Csecserészve megfogdos, csecseit megtapogatja.

MEGCSELEKSZIK, (meg-cselekszik) ösz. k. Tárgyesetes viszonynévvel, cselekvő ige gyanánt használtatik, s am. cselekedve végrehajt, megtesz valamit. Egyébiránt a viszonynév rendesen alattomban értetik, s jobbára névmás áll helyette. *Azt megcselekszem, hogy... Ezt meg nem cselekszem. Mi a külső tisztelgést illeti, azt megcselekszem.* Néha am. bizonyos megbizásban eljár, azt teljesíti. *Cselekedd meg kérlek, hosz néhány új könyvet számomra.* Némely tájszólásban am. valamit bűvölés, boszorkányozás által tesz meg. *Megcselekedte, hogy a tehenek véres tejet adtak. Valamely boszorkány megcselekedte, hogy hirtelen megsántult.*

MEGCSELLEN, (meg-csellen) ösz. önh. A hajósok a hajóról mondják, midőn félrefut. V. ö. CSELLEN.

MEGCSÉMÉLLIK, tájdivatos; l. MEGCSÖMÖRLIK.

MEGCSEN, (meg-csen) ösz. áth. Holmi aprólékos tárgyak elsajátítása által valakit meglop. V. ö. CSEN.

MEGCSÉNDÉSÉDIK, (meg-csendésédik) ösz. k. Zajt ütni, lármázni megszün, csendesen maradó állapotba helyezi magát. Itt a *meg* folytonosságra, maradóságra, időbeli tartósságra vonatkozik, s fölcserélhető az *el* igekötővel, *elcsendesedik. Nagy szélvész után megcsendesedett a tenger. A perlekedők végre megcsendesedtek.* L. CSÉNDÉS.

MEGCSÉNDÉSÍT v. —CSÉNDÉSIT, (megcsendésít) ösz. áth. Bizonyos zajt megszüntet. Átv. ért. a fellázadt, felháborodott indulatot nyugott állapotra viszi viszsza. Máskép: *elcsendesít, lecsendesít.*

MEGCSÉNDÉSÜL, MEGCSÉNDÉSÜL, (megcsendésül); l. ELCSÉNDÉSÉDIK, ELCSÉNDÉSÜL.

MEGCSÉNDÍT, v. —CSENDIT, (meg-csendít) ösz. áth. Eszközli, hogy bizonyos test megcsendüljön. Különösen mondják harangnemü eszközökről. *Megcsendíteni a lélekharangot.* Átv. ért. *megcsendíteni a füleket* am. a füldobot megrezegtetni.

MEGCSÉNDÜL v. —CSENDÜL, (meg-csendül) ösz. önh. Csendülve megszólamlik, egyszerre csendülté leszen. *Megcsendül a harang, csengetyü. Megcsendül a fül.* V. ö. CSÉNDÜL.

MEGCSÉPÉGTET, (meg-csépégtet) ösz. áth. Valamiféle cseppekkel befecskend.

MEGCSÉPEL, (meg-csépel) ösz. áth. Cséppel megvereget, megütöget. Átv. ért. akármiféle ütő eszközzel megdönget. *Megcsépelték a hátát.* V. ö. CSÉPEL.

MEGCSEPESÉDIK, (meg-csepesédik) ösz. k. Mondják hajról, szőrről, gyapjuról, midőn szálai összevebonyolodnak, s mintegy csepücsomót képeznek. V. ö. CSEPZIK.

MEGCSERÉL, (meg-cserél) ösz. önh. Segitő ragu viszonynévvel am. valakivel cserét visz végbe. *Megcserélek veled. Meg nem cserélnék vele tudja Isten miért.* V. ö. CSERÉL.

MEGCSEREPESÉDIK, (meg cserepesédik) ösz. k. Átv. ért. mondják bőrös, kérges testekről, midőn megrepedeznek, s törött cseréphez hasonlanak. *Megcserepesedik a tenyérnek, talpnak bőre. Megcserepese-*

dett az ajka. A vén fák kérgei megcserepesednek. V. ö. CSEREPESÈDIK.

MEGCSEREPESÍT v. —CSEREPESIT, (meg-cserepesít) ösz. áth. Cserepessé tesz, azaz eszközli, hogy bizonyos testnek bőre, héja, kérge megrepedezzen. *A kasza nyele a tenyeret, a csipös szél az ajakat megcserepesíti.*

MEGCSEREPEZ, (meg-cserepez) ösz. áth. Csereppel valamely háztetőt befed; a cserepezést bevégzi.

MEGCSERZ, (meg-cserz) ösz. áth. Timárok nyelvén am. gubacslisztel készített lúgban a bőrt megpuhítja, megidomítja. *Megcserzeni a tehénbőrt.* V. ö. CSER, CSERZ.

MEGCSIGÁZ, (meg-csigáz) ösz. áth. Szoros tulajd. ért. csigaféle kinzó szerrel meggyötör, megtör valakit. *Hajdan a bünről vádlottakat vallatáskor meg szokták csigázni.* Átv. ért. akármiféle testgyötrő eszközökkel megkinoz. *Megcsigázni a vonómarhát. Éhséggel megcsigázni valakit.* V. ö. CSIGÁZ.

MEGCSIKAR, (meg-csikar) ösz. áth. Csikarva nyomkod vagy megfog. A gyomorról is mondják, midőn valami benne rágást okoz. *A savanyu bor megcsikarta a gyomrát.*

MEGCSIKLAND, (meg-csiklaud) ösz. áth. 1) Illetés, ingerlés által eszközli, hogy csiklandjék valami. *Füszállal megcsiklandani valakinek orrát, talpát.* 2) Az érzékeny, ingerlékeny állatot, különösen embert csiklandás által mozgásba hozza, ingerli. V. ö. CSIKLAND.

MEGCSIKOL, (meg-csikol); lásd: MEGCSIKLAND.

MEGCSÍKOL, MEGCSÍKOZ, (meg-csíkol v. -csíkoz) ösz. áth. Csíkokkal megtarkáz, valamin csíkokat von keresztül.

MEGCSIKÓZIK, (meg-csikózik) ösz. k. Csikót ellik. *Megcsikózik a kanczaló, a kanczaszamár.* V. ö. CSIKÓ. Tréfásan mondják paripáról, midőn ülőjét ledobja.

MEGCSILLAGOZ, (meg-csillagoz) ösz. áth. Csillaggal vagy csillagokkal ellát; különösen valamely irományban, könyvben csillagforma vagy más jegyeket csinál, melyekhez azután észrevételeket csatol.

MEGCSILLAN, (meg-csillan) ösz. önh. Valamely csillám vagy fény egyszerre feltünik.

MEGCSILLAPODIK v. —CSILLAPÚL (megcsillapodik v. —csillapul) ösz. k. Csillapodva megáll; mozogni, nyugtalankodni, háborogni megszün. *Megcsillapodott* v. *megcsillapúlt a szélvész, tengeri hullámzás.* Átv. ért a háborgó indulat lecsendesedik. *Haragja megcsillapodott.* V. ö. CSILLAPODIK.

MEGCSINÁL, (meg-csinál) ösz. áth. Csinálva bevégez, kellctig megtesz, megkészít valamit. Különösen, mondják kézmivekről. *A varga a sarut, a lakatos a zárt, az asztalos a széket megcsinálta.* Néha am. az elromlottat megigazítja, helyre hozza. *Az eltörött ablakot megcsinálja az üveges.* V. ö. CSINÁL.

MEGCSÍP, (meg-csíp) ösz. áth. Csipve megfog, megszúr, megsért. *Ujjakkal megcsípni valakinek állát, orcáját. A kis madár megcsipi a vele játszónak kezét. Megcsípte a kigyó, balha, tetü, darázs, méh. Kakas csípje meg!*

„Hangya meg ne csípje szép fehér lábadat."
Zrínyi.

Néha am. valakit véletlenül rajta ér valamin, és megfog. *Megcsípték a tolvajt.* Átv. ért. *megcsípte a dér* a növényeket. Biztató gyanánt is használják, parancsoló módban. *Uzu, kormos, csipd meg!* V. ö. CSÍP.

MEGCSIPDEL, (meg-csipdel) L. MEGCSIPKED.

MEGCSIPÉGET, (meg-csipéget) ösz. áth. és gyak. Gyakran ismételve megcsíp. *A madárka megcsipegeti a csukrot.* „Megcsipegeted kis falatomat." Kazinczy Ferencz. V. ö. CSIPÉGET.

MEGCSIPKÉD, (meg-csipkéd) ösz. gyak. áth. 1) L. MEGCSIPÉGET. 2) Átv. ért. fulánkos, élczes szókkal illetget, apró elmeskedéssel megczáfolgat. *Az írót megcsipkedni hibáiért.* V. ö. CSIPKED.

MEGCSIPKÉZ, (meg-csipkéz) ösz. áth. Csipkékkel ékesít, vagy csipkésen kimetél, kiczifráz. *Megcsipkézni a fejkötöt. Megcsipkézni a kendőt, kötényt. Megcsipkézni a papirt, bört.* V. ö. CSIPKE.

MEGCSÍPÖSÍT v. — CSIPÖSIT, (meg-csípösít) ösz. áth. Eszközli, hogy bizonyos fokig vagy kellőleg csípőssé legyen valami. *Az erjedés megcsipösíti a mustot.* V. ö. CSIPÖS.

MEGCSIRÍZÉL v. —CSIRIZEL, (meg-csirízél) ösz. áth. Csirizzel megken, megragaszt. *Megcsirizelni a bört, a papirt.*

MEGCSISZÁROL, (meg-csiszárol) l. MEGCSISZOL.

MEGCSISZOL, (meg-csiszol) ösz. áth. Csiszolva megsímít, megfényesít valamit. *Megcsiszolni a viaszos padolatot. Megcsiszolni a vasat. Márványlappal megcsiszolni a papirt.* V. ö. CSISZOL.

MEGCSODÁL, (meg-csodál) ösz. áth. Valamit igen csodál, s bámulva mintegy ráfeledkezik. Rokon hozzá a szükebb jelentésü *megigéz*, mely a megcsodálásnak egyik nemét teszi. V. ö. CSODÁL.

MEGCSÓKOL, (meg-csókol) ösz. áth. Csókkal megérint, megillet, megtisztel, üdvözöl stb. valakit v. valamit. *Megcsókolni a kedves gyermeket. A fiu megcsókolja szüléje kezét. Megcsókolni valamely képet. Megcsókolni a rég nem látott hazai földet.* V. ö. CSÓKOL.

MEGCSOMÓSODIK, (meg-csomósodik) ösz. k. Csomók teremnek rajta, csomóssá alakúl, csomókba tekerödzik. *Némely vén fák, pl. füzek, jegenyék megcsomósodnak. Inai megcsomósodtak A tisztátalanul tartott ször, haj megcsomósodik. Ha nem keverik a tiszttet, vagy nedves helyen tartják, megcsomósodik.* V. ö. CSOMÓ, CSOMÓSODIK.

MEGCSOMOSZOL, (meg-csomoszol) ösz. áth. Csomoszolva öszvezúz.

MEGCSONKÁZ, (meg-csonkáz) ösz. gyakoritó áth. Aminek több ága, szára stb. van, ezeket egymás után megcsonkítja. *Megcsonkázni a fűz-, a nyár-, a tölgyfát* stb.

MEGCSONKÍT v. —CSONKIT, (meg-csonkít) ösz. áth. Csonkává alakít. *Megcsonkítani a kést, kardot. Valakit megcsonkítani*, am. valamely tagját, pl. kezét ujját, lábát elvágni. V. ö. CSONKA, CSONKÍT.

MEGCSONKÍTOTT, (meg-csonkított) ösz. mn. Akit vagy amit csonkává tettek. *Megcsonkított vitézek.*

MEGCSONKÚL v. —CSONKUL, (meg-csonkúl) ösz. önh. Csonkává alakúl, olyanná lesz. *Megcsonkúl a torony, ha kúpját leveti a förgeteg.* V. ö. CSONKA, CSONKÚL.

MEGCSONKULT, (meg-csonkult) ösz. mn. Ami csonkává lett. *Menyköcsapástól megcsonkult fa.*

MEGCSONTOSÍT v. —CSONTOSIT, (meg-csontosít) ösz. áth. Csontjaiban megerősít. Átv. ért. valamely nézetben, véleményben merevvé, rögzötté, hajthatatlanná teszen.

MEGCSONTOSODIK, meg-csontosodik) ösz. k. Csontjai megerősödnek, megvastagosznak. *Nyulánk fiu volt, s hogy megcsontosodott!* Átv. ért. valamely lágyabbféle test csont gyanánt megkeményedik. *A gyermek porczogói idővel megcsontosodnak.* Képes kifejezéssel am. bizonyos eszmében, véleményben, hibás szokásban megrögzik, hajlíthatatlan leszen.

MEGCSONTOSÚL v. —CSONTOSUL, (meg-csontosúl) ösz. önh. l. MEGCSONTOSODIK.

MEGCSORBÍT v. —CSORBIT,(meg-csorbít)ösz. áth. Eszközli, hogy csorbává legyen valami. (bevégzetten).*Megcsorbítani a cserépedényt, üvegpoharat.Megcsorbítani a kaszát, szántóvasat, kést, kardot.* Átv. ért. bizonyos egészben kárt tesz, midőn valamely részétől megfosztja. *Megcsorbítani valakinek birtokát.* V. ö. CSORBA, CSORBÍT.

MEGCSORBÚL v. —CSORBUL, (meg-csorbúl) ösz. önh. Valamely erőszak következtében csorbára törik. *Megcsorbúl a kőbe ütött kasza. A lágy vasu kés hamar megcsorbúl. Keménybe harapott, s megcsorbúlt a foga.* Átv. ért. bizonyos részének elvesztése által kárt, hiányt szenved. V. ö. CSORBA, CSORBÚL.

MEGCSORDÚL v. —CSORDUL, (meg-csordúl) ösz. önh. Egyszerre csordúlni kezd. *Megcsordúlt az ég*, am. esni kezd. *Megcsordúlt az eresz*, azaz a háztetőn levő nedvesség pl. az olvadó hó az ereszen csorogni kezd. *Ha megcsordúl Vincze, megtelik a pincze.* A köznép időjóslata Vincze napja (január 22-ik) körül.

MEGCSOSZSZAN, (meg-csoszszan) l. MEGCSUSZSZAN.

MEGCSÓVÁL, (meg-csóvál) ösz. áth. Majd erre majd arra fordítva mozgásba hoz valamit, mint a csóvát szokták. *A szopó bárány megcsóválja farkát. Boszonkodva megcsóválta fejét. A szalmatekercset megcsóválni, hogy a bele tett tüzes taplótól lángra kapjon.* V. ö. CSÓVA, CSÓVÁL.

MEGCSÖKIK, (meg-csökik) ösz. k. l. MEGCSÖKKEN.

MEGCSÖKKEN, (meg-csökken) ösz. önh. Általán, ami bizonyos haladásban, előmenetelben, emelkedő vagy magas állapotban volt, azt tovább folytatni megszűnik, vagy épen alábbszáll. *A virágzásnak indult kereskedés háboru alatt megcsökken. Ereje igen megcsökkent.* V. ö. CSÖKKEN.

MEGCSÖKÖNYÖSÖDIK, (meg-csökönyösödik) ösz. k. Csökönyös természetüvé lesz.

MEGCSÖKÖTT, (meg-csökött) ösz. mn. Törpén v. pulyán maradt.

MEGCSÖMÖRLIK, (meg-csömörlik) ösz. k. Valamitől megundorodik, csömört kap. *Igen rosz, vagy kövér ételtől megcsömörleni.* V. ö. CSÖMÖR.

MEGCSÖMÖSZÖL, l. MEGCSOMOSZOL.

MEGCSÖRDÍT v. —CSÖRDIT, (meg-csördít) ösz. áth. Eszközli, hogy egyszeri *csör* hangot adjon. *Megcsördítni a kardot.*

MEGCSÖRDŰL v. —CSÖRDÜL, (meg-csördül) ösz. önh. Egyszerü *csör* hangot ad.

MEGCSÖRGET, (meg-csörget) ösz. áth. Eszközli, hogy többszörös *csör* hangot adjon.

MEGCSÖRREN, (meg-csörren) l. MEGCSÖRDŰL.

MEGCSÖTLIK, (meg-csötlik) l. MEGBOTLIK.

MEGCSÚCSOSODIK, (meg-csúcsosodik) ősz. k. Valamely test csúcsossá alakul. *Az elsoványodott ember álla megcsúcsosodik. Ráspolás, köszörülés által megcsúcsosodik a vaslemez.* V. ö. CSÚCSOS.

MEGCSÚFÍT v. —CSUFIT, (meg-csúfít) ösz. áth. Valamit csúffá tesz. Fölcserélhető vele az *elcsufít.* Személyre vonatkozólag, am. meggyaláz, valakin olyasmit követ el, mi által gúnynak, megvetésnek tárgyává lesz. V. ö. CSÚF, CSÚFÍT.

MEGCSÚFOL v. —CSUFOL, (meg-csúfol) ösz. áth. Valakit *csúf* gúnynévvel illet, s olyan mint *meggasemberez, megcsudaroz.* Szélesb ért. am. megcsúfit. Továbbá a vadászok nyelvén am. megsebesít, megtép, megszakgat. *Megcsúfolja a medve azt, kit megtép; a vadkan a kutyát, melyet megsebesít.* (Bérczy Károly vadászműszótára).

MEGCSUKORGAT, a székelyeknél am. megzsugorgat.

MEGCSÚNYÚL v. —CSUNYUL, (meg-csúnyúl) ösz. önh. Csúnya alakot ölt, csúnyára változik. (bevégzetten).*Mily szép fiu volt, s hogy megcsunyúlt!* Baranyában mondják ebről,midőn megvész, megdühödik. *A megcsunyult ebet agyon kell ütni.*V. ö.CSÚNYA.

MEGCSÚPOZ, (meg-csúpoz) ösz. áth. Valamit csúpozva megtetéz, csúppal ellát. *Megcsúpozni a szénabaglyát.* V. ö. CSÚP.

MEGCSURDÚL, (meg-csurdúl); l. MEGCSORDÚL.

MEGCSURRAN, (meg-csurran); l. MEGCSORDÚL.

MEGCSUSZAMLIK, (meg-csuszamlik) ösz. k. Tartósabb, távolabbra ható csúszásnak indúl. Más-

kép: *megcsuszamik, megcsuszamodik.* Különbözik tőle a *megcsúszik*, hogy ez kisebb, rövidebb ideig tartó siklást jelent, és a *megcsuszszan*, melyben az *an* képző egyszeri tényt jelent, s am. kezd csúszni.

MEGCSÚSZIK v. —CSUSZIK, (meg-csúszik) ösz. önh. Lába akaratlanul egyszerre megsikamlik, s a kellő irányt eltéveszti. *Megcsúszott, s kimenült bokában a lába.* V. ö. CSÚSZ, CSÚSZIK.

MEGCSUSZSZAN, (meg-csuszszan) ösz. önh. Csuszszanva megmozdúl, odább csuszszan. *Megcsuszszant a jégen s elesett.* Itt a *meg* am. *el.* V. ö. CSUSZSZAN.

MEGCSŰNIK, (meg-csűnik) ösz. k. Fejlődésében ellankad, épségéből alábbszáll, hanyatlik. V. ö. CSŰNIK; MEGCSÖKIK.

MEGCZÁFOL, (meg-czáfol) ösz. áth. Valamely állítást, véleményt ellenokok által visszatorol, megsemmisít, hamisnak, hibásnak mutat meg. *Megczáfolni az ellenpárti szónok beszédét. Az alperes ügyvéde megczáfolta a fölperes ügyvédének vádjait.* Átv. ért. alkalmaztatik személyre is, vagy állításokat, véleményeket tárgyazó müvekre. *Ily hires szónokot nehéz megczáfolni. Valamely könyvet, értekezést, hirlapi czikket megczáfolni.* Itt is nem a *meg* a *czáfol*-ban van a *vissza* értelme. Egyébiránt ezen alapfogalom van a latin *refuto*, és német *widerlegen* szókban is.

MEGCZIBAKOL, (meg-czibakol) ösz. áth. Valakít üstökénél fogva megránczigál. Máskép: *megczibál.* V. ö. CZIBAK, CZIBAKOL.

MEGCZIBÁL, (meg-czibál) ösz. áth. l. MEGCZIBAKOL.

„Várj alakos, mond a leány,
Meg lész te is próbálva,
S ha a próbát ki nem állod,
Törökül megczibálva."

Somló, Kisfaludy S-tól.

MEGCZIFRÁZ, (meg-czifráz) ösz. áth. Valamit czifrán készít el, fölékesít.

„A szép tejesút is megczifrázza magát."

Zrínyi.

Különösen mondják énekről, zenéről, és tánczról. *Czifrázd meg azt a nótát. Ugyan megczifrázta a frie magyart.* V. ö. CZIFRA.

MEGCZIMBÁL, (meg-czimbál) ösz. áth. L. MEGCZIBAKOL.

MEGCZINÉZ, (meg-czinéz) ösz. áth. Czinöntvénynyel vagy lemezzel megfuttat, illetőleg beborít vagy megbéllel valamit. *Megczinezni a konyhai rézedényeket.*

MEGCZIRKALMAZ, (meg-czirkalmaz) ösz. áth. Czirkalommal megkerít, meghatároz valamit. *Megczirkalmazni a hordó fenekét.*

MEGCZIROGAT, (meg-czirogat) ösz. gyak. áth. Hizelegve, kedveskedve megsimogat valakit v. valamit. Különösen valamely állatot szőr mentében megsimogat. *Megczirogatni a kedves fiu arczát. A pajkos ló nyakát megczirogatni.* Átv. ért. valakit kedveskedő, nyájas, édes szavakkal megkerít.

MEGCZIRÓKÁL, (meg-czirókál) ösz. áth. l. MEGCZIROGAT.

MEGCZÖVEKÉL, (meg-czövekél) ösz. áth. Czövekekkel megerősít, megékel, bekerít. *Megczövekelni a part oldalát, hogy be ne omoljon. Megczövekelni a sövényt. Megczövekelni a kútágast, hogy el ne döljön.* V. ö. CZÖVEK.

MEGCZUCZORÁZ, (meg-czuczoráz) ösz. áth. Megczibál, megrángat, megfogdos. *Jól megczuczorázta a gazdasszony a szolgálóját.* (Kriza J.).

MEGCZUKROZ, (meg-czukroz) ösz. áth. Czukorral meghint, megédesít. *Megczukrozni a fánkot, keserü salátát, kávét.* V. ö. CZUKOR.

MEGCZUPPAN, (meg-czuppan) ösz. önh. Meghallik, midőn czupp hangot ad. *Megczuppant ajkán a csók.* V. ö. CZUPPAN.

MEGDAGAD, (meg-dagad) ösz. önh. Dagadva meggyül, felmagasodik. *Az orbáncsos homlok, arcz megdagad. A köszvényes láb, viskóros test megdagad. A kelő tészta megdagad. Megdagad az áradó folyam.*

„Nem jártam így életemben,
Minden ér megdagadott."

Kisfaludy S.

Mondják különösen oly testekről, melyek nedv által felfuvódnak, némi terjedelmet kapnak. *Megdagad a vízbe mártott szivacs, kenyér. A száraz faedényt, abroncsot vízbe tenni, hogy megdagadjon.* V. ö. DAGAD.

MEGDAGASZT, (meg-dagaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megdagadjon. *Megdagasztani a kenyérnek való tésztát. Megdagasztani a tapasznak való sárt.* Tárgyeset nélkül am. a dagasztást elvégzi. *Én már megdagasztottam.* V. ö. DAGASZT.

MEGDALMAHODIK, (meg-dalmahodik) ösz. k. Megtestesedik, különösen potrohosodik. V. ö. DALMAHODIK, DÖLMECZ.

MEGDARÁL, (meg-darál) ösz. áth. A gabonát úgy megtöri, úgy megörli, hogy dara legyen belőle. *Megdarálni a búzát, árpát.* Tárgyeset nélkül, a darálást elvégzi. *Mi már megdaráltunk.* V. ö. DARA.

MEGDECZEGTET, (meg-deczegtet) ösz. miv. 1) Eszközli, hogy fogai vaczogjanak. 2) L. MEGDÖCZÖGTET.

MEGDEGED, (meg-deged) ösz. önh. A székelyeknél *deged* egyrészről a mély hangu *dagad*, másrészről a *gebed* módosulata, ez utóbbi értelemben mintha *dögöd*, azaz ‚döglik' volna. *Degedj meg*, azaz gebedj meg. (Kriza J.)

MEGDEGETÉL, (meg-degetél) ösz. áth. Degettel beken valamit l. DEGET.

MEGDEKECZÉL, (meg-dekeczél) l. MEGDEGETÉL.

MEGDERMED, (meg-dermed) ösz. önh. Megmerevedik, rugékonyságát, hajlékonyságát elveszti, különösebben fagyás által. *Nagy hidegben kezem*

lábam megdermedt. Megdermed a rőt vad nem megdöglik. (Bérczy Károly). V. ö. DERMED.

MEGDERMESZT, (meg-dermeszt) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy megdermedjen, hidegtől megmerevedjék valami.

MEGDESZKÁZ, (meg-deszkáz) ösz. áth. Bizonyos tért, vagy testet deszkákkal beföd. *Megdeszkázni a gyaloghidat, szobát, folyosót, padlást.* V. ö. DESZKA.

MEGDÉZMÁL, (meg-dézmál) ösz. áth. Szoros ért. a dézmát, azaz tizedet kiveszi valamiből. *Megdézmálni a mustot.* Szélesb és átv. ért. valamely ingó jószágnak egy részéterőszakkal, a birtokosnak bele nem egyezése nélkül elviszi. *A hivatlan vendégek, éjjeli csavargók megdézmálták az élestárt. A marhalopók megdézmálták a gulyát.* V. ö. DÉZMA.

MEGDIADALMAZ, (meg-diadalmaz) ösz. áth. l. DIADALMAZ alatt.

MEGDICSÉR, (meg-dicsér) ösz. áth. Dicsérve helyesel, jóváhagy valamely tettet, művet, s illetőleg a tettnek, műnek szerzője iránt méltányló elismerését nyilatkoztatja. *Megdicsérni a tanulók szorgalmát. A vezér megdicsérte vitéz seregét.* V. ö. DICSÉR.

MEGDICSŐÍT, (meg-dicsőít) ösz. áth. Dicsővé, híressé tesz, kitüntet. *Nevét valamely jeles tett által megdicsőíteni. A nagy hazafit emlékszobor által megdicsőíteni.* Különösen erkölcsi,vallási érdemeinél fogva felmagasztal. *Isten a jámborokat mennyországhan megdicsőíti.* V. ö. DICSŐ, DICSŐÍT.

MEGDICSŐÜL, (meg-dicsőül) ösz. önh. Dicsővé, híressé, kitünővé lesz. *Világhirü jótétemények által megdicsőülni.* Különösen, erkölcsi, vallási érdemekért az üdvözült szentek sorába emelkedik; mintegy mennyei fénytől körülsugározva felmagasztaltatik. V. ö. DICSŐÜL.

MEGDIKICSÉL, (meg-dikicsél) ösz. áth. Dikics nevü csizmadiakéssel megszúr, megsebesít.

MEGDOB, (meg-dob) ösz. áth. Dobva eltalál, megüt, megsért valakit v. valamit. *Lapdával, kővel, sárral megdobni valakit.* V. ö. DOB, ige.

MEGDOBÁL, (meg-dobál) ösz. áth. Többször megdob, meghajigál.

MEGDOHLIK, MEGDOHOLLIK, (meg-dohlik v. —dohollik) l. MEGDOHOSODIK.

MEGDOHOSÍT v. —DOHOSIT, (meg-dohosít) ösz. áth. Egészen dohossá tesz.

MEGDOHOSODIK, (meg-dohosodik) ösz. k. Meglepi a doh, megromlik a dohtól. *A nedves helyen tartott liszt, gabona megdohosodik.* V. ö. DOH; DOHOS.

MEGDOHOSÚL v. —DOHOSUL, (meg-dohosúl) ösz. önh. l. MEGDOHOSODIK.

MEGDOLGOZ, (meg-dolgoz) ösz. áth. Gyöngédtelen kifejezéssel, *valakit megdolgozni* am. az ellenvéleményü, más akaratú embert vastagabbféle czáfolatokkal, gúnyokkal, szemrehányásokkal stb. megtorkolni. Néha szelidebb ért. valakit megdolgozni, am. szép módjával, rábeszéléssel magunk részére meghódítani, megnyerni. Csak alsó irásmódba való kifejezés.

MEGDOLHODIK, (meg-dolhodik) ösz. k. Tájdivatos szó *megdohollik*, v. *megdohosodik* helyett.

MEGDORGÁL, (meg-dorgál) ösz. áth. Dorgálva, azaz keményebb szavakkal megfedd. *A pajkos gyermeket megdorgálni.* V. ö. DORGÁL.

MEGDORHOL, (meg-dorhol) ösz. áth. A székelyeknél am. meghengerel; megmangorol.

MEGDOROSZOL, (meg-doroszol) ösz. áth. 1) A gyomtól a földet éles kapával megtisztítja. Különösebben 2) másodszor kapálja meg a szőlőt.

MEGDÖBBEN, (meg-döbben) ösz. önh. Szoros ért. a megijedt embernek szive rendkivüli mozgásba (döbögésbe) jön. Vastag hangon: *megdobban.* Szélesb ért. hirtelen megijed, meghökken;

„Minden vázárnyékra remeg s megdöbben az asszony."

Baróti Szabó D.

V. ö. DÖBBEN.

MEGDÖBBENT, (meg-döbbent) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy megdöbbenjen valaki, hirtelen ijedésbe ejt.

MEGDÖBÖCSKÖL, (meg-döböcsköl) ösz. áth. A székelyeknél am. megnyomogat, meggyúr; másképen: *megtöcsköl, megdöröcsköl;* nálunk szokottabban: *megdömöcsköl. A bihal a térdivel megdöböcsköli az embert.* (Kriza J.).

MEGDÖCZÖGTET, (meg-döczögtet) ösz. miv. Döczögős úton jól megrázat.

MEGDÖF, (meg-döf) ösz. áth. Valamely nekitaszított szuró eszközzel megsért. *Egyik bajvivó a másikat kardjával megdöfni iparkodik. Késsel, törrel, villával megdöfni valakit. Ösztökével megdöfni a lassu bivalt.* V. ö. DÖF.

MEGDÖGLESZT, (meg-dögleszt) ösz. áth. Eszközli vagy engedi, hogy valami megdöglik.

MEGDÖGLET, (meg-döglet) ösz. áth. Régiesen am. megdögleszt. „Ó csodálatos hívság, ó keserü mérög, siralmas szerelm kazdagságoknak bősége, minek döglecz (dögletsz) meg ennye emböröket." Nádorcodex. Továbbá dögleletessé tesz. „Oly annyira megdögleték az eget (levegő eget) hogy nagy döghalál következék belőle." (Debreczeni Legendáskönyv).

MEGDÖGLIK, (meg-döglik) ösz. k. Dögölve elvész. Köz szokás szerint mondják emberen kivül minden állatról, midőn élni megszünik. *Megdöglik,* máskép: *meggebed a ló, ökör, disznó, juh. Megdöglenek a ludak, verebek. Megdöglik a légy.* A méhről mintegy kegyeletből szokták mondani, hogy *meghal.* Ellenben az emberről csak megvetésből használják. *Nem halt meg, hanem megdöglött. Dögöljél meg.* A székelyeknél: *degedj meg.* V. ö. DÖGLIK.

MEGDÖGÖNYÖZ, (meg-dögönyöz) ösz. áth. Tulajd. ért. dögönynyel, azaz döfő eszközzel, megszurkál. Szélesb ért. ököllel, vagy valami kemény kéz-

belivel megpufogat, megdönget, jól megver. V. ö. DÖGÖNYÖZ.

MEGDÖHÖL, (meg-döhöl) ösz. áth. A székelyeknél am. megver. *Jól megdöhöllek.* (Kriza J.).

§ MEGDŐJT, (meg-dőjt) l. MEGDÖNT.

MEGDŐL, l. MEGDŰL.

MEGDÖMÖCSKÖL v. —DÖMÖCZKÖL, (megdömöcsköl v. —dömöczköl) ösz. áth. Gyömöszölve, gyúrva, tömve megnyomogat valamit. A székelyeknél (*m b*-vel fölcseréltetve): *megdöböcsköl. Tömöszölő fával megdömöcskölni a szőlőt.* Átv. ért. ököllel megdönget. V. ö. DÖMÖCSKÖL.

MEGDÖMÖCZKÖZ, (meg-dömöczköz) ösz. áth. Dömöczki módra kiczifráz. V. ö. DÖMÖCZKÖZ.

MEGDÖNCZÖL, (meg-dönczöl) ösz. áth. Megtaszigál. Győrmegyei tájszó.

MEGDÖNGET, (meg-dönget) ösz. áth. Oköllel, vagy valamely kemény eszközzel úgy megütöget valakit v. valamit, hogy szinte *döng* bele. *Megdöngették a hátát. A gyapjuszákot megdöngetik, hogy több férjen bele.* V. ö. DÖNGET.

MEGDÖNGÖL, (meg-döngöl) ösz. áth. A csür földét lapos vastag bikk v. más fanyelű deszkával megveri, megegyengeti,hogy simává lesz. Kezdi széki szó. V. ö. MEGDÖNGET; és DÖNGÖL.

MEGDÖNT, (meg-dönt) ösz. áth. Eszközli, hogy megdüljön valami. *A szél és zápor megdönti a kövér vetéseket.* V. ö. MEGDŰL. Átv. ért. *megdönteni az ellenfél okoskodásait*, am.erősebb érvekkel megczáfolni.

MEGDÖNTHETETLEN v. —DÖNTHETLEN, (meg-dönthet[et]len) ösz. mn. Amit nem lehet megdönteni. *Megdönthetetlen érvek, indokok.* Határozóként: megdönthetetlen módon, megdönthetetlenül.

MEGDÖRDÜL v. —DÖRDÜL, (meg-dördül) ösz. önh. Megkezdi a dörgést. *Megdördül az ég. Ha megdördülnek az ágyúk, mindenki ragadjon fegyvert.* V. ö. DÖRÖG.

MEGDÖRGÖL, (meg-dörgöl) ösz. áth. Dörgölve megtöröl, megvakar, megfényesít, megsimít valamit. *Sáros lábát szalmával megdörgöli. A disznó megdörgöli az ágasnál viszkető hátát. Köporral megdörgölni a rozsdás késeket, mocskos faedényeket.* V. ö. DÖRGÖL.

MEGDÖRÖCSKÖL, (meg-döröcsköl) l. MEGDÖBÖCSKÖL.

MEGDÖRZSÖL, (meg-dörzsöl) ösz. áth. A megdörgöl igének kicsinyített módositása, s am. dörgölés által kisebb részekre tördel, vagy gyöngédebben dörgöl valamit. *Tenyerek között megdörzsölni az öregre aprított dohányt. Ujjakkal megdörzsölni a kenyérmorzsát.* V. ö. DÖRZSÖL.

MEGDRÁGÍT, (meg-drágít) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy drága ára leszen valaminek. *A háboru megdrágítja az élelemszereket.* V. ö. DRÁGA.

MEGDRÁGÚL, (meg-drágúl) ösz. önh. Valaminek ára, becse megnő, fölemelkedik. *Rosz termés után megdrágúl a gabona. A nagy vám miatt némely külföldi áruk igen megdrágultak.*

MEGDSÁMBÁZ, (meg-dsámbáz) ösz. áth. A székelyeknél am. megérintget, megver. (Kriza J.).

MEGDÚCZOL, MEGDUCZOL, (meg-dúczol) ösz. áth. Dúczczal megerősít, megtámaszt. *Megdúczolni a roskadó félben levő falat.* Átv. ért. megdönget; ököllel hátba ver.

MEGDUGÚL, (meg-dugúl) ösz. önh. Valamely likas, csöves testnek vagy eszköznek nyilása betömődik. *Megdugúl a pipaszár, a kútcső. Megdugúl az orr,* midőn nem szelel. A belekre vonatkozólag, am. kemény széke van, szükségét nem végezheti.

MEGDUMÉZ, (meg-duméz) ösz. áth. Székely tájszó, am. megdönget.

MEGDUNTAT v. FELDUNTAT, (meg- v. felduntat) ösz. áth. A székelyeknél am. felduzzaszt. Kriza J.

MEGDURÁLJA MAGÁT, l. DURÁL alatt.

MEGDURRAN, (meg-durran) ösz. önh. A durrogást megkezdi. *Megdurrannak az ágyúk, morzsarak.*

MEGDÜHÍT, (meg-dühít) ösz. áth. Dühössé tesz, víziszonyféle ragályos nyavalyába ejt.

MEGDÜHÖDIK, (meg-dühödik) ösz. k. A dühféle betegség meglepi; megveszekedik. Baranyai tájszólás szerént: *megcsunyúl. Az ebek nagy szomj, vagy forróság miatt megdühödnek. A veszett kutya marásától megdühödni.* Máskép: *megvész.* V. ö. DÜH.

MEGDÜHÖSÖDIK, (meg-dühösödik) ösz. k. l. MEGDÜHÖDIK.

MEGDÜHŰL, (meg-dühül) ösz. önh. l. MEGDÜHÖDIK.

MEGDŰL, (meg-dűl) ösz. önh. 1) Háttal megveti magát, hanyatt fekszik. Mondják magát elvető, szemtelen nőről. 2) A szárba ment fű, gabona, s egyéb gyönge növény önterhe, vagy külerőszak miatt lehanyatlik. *A fejbe ment sürü gabona, nagy szélben vagy záporban megdűl.* V. ö. DŰL v. DŐL.

MÉGÉ v. MÖGÉ, (még-é) névh. Megfelel ezen kérdésre: *hová?* A viszonynevet alanyesetében követi, s am. azon helyre,mely a viszonynév által jelentett tárgy után fekszik, pl. *Ajtó megé bújt. Kályha megé tenni valamit.* Különösen szereti maga mellé venni a ‚hát' főnevet. *Állj a hátam megé.* „Csak nézzen előre és háta megé (= hátra) is." (Gr. Eszterházi M. nádor levele 1645-ből). „Hát mege nézvén," „hát mege fordulván." „Ő kezeit hát mege kötözék." (Régi magyar Passio. Toldy F. kiadása 82. 106. l.). A Tatrosi codexben eléjön mind magánosan: „Ő tanejtványi közől sokak menének megé"; „Én megém"; mind ‚hát' szóval is: „Elfordóla hát megé"; „Ki hát megé néz." Személyragozva: *megém* (szokottabban: *hátam megé*), *megéd, megéje, megénk, megétek, megéjök.* Így önállólag ugyan nem igen divatozik, de használható épen úgy, mint *mellém melléd, alám alád, elém eléd, fölém föléd* stb. V. ö. MÉG.

MEGEBÉDÉL, (meg-ebédél) ösz. önh. Az ebédet elvégzi. *Már mi megebédeltünk, amint látom, ti még hozzá sem fogtatok.*

MEGECSETEL, (meg-ecsetel) ösz. áth. Ecsettel, azaz ecset segítségével megfest, megszínel; vagy megken.

MEGECZETÉSÉDIK, (meg-eczetésédik) ösz. k. Az erjedésnek azon nemébe megy által, melyet eczetesnek mondunk. *Megeczetesedik a bor, ser.* V. ö. ECZETÉSÉDIK.

MEGECZETÉSÍT, (meg-eczetésít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami eczetessé, vagy eczetté váljék. *A lég és nagy meleg megeczetesíti a bort.* V. ö. ECZET.

MEGECZETÉZ, (meg-eczetéz) ösz. áth. Eczettel megönt, elkészít valamit. *Megeczetezni a salátát, babot.*

MEGÉDÉSÉDIK, (meg-édésédik) ösz. k. Édes ízüvé leszen. *Némely gyümölcsök állásban megédesédnek.*

MEGÉDÉSÍT v. —ÉDÉSIT, (meg-édésít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaminek édes íze legyen. *Czukorral megédesíteni a kávét. Mézzel megédesíteni a mákos tésztát, kalácsot.* V. ö. ÉDÉS.

MEGÉDÉSÜL v. —ÉDESÜL, (meg-édesül) ösz. önh. L. MEGÉDÉSÉDIK.

MEGEDZ, (meg edz) ösz. áth. Szoros ért. vasat vagy vasból készített eszközt bizonyos műtét által megkeményít. Máskép: *megaczéloz.* Átv. ért. a testi vagy lelki erőt bizonyos viszontagságok eltürésére képesebbé, szilárdabbá teszi. *A munka megedzi a testet. A viszontagság, nélkülözés, szenvedés megedzi az ép lelkü embert.* V. ö. EDZ.

MEGEDZŐDIK, (meg-edződik) ösz. belsz. Testi vagy lelki ereje megszilárdúl. *Gyakorlat, hadjárás által megedződnek a katonák.*

MEGÉG, (meg-ég) ösz. önh. Égés által elhamvad, elporlik. *Megégett a házunk. A száraz fa mellett a nyers is megég.* Itt a *meg* fölcserélhető *el* igekötővel, *elég.* V. ö. ÉG.

MEGEGÉSZÍT, (meg-egészít) ösz. áth. Régies, am. egésszé tesz. „Imádkozván megegészszíté a (törött) tekönőt.“ (Debreczeni Legendáskönyv).

MEGÉGET, (meg éget) ösz. áth. Eszközli, hogy hamuvá égjen valami v. valaki. *Holmi tilos, gyanus irományokat megégetni. Volt idö, mikor a vélt boszorkányokat megégették.* Néha am. valamely testet nagy melegség, vagy tüz által megaszal, megsüt, megpörköl, de egészen el nem hamvaszt. *Megégetni a rántást. A forró kása, leves megégette a szájdt. A tölgyfa czölöpöket meg szokták égetni, hogy a földben meg ne rohadjanak. Megégette a körmét,* átv. ért. oly dologba kapott, mely bajt, fájdalmat, sérelmet okozott neki. Midőn az első értelemben vétetik, a *meg* am. *el,* honnan *megégetni* és *elégetni* valamit egyet jelent. V. ö. ÉG, ELÉG.

MEGÉGHETETLEN, (meg-éghetetlen) ösz. mn. Ami természeti tulajdonságainál fogva olyan, hogy a tüz meg nem emésztheti. *A kölen megéghetetlen.*

MEGEGYEBUGYÁL, (meg-egye-bugyál) ösz. áth. Agyba főbe ver, vagy szélesb ért. jól megver, megdönget; máskép: *megegyel, megagyabugyál.*

MEGEGYEL, (meg-egyel) ösz. áth. Sajátlag *megagyal* módosulata, melyben az utóbbi mély hangu szó az előbbi magashangu szóhoz módosíttatott. *Múlt éjjel a dorbézolás közben jól megegyelték, kitisztogatták ő kemét.* (Tájszótár).

MEGEGYENEL, (meg-egyenel) ösz. áth. 1) Egyenlővé tesz. 2) Simává, egyenessé tesz, pl. valamely tér rögeinek, dombjainak elhárításával. 3) Heves megyei tájnyelven am. kedvetlenül vesz, mintegy nem egyezik bele. *Eddig a szomszéd kutjáról hordtam a vizet, de gazdája megegyenlette.*

MEGEGYENÉSÉDIK,(1),(meg-egyenésédik) ösz. k. 1) Ami előbb görbe volt, az egyenes irányban megnyúlik. *Bizonyos görbe testek lefektetve megegyenesednek.* 2) Valamely testnek, térnek hátahupás, dombos, hoportyagos fölszine sima alakot ölt. *Gyalu alatt megegyenesedik a rögös deszka. Csinálás által megegyenesedik az út.* V. ö. EGYENÉS.

MEGEGYENÉSÉDIK,(2),(meg-egyenésédik)ösz. k. Egyenessé válik (bevégzetten). *Az átültetett fiatal fák sokszor maguktól megegyenesednek.*

MEGEGYENÉSÍT v. —EGYENÉSIT, (meg-egyenésít) ösz. áth. Egészen egyenessé teszen. *Egyenesítsd meg azt a nádpálczát.*

MEGEGYENÉSÍT, (meg-egyenésít) ösz. áth. 1) Valamely görbe testet egyenessé tesz. *Megegyenesíteni a görbe szeget.* 2) Valamely rögös, dombos, gödrös, hoportyagos testet vagy tért egészen lapossá, simává alakít. *Megegyenesíteni a felvágott országutat, a rögös réteket.* V. ö. EGYENÉS.

MEGEGYENGET, (meg-egyenget) ösz. gyak. áth. Valamely rögös, dombos, gödrös, hátahupás tért lapossá, simává alakítgat. *Nyomtatás előtt megegyengetni a szürült. Tömőfával, görgővel megegyengetni a kerti utakat.* V. ö. EGYENGET.

MEGEGYESÜL v. —EGYESÜL, (meg-egyesül) ösz. önh. A régieknél pl. a Nádor-codexben, am. egyességet köt, szövetkezik.

MEGEGYEZ, (meg-egyez) ösz. önh. 1) Valakivel bizonyos dologra nézve egy véleményben, egy szándékban, egy akaratban van. *Tudományos, vallási, polgári nézetekben megegyezni valakivel.* 2) Bizonyos alkut, szerződést végképen megköt. *A ló árán ötszáz forintban megegyeztünk. Abban egyeztünk meg, hogy* stb. 3) Valakivel megfér, nem ellenkedik, megbékül. *Szép dolog, ha a házasok megegyeznek egymással. A házsártos szomszéddal nehéz megegyezni. Hagyjuk abba a viszálkodást, s egyezzünk meg.* V. ö. EGYEZ.

MEGEGYEZÉS, (meg-egyezés) ösz. fn. 1) Mint a *megegyez* származéka am. cselekvés, midőn valaki egy másikkal vagy többekkel egy véleményben van, szerződést köt stb. V. ö. MEGEGYEZ. 2) Öszhangzási állapot, mely bizonyos dolgok között létre jön. V. ö. MEGEGYEZIK.

MEGEGYEZIK, (meg-egyezik) ösz. k. Abban különbözik a *megegyez* igétől, hogy ez személyekre,

amaz tárgyakra, cselekvényekre vonatkozik. Innen: egyik ember a másikkal *megegyez*, midőn szándékuk, akaratjok, véleményök *megegyesik*. Mondják különösen oly dolgokról, melyek közt bizonyos tekintetben hasonlóság létezik, melyek öszvevalók, együvé illenek, öszhangzanak. *Az egésznek fele részei megegyeznek. Szükséges, hogy a mondatban az ige az illető alannyal számban és személyben megegyezzék.* V. ö. EGYEZ, EGYEZIK.

MEGEGYEZŐLEG, (meg-egyezőleg) ösz. ih. Egy véleménynyel vagy szándékkal, vagy akarattal; egy szóval; ugyanazt tartva; közakarattal. *Megegyezőleg elhatározni valamit.* V. ö. MEGEGYEZ.

MEGEGYEZTET, (meg-egyeztet) ösz. áth. és mivelt. 1) Az egymással ellenkedésben, meghasonlásban levőket, különösen a peres feleket rá bírja, hogy egymással megalkudjanak, megbékéljenek. *A bíró iparkodjék megegyeztetni a feleket.* 2) Bizonyos dolgokat egymással kellő öszhangzatba hoz, helyesen egymáshoz illeszt. *Megegyeztetni a különféle hangszereket. A szókat megegyeztetni, hogy értelmes mondat váljék belőlök.* V. ö. EGYEZTET.

MEGÉHEZÉS, (meg-éhezés) ösz. fn. Szenvedő állapot, midőn megéhezik valaki. V. ö. MEGÉHEZIK.

MEGÉHEZIK, (meg-éhezik) ösz. k. Erősebb étvágyat, melyet éhnek hivunk, érez magában. A *ki sokáig nem eszik, megéhezik.* V. ö. ÉH, ÉHEZIK.

MEGÉHEZTET, (meg-éheztet) ösz. áth. és mivelt. Valakit éhezni kényszerít; megkoplaltat. *Büntetésből, orvosi rendeletből megéheztetni valakit.* V. ö. ÉHEZIK.

MEGEHNYEJT, régies. L. MEGENYHÍT.

MEGEHŰL, (meg-ehűl) ösz. önh. Régies. l. MEGÉHEZIK.

MEGEJT, (meg-ejt) ösz. áth. Valamit megtörténővé tesz, vagy valaminek szerét, módját ejti. *Szeretném megejteni a dolgot.* Átv. erkölcsi ért. valakit bünre visz, eszközli, hogy megessék. *Megejtette a bor, a féktelen indulat. Valakit megejteni.* (Szabó D.). „Mivel azért az pogány ellenség nem aluszik, hanem éjjel nappal azon mesterkedik, miképen az keresztyénséget megejthesse" Gr. Eszterházi Miklós nádor levele 1627-ből.

„Gyakran kevélységgel vakít a szerencse,
Hogy a magahittet hamarabb megejtse."

Beniczky Péter.

Különösen, valamely leányt, vagy özvegyet teherbe ejt. V. ö. EJT, MEGESIK.

MEGEJTŐDIK v. —EJTŐDZIK, (meg-ejtődik v. —ejtődzik) ösz. belsz. Megapad, megsoványodik. Balaton mellékén am. meghűl. (Tájszótár).

MEGÉKEL, (meg-ékel) ösz. áth. Ékkel megerősít, megszorít. *A tágan álló szeget, akonát, fejszefejet megékelni.* V. ö. ÉKEL.

MEGÉKEZ, (meg-ékez) ösz. áth. 1) L. MEGÉKEL. 2) Valamely betüt, illetőleg önhangzót ékkel azaz vonással ellát.

MEGÉL, (meg-él) ösz. áth. 1) Bizonyos időt, vagy időben történő eseményt élve elér. *Amily erős, nyolczvan évet is megélhet. Unokáinak unokáit megélte. Még azt az egyet szeretném megélni.*

„Megélem én azt az időt,
Sírva mégysz el kapunk előtt."

Népdal.

Tárgyesetes viszonynév nélkül, és önhatólag használva am. életét folytatja, életben megmarad, el nem vesz, meg nem hal. *Valahogyan csak megélünk. Oly roszul van, hogy lehetetlen megélnie. Ily drágaságban alig lehet megélni.* Továbbá, élelmét megszerzi, életét fentartja. *Ügyes ember a jég hátán is megél.* (Km.). Itt a *meg* az *él* szóval együtt jelent időbeli haladást s fölcserélhető vele a szintén mozgást, menést, távolodást jelentő *el*, pl. *Élél száz évig. E nyomorú ember sokáig élél.* V. ö. ÉL, ige.

MEGELÉGÉDÉS, (meg-elégédés) ösz. fn. 1) Kedélyi állapot, melyben oly személy van, kinek vágyai, szükségei kellétig betöltvék, ki csendes, nyugott kedélyü, ki többre nem vágyik. *Megelégedésig enni inni.* 2) Tetszés, helyeslés, vagyis kijelentése annak, hogy vágyainkat, igényeinket, akaratunkat várakozásunkat betöltötte valaki. *Megelégedésünket nyilvánítani valaki iránt. Az elüljárók megelégedését kiérdemleni.* V. ö. MEGELÉGSZIK.

MEGELÉGÉDETLEN, (meg-elégédetlen) ösz. mn. 1) Be nem tölt vágyai, szükségei miatt nyugtalan, többre vágyó. *Megelégedetlen házasok, cselédek.* 2) Kinek kedélye azért nyugtalan, mert mások nem teljesítették akaratát, várakozását stb. *Az oktató megelégedetlen tanítványaival, ha nem iparkodnak. Az igen szigorú elüljáró jobbára megelégedetlen.*

MEGELÉGÉDÉTT, (meg-elégédett) ösz. mn. 1) Kinek vágyai, szükségei saját egyéniségéhez képest betöltvék, s ennek következtében nyugodt, többet nem kiván. *Béreikkel megelégedett cselédek, napszámosok. Nyereségével megelégedett kalmár.* 2) Kinek vágyait, akaratát, várakozását mások betöltötték, s iránt tetszését, helybehagyását nyilvánítja. *Gyermekeinek szorgalmával, magaviseletével megelégedett atya.*

MEGELÉGÉDIK, (meg-elégédik) ösz. k. m. *megelégéd-tem, —tél, —ett.* l. MEGELÉGSZIK.

MEGELÉGEL, (meg-elégel) ösz. áth. Valamit elégnek tart, vagyis kijelenti, hogy vágyait, szükségeit betöltötte valami, hogy többet e nemben nem kiván. *Megelégelni a szives fogadást. Megelégelni a kárpotlást, büntetést. Elégeld meg, a mit tehetek.* Néha am. megsokal, valaminek megszüntét kivánja. *Megelégeltem már a sok szarolást, húsavonát.*

MEGELÉGÍT v. —ELÉGIT, (meg-elégít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki megelégedjék, hogy többet ne kivánjon. „Hogy engemet minden káromrul megelégéts . . . azért én mast (= most) is ha uram levele szerénth megelégétesz, elveszem. (Levél 1557-ből. Szalay Á. 400 m. l.)

„És egymással mind holtunkig megelégítsen."
Házasok éneke.

Máskép : *kielégít*. V. ö. MEGELÉGSZIK.

MEGELÉGSZIK, (meg-elégszik) ösz. k. A jelentő mód jelenidején kivül *megelégedik* van szokásban. 1) Viszonynév nélkül, elvont ért. kedélye oly állapotban van, melynél fogva különös vágyai, kivánságai nincsenek, s jelen helyzetében teljesen megnyugszik; különösen am. jól lakik. *Ha te megelégszel, én is megelégszem. Vendégeink mind megelégedtek.* 2) Tárgyra vonatkozólag, *valamivel megelégedni* am. kijelenteni valami felől, hogy vágyainknak, várakozásunknak megfelel, hogy a maga nemében és ránk nézve nem hagy több kivánni valót hátra. *Sorsommal, állapotommal, jószágommal megelégszem. Megelégszel-e száz forinttal?* 3) Személyre vonatkozólag am. tetszik, megnyeri a helyeslést. *Szolgámmal igen megelégszem.*

MEGELÉGÜL, (meg-elégül) ösz. önh. l. MEGELÉGSZIK.

MEGELEGYÍT, (meg-elegyít) ösz. áth. Egyféle testet másfélével együvé kever, öszveköt. *Vizet czukorral megelegyíteni.* V. ö. ELEGYÍT.

MEGÉLEMÉDÉTT, (meg-élemédétt) ösz. mn. Agg koru, ki életének nagyobb részét leélte. Gyöngédebb kifejezés, mint a *megvénült,megöregedett. Megélemedett urak és hölgyek. Megélemedett férfiak tanácsára hallgatni. Megélemedett tisztes hajadon.*

MEGÉLEMÉDÉTTEN, (meg-élemédétten) ösz. ih. megöregedett v. éltes v. koros állapotban.

MEGÉLEMÉDIK, (meg-élemédik) ösz. k. Éltesebb kort ér, megöregszik,megagg. Kizárólag emberről mondják. „És monnók (mindketten t. i. Zacharias és fel esége) ő napokban megélemedtek volna." (et ambo processissent in diebus suis. Tatrosi cod. Lukács I.).

MEGÉLÉSÉDIK, (meg-élésédik) ösz. k. Fenés, s köszörülés által egészen élessé leszen.

MEGÉLÉSÍT v. —ÉLÉSIT, (meg-élésít) ösz. áth. Fenés, köszörülés által eszközli, hogy egészen éles legyen valami. *Megélesíteni a kaszát, kardot, kést.* Átv. ért. *megélesíteni a nyelvét, tollát*, am. csipősen, élczesen beszélni, írni.

MEGÉLÉSÜL v. —ÉLÉSÜL,(meg-élésül) ösz. önh. L. MEGÉLÉSÉDIK.

MEGELEVENÉDIK, (meg-elevenédik) ösz. k. Holt vagy csak tetszholtas állapotából életre tér(bevégzetten). *A kiszáradva hevert békák* vagy *békatojások a nyári esőre megelevenedtek.A téli alvó férgek, állatok tavaszkor megelevenednek.* Máskép : *megelevenül*, kivált oly értelemben, midőn valami mintegy saját erejéből vagy tevékenységéből jön életre. *Kellő melegség által a selyem vagy más lepék tojásai megelevenülnek* (kikelnek).

MEGELEVENÍT v. —ELEVENIT, (meg-elevenít) ösz. áth. A holt testet vagy csak tetszholtat egészen életre hozza. „Uram! te müvelkedetid esztendőknek közepette elevenéhed meg" (Opus tuum in medio annorum vivifica illud. Bécsi cod. ‚Eleveneéhed' régies kapcsoló mód, ma is tájdivatos ‚eleveníjed' e helyett elevenítsed). Szélesb ért. egészen élénkebbé, frisebbé, mozgékonyabbá tesz valakit v. valamit. V. ö. ELEVEN.

MEGELEVENÜL v. —ELEVENÜL, (meg-elevenül) ösz. önh. L. MEGELEVENÉDIK.

MEGELLIK, (meg-ellik) ösz. k. Különösen szarvasmarhákról mondják, midőn magzatot szülnek. *Megellik a tehén, juh, kecske.* A kutya és macskafajok *fiadzanak* v. *kölykeznek*, a lovak, szamarak *csikóznak*, a disznók *malaczoznak* stb. Némberről csak megvetőleg, és aljas beszédben mondják.

MEGELŐZ, (meg-előz) ösz. áth. A menésben, haladásban valakit maga után hagy, másnak elébe nyomúl. *Lófuttatásban megelőzni a versenytársakat. A fiatal ép lábu utas megelőzi a vén sántát.* Különösen am. előbb eljut a kitűzött czélra. Átv. ért. bizonyos tulajdonságokban vagy állapotban, rangban, osztályban másokat meghalad, maga után hagy, felülmúl. *Tanulásban megelőzni az oskolatársakat.* Szintén átv. ért. nem várja, hogy valaki bizonyos szolgálatra, kedveskedésre felszólítsa őt, hanem kéretlenül is szeveskedik más kedveért tenni valamit; a tiszteletadásban első lenni iparkodik. *Szivességgel, nyájassággal, kedveskedéssel megelőzni valakit.*

MEGELŐZŐ, (meg-előző) ösz. mn. Aki vagy ami mást vagy másokat megelőz. Átv. ért. bizonyos igényt, vágyat, kedves dolgot a várakozásnál előbb teljesítő. *Megelőző készség, szolgálat, tisztelet, kedveskedés.* Másképen : *előzékeny.*

MEGEMBÉRÉDIK, (meg-embérédik) ösz. k. Mind korra, mind tetteire, magatartására nézve férfias alakot ölt; éretté, komolylyá leszen. Mondják fiatal férfiról is, midőn cselekvésmódja, magaviselete érettebb, komolyabb férfiakéhoz hasonló.

MEGEMBÉRÉL,(meg-embérél) ösz. áth. 1) Visszaható névmással am. megbecsüli, emberül viseli magát. *Fiam, embereld meg magadat.* 2) Másokra vonatkozólag am. valakit becsületes ember gyanánt fogad, megtisztel, különösen, mint kedves vendéget jól tart. 3) Valakit bizodalmával megtisztel, emberségében bízva tesz neki valamit, pl. pénzt kölcsönöz, vagy hitelben ad bizonyos árukat.

MEGEMBÉRÉSÉDIK, (meg-embérésédik) L. MEGEMBÉRÉDIK.

MEGEMEL, (meg-emel) ösz. áth. Emelve helyéről elmozdít valamit. *Megemelni a süveget, kalapot, sipkát. Megemelni a kártyát.* Néha am. emelve megpróbálja valaminek súlyát. *Emeld meg ezt a pénzsacskót, s mondd meg hány font van benne.* V. ö. EMEL.

MEGEMELŐSÍT, (meg-emelősít) ösz. áth. Emelőssé teszen, azaz olyanná, oly elgyengültté, mint akit vagy (állatról) amit emelni kell, mert magától felállni nem képes.

MEGEMELŐSÖDIK, (meg-emelősödik) ösz. k. Emelőssé leszen. V. ö. MEGEMELŐSÍT.

MEGEMÉSZT, (meg-emészt) ösz. áth. 1) A gyomor a bevett ételeket kellőleg megfőzi, hogy az állati test táplálását előmozdítsák. *A nehéz ételt a gyönge gyomor meg nem emészti.* 2) Átv. ért. eszközli, hogy felhasználás által elfogyjon valami, különösen evés, rágás által fogyaszt vagy megront. 3) Képes kifejezéssel mondják időről. *Az idő mindent megemészt.* (Km.). 4) Szintén képes kifejezéssel mondjuk szenvedélyekről, testi és lelki nyavalyákról. *Megemészt a bú, fájdalom, gond, sok munka, fáradság* stb.

„Üvöltök, kiáltok,
Mert búm megemészte." Zrinyi.

MEGEMÉSZTÉS, (meg-emésztés) ösz. fn. A gyomor működése, midőn a bevett eledelt megemészti. V. ö. MEGEMÉSZT.

MEGEMÉSZTHETETLEN, (meg-emészthet[et]len) ösz. mn. Amit a gyomor meg nem emészthet. *Megemészthetetlen kemény, durva ételek.* V. ö. MEGEMÉSZT.

MEGEMÉSZTŐDIK, (meg-emésztődik) ösz. belsz. Mintegy önmagát emészti, tulajd. és átv. értelemben. V. ö. MEGEMÉSZT. *Az eb gyomrában még a csont is megemésztődik. Búban, fájdalomban megemésztődni.*

MEGEMLÉGET, (meg-emléget) ösz. gyak. áth. Gyakran ismételve megemlít; többször eszébe jut valaki v. valami. *Megemlegetni az elmult boldog időket. Megemlegetni néhai jóakaróinkat. Várj, várj, megemlegetsz te még minket. Megemlegeted a magyarok Istenét*, vagyis a csapást, melyet Isten a magyarok karja által éreztet veled. E szó tulajdonképen a kedélyt illető kedves, vagy kedvetlen tárgyakra vonatkozik, s megfelel neki a latin *recordari.*

MEGEMLÉKEZIK, régiesen és tájdivatosan: **MEGEMLEKEZIK**, (meg-emlékezik) ösz. k. Használtatik leginkább kedélyre vonatkozólag, s am. a néhai kedves vagy kedvetlen benyomások eszébe jutnak, s mintegy megujúlnak szivében. Megfelel neki a latin *recordari. Megemlékezni a vett jótéteményekre. Megemlékezni a boldog napokról. Megemlékezni a kedves halottakról.* „Mikor megharagandol, emlékezjél meg irgalmasságnak" (latinosan e helyett: irgalmasságról, misericordiae recordaberis. Bécsi codex. Habakuk. III.). „Ha viszed te ajándokodat az oltárra és oth (ott) megemlekezendel." (Tatrosi cod. Máté. V.

MEGEMLÍT, (meg-említ) ösz. áth. Valamit szóval érint, eléhoz, hogy másokat figyelmeztessen rá, vagy hogy feledésbe ne menjen, vagy eszökbe juttassa. *Többi között azt is megemlítette, hogy . . . . Megemlítettem neki az adósságot.* V. ö. EMLÍT.

MEGEMLÍTÉS v. —EMLITÉS, (meg-említés) ösz. fn. Szóba hozása valamely elmult vagy elfeledett dolognak, észbe juttatás.

MEGÉNEKÉL, (meg-énekél) ösz. áth. Lantos vagy hős-költeménynyel valamely személyt vagy nevezetes tettet, eseményt megdicsér, megtisztel. *Megenekelni a régi hősöket, diadalmakat. A költők megénekelik a szép hölgyeket.* Szélesb ért. mondják más dolgokról is. *Megénekelni a tavasz kellemeit, ifjuság örömeit. Hány költő énekelte meg már a bort?!*

MEGENGED, (meg-enged) ösz. áth. 1) Szabadságot ad valakinek, hogy tehessen valamit. *A szolgának megengedni hetenként egyszer a sétálást. Nem jó a gyermeknek mindent megengedni.* Az ily mondatokat *hogy* kötszóval lehet feloldani. *Engedd meg fiadnak, hogy utazzék* (az utazást). *Engedjétek meg, hogy szóljak.* 2) Megbocsát valakinek valamit. *Engedd meg gondatlan szavaimat. Isten a megtérőnek megengedi büneit.* Ez értelemben *meg* helyett *el* is állhat. Használtatik egyszerüen is tárgyesetes viszonynév nélkül. *Engedjetek meg, ha megbántottalak benneteket.*

„Megmentlek én, vagy megenged a mostohád."
Csokonai.

Néha am. nem neheztel, nem vesz rosz neven valamit. *Megengeditek, ha közbe szólok. Megengedj, ha ellened mondok.* 3) Másnak véleményét, állítását bizonyos tekintetben helybenhagyja, nem tagadja. *Mit Péter mond, azt megengedem, de Pál állitását tagadom. Megengedem, hogy ebben igazad van.* V. ö. ENGED. A régieknél elófordúl ‚elenged' értelemben is. „Minthogy ez esztendőbeli dézmáját megengedtük vala." Báthori István király levele 1582-ből. Pestinél, Erdősinél szintén, pl. Máté XVIII. De már ezen korban is felváltva jönnek elé. „Én the k(egyelmed) egy kérésire . . . tizenkét forintot engedék meg." És alább: „Azt is én kegyelmedért elengedtem." (Levél 1559-ből. Szalay Á. 400 m. l.).

MEGENGESZT, (meg-engeszt) ösz. áth. Valamit felolvaszt. V. ö. ENGESZT.

MEGENGESZTEL, (meg-engesztel) ösz. áth. Valakit szép módjával, pl. kéréssel, hizelegve, hibáját megbánva, magát megjobbítva, elégtétel által stb. rábír, hogy megbocsásson neki, s ne nehezteljen, ne haragudjék. A sértő fél engesztel, a sértett pedig megengesztelődik. *Megengesztelni azokat, kiket méltatlanul bántottál.* Néha am. lágyít.

„Ah, már egyszer engeszteld meg
Kőkemény szivedet." Amadé.

Átv. ért. *megengesztelni az Istent*, am. töredelmes szívvel, s kellő elégtétel által kegyelmét visszanyerni. V. ö. ENGESZTEL.

MEGENGESZTELÉS, (meg-engesztelés) ösz. fn. Cselekvés, midőn megengesztelünk valakit. V. ö. MEGENGESZTEL.

MEGENGESZTELŐDIK, (meg-engesztelődik) ösz. belsz. Azon kellemetlen érzést, melyet valaki megbántás által okozott neki, magában elnyomja, s a bántó iránti neheztelését leteszi, vagyis kibékül vele. V. ö. ENGESZTELŐDIK.

MEGÉNT v. MEGINT, (meg-en-t) ih. Ismételve, újra. *Megént itt vagy? Megént azt mondom, mit előbb mondottam, hogy . . .* „És meghint valami uj veszedelmes állapotban szegén édes hazánkat ne in-

volválják." (Gr. Eszterházi M. nádor levele 1630-ból). Gyöke a gyakorlatot és öszkötést jelentő *meg*, melyből *ént* képzővel vagyis részletezve határozói *en* képzővel lett *meg-en*, s *t* hozzájárultával *meg-en-t*. S vagy ebből alakúlt a megnyujtott *megént*, és módosított *megint;* vagy pedig az egész *e-ent* v. *ezent*-ből húzatott öszve. A székelyeknél divatozik is : *ezént*. V. ö. ÁNT és KÉNT. Így lett a *képes* melléknévből *képes-en, képes-en-t, képeként, képeint ; alkalmas, alkalmasan, alkalmasant*, vagy *alkalmasént alkalmasint*. És így az eredeti: *megent*, mint *régen régent, hajdan hajdant. Megéntelen, len* v. *elen* toldalékkal tulságosan megnyujtott tájszó *megént* helyett. Máskép : *megesleg, megest, megesmeg, megesmegént.*

MEGENYHED, (meg-enyhed) ösz. önh. lásd : MEGENYHŰL.

MEGENYHÍT v. —ENYHIT, (meg-enyhít) ösz. áth. Valaminek tüzes, forró, heves vagy csipős, nyugtalanító voltát megszelídíti, lecsillapítja. *Az égető, szakgató fájdalmakat megenyhíteni.* Különösen használtatik a légmérsékletről. *A hüvös szellő megenyhíti a forró nyár melegét. A meleg déli szél megenyhíti a csikorgó tél hidegét.* Telegdinél e mondatban : *„Megenyhítem az én testemet"* (castigo corpus meum), am. megzabolázom, megsanyarítom, azaz kicsapongásra hajlandó tüzét, hevét lecsillapítom. V. ö. ENYHÍT.

MEGENYHŰL v. —ENYHÜL, (meg-enyhűl) ösz. önh. Tüzes, forró vagy csipős, hideg, nyugtalanító volta bizonyos ellenbenyomás által megszelídül, lecsillapodik. *Megenyhülnek a fájdalmak, kinok. Megenyhül a forróság, hideg.*

„Egy parányit megenyhűlnek
Vad fájdalmi szivemnek."
Kisfaludy S.

V. ö. ENYH, ENYHŰL.

MEGENYVEZ, (meg-enyvez) ösz. áth. Enyvvel megken, megragaszt. *Megenyvezni a madárfogó veszszőket. Megenyvezni a deszkákat.* V. ö. ENYV, ENYVEZ.

MEGEPED, (meg-eped) ösz. önh. Am. eleped. „Rózsa feltalálta szép kedvesét, aki már magát úgy elbúsúlta vót utána, hogy szinte megepedt." Ismét: „Erős meleg vót, meg vótam szonyúlva (szomjúhozva), hogy majt meepettem." (Székely népmesék. Kriza J. gyüjt.).

MEGEPÉSÉDIK, (meg-epésédik) ösz. k. Az epe megszaporodik benne ; szerfölött epéssé lesz.

MEGEPÉSÍT, (meg-epésít) ösz. áth. Eszközli, vagy okozza, hogy valami szerfölött epéssé leszen. *A sok ülés, emésztetlenség megepésíti a testet.*

MEGEPÉZ, (meg-epéz) ösz. áth. Valamit epével megkever, megkeserít. A maga nemében oly értelmű, mint, *megecz, megborsoz, megczukroz* stb.

MEGÉPÍT, (meg-épít) ösz. áth. Valaminek építését teljesen bevégzi. Minthogy az építés alulról fölfelé történik, innen a *meg* helyett *föl* is használható, *fölépít.* Átv. ért. erkölcsi oktatás által a vallási és erkölcsi érzelmeket megujítja, megerősíti. *A mai szentbeszéd mindnyájunkat megépített.* V. ö. ÉPÍT.

MEGÉPÜL, (meg-épül) ösz. önh. Valamely épület egészen, végképen megkészül. *Megépült már a templom, s a páplak most épül.* Máskép : *fölépül.* Átv. ért. az erkölcsös, vallásos érzelem oktatás vagy jó példa által megujúl, megerősödik valakiben. *Papunk szép beszédén egészen megépültem. Oly sok jó példára lehetetlen meg nem épülni.* V. ö. ÉPÜL.

MEGÉR, (meg-ér) ösz. áth. 1) Élve bizonyos időt meghalad. *Isten kegyelméből már megértem ötven évet. Megérem még azt, hogy . . .* 2) Oly becse, értéke van, mely bizonyos árnak megfelel. *Ez a paripa megér ezer forintot. Ez a portéka meg nem éri azon pénzt, melyet érte adtál.* 3) Önhatólag, segítő ragu viszonynévvel am. megelégszik, vagy beéri bizonyos ideig vagy időben valamivel. Egyébiránt ekkor is az időt vagy vágyat jelentő tárgyeset alattomban értetik, miért határozott alakban használtatik. *Fáradságomért ezen fizetéssel meg nem érem. Havonként száz forinttal megérheted. Ha ezzel meg nem éred, nem adok semmit.* „Vajha, Uram! Maximilianussal megéritek vala és egyszersmind két koronás királyt nem csináltok vala." (Báthori István király levele hihetőleg 1578-ból. Történelmi Tár VIII. k. 214. l.). „Kiről, minthogy másszor is bőven írtam kegyelmednek, most megérem aval (így), hogy azok, mind különbon vannak." (Gr. Eszterházy Miklós nádor levele Rákóczi Györgyhöz. 1645.). Fölcserélhető vele a *beér*, mely mai korban szokottabb is. *Úgy elláttuk magunkat eleséggel, hogy beérjük vele tavaszig. Nesze semmi, érd be vele.* V. ö. ÉR ige, és BEÉR, (2).

MEGÉRCZŰL, (meg-érczül) ösz. önh. Érczczé alakúl, vagyis vegyület által keménynyé, érczhez hasonlóvá lesz.

MEGÉRDÉMÉL, (meg-érdémél) ösz. áth. 1) Saját jó vagy rosz tette által illő jutalomra vagy büntetésre méltóvá teszi magát. *A jó magaviselet megérdemli a dicséretet, kitüntetést. Amit munkáddal megérdemlettél, kifizetem. Ezért megérdemled a szidást, büntetést.* „Csak azt birjuk igazán, legalább csak azon birtokban találhatjuk megelégedésünket, amit megérdemeltünk." (B. Eötvös József). 2. Oly becses, oly derék, a maga nemében oly hasznos, oly mulattató, stb. hogy méltó valamit tenni érette. *Ez a könyv megérdemli, hogy elolvasd. Megérdemli a fáradságot. A műkiállítás megérdemli, hogy minél több látogatói legyenek.* V. ö. ÉRDÉMÉL.

MEGÉRDÉMLÉTT, (meg-érdémlétt) ösz. mn. Mire valaki jó vagy rosz tette által méltóvá tette magát. *Elnyerni a megérdemlett jutalmat, büntetést. A szolgák megérdemlett bérét kifizetni.*

„Akármely jó hópénz,
Kit a hadban felvészsz,
Mint megérdemletted bér."
Rimay János (XVII. századból).

MEGÉRDÉSÉDIK, (meg-érdésédik) ösz. k. Simaságát elvesztvén rögecsessé, érdes tapintatuvá lesz. V. ö. ÉRDÉS.

MEGERED, (meg-ered) ösz. önh. Tulajd. ért. a korlátok közé szorított nedv folyásnak indúl. *Megered az eső. Megered a csapra ütött hordóból a bor. Megerednek a könyük. Elrekedt vizelete végre megeredt. Megered a csatornára vett tó. Megeredt az orra vére.* Szélesb átv. ért. mozgásnak, működésnek indúl. *Megeredt a nyelve. Megeredt a vásár. Megered a természet* (kikeletkor).

„Nem nehéz helyen áll a koldus beszéde;
Megered lassanként s valamint a patak,
Mennél messzebbre foly, annál inkább dagad."
Arany J. (Családi kör).

MEGÉRÉS, (meg-érés) ösz. fn. A növények és gyümölcsök azon állapota, midőn nagyságra és jóságra nézve teljesen kifejlődtek. *A gyümölcsöt megéréseig a fán hagyni.* V. ö. ÉRIK, ÉRÉS.

MEGERESZKÉDIK, (meg-ereszkédik) ösz. k. Bizonyos test a magába szívott nedvtől megdagad, megnyúlik, megtágúl. *A száraz abroncsot vízbe tenni, hogy megereszkedjék. A vízbe mártott kétszersült megereszkedik. A száraz dohány, ha pinczébe teszik, megereszkedik. A nedves időben megereszkednek a húrok.* V. ö. ERESZKÉDIK.

MEGERESZT, (meg-ereszt) ösz. áth. Megengedi, hagyja, vagy eszközli, hogy valami eredjen, azaz tovább menjen, folyjon, nyúljék, táguljon stb. *Megeresztení a bort. Megeresztení a vízgóval ellátott tavat. Megeresztení a gyeplőt. Megeresztení a húrokat. Megeresztett a méh,* midőn rajt bocsátott; a jelenben: *rajt ereszt. Megeresztení a lovakat,* am. szabadabban hagyni menni; a székelyeknél am. a hámból etetésre a gyepre kieresztení. (Kriza J.). Ugyanitt szokásban vannak: *megeresztení a sertendő fonalat, a vésés lyukát,* azaz tágítani, vagy a belé illesztendő fa csapjából lefaragni, hogy jobban bele illjék; *megereszti a kovács lágyra a kemény vasat; a beretvás megereszti a beretva butúlt* (tompúlt) *élit* stb.

„Mert ottan a vizet ha megeresztették,
Sokféle virágnak formájára vették."
Koháry. Mesterséges forrás.

Átv. ért. valamely köz üzlet, köz munka, köz haszonvétel gyakorlására engedelmet ad. *Megeresztení a vásárt. Megeresztení a kukoriczaszedést, szüretelést. Megeresztení a tilos legelőt.* V. ö. ERESZT.

MEGÉRET, (meg-éret) ösz. áth. Meghagyja érni. *A gabonát, hogy szebb lisztje legyen, nem kell nagyon megéretni.*

MEGEREZ, (meg-erez) ösz. áth. Átv. ért. a fát csiszolás, gyalulás, sikárlás által úgy elkészíti, hogy erekhez hasonló vonások, csíkok láttassanak rajta.

MEGÉRÉZ, (meg-érez) ösz. áth. 1) Érzékei által észrevesz valamit. *Finom orra minden szagot megérez. Megérzi a kolbászbűzt.*' (Km.). Különösen valamely kellemetlen behatás eredményét tapasztalja. *E nagy csapást sokáig megérezzük.* 2) Belső vagy külső érzékek által előre sejt valamit. *Néha megérzi az ember a közeledő szerencsétlenséget. Halálát két nappal előbb megérezte. A csúzos, köszvényes ember megérzi az időváltozást.* V. ö. ÉREZ.

MEGÉRIK, (meg-érik) ösz. k. A növény vagyis gyümölcse a kifejlődésnek, és aránylagos jóságának kellő idejét eléri. *A gyümölcsöt akkor szokás szedni, ha megérik. Némely gyümölcsök tartósabb állásban érnek meg, hogy éldelhetők legyenek. Idővel, szalmával a naspolya is megérik.* (Km.). Néha am. hosszabb állásban erjedésbe megy által vagy megavúl s így lesz haszonvehetővé, éldelhetővé. *Megérik a ganéj. Megérik a sajt.* Átv. ért. mondják észről, s illetőleg emberről, midőn teljesen kifejlődik, s megállapodik. *Megérett az esze.* V. ö. ÉRIK, ELÉRIK.

MEGÉRINT, (meg-érint) ösz. áth. Valamihez hozzá ér, de csak gyöngéden illetve. *Újhegygyel megérinteni valamit. Alig érintették meg a sebét, mégis följajdúlt.* Átv. ért. szóközben vagy irásban valamit csak úgy mellesleg megemlít, eléhoz. *Többi között megérintettem a te ügyedet is.* V. ö. ÉRINT.

MEGÉRKÉZÉS, (meg-érkézés) ösz. fn. Távolról megjövés, vagy elmenetel után az előbbi helyre visszatérés. *A vendégek megérkezésére várni. Elmente és megérkezése között egy hónap telt el. Kedves férje megérkezését nehezen várja a gyöngéd nő.* V. ö. ÉRKEZÉS.

MEGÉRKÉZIK, (meg-érkézik) ösz. k. A távolról várt megjön, vagy az elment, eltávozott előbbi helyére visszatér. *Az igérkezett idegen utasok megérkeztek. Fiunk három évi távollét után megérkezett.* Mondják bizonyos várt időről is. *Megérkezik a nap, óra. Megérkezett az oly nehezen várt idő.* Itt *el* igekötővel is élhetünk.

MEGÉRLEL, (meg-érlel) ösz. áth. Lassan-lassan eszközli, hogy megérjék valami. *A nap melege megérleli a gyümölcsöt. Az idő mindent megérlel. A tapasztalás megérleli az észt. A szalma megérleli a vacskort.* V. ö. MEGÉRIK, ÉRLEL.

MEGERNYED, (meg-ernyed) ösz. önh. 1) Erejében lankad, alább hagy. 2) Mondják szövetekről, midőn elkopnak, szálaik megritkulnak, s egymástól elmállanak. *Több évi viselésben megernyedt a köpeny.* V. ö. ERNYED.

MEGERNYEDT, (meg-ernyedt) ösz. mn. 1) Erejében megfogyott, lankadt. 2) Viselés által megkopott, elmállott. *Megernyedt ócska ruhák.*

MEGERNYESÉDIK, (meg-ernyesédik) ösz. k. A székelyeknél mondják útról, midőn megsikúl, vagyis esőben sárossá, síkossá levén megromlik.

MEGERNYESZT, (meg-ernyesst) ösz. áth. 1) Lankaszt, elbágyaszt. 2) Holmi szövetet, ruhafélét, viselet, használat által elkoptat, elmállaszt. *A táborozó vitézek hamar megernyesztik ruhákat.* V. ö. ERNYED.

MEGERŐLTET v. —ERŐTET, (meg-erőltet) ösz. áth. Erejét mértéken túl megfeszíti. *Megerőltette magát az emelésben, teherhordásban. Sok tanulás által meg-*

erőltetni az ésst. Szélesb ért. szokott tehetségén túl tesz valamit, pl. többet ajándékoz, adakozik, mint aránylag kitelik tőle. Külső személyre vagy tárgyra vonatkozólag am. mást erején fölül megterhel. *A cselédeket nehéz munkával megerőltetni. Az igásbarmokat megerőltetni.* V. ö. ERŐLTET.

MEGERŐLTETÉS, (meg-erőltetés) ösz. fn. Állapot, melyben az szenved, ki erejét önmaga szántából, vagy külső kényszerítésnél fogva megfeszíti. *Ezt tennie nem nagy megerőltetésébe kerülne. Megerőltetés által elcsigázott barmok.*

MEGERŐSÍT v. —ERŐSIT, (meg erősít) ösz. áth. 1) A testet bizonyos szerrel megedzi, megszilárdítja; a munka, teher, viszontagság viselésére képessé teszi. *A gyakorlat megerősíti a tagokat. Az elfáradt munkást megerősíti a jó étel ital.* 2) A lelki erélyt, szilárdságot, állhatatosságot neveli. *Megerősíteni valakit a hitben, jóban.* 3) Valamit úgy elkészít, megköt, megtámaszt, megszorít stb. hogy keményen, feszesen, mereven, mozdulatlanul álljon. *Megerősíteni az épületet vasakkal, támaszfalakkal. A tengelyt megerősíteni vaslemezzel.* 4) Átv. ért. tekintélyes, hiteles szó, vagy hivatalos iromány, bizonyítvány által megszentesít vagy hitelesít valamit. *Tanuk által megerősíteni valamit. A népjogokat, törvényeket legfelsőbb leirat által megerősíteni.* V. ö. ERŐSÍT.

MEGERŐSÍTÉS, (meg-erősítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megerősítenek. Átv. ért. hiteles bebizonyitás, vagy bizonyos tekintély által kimondott helybenhagyása, megszentesítése valaminek. *Az új törvényeket megerősítés végett a fejedelemnek felterjeszteni.*

MEGERŐSÖDIK, (meg-erősödik) ösz. k. Ereje kellő mértékig növelkedik, teljes erőhöz jut.

MEGERŐTET, l. MEGERŐLTET.

MEGERŐTLENÉDIK, (meg-erőtlenédik) ösz. k. Erőtlen állapotra jut; erejét elveszti. *Mértéktelen élet által megerőtlenedik mind a test, mind a lélek.* V. ö. ERŐTLEN.

MEGERŐTLENÍT, (meg-erőtlenít) ösz. áth. Véghez viszi, hogy valaki v. valami erőtlenné legyen. *Az éhség megerőtleníti a testet. A szakadatlan és terhes munka a legjobb barmot is megerőtleníti.* V. ö. ERŐTLEN.

MEGÉRT, (meg-ért) ösz. áth. Valamely szónak vagy mondatnak, vagy beszédnek értelmét, jelentését kellőleg felfogja. *Értsd meg, amit mondok. Megértettem minden szavát. Oly hebegve szólt, hogy lehetetlen volt őt megértenünk.* Régebben am. megtud valamit. „Ha kiterjed és előbb megértik amoda, hogy nem mint az dolog megindúl, felette nagy akadályt szerezne az dologban.“ (Báthori István király levele. Történelmi Tár VIII. k. 215. l.). V. ö. ÉRT.

MEGÉRTEKÉZIK, (meg-értekézik) ösz. k. A régieknél am. értesül. „Kit Jósef láthván — és róla megértekezvén, monda.“ (Nádor-codex). „Látván ke(deg) megertekezének (rövid *e*-vel) az igéről mely mondatott vala.“ (Tatrosi cod. Lukács II.).

MEGÉRZÉKÍT, (meg-érzékít) ösz. áth. Az elvont szellemi tárgyakat mintegy megtestesíti, hogy az érzékekre is hassanak, pl. a szobrász, festész megérzékíti az Istent, angyalokat, midőn bizonyos ábrázatban tünteti elé őket; a költő képes kifejezésekkel, hasonlatokkal, példázatokkal megérzékíti az elvont tárgyakat.

MEGÉRZIK, (meg-érzik) ösz. k. Az érzékekre benyomással, hatással van. *A pézsmának nagyon megérzik a szaga. Ez ételben megérzik a vaj íze.* Csak egyes számu harmadik személyben használtatik. Határtalan móddal is föl lehet cserélni, pl. *Megérezni rajta, hogy záp,* e. h. megérzik rajta.

MEGES, (meg-es) ih. Vagy öszve van téve a *meg* és *es* öszkötő és gyakorlatos szócskákból, s am. a megfordított *esmeg, ismeg,* melyből lett *esmét, ismét;* vagy csak általán *es* képzővel alakult. *Meges ott vagyunk, a hol voltunk.* Máskép: *megest, megént* stb. Túl bőségből a *megént* határzóval együtt véve is használtatik: *meges-megént.*

MEGESÉTT, (meg-esétt) ösz. mn. Mondják leányról, özvegynőről is, ki házasságon kivül szült, de nem czégéres kéjnő

MEGESHETŐ, (meg-eshető) ösz. mn. Ami megtörténhetik, mi nem lehetetlen, hogy egykor valósággal létezzék. *Megeshető dolog, hogy a gazdag koldusbotra jut.*

MEGESIK, (meg-esik) ösz. k. 1) Megtörténik, véletlenül, váratlanul eléadja magát. A viszonymondatot *hogy* kötszóval vonja maga után. *Néha megesik, hogy az okos ember is botlik. Az is megeshetik, hogy többé nem látjuk egymást. Többször megesett, hogy a fiú különb ember lön apjánál. Megesett rajtam a szerencsétlenség,* azaz valamely baj vagy szerencsétlenség ért. Rendszerént nem tetsző értelemben használjuk. Továbbá sajátságos értelmü: *Megesett valakin a szivem, szived, szive,* am. nagyon megsajnáltam, sorsát fájdalmasan vettem. „*Megesik az ember szíve rajtok.*“ (Mikes Kelemen). A székelyeknél mondják ezt is: *megesett szívibe,* azaz megszomorodott. (Kriza J.).

„Ily mentség ajakán rebegett a vénnek,
Megesett nagy lelke bátor Etelének.“
Buda halála. (Arany J.).

Csak egyes számu harmadik személyben fordúl elé. 2) Mondják hajadonról vagy özvegyről, kit valaki terhbe ejtett. *Szegény leány, már kétszer megesett.* Ez értelemben minden számban és személyben ragozható. 3) Tulajdonító ragu viszonynévvel am. roszul, pórul járt, valami kedve ellen ütött ki. *Megesik nekem, ha adósságomat meg nem fizethetem. Megesett neki a diószegi vásár.* (Km.).

„Nekünk ugyan megesett,
Mert a gazda meglesett.“
Népdal.

4) A Debreczeni Legendáskönyvben am. megapad (az árvíz). „Kik azután hogy a víz megesék, a tengörbe menének.“

MEGESKET, (meg-esket) ösz. áth. 1) A törvényes hatalom ráparancsol valakire, hogy eskü által tanusítson vagy erősítsen valamit. *Megesketni a tanukat. A katonákat, alattvalókat, tisztviselőket hűségre megesketni.* 2) Különösen, a házasság végett öszvekelő férfit és nőt innepélyes szertartással, melynek lényege esküvés, öszveadja.

MEGESKETÉS, (meg-esketés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg törvényszéki, hatósági, egyházi szertartás, midőn megesketnek valakit.

MEGESKÜSZIK, (meg-esküszik) ösz. k. Tanuságtétel, vagy erősebb lekötelezés végett esküvel bizonyít valamit. *Megesküdni valamire*, am. esküvel bizonyítani, hogy állítása igaz.

„Megesküdtem az egekre,
Tudod, a nagy istenekre.“

Csokonai.

Megesküdni valakivel, am. eskü által házasságra lekötelezni magát. V. ö. ESKÜ, ESKÜSZIK.

MEGESLEG, (meg-es-leg) ih. Ismét, újra, megént. Élnek vele a székelyek, s Magyarország némely vidékein, pl. Szalában. E szónak mind három alkotó része öszkötő és gyakorlati jelentéssel bir. Balaton vidékén hallani módosítva is: *megesseg*. Egyezik vele *megesmeg*, (azaz *meg és meg*, vagy *meges-meg*) és *megesmegént* (meges-megént) tájszólások.

MEGESMER v. **MEGESMÉR**, (meg-esmer) ösz. áth. l. ISMER.

MEGESMERKÉDIK, (meg-esmerkédik) ösz. k. l. MEGISMERKÉDIK.

MEGEST, (meg-es-t) ih. Ismét, újra, megént. Itt az *est* képzőben a *t* határzó képét viseli, mint az *örömes-t, képes-t, folyvás-t* stb. szókban.

MEGESTVEHESZIK, (meg-estveheszik) ösz. k. Régies, a szokottabb ‚megestveledik‘ (Pesti Gábornál is), a mai ‚beestveledik‘ helyett. „Maradj mivelönk, Uram! mert megestveheszik.“ (Tatrosi cod. Lukács XXIV.).

MEGÉSZ, (meg ész) ösz. áth. Az *eszik* igének *ik*-telen alakja, mely jóformán országos divatu, pl. ezen mondatban: *megesz a farkas*, vagy ebben: *egyen meg a kutya, fene*, nem pedig: *megeszik* a farkas, *egyék* meg a kutya.

„Megeszi — Megette! Meg van, már hiába!“

Csokonai, Dorottya.

Az *ész* és *eszik* közti különbségről, l. ÉSZIK.

MEGESZEL, (meg-eszel) ösz. áth. A székelyeknél am. megészlel, felfog. (Kriza J.).

MEGESZÉSÉDIK, (meg-eszésédik) ösz. k. Az esze megérik, megokosodik. *Majd ha idősebb lesz, megeszesedik. Tapasztalás által megeszesedni.* V. ö. ESZESÉDIK.

MEGÉSZIK, (meg-észik) ösz. k. Ezen igében az alapértelem cselekvés, miért jobbára határozott alakban tárgyesetes viszonynévvel használtatik; *megeszem, megeszed, megeszi*, stb. E tulajdonsággal bir egyszerü állapotában is: *eszem, eszed, eszi*, pl. *eszem a szádat, eszem a szivedet; a pokolkő eszi a sebet; vegyétek és egyétek.* Azonban elterjedt szokás szerént ilyeket is mondanak: *ő mindent megeszik; egyik ember többet eszik, mint a másik.* Bővebben l. ÉSZIK.

MEGÉSZLEL, (meg-észlel) ösz. áth. Észlelve felfog valamit. V. ö. ÉSZLEL.

MEGESZMÉL, (meg-eszmél) Visszaható névmással am. meggondolja magát. Eléjön gr. Eszterházi Miklós nádor leveleiben.(Újabb Nemzeti Könyvtár). „De talán megeszméli a magyar nemzet is magát s egyért mindnyájan nem kivánnak elveszni.“ (Intő levél Rákóczi Györgyhöz 1644-ből). „Csakhogy magokat megeszméljék, és elállván az elpártoltak részéről,ami szolgálatunkra és hívségünkre legottan visszatérjenek.“ (Ferdinand császár és király manifestuma ugyanazon évben Újabb. Nemzeti könyvtár 232. l.).

MEGESZTERGÁLYOZ, (meg-esztergályoz) ösz. áth. Esztergában megfarag, megsimít, elkészít. *Megesztergályozni a pipaszárnak való fát, szopókának való csontot.* V. ö. ESZTERGA.

MEGÉTET, (meg-étet) ösz. áth. 1) Emberre vonatkozva, a magával tehetetlennek a szükséges ételt szájába adja vagy rágja. *Megetetni a szugorodott kezü nyomorékot. Megetetni a kis gyermeket.* 2) Különféle állatoknak a szükséges eleséget elejökbe adja, vagy épen szájokba tömi. *Megetetni a lovakat, ökröket. Megetetni a baromfiakat, apró madarakat.* 3) Bizonyos eleséget valósággal elfogyaszt. *A kemény télen minden szénánkat megetettük. A kocsis nem etette meg a zabot, hanem elitta.* Néha az illető állat neve elmarad. *Ha megetettél, megitattál, azután fogj. E csárdában etessünk meg. Én már megetettem.* 4) Valakit v. valamit méreggel megöl, vagy oly sokat ad ennie, hogy megzabál bele. Ez értelemben némi különböztetés végett, közönségesebb szokás szerént, *megétet* használtatik. *Egérkővel megétetni a patkányokat, legyeket.* V. ö. ETET.

MEGÉTET, (meg-étet) ösz. áth. l. MEGÉTET, különösebben 4).

MEGÉTKEZIK, (meg-étkezik) ösz. k. Az étkezést elvégzi. *Mi már megétkezénk, midőn ti még rá sem gondoltatok.*

MÉGÉTT, (még-ett) névutó, mely megfelel e kérdésre, hol? s am. azon helyen, mely valakinek v. valaminek hátulsó oldalán fekszik. Ellentéte, *elött. Ház megett álló szekerek. A kazal megett meghúsni magát. Hivatlan vendégnek ajtó megett a helye.* (Km.). *Nagy vitéz a kemencze megett.*(Km.). Tájdivatosan:mögött. Fölveszi a személyes névragokat: *mégettem, mégetted, mégette* stb., azaz hátam megett, hátad megett, háta megett, V. ö. MÉG.

MEGEVED, (meg-eved) ösz. önh. Mondják daganatról,sebről, midőn romlott nedv,melyet evnek nevezünk, gyül meg benne. *Ha jól megevedt a daganat, föl kell szakasztani, hogy rútsága kifolyjon.* V. ö. EV, EVED.

MEGÉVED, (meg-éved) ösz. önh. Mondják gyümölcsről, midőn igen elérik, tehát évét, azaz rendes idejét túl múlja. V. ö. AVAD.

MEGEVESÉDIK, ösz. k. MEGEVESÜL, l. MEGEVED.

MEGÉVÜL, (meg-évül) ösz. önh. 1) Megkorosodik, megvénül. 2) Törvényes ért. bizonyos jognak érvényessége megszünik, ha azt az illető jogbirtokos a törvények által meghatározott idő alatt gyakorolni elhanyagolja. Szokottabban *elévül.*

MEGEZÜSTÖZ, (meg-ezüstöz) ösz. áth. Ezüsttel megfuttat, vagy ékesít, ezüstlemezzel behúz, stb. *Megezüstözni a szinórokat. Megezüstözni az imakönyv tábláját, a tajtékpipát.* V. ö. EZÜSTÖZ.

MEGEZÜSTÖZÉS, (meg-ezüstözés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megezüstöznek, valamint azon mü, melyet e cselekvés létre hoz. *Némely eszközök megezüstözésén dolgozni. A megezüstözést drágán fizetni.*

MEGFACSAR, (meg-facsar) Facsarva, vagyis csavarva megnyomkod, megszorít vagy megfordít.

MEGFAGGAT, l. MEGFAKGAT.

MEGFAGY, (meg-fagy) ösz. önh. A nagy hideg miatt megdermed, megmerevedik. Állatokról vagy növényekről szólva am. a nagy hideg miatt éltető nedveik, s egyéb életszerveik megmerevedvén élni megszünnek; a híg testekre vonatkozólag am. keménynyé lesz, megjegeczesedik. *A szesztelen nedvek előbb megfagynak mint a szeszesek. A híg sár keményen megfagyott. A hófergetegben, és csikorgó hidegben utasók közöl sokan megfagytak.* Néha a testnek csak egyes részeire vonatkozik. *Megfagyott a keze, lába, füle. A fák levelei, a növények gyönge szárai megfagytak.* Ez értelemben a *meg* fölváltható *el* igekötővel. *Elfagyott a lábának kis ujja.* Különösen a növényekről használtatik. *Elfagytak a fák virágai, a vetések.* V. ö. FAGY.

MEGFAGYÁS, (meg-fagyás) ösz. fn. Állapot, midőn valaki vagy valami megfagy. *Megfagyás ellen jó melegen öltözködni. A szőlőtőkéket, gyöngébb növényeket megfagyás ellen ganajjal befödni.* V. ö. MEGFAGY.

MEGFAGYASZT, (meg-fagyaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki vagy valami megfagy. *A csikorgó hidegben künn hagyott borjukat megfagyasztani. A kemény tél megfagyasztja a vizeket.* Átv. ért. l. MEGFAGYLAL, V. ö. FAGYASZT.

MEGFAGYASZTAL, (meg-fagyasztal) ösz. áth. Inkább átv. értelemben használtatik. L. MEGFAGYLAL.

MEGFAGYLAL, (meg-fagylal) ösz. áth. Fagyossá tesz, eszközli, okozza, hogy megfagyjon valami, tulajdon és átv. ért.

„Mit nem tudna megfagylalni
Az ő szíve hidege." Kisfaludy S.

MEGFAGGYÚZ, (meg-faggyúz) ösz. áth. Faggyúval megken. *Megfaggyúzni a kötelet, hogy sikos legyen. Megfaggyúzni a sebes orrot.*

MEGFÁJDÚL, (meg-fájdúl) ösz. önh. l. MEGFÁJÚL.

MEGFÁJÍT v. —FÁJIT, (meg-fájít) ösz. áth. Fájóvá tesz. *A sok borivás megfájítja a főt és gyomrot.*

MEGFÁJÚL v. —FÁJUL, (meg-fájúl) ösz. önh. Fájóvá lesz, fájni kezd. *Fejem hirtelen megfájult. Időváltozáskor megfájulnak a köszvényes tagok.* V. ö. FÁJ.

MEGFAKAD, (meg-fakad) ösz. önh. 1) Levegőtől vagy nedvtől felfújt, felpuffadt, feldagadt testen nyilás támad. Máskép: *felfakad, szétfakad,* s ami kimegy, kifoly belőle, arról az mondjuk: *kifakad. Megfakad az érett kelés.* 2) Átv. ért. valamely erős indulat által belseje mi tegy felfuvódik, s kinyomúl belőle a lélek. *Csaknem megfakad mérgében. Nevettében majd megfakadt. Nem bánom én, ha megfakadsz is bele.* Máskép: *megpukkad.* V. ö. FAKAD.

MEGFAKASZT, (meg-fakaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megfakadjon. *Megfakasztani a kelést, genyes daganatot. Megfakasztani a tojást, szilvát.* Gr. Eszterházy Miklós nádornál: *megfakasztván egymásnak epéjeket,* átv. értelemben, azaz felingerelvén egymás indulatát. V. ö. FAKASZT.

MEGFAKGAT, (meg-fakgat) ösz. áth. Szoros ért. kézzel nyomogatva megszorongat. *Megfakgatni a czitromot, hogy a leve kifolyjon. Megfakgatni a felfútt hólyagot, s a benne levő levegőt kinyomni. Megfakgatni a genyes daganatot.* Átv. ért. valakit megkinoz, különösen erős kérdőre vesz, keményen vallat, minden oldalról sürget. *A bünvizsgáló biró megfakgatja a vádlottat. Oskolai próbatétben megfakgatni a tanulót.* V. ö. FAKGAT.

MEGFAKÚL, (meg-fakúl) ösz. önh. Egészen fakóvá leszen.

MEGFANOSODIK, (meg-fanosodik) ösz. k. Fan, azaz a szeméremrészén szőr növekedik. V. ö. FAN.

MEGFARACSKÁL, (meg-faracskál) ösz. áth. l. MEGFARAGCSÁL.

MEGFÁRAD, (meg-fárad) ösz. önh. Erejének fogytáig vagy ellankadásig fárad. Más'-ép: *elfárad.*

MEGFARAG, (meg-farag) ösz. áth. Valamit faragva megcsinál, elkészít. *Megfaragni az irótollakat. Megfaragni az éknek való szeget. Megfaragni az épületköveket.* V. ö. FARAG.

MEGFARAGCSÁL, (meg-faragcsál) ösz. gyak. áth. Többszörös, és apró metszésekkel megkészít, vagy megrovátkol, kiczifráz valamit. *Megfaragcsálni a fogpiszkálónak való fácskát.* V. ö. FARAGCSÁL.

MEGFÁRASZT, (meg-fáraszt) ösz. áth. Valakit v. valamit erejének fogytáig, vagy ellankadásig fáraszt. *Kettőztetett lépéssel megfárasztani a seregeket. Erős hajtással megfárasztani a lovakat.* Máskép: *elfáraszt, kifáraszt.* V. ö. FÁRASZT.

MEGFARCZINÁL, (meg-farczinál) l. MEGFARTAT.

MEGFÁRÍT, (meg-fárít) ösz. áth. l. MEGFÁRASZT.

MEGFARMATRINGOZ , (meg-farmatringoz) ösz. áth. Hadi törvényszék ítéleténél fogva farmatringgal megver, megbüntet. *Régente a huszárokat vesszőzés helyett megfarmatringozták.* V. ö. FARMATRING.

MEGFARTAT, (meg-fartat) ösz. áth. Tulajd. ért. a barmot ütés verés által majd ide majd oda farolni kényszeríti. *A lócsiszárok meg szokták fartatni a vásárra kiállított lovakat.* Átv. ért. és népies kifejezéssel am. valakit szoros kérdőre vesz, fogárd módon vallat, szigorú vizsgálat által megforgat. *Megfartatni a törvényszék elé idézett bűntettest. Megfartatni valamely tanulmányból a növendéket.* Alsó népies irásmódba való kifejezés. Máskép : *megfirtat.* V. ö. FARTAT.

MEGFARTOL, (meg-fartol) ösz. önh. Mondják a marháról, midőn farával félre vagy oldalt fordúl (bevégzetten).

MEGFARTOLTAT, (meg-fartoltat) ösz. miv. Eszközli, hogy a marha megfartoljon.

MEGFÁSÍT, (meg-fásít) ösz. áth. Megtompít, vagyis oly érzéketlenné tesz valakit,mint a fa. *A szintelen szenvedés megfásította.*Mondják képes kifejezéssel a szívről, kedélyről is. Máskép : *elfásít.*

MEGFÁSODIK, (meg-fásodik) ösz. k. 1) Mondják bizonyos gyökerekről, melyeknek húsai megszálkásodnak. *Megfásodik a karalább, retek, fanos répa.* 2) Átv. ért. Érzékei megtompulnak, elvesztik fogékonyságukat, mint a fa. Máskép : *megfásul.* V. ö. FÁS.

MEGFÁSÚL, (meg-fásúl) ösz. önh. l. MEGFÁSODIK.

MEGFATTYAZ, (meg-fattyaz) ösz. áth. A növénynek buján sarjadzó hajtásait levágja, kitépi. *Megfattyazni a törökbuzát, a szőlővenyigét.* V. ö. FATTYU, FATTYAZ.

MEGFATTYAZIK, (meg-fattyazik) ösz. k. Oly nőszemélyről mondják, ki törvénytelen magzatot szül. *Hajadon korában kétszer is megfattyazott.* V. ö. FATTYAZIK.

MEGFÁZÁS, (meg-fázás) ösz. fn. Állapot, midőn valamely állatnak belső melegségét a külső hideg fölülmulja. *Megfázás ellen jó betakaródzni.* Rokon értelmü hozzá a *meghülés,* mely azonban a megfázásnak bizonyos fokát jelenti, s használtatik nem csak állatokról, hanem lelketlen testekről is. l. MEGHŰLÉS.

MEGFÁZIK, (meg-fázik) ösz. k. A légnek hideg mérséklete nagyobb hatást gyakorol rája, hogysem azt saját állati melegsége által visszaverhetné. Innen van, hogy ugyanazon külső körülményekben egyik ember vagy állat megfázhatik, a másik pedig nem. Ez áll ugyanazon állati testnek egyes részeire nézve is. *A fülek, ujjak előbb megfáznak , mint a karok.*

„Hószin nyakad, gyönge vállad megfázik."

Népdal.

V. ö. FÁZIK és MEGHŰL.

MEGFÁZÍT, (meg-fázít) ösz. áth. Okozza, hogy megfázzék valaki vagy valami. *A csipős szél megfázítja a füleket.*

MEGFÁZÚL, (meg-fázúl) ösz. önh. l. MEGFÁZIK.

MEGFÉCSCSENT , (meg-fécscsent) ösz. áth. Fecscsenő nedvvel meghint, megönt valakit v. valamit. *A sárban elrobogó szekér megfecscsenti a közelleveket. Fris vízzel megfecscsenteni a virágot. Seprés előtt megfecscsenteni az udvart.* V. ö. FÉCSCSENT.

MEGFÉCSKEND v. —FECSKENDÉZ, (megfécskend v. fecskendéz) ösz. gyak. áth. Bizonyos fecskendő eszközzel megöntöz, megnedvesít valamit. *Megfecskendezni a tüzet. Vízi puskával megfecskendezni a marakodó ebeket.* V. ö. FÉCSKFND, FECSKENDÉZ.

MEGFED v. —FÉD, (meg-fed v. —féd) ösz. áth. Szoros ért. valamely épületnek takaró tetőt, fedőléket csinál. *Megfedni a házat cseréppel, náddal, zsúppal, a templomot rézzel, a tornyot bádoggal.* Szélesb ért. akármiféle testnek, vagy térnek födelet készít. *Megfedni a pipát, poharat. Megfedni az utazó szekeret.* V. ö. FÉD.

MEGFEDD, (meg-fedd) ösz. áth. Valakit megfenyít, megdorgál, megszid. *Megfeddeni a kicsapongókat. Kemény szavakkal megfeddeni a szófogadatlan gyermeket. Fedd meg te tanejtványidat,* (increpa discipulos tuos).*Megfeddi e világot bünről,*(arguet mundum de peccato.) Münch. cod.). V. ö. FEDD.

MEGFEDDÉS, (meg-feddés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg dorgálás, fenyítés, mely által megfeddenek valakit.

MEGFEDÉS v. —FÉDÉS, (meg-fedés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megfednek, továbbá, az ily cselekvés által létre hozott mű. *A ház megfedésével foglalkodni. A templom megfedése sokba került.* V. ö. FEDÉS.

MEGFEGY, (meg-fegy) régies ösz. áth. Am. a ma szokottabb ‚megfenyít'. V. ö. FEGY, (1).

MEGFEGYELMEZ, (meg-fegyelmez) ösz. áth. Megfenyít, megbüntet. A Nádor-codexben „magát (büntől) megfegyelmezni" am. magát megtartóztatni.

MEGFEGYÍT, (meg-fegyít) régies áth. Am. megfenyít.

MEGFEHÉRÉDIK v. — FEHÉRÉSZIK, (megfehérédik) ösz. k. Ami más szinü volt, fehérré változik által. *A szürke ló vénségére megfehéredik. A szerecsen soha sem fehéredik meg.* Néha am. szokott fehérségét visszakapja. *A mocskos ingök mosásban megfehérednek. A nap barnította arcs ismét megfehéredik a szobában.* V. ö. FEHÉR.

MEGFEHÉRÍT v. —FEHÉRIT, (meg-fehérít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami fehérre változzék. *Mészszel, krétával megfehéríteni valamit. A vásznat folytonos öntözés és napon szárítás által megfehéríteni. A fekete fogakat bizonyos szerekkel megfehéríteni.* Hajra, szőrre vonatkozólag am. megőszít. V. ö. FEHÉRÍT.

MEGFEHÉRÜL v. —FEHÉRÜL, (meg-fehérül) ösz. önh. l. MEGFEHÉRÉDIK.

MEGFEJ, (meg-fej) ösz. áth. A nőállat emlőjében, tőgyében levő tejet kinyomja. *Megfejni a teheneket, juhokat, kecskéket. Ötet is meglehet fejni egy tál korpánál.* (Km.). Midőn viszonynév nélkül használtatik, am. a fejést teljesen bevégzi. *Ha megfejtél, láss egyéb dolgod után. Az egyik bojtár már megfejett, a másik most fej.* Átv. ért. *megfejni valakit*, am. erszényét jól meghúzni, pénzét kicsalni. *Némely vendéglősök jól megfejik az utast.*

MEGFEJEL, (meg-fejel) ösz. áth. Mondják oly lábbeliről, melynek szára van, midőn elszakadt feje helyett újat varrnak vagy kötnek bele, vagy toldanak hozzá. *Megfejelni a csizmát, sarut. Megfejelni a harisnyát. Megfejelni a köpüt*, Szabó D. szerént am. a megtelt köpüt más üressel megtoldani. Átv. ért. midőn azt mondják valakiről, hogy *jó volna öt megfejelni*, am. vén fejét jó volna megfiatalítani, vagyis kár jó fejeért, hogy meg kell vénülnie.

MEGFEJÉRÉDIK; **MEGFEJÉRÍT**, l. MEGFEHÉRÉDIK; MEGFEHÉRÍT.

MEGFEJEZ, (meg-fejez) ösz. áth. Bizonyos műveknek, eszközöknek fejet csinál. *Megfejezni a szeget, nyerget. Megfejezni az oszlopot.* Csak oly tárgyakról használtatik, melyeknek tetővégét átv. értelemben fejnek mondjuk.

MEGFEJT, (meg-fejt) ösz. áth. Szoros ért. elvont dolgokról, nevezetesen bonyolodott, homályos, szövevényes kérdések, események, rejtélyek, titkok stb. felől mondatik, midőn azokat valaki tisztára, világosságra deríti. *Megfejteni a példabeszédet, rejtélyt. Megfejteni az álmokat. Megfejteni valamely nehéz, szövevényes kérdést. Megfejteni az elavult szókat.* A régieknél előfordúl ‚bont, el- vagy ‚szétbont' értelemben. „Fehétek meg (fejtsétek meg) e templomot." „Törvényt fejtenem." Tátrosi cod. V. ö. FEJT.

MEGFEJTÉGET, (meg-fejtéget) ösz. áth. Valamely bonyolodott szövevényes, rejtélyes dolgot részről részre, pontról pontra megfejt. V. ö. MEGFEJT.

MEGFEJTÉS, (meg-fejtés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megfejtünk, továbbá azon észmű, mely ezen cselekvésnek eredménye. *Némely rejtélyek megfejtésével vesződni. A hirlapban föltett rejtett szó megfejtését a jövő számban közleni.*

MEGFEJTHETETLEN, **MEGFEJTHETLEN**, (meg-fejthet[et]len) ösz. mn. A mit megfejteni nem lehet. Határozóként am. meg nem fejthető módon vagy állapotban, megfejthetetlenül.

MEGFEJTHETŐ, (meg-fejthető) ösz. mn. Amit meg lehet fejteni. *Ezen feladat nehezen megfejthető* mást jelent, mint: *nehezen fejthető meg;* amott az erős hangsuly a *meg* igekötőn, emitt a *nehezen* igehatározón fekszik.

MEGFEJTHETŐLEG, (meg-fejthetőleg) ösz. ih. Megfejthető módon.

MEGFEKÉLYÉSÉDIK, (meg-fekélyésédik) ösz. k. Fekélyek lepik meg. *Egész teste megfekélyesedett.* V. ő. FEKÉLY.

MEGFEKETÉDIK, (meg-feketédik) ösz. k. Feketévé leszen, fekete szint ölt. *Haja megfehéredett, fogai pedig megfeketedtek.*

MEGFEKETÍT v. —FEKETIT, (meg-feketít) ösz. áth. Aminek más szine volt, feketévé teszi, olyanra festi. *Kátránynyal, szurokkal megfeketíteni a hajót. Festékkel megfeketíteni a vörös vagy ősz hajakat.* V. ö. FEKETE.

MEGFEKETŰL v. —FEKETÜL, (meg-feketül) ösz. önh. l. MEGFEKETÉDIK.

MEGFÉKEZ, (meg-fékez) ösz. áth. Fékkel ellát; fékkel megköt, fejére féket vet. Átv. ért. megzaboláz, kicsapongásoktól elvon, megakadályoz; hatalma alá hajt vagy kerít.

MEGFEKSZIK v. —FEKŰSZIK, (meg-fekszik v. —feküszik) ösz. k. 1) Mondjuk ruháról, midőn feszesen, szorosan a testhez illik, midőn bugyogósan vagy ránczosan nem áll. *Megfekszik rajta a dolmány, nadrág.* 2) Azon test, melyet valahová beszorítanak, betesznek, becsíptetnek, az illető helyet elfoglalja, azaz öszve nem zsugorodik, hanem egész terjedelmében fekve marad. *Megfekszik a ládába rakott holmi. Megfekszik a kocsiban, mint a falusi biró.* (Km.). 3) Tárgyesetes viszonynévvel *megfeküdni valamit*, am. rajta vagy benne folytonosan fekve maradni. *A nehéz étel megfekszi a gyomrot. Úgy megvertek volt, hogy sokáig megfeküdte az ágyat.*

MEGFELEDKÉZIK, (meg-feledkézik) ösz. k. Leható ragu viszonynévvel am. valamiről gondolkodni, gondoskodni megszün, valamit elmulaszt. *Egészen megfeledkeztél rólunk. Emberi méltóságáról, rangjáról megfeledkezni*, am. úgy cselekedni, mintha nem tudná, hogy ember, hogy rangbeli személy. Itt a *meg* fölcserélhető *el* igekötővel: *elfeledkezik.* V. ö. FELEDKÉZIK.

MEGFELEGESÍT, (meg-felegesít) ösz. áth. A kapnikbányai szójárás szerént am. megfelez, megcsonkít valamely öszveget. (Lőrincz K.).

MEGFELEJTKÉZIK, lásd: MEGFELEDKÉZIK.

MEGFELEL, (meg-felel) ösz. önh. 1) A tett kérdésre határozottan vagy kielégítőleg válaszol. *Az ellenvetésekre megfelelni. Az ellenfél ügyvédének megfelelni.* 2) Átv. ért. olyan, amilyennek bizonyos körülményhez vagy kívánalomhoz mérve lennie kell. Általában tulajdonító ragu viszonynévvel használtatik, mely úgy áll a cselekvés irányában, mint a feladat a megfejtésre nézve. *Megfelelni kötelességének, hivatásának. Megfelelni a köz várakozásnak, a reménynek.*

„Itt ült velem legutolszor,
Engem általölelve,
S hű szerelme szerelmemnek
Teljesen megfelelve."

Csobáncz, Kisfaludy S.

Itt a kötelesség, hivatás, várakozás, remény, s egyik szív szerelme mintegy feladatként állanak. Néha am. nem fél, szembe száll, az ellenerőt visszatorolja. *Oly erős, hogy háromnak is megfelel. Csak jöjjön, majd megfelelek neki.* V. ö. FELEL.

MEGFÉLELMIK, a régieknél betühelycserével gyakran eléjön ‚megfélemlik' helyett. L. ezt.

MEGFELELŐ, (meg-felelő) ösz. mn. Ami a reménynek, várakozásnak stb. megfelel. V. ö. MEGFELEL.

MEGFELELŐLEG, (meg-felelőleg) ösz. ih. A reménynek, várakozásnak stb. megfelelő módon. V. ö. MEGFELEL.

MEGFÉLEMIK, (meg-félemik) ösz. k. Félni kezd, félelem fogja el. „Igön megfélemének, és dicsérék Istent mondván: Bizony Isten fia vala ez." Nádor-codex 293. l. „Igen megfélemének ő orczájától." Bécsi cod. Judith IV.

MEGFÉLEMÍT, (meg-félemít) ösz. áth. Megijeszt, eszközli vagy okozza, hogy valakit félelem fog el.

MEGFÉLEMLIK, (meg-félemlik) ösz. k. Meglepi a félelem; félni kezd; megijed. *A fenyegető hírre megfélemleni. A kisded hadsereg a nagy hadi erő látt ra megfélemlett.*

„Herczeg ottan megfélemlék,
Seregekkel gyülekezék."

Csáti Demeter.

V. ö. FÉLEMLIK.

MEGFÉLEMLÍT, (meg-félemlít) l. MEGFÉLEMÍT.

MEGFÉLÉNKÍT v. —FÉLÉNKIT, (meg-félénkít) ösz. áth. Valakit félénkké tesz. *A gyöngeség, erőtlenség öntudata megfélénkíti az embert.* V. ö. FÉLÉNK.

MEGFÉLÉNKÜL v. —FÉLÉNKÜL, (meg-félénkül) ösz. önh. Saját gyöngeségének, erőtlenségének öntudata, s az ellenerő, vagy veszély megismerése miatt félénkké lesz. V. ö. FÉLÉNK.

MEGFELEZ (meg-felez) ösz. áth. Felét veszi vagy osztja valaminek, általán megfogyaszt vagy csonkít valamit.

„Megfelezéd tennap királyi személyed;
Boldogtalan! ebből nagy leszen a kár még;
Hús, vér az öcsédé: te maradsz az árnyék."

Buda halála (Arany J.-tól).

MEGFEN, (meg-fen) ösz. áth. Valamit fenve megélesít, megfényesít, megtisztít. *Acréllal megfenni a kést, kővel a kaszát. Megfenni a borotvát.* V. ö. FEN.

MEGFENEKEL, (meg-fenekel) ösz. áth. Bizonyos edényeket fenékkel ellát. *Megfenekelni a hordót, sajtárt, cöbröt, vedret.* Átv. tréfás ért. *valakit megfenekelni,* am. alfelét megverni.

MEGFENEKELÉS, (meg-fenekelés) ösz.fn. Cselekvés, midőn valamit vagy átv. tréfás ért. valakit megfenekelnek.

MEGFENEKLÉS, (meg-feneklés) ösz. fn. Állapot, midőn valami megfeneklik.

MEGFENEKLIK, (meg-feneklik) ösz. k. Szoros ért. a vízi jármü feneket érve, vagy feneknél fogva megsülyed, megakad. *Csekély vízben megfeneklik a hajó.* Mondják szekérről is, midőn tengelye a sárt érvén tovább nem mozdulhat.

MEGFENYÉGET, (meg-fenyéget) ösz. gyak. áth. Valakit fenyegetve megint, megijeszt. *Szóval megfenyegetni valakit. A távollevőt kézzel vagy bottal megfenyegetni.* V. ö. FENYÉGET.

MEGFÉNYÉSÉDIK, (meg-fényésédik) ösz. k. Fényessé alakúl által. *Csiszolásban megfényesedik a vas.* V. ö. FÉNYÉS.

MEGFÉNYÉSÍT v. —FÉNYÉSIT, (meg-fényesít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami fényessé alakuljon. *Köszörükövön megfényesíteni a vasesközöket.* A régieknél átv. ért. „Fényesíh meg (fényesíj v. fényesíts meg) engemet tenennálad." „En tégedet megfényesejtettelek" (Ego te clarificavi. Tatrosi codex). V. ö. FÉNYÉS.

MEGFÉNYÉSÜL v. —FÉNYESÜL, (meg-fényesül) ösz. önh. L. MEGFÉNYÉSÉDIK.

MEGFENYÍT, (meg-fenyít) ösz. áth. Elkövetett büneért megbüntet, meglakoltat valakit. *Megfenyíteni a tolvajokat.* Néha szelidebb ért. am. megfedd, fenyegetve megijeszt. *A csintalan fiúkat megfenyíteni.*

MEGFÉNYÍT, (meg-fényít) l. MEGFÉNYESÍT.

MEGFÉNYMÁZOL, (meg-fény-mázol) ösz. áth. Fénymázzal megken, megtisztít valamit. *Megfénymázolni a csizmát, sarut.* V. ö. FÉNYMÁZ.

MEGFÉR, (meg-fér) ösz. önh. 1) Bizonyos térben elegendő helye van. *E kis szobában három ágy meg nem fér. Oly nagy aklot épített, melyben ezer juh megfér.*

„Együgyű eleink egy tálhoz ültenek
Asztalnál, egy házban együtt megfértének."

B. Orczy Lőrincz.

A *megfér* és *belefér* között azon különbség látszik lenni, hogy az első nem tölti be egészen a helyet, s némi üres tért hagy; ellenben a másik az egész hely betöltésére vonatkozik, pl. valamely szobába beleférhet harmincz ember, de meg nem férnek (szabadon nem foroghatnak) benne. 2) *Valakivel megférni,* am. bizonyos helyen lakva, vagy vissonyban élve megegyezni, egymásnak terhére nem lenni. *Veszekedő társsal nehéz egy szobában vagy házban megférni. Nehezen fér meg egy szemeten két kakas.* (Km.) *Két dudás egy csárdában meg nem fér.* (Km.).

„Hidd el, két boldog szerelmes
Kis kunyhóban is megfér."

Szemere Pál.

Néha a *meg* fölcserélhető *el*-vel. pl. *Kis helyen sok ember elfér.* V. ö. FÉR.

MEGFÉRCZEL, (meg-férczel) ösz. áth. Férczelve öszvebakgat.

MEGFÉRGESÉDIK, (meg-férgesédik) ösz. k. A férgek meglepik; férgekkel megtelik. *A vén saját megférgesedik.* A fejről mondva am. megtetvesedik. V. ö. **FÉRGÉS.**

MEGFERTEZ v. —**FERTÉZ**, (meg-fertez) l. **MEGFÉRTŐZ.**

MEGFÉRTŐZ, (meg-fértöz) ösz. áth. Szoros ért. sárral, iszappal bemocskít. Szélesb. ért. undok, tisztátalan nedvvel becsunyít; erkölcsi ért. megszeplősít. V. ö. **FÉRTŐ, FÉRTŐZ.**

MEGFÉRTŐZIK, (meg-fértözik) ösz. k. Fertőzött állapotba jut. „Nem förtőzik meg a test, ha az akarat rejája nem enged.“ Debreczeni Legendáskönyv. (Toldy F. kiadása. 23. l.).

MEGFÉRTŐZTET, (meg-fértőztet) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki vagy valami megfertőzzék, vagyis sártól, iszaptól, mocsoktól undokká legyen. Átv. ért. am. megtisztátalanít, megszentségtelenít. „És ők nem menének be a tanácsházba(v. törvényházba) hogy meg ne fertőztessenek (v. fertéztetnének; ne contaminarentur, Tatrosi cod. Káldy. Károlyi). Továbbá am. megszeplősít. Különösen: *magát megfertőztetni*, am. nemi magvát természet elleni módon elhajtani. V. ö. **FERTŐZTET.**

MEGFESEL, (meg-fesel) ösz. önh. Székely tájszólás szerént am. valakitől vagy valamitől megszabadúl, megmenekedik, megvál. V. ö. **FESEL.**

MEGFESLETIK v. —**FESLETTETIK** vagy —**FESELTETIK**, (meg-fesletik) régies ösz. külsz. Megrontatik, megbontatik; megbontakozik vagy bomladozik. „Ne feseltessék meg Mojzesnek törvénye.“ „Nem feslethetik meg az irás.“ Tatrosi codex. „En uram, te látásodban megfesletének en ízim“ (dissolutae sunt compages meae). „És kövek megfeslettetének“ (petrae dissolutae sunt. Bécsi cod.).

MEGFEST, (meg-fest) ösz. áth. Festékkel bizonyos színt ad valaminek. *A vásznat kékre, tarkára megfesteni. Megfesteni az arczot, ajakat, hajat, szemöldököt.* Mondják a nap sugarairól is, midőn valamely testnek bizonyos szint adnak. *Arczát megfestette a nap*, t. i. (barnára) V. ö. **FEST.**

MEGFÉSÜL, (meg-fésül) ösz. áth. Fésüvel megtisztít, megsimít, elrendez holmi haj- ször- gyapjuféle testeket, s illetőleg a hajas, szörös, gyapjas állatokat. *Megfésülni a baglyas hajat. Megfésülni a ló serényét, a kutya szörét. A borzas gyereket megfésülni.*

„Fodor hajatokat meg ne fésüljétek.“
Feddő ének a XVI-dik száz.

Átv. népies kifejezéssel *megfésülni valakit*, am. haját jól megtépni, megczibálni, ránczigálni.

MEGFÉSÜLÉS, (meg-fésülés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg tisztázás, rendezés, midőn megfésülnek valamit.

MEGFÉSÜLKÖDIK, (meg-fésülködik) ösz. k. Megfésüli magát, haját fésüvel rendbe szedi. *Reggel megmosdani, és megfésülködni.* V. ö. **FÉSÜL.**

MEGFESZÍT, (meg-feszít) ösz. áth. Valamely rugalmas testet megnyújt, egyszersmind megmerevít, s mozdulatlanná tesz. *Megfeszíteni a húrt, kötelet. Megfeszíteni a lábat, kart. Az öklelődző bikák megfeszítik nyakaikat. Megfeszíteni a szük ruhát.* Különösen am. valakit keresztre húz és fölszegez. *Krisztus urunkat megfeszítették a zsidók.* Átv. ért. valamit végsőségig erőtet, túlcsigáz. V. ö. **FESZÍT.**

MEGFÉSZKEL, (meg-fészkel) ösz. önh. Viszszaható névmással, am. valahol maradandó lakhelyet csinál magának, hol, mint madár a fészkében, megtelepedik. Különösen mondják jövevény, vagy csavargó, vándorló, utált emberről, midőn mintegy tolakodva, mások tetszése ellen, befúrja magát valahová. *Bizonyos emberek egészen megfészkelték magukat városunkban.*

MEGFESZÜL, (meg-feszül) ösz. önh. Valamely rugalmas, nyulékony test kitágulva, kinyúlva megmerevül. *Testén megfeszül a szük ruha. A czigázott húr, kötél megfeszül.* Átv. ért. tulságosan erőködik. *Megfeszül az ész. Ha megfeszülsz előttem, sem adok.* (Km.), V. ö. **FESZÜL.**

MEGFIADZIK, (meg-fiadzik) ösz. k. Általánosságban szólva mondják négylábu apróbb nőstény állatról, mely, midőn megszaporodik, rendszerént egynél többet szokott szülni, és az egész szülésen már általesett. „A róka is ugyanazon fa alatt megfiazék“ Pesti Gábor meséi. Átv. ért. mondják más testről is, midőn kisarjadzik, s kicsinben hasonló mása képződik, pl. *megfiadzott az orra*, am. nagy bibircsó nőtt rajta. *Megfiadzik az uborka, káposzta*, midőn oldalán csomós buborodás támad. V. ö. **FI, FIADZIK.**

MEGFIGYEL, (meg-figyel) ösz. áth. Figyelve megismer, megtud, megészlel valamit.

MEGFIRTAT, MEGFIRTONGAT, (meg-firtat v. —firtongat) l. **MEGFORTAT**, 2).

MEGFITÚL, (meg-fitúl) ösz. önh. Fitossá leszen (bevégzetten). V. ö. **FITÚL.**

MEGFIZET, (meg-fizet) ösz. áth. Szoros ért. bizonyos tartozást pénzben megad, illetőleg visszatérít. *Megfizetni az adót, a hásbért, a kölcsönt. Fizesd meg, amivel tartozol. Fizesd meg a kárt.* Szélesb átv. ért. valamiért jót vagy roszat viszonoz, mely esetben a viszonzás jutalom vagy büntetés gyanánt vétetik. *Isten fizesse meg, ami jót tettetek velem. Majd megfizetem én ezt neked.* Néha tárgyesetes viszonynév nélkül am. lakol valamiért. *Ifjuságí bűneiért vénségében fizetett meg.* V. ö. **FIZET.**

MEGFODORÍT v. —**FODORIT**, (meg-fodorít) ösz. áth. Úgy megcsavar, megteker valamit, hogy fodros legyen. *Megfodorítani a hajfürtöket.* V. ö. **FODOR.**

MEGFODROSÍT, (meg-fodrosít) ösz. áth. Fodrossá teszen.

MEGFODROZ, (meg-fodroz) ösz. áth. Fodorral ellát, felkészít.

MEGFOG,(meg-fog) ösz. áth. 1) Állatról szólva valamit kezébe, körme közé, szájába stb. vesz, és megtart. *Két készel megfogni a kötelet. A madár körmeivel megfogja az ágat, midőn rászáll. A rák megfogja ollóival a pondrós ágacskát. Nesze semmi, fogd meg jól. Fogd meg a hanyatlót, hogy el ne essék.* 2) Fogva megragad, hatalmába kerít. *Az agár megfogja a nyulat, a macska az egeret, a sas a galambot. A rendörök megfogják a tolvajt. A szökevényeket megfogták.*

„Mert ő megfogaték, és alá viteték."
Tinódi.

„Ezer tört és gyilkot vetett,
Hogy megfogja madarát."
Kisfaludy S.

3) Mondják ragadós, tapadó testekről, midőn más testhez odatapadnak. *A füst megfogja a falakat. A szurok, enyv megfogja a kezeket. Az olajos festék jobban megfogja a fát, mint az olajatlan.* 4) Átv. ért. valamit észszel fölér, és belát. *Megfogni a mondottakat. Az elvont tárgyakat nehezebb megfogni, mint a tapasztalatiakat. Meg nem foghatom az okát.* 5) *Megfog valakit az átok,* am. beteljesedik rajta.

„Átok fogta meg a magyart,
Hogy az soha együtt nem tart."
Népdal.

„Fogjon is meg az én átkom,
Igaz szűbéli bánatom."
Székely népdal.

Megfog valakit a szerelem, am. hatalmába kerít.

„Három esztendővel tovább éltem volna,
Ha a te szerelmed meg nem fogott volna."
Népdal. (Erdélyi J. gyüjt.).

6) A régieknél jelenti azt is, amit az egyszerü ‚fog' ige t. i. kezd. „Ki készeritte tégödet megfogni (megv. elkezdeni) ammit el nem tekélhetsz" (tökélhetsz, azaz végezhetsz). Nádor codex. 555. l. V. ö. FOG ige.

MEGFOGAD, (meg-fogad) ösz. áth. 1) Valakivel szerződik, hogy bizonyos bérért némi szolgálatot tegyen neki. *Megfogadni az aratásra ajánlkozó napszámosokat. Év kiteltével a cselédet ujra megfogadni. Előbb megpróbálom, ha jó dolgos-e, azután fogadom meg.* 2) Felteszi magában, vagy megigéri, hogy valamit elkövet, vagy el nem követ. *Megfogadta, hogy bizonyos napokon böjtölni fog. Megfogadta, hogy soha sem megyen lopni. Fogadd meg, hogy eljösz. Becsületére megfogadta, hogy a rendelt napon lefizeti tartozását.* 3) *Megfogadni a jó szót, tanácsot* am. a szerént tenni. V. ö. FOGAD.

MEGFOGANIK, MEGFOGANODIK, (meg-foganik v. —foganodik) l. MEGFOGANSZIK.

MEGFOGANOSZIK v. —FOGANSZIK, (megfoganoszik v. —foganszik) ösz. k. 1) Az állati nemző mag élővé lesz, t. i. a nő méhében. 2) A növénynek magva, vagy tenyésztő ága, sarja stb. életnek indúl azaz csirázik, gyökeret ver, s további fejlődésének mintegy alapját megkezdi.

MEGFOGANTYÚZ, (meg-fogantyús) ösz. áth. Fogantyúval ellát.

MEGFOGÁS, (meg-fogás) ösz. fn. Cselekvés, midön valaki valamit megfog, ezen igének minden jelentésében; különösebben annyi is mint fogalom.

MEGFOGASOL, (meg-fogasol) ösz. áth. Fogassal, azaz boronával megroncsolja, pl. a gyepes vagy göröncsös földet. *Megfogasolni a kendert,* am. meggerebenelni (Szabó D.).

MEGFOGAT, (1), (meg-fogat) ösz. miv. Eszközli, hogy valami vagy valaki valamit megfogjon. V. ö. MEGFOG.

MEGFOGAT, (2), (meg-fogat) ösz. fn. L. FOGALOM.

MEGFOGAZ, (meg-fogaz) ösz. áth. Fogakkal fölszerel, ellát. Mondják oly testekről vagy eszközökről, melyeknek átvitt értelmü fogaik vannak. *Megfogazni a malomkereket, a villát, a fésült. Megfogazni a borondt, gerebent.* Néha am. megcsipkéz, azaz valaminek széleit úgy kimetéli, mintha kiálló fogai volnának.

MEGFOGHATATLAN v. —FOGHATLAN, (meg-foghat[at]lan) ösz. áth. Átv. ért. amit ésszel fölérni, minek okát megérteni nem lehet; mi az ész határain túl fekszik. *Megfoghatatlan vallási titkok.* Néha mint nagyító jelző használtatik oly dolgokról, melyek a maguk nemében szokatlanok, a többi rokon nemüekkel nem látszanak összefüggeni, melyek némi ellenkezést foglalnak magukban. *Megfoghatatlan gyorsaságu távirda. Ezen ember jelen magaviselete a régihez képest megfoghatatlan.* Határozóként am. meg nem foghatólag, megfoghatatlanul.

MEGFOGHATATLANSÁG v. —FOGHATLANSÁG, (meg-foghat[at]lanság) ösz. fn. Valaminek oly viszonylagos tulajdonsága, melynél fogva azt határozott ésszel fölérni lehetetlen. V. ö. MEGFOGHATATLAN.

MEGFOGHATÓ, (meg-fogható) ösz. mn. Átv. ért. amit ésszel megfogni lehet, ami magában világos. *Az könnyen megfogható dolog.*

MEGFOGHATÓLAG, (meg-foghatólag) ösz. ih. Oly értelmesen, oly világosan, hogy ésszel fölérni és általlátni lehessen. *A tantárgyakat megfoghatólag előadni. Ez megfoghatólag volt mondva.*

MEGFOGÓDZIK, (meg-fogódzik) ösz. belsz. 1) Más testet megfog, s attól viszonyosan mintegy fogva fentartja magát. *A meredek hegyen másztáló meg megfogódzik a bokrokba. A patakon átgázoló fiúk megfogódzanak. Fogódzzál meg az ágba, hogy le ne essél a fáról. A macska megfogódzik hegyes körmeivel.* 2) Valamibe bele akad, és fogva marad. *A kis madár megfogódzott a törben, a légy a pókhálóban.* V. ö. FOGÓDZIK.

MEGFOGZIK, (meg-fogzik) ösz. k. Mondjuk kisdedről, midőn első fogai kinőnek. *A kis fiam már megfogzott.*

MEGFOGY, (meg-fogy) ösz. önh. Nagysága, sokasága, száma megkevesedik, kisebbé lesz. Rokon értelmü vele az *elfogy*. Különösen am. az állati test megsoványodik. *Miólta nem láttalak, igen megfogyál. Betegségben megfogyni.* V. ö. FOGY.

MEGFOGYASZT, (meg-fogyaszt) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy megfogyjon valami. *A háboru megfogyasztotta az élelemszereket.* 2) Megsoványít. *A tartós betegség megfogyasztotta szegényt.* V. ö. FOGYASZT.

MEGFOGYATKOZIK, (meg-fogyatkozik) ösz. k. Folytonosan fogyva megkevesbedik, megkisebbedik. *Sok viszontagság miatt testi lelki ereje* vagy *erejében megfogyatkozott.* Pesti Gábornál ‚*erejétől*', ami ma szokatlan. „Hogy meg ne fogyatkozjék te hütöd" (ut non deficiat fides tua. Tatrosi codex). „Házam semmibe tenéköd meg nem fogyatkozik." Nádor-codex. 379. l. „Hogy hivatalunknak és országunk végezésének meg ne fogyatkozzunk." (Gr. Eszterházy Miklós nádor levele 1627-ből). V. ö. FOGYATKOZIK.

MEGFOJT, (meg-fojt) ösz. áth. Szoros ért. Az állat életét az által veszi el, hogy lélekzetét akadályozza, s egészen elzárja. *Torkon szorítva, száját betömve megfojtani valakit. A sürü füst, a szájba ömlő viz megfojtja az embert.* V. ö. FOJT.

MEGFOJTÁS, (meg-fojtás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg erőszaktétel, midőn embert vagy más élő állatot megfojtanak.

MEGFÓKODIK, (meg-fókodik) ösz. k. Öszve van húzva a *megfualkodik* v. *fuvalkodik* igéből, s am. a szélnek folytonos fuvása által megszárad, megszikkad. Különösebben ‚fuvalkodik' a székelyeknél divatos. *Míg a föld szine egy kicsit nem fuvalkodik, hasztalan a szántás; ez itt már tiszteségesen megfuvalkodott.* (Kriza J.).

MEGFOLD, (meg-fold) ösz. áth. Egy foltot felvarrva megtold valamit. V. ö. MEGFOLTOZ.

MEGFOLTOZ, (meg-foltoz) ösz. áth. 1) Egy vagy több foltot varrva, vetve, megjavít, megigazít valamely rongyos ruhaneműt. *Megfoltozni az ócska nadrágot, csizmát, ingöt, lepedőt.* 2) Szélesb ért. valaminek romlott részeit kijavítja, hézagait betölti. *Megfoltozni a hdatetőt, a falakat. Megfoltozni dróttal a repedt fazekakat. A kasánt megfoltozza a rézmives.* V. ö. FOLT.

MEGFOLTOZGAT, (meg-foltozgat) ösz. gyak. áth. Több likat, hézagot, repedést stb. foltokkal becsinál. *Megfoltozgatni a könyökökön és hónok alatt kiszakadozott ingöt. Megfoltozgatni a golyók által meglikgatott bástyafalakat. Megfoltozgatni a hajót.*

MEGFOLYATIK, (meg-folyatik) ösz. k. Mondják tehénről, midőn a bikával párosodik. Máskép: *megüzekedik, megfutos.* A kancza *megsárlik*, az eme disznó *meggörög* v. *megvág* stb. Használtatik *ik* nélkül is: *megfolyat.*

MEGFON, (meg-fon) ösz. fn. Bizonyos mennyiségü kendert, lent, selymet, gyapjút stb. fonallá alakít. *Naponként egy font szöszt megfonni. Ezen gép egy óra alatt több font selymet megfon.* V. ö. FON.

MEGFONNYAD, (meg-fonnyad) ösz. önh. Tulajd. ért. a növénynek levelei, a virágnak szirmai, a szükséges nedvek hiánya miatt megzsugorodnak, s úgy öszvetekerődnek, mintha fonallá sodortatnának. *Megfonnyadtak a levelek.* Szélesb ért. a növényi és állati testek bizonyos belső betegség következtében, s leginkább a nedvek hiánya, vagy megromlása miatt megránczosodnak. *Arczán, kezén, megfonnyadt a bőr. A kivágott vagy kitörött fának ágai megfonnyadnak.* V. ö. FONNYAD.

MEGFONNYASZT, (meg-fonnyaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy a növényi vagy állati test részei megfonnyadnak. *A forró nap megfonnyasztja a fák leveleit. A növényt megfonnyasztják a tövén rágódó férgek.* V. ö. MEGFONNYAD.

MEGFONTOL, (meg-fontol) ösz. áth. 1) Szoros tulajd. ért. valaminek sulyát fontszámra meghatározza. *Megfontolni a katonák kenyerét.* A minek sulya mázsával fölér, azt *megmázsálják.* A fontnál kevesebbet *meglatolják.* 2) Átv. ért. valamit jól meggondol, vagyis a mellette és ellene szóló okokat mintegy mérőserpenyőbe veti, hogy kitünjék, melyik oldalon van az igazság, vagy a kétes teendők közül melyiket tanácsos követni. *Ha a dolgot jól megfontolom, neked van igasad. Fontold meg előbb, amit tenni akarsz.*

„Szállj szivedbe, sirasd meg
Bűneidet, s fontold meg,
Hogy az Isten fia volt,
Aki érted igy megholt."
Böjti ének, Faluditól.

MEGFONTOLÁS, (meg-fontolás) ösz. fn. 1) Cselekvés, mely által valaminek sulyát font számra meghatározzuk. 2) Átv. ért. a kétes dolog mellett és ellene szóló okok meghányása, meggondolása, és az erre épített elhatározás. *Ez érdekes dolog, megfontolást kiván. Szoros megfontolás után cselekedni valamit.*

MEGFONTOLATLAN, (meg-fontolatlan) ösz. mn. Ami meg nincs jól fontolva. *Ez megfontolatlan beszéd* vagy *tett vala töled.* Határozóként am. megfontolás nélkül, megfontolatlanul.

MEGFORDÍT v. —FORDIT, (meg-fordít) ösz. áth. 1) Valamely testet úgy mozdít meg, hogy kerülete vagy oldalai más irányban álljanak, mint előbb. *Megfordítani valamit jobbról balra, elülről hátra, alulról fölfelé, és viszont. Megfordítani a köpenyt.* Általán, amit *ki-* vagy *be-*, *föl-* vagy *le-* vagy *vissza-* vagy *elfordítunk*, arról mind mondhatni, hogy meg van fordítva. *Megfordítani a szekeret* (vissza) *Megfordítani a párnát* (fölét lefelé). 2) Szorosb ért. valamely testet saját tengelye körül mozgatva más irányu állásba vagy fekvésbe helyez. *Megfordítani a kereket, hordót.* 3) Valamely szövetet úgy fordít, hogy szine befelé fonákja pedig kifelé legyen. Ez értelemben a viselt ruha szövetéről használtatik. 4) Átv. ért. valamely

dolgot más, vagy épen ellenkező oldalról vesz. *Megfordítani az okoskodást.* V. ö. FORDÍT.

MEGFORDÚL v. —FORDUL, (meg-fordúl) ösz. önh. Úgy mozdúl, hogy előbbi helyzetéhez képest más, vagy épen ellenkező irányt foglal el. *A rézkakas megfordúl, midőn a szél változik. A paripa megfordúl, amint a száját jobbra vagy balra húzzák. Megfordúl az ember a sarkán,* vagy *midőn egyik oldalról másikra fekszik* stb.

„Erdők, mezők felvidulnak,
Csillagzatok megfordulnak."

Kisfaludy S.

„Megfordult a játék, több a vak a hatnál."

Faludi.

Időre alkalmazva am. megváltozik. *Megfordúl az idő.* V. ö. FORDÚL.

MEGFORGAT, (meg-forgat) ösz. gyak. áth. Gyakran, ismételve megfordít valamit. *Megforgatni a csigát. A viz megforgatja a malomkereket. Lábbal megforgatni a rokkát, korongot. A leányt megforgatni a tánczban.* Szántók nyelvén: *megforgatni a földet,* am. másodszor megszántani, máskép: *megkeverni.* A nyomtatóknál, és cséplőknél am. a lóval lejárt, vagy cséplővel megvert gabonát más oldalra fordítja. Átv. ért. meghajszol, megkerget, megfartat, megzavar, embert vagy más állatokat.

MEGFORGÓSODIK, (meg-forgósodik) ösz. k. Mondják szarvasmarháról, midőn forgócsontja kificzamodik.

MEGFORR, (meg-forr) ösz. önh. Kellőleg, elégségig forr; megfő. *Ha megforrott a must, csipős ize van. Szűrd le a levest, miután megforrott.* V. ö. FORR.

MEGFORRAL, (meg-forral) ösz. áth. Valamit forrásig melegít, vagyis tüz által eszközli, hogy forrjon. *Megforralni a vizet, zsírt.* V. ö. FORRAL.

MEGFORRAN, (meg-forran) ösz. önh. Forrni kezd.

MEGFORRÁZ, (meg-forráz) ösz. áth. Forró nedvvel megönt, megpörgöl, megéget valamit. *Megforrázni a nyers fonalat. Megforrázni a leölt baromfiat, disznót, hogy hamarabb kopasztani lehessen. A vigyázatlan szakács megforrázta a kezét.* V. ö. FORRÁZ.

MEGFOSZT, (meg-foszt) ösz. áth. 1) Valaminek héját, haját, szőrét, burkát stb. letépi, lehúzza, s mintegy csupaszszá, meztelenné teszi. *Megfosztani a kukoriczát. Megfosztani az ágyba való tollakat.* 2) Valakiről erőszakkal lehúzza a ruhát, s elveszi mindenét. *Az utonállók anyaszült meztelenre megfosztották őt.* V. ö. FOSZT.

MEGFŐ, (meg-fő) ösz. önh. l. MEGFŐL.

MEGFÖCSCSENT, (meg-föcscsent) ösz. áth. l. MEGFÉCSCSENT.

MEGFÖCSKEND, l. MEGFÉCSKEND.

MEGFŐL, (meg-föl) ösz. önh. Kellőleg, elégségig föl. *Ha megfől a hús, fel kell adni.* V. ö. FŐL.

MEGFÖVENYEZ, (meg-fövenyez) ösz. áth. Fövenynyel meghint, meghord. *Az árvíz megfövenyezte a réteket. Az iszapos utakat megfövenyezni.* V. ö. FÖVENY.

MEGFŐZ, (meg-főz) ösz. áth. Kellőleg, elegendő mértékig főz valamit. *Megfőzni a húst. Némely kútvízben nehéz megfőzni a babot, borsót.* Átv. ért. mondják gyomorról is, s am. a bevett eledelt kellőleg megemészti. *A jó egészséges gyomor megfőzi a kemény eledelt is.* V. ö. FŐZ.

MEGFRICSKÁZ, (meg-fricskáz) ösz. áth. Úgy nevezett fricskával valakinek orrát megpeczkeli. *A hetvenkedő gyávát megfricskázni.* V. ö. FRICSKA.

MEGFRISÍT v. —FRISIT, (meg-frisít) ösz. áth. 1) A lanyha, tunya embert, vagy más állatot bizonyos szerek által élénkké, mozgékonnyá teszi. *A hideg vís megfrisíti a lankadt tagokat.* 2) A langyosat, meleget hidegebb mérsékletü valamivel mintegy megujítja, s az érzékekre nézve kedvesebbekké teszi. *A hüs szellő megfrisíti a forró léget. Az italt jeges vízben megfrisíteni.* V. ö. FRIS.

MEGFRISÍTÉS v. —FRISITÉS, (meg-frisítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valami frissé tétetik, továbbá azon állapot, mely az illető cselekvés eredménye. V. ö. MEGFRISÍT.

MEGFRISÜL v. —FRISÜL, (meg-frisül) ösz. önh. Lanyha, tunya, vagy langyos, meleg állapot után élénkké vagy enyhévé, s az érzékekre nézve kedvesebb hatásuvá lesz. *Hideg fördő által megfrisül a test. Jeges vízben megfrisül az ital. Az esti szélre megfrisült a lég.* V. ö. FRIS.

MEGFÚ, (meg-fú) ösz. áth. Fuvás által bizonyos hatást, eredményt okoz valamely testen. *Megfúni a forró levest, hogy meg ne égesse a szájt. Ha a szél megfújja a sarat, előbb kiszárad. Megfúni a kürtöt.* V. ö. FÚ.

MEGFUALKODIK, (meg-fualkodik), l. MEGFÓKODIK.

MEGFUAL, l. MEGFUVAL.

MEGFÚJ, l. MEGFÚ.

MEGFÚL, (meg-fúl) ösz. önh. A lélekzés megakadásának következtében meghal. *Csont akadt a torkán, s megfúlt bele. Megfúlni a fojtó légben. Oly nagy füst volt, majd megfultunk.* V. ö. FÚL.

MEGFÚLAD, (meg-fúlad) ösz. önh. A *megfúl* igétől abban különbözik, hogy ez csupán azon állapotot fejezi ki, melyben az van, ki lélekvesztve meghal; a *megfúlad* pedig magában foglalja azon erőködés fogalmát is, mely a megfulással járni szokott. Ezen fogalmat az önható cselekvést jelentő *ad* fejezi ki. V. ö. FÚLAD.

MEGFÚLADÁS, (meg-fúladás) ösz. fn. Állapot, melyben az van, ki megfúladt. *A szoba megfúladásig tele lett füsttel.* V. ö. MEGFÚLAD.

MEGFULÁNKOL, (meg-fulánkol) ösz. áth. Fulánkkal megszúr, megsért. *A darázs, méh, kígyó, megfulánkolta.* V. ö. FULÁNK.

MEGFÚLASZT v. —FULASZT, (meg-fúlaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valamely állat megfúlad.

A torkon akadt csont megfúlasztja az embert: Itt megfúlaszt bennünket a fúst. V. ö. FÚL ASZT.

MEGFÚR, (meg-fúr) ösz. áth. Szoros ért. furú nevü eszközzel meglikaszt valamit. *Megfúrni a földet, ha nincs-e vízforrás benne. Megfúrni a régi gerendát, ha nem-e purhás belül.* Szélesb ért. akármiféle hegyes eszközzel meglikaszt valamely testet. *A harkály megfúrja a fák kérgeit. Bottal megfúrni az iszapot. Megfúrom a füledet: megtanítlak vigyázni a szóra.* (Km.).

MEGFURKÓZ, (meg-furkóz) ösz. áth. Furkós bottal megver valakit v. valamit. *Megfurkózni a tetten kapott tolvajt. Megfurkózni a szilaj tinót.*

MEGFUT, (meg-fut) ösz. önh. Futva eltávozik, elmegy. Itt a *meg* am. *el.* Használtatik tárgyesetes viszonynévvel is, midőn am. bizonyos utat, vonalt futva megtesz. *A versenyzők háromszor megfutották a pályát. Megfutni az erdőt* am. futtában be- vagy megjárni. V. ö. FUT.

MEGFUTAMIK, (meg-futamik) ösz. k. Futásnak ered. Itt a *meg* kezdést jelent. *És megharczola a két király, és megfutamék a Demeter hada.* (Káldi Mach. 10. 49.).

MEGFUTAMÍT v. —FUTAMIT, (meg-futamít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki v. valami futásnak ered vagy indul. *Megfutamítani az ellenséget. A böglyök meleg nyárban egész csordákat megfutamítanak.*

MEGFUTAMLIK, (meg-futamlik) ösz. k. Rokon jelentésü a *futamik* igével, azon különbséggel, hogy az *l* középképző az alapfogalomnak nyomatékosabb voltát fejezi ki. E szerént megfutamlani több, mint megfutamni.

MEGFUTAMODIK, (meg-futamodik) ösz. k. Egyértelmü a *megfutamlik* igével, mert *od* képzője szintén nagyobb nyomatékosságra mutat. L. MEGFUTAMLIK.

MEGFUTAMTAT, (meg-futamtat) ösz. mivelt. Eszközli, hogy valaki vagy valami megfutamjék. V. ö. MEGFUTAMIK. *Megfutamtatni az ellenhadakat. Megfutamtatni a csordát.*

MEGFUTOS, (meg-futos) ösz. önh. 1) Tárgyesetes viszonynévvel am. bizonyos tért vagy vonalt gyakran futva, vagy futtában bejár. *A czirkálók megfutosák a határt.* 2) Mondják tehénről, midőn bikával közösül; máskép: *meglüselkedik* v. *megfolyat.*

MEGFUTTAT, (meg-futtat) ösz. áth. és mivelt. 1) Valakit v. valamit kényszerít, hogy bizonyos utat futva megtegyen, vagy futásnak eredjen. *Megfuttatni a lovakat. Megfuttatni az ellenséget.* 2) Átv. ért. mondják leginkább ötvösökről, midőn bizonyos eszközt olvasztott ezüsttel vagy aranynyal bevonnak. *A réz csatot ezüsttel, az ezüst szelenczét aranynyal megfuttatni.* V. ö. FUTTAT.

MEGFUVAL, (meg-fuval) ösz. áth. Gyöngén megfú.

MEGFUVALKODIK, (meg-fuvalkodik), lásd: MEGFÓKODIK.

MEGFÜDŰL, (meg-füdül) ösz. önh. Székely tájszólás szerént am. megtébolyodik, megbolondól. Az egyszerü *füdül* rokonságban van az alhangu *fudása* névvel, ez ismét *fut* igével, a honnan megfüdül, mintegy *megfutúl*, futó bolonddá lesz.

MEGFÚL, (meg-fúl) ösz. önh. A hőségtől általjárva megmelegszik. Mondják különösen nyirkosan egymásra halmozott fü, széna, szalma, gabona, s egyéb termények felől, midőn erjedésbe mennek által, mely melegséggel és az illető testnek romlásával, megrohadásával jár. *A köles-szalma igen hamar megfúl. Nedves kamarában megfúl a jószág.* V. ö. FÚL.

MEGFŰLED, (meg-füled) ösz. önh. Abban különbözik a *megfúl* igétől, hogy ez egyedül a nedves melegség és forrongás bevégzését fejezi ki; amaz pedig magában foglalja a belső cselekvést is, mely által ezen állapot létre hozatik. E belcselekvést az *ed* képző fejezi ki. V. ö. FŰLED.

MEGFŰLEL, (meg fülel) ösz. áth. A vadászról mondják, midőn a vad közellétét neszéről vagy hangjáról megtudja; különösebben a szarvasvad hollétét reggel és este rigyetése után kifürkészi.

MEGFÜRDIK, (meg-fürdik) ösz. k. Fürödve megmosdik. *Megfürödni a patakban, tóban.* V. ö. FÜRDIK.

MEGFÜREMÉDIK, (meg-füremédik) ösz. k. Frisen megindúl, megelevenedik. Székely szó. *A betegség után megfüremedett.*

MEGFÜREMÍT, (meg-füremít) ösz. áth. Frisen megindít, megelevenít, megélénkít.

MEGFŰRÉSZEL, (meg-fürészel) ösz. áth. Fürészszel meghasít, megmetsz valamit; a fürészelést bevégzi.

MEGFÜRÖSZT, (meg-füröszt) ösz. áth. Fürdőben megmosdat. *Megfürösztení a kisdedet.* Szélesb ért. tetőtől talpig vízbe márt vagy megöntöz, megnedvesít. *Megfürösztení az ebet. A zápor ugyan megfürösztött bennünket.* V. ö. FÜRÖSZT.

MEGFÜSTÖL, (meg-füstöl) ösz. áth. 1) Füstön megaszal, megszárít valamit. *Megfüstölni a húst, kolbászt, halat, turót.* 2) Illatszerü füstöt csinál valami körül. *Megfüstölni a templomi gyászravatalt.* V. ö. FÜSTÖL.

MEGFÜSTÖLŐDIK, (meg-füstölődik) ösz. belsz. L. MEGFÜSTÖSÖDIK.

MEGFÜSTÖSÖDIK, (meg-füstösödik) ösz. k. A füsttől megszagosodik és megszinesedik. *A kéménybe akasztott hús megfüstösödik. A szalmánál főtt ételek megfüstösödnek.* V. ö. FÜSTÖS.

MEGFŰSŰL, (meg-fűsűl) ösz. áth. l. MEGFÉSŰL.

MEGFŰSZÉREZ, (meg-fűszérez) ösz. áth. Fűszerrel meghint vagy kever, vagy izletessé tesz. *Az ételeket hajmával, borssal, paprikával, gyömbérrel, sáfránnal stb. megfűszerezni.* V. ö. FŰSZER. Átv. ért. bizonyos élvezetet különösen tetszetős módon kedvessé tesz. *A lakomát vidám, élmés tréfákkal, nyájassággal, zenével megfűszerezni.*

MEGFŰTÖZIK, (meg-fűtözik) ösz. k. Fűtözve megmelegszik.

MEGFŰVESÉDIK v. —FÜVESÉDIK, (megfüvesédik) ösz. k. A fű megszaporodik rajta. *A parrag földek, az elhagyott telkek, utak megfüvesednek.*

MEGGAJDOSODIK, (meg-gajdosodik) ösz. k. Gajdossá lesz, megittasodik.

MEGGALLÉROZ, (meg-galléroz) ösz. áth. Valamit gallérral ellát, fölékesít.

MEGGALLÓKÁZTAT, (meg-gallókáztat) ösz. miv. Eszközli, hogy valaki gallókán, vagyis hintán ide-oda lóbáltassék.

MEGGALYABÍT, (meg-galyabít) ösz. áth. Galyabítva elkészít.

MEGGAMÓZ, (meg-gamóz) ösz. áth. 1) Gamóval ellát. 2) Megpetél, elhál.

MEGGANAJOZ, (meg-ganajoz) ösz. áth. Ganajjal meghord, megzsíroz, megtrágyáz valamely földet. *Megganajozni a szántóföldet, szőlőkertet, rétet.*

MEGGÁNYOL, (meg-gányol) ösz. áth. Valamit gányával, vagyis nagyjából öszvefont sövénynyel bekerít.

MEGGARÁDOL, (meg-garádol) ösz. áth. Garáddal bekerít valamely tért. *Meggarádolni a szőlőkertet, az ültetvényerdőt.*

MEGGARASZOL, (meg-garaszol) ösz. áth. A székelyeknél am. megdoroszol, azaz doroszlóval az útat megnyesi a kertben, szőlőben. V. ö. GARASZOL.

MEGGÁRGYÁZ, (meg-gárgyáz) ösz. áth. A kútnak gárgyát, azaz kávát csinál. *Meggárgyázni a pusztai kútat, hogy a barom bele ne bukjék.* V. ö. GÁRGYA.

MEGGÁTOL, (meg-gátol) ösz. áth. Átv. ért. valamit végleg akadályoz, nem engedi, hogy megtörténjék. *Meggátolni az ellenség elönyomulását.*

„Ha idegen társam meg nem gátolt volna,
Roszabbul lett volna a pogány eb dolga."
Zrinyi.

V. ö. GÁT, GÁTOL.

MEGGAZDAGÍT, (meg-gazdagít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki valósággal gazdaggá legyen. Itt a *meg* bevégzett tényre vonatkozik. *A juhtenyésztés hazánkban sok hasznonbérlőt meggazdagított.* V. ö. GAZDAG.

MEGGAZDAGODIK, (meg-gazdagodik) ösz. k. l. MEGGAZDAGSZIK.

MEGGAZDAGSZIK, (meg-gazdagszik) ösz. k. Javak, kincsek szaporítása által gazdaggá leszen. *Az iparkodó és takarékos kereskedő előbb meggazdagszik, mint a hanyag és bőven költekező.* V. ö. GAZDAG.

MEGGAZDAGÚL, (meg-gazdagúl) ösz. önh. l. MEGGAZDAGSZIK.

MEGGAZEMBÉRÉZ, (meg-gazembéréz) ösz. áth. Ezen becstelenítő névvel: *gazember*, meggyaláz valakit.

MEGGÁZLAT, (meg-gázlat); lásd: MEGGÁZOLTAT.

MEGGAZOL, (meg-gazol) ösz. áth. 1) Szabó Dávidnál am. megganajoz. 2) Átv. ért. valakit gaznak nevezve, czímezve meggyaláz, megbecstelenít.

MEGGÁZOL, (meg-gázol) ösz. áth. 1) Valamely vizen, mocsáron, nagy sáron gázolva általmegy; szokottabban *átgázol. Meggázolni a kákás tavat, a hínáros mocsárt.* 2) Lábbal megtiporni, pl. a füvet, vetést stb. Egész mértékben: *össze-* vagy *legázol.* V. ö. GÁZOL.

MEGGÁZOLTAT, (meg-gázoltat) ösz. miv. Eszközli, hogy valami pl. marha lábával valamit letipor.

MEGGEBED, (meg-gebed) ösz. önh. Mondják különösen barmokról, nevezetesen lovakról, midőn éhen vagy betegségben megdöglenek. Emberről csak megvetőleg használtatik. *Nem halt meg, hanem meggebedt. Gebedjen meg a rosz ember! Meggebedt haragjában.* (Szabó D.). V. ö. GEBE, GEBED.

MEGGEGYERÉSZ v. —GEGYERÉZ, (meggegyerész v. -gegyeréz) ösz. áth. Szemtelenül megfogdos.

MEGGELYVÁSODIK, (meg-gelyvásodik) ösz. k. Gelyvássá v. golyvássá lesz. V. ö. GOLYVA, GOLYVÁS.

MEGGÉMBÉRÉDIK, (meg-gémbérédik) ösz. k. Mondjuk oly testekről, melyek a hideg által öszvezsugorodnak, s megmerevednek. *Kemény hidegben meggémberednek az ujjak. Meggémberedik a sár, víz, midőn fagy.* Máskép: *meggöbörödik* v. *-gibéredik.*

MEGGÉMBÉRÍT v. GÉMBÉRIT, (meg-gémbérít) ösz. áth. A hideg bizonyos testeket merevvé tesz, öszvezsugorít. *A hideg éjszaki szél meggémbértette a sárt.* V. ö. GÉMBÉR.

MEGGENYED, (meg-genyed) ösz. önh. Genynyel megtelik. *Meggenyed a seb.* V. ö. GENYED és EVED.

MEGGEREBÉL, (meg-gerebél); l. MEGGEREBENÉL.

MEGGEREBENÉL, (meg-gerebenél) ösz. áth. Gerebennel bizonyos haj-szőr-gyapjúféle testeket megfésül, megtisztít, megsimít. *Meggerebenelni a tilólt kendert, lent, gyapjút.* Csapók nyelvén *megkártol*, minthogy a csapók gerebenét különösen kártnak nevezik.

MEGGEREBENÉZ, l. MEGGEREBENÉL.

MEGGEREBLYÉL, (meg-gereblyél) ösz. áth. Gereblyével megtisztít, megegyenget. *A felásott földet meggereblyélni. A gazos tarlót meggereblyélni.* V. ö. GEREBLYE.

MEGGEREZDÉL, (meg-gerezdél) ösz. áth. Valamely testen oly metszéseket, rovásokat visz végbe, melyek azt gerezdes alakúvá teszik. V. ö. GEREZDEL.

MEGGERJED, MEGGERJESZT, (meg-gerjed és meg-gerjeszt); l. MEGGYÚL, MEGGYÚJT. „Jéruzsálemet megvötték vala és meggerjesztették vala (succenderúnt) őtet tűzzel." „És úgy a király megharagván parancsola serpenyőket és fazekakat meg-

gerjesztetni (succendi. Bécsi codex). Eléjönnek Szabó Dávidnál is: „Meg-, fölgerjedett a tüz.“ „Meggerjesztem = gyúlasztom.“

MEGGIBÉRÉDIK, (meg-gibérédik) ösz. k. l. MEGGÉMBÉRÉDIK.

MEGGOLYVÁSODIK, (meg-golyvásodik); l. MEGGELYVÁSODIK.

MEGGOMBOLYÍT, (meg-gombolyít); l. MEGGÖMBÖLYÍT.

MEGGONDOL, (meg-gondol) ösz. áth. Valamit észszel meghányvet, s a mellette és ellene szóló okok öszvevetése után határoz vagy következtet. *Gondold meg előbb, ha valamit tenni akarsz. Ha meggondolom, mégis vakmerő voltam! Azt meg nem gondoltad, hogy tettednek ily következete leggen. Én mindent meggondoltam, s elhatároztam magamban, hogy....* Egyezik vele átv. ért. *megfontol.* ‚Meggondol‘ különösen használtatik visszaható névmással is, midőn am. valamire elhatározza magát. *Meggondoltam magamat, nem megyek sehová. Ugyan ne ingadozz oly sokáig, hanem gondold meg végre magadat.*

„Herczeg, jól meggondold magad,
Hogy e földet hamar elhagyjad.“
Csáti Demeter. (Révay véleménye szerént a XV. századból).

Itt a *meg* előre bocsátott gyakorlaton alapuló s bevégzett tényt jelent.

MEGGONDOLÁS, (meg-gondolás) ösz. fn. Cselekvés, midőn valamit észszel meghányunk, s ennek következtében valamit határozunk vagy következtetünk. *Amit a józan ész minden embernek sugal, ahhoz sok meggondolás nem kell.*

MEGGONDOLATLAN, (meg-gondolatlan) ösz. mn. 1) Személyre vonatkozólag am. könnyelmü, hebehurgya, szeles, ki előre nem gondolja meg, mit és miért tesz, ki a dolog mellett és ellene szóló okokat vizsgálóra nem veszi, ki vakon cselekszik. *Meggondolatlan ifju.* 2) Mondjuk az ily személy tetteiről is. *Meggondolatlan beszéd. Meggondolatlan vállalat.* Határozóilag am. meggondolatlanul.

MEGGONDOLATLANSÁG, (meg-gondolatlanság) ösz. fn. Könnyelmüség, hebehurgyaság, szelesség az elhatározásban; a teendő dolgok meg nem fontolása. *Meggondolatlanság volt töled ily jöttment ember becsületébe bízni.*

MEGGONDOLATLANUL, (meg-gondolatlanul) ösz. ih. Könnyelmüleg, hebehurgyán, szeleskedve, az illető dolgot meg nem hányvavetve. *Fontos dologba meggondolatlanul ne fogj.*

MEGGONDOLT, (meg-gondolt) ösz. mn. 1) Személyről szólva, ki valamit észszel meghányvet. *Érett essü, meggondolt férfiak tanácsát követni.* 2) Tettre vonatkozólag, amit az ész meghánytvetett, minden oldalról megvizsgált, és úgy határozott el. *Meggondolt beszéd, itélet. Meggondolt vállalkozás.*

MEGGONDOLTSÁG, (meg-gondoltság) ösz. fn. A fontoló észnek tulajdonsága, melynél fogva előbb meghányvet valamit, mintsem valamire elhatározná magát, vagy véleményét, itéletét kimondaná.

MEGGONDOLVA, (meg-gondolva) ih. Fontolóra véve, észszel meghányvavetve, nem elsietve, nem hebehurgyán. V. ö. MEGGONDOL.

MEGGONOSZBÍT, (meg-gonoszbít) ösz. áth. A Tatrosi codexben am. megbotránkoztat. „Hogy ha te jog szemed meggonoszbeitand tégedet“ (scandalisat te).

MEGGÖBÖD, (meg-göböd) ösz. áth. A székelyeknél am. megver, megpáhol, megpufol. *Egy darab fával jól meggöbödték.* (Kriza J.).

MEGGÖBÖRÖDIK, (meg-göbörödik); lásd: MEGGÉMBÉRÉDIK.

MEGGÖCSÖRTÖSÖDIK, (meg-göcsörtösödik) ösz. k. Göcsörtössé lesz.

MEGGÖMBÖLYÍT v. —GÖMBÖLYIT, (meggömbölyít) ösz. áth. Gömbölyüvé átalakít.

MEGGÖMBÖZ, (meg-gömböz) ösz. áth. Bizonyos eszköznek gömbféle fejet csinál. *Meggömbözni a szegeket. Az úgynevezett gömböstüket meggömbözni.*

MEGGÖRBED, (meg-görbed) ösz. önh. Valamely hajlékony test egyenes irányát vagy állását vesztve görbén meghajlik. *A kőbe vert szeg hamar meggörbed. A görcsösta ujjak meggörbednek. Nehéz teher alatt meggörbed a test.* V. ö. GÖRBE, GÖRBED.

MEGGÖRBESZT, (meg-görbeszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valamely hajlékony test meggörbedjen. *Meggörbeszteni a szeget, a gombostüt, a pipaszurkálót.* V. ö. GÖRBE.

MEGGÖRBÍT v. —GÖRBIT, (meg-görbít) ösz. áth. Abban különbözik a *meggörbeszt* igétől, hogy ebben törzsök a folytonosságot jelentő elavult *görbesz*, amabban pedig az egyszerü állapotot jelentő *görbe*; tehát *meggörbíteni* valamit am. görbére meghajtani, *meggörbeszteni* am. folytonos tartós görbe állapotuvá tenni.

MEGGÖRBÜL v. —GÖRBÜL, (meg-görbül) ösz. önh. Görbén meghajlik, görbévé lesz.

MEGGÖRDÜL v. —GÖRDÜL, (meg-gördül) ösz. önh. Gördülni kezd, gördülni megindúl.

MEGGÖRGET, (meg-görged) ösz. áth. A kandisznó meghágja az emsét vagy kocát.

MEGGÖRNYED, (meg-görnyed) ösz. önh. Valamely teher alatt vagy nyavalya miatt meggörbed.

MEGGÖRZSED, (meg-görzsed) ösz. önh. Erős nyomás vagy tekerés vagy csavarás által meggörbül, összenyomúl.

MEGGUBBAD, (meg-gubbad) ösz. önh. A hajósok nyelvén: *meggubbad a hajó*, midőn annak eleje és hátulja meg- vagy leszáll, közepe pedig változatlan marad, mi leginkább roszul terhelés folytán áll elé. (Kenessey Albert).

MEGGUBOZ, (meg-guboz) ösz. áth. Megbúboz, megtépász.

MEGGUGÁSODIK, (meg-gugásodik) ösz. k. Gugássá lesz.

MEGGÚZSOL, (meg-gúzsol) ösz. áth. Gúzsba öszveköt; gúzszsá öszveteker.

MEGGUZSORODIK, (meg-guzsorodik) ösz. k. Gúzsként öszvetekeredik.

MEGGY, fn. tt. *meggy-et*, harm. szr. —*e*. A meggyfának csontáros gyümölcse. *Piros, fekete meggy. Spanyol, hólyagos meggy. Sajmeggy. Savanyú meggy.* Bővebben l. MEGGYFA alatt.

MEGGYAK, (meg-gyak) ösz. áth. Hegyes eszközzel megszúr. *Dárdával, kardhegygyel meggyakni valakit. Ösztökével meggyakni az ökröt.* Ez igét hajdan komoly tisztes beszédben is használták, ma pedig egyedül trágár értelemben vcszik. V. ö. GYAK.

MEGGYAKÁZ, (meg-gyakáz) ösz. áth. Gyakával megerősít. Székely szó. V. ö. GYAKA.

MEGGYAKDOS v. GYAKDOZ, (meg-gyakdos v. -gyakdoz) ösz. áth. Sokszor meggyak. „Vas szegökvel meggyakdosták." (Benigna asszony imakönyve).

MEGGYAKROL, (meg-gyakrol) ösz. önh. A Bécsi codexben am. meghirdettetik. „És midőn királynak parancsolatja meggyakrolt volna" (percrebruisset. Eszter II. fejezet. Ruth I.fejezetében pedig: „Igen gyors hír gyakrola", azaz terjede — percrebruit —). A fordító alkalmasint maga csinálta ügyetlenül a ‚crebro' (= gyakran) szó után.

MEGGYAKROZ, (meg-gyakroz) ösz. áth. A székelyeknél Kriza J. szerént am. sürün tüzdeli lábát a tánczban.

MEGGYALÁZ, (meg-gyaláz) ösz. áth. Valakit becsületében megsért, megszégyenít, mások gúnyjának, megvetésének kitesz. *Rágalmak által meggyalázni valakit. Az elvetemedett leány meggyalázza szüleit. Gúnyiratokkal, hírlapokban meggyalázni valakit.* Mondják a hidegről is, midőn ez valakit általjár, megcsigáz. *Meggyalázta a hideg.* Vadásznyelven ‚megcsúfol' helyett is használtatik. Viszszaható névmással am. saját erkölcstelen viselete által szégyent hoz maga fejére. *Ki a becsületes embert bántja, az maga magát gyalázza meg.* (Km.). V. ö. GYALÁZ.

MEGGYALÁZÁS, (meg-gyalázás) ösz. fn. Bántalmazó cselekvés, mely által meggyaláznak valakit. V. ö. GYALÁZ.

MEGGYALÚL, (meg-gyalúl) ösz. áth. Gyaluval megsimít, megegyenget valamit. *Meggyalulni a deszkát, sindelyt.* V. ö. GYALÚL.

MEGGYÁMBÁL v. —GYÁMBÁSZ, (meggyámbál v. -gyámbász) ösz. áth. Meggyömötöl v. gyömöszöl, megzömöcsköl, öszvegyűr, erővel megnyomkod; továbbá megtép v. -tépász.

MEGGYÁMOLÍT, (meg-gyámolít) ösz. áth. Gyámokkal, támasztékkal ellát valamit, hogy állva maradjon, hogy el ne dőljön. *Meggyámolítani a falakat, palánkot.* Átv. ért. valakit megsegít. *Az árvákat, szükölködőket meggyámolítani.* V. ö. GYÁMOL.

MEGGYANÍT, (meg-gyanít); lásd: MEGGYANÚL.

MEGGYANTÁZ, (meg-gyantáz) ösz. áth. Gyantával megken. *Meggyantázni a hegedűvonót.* V. ö. GYANTA.

MEGGYANÚL, (meg-gyanúl) ösz. áth. Valamit gyanúba vesz, gyanukép előre megérez, megsejt valamit. *E dolgot már régen meggyanúltam.* Ritka használatu szó. V. ö. GYANÚ.

MEGGYÁPOL, (meg-gyápol) ösz. áth. Megfedd, meggyaláz. V. ö. GYÁPOL.

MEGGYAPONIK, (meg-gyaponik) ösz. k. Felgyúlad, fölgerjed. V. ö. GYAPONIK.

MEGGYAPORODIK, l. MEGGYARAPODIK.

MEGGYARAPODIK, (meg-gyarapodik) ösz. k. Mondjuk állatokról és növényekről, midőn tenyészés által megszaporodnak, megsokasodnak. Átv. ért. am. meggazdagodik vagy megnövekszik. *Jó gazdálkodás által meggyarapodni.* V. ö. GYARAPODIK.

MEGGYÁRT, (meg-gyárt) ösz. áth. Gyártva elkészít.

MEGGYBOR, (meggy-bor) ösz. fn. Meggy levéből készített borféle szeszes ital. Máskép: *meggyvíz.* V. ö. MEGGY.

MEGGYÉNGÍT, (meg-gyéngít) ösz. áth. lásd: MEGGYÖNGÍT.

MEGGYÉNGÜL, (meg-gyéngül) ösz. önh. lásd: MEGGYÖNGÜL.

MEGGYÉPÉSÉDIK, (meg-gyépésédik) ösz. k. Benövi s elszaporodik rajta a gyep. *Az elhagyott utak, szántóföldek meggyepesednek.*

MEGGYERÉKÉZIK, (meg-gyerékézik) ösz. k. Gyermeke születik, megbabázik. *A várt idő előtt meggyerekezett.*

MEGGYÉRÍT v. —GYÉRIT, (meg-gyérít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaminek sürü sokasága megritkul. *Meggyéríteni a sürü erdőt. Meggyéríteni a buján tenyésző cserjét. A sok vadász meggyériti a nyulakat.* V. ö. GYÉR.

MEGGYERMÉKÉZIK, (meg-gyermékézik) ösz. k. l. MEGGYERÉKÉZIK.

MEGGYÉRÜL v. —GYÉRÜL, (meg-gyérül) ösz. önh. Sürü sokasága megritkúl, megkevesbedik. *A pusztító egerek által, és száraz fagyban meggyérült a vetés. Némely vidékeken igen meggyérültek az erdők.* V. ö. GYÉR.

MEGGYES, (1),(meggy-es) mn. tt. *meggyes-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Meggyel bővelkedő; vagy meggyel töltött, készített; vegyített. *Meggyes kosár. Meggyes pálinka.* (‚Meggyel' szigorun véve így volna irandó: ‚meggygyel', = meggy-vel; de helyesirási szabályunk szerént három mássalhangzót egymásután soha sem írunk; így ‚tettel' nem: ‚tetttel.')

MEGGYES, (2), (mint föntebb) fn. tt. *meggyes-t*, tb. —*ek*. Kert, melyben meggyfák tenyésznek.

MEGGYES, (3), faluk Sopron és Szala m., puszták Veszprém és Bihar m., erdélyi város Meggyes székben, ARANYOS—, mváros Szathmár megyében; helyr. *Meggyes-re, —en, —ről.*

MEGGYFA, (meggy-fa) ösz. fn. Molnár A. szótárában *cerasus*. Diószegi füvészkönyve szerént a húszhímesek seregébe, és egyanyások rendébe tartozó csontáros gyümölcsü fák egyik neme (pruni species), mely alá a cseresnyefa is tartozik; Gönczy Pál pedig az egész nemnek ‚cerasus' és magyarul szintén ‚meggy' nevet ad. Ezek szerént meggyfák neve alatt értetnek azon csontárgyümölcsü fák, melyeknek csészéji ötmetszésüek, (metszései láncsásak, némely fajokban hátratüremlettek), csontárjaiknak (melyek gömbölyüek vagy szívformák) makkja csonthéju, nemlikacsos, kétfelé váló, választékja kevessé tetszik ki. Vannak cserjefajai is. E nem alá tartoznak, mint ismertebbek: *Zelnicse meggy* (prunus padus, Gönczy P. szerént: cerasus padus), máskép köznépiesen: *kutya* v. *vad*, v. *gerezdes cseresnye;* továbbá *sajmeggy*, melynek cserjéje alacson, máskép: *törpe cseresnye* (prunus mahaleb, Gönczy P. szerént: cerasus mahaleb); *borostyán-meggy* (laurocerasus); *cseplesz-meggy* (chamaecerasus); *borüsü meggy* (prunus cerasus, Gönczy P. szerént: cerasus acida, magyarul: *savanyú meggy*), ez maga a közönségesen úgynevezett ‚meggy', melynek virágzó ágai ernyőforma bokrosak, két, négy s többvirágúk, bokrai rövid kocsányon állanak, levelei tojáskerek-láncsásak, kopaszok, simák, gyümölcse vörös vagy feketés, s ízre leginkább savanyú. Kitünő nemes fajtája a *spanyol meggy; cseresnye meggy*, (prunus avium, Gönczy P. szerént: cerasus dulcis, magyarul: *édes meggy*), mely maga a közismeretü kerti cseresnye.

Mi a ‚meggy' szónak eredeti jelentését illeti, gyöke rokonnak tekinthető vagy a *bogy, mogy* gyökökkel (bogyó, mogyoró szókban); vagy pedig a *méz* (szanszkritul: *madhu*) *és mezga, mézga* szókkal, mert ezen nemü fákból legtöbb mezga forrad ki, mely mind szinére, mind ízére nézve némileg a mézhez hasonló. Így kapta nevét a *nyirfa* is azon bőséges *nyiroktól*, melyet kivált tavaszkor, magában rejt, így a *szurkos fenyő* a szuroktól. Ha figyelembe veszszük, hogy a *s* és *d* mint rokonhangok más nyelvekben is, nemcsak a magyarban, fel szoktak cseréltetni, nem hibáztathatjuk azokat, kik e szót így is írják *medgy*, mintha gyöke volna *med*, melyből lett *med-i, med-j*, végre *medgy, meggy*. Sőt gyökül *med* (= *ned*) is vétethetik, a midőn *medi* = *medj* nedvvel bővelködő gyümölcsöt jelentene.

MEGGYILKOL, (meg-gyilkol) ösz. áth. Szoros ért. gyilokkal, vagy gyilokféle hegyes eszközzel megöl valakit. *Orozva meggyilkolni az utast.* V. ö. GYILKOL.

MEGGYKERT, (meggy-kert) ösz. fn. Kert, melyben különösen meggyfákat termesztenek.

MEGGYÓGYÍT v. —GYÓGYIT, (meg-gyógyít) ösz. áth. Valakinek v. valaminek beteg állapotát megszünteti, s egészségét visszaadja. V. ö. GYÓGYÍT.

MEGGYÓGYÚL v. —GYÓGYUL, (meg-gyógyúl) ösz. önh. Beteges állapota megszünvén, testi, illetőleg lelki épségét, egészségét visszakapja.

MEGGYOMLÁL, (meg-gyomlál) ösz. áth. Növények, vetemények közől a gyomot kitépi, kiirtja. *Meggyomlálni a mákot, a zöldséges kertet.*

MEGGYOMOSODIK, (meg-gyomosodik) ösz. k. A gyom megszaporodik rajta vagy közötte. *Meggyomosodik az elhagyott ugar. Meggyomosodik a kapálatlan szőlő.* V. ö. GYOM.

MEGGYOMROZ, (meg-gyomroz) ösz. áth. Valakinek hasát ököllel, vagy rátérdepelve erősen megnyomkodja, meggyötri, meggyömöszöli. *Vetélytársát földhöz vágta, azután rátérdepelve meggyomrozta.*

MEGGYÓN, meg-gyón) ösz. áth. Szoros egyházi ért. gyónva megvallja bűneit. Szélesb ért. őszintén megmondja, megvallja amit hibázott, vagy vétett; s általában amit magában titkosan gondol vagy gondolt. „Ím azért én meggyóntam te Kegyelmednek az én lelkiismeretemnek titkait." Báthory István király. (Történelmi Tár VIII. k.). V. ö. GYÓNIK.

MEGGYÓNIK, (meg-gyónik) ösz. k. A keresztény, különösen katholika hitvallás szokása szerint a gyónást elvégzi. V. ö. GYÓNÁS.

MEGGYÓNTAT, (meg-gyóntat) ösz. áth. Mondjuk egyházi személyről, midőn az illető hívek gyónását meghallgatja, üdvös oktatásokat és intéseket ad, elégtételi teendőket rendel, s kellő föltételek mellett feloldozza őket. V. ö. GYÓNTAT.

MEGGYORSÍT, (meg-gyorsít) ösz. áth. Gyorssá tesz, gyors mozgásba hozva siettet. *Lépéseit meggyorsítani.*

MEGGYÖKERESÉDIK, (meg-gyökeresédik) ösz. k. Gyökeret vagy gyökereket ereszt.

MEGGYÖKEREZÉTT, (meg-gyökerezétt) ösz. mn. Minek gyökerei megszaporodtak, megerősödtek. *Meggyökerezett agg fák.* Átv. ért. ami rögzött szokássá vált, mit egyhamar kiirtani nem lehet. *Meggyökerezett érzékiség, gonoszság, szokások.*

MEGGYÖKEREZIK, (meg-gyökerezik) ösz. k. Gyökeret vagy gyökereket ereszt. Különösebben gyökerei megszaporodnak, megerősödnek. *Némely növények úgy meggyökereznek, hogy alig lehet kiirtani.* Átv. ért. megrögzött szokássá válik.

MEGGYÖMÖR, (meg-gyömör) l. MEGGYÖMÖZ.

MEGGYÖMÖTÖL v. —GYÖMÖSZÖL, (meggyömötöl v. —gyömöszöl) l. MEGGYÁMBÁL.

MEGGYÖMÖZ, (meg-gyömöz) ösz. áth. 1) Meggyomroz. 2) Megdöröcsköl, öszvegyúr, öszvezúz. 3) Tömegbe gömbölyít.

MEGGYÖNGÍT v. —GYÖNGIT, (meg-gyöngít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki vagy valami gyöngévé legyen. Itt a *meg* teljesen bevégzett tényt jelent. *A rendetlen, mértékletlen élet meggyöngíti a testet és a lelket.* V. ö. GYÖNGE.

MEGGYÖNGÜL v. —GYÖNGÜL, (meg-gyöngül) ösz. önh. Ereje, hatása, szilárdsága megkevesbül. *Betegségben meggyöngül a test.* Időjárásra vonatkozva am. enged, meglágyúl, hidegsége múlik. *Az idő meggyöngült, aligha eső nem lesz.* V. ö. GYÖNGE.

MEGGYÖTÖR, (meg-gyötör) ösz. áth. Fakgatva, nyomkodva, gyürve, gyömöszölve, csigázva megkínoz valakit. Mondatik átv. ért. lelki kinzásról is.

MEGGYŐZ, (meg-győz) ösz. áth. 1) Vetélytársán testi erővel vagy ügyességgel, csellel kifog, s némi hatalmat, felsőséget gyakorol fölötte. *Meggyőzni az ellenséget. Birkozásban, párviadalban, futtatásban, hadijátékban meggyőzni valakit.* 2) Szellemileg fölülmúlja a versenytársat. *Feleselésben, vitatkozásban meggyőzni az ellenvéleményüeket.* 3) Erkölcsileg kényszerít valakit, hogy bizonyos állítást igaznak ismerjen vagy ráálljon valamire. *Alapos okok által meggyőzni valakit a felől, hogy . . . .*

„Több kéréssel fija kérte és sürgette,
Eltökéllett szivét végre meggyőzhette!"

Dugonics.

MEGGYŐZHETETLEN v. —GYŐZHETLEN, (meg-győzhet[et]len) ösz. mn. Akit meggyőzni, akin testi vagy szellemi erővel kifogni nem lehet. Határozóként am. meggyőzhetetlenül.

MEGGYŐZŐDÉS, (meg-győződés) ösz. fn. A gondolkodó észnek azon öntudatos állapota, midőn valamit alapos okoknál fogva bizonyosnak ismér és tart. *Meggyőződést szerezni valami felől.* Jelenti magát az öntudatot, s erkölcsi önérzetet is. *Meggyőződésből tenni valamit. Ez meggyőződésem ellen van, nem tehetem.* „Nem az, kinek sok eszméje, de kinek meggyőződése van, az válhatik nagy emberré." B. Eötvös József (Gondolatok). V. ö. MEGGYŐZŐDIK.

MEGGYŐZŐDIK, (meg-győződik) ösz. belsz. Alapos okoknál fogva valamely dolognak igazsága, mibenléte felől bizonyosságot szerez magának, vagyis mintegy belsőleg kényszerül, hogy valamit igaznak tartson. *Meggyőződni az Isten létéről, a lélek halhatatlanságáról. Hiteles tanúk bisonyitása után meggyőződik a biró a tény mibenléte felől.* Különbözik tőle a külszenvedő *meggyőzetik.*

MEGGYPEJ, (meggy-pej) ösz. mn. Lóról mondják, melynek pirosas szine a meggyéhez hasonló.

MEGGYSZÍN, (meggy-szín) ösz. fn. és mn. Olyféle piros szín vagy szinü, milyen a meggyé. *Meggyszin posztóból való mente, dolmány.*

MEGGYSZINÜ, ösz. mn. lásd : MEGGYSZIN alatt.

MEGGYTÖRŐ, (meggy-törő) ösz. fn. Varjufaj, mely kemény héju magokkal, mint mogyoróval, tobozzal, különösen meggyel él. (Corvus cariocactes. L.).

MEGGYUJT, (meg-gyujt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami tüzet fogjon, és égjen. *Meggyujtani a gyertyát, lámpát.* Különösen kártevő szándékból tüzet tesz, hogy elégjen valami. *Meggyujtani a házat, kasalt, asztagot.*

„Meggyujtá a kincset, és mind megégeté."

Zrinyi.

V. ö. GYUJT.

MEGGYÚL, (meg-gyúl) ösz. önh. Tüzet fog és ég. *A száraz fa hamar meggyúl.*

MEGGYÚLAD v. —GYULAD, (meg-gyúlad) ösz. önh. Abban különbözik a *meggyúl* igétől, hogy ez egyszerüen fejezi ki valamely testnek azon állapotát, midőn tüzet fog; amaz pedig magában foglalja azon belső müködést is, melynél fogva valami égővé lesz. V. ö. GYÚL, GYÚLAD.

MEGGYÚLASZT v. —GYULASZT, (meg-gyúlaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami meggyúladjon. *Fújtatóval meggyúlasztani a szenet. A sebes és tartós menés néha meggyúlasztja a kereket.* V. ö. GYÚLAD, GYÚLASZT.

MEGGYÚR, (meg-gyúr) ösz. áth. Ököllel, könyökkel, térddel, vagy lábbal erősen megnyomkod, megdagaszt, megtömöszöl valamit. *Meggyúrni a kenyérnek való tésztát. Meggyúrni a vályognak, tapasznak való sárt. Meggyúrni a csömörös ember hátát. A csilaj bika meggyúrta a csordást. A kalaposok meggyúrják a kalapnemezt.* V. ö. GYÚR.

MEGGYŰJT, (meg-gyüjt) ösz. áth. Összehalmozva megtakarít, meggazdálkodik holmit. *Havi keresményét nem költi el egészen, hanem egy részét meggyüjti.* Itt a *meg* azért látszik összekötő értelemmel bírni, mert már a ‚gyüjt' ige is ily jelentésü. Visszaható névmással, *meggyüjteni magát,* am. meggazdagodni. V. ö. GYŰJT.

MEGGYŰL, (meg-gyül) ösz. önh. Megsokasodik, megszaporodik, t. i. a részeknek egymásutáni összehalmozódása által. *Meggyül a baja,* am. sok baja jön össze. *Meggyül a seb,* midőn az eves, genyes nedv megszaporodik benne. V. ö. GYŰL.

MEGGYŰLEKEZIK, (meg-gyülekezik) ösz. k. Régiesen pl. a Nádorcodexben am. összegyül.

MEGGYŰLESZT v. —GYÜLESZT, (meg-gyüleszt) ösz. áth. Eszközli, hogy meggyüljön valami. Mondják különösen sebekről, daganatokról. *A körömméreg meggyülesztí az ujjat.* V. ö. MEGGYŰL.

MEGGYŰLIK v. —GYÜLIK, (meg-gyülik) ösz. önh. Dunántúli tájszólás szerént am. a közönségesebb *meggyül.* Egyébiránt, ha az ‚ikes' igéknek általában szenvedő értelmet tulajdonítunk, helyesebb volna: ‚meggyülik', ‚vérzik', ‚omlik', ‚hajlik' stb. hasonlatára.

MEGGYŰLÖL, (meg-gyülöl) ösz. áth. Kebelében kellemetlen idegenítő érzés támad valaki iránt, melynél fogva nem csak vonzalma nincs hozzá, hanem magától, mint utálatost, eltávolítani törekszik. V. ö. GYÜLÖL.

MEGGYŰR, (meg-gyür) ösz. áth. A *meggyúr* igének vékonyhangu módosulata, s azon különbség van köztök, mi a *gyúr* és *gyür* között; amaz t. i. nagyobbszerü, emez valamivel kisebbféle nyomkodást, törést, zúzást jelent. V. ö. GYÚR, GYÜR.

MEGGYÜREMLIK, (meg-gyüremlik) ösz. k. Valamely gyürődést kap. *Meggyüremlett a kivasalt inggallér. Meggyüremlik a hajókötél,* különösen az új, midőn azt karikájából kibontják, azaz oly csavarodások képződnek rajta, melyek azt görcsössé teszik, s

megegyengetik; ez értelemben néhutt másképen: *megmacskásodik* (Kenessey Albert).

MEGGYVÍZ, (meggy-víz) ösz. fn. Meggyfa gyümölcséből készített szeszes ital; másk ép: *meggybor.*

MEGHÁBORGAT, (meg-háborgat) ösz. áth. Gyakran vagy folytonosan megháborít, megzavar, nyugtalanít.

„Vagytok-e még többen? s mit akartok fecskebeszédűk?
Vagy vígságtokat én megháborgattam-e, hogy most
Rajtam üt a sok nyelv, s fülemet nem hagyja nyugonni."
Vörösmarty.

MEGHÁBORÍT, (meg-háborít) ösz. áth. A békében, nyugalomban levőt megzavarja, nyugtalanná teszi. „Megháborejtotta a népet" (commovit populum. Müncheni vagy Tatrosi cod.). Különösen, *valakit elméjében megháborítani*, am. eszét megzavarni, megbolondítani. V. ö. HÁBORÍT.

MEGHÁBORODIK, (meg-háborodik) ösz. k. Békés, csendes, nyugalmas állapota megzavarodik. Megháborodik az emberi kedély, midőn valamely méltatlanság, bántalom, vagy rendkivüli kedvetlen indulat mozgalomba hozza. *Elmében megháborodni*, am. megtébolyodni.

MEGHÁBORODOTT, (meg-háborodott) ösz. mn. A kedély vagy elme müködéseire vonatkozólag am. ami rendes nyugalmát elvesztette, vagy megzavarodott. *Megháborodott szívvel nézni az iszonyu méltatlanságot. Megháborodott elme.* V. ö. HÁBORODIK.

MEGHÁBORÚL, (meg-háborúl) ösz. önh. Régies szó, például a Nádor-codexben, Tatrosi codexben ‚megháborodik' helyett; l. ezt. „Megháborúland a víz" (turbata fuerit aqua).

MEGHABOZ, (meg-haboz) ösz. áth. Valamit habossá tesz. *Szappannal meghabozni a mosóvizet. Borotválkozáskor meghabozni a szappant.* Átv. ért. habos alakuvá tesz. *Meghabozni valamely szövetet. Aczélt meghabozni.*

MEGHADARÍT, (meg-hadarít) ösz. áth. l. HADARÍT alatt.

MEGHÁG, (meg-hág) ösz. áth. Valamely magas helyre, nevezetesen dombra, halomra, hegyre fölmegy. *Meghágni a havasokat. Oly meredek hegy, bércz, hogy gyalog sem lehet meghágni.* Különösen mondják a bikáról, csödörről, kosról, midőn az üszőt, kanczát, juhot megugorják. V. ö. HÁG, HÁGÓ.

MEGHÁGAT, (meg-hágat) ösz. miv. Eszközli, hogy a csödör stb. illető nőstényét meghágja.

MEGHAGY, (meg-hagy) ösz. áth. 1) Valamit tovább létezni, maradni enged, valamire szán. *A legszebb malaczot maglónak meghagyni. Vágáskor az épületnek való sudarasb fákat meghagyni. A méhészek télre néhány kas méhet meg szoktak hagyni. Kár volna ezt a borjút kiherélni, hagyjuk meg bikának.* 2) Valakinek teendőül hagy valamit, vagyis megmondja, megparancsolja neki, hogy valamit bizonyos idő alatt megtegyen, vagy bizonyos rendszabályhoz tartsa magát. *A gazda elutazván, meghagyta az öreg szolgának, hogy vigyázzon a házra. Erősen meghagyom, hogy estvére kiki itthonn legyen.* 3) Régiesen am. elhagy. L. MEG, (2), alatt.

MEGHAGYÁS, (meg-hagyás) ösz. fn. Megbizás neme, mely által valakinek hatályosan, s némileg parancsolva kötelességgé tesznek valamit. *A gazda meghagyásából szántani mentek a béresek. Fizetési meghagyás* váltótörvényszéki s némely más hatósági eljárásban oly rendelet, melynél fogva valakinek bizonyos öszveg kifizetése végrehajtási fenyegetés alatt kötelességévé tétetik (Zahlungsauftrag, Zahlungsauflage).

MEGHAGYIGÁL, régiesen és tájdivatosan am. meghajigál. l. MEGHAJIGÁL.

MEGHAGYMÁZ, l. MEGHAJMÁZ.

MEGHÁJAZ, (meg-hájaz) ösz. áth. Hájjal megken. *Meghájazni a kocsitengelyt. A pirított kenyeret meghájazni.*

MEGHAJIGÁL, (meg-hajigál) ösz. áth. Többször hajítva megdob, megtalál, megüt valakit. *A dévaj fiúk hólaptával meghajigálják egymást. Sárral, kővel meghajigálni valakit.* V. ö. HAJIGÁL.

MEGHAJÍT, (meg-hajít) ösz. áth. Hajítva megtalál, vagy megüt valakit vagy valamit. *Kővel meghajítani az ugató kutyát. A csatangoló tinót meghajítani bottal. Parittyával meghajítani valakit.* V. ö. HAJÍT.

MEGHAJLAD, (meg-hajlad) ösz. önh. Meggörbed, meghomorodik, megvetemedik. V. ö. HAJLAD.

MEGHAJLIK, (meg-hajlik) ösz. k. Külső erőszak vagy belgyengülés következtében szilárdságát, merev állását vesztvén meggörbed. *Sok gyümölcs terhe alatt meghajlik az ág A vén ember térde, dereka meghajlik. Nagy szekerek alatt meghajlik a hidgerenda. Sok tál alatt meghajlik a deszkaasztal.* V. ö. HAJLIK; és MEGHAJOL.

MEGHAJMÁZ, (meg-hajmáz) ösz. áth. Hajmával megfüszerez. *Meghajmázni a rostélyost, a gulyásos húst, a paprikás halat, a burgonyasalátát.*

MEGHAJNALOZ, (meg-hajnaloz) ösz. áth. Székely tájszólás szerént am. az új házaspárt a menyekző másod napján virradóra zeneszóval megtiszteli. *Meghajnalozni a vőlegényt és mennyasszonyt.*

MEGHAJOL, (meg-hajol) ösz. önh. Szoros ért. mondjuk emberről, midőn önakaratból, nem kényszerítve meggörbed. *Meghajol, hogy fölvegyen a földről valamit. A lovag, midőn sebesen vágtat, meghajol a nyeregben. Hajolj meg, hogy az ág ki ne szúrja szemedet.*

„Ág ha volnék, meghajolnék
Én is szívesen." Vörösmarty.

Átv. ért. a felsőbb hatalom előtt megalázza magát. *Büszkébb, hogysem a bitorló hatalom előtt meghajoljon.* V. ö. HAJOL és MEGHAJLIK.

MEGHAJSZOL, (meg-hajszol) ösz. áth. Hajszolva megkerget. V. ö. HAJSZOL.

MEGHAJT, (meg-hajt) ösz. áth. 1) Valamely szilárd, vagy egyenes állásu testet meggörbít vagy kanyaruvá tesz. *Meghajtani a vas szeget, drótot, pipaszárt. Meghajtani a hordó dongáját, a keréktalpfát. Meghajtani magát*, am. tiszteletképen meghajolni.

„Mily csábító mozdulattal
Hajtja meg fejét." Vörösmarty.

Ezen igének alkotó része azon *hajt*, melyben alapeszme a görbülés, s rokon a keményebb *kaj, kajmó, kajcs, kajsza, kajla* szók gyökével, mintha volna : *meg-kajt*. 2) Erősen üzőbe vesz, folytonosan kerget, különösen igás barmokat mértéken túl használ valamely dologban. *Meghajtani a lovat, ökröt.* Átv. ért. mondják oly ételekről vagy gyógyszerekről, melyek lágy hast okoznak. *A zsiros étel meghajtotta a hasát. Ezen gyógyszer bizonyosan meghajt.* Ezen értelemben vett *hajt* igének gyöke az üzést jelentő *haj !* indulatszó. V. ö. HAJT.

MEGHAL,(meg-hal) ösz. önh. m. *meghalt* v. *megholt*. Szoros ért. emberről mondjuk, midőn élni megszünik. A többi állat *megdöglik* vagy *elvész*. A nép némi kegyeletből a méhről szokta még mondani, hogy meghal. Régente lóról is mondották pl. egy 1559-diki levélben (Szalay Á. 400 m. l.). Emberekről: „Ábrahám megholt és próféták megholtanak." (Tatrosi cod.). *Meghalt a gyermek oda a komaság.* (Km.).Amely föld tégedet meghalvád fogadand, azon haljak meg." Bécsi codex.

„Mi vitézül éltünk, vitézül meghaljunk."
Zrinyi.

„Ha meghalok sem bánom,
Úgy sincs engem ki szánjon."
Népdal.

„Meghalok, meghalok,
Még beteg sem vagyok." Népd.

V. ö. HAL, ige.

MEGHÁL, (meg-hál) ösz. önh. Mondjuk idegenről, utasról, midőn éjszaka alvás végett megmarad valahol. *Meghálni a csárdában. Eltévedvén kénytelenek lettünk a szabad ég alatt meghálni.* V. ö. HÁL.

MEGHALAD, (meg-halad) ösz. áth. 1) Haladva túlmegy bizonyos téren, vonalon, ponton. *Meghaladni a hegy ormát. Meghaladni a kitüzött czélt.* 2) Túl megy bizonyos időn. *Meghaladta* (az idő) *tiz órát. Meghaladta idejét, esztendejét.* (Szabó D.). 3) Átv. ért. bizonyos tulajdonságra nézve valamit fölülmúl. *Reményünket, várakozásunkat meghaladtad. E paripa minden versenytársait meghaladja nem csak futásban, hanem szépségben is.* V. ö. HALAD.

MEGHÁLÁL, (meg-hálál) ösz. áth. Valamit hálával viszonoz. *Köszönettel, viszonyos szolgálattal meghálálni a vett jótéteményt.* Itt is a ‚vissza' nem a *meg*, hanem *hálál* szóban rejlik.

MEGHÁLÁLHATATLAN v. —HÁLÁLHATLAN,(meg-hálálhat[at]lan) ösz. mn. Amit meghálálni, kellőleg megköszönni nem lehet. Határozóként am. meg nem hálálhatólag, meghálálhatlanul.

MEGHALÁLOZIK, (meg-halálozik) ösz. k. Halálos küzdelmekben élni megszünik. Különbözik tőle: *meghal*, mely egyedül azon átmeneti pontot fejezi ki, midőn haldoklás után az életnek vége szakad.

MEGHALÁS, (meg-halás) ösz. fn. Az emberi élet megszünése. *Meg kell lenni, mint a meghalásnak.* Km.

MEGHÁLÁS, (meg-hálás) ösz. fn. Az éjjeli időnek hálva való eltöltése valamely idegen helyen.

MEGHALÁSZ, (meg-halász) ösz. áth. Halászva megkutat, megjár, megtapogat bizonyos vizet. *Tapogatóval meghalászni az ereket, öntéseket.* V. ö. HALÁSZ.

MEGHALAVÁNYÍT v. —HALVÁNYÍT,(meghalaványít) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy valaki vagy valami halaványnyá legyen. *Az ijedés meghalaványította őt. A kelő hajnal meghalaványítja a csillagokat.* V. ö. HALAVÁNY.

MEGHALAVÁNYODIK v. —HALVÁNYODIK, (meg-halaványodik) ösz. k. Bőrét, különösen arczát, tartós halavány szin lepi meg. *A napvilág elől elszárt rabok meghalaványodnak.* Mondják más testekről is, midőn fehéres szint öltenek az előbbi élénk szin helyett. *Az elfonnyadt rózsalevelek meghalaványodnak.* Különbözik tőle a futólagos arcszinváltozást jelentő *elhalaványodik*. V. ö. HALAVÁNY.

MEGHALL, (meg-hall) ösz. áth. Akármiféle hangot vagy szót észre vesz, vagy valaminek hire fülébe jut; szóból, beszédből megtud valamit. *Meghallani az ebugatást. E nagy harangot a szomszéd faluban is meghallják. Ha meghalljátok az ágyudörgést, mindnyájan talpra keljetek. Mindjárt meghallottam, mi történt.*

„A Dráva partjai meghallák keservem."
Zrinyi.

V. ö. HALL. A régieknél eléjön ‚meghallgat' helyett is. „Meghallattatott (exaudita est) te imádságod." (Tatrosi codex).

MEGHALLGAT, (meg-hallgat) ösz. gyak. áth. 1) Valamely folytonosan tartó hangot vagy zenét, vagy beszédet figyelemmel kisér. *Meghallgatni az éneklő csalogányt, a hegedüsöt. Meghallgatni a szónok beszédét.*

„Meghallgassad, beglerbég ! vedd jól eszedbe,
Értem kis királyfi vagyon nagy inségbe."
Tinódi.

2) Különösen valamely kérelmet részvéttel hallgat, kegyesen fogad. *Meghallgatni az alattvalók folyamodását. Hallgasd meg, Uram, könyörgésünket.* V. ö. HALLGAT.

MEGHALLGATATLAN, —HALLGATLAN, (meg-hallgat[at]lan) ösz. mn. Amit figyelemre nem

méltattak; akire bizonyos ügyben nem hallgattak. *Meghallgatlan panasz. A meghallgatlan félt nem lehet elitélni.* Határozóként am. meg nem hallgatva, meghallgatlanul.

MEGHALLGATATLANUL, MEGHALLGATLANUL, (meg-hallgat[at]lanul) ih. A nélkül, hogy meghallgatták volna. *Meghallgatatlanul kárhoztatni valakit.*

MEGHALLIK, (meg-hallik) ösz. k. Általán, a hang vagy szó elégséges benyomással bír, hogy a fülek felfogják, s az ész tudatára juttassák. *Csendes éjjel a legkisebb nesz is meghallik. Oly értelmesen és hangosan beszél, hogy szava a templom minden zugaiban meghallik.* Ezen ige csak egyes számu harmadik személybenhasználtatik: *meghallék, meghallott, meghallják, meghallanék, meghallandik.* V. ö. HALLIK.

MEGHALT, (meg-halt) ösz. mn. Aki végképen megszünt élni. *Imádkozzunk meghalt felebarátunk lelkéért.* Máskép: *megholt*; s más igékkel: *elhúnyt, elnyugodott, elszenderült, az Úrban boldogult* stb.

MEGHALVÁNYÍT, l. MEGHALAVÁNYÍT.

MEGHALVÁNYODIK, l. MEGHALAVÁNYODIK.

MEGHALVÁNYÚL, ösz. önh. l. MEGHALAVÁNYODIK.

MEGHAMISÍT, (meg-hamisít) ösz. áth. Roszszabbféle vagy idegen részek hozzáadása, belekeverése által megront, alábbvalóbbá tesz valamit. *Meghamisítani a hegyaljai borokat. Meghamisítani az aranyat, ezüstöt.* Különösen, irományokra, oklevelekre vonatkozólag am. az eredetin valamit változtat, vagy valamit hozzáad vagy elveszen belőle. *A végrendeletet meghamisítani.*

MEGHAMISÍTÁS, (meg-hamisítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valaki meghamisít valamit. *Oklevelek meghamisításáért perbe idézni valakit.* V. ö. MEGHAMISÍT.

MEGHAMISÍTATLAN, MEGHAMISÍTLAN, (meg-hamisít[at]lan) ösz. mn. Meg nem hamisított. *Meghamisítlan bor.* Határozóként: meg nem hamisítva, meghamisítlanul.

MEGHAMISÍTHATATLAN v. —HAMISÍTHATLAN, (meg-hamisíthat[at]lan) ösz. mn. Amit meghamisítni nem lehet. *Meghamisíthatlan bankjeggek.* Határozóként, amint meghamisítni nem lehet, meghamisíthatlanul.

MEGHÁMOZ, (meg-hámoz) ösz. áth. Bizonyos gyümölcsöket vagy héjas testeket hámjaiktól, azaz héjaiktól megtisztít. *Meghámozni az almát, körtét, baracskot. Meghámozni a kenyeret.* A fát, vesszőt meghántják, nem hámozzák'; noha ‚hánt' is ‚hám'-tól származik. V. ö. HÁMOZ, HÁNT, MEGHÁNT.

MEGHAMVASODIK, (meg-hamvasodik) ösz. k. Hamvassá lesz (bevégzetten).

MEGHAMVAZ, (meg-hamvaz) ösz. áth. Hamuval meghint. *Meghamvazni a sikamlós utat.* Különösen, hamvazó szerdán a pap a hivek homlokát hamuval megdörgöli, emlékeztetvén őket az élet mulandóságára.

MEGHANCSIKOL, MEGHANCSIKOZ, (meghancsikol v. —hancsikoz) ösz. áth. 1) Hancsikkal vagyis hancscsal beborít, megrak. 2) Hancsikolva, gyepet törve, megbarázdol, felárkol.

MEGHÁNT, (meg-hánt) ösz. áth. Vastagabbféle héját, kérgét lehúzza vagy lemetszi, lefaragja valamely testnek. *Meghántani a fát. Meghántani a ló körmét*, azaz megfaragni. V. ö. HÁNT.

MEGHANTOL, (meg-hantol) l. MEGHANCSIKOL.

MEGHANTOSODIK, (meg-hantosodik) ösz. k. Egészen hantossá lesz, meggyepesedik.

MEGHÁNY, (meg-hány) ösz. áth. Valamit gyakran hányva megráz. *A taptatva igető ló meghányja a lovagot. A tengerhullámok meghányják a hajót.* Átv. ért. valamit észszel ideoda forgat, minden oldalról megfontol. *Hányjuk meg jól a dolgot, mielőtt határoznánk benne.* V. ö. HÁNY, ige; és MEGHÁNYVET.

MEGHANYATLIK, (meg-hanyatlik) ösz. k. A hanyatlás végső fokára jut. V. ö. HANYATLIK.

MEGHÁNYÓDIK, (meg-hányódik) ösz. belsz. Akarata ellen, bizonyos erőszaknál fogva ide-oda vetődik, s emelkedő irányban, majd alászállva megrázkódik. *A zötyögős úton meghányódik a kocsizó.*

MEGHÁNYTAT, (meg-hánytat) ösz. mivelt. 1) Eszközli, hogy meghanyódjék valaki v. valami. *Néha a lovas készakarva meghánytatja magát a nyeregben. A kormányos, ha oldalast tart a hullámoknak, meghánytatja a hajót.* 2) Megokádtat. *A gyomorbeteget meghánytatni. Ezen gyógyszer engem meg nem hánytat.* V. ö. HÁNYTAT.

MEGHÁNYTORGAT, (meg-hánytorgat) ösz. gyak. áth. Ide-oda hányogatva megforgat, megráz. *Sulyozás közben tenyeren meghánytorgatni valamit.* Különösen átv. ért. bizonyos dolgot minden oldalról szorosan megfontol, a mellette és ellene szóló indokokat megvizsgálja.

MEGHÁNYVET, (meg-hányvet) ösz. áth. Átv. ért. valamit észszel mindünnen megvizsgál, fontolóra vesz. A ragozást mindkét alkotó része fölveszi: *meghányomvetem, hányodveted, hányjaveti*, stb.

MEGHARAGÍT, (meg-haragít) ösz. áth. Valakit valósággal haragossá tesz, vagyis addig boszont, ingerel, bánt, mig a harag végre fölgerjed benne. *Ma igen ingerlékeny, minden csekélység megharagítja őt. Kérlek, ne haragíts meg.* Itt is a *meg* bevégzett tényre vonatkozik.

MEGHARAGSZIK, (meg-háragszik) ösz. k. Azon indulat gerjed fel benne, melynek harag a neve. *Ne bánts, mert megharagszom. Aki nehezebben haragszik meg, tovább tart haragja.* (Km.). V. ö. HARAG, HARAGSZIK.

MEGHARAP, (meg-harap) ösz. áth. Valamit harapva megfog, megragad, megsért. *Ne ingerkedjél az ebbel, mert megharap. Vess kenyeret az ebnek, megharap érte.* (Km.). V. ö. HARAP.

MEGHARAPDÁL, (meg-harapdál) ösz. gyak. áth. Gyakran vagy folytonosan, több oldalról harapva, megtép, megrág, megsért valamit *A dühös ember sajdt kezeit megharapdálja. Az éretlen almákat megharapdálni és eldobni. A karórágó ló megharapdálja a jászolt.* V. ö. HARAPDÁL.

MEGHARCZOL, (meg-harczol) ösz. önh. Folytonosan, eldöntőleg harczol; megví.

MEGHARMADOL v. —HARMAL, (meg-harmadol v. -harmal) ösz. áth. Harmadszor megkapál, megszánt. Különösen a szőlőről mondják, midőn azt harmadszor kapálják meg; vagy a szántóföldről, midőn azt harmadszor (rendszerént vetés alá) megszántják.

MEGHARMATOZ, (meg-harmatoz) ösz. áth. Harmattal megnedvesít. *A hűs nyári alkonyat és hajnal megharmatozza a növényeket.* V. ö. HARMAT.

MEGHÁRMAZ, (meg-hármaz) ösz. áth. Valamit hármasával tesz. *Meghármazni a tánczot*, am. ugyanazt, vagy egymás után másfélét háromszor eljárni. *Meghármazni valakinek díját*, am. az előbbihez képest három annyit adni. *Meghármazni akármily mennyiséget*, am. három annyira emelni, megsokasítani. V. ö. HÁRMAZ.

MEGHÁRMAZTAT, (meg-hármaztat) ösz. miv. Eszközli, rendeli, parancsolja, hogy valami hármasával tétessék vagy történjék, pl. aki háromszor húzat el egymás után valamely tánczzenét, az meghármaztatja a zenét és tánczot.

MEGHARSAN, (meg-harsan) ösz. önh. Harsona hangot ad. *Megharsant a kürt, a trombita.*

MEGHASAD, (meg-hasad) ösz. önh. Mondjuk tömör, vagy szorosan összekapcsolt részekből álló testről, midőn valahol nyilás támadván rajta, elválik, szétszakad, megreped stb. *Meghasad a harang, a fazék, a deszka, a gerenda, a fal. Meghasad a mennykő csapta fa dereka. Nagy fájdalomban meghasadt a szive.* Itt a *meg* am. *el.* V. ö. HASAD.

MEGHASADOZ, (meg-hasadoz) ösz. gyak. önh. Több helyen rés, nyilás támadván rajta elválik, szétszakad, megreped. *A nyers deszka, ha melegre teszik, meghasadoz.* V. ö. HASADOZ,

MEGHASASODIK, (meg-hasasodik) ösz. k. Nagy hasa növekedik, megpotrohosodik. *A jó, és gondtalan élet mellett meghasasodni.* Különösen, nőstény állatról szólva, am. megvemhesedik. *Meghasasodik a tehén, kancza, nőstény* stb.

MEGHASÍT, (meg-hasít) ösz. áth. Valamely tömör test részei között nyilást csinál, vagyis eszközli, hogy meghasadjon. *Fejszével meghasítani a fát.* V. ö. HASAD, HASÍT.

MEGHASOGAT, (meg-hasogat) ösz. gyak. áth. Valamely tömör testet többfelé hasít. *Meghasogatni a kemenczébe való fát. Késsel meghasogatni a veszőt.* V. ö. HASOGAT.

MEGHASONLÁS, (meg-hasonlás) ösz. fn. Társas életre vonatkozólag jelenti az illető társak azon viszonyát, midőn valamiben meg nem egyezvén, egymástól véleményben, vagy tettben is elválnak, elszakadnak, egyszersmind ellenséges indulattal viseltetnek egymás iránt. *Család, társulat, nemzet tagjai között támadó meghasonlás.*

MEGHASONLIK, (meg-hasonlik) ösz. k. A hasonlik igében alapfogalom az egynemű részeknek egymástól való elszakadása, elválása. Innen átv. ért. a magyar oly dolgokat nevez hasonlóknak, melyek mintegy rokonnemű részeit teszik egy bizonyos egésznek, miért a hasonlóról ezt is mondja: *szakasztott olyan, szakasztott mása* valaminek, mintha t. i. egyik a másiktól volna elhasítva, elszakasztva, miként a hasított tárgyak egyes darabjai. E szerént átv. ért. a társas életre vonatkozólag *meghasonlik* am. az egész társaság egy vagy több részei külön válnak, egymástól elszakadnak. S minthogy az ily elválás oka rendesen a vélemények és érdekek összeütközése miatt szokott történni, innen meghasonlani ezt is jelenti: egymással ellenkezésbe, viszályba jönni, egymás ellen törekedni. *Az örökösök meghasonlanak az osztályon*, azaz nem egyeznek meg. *Néha ugyanazon párt emberei bizonyos véleményre nézve meghasonlanak. Hol szabad a választás, ott rendesen meghasonlanak az illető választók.* ‚Meghasonlani' és ‚pártra szakadni' rokon jelentésüek. V. ö. HASONLÓ, HASONLIK.

MEGHASONLOTT, (meg-hasonlott) ösz. mn. Társas viszonyokra vonatkozólag, am. bizonyos véleményre, vagy érdekre nézve egymástól elvált, elszakadt, pártokra oszlott. *Minden magában meghasonlott ország elpusztúl.* (Bibliai mondat.) „Maga pedig a megbódult és maga között is meghasonlott kevés magyar nemzet mit fog végbevihetni?" (Gr. Eszterházy Miklós nádor Rákóczy Györgyhöz 1644-ben). V. ö. MEGHASONLIK.

MEGHASZNÁL, (meg-használ) ösz. önh. Tréfás átv. értelemben a megrészegedett emberről mondják: *Meghasznált neki a bor, pálinka*, e helyett: megártott.

MEGHAT, (meg-hat) ösz. áth. Valakiben sikeres, eredményes, hathatós benyomást tesz; megindít, bizonyos érzelemre vagy tettre gerjeszt. *A szónok ékes beszéde mindnyájunkat meghatott. Kit ne hatna meg ily szomorú látvány! Az esengő kérés meghatotta szivét.* V. ö. HAT.

MEGHÁTAL, (meg-hátal) ösz. áth. A székelyeknél am. a hátát megveri, meghusángolja, megdöngeti.

MEGHATALMAZ, (meg-hatalmaz) ösz. áth. Valaki hatalmat ad egy másnak, hogy személyében bizonyos meghatározott dolgot végrehajtson. *A követeket némi szerződésre, szövetség-, békekötésre meghatalmazni.*

MEGHATALMAZÁS, (meg-hatalmazás) ösz. fn. A megbizásnak azon neme, melynél fogva valakinek hatalmat adnak tenni és végrehajtani valamit; továbbá, maga ezen adott hatalom. *Szorosan a meghatalmazáshoz ragaszkodni. A meghatalmazáson túl menni. Meghatalmazása van ezt cselekedni.*

MEGHATALMAZÓ, (meg-hatalmazó) ösz. mn. és fn. Mi által valakit meghatalmaznak. *Meghatalmazó levél, okirat.* Mint főnév jelenti azon személyt, ki valakit meghatalmaz. *A meghatalmazó akarata szerént működni.* V. ö. MEGHATALMAZ.

MEGHATALMAZOTT, (meg-hatalmazott) ösz. fn. Azon személy, kinek valaki hatalmat adott bizonyos határozott ügyben cselekedni, rendelkezni, intézkedni stb. *A fejedelmek meghatalmazottjai tanácskozás végett összeültek.*

MEGHATÁROL, (meg-határol) ösz. áth. Határvonással megjelöl, megkülönböztet.

MEGHATÁROZ, (meg-határoz) ösz. áth. 1) Tanácskozás vagy megfontolás, meghányásvetés következtében valamit megállapít. Ez értelemben egy vele az *elhatároz. A gyülés meghatározta, hogy* . . . . . 2) Bizonyos dolognak idő- vagy térbeli sokaságát, vagy meddigiségét, vagy mikori- és hollétét állapítja meg. *Meghatározni az időt, mely alatt valamit végre kell hajtani. Meghatározni a szabad legeltetési mezőt. Meghatározni a gyülés napját és helyét.* 3) Bizonyos korlátok közé szorít, megköt.

„Úgy meg vagyok határozva,
Mint a csikó kantározva." Népd.

4) Észtani ért. bizonyos fogalmat vagyis a fogalomnak tárgyát oly jegyei által ismerteti meg, melyek azt minden egyébtől megkülönböztetik. L. MEGHATÁROZÁS.

MEGHATÁROZÁS, (meg-határozás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit meghatározunk. *Időnek, helynek meghatározása.* Továbbá, azon kitüzött, megállapított rendelmény, intézmény, melyet ama cselekvés létre hoz. *Meghatározás szerént cselekedni.* Észtani ért. valamely fogalomnak, illetőleg a fogalom által képlelt tárgynak sajátságos jegyek általi megkülönböztetése, pl. *az ember okos állat.*

MEGHATÁROZOTT, (meg-határozott) ösz. mn. Amit meghatároztak, megállapítottak. *Meghatározott fizetés. Meghatározott fogalom.* V. ö. MEGHATÁROZ.

MEGHATÓ, (meg-ható) ösz. mn. Ami az érzékekre sikeres, eredményes benyomást tesz, ami meg indít. *Megható szavakkal kérni valakit. Megható látvány.* V. ö. MEGHAT.

MEGHATÓLAG, (meg-hatólag) ösz. ih. A kedélyre érzékre benyomást téve.

MEGHATOTTSÁG, (meg-hatottság) ösz. fn. Meghatott állapot.

MEGHÁZASÍT, (meg-házasít) ösz. áth. A nőtelen férfit rábeszéli, ráveszi, rásegíti, hogy feleséget vegyen. *Megházasítja a fiát.* V. ö. HÁZAS.

MEGHÁZASODIK, (meg-házasodik) ösz. k. Mondjuk akármily koru nőtelen férfiról, midőn feleséget vesz, s mintegy új házat, új családot képez. V. ö. HÁZASODIK.

MEGHAZUDTOL, (meg-hazudtol) ösz. áth. Valaki ellen bebizonyítja, hogy hazudott; hazugságban hagy. *A rágalmazót meghazudtolni.* Átv. ért. bizonyos várakozást, bizodalmat, reményt megsemmisít, alaptalannak nyilvánít.

MEGHÉGYÉSÍT, (meg-hégyésít) ösz. áth. Hegyesre megfarag, megélesít, megköszörül stb. *Meghegyesíteni az irótollat. Meghegyesíteni a karót, kést.* V. ö. HÉGYÉS.

MEGHÉGYÉZ, (meg-hégyéz) ösz. áth. 1) Valamit úgy készít el, hogy hegye legyen, azaz vékony csúcsra menjen ki. *Meghegyezni a tollat, a fogpiszkálót, a karót, a szeget.* 2) Átv. ért. *meghegyezni a táncot,* am. nyalkán, hegykén, lábujjakon megjárni. *Hegyezd meg!* tánczra biztató.

MEGHÉHELÉZ, (meg-héhelész) ösz. áth. Héhellel, azaz gerebennel megtisztít, megfésül valamit. *Meghéhelezni a kendert, lent.*

MEGHÉJAZ, (meg-héjaz) ösz. áth. Héjától megtisztít valamit, meghámoz. *Meghéjazni az almát, körtét, veszsőt.*

MEGHENGERÉL, (meg-hengerél) ösz. áth. Hengerrel megnyomkod, megegyenget, megsimít valamely egyenetlen fölszinü testet. *Meghengerelni a kicserzett bőröket. Meghengerelni a kerti utakat, a fölszántott földet.* V. ö. HENGER.

MEGHERÉL, (meg-herél) ösz. áth. Tulajd. ért. valamely hím állatnak heréjét, azaz hímgolyóját kimetszi. *Megherélni a bikaborjút.* Mondják nőstényről is, midőn úgynevezett görgőjét kiveszik. *Megherélni az emsét.* Szokottabban: *Kiherél.* Átv. ért. valamit megcsonkít, különösen némely növények közép hajtásait, bimbóit levágja, lecsípi. *Megherélni a dinnyét.* V. ö. HERÉL.

MEGHERGEL, (meghergel) ösz. áth. A kakas a tyúkot megnyomja.

MEGHERNYÁSZ, (meg-hernyász) ösz. fn. Növényeket a hernyóktól megtisztít. *Meghernyászni a gyümölcsfákat.*

MEGHERNYÓDZIK, (meg-hernyódzik) ösz. k. Meghernyósodik.

MEGHERSENT, (meg-hersent) ösz. áth. Kemenesalján am. a nőt elhálja, elhálásra használja.

MEGHERVAD, (meg-hervad) ösz. önh. Mondják növényről, különösen gyöngébb részeiről, ú. m. leveleiről, virágairól, midőn a nedvek megromlása vagy hiánya miatt élénkségöket, szinöket vesztik, s öszvezsugorodnak, megránczosodnak. *Nagy forróságban meghervadnak a virágok.* Egy értelmü vele az *elhervad.* Átv. ért. mondják emberről is, kivált ifjuról, midőn megaszik, elsorvad.

MEGHEVER, (meg-hever) ösz. áth. Erejének megfogyatkozása miatt bizonyos helyen folytonosan fekve marad. *Megheverni a betegágyat. Megheverni a verést,* am. a verés következtében sokáig fekünni. *Megheverni az erőködő munkát.*

MEGHEVÜL, (meg-hevül) ösz. önh. A régieknél am. megmelegszik. „Nap ke(deg) felkelvén meghevölének (a kikelt magvak) és mert nem vala gyökerék (gyökerök) megaszának. (Tatrosi codex).

MEGHÍ, (meg-hí) ösz. áth. A Bécsi codexben s Molnár Albertnél is am. visszahí, visszahúz (revocat); honnan, *meghíni beszédét* am. beszédét, vallomását visszahúzni. Ez értelemben jön elé még Szabó Dávidnál is. Mai közszokás szerént, am. hí, hogy valahová menjen vagy jöjjön el. Itt a *meg* nagyobb és határozottabb nyomaték végett használtatik. *Meghíni ebédre valakit.* V. ö. HÍ.

MEGHIÁNYOSÍT, (meg-hiányosít) ösz. áth. Hiányt, fogyatkozást csinál vagy okoz valamiben.

MEGHIBÁZIK, (meg-hibázik) ösz. k. Tiszamelléki tájszólás szerént am. hibába esik, hibát követ el. *Néha néha meghibázik az ember.* Néhutt: *meghibádzik.*

MEGHIBBAN, (meg-hibban) ösz. önh. A sulyegyent vesztve félre- vagy lebillen. *Meghibban a mérleg.*

MEGHIDAL, (meg-hidal). ösz. áth. 1) Szoros ért. vett hiddal ellát bizonyos helyet. *Meghidalni a patakot, folyót, eret.* 2) Hidféle padlóval lát el. *Meghidalni a disznóólat, az úgy nevezett hidashajót.* V. ö. HID.

MEGHIDEGÉDIK, (meg-hidegédik) ösz. k. l. MEGHIDEGSZIK.

MEGHIDEGÍT, (meg-hidegít) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy valami hideggé leszen. *Az éjszaki szél meghidegíti a levegőt.* V. ö. MEGHŰT.

MEGHIDEGSZIK, (meg-hidegszik) ösz. k. Hideggé változik által, ami elébb meleg volt. *Őszszel meghidegszik a víz.* A jelenidőn kivül a többit a *meghidegédik*-ből veszi. Átv. ért. vonzalma, szerelme megszűn valaki iránt.

„Ah, te már meghidegedtél,
Szád, szemed tagadja bár."

Kazinczy F.

V. ö. MEGHŰL, MEGFÁZIK.

MEGHIDEGŰL, (meg-hidegűl) ösz. önh. lásd: MEGHIDEGSZIK.

MEGHIEDELMEZ, (meg-hiedelmez) ösz. áth. A régieknél, pl. a Bécsi és Müncheni codexekben am. meghívesít és megárnyékoz. „Hogy mártsa ő újjának utólját a vízbe és hiedelmezje meg (refrigeret, Pestinél: meghívesítse) en nyelvemet." Ismét: „És felségesnek jószága (jósága) meghiedelmez (obumbrabit, Pestinél: árnyékoz meg) teneked."

MEGHIGGAD, (meg-higgad) ösz. önh. Mondjuk sűrü, zavaros nedvről, midőn salakja leszáll, és megtisztúl. *Meghiggad az iszapos víz, ha egy ideig a korsóban áll. A szállításban megtörött bor bizonyos idő alatt a pinczében meghiggad.* Néha am. fölös nedvesség által megritkúl. *A kövér leves meghiggad, ha vizet töltenek bele. Meghiggad a ragadós sár, ha sok eső éri.* Máskép: *meghigúl.* Átv. ért. mondjuk emberről, midőn az ifju tűz megcsillapodik benne, s gondolatai megtisztulnak. V. ö. HIGGAD.

MEGHIGGADT, (meg-higgadt) ösz. mn. Megritkult, megtisztult, megülepedett. Tulajd. értelemben nedvekről, és nedves testekről mondatik. Átv. ért. emberről szólva, am. megérett, kinek gondolkozásmódja megülepedett. V. ö. HIGGADT.

MEGHIGGASZT, (meg-higgaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami meghiggadjon. *Meghiggasztani az oltott meszet, a sarat.* Máskép: *meghigít.* Átv. ért. *meghiggasztani az észt.* V. ö. MEGHIGGAD, HIGGASZT.

MEGHIGÍT, (meg-higít) ösz. áth. Egyedül tulajdon értelemben, nedvekről használják, vagy oly testekről, melyeket nedvvel fölereszteni lehet. V. ö. MEGHIGGADT.

MEGHIGÚL, (meg-higúl) ösz. önh. Nedvről és nedv által felereszthető testről szólva am. megritkúl, megtisztúl, megülepedik. Egy vele a *meghiggad*, csakhogy ez átv. ért. is vétetik. V. ö. MEGHIGGAD.

MEGHIMBÁL, (meg-himbál), l. MEGHINTÁL.

MEGHÍMÉZ, (meg-hímez) ösz. áth. Himmel megtarkáz. *Meghímezni az üngöt. Meghímezni az üri lószerszámot.* V. ö. HÍM, HÍMEZ.

MEGHIMLŐSÖDIK, (meg-himlősödik) ösz. k. Testét meglepi a himlő. *A bárányokat be szokták oltani, hogy meg ne himlősödjenek.* V. ö. HIMLŐ.

MEGHINT, (meg-hint) ösz. áth. Bizonyos testre vagy térre omlékony részekből álló valamit rászór. *Meghinteni czukorral a süteményt; borssal, paprikával a rátottát. A síkos utat hamuval, köporral meghinteni.* V. ö. HINT.

MEGHINTÁL, MEGHINTÁZ, (meg-hintál v. -hintáz) ösz. áth. Hintán vagy hintálva ide-oda vagy alá- s fellóbáz.

MEGHINTÉZ, (meg-hintéz) ösz. gyak. áth. Apródonként egymás után meghint.

MEGHIRDET, (meg-hirdet) ösz. áth. Hirül ad, megizen, hirré tesz valamit. *Meghirdettem akaratját.* (Szabó D.).

MEGHIRHESZIK, (meg-hirheszik) ösz. k. A Tatrosi codexben am. elhirheszik, híre elterjed. „Meghirhesznek vala" (divulgabantur). „Meghirhevék" (exiit fama).

MEGHIRHET, (meg-hirhet) ösz. áth. A Bécsi codexben am. meghirdet.

MEGHISZ, (meg-hisz) ösz. önh. Valakinek teljes bizalommal hisz. A *meg* nagyobb nyomatékot kölcsönöz. *Én meghiszek neked. Hív szolgámban meghiszek.* Midőn ezt mondjuk: *meghiszem, hogy . . .* am. elhiszem, nem kétkedem benne.

MEGHITELÉSÍT, (meg-hitelésít) ösz. áth. Valamit hitelessé tesz. V. ö. HITELÉS. Különösen valamely okirat valódiságát hivatalosan, vagy személyes hitelének erejénél fogva bebizonyitja.

MEGHITELTET, (meg-hiteltet) ösz. mivelt. Törvényes tanutétel végett valakit megesket. *Meghiteltetni a tanukat. Meghiteltetni a becsűsöket.* V. ö. HITELTET.

MEGHITEZTET, (meg-hiteztet) l. MEGHITELTET.

MEGHITT, (meg-hitt) ösz. mn. Kinek őszinteségében, hűségében, becsületében teljesen bizunk, kinek kétkedés nélkül hiszünk, s mint olyannal belső titkainkat is közöljük. *Meghitt szolga. Meghitt barát. Meghitt emberre bízni magát.* Néha am. magában tulságosan bizó, magáról sokat tartó, magahitt.

MEGHITTSÉG, (meg-hittség) ösz. fn. Bizodalmasság, azok között, kik egymásban meghisznek. *Baráti meghittségből közlötték egymással titkaikat.*

MEGHITVANYKODIK v. —HITVÁNYKOZIK, (meg-hitványkodik v. —hitványkozik). L. MEGHITVÁNYODIK.

MEGHITVÁNYODIK, (meg-hitványodik) ösz. k. A maga nemében hitványnyá, alávalóvá, keveset érővé leszen. Különösen a palóczoknál, és Mátyusföldén am. megsoványodik. V. ö. HITVÁNY.

MEGHIÚÍT, (meg-hiúít) ösz. áth. A Sajó-szentpéteriek ‚végezés'-ében 1403-ból ‚hiúejt' alakban am. megüresít, vagyis megkezd t. i. bort a hordóban.

MEGHIÚL, (meg-hiúl) ösz. önh. Tulajd. ért. hiuvá leszen, azaz megürül, tartalma kifogy, vagy megkevesbedik. Egyébiránt csak átv. értelemben használtatik, s am. megsemmisül. *Várakozása, reménye meghiúlt.* Máskép: *meghiusúl.*

MEGHIUSÍT, (meg-hiusít) ösz. áth. Átv. ért. valamit megsemmisít. Mondjuk oly dolgokról, melyeknek valósága vagy létele bizonytalan, és függőben van. *Meghiusítani a reményt, várakozást.*

MEGHIÚSODIK, (meg-hiúsodik) ösz. k. L. MEGHIUSÚL.

MEGHIUSÚL, (meg-hiusúl) ösz. önh. Átv. ért. l. MEGHIÚL.

MEGHÍV, (meg-hív) l. MEGHÍ.

MEGHIVÁS, (meg-hivás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valakit bizonyos helyre és időre meghínak. *Elfogadni a meghivást.* V. ö. MEGHÍ.

MEGHIVÉSÉDIK, (meg-hivésédik) ösz. k. A levegő mérséklete hivesre változik által. Átv. ért. mondjuk azon időszakról is, melyben a levegő hivessé lesz. *Meghivesednek az éjszakák és reggelek. Az őszi napok meghivesedtek.* V. ö. HIVES és HIDEG.

MEGHIVÉSÍT, (meg-hivésít) ösz. áth. Hivessé változtat által. *A hegyeken leesett hó meghivesíti a völgyeket is. A harmat meghivesíti a levegőt.* V. ö. HIVES.

MEGHIVÓ, (meg-hivó) ösz. 1) mn. Személy, ki meghív, vagy eszköz, irat, mely által meghínak vala kit; 2) mint fn. meghivó jegy vagy levél. *Meghivó valamely magánbálra. Meghivó a gyülésre.*

MEGHIZAKODIK, (meg-hizakodik) ösz. gyak. k. Folytonosan hízva megkövéredik.

MEGHÍZIK, (meg-hízik) ösz. k. Egy a *meghizakodik* igével, csakhogy ez gyakorlatos, amaz pedig egyszerü jelentéssel bir.

„Mert ebek lóval mind meghíznak."

Csáti Demeter.

V. ö. MEGHIZAKODIK és HÍZIK.

MEGHIZLAL, (meg-hizlal) ösz. gyak. áth. Béséges, és folytonos táplálás által megkövérít. *Meghizlalni a disznókat, a göbölynek való marhát. Meghizlalni a ludakat, réczéket. Meghizlalta a hasát.*

„A kis tarka madárt jól tartották,
Czukorfalatokkal meghizlalták."

Faludi.

A Müncheni codexben a latin ‚reficiam vos' így fordittatik: ‚Meghizlallak tütöket', mi Pesti Gábornál: megnyugotlak, Károlyi Gáspárnál: megnyugosztlak, Tárkányinál: megnyugtatlak titeket.

MEGHÓBOLYGÓSODIK, MEGHÓBORTOSODIK, (meg-hóbolygósodik v. —hóbortosodik) ösz. k. Egészen hóbolygóssá vagy hóbortossá lesz.

MEGHÓDÍT, (meg-hódít) ösz. áth. Kényszerít valakit, hogy szabadságát, függetlenségét vesztve megadja magát, megigáz. *Fegyverrel meghódítani a szabad népeket.* Szélesb ért. megszelidít, magához vonz. *Meghódítani a szilaj csikót, tinót. Az idegenkedőket szép szóval, jó akarattal meghódítani.*

„Ah, mely hűséggel ápolgatja,
Mely szivességgel gyámolgatja,
Kit meghódított fegyvere."

Verseghy.

V. ö. HÓDÍT.

MEGHÓDLIK, MEGHOLDLIK, (meg-holdlik) ösz. k. Kriza J. szerént a székely köznép azt tartja, hogy ha a kis szopó gyermek a holdba néz, hassikulást kap, megfogy és elsárgúl.

MEGHÓDOL, (meg-hódol) ösz. önh. Helyesebben: *meghódúl*, mert áthatója *meghódít*, s az ily *ít* képzőjü igéknek következetesen *úl* önható képző felel meg, mint *lódít lódúl, bódít bódúl, ámít ámúl, csábít csábúl* stb. L. MEGHÓDÚL.

MEGHÓDOLTAT, (meg-hódoltat) ösz. mivelt. l. MEGHÓDÚLTAT.

MEGHÓDÚL, (meg-hódúl) ösz. önh. A nagyobb erőnek, hatalomnak enged, s alája veti magát. *A régi Pannónia, Dácia, és* több más föld *népei meghódúltak Árpádnak. Mátyás királynak meghódúlt Bécs. A lázadók meghódúltak a törvényes fejedelemnek.* Különösen am. a maga alávetését s engedelmességét bizonyos szertartások által nyilvánitja. *A diadalmas ellenségnek a város kulcsai átadása által meghódúlni.* V. ö. HÓDÚL.

MEGHODÚLTAT, (meg-hódúltat) ösz. mivelt. Valakit kényszeritve rábir, hogy meghódúljon. *Meghódúltatni a vad népeket.* Molnár A., Pázmán és más régiek szerént: *meghódoltat*, de szóelemzésileg nem oly szabatos, mint *hódúltat.* V. ö. MEGHÓDOL.

MEGHOLT, (meg-holt) ösz. mn. lásd: MEGHALT.

MEGHOLTAN, (meg-holtan) ösz. ih. Megholt állapotban.

MEGHOMÁLYOSÍT, (meg-homályosít) ösz. áth. Eszközli, hogy valamit homály lepjen el. *A lehelet*

meghomályosítja az üveget. A felhő meghomályosítja az eget. Átv. ért. hirre, névre, dicsőségre, erkölcsi fényre mintegy foltot vet; *elhomályosít. Az elfajzott unokák meghomályosítják dicső őseik nevét. Vitézséggel szerzett szép hirét hazaárulás által meghomályosította.* V. ö. HOMÁLY, HOMÁLYOS.

MEGHOMÁLYOSÍTÁS,(meg-homályosítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valami homályossá tétetik; továbbá azon állapot, melyet ezen cselekvés okoz.

MEGHOMÁLYOSODÁS, (meg-homályosodás) ösz. fn. Állapot, midőn valami meghomályosodik. *Szemek meghomályosodása.* V. ö. MEGHOMÁLYOSODIK.

MEGHOMÁLYOSODIK, (meg-homályosodik) ösz. k. Fényét, tisztaságát, átlátszó tulajdonságát elveszti, beborúsodik, sötétessé válik (bevégzetten). *A füst lepte ablakok meghomályosodnak. Ha a függönyöket leeresztik, meghomályosodik a szoba. Sok olvasásban szemei meghomályosodtak.* V. ö. HOMÁLYOS.

MEGHOMORÍT, (meg-homorít) ösz. áth. Homorúvá alakít. *A szántóvasat meghomorítani, hogy az a földbe akadjon.*

MEGHOMORODIK, (meg-homorodik) ösz. k. Homorodva meggörbed, megvetemedik, meghajlad.

MEGHOMPOZ, (meg-hompoz) ösz. áth. Hompal vagyis hanttal, gyepfölddel beborít, megrak. V. ö. HOMP, HOMPOZ.

MEGHONOSÍT, (meg-honosít) ösz. áth. 1) Idegen földről jött személyt valamely honnak, hazának, országnak állandó polgárává, lakosává tesz, avat, illetőleg az őslakosok jogaiban részesít. 2) Külföldi növényeket behoz, s azok tenyészését állandóvá teszi.

MEGHONOSÍTÁS, (meg-honosítás) ösz. fn. Cselekvés, midőn meghonosítnak valakit vagy valamit. V. ö. MEGHONOSÍT.

MEGHONOSODÁS, (meg-honosodás) ösz. fn. Elszármazási állapot, midőn valaki v. valami meghonosodik valahol. V. ö. MEGHONOSODIK.

MEGHONOSODIK, (meg-honosodik) ösz. k. Mondjuk idegenről, ki valamely országba költözik, ott letelepedik,s annak állandó polgárává leszen. Átv. ért. növényről is.

MEGHOPOCZÁL, (meg-hopoczál) ösz. áth. A kis gyermeket a kezén alá- s felszökdösteti.

MEGHOPORCSOSODIK, (meg-hoporcsosodik) ösz. k. Hoporcsossá lesz (bevégzetten). V. ö. HOPORCSOS.

MEGHORD, (meg-hord) ösz. áth. 1) Valamely térre bizonyos mértékig hord valamit, s azt mintegy betakarja. *Meghordani az utakat kavicscsal, fövennyel. Az árvíz gazzal, fövennyel meghordta a réteket. A kertet ganajjal meghordani.* 2) Valakit többfelé magával visz. *Az idegent meghordani a városban.* V. ö. HORD.

MEGHORDOZ, (meg-hordoz) ösz. gyak. áth. Valakit folytonosan magával visz, és szinte fáradásig megjárat. *Tüskén bokron meghordozni a határnézőket. Táncban meghordozni a leányt.* V. ö. HORDOZ.

MEGHORGAD, (meg-horgad) ösz. önh. Horgasan meggörbed. *Görcstől, fagytól meghorgadnak az ujjak.*

MEGHORGASÍT, (meg-horgasít) ösz. áth. Valamit horgasan, horogformára meggörbít. *Meghorgasítani a gombostűt, szeget.* V. ö. HORGAS.

MEGHORGASZT, (meg-horgaszt) ösz. áth. l. MEGHORGASÍT.

MEGHORHOSODIK, (meg-horhosodik) ösz. k. Horhossá lesz, azaz a záporok árkokat mosnak rajta.

MEGHORNYAD, (meg-hornyad) ösz. önh. Rovatékos vonalak, nyilások, mélyedések (hornyok) képződnek rajta. *Némely dinnyefajok kérgei meghornyadnak.* V. ö. HORNY.

MEGHORNYÓDZIK, tájdivatosan am. meghernyódzik, meghernyósodik.

MEGHORNYOL, (meg-hornyol) ösz. áth. Hornyolva bemetél, megrovátkol valamit. *Meghornyolni a hengert, korongot.* V. ö. HORNYOL.

MEGHORNYÓSODIK, (meg-hornyósodik) ösz. k. Bodrogközben am. meghernyósodik, belepik a hernyók. *Meghornyósodtak a fák.*

MEGHOSSZABBÍT, (meg-hosszabbít) ösz. áth. Valamit szokott, rendes vagy kiszabott hosszmértéken túl megnyújt, megtold. Vonatkozik időre és térre, s oly tárgyakra, melyeket idő vagy tér szerént mérnek. *Meghosszabbítani a kertet, a vaspályát, az épületet. Meghosszabbítani a ruhát, kötelet. Meghosszabbítani a határidőt, a szünidőt. Meghosszabbítani az életet. Meghosszabbítani a váltót,* azaz a lejáratot, vagyis fizetési határidőt későbbre halasztani.

MEGHOSSZABBÍTÁS, (meg-hosszabbítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit meghosszabbítanak, továbbá azon eredmény, mely ama cselekvés által eszközöltetik. *Az árok meghosszabbításán dolgozni. A nyugidő meghosszabbításáért könyörögni.* V. ö. MEGHOSSZABBÍT.

MEGHOSSZABBODÁS, (meg-hosszabbodás) ösz. fn. Azon állapoti változás, midőn valami meghosszabbodik. *A tavaszi napok meghosszabbodására várni.* V. ö. MEGHOSSZABBODIK.

MEGHOSSZABBODIK,(meg-hosszabbodik) ösz. k. Mintegy magától hosszabbra nyúlik, megnövekszik. *A nyiretlen szakál, hajak meghosszabbodnak. Tavaszkor a napok meghosszabbodnak.*

MEGHOSSZABBÚL,(meg-hosszabbúl) ösz. önh. l. MEGHOSSZABBODIK.

MEGHOSSZÍT, (meg-hosszít) ösz. áth. Hosszura megnyújt, megtold valamit. Különbözik tőle a *meghosszabbít*, mert ez viszonylagos többszörözött nagyítást jelent, amaz pedig viszonytalant és egyszerüet.

MEGHOSSZÚL, (meg-hosszúl) ösz. önh. Hosszura elnyúlik. Jelenti a hoszmértéknek viszonytalan és egyszeres növését, megnyulását. V. ö. MEGHOSSZABBODIK.

MEGHOZ, (meg-hoz) ösz. áth. 1) Az eltüntet, eltávozottat ide, különösen visszahozza. *Meghozni a szökevényeket. Az elveszett juhot meghozta a pásztor.* 2)

Meghozni a tartozást, adósságot, am. megfizetni. 3) A távollévőt elhozza, ide hozza. Vonatkozik térre és időre. *Meghozták a hadi foglyokat. Azt is meghozza az idő. Minden évszak meghozza a maga gyümölcsét.*

„S nem látod magad is vijjogva repülni fölötted
A puszták madarát? Eljött, hogy téged emészszen
S szállongó fiait meghozza lakozni hadadra."
Vörösmarty.

MEGHÖKKEN, (meg-hökken) ösz. önh. Valamely kedvetlen, ijesztő benyomás következtében visszahatást érez testében és lelkében. *Rosz hirre meghökkenni.* Már maga a *hökken* ige hátramozdulást, visszalépést jelent. V. ö. HÖKKEN.

MEGHÖKKENT, (meg-hökkent) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy valaki meghökkenjen. *Egy fenyegetődző levél meghökkentette őt.* V. ö. MEGHÖKKEN.

MEGHŐKÖL, (meg-hőköl) ösz. önh. Mondják ökörről, midőn ezen rákiáltó szóra *hök!* v. *hők meg!* farral hátra nyomúl. *Meghököl a medve* (is) *midőn futtában nesze hirtelen megáll.* (Bérczy Károly).

MEGHŐKÖLTET, (meg-hőköltet) ösz. mivelt. Az ökröt *hök* kiáltással vagy ütés, fenyegetés által bátráltatja.

MEGHÖPÖRCSÖSÖDIK, (meg-höpörcsösödik) ösz. k. Egészen höpörcsössé v. hömörcsössé válik. V. ö. HÖPÖRCS, illetőleg HÖMÖRCS.

MEGHÖRCSÖGÖSÖDIK v. —HÖRCSÖKÖSÖDIK, (meg hörcsögösödik v. —hörcsökösödik) ösz. k. Hörcsökössé, azaz mérges természetüvé válik (bevégzetten).

MEGHÚGYOZ, MEGHUGYOZ, (meg-húgyoz) ösz. áth. Hugygyal megöntöz, megmos, megnedvesít. *Meghúgyozni a posztót, ha nem hagyja-e el a színét. Meghúgyozni a rühes tagot. Lóhúgygyal meghúgyozni a földet.* Néha am. lehugyoz, *Még a kutya sem hugyozza meg.* V. ö. HUGYOZIK.

MEGHUJJOGTAT, (meg-hujjogtat) ösz. áth. Hujjogni kényszerít, megzaklat.

MEGHUNNYÁSZKODÁS v. —HUNYÁSZKODÁS, (meg-hunnyászkodás) ösz. fn. Ravaszul vagy féltében maga megalázása. V. ö. MEGHUNNYÁSZKODIK.

MEGHUNNYÁSZKODIK, MEGHUNYÁSZKODIK, (meg-hunnyászkodik) ösz. k. Ravaszul vagy féltében megalázza, meghúzza v. megsúnyja magát. Ellentétei: hetvenkedik, hányjaveti magát, rátartja magát, szembeszáll, házsártoskodik.

MEGHUPÁL, MEGHUPOL, MEGHUPPOL, (meg-hupál v. —hupol v. —huppol) ösz. áth. Úgy megver v. megdönget v. megpufál, hogy ‚hup' vagy ‚hupp' hangot ad. V. ö. HUP, HUPÁL.

MEGHUPOLYAGOSODIK, (meg-hupolyagosodik) ösz. k. Hupolyagossá lesz (bevégzetten).

MEGHURCZOL, (meg-hurczol) ösz. áth. Folytonosan magával hurczol, maga után vontat valakit vagy valamit. *Hajánál fogva meghurczolni valakit. A levetett és kengyelbe akadt lovagot meghurczolta a szilaj paripa. A hosszu ruhát meghurczolni a sárban.* Néha am. a ruhát kíméletlenül elkoptatja, elszakgatja. V. ö. HURCZOL.

MEGHURÍT, (meg-hurít) ösz. áth. Erős, nyers hangon megdorgál, lecsitít, elhallgattat valakit. *Meghurítani a pajkos sihedereket.* V. ö. HURÍT.

MEGHUROGAT, (meg-hurogat) ösz. gyak. áth. Gyakori nyers hangon megdorgál, megfedd, elhallgattat. *Meghurogatni a csendzavarókat.* V. ö. HUROGAT.

MEGHUSÁNGOL, (meg-husángol) ösz. áth. Husánggal, azaz suhogó vesszővel vagy bottal megver valakit. V. ö. HUSÁNG.

MEGHUTTYAN, (meg-huttyan) ösz. önh. l. HUTTYAN alatt.

MEGHÚZ, (meg-húz) ösz. áth. 1) Valamit úgy húz, hogy mozgásba jöjön. *Meghúzni a harangot.* 2) Valamit húzva megnyújt, meghosszabbít vagy megmerevít, megfeszít. *Meghúzni a hajó kötelét. Meghúzni az összevesugorodott ruhát. Meghúzni a rugalmas testet, a bőrt, a szíjat. Meghúzni az ember haját, a ló üstökét, a tehén farkát.* 3) Az úgynevezett vonó hangszeren játszik. *Húzd meg azt a hegedűt. Húzd meg a nótámat.* 4) *Magát meghúzni,* am. meghunnyászkodni, megsunyni magát; visszavonúlni; nem hetvenkedni, szűk korlátok között élni, maradni. *Meghúzta magát egy szobában. Egy szögletben meghúzván magát szót sem szólt. Jobb volna meghúznod magadat, mint hetvenkedned.* 5) Átv. ért. megsanyarít; a zsarolásig fizettet. *A nagy betegség igen meghúzta a szegényt. Némely vendéglősök szeretik meghúzni az utast. Egy rövid ebédért, és éjjeli hálásért tiz forintig meghúztak.* 6) Szintén átv. ért. *Meghúzni a korsót, kancsót, palaczkot,* am. nagyot inni belőle. *Meghúzni az álmot,* tájdivatosan am. hosszasan alunni. V. ö. HÚZ.

MEGHŰL, (meg-hűl) ösz. önh. Melegségét bizonyos fokig elveszti. *Meghűl a levegő. Meghűl az étel. Meghűl a melegített vas. Fris vízben meghűl a test.* A Debreczeni Legendáskönyvben ‚meghűle' am megenyhüle vagy lecsilapúla,t. i. régi indulatában vagy gondolkodásában „S megtanitván ottan Szent Silvester a császárt hitönknek ágazatira, azonnal meghűle és megnyittatá a tömlöczöket." V. ö. HŰL, HIDEGSZIK és FÁZIK.

MEGHÜLEPÉDIK, (meg-hülepédik) ösz. k. A székelyeknél am. lassanként meghűl. „Mikor három ujjnyira lefött, teritsd ki .... mikor ott félig meghülepedett .... borítsd a fájós füledre." (Kriza J. gyüjt.).

MEGHŰLÉS v. —HÜLÉS, (meg-hűlés) ösz. fn. A testnek azon állapota, midőn bizonyos fokig melegségét veszti. Különösen állati testre vonatkozva, am. a rendes állati melegségnek megfogyatkozása, mely gyakran veszélyes betegséget okoz. V. ö. HŰL.

MEGHŰSÍT v. —HÜSIT, (meg-hűsít) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy hüs legyen valamely test. *Az éjszaki szél meghüsiti a nyári levegőt. A jeges viz meghüsiti az italt.* V. ö. HÜS, HIDEG, FAGYOS.

MEGHŰT, (meg-hüt) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy ami előbb meleg vagy forró volt, az lágyabbféle hideg (hü) legyen. *Fuvással meghülteni a meleg levest. Pinczében meghülteni az inni való vizet.* Emberről szólva, *meghülteni magát*, am rendes fokozatu állati melegségét elveszteni. *Meghülteni a lábakat, a nyakat*, am. különösen ezen részekben szükséges meleg hiányát érezni. V. ö. HŰT.

MEGHŰTÉS, (meg-hütés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit meghűtünk, továbbá azon kellemetlen érzés, mely a szükséges meleg kirepülése miatt az állati testre hat. *A csúzos, köszvényes embernek ovakodnia kell az illető tagok meghülésétől.* V. ö. HŰTÉS.

MEGHŰVELYÉZ, (meg-hüvelyéz) ösz. áth. Bizonyos magokat hüvelyeiktől megtisztít. *Meghüvelyezni a babot, borsót.* Átv. ért. valamely rejtélyt megfejt. *Meghüvelyezni az álmokat.* V. ö. HŰVELY.

MEGHÜVÉSÉDIK, MEGHŰVÖSÖDIK, (meghüvésédik) ösz. k. Hosszabb időben hüvessé változik által (bevégzetten). *Meghüvesedik a levegő.* Átv. ért. *meghüvesedik az idő, a szoba*, azaz bizonyos időben vagy szobában a levegő.

MEGHŰVÉSÍT, MEGHŰVÖSÍT, (meg-hüvésít) ösz. áth. Eszközli vagy okozza, hogy a levegő hüves legyen (bevégzetten). V. ö. HŰVES v. HIVES.

MEGHŰVÉSŰL, MEGHŰVÖSŰL, ösz. önh. l. MEGHŰVÉSÉDIK.

MÉGI, tájdivatosan am. mégé. *Bébütt a pest megi.* (Kriza J.).

MEGIBRAD, (meg-ibrad) ösz. önh. A székelyeknél am. föleszmélni valakitől való félelemből. (Tájszótár). ‚Ébred', néhutt: *öbred* módosulata.

MEGIDÉZ, (meg-idéz) ösz. áth. A hatósági személy valakit hivatalosan maga elé jönni parancsol. *A vádlottakat megidézni. A biró határozott napra megidézi a bűntársakat.* V. ö. IDÉZ.

MEGIDÉZTET, (meg-idéztet) ösz. mivelt. Eszközli, hogy az illető hatósági személy vagy testület valakit megidézzen. *A fölperes megidézteti az alperest.* V. ö. IDÉZTET.

MEGIDŐSÖDIK, (meg-idősödik) ösz. k. Emberről szólva am. megöregbedik, megvénhedik, megkorosodik. V. ö. IDŐS.

MEGIFJASZT, (meg-ifjaszt) ösz. áth. lásd: MEGIFJÍT.

MEGIFJÍT, (meg-ifjít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki korához képest mintegy ifjabb legyen, vagy ifjabbnak lássék. *A fürdők használása egészen megifjította őt. Ősz szakállát leberetválva, s vendéghajat véve megifjította magát.* V. ö. IFJÍT.

MEGIFJÍTÁS, (meg-ifjítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valaki megifjodik.

MEGIFJODÁS, MEGIFJUDÁS, (meg-ifjodás v. ifjudás) ösz. fn. Testi, egészségi változás, midőn valaki megifjodik.

MEGIFJODIK, MEGIFJUDIK, (meg-ifjodik v. -ifjudik) ösz. k. Bizonyos okoknál fogva mintegy visszanyeri előbbi ifju alakját, s koránál ifjabbnak látszik. V. ö. IFJÚ.

MEGIFJÚL, (meg-ifjúl) ösz. önh. l. MEGIFJODIK.

MEGIFJULÁS, (meg-ifjulás) ösz. fn. l. MEGIFJODÁS.

MEGIGÁZ, (meg-igáz) ösz. áth. Igába hajt, igába fog, igával megköt. *Megigázni a tinókat, tulkokat.* Átv. ért. valamely szabad, független népet vagy személyt hatalma alá hajt, szolgává tesz, meghódít. V. ö. IGÁZ.

MEGIGÁZÁS, (meg-igázás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg erkölcsi erőszakolás, mely által megigáznak valakit.

MEGIGAZGAT, (meg-igazgat) ösz. gyak. áth. 1) A helytelenül, idomtalanul álló valamit rendbe szedegeti, kellőleg elrendezi. *Megigazgatni a kuszált hajfürtöket. Megigazgatni a felöltött ruhát, hogy szépen álljon. Megigazgatni a kocsiülést, a szekérre rakott málhákat. Megigazgatni a rendetlenül álló bútorokat.* 2) Valamit megjavítgat, megfoltozgat, megtatarozgat. *Megigazgatni a ferde sarku csizmákat, a megrongyolott öltönyöket.* V. ö. IGAZGAT.

MEGIGAZÍT, (meg-igazít) ösz. áth. 1) Rendbe hozza, ami helytelenül állott. *Megigazítani a nyerget, a lószerszámot. Megigazítani a ferdén álló kalapot, asztalt.* 2) Valamit megjavít, a hibát jóvá teszi. *Megigazítani a rosszul szabott ruhát. Megigazítani a nyomdai hibákat.* 3) Erkölcsi ért. eszközli, hogy valaki az igaz hivők közé tartozzék. *A hit cselekedetek nélkül meg nem igazítja az embert.* V. ö. IGAZÍT.

MEGIGAZODIK, (meg-igazodik) ösz. k. 1) Mintegy magától kellő rendbe jön. *A rendetlenül álló katonák vezényszóra megigazodnak.* 2) Valami igaz gyanánt bebizonyodik. *A mit mondottam, csakugyan megigazodott.*

MEGIGAZÚL, (meg-igazúl) ösz. önh. 1) l. MEGIGAZODIK. 2) Vallási ért. hitetlenségét letevén, vagy bűneiből kitisztulván az igaz hivők sorába lép. (justificatur.)

MEGIGENEL, (meg-igenel) ösz. áth. Megsokal, igen soknak tart.

MEGIGÉRv. —IGÉR, (meg-igér) ösz. áth. Szavát adja, hogy valamit tenni fog, vagy nem fog. *Megigérted, hogy eljösz hozzám. Amit megigértem, teljesíteni is akarom. Igérd meg, hogy azt nem teszed többé.* V. ö. ÍGÉR.

MEGIGÉRKÉZIK, (meg-igérkézik) ösz. k. Szóval ajánlkozik valamire, megigéri, hogy tenni fog valamit.

MEGIGÉZ v. —IGÉZ (meg-igéz) ösz. áth. Szoros ért. bizonyos babonaszókkal megbűvöl valakit. *Megigézte őt a boszorkány.* Szélesb ért. akármiféle mesterséggel, erős nézéssel, szépséggel, az érzékeket megható benyomások által megbájol vagy megront valakit. *Nagy dicsérettel, bámulással megigézni a kis gyermeket*, másképp: *szemével megverni*, tudni illik a köznép hiedelme szerent. *Úgy rám nézett, mintha meg akart volna igézni. Szépségével mindnyájunkat megigézett. Megigézte magát*, a székelyeknél am. sokat tart

maga felől; a mongolban *jeke üktei* am. nagy igetevő v. nagy igéjü, azaz nagy száju, szájas. V. ö. IGÉZ.

MEGIGÉZÉS, (meg-igézés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit megigéznek, továbbá, az ily cselekvés által okozott eredmény. *A nép babonás véleménye szerént a kis gyermek megigézése ellen néhányszor pökni kell.* V. ö. MEGIGÉZ.

MEGIGLEL, (meg-iglel) ösz. áth. Keményen megszid. (Tájszótár).

MEGIGYENESÉDIK, (meg-igyenesédik) ösz. k. Tájdivatosan am. megegyenesedik, egyenes alakot veszen föl. A régieknél am. megegyez. „Végezetre ezön igyenösödének meg." (Debreczeni Legendáskönyv).

MEGIHATÓ, (meg-iható) ösz. mn. Amit (szükségből) meg lehet inni.

MEGIHL, (meg-ihl) ösz. áth. l. MEGIHLEL.

MEGIHLEL, (meg-ihlel) ösz. áth. Valakire rálehel. Átv. és szokott ért. rendkivüli szellemerővel ellát, föllelkesít valakit. *Isten megihlelte a szent jósokat. A Szentlélek megihlelte az apostolokat.* V. ö. IHLEL.

MEGIHLET, l. MEGIHLEL.

MEGIJED, (meg-ijed) ösz. önh. Egyszerre azon visszatasszítva megrázó, s kedvetlen érzés lepi meg, melyet ijedésnek nevezünk. *A vészharang megkondulására megijedni. A veszélytől megijedni. Ejnye, beh megijedtem! Ő nem ijed meg minden széltől. A szilaj vad ló hamarabb megijed, mint a szelid.* V. ö. IJED.

MEGIJEDÉS, (meg-ijedés) ösz. fn. Azon állapot, vagyis kedélyi változás, midőn valaki megijed. *Hirtelen megijedés. A nagy megijedésben kitörte öt a nyavalya.* V. ö. MEGIJED.

MEGIJESZT, (meg-ijeszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki vagy valami megijedjen. *A gyermeket mumussal megijeszteni. A bivalt vörös kendővel megijeszteni. Kisértet képében megijeszteni valakit.* V. ö. IJESZT.

MEGIKRÁNDIK, MEGIKRÁNIK, (meg-ikrándik v. —ikránik) ösz. k. A székelyeknél am. megundorodik. V. ö. IKRÁNDIK.

MEGILLET, (meg-illet) ösz. áth. Szoros ért. valamihez úgy nyúl, úgy érint valamit, hogy könnyü mozgásba jő. Ez értelemben az *illet* egy eredetü az *illeg billeg, illen billen* igékkel, melyek gyöngéd mozgást jelentenek. *Újjal megilletni a sebet. A szellő megilleti a fák leveleit.* Szélesb ért. megtapint, megérint valamit, de csak gyöngéden. Átv. ért. mondják olyasmiről, mi valakinek állapotához illő, kellő, mihez mintegy igénye van. *Az elüljárót megilleti a tisztelet.* V. ö. ILLET.

MEGILLETŐ, (meg-illető) ösz. mn. Átv. ért. ami valakit megillet. *Add meg mindenkinek az öt megillető tiszteletet.*

MEGILLETŐDÉS, (meg-illetődés) ösz. fn. A kedélynek azon változása, midőn csendes, nyugott állapota gyöngédebbféle fájdalmas vagy részvevő érzelmek által mozgásba jő. Különösen jelent fájdalmat, részvétet, vagy valami váratlan eseményen való megütközést. *Megilletődéssel értettem bal esetedet. E nyomort lehetetlen megilletődés nélkül látni.* V. ö. MEGILLETŐDIK.

MEGILLETŐDIK, (meg-illetődik) ösz. belsz. Kedélye bizonyos benyomások következtében némi gyöngédebb fájdalomra vagy részvétre, vagy nehezteléstre gerjed. *Valakinek baján, szenvedésén, nyomorán, haláláu megilletődni. A panaszkodó szavain megilletődni. A jószivü atya megilletődik gyermeke hálátlanságán. Ily csekélységen kár megilletődni.* V. ö. ILLET, ILLETŐDIK.

MEGIMÁD, (meg-imád) ösz. áth. Pápa vidékén am. megkinál valakit valamivel.

MEGIN, tájdivatosan am. megint.

MEGINDÁZ, (meg-indáz) ösz. áth. Bizonyos növényeket indáiktól megfoszt, megtisztít. *Megindázni a tököt, dinnyét.* V. ö. INDA.

MEGINDÍT, (meg-indít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki vagy valami meginduljon, azaz tovább menjen, mozogjon. *Megindítani a hadsereget. Megindítani a lovakat, ökröket. E terhes szekeret két ló meg nem indíthatja. Megindítani a hajót, gépet.* Átv. ért. eszközli, hogy valami kezdődjék, hogy müködésnek eredjen. *Megindítani a háborút. Megindítani valaki ellen a pört.* Szintén átv. ért. a kedélyt mozgásba hozza, különösen fájdalmas, részvevő, hathatós érzelmekre gerjeszti. *Érzékeny szavai megindítottak bennünket. Köszivünek kellene lennie, kit ily nyomor meg nem indítana.* L. INDÍT.

MEGINDÓLTATIK v. —INDÚLTATIK, (megindóltatik) ösz. külsz. Régies, e helyett: megindíttatik. „Hegyek fundamentomokból megindúltatnak." (Bécsi cod.). „És a mennyei jószágok megindoltatnak." (Tatrosi cod.).

MEGINDÚL, (meg-indúl) ösz. önh. A menést vagy mozgást megkezdi. *Az utasok korán reggel megindultak. Megindúl a hajó, szekér. Megindúl a jég, a szél.*

„Hogy harczra riaszsza királyát,
S Béla dicső fijait, búsan, de sietve megindúl."
Vörösmarty, Cserhalom.

Midőn ez igében alapfogalom a távolabbra haladás, *meg* helyett *el*-vel is használható. Midőn pedig távolságra nem vonatkozik, hanem egyszerüen csak a mozgás vagy müködés kezdetét jelenti, *el* nem tétetik helyébe, pl. *Megindúl a háboru, a pör*, nem: *elindúl. Megindúl a bor*, am. forrni kezd. Átv. ért. mondjuk kedélyről, és a kedélyben támadó változásokról, mozgalmakról, valamint magáról az emberről, kiben az ily mozgalom kezdődik. *Megindulni a szenvedők nyomorán. Megindult benne a harag, bosszú.*

„Minden állat megindúl,
Csak a bűnös nem búsúl."
Faludi. Böjti ének.

V. ö. INDÚL.

MEGINDULÁS, (meg-indulás) ösz. fn. A veszteglő lénynek azon állapoti változása, midőn veszteglení megszünvén, menni vagy mozogni kezd. *A gőzös*

megindulását nehezen várni. Átv. ért. a belérzékeknek, kedélynek, szívnek állapota, midőn bizonyos benyomás rendes nyugalmukat megzavarja. *Megindulással fogadni a halotti beszédet.* V. ö. MEGINDÚL.

MEGINGAT, (meg-ingat) ösz. gyak. áth. Eszközli, hogy valami inogjon. Itt a *meg* végrehajtott, s belterjes cselekvésre mutat. *Az erős szél megingatja a fákat. A terhes szekér megingatja a hidat. A dobogva nyargaló paripák megingatják a földet.* Átv. ért. az emberi akaratot eltökélett szándékában, vagy az észt bizonyos elveiben mintegy megtántorítja, szilárdságától megfosztja.

MEGINNEPÉL, (meg-innepél) ösz. áth. lásd: MEGÜNNEPÉL.

MEGINT, (1), (meg-en-t v. meg-ént) ih. Ismét, újra, még egyszer. *Megint itt vagy? Én megint azt mondom, hogy . . . Ha megint eljösz, hozd el az igért könyvet.* E szónak gyöke a kapcsoló és ismétlő jelentéssel biró *meg*, melyhez a határzó-képző *en* járulva lesz *meg-en;* továbbá a szintén határozókhoz járulni szokott *t*-vel *megent* v. *megént*, mint *szerént*, végre az *e* átváltozván *i*-re, lett *megint*, mint *képesent* v. *képesént, képesint, alkalmasént, alkalmasint, szerént, szerint.* Így lett *est* szintén határozói képzővel: *megest.* Lehetett az *ent* képző eredetileg hosszu *é*-vel is: *ént* ezen elemekből *e-en-t* vagy *ez-en-t* = ezen módon. V. ö. KÉNT.

MEGINT, (2), (meg-int) ösz. áth. 1) Valakit figyelmeztet, hogy észre vegyen valamit; ovatossá tesz. *Meginteni az utast, hogy bizonyos helyen veszedelmes a járás.* 2) Valakit némi hibás tett miatt szelidebb módon megfedd, megdorgál. *Meginteni a csintalan fiút.* V. ö. INT.

MEGINTEG és MEGINTELEN v. MEGINTLEN v. MEGINTEN, (meg-ént-eg és meg-ént-len). Némely szójárásokban a ‚megint' határozónak *eg, en* és *len* (v. *elen*) toldalékkal bővített alakjai.

MEGINTÉS, (meg-intés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit megintünk, továbbá ezen cselekvés által kijelentett nyilatkozat. *A megintés után ovatossá lenni.* V. ö. MEGINT.

MEGÍR, (meg-ír) ösz. áth. Valamit teljes bevégeztig, kelletig ír. *Megírtam a levelet,* am. bevégeztem. *Megírtam neki, hogy nem teljesíthetem kívánatát;* itt am. írva tudtára adtam. *Amit írtam, megírtam.* V. ö. ÍR.

MEGIRAMLIK, MEGIRAMODIK, (meg-iramlik v. —iramodik) ösz. k. Iramlásnak indúl. V. ö. MEG, (2).

MEGIRAMTAT, (meg-iramtat) ösz. áth. Eszközli, hogy valami vagy valaki megiramodjék.

MEGIRÁNYOZ, MEGIRÁNYZ, (meg-irányoz) ösz. áth. Czélba vesz valamit. *Jól megirányozd az ellenséget.*

MEGIRÉLL, l. MEGIRÍGYEL.

MEGIRGALMAZ, (meg-irgalmaz) ösz. önh. Valakin megesik a szive, s megkönyörül rajta. Szoros ért. Istenről használtatik, midőn végtelen jósága szerént a rimánkodók, könyörgők kérését meghallgatja. V. ö. IRGALOM, IRGALMAZ és KEGYELMEZ.

MEGIRÍGYÉL, (meg-irígyél) ösz. áth. Irígy szivvel megsokallja azon jót, melylyel más bir, s azt inkább önmagának kivánja meg. *Megirígyleni valakinek a gazdagságot, hivatalt.* Pesti Gábor meséiben: *megiréll.* „Az irégy ezt megiréllé" (az első *l* a *gy* hasonúlata az utóbbi *l* előtt, t. i. e helyett: irégylé). V. ö. IRÍGY, IRÍGYÉL.

MEGIRT, (meg-irt) ösz. áth. Irtva megritkít, megtisztít bizonyos növényeket. *Megirtani a kétszeres gabonát. Megirtani a sürü erdőt, pagonyt.* V. ö. IRT.

MEGIRTÓZIK, (meg-irtózik) ösz. belsz. Irtózva megrázkódik, megborzad valamitől. *Úgy megirtóztam töle, hogy a hajam szála is felállt. Ily szörnyü kegyetlenség láttára ki ne irtóznék meg?* V. ö. IRTOZIK.

MÉGIS, (még-is) ösz. kötszó. 1) Élünk vele, midőn valamely cselekvés, szenvedés vagy állapot folytonosságát, illetőleg gyakori ismétlését akarjuk kifejezni. *Mégis itt vagy? Mégis beszélsz? Mégis fáj a fejed?* Megfordítva: *ismég*, röviden *ismeg*, de ebben csak egyszerü ismétlés az alapfogalom, mert midőn így szólunk: *mégis itt vagy?* ez azt teszi, szakadatlanul itt vagy; midőn pedig mondjuk: *ismég itt vagy*, azt jelenti, hogy voltál itt, elmentél és visszajöttél. 2) Élünk vele midőn azt akarjuk valamiről vagy valakiről jelenteni, hogy más, vagy ellenkező, mint várni vagy gondolni lehetett. *Ez mégis furcsa dolog. Mégis megcsalatkoztunk mi. Ez az én bátyám mégis jó ember,* azaz nem reméltem, nem vártam, hogy oly jó legyen. 3) Néha am. valaminek daczára, mind a mellett, mindazonáltal. *No de mégis tedd meg, amire kérlek. Ha bár kevessel birsz, mégis adhatnál valamit.* A viszonymondatban *noha,bár* v. *ámbár*, vagy *jóllehet* előzi meg, pl. *Ámbár eleget tartóztattam, mégis elmene. Jóllehet sokat adtam neki, mégis kevesli.*

„Ha bár minden rózsa leánynyá válnék is,
Galambomnak párja nem származnék mégis."
Népdal. (Erdélyi J. gyüjt.).

MEGISMÉR, MEGISMER, v. MEGÖSMÉR, (meg-ismér v. —ismer v. —ösmér) ösz. áth. 1) Valamely tárgyat másoktól megkülönböztet és megtudja kicsoda vagy micsoda. *Már távolról megismértelek, hogy te vagy. Járásáról, szaváról megismérni valakit. Megismérni az ellopott lovat. A tapasztalt borkereskedő megismeri, melyik miféle bor.* 2) Valamit igaznak vall, nem tagadja, hogy úgy van. *A vádlott megismeri, hogy részt vett a lopásban. A töredelmes ember megismeri Isten ellen elkövetett bűneit.*

„Kész jobbítni magát, aki megismeri
Vétkét." Virág B.

„Amiben megismerhettem te erkölcsedet
Ahhoz szabom én elmémet és életemet."
Házasok Éneke a XVI. szás.

Máskép *elismér.* Ezt ugyan némelyek a német *verkennen*, (fonákul, hibásan, *más helyett ismér*), értelemben

veszik, de e helyett magyarosabb a *félreismér*.3) Régibb magyar bibliai nyelven am. a férj nemileg egyesül a nővel. *Megisméré pedig Kain a feleségét, ki fogada, és szülé Henokot. És megisméré mégis Ádám a feleségét.* (Teremtés könyve. 4. Káldi szerént). V. ö. ISMÉR.

MEGISMÉRHETŐ, (meg-ismérhető) ösz. mn. Akit vagy amit meg lehet vagy nem nehéz megismérni, ami határozott megkülönböztető jegyekkel bir.

MEGISMÉRKÉDIK, (meg-ismérkédik) ösz. k. Valakivel közelebb érintkezésbe jön, melynél fogva egyik a másikat már nem tekinti mint idegent, s bizonyos tekintetben ismérik egymást. *Az utazó sok emberrel megismérkedhetik. Idegen tudósokkal levelezés által megismérkedni.* Ezen igében a gyakorlatos közlekedésnek és viszonyosságnak eszméje szükséges föltételkép foglaltatik, mert megismerkedni valakivel am. egymást viszonyosan megismérni. Átv. ért. mondjuk személytelen dolgokról is, midőn rólok bővebb ismereteket szerzünk. V. ö. ISMÉRKÉDIK.

MEGISMÉRT, MEGISMERT, (meg-ismért v. —ismert) ösz. mn. Akit vagy amit megismért valaki. *A megismért utast barátságosan szólítani, üdvözleni. Az ellopott és megismért jószágot visszakövetelni.*

MEGISMÉRTET, MEGISMERTET, (meg ismértet v. —ismertet) ösz. mivelt. Eszközli, hogy valaki megismérjen valakit vagy valamit. *Az idegent megismértetni a többi vendégekkel. Az együtt utazók megismértetik magukat egymással. Megismértetni valakivel a helybeli körülményeket.* V. ö. MEGISMÉR.

MEGISZIK, (meg-iszik) ösz. k. Tárgyesetes névvel, átható ige gyanánt használva, am. bizonyos italt elkölt. *Ő mindenféle szeszes italt megiszik. Az ökör megissza a sáros vizet is.* Néha bizonyos mennyiségü italra vonatkozik. *Egy üllőhelyben megiszik öt itcze bort.* Visszaható névmással, *meginni magát*, am. sokat inni, megrészegedni. E szóban a *meg* az áthatói erőnek nagyobb nyomatékot ad.

MEGISZONYODIK, (meg-iszonyodik) ösz. k. Jelenti a megijedésnek azon nagyobb fokát, mely által valaki bizonyos félelemgerjesztő tárgytól egyszerre erős visszahatást érez magában. *Valamely fenevad láttára megiszonyodni. Amint megpillantottam kezében a véres tört, megiszonyodám tőle.* Egy értelmü vele az *eliszonyodik*. V. ö. ISZONYODIK.

MEGÍTÉL v. —ITÉL, (meg-ítél) ösz. áth. 1) Valamiről határozott itéletet mond. *Megitélni valamely elbeszélést*, azaz kijelenteni, mennyiben igaz vagy nem. 2) A jót vagy roszat, a hasznost vagy károst, a czélirányost vagy czéliránytalant bizonyos dologban fölkeresi és meghatározza. *A gyermek nem képes megitélni, mi legyen valódilag hasznos vagy káros neki. Itéld meg temagad ha czélirányos-e ezt tenni. Megitélni valamely szépmüvet, költeményt, tudományos munkát.* 3) Valakit félszegül, hibásan kárhoztat. *Az emberek igen hajlandók egymást megitélni. Ne itéljetek meg, hogy ezt cselekedtem.* V. ö. ÍTÉL, ÍTÉLET.

MEGITTASODÁS, (meg-ittasodás) ösz. fn. Állapot, midőn valaki mértéken túl iszik szeszes italokat; máskép, *megrészegedés, pityókosodás, megkotyogósodás*. V. ö. ITTAS.

MEGITTASODIK, (meg-ittasodik) ösz. k. Mértéken túl használt szeszes italtól *megrészegedik, megpityósodik, megkotyogósodik*. V. ö. ITTAS, RÉSZEG, PITYÓS.

MEGIVED, MEGÉVEDIK,(meg-ived v. -évedik) ösz. önh. Mondják leginkább gyümölcsökről, midőn túl érett állapotban, hosszú állásban megromlanak, megkásásodnak. V. ö. ÉVEDIK.

MEGÍVIK, (1), (meg-ívik) ösz. k. Az ívást végrehajtja.

MEGÍVIK, (2), (meg-ívik) ösz. k. L. MEGIVED.

MEGÍZEL, (meg-ízel) ösz. áth. Megkisérli, milyen íze van valaminek, megkóstol. Olyan, mint *megszagol. A venni akaró meg szokta ízelni a gyümölcsöt. Megízelni az eladó bort.* V. ö. ÍZ.

MEGÍZELÍT, (meg-ízelít) ösz. áth. Megkóstolás után ét- vagy italvágyat kap valamire.

MEGIZEN, (meg-izen) ösz. áth. l. MEGÜZEN.

MEGÍZLEL, (meg-ízlel) ösz. áth. A *megízel* igének gyakorlatos módosulata.

MEGIZMOSODIK, (meg-izmosodik) ösz. k. Izomrendszere megerősödik, megszilárdul, továbbá am. megvastagodik, megtestesedik. *Gyakorlat által megizmosodnak a karok.* V. ö. IZMOS.

MEGIZTET, (meg-iztet) ösz. áth. A székelyeknél am. megpüsszögtet v. -tüsszögtet, pl. a portubák, légvonal. (Kriza J.). V. ö. IZTET.

MEGIZZAD, (meg-izzad) ösz. önh. Erős izzadásba jön. *Nehéz munkában, futásban megizzadni.*

MEGIZZASZT, (meg-izzaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy az ember vagy más állat erősen, tartósan izzadjon. *Az erős munka, és a nap heve megizzasztja a kaszásokat. Sok nyargalás megizzasztja a paripát. A beteget bizonyos szerek által megizzasztani.* V. ö. IZZASZT.

MEGJAJDÚL, (meg-jajdúl) ösz. önh. Jaj hangon felkiált. V. ö. JAJDÚL.

MEGJAJGAT, (meg-jajgat) ösz. áth. Gyakori jaj hangon kiáltozva megsirat, megpanaszol valamit. *Koporsóra borulva megjajgatni a halottat. Nagy vesztességét, nyomorát úton útfélen megjajgatta.* V. ö. JAJGAT.

MEGJÁMBORÍT, (meg-jámborít) ösz. áth. 1) Erkölcsi ért. jámborrá, azaz jóvá tesz valakit. *A kicsapongó vagy vallástalan embert megjámboritani.* 2) Megszelidít, engedelmessé tesz. *Az akaratos, szilaj, vad természetü embert megjámboritani.* V. ö. JÁMBOR.

MEGJÁMBORODIK, (meg-jámborodik) ösz. k. 1) Jó erkölcsüvé vagy vallásossá, ájtatossá válik. *Némely kicsapongó és vallástalan életü ember vénségére megjámborodik.* 2) Megszelidül, engedelmessé lesz. V. ö. JÁMBOR.

MEGJÁR, (meg-jár) ösz. önh. 1) Tárgyesetes viszonynévvel, bizonyos helyen, téren, vidéken ide-oda jár, vagy bizonyos utat megtesz. *Megjárni valamely*

várost, megyét, országot. Megjárni a bányákat. Megjárni az erdőt, határt. Egy utat kétszer megjárni. Megjárni a száz tü hosszát. (Km.).

„Engem küldtek téged látnom,
Országodat mind megjárnom."
Csáti Demeter.

2) Mondják tánczosról. *Megjárja a toborzót, a csárdást, kanásztánczot.*

„Gyános Gyankó gyól meg-gyárd,
Gyól meg-gyártasd a Gyutkát."

E verssel gúnyolják némely vasvármegyeiek kiejtését, e helyett:

„János Jankó jól megjárd,
Jól megjártassad Jutkát."

3) Átv. ért. a nedv, levegő, szél, füst, szag, általhat bizonyos testeken vagy helyeken. *A nedvesség megjárja a földet, a növényeket. A fris levegő megjárja a nyitott szobát. A füst megjárja a kéménybe akasztott húst. A bor megjárta a fejét.* 4) Átv. ért. a viszonyszó mellett leginkább —*val* —*vel* raggal pl. *valakivel* vagy *valamivel megjárnl*, am. roszul járni, vagyis rosz sikerét látni a velök való viszonynak. *Szolgámmal megjártam, mert meglopott, és elszökött. Ovakodjál ezen embertől, mert különben megjárod vele. Én ugyan megjártam. Megjárni a bolondját.* Általában és egyszerüen is: *megjárta* am. roszul járt, pórul járt; *majd megjárja* am.pórul fog járni am. bolond módon fog cselekedni. Szintén átv. ért. az egyesszámu harmadik személyben: *megjárja*, am. a maga nemében meglehetős, türhető, elég jó, szép, helyes stb. *Tréfának megjárja. Jó-e az a bor? „Megjárja." Hogy tetszik? „Megjárja." Szoros a köntös. — Hagyd el! megjárja.*

MEGJÁRAT, (meg-járat) ösz. miv. Eszközli, hogy valaki valamit megjárjon. Átv. ért. *megjáratta velem a bolondját.* V. ö. MEGJÁR.

MEGJÁRÓ, (meg-járó) ösz. fn. A szövőknél a mejjéknek (mellyéknek) az a része, melyet nem fogtak be a bordába, nyüstbe. (Kriza J.).

MEGJÁRTAT, (meg-jártat) ösz. miv. Vezetés által a gyermeket, lovakat jártatja, (bevégzetten). *Jártasd meg a kifáradt lovakat. Már megjártattam.* (Most járatom).

MEGJÁTSZIK, (meg-játszik) ösz. k. Tárgyesetes viszonynévvel am. megtréfál, mintegy hamis játék által rászed, elbolondít valakit, vagy mesterséges, ravasz, furfangos fogások által megcsal. *Hiába mesterkélsz, engem meg nem játszol. Az a semmirekellő kalandor ugyan megjátszott bennünket.* A Debreczeni Legendáskönyvben: *megjátékol.* „És uronkat bolondnak itélvén, megjátékolá s Pilátoshoz visszaküldé." V. ö. JÁTSZIK.

MEGJAVÍT, (meg-javít) ösz. áth. Az anyagilag vagy erkölcsileg roszat, romlottat, hibásat jóvá tesz, vagy megigazítja. *Megjavítani a sovány földet Megjavítani holmi eszközöket, bútorokat, öltönyöket. Megjavítani magát.* Néha am. bizonyos járandóságot megszaporít, megnagyobbít. *Megjavítani a cselédek élelmezését, bérét, a napszámosok díját.* V. ö. JAVÍT.

MEGJAVÍTÁS, (meg-javítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által megjavítnak valakit vagy valamit. V. ö. MEGJAVÍT.

MEGJAVÚL, (meg-javúl) ösz. önh. Mi a maga nemében rosz vagy romlott, vagy hibás, hiányos volt, az jóvá lesz vagy alakúl. *Mivelés által megjavúl a sovány föld. Czélszerü keverés által a romlásnak indult bor megjavulhat. Csak okos fegyelem által javulhatnak meg a fegyenczek.* V. ö. JAVÚL.

MEGJEGECZÉSÉDIK, (meg-jegeczésédik) ösz. k. Folyó, híg, csepegő állapotból jegeczesbe megy által. V. ö. JEGECZÉS.

MEGJEGED, (meg-jeged) ösz. önh. 1) Valamely nedv jéggé alakúl, s megkeményedik. 2) Jegeczczé leszen, jegeczes alakot ölt. V. ö. JEGECZ.

MEGJEGESÉDIK, (meg-jegesédik) ösz. k. 1) Jegessé képződik, vagyis jégdarabok, jéghártyák alakulnak belőle. *A Duna, mielőtt befagyna, megjegesedik.* 2) Jegeczes alakot vesz fel. V. ö. JEGECZÉS.

MEGJEGESZT, (meg-jegeszt) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy valamely híg, folyékony test jegessé keményedjék.

MEGJEGYEZ, (meg-jegyez) ösz. áth. 1) Jegy által megkülönböztet, vagy kitünővé, észrevehetővé tesz valamit; meghatároz. *Ónnal megjegyezni a könyvben valamely mondatot. Megjegyezni a falakon az árvíz magasságát.* Különösen am. megbélyegez. *Krétával, szurokkal megjegyezni valamit. Megjegyezni a könyveket.*

„Isten megjegyezte mindennek határát."
Zrinyi.

2) Emlékezetébe mintegy bevés valamit, hogy el ne feledje. *Jegyezd meg magadnak, hogy .... Megjegyezni az oskolában eléadott tantárgyakat.*

„Jegyezd meg magadnak a napot,
Melyen megbántottad a papot." (Km.).

3) Különös észrevételt tesz valamire. *Állításodra azon egyet jegyzem meg, hogy .... Közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy ...* V. ö. JEGY, JEGYEZ.

MEGJEGYZÉS, (meg-jegyzés) ösz. fn. 1) Cselekvés, mely által valamit megkülönböztetés, ráismerés végett jegygyel látunk el. *A könyvben irónnal tett megjegyzések.* 2) Megbélyegzés. 3) Elmebeli működés, melynél fogva valamit emlékezetünkbe felrovunk. *Megjegyzésre méltó*, ami megérdemli, hogy elménkben különösen megtartsuk. *Megjegyezni való.* 4) Különös figyelmeztető észrevétel, vagy kifogás. *Az eléadott értekezést megjegyzés nélkül helyben hagyni.*

MEGJELÉL v. —JELÖL, (meg-jelél) ösz. áth. Bizonyos jel által megkülönböztet vagy ismérhetővé tesz valamit. *Hancsikokkal megjelelni a határvonalt. Az egy párthoz tartozókat bizonyos szinü szalaggal megjelelni.* V. ö. JEL.

MEGJELÉLÉS v. —**JELÖLÉS**, (meg-jelélés) ösz. fn. Cselekvés, mely által megjelelünk valamit. V. ö. MEGJELÉL.

MEGJELEN, (meg-jele·) ösz. önh. 1) Valamely szellemi lény érzéki jelek által, mintegy megtestesülve mutatkozik. *Péternek a börtönben megjelent az Isten angyala. Föltámadása után Krisztus többször megjelent tanítványainak.* 2) Hivás, idézés következtében valamely határozott helyen és időre ott terem. *A peres felek megjelentek a törvényszék előtt.*

MEGJELENÉS, (meg-jelenés) ösz. fn. 1) Midőn valamely szellemi lény bizonyos jelek által láthatóvá vagy hallhatóvá teszi magát. *Szent Mihály megjelenése. Angyalok megjelenése. Szentlélek megjelenése az apostolok fölött lángoló nyelvek alakjában.* 2) Midőn valaki bizonyos helyen vagy társaságban egyszerre feltünik, ott terem. 3) Törvényes ért. midőn az idézett személy a határozott időre bemutatja magát, továbbá, midőn hivatalosan a kijelelt helyen és időben ott terem valaki.

MEGJELENET, (meg-jelenet) ösz. fn. Régiesen ‚megjelenés' helyett. „Ő megjelenetének napjaiglan." „Pogányoknak megjelenetére." (Tatrosi cod.).

MEGJELENIK, (meg-jelenik) ösz. k. Abban különbözik a *megjelen* igétől, hogy ez szabad, önkéntes akaratot fejez ki, midőn amaz önkénytelen működésre vonatkozik (miként ez mindazon igékre nézve áll, melyek *ik*-kel vagy *ik* nélkül használtatnak). *A meghívott személy megjelen: valamely újon nyomtatott könyv megjelenik.*

MEGJELENÍT, (meg-jelenít) ösz. áth. Képzelő tehetsége által az elmultakat, vagy térben távollévőket úgy állítja elé, mintha most és itt léteznének. *A történeti szinmüiró megjeleníti az elmult eseményeket. Szinpadi előadásban megjelenítik a távoli cselekvényeket.*

MEGJELENT, (meg-jelent) ösz. áth. Valamit tudomásul ad, különösen ha ezt tennie kötelessége, vagy legalább kötelességének tartja, vagy udvariságból vagy jó akaratból helyesnek találja. *A fogadósok tartoznak megjelenteni vendégeiket az illető hatóságnak. Szolgám által megjelentettem barátomnak, hogy elutazom.* A régieknél am. nyilvánít: „Hogy megjelentessenek (revelentur) sok szivekből gondolatok." „Kinek jelentetett meg" (cui revelatum est). „És megjelenté (manifestavit) ő dicsőségét." (Tatrosi codex). V. ö. JELENT.

MEGJELÉZ, (meg-jelész) ösz. áth. Jellel vagy jelekkel ellát. *Megjelezni a göshajón elviendő málhákat.*

MEGJOBBÍT, (meg-jobbít) ösz. áth. 1) Valamit jobbá tesz, mint előbb volt. *Megjobbítani az épületeket. Megjobbítani magát.* 2) Bizonyos járandóságot megnagyobbít. *A tisztek és szolgák fizetését megjobbítani.* V. ö. JOBBÍT.

MEGJOBBÍTÁS, (meg-jobbítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megjobbítunk, továbbá azon cselekvés által létre hozott eredmény. *A szolgák díjaik megjobbításáért folyamodtak. Fogadom életemnek megjobbítását.* V. ö. JOBBÍT.

MEGJOBBÍTGAT, (meg-jobbítgat) ösz. áth. és gyak. Folytonosan, gyakran igazgatva jobbá tesz valamit vagy többeket. *A romlott mezei szerszámokat télen által megjobbítgatni.*

MEGJOBBÍTHATATLAN, MEGJOBBÍTHATLAN, (meg-jobbíthat[at]lan) ösz. mn. Oly gonosz, oly romlott, oly vásott, kopott, hogy jobbá tenni nem lehet. *Megjobbíthatatlan gonosztévő. Megjobbíthatatlan ecetes bor.* Határozói minőségben am. megjobbíthatatlanul.

MEGJOBBÍTHATLANSÁG, (meg-jobbíthatlanság) ösz. fn. Tulajdonság, melynél fogva valamit vagy valakit megjobbítni nem lehet.

MEGJOBBÚL, (meg-jobbúl) ösz. önh. Előbbi gonosz, vagy romlott, vagy hiányos állapotához képest jobbá lesz. *Az Istenre kérlek, jobbulj meg.* V. ö. JOBBÚL.

MEGJOBBÚLÁS v. —**JOBBULÁS**, (meg-jobbúlás) ösz. fn. Állapotváltozás, midőn valaki vagy valami jobbá lesz. *Az Isten nem akarja a bünös halálát, hanem megjobbulását.* V. ö. MEGJOBBÚL.

MEGJÓSOL, (meg-jósol) ösz. áth. L. MEGJÖVENDŐL.

MEGJÓZANÍT, (meg-józanít) ösz. áth. Józanná tesz. Használtatik tulajdon és átvitt értelemben. V. ö. JÓZAN.

MEGJÓZANODIK, (meg-józanodik) ösz. k. 1) Részegség után elméje tisztára derül. *Kialudta magát és megjózanodott.* 2) Átv. ért. elmei elfogultsága megszünik, s a dolgokat nem általó szinekben, hanem úgy látja, mint valóban vannak. Kedélyre vonatkozólag am. elmezavaró indulatai megcsillapodnak. V. ö. JÓZAN.

MEGJŐ, MEGJÖN, (meg-jő v. -jön) ösz. önh. 1) Általán, a távolban levő bizonyos helyre és időre megérkezik. *A várt vendégek megjöttek.* 2) Azon helyre, honnan elment, visszatér. *Estére megjön atyám a városból. Ki kell mennem, de nem sokára megjövök. Fiam megjött a katonaságból. Tavaszszal megjönnek a fecskék és a gólyák.* „Kobakhoz két szolgabirót küldettem, még mögh nem jöttenek." Levél 1557-ből (Szalay Á. 400 m. l.). Néha mondják eltévedt, vagy elveszett jószágról, midőn visszakerül, máskép: *eljön.* Átv. ért. *megjön az egészség, megjön a kedv, megjön az esze, az okosság is idővel jön meg.* V. ö. JŐ.

MEGJÖVENDŐL, (meg-jövendől) ösz. áth. Valamely bizonyos esetet, mely ezután fog történni, előre megmond. *Megjövendölni az időjárást, valakinek sorsát. Megjövendölték neki, hogy csatában vesz el.* Bibliai ért. Isten sugallatából előre lát, és megmond valamit. *A próféták megjövendölték a Messiás eljövetelét. Krisztus megjövendölte Jeruzsálem elpusztulását.* V. ö. JÖVENDŐL.

MEGJÖVENDŐLÉS, (meg-jövendölés) ösz. fn. Előre látott események megmondása. V. ö. JÖVENDŐLÉS.

MEGJÖVETEL, (meg-jövetel) ösz. fn. 1) Széles ért. midőn valaki bizonyos távolságról megérkezik valahová. 2) Különösen, midőn valaki oda, honnan elment, ismét visszatér. V. ö. MEGJŐ.

MEGJUHÁSZÍT, (meg-juhászít) ösz. áth. Az indulatoktól elragadtat megcsendesíti, megszelidíti, nyugott kedélyüvé teszi, eszére hozza. V. ö. JUHÁSZÍT, JUHÁSZODIK.

MEGJUHÁSZODIK, (meg-juhászodik) ösz. k. Mondják felháborodott, haragos emberről, midőn lecsendesül, s megszelídülve magába tér. *Hagyjátok őt duzzogni, majd megjuhászodik.*

MEGJUTALMAZ, (meg-jutalmaz) ösz. áth. Érdemeinek elismeréseül valakit bizonyos adománynyal megörvendeztet. *Megjutalmazni a szorgalmas tanulókat. Megjutalmazni a vitéz katonákat. Isten megjutalmazza a jókat, és megbünteti a gonoszokat.* V. ö. JUTALOM.

MEGJUTALMAZÁS, (meg-jutalmazás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit megjutalmaznak, továbbá azon adomány, melyet jutalom gyanánt kap valaki. *Az érdem megjutalmazása a felsőséget illeti. Megjutalmazásul nemesi rangra emelni valakit.* V. ö. JUTALMAZ.

MEGJUTALMAZÓ, (meg-jutalmazó) ösz. fn. Aki valakit érdemiért jutalomféle adománynyal megörvendeztet. *Isten a jóknak igaz megjutalmazója.* V. ö. JUTALOM.

MEGKÁBÍT v. —KÁBIT, (meg-kábít) ösz. áth. Valakit kábává tesz, vagyis eszét úgy megzavarja, fejét úgy megszédíti, hogy eszmélete s öntudata elvész bele. *A sürü gőz, nagy melegség megkábítja az embert. Eszét a szeszes italok megkábították.* Mondjuk indulatokról és vágyakról is, midőn azok az ész működését elnyomják. V. ö. KÁBA, KÁBÍT.

MEGKÁBÚL v. —KÁBUL, (meg-kábúl) ösz. önh. Feje megszédül, eszmélete megzavarodik, öntudata megszünik. *Némely idegbajokban megkábúl a beteg. A sok észtörésben szinte megkábultam.* V. ö. KÁBÚL.

MEGKACSINT, (meg-kacsint) ösz. áth. Kacsintva, azaz alattomosan, hamisan, görbén nézve megpillant valamit vagy valakit. V. ö. KACSINT.

MEGKACSOZ, (meg-kacsoz) ösz. áth. A dohányról mondják, midőn annak oldal- vagy fattyúsarjait letördelik.

MEGKACZAG, (meg-kaczag) ösz. áth. Tárgyesetes viszonynévvel am. valakit v. valamit kaczagó hangon meggúnyol, vagy kijelenti, hogy igen nevetségesnek tetszik előtte. *Megkaczagni valakinek meglepőleg ostoba mondatait. A buta ember minden izetlen tréfát megkaczag.* V. ö. KACZAG.

MEGKAJÁLT, (meg-kajált) ösz. áth. Régies és tájdivatos ‚megkiált' helyett. L. ezt.

MEGKALAMÁSZOL, (meg-kalamászol) ösz. áth. Kalamászszal meg- vagy beken. V. ö. KALAMÁSZ.

MEGKALANTYÚZ v. MEGKALLANTYÚZ, (meg-kalantyúz) ösz. áth. Kalantyúval ellát, fölszerel. V. ö. KALANTYÚ.

MEGKALAPÁL, (meg-kalapál) ösz. áth. Kalapálva megnyújt, megver, megkeményít, megcsinál valamit. *Megkalapálni a tömör vasakat. Megkalapálni a kaszát.* Átv. tréfás ért. valakit jól megdönget, megütöget. *Megkalapálták* vagy *kalimpálták a hátát.* V. ö. KALAPÁL.

MEGKALIMPÁL, (meg-kalimpál) ösz. áth. Megver, mintegy megkalapál.

MEGKALL, (meg-kall) ösz. áth. Úgy nevezett kallómalomban a posztó- vagy szürszövetet sürübbé, tömöttebbé idomítja. V. ö. KALL, KALLÓ.

MEGKALLÓZ, (meg-kallóz) ösz. áth. l. MEGKALL.

MEGKÁMFOROZ, (meg-kámforoz) ösz. áth. Kámforral megkever, elkészít. *Megkámforozni a gyógykenőcsnek való pálinkát.*

MEGKAMÓL, (meg-kamól) ösz. áth. Horoggal megsodrani vagy sodorítani.

MEGKAMÓZ, (meg-kamóz) ösz. áth. Kamóval v. gamóval ellát pl. a dohányfüzért.

MEGKANÁSZIK, MEGKANÁSZODIK, (meg-kanászik v. —kanászodik) ösz. k. Lásd: MEGKONÁSZIK.

MEGKANCSUKÁZ, (meg-kancsukáz) ösz. áth. Kancsuka nevü orosz korbácscsal megver.

MEGKANDIKÁL, (meg-kandikál) ösz. áth. Kandikálva, azaz kiváncsian nézegetve megtekint valamit. *Megkandikálni a fazekakat.* V. ö. KANDIKÁL.

MEGKANKÓSODIK, (meg-kankósodik) ösz. k. Kankóféle betegségbe, azaz ondófolyásba esik. V. ö. ONDÓFOLYÁS.

MEGKANYARÍT v. —KANYARIT, (meg-kanyarít). Egy kanyarítással vagy kanyargatva megfordít. *Kanyarítsd meg a lovat, az ekét.* (Szabó D.). *Megkanyarítani* (megcsenderíteni, sujtani) *valakit az ostorral.* (Ugyanaz).

MEGKANYARODIK v. —KANYARÚL, (meg-kanyarodik v. —kanyarúl) ösz. önh. Egy kanyarodással vagy kanyarogva megfordúl.

„Valamint jó béres kezében az ostor:
Megkanyarúl hosszan néha egész hadsor."

Arany, Buda halála.

MEGKAP, (meg-kap) ösz. áth. 1) Levegőben szálló, repülő valamit kezével megfog. *Megkapni a lapdát.* Itt a *meg* helyett állhat *el* is, pl. *a kutya elkapja a legyet.* 2) Valamit birtokul megnyer; valami kijut neki. *A tisztek havonként, vagy évnegyedenként, megkapják díjaikat. Kiki megkapja a maga járandóságát. Megkapta amit keresett, jól esett neki.* A *meg* néha am. *vissza. Az elveszett, kölcsön adott jószágot, pénzt megkapni.* 3) Néha am. az üldözöttet, keresett-

tet, szökevényt kézre keríti. *A rablókat megkapták a csárdában.* 4) Valamely vétken rajta kap. „Az Tereki Miklósra vagyon gondom, csak valami vétken kaphassam meg.“ (Levél 1560-ból. Szalay Á. 400 m. l.). 5) Átv. ért. valami feltünő vagy meglepő az elmét egyszerre megragadja. *Élkes előadása megkapott mindnyájunkat. Megkapottan ‚éljen'-t kiáltottunk.* Egyébiránt v. ö. KAP.

MEGKAPÁL, (meg-kapál) ösz. áth. A földet kapával megforgatja. Mondjuk növényekről is, menynyiben a föld megforgatása ezek tenyésztését segíti. *Megkapálni a kukoricát, burgonyát, szőlőt, kerti veteményeket.* V. ö. KAPÁL.

MEGKAPAR, (meg-kapar) ösz. áth. Kaparva meghorzsol.

MEGKAPARÍT, (meg-kaparít) ösz. áth. 1) Mondják igen takarékos vagy fösvény emberről, ki holmi jószágot, pénzt gondosan megtakarít, vagyis kaparó kutya módjára öszvehalmoz. *Mit a fösvény apa megkaparított volt, a pazarló fiú elköltötte.* 2) Népies kifejezéssel am. kapó kutyaként körmeivel megragad, megfog, vagy kézre kerít valamit v. valakit. *Megkaparították a tolvajt.* V. ö. KAPARÍT.

MEGKAPAT, (meg-kapat) ösz. mivelt. A lovakat futtában sietve megeteti. *Kapasd meg a lovakat, azután fogj.* Használtatik önhatólag is tárgyesetes viszonynév nélkül. *Kapassunk meg e csárdánál, míg egy pohár bort iszunk.*

MEGKAPKOD, (meg-kapkod) ösz. áth. Átv. ért. am. ellenészrevételeiben csípős szavakkal letorkol valakit.

MEGKÁPRÁZIK, (meg-káprázik) ösz. k. Káprázás által megzavarodik. *A folytonos olvasásban megkáprázott a szemem.*

MEGKÁPRÁZTAT, (meg-kápráztat) ösz. miv. Káprázást okoz, *A ragyogó fény megkápráztatja a szemet.*

MEGKAPROZ, (meg-kaproz) ösz. áth. Kaporral meghint, elkészít, fűszerez bizonyos eledelt. *Megkaprozni a káposztát, a turós bélest, a savanyított uborkát.* V. ö. KAPOR.

MEGKÁPSÁL, (meg-kápsál) ösz. áth. l. KÁPSÁL alatt.

MEGKARAPOL, (meg-karapol) ösz. áth. Karapolva megöntöz. Máskép: *bekarapol.* V. ö. KARAPOL.

MEGKÁRATLANÍT, (meg-káratlanít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki bizonyos csapás esetében káratlanul maradjon, vagy ha kárt szenvedett, azt ismét hasonló értékü jószágban visszakapja. *A kármentő társulatok czélja megkáratlanítani a birtokosokat.*

MEGKARCSÚSODIK, (meg-karcsúsodik) ösz. k. Karcsúvá leszen (bevégzetten).

MEGKARCZOL, (meg-karczol) ösz. áth. Karczolva megsért valamit. *Hegyes bottal a falakat, vas szeggel az asztalt megkarczolni. A gombostü megkarczolta a börét. A hörcsökös gyermekek megkarczolják körmeikkel egymás arczát.* V. ö. KARCZOL.

MEGKARCZOZ, (meg-karczoz) ösz. áth. Bizonyos műtét, pl. köppölyözés végett a bőrön karczot csinál. (Scarificat)

MEGKARDLAPOZ, (meg-kard-lapoz) ösz. áth. Kardlappal megver valakit.

MEGKARÉL, (meg-karél) ösz. áth. Karéjosan megróstál.

MEGKARIMÁZ, (meg-karimáz) ösz. áth. Valamit karimával ellát. *Megkarimázni a kútat, a képet, a tükröket. Megkarimázni a kalapot.* V. ö. KARIMA.

MEGKARMOL, (meg-karmol) ösz. áth. Karmolva megsért, karmaival megkarczol. *A macska megkarmolja a kutyát.*

MEGKÁROMOL, (meg-káromol) ösz. áth. Káromló szavakkal megszid, megggyaláz, megátkoz. *Dühében Istent, embert megkáromol.* V. ö. KÁROMOL.

MEGKÁROSÍT, (meg-károsít) ösz. á h. Valakinek valóságosan kárt okoz. *A hütlen, gondatlan cselédek megkárosítják a gazdát.* V. ö. KÁR.

MEGKÁROSÍTÁS, (meg-károsítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valaki kárt teszen másnak vagy magának is. *A megkárosításért kárpótlást követelni.* V. ö. KÁR.

MEGKÁROSODIK, (meg-károsodik) ösz. k. Vagyonában kárt szenved. *Tüz, árvíz, jégeső által megkárosodni.* V. ö. KÁR.

MEGKÁROSÚL, ösz. önh. l. MEGKÁROSODIK.

MEGKARÓZ, (meg-karóz) ösz. áth. Támasz vagy tartalék gyanánt karót ver valami mellé vagy körül. *Megkarózni a vízpartot, hogy ki ne dőljön. Megkarózni a szőlőtőkét, a csemetéket, a komlót. Megkarózni a felfutó borsót, babot.* V. ö. KARÓ.

MEGKÁRPITOZ, (meg-kárpitoz) ösz. áth. Kárpitokkal fölékesít, fölszerel. *Megkárpitozni a díszteremeket.* V. ö. KÁRPIT.

MEGKARTÁCSOL, MEGKÁRTOL, (meg-kartácsol v. —kártol) ösz. áth. Kárt vagy kartács nemü eszközzel megtisztít. V. ö. KÁRT, és KARTÁCS (1).

MEGKÁSÁSODIK, (meg-kásásodik) ösz. k. Mondják némely húsos gyümölcsökről, midőn túl érvén, belök kása gyanánt megpuhúl, megikrásodik. *Megkásásodik a dinnye, és némely körtefajok.* V. ö. KÁSA.

MEGKÁSTÉLYOSODIK, (meg-kástélyosodik) ösz. k. Kástélyossá leszen (bevégzetten). V. ö. KÁSTÉLYOS.

MEGKASZÁL, (meg-kaszál) ösz. áth. 1) Bizonyos tért, a rajta termő fütől, gaztól stb. kaszával megtisztít. *Megkaszálni a gazos kertet, azután pedig megkapálni.* 2) Tárgyesetes viszonynév nélkül s önhatólag am. a kaszálást bevégzi. *Mi már megkaszáltunk, s holnap gyüjtéshez fogunk.* V. ö. KASZÁL.

MEGKÁTRÁNYOL v. —KÁTRÁNYOZ, (megkátrányol v. —kátrányoz) ösz. áth. Kátránynyal bevagy megken. V. ö. KÁTRÁNY.

MEGKATYÓSODIK, (meg-katyósodik) ösz. k. Katyóssá lesz (bevégzetten), ellágyúl. V. ö. KATYÓ, KATYÓS.

MEGKAVAR, (meg-kavar) ösz. áth. Valamit kavarva megforgat, ide-oda zavar. *Póznával megkavarni a mészhomokat. Ábárlófával megkavarni a kolduskását. Zurbolóval megkavarni a vizet.* V. ö. KAVAR.

MEGKAVARGAT, (meg-kavargat) ösz. áth. Többször vagy egymásután megkavar.

MEGKAVARINT, (meg-kavarint) ösz. áth. Kicsinyző értelemmel am. megkavarít.

MEGKAVARÍT, (meg-kavarít) ösz. áth. Forgatott eszközzel valamit mozgásba hoz (bevégzetten).

MEGKÁVÁZ, (meg-káváz) ösz. áth. Valamely tért vagy öblös helyet kávaféle kerítéssel vagy bödönnel ellát. *Megkávázni a kutat.* V. ö. KÁVA.

MEGKAVICSOZ, (meg-kavicsoz) ösz. áth. Kavicscsal fel- vagy megtölt, meghord. *Megkavicsozni az útakat.*

MEGKEDVEL, (meg-kedvel) ösz. áth. Valaki vagy valami iránt különös tetszés támad benne, s vonzalmat, hajlamot érez hozzája. *Valakit szép magaviselete miatt megkedvelni. Valamely várost vagy vidéket megkedvelni.* V. ö. KEDVEL.

MEGKEDVELTET, (meg-kedveltet) ösz. miv. Eszközli, hogy valaki megkedveljen valamit. *Valakivel megkedveltetni a falusi lakást.* Visszaható névmással am. mások előtt kedvessé teszi, megszeretteti magát. *Az idegen vendég az egész háznép által megkedveltette magát.* V. ö. KEDVEL.

MEGKEFÉL, (meg-kefél) ösz. áth. Kefével megtisztít valamit. *Megkefélni a sáros csizmákat, a poros öltönyöket. Megkefélni a lovakat.* Átv. tréfás ért. valakit jól megver, megpufogat, vagy szelidebb jelentéssel megdorgál, megfedd, szappan nélkül megmos.

MEGKEGYELMEZ, (meg-kegyelmez) ösz. önh. Tulajdonító ragu viszonynévvel vagy névmással am. valakinek kegyelmet ad, azaz érdemlett büntetését elengedi. *Megkegyelmezni a halálra vagy börtönre ítélt bünösöknek.* V. ö. KEGYELÉM.

MEGKEGYELMEZÉS, (meg-kegyelmezés) ösz. fn. Cselekvés, midőn az illető felsőség megkegyelmez valakinek. V. ö. KEGYELMEZ.

MEGKÉKÍT v. —KÉKIT, (meg-kékít) ösz. áth. Valamit kékre vagy kékesre megfest vagy akármiképp eszközli, hogy kékké legyen. *Festőben megkékíteni a vásznat. Mosásban megkékíteni a fehér ruhákat. Veréssel megkékíteni a testet.* V. ö. KÉK.

MEGKÉKÜL v. — KÉKÜL, (meg-kékül) ösz. önh. Kékszinüvé lesz. *Az indigo festéktől megkékülnek a szövetek. Fáztában megkékült az ajka. Úgy megvették, hogy megkékült a teste.*

MEGKEL, MEGKÉL, (meg-kel v. —kél) ösz. önh. Mondják tésztanemü testekről, midőn erjedés következtében megdagadnak, s a kitüzött célra mintegy megérnek. *Megkel a kenyérnek, fánknak, kalácsnak való tészta.* V. ö. KEL.

MEGKELLET, (meg-kellet) ösz. áth. Megkedveltet; különösen visszahatólag: *megkelleti magát.*

MEGKÉMÉL, (meg-kémél) ösz. áth. l. MEGKÍMÉL.

MEGKEMÉNYÉDIK, (meg-keményédik) ösz. k. Mondják lágyabbféle testről, midőn megmerevedik, megszilárdúl, s a nyomásnak engedni megszün. *Az iszap, ha megszárad, meg is keményedik. A sokáig tartott kenyér megkeményedik. A bodzafa puha, míg fiatal, de utóbb megkeményedik.* Átv. ért. kedélye, szíve, akarata mintegy hajthatatlanná leszen, s a viszontagságoknak szilárdul ellentáll. V. ö. KEMÉNY.

MEGKEMÉNYÍT v. —KEMÉNYIT, (meg-keményít) ösz. áth. Valamit keménynyé tesz. *Kavicscsal, kővel megkeményíteni az agyagos útat. Pörölylyel megkeményíteni a lágy vasat.* Átv. ért. testét, kedélyét, akaratát a külső benyomások ellen megszilárdítja, s mintegy érzéketlenekké, hajthatlanokká teszi. *Szigorú élet által megkeményíteni a testet. Megkeményítette magát, s nem engedett semmit.* „És megkeményíté az Úr a Faraó (Faraónak) szivét. (Mózes II. 9. 12. Káldi, Károlyi.) V. ö. KEMÉNY.

MEGKEMÉNYÜL v. —KEMÉNYÜL, (megkeményül) ösz. önh. l. MEGKEMÉNYEDIK.

MEGKÉMLEL, (meg-kémlel) ösz. áth. Valamit kémlelve kifürkész.

MEGKEN, (meg-ken) ösz. áth. 1) Híg vagy nyálkás szert valamely testre rámázol. *A tengelyt kátránynyal, a csizmát hájjal, a hajat zsírral megkenni.* Régiesen pl. a Nádor-codexben annyi is, mint megvagy letöröl. „Kivel könyüét megkeni vala.“ 2) Orvoslás végett irral vagy irféle szerrel megdörzsöli a testet. *A megcsömörlött ember hátát foghajmás eczettel vagy meleg zsírral megkenni. A lónak megrándult lábát kámforos égettborral megkenni.* 3) Egyházi vagy polgári szertartás szerént szent olajjal felavat, vagy képessé tesz valakit. *Fölszenteléskor a püspök megkeni az ujonczpapokat. A pap megkeni a haldokló beteget. A fejedelmeket koronázáskor megkenni.* 4) Átv. ért. megvesztegetésül vagy ügyének előmozdítása végett az illető birót és érdekelteket előre megfizeti. *Az ellenfél ügyvédét megkenni. A hamis tanukat megkenni.* 5) Tréfásan am. valakit keményen megver. *Megkenték a hátát mogyoróhájjal.* V. ö. KEN.

MEGKEND, (meg-kend) ösz. áth. Szükebb jelentéssel bir, mint a *megken.* 1) Magát, nevezetesen arczát, vagy haját szépítő szerrel megfesti. 2) Megtöröl. *Megkendeni a mosott kezeket. Megkendeni a sziros szájt. Megkendeni az orrt. Megkendi a kését, orcáját.* (Szabó D.). V. ö. KEND.

MEGKENDÉZ, (meg-kendéz) ösz. áth. Valakit ezen czimmel ‚kend‘ szólít vagy tisztel meg. *Népszokás szerént a nő megkendezi a férjét, s a lednyok megkendezik a legényeket. Hivatalosan szólva a tiszt megkendezi a közlegényt.* V. ö. KEND.

MEGKENDŐZ, (meg-kendőz) ösz. áth. Arczát holmi szépítő szerrel megfesti. *Hogy piros legyen, megkendőzi magát bécsi vörös festékkel.* V. ö. KENDŐZ.

MEGKENÉGET, (meg-kenéget) ösz. gyak. áth. Gyakrabban megken valakit vagy valamit. *Esténként megkenegetni a fájós tagokat.* A régieknél annyi is, mint törölget, pl. a Nádor-codexben.

MEGKÉNÉZ, (meg-kénéz) ösz. áth. Kénnel megken, megkever, megtisztít. *Megkénezni a gyufonalat. Megkénezni a hordókat, a penész ellen. Megkénezni a borokat.* V. ö. KÉN.

MEGKÉNKÖVEZ, (meg-kén-kövez) ösz. áth. l. MEGKÉNÉZ.

MEGKÉR, (meg-kér) ösz. áth. 1) Valakit kér, hogy cselekedjék valamit. *Megkérni valakit segítségül. Ha szépen megkérem őt, tudom megteszi. Kérjük meg szomszédunkat, adja ide egy órára a kocsiját.* 2) Hajadon leányt vagy özvegyasszonyt feleségül kér. *Megkérte a leányomat. Ha az öregebbik nem jön hozzám, megkérem az ifjabbikat.* 3) Visszakér valamit. *Megkérni az adóságot, a kölcsön adott kenyeret.* Régiesen annyi is, mint kikér, szabadon bocsátni kér: „A zsidó papi fejedelmek hizelkedének és mondának a népnek, hogy Barrabást kérnéjek meg, Jézust kedeg elvesztenéjek.“ (Nádor-codex). V. ö. KÉR.

MEGKÉRD, (meg-kérd) ösz. áth. 1) Valakinek kérdést tesz, hogy megtudjon tőle valamit. *Kérdd meg tőle, mit akar? Jó lesz megkérdeni valakit, hová vezet ezen út?* V. ö. KÉRD.

MEGKÉRDÉZ, (meg-kérdéz) ösz. áth. Tudakozódva, azaz több kérdést téve akar megtudni valamit. A *kérd* t. i. egyszerű, a *kérdez* pedig gyakorlatos ige.

„Én itt jót nem érezek,
Torba megyünk, a faluban
Valakit megkérdezek.“

Kisfaludy S. Csobáncz.

V. ö. KÉRDÉZ.

MEGKERDŰL, (meg-kerdűl) ösz. önh. Mondják a marhákról, különösebben a juhokról, midőn szédelgő betegséget kapnak, s egyet-kettőt keringve földhöz csapják magukat, és megdöglenek. *Megkerdült a marha.* (Szabó D.). V. ö. KERGE, KERGETEG.

MEGKEREKÍT, (meg-kerekít) ösz. áth. Valamit kerekké, azaz köralakuvá képez. *Megkerekíteni a pogácsát, rétest. Megkerekíteni a hordó fenekét.* Máskép: *kikerekít.*

MEGKÉREL, (meg-kérel) ösz. áth. lásd: MEGKÉRLEL.

MEGKERES, (meg-keres) ösz. áth. Az elveszettet vagy eltévedtet, vagy elrejtettet keresve megtalálja. *Megkeresni a zsebből kiejtett pénzt, az eltévedt csikót. A könyvben megkeresni bizonyos mondatot. Sok holmi között megkeresni valamit.* 2) Meglátogat. *Mig városunkban lakott, gyakran megkeresém őt.* 3) Valamire megkér. *Bizonyos dolog végett megkeresni valakit.* Különösen az egy rangban álló hatóságok élnek ezen kifejezéssel egymás irányában. 4) Munkával, iparral valamit megszerez. *Mindennap megkeres egy-két forintot. A télrevalót nyáron és őszszel megkeresni.* V. ö. KERES.

MEGKERESÉS, (meg-keresés) ösz. fn. Cselekvés, midőn valaki mást valamiért megkeres. V. ö. MEGKERES, 3).

MEGKERESŐLEVÉL, (meg-kereső-levél) ösz. fn. Levél, mely által egyik hatóság a másikat, mely vele egy rangban áll, valamely hivatalos teendő végett megkéri.

MEGKERESVÉNY, (meg-keresvény) ösz. fn. L. MEGKERESŐLEVÉL.

MEGKÉRÉSZTÉL, (meg-kérésztél) ösz. áth. Tulajd. ért. a keresztség szentségét feladja valakinek. *Megkeresztelni a kisdedet, a keresztény vallásra térő pogányt.* L. KÉRÉSZTSÉG. Átv. ért. a bort vízzel megkeveri. *Ez a kocsmáros meg szokta keresztelni a bort.*

MEGKÉRÉSZTÉLKÉDIK, (meg-kérésztélkédik) ösz. k. 1) A keresztség szentségét fölveszi. Csak felnőtt, s a keresztény vallásra tért emberről mondják. 2) Keresztet vet magára. V. ö. KÉRÉSZT, KÉRÉSZTSÉG.

MEGKÉRET, (meg-kéret) ösz. mivelt. Valakit egy harmadik által kér, hogy tegyen meg valamit. *Szolgám által megkérettem őt, hogy jöjjön el hozzám ebédre.* Különösen, úgy nevezett kérő személy vagy kérő násznagy által kér valamely nőt feleségül. *Megkéretni a biró leányát. Több leányt megkéretett, de mindenütt kosarat kapott.* V. ö. KÉR.

MEGKÉRGED, (meg-kérged) ösz. önh. Kéreggé vagy kéregformává keményül. *A fák héja idővel megkérged. Lábsarkán és tenyerén megkérgedt a bőr.* V. ö. KÉRÉG.

MEGKÉRGESÉDIK, (meg-kérgesédik) ösz. k. Héja, bőre kéreggé keményedik. *Tenyere, talpa megkérgesedett. Megkérgesedett seb.*

MEGKERGET, (meg kerget) ösz. áth. Kergetve, azaz maga előtt ide-oda görbe vonalakban űzve megfuttat, megszalaszt. *Megkergetni az ellenséget. Megkergetni a tilosban talált barmokat.* V. ö. KERGET.

MEGKERGETEGÉSÉDIK, (meg-kergetegésédik) ösz. k. Mondják különösebben juhnemű állatokról, midőn kergeteg nevü nyavalyába esnek. V. ö. KERGETEG.

MEGKERGETEGÉSÍT, (meg-kergetegésít) ösz. áth. Kergetegessé tesz. *Az agyvelőben támadt férgek megkergetegesítik a juhot.* V. ö. KERGETEG.

MEGKERGŰL, (meg-kergűl) ösz. önh. l. MEGKERDŰL.

MEGKÉRGŰL, (meg-kérgűl) ösz. önh. l. MEGKÉRGED.

MEGKERING, (meg-kering) ösz. áth. Régiesen és tájdivatosan am. körüljár, megkerül valamit. „Eliachim megkerengé mend Israelt.“ (Bécsi cod.). *Megkerengem* v. *keringem a várost.* (Szabó D.).

MEGKERINGŐSÖDIK, (meg-keringősödik) ösz. L. MEGKERGETEGÉSÉDIK.

MEGKERÍT, (meg-kerít) ösz. áth. 1) Kerítve, azaz körben üzve, hajtva megfog, hatalmába ejt. *A hajtóvadászok megkerítik a nyulakat.* 2) Különféle uton módon, alattomosan, mesterségesen megszerez valamit. *A lókötő addig kerülgette a ménest, míg egy pár csikót meg nem kerített. Akárhogy teszem szerét, de megkerítem.* 3) Valakit mesterséges úton megcsal vagy elcsábít. *Szép szóval, hizelgéssel, igéretekkel megkeríteni valakit. Bujálkodás végett megkeríteni valamely nőt.*

MEGKÉRLEL, (meg-kérlel) ösz. áth. Folytonosan, és szépen kérve eszközli, hogy valakinek boszus haragja megszünjék; vagy akármiféle kedveskedéssel, péld. ajándékkal megszelidít, megbocsátásra bir valakit. *Méltatlanul megsértett felebarátunkat megkérlelni.* Máskép: *megengesztel.*

MEGKÉRLELÉS, (meg-kérlelés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg kérés, engesztelés, mely által megkérlelünk valakit. V. ö. MEGKÉRLEL.

MEGKÉRLELŐDIK, (meg-kérlelődik) ösz. belsz. Kérés és bizonyos kedveskedés következtében haragját leteszi és megszelidül, megengesztelődik.

MEGKERŰL, (1), (meg-kerül) ösz. áth. 1) Bizonyos tért körüljár. *Megkerülni a várost, a város határát. Megkerülni a tavat, a szőlőhegyet. Megkerülni a földgolyót.* 2) Megkerít.

„Jeles főhadakat vele megkerüle,
Kikkel gazdagságot, sok szépséget lele."
Tinódi.

Eredetileg s helyesebben *megkeről*, különbözőleg azon *megkerül* igétől, melynek törzsöke *kerül* s önható jelentésü. V. ö. KERŐL, KERŰL.

MEGKERŰL, (2), (meg-kerül) ösz. önh. Valamely elveszett, vagy elvitt, vagy eltévedt, vagy elrejtett jószág eléjön; s általában valami birtokunkba jut. *Az ellopott lovak megkerültek.*

„Dolgaim folytatom,
Megkerül falatom." Vitkovics.

MEGKÉSEL, (meg-késel) ösz. áth. Késsel általver valakit v. valamely állatot.

MEGKESERÉDIK, (meg-keserédik) ösz. k. Keserű ízűvé válik. *A rohadt alma megkeseredik. A törött mák, ha sokáig állni hagyják, megkeseredik.* Átv. ért. kedélye megromlik, nyájasságát, kellemességét elveszti, panaszossá, s mint mondani szokás, ízetlenné válik.

MEGKESERÍT v. —KESERIT, (meg-keserít) ösz. áth. Keserű ízűvé tesz. *Az üröm megkeseríti a bort. A pálinkát, sört bizonyos gyökerekkel megkeseríteni.* Átv. ért. a kedélyt megrontja, midőn az élet kellemeitől megfosztja, s örömei közé mintegy epét és ürmöt kever. *Az árvát szívtelen bánásmód által megkeseríteni.* V. ö. KESERŰ.

MEGKESERNYÉSÉDIK, (meg-kesernyésédik) ösz. k. Kesernyéssé valik.

MEGKÉSÉRT, (meg-késért) l. MEGKÍSÉRT.

MEGKESERŰL v. —KESERÜL, (meg-keserül) ösz. áth. Keservesen megbán valamit. *Várj, várj, megkeserülöd te még ezt.* Régiesen am. megsajnál. Megkeserűlé ötet és levivé barlangjába." (Pesti Gábor meséi). „Megkeserűlé ötet Mercurius, megjelenék neki, és megkérdé: mit sírna?" (Ugyanott).

MEGKÉSIK, (meg-késik) ösz. k. A kitüzött helyen és időben meg nem érkezik.

MEGKESKÉNYÉDIK, (meg-keskényédik) ösz. k. Keskenynyé változik, azaz szélességében veszt. *Ha a szántóföldből évenként egy két barázdát elszántanak, megkeskenyedik. Köszörülés által megkeskenyedik a beretva.* V. ö. KESKENY.

MEGKESKÉNYÍT v. —KESKÉNYIT, (megkeskényít) ösz. áth. Eszközli, hogy keskenynyé alakuljon, vagyis szélességében megfogyjon. *Az igen széles utakat megkeskenyíteni.* V. ö. KESKÉNY.

MEGKÉSLEL v. —KÉSLELTET v. —KÉSLET, (meg-késlel v. —késleltet v. —késlet) ösz. áth. Valakit vagy valamit cselekvésében hátráltat, visszatartóztat.

MEGKÉSZÍT v. —KÉSZIT, (meg-készít) ösz. áth. Valamit egészen megcsinál. *Megkészíteni a ruhát. Megkészíteni az ételt.* Itt a *meg* fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. KÉSZÍT.

MEGKÉSZŰL v. —KÉSZÜL, (meg-készül) ösz. önh. Csinálás által készszé alakúl. A *hajó megkészült, s vízre lehet eresztení. Megkészült a ház, s bele lehet menni lakni. Eltelik egy pár év, míg ezen vasútvonal megkészül.* Itt a *meg* helyett *el* is állhat. Egyébiránt v. ö. KÉSZ.

MEGKÉTSZÉRÉZ, (meg-kétszérez) ösz. áth. Még egyszer annyival megszaporít, pl. ha valakinek évi díja egy ezer forint, megkétszerezve leszen kétezer. V. ö. KÉTSZÉRÉZ.

MEGKETTŐSÍT, (meg-kettősít) l. MEGKETTŐZ.

MEGKETTŐZ, (meg-kettőz) ösz. áth. Egy helyett kettőt csinál vagy ad. Különbözik tőle a *megkétszérez*, mert ez általán valamely mennyiséget kétszer vesz, azaz kettővel sokszoroz, pl. ha a tizet megkétszerezzük, leszen húsz, ha négy mérőt megkétszerezünk, leszen nyolcz mérő; ellenben megkettőzni valamit am. egyből kettőt tenni, vagy egy helyett kettőt adni, pl. *megkettőzni a lépést*, am. ugyanazon idő alatt kettőt lépni, *táncban megkettőzni a lábdobogást* am. egy lábdobbanásnak megfelelő időmozzam alatt két dobbantást tenni; *megkettőzni a kiosztott adagokat*, am. egy helyett kettőt, azaz kettesével adni.

MEGKETTŐZTET, (meg-kettőztet) ösz. áth. Jelentésére nézve am. megkettőz. Ez igében a miveltetésre mutató *tet* képző, úgy látszik fölöslegesen fejlett ki, a *megegyeztet* hasonlata után indulva, holott ez miveltető, s am. eszközli, közbejárása által végrehajtja, hogy bizonyos személyek vagy dolgok megegyezzenek egymással; ellenben a *megkettőztet* egyszerű átható értelemben használtatik. Van asonban *kettőzik* ige is, mely a látásra alkalmazva am. valami

a szem előtt kettősnek látszik. Ha törzsökül ezen igét veszszük, úgy a szemről és szemüvegekről mondhatjuk, hogy kettőztetik a tárgyakat, vagyis hibás, illetőleg különös alkotásuknál fogva eszközlik, hogy a nézett tárgyak kettős alakban tünjenek elé. Továbbá minthogy ezt is mondjuk: *kettőzik a szemem*, innen ezt is mondhatjuk: *a kétes világ kettőzteti szememet*, azaz egy helyett kettőt láttat vele. Ily viszony létezik ezek között is: *káprázik a szeme*, és: *az erős fény káprázztatja szemeit.*

MEGKEVER, (meg-kever) ösz. áth. 1) A megforgatásnak, megzavarásnak valamivel kisebb fokát, gyöngébb módját jelenti, mint a *megkavar*. V. ö. MEGKAVAR. 2) A szőlőt másodszor kapálja, vagy a földet másodszor szántja.

MEGKEVESBÉDIK, (meg-kevesbédik) ösz. k. Valaminek száma, sokasága megfogyatkozik. *Megkevesbedik a pénz, ha költenek belőle. Csatában megkevesbedik a vitézek száma.* Ami nagyságában fogyatkozik, az szoros értelemben és szabatosan szólva, *megkisebbedik*. V. ö. KEVES.

MEGKEVESBÍT, (meg-kevesbít) ösz. áth. Kevesebbé tesz, mint előbb volt. Számbeli nagyságra vonatkozik. *Megkevesbíteni a hadsereg számát. Megkevesbíteni a napi költségeket.*

MEGKEVESBŰL, (meg-kevesbül) ösz. önh. l. MEGKEVESBÉDIK.

MEGKEVESÉDIK, (meg-kevesédik) ösz. k. Köz szokás szerént am. *megkevesbédik*. Egyébiránt szabatosan szólva úgy különböznek egymástól, mint a *keves* és *kevesb*. Amaz t. i. a számnak általános, emez pedig viszonylagos megfogyatkozását fejezi ki.

MEGKEVESÍT, (meg-kevesít) ösz. áth. Valamely számot általánosan véve kevessé tesz; előbbi sokaságára tekintettel: *megkevesbít*. Ellentéte: *megsokasít*.

MEGKEVESŰL, (meg-kevesül) ösz. önh. Lásd: MEGKEVESÉDIK.

MEGKEZD, (meg-kezd) ösz. áth. 1) Szoros ért. kézzel hozzáfog bizonyos munkához. Ezen alapfogalom van a hellen *ἐπιχείρω*, a latin *incipere*, s a német *anfangen* igékben. *Megkezdeni a kaszálást, aratást, cséplést, szüretet. Megkezdeni az építést, varrást, irást.* 2) Szélesb ért. akármiféle működésnek legelejét teszi. *Megkezdeni a beszédet, szini előadást. Megkezdeni az ellenségeskedést, az alkudozást.* Hasonló értelemmel birnak: *elkezd, neki kezd, hozzá kezd, bele kezd*, és néha a *rá'ezd*. 3) Valaminek fogyasztásához fog. *Megkezdeni a szalonnát, a kenyeret, a sajtot. Megkezdeni a bort. Megkezdeni a kazalt.* V. ö. KEZD.

MEGKIÁLT, (meg-kiált) ösz. áth. Valamit kiáltva mond meg, vagyis tudat valakivel. *Az erdőben elszéledt vadászoknak megkiáltani, hogy a vadászatnak vége. Kiáltsd meg neki, hogy jöjjön vissza.* Tájdivatosan és régiesen: *megkajált*. „De mikoron a császár megkajáltatta volna mindenütt." (Debreczeni Legendáskönyv).

MEGKÍMÉL, MEGKIMÉL, (meg-kímél) ösz. áth. 1) Valakit kedvezésből, hajlamból, szeretetből kedvetlen benyomásoktól megőriz, valamire nem erőtet, nem fáraszt. *Meg akartalak kímélni, azért nem alkalmatlankodtam kérésemmel nálad. Kímélj meg ezen fáradságtól.* 2) Képesént bánik valamivel, s vigyáz rá, hogy ne romoljék, hogy kár ne essék benne, ne kopjék stb. *Megkímélni a barmot. Megkímélni a ruhát.* 3) Takarékosság, mértékletesség által holmit megtart, el nem költ. *Megkímélni a pénzt. Bérének egy részét megkímélte.* V. ö. KÍMÉL.

MEGKIMÉLÉS, (meg-kimélés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit vagy valakit megkimélünk. V. ö. MEGKÍMÉL.

MEGKÍNÁL, MEGKINÁL, (meg-kínál) ösz. áth. Kedveskedésül ajánl valakinek valamit, hogy azt tetszése szerént elfogadja és használja. *Megkínálni a vendéget egy pohár borral. A jövevényt megkínálni székkel, szállással, ebéddel. Megkínálni valakit hivatallal.*

„Tisztelet, oh diadalmas Ozul és hála tenéked,
Hogy Zeje lyányoddal megkínálsz engem" . . .
Vörösmarty. Cserhalom.

Mondják barmokról is. *Megkínálni a lovat abrakkal' szénával, vízzel.* V. ö. KÍNÁL.

MEGKÍNÁLÁS v. —KINÁLÁS, (meg-kínálás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg kedveskedés, midőn valakit megkínálunk valamivel. V. ö. MEGKÍNÁL.

MEGKÍNOZ, (meg-kínoz) ösz. áth. Kínozva meggyötör valamely embert vagy más állatot. *Tüzes vassal, kerékben töréssel, karóba huzással megkínozni a gonosztevőt. Korbácscsal megkínozni a lovat.* V. ö. KÍNOZ.

MEGKISEBBÉDIK, (meg-kisebbédik) ösz. k. Szoros ért. am. nagyságában megfogyatkozik, kisebbé lesz, mint előbb volt. *Mennél többet leszelnek a kenyérből, annál inkább megkisebbedik.* Szélesb ért. akármiféle mennyiségében veszt. *Megkisebbedik a víz, midőn apad. Megkisebbedik a lakosok száma*, szabatosban: *megkevesbedik*. V. ö. KIS, KEVES.

MEGKISEBBÍT, (meg-kisebbít) ösz. áth. 1) Valamit kisebbé tesz, nagysági mértékéből elvesz valamit. 2) Átv. ért. valakit becsületében meggyaláz, lealacsonyít, s mintegy erkölcsileg tesz kisebbé. V. ö. KISEBBÍT.

MEGKISEBBŰL, (meg-kisebbül) ösz. önh. l. MEGKISEBBÉDIK.

MEGKÍSÉRT v. —KISÉRT, (meg-kísért) ösz. áth. Kisértésre (mai divattal, próbára) teszen. „Akará ütet háborúságnak tüzével megkésérteni." (Góry-codex). V. ö. KISÉRT.

MEGKÍVÁN, (meg-kíván) ösz. áth. 1) Vágy támad benne, valamit birni vagy élvezni. *Másnak jóságát megkívánni. Valamely ételt megkívánni. A beteg ember mindent megkíván.* (Km.). 2) Szükséges kellékké válik valami rá nézve. *A test megkívánja a szükséges ételt és álmat. A sós étel megkívánja, hogy igyunk rá.* 3) Bizonyos igénynél vegy jognál fogva számot tart rá, hogy valaki cselekedjék valamit. *Megkívánni*

as illő tiszteletet. A cselédtől megkívánni, hogy hív és pontos legyen. V. ö. KÍVÁN.

MEGKÍVÁNTAT, (meg-kívántat) ösz. mivelt. Vágyat gerjeszt valakiben, hogy megkivánjon valamit, különösen, hogy holmi testi szükségeit kielégíthesse.

MEGKIVÁNTATÓ, (meg-kivántató) ösz. mn. Minek szükséges kellék gyanánt meg kell lenni. *Mesterséghez megkivántató eszközök, szerszámok. Utazáshoz megkivántató iromány, költség. Hadviseléshez megkivántató fegyverek, készletek.*

MEGKIVÁNTATÓSÁG,(meg-kivántatóság) ösz. fn. l. KELLÉK.

MEGKÓCSAGOSODIK,(meg-kócsagosodik) ösz. k. Félig-meddig leszívja magát, megpityósodik. V. ö. KÓCSAGOS.

MEGKOCSOZ , tájdivatos ; lásd : MEGKACSOZ.

MEGKOCZ, (meg-kocz) ösz. áth. Mai nyelven szokottabban : *megkoczint*, azaz úgy megüt, hogy *kocz* hangot adjon. *Koczjuk meg a körmét.* (Pázmán). Ezen ige, valamint némely mások is, pl. a vénasszony *dírdúr* (direg durog) ; a vén ember *tity toty* (tityeg totyog) oda mutatnak, hogy ny elvünkben az egyszerü hangszók egyszersmind egy szerű igék; és kivált gyakorlatos képző által mind nyájokból egyszerüen alkothatni gyakorlatos igét pl. *szusz szuszog; szisz szi-szeg ; dör dörög ; moty motyog ; czin czineg* stb.

MEGKOCZCZANT, (meg-koczczant) ösz. áth. Ütés által eszközli, hogy tompa *kocz* hangot adjon valami. *Újjal megkoczczantani az ajtót.* V. ö. KOCZOG, KOCZCZAN.

MEGKOCZINT, (meg-koczint) ösz. áth. Valamivel gyöngébb ütést jelent, mint a megkoczczant. V. ö. MEGKOCZCZANT.

MEGKOCZOGTAT, (meg-koczogtat) ösz. miv. Többszöri koczogással megvereget.

MEGKÓDORÍT v. —KÓDORIT, (meg-kódorít) ösz. áth. Kódorítva megüt. V. ö. KÓDORÍT.

MEGKÓKÁL, MEGKÓKÁNYOZ, (meg-kókál v. —kókányoz) l. KÓKÁL alatt.

MEGKOLDÚL, (meg-koldúl) ösz. áth. Koldúlva megszerez, megkeres valamit. *Alig birja minden napi kenyerét megkoldulni.* V. ö. KOLDÚL.

MEGKOLDÚSÍT, (meg-koldúsít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki koldus állapotra jusson. Szélesb ért. megszegényít. *A pasarlás, dőzsölés már sokat megkoldusitott.*

MEGKOLDÚSODIK, (meg-koldúsodik) ösz. k. Koldus állapotra jut, egészen elszegényedik.

MEGKOLLANT, MEGKOLLINT, (meg-kollant v. —kollint) ösz. áth. Bottal, pálczával vagy más ütőeszközzel úgy megüt valakit, hogy szinte megkon dúl bele. V. ö. KUL, 2).

MEGKOMORÍT, (meg-komorít) ösz. áth. Eszközli, hogy komorrá legyen valaki. V. ö. KOMOR.

MEGKOMORODIK, (meg-komorodik) ösz. k. Kedélye komorrá változik, a komorság meglepi.

MEGKONÁSZIK v. —KONÁSZODIK, (megkonászik v. —konászodik, azaz —kanászik, —kanászodik) ösz. k. Székely tájszólás szerént am. megszelídül, megengesztelődik, haragja lecsillapodik ; általánosabb szokással : *megjuhászik* v. *megjuhászodik.* V. ö. KANÁSZODIK 2).

MEGKONDÍT v. —KONDIT, (meg-kondít) ösz. áth. Szoros ért. csak harangról és kolompról mondják, midőn ütés, húzás, mozgatás által eszközlik, hogy kongani kezd. *Megkondítani a nagy harangot. A vezérökör megkondítja a kolompot.* V. ö. KONDÍT.

MEGKONDÚL v. —KONDUL, (meg-kondúl) ösz. önh. A harang vagy nagyobbféle kolomp kongani kezd. Ami kisebb, az *megcsendül.*

MEGKONNYASZT, (meg-konnyaszt) ösz. áth. L. KONNYASZT alatt.

MEGKONOKÍT, (meg-konokít) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy valaki konokká legyen. *Kemény bánás megkonokítja a gyermeket.* V. ö. KONOK.

MEGKONOKODIK , (meg-konokodik) ösz. k. Konokul megköti magát, megmakacsodik , megátalkodik. V. ö. KONOK.

MEGKONOKOL, (meg-konokol) ösz. áth. Visszaható névmással am. nyakasan, makacsul, átalkodottan megköti magát. *Megkonokolja magát, s nem akar engedni.*

MEGKOPÁRODIK , (meg-kopárodik) ösz. k. Kopárrá változik által. V. ö. KOPÁR.

MEGKOPASZÍT, (meg-kopaszít) ösz. áth. Szükebb ért. valakit fejének hajától megfoszt, kopaszszá tesz. *Az agg kor sok embert megkopaszít. A hagymás megkopasztotta öt.* Szélesb ért. az állati testet szőretlenné, tollatlanná, csupaszszá teszi ; de ezen értelemben szokottabb a *megkopaszt.*

MEGKOPASZODIK, (meg-kopaszodik) ösz. k. Szoros ért. emberről mondjuk, midőn haja elmegy, s feje csupaszszá lesz. *Harminczéves korában már megkopaszodott.* V. ö. KOPASZ.

MEGKOPASZT , MEGKOPPASZT, (meg-kopaszt v. -koppaszt) ösz. áth. Széles ért. az állati testet hajától, szőrétől, gyapjától, tollától megfosztja, s bőrét csupaszszá teszi. Szükebb ért. a madárnak tollait kitépi. *Megkopasztani a ludat, a sültnivaló csibét, verebet.* Átv. ért. valakit ruhájától, pénzétől megfoszt; erszényét meghúzza valakinek. *Megkopasztottak bennünket az utonállók. A hamis játszótársak megkopasztották öt.* V. ö. KOPASZT.

MEGKOPIK, (meg-kopik) ösz. k. Viselés vagy dörzsölés által megvékonyodik, külső takarója, meze, héja, kérge stb. megfogy. *Megkopik a ruha. Megkopik a kerékén.* V. ö. KOPIK.

MEGKOPINT, (meg-kopint) ösz. áth. Oly testet, mely ütésre kopogni szokott, gyöngébben üt meg. *Kalapácscsal megkopintani a falat. Újjal megkopintani a hordót.* Erősebbféle ütést és hangoztatást jelent a *megkoppant.*

MEGKOPLAL, (meg-koplal) ösz. áth. Koplalva helyreüt vagy kipótol valamit. *Amit egy nap elfecsérel, három nap alatt megkoplalja.* V. ö. KOPLAL.

MEGKOPLALTAT, (meg-koplaltat) ösz. áth. Embert vagy állatot koplalni kényszerít, éhség által megkínoz. *A hadi foglyokat megkoplaltatni.* V. ö. KOPLAL.

MEGKOPOGAT, (meg-kopogat) ösz. gyak. áth. Többször kopogva megüt valamit. *Megkopogatni az ajtót, a falat. Megkopogatni a hordókat. A harkály megkopogatja a fákat.* V. ö. KOPOG.

MEGKOPPAD, (meg-koppad) ösz. önh. Szoros ért. madarakról mondják, midőn tollaik kihullanak, azaz megvedlenek. Szélesb ért. haja, szőre, gyapja elhull.

MEGKOPPANT, (meg-koppant) ösz. áth. 1) Bizonyos testet, mely az ütést *kop* hanggal viszonozza, erősebben megüt; lágyabban ütve: *megkopint.* 2) Úgy nevezett koppantóval a gyertya hamvát elveszi. *Koppantsd meg azt a gyertyát.*

MEGKOPPASZT, (meg-koppaszt) ösz. áth. l. MEGKOPASZT.

MEGKOPTAT, (meg-koptat) ösz. áth. Viselés által eszközli, hogy valami ruhanemű megkopjék. V ö. KOPIK.

MEGKORBÁCSOL, (meg-korbácsol) ösz. áth. Korbácscsal megver. *Megkorbácsolni a vásott gyereket. Megkorbácsolni a vadászebet, a szilaj lovat.* Különösen birói itélet következtében korbácscsal megcsap. *A szemtelen kéjleányokat megkorbácsolni.* V. ö. KORBÁCS.

MEGKORHAD, (meg-korhad) ösz. önh. Mondják fáról, midőn vén korában megnedvesül, megpurhásodik. A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. KORHAD.

MEGKORHASZT, (meg-korhaszt) ösz. áth. Korhadttá tesz (bevégzetten). A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel.

MEGKORHOL, l. MEGKURHOL.

MEGKORMOSODIK, (meg-kormosodik) ösz. k. Kormossá leszen.

MEGKORODZIK, (meg-korodzik) ösz. k. L. MEGKOROSODIK. „Ha hat (leány) közül egyet eladnak, a többinek valamely klastromban kell megkorodzani." (Mikes Kelemen).

MEGKORONÁZ, (meg-koronáz) ösz. áth. Valamely fejedelmi személy fejére innepélyes szertartással fölteszi a koronát. *A magyar királyokat az esztergami érsekek szokták megkoronázni.* V. ö. KORONA.

MEGKORONÁZÁS, (meg-koronázás) ösz. fn. Innepélyes szertartás, midőn valamely fejedelmi személyt megkoronáznak. V. ö. KORONÁZÁS.

MEGKOROSÍT v. —KOROSIT, (meg-korosít) ösz. áth. Időnk előtte korossá tesz, megvénít valakit. *A sok bú, szenvedés, betegeskedés megkorosította öt.*

MEGKOROSODIK, (meg-korosodik) ösz. k. Megöregedik, megvénhedik, életének azon korára jut, melyben az ember hanyatlásnak indúl. Gyöngédebb és kíméletesebb kifejezés mint „a megvénül."

MEGKÓROSODIK, (meg-kórosodik) ösz. k. Kórossá lesz.

MEGKORPÁZ, (meg-korpáz) ösz. áth. Korpával meghint, megkever. *Megkorpázni a sertések eledelét, moslékját. A szücsök megkorpázzák a birkabört.* Átv. ért. valakit keményen megfedd, megdorgál, szappan nélkül megmos, megkorhol, vagyis úgy tesz vele, mint szücsök a bőrrel, melyet korpás csávával puhítanak meg.

MEGKÓRÚL, (meg-kórúl) ösz. önh. Régiesen (pl. a Debreczeni Legendáskönyvben, Nádor-codexben stb.) am. kórossá lesz, megbetegszik.

MEGKÓSTOL, (meg-kóstol) ösz. áth. l. MEGÍZLEL.

MEGKOSZMÓSODIK, (meg-koszmósodik) ösz. k. Koszmóssá lesz (egészen).

MEGKOSZORÚZ, (meg-koszorúz) ösz. áth. Valakit v. valamit koszorúval ékesít. *Megkoszorúzni a költőt, művészt. Megkoszorúzni a mennyasszonyt. Megkoszorúzni a szüzleány sírkeresztjét.* V. ö. KOSZORÚZ.

MEGKOSZORÚZÁS, (meg-koszorúzás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg diszítés, kitüntetés, midőn megkoszorúznak valakit vagy valamit.

MEGKOSZOSÍT, (meg-koszosít) ösz. áth. Eszközli, hogy valamely állat koszossá legyen; a rajta lévő koszt más állattal közli. *A tisztátalan tartás megkoszosítja a juhokat. Egyik koszos malacz megkoszosítja a másikat.* V. ö. KOSZ, KOSZOS.

MEGKOSZOSODIK, (meg-koszosodik) ösz. k. Testén kifejlik, vagy mástól ráragad a kosz. *A tisztátalanul tartott fej megkoszosodik. Egyik koszos birkától a többi is megkoszosodik.* V. ö. KOSZ.

MEGKOSZTOL, (meg-kosztol) ösz. áth. Kosztal, azaz póznával le- vagy megver. V. ö. KOSZT, (2).

MEGKÓTÁZ, (meg-kótáz) ösz. áth. Kótára leír. Szokottabban: *lekótáz.*

MEGKOTLIK, (meg-kotlik) ösz. k. Mondják a tyúkról, midőn tojni megszűn, beteges hangon kotog, tollait felborzasztja, és tojásra ülni vágy. *Egyet tojott, s megkotlott.* (Km.). V. ö. KOTLÓS.

MEGKOTOR, (meg-kotor) ösz. áth. Valamit kotorva megkavar, öszvevissza forgat. *Megkotorni pózsnával a sarat. Megkotorni a zsebet. Megkotorni a kutat.* am. a benne levő sarat, iszapot kitisztítani. V. ö. KOTOR.

MEGKÓTYAGOSODIK v. —KOTYOGÓSODIK, (meg-kótyagosodik v. —kotyogósodik) ösz. k. Tréfásan szólva, am. megborosodik, megpityósodik.

MEGKÓTYOSODIK, (meg-kótyosodik) ösz. k. Eredetére nézve: nyelve nehezen mozogván mintegy tyúk módjára kotyog. Tréfásan l. MEGKÓTYAGOSODIK.

MEGKOTYFOL, **MEGKOTYVASZT**, (megkotyfol v. —kotyvaszt) ösz. áth. Kotyvasztva v. kotyfolva megfőz.

MEGKOTYTYAN, (meg-kotytyan) ösz. önh. Valamely nedves vagy lágy test ütödés által *koty* hangot viszonoz. *Megkotytyan a lé, ha belevetik a gombócsot. A híg lötye minden lépésre megkotytyan.* Mondják tyúkról is, midön *koty* hangon kezdi szólítani csibéit. Átv. ért. midön azt mondjuk valamiről, hogy *meg sem kotytyan*, azt jelenti, oly kevés, mely távol sem elég bizonyos czélra. *Annyi az évi kiadása, hogy négy öt ezer forint meg sem kotytyan nála.* Ezen hasonlat a torkon lemenő ital *kotytyanásától* kölcsönöztetett.

MEGKOVÁCSOL, (meg-kovácsol) ösz. áth. Valamit kovácsféle munkával megvasal. *Megkovácsolni az ijdon új szekeret.*

MEGKOVÁSZOL, (meg-kovászol) ösz. áth. Kovászszal megkever, megéleszt. *Megkovászolni a kenyérnek való lisztet. Megkovászolni a savanyítani való káposztát, ugorkát.*

MEGKOZMÁSÍT, (meg-kozmásít) ösz. áth. Valamely ételt kozmásan készít el. *Megkozmásítani a kását, rántást.* V. ö. KOZMÁS.

MEGKOZMÁSODIK, (meg-kozmásodik) ösz. k. Valamely étel kozmás szagot és ízt kap. V. ö. KOZMÁS.

MEGKOZMÁSÚL, (meg-kozmásúl) ösz. önh. l. MEGKOZMÁSODIK.

MEGKÖLT, (meg-költ) ösz. áth. Eszközli, hogy élesztő vagy kovász által valamely tészta megkeljen, megdagadjon. *Megkölteni a fánknak való tésztát.*

MEGKÖLYKEZIK, (meg-kölykezik) ösz. k. Mondják kutya és macskanemű nőstényekről, sőt patkányokról, és egerekről is, midön megfiadzanak. Megvetőleg szólva, *megkölykezik a nember*, midön törvénytelen gyermeket szül; máskép: *megfattyazik.*

MEGKÖN, (meg-kön) ösz. önh. v. MEGKÖNIK (meg-könik) ösz. k. Fölötte elérik pl. a szilva. Mikor késő őszszel a hóharmat a szilvát megsanyargatja, s ez öszveránczosodik és esik, mondják: *megkönt a szilva.* A leányról is vénülőjében mondják: *meg kezdett könni.* (Tájszótár). V. ö. KÖN.

MEGKÖNNYEBBÉDIK, (meg-könnyebbédik) ösz. k. 1) Valamely testnek súlymértéke megkevesbedik. *A nedves testek kiszáradás által megkönnyebbednek.* 2) Átv. ért. ami az érzékekre, kedélyre, testi és lelki erőre nyomasztólag hatott, a maga nemében megenyhül, megkisebbedik. *Baja, betegsége megkönnyebbedett. Sorsom jóval megkönnyebbedett.* Innen: *megkönnyebbedett a szive, lelke*, am. a kellemetlen, fájdalmas benyomások enyhültek.

MEGKÖNNYEBBÍT vagy —KÖNNYEBBIT, ösz. áth. 1) Bizonyos testnek sulymértékét kisebbé teszi, terhéből elvesz valamit. 2) Eszközli, hogy valamit kevesebb fáradsággal lehessen tenni, gyakorolni. *A közlekedést jó utak, szabad járáskelés által megkönnyebbíteni.* 3) Átv. ért. eszközli, hogy valami a kedélyre, szívre, testi és lelki erőre kevesebbé legyen nyomasztó. *Megkönnyebbíteni a foglyok sorsát.* 4) Gyöngédtelen tréfából szólva: *Isten könnyebbítse meg az ágya szalmáját*, am. beteg ágyában haljon meg. Egyezik vele értelemben: *megkönnyít* azon finom különbséggel, hogy ez teljesb mérvü, mint ‚megkönnyebbít.'

MEGKÖNNYEBBÜL v. —KÖNNYEBBÜL, (meg-könnyebbül) ösz. önh. 1) L. MEGKÖNNYEBBEDIK. 2) Különösen testi vagy lelki fájdalmai, szorongásai megenyhülnek. *Csendes álom után megkönnyebbült a beteg. Szivem egészen megkönnyebbült.*

MEGKÖNNYEZ, l. MEGKÖNYEZ.

MEGKÖNNYÍT, (meg-könnyít) l. MEGKÖNNYEBBÍT.

MEGKÖNNYÜL, (meg-könnyül) l. MEGKÖNNYEBBÜL.

MEGKÖNYEZ, (meg-könyez) ösz. áth. Fájdalmas könyüket öntve megsirat valakit v. valamit. *Megkönyezni kedveseink halálát. Megkönyezni a szerencsétlen haza sorsát.*

MEGKÖNYÖRÜL v. —KÖNYÖRÜL, (meg-könyörül) ösz. önh. Valakinek szerencsétlen vagy szükölködő állapota iránt tényleges részvétre indúl. *Megkönyörülni a kárvallottakon. Megkönyörülni az éhezőkön.* V. ö. KÖNYÖRÜL.

MEGKÖP, (meg-köp) ösz. áth. 1) Köpve kijelenti, hogy utálatosnak tart valakit v. valamit. Szokottabban: *leköp.* 2) Mondják különösen legyekről, midön valamit bemocskolnak, vagyis tojásaikat, ganajokat lerakják. *A legyek megköpik a falat, a tükröt, a hust.* V. ö. KÖP.

MEGKÖPCZÖSÖDIK, (meg-köpczösödik) ösz. k. Egészen köpczössé leszen.

MEGKÖPDÖS, (meg-köpdös) ösz. gyak. áth. Utálatból, vagy meggyalázásul gyakran pök valakire v. valamire. *A veszekedő kofák megköpdösték egymást. Idvezítőnket csúfságból megköpdösték ellenségei.*

MEGKÖPÖLYÖZ, (meg-köpölyös) ösz. áth. Köpöly nevü sebészi eszközzel vérét ereszti valakinek. V. ö. KÖPÖLY.

MEGKÖPÖRÖDIK, (meg-köpörödik) ösz. k. Öszvehuzódik vagy töpörödik, pl. késő öszszel a szilva.

MEGKÖPÜL, (meg-köpül) ösz. áth. Köpülve a tejből a vajat elválasztja; a köpülést elvégzi. V. ö. KÖPÜL.

MEGKÖRMED, (meg-körmed) ösz. önh. Meggémberedik, s mintegy a ragadozó állat körme gyanánt öszvehuzódik. *Megkörmed a sár, ha fagy.* Kevessé ismeretes szó; Sándor Istvánnál fordúl elé. Máskép: *megkörmödzik.*

MEGKÖRMESZT, (meg-körmeszt) ösz. áth. A fagy valamely híg testet meggémberít.

MEGKÖRMÖDZIK, (meg-körmödzik) ösz. k. A székelyeknél a sárról mondják, midön fagyni kezd, minthogy felső része ekkor mintegy körömhöz hasonló hegyes merev anyaggá gémberedik.

MEGKÖRMÖL, (meg-körmöl) ösz. áth. Körömmel megvakar, megsért. Vastag hangon: *megkarmol. A mérges gyermekek megkörmölik egymást.* V. ö. KÖRMÖL, KARMOL.

MEGKÖRMÖZZIK, l. MEGKÖRMÖDZIK.

MEGKÖRNYÉKÉZ, (meg-környékéz) ösz. áth. Bizonyos tért valamivel bekerít. *Árokkal megkörnyékezni a majort. Fákkal megkörnyékezni a tavat.* A Bécsi codexben am. körülfog, körüljvesz, megszáll. „Jövö (jöve)Nabuchonodozor Babilloniának királya Jéruzsálembe és megkörnyékezé őtet“ (obsedit eam, Károlyinál: megszállá azt). Továbbá a Müncheni codexben am. körülmetél. Régiesen irták így is: *megkörnyíkez, megkörnyülköz, megkörnyüllköz.* V. ö. KÖRNYÉKÉZ.

MEGKÖRÖMZSÉL, (meg-körömzsél) ösz. áth. Körmeivel több helyen megsért valakit vagy valamit. Vastaghangon: *megkaramizsál.*

MEGKÖRÖPÖL, (meg-köröpöl) ösz. áth. Egészen körüljár. V. ö. KÖRÖPÖL.

MEGKÖSZÖN, (meg-köszön) ösz. áth. Bizonyos kedveskedésért, vagy jótéteményért hálát mond. *Megköszönni mások fáradságát, szivességét, barátságát. Megköszönni az ajándékot, a jó tanácsot. Köszönje meg a víz, ha megmosdom benne.* (Km.) Néha am. az ajánlott kedveskedést bizonyos oknál fogva el nem fogadja. *Ebédre hivatott, de megköszöntem neki, mert...* Gúnyosan szólva am. valamely kedvetlen dolgot a cselekvőhöz visszautasít. *Ha ily szándékkal vagy hozzám, azt megköszönöm.* V. ö. KÖSZÖN.

MEGKÖSZÖNÉS, (meg-köszönés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg nyilatkozás, mely által megköszönünk valamit.

MEGKÖSZÖNŐLEVÉL, (meg-köszönő-levél) ösz. fn. Levél, melyben valakinek megköszönünk valamit.

MEGKÖSZÖNT, (meg-köszönt) ösz. áth. A vele találkozót, vagy a hozzá jövőt, látogatót bizonyos kedveskedő szólásmódokkal idvezelve megtiszteli. *Megköszönteni a vendégeket.* Különösen valakinek bizonyos örömnapokon, vagy kedves események után szives örömét, örvendezését kijelenti. *Megköszönteni az új házasokat. Megköszönteni valakit születése vagy neve napján.* V. ö. KÖSZÖNT.

MEGKÖSZÖNTÉS, (meg-köszöntés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg tisztelkedés, mely által megköszöntünk valakit.

MEGKÖSZÖRÜL, (meg-köszörül) ösz. áth. Köszörúlve megélesít valamit. *Megköszörülni a tompa kést, a borotvát.* V. ö. KÖSZÖRÜL és FEN.

MEGKÖSZVÉNYÉSÉDIK, (meg-köszvényésédik) ösz. k. Testének egy vagy több részét meglepi a köszvény. *Keze, lába megköszvényesedett.*

MEGKÖT, (meg-köt) ösz. áth. Kötve megerősít, megszilárdít, megállapít valamit. *Derékon megkötni a nadrágot, szoknyát. Megkötni a harisnyát. Megkötni a kereket,* hogy ne forogjon. *Megkötni a kévét.*

„Ki látta, hogy pók önhálóival,
Magát kötötte volna meg?“
Vörösmarty.

Átv. ért. és visszahatólag *megkötni magát,* am. bizonyos szándékban, akaratban makacsul megmaradni. Törvényi ért. valakit szerződés alkalmával bizonyos föltétel elfogadására kényszerít, melynél fogva adott szavát csak saját kárával szegheti meg. V. ö. KÖT.

MEGKÖTELEZ, (meg-kötelez) ösz. áth. 1) Bizonyos föltételek által mintegy megköt valakit, hogy kénytelen legyen a tett igéretet vagy szerződést teljesíteni. 2) Valakit kötéllel megver. Olyanféle ige, mint *megpálcáz, megbotoz, megvesszőz.* 3) Régiesen pl. a Tatrosi codexben am. megkötöz: „Megfogák Jézust és megkötelezék őtet.“

MEGKÖTÖZ, (meg-kötöz) ösz. áth. 1) Több helyen, több oldalról megköt. *Az elfogott rablónak kezeit, lábait megkötözni.* 2) Többet megköt. *Megkötözni a markokra rakott gabonát. Megkötözni az ökröket.* 3) Régiesen am. bekötöz: „Megkötözé ő sebeit.“ (Tatrosi codex). V. ö. KÖT, KÖTÖZ.

MEGKÖVED, (meg-köved) ösz. önh. Kővé alakúl, kőkeménynyé leszen. Szokottabban: *megkövül.*

MEGKÖVÉRÉDIK, (meg-kövérédik) ösz. k. Zsírja, hája, húsa megnövekedik, meghízik. *A tömött ludak megkövérednek. A hizlalt disznó, ökör megkövéredik.* A Tatrosi codexben a szívről am. (Pesti Gábor szerént) megtompúlt: „Mert megkövéredett (incrassatum est) e népnek ő szüvök (Károlinál szinte; Káldinál: megvastagodott).

MEGKÖVÉRÍT v. —KÖVÉRIT, (meg-kövérít) ösz. áth. Eszközli, hogy valamely állat kövérré leszen. *A dologtalan és jó élet megkövéríti a hízásra hajlandó testet.* A régieknél átv. ért. megtermékenyít: „A kegyös Krisztus ez ilyetén embörnek ő szivét lelkét ajétatossággal megkövéríti.“ — „Embörnek szivét lelkét szent malaszttal megkövéríti.“ (Nádor-codex). V. ö. KÖVÉR.

MEGKÖVESÍT v. —KÖVESIT, (meg-kövesít) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy valamely test kővé váljék. 2) Átv. ért. oly keménynyé, azaz érzéketlenné tesz mint a kő.

MEGKÖVESÜL v. —KÖVESÜL, (meg-kövesül) ösz. önh. L. MEGKÖVÜL.

MEGKÖVESZT, (meg-köveszt) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy valamely test kővé alakuljon. *Bisonyos ásványvizek megkövesztik a beléjek vetett fát.* 2) A nyers húst leforrázás által megpuhítja, vagy a megölt állatnak szőrét, tollát forró víz által leveszi. *Megkövesztení a disznólábat.* V. ö. KÖVESZT, KÖPESZT.

MEGKÖVET, (meg-követ) ösz. áth. A megbántott személyt kéri, hogy bocsásson meg neki. Népies udvari nyelven am. engedelmet kér, s mintegy előre mentekezik, ha talán valami sértőt mondana. *Megkövetem a tekintetes urat, akarnék valamit mondani.*

„Megkövetem arról királyi személyed,
Szabadon szólásom gonoszra ne véljed.“
Arany. Buda halála.

Bucsuzás alkalmával is használják. *Megkövetem kigyelmeteket, ha talán valamivel megbántottam.*

MEGKÖVETÉS, (meg-követés) ösz. fn. Nyilatkozás, mely által megismeri valaki, hogy mást megbántott, vagy megbánthat, és egyszersmind bocsánatot kér tőle.

MEGKÖVEZ, (meg-kövez) ösz. áth. Kövekkel megdobál vagy épen agyon ver valakit. *Szent Pál apostolt megkövezték a zsidók. Szent István levitát úgy megkövezték, hogy bele halt.*

MEGKÖVÍT, v. ö. MEGKÖVESZT.

MEGKÖVÜL, (meg-kövül) ösz. önh. Kővé vagy kőkeménynyé változik. Átv. ért. a benyomások ellen kő gyanánt érzéketlenné lesz; megkeményedik (a szive.)

MEGKÖZELÍT v. —KÖZELIT, (meg-közelít) ösz. áth. 1) Valakinek vagy valaminek közelébe jut. „És megközelejtvén (appropians) megkötözé ő sebeit“ (Tatrosi codex). 2) A számításban valamely mennyiséghez közel jár. *Budapest népessége megközelíti a kétszáz ezeret.*

MEGKÖZELÍTHETETLEN v. —KÖZELÍTHETLEN, (meg-közelíthet[et]len) ösz. mn. Akit vagy amit megközelíteni nem lehet, akár anyagi akár erkölcsi akadályok miatt.

MEGKÖZELÍTŐ, (meg-közelítő) ösz. mn. Aki vagy ami valakit vagy valamit megközelít. Különösen számításra alkalmazva: *megközelítő számítás.*

MEGKÖZELÍTŐLEG, (meg-közelítőleg) ösz. ih. Megközelítő számítással (approximative).

MEGKRÉTÁZ, (meg-krétáz) ösz. áth. Krétával megdörgöl, megfehérít valamit. *Megkrétázni a kötéltánczos talpát. A katonák megkrétázzák vállszíjaikat.*

MEGKUJAKOL, l. MEGKULYAKOL.

MEGKUKUCSÁL, (meg-kukucsál) ösz. áth. Kukucsálva megnéz, megvizsgál, szemügyre vesz valamit. V. ö. KUKUCSÁL.

MEGKULLANT, (meg-kullant) ösz. áth. Megüt valakit v. valamit, hogy ez szinte megkondúl bele. Máskép: megkollant. V. ö. KUL, 2).

MEGKULYAKOL, (meg-kulyakol) ösz. áth. Kulyakkal, azaz ökölle megdögönyöz valakit. V. ö. KULYAK.

MEGKUNYORÁL, (meg-kunyorál) ösz. áth. Kunyorálva megszerez, megkeres valamit.

MEGKUPAKOL, (meg-kupakol) ösz. áth. Kupakkal ellát, fölkészít. *Megkupakolni a pipát.*

MEGKUPORÍT v. —KUPORIT, (meg-kuporít) ösz. áth. Kuporítva öszvegyüjt, öszvekapar; apránként megtakarít. *Megkuporított fillérek.*

MEGKURHOL, (meg-kurhol) ösz. áth. Kurholva, azaz nyers, kemény hurogató hangon megszid, megdorgál valakit.

MEGKURKÁSZ v. —KURKÁZ, (meg-kurkász v. —kurkáz) ösz. áth. Kurkászva, azaz ide-oda forgatva, turkálva, megkutat, kifürkész valamit. *A szekrényeket, ládákat, fiókokat megkurkászni.*

MEGKURTÁBBÍT, (meg-kurtábbít) ösz. áth. Megkurtít, megrövidít. „De a választottakért megkurtabejtattak a napok.“ (Tatrosi codex).

MEGKURTÁBBODIK, (meg-kurtábbodik) ösz. k. Megkurtúl, megrövidúl. „És hanemha a napok megkurtábottak (megkurtábbodtak) volna.“ (Tatrosi cod.).

MEGKURTÍT, (meg-kurtít) ösz. áth. Valamely szálas egészből elvág valamit, hogy kurta legyen. *Megkurtítani a hajat, a ló farkát, a kutya fülét. Megkurtítani a ruhát.* Átv. ért. megrövidít valamely testetlen tárgyat, pl. fogalmazatot, időt, napot. „De a választottakért megrövidíttetnek ama napok“ (Káldi; „megrövidíttetnek a nyomorúságnak napjai.“ Károli) V. ö. KURTA.

MEGKURTÍTÁS v. —KURTITÁS, (meg-kurtítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megkurtítanak. *A lófark megkurtítása az angoloknál divatban van.* V. ö. MEGKURTÍT.

MEGKURTÚL, (meg-kurtúl) ösz. önh. Kurtává lesz. *Mennél vénebb a szamár, annál inkább megkurtúl a farka.* (Km.). *A csizmaszár, ha többször fejelik, megkurtúl.* V. ö. KURTA.

MEGKURVÁZ, (meg-kurváz) ösz. áth. Valamely nőt kurva nevezettel meggyalázs. *Kata megkurvázta Jutkát, ez pedig amazt visszakurvázta.* V. ö. KURVA.

MEGKURVÁZÁS, (meg-kurvázás) ösz. fn. Meggyalázás, megbecstelenítés, midőn bizonyos nőt kurvának nevez valaki.

MEGKÜKLIK, (meg-küklik) ösz. k. Mondják madárról, midőn tollait elhányja. Szokottabban *megvedlik.* V. ö. KÜKLIK.

MEGKÜLD, (meg-küld) ösz. áth. Valamely igért vagy tartozott jószágot annak kezéhez szolgáltatja, ki illetőleg igényt vagy jogot tart hozzá, ki egyszersmind az adótól bizonyos távolságra esik. *Az igért könyvet mendtül előbb megküldöm. Ha biztos emberre találsz, küldd meg általa a hátralévő kamatokat.* V. ö. KÜLD.

MEGKÜLÖNBÖZTET, (meg-különböztet) ösz. áth. 1) Az egymáshoz némi tekintetben hasonló tárgyak között észreveszi azon jegyeket, melyek által egymástól különböznek, vagyis melyeknél fogva egymással nem egyeznek. *Megkülönbözteti a varjút a galambtól.* (Km.).

„A természet egyként csinálja életünk,
Melyet árnyékokkal megkülönböztetünk.“

Bessenyei.

2) Valakinek személye iránt különös figyelmet mutat, mások fölött kitünteti, elsőbbséget ad neki. *Az előkelő vendégeket megkülönböztetni.* 3) Visszaható névmással, *magát megkülönböztetni*, am. a maga nemében mások közől különösen kitünni, jeleskedni. V. ö. KÜLÖNB, KÜLÖNBÖZIK.

MEGKÜLÖNBÖZTETÉS, (meg-különböztetés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit vagy valakit megkülönböztetünk. Különösen azon kitüntetés, melyet bizonyos személy irányában mutatunk. V. ö. MEGKÜLÖNBÖZTET.

MEGKÜLÖNBÖZTETÉTT, (meg-különböztetett) ösz. mn. A többi közől különösen vagy mások fölött kitüntetett, a többinél nagyobbra becsült. *Maradok megkülönböztetett mély tisztelettel* . . . . .

MEGKÜLÖNÖZ, (meg-különöz) ösz. áth. Bizonyos jegyeiknél fogva külön-külön osztályokra, nemekre szed holmi tárgyakat. *A növénytannak egyik feladata rendszeresen megkülönözni a növényeket.* Szokottabban: *elkülönöz.* V. ö. KÜLÖNÖZ.

MEGKÜLÖNÖZÉS v. —KÜLÖNZÉS, (megkülönözés) ösz. fn. Cselekvés, mely által több ugyanazon nemü tárgyakat bizonyos jegyeik szerént meghatározunk és osztályozunk.

MEGKÜLÖNZŐ, (meg-különző) ösz. mn. Ami által valamely tárgy más hasonnemüektől különbözik, ami a tárgyat állandó jegy gyanánt jellemzi. *Az állatokat, növényeket, ásványokat megkülönző jegyeik szerént osztályozni.*

MEGKÜPÜL, tájdivatos. L. MEGKÖPÜL.

MEGKÜZD, (meg-küzd) ösz. önh. Szoros ért. valakivel megbirkozik, hogy erejét, és ügyességét kimutassa. *Megküzdeni valakivel a harcztjátékban.* Szélesb ért. megví a csatában, harczban. Átv. ért. valamely viszontagsággal vagy nehézséggel szembeszáll, s minden erejével rajta van, hogy a viszontagság nyomasztó hatását megsemmisítse, a nehézséget legyőzze. *Az erős lelkü férfi megküzd a sors csapásaival. Megküzdeni valamely bonyolúlt feladattal.* V. ö. KÜZD.

MEGLÁB, (meg-láb) ösz. áth. Szokottabban l. MEGLÁBOL. A *láb* mint ige divatozik ezen összetétben: *tél-lábol*, azaz ide-oda járkel. V. ö. LÁB (3).

MEGLÁBOL, meg-lábol) ösz. áth. Vizen vagy iszapos mocsáron általmegy, és pedig nem úszva, hanem lábain járva. *Ezen viz oly mély, hogy meglábolni nem lehet.* Átv. ért. valamely bajon, nevezetesen betegségen általesik.

MEGLÁBOLHATATLAN v. —LÁBOLHATLAN, (meg-lábolhat[at]lan) ösz. mn. Amit meglábolni nem lehet tulajdon és átv. értelemben. *Meglábolhatatlan viz. Meglábolhatatlan betegség.* Határozóként am. meg nem lábolhatólag.

MEGLÁBOLHATÓ, (meg-lábolható) ösz. mn. Amit meglábolni lehet. V. ö. MEGLÁBOL.

MEGLADIKÁZTAT, (meg-ladikáztat) ösz. miv. Eszközli, hogy valaki ladikáz.

MEGLÁGYÍT, (meg-lágyít) ösz. áth. Eszközli, hogy valamely kemény test lágygyá legyen. *A kemény daganatot meglágyítani. Az esők meglágyítják a száraz földet.* Átv. ért. valakinek akaratját meghajtja, s szivét érzékenynyé teszi, részvétre indítja, megengeszteli. „S nem lön mivel keménységeket (keménységöket) meglágyíthatjuk vala.“ (Gr. Eszterházy M. nádor levele 1644-ből).

„Bár nincs reményem meglágyítni őt,
El nem mulasztom tenni, mit fogadtam.“

Vörösmarty.

Továbbá am. meglangyít. V. ö. LÁGY.

MEGLÁGYÚL, (meg-lágyúl) ösz. önh. Előbbi keménységét, szilárdságát, merevenségét vesztve lágygyá leszen. *A lébe áztatott kétszersült meglágyúl.* Mondjuk továbbá vízről, levegőről, midőn hidegségéből veszt. *A kútból merített víz meglágyúl a meleg szobában. Déli szélre meglágyult az idő.* Átv. ért. szíve megérzékenyül, részvétre gerjed, megengesztelődik. V. ö. LÁGY.

MEGLAJHÓDIK v. —LAJHODIK, (meg-lajhódik v. —lajhodik) ösz. k. Lajhává, tunyává lesz. (bevégzetten).

MEGLAJHÚL, (meg-lajhúl) ösz. önh. L. MEGLAJHÓDIK.

MEGLAKIK, (meg-lakik) alakjára nézve ösz. k., de ezen összvetételben, mint több más igék a ‚meg‘ igekötővel, az elsőbb jelentésekben ez is tárgyesetes viszonynévvel használtatik. *Meglakni a várost, falut. Meglakni az ünnepet.* Néha am. elégségig, sokáig lakik valahol. *Miután Párist meglakta volt, visszatért hazájába.* Midőn a *lakik* evést ivást jelent, tájdivatosan am. sokat eszik, iszik, jól lakik. *Egész torkig meglakott*, különösebben am. megrészegedett; máskép: *ellakik.*

MEGLAKOL, (meg-lakol) ösz. önh. Hibájaért vagy bűneért roszul jár, megszenved, megbűnhödik. *Várj, ezért meglakolsz.* V. ö. LAKOL.

MEGLAKOLÁS, (meg-lakolás) ösz. fn. Bünhödés, mely a rosz tettet vagy természetes kifolyás gyanánt követi, vagy melyet az elkövető személy ellen a büntető hatalom szab.

MEGLAKOTT, (meg-lakott) ösz. mn. L. MEGLAKIK alatt.

MEGLÁNCZOL, (meg-lánczol) ösz. áth. Lánczczal megköt, vagy megerősít. *Meglánczolni a rabokat. Meglánczolni a harapós kutyát. Meglánczolni a terhes szekér oldalait.* Továbbá a gombkötőknél, paszománmíveseknél stb. am. láncz formára köt.

MEGLÁNCZOZ, (meg-lánczoz) l. MEGLÁNCZOL.

MEGLANGYASZT v. MEGLANGYÍT, (meglangyaszt v. —langyít) ösz. áth. Langyává teszi (a vizet vagy levegőt); máskép: *meglágyít.*

MEGLANGYODIK, (meg-langyodik) l. MEGLANGYOSODIK.

MEGLANGYOSODIK, (meg-langyosodik) ösz. k. Mondjuk vízről, midőn langyossá leszen; továbbá az időről, levegőről, midőn hidegségéből alábbhagy; ez utóbbi esetben máskép: *meglágyúl.* V. ö. LANGYOS.

MEGLANGYÚL, (meg-langyúl) ösz. önh. L. MEGLANGYOSODIK.

MEGLANKAD, (meg-lankad) ösz. önh. 1) Állatra vonatkozva, am. ereje a sok fáradság, munka, s az izmok és idegek akárminemü megfeszülése miatt meggyengül. 2) Növényekről szólva am. nagy forróság, nedvek hiánya, vagy akármely belső romlás miatt lehajlik, elhervad, megfonnyad. Máskép: *ellankad,*

noha úgy látszik, mintha ez a lankadás nagyobb fokozatát jelentené. V. ö. LANKAD.

MEGLANKASZT, (meg-lankaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki vagy valami meglankadjon. A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. MEGLANKAD.

MEGLAPÁTOL (meg-lapátol) ösz. áth. Lapáttal megver, megdönget valakit.

MEGLAPÍT, (meg-lapít) ösz. áth. Valamely gömbölyü, domború, vastag stb. testet lapossá alakít. *Pörölylyel meglapítani a tömörvasat. Sodrófával meglapítani a tésztát.* Néhutt annyi is mint megmángolni. V. ö. LAPÍT.

MEGLAPOCZKÁZ v. —LAPICZKÁZ, (meglapoczkáz) ösz. áth. Lapoczkával megver, megcsapkod valakit. *Meglapoczkázni a csintalan fiú tenyerét.* V. ö. LAPOCZKA.

MEGLAPOSÍT v. —LAPOSIT, (meg-laposít) ösz. áth. Lapossá tesz (bevégzetten).

MEGLAPOSODIK, (meg-laposodik) ösz. k. Lapossá lesz (bevégzetten). *Betegségében meglaposodott a hasa.*

MEGLAPPAN, (meg-lappan) l. MEGLAPÚL és MEGLIPPEN.

MEGLAPÚL, (meg-lapúl) ösz. önh. Hasára fekve meghúzza magát. Különösen mondják tyúkról, midőn a kakas alatt hasal. *A szelid tyúk hamar meglapúl.* (Km.) V. ö. LAPÚL.

MEGLÁRMÁZTAT, (meg-lármáztat) ösz. miv. Eszközli (főleg veréssel) hogy valaki lármázzon; tréfásan vagy gúnyosan mondják a lármás gyermeknek, figyelmeztetvén őt, hogy a verésre majd még jobban fog lármázni.

MEGLASNAKOL, (meg-lasnakol) ösz. áth. Tréfás népnyelven am. valakit lasnakkal vagy más ütőeszközzel megver, megdönget. V. ö. LASNAK.

MEGLASSÚDIK v. —LASSUDIK, (meg-lassúdik) ösz. k. Mozgásának, menésének előbbi élénksége vagy gyorsasága megfogyatkozik. *A sikságra ért hegyi patak meglassúdik. A sokáig kergetett ló végre meglassúdik. Vénségére minden ember többé kevesbbé meglassúdik.* l. LASSÚ.

MEGLASSÚL, (meg-lassúl) ösz. önh. l. MEGLASSÚDIK.

MEGLÁT, (meg-lát) ösz. áth. Szemével egyszerre észrevesz valakit v. valamit. *A toronyőr legelőbb megláthatja a tüzet. Távolról megláttuk az érkező hadsereget.* Különösen am. megtud, bizonyos kutatás, vizsgálás nyomán rájön. *Majd meglátom, miben van a dolog. Elment maga, hogy meglássa, úgy van-e, mint mondják.*

„Duna vizét ők megláták,
Földet, füvet is megláták."

Csáti Demeter.

Parancsoló módban, *meglásd, meglássátok*, am. vigyázz, v. vigyázzatok rá; s figyelmeztetésül szolgál. *Meglásd, ezen merénynek rosz vége lesz. Meglássátok, hogy igazat mondottam.* V. ö. LÁT.

MEGLÁTÁS, (meg-látás) ösz. fn. Az észrevésnek azon neme, melyet szemeink által teszünk.

MEGLÁTOGAT, (meg-látogat) ösz. gyak. áth. 1) Valakit saját lakában vagy tartózkodási helyén megkeres a végből, hogy lássa, hogy beszéljen vele, hogy mint létéről tudakozódjék stb. Különösen, barátságból vagy tiszteletből megy valakihez. Ez értelemben vett *látogat* igének gyakorlati jelentése nem a menés ismétlésében áll, mert aki egyszer jön is hozzánk, azt mondjuk róla, hogy meglátogatott bennünket: hanem azon népies szokásra vonatkozik, mely szerént a látogató a házbeliek egészsége felől tudakozódik, s mindnyájok állapotáról, s a házi körülményekről tudomást szerez magának. 2) Gyakrabban vagy folytonosan eljár valahová vagy több helyre. *Meglátogatni a tanító intézeteket, a templomot. Meglátogatni a betegeket.* 3) Bibliai és egyházi nyelven mondják Istenről, midőn valakit rendkivüli áldással megörvendeztet. *Meglátogatta Isten az ő népét. Úgy látogass meg bennünket, amint tisztelünk.*

„Házasságnak gyümölcsével meglátogasson."

Házasok éneke a 16-dik századból.

Általában más jótékony tettről is. „Könyörög minekünk Chanádi Demeter deák, az ő régi hív szolgálatját kegyelmesen hogy tekintenők, és ott benn Erdélyben valami jószágocskával látogatnók meg; kinek könyörgésére kellene valami jót cselekednünk." (Báthori István lengyel király levele 1583-ból). „Látogasson meg kegy(elmed) egy makkon hízott kövér disznóval" (Szalay Á. 400 m. l.). Minthogy pedig az Isten akaratában megnyugvó keresztény a csapást is úgy tekinti, mint az isteni gondviselésnek eszközét: innen ezen mondat: *meglátogatta az Isten*, azt is teszi, valamely csapást, szenvedést bocsátott rá.

MEGLÁTOGATÁS, (meg-látogatás) ösz. fn. Cselekvés, midőn valakit meglátogatunk. V. ö. MEGLÁTOGAT.

MEGLATOL, (meg-latol) ösz. áth. Lat számra vagy lat szerént megmér.

MEGLÁTSZIK, (meg-látszik) ösz. k. 1) Bizonyos jelekből vagy okoknál fogva kitünik, kiviláglik. *Meglátszik rajta, hogy sokat szenvedett. Arczáról meglátszik, hogy szereti a borocskát.* 2) Mondjuk akármiről, midőn egészen vagy világosan szembetünik, midőn nézés által tisztán észreveszszük. *A magas hegyek távolról is meglátszanak.* V. ö. LÁTSZIK.

MEGLATYAKOSODIK, (meg-latyakosodik) ösz. k. Latyakossá lesz (bevégzetten). V. ö. LATYAKOS.

MEGLAZÍT v. —LAZIT, (meg-lazít) ösz. áth. Valamit lazává, különösen pedig oly állapotuvá teszen, hogy annak egyes részei többé alig vannak egymással összefüggésben, mind tulajdon mind átv. értelemben.

MEGLAZÚL v. —LAZUL, (meg-lazúl) ösz. önh. Valami lazává, különösen pedig oly állapotuvá

leszen, hogy annak egyes részei többé alig vannak egymással öszvefüggésben.

MEGLAZSNAKOL, l. MEGLASNAKOL.

MEGLEÁNYOSODIK, (meg-leányosodik) ösz. k. A család születés vagy örökbefogadás által leánygyermekkel vagy gyermekekkel növekszik.

MEGLEÁNYZIK, (meg-leányzik) ösz. k. Leánygyermeke születik. Oly képzésü és jelentésü, mint: *meggyerekézik.*

MEGLEBBEN, (meg-lebben) ösz. önh. Egyszeri lebbenést csinál. *A szellő érintésére meglebbent a falevél.*

MEGLECSKÉD, (meg-lecskéd) ösz. áth. Meglocsol, különösen sáros vízzel megfecskend. Székely szó.

MEGLÉCZÉL, (meg-léczél) ösz. áth. Léczeket szegez valamire, vagy léczekkel bekerít. *Megléczelni az ollófákat. Megléczelni a kemencze korlátfáját.* V. ö. LÉCZ.

MEGLÉCZÉZ, (meg-léczéz) ösz. áth. l. MEGLÉCZÉL. 2) Léczczel megver, megütöget valakit.

MEGLECZKÉZ, (meg-leczkéz) ösz. áth. Valakit elkövetett csinyjai miatt kérdőre vesz, megfedd, s mintegy leczke gyanánt feladja neki, hogy többé úgy ne cselekedjék.

MEGLEGEL, (meg-legel) ösz. áth. Legelve megjár valamely tért, s a rajta levő füvet, vagy akármily tápláló növényt megeszi. *A juhok meglegelik a köziklás hegyeket.* V. ö. LEGEL.

MEGLEGELTET, (meg-legeltet) ösz. mivelt. Eszközli, hogy a barmok bizonyos tért legelve megjárjanak. *Fagyos öszszel meglegeltetni a juhokat a vetéseken. Az ökröket meglegeltetni a tilosban.*

MEGLEGGYENT, tájdivatosan e helyett: meglegyint.

MEGLEGYINT, (meg-legyint) ösz. áth. Csak úgy gyöngéden érintve üt meg valakit vagy valamit. V. ö. LEGYINT.

MEGLEHET, (meg-lehet) ösz. tehető. Általán mondható mindenről, ami sem fogalomban, sem tárgyilagosan ellenmondást nem szenved; ami valószinű, amit hinni képesek vagyunk. *Meglehet, hogy sorsunk jobbra fordúl, de az is meglehet, hogy többet kell szenvednünk.* V. ö. LESZ.

MEGLÉHETŐS, (meg-léhetős) ösz. mn. A maga nemében középszerü, mi az igényeket sem felül nem múlja, sem egészen kielégítlenül nem hagyja. A mérséklett dicsérés vagy helybehagyás jelzője. *Ez a bor meglehetős. Nyáron nem sokan, de télen meglehetős számmal látogatják a szinházat.*

MEGLÉHETŐSEN, (meg-léhetősen) ösz. ih. A maga nemében középszerüleg, türhetően, nem épen roszul, elég jól. *Kötelességét meglehetősen teljesíteni.* V. ö. MEGLEHETŐS.

MEGLÉKEL, (meg-lékel) ösz. áth. A jégen vagy némely beles testeken léket vág. *A halászok több helyen meglékelik a Balaton jegét. Meglékelni a dinnyét, kenyeret.* V. ö. LÉK.

MEGLÉKEZ, (meg-lékez) l. MEGLÉKEL.

MEGLEL, (meg-lel) ösz. áth. Keresés által megtalál valamit, rájön valamire. *Ki mit keres, megleli.* (Km.) *Meglelte zsák a foltját.* (Km.) V. ö. LEL. A régieknél ‚megtalál' szóval hason értelemben gyakran eléjön a mai ‚megkeres' (= levélben v. iratban megkér) helyett. „Uram nekem semmit nem írt egyebet, hanem ezt, hogy te kegy(elme)det lelte meg, mint bizott barátját." (Levél 1554-ből. Szalay Á. 400 m. l.).

MEGLELKÉSÍT v. —LELKÉSIT, (meg-lelkésít) ösz. áth. 1) Lelket, életet teremt bele. 2) Átv. ért. eszközli, hogy kitünőleg működjék benne a lelki erő; rendkivüli lelki tehetségekkel megajándékoz. *A szentlélek meglelkesítette az apostolokat.* V. ö. LELKÉS.

MEGLENDÍT v. —LENDIT, (meg-lendít) ösz. áth. Valamit lassu mozgásba, könnyü lengésbe hoz, igen gyöngén vagy alig érint. *Az esti szellő meg-meglendíti a fák leveleit.* V. ö. LENDÍT.

MEGLENDŰL v. —LENDÜL, (meg-lendűl) ösz. önh. Könnyeden, gyöngéden lengve megmozdúl.

MEGLENNI, (meg-lenni) határtalan módja ‚meglesz' illetőleg ‚megvan' öszvetett igének. *Meg kell lenni mint egyszer a meghalásnak.* (Km.) *Megleszek én a nélkül is.*

„Akarsz Buda hőssel meglenni királyul."

Arany J.

MEGLEP, (meg-lep) ösz. áth. 1) Bizonyos térre vagy testre rászáll, s azt testével betakarja, befödi. *A vetéseket meglepik a vadludak. A czukros ételt meglepik a legyek. A lepkék, méhek megleptek a virágokat. Meglepte a víz a föld szinét.* (Szabó D.). Ez értelemben megegyezik vele az *ellep.* 2) Valakire váratlanul, véletlenül rábukkan, s mintegy testével elnyomja. *A madarat fészkében, a sziványokat tanyájokon meglepni. Meglepni az ellenséget.* 3) Valamely váratlan dologgal, melynek semmi látható vagy észrevehető előzményei nem voltak, eléállani. *Valamely jeles találmánynyal meglepni a világot.*

„Meg-meglep olykor, mintegy örömkövet
Jobb életből, egy boldog édes álom."

Szemere Pál.

Különösen, midőn valaki váratlanul valami kedves dolgot teszen másnak. *Ritka becsü ajándékkal meglepni valakit.* V. ö. LEP.

MEGLÉP, (meg-lép) ösz. áth. Lépéssel, azaz lépést menve s a lépéseket számlálva megmérni valaminek hosszát, szélességét.

MEGLEPCSEN, (meg-lepcsen) ösz. önh. Úgy esik vagy ütődik valahová, hogy mintegy ‚lepcs' hangot ad. *Úgy vágta pofon, hogy ugyan meglepcsent.* (Kriza J.). V. ö. LEPCSEN.

MEGLEPÉS, (meg-lepés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit vagy valamit meglepnek. *A tolvajok meglepéseért jutalmat adni a csendőröknek.* V. ö. MEGLEP.

MEGLÉPÉS, (meg-lépés) ösz. fn. Lépést menve s a lépéseket számlálva megmérés. V. ö. MEGLÉP.

MEGLEPETÉS, (meg-lepetés) ösz. fn. A kedélynek azon kellemes vagy kellemetlen állapota, melyet valamely váratlan jó vagy rosz, vagy rendkivüli dolog idéz elé. V. ö. MEGLEP.

MEGLEPETIK, (meg-lepetik) ösz. külsz. Váratlanul valamely kedves vagy kedvezőtlen, vagy rendkivüli dolog történik vele.

„A szenderítő csend és tiszta bék
Beállanak, hogy meglepessenek
Szelíd zenének múló hangitól.“

Vörösmarty.

MEGLÉPEZ, (meg-lépez) ösz. áth. Léppel, azaz madárenyvvel megken. *Meglépezni az ösztörü ágait.*

MEGLEPŐ, (meg-lepő) ösz. mn. Ami váratlanul, hirtelen, észrevehető előzmények nélkül történik, némileg csodálatra méltó, és mire azt szoktuk mondani, hogy megáll rá az eszünk. *Ez meglepő tisztelet rám nézve. E két ember között meglepő hasonlóság van.* V. ö. MEGLEP.

MEGLEPŐLEG, (meg-lepőleg) ösz. ih. Váratlan módon. V. ö. MEGLEPŐ.

MEGLES, (meg-les) ösz. áth. 1) Lesve megvigyáz, megvár valakit v. valamit. *Meglesé, ki szokta volt éjjelenként az ablakot koczogtatni. A vadász meglesi a vadak járását.* 2) Lesve rajtakap, valamely csínyon rajtaér. *Meglesni a tolvajt.*

„Már minekünk megesett,
Mert a gazda meglesett.“ Népd.

V. ö. LES.

MEGLESÉS, (meg-lesés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg vigyázó várakozás, midőn valakit vagy valamit meglesünk.

MEGLÉTT, (meg-létt) ösz. mn. 1) Emberről szólva am. kifejlett koru, nem fiatal. *Meglett koru. Meglett emberhez nem illik gyerekeskedni.* 2) Ami megtörtént. *Meglett dolgok.* V. ö. LÉSZ.

MEGLETYTYEN, (meg-letytyen) ösz. önh. Valamely híg, vagy legalább lágy test megérintve vagy ütődve ‚lety‘ v. ‚lity‘ hangot hallat. Erősebb ütődéssel: *meglotytyan.*

MEGLEVELESÉDIK, (meg-levelesédik) ösz. k. 1) Levelei megnőnek, kifejlődnek. *Tavaszszal újra meglevelesednek a fák.* 2) Levelei dúsan, buján tenyésznek. *Nedves évben meglevelesednek a réti fűvek.* V. ö. LEVÉL.

MEGLEVELEZ, (meg-levelez) ösz. áth. Valamely növényt leveleitől megfoszt, megtisztít. *Meglevelezni a szederfákat, a dohányt. Utolsó kapálás után meglevelezni a buja hajtásu szőlővesszőket.*

MEGLÉVŐ, (meg-lévő) ösz. mn. Ami valósággal megvan, amivel birunk, mi készen áll. *Meglevő és felesleges pénzét kamatra kiadja. A meglevő kéziratot nyomtatás alá bocsátani.*

MEGLIBBEN, (meg-libben); l. MEGLIPPEN.

MEGLIKAL v. **MEGLYUKAL**, (meg-likal v. -lyukal) l. MEGLIKASZT.

MEGLIKASODIK v. —**LYUKASODIK**, (meg-likasodik v. -lyukasodik) ösz. k. Egy, vagy több lik v. lyuk nyílik, szakad, képződik stb. rajta. *A ruha térden és könyökön leghamarabb meglyukasodik. A lágy fenekü út meglyukasodik. A timsóval sült kenyér, a régi sajt meglyukasodik.* V. ö. LIKAS, LYUKAS.

MEGLIKASZT v. —**LYUKASZT**, (meg-likaszt v. -lyukaszt) ösz. áth. Valamit likassá v. lyukassá tesz (bevégzetten). *A nyirfát tavaszszal meglikasztani, hogy nedve kifolyjon. Meglikasztani a fülczimpát.*

MEGLIKASZTÁS, (meg-likasztás) ösz. fn. Likassá tevés. V. ö. MEGLIKASZT.

MEGLIKGAT v. —**LYUKGAT**, (meg-likgat v. -lyukgat) ösz. gyak. áth. Valamely testen több likat v. lyukat fúr, szúr, szakaszt stb. (bevégzetten). *Gombostűvel meglikgatni a papirt. Növény-magültetéskor meglikgatni a földet.* V. ö. LIKGAT, LYUKGAT.

MEGLILIOMOZ, (meg-liliomoz) ösz. áth. Liliom alaku jegygyel vagy bélyeggel ellát.

MEGLINEÁZ, (meg-lineáz) ösz. áth. Lineákkal vagy vonalakkal ellát, megvonaloz.

MEGLIPHED, (meg-liphed) lásd: MEGLIBBEN.

MEGLIPPEN, (meg-lippen) ösz. önh. Mondják különösen tyúkról, midőn lehasalva meghúzza magát. Máskép: *meglibben, meglipül;* mélyebb hangon: *meglappan.*

MEGLIPÚL, (meg-lipúl) ösz. önh. Mélyebb hangon: *meglapúl.* L. MEGLIPPEN.

MEGLISZTÉSÉDIK, (meg-lisztésédik) ösz. k. Lisztessé leszen. *Aki malomba jár, ruhája könnyen meglisztesedik.* Mondják némely gyümölcsről, mely a kivánt nedvesség helyett porhanyúságot kapott. *A nagy nyári hőségben meglisztesedett a kajszi baracsk.*

MEGLISZTÉZ, (meg-lisztéz) ösz. áth. Liszttel be- vagy meghint; lisztessé tesz.

MEGLOCSKOSODIK, (meg-locskosodik) lásd: MEGLOCSOSODIK.

MEGLOCSOL, (meg-locsol) ösz. áth. Locsolva megöntöz vagy megnedvesít valamit. *Meglocsolni a poros udvart, utczát. Meglocsolni a virágokat. A fürdőben egymást meglocsolni.* V. ö. LOCSOL.

MEGLOCSOSODIK, (meg-locsosodik) ösz. k. Locsossá, locskossá, ázottá lesz (bevégzetten).

MEGLÓDIGÁL, (meg-lódigál) ösz. áth. *A* székelyeknél am. megdobál, meghajigál.

MEGLÓDÍT v. —**LÓDIT**, (meg-lódít) ösz. áth. Eszközli, hogy meglódúljon; különösen hogy sebesebb mozgásnak induljon valaki v. valami; megindít; megszalaszt. *A dióba harapás meglódította egy fogamat. A csősz meglódítja a szőlős kert körül óválkodó gyanus suhanczokat. Lódítsd meg azokat a lovakat.* V. ö. LÓDÍT.

MEGLÓDÚL v. —**LÓDUL**, (meg-lódúl) ösz. önh. Lógni kezd; különösen sebesebb mozgással

megindul. *Meglódúlt a fogam. Meglódúl a sátonyon ülő hajó; meglódúl a hajónyomtaték. Meglódul a hegyről letaszított kődarab. Jobb úton meglódúlnak* (neki lódulnak) *a lovak.* V. ö. LÓDÚL.

MEGLÓGAT,(meg-lógat) ösz. áth. Lógóvá azaz ingóvá vagy ingékonnyá tesz. *Meglógatni a földbe vert cseröpöket.*

MEGLOHAD, (meg-lohad) ösz. önh. Mondják felfútt, megdagadt testről, midőn leapad, lelapúl, letotytyad. *Meglohad a duda, ha kifogy belőle a szusz. Meglohad a daganat.* V. ö. LOHAD.

MEGLOHASZT, (meg-lohaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valamely felfútt, dudorú, dagadt test meglohadjon. *Nyomás által meglohasztani a felfújt hólyagot. Felfakasztás által meglohasztani a daganatot.* V. ö. LOHASZT.

MEGLOHOL, (meg-lohol) ösz. áth. Bottal vagy más ütőeszközzel megver, megpáhol. *Jól megloholták.* (Szabó D.).

MEGLOMPOSODIK, (meg-lomposodik) ösz. k. Lompossá válik (bevégzetten).

MEGLONCSOSÍT v. —LONCSOSIT, (meg-loncsosít) ösz. áth. Loncsossá tesz (bevégzetten).

MEGLONCSOSODIK, (meg-loncsosodik) ösz. k. Loncsossá lesz (bevégzetten).

MEGLONCSOSÚL v. —LONCSOSUL, (meg-loncsosúl) ösz. önh. l. MEGLONCSOSODIK.

MEGLOP, (meg-lop) ösz. áth. Lopva, tolvajképen megfoszt valakit bizonyos vagyonától. *A hívtelen cseléd meglopja urát.* Néha am. bizonyos jószágból egy részt lop el. *A lókötők meglopták a ménest. A fuvarosok meglopták a szállított borokat.* V. ö. LOP.

MEGLOTYTYAN, (meg lotytyan) ösz. önh. Megmozdultában ‚loty' hangot ad. *A rázott, megtaszított csöbörben meglotytyan a víz. Midőn letült, ugyan meglotytyant* (Szabó D.). V. ö. LOTYTYAN.

MEGLOTYTYANT, (meg-lotytyant) ösz. áth. Úgy mozdít meg valamely híg testet, hogy az ‚loty' vagy ‚löty' hangot ad.

MEGLOVASÍT, (meg-lovasít) ösz. áth. Lóval ellát. Gr. Eszterházy M. nádor leveleiben többször eléfordúl ez értelemben.

MEGLŐ, (meg-lő) ösz. áth. Szoros ért. lövő eszközzel, pl. álgyúval, puskával, nyillal megtalál, megsért. *Ágyúval meglőni a hajót. Csatában meglőtték a lábát.* Különösen am. lövés által megöl, agyon lő. *Életét megunván meglőtte magát. Nem azé a madár, aki meglövi, hanem aki megeszi.* (Km.). V. ö. LŐ.

MEGLŐCSÖZ, (meg-lőcsöz) ösz. áth. 1) Lőccsel fölszerel. 2) Lőccsel megver.

MEGLŐDÖZ, (meg-lődöz) gyak. áth. l. MEGLÖVÖLDÖZ.

MEGLÖK, (meg-lök) ösz. áth. Ököllel, könyökkel vagy valamely kézbelivel megtaszít valakit v. valamit. *Tolakodásban meglökni valakit. Harczjátékban dárdával meglökni versenytársát.* V. ö. LÖK.

MEGLÖKDÖS v. —LÖKDÖZ, (meg-lökdös v. —lökdöz) ösz. áth. Többször meglök.

MEGLÖKKEN, (meg-lökken) ösz. önh. L. LÖKKEN alatt.

MEGLÖKKENT, (meg-lökkent) ösz. áth. L. LÖKKENT alatt.

MEGLÖTYTYED, (meg-lötytyed) ösz. önh. Meghigúl. Székely szó.

MEGLÖTYTYEN, (meg-lötytyen) lásd: MEGLOTYTYAN, és v. ö. LÖTYTYEN.

MEGLÖTYTYENT, (meg-lötytyent) l. MEGLOTYTYANT.

MEGLÖVÖLDÖZ, (meg-lövöldöz) ösz. gyak. áth. Gyakori lövéssel megsért, megrongál valakit v. valamit. *Meglövöldözni a vár falait. Meglövöldözni a tárgyul kitett táblát. A szemközt álló seregek meglövöldözték egymást.* V. ö. LŐ.

MEGLUCSKOSODIK, (meg-lucskosodik) lásd: MEGLOCSOSODIK.

MEGLÚGOZ v. LUGOZ, (meg-lúgoz) ösz. áth. Lúggal megöntöz, megáztat, megpuhít, megtisztít.

MEGLUSTÍT, (meg-lustít) ösz. áth. Egészen lustává tesz; máskép: *ellustít.*

MEGLUSTOSÍT v. —LUSTOSIT, (meg-lustosít) ösz. áth. Lustossá tesz (bevégzetten).

MEGLUSTOSODIK, (meg-lustosodik) ösz. k. Lustossá lesz (bevégzetten).

MEGLUSTÚL, (meg-lustúl) ösz. önh. Egészen lustává leszen; máskép: *ellustúl.*

MEGLYUKAL, l. MEGLIKAL.

MEGLYUKASODIK, l. MEGLIKASODIK.

MEGLYUKASZT, l. MEGLIKASZT.

MEGLYUKGAT, l. MEGLIKGAT.

MEGMACSKÁSODÁS, (meg-macskásodás) ösz. fn. Általában megzsugorodás; különösen a hajókötelen, kivált új kötelen, karikájából kibontáskor képződni szokott csavarodások, melyek azt görcsössé teszik.

MEGMACSKÁSODIK, (meg-macskásodik) ösz. k. Megzsugorodik pl. a ló lába, illetőleg inai; vagy sodrásban, kibonyolításban, csavarításban stb. a fonal, madzag, kötél. V. ö. MEGMACSKÁSODÁS.

MEGMACSKÁZ, (meg-macskáz) ösz. áth. A hajósnép nyelvén am. a vasmacskát (horgonyt) a hajóról leereszti a végett, hogy ez vízfenékre szállva a hajót helyhez kösse, nyugállásba helyezze; ujabb nyelven: *meghorgonyoz.*

MEGMÁGNESEZ, (meg-mágnesez) ösz. áth. Mágnesi erővel eltölt, felruház.

MEGMAGYARÁZ, (meg-magyaráz) ösz. áth. Szoros betüszerinti ért. valamit magyar nyelven mond vagy ír meg, hogy a magyar előtt érthetővé tegye. *Magyarázza meg az ír, mit akar ez a német. Latin, görög, francia nyelvü könyveket megmagyarázni.* Széles ért. akármiféle nyelven érthetővé, világossá, felfoghatóvá tesz valamit. „Magyaráz vala ő nekik menden irásokból" (Tatrosi codex).

„Csak a reménység nyelve tudja,
És meri megmagyarázni szivét.“

Virág B.

V. ö. MAGYARÁZ.

MEGMAGYARÁZÁS, (meg-magyarázás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valamit megmagyarázunk. l. MEGMAGYARÁZ.

MEGMAGYARÁZHATATLAN v. MEGMAGYARÁZHATLAN, (meg-magyarázhat[at]lan) ösz. mn. Oly rejtélyes, homályos, titkos értelmü, hogy megmagyarázni nem lehet. Határozói minőségben am. megmagyarázhatatlanul.

MEGMAGYARÍT, (meg-magyarít) ösz. áth. Valamely idegen nyelvből bizonyos irodalmi művet magyarra áttesz. *Idegen költői műveket tökéletesen megmagyarítani nehéz feladat.*

MEGMAGYAROSÍT, (meg-magyarosít) ösz. áth. Valakit magyar szokások fölvételére bir vagy képesít.

MEGMAGYAROSODIK, (meg-magyarosodik) ösz. k. Magyaros szokásokat vesz föl; nevezetesen a magyar nyelvet sajátjává tevén a magyar nemzetnek tagjává leszen. V. ö. MAGYAR.

MEGMAKACSÍT, (meg-makacsít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki v. valami makacscsá leszen. V. ö. MAKACS.

MEGMAKACSODIK, (meg-makacsodik) ösz. k. Makacs természetet ölt. V. ö. MAKACS.

MEGMÁKOZ, (meg-mákoz) ösz. áth. Mákkal meghint. *A metéltet, kalácsot megmákozni.*

MEGMALACZOZIK, (meg-malaczozik) ösz. k. Mondják emedisznóról, midőn malaczokat fiadzik.

MEGMALÁTÁZ, (meg-malátáz) ösz. áth. Malátának egészen elkészíti (a gabonát).

MEGMÁLHÁL v. —MÁLHÁZ, (meg-málhál v. -málház) ösz. áth. Málhával vagy málhákkal megrak. *Megmálhált görbe tevék* (Csúzi).

MEGMÁLLIK, (meg-máll ik) ösz. k. L. MÁLLIK alatt.

MEGMÁMOROSÍT v. —MÁMOROSIT, (megmámorosít) ösz. áth. Mámorossá teszen, félig-meddig megrészegít. V. ö. MEGMÁMOROSODIK.

MEGMÁMOROSODIK, (meg-mámorosodik) ösz. k. Szeszes itallal duskálkodás vagy dőzsölés következtében mámorossá leszen, azaz félig-meddig megrészegszik, megpityósodik. V. ö. MÁMOROS.

MEGMÁNGOL v. —MÁNGOROL, (meg-mángol v. -mángorol) ösz. áth. Hengerféle eszközzel simára egyenget holmi szöveteket, bőröket stb. *Megmángolni a kimosott fehérruhát. Megmángolni a cserzett bőröket.* V. ö. MÁNGOL.

MEGMAR, (meg-mar) ösz. áth. Marva, azaz fogakkal bele harapva, megsért. *Az idegent megmarta a mérges kutya. A farkas megmarta a lovat.* V. ö. MAR.

MEGMARAD, (meg-marad) ösz. önh. 1) Folytatólag létezik bizonyos állapotban. *Emlékezete örökké megmarad. Én megmaradok véleményem mellett. Régi szolgálatában megmarad.*

„Most, hogy hozzánk bejött kölcsönös czifraság,
A szín megmaradott, eltünt a valóság.“

B. Orczy Lőrincz.

2) A vele viszonyban levők elfogyta vagy elmulta után is létezik. *A seregnek csak harmada maradt meg, a többiek elvesztek. Ha elfogy is a hold, megmarad a neve.* (Km.).

„Érjük be avval, ami megmaradt.“

Vörösmarty.

A régieknél ‚elmarad‘ értelemben is: „Mikoron megmaradott volna ő társától.“ (Carthausi névtelen). V. ö. MARAD, és MEG. (2).

MEGMARADÁS, (meg-maradás) ösz. fn. Állapot. midőn valaki vagy valami megmarad; különösebben am. előbbi állapotban vagy épségben maradás, sértetlenség. „Nem kétlem, irni fog ő Felsége is kegyelmednek; de talám nem ily explicatióval mint én, kinyitván megmaradásunkért mindenestől szivemet.“ (Gr. Eszterházy M. nádor, Rákóczy György fejedelemhez 1644).

MEGMARASZT, (meg-maraszt) ösz. áth. Eszközli, hogy megmaradjon, hogy el ne távozzék valaki; el nem ereszt. *Megmarasztani a hü szolgát. Megmarasztani a kedves vendégeket.* Törvénykezési ért. a bíróság az ellenfél keresetéhez vagy kéréséhez képest egészen vagy részben elitél, különösen valamely büntetésre kárhoztat valakit; szokottabban: *el-* vagy *le-maraszt.* V. ö. MARASZT.

MEGMARASZTAL, (meg-marasztal) ösz. áth. l. MEGMARASZT.

MEGMARCZANGOL, (meg-marczangol) l. MEGMARCZONG.

MEGMARCZONG, MEGMARCZONGOL, (megmarczong v. —marczongol) ösz. áth. Marva harapdálva megtépdes, megszakgat. V. ö. MARCZONG.

MEGMARDOS, (meg-mardos) ösz. áth. Többször megmar.

MEGMARIZSGÁL, (meg-marizsgál) ösz. áth. Marizsgálva megfogdos, megnyomdos.

MEGMARKOL, (meg-markol) ösz. áth. Markával megfog, megragad, megszorít valamit. *Megmarkolni valakinek üstökét, az ökör szarvát. Megmarkolni a kardot, botot.* V. ö. MARKOL.

MEGMARKOLÁSZ, (meg-markolász) ösz. áth. Markolászva megfogdos.

MEGMÁRT, (meg-márt) ösz. áth. Nedvbe merítve megáztat, megnos valamit. *Megmártani tiszta vízben a szennyes ruhát.* V. ö. MÁRT.

MEGMÁRVÁNYOZ, (meg-márványoz) ösz. áth. 1) Márványnyal bevon. 2) Márványt játszó színekkel befest. V. ö. MÁRVÁNYOZ.

MEGMÁSÍT, (meg-másít) ösz. áth. 1) Valamit máskép csinál, megváltoztat. *Megmásítani valamely művet. Tervet, szándékot megmásítani. Az eddig diva-*

tozott rendet megmásítani. 2) Meghamisít. *Megmásítani a borokat.* V. ö. MÁSÍT.

MEGMÁSÍTHATATLAN, MEGMÁSÍTHATLAN, (meg-másíthat[at]lan) ösz. mn. Amit megmásítani, azaz másképen tenni, visszavonni, megváltoztatni nem lehet, vagy nem szabad. *Ez megmásíthatatlan akaratom.* Határozóként am. megmásíthatlanul. V. ö. MEGMÁSÍT.

MEGMÁSODOL, (meg-másodol) ösz. áth. Valamely munkát másod ízben végez. *Megmásodolni* (másodszor megkapálni) *a szőlőt, kukoricát.*

MEGMÁSOL, (meg-másol) ösz. áth. Valamit másra változtat, az előbbitől eltér, másképen: *megmásít. Megmásolja a vásárt*, am. az alkutól eltér. *Megmásolja a vélekedést*, am. más véleményre megy által. *Megmásolta igéretét*, nem tette azt amit igért. „Idétlen házasságnak tartom a török házasságot. Egymást annak előtte nem látják, hanem csak épen akkor, amikor már nem lehet megmásolni." (Mikes K. törökországi levelei).

MEGMÁSZ, (meg-mász) ösz. áth. Mászva fölmegy valamire. *Megmászni a fát, falat, hegyet, meredek sziklát.*

MEGMASZATOL, (meg-maszatol) ösz. áth. Maszattal elpiszkol, bemocskol, beszennyez. V. ö. MASZAT, MASZATOL.

MEGMÁSZHATÓ, (meg-mászható) ösz. mn. Amit meg lehet mászni. *Megmászható hegyek, várfalak.*

MEGMÁSZKÁL, (meg-mászkál) ösz. gyak. áth. Mászkálva, azaz gyakran mászva felhág, vagy több magas helyet megjár. *A madárfészkes fákat megmászkálni. Lépgyöngy végett megmászkálni a tölgyfákat.* V. ö. MÁSZKÁL.

MEGMASZLAGOSÍT v. —MASZLAGOSIT, (meg-maszlagosít) ösz. áth. Maszlagossá tesz (bevégzetten).

MEGMASZLAGOSODIK, (meg-maszlagosodik) ösz. k. Maszlagoss álesz (bevégzetten).

MEGMASZTOL, (meg-masztol) ösz. áth. 1) Megmaszatol, elpiszkol. 2) Öszvezúz, öszve- v. megmorzsol. Másképen: *megmosztol.* V. ö. MASZATOL, MOSZTOL.

MEGMATAT, (meg-matat) ösz. áth. Matatva, motozva kikurkász. V. ö. MATAT.

MEGMATIKÁL, (meg-matikál) ösz. áth. Matikálva megkaparász, megtapogat.

MEGMÁTKÁSÍT, (meg-mátkásít) ösz. áth. Valakinek, különösen nőtelen férfinak mátkát szerez.

MEGMÁTKÁSODIK, (meg-mátkásodik) ösz. k. Mátkára tesz szert. Mondják különösen nőtelen férfiról, ifjuról, legényről, midőn valamely hajadon vagy özvegy nőt feleségül eljegyez. Szélesb ért. szeretőre tesz szert.

MEGMÁZOL, (meg-mázol) ösz. áth. Mázzal megken, megfest, megfényesít valamit. *Megmázolni a fazekakat, lábasokat, vasedényeket. Pirositóval megmázolni az ajakat, arczot.* V. ö. MÁZ.

MEGMÁZSÁL, (meg-mázsál) ösz. áth. Nagyobbféle mérleggel mázsaszámra határozza meg valaminek sulyát. *Megmázsálni a szénás szekeret, a gyapjús zsákot*, V. ö. MÁZSA.

MEGMEG, (meg-meg) kettőztetett ih. s am. ismég, ismét, megint ,ujra. *Meg-meg itt vagy?*

„Szegén legén mivé löttél,
Hogy feleségre szert töttél.
Ezör bajod, meg kettő,
Meg-meg kettő, meg kettő."

Székely népdal.

V. ö. MEG, (1). Néha a ‚meg' igekötő kettőztetése gyakorlatos jelentéssel, pl. *meg-megáll.* V. ö. KETTŐZTETÉS.

MEGMEGESÉG v. MEGMEGESSEG, ösz. ih. Sopron vármegyei tájszólás szerént am. ismét, megint. Itt az ismétlés négyszer van kifejezve: *meg, meg, es, eg.*

MEGMEJJESZT, tájdivatosan am. megmelyeszt.

MEGMELEGÉDÉS, (meg-melegédés) ösz. fn. A levegőnek, vagy akármiféle testnek azon hévmérséki változása, mely szerént kisebb vagy nagyobb foku meleg fejlik ki benne, vagy általhatja. V. ö. MEGMELEGÉDIK.

MEGMELEGÉDIK, (meg-melegédik) ösz. k. Valamely külső befolyás által bizonyos fokig meleggé lesz. V. ö. MELEG. *Napnál, tüznél megmelegedni. Úgy átfáztam volt, hogy a fütött kályha mellett alig bir tam megmelegedni.*

MEGMELEGÍT, (meg-melegít) ösz. áth. Valamit meleggé tesz. *Tüznél megmelegíteni a hideg ételeket.*

MEGMELEGÍTÉS, (meg-melegítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megmelegítünk, vagy a tüznek azon hatása, melynél fogva valami megmelegszik. V. ö. MELEGÍT.

MEGMELEGSZIK, (meg-melegszik) ösz. k. l. MEGMELEGÉDIK.

MEGMELEGÜL, (meg-melegül) ösz. önh. Mintegy ön tevékenységéből, ön erejéből meleggé lesz. *Nemes tettek hallatára a szív megmelegül.* Másképen: *fölmelegül.*

MEGMELEGÜLÉS, (meg-melegülés) ösz. fn. l. MEGMELEGÉDÉS.

MEGMELLESZT, (meg-melleszt) l. MEGMELLYESZT.

MEGMELLYED, (meg-mellyed) ösz. önh. A szárnyas állatok mellye megkoppad; általán pedig tollai ki- vagy elhullnak.

MEGMELLYEDZIK, (meg-mellyedzik) ösz. k. L. MEGMELLYED.

MEGMELLYESZT, (meg-mellyeszt) ösz. áth. Tulajdon és szoros ért. a szárnyas állatok, különösen a ludak, kacsák melléről a tollat kitépi. Szélesb ért. a madarakat tollaiktól megfosztja, megkopasztja. Átv. ért. valakit kifoszt.

MEGMÉLYÍT, (meg-mélyít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami mélylyé legyen. *Megmélyíteni a kutat, gödröt.*

MEGMENEKÉDÉS, (meg-menekédés) ösz. fn. Bizonyos bajtól, kellemetlen állapottól, veszélytől stb. megszabadulás. V. ö. **MEGMENEKÉDIK.**

MEGMENEKÉDIK, (meg-menekédik) ösz. k. 1) Valamely kellemetlen állapottól, bajtól, veszélytől megszabadúl. Távolító ragu viszonynevet vonz. *Megmenekedni a rabságtól.* 2) Oly személytől lesz függetlenné, kivel terhes, kellemetlen viszonyban állott. *Megmenekedni a rosz feleségtől, a kegyetlen urtól.* V. ö. **MENEKÉDIK.**

MEGMENEKSZIK, (meg-menekszik) ösz. k. l. **MEGMENEKÉDIK**, és v. ö. **MENEKSZIK.**

MEGMENEKŰL v. —**MENEKÜL**, (meg-menekül) ösz. önh. L. **MEGMENEKÉDIK.**

MEGMENEKVÉS, (meg-menekvés) l. **MEGMENEKÉDÉS.**

MEGMENIK, (meg-menik) ösz. k. Tájdivatosan és régiesen am. megmenekedik.

„Az pogánok így veszének,
És keresztyének megmenének."

Katalin verses legendája.

MEGMENT, (meg-ment) ösz. áth. 1) Valakit a bajtól, veszélytől megszabadít. *Bajtársát megmenteni az ellenségtől. Fürdő társát megmenteni a vízbe halástól.*

„Minden ellenségtől országát megmentem."

Tinódi.

„Hogy már magát ott megmentenéje,
Inkább magát ott elrekkenté."

Ugyanaz.

2) Bizonyos jószágot megőriz, hogy el ne veszszen, el ne romoljon, el ne égjen stb. *Tűstől, víztől holmit megmenteni. Isten mentsen meg minden gonosztól. Ments meg, Uram, minket.* V. ö. **MENT.**

MEGMENTÉS, (meg-mentés) mn. és ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit vagy valamit megmentünk. *Életem megmentését barátomnak köszönöm. Siessünk veszélyben forgó társaink megmentésére.* V. ö. **MEGMENT.**

MEGMENTŐ, (meg-mentő) ösz. fn. Személy, ki valakit bizonyos bajtól, veszélytől megszabadít. Á. tv. ért. eszköz, mely által valaki megszabadúl. *Hajótöréskor egy szál deszka volt a megmentőm.*

MEGMÉR, (meg-mér) ösz. áth. 1) Valaminek térbeli mennyiségét bizonyos eszköz által meghatározza. *Valaminek hosszát, szélét, magasságát, vastagságát megmérni. A vásznat röffel, a földet lánczczal megmérni. A lovat marokkal megmérni.* 2) Valaminek sulyát bizonyos határozott mérleg által meghatározza. *Mázsával megmérni a sót, gyapjút.* V. ö. **MÉR.**

MEGMERED, (meg-mered) ösz. önh. Mondjuk mozgékony, hajlékony, vagy folyó testről, midőn ezen tulajdonságait elveszti, s helyzetében változatlanul, s mintegy feszülten megmarad. *A holt ember szemei megmerednek. Görcstől, fagytól megmerednek az újjak.*

„Immár szinte megmeredek
Itt a szörnyü hidegbe."

Kisfaludy S.

Máskép: *megmerevedik.* V. ö. **MERED.**

MEGMÉRÉS, (meg-mérés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valaminek térbeli mennyiségét vagy sulyát meghatározzák. *A határ megmérését okleveles mérnökre bízni.* V. ö. **MÉR.**

MEGMERESZT, (meg-meresztt) ösz. áth. Eszközli vagy okozza, hogy megmered valami. V. ö. **MEGMERED.**

MEGMEREVÉDÉS, (meg-merevédés) ösz. fn. Állapot-változása valamely hajlékony, rugékony, folyó testnek, midőn megmerevedik. *Tagok megmerevedése.* V. ö. **MEGMEREVÉDIK.**

MEGMEREVÉDIK, (meg-merevédik) ösz. k. Mondják hajlékony, mozgékony, folyó testről, midőn hajthatatlanná, mozdulatlanná lesz, s illetőleg megkeményedik. *Keze, lába, megmerevedett. Fagytól megmerevedik a sár, a víz.* V. ö. **MEREVÉDIK.**

MEGMEREVÍT, (meg-merevít) ösz. áth. Eszközli vagy okozza, hogy megmerevedjék, hogy merevvé legyen valami. V. ö. **MEREV, MEREVEN.**

MEGMEREVŰL, (meg-merevül) ösz. önh. l. **MEGMEREVÉDIK.** Ez történik valamely külső hatás, amaz mintegy önmüve által.

MEGMÉRGED, (meg-mérged) ösz. önh. A haragnak azon neme szállja meg, melyet méregnek mondunk. Szokottabban: *megmérgelődik.* V. ö. **MÉREG.**

MEGMÉRGELŐDIK, (meg-mérgelődik) ösz. k. L. **MEGMÉRGED.**

MEGMÉRGESÉDIK, (meg-mérgesédik) ösz. k. 1) Mérges haragra gyúlad. V. ö. **MÉRGES.** 2) Mondják kóros lobról, midőn nagyobb fokban fejlik ki, midőn megvörösödik, megtüzesedik. *Megmérgesedik a seb, a daganat, a kelés.*

MEGMÉRGESÍT, (meg-mérgesít) ösz. áth. 1) Méreggel megkever. *Megmérgesíteni az ételt, italt.* 2) Méreggel megront vagy megöl valakit. *A hűtlen nő megmérgesítette férjét.* Szokottabban: *megmérges.* 3) Valakit mérges haragra gerjeszt. V. ö. **MÉRGES.**

MEGMÉRGEZ, (meg-mérgez) ösz. áth. 1) Méreggel megkever vagy megken valamit. *Megmérgezni az italt. Megmérgezni a nyilakat.* 2) Méreg által megront vagy megöl. 3) Átv. ért. az erkölcsi érzelmeket megvesztegeti, a gonoszság csiráit beleoltja valakibe. *Némely könyvek olvasása megmérgezi az ifjuságot.*

MEGMÉRGEZÉS, (meg-mérgezés) ösz. fn. Cselekvés, midőn valamit vagy valakit megmérgeznek.

MEGMÉRHETETLEN, MEGMÉRHETLEN, (meg-mérhet[et]len) ösz. mn. Minek nagyságát, mennyiségét mértékkel meghatározni nem lehet. *Megmérhetetlen távolságu égi testek. Megmérhetetlen mélység,*

magasság. Határozóképen am. megmérhetlenül. V. ö. MÉR.

MEGMÉRHETETLENSÉG, MEGMÉRHETLENSÉG, (meg-mérhet[et]lenség) ösz. fn. Valamely nagyságnak, mennyiségnek azon tulajdonsága, mely szerént mértékét meghatározni lehetetlen.

MEGMERÍT v. —**MERIT**, (meg-merít) ösz. áth. 1) Valamely edényt bizonyos híg testbe lenyom, s megtölt vele. *Megmeríteni a vödröt, korsót.* 2) Kimeregetett nedvvel megtölt valamely öblös testet. *Megmeríteni a vályt, a lajtot. Musttal megmeríteni a hordót.* V. ö. MERÍT.

MEGMÉRKÉZIK v. —**MÉRKŐZIK**, (meg-mérkézik v. -mérkőzik) ösz. k. 1) Valakivel erőre megpróbálkozik, vagyis vívás, hüzdés, birkozás által mintegy megméri erejét, ha nyom-e annyit, mint versenytársáé. *Oly erős, hogy senki sem mérkőzhetik meg vele.* 2) Szélesb ért. akármiféle munkát végrehajtani, nehézséget legyőzni megpróbál, megkísért. V. ö. MÉRKEZIK.

MEGMÉRLEGÉL v. —**MÉRLEGÉZ**, (megmérlegel v. -mérlegéz) ösz. áth. Mérlegelve sulyát meghatározza; vagy valamit egyensulyba hoz.

MEGMERŰL v. —**MERÜL**, (meg-merül) ösz. önh. A nedvbe merített edény megtelik az illető nedvvel. *A kútba letolt vödör megmerül.*

MEGMESZEL, (meg-meszel) ösz. áth. Mészszel megfehérít valamit. *Megmeszelni a bevakolt falakat.* Máskép: *bemeszel.* Átv. ért. tájdivatosan am. megcsal. (Mándy Péter).

MEGMETÉL, (meg-metél) ösz. gyak. áth. 1) Valamely testet metsző eszközzel több részekre, darabokra oszt. *A disznók számára megmetélni a tököt.* 2) Valamely testen több metszést csinál. *Késsel megmetélni a padot, fa derekát.* V. ö. METSZ, METÉL.

MEGMÉTELYÉSÉDIK,(meg-mételyésédik) ösz. k. Mondják juhokról, midőn métely nevü májbetegségbe esnek. V. ö. MÉTELY.

MEGMÉTELYÉSÍT v. —**MÉTELYÉSIT**, (megmételyésít) ösz. áth. L. MEGMÉTELYÉZ.

MEGMÉTELYÉZ, (meg-mételyéz) ösz. áth. A mételyféle betegséget mással közli. *Egyik métélyes juh megmételyezi a másikat.* Átv. ért. a tiszta erkölcsöket megrontja. V. ö. MÉTELY.

MEGMETSZ, (meg-metsz) ösz. áth. 1) Valamely éles eszközzel megsért valamely testet. *Megmetszette az ujját. Vedd el a gyerektől a kést, hogy meg ne messe magát.* 2) Metszve megkezd valamit. *Megmetszeni a kenyeret, a sajtot, a dinnyét.* 3) Metszve megcsinál, elkészít valamit. *Három irótollat metszett meg.* 4) Megaprít, részekre metsz. *Megmetszeni a dohányt, szalmát.* V. ö. METSZ.

MEGMETSZÉS, (meg-metszés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megmetszünk. V. ö. MEGMETSZ.

MEGMEVET, régiesen am. *megnevet;* l. ezt, és v. ö. MEVET.

MEGMÉZEL v. —**MÉZEZ**, (meg-mézel v. -mézez) ösz. áth. Mézzel megkever, megédesít valamit. *Megmézelni a mákos metéltet.*

MEGMEZGÉL, (meg-mezgél) ösz. áth. A fát mezgéjeért (mézgájaért) meghántja, mezgéjét leszedi.

MEGMEZGÉREL v. —**MEZGEREL**, (megmezgérel) ösz. áth. Szüret után a szedőktől elhagyott szőlőfürtöket öszvekeresgéli. V. ö. MEZGÉREL.

MEGMEZTELENÉDIK, (meg-meztelenédik) ösz. k. Meztelenné lesz (bevégzetten). *Télen a fák zöld leveleiktől többnyire megmeztelenednek.*

MEGMEZTELENÍT v. —**MEZTELENIT**, (megmeztelenít) ösz. áth. Valakit a rajta levő meztől bőrig megfoszt, népiesen szólva, olyanná tesz, mint az anyaszült gyermek. *Fürösztéskor megmeztelenníteni a kisdedet.* V. ö. MEZTELEN.

MEGMEZTELENŰL v. —**MEZTELENÜL**, (meg-meztelenül) ösz. önh. L. MEGMEZTELENÉDIK.

MEGMÍVEL v. —**MIVEL**, (meg-mível) ösz. áth. A földet bizonyos műszabályok szerént elkészíti, hogy termékenyvé legyen. *Megmívelni a parrag telket. Megmívelni a kerteket, szőlőket.* Régiesen annyi is mint megtesz, pl. a Pesti Gábor meséiben: „Mondá neki a kecske: Talán azt is megmívelném (hogy a zöld mezőn járnék) ha te (az orozlán) távol volnál."

MEGMOCSKOL, (meg-mocskol) ösz. áth. 1) Mocsokkal beken, becsunyít valamit. Szokottabban: *bemocskol.* 2) Átv. ért. valakit gyalázva, szidalmazva megbecstelenít. V. ö. MOCSOK.

MEGMOCSKOZ, (meg-mocskoz) ösz. áth. Lásd: MEGMOCSKOL, 1).

MEGMOCZCZAN, (meg-moczczan) ösz. önh. Alig észrevehető mozdulatot teszen. *Meg sem mer moczczanni.* „Izrael minden fiainál pedig az eb sem moczczan meg." (Káldi. Móz. II. 11. 7.). Lásd: MEGMOTSZAN.

MEGMOHOSÍT, (meg-mohosít) ösz. áth. Mohval beteríti, befedi,körülveszi. *Az idő megmohosítja az agguló fákat.*

MEGMOHOSODIK, (meg-mohosodik) ösz. k. Benövi a moh. *Az ócska sindelyes tetők, a vén tölgyfák derekai megmohosodnak.* V. ö. MOH.

MEGMOHOSÚL, (meg-mohosúl) ösz. önh. l. MEGMOHOSODIK.

MEGMOLYOSODIK, (meg-molyosodik) ösz. k. Molyok teremnek meg benne; meglepi a moly. *A szellőzetlen ruhák, az ócska könyvek megmolyosodnak.* V. ö. MOLY.

MEGMOND, (meg-mond) ösz. áth. 1) Gondolatát, szándékát szóval kifejezi. *Megmondjam, mit gondoltam? Előre megmondom, hogy a tanácsban ellened nyilatkozom.* 2) Néha am. megvall, nem tagad. *Tehát megmondom, hogy én voltam. Ugyan mondd meg, te tetted-e ezt?* 3) Valamit bejelent, vagy vád gyanánt felad. *Mondd meg az úrnak, hogy már itt vagyunk. Kérlek, meg ne mondd a tanitónak, hogy nem tudom a leczkémet.*

MEGMONGOROL, (meg-mongorol) l. MEGMÁNGOL.

MEGMORDÚL, (meg-mordúl) ösz. önh. Mord kezd lenni, azaz morgó haragra indul. Tulajdonkép ebről mondják; de átv. ért. mondja a köznép haragos emberről is, midőn ebből harapos eb módjára morogva tör ki a harag.

MEGMORMOG, (meg-mormog) ösz. áth. Tárgyesetes viszonynévvel am. mormogva jelenti ki haragját valami vagy valaki ellen. *A haragos eb megmormogja a gyanús idegent.*

MEGMORMOL, (meg-mormol) ösz. áth. l. MEG MORMOG.

MEGMOROG, (meg-morog) ösz. áth. l. MEGMORMOG.

MEGMORZSÁL v. —MORZSOL, (meg-morzsál v. —morzsol) ösz. áth. Morzsákra tördel valamit. *Megmorzsálni a kenyeret.*

MEGMOS, (meg-mos) ösz. áth. 1) Valamely nedv, nevezetesen víz által megtisztít valamit. *Megmosni a mocskos ruhákat, a konyhaedényeket. Megmosni a kezet, lábat, fejet.*

„Szép állat a liba,
Magát megmossa." Népd.

2) Átv. ért. megkorhol, megszid valakit. *Megmosták szappan nélkül.* Különösen *megmosni valakinek fejét*, am. kipirongatni. Egyébiránt v. ö. MOS.

MEGMOSAKODIK, (meg-mosakodik) l. MEGMOSDIK.

MEGMOSDIK, (meg-mosdik) ösz. k. Maga magát megmossa, a mosdást bevégzi. *Fölkelés után megmosdani.* V. ö. MOSDIK.

MEGMOSOGAT, (meg-mosogat) ösz. gyak. áth. 1) Többfélét megmos. *Megmosogatni a tálakat, fazekakat, tányérokat.* 2) A mosogatást elvégzi; máskép: *elmosogat.* V. ö. MOSOGAT.

MEGMOSOLYOG, (meg-mosolyog) ösz. áth. Tárgyesetes viszonynévvel, am. tetszését vagy gunyját mosoly által jelenti ki valami iránt. *Megmosolyogni a gyermeteg beszédet.* V. ö. MOSOLY.

MEGMOSZTOL, (meg-mosztol) ösz. áth. Némi erőtetéssel meg- vagy öszvemorzsol, mint a fogatlan vén ember a száraz kenyeret. Máskép: *megmasztol.*

MEGMOTOL, (meg-motol) l. MEGMOTOZ.

MEGMOTORÁSZ, (meg-motorász) L. MEGMOTOZ, és v. ö. MOTORÁSZ.

MEGMOTOZ, (meg-motoz) ösz. áth. Valamit motozva, azaz kutatva, felhányva, fürkészve megvizsgál. *A gyanús személy szobáit, szekrényeit, irományait megmotozni.* V. ö. MOTOZ.

MEGMOTOZIK, (meg-motozik) ösz. k. Mondják a barmokról, nevezetesen juhokról, midőn a sok evéstől, vagy ártalmas fűtől megzabálnak, és megdöglenek.

MEGMOTSZAN, (meg-motszan) ösz. önh. 1) Igen keveset, alig észrevehetőleg megmozdúl. *Meg ne motszanj!* Máskép: *megmozzan.* 2) Száját megnyitja, mintha szólani, vagyis valamit mondani akarna; máskép: *megmukkan. megpiszesen.* V. ö. MOTSZAN.

MEGMOZDÍT v. —MOZDIT, (meg-mozdít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami mozogjon, vagy mozogni kezdjen. *E terhes szekeret két ökör meg nem mozdítja.* V. ö. MOZDÍT.

MEGMOZDÚL v. —MOZDUL, (meg-mozdúl) ösz. önh. Mozogni kezd, mozgóvá lesz, mozgásnak indúl. *Oly gyönge, hogy nem képes megmozdúlni.* V. ö. MOZOG, MOZDÚL.

MEGMOZGAT, (meg-mozgat) ösz. gyak. áth. Gyakori erőtetés, illetőleg rázás, taszigálás által mozgóvá tesz valamit. *Megmozgatni a földbe vert czölöpöt, a tövén álló fát.* V. ö. MOZGAT.

MEGMOZZAN, (meg-mozzan); l. MEGMOTSZAN, 1).

MEGMUKKAN, (meg-mukkan) ösz. önh. Lásd: MEGMOTSZAN 2).

MEGMUNKÁL, (meg-munkál) ösz. áth. Bizonyos műszabályok szerént megcsinál valamit. Különösen am. a földet mivelés által termésre alkalmassá teszi. *Megmunkálni a szőlőt*, azaz megkapálni, megkarózni, megkötözni stb. *Megmunkálni a földet*, azaz megtrágyázni, megszántani, bevetni stb.

MEGMUSTRÁL, (meg-mustrál) ösz. áth. 1) Megvizsgál különösen valamely hadat, sereget számba veszen. 2) Megfenyít.

MEGMUSZKOL, (meg-muszkol) ösz. áth. Szüretkor a szőlőt muszkoló vagy csomoszló fával megvagy öszvezúzza.

MEGMUSZOL, (meg-muszol); l. MEGMUSZKOL.

MEGMUTAT, (meg-mutat) ösz. áth. 1) Bizonyos intő jel által ráutasít valakit valamire. *Az idegennek megmutatni az utat, a keresett utczát, házat.* 2) Másnak elébe terjeszt valamit, hogy lássa, hogy megismerje. *Megmutatni a régiségek gyüjteményét. Az orvosnak megmutatni a sebet. E drága kincset csak nektek mutatom meg. Mutasd meg azon levelet, melyet külföldről kaptál.* 3) Valamit bebizonyít, vagy köztudomásra hoz. *Mutasd meg, hogy állításod igaz. Megmutatom, mit vagyok képes tenni. Most az idő megmutatnod, ha bátor ember vagy-e?* „Amik abban az 17 conditiókban vannak, jó értelemmel, kivánjuk megtartását; kit az ő idejében s módja szerént készek vagyunk meg is mutatni." (gr. Eszterházy M. nádor Rákóczy Györgyhöz. 1644-ből).

„Mutasd meg, hogy hol van itt tökéletlenség,
Nagyobb jóság, haszon, vagy egyenetlenség."
Bessenyei.

„Kimenjünk a várból, és ott megmutassuk,
Kik voltunk éltünkben, most is azok vagyunk."
Zrinyi.

V. ö. MUTAT.

MEGMUTATHATÓ, (meg-mutatható) ösz. mn. Amit meg lehet mutatni, vagyis be lehet bizonyítni.

MEGMUTOGAT, (meg mutogat) ösz. gyak. áth. Látás és megismerés végett többfélét eléterjeszt, egyenként megnevez. *Az idegennek megmutogatni a város ritkaságait. A gazdasági épületeket, szerszámokat, gépeket megmutogatni a vendégnek.* V. ö. MUTOGAT.

MEGMÜVEL, l. MEGMÍVEL, és v. ö. MÍVEL.

MEGNÁDAL, (meg-nádal) ösz. áth. l. MEGNÁDAZ; és MEGNÁDOL.

MEGNADÁLYOZ, (meg-nadályoz) ösz. áth. Valamely betegségben a test valamely részét nadállyal vagy nadályokkal megszivatja.

MEGNÁDAZ, (meg-nádaz) ösz. áth. Náddal megföd, megtetőz valamely épületet vagy tért. *Megnádazni a majorhásat, az aklokat. Megnádazni az iszapos utat.*

MEGNÁDMÉZEL, (meg-nád-mézel) ösz. áth. Nádmézzel megkever, meghint, megédesít valamit. *Megnádmézelni a kávét, a süteményt.* V. ö. NÁDMÉZ.

MEGNÁDMÉZEZ, l. MEGNÁDMÉZEL.

MEGNÁDOL, (meg-nádol) ösz. áth. Az elvásott vas szerszámokat megtoldja, és megélesíti, megacélozza. *Megnádolni a szántóvasat, a csoroszlát.* 2) A faedény pl. hordó dugái közé nádat csiptet. V. ö. NÁDOL.

MEGNÁDPÁLCZÁZ, (meg-nádpálczáz) ösz. áth. Nádpálczával megver valakit.

MEGNADRÁGOL, (meg-nadrágol) ösz. áth. Tréfásan szólva am. valakinek farára bottal, pálczával stb. nadrágot szab, azaz jól megveri.

MEGNAGYÍT, (meg-nagyít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami aránylag nagygyá legyen. Minthogy a nagyítás nem egyéb mint a kicsinynek fokozott sokasítása, innen körülbelül egy értelmü vele a *megnagyobbít.* V. ö. NAGY.

MEGNAGYOBBÍT, (meg-nagyobbít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami nagyobb legyen, mint előbb volt. *Megnagyobbítani egy emelettel a házat. A kertet félholddal megnagyobbítani. A tisztek fizetését megnagyobbítani.* V. ö. NAGY.

MEGNAGYOBBODIK, (meg-nagyobbodik) ösz. k. Nagyobbá növekedik, terjed, szaporodik, mint előbb volt. V. ö. NAGY.

MEGNAGYOBBÚL, (meg-nagyobbúl) ösz. önh. L. MEGNAGYOBBODIK.

MEGNAGYOL, (meg-nagyol) ösz. áth. Nagyjában megfarag, elhasogat valamit. *Az ácsok először megnagyolják a fenyőszálakat, azután simára bárdolják.*

MEGNAGYÚL, (meg-nagyúl) ösz. önh. Nagygyá leszen, nagyra növekedik. V. ö. MEGNAGYOBBÚL.

MEGNÁSPÁGOL, (meg-náspágol) ösz. áth. Tréfásan szólva am. meghusángol, megnadrágol, megpufogat. V. ö. NÁSPÁGOL.

MEGNEDVESÉDIK, (meg-nedvesédik) ösz. k. A nedvesség meglepi, megjárja; megnyirkosodik. *Esőben megnedvesedik a föld. A pinczébe lerakott dohány megnedvesedett.* V. ö. NEDVES.

MEGNEDVESÍT, (meg-nedvesít) ösz. áth. Eszközli, hogy nedves legyen valami. *Az abrakot megnedvesíteni. A hideg éjszakák megnedvesítik az ablaküvegeket.* V. ö. NEDVES.

MEGNEDVESŰL, (meg-nedvesül) ösz. önh. l. MEGNEDVESÉDIK.

MEGNEDVEZ, (meg-nedvez) ösz. áth. Nedvvel meghint, megperget, megfecskend. *Vasaláskor megnedvezni a ruhát.* Különösen nyállal megnyirkosít, megnyálaz. *Megnedvezni a szivart, a pecsételni való ostyát, a levélbélyeget.*

MEGNÉGYEL, (meg-négyel) ösz. áth. 1) Négy felé eloszt, elvág stb. 2) A székelyeknél (Kriza J. szerént) am. észrevehetőbben megver, (mintegy négy oldalról elver).

MEGNEHEZÉDIK, (meg-nehezédik) ösz. k. 1) Valaminek sulyja megnagyobbodik. *A száraz fa megnehezédik, ha sok nedvet vesz magába. Mennél többet raknak a ládába, annál inkább megnehezedik.* 2) Bajosabbá, veszödségesebbé lesz, több akadálylyal jár. *Sok esö után megnehezednek az utak. Állapotunk igen megnehezedett.* 3) Régiesen: *álommal megnehezedik*, am. az álom elnyomja. „Kik ő vele valának megnehezedtek álommal.“ (Tatrosi cod.). V. ö. NEHÉZ.

MEGNEHEZÍT, (meg-nehezít) ösz. áth. 1) Valaminek sulyát, terhét megnagyítja. *A sok vas megnehezíti a szekeret. A kölöncz megnehezíti a kütgémet.* 2) Bajossá, veszödségessé tesz valamit, több akadályt gördít. *A rosz utak megnehezítik a közlekedést. Az idegeneknek megnehezíteni a czéhbeli jogot.* V. ö. NEHÉZ.

MEGNEHEZTEL, (meg-neheztel) ösz. önh. Nehezen esik neki, azaz fájlalja, amit valaki ellene elkövetett. A megbántódásnak sajátságos neme. Neheztelni arra szoktunk, ki velünk szorosabb vagy gyöngédebb viszonyban áll, s olyasmit követ el irányunkban, mi a gyöngédebb érzelmeket sérti, s a nemesebb kötelességgel és illemmel ellenkezik. V. ö. NEHEZTEL.

MEGNEHEZŰL, (meg-nehezül) ösz. önh. l. MEGNEHEZÉDIK.

„Megnehezült az idők viharos járása fölötted
Oh haza.“ Vörösmarty.

MEGNÉMÉSÉDÉS, (meg-némésédés) ösz. fn. 1) Polgárzati ért. nemesi rangra való emelkedés. 2) Átv. ért. mondják állatokról és növényekről, midőn a maguk nemében kitünőbbek, jelesebbek lesznek. V. ö. MEGNÉMÉSÉDIK.

MEGNÉMÉSÉDIK, (meg-némésédik) ösz. k. 1) Polgárzati ért. nemesi rangra emelkedik, a nemesek karának, osztályának tagja lesz. *A haza és fejdelem iránt kitüntetett érdemeiért megnemesedett.* 2) Átv. ért. valamely állat vagy növény a maga nemében jelesebb, kitünőbb, szebb, hasznosabb leszen. *Megneme-*

sednek a lovak, juhok. Megnemesednek a gyümölcsfák, a borok. V. ö. NÉMÉS.

MEGNÉMÉSÍT, (meg-némésít) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy valaki a nemes rangu személyek karának tagja legyen. *A királynak joga van megnemesíteni az érdemes hazafiakat, polgárokat.* 2) Átv. ért. valamely állatot vagy növényt a maga nemében jelessé, kitünővé képez. *Szász és spanyol kosok által megnemesíteni a juhokat. Oltás által megnemesíteni a gyümölcsfákat.*

MEGNÉMÉSÍTÉS, (meg-némésítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit v. valamit megnemesítenek. V. ö. MEGNÉMÉSÍT.

MEGNÉMÉSÜL, (megnémésül) ösz. önh. Megnémésédik. Emez külhatás, amaz mintegy önereje által, pl. *aki fejedelem adta nemeslevéllel szeres nemességet, az megnemesedik; az erkölcsök a szív és ész müveltsége által megnemesülnek.*

MEGNÉMETESÉDIK, (meg-németesédik) ösz. k. Németes szokásokat, erkölcsöket ölt; különösen anyai vagy ősi nyelvét lassanként elhagyván, vagy elfeledvén német ajakuvá leszen. *Poroszországban régente sok szláv ajku népség volt, mely később megnémetesedett.* V. ö. ELNÉMETESÉDIK.

MEGNÉMETESÍT, (meg-németesít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki a német nyelv, szokások és erkölcsök felvétele által olyanná lesz, mint a német nép saját tagja. V. ö. ELNÉMETESÍT.

MEGNEMEZÉL, (meg-nemezél) ösz. áth. Nemezféle posztóval megbéllel. *Megnemezelni a téli sarukat.* V. ö. NEMEZ.

MEGNÉMÍT, (meg-némít) ösz. áth. 1) Szoros ért. némává tesz valakit, vagyis beszédszerveit úgy megrontja, megsemmisíti, vagy megakadályozza, hogy ne beszélhessen. 2) Átv. ért. erkölcsi erővel, pl. fenyegetéssel vagy megvesztegetéssel eszközli, hogy valaki bizonyos dologról hallgasson, hogy nyilatkozni ne merjen. *Szigoru rendőri szabályok által megnémítni az izgatókat, a sajtót.* Ezen 2-ik értelemben a *meg* fölcserélhető sőt szokottabb *el* igekötővel: *elnémít.*

MEGNEMTELENÍT, (meg-nemtelenít) ösz. áth. Valakit a nemesek karából kitöröl, nemtelenné tesz. Átv. ért. alacson erkölcsei által emberi méltóságát, vagy rangbeli állását meggyalázza.

MEGNÉMÚL, (meg-némúl) ösz. önh. 1 Tulajd. ért. némává, azaz szólni, beszélni képtelenné lesz. 2) Átv. ért. erkölcsi erőszak következtében szólni nem mer. Máskép: *elnémúl.* V. ö. NÉMA, MEGNÉMÍT.

MEGNÉMÚLÁS v. —NÉMULÁS, (meg-némulás) ösz. fn. Szenvedő állapot, midőn valaki szólni nem képes, vagy nem mer. V. ö. MEGNÉMÚL, MEGNÉMÍT.

MEGNÉPESÍT v. —NÉPESIT, (meg-népesít) ösz. áth. 1) Népessé tesz, azaz lakóinak számát megszaporítja. *Megnépesíteni valamely országot, tartományt, vidéket, várost.* (2) Valamely puszta lakatlan vidékre lakókat telepít. V. ö. NÉPES.

MEGNÉPESÍTÉS v. —NÉPESITÉS, (meg-népesítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamely helyre lakókat szállítanak, vagy lakói számát megszaporítják.

MEGNÉPTELENÍT v. —NÉPTELENIT, (megnéptelenít) ösz. áth. 1) Valamely, helynek vidéknek lakóit megfogyasztja. *A sok háboru megnépteleníti az országot.* 2) Egészen néptelenné tesz, lakóitól megfoszt. V. ö. NÉPTELEN.

MEGNÉPTELENÍTÉS v. —NÉPTELENITÉS, (meg-néptelenítés) ösz. fn. Valamely helyen lakó népnek megfogyasztása vagy elpusztítása.

MEGNEVEL, (meg-nevel) ösz. áth. Eszközli, vagy hagyja, hogy nőjjön valami. *Megnevelni a szakált, bajuszt, körmöt.* Máskép: *megnöveszt.* V. ö. NEVEL.

MEGNEVET, (meg-nevet) ösz. áth. Tetszését vagy gúnyos érzetét nevetve kijelenti valaki vagy valami iránt. *Megnevetni az elmés ötleteket. Megnevetni a sületlen bohóságokat.* V. ö. NEVET.

MEGNEVETTET, (meg-nevettet) ösz. miv. Eszközli, hogy valaki nevetésre fakadjon. *A bohóczok igyekeznek megnevettetni a nézö közönséget.*

MEGNEVEZ, (meg-nevez) ösz. áth. 1) Nevénél fogva kijelel, név szerént megmondja. *Megnevezni a büntett részeseit. Megnevezni az utitársakat. Megnevezni az évet, és napot, midőn valami történt. Megnevezni azon munkákat, melyekből idézünk valamit.* 2) Nevet ad valaminek, máskép: *elnevez. Az ujonnan föl fedezett állatokat, növényeket, égi testeket megnevezni.*

MEGNEVEZÉS, (meg-nevezés) ösz. fn. 1) Valakinek v. valaminek nevénél fogva kijelölése, megmondása. *Sürgetni a bünlársak megnevezését.* 2) Elnevezés.

MEGNÉZ, (meg-néz) ösz. áth. Valakit v. valamit szemügyre vesz, hogy lássa, hogy ismerete legyen róla, stb. *Megnézni a büvös mutatványokat. Megnézni a vásárt, az áradó folyót, az uj hidat. Megnézni a mezei munkásokat.* V. ö. NÉZ.

MEGNÉZDEL, (meg-nézdel) l. MEGNÉZEGET.

MEGNÉZÉGET, (meg-nézéget) ösz. gyak. áth. Valamit több oldalról, vagy többfélét szemügyre vesz, megvizsgál. *Megnézegetni a gyüjteményben való ritkaságokat. Megnézegetni valamely intézetet. Megnézegetni a mezei gazdaságot.* V. ö. NÉZ.

MEGNÉZÉS, (meg-nézés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg szemügyre vevés, midőn megnézünk valamit.

MEGNÉZGÉL, (meg-nézgél) ösz. áth. l. MEGNÉZÉGET.

MEGNÉZHETŐ, (meg-nézhető) ösz. mn. 1) Amit meg lehet vagy meg szabad nézni. *A kösintézetek ritkaságai, gyüjteményei bizonyos napokon mindenki által megnézhetők.* 2) Amit megnézni érdemes, ajánlatos. *Ezen látványok megnézhetők.*

MEGNŐ v. MEGNŐL, (meg-nö v. —nől) ösz. önh. Bizonyos nagyságra növekedik. *Némely állatok egy év alatt teljesen megnőnek. Az ember sokáig nő meg. Megnő a haj, szakáll, bajusz, körém.*

„Kicsin vagyok én
Majd megnövök én." Népd.

V. ö. NŐ ige.

MEGNŐSÍT v. —NŐSIT, (meg-nősít) ösz. áth. Nőssé tesz valakit, megházasít. *Fiát megnősíteni.* V. ö. NŐS.

MEGNŐSÜL v. —NŐSÜL, (meg-nősül) ösz. önh. Nőssé lesz, feleséget vesz, megházasodik.

MEGNŐSZIK, (meg-nőszik) ösz. k. Növel testileg, nemi ösztön kielégitése végett közösödik. Különbözik: *megnősül.* V. ö. NŐSÜL és NŐSZIK.

MEGNŐTT, (meg-nőtt) ösz. mn. Aki vagy ami teljes nagyságra fejlődött. *Megnőtt legény, leány. A megnőtt fűvet lekaszálni.*

MEGNÖVESZT, (meg-növeszt) ösz. áth. Eszközli, hogy megnőjön.

MEGNYAFOGTAT, (meg-nyafogtat) l. MEGNYÁVOGTAT.

MEGNYAKAZ, (meg-nyakaz) ösz. áth. Régiesen am. a mai nyelvszokás szerént: *lenyakaz.* „És mondá Herodes: Jánost en nyakazám meg.“ (Tatrosi codex. Lukács IX.).

MEGNYAKGAT, (meg-nyakgat) ösz. áth. L. MEGNYEKGET.

MEGNYAL, (meg-nyal) ösz. áth. Nyelvével meg simít, megtisztít, megszop, megczirógat. *A tehén megnyalja a borját. Oly jó ízűt evett, hogy a száját is megnyalta utána. A kutya megnyalja a zsíros tányért.* Tréfásan am. megcsókol. *Megnyalták egymást.*

MEGNYALÁBOL, (meg-nyalábol) ösz. áth. 1) Nyalábokba öszveköt. 2) Megver, megpufol.

MEGNYÁLAZ, (meg-nyálaz) ösz. áth. Nyállal megnedvez. *A fonó megnyálazza a szöszt.*

MEGNYÁLLIK, (meg-nyállik) ösz. k. Incze József szerént a székelyeknél, mikor az ételt, hust stb. sokáig tartják és ízt vált s rothadásba mén által, akkor mondják: *megnyállott;* másutt szokottabban: *megnyúlósodott.*

MEGNYALOGAT, (meg-nyalogat) ösz. gyak. áth. Többször vagy többeket, többfélét megnyal. *A czukros papirokat megnyalogatni. Ujjait megnyalogatni.* V. ö. MEGNYAL.

MEGNYÁVOGTAT, (meg-nyávogtat) ösz. mivelt. Kényszerit valakit v. valamit, hogy nyávogjon vagy nyafogjon. *Megnyávogtatni a kisedet. Megnyávogtatni a macska-, ebkölykeket.* V. ö. NYÁVOG, és NYAFOG.

MEGNYEKEGTET, l. MEGNYEKGET.

MEGNYEKGET, (meg-nyekget) ösz. gyak. áth. Valakit vagy valamely más állatot nyakánál vagy torkánál szorongatva vagy gyomrozva nyekegni kényszerit. Szélesb ért megkínoz, meggyötör. V. ö. NYEKGET, NYEKEG.

MEGNYEKKEN, (meg-nyekken) ösz. önh. Valamely állat nyakánál vagy torkánál szorongatva vagy valahonnan leeséskor stb. egyes *nyek* hangot ad.

MEGNYEKKENT, (meg-nyekkent) ösz. áth. Valamely állatot nyakánál vagy torkánál szorongatva nyekkenni kényszerit.

MEGNYELEZ, (meg-nyelez) ösz. áth. Valamely eszközbe, szerszámba nyelet üt, valaminek nyelet csinál. *Megnyelezni az ásót, kapát, söprűt.*

MEGNYER, (meg-nyer) ösz. áth. 1) Ami után vágyott, amit másoktól várt, kért, megkapja. *Megnyerni a keresett hivatalt, szolgálatot.* 2) Ami fölött valakivel perelt, vagy játszott, vagy fogadott, a törvény vagy ügyesség, vagy szerencse által megkapja. *Megnyerni a pert,* vagyis, *a per alatti követelést. Megnyerni a játékot, a fogadást.* 3) Valakit részére, pártjára, czéljának elősegitésére bír. *A szerkesztőség iparkodik munkatársakul a legjelesb tehetségeket megnyerni.*

MEGNYERGEL, (meg-nyergel) ösz. áth. Nyargalás vagy teherhordás végett valamely állatot, nevezetesen szamarat, öszvért, lovat nyereggel fölszerel. *Megnyergelni a vadászparipát.* Átv. ért. *valakit megnyergelni* am. lóvá tenni, azaz kénye, kedve szerént hajtani, és rábirni mindenre; meghódítani, megigázni.

„Hová levél, Kinizsi erős karja,
S édes hazám hajdani sok magyarja?
Ki sok ezer törököt torkon verve
Harcz mezején halva hagya heverve,
Most ezektől leszesz-e megnyergelve?“
Horváth Ádám, Csatadal.

MEGNYERŐ, (meg-nyerő) ösz. mn. Aki vagy ami valamit megnyer; különösen ami magához vonz, magához hódít. *Megnyerő* (magához vonzó) *külsejű* vagy *erkölcsű ifju.*

MEGNYES, (meg-nyes) ösz. áth. A növény ágait, hajtásait bizonyos metsző eszközzel levágja. V. ö. NYES.

MEGNYESDEL, (meg-nyesdel) ösz. áth. l. MEGNYESÉGET.

MEGNYESÉGET, (meg-nyeséget) ösz. gyak áth. Folytonosan vagy gyakran, vagy többeket nyes meg. *Megnyesegetni az ut melletti bokrokat.* V. ö. MEGNYES.

MEGNYESGÉL,(meg-nyesgél) ösz. áth. l. MEGNYESÉGET.

MEGNYIFOGTAT, (meg-nyifogtat) ösz. miv. Nyifogni kényszerit valakit vagy valamit. *A kényes gyereket nem nehéz megnyifogtatni. A malaczokat megnyifogtatni.* V. ö. NYIFOG.

MEGNYIHOGTAT, (meg-nyihogtat) ösz. mivelt. Nyihogni késztet valakit. *Holmi tréfák által megnyihogtatni a csintalan leánykákat..* V. ö. NYIHOG.

MEGNYIKKAN, (meg-nyikkan) ösz. önh. Ezen hang tör ki belőle: *nyikk!* Mondják különösen disznóról, és malaczról. *Egy baltacsapással ugy eltalálta a kanász a sűdőt, hogy meg sem nyikkant.*

MEGNYIKKANT, (meg-nyikkant) ösz. áth. Eszközli, hogy megnyikkanjon.

MEGNYILÁS, (meg-nyilás) ösz. fn. Valamely zárt, csukott test azon állapota, midőn megnyilik. *Kapu, ajtó, ablak szárnyainak megnyilása.*

MEGNYILATKOZIK, (meg-nyilatkozik) ösz. k. Valamely titkot kijelent, vagy belső érzelmeit, véleményét kimondja. Szokottabban: *kinyilatkozik*. V. ö. NYILATKOZIK.

MEGNYILAZ, (meg-nyilaz) ösz. áth. Nyillal megtalál, meglő, megsért, megöl. *Megnyilazni a szembeálló ellenséget. Szent Sebestyén vértanut megnyilazták.* Átv. ért. *megnyilazzák a lovat*, ha patkóláskor a szeget a köröm fölötti elevenbe ütik, és megsántitják.

MEGNYÍLIK, (meg-nyílik) ösz. k. Széles ért. valamely testnek részei között hézag, rés, repedés támad. *Megnyílik a föld*, midőn a nagy szárazság miatt megreped. *Megnyílik az érett bab, borsó hüvelye. Megnyílik a dió héja*, midőn elültetik és csirája kibúvik. *Megnyílik az ember szája*, midőn szólni vagy enni akar.

„Megnyílik az ég szememnek és fülemnek."
Kazinczy Ferencz.

„Ha majd kimégy e völgyből, megnyílik
Előtted a sík." Vörösmarty.

Szorosb ért. valamely zár, vagy ajtó, kapuféle stb. csukó eszköz kitárul, s illetőleg hézagot képez. *Megnyíltak a zárak, a kapuk.* V. ö. NYÍLIK.

MEGNYÍR, (meg-nyír) ösz. áth. Ragoztatik vékony és vastag hangon. Ollóféle eszközzel megmetél, megtarol valamely szálas, szőrös, hajas stb. testet. *Megnyírni a hajat, szakált, bajuszt. Megnyírni a ló serényét, farkát. Megnyírni a juhokat*, illetőleg gyapjokat. *Megnyírni a kerti fákat, bokrokat.* V. ö. NYÍR ige.

MEGNYIRBÁL, (meg-nyirbál) ösz. kics. áth. Apródonként, imitt-amott megnyír, megkurtít, megtarol valamit; vagy rendetlenül, imígy-amúgy nyir meg. *Haját nem nyirték meg, csak megnyirbálták.* Átv. ért. bizonyos jószágot, vagy jogot némely részeiben megcsonkít, itt-ott elvesz belőlök. *Jövedelmeinket megnyirbálták. A nemzet szabadságait megnyirbálni.* V. ö. NYIRBÁL.

MEGNYIRKÁL, (meg-nyirkál) ösz. áth. l. MEGNYIRBÁL.

MEGNYIT, (meg-nyit) ösz. áth. Ami zárva, csukva, betéve van, kitárja; nyilást, rést, hézagot csinál valamin. *Megnyitni a zárt, az ajtót, a kaput, az ablakot. Nyisd meg a szádat. Megnyitni a házat, pinczét. Köz használatra megnyitni a kertet.*

„Alázatossággal szivárványkapuját
Megnyitá előttük és mond áldásokat."
Zrinyi.

Átv. ért. valamit megkezd, felszabadít. *Megnyitni a vásárt. Megnyitni a gyűlést. A farsangot fényes tánczvigalommal megnyitni.* V. ö. NYIT.

MEGNYITÁS, (meg-nyitás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megnyitnak. *Az uj színház megnyitásán jelen lenni. Az országgyűlés megnyitását elhalasztani.* V. ö. MEGNYIT.

MEGNYITÓ, (meg-nyitó) ösz. mn. Ami valamit megnyit. *Minden zárakat megnyitó aranykulcs. Megnyitó beszéd. Daljátékot megnyitó zene* (nyitány). V. ö. MEGNYIT.

MEGNYIVAD, (meg-nyivad) ösz. önh. Fojtogatás következtében nyivogó hangot adva megfúlad.

MEGNYIVOGTAT, (meg-nyivogtat) ösz. mivelt. Nyivogni késztet, vagy kényszerít valamit v. valakit. *Megnyivogtatni a macska- vagy kutyakölykeket. Megnyivogtatni a kisded csecsemőt.* Vastag hangon: *megnyávogtat.* V. ö. NYIVOG, NYIFOG, NYIHOG.

MEGNYOM, (meg-nyom) ösz. áth. Szoros ért. valamire lábát ráteszi, hogy megszorítsa, megtaposса, alább tolja. *A lovak megnyomják a szérűre terített gabonát.* Szélesb ért. saját testének akármely részével, vagy bizonyos eszköz által alászorít, megszorít, alább v. összébb tol valakit v. valamit. *Térddel megnyomni a zsákot*, hogy több menjen bele. *Megnyomni az ágyat. Sajtóval megnyomni a törkölyt.* V. ö. NYOM ige.

MEGNYOMKOD, (meg-nyomkod) ösz. gyak. áth. Gyakran vagy több helyen, vagy többeket megnyom. *Vassal megnyomkodni az ütés helyét. Ökéllel megnyomkodni a csömörös hátat. Megnyomkodni a czitromot. Megnyomkodni a fán levő baraczkokat, ha érettek-e?* V. ö. MEGNYOM és NYOMKOD.

MEGNYOMOD, (meg-nyomod) ösz. áth. A székelyeknél és a régieknél am. meg- vagy lenyom, megtapod. „És leveté az erősségből és a csillagokból és megnyomodá (conculcavit) azokat. (Bécsi codex. Daniel. VIII.). „És Jéruzsálem megnyomottatik (azaz nyomodtatik) pogányoktól" (calcabitur a gentibus. Tatrosi cod. Lukács XXI. Pestinél: eltapottatik azaz tapodtatik). „Az gyöngyöt ne hímcsétök el a disznók között, ne talántál megnyomodják ütet." (Góry-codex).

MEGNYOMOGAT, (meg-nyomogat) ösz. gyak. önh. l. MEGNYOMKOD.

MEGNYOMORGAT, (meg-nyomorgat) ösz. gyak. áth. Eszközli, hogy valaki nyomorogni legyen kénytelen. *Koplalással, börtönnel megnyomorgatni valakit.* V. ö. NYOMOROG.

MEGNYOMORÍT v. —NYOMORIT, (meg-nyomorít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki nyomoruvá legyen; nyomorékká, testileg és lelkileg tehetetlenné, koldussá tesz. *A csatában vett sebek, a börtön, a szigoru testi büntetések megnyomorították.* V. ö. NYOMORÚ.

MEGNYOMORODIK, (meg-nyomorodik) ösz. k. Különféle szenvedések, csapások, nyomások által tehetetlenné, nyomorékká, koldussá válik. *A sokdig tartó fogságban megnyomorodni.* V. ö. NYOMORÚ.

MEGNYOMTAT, (meg-nyomtat) ösz. mivelt. Bizonyos eszköz által megnyom, alányom, leszorít. *Megnyomtatni a bekötés alatt levő könyvet. Sajtóval megnyomtatni a törkölyt.* V. ö. NYOMTAT.

MEGNYŐ v. —NYŰ, (meg-nyő v. —nyű) ösz. áth. A Tatrosi codexben ‚megnyővén' am. a latin ‚discerpens' „És kiáltván és igen megnyővén ötet."

(t. i. a néma szellet; Károlinál: igen megszaggatta volna; Káldi és Tárkányinál: igen gyötörvén ötet. Mark IX. Lukácsnál szintén a IX. fejezetben am. ‚dilanians').

MEGNYÖKKEN, (meg.nyökken) l. MEGNYEKKEN.

MEGNYUGASZT, (meg-nyugaszt) ösz. áth. 1) Eszközli, vagy engedi, hagyja, hogy fáradság után megnyughassék valaki. *Hosszu utazás után megnyugasztani a hadsereget.* 2) Valakinek aggodalmát, vagy félelmét, zavart kedélyét lecsillapítja, háborgását megszünteti. *Reményadás, biztatás, vigasztalás által megnyugasztani valakit.* 3) Vallási ért. *Isten nyugasztsza meg,* am. a megholtnak adjon örök boldogságot.

MEGNYUGASZTAL, (meg-nyugasztal) ösz. áth. l. MEGNYUGASZT.

MEGNYUGOSZT, MEGNYUGOSZTAL, lásd: MEGNYUGASZT.

MEGNYUGSZIK, (meg-nyugszik) ösz. önh. Kedélye háborogni, aggódni, félni megszünik. *Mióta azon gyülölt embert nem látom, egészen megnyugodtam. Nyugodjatok meg, jót állok érte, hogy semmi bajotok nem lesz.* Különösen mondjuk kétkedő emberről, midőn valamiben megbízik, vagy valamit jó gyanánt elfogad, s nincs kifogása ellene, megelégszik vele. *Isten akaratában, a becsületes emberek tanácsában megnyugodni. Akármit határoztok felőlem, én megnyugszom benne.*

„A szív kebelemben édesdeden érez,
Megnyugodt most egyszer s belülről nem vérez."
Bessenyei.

„Nyugodj meg az ég tetszésén,
Változhatatlan végzésén." Népd.

MEGNYUGTAT, (meg-nyugtat) ösz. mivelt. 1) Eszközli, hogy valakinek háborodott kedélye megnyugodjék, különösen, hogy félelme, kétkedése, haragja megszünjék. *Megnyugtatni a féltékeny férjet. Biztosíték kimutatása által megnyugtatni a hitelezőket. Az elégedetlen polgárokat, a lázadókat megnyugtatni.* 2) Irott bizonyitványt ad valakinek, hogy általvett bizonyos jószágot tőle. *Kérem önt, nyugtasson meg, hogy esen pénst, és könyveket megkapta tőlem.* V. ö. NYUGTAT.

MEGNYUGTATÁS, (meg-nyugtatás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit megnyugtatunk; továbbá, azon kedélyi változás, mely a cselekvésből ered. *A lázadó nép megnyugtatását népszerü emberre bizni. Szolgáljon ez önnek megnyugtatására.* V. ö. MEGNYUGTAT.

MEGNYUGVÁS, (meg-nyugvás) ösz. fn. 1) Fáradság utáni megszünés, megpihenés. 2) Kedélyi változás, midőn valaki háborogni megszün, félelmét, kétkedését leteszi, valamiben megbízik, megegyezik, kifogás nélkül elfogad valamit, s mint olyannal megelégszik. *Isten akaratában, a jó emberek tanácsában való megnyugvás.* V. ö. MEGNYUGSZIK.

MEGNYUJT, (meg-nyujt) ösz. áth. 1) Valamely rugalmas testnek terjedelmét, nevezetesen hosszát, vagy szélét megnagyobbítja. *Megnyujtani a tüzes vasat. Megnyujtani a szijat, bört. Sodrófával megnyujtani a tésztát. Ujjak között megnyujtani a viaszdarabot.* 2) Toldás, hozzáadás által meghosszabbít valamit. *Megnyujtani a kötelet. Sudárral megnyujtani az ostort. Néhány öllel megnyujtani a kertet.* 3) Átv. ért. mondják időről, s idő szerént mért dolgokról. *Megnyujtani a munka idejét. Megnyujtani a fizetési határidőt. Megnyujtani a pert.* 4) Tréfásan és népiesen am. valakit lefektetve tetőtől talpig megver. *Úgy megnyujtották, hogy lepedőben kellett haza vinni.* 5) A hangot vagy szót jobban meghúzza. *Némely tájakon számos szóban az ú, ü, í önhangzókat megnyujtva, másutt pedig röviden szeretik ejteni.* V. ö. NYUJT.

MEGNYUJTÁS, (meg-nyujtás) ösz. fn. Cselekvés, midőn valamit megnyujtanak. V. ö. MEGNYUJT.

MEGNYÚLIK, (meg-nyúlik) ösz. k. Valamely rugalmas testnek terjedelme, különösen hossza vagy széle megnagyobbodik. *A húr tekerés által megnyúlik. Az enyv fölmelegítve megnyúlik.* V. ö. NYÚLIK.

MEGNYÚLÓSODIK v. **MEGNYULÓSODIK**, (meg-nyúlósodik) ösz. k. Mondják némely híg testekről, midőn megsürüsödnek, s mintegy szálakra kiterjeszthetők, széthúzhatók. *Megnyulósodik a romlott bor. A kifőzött lépbogyók megnyulósodnak.*

MEGNYUVAD, (meg-nyuvad) ösz. önh. l. NYUVAD alatt.

MEGNYUVASZT, (meg-nyuvaszt) ösz. áth. L. NYUVASZT alatt.

MEGNYÚZ, (meg-nyúz) ösz. áth. Valamely állatnak bőrét lehúzza. *Megnyúzni a döglött lovat, a levágott ökröt. Megnyúzni a macskát, békát.* V. ö. NYÚZ.

MEGNYÜGÖZ v. **—NYÜGÖZ**, (meg-nyügöz) ösz. áth. Nyüggel megköt. *Megnyügözni a legelőre bocsátott lovakat.* V. ö. NYÜG.

MEGNYÜVESÉDIK v. **—NYÜVESÉDIK**, (meg-nyüvesédik) ösz. k. Nyüvek esnek bele, nyüvek lepik meg. *Megnyüvesednek a malaczok. Megnyüvesedik az állott hús.* V. ö. NYÜ.

MEGÓ, (meg-ó) ösz. áth. 1) Valakit v. valamit bizonyos veszélytől, kártól, romlástól stb. megőriz vagy eltávolít. *A hív eb megója urát az utonállóktól. A barmokat megóni a ragadozó vadaktól, a járványos dögtől. Megóni magát a rosz embertől.* 2) L. MEGÓVATOL. V. ö. Ó vagy ÓV ige.

MEGODVASODIK, (meg-odvasodik) ösz. k. Bizonyos test belső romlás következtében üreget kap, melyet különösen odunak vagy adunak nevezünk. *Megodvasodik a vén fa, az eső mosta kő, a romlott fog.* V. ö. ODU, ODVAS.

MEGÓHÍT, (meg-óhít) ösz. áth. Tájdivatosan am. megahít v. áhít, igen megkiván.

MEGOKOL, (meg-okol) ösz. önh. A székelyeknél Udvarhelyszékben Kriza J. és Ferenczi J. szerént ‚megoklok' am. jótállok (mintegy ‚okul igérem magamat').

MEGOKOSODIK, (meg-okosodik) ösz. k. 1) Esze megérik, józanon gondolkozik, és itél. *Olvasás, tanulás, tapasztalás, elmélkedés által megokosodni.* 2)

A tapasztalati dolgokban, életmódjában, mások iránti viszonyokban ügyes tapintattal kezd birni. 3) Ovakodó, vigyázó, körülnéző leszen. *Saját kárán megokosodni.* V. ö. OKOS.

MEGOKRÁNDIK, l. MEGIKRÁNDIK.

MEGOKÚL, (meg-okúl) ösz. önh. Tetteiben, az élet viszonyainak felfogásában mintegy ön ereje által eszélyes, ildomos lesz; az elkövetett hibák, botlások után helyesebben kezd cselekedni. V. ö. OKÚL.

MEGOLAJOZ, (meg-olajoz) ösz. áth. Olajjal megönt, megken, megpuhít, megfüszerez stb. *Megolajozni a salátát, káposztát. Megolajozni a szijakat, bőröket. Megolajozni a hajkenőcsöt.* V. ö. OLAJ.

MEGOLCSÓDIK, (meg-olcsódik) ösz. belsz. Előbbi vagy szokott ára alább száll. *Ha a tavasz szépen mutatkozik, megolcsódik a gabona. Bő szüretkor megolcsódik a bor.* V. ö. OLCSÓ.

MEGOLCSÚL, (meg-olcsúl) ösz. önh. l. MEGOLCSÓDIK.

MEGOLD, (meg-old) ösz. áth. A tekervényesen öszvekötött, öszvebonyolított szálakat, köteleket stb. egymástól elválasztja, kibontja. *Megoldani a csomót. Megoldani a teherszorító köteleket. Megoldani az övet, a nadrágszijat.* Átv. ért. valamely rejtélyt, titkos értelmü dolgot megfejt. *Megoldani a rejtett szót. Megoldani a mesét.* V. ö. OLD.

MEGOLDALGAT, (meg-oldalgat) ösz. áth. Oldalban jól megdönget.

MEGOLDALÍT, (meg-oldalít) lásd: MEGOLDALL.

MEGOLDALL, MEGOLDALOL, (meg-oldall v. —oldalol) ösz. áth. Vigyázva (mintegy oldalvást hagyva) kikerül valamely veszedelmet.

MEGOLDAROL, a székelyeknél divatos, ‚megoldall' helyett.

MEGOLDÁS, (meg-oldás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valamit megoldunk, továbbá, ezen cselekvés által eszközlött eredmény. *E mese megoldására téged szólítlak fel. A rejtett szó megoldását közleni.* V. ö. MEGOLD.

MEGOLDATLAN, (meg-oldatlan) ösz. mn. Amit meg nem oldottak, ami öszvekötött, bonyolított állapotban létezik. *Megoldatlan csomó.* Átv. ért. aminek titkos jelentését meg nem fejtették. *Megoldatlan mese, rejtett szó, feladat.* Határozóként am. megoldatlanul, meg nem oldott állapotban. V. ö. MEGOLD.

MEGOLDHATATLAN v. MEGOLDHATLAN, (meg-oldhat[at]lan) ösz. mn. Ami úgy öszve van zavarva kötve, bonyolítva, vagy minek titkos értelme, jelentése úgy el van rejtve, hogy megoldani nem lehet. *Megoldhatatlan gordiusi csomó.* Határozóként am. megoldhatlanul, meg nem oldható módon vagy állapotban. V. ö. MEGOLD.

MEGOLDIK, (meg-oldik) ösz. k. lásd: MEGOLDÓDZIK.

MEGOLDÓDZIK, (meg-oldódzik) ösz. belsz. Ami mintegy maga magától kibomlik, kifejlődik, minek öszvekötött, öszvebonyolított szálai, kötelékei stb. magukban szétbomlanak. *Megoldódsott az öve, a nadrágszija.* V. ö. OLDÓDZIK.

MEGOLDOZ, (meg-oldoz) ösz. áth. Többfélét, vagy több részről megold valamit. *Megoldozni a szákokat, a málhás böröndöket.* V. ö. OLDOZ.

MEGOLLÓZIK, (meg-ollózik) ösz. k. Kecskéről mondják, midőn megfiadzik, megellik. Erdélyi tájszó. V. ö. OLLÓ, (2).

MEGÓLMOZ, (meg-ólmoz) ösz. áth. Ólommal bevon vagy megönt. *Mególmozni a botot. Mególmozni az ablak üvegkarikáit.* V. ö. ÓLOM.

MEGOLT, (meg-olt) ösz. áth. 1) Midőn az *olt* am. *alt* v. *alut*, megoltani valamit am. tenni, eszközölni, hogy ne égjen, ne füstölögjön. *Megoltani a tüzet. Megoltani a meszet.* Átv. ért. *megoltani a tejet*, am. bizonyos szer által eszközölni, hogy megalugyjék. 2) Midőn az *olt* vagy *al* szótól am. alít, azaz valamely alajba, törzsbe tesz, vagy pedig más származtatással am. *ort*, azaz *metsz*, mondják fáról, ha valaki belemetsz, s idegen gyümölcsöző ágat vagy szemet illeszt bele. V. ö. OLT, (1) és (2).

MEGOLTALMAZ, l. MEGÓTALMAZ.

„Mindennemü sok gonosztól megoltalmazzon."

Házasok éneke a 16. századból.

MEGOLTÁS, (meg-oltás) ösz. fn. Cselekvés, midőn megoltanak valamit. V. ö. MEGOLT.

MEGOLVAD, (meg-olvad) ösz. önh. Mondjuk bizonyos szilárd testekről, midőn meleg vagy tüz által meghigulnak, s folyókká lesznek. *Meleg napon megolvad a vaj, zsir, szalonna, viasz. Tüzben megolvadnak az érczek.* Különösen, a fagy által merevvé lett nedv ismét folyásnak ered. *Megolvad a jég, a dér, a hó.* A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel.

MEGOLVAS, (meg-olvas) ösz. áth. 1) Bizonyos iromány vagy nyomtatvány tartalmát, az illető jegyek jelentése szerént végig hangoztatja, vagy csak gondolatban általmegyen rajtok. *Megolvasni a levelet, az érdekes költeményt. Olvasd meg az oklevelet, s mondd el, mi a tárgya.* Itt a *meg* fölváltható *el* igekötővel. 2) Valaminek sokaságát számok szerént meghatározza, megszámlál. *Megolvasni a kölcsön adott pénzt. Estenként megolvasni a juhokat.* V. ö. OLVAS.

MEGOLVASZT, (meg-olvaszt) ösz. áth. Bizonyos szilárd testeket kisebb vagy nagyobb foku meleg által higakká, folyókká tesz. *Megolvasztani a hájat, szalonnát. Megolvasztani az ezüstöt, ólmot.* Különösen a hideg által megmerevült nedveket, vagy nedves testeket fölengeszteli. *A déli meleg szelek megolvasztják a havat, a jeget.* V. ö. OLVASZT.

MEGÓNOZ, (meg-ónoz) ösz. áth. Ónnal behúz, megfuttat valamely testet. *Megónozni a réz edényeket.* V. ö. ÓN.

MEGONTORÁZ v. —ONTRÁZ, (meg-ontoráz) ösz. áth. Valamely hordófélét ontorával ellát, annak ontoráját elkészíti. V. ö. ONTORA.

MEGONTOZIK, (meg-ontozik) ösz. k. Tájdivatosan am. megkölykezik, mintegy kölyköket ontva

szül; t. i. olyan állatról mondják, mely egy időben többet fiadzik.

MEGORROL, (meg-orrol) ösz. áth. Szoros ért. valamit orrával észre vesz, azaz megszagol. Szokottabb ért. kutatás, vizsgálódás által valamit előre gyaníit, megsejt. *A titkos kémek sokat megorrolnak.* Átv. ért. valamit rosz néven vesz, nem tetszik neki, vagy, mint szokás mondani, valamit orrára vesz, valamiért felüti vagy megcsavarja az orrát. V. ö. ORROL.

MEGORVOSLÁS, (meg-orvoslás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valaki bizonyos bajt, betegséget meggyógyít, továbbá, ezen cselekvés eredménye, azaz meggyógyulás. V. ö. MEGORVOSOL.

MEGORVOSOL, (meg-orvosol) ösz. áth. Betegséget bizonyos gyógyszerek által megszüntet, a beteget meggyógyítja. *Megorvosolni a köszvényes tagokat, a hurutot, a gyomorlázt. Megorvosolni a sebesülteket.* V. ö. ORVOSOL.

MEGORVOSOLHATATLAN v. MEGORVOSOLHATLAN, (meg-orvosolhat[at]lan) ösz. mn. Akit v. amit megorvosolni nem lehet, gyógyíthatlan. *Megorvosolhatlan aszkórok, örültek. Megorvosolhatlan tüdővész, rákfene.* Határozóként am. orvosolhatlanul, meg nem orvosolható állapotban.

MEGOSTOROZ, (meg-ostoroz) ösz. áth. Ostorral megver. *Megostorozni a lusta lovat.* „És miután megostorozandják, megölik őtet, és harmad napon fölkel.“ (Tatrosi cod. Lukács. XVIII.)

MEGOSZLAD, (meg-oszlad) ösz. önh. Székely tájszólás szerént am. meghal, vagyis, a test és lélek megoszlanak benne.

MEGOSZLAT, (meg-oszlat) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megoszoljon v. oszoljék.

MEGOSZLIK, (meg-oszlik) ösz. k. Részekre, pártokra, felekezetekre válik vagy szakad, meghasonlik. (A Tatrosi codexben: *megoszlatik.* „Hárman kettő ellen megoszlattak és kettő három ellen megoszlatnak.“ Lukács. XII.).

MEGOSZOL, (meg-oszol) ösz. önh. Valaminek részei mintegy önmunkásság, önakarat, önmeggyőződés stb. által egymástól különválnak. *A vélemények a halálos büntetésről megoszolnak.*

MEGOSZT, (meg-oszt) ösz. áth. Valamely egészet több részre szakaszt, hogy többeknek jusson belőle. *Oszd meg kenyeredet a szegényekkel. Ha jószágát egyformán megosztja, minden fiára ezer holdnyi telek jut.* V. ö. OSZT.

MEGOSZTÁS, (meg-osztás) ösz. fn. Cselekvés, midőn valamit megosztanak. V. ö. MEGOSZT.

MEGOSZTOZÁS, (meg-osztozás) ösz. fn. Cselekvés, midőn ketten vagy többen bizonyos jószágot magok között megosztanak. V. ö. MEGOSZT.

MEGOSZTOZIK, (meg-osztozik) ösz. k. Bizonyos jószágot vagy birtokot másod vagy többed magával részekre szakaszt, és a neki jutott részt elfoglalja. *Az örökösök atyafiságosan megosztoztak az ingó és ingatlan örökségen. A rablók megosztoznak a zsákmányon.* V. ö. OSZTOZIK.

MEGÓTALMAZ, (meg-ótalmaz) ösz. áth. Bizonyos bajok, vagy veszélyek ellen megőriz valakit v. valamit. *Megótalmazni magát az utonállók ellen. Tüstől megótalmazni a házat. Ellenség ellen megótalmazni a várat.* V. ö. ÓTALMAZ.

MEGÓV, l. MEGÓ.

MEGÓVÁS, (meg-óvás) ösz. fn. 1) Cselekvés, melynél fogva valakit v. valamit bizonyos bajtól, vésztől, rosztól megőrizünk, megvédünk. 2) Megóvatolás. V. ö. MEGÓ és ÓVÁS.

MEGÓVATOL, (meg-óvatol) ösz. áth. Váltójogi nyelven valamely váltónak bemutatásáról hiteles okiratot veszen a végett, hogy további (leginkább viszkereseti) jogait az által fentarthassa, megóvhassa.

MEGOVÚL, MEGOVULT, l. MEGAVÚL, MEGAVULT.

MEGÖBLÍT, (meg-öblít) ösz. áth. Valamely testnek vagy eszköznek, edénynek stb. öblét, üregét nedv által megmossa, megtisztítja. *Evés után tiszta vízzel megöblíteni a szájat. A kulacsot, csobolyót, hordót megöblíteni.* V. ö. ÖBLÍT.

MEGÖBRED, (meg-öbred) ösz. önh. A székelyeknél Udvarhelyszékben am. felébred.

MEGÖKLEL, (meg-öklel) ösz. áth. Szarvakkal vagy lökő eszközzel megszúr, megtaszít valakit v. valamit. *A szilaj tulok megöklelte a bérest. Dárdával megöklelni az ellenfélt.* V. ö. ÖKLEL.

MEGÖKLÖZ, (meg-öklöz) ösz. áth. Ököllel meglökdös, megdönget. *A veszekedők, nem lévén semmi fegyverök, megöklözték egymást.* V. ö. ÖKÖL.

MEGÖL, (meg-öl) ösz. áth. Szoros ért. valamely hegyes eszközzel úgy megszúr valakit v. valamit, hogy életét veszti. *Törrel, karddal, dárdával megölni az ellenséget. Késsel megölni a disznót.* Szélesb ért. valakit erőszakos halállal kivégez, vagy akármiképp okot ad rá, hogy valaki meghaljon. *Méreggel megölni valakit.* Átv. ért. *Megöl a méreg, bosszú, bú, gond. A betü megöl, a szellem pedig éltet.* (Litera occidit, spiritus autem vivificat).

MÉGÖL, (még-öl) névutó, melynek gyöke *még* v. *mög* am. valaminek hátsó része. A *megöl* megfelel ezen kérdésre: *honnan?* pl. *Honnan hozzak füvet? A kert megöl. Vedd el a széket az ajtó megöl.* E kérdésre *hová?* megfelel a *mégé*, és e kérdésre, *hol?* megfelel a *mégett.* V. ö. MÉG.

MEGÖLDÖS, (meg-öldös) ösz. gyak. áth. Többeket megöl. *A gerény megöldösi a tyúkokat. A vad ellenség megöldöste a bölcsőbeli kisdedeket is.* V. ö. MEGÖL és ÖLDÖS.

MEGÖLEL, (meg-ölel) ösz. áth. Karjaival körülfog. *Megölelni a zsákot. Megölelni a fát.* Különösen, valakit vonzalomból, szeretetből átkarol. *Megölelni rég nem látott barátunkat.*

„Ha felindít a szerelem,
A szép leányt megölelem.“

Vörösmarty

V. ö. ÖLEL.

MEGÖLELGET, (meg-ölelget) ösz. gyak. áth. Valakit vagy többeket különös vonzalomból, szeretetből ismételve megölel, azaz átkarol és magához szorít. *A szerető anya megölelgeti kedves gyermekeit.* V. ö. ÖLEL, ÖLELGET.

MEGÖLÉS, (meg-ölés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit megölnek; továbbá ezen cselekvés eredménye, azaz erőszakos halál. *A hásbeliek megölése után mindent elvittek a rablók.*

MEGÖLEZ, (meg-ölez) ösz. áth. Ölféle hosz mértékkel valaminek hosszát, vagy szélét, vagy magasságát, vagy mélységét megjegyzi, meghatározza. *Megölezni az országutat.*

MEGÖNT, (meg-önt) ösz. áth. Bizonyos nedvvel megbint, megáztat valamit. *Vizzel megönteni a fa tövét. Hideg vizzel megönteni a fejet.* Az érczöntést bevégzi. *A harangot megönteni.* V. ö. ÖNT.

MEGÖNTÖZ, (meg-öntöz) ösz. gyak. áth. Többször vagy többet megönt. *Regvel és estve megöntözni a virágokat. Husvét hetfőjén a férfiak a nőket, kedden pedig a nők a férfiakat szokták megöntözni. A csendes eső megöntözi a földet.* V. ö. ÖNTÖZ.

MEGÖNTÖZGET, (meg-öntözget) ösz. gyak. áth. Gyakran, egymásután, s mintegy aprózva megöntöz, azaz nedvvel, jelesen vizzel meghinteget, megáztatgat valamit. V. ö. ÖNTÖZGET.

MEGÖREGEDIK, (meg-öregedik) ösz. k. l. MEGÖREGSZIK.

MEGÖREGÍT, (meg-öregít) ösz. áth. Öreg korúvá tesz, vagy olyanná, mintha öreg koru volna. *A felnött gyermekek megöregítik a szülőket. A sok gond és betegség idő előtt megöregítették.* V. ö. ÖREG.

MEGÖREGSZIK, (meg-öregszik) ösz. k. Öreg korra jut. *Férfi kor után megöregszünk.* Néha am. időnek előtte megtöredik, s vén emberhez hasonló. *Némely ember korán megöregszik.* V. ö. ÖREG.

MEGŐRIZ, (meg-őriz) ösz. áth. Különös vigyázat, és szemmeltartás által bizonyos korlátok között, vagy eltévedés, elveszés, elromlás, kár, stb. ellen megtart, megó valakit v. valamit. *Megőrizni a foglyokat. Megőrizni a nyájat, csordát a vadak és rablók ellen. Megőrizni a határt, a házat. A hiv eb megőrzi az ura jószágát.*

„Gonosz hirtől, névtől minket megőrizzen."

Házasok éneke a 16. századból.

Bibliai értelemben: *megőrizni az Isten parancsolatit* am. hiven megtartani. V. ö. ŐRIZ.

MEGŐRIZÉS, (meg-őrizés) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valakit v. valamit megőrizünk. *A bárányok megőrizését bujtárra bizni.* V. ö. MEGŐRIZ.

MEGŐRJŰL, (meg-őrjűl) ösz. önh. l. MEGŐRŰL.

MEGÖRÖKÍT, (meg-örökít) ösz. áth. Valamit örök időre megalapít; örökké emlékezetessé tesz. *Megörökíteni bizonyos intézetet. Fényes tettei által megörökítette nevét.* V. ö. ÖRÖK.

MEGÖRÖKÖDIK, (meg-öröködik) ösz. k. Bizonyos idő elteltével mintegy örökké maradandó lesz: megidősül. Molnár A. értelmezése szerént, megnövekedik, megerősödik, megállapodik. V. ö. ÖRÖK.

MEGŐRÖL, (meg-őröl) ösz. áth. Malomban vagy malomféle eszközzel apró morzsákká vagy lisztté zúz valamely testet. *Megőrölni a gabonát, a sót.* V. ö. ŐRÖL.

MEGŐRÖZ, (meg-őröz) ösz. áth. l. MEGŐRIZ.

MEGÖRŰL, (meg-örűl) ösz. önh. Tulajd. ragu viszonynévvel am. bizonyos dolog miatt örömérzésre gerjed. *A gyermek megörül a csecsebecsének. Megörült, mint koldus a fényes garasnak.* (Km.). V. ö. ŐRŰL.

MEGŐRŰL, (meg-őrűl) ösz. önh. Esze egészen megzavarodik, megbolondul. V. ö. ŐRŰL.

MEGÖRÜLÉS, (meg-örülés) ösz. fn. A kedélynek kedves érzése, midőn valami örömre gerjeszti. V. ö. ÖRÖM.

MEGŐRÜLÉS, (meg-őrülés) ösz. fn. Az emberi észnek, kedélynek kórállapota, midőn megőrül. *Uram, ments meg a megőrüléstől.*

MEGÖRVEND, (meg-örvend) ösz. önh. Valami megtetszik neki, s ez iránti örömét kijelenti. *Midőn a jó hirt hallá, nagyon megörvende neki.*

MEGÖRVENDÉZTET, MEGÖRVENDÍT, (megörvendéztet v. —örvendít) ösz. miveltető, illetőleg áth. Eszközli, hogy valaki örvendezzen. *Jó hirrel, ajándékkal megörvendeztetni valakit. Örvendeztessen meg bennünket szives látogatásával.* V. ö. ÖRVENDEZ.

MEGŐRZÉS, (meg-őrzés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit v. valamit megőrzünk. *A hás megőrzését hív cselédre bizni. A várnak megőrzésére föllelkesíteni a seregeket.* V. ö. MEGŐRIZ.

MEGÖSMÉR, MEGÖSMÉRÉS, MEGÖSMÉRKÉDIK, MEGÖSMÉRTET, l. MEGISMÉR, MEGISMÉRÉS, MEGISMÉRKÉDIK, MEGISMÉRTET.

MEGÖSZTÖVÉRÉDIK, (meg-ösztövérédik) ösz. k. Ösztövérré, azaz vékony, madárhusúvá, sovánnyá leszen, hizottsága, kövérsége elmúlik, leapad.

MEGÖSZÜL v. —ŐSZÜL, (meg-ősül) ösz. önh. Mondjuk hajról, szőrről, midőn eredeti szinét elveszti, és megfehéredik. *Haja, bajusza, szakálla megősült.* A ló és más állatok szőréről inkább azt mondjuk: *megszürkül*, v. *megkesül*, v. *megfehéredik.* V. ö. ŐSZ, mn.

MEGŐSZÜLT, (meg-ősült) ösz. mn. Eredeti szinét elvesztvén, megfehéredett. *Megősült fürtök, bajusz, szakál. Megősült vén emberek.* V. ö. ŐSZ. mn.

MEGÖZVEGYÉDIK, (meg-özvegyédik) ösz. k. Özvegy állapotra jut, azaz a férj nejét, vagy a nő férjét veszti el. *Háborús világban sok feleség megözvegyedik.* V. ö. ÖZVEGY.

MEGÖZVEGYÍT, (meg-özvegyít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki özvegygyé, azaz a férj nőtelenné, vagy a nő férjetlenné legyen. *A döghaldl sok házas embert megözvegyített.* V. ö. ÖZVEGY.

MEGÖZVEGYÜL, (meg-özvegyül) ösz. önh. l. MEGÖZVEGYÉDIK.

MEGPÁCZOL, (meg-páczol) ösz. áth. A székelyeknél megpáczolni am. megecsetelni (a kendert). V. ö. PÁCZ, (2).

MEGPADLÓZ, l. MEGPALLÓZ.

MEGPAGONÁL, (meg-pagonál) ösz. áth. Hosszu doronggal megver. Balaton melléki szó. V. ö. PAGONÁL.

MEGPÁHOL, (meg-páhol) ösz. áth. Bottal, kötéllel, husánggal vagy más kézbelivel megpufogat, megver. Legközelebbi rokona a szintén hangutánzó *megpaskol.*

MEGPAKRÓCZOL, (meg-pakróczol) ösz. áth. Öszvegöngyölgetett pakróczczal megver valakit, meglasnakol, megzsákol.

MEGPÁLCZÁZ, (meg-pálczáz) ösz. áth. Pálczával megver valakit. Pestinél: *megpálczál.*

MEGPALL v. —**PALOL**, (megpall v. —palol) ösz. áth. 1) Valamit pl. gabonát, kendermagot rostában rázogatva megtisztít; különösebben, rostából a földre leereget, hogy a szél a port, pelyvát elfujja. Néhutt: *pelel, megpelel. Megpallani a polyvás, szemetes gabonát.* 2) Megver, megpáhol. V. ö. PALL.

MEGPÁLLIK, **MEGPÁRLIK**, (meg-pállik v. —párlik) ösz. k. Mondják az állati testnek bizonyos részeiről, midőn a nagy melegség és tisztátalanság miatt nedvei megromlanak, s bőre megrohad. *Megpállott a szája, a lába köze.* 2) Mondják másnemü, jelesen növényi testekről, midőn nedveik megromlanak, megpenészednek. *Megpállik a nedves kamarában tartott gabona.*

MEGPALLÓZ, **MEGPADLÓZ**, (meg-pallóz v. —padlóz) ösz. áth. Bizonyos tért pallóval beterít. *Megpallózni a szobát, folyosót. Gerendákkal megpallózni a hidat. A sáros utczákat megpallózni.* V. ö. PALLÓ.

MEGPALOL, l. MEGPALL.

MEGPANASZOL, (meg-panaszol) ösz. áth. 1) Valamit panaszképen megmond. *A gyermek megpanaszolja anyjának, ha valaki bántja. A sérelmet, bajt megpanaszolni részvevő barátunknak.* 2) Másnak valamely éldeletet megirígyel, vagy szemére vet. *Nem kell oly kenyér, melynek minden falatját megpanaszolják. Még azt is megpanaszolja, ha jó kedvem van.* V. ö. PANASZ.

MEGPÁNTOL, (meg-pántol) ösz. áth. Vasból vagy más fémből készített lemezzel megerősít valamit. *Megpántolni a kereket.* Átv. ért. jól megver. V. ö. PÁNTOL.

MEGPAPRIKÁZ, (meg-paprikáz) ösz. áth. Paprikával meghint, megkever, megfüszerez valamit. *Megpaprikázni a levest, a rátottát. Megpaprikázni a kenyeret, szalonnát, csirkebecsináltat.* V. ö. PAPRIKA.

MEGPARANCSOL, (meg-parancsol) ösz. áth. Felsőségi hatalomnál fogva meghagyja valakinek, hogy bizonyos dolgot tegyen meg. *Megparancsolni a szolgának, hogy fát vágjon.* V. ö. PARANCSOL.

MEGPÁRGOL, (meg-párgol) ösz. áth. Párgolva megfőz, elkészít; a párgolást elvégzi.

MEGPÁRKÁNYOZ, (meg-párkányoz) ösz. áth. Párkánynyal körülvesz, vagy felékesít valamit. *Megpárkányozni a kemenczét, a kutat. Megpárkányozni a ház falait.* V. ö. PÁRKÁNY.

MEGPÁRLIK, (meg-párlik) ösz. k. lásd: MEGPÁLLIK.

MEGPÁRNÁZ, (meg-párnáz) ösz. áth. Párnával ellát valamely bútornemüt, vagy ülést, vagy fekhelyet. *Megpárnázni a pamlagokat, székeket, ágyakat. Megpárnázni a kocsiülést.* V. ö. PÁRNA.

MEGPÁROL, (meg-párol) ösz. áth. 1) Pár által megpuhít valamit. *Megpárolni a nyers fonalat, a taplót.* 2) Bizonyos ételeket párolás által készít el. *Megpárolni a sárgarépát, a káposztát.* V. ö. PÁR.

MEGPÁROSODIK, (meg-párosodik) ösz. k. A hím és nő állat nemzés végett egyesül. *Azt tartják, hogy a verebek Bálint napja körül párosodnak meg.*

MEGPASKOL, (meg-paskol) ösz. áth. Valakit hangosan megpufogat, megver. Máskép: *megpacskol.* Gyöke a hangutánzó *pas* v. *pacs.*

MEGPATÉL, (meg-patél) ösz. áth. Mosófával, vagy lapoczkával megver, megpuhít valamit. *Megpatélni a mosott ruhát, fonalat, taplót. Megpatélni a tilólni való kendert.* Átv. ért. valakit kemény ütőszerrel megdönget. V. ö. PATÉL.

MEGPATINT, (meg-patint) ösz. áth. Székely tájszólás szerint, *az eret megpatintani*, am. valamely metsző vagy sebészi eszközzel megvágni, mintegy megpattantani.

MEGPATKÓL, (meg-patkól) ösz. áth. Állat talpára vagy lábbelire patkót üt. *Megpatkólni a lovat, az ökröt. Megpatkólni a sarut, csizmát.* V. ö. PATKÓL.

MEGPATTAN, (meg-pattan) ösz. önh. Egy pattanás, vagy beszakadás történik valamely kemény testen. *Megpattant a kerék talpa. Megpattant a hordó abroncsa.* Különbözik tőle: *elpattan;* mert ez alatt azt értjük, midőn a szakadás által a kemény test részei egészen elválnak; megpattanás által pedig valamely kemény test csak részben s aránylag kis helyen reped meg, a nélkül hogy a megrepedés a részek teljes elválását szülné.

MEGPÉCSÉTÉL, (meg-pécsétél) ösz. áth. Pecséttel megbélyegez, megerősít valamit. *Megpecsételni az oklevelet, a könyveket. Megpecsételni a bizonyitványt.* V. ö. PÉCSÉTÉL.

MEGPÉCZCZENT, (meg-péczczent) ösz. áth. Kilökött ujjhegyével kevéssé megérint. *Megpeczczenteni az eb orrát.* V. ö. MEGFRICSKÁZ.

MEGPÉCZÉGET, (meg-péczéget) ösz. áth. Játékból valakit megütöget. Balaton melléki szó. V. ö. PÉCZÉGET, PÉCZCZEN.

MEGPÉCZÉZ, (meg-péczéz) ösz. áth. Péczével vagy péczékkel ellát, megjelel. V. ö. PÉCZE.

MEGPÉCZKÉL, (meg-péczkél) ösz. áth. 1) Kilökött ujjhegygyel megtaszít, megüt valamit. *Megpeczkelték az orrát.* 2) Peczekféle szeggel megtámaszt, megfeszít, megerősít valamit. V. ö. PÉCZÉK.

MEGPÉCZKÉZ, (meg-péczkéz) ösz. áth. 1) Peczek módjára meghegyez. 2) Peczekkel megtámaszt, meg- vagy kifeszít valamit.

MEGPÉDÉR, (meg-pédér) ösz. áth. Pederve megsodor.

MEGPÉDÉRÍT, (meg-pédérít) ösz. áth. Valamely vékony, hajlékony szálas testet pederve megigazít. *Megpederíteni a bajuszt. Megpederíteni a kendert, a fonalat.* V. ö. PÉDÉRÍT.

MÉGPEDIG, (még-pedig) ösz. kötszó. Valamely mondathoz az értelem hatását erősbitő vagy közelebbről meghatározó körülményt ezen öszvetett kötszóval szokás kapcsolni. *Megmondtam én azt neki, mégpedig többször. Akarom, hogy ezt elvégezd, mégpedig tüstént.* A két szót külön is írhatjuk: *még pedig.* Sokan ‚és pedig' szókkal cserélik föl, de ez a német ‚und zwar' utánzása.

MEGPÉLDÁZ, (meg-példáz) ösz. áth. Régiesen am. jelképes beszédben mond el. „Ki megpéldázva vagyon Szent Mojsesnek elő (első) könyvében." (Nádor-codex).

MEGPELEL, (meg-pelel) l. MEGPALL.

MEGPÉLYHÉSÉDIK, (meg-pélyhésédik) ösz. k. Tulajd. ért. a madárfinak pehelyféle puha tollai nőnek. *Megpelyhesednek a libák.* Átv. ért. mondjuk ifjuról, midőn bajsza, szakálla, stb. mohosodni kezd. V. ö. PÉHÉLY.

MEGPÉNDÍT v. - PENDIT, (meg-péndít) ösz. áth. Szoros ért. mondják oly hangszerekről vagy más testekről, melyek pengenek, midőn valaki érinti, megüti, megrezegteti. *Megpendíteni a czimbalmot, a czitarát, a sarkantyút.* Átv. ért. valamely dolgot szóval megemlít, megérint, s mintegy alkalmat ad rá, hogy mások bővebben szóljanak hozzá. V. ö. PÉNDÍT.

MEGPÉNDŰL v. —PENDŰL, (meg-péndül) ösz. önh. Bizonyos hangszer, illetőleg húr vagy ércz rezegtetés által pengeni kezd. *Megpendül a czimbalom, a czitara. Az öszvetört sarkakon megpendül a sarkantyú. Márványasztalra dobva megpendülnek az ezüst huszasok.* V. ö. PENDŰL.

MEGPENÉSZÉDIK, (meg-penészedik) ösz. k. A penész meglepi. *Megpenészedik a nedves helyen tartott kenyér, csizma.* l. PENÉSZ.

MEGPENÉSZŰL, (meg-penészül) ösz. önh. l. MEGPENÉSZÉDIK.

MEGPÉNGET, (meg-pénget) ösz. gyak. áth. Eszközli, hogy gyakran pengjen valami. *A nyalka legény megpengeti a tánczban sarkantyúit.* V. ö. PÉNGET.

MEGPÉNZÉL, (meg-pénzél) ösz. áth. Határozott alakban és visszaható névmással használtatik, pl. *megpénzeli magát*, azaz sok pénzt gyüjt, szerez magának.

MEGPENYHED, (meg-penyhed) ösz. önh. Meglepi a penész, megpenészesedik. *Megpenyhedt a kenyér.* (Szabó D.) V. ö. PENÉSZ, PENYHED.

MEGPÉRDÍT v. —PÉRDIT, (meg-pérdít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megperdüljön. *Megperdíteni az orsót.* (Szabó D.).

MEGPÉRDŰL v. —PÉRDŰL, (meg-pérdül) Perdülni vagyis körülforogni kezd. V. ö. PERDŰL.

MEGPÉRÉL, (meg-pérél) ösz. áth. Valakit a törvény rendes utján perbe idéz. *Megperelni a fizetni vonakodó adóst, a kártevő szomszédot.* V. ö. PÉRÉL.

MEGPÉRGÉL, (meg-pérgél) ösz. áth. Valamit tűznél megpirít, vagy kevessé megéget. *Megpergelni nyárson a szalonnát. A forró kemencze megpergelte a ruhát.* Különösen némely ételeket saját gőzükben, maguk levében pirít meg. *Megpergelni a káposztát, csibét, bárányt, borjút.* V. ö. MEGPÉRZSÉL.

MEGPÉRGET, (meg-pérget) ösz. gyak. áth. 1 Pergetve, azaz kerekben megforgat valakit v. valamit. *Tánczban megpergetni a leányt. Bottal megpergetni a karikát.* 2) Midőn a *pér* gyök hangutánzó, am. *per* hangon megrezegtet bizonyos eszközt. *Megpergetni a dobot.* V. ö. PÉRÉG.

MEGPÉRKED, (meg-pérked) ösz. önh. A rekkenő hőség és szárazság miatt fü és gabona elaszik, megpergelődik.

MEGPÉRKÉL, (meg-pérkél) ösz. áth. l. MEGPÉRGÉL.

MEGPÉRZSÉL, (meg-pérzsél) ösz. áth. Valamely testnek szőrét, haját, kérgét stb. tüzön megégeti, megpirítja. *Megperzselni szalmatüzzel a megölt disznót. A kicsapott láng megperzselte a fütö haját. Megperzselni a botnak szánt faágat.* V. ö. PÉRZSÉL.

MEGPÉRZSÉLŐDIK, (meg-pérzsélödik) ösz. belsz. Tüztől, lángtól, forró testtől érintve megpirúl, megég. *Megperzselődött a haja.* V. ö. PÉRZSÉL.

MEGPÉSÉL, (meg-pésél) ösz. áth. Pessel leönt, becsúnyít.

MEGPESHED, (meg-peshed) ösz. önh. Valamely lágyabb tömegü, s nyirkos test a nedvek megromlása következtében megsavanyodik, megbüdösödik, megpenészesedik. Vastaghangon: *megposhad. Megpeshed az állott és keletlen tészta. Megpeshed a tisztátalanul tartott káposzta.* V. ö. PESHED.

MEGPÉTTÉGET, (meg-péttéget) ösz. áth. Szurkált, varrt, festett stb. pontokkal, jegyekkel megtarkáz valamely testet. *Gombostüvel megpéttégetni a himzőpapirt. A festett falakat megpéttégetni.*

MEGPÉTTYÉGET, (meg-péttyéget) ösz. áth. l. MEGPÉTTÉGET.

MEGPÉZSDŰL v. —PÉZSDŰL, (meg-pézsdül) ösz. önh. Pezsgésnek indúl, pezsegni kezd. *Megpezsdült bennem a vér. Megpezsdül a viz,* Győr vidékén am. hirtelen árad.

MEGPIHEN, (meg-pihen) ösz. önh. A fáradság után kipihegi magát; dolgozni megszün. *Sebes gyalogolás, erös munka után megpihenni. Egy kevessé pihenjünk meg, azután folytassuk utunkat.* V. ö. PIHEN. PIHÉG.

MEGPIHENÉS, (meg-pihenés) ösz. fn. Fáradság utáni megnyugvás, főleg a végett, hogy magunkat kipihegjük, kifujjuk.

MEGPIHESÉDIK, (meg-pihesédik) ösz. k. 1) Testét finom pöhölyféle szőr lepi be. V. ö. PIH, PIHE. 2) Midőn gyöke a hangutánzó *pih*, am. gyöngébb nemü köhicselés éri el.

MEGPIKKELYÉZ, (meg-pikkelyés) ösz. áth. Pikkelyhez hasonló művel tarkáz valamit. *Megpikkelyesni a hadi sisakot, a harcsi üngöt.* V. ö. PIKKELY.

MEGPIKÓSODIK, (meg-pikósodik) ösz. k. Tréfás nyelven am. megrészegszik, megittasodik. Máskép: *megpityósodik*, *megkotyogósodik* stb. V. ö. PIKÓS.

MEGPILISZNYÉDIK, (meg-pilisznyédik) ösz. k. A székelyeknél am. megpenészedik; különösebben mondják a kenyérről, mikor az hosszas tartás után megpenészülvén, mintegy szőrös forma alakuvá lesz rajta a penész. (Kriza J.). Máskép ugyanott: *Megpirisznyédik, megpimpósodik.*

MEGPILLANT, (meg-pillant) ösz. áth. Pilláit fölemelve észre vesz, és meglát valakit v. valamit. V. ö. PILLANT.

MEGPILLANTÁS, (meg-pillantás) ösz. fn. Cselekvés, vagyis az érzéki tapasztalás azon neme, midőn valamit pillantva látunk meg, és veszünk észre. V. ö. PILLANT.

MEGPILLOGAT, (meg-pillogat) ösz. áth. Pilláit többször fölemelve megtekint valamit, vagy integet valakinek. V. ö. PILLOGAT.

MEGPIMPÓSODIK, (meg-pimpósodik) l. MEGPILISZNYÉDIK.

MEGPIRICSKEL, (meg-piricskel) ösz. áth. Pirics nevü lapiczkával megvereget. *Megpiricskelni a csintalan oskolagyermek tenyerét.*

MEGPIRÍT, (meg-pirít) ösz. áth. 1) Tüznél, lángnál pirosra süt valamit (bevégzetten). *Megpirítani a szalonnát, kenyeret. Megpirítani a rántást.* 2) Megszégyenít, vagyis eszközli, hogy valaki elszégyenelje magát, egyszersmind arcát elfussa a vér. Régiesen *megporít* vagy *megporéjt* alakban am. megpirongat, megfedd. V. ö. PIRÍT.

MEGPIRIZNYÉDIK, l. MEGPILISZNYÉDIK.

MEGPÍRONGAT v. —PIRONGAT, (meg-pírongat) ösz. gyak. áth. Szemrehányások által eszközli, hogy valaki elszégyenelje magát, és arcza elpiruljon. V. ö. PÍRONGAT.

MEGPÍRONGATÁS v. —PIRONGATÁS, (megpírongatás) ösz. fn. A szidásnak, feddésnek azon neme, mely az illető bünösben leginkább a szégyenérzetet törekszik fölgerjeszteni. V. ö. PÍRONGATÁS.

MEGPIROSODIK, (meg-pirosodik) ösz. k. Piros szinüvé leszen. *Némely gyümölcsök megpirosodnak. Szégyenletében megpirosodott az arcza.* V. ö. PIROS.

MEGPIRÚL, (meg-pirúl) ösz. önh. 1) Pergelés által piros szint kap. *Tüzél megpirúl a szalonna, a kenyérszelet.* 2) Szégyen miatt a vér arczába tolúl; máskép: *elpirúl.*

MEGPISZKOL, (meg-piszkol) ösz. áth. Átv. ért. valakinek becsületét rágalommal, gyalázattal illeti, s mintegy erkölcsi piszokkal becsunyítja. *Nyilvános helyen, hirlapban megpiszkolni valakit.* V. ö. PISZKOL.

MEGPISZONYODIK, (meg-piszonyodik) ösz. k. A székelyeknél 1) am. megpiszkosodik, rozsdásodik, penészedik. *Ez a szilva megpiszonyodott.* (Kriza J.). Nálunk szokottabban a gyümölcsről: *megragyásodik* pl. a dinnye; a fü- s fanemüekről: *megrökönyödik.* 2) Ferenczi János szerént kissé megváslik vagy mocskosodik. *Meg sem piszonyodott a köntösöm.*

MEGPISZSZEN, (meg-piszszen) ösz. önh. ‚Pisz'-t mint legkisebb hangot nyilvánít. *Meg ne piszszenj* vagy *meg se piszszenj*, azaz még csak legkisebb hangot se adj (mint ‚meg se moczczanj' am. legkisebb mozdulatot se tégy).

MEGPITLIZ, (meg-pitliz) ösz. áth. Pitlivel, azaz malomszitával a derczés, korpás lisztet megtisztítja.

MEGPOFOZ, (meg-pofoz) ösz. áth. Valakit egy vagy többb pofoncsapással illet, megbüntet, meggyaláz. *A mocskos száju kötekedőt megpofozták.* V. ö. POFOZ.

MEGPOFOZÁS, (meg-pofozás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg megbüntetés, meggyalázás, midőn megpofoznak valakit. V. ö. MEGPOFOZ.

MEGPOMHAD, (meg-pomhad) ösz. önh. A székelyeknél am. megdagad, pl. a ló lába. (Kriza J.).

MEGPONDRÓSODIK, (meg-pondrósodik) ösz. k. Pondrók teremnek meg benne. *Az avas szalonna, a vén sajt, a tüléretl cseresnye megpondrósodik.* Máskép: *megkukaczosodik, megférgesedik.*

MEGPONTOZ, (meg-pontoz) ösz. áth. Pontokkal megjegyez vagy megtarkáz. *Megpontozni némely magánhangzókat. Tintával megpontozni a papirt. Gombestüvel megpontozni az almát.* V. ö. PONT, PONTOZ.

MEGPORCZOGAT, (meg-porczogat) ösz. gyak. áth. Valamely ropogós testet fogaival megrág. *A disznók megporczogatják a makkot, kukoricát. Az evet megporczogatja a mogyorót.* V. ö. PORCZOGAT.

MEGPORCZOSODIK, (meg-porczosodik) ösz. k. Az állati vagy növényi test oly keménységüvé leszen, melyet *porcz*-nak, vagy *porczogó*-nak mondunk. V. ö. PORCZ.

MEGPOREJT, azaz MEGPORÍT, (meg-porít) ösz. áth. Régiesen am. megfed, megpírongat. „Megporejtá a szelet." (Tatrosi codex). Alkalmasint ‚megpirít' szóból módosult, mely mai szokással am. megszégyenít, s régi értelmében megfelel a mai ‚megpirongat' igének, mely mint látjuk, ‚megpirít' szóval egy eredetü; és csakugyan a Debreczeni Legendáskönyvben is ‚pirongat' helyett ‚porongat' áll.

MEGPORHANYÍT, (meg-porhanyít) ösz. áth. Porhanyúvá tesz (bevégzetten). *Megporhanyítani a rostélyost, mielőtt megsütnék.*

MEGPORHANYÚL, (meg-porhanyúl). Porhanyúvá lesz (bevégzetten). V. ö. PORHANYÚ.

MEGPORÍT, l. MEGPOREJT.

MEGPOROZ, (meg-poroz) ösz. áth. Porral meghint valamit. *Megporozni a nedves irást. Megporozni a felsirolt pallót. Megporozni* (lőporral) *az állikakat, a puska serpenyőjét.* V. ö. POROZ.

MEGPOSHAD, (meg-poshad) ösz. önh. Valamely nyirkos test, vagy nedvesség megáporodik, megrohad, és megbüdösödik. *Megposhad a keletlen tészta. Megposhad a mocsáros víz, a megfüledt zöldség, a tisztátalanul tartott hordóbeli káposzta.* V. ö. POSHAD.

MEGPOSHASZT, (meg-poshaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megposhadjon. V. ö. MEGPOSHAD.

MEGPÓZNÁZ, (meg-póznáz) ösz. áth. A baglyát, asztagot, kazalt beléjök szúrt póznákkal megerősíti. Ezen póznák sajátságos neve: *mereklye.*

MEGPÖCZCZED, (meg-pöczczed) ösz. önh. Győr vidékén am. megdagad. A székelyeknél: *megpomhad.*

MEGPÖCZKÖL, l. MEGPÉCZKÉL.

MEGPÖDÖR, MEGPÖDÖRÍT, l. MEGPÉDÉR, MEGPÉDÉRÍT.

MEGPÖK, (meg-pök) ösz. áth. Lásd: MEGKÖP.

MEGPÖKDÖS, (meg-pökdös) ösz. gyak. áth. l. MEGKÖPDÖS.

MEGPÖRGÖL v. MEGPÖRKÖL, l. MEGPÉRGÉL.

MEGPÖRÖL, (meg-pöröl) ösz. áth. l. MEGPÉRÉL.

MEGPÖRZSÖL, l. MEGPÉRZSÉL.

MEGPÖSÖL, l. MEGPÉSÉL.

MEGPÖTKÖD, (meg-pötköd) ösz. áth. Megböködik, megszurdal. V. ö. PÖTKÖD.

MEGPÖZSDÜL, l. MEGPÉZSDÜL.

MEGPRÉMÉZ, (meg-préméz) ösz. áth. Valamely ruhára prémet varr. *Megprémezni a mentét. Nyusztbőrrel megprémezni a bundát.* V. ö. PRÉM.

MEGPRÉSÉL, (meg-présél) ösz. áth. Préssel megnyomdos, meglapít. *Megpréselni az asztalruhákat.*

MEGPRÓBÁL, (meg-próbál), ösz. áth. 1) Valamit a végett teszen, hogy megtudja, miként sikerül, ha czélirányos-e vagy nem. *Megpróbálom, ha fel tudok-e mászni ezen fára. Próbáljuk meg az uj kocsit, hogyan jár. Az uj gépet megpróbáltam, s jónak találtam.* Tisztább magyarsággal: *megkisért.* 2) Különösen valamit merény gyanánt teszen. *Ezt meg ne próbáld* (ezt ne merészeld) *tenni.* 3) Valamit más módon mint igazat, megmutat, bebizonyít. *A számadás, számvetés pontosságát, hibátlanságát megpróbálni,* pl. ha kivonásban a kivont részt (különbözetet) azzal, mely az egészből kivonandó volt, ismét öszveadjuk, mi által ismét az egésznek kell elétünnie.

MEGPRÓBÁLÁS, (meg-próbálás) ösz. fn. Cselekvés, mely által megpróbálunk valamit. V. ö. MEGPRÓBÁL.

MEGPRÓBÁLKOZIK, (meg-próbálkozik) ösz. k. Valakivel v. valamivel megmérközik, azaz próbára teszi, ha bir-e oly erővel, mely az ellenerőt legyőzni képes legyen. *Ily emberrel, mint te, akár hárommal megpróbálkozom.*

MEGPUFÁL, l. MEGPUFOL.

MEGPUFOGAT, (meg-pufogat) ösz. gyak. áth. Gyakori *puf* hangu ütéssel megver valakit v. valamit. *Megpufogatták a hátát.*

MEGPUFOL, (meg-pufol) ösz. áth. *Puf* viszhangu ütleggel megver, megdönget. *Megpufolták rajta a ködment.*

MEGPUHÍT, (meg-puhít) ösz. áth. Valamely kemény testet ütés, nyomás, áztatás, főzés stb. által puhává tesz. *Sulyokkal megpuhítani a rostélyost. Szalmában megpuhítani a vaczkort. Forró lúgban megpuhítani a nyers taplót. Nyomkodva megpuhítani a viaszt.* Átv. ért. *valakit megpuhítani,* am. igen megdöngetni.

MEGPUHÚL, (meg-puhúl) ösz. önh. Keménységét, szivósságát elvesztvén, puhává leszen. *Főzés által megpuhúl a hús. Állásban szalma között megpuhul a vacskor.* V. ö. PUHA.

MEGPUKKAN, (meg-pukkan) ösz. önh. Mondják levegővel, vagy nedvvel tölt vékony héjú, vagy bőrü testekről, midőn *puk*-féle tompa hangon megrepednek. *Megpukkan a felfútt hólyag, duda. Megpukkan az öszvenyomott tojás, szilva.* Átv. ért. alkalmazzák igen haragos emberre is. *Úgy mérgelődött, majd megpukkant.*

MEGPUKKANT, (meg-pukkant) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megpukkanjon. V. ö. MEGPUKKAN.

MEGPÚPOSODIK, (meg-púposodik) ösz. k. Púpossá lesz (bevégzetten).

MEGPURHÁSODIK, (meg-purhásodik) ösz. k. Kizárólag csak fákról mondják, midőn beleik megrohadnak, s porhanyókká lesznek. *A vén fűzek rendesen megpurhásodnak.* V. ö. PURHA.

MEGPUSZTÚL, (meg-pusztúl) ösz. önh. Régiesen am. megfosztatik. „Magzatomtól megpusztulok.“ (Nádor-codex). A régieknél az —*ul*, —*ül* végzetü önható ige gyakran még —*tat*, —*tet* külszenvedő képzőt is veszen föl. „Menden ország önön benne megoszlatott, megpusztóltatik“ (desolabitur).

MEGPÜFÖL, (meg-püföl) Lásd: MEGPUFOL.

MEGRABLÁS, l. MEGRABOLÁS.

MEGRABOL, (meg-rabol) ösz. áth. Ingó vagyonától erőszakkal megfoszt valakit. *Az utonállók megrabolták az utasokat.*

MEGRABOLÁS, (meg-rabolás) ösz. fn. Erőszakos cselekvés, midőn valakit megraboltnak. V. ö. MEGRABOL.

MEGRÁCSKOTOL, (meg-rácskotol v. —rácskál) ösz. áth. A székelyeknél am. megrágcsál. (Kriza János).

MEGRÁG, (meg-rág) ösz. áth. Valamely testet fogaival apró részekre öröl, vagy meglikgat, megron[t]

gál. *Megrágni a száraz kenyeret. A kutya megrágja a csontot. Az egerek megrágják a szalonnát. A szú megrágja a fát.* Átv. ért. népiesen szólva, am. valamit jól megfontol, minden oldalról megforgat. *Rágd meg előbb a szót, azután mondd ki* v. *pökd ki.* (Km.). *Rágjuk meg jól a dolgot.* Van ily közmondás is : *megrágta a szíjat,* azaz nem tartotta szavát.

MEGRAGAD, (1), (meg-ragad) ösz. áth. Valamit hirtelen és erősen megfog. *Megragadni a tolvajt. Megragadni a szilaj ló kantárát.*

„Ottan megragadja kezén szerelmesét,
Jó lovára veszi, és kimenni siet."
Zrinyi.

Átv. ért. a kedélyt s nemesebb érzést hatásteljesen megindítja, megkapja. V. ö. RAGAD áth.

MEGRAGAD, (2), (mint föntebb) ösz. önh. Szurkos, enyves, lépes, s hasonló test egy másikhoz tapadva marad. V. ö. RAGAD önh.

MEGRAGADÓ, (meg-ragadó) ösz. mn. Aki vagy ami megragad. Átv. ért. az érzést átható, megindító.

MEGRAGAL, (meg-ragal) ösz. áth. Szájig érő vizet lábhegyen általgázol. *Próbáld, megragalhatod-e a vizet* (szegedi szó), azaz eléred-e láboddal a fenekét (mintegy : megragaszkodhatol-e láboddal a fenekébe).

MEGRÁGALMAZ, (meg-rágalmaz) ösz. áth. Rágalommal megszólni, megbecstelenítni, meggyalázni akar valakit. V. ö. RÁGALOM.

MEGRAGASZOL, (meg-ragaszol) ösz. áth. Ragasszal megken, behúz valamit. *Enyvvel, szurokkal, csirizzel megragaszolni bizonyos testeket.*

MEGRAGASZT, (meg-ragaszt) ösz. áth. Ragasszal bizonyos testhez köt valamit, vagyis két vagy több testet öszvecsatol. *Megragaszolni a bekötött könyv sarkát. Enyvvel megragaszolni az asztalosműveket.* V. ö. RAGASZ.

MEGRÁGCSÁL, (meg-rágcsál) lásd : MEGRÁGDOS.

MEGRÁGDOS, (meg-rágdos) ösz. gyak. áth. Folytonosan, vagy gyakran rágva megrongál, vagy részekre morzsol, tördel stb. valamely testet. *A molyok megrágdossák a ruhákat. A nyulak télen megrágdossák a gyönge csemetéket.* V. ö. RÁGDOS.

MEGRÁGICSÁL, (meg-rágicsál) l. MEGRÁGDOS.

MEGRAGYÁSODIK v. MEGRAGYÁDZIK, (meg-ragyásodik v. —ragyádzik) ösz. k. Ragyássá lesz (bevégzetten) ; különösen mondják némely gyümölcsről s gabonáról. V. ö. RAGYA.

MEGRAJZIK, (meg-rajzik) ösz. k. Mondják méhekről, midőn rajt eresztenek. V. ö. RAJ.

MEGRAK, (meg-rak) ösz. áth. 1) Valamely járművet holmi jószággal megterhel. *Megrakni a hajót gabonával, a szekeret szénával.* 2) Bizonyos helyet valamivel megtölt. *Megrakja a zsebét pénzzel. A várat megrakták őrsereggel és eleséggel.* 3) Átv. ért. valakit jól megszid, vagy jól megver. 4) Szintén átv. ért. *megrakni a táncot,* am. legényesen, tombolva megjárni, megropni.

MEGRAKODIK, (meg-rakodik) ösz. k. Szállítás végett bizonyos terhet valamely járműre vagy baromra föltetéz, vagy saját hátára, vállaira vesz. *A szénahordó béresek már megrakodtak. Ha az egyik hajón megrakodtatok, fogjatok a másikhoz.* V. ö. RAKODIK.

MEGRÁMÁZ, (meg-rámáz) ösz. áth. Rámával, azaz kerettel ellát valamit. *Megrámázni a képeket, tükröket.*

MEGRÁNCZIGÁL, (meg-ránczigál) ösz. áth. Ránczigálva megmozgat, meghúzgál valamit vagy valakit.

MEGRÁNCZOL, (meg-ránczol) ösz. áth. Bizonyos testet ránczokba húz, ránczba szed. *Megránczolja a homlokát,* illetőleg, homloka bőrét. *Megránczolni a szoknyát, gatyát, ing ujjait.* V. ö. RÁNCZ.

MEGRÁNCZOSODIK, (meg-ránczosodik) ösz. k. Ránczokba zsugorodik, megredősödik. *Megránczosodik a bőre.*

MEGRÁNDÍT v. —RÁNDIT, (meg-rándít) ösz. áth. Hirtelen alkalmazott, de nem nagy erővel megmozdít valamit. *Megrándítani valakinek köntöse szélét.* Különösen, az állati testnek csuklóit egy kevessé, vagy kis időre rendes helyzetökből kimozdítja. *Félre lépvén megrándította bokában a lábát.* V. ö. RÁNDÍT.

MEGRÁNDÚL v. —RÁNDUL, (megrándúl) ösz. önh. Hirtelen, de nem nagy erejü megkapás által hélyéből kimozdúl valami. Különösen, mondják az állati test csuklóiról, midőn némi erőszak következtében kicsuklanak. *Feldüléskor megrándult vállban a karja.* V. ö. RÁNDÚL.

MEGRÁNGAT, (meg-rángat) ösz. gyak. áth. Gyakran rántva megingat, megmozgat valakit v. valamit. *A veszekedők megrángatják egymást. A gyermekek ütőkeit megrángatni.* V. ö. RÁNGAT.

MEGRÁNKODIK, (meg-ránkodik) ösz. k. Megrázkodik; mondják különösen a gyermekről. Székely szó. (Ferenczi J.).

MEGRÁNT, (meg-ránt) ösz. áth. 1) Hirtelenül maga felé von valakit v. valamit. *Megrántani a küzdő társat. Megrántani a szilaj ló száját. Megrántani a szekeret.* 2) A testnek valamely csuklóját rendes helyzetéből kimozdítja. *Emelésben megrántotta a karját.* 3) Átv. ért. valakit bizonyos szolgálatért tulságosan megfizettet. *Némely nagy városi pinczérek megrántják a vendégeket.*

MEGRÁSPOL, (meg-ráspol) ösz. áth. Ráspoló nevü vas eszközzel megsimít, megegyenget, megvékonyít valamit. *Megráspolni a szeget, a ló körmét.* V. ö. RÁSPOL.

MEGRÁZ, (meg-ráz) ösz. áth. Erősen ideoda vonogatva meginogtat, megreszkettet, megremegtet valakit v. valamit. *Megrázni a fát,* hogy gyümölcse lehulljon. *Megrázni a csömörös embert. Erősen megrázta öt a hidegláz. Mérgében megrázta a fejét. Gergely megrázta a szakállát,* am. Gergely napján hó esett.

Az oroszlán megrázza serényét. A göröngyös út megrázza a kocsit. A rosz paripa megrázza a lovagot. V. ö. RÁZ.

MEGRÁZKÓDIK, (meg-rázkódik) ösz. belsz. Belső részeinek hevesebb, élénkebb mozgása miatt egész valója megrendűl, mi kivált akkor történik, ha a kedélyt hirtelenül valamely kedvetlen érzés, vagy indulat lepi meg. *Nagy ijedéskor, elborzadáskor, megundorodáskor megrázkódni. Didergő hidegben megrázkódni. Valamely kegyetlenség láttára megrázkódni.* V. ö. RÁZKÓDIK.

MEGRÁZÓDÁS, (meg-rázódás) ösz. fn. Szenvedő állapot, midőn valaki vagy valami megrázódik. A *megrázkódás*-tól abban különbözik, hogy ez tartósabb vagy erősebb, amaz egyszerűbb megrázásra vonatkozik.

MEGRÁZKÓDTAT, (meg-rázkódtat) ösz. mivelt. Eszközli, hogy valaki v. valami megrázkódjék. *A hidegláz megrázkódtatja a beteget. A rémülés megrázkódtat bennünket.*

„Im, a hatalmas jött, és ráütött,
Sulyos csapása megrázkódtatá
A tompa bálványt."

Vörösmarty, Árpád ébredése.

MEGRÁZÓDIK, (meg-rázódik) ösz. belsz. Első megindulásnál fogva egyes remegésbe, reszketésbe jön. *A tüsokádó hegy körül megrázódik a föld.* A régieknél az —*ódik* végzetü ige gyakran még —*tat* külszenvedő képzőt is vesz magához. „Menden, ki esendik a kőre, megrázottatik" (megrázódtatik — conquassabitur. Tatrosi codex). V. ö. RÁZÓDIK.

MEGRÁZOGAT, (meg-rázogat) ösz. gyak. áth. Gyakran, vagy ismételve, vagy többeket megráz. *Megrázogatni a szilvafákat. Megrázogatni a töltött zsákokat. Megrázogatni a nyomtatott szalmát. Megrázogatni rostában a gabonát.* Átv. ért. képességének megvizsgálása végett kikérdez. V. ö. MEGRÁZ.

MEGREBBEN, (meg-rebben) ösz. önh. 1) Rebbenve megpezsdül, pl. a szív, az örömtől. 2) Hirtelen de csak kis mértékben megfélemül. 3) A viselős aszszonynak méhében a magzat legelsőbben megmozdúl. (Tájszótár).

MEGREDDEN, régiesen am. *megretten*; l. ezt.

MEGREDVESÉDIK, (meg-redvesédik) ösz. k. Kizárólag fa- és csontnemü testekről mondják, midőn megromlanak, megporhásodnak. *Megredvesedik a vén fűz, a rosz fog.* V. ö. REDVES.

MEGRÉFEL l. MEGRŐFÖL.

MEGREGÉZ, (meg-regéz) ösz. áth. Valaminek napját (reggelét) meghatározza. *Megregezni a találkozás napját.* Kevessé ismert szó.

MEGREKED, (meg-reked) ösz. önh. Valamely csőféle nyilás vagy üreg betömődik. *Megreked a pipaszár, a csatorna, a kútcső. Megreked a torok,* midőn bedagad, s a lélekzést nehezíti, vagy megakadályozza. *Megreked a szék,* midőn valaki szükségét nem végezheti. *Megreked a viseletcső.* V. ö. REKED.

MEGREKESZT, (meg-rekeszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megrekedjen, vagyis valahol benrekedjen. Ma szokottabban *elrekeszt.* Régebben *a várat megrekeszteni* annyit tett, mint körülvenni, körülfogni (t. i. hadi erővel), megszállani. „Minthogy Tokaj várában benne az ellenség, végezte azt az ország, hogy azokat Zemplin, Szabolcs és Ungh vármegyék, azon vármegyékben lakozó urak segétségével rekeszszék megh." (Bocskay-féle szerencsi országgyülés határozata 1605-ben).

MEGREKKEN, (meg-rekken) ösz. önh. l. MEGREKED.

MEGREKKENT, (meg-rekkent) ösz. áth. Észre nem véve valakit erősen megüt pl. karóval vagy bottal. Székely szó. (Incze József).

MEGRÉMÍT v. —RÉMIT, (meg-rémít) ösz. áth. A képzelődésben legnagyobb foku félelmet, rettegést gerjeszt. *Bizonyos halál által megrémíteni valakit.* Itt a *meg* felváltható *el* igekötővel. V. ö. RÉMÍT.

MEGRÉMLIK, (meg-rémlik) ösz. k. A képzelődésnek rémképen feltünik valami, s azonnal elmulik.

MEGRÉMŰL v. —RÉMÜL, (meg-rémül) ösz. önh. Képzelődésében legnagyobb foku félelem és rettegés támad. *A gyilkosok láttára megrémülni.*

„A kutyáktól üldöztetve
A megrémült vad fut-fut."

Kisfaludy S.

V. ö. RÉMŰL.

MEGRENDÉL, (meg-rendél) ösz. áth. Megparancsolja, vagy intézkedést tesz, hogy valami bizonyos helyen és időben meglegyen, elkészüljön, elküldessék, általában megtörténjék. *A hadsereg számára kellő mennyiségü lisztet, bort, húst, ruhát megrendelni. A kereskedőnél bizonyos árukat megrendelni.* V. ö. RENDÉL.

MEGRENDÉLÉS, (meg-rendélés) ösz. fn. Parancsolás, meghagyás, vagy intézkedés, mely szerént megrendelünk valamit. V. ö. MEGRENDÉL.

MEGRENDÉLVÉNY, (meg-rendélvény) ösz. fn. Megrendelő levél.

MEGRENDÍT v. —RENDIT, (meg-rendít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami rengjen, azaz erős, rázkódó mozgásba jöjön. *A mennyköcsapás megrendíti az ablakokat, ajtókat. A rohanó lovagok megrendítik a földet.* Átv. ért. a kedélyt rendkivüli mozgásba hozza, vagy az akarat szilárdságát megingatja. *Ily veszély képes megrendíteni a bátrabb férfit is.* V. ö. RENDÍT.

MEGRENDÍTÉS v. —RENDITÉS, (meg-rendítés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg hatás, benyomás, mely valakit vagy valamit megrendít. V. ö. MEGRENDÍT.

MEGRENDŰL v. —RENDÜL, (meg-rendül) ösz. önh. Nagyobbféle erő és megrázás következtében rengővé leszen valamely szilárd állásu test. *Az ágyulövésre megrendülnek az épületek. Idvezítőnk halá-*

lakor megrendült a föld. Átv. ért. *megrendül az ember*, midőn akaratán, szilárdságán, elhatározásán erőszak történik, s mintegy ingadozni kezd.

MEGRENDŰLÉS v. —RENDÜLÉS, (meg-rendülés) ösz. fn. Állapot, midőn valami v. valaki megrendül. *A föld megrendülését több mérföldnyi távolságra érezték.* V. ö. MEGRENDŰL.

MEGRENGET, (meg-renget) ösz. gyak. áth. Eszközli, hogy folytonosan, vagy ismételve, vagy gyakran rengjen valami. *Az ágyulövések megrengetik a falakat. Az erős zivatar megrengeti a fákat.* V. ö. RENGET.

MEGREPED, (meg-reped) ösz. önh. Valamely szilárd szerkezetű vagy rostú, vagy szövetű test részei között rés támad, vagyis az illető részek erőszakosan elválnak egymástól. *Megrepednek a falak. Megreped a száraz fa, a deszka. Megreped a kétfelé tépett vászon, posztó. Úgy ráhúztak, hogy megrepedt a bőre. Olyan kövér, majd megreped. Megreped a szivem.* V. ö. REPED.

MEGREPEDÉS, (meg-repedés) ösz. fn. Állapot, midőn valamely test megreped. V. ö. MEGREPED.

MEGREPEDÉZ, (meg-repedéz) ösz. gyak. önh. Több helyen, vagy egymásután több megreped. *A rossul épített falak megrepedeztek. Nagy szárazságban az agyagos föld megrepedez. Sok nedvességtől megrepedez némely dinnye.* V. ö. MEGREPED.

MEGREPESZT, (meg-repeszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megrepedjen. *A mennyköcsapás megrepeszti a legvastagabb tölgyet is. Az ökör bőrét megrepeszlette a szijostor.*

„E két szem is a lelkeket
Tüzével úgy epeszti,
Elszárítja a kedveket
S a szivet megrepeszti.“

Kisfaludy S.

V. ö. MEGREPED.

MEGRÉSTÍT, (meg-réstít) ösz. áth. Okot ad rá, hogy valaki v. valami restté legyen. *Megrestíteni a cselédet. Megrestíteni a lovat.* V. ö. RÉST.

MEGRÉSTŰL, (meg-réstül) ösz. önh. Egészen restté leszen. *Sok heverésben megrestül az ember.* V. ö. RÉST.

MEGRÉSZEGÉDIK, (meg-részegédik) ösz. k. l. MEGRÉSZEGSZIK.

MEGRÉSZEGÍT, (meg-részegít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki részeggé váljék. *Borral, serrel, pálinkával megrészegíteni valakit.* V. ö. RÉSZEG.

MEGRÉSZEGÍTÉS, (meg-részegítés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg itatás, mely által részeggé tesznek valakit.

MEGRÉSZEGSZIK, (meg-részegszik) ösz. k. Szeszes italtól, vagy valamely bódító szertől részeggé lesz. *Némely ember egy pohár bortól is megrészegszik. Erős dohánytól megrészegedni.* V. ö. RÉSZEG.

MEGRÉSZEGŰL, (meg-részegül) ösz. önh. l. MEGRÉSZEGSZIK.

MEGRESZEL, (meg-reszel) ösz. áth. Ráspolylyal vagy ilyféle eszközzel valamely kemény testet megdörzsöl, hogy egy része elhulljon, hogy elporlódjék, vagy hogy simább, hegyesebb, élesebb legyen. *Megreszelni a ló körmét. Megreszelni a kulcs szakállát. Megreszelni a fürészt. Megreszelni a füstölt turót, a tormát, a tésztát.* Átv. ért. *megreszelni a farát*, am. ideoda fintorgatni; *megreszelni a táncsot*, am. farfintorgatva táncolni. V. ö. RESZEL.

MEGRESZKEDTET, MEGRESZKETTET, (meg-reszkedtet v. —reszkettet) ösz. mivelt. Eszközli, hogy valaki v. valami reszkedővé legyen. *A félelem, hideglás megreszkedteti a testet.* V. ö. RESZKED.

MEGRETTEN, (meg-retten) ösz. önh. Oly ijedés lepi meg, melyet váratlan és nagyobb veszély szokott okozni, s melytől a kedély és test erősebben megrázkódik. *Tüzlármára, éjjeli riadóra megrettenni.* A Tatrosi codexben: *megredden.* „És legottan mend a nép Jézus (*t* nélkül) látván megijede és megreddene“ (expaverunt). V. ö. RETTEN.

MEGRETTENÉS, (meg-rettenés) ösz. fn. Véletlen veszély által okozott nagyobb foku megijedés, mely a kedélyt és testet megrázza. V. ö. RETTEN.

MEGRETTENT, (meg-rettent) ösz. áth. Kedélyt és testet megrázó, nagyobbféle ijedésbe hoz valakit. *A hirtelen szélvész megrettenti a hajósokat. A véletlentül elébukott fenevad megrettenti az utast.* V. ö. RETTENT.

MEGRETTENTÉS, (meg-rettentés) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva bizonyos veszély vagy veszélyt hozó lény megrettent valakit. V. ö. MEGRETTENT.

MEGREVED, (meg-reved) ösz. önh. Különösen fákról mondjuk, midőn a nedvesség miatt megromlanak, megrohadnak, s megpurhásodnak. *A vízbe dőlt fák megrevednek.* l. REVED.

MEGREVESÉDIK, (meg-revesédik) ösz. k. V. ö. MEGREVED.

MEGREZGET, (meg-rezget) ösz. gyak. áth. Húrféle, vagy bizonyos lemeznemü testeket rezgeni készt. *Megrezgetni a hegedü, a czimbalom húrjait. Megrezgetni a rézlemezt. Megrezgetni az ablaküveget.* V. ö. REZEG.

MEGREZZEN, (meg-rezzen) ösz. önh. 1) Ijedtében egy kevessé megrázkódik, vagy valamely véletlen hatásra akaratlanul mozgásba jönnek érző inai. *Sötétben valamely látványra megrezzenni. Megrezzen a vadász, ha hirtelen felugrik előtte a vad.* 2) Mondjuk holmi vékonyabb rugalmas testekről vagy lemezekről, vagy növényekről, midőn gyöngébben és hirtelenül megrázkódnak. *Megrezzen az ujjal illetett húr. Megrezzen az ablak üvege, ha közelében lönek. Megrezzen a fa levele.* V. ö. REZZEN.

MEGREZZENT, (meg-rezent) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki v. valami megrezzenjen. *Megrezzenteni a gyümölcsfa körül ólálkodó szuhancsokat. Kereplővel megrezzenteni a kártevő madarakat.* V. ö. REZZENT.

MEGREZZENTÉS, (meg-rezzentés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit vagy valamit megrezzentenek.

MEGRIAD, (meg-riad) ösz. önh. 1) Valamely erősebb hangu fuvó vagy verő hangszer megszólamlik. *Megriad a kürt, a tárogató, a trombita. Megriad a tábori dob.*

„Reggeli éhomra falatozván máskor,
Megriad a kürtsző, első harapáskor."

Arany, Buda halála.

2) Hirtelen megijed, vagy megrezzen. *A vészharang szavára megriadni.* 3) A Balaton mellékén mondják a jégről, midőn nagy ropogással megreped, s az ilyetén repedék neve *riadó* v. *riadás.* V. ö. RIAD.

MEGRIASZT, (meg-riaszt) ösz. áth. 1) Valakit megijeszt, s hirtelen megrázkódásra, felugrásra, vagy épen futásra készt. 2) Erős dorgáló hangon megfedd. 3) Ijesztés által megfutamít. V. ö. RIASZT.

MEGRIBÁL, (meg-ribál) ösz. áth. Valakit keményen megrángat, meghurczol, öltözetét is róla leszakgatva, ide s tova megtépász. Székely szó. (Szabó Elek, Ferenczi János).

MEGRIBASZT, (meg-ribaszt) ösz. áth. Tájdivatosan am. megriaszt, azaz megijeszt.

MEGRÍKAT, (meg-ríkat) ösz. áth. Eszközli, hogy valaki rívásra fakadjon. *Érzékeny beszéddel megríkatni a halotti gyülekezetet. A gyermeket megríkatni.* V. ö, RÍ, RÍKAT.

MEGRIKKAN, (meg-rikkan) ösz. önh. Erős rivó hangon elkiáltja magát. *Megrikkan a kényes gyermek, ha bántják. Megrikkan a rigó. Megrikkannak a malaczok.* V. ö. RIKKAN.

MEGRÍMÉL, (meg-rímél) ösz. áth. A versek vég szótagjait úgynevezett rímekre szedi. *Megrímelni a szökő és lejtő verseket.* V. ö. RÍM.

MEGRIOGAT, (meg-riogat) ösz. áth. Tájdivatosan am. megriaszt (2] alatt), azaz kemény hangon megfedd.

MEGRIPACSOSODIK, (meg-ripacsosodik) ösz. k. Ripacsossá lesz (bevégzetten). V. ö. RIPACSOS.

MEGRISZÁL, (meg-riszál) ösz. áth. Riszálva megmozgat.

MEGRITKÍT v. —RITKIT, (meg-ritkít) ösz. áth. 1) A sürü növésü testek közől többet kiirt, kivág, kiszakaszt, stb. s ez által hézagokat hagy közöttök. *Megritkítani az erdőben a fákat. Megritkítani a fák ágait. Megritkítani a kukoriczát. Megritkítani a hajat.* 2) Bizonyos sokaságnak számát megkevesbíti, közbenközben elvesz belőle. *Megritkítani a szekrényben álló könyveket.* 3) Valamely sürü testet nedvvel föléreszt és higabbá tesz. *Fölöntött lével megritkítani a rántást.* V. ö. RITKA.

MEGRITKÚL v. —RITKUL, (meg-ritkúl) ösz. önh. Előbbi sürű állapota megszünik. *Megritkúl az erdő, ha több helyen vágják. Megritkúl a haj, midőn hullani kezd. Esőben megritkúl a szivos sár.* Néha am. megkevesedik, előbbi száma megfogy. *Hol sok a vadász, ott megritkúlnak a vadak.*

MEGRIVOGÁT, (meg-rivogat) ösz. áth. Valakire vagy valamire gyakran rárival; vagy azt rárivalva fenyegeti.

MEGRIZÁMODIK v. —RIZZAMODIK, (megrizámodik v. —rizzamodik) ösz. k. Ha valaki hirtelen megijed némi nem vélt okból s mintegy borzadás futja el tagjait, mondják: *megrizámodott* vagy *rizzamodott. Megrisámodtak* (v. rizzamodtak) *a lovak* am. hirtelen megijedtek. Székely szó. (Kriza J. Gyarmathy S.). Nálunk: *megreszen*, s gyökei mindkettőnek, mint látjuk, egyezők: *res, ris.*

MEGRÓ, (meg-ró) ösz. áth. Valamely kemény testen jegy gyanánt metszést tesz. *Megróni a kapubálványon az árvíz magasságát. Megróni a vágásra szánt erdei fákat. A gerendát ölenként megróni.* 2) Valakire bizonyos adót vet ki, melyet hajdan úgynevezett rovásra szoktak följegyezni. *Mátyás király többször megrótta a nemességet.* 3) Megfedd, megdorgál valakit. *Balgatag tetteért keményen megrótták őt.* V. ö. RÓ.

MEGRÓDAL, (meg-ródal) ösz. áth. Megrovátkol, rovólag megvagdal valamit. *Faragás előtt megródalni a fenyüszálakat.*

MEGROHAD, (meg-rohad) ösz. önh. Mondjuk leginkább állati és növényi testekről, midőn akár belső, akár külső nedv által romlásnak indulnak, részeik feloszlanak, s rendesen megbüdösödnek. *Megrohad a sózatlan és melegen tartott hús. Megrohad a gyümölcs. Megrohad a nedvesen összerakott széna, szalma.* V. ö. ROHAD.

MEGROHADÁS, (meg-rohadás) ösz. fn. Bizonyos nedvek, és nedves, nyirkos testek azon állapotváltozása, midőn megrohadnak.

MEGROHAN, (meg-rohan) ösz. áth. Hirtelen és teljes erőszakkal megtámad valakit. *Az utonállók lesből megrohanták az utasokat. A táborban alvó sereget véletlenül megrohanni.* Különösen, valamely zárt, erősített helyet hadi erővel megtámad. *Megrohanni a sáncokat, várfalakat.* V. ö. ROHAN.

MEGROHANÁS, (meg-rohanás) ösz. fn. Hirtelen és teljes erőszaku megtámadása valakinek vagy valaminek. V. ö. ROHANÁS.

MEGROHASZT, (meg-rohaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megrohadjon. *Egyik rohadt gyümölcs megrohasztja a másikat.* V. ö. MEGROHAD.

MEGROJTOZ, (meg-rojtoz) ösz. áth. Rojtokkal ékesít, kiczifráz valamit. *Megrojtozni a csizmaszárt, a gatya szárát. Megrojtozni a nyakkendőt.* V. ö. ROJT.

MEGROKKAN, (meg-rokkan) ösz. önh. 1) Valamely épület romlásnak indulva alább száll. 2) Mondjuk emberről, midőn akár agg kora, akár más okok miatt meggyöngül, s ereje megcsökken. Hasz-

náltatik lóról is, midőn lábai megromlanak. *Megrokkant a ló eleje.* V. ö. ROKKAN.

MEGROKKANT, (meg-rokkant) ösz. áth. Eszközli hogy valami megrokkan. V. ö. MEGROKKAN. A régieknél különösebben am. megront, megroncsol. „Krisztina kedeglen a kerekre kötöztetvén, es mikor forgattatnék a kerèk, minden testét megrokkantá.“ (Sz. Krisztina élete, kiadva Toldy F-től a Debreczeni Legendáskönyv végén).

MEGROMLÁS, (meg-romlás) ösz. fn. Szenvedő állapotváltozás, midőn megromlik valami. V. ö. MEGROMLIK.

MEGROMLIK, (meg-romlik) ösz. k. Mondható akármely testről, midőn épsége, jósága, czélirányos volta, akár belső feloszlás, akár külső erőszak következtében megszűnik. *Megromlik az elhagyott épület. Megromlik a tisztátalanul kezelt bor.* A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. ROMLIK, és MEGROMOL.

MEGROMLOTTSÁG, (meg-romlottság) ösz. fn. Tulajdonsága valaminek, mely megromlott állapotra mutat. Különösen, erkölcsi értelemben am. erkölcstelenség, feslettség.

MEGROMOL, (meg-romol) ösz. önh. Némileg önhajlamból, mint szabad személy, rosz erkölcsöt vagy erkölcsöket veszen föl. *Nagy városokban sok könnyelmü fiatal ember megromol.*

MEGRONCSOL, (meg-roncsol) ösz. áth. Apró romokra, rongyokra szakgat, tép; vagy minden izeiben, részeiben megzúz, megtör valamit. *Megroncsolni a ruhát. Lábszárát megroncsolta a kerék.* V. ö. RONCSOL.

MEGRONGÁL, (meg-rongál) ösz. gyak. áth. Többször elkövetett erőszak által, vagy több részeiben, többfelől megront valamit, azaz épségében, jóságában, czélirányos voltában kárt teszen. *Részegeskedés által megrongálni az egészséget. A kecskék megrongálják az erdőt. A fergeteg megrongálja a háztetőt. A köves föld megrongálja a szántóvasat.* V. ö. RONGÁL.

MEGRONT, (meg-ront) ösz. áth. Ami akár anyagi, akár erkölcsi, akár szellemi értelemben ép, jó, czélirányos volt, azt a maga nemében roszszá teszi. *A sok eső megrontja az utakat. Az éretlen gyümölcs megrontja a gyomrot. Az erkölcstelen példák megrontják az ifjak szivét.*

„Szép termet, rózsaszínt mutató ábrázat,
Bíbor, bársony, selyem, s aranyos ruházat
Megrontott sok ifjat, nem kettőt sem százat.“
Ányos Pál.

„Rontsd meg őket együtt nagy kevélységökkel.“
Zrinyi.

Népies vélemény szerént, midőn azt mondják valakiről, hogy *megrontották*, ennek értelme az, hogy úgy hitt babonaság által testi vagy lelki nyavalyát okoztak neki. *Megrontották a boszorkányok.*

„A kis leány dáma már,
Az anyja meg boszorkány,
Mind a kettő megront már.“
Népdal.

V. ö. RONT.

MEGRONTÁS, (meg-rontás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg törekvés, működés, erőszakolás stb. mely valakit vagy valamit megront. V. ö. MEGRONT.

MEGRONTOTT, (meg-rontott) ösz. mn. Ami ép, jó, czélirányos voltában, tulajdonságában kárt szenvedett. *Víz által megrontott töltések. Megrontott erkölcsü nép Vélt boszorkányok által megrontott ember.* V. ö. MEGRONT.

MEGROPOGTAT, (meg-ropogtat) ösz. gyak. mivelt. Eszközli, hogy valamely kemény test ropogjon. *Fogakkal megropogtatni a diót, mogyorót. Csuklókban megropogtatni a csontokat. Lábakkal megropogtatni a keményre fagyott havat.* V. ö. ROPOG.

MEGROPPAN, (meg-roppan) ösz. önh. Erős *rop* hangot adva meghajlik vagy megmozdúl, a nélkül, hogy egészen eltörnék. *Az emelőrúd megroppant. A terhes szekér alatt megroppant a híd. A csömörös ember háta megroppan, midőn megrázák. A tengely nemcsak megroppant, hanem el is törött. Fogai között megroppant a dió, a darakö.* V. ö. ROPPAN.

MEGROPPANT, (meg-roppant) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megroppanjon.

MEGROSTÁL, (meg-rostál) ösz. áth. Valamely szemes jószágot, vagy kövecset, homokot stb. rostában megtisztít. *Megrostálni a malomba való búzát. Farostával megrostálni a polyvás ocsút.* Átv. ért. valamely észmüvet, vagy erkölcsi tettet megitél, minden oldalról meghány. E kifejezés prózai hasonlatosságon alapúl, miért csak alsóbb irásmódban van helye.

MEGROSTÉLYOZ, (meg-rostélyoz) ösz. áth. Rostélylyal megerősít valamit. *Megrostélyozni az ablakokat.*

MEGROSTOL, (meg-rostol) ösz. áth. Lőrincz Károly szerént a kapnikbányai szójárásban am. az érczet megpörköli. Alkalmasint a német ‚rösten‘-ből módosult.

MEGROSTOSODIK, (meg-rostosodik) ösz. k. Rostossá válik (bevégzetten). V. ö. ROSTOS.

MEGROSZABBÍT, (meg-roszabbít) ösz. áth. Valamit roszabbá tesz, mint aránylag előbb volt. *Megroszabbítani a foglyok sorsát.* V. ö. ROSZ.

MEGROSZABBORIK, (meg-roszabbodik) ösz. k. Roszabbá leszen, mint előbb volt. *A beteg állapota megroszabbodott. Ezen vásott fiu nem hogy megjavult volna, hanem inkább megroszabbodott.*

MEGROTHAD; MEGROTHASZT, l. MEGROHAD; MEGROHASZT.

MEGROVÁS, (meg-rovás) ösz. fn. Cselekvés, midőn valamit vagy valakit megrónak.

MEGROVÁTKOZ, (meg-rovátkoz) ösz. áth. Valahová rovátkot vagy rovátkokat bevés.

MEGROZZAN, (meg-rozzan) ösz. önh. Mondják épületről, és épületféle járművekről, pl. hajóról, sze-

kérről, midőn megromlanak, s részeik csak imígyamúgy állanak öszve, s már-már omló- vagy dülőfélben vannak.

MEGROZZANT, (meg-rozzant) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megrozzan.

MEGROZSDÁSODIK, (meg-rozsdásodik) ösz. k. Mondják különösen vasról, és vasból készült eszközökről, midőn rozsda nevü foltok támadnak rajtok. *Megrozsdásodik a nedves helyen tartott vas. Kardja megrozsdásodott a vértől.* Mondják a fogakról is, midőn sárgavörös mocsok lepi meg. V. ö. ROZSDA.

MEGROZSDÁSÍT, (meg-rozsdásít) ösz. áth. Eszközli vagy okozza, hogy valami rozsdás legyen. *A nedvesség megrozsdásítja a vasat.* V. ö. ROZSDÁS.

MEGROZSOL, (meg-rozsol) ösz. áth. 1) A buzát a rozstól megtisztítja. 2) Jól megver. Székely szó.

MEGRÖFFEN, (meg-röffen) ösz. önh. Egyes *röf* hangot ad. *Megröffent a disznó.*

MEGRŐFÖL, (meg-röföl) ösz. áth. 1) Röffel megmér. 2) Röf forma eszközzel megver.

MEGRÖGESÉDIK v. —RÖGÖSÖDIK, (megrögesédik v. —rögösödik) ösz. k. Mondjuk földnemü testekről, midőn porhanyú részeik megcsomósodnak, s egymáshoz ragadva megkeményednek, szóval, midőn rögökké alakulnak. V. ö. RÖG. *Megrögösödik a sár, ha nedve kipárolog. Megrögösödik az út, a szántóföld.*

MEGRÖGZIK, (meg-rögzik) ösz. k. Tulajd. ért. annyi volna, mint röggé válik, s mint olyan állandóan megmarad, de csak átv. értelemben divatozik, s am. rög gyanánt megkeményedik, megerősödik, változatlanul megáll. Használtatik pedig erkölcsi rosz jellemre vonatkozólag, s am. valamely rosz szokásban, gonoszságban megátalkodik. *Megrögzött benne a bün. Megrögzött gonosztévő. A megrögzött szokás megköti a józan értelmet.* (Km.)

MEGRÖGZÖTT, (meg-rögzött) ösz. mn. Átv. ért. mondják emberről, vagy az emberi hajlam és akarat müveiről, midőn bizonyos tárgyra nézve erkölcsileg megátalkodnak. *Megrögzött gonosztévő, iszákos, buja. Megrögzött szokások.*

MEGRÖHÖG, (meg-röhög) ösz. önb. Tárgyesetes viszonynévvel am. valami iránt hajlamát, tetszését röhögve mutatja ki. *A buta ember a legizetlenebb tréfát is megröhögi. A vén ló is megröhögi az abrakot.* (Km.) Néha ellenkező jelentéssel am. röhögve kigúnyol, kicsúfol valakit v. valamit. V. ö. RÖHÖG.

MEGRÖKKEN, (meg-rökken) ösz. önh. l. MEGRÖKÖNYÖDIK.

MEGRÖKÖNYÖDIK, (meg-rökönyödik) ösz. k. Mondják leginkább füvekről, s gabonaféle növényekről, midőn a sok eső, vagy túlérés miatt megromlanak, és rohadásnak indulnak. V. ö. RÖKÖNYÖDIK.

MEGRÖVIDÍT v. —RÖVIDIT, (meg-rövidít) ösz. áth. Ami aránylag, vagy a maga nemében hosszu volt, röviddé teszi. Vonatkozik térre és időre. *Megrövidíteni a hajókötelet. Megrövidíteni a ruhát. Megrövidíteni az ostornyelet. A téli időszak megrövidíti a napokat.* Különösen, ami sokáig tartani, vagy távolabb lenni szokott, azt hamarabbá vagy közelebbé teszi. *Megrövidíteni a munkát. Megrövidíteni a perlekedési eljárást. Megrövidíteni az utat.* Nyelvtanilag, egyes hangokat, vagy egész szókat vagy mondatokat összebb ránt. *Némely tájakon az „agár, egér, tehén, fonál, kötél„ szók végtagját megrövidítik. A német jobban szereti megrövidíteni a szókat mint a magyar. Kihagyás által megrövidíteni a mondatot.* Átv. ért. *megrövidíteni valakit,* am. jószágában, jogában megkárosítani, illetőségéből elvonni. V. ö. RÖVIDSÉG.

MEGRÖVIDÍTÉS, (meg-rövidítés) ösz. fn. Cselekvés, midőn megrövidítünk valamit vagy átv. ért. valakit. V. ö. MEGRÖVIDÍT.

MEGRÖVIDÜL v. —RÖVIDÜL, (meg-rövidül) ösz. önh. Ami aránylag, vagy a maga nemében hosszu volt, röviddé leszen. *Mennél többször fejelik, annál inkább megrövidül a csizmaszár. Nyáron megrövidülnek az éjek, télen a napok.* V. ö. RÖVID.

MEGRUDAL, (meg-rudal) ösz. áth. 1) Valamit rúddal ellát, vagy leszorít. *Megrudalni a szénás szekeret.* 2) Rúddal megüt, megdönget. *Megrudalni a szilaj ökröt.* V. ö. RÚD.

MEGRÚG, (meg-rúg) ösz. áth. Neki feszített talppal, sarkkal, vagy térddel megtaszít valakit v. valamit. *A kocsist megrúgta a ló. A kancza megrúgja a kelletlen csődört. Ha nem hagyez békében, megrúglak.* V. ö. RÚG.

MEGRUGDAL, (meg-rugdal) ösz. gyak. áth. Gyakran vagy többször megrúg valakit v. valamit. *A szilaj csikók megrugdalják egymást. Küzdő társát földhöz vágta, és megrugdalta.* V. ö. RUGDAL.

MEGRUGDOS, (meg-rugdos) ösz. gyakor. áth. l. MEGRUGDAL.

MEGRUSNYÍT, (meg-rusnyít) ösz. áth. Rusnyává tesz (bevégzetten). A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel.

MEGRUSNYÚL, (meg-rusnyúl) ösz. önh. Rusnyává lesz (bevégzetten). A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel.

MEGRÚTÍT v. —RÚTIT, (meg-rútít) ösz. áth. Rút alakuvá, vagy mocskossá tesz valakit vagy valamit (bevégzetten). *A beszúrott orr megrúttja az arczot.* A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. RÚT, RÚTÍT.

MEGRÚTÚL v. —RÚTUL, (meg-rútúl) ösz. önh. Rút alakúvá lesz, előbbi csinos, szép formája elvesz. *Szép fiu volt, de himlő által egészen megrútult.* A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. RÚT, RÚTÚL.

MEGRÜHESÉDIK, (meg-rühesédik) ösz. k. Meglepi a rüh, oly betegség fejlik ki rajta, melyet rühnek mondunk. *Megrühesednek a juhok, a disznók. A börnek tisztátalanul tartása miatt megrühesedni.* V. ö. RÜH.

MEGRÜHET, (meg-rühet) ösz. önh. Mondják a sertésről, midőn megpárosodik.

MEGSÁFRÁNYOZ, (meg-sáfrányoz) ösz. áth. Sáfránynyal meghint, megfüszerez. *Megsáfrányozni a levest, a becsináltat.* V. ö. SÁFRÁNY.

MEGSAJDÍT v. —SAJDIT, (meg-sajdít) ösz. áth. 1) L. MEGSUDÍT. 2) L. MEGSEJDÍT.

MEGSAJDÚL v. —SAJDUL, (meg-sajdúl) ösz. önh. Sajogni kezd.

MEGSAJNÁL, (meg-sajnál) ösz. áth. Valakinek baja, szerencsétlensége, betegsége stb. iránt fájdalmas részvétet érez magában. *Megsajnálni a koldust, a meztelent, az éhezőt, az árvát. Megsajnálni az elégetteket.* Néhutt am. megkímél. *Megsajnálni rosz időben a barmot. Megsajnálni a ruhát.* V. ö. SAJNÁL.

MEGSAJNÍT, (meg-sajnít) l. MEGSAJNÁL.

MEGSAJTÓL, (meg-sajtól) ösz. áth. Sajtóval megszorít, megnyom, meglapít, megszűr valamit. *Megsajtólni a posztót. Megsajtólni a turót, a sonkolyt. Megsajtólni a törkölyt.* V. ö. SAJTÓL.

MEGSÁLLIK, (meg-sállik) ösz. k. l. MEGSÁRLIK.

MEGSANNYAD, (meg-sannyad) ösz. önh. L. MEGSANYARODIK.

MEGSÁNTÍT v. —SÁNTIT, (meg-sántít) ösz. áth. Eszközli, vagy oka lesz, hogy az ember, vagy más állat sánta leszen. *A talpába ment szeg megsántította őt. A lovat megsántította az ügyetlen patkóló.* V. ö. SÁNTA.

MEGSÁNTÚL v. —SÁNTUL, (meg-sántúl) ösz. önh. Egyik lábára, vagy mindkettőre, vagy a négylábu állat többre is, sántává lesz. *A szük csizma feltörte a sarkát, és megsántult bele. A jó csődör vagy megvakúl, vagy megsántúl.* (Km.). V. ö. SÁNTA.

MEGSANYARGAT, (meg-sanyargat) ösz. gyak. áth. Folytonos, vagy gyakori sanyarú bánásmód által megkínoz, meggyötör. *Éhséggel megsanyargatni a testet.* V. ö. SANYAR, SANYARÚ.

MEGSANYARÍT, (meg-sanyarít) ösz. áth. Megkinoz, meggyötör, illetőleg soványnyá, nyomoruvá tesz. *A barmot rosz tartás és erős munka által megsanyarítani. A rabokat szigorú fegyelemmel megsanyarítani.* V. ö. SANYARÚ.

MEGSANYARODIK, (meg-sanyarodik) ösz. k. Sanyarúvá lesz (bevégzetten). *A nyári nagy höségben megsanyarodtak a barmok.* Máskép: *elsanyarodik, elsannyad, elsatnyad, elsatnyul.*

MEGSÁPAD v. —SÁPPAD, (meg-sápad) ösz. önh. Arcza beesik, és halványnyá lesz. *A sötét börtönben ülő rabok megsápadnak.*

MEGSÁPASZT v. —SÁPPASZT, (meg-sápaszt) ösz. áth. Eszközli, okozza, hogy megsápad valaki. V. ö. MEGSÁPAD.

MEGSARCZOL, (meg-sarczol) ösz. áth. Rendkivüli vagy erőszakos adót vet valakire. Különösen mondják ellenségről, midőn a meghódított népnek pénzét vagy más jószágát kizsarolja. *Megsarczolni a rohammal bevett város lakosait.* V. ö. SARCZ, SARCZOL.

MEGSÁRGÍT v. —SÁRGIT, (meg-sárgít) ösz. áth. Sárga szinre megfest. V. ö. SÁRGA.

MEGSÁRGÚL v. —SÁRGUL, (meg-sárgúl) ösz. önh. Sárga szinűvé alakúl. *Ősszel megsárgulnak a fák levelei. A disznótökök, midőn érni kezdenek, megsárgulnak.* V. ö. SÁRGA.

MEGSÁRHOZIK v. —SÁRHODIK, (meg-sárhozik); l. MEGSÁRLIK.

MEGSARKAL, (meg-sarkal) ösz. áth. Sarokkal megdöf, megrugdal. *Megsarkalni a paripát.*

„Fakóm vérzik, habzik bele,
Szegény! mert megsarkaltam."
Kisfaludy S.

MEGSARKANTYÚZ, (meg-sarkantyúz) ösz. áth. Sarkantyúval megdöf, megszúr. *Megsarkantyúzni a szilaj vagy lusta ló oldalát.*

MEGSÁRLIK, (meg-sárlik) ösz. k. Ha a kanczaló vagy szamár, nemi közösülésre ingerlődik, azt mondják róla, hogy *sárlik*, midőn pedig ez inger következtében csődörrel párosul is: *megsárlik.*

MEGSARUZ, (meg-sarus) ösz. áth. Saruval ellát.

MEGSÁRZIK, (meg-sárzik) l. MEGSÁRLIK.

MEGSATNYAD, (meg-satnyad) l. MEGSATNYÚL.

MEGSATNYÍT v. —SATNYIT, (meg-satnyít) ösz. áth. Satnyává, azaz hitványnyá, soványnyá, nyomorékká tesz. *A sok koplalás és betegség megsatnyítja a testet.* V. ö. SATNYA.

MEGSATNYÚL v. —SATNYUL, (meg-satnyúl) ösz. önh. Satnya, azaz hitvány, sovány, göthes testüvé leszen.

MEGSAVANYÍT v. —SAVANYIT, (meg-savanyít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami savanyúvá legyen. *Kovásszsal megsavanyítani az uborkát, a káposztát. Ecettel megsavanyítani a becsináltat.* V. ö. SAVANYÚ.

MEGSAVANYODIK, (meg-savanyodik) ösz. k. Belső erjedés, vagy valamely szer által savanyúvá leszen. *Az édes must forrás után megsavanyodik.* V. ö. SAVANYÚ.

MEGSAVANYÚL, (meg-savanyúl) ösz. önh. l. MEGSAVANYODIK.

MEGSAVÓSODIK, (meg-savósodik) ösz. k. Mondják különösen az alutt tejről, midőn turós részeitől elválik azon nedv, melyet savónak nevezünk. *Ha az alutt tej megsavósodik, a savóját leszürik, s ami hátramarad, abból turót késsítnek.*

MEGSEBÉSÉDIK, (meg-sebésédik) ösz. k. 1) Mondjuk állati testről, midőn egy vagy több seb támad rajta. *Megsebesedett az arcza, lába.* Máskép: *megsebhed.* 2) Sebességben vagy gyorsaságban előhalad. *A folyók valamely akadály legyőztével megsebesednek.* V. ö. SEBÉS, (1), és (2).

MEGSEBÉSÍT v. —SEBÉSIT, (meg-sebésít) ösz. áth. 1) Sebet ejt, sebet üt, sebet okoz. *Karddal, késsel megsebesíteni valakit.* Máskép: *megsebhet, megsebheszt.* 2) Gyorsaságát elömozdítja. *A folyókat a*

nagyobb esés megsebesíti. Máskép : *meggyorsít.* V. ö. SEBES, (1), és (2).

MEGSEBÉSÍTÉS, (meg-sebésítés) ösz. fn. Cselekvés, midőn megsebesítnek valakit vagy valamit. V. ö. MEGSEBÉSÍT.

MEGSEBÉSÜL v. —SEBÉSÜL, (meg-sebésül) ösz. önh. L. MEGSEBÉSÉDIK.

MEGSEBHED, (meg-sebhed) ösz. önh. Lásd : MEGSEBÉSÉDIK, 1).

MEGSEBHESZT, ösz. áth. Lásd : MEGSEBÉSIT, 1).

MEGSEBHET, (meg-sebhet) ösz. áth. L. MEGSEBÉSÍT, 1).

MEGSEGÉL, (meg-segél) l. MEGSEGÍT.

MEGSEGÍT v. —SEGIT, (meg-segít) ösz. áth. Részt vesz benne, erejével, s más eszközökkel hozzájárul, hogy valakinek rosz állapota eltávoztassék, vagy hogy valaki jobb állapotra jusson. *A szükölködőt pénzzel megsegíteni. Ha Isten megsegít, nem feledkezem el rólad.* V. ö. SEGÍT.

MEGSEJDÍT v. —SEJDIT, (meg-sejdít) ösz. áth. Holmi jelekből előre gyanít és észrevesz valamit, ami még nem nyilvános, nem köztudomásu. *A bokor mozgásából megsejdíteni a lappangó vadat. Az itt-ott kivillanó fegyverekből megsejdíteni a cserje közt bujkáló ellenséget. Néha egy-két szóból megsejdítjük mások szándékát.* V. ö. SEJDÍT.

MEGSEJT, (meg-sejt), l. MEGSEJDÍT.

MÉGSEM, (még-sem) ösz. ksz. 1) Bizonyos föltétel, vagy előzmény daczára sem. *Ámbár eleget iparkodik, mégsem megy semmire. Tisszer is elolvastam levelét, mégsem vehettem ki belőle, tulajdonkép mit akar. Mégsem úgy van, mint mondják. Tíz napja múlt, hogy Pesten van, mégsem látogatott meg bennünket.* 2) Folyvást késve, bizonyos idő multával sem. *Mégsem jő, pedig nagy szükség volna rá. Mégsem hallgatsz?*

MEGSEMMISÍT v. —SEMMISIT, (meg-semmisít) ösz. áth. 1) Valamit oly állapotba helyez, melynél fogva egészen megszünik az lenni, ami előbb volt, s előbbi létezésének semmi nyoma nem marad. *Tűz által megsemmisíteni a leveleket.* 2) Valamit egészen megszüntet, midőn t. i. létezésének alapjait elrontja. *Megsemmisíteni valakinek örömét, reményét.* 3) Valamit érvénytelenné tesz. *Megsemmisíteni a bankjegyeket, bizonyos kötelezvényeket* stb. 4) Szélesb ért. elront, tönkre tesz valamit. *Megsemmisíteni valamely művet.*

MEGSEMMISÍTÉS v. —SEMMISITÉS, (megsemmisítés) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valamit megsemmisítenek. V. ö. MEGSEMMISÍT.

MEGSEMMISÜL v. —SEMMISÜL, (meg-semmisül) ösz. önh. Létezni megszün; végképen elvesz; érvénytelenné válik. V. ö. MEGSEMMISÍT.

MEGSEMMISÜLÉS v. —SEMMISÜLÉS, (megsemmisülés) ösz. fn. Semmivé létel.

MEGSEMMÍT, (meg-semmít) ösz. áth. l. MEGSEMMISÍT.

MEGSEMMÍTÉS, (meg-semmítés) ösz. fn. l. MEGSEMMISÍTÉS.

MEGSENYVED, (meg-senyved) ösz. önh. Az állati vagy növényi test a nedvek rendetlen folyása, vagy megromlása miatt öszvezsugorodik, megrohad, megbüdösödik stb. *Megsenyved a tartós ülésben a láb. Megsenyved a rühes bőr.* V. ö. SENYVED.

MEGSÉPÉR, (meg-sépér) ösz. áth. Seprüvel megtisztít valamit. *Megseperni az udvart, a ház elejét.* V. ö. SÉPRŰ.

MEGSÉPRŐZ v. —SEPRŰZ, (meg-séprűz) ösz. áth. Seprüvel megver, megkerget. *Megseprüzni a konyhán nyalakodó ebet.* Különösen, nyirfaseprüvel vagy vesszővel valakinek meztelen alfelét veri meg. *Megseprüzni a vásott gyermeket.* Máskép : *megsuprál, megvirgáz, megvesszőz.*

MEGSERDÍT v. —SERDIT, (meg-serdít) ösz. áth. A székelyeknél am. megserényít. *Ma bizon megserdítlek, ha még ámolyogsz.* (Kríza J.). V. ö. SERDÍT.

MEGSERÍT v. —SERIT, (meg-serít). Tájdivatosan am. megsodor. L. MEGSODOR.

MEGSÉRT, (meg-sért) ösz. áth. 1) Valamely testnek külsejét, kérgét, héját, bőrét stb. megkarczolja, megmetszi, megszúrja, meghasítja stb., és pedig oly czélból vagy módon, hogy ártalmára legyen. *Megsérteni a márványszobrot, az emlékköveket. Megsérteni a fákat. Megsérteni az állati test bőrét.* 2) Átv. ért. valakit megbánt, különösen szóval vagy irással. *Gúnynyal, rágalommal megsérteni valakit. A műbiráló személyeskedés által megsérti az illető művészt. Bocsás meg szavamnak, én nem akartalak vele megsérteni.* V. ö. SÉRT.

MEGSÉRTÉS, (meg-sértés) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valamit épségében, vagy valakit kedélyében megsértenek. *A csemeték megsértéséért megbüntetni a tettest. Ez becsületemnek megsértése.* V. ö. MEGSÉRT.

MEGSÉRTŐDIK, (meg-sértődik) ösz. belsz. Kedélye, különösen erkölcsi öntudata és becsületérzése valódi, vagy képzelt méltatlanság miatt megbántva érzi magát. *A büszke jellemü ember hamarabb megsértődik, mint a szerény, és alázatos.*

MEGSÉRŰDIK v. —SÉRŰDIK, (meg-sérűdik) ösz. k. l. MEGSÉRÜL.

MEGSÉRÜL v. —SÉRÜL, (meg-sérül) ösz. önh. 1) Széles ért. testének valamely részén karczolás, metszés, vágás stb. által sérv keletkezik. *Földüléskor megsérült a válla és csipője.* 2) Különösen, am. nagy erőködésben megszakad, himgolyói, és béle leszállanak. *Emelésben, ugrásban megsérülni. A mely jobbágy megsérül ura dolgában, senki sem szánja.* (Km.).

MEGSÉTÉTÉDIK, (meg-sététédik) ösz. k. Sötét szinüvé leszen. *Némely szőke hajak idővel megsetétednek.*

MEGSÉTÉTÍT v. —SETÉTIT, (meg-sététít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami setétté legyen. *A fekete függönyök megsetétítik a teremet. Bizonyos kenőcsök megsetétítik a szőke hajat.* V. ö. SÉTÉT.

MEGSÉTÉTÜL v. —SÉTÉTÜL, (meg-sététül) ösz. önh. l. MEGSÉTÉTEDIK.

MEGSÍKÁL v. —SIKÁL, (meg-síkál) ösz. áth. Síkálva megtisztít, megsimít, megfényesít. *Megsíkálni a mocskos padlót, a faedényeket. Megsíkálni a czintányérokat, a vasfazekat, a czinkanalakat.* V. ö. SÍKÁL.

MEGSIKAMLIK, (meg-sikamlik) ösz. k. Valamely sima testnek fölszinén megcsúszik. *Megsikamlik a láb a jégen, a viaszos padlón.* V. ö. SIKAMLIK.

MEGSÍKÁROL v. —SIKÁROL, (meg-síkárol) ösz. áth. Egyértelmü a *megsikál* igével. V. ö. MEGSÍKÁL és SIKÁROL.

MEGSIKERESÉDIK, l. MEGSÜKERESÉDIK.

MEGSIKETÉDIK, (meg-siketédik) ösz. k. Halló szervei tehetetlenekké válnak, s müködő erejök megszünik, vagy fölötte meggyengül. V. ö. SIKET.

MEGSIKETÍT v. —SIKETIT, (meg-siketít) ösz. áth. Siketté tesz, vagyis eszközli, hogy valakinek halló szervei megromoljanak, s tehetetlenekké legyenek. *A szüntelen ágyudurrogás majd megsiketített bennünket.* V. ö. SIKET.

MEGSIKETÜL v. —SIKETÜL, (meg-siketül) ösz. önh. l. MEGSIKETÉDIK.

MEGSIKLIK, (meg-siklik) ösz. k. Valamely sima vagy nyálkás testnek fölszinén megcsuszik. *A jégen hamar megsiklik a láb. Megsiklani az iszapos földön.* V. ö. SIKLIK.

MEGSILÁNYODIK, (meg-silányodik) ösz. k. Silánynyá lesz (bevégzetten).

MEGSILÁPOL, (meg-silápol) ösz. áth. Siláppal megütöget, megver valakit. V. ö. SILÁP.

MEGSIMÍT v. —SIMIT, (meg-simít) ösz. áth. 1) Valamely gubanczos, bojtos, kóczos, borzas, vagy ránczos, zsugorodott, egyenetlen fölszinü testet úgy megnyom, vagy bizonyos eszközzel úgy rendez, hogy síma, azaz meneteles, lapos fölszine legyen. *Tenyérrel, kefével, fésüvel megsimítani a borzas hajat. Megsimítani a falra hányt vakolatot. Márványlappal megsimítani a papirt.* 2) Kedvezve vagy hizelegve, vagy akármely más okból tenyerét végig húzza valamin. *Megsimítani a kedves gyermek arczát. Megsimítani a ló nyakát.* 3) Átv. ért. *megsimította a guta*, am. megütötte. 4) Mátyusföldén, *megsimítani az épület falait*, am. megmeszelni. V. ö. SÍMA.

MEGSIMOGAT, (meg-simogat) ösz. gyak. áth. Tenyerét hizelgésből vagy szeretetből gyakran végig huzza valakin v. valamin; máskép: *megczirogat. Megsimogatni a kedves kezét. Megsimogatni a paripát, a galambot.* V. ö. SIMOGAT.

MEGSÍNEL, (meg-sínel); l. MEGSÍNÉZ.

MEGSÍNÉZ v. —SINEZ, (meg-sinéz) ösz. áth. Úgynevezett sinnel, vagyis vas lemezzel megerősít, behúz valamit. *Megsinezni a fakó kereket.*

MEGSINGEL, (meg-singel) ösz. áth. 1) Singgel megmér. 2) Singgel vagy általán megver, megpáhol. (Mándy Péter).

MEGSINLI, (meg-sinli) ösz. áth. tárgyi ragozással. Valamely kedvetlen benyomásnak hatását fájdalmasan érzi, és szenved bele. *Megsínleni a csatában vett sebeket.* V. ö. SINLIK.

MEGSINNYEDEGÉSÉDIK, (meg-sinnyedegésédik) ösz. k. Sinnyedeges v. sennyedeges lesz.

MEGSIRAT, (meg-sirat) ösz. áth. Sajnálkozását, bánatát, keservét valaki v. valami fölött sirva jelenti ki. *Megsiratni az elhunyt szülőket. Megsiratni szerencsétlen barátunkat. Megsiratni az elkövetett bünt. Várj, várj, megsiratod te még ezt.*

„Szállj szivedbe, sirasd meg
Büneidet." Faludi.

MEGSIRÍT, (meg-sirít) tájdivatosan am. megsodor.

MEGSIRÜL v. —SIRÜL, (meg-sirül) ösz. önh. A székelyeknél am. neki iramodik. *Megsirült mint a forgó szél. A tátos megsirült, mint a sebes sólyommadár, mint a sebes gondolat.* (Székely népmese).

MEGSODOR, (meg-sodor) ösz. áth. Valamely rostos, szálas testet tenyerei közt megdörzsöl. *Megsodorni a selymet, fonalat, madzagnak való szöszt.* V. ö. SODOR.

MEGSÓGOROSODIK, (meg-sógorosodik) ösz. k. Valakivel sogorságba lép. V. ö. SÓGOR, SÓGORSÁG.

MEGSOKALL, (meg-sokall) ösz. áth. Valamit soknak vall, soknak tart, vagyis többnek, mint rendesen lennie kellene, vagy szabadna, vagy mint gondolni, gyanítani lehetett volna. *Megsokallani a külön-féle kéregetéseket. Megsokallani a vendégi látogatásokat. Megsokallani a mesteremberek árjegyzékeit.* V. ö. SOKALL.

MEGSOKASÍT v. —SOKASIT, (meg-sokasít) ösz. áth. Eszközli, hogy valaminek száma sokra növekedjék, szaporodjék. *Megsokasítani a hadsereget. Megsokasítani az adót.* V. ö. SOK, SOKASÍT.

MEGSOKASODIK, (meg-sokasodik) ösz. k. Valamely szám vagy mennyiség megnövekedik, megszaporodik.

MEGSOKASÚL v. —SOKASUL, (meg-sokasúl) ösz. önh. l. MEGSOKASODIK.

MEGSOMOLYOG, (meg-somolyog) ösz. önh. Székely tájszólás szerént átvetve am. *megmosolyog.*

MEGSORVAD, (meg-sorvad); l. ELSORVAD.

MEGSOTÚL, (meg-sotúl) ösz. önh. l. MEGSAJTÓL.

MEGSOVÁNYÍT v. —SOVÁNYIT, (meg-soványít) ösz. áth. Eszközli, vagy okot ad rá, hogy valaki v. valami soványnyá leszen. *A betegségek megsoványítják az embert. A koplalás, és erős munka megsoványítja a barmot.* V. ö. SOVÁNY.

MEGSOVÁNYKODIK v. —SOVÁNYKOZIK, (meg-soványkodik v. -soványkozik) ösz. k. Teste folytonos csappanás által megvékonyodik, megszikárodik és öszvemegy. *Nyolcz évi fogságban megsoványkodott.*

MEGSOVÁNYODIK, (meg-soványodik) ösz. k. Abban különbözik a *megsoványkodik* igétől, hogy ez gyakorlatot vagy folytonosságot jelent, a soványodik pedig a test fogyásának egyszerü állapotát fejezi ki.

MEGSÓZ, (meg-sóz) ösz. áth. Sóval meghint, elkészít, ízletessé tesz. *Megsózni a levest, a húst. Megsózni a birkák eledelét.*

MEGSÓZÁS, (meg-sózás) ösz. fn. Valaminek sóval való meghintése, ízletessé tevése.

MEGSÖTÉTÉDIK, MEGSÖTÉTÍT stb., lásd : MESÉTÉTÉDIK, MEGSÉTÉTÍT stb.

MEGSUDÍT v. —SUDIT, (meg-sudít). Mikor valaki fejszével vagy bottal az ütést nem találja, s az kezét megrugja, megsajditja, ezt ez udvarhelyszéki ember igy fejezi ki : *megsudítja*, a háromszéki : *megsujtja.*

MEGSÚG, (meg-súg) ösz. önh. Tárgyesetes viszonynévvel am. valamit lassu hangon másnak fülébe mond, vagy alattomban, mások elött titkolódzva, ad valakinek tudtára valamit. *Amit fennszóval nem mondhatunk, azt megsúgjuk. Jó akarói megsúgták neki, hogy nyomában vannak üldözői.* V. ö. SÚG.

MEGSUGORODIK, (meg-sugorodik) ösz. k. A székelyeknél a tejről mondják, midőn öszvemegyen.

MEGSUHÁNGOL, (meg-suhángol) ösz. áth. Suhogó veszszővel megver. Fordítva és szokottabban : *meghusángol.*

MEGSUHINT, (meg-suhint) ösz. áth. Valamely hajlékony és suhogó eszközzel megüt. *Veszszővel, korbácscsal megsuhintani a lovat.*

MEGSUHOD, (meg-suhod) ösz. áth. Megcsap, megveszszőz. Székely szó. (Cserei Elek).

MEGSUJT, (meg-sujt) ösz. áth. 1) Sujtva, azaz sulyos eszközzel, és erős lökéssel megüt. *Fejsze fokával megsujtani az ökröt homlokon. Kalapácscsal megsujtani az ülőt. Nagy kővel megsujtani a kaput.* 2) L. MEGHAJÍT. 3) L. MEGSUDÍT. V. ö. SUJT.

MEGSUJTÁSOZ, (meg-sujtásoz) ösz. áth. Úgynevezett sujtásféle zsinórral kiczikornyáz, kiczifráz valamit. *Megsujtásozni a nadrágot, a dolmányt, a mentét.* V. ö. SUJTÁS.

MEGSULYKOL, (meg-sulykol) ösz. áth. Sulyokkal megüt, megvereget, megegyenget valamit. *Megsulykolni a hajótartó karót. Megsulykolni a kerti utakat, a szérüt.* V. ö. SULYOK.

MEGSULYOSBÍT, MEGSULYOSBODIK; l. MEGSULYOSÍT; MEGSULYOSODIK.

MEGSULYOSÍT v. —SULYOSIT, (meg-sulyosít) ösz. áth. Eszközli, vagy okot ad reá, hogy valamit nehezebb legyen teljesíteni vagy kiállani, elszenvedni. *Megsulyosítani valamely munkát. Megsulyosítani a foglyok sorsát. Kinzás által megsulyosítani a halálbüntetést.* V. ö. SULYOSÍT.

MEGSULYOSODIK, (meg-sulyosodik) ösz. k. Valaminek végrehajtása vagy kitürése megnehezedik, több bajjal és fáradsággal, vagy szenvedéssel jár. *A katonai kötelesség háború idején megsulyosodik.*

MEGSÚNY v. —SUNY, (meg-súny) ösz. visszaható. Alázatosan vagy ravaszul meghúzza magát, meghunnyászkodik. *Megsunyja magát, mint a leső macska. A nyúl megsunyta magát.* V. ö. SÚNY.

MEGSUPÁKOL, (meg-supákol) ösz. áth. Megpáhol. Székely szó.

MEGSUPÁL, MEGSUPÁTOL, MEGSUPPOGTAT, (meg-supál v. -supátol v. -suppogtat) ösz. áth. Megpáhol. Székely szó.

MEGSUPRÁL, (meg-suprál) ösz. áth. Veszszővel vagy veszszőkből font korbácscsal, suprikával megver. *Megsuprálni a csintalan gyermeket.* V. ö. SUPRA.

MEGSÚROL, (meg-súrol) ösz. áth. Súrolva megtisztít, vagy kifényesít.

MEGSUTTYOL, MEGSUTÚL, (meg-suttyol v. -sutúl) ösz. áth. L. MEGSAJTÓL, és v. ö. SUTÚ.

MEGSUVAD, (meg-suvad) ösz. önh. A székelyeknél Krisa J. szerént am. meggebed, megdöglik. *Suvadj meg.*

MEGSUVASZT, (meg-suvaszt) ösz. áth. A székelyeknél Kriza J. szerént erösen (sulyosan) megüt akármivel (hogy az ütőeszköz szintén suhint bele).

MEGSÜKERESÉDIK, (meg-sükeresédik) ösz. k. Nyúlóssá, ragadóssá, enyvszerüvé leszen. *Az agyagföld esőben megsükeresedik.* V. ö. SÜKER.

MEGSÜKETÉDIK; MEGSÜKETÍT; MEGSÜKETÜL, l. MEGSIKETÉDIK; MEGSIKETÍT; MEGSIKETÜL.

MEGSÜL, (meg-sül) ösz. önh. 1) Állati vagy növényi nyers test a tüznél vagy lángnál megpörkölődik, különösen a végett, hogy éldelhetővé legyen. *Megsül a fütött kemenczébe vetett kenyértészta. Megsül a nyársra húzott és parázsra tartott malacz, liba. Megsül az alma, úritök.* 2) A nagy melegség miatt megaszik, megszárad, szokottabban : *elsül.* V. ö. SÜL.

MEGSÜLLEN, (meg-süllen) ösz. önh. Gyöngén sülni vagy pirulni kezd. Székely szó. *Megsüllen a tüzre visszatett puliszka, kása.* (Kriza J.). V. ö. SÜLLEN.

MEGSÜRGET, (meg-sürget) ösz. áth. Valamely dolognak teljesítését akár szóval, akár irásban ismételve szorgalmazza. *A fizetést megsürgetni.* Személyre is vonatkozhatik. *A kiküldött végrehajtó birót megsürgetni.*

MEGSÜRÍT v. —SÜRIT, (meg-sürít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami sürüvé legyen. *Homokkal megsüríteni a híg meszet. Rántással megsüríteni a káposztát.* V. ö. SÜRÜ.

MEGSÜRÜDIK v. —SÜRÜDIK, (meg-sürüdik) ösz. k. Hig vagy ritka állapotból sürüvé változik. *Megsürüdik a méz, a téj. Megsürüdik a vetés, a gaz.* V. ö. SÜRÜ.

MEGSÜRÜL v. —SÜRÜL, (meg-sürül) ösz. önh. L. MEGSÜRÜDIK.

MEGSÜT, (meg-süt) ösz. áth. 1) Parázson, lángon, vagy bizonyos foku melegben valamely állati

vagy növényi nyers testet megpörköl, különösen a végett, hogy éldelhetővé tegye. *Kemenczében megsütni a kalácsot, kolbászt. Tüzes vaslemezen megsütni a gesztenyét.* 2) Mondják nap sugarairól, vagy más tüzről, midőn valamely testnek külsejét, héját, bőrét megaszalják, ami bizonyos színt kölcsönöz neki. *Arczát megsütötte a nap.* V. ö. SÜT.

MEGSÜTÖGET, (meg-sütöget) ösz. gyak. áth. Tüz által több helyen megéget, megpörköl. *A hajdani kinzó vallatásoknál tüzes vassal megsütögették a bünösöket.* V. ö. SÜTÖGET.

MEGSÜVEGÉL, (meg-süvegél) ösz. áth. Valakit süvegvetve, vagyis fövegét leemelvén, megtisztel. *Megsüvegelni az öregbeket, az elökelöket.*

MEGSZAB, (meg-szab) ösz. áth. 1) Bizonyos mérték szerént kimetsz, kihasít és alakít valamit. 2) Pontosan az időt, helyet vagy mennyiséget meghatározza, megállapítja. 3) A székelyeknél Kriza J. szerént azt is jelenti: díszarányossá tesz valamit; pl. *az oszlop megszabja az épületet; a magyar köntös megszabja az ember testét*, azaz delibbé, daliásabbá teszi. V. ö. SZAB.

MEGSZABADÍT v. —SZABADIT, (meg-szabadít) ösz. áth. Kényszerített, vagy akármikép lekötött állapottól vagy gonosztól megment. *Megszabadítani a foglyokat, a rabokat. Uram, szabadits meg a gonosztól.* V. ö. SZABAD, SZABADÍT.

MEGSZABADÍTÁS v. —SZABADITÁS, (megszabadítás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakit v. valamit megszabadítanak. *A hadifoglyok megszabadítására indulni.* V. ö. MEGSZABADÍT.

MEGSZABADÚL v. —SZABADUL, (meg-szabadúl) ösz. önh. Kényszerített, lekötött, vagy akármely gonosz állapottól megmenekül. *Az ország megszabadúlt az ellenség igájától. Megszabadúlni a rosz feleségtől.* V. ö. SZABADÚL.

MEGSZABADÚLÁS, v. —SZABADULÁS, (meg-szabadúlás) ösz. fn. Állapot, midőn valaki megszabadúl, vagyis valamely erőszakolt helyzetből, vagy gonosztól megmenekül. V. ö. MEGSZABADÚL.

MEGSZABOTT, (meg-szabott) ösz. mn. Ami meg van szabva. *Megszabott időhatár. Megszabott árak.*

MEGSZAGGAT, l. MEGSZAKGAT.

MEGSZAGOL, (meg-szagol) ösz. áth. Szagló érzékeivel észrevesz valamit. *A vizsla megszagolja a vadat. Megszagolta a kolbászbüzt.* (Km.). Átv. ért. valamit bizonyos jelek nyomán megsejdít, gyanít. *Jó orra van, hamar megszagol mindent.* V. ö. SZAGOL.

MEGSZAGOSODIK, (meg-szagosodik) ösz. k. Nedveinek megromlása miatt rosz, kellemetlen hatásu szagot kap; megbüdösödik, megáporodik.

MEGSZAKAD, (meg-szakad) ösz. önh. Valamely szilárd test részei között rés támad, mi rendesen akkor történik, ha az illető részek ellenkező irányban huzódnak el egymástól. *Megszakad a kötél, fonal, húr, láncz.* Különösen mondják emberről, vagy más állatról, midőn túlfeszített erőködés következtében valamely ina rugalmasságát elveszti, nevezetesen, ha a heréje leszáll. Kedélyre alkalmazva, *megszakad a szive*, am. nagy fájdalom miatt rendes verése megszünik; *majd megszakadt, úgy nevetett*, am. nagy kedvében alig fért a bőrébe. Átv. ért. valamely dolognak folyamata bizonyos akadály vagy erőszak közbejöttével megakad, vagy végkép megszünik. *Megszakad a beszéd. Megszakadt köztök a barátság. Az ellenséges népek között megszakadt a közlekedés.* V. ö. SZAKAD.

MEGSZAKADOZ,(meg-szakadoz) ösz. gyak. önh. Több helyen megszakad, vagy folytonosan szakadva megromlik, vagy tovább tartani megszünik. *Tüskék között futván, megszakadozott a ruhája.* V. ö. MEGSZAKAD.

MEGSZAKAJT, (meg-szakajt) ösz. áth. l. MEGSZAKASZT.

MEGSZAKÁLASÍT, v.—SZAKÁLASIT, (megszakálasít) ösz. áth. Szakálassá tesz.

MEGSZAKÁLASODIK, (meg-szakálasodik) ösz. k. Szakála megnövekszik. *Húsz éves korában már megszakálasodott.* Átv. ért. mondják pipáról, különösen tajtékról, midőn alant kiveri a zsír.

MEGSZAKASZKODIK, (meg-szakaszkodik) ösz. k. Erejében meggyöngül, megfogyatkozik.

MEGSZAKASZT, (meg-szakaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megszakadjon. *Csigázás által megszakasztani a húrt. Eröködésben megszakasztotta magát.* Átv. ért. valaminek folyamatát bizonyos erőszak által megakadályozza, vagy megszünteti. *Közbekiáltások által megszakasztani a szónok beszédét. Megszakasztani a baráti viszonyokat, levelezéseket.* Baranyában: *megszakaszt a hold*, am. megtelik. A régi halotti beszédben eljön: „És az gyimilcsnek oly keserü vala íze, hogy turkhukat mige szokosztja vola“ (megszakasztja vala).

MEGSZAKGAT, (meg-szakgat) ösz. gyak. áth. Többször, vagy folytonosan szakasztva megront, szétválaszt valamit. *Az árviz megszakgatja a töltéseket. A tüskék megszakgatják a beléjek akadó ruhát.*

„Mint a napnak sugarai
A ködöt megszakgatják.“

Kisfaludy S.

Itt a *meg* néha fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. SZAKGAT.

MEGSZAKÍT v. —SZAKIT, (meg-szakít) ösz. áth. l. MEGSZAKASZT.

MEGSZALAD, (meg-szalad) ösz. önh. Szaladásnak ered, szaladva eltávozik valahonnan. *Első ágyulövésre megszaladt a gyáva nép.* Néha am. sebesebb mozgásnak indul, mintsem kellene, vagy mint rendesen tenni szokása. *Az eregetők kezéből megszaladt a hordó, a kötél. Siettében meg-megszaladt.* V. ö. SZALAD.

MEGSZALASZT, (meg-szalaszt) ösz. áth. Kényszerít valakit, hogy szaladásnak eredjen. *Megszalasztani az ellenséget. Megszalasztani a tetten ért rablókat.* V. ö. SZALASZT.

MEGSZÁLL, (meg-száll) ösz. önh. Valahol ideiglenes maradás, tartózkodás végett megállapodik, letelepedik. *Az utasok megszállanak a fogadóban. Ránk éjjeledvén, kénytelenek voltunk egy rosz csárdában megszállani. Megszállt a tábor. A raj egy fán szállott meg.*

„Ő megszálla fenn egy hegyben."

„Százhalomnál megszállának."

Csáti Demeter.

Tárgyesetes viszonynévvel és áthatólag am. megtelepedik valahol. *Midőn a magyarok e hazába jöttek, elsőben Munkács vidékét szállák meg.* Mondják továbbá ellenségről, midőn bizonyos helyet meglep, s tábort üt rajta, különösen a végett, hogy valamely erősített várost, várat ostromoljon. *Szulejmán nagy sereggel megszállotta Szigetvárt.* Mondják gyarmatokról is, midőn bizonyos vidéket állandó lakhelyül elfoglalnak. *Amerikát időnként különféle népgyarmatok szállották meg.* Áth. ért. am. jó vagy rosz szellem lep meg valakit. *Megszállotta öt a Szentlélek. Hát tégedet mily gonosz lélek szállott meg?* V. ö. SZÁLL.

MEGSZÁLLÁS, (meg-szállás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valaki megszáll valahol, vagy a végett telepedik meg, hogy bizonyos helyet elfoglaljon, vagy hatalmába kerítsen. V. ö. MEGSZÁLL.

MEGSZÁLLÍT v. —SZÁLLIT, (meg-szállít) ösz. áth. Eszközli, hogy valamely helyen megszálljon, s mint állandó helyen megtelepedjék valaki.

MEGSZALONNÁZ, (meg-szalonnáz) ösz. áth. Bizonyos ételeket szalonnával megduggat, vagy megken, vagy megtetéz. *Megszalonnázni a nyulat, kappant, pulykát. Megszalonnázni a turós csuszát, a pirítost, a langalót.* Idegen kifejezéssel : *megspékel.*

MEGSZÁMÍT v. —SZÁMIT, (meg-számít) ösz. áth. Számítás által meghatároz. V. ö. SZÁMÍT.

MEGSZÁMLÁL, (meg-számlál) ösz. áth. Valamely többséget szám szerént megolvas. *Megszámlálni esténként a napi bevételt. A pásztor megszámlálja a rá bizott barmokat. Számláld meg a csillagokat, ha tudod.* V. ö. SZÁMLÁL.

MEGSZÁMLÁLHATATLAN v. —SZÁMLÁLHATLAN, (meg-számlálhat[at]lan) ösz. mn. Szoros ért. amit végtelen sokasága miatt számba venni, megolvasni nem lehet. Szélesb és nagyító ért. igen nagy számu, igen sok. *Megszámlálhatatlan népsokaság tódúlt a rendkivüli látványra.*

„Megszámlálhatatlan dicsőséges lelkek,
Dicsőséget előtte szépen énekelnek."

Zrínyi.

Határozóképen am. megszámlálhatlanul.

MEGSZÁMLÁLHATÓ, (meg-számlálható) ösz. mn. Amit szám szerént megolvasni lehet, vagy ami nem sok. *Évi jövedelme könnyen megszámlálható.*

MEGSZÁMLÁLHATÓLAG, (meg-számlálhatólag) ösz. ih. Oly módon vagy állapotban, hogy azt könnyen meg lehet számlálni.

MEGSZÁMOL, (meg-számol) ösz. önh. *és áth.* 1) Számadást ad valamiről. *A pénztárnok még nem számolt meg. Mi már megszámoltunk egymással.* 2) E helyett : *megszámít* am. számjegyekkel, számtanilag meghatároz bizonyos mennyiséget. *A számvevő hivatalban megszámolják az illető tisztek kiadásait és bevételeit.*

MEGSZÁMOZ, (meg-számoz) ösz. áth. Bizonyos többségnek egyéneit számokkal megjegyzi, megbélyegzi. *Megszámozni a város hajduit, a bérkocsisokat. Megszámozni az utczák házait. Megszámozni a könyv lapjait. Megszámozni a szobák ajtait.*

MEGSZÁN, (meg-szán) ösz. áth. Valakinek bajai, szenvedései iránt részvétet mutat; megsajnál valakit, s illetőleg megsegíti. *Szánjátok meg a szegény szerencsétlent. Az Isten megszánja a pogányt is* (Km.).

„Addig dúdolnám ott énekem
Míglen megszánván bús esdekletem
Rejtekecskédbe fogadnál."

Kazinczy Ferencz.

V. ö. SZÁN.

MEGSZÁNÁS, (meg-szánás) ösz. fn. A részvétnek azon neme, midőn valakinek szenvedésén sajnálkozunk, s azt némileg enyhítjük is.

MEGSZÁNT, (meg-szánt) ösz. áth. 1) Ekével, vagy ekeféle géppel meghasogatja, megforgatja a földet. *Megszántani az ugarokat, a rétföldeket.* 2) A szántást bevégzi. V. ö. SZÁNT.

MEGSZAPORÍT v. —SZAPORIT, (meg-szaporít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megszaporodjék, hogy több legyen. *Megszaporítani a házi állatok számát.* Néha am. bizonyos mértékhez ráadásul told valamit. *A véka almát egy-kettővel megszaporítani.* V. ö. SZAPORA.

MEGSZAPORODIK, (meg-szaporodik) ösz. k. Valaminek száma, mennyisége megsokasodik, megyarapodik; megnagyobbodik.

„Ha jó kedvem csucsorodik,
Általad megszaporodik."

Csokonai. A csikóbőrös kulacshoz.

Különösen mondják, midőn a nő meggyerekezik. *A szomszédasszony egy fiuval megszaporodott.* V. ö. SZAPORODIK.

MEGSZAPPANOZ, (meg-szappanoz) ösz. áth. Szappannal megdörgöl, megmos, megtisztít. *Megszappanozni a szennyes ruhát. Beretválkozáskor megszappanozni a szakált.*

MEGSZAPÚL v. —SZAPUL, (meg-szapúl) ösz. áth. 1) Szapusajtárban, vagy szapuló nevü edényben, hamvas lúggal megpárol bizonyos szöveteket, ruhákat, vagy más testeket. *Megszapulni a durva és sziros fehérruhát. Megszapulni a nyers fonalat, a banyaplónak való fűzfagombát.* 2) A szapulást elvégzi. *Mi már megszapúltunk.* V. ö. SZAPÚL.

MEGSZÁRAD, (meg-szárad) ösz. önh. Mondjuk szoros ért. nedves, nyirkos, megázott testekről, midőn

nedveik elszállván, szárazakká lesznek. *Napon megszárad a mosott ruha. Az áztatóból kiszedett kendert szétteregetik, hogy hamarabb megszáradjon.* V. ö. SZÁRAD, SZÁRAZ.

MEGSZÁRASZT, (meg-száraszt) ösz. áth. Eszközli, hogy valami megszáradjon. *Napon megszárasztani a tarhonyát. Tűzhelyen megszárasztani a tökmagot. Kemencze szájában megszárasztani a nyers fát.* V. ö. MEGSZÁRAD, és SZÁRASZT.

MEGSZÁRÍT, (meg-szárít) ösz. áth. l. MEGSZÁRASZT.

MEGSZÁRNYAZ, (meg-szárnyaz) ösz. áth. Szárnynyal vagy szárnyakkal ellát.

MEGSZÁROGAT, (meg-szárogat) ösz. gyak. áth. Valamit lassan-lassan, vagy folytonosan megszárít. *Megszárogatni a felfüzött dohányt.* V. ö. SZÁRÍT.

MEGSZARVAZ, (meg-szarvaz) ösz. áth. Szarvval vagy szarvakkal ellát. *A trágyarakást megszarvazni.*

MEGSZAVAZ, (meg-szavaz) ösz. áth. Mondják szavazattal biró közönségről, testületről, midőn annak többsége indítványba hozott vagy kérelmezett költségdíj, jutalom stb. elrendelésében megegyez.

MEGSZÁZADOL, (meg-századol) ösz. áth. Valaminek századrészét kiveszi. Olyan ige, mint : *megtizedel, megharminczadol.*

MEGSZED, (meg-szed) ösz. áth. Bizonyos terményeket, gyümölcsöket termő-ágaikról, száraikról leszakgat, letör, lemetél. *Megszedni a szőlőt, a kukoriczát. Megszedni az almát, szilvát.* Viszszaható névmással : *megszedni magát,* am. meggazdagodni, vagyont gyüjteni. Midőn általánosan viszonynév nélkül használtatik, am. a szüretet vagy más termény-szedést bevégezi. *Mi már megszedtünk ; hát ti mikor szedtek meg ?* V. ö. SZED.

MEGSZEDERJESÉDIK, (meg-szederjesédik) ösz. k. Mondják leginkább az emberi testről, midőn verés következtében, vagy más okból kékes-veres foltok támadnak, és állandólag látszanak rajta.

MEGSZEDERJESÍT v. —SZEDERJESIT, (meg-szederjesít) ösz. áth. Eszközli vagy okozza, hogy valamely test, illetőleg emberi bőr szederjes szinű legyen. V. ö. SZEDERJES.

MEGSZÉDÍT v. —SZÉDIT, (meg-szédít) ösz. áth. Eszközli, hogy valakinek feje megszédüljön, megkábuljon. *A folytonos és sebes forgás megszédíti az embert.* Átv. ért. az akaratot bizonyos csáberő által határozataiban vagy elveiben megtántorítja, s félre vezeti, elcsábítja, megvesztegeti. *A pénz megszédíti a közembert.* (Km.). A *meg* e helyütt fölcseréltethetik *el* igekötővel : *elszédít.* V. ö. SZÉDÍT.

MEGSZÉDŰL v. —SZÉDŰL, (meg-szédül) ösz. önh. Feje elkábúl, s úgy tetszik neki, mintha forogna körülötte a világ. *Amint a mélységbe lenézett, megszédült a feje. Úgy fejbe ütötték, hogy megszédült bele.* Máskép : *elszédül.* Átv. ért. valamely erkölcsi csáberő által akaratának határozata megtántorodik, s idegen behatás szerént cselekszik. V. ö. SZÉDŰL.

MEGSZEG, (meg-szeg) ösz. áth. Mondjuk leginkább holmi ennivaló tömör testekről, különösen kenyér, sajt, kalácsfélékről, midőn valamely metsző eszközzel megkezdjük, vagyis egy részt kimetszünk belőlök. *Megszegni a kenyeret, a kalácsot. Megszegni a sajtot, a szalonnát.* Átv. ért. valamely törvényt épségében meg nem hagy, hanem áthágás által megsérti, s mintegy csorbát ejt rajta. *Megszegni a polgári vagy egyházi törvényeket. Megszegni az anyaszentegyház rendelte böjtöt.*

„Megszegte az álnok, megszegte hitét."
Versegby.

L. SZEG, ige.

MEGSZEGDEL, (meg-szegdel) ösz. gyak. áth. Több oldalról megmetsz, több részekre elmetél, vagy több vonalban meghasít. *Köröskörül megszegdelni a kereksajtot. Megszegdelni a laptának való bőrt. Megszegdelni a dinnyét.* V. ö. SZEGDEL és SZELDEL.

MEGSZÉGECSÉL, (meg-szégecsél) ösz. áth. Egy vagy több szögecset ver valamibe, szögecsekkel megerősít, öszveköt. *Megszegecselni a csizmatalpat.*

MEGSZEGÉNYÉDIK, (meg-szegényédik) ösz. k. Szegény, azaz vagyon nélkül szükölködő állapotra jut. *Gazdag volt, de sok csapás által megszegényedett.* A *meg* fölváltható *el* igekötővel. V. ö. SZEGÉNY.

MEGSZEGÉNYÍT v. —SZEGÉNYIT, (megszegényít) ösz. áth. Szükölködővé, vagyontalanná teszen. *E falu lakosait a többszöri tüzkár és árvíz megszegényítette.* V. ö. SZEGÉNY.

MEGSZEGÉNYŰL v. —SZEGÉNYÜL, (megszegényűl) ösz. önh. l. MEGSZEGÉNYÉDIK.

MEGSZEGÉS, (meg-szegés) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valaki megszeg valamit. *Kenyér, szalonna megszegése.* Átv. ért. valamely törvénynek, vagy rendeletnek áthágása. V. ö. MEGSZEG.

MEGSZÉGEZ, (meg-szégez) ösz. áth. Egy vagy több szeggel megerősít. *Megszegezni a patkót, a kerékszint.*

MEGSZEGŐDIK, (meg-szegődik) ösz. k. 1) L. MEGSZEGŰL. 2) Megalkuszik. *Megszegődtem vele.* (Szabó D.).

MEGSZEGŰL, (meg-szegűl) ösz. önh. Leginkább a szekérről mondják, midőn a fordulásban a rúd valamely része a derékkal vagy kerékkel szögletet képezve, a tovamenésben akadályt csinál.

MEGSZÉGYENEL, (meg-szégyenel) ; visszahatólag : *megszégyenli magát,* am. szégyenkedve valamely hibáját nyilván vagy hallgatólag elismeri.

MEGSZÉGYENÍT v. —SZÉGYENIT, (meg-szégyenít) ösz. áth. Eszközli, vagy okot ad rá, hogy valaki szégyenelje magát, vagy hogy mások szemében és véleménye szerént szégyent valljon. *Pirongatás, feddés, dorgálás, nyilvános büntetés által megszégyeníteni valakit. A rosz fiú megszégyeníti szülőit. A hetvenkedőt elmés gúny és czáfolat által megszégyeníteni.*

„Villámszava megszégyenité
A gonoszok s czudarok dagályát."
Berzsenyi D.

Néha szelidebb jelentéssel am. oly jeles tettet követ el, mely által a vele viszonyban levőkön kitesz, vagy másokat bizonyos kedveskedésben, szivességben stb. megelőz. *Az öreg úr oly szépen és könnyen tánczol, hogy minket fiatalokat megszégyenít. Ön megszégyenít engem, mert nekem lett volna kötelességem ezt tenni.* V. ö. SZÉGYENÍT.

MEGSZÉGYENÍTÉS v. —SZÉGYENITÉS, (meg-szégyenítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valakinek szégyent okoznak, valakit meggyaláznak, vagy legalább pirulni kényszerítenek. *Ily megszégyenítést nem érdemlettem.* V. ö. SZÉGYEN.

MEGSZÉGYENÜL v. —SZÉGYENÜL, (megszégyenül) ösz. önh. Szégyent vall, vagyis erkölcsi érzését oly valami éri, mi miatt el kell pirulnia, és szégyenlenie magát, vagy mások előtt gúny, nevetség, vagy épen megvetés tárgyává leszen. V. ö. SZÉGYEN.

MEGSZEL, (meg-szel) ösz. áth. Csaknem egy jelentésü a *megszeg* igével, csakhogy a *megszel* átv. értelemben nem divatozik. V. ö. MEGSZEG, és SZEL. *Megszelni a kenyeret, a szalonnát, a sajtot.*

MEGSZELEL, (meg-szelel) ösz. áth. Holmi magokat a szeles levegőbe szórva, a köztök levő polyvától, ocsútól, s egyéb szeméttől megtisztít. *Megszelelni a buzát, kendermagot, babot, lencsét.* V. ö. SZELEL, és SZÓR.

MEGSZELESÉDIK, (meg-szelesédik) ösz. k. Szelessé lesz, saját és átvitt értelemben. *Megszelesedett az idö. Megszelesedett a ló.* V. ö. SZELES.

MEGSZÉLÉSÉDIK, (meg-szélésédik) ösz. k. Szélei kitágulnak, kiterjednek. *Nyomás által megszélesedik a csizma. Vállban, csipőben megszélesedni.* V. ö. SZÉLÉS.

MEGSZÉLÉSÍT v. —SZÉLÉSIT, (meg-szélesít) Eszközli, hogy valamely rugalmas test vagy bizonyos tér két oldali irányban növekedjék, szétterjedjen. *Pörölylyel megszélesíteni a tüzes sínt, a csoroszlyát. A szántóföldet jobbról-balról néhány barázda gyepföldel megszélesíteni.*

MEGSZÉLHÜDIK, (meg-szélhüdik) ösz. k. A testnek valamely része vagy tagja megbénul, vagyis mozgékonyságát elveszti. *Bal keze és lába megszélhüdött.* V. ö. SZÉLHÜDIK.

MEGSZELÍDÍT v. —SZELIDIT, (meg-szelídít) ösz. áth. 1) Emberre és más állatokra vonatkozólag am. vadból, szilajból, szelídet, nyájasat képez. *Megszelidíteni a vad embereket, a vad csikókat, a szilaj tulkokat. Megszelidíteni a fenevadakat, az oroszlánokat, tigriseket.* 2) Növényeket illetöleg, am. a vad állapotban tenyészett növényt mívelés által megnemesíti, s gyümölcsét izletesebbé teszi. *Oltás, szemzés által megszelidíteni a vadrózsát, a vadalmafát.* V. ö. SZELÍD.

MEGSZELÍDÍTÉS v. —SZELIDITÉS, (megszelidítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által megszelidítünk valakit vagy valamit. V. ö. MEGSZELÍDÍT.

MEGSZELÍDÜL v. —SZELIDÜL, (meg-szelídül) ösz. önh. 1) A vad, vagy szilaj állat, vagy átv. ért. indulat, szelíd, azaz nyájas, engedelmes természetet ölt. *A fülevő vadak hamarabb megszelídülnek, mint a ragadozók.*

„Úgy tetszik megszelídülnek,
S egy parányit megenyhülnek
Vad fájdalmi szivemnek."
Kisfaludy S.

2) A vadon tenyészett növény mívelés által megnemesedik. 3) Mondjuk zordon időről, vagy éghajlatról is, midőn előbbi zordonságából alább hagy. *A föld mivelése, és tavak lecsapolása által a zordon éghajlat megszelídül.* V. ö. SZELÍD.

MEGSZELÍDÜLÉS v. —SZELIDÜLÉS, (meglídülés) ösz. fn. Állapot- vagy természetváltozás, midőn valaki vagy valami megszelídül. V. ö. MEGSZELÍDÜL.

MEGSZÉMÉLYESÍT v. —SZÉMÉLYESIT, (meg-személyesít) ösz. áth. Személylyé változtat, általános fogalmakat, tulajdonságokat stb., élettelen dolgokat vagy állatokat is úgy képzel, úgy állít elénk, úgy beszéltet stb, mint személyeket, vagyis embereket.

MEGSZÉMLÉL, (meg-szémlél) ösz. áth. Valamit különösen, tüzetesen, és részletekben szemügyre vesz, megtekint. *Megszemlélni a kiállított hadsereget. A vevő megszemléli előbb az árút, melyre alkudni akar.*

„Követ juta Duna mellé,
Földét, füvét megszemlélé."
Csáti Demeter.

V. ö. SZEMLÉL.

MEGSZEMLÉLÉS, (meg-szemlélés) ösz. fn. A látható dolgok megismerésének azon neme, melynél fogva azokat saját szemeinkkel, és részletesen, figyelmesen megtekintjük. *Az elkövetett kár megszemlélésére hites személyeket küldeni.*

MEGSZENESÉDIK, (meg-szenesédik) ösz. k. Szenessé lesz; vagy szénné válik (bevégzetten).

MEGSZENESÜL v. —SZENESÜL, (meg-szenesül) ösz. önh. L. MEGSZENESÉDIK.

MEGSZENNYESÉDIK, (meg-szennyesédik) ösz. k. Meglepi a szenny. *A lakatosok, kovácsok ruhája hamar megszennyesedik.* V. ö. SZENNY.

MEGSZENT, (meg-szent) ösz. áth. Megsejt. Székely szó. *Megszentettem a dolog titkát. Megszentette a tolvaj, hogy nyomozódni kezdtek utána.* (Kriza J.).

MEGSZENTÉL, (meg-szentél) ösz. áth. Általán hitvallási, hitszertartási értelemben használtatik. 1) Bizonyos napokat különös tiszteletből az egyház rendelete szerént meginnepel, s lelki dolgok, úgymint imádságok, s más ájtatosságok gyakorlatával tölt el. *Megszentelni a vasárnapokat, az innepeket. Megszentelni Urunk születése, halála, és feltámadása napjait.* 2)

Némely, az egyházi szertartáshoz tartozó dolgokat bizonyos imák és szertartások által az illető hívek előtt tisztelet és kegyelet tárgyaivá avat. *Megszentelni a vizet, olajt, viaszgyertyát, barkát. Megszentelni az oltárt, a harangokat, az egyházi öltönyöket.* 3) Bizonyos szertartások által holmi használatra, és éldeletre való dolgok sikerüléséért Isten áldását kéri. *Megszentelni a husvéti eledeleket. Megszentelni az új hajót, zászlót.* 4) Bibliai értelemben Szentté tesz, azaz a valódi, az igaz hívek sorába igtat, s Isten kegyelmére méltat. *Szent Pál apostol szerént a hit jó cselekedetek nélkül meg nem szenteli az embert.* V. ö. SZENT, SZENTÉL.

MEGSZENTÉLÉS, (meg-szentélés) ösz. fn. Egyházi szertartás vagy tisztelés neme, mely által az illető egyházi személyek vagy hivek valamit megszentelnek. *Harangok, zászlók megszentelése. Innepek, vasárnapok megszentelése.* V. ö. MEGSZENTÉL.

MEGSZENTSÉGTELENÍT v. —SZENTSÉGTELENIT, (meg-szentségtelenít) ösz. áth. Amit az illető vallás tanai szerént szentség gyanánt kellene tisztelnie és kegyelnie, azt mint becs nélküli közdolgot megveti, vagy épen gúny, és csúfság tárgyává alázza le. *Káromkodással megszentségteleníti az Isten nevét. „Az én szombatimat megszentségtelenítettétek.“* (Ezech. 23. 38. Káldi. Károlyinál : ‚megundokítottátok‘).

MEGSZENTTELENÍT, (meg-szenttelenít) ösz. áth. Egyházi ért. valamely szent helyen, nevezetesen templomban oly bűnt követ el, mely miatt az egyház törvényei szerént az illető helyet, mint szentségétől megfosztottat újra föl kell szentelni. Szokottabban : *megszentségtelenít. Emberölés által megszenteltleníteni a templomot.*

MEGSZENTÜL v. —SZENTÜL, (meg-szentül) ösz. önh. Jámborabbá s kegyesebbé lesz mint az előtt. Székely szó. (Ferenczi János).

MEGSZENVED, (meg-szenved) ösz. áth. Annak daczára, hogy nem tetszik neki, mégis eltűr, vagy létezni enged valamit v. valakit. *A béketürő úr megszenvedi a rosz cselédet. Ily rendetlenséget hogy tudsz megszenvedni? Ezt meg nem szenvedem.* Önhatólag és tárgyesetes viszonynév nélkül am. valamiért lakol, bűnhödik, vagy sokat, folytonosan szenved. *Büneidért előbb-utóbb megszenvedsz. Az ostrom alatt ugyan megszenvedtünk.* V. ö. SZENVED.

MEGSZÉPÉGET v. —SZÉPÖGET, (meg-szépéget v. —szépöget) ösz. áth. A székelyeknél am. meghizlal, pl. *a sertést megszépögetni.* (Kríza J.)

MEGSZEPLŐSÍT v. —SZEPLŐSIT, (megszeplősít) ösz. áth. 1) Tulajd. ért. szeplőféle foltokkal megtarkít. *Arcza és keze bőrét megszeplősíti a nyár melege.* 2) Átv. ért. szűz leányon, vagy tisztes aszszonyon buja erőszakot követ el.

MEGSZEPLŐSÍTÉS v. —SZEPLŐSITÉS, (megszeplősítés) ösz. fn. Átv. ért. szűz leányon vagy akármely tisztes nőn elkövetett buja erőszakoskodás.

MEGSZÉPÖGET, l. MEGSZÉPÉGET.

MEGSZÉPPEN (meg-széppen) ösz. önh. A megijedésnek azon neme lepi meg, melyben az ijedő a levegőt fogai között viszsza szokta színi, s mintegy *szep* hangot ejt. V. ö. SZEPÉG.

MEGSZÉPPENT, (meg-széppent) ösz. áth. Eszközli vagy okot ad rá, hogy valaki megszeppenjen. V. ö. MEGSZÉPPEN.

MEGSZERET, (meg-szeret) ösz. áth. Valaki v. valami iránt azon tetsző és kedves érzelem gerjed benne, melynél fogva azt magáévá tenni, vagy vele lenni, vele egyesülni vágy, megtetszik neki. *Valakit lelki vagy testi szép tulajdonságaiért megszeretni. Őt meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt. Akit én szeretek, meg van az szeretve.*

„A szép lovat megszereté,
Hogy ki miatt földét elveszté.“
Csáti Demeter.

„Számtalan sok (fegyver) közül egyet megszerete,
Oldalára eztet vitézül felköté.“ Zrinyi.

V. ö. SZERET.

MEGSZÉRÉZ, (meg-szérez) ösz. áth. 1) Valamely kivánt vagy szükséges jószágot bizonyos szerrel, móddal eléállít, eléteremt, sajátjává tesz. *Megszerezni némely ritka pénzeket, könyveket, okleveleket.* 2) Viszszaható névmással, *megszerezni magát* am. bizonyos sokaságu vagyonra szert tenni. 3) Segítő ragu viszonynévvel am. valamely mennyiséget vagy mértéket, némi hozzáadással megtoldani, mi rendesen aprólékos adásvevésben történik. *Húsz diót adok egy garason, s még egygyel megszerzem.* V. ö. SZÉRÉZ.

MEGSZÉRZÉS, (meg-szérzés) ösz. fn. 1) Cselekvés, mely által valamit megszerzünk; továbbá, maga ezen cselekvés eredménye. *Némely régi edények megszerzésében fáradni.* 2) Ráadás, vagy bizonyos mértéknek az adás-vevésben megtoldása. V. ö. MEGSZEREZ.

MEGSZID, (meg-szid) ösz. áth. Bizonyos csínyért, rosz tettért szóval megfedd, megdorgál, megpirongat valakit. *Megszidni a rosz cselédet.* V. ö. SZID.

MEGSZIDÁS, (meg-szidás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg feddés, dorgálás, midőn megszidnak valakit. V. ö. MEGSZID.

MEGSZIGORÍT v. —SZIGORIT, (meg-szigorít) ösz. áth. Szigoruvá tesz.

MEGSZIKKAD, (meg-szikkad) ösz. önh. Szikkadttá lesz (bevégzetten).

MEGSZÍNÉL, (meg-színél) ösz. áth. 1) Székely tájszólás szerént am. a háznak vagy csűrnek, szérűnek talaját, más földdel meghordja, s beteríti. *Agyagfölddel megszínelni a csűrt.* 2) Ácsok, faragók nyelvén am. a munkába vett fának fölszinét szekerczével, vagy toporral lehasogatja.

MEGSZISZÉG, (meg-sziszég) ösz. gyak. önh. Tárgyesetes viszonynévvel am. haragját, mérgét, bo-

szuját sziszegve jelenti ki. *A lúd megsziszegi azt, ki libáit bántja.* Átv. ért. mondjuk emberről, különösen nőről, ki lúd vagy kígyó gyanánt éles nyelvvel megszól másokat.

MEGSZISZSZEN, (meg-sziszszen) ösz. önh. Egyszeri *szisz* hangot ad. *Megsziszszent a kígyó.*

MEGSZITÁL, (meg-szitál) ösz. áth. Porszemnyi részecskékből álló tömeget szitával megtisztít. *Megszitálni a lisztet, hamut.* V. ö. SZITA.

MEGSZIVALKODIK, (meg-szivalkodik) ösz. k. A székelyeknél am. megszikkad, pl. a sár; mintegy megszívja azt a lég, a szél.

MEGSZOK, (meg-szok) ösz. áth. Valamit többszöri vagy folytonos gyakorlat által, mintegy hajlamával és természetével megegyezőnek talál, s nem vonakodik, nem idegenkedik tőle. *Megszokni az új hivatalt, új társaságot. Megszokni a munkát, a katonaságot. Gyakran, amit eleinte elviselhetlennek tartottunk, idővel megszokjuk.* V. ö. SZOK.

MEGSZOKIK, (meg-szokik) ösz. k. Valamely helyen, vagy emberek és körülmények között, melyek rá nézve eleinte idegenek voltak, mintegy otthonosnak érzi magát. *Kinek hol jól megy dolga, ott hamar megszokik.* V. ö. SZOKIK.

MEGSZOKOTT, (meg-szokott) ösz. mn. Szokás által második természetévé vált.

MEGSZOKOTTSÁG, (meg-szokottság) ösz. fn. Megszokott állapot vagy tulajdonság.

MEGSZOKTAT, (meg-szoktat) ösz. mivelt. 1) Gyakorlat által rávesz, rátanít valakit, hogy valamely dolgot rendesen, és mintegy hajlamból tegyen, másképp: *rászoktat.* 2) Eszközli, hogy valaki idegen helyen és társaságban, mintegy honn és övéi között érezze magát. V. ö. MEGSZOK és MEGSZOKIK.

MEGSZÓL, (meg-szól) ösz. áth. Valakit bizonyos tettért szóval meggyaláz, vagyis gáncsoskodva szól felőle. Lágyabb kifejezés, mint a rágalmaz, vagy gyaláz, s leginkább oly tetteket rostálgat, melyek a társas életben elfogadott illemmel ellenkeznek, pl. midőn valaki rangjához illetlenül viseli magát, vagy rangján, vagyonán fölül nagyot játszik stb.

MEGSZÓLAL, (meg-szólal) ösz. önh. Hallgatni megszünvén, elkezd szólni, beszélni. *Sokáig hallgatott, végre megszólalt.* „Szeretjük mi is a szabadságot, s azért készek is volnánk megszólalni." (Gróf Esterházy M. nádor levele Rákóczy Gy. erd. fejedelemhez. 1644.). Szélesb ért. am. hangzani kezd. *Megszólalnak a harangok. Megszólalnak az dlgyik. Megszólal a zene.* V. ö. SZÓL.

MEGSZÓLÁS, (meg-szólás) ösz. fn. Beszéd, nyilatkozás, mely által valakit megszólnak, megitélnek. *Nem megszólásból mondom, hanem, mert igaz. Ne adj másoknak okot megszólásodra.* V. ö. MEGSZÓL.

MEGSZOLGÁL, (meg-szolgál) ösz. áth. Fáradság, munka által valamit megérdemel. *A szegény ember véres verejtékkel megszolgálja a szegödött bért. Ha kenyér kell, szolgáld meg előbb.* Néha am. meghálál, bizonyos tett által viszonoz valamit. *Köszönöm, s majd ha lehet, megszolgálom.*

„Adósa vagyok; máris bátor vagyok
Ujonta kérni, oly remény fejében,
Hogy egykoron tán megszolgálhatom."
Vörösmarty.

Itt a *meg* am. *viszsza.*

MEGSZÓLÍT v. —SZÓLIT, (meg-szólít) ösz. áth. 1) Valakit fölhí vagy készt, hogy szóljon. *A hallgatag embert megszólítani.* 2) Valakihez szól a végre, hogy kérdezzen tőle valamit, vagy hogy megintse, vagy beszélgetés végett stb. *Már többet megszólítottam, és senki sem tudta megmondani, kié ez a ház. Megszólítani az utczai pajkos gyerköczöt. Megszólítani az idegen utitársat. Szólítsd meg öt, te tudsz a nyelvén.* V. ö. SZÓLÍT.

MEGSZOMJAZIK v. —SZOMJÚHOZIK, (megszomjazik v. -szomjúhozik) ösz. k. Rájön a szomjuság, szomjassá lesz.

„Szegény fiú, hogyan megszomjazott."
Vörösmarty. Az áldozat.

MEGSZOMORÍT v. —SZOMORIT, (meg-szomorít) ösz. áth. Szomoru érzést gerjeszt valakiben. *Kedves barátunk halála igen megszomorított mindnyájunkat. Ne szomorítsd meg szivemet.*

„Ne szomorkodj, légy víg,
Nem lesz az mindég igy,
Hej! ki megszomorított,
Meg is vigasztal még." Népd.

A *meg* fölcserélhető *el* igekötővel. V. ö. SZOMORÚ, SZOMORÍT.

MEGSZOMORODIK, (meg-szomorodik) ösz. k. Kedélyét szomorú érzelem lepi meg. *Kedvetlen hirre megszomorodni. Valakinek balesetén, halálán megszomorodni.* A *meg* helyett állhat *el* is. V. ö. SZOMORÚ.

MEGSZONTYOLODIK, (meg-szontyolodik) ösz. k. Székelyesen am. megszomorodik.

MEGSZOP, (meg-szop) ösz. áth. Bizonyos testet szájába vesz, hogy a benne vagy rajta levő nedvet, küiönösen az ínynek és íznek tetszőt, ki- vagy leszivja. *A kisded megszopja az emlőt. Megszopni az édesfa gyökerét. Oly jó izűt evett, hogy az ujjait is megszopta utána. Megszopni a metszéstől vérző sebet.* V. ö. SZOP.

MEGSZOPACSOL, (meg-szopacsol) ösz. áth. A székelyeknél am. megszopogál.

MEGSZOPOGÁL, MEGSZOPOGAT, (meg-szopogál v. meg-szopogat) ösz. gyak. áth. Valamit folytonosan vagy többször, vagy egymás után többet megszop. *Megszopogatni a czukorszeletet. Megszopogatni az izletes csontokat.* V. ö. MEGSZOP.

MEGSZOPTAT, (meg-szoptat) ösz. mivelt. Eszközli, hogy a csecsemő állat szopjon, vagyis csecset ad a szájába, vagy anyja tögyére ereszti. *Megszoptatni*

a kis gyermeket. A borjukat, bárányokat naponként néhányszor megszoptatni. V. ö. SZOP, SZOPTAT.

MEGSZÓR, (meg-szór) ösz. áth. 1) Holmi szemes jószágot a levegőbe bány és szór, hogy a benne lévő polyvától, szeméttől megtisztítsa. *Megszórni a búzát, kölest.* 2) A szórást bevégzi. *Mi már megszórtunk.* V. ö. SZÓR és SZELEL.

MEGSZORÍT v. —SZORIT, (meg-szorít) ösz. áth. 1) Valamely rugalmas testet úgy öszvenyom, hogy előbbi terjedelméhez képest kisebb helyet foglal el. Itt a *meg* am. *öszve. Megszorítani a szivacsot, a puha kenyeret. Megszorítani valakinek kezét.* 2) Akármily testet úgy megköt, hogy helyén megfeszüljön, s ne mozogjon. *Megszorítani a nyerget. Megszorítani a szekérre rakott holmit.* 3) Embert vagy más állatot szűk helyre zár, s úgy körülvesz, hogy ne szabadulhasson. *Megszorítani az ellenséget. Hajtóvadászatban megszorítani a vadakat.* Átv. ért. erkölcsileg szűk korlátok közé fog. *Megszorítani a nemzet szabadságát.* V. ö. SZORÍT.

MEGSZORÍTÁS v. —SZORITÁS, (meg-szorítás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valamit megszorítanak. Különösen átv. ért. erkölcsi vagy szellemi korlátozás. *A polgári és sajtószabadság megszorítását eszközlő rendeletek.* V. ö. MEGSZORÍT.

MEGSZORÚL v. —SZORUL, (meg-szorúl) ösz. önh. 1) Valamely test vagy hely, szük korlátok közé huzódik. *Sajtó alatt megszorúl a papirtömeg. E szük ülésen ketten megszorulunk. A völgy két hegy között megszorúl. A Duna Visegrádnál megszorúl.* 2) Mindünnen bekerítve kelepczébe jut. *Vizek és hegyek között megszorult az üldözött hadsereg. Megszorulnak a hajtók által üzött vadak.* 3) Valamiben szükséget szenved. *Kenyér dolgában megszorulni.* V. ö. SZORÚL.

MEGSZÓTALANODIK, (meg-szótalanodik) ösz. k. Hallgataggá, szótalanná válik, igen kevés beszédűvé lesz. *Egy időtől fogva komor lett, és megszótalanodott.* V. ö. SZÓTALAN.

MEGSZOTYKOSODIK v. —SZOTYOSODIK, (meg-szotykosodik v. -szotyosodik) ösz. k. Mondják némely gyümölcsökről, midőn levesedés által érnek meg. *Megszotykosodott vagy -szotyosodott a vad körte.* Némely másokról, midőn túlérés vagy törés-zúzás miatt levök folyni kezd. *Megszotyosodott a szilva, baraczk.* Néhutt másképen: *megszotyósodik, és meglustosodik.*

MEGSZŐ, (meg-sző) ösz. áth. Szövőszékben vagy akármiféle géppel, eszközzel a fonalakat kelmévé alakítja. *Megszöni a lenfonalakat, a selymet.* V. ö. SZŐ.

MEGSZÖGECSÉL, helyesebben: *megszegecsél*; l. ezt; és v. ö. SZEG, SZÖG fn.

MEGSZÖGLETÉZ, (meg-szögletéz) ösz. áth. Valamely testet úgy alakít, úgy megmetél, megnyirkál stb., hogy szögletei legyenek. *A faragó ácsok a hengerded fenyűket megszögletezik.* V. ö. SZÖGLET.

MEGSZÖK, (meg-szök) ösz. önh. Tárgyesetes viszonynévvel am. hirtelen meglep, s mintegy ráugrik. Leginkább nedves testekről mondják. *A fecskendő sár megszöki a ruhát, a falakat. A szarvasmarhákat megszökte a vértályog.*

MEGSZÖKÉS, (meg-szökés) ösz. fn. 1) Megfecskendés. 2) Menekülés végett alattomos eltávozás. *A rabok megszökése ellen biztositani a börtönt.*

MEGSZÖKIK, (meg-szökik) ösz. k. Alattomosan eltávozik, hogy valami rosztól meneküljön. *Sok adósság miatt megszökni. A katonaság elől, börtönből megszökni.* Itt a *meg* am. *el.*

MEGSZÖKTET, (meg-szöktet) ösz. mivelt. Valakinek módot, segédkezet nyújt, hogy menekvőképp alattomosan elmehessen valahonnan. *A hütelen börtönőr megszöktette a foglyokat.* Másképen: *elszöktet.*

MEGSZÖNT, l. MEGSZENT.

MEGSZŐNYEGÉZ, (meg-szőnyegéz) ösz. áth. Egy vagy több szőnyeggel beterít. *Megszőnyegezni a termeket.* V. ö. SZŐNYEG.

MEGSZÖPPEN, (meg-szöppen) ösz. önh. l. MEGSZÉPPEN.

MEGSZŐRÖSÖDIK, (meg-szőrösödik) ösz. k. Szőr növekedik rajta. *Melle, karjai megszőrösödtek.* V. ö. SZŐRÖS.

MEGSZÖSZÖL, (meg-szöszöl) ösz. áth. 1) A kendert vagy lent a szösztől meg- és kitisztítja. 2) A szöszölést bevégzi. 3) Valakit megszid.

MEGSZÚR, (meg-szúr) ösz. áth. Valamely hegyes eszközzel vagy taggal megbök, megsért. *Tüvel, árral megszúrni valakit. Az orgyilkos megszúrta öt törrel. A szilaj bika megszúrta szarvával a gulyást. A tövis megszúrta kezemet, lábamat.* V. ö. SZÚR.

MEGSZÚRÁS v. —SZURÁS, (meg-szúrás) ösz. fn. Cselekvés, mely által megszúrnak valakit vagy valamit. V. ö. MEGSZÚR.

MEGSZURDAL, (meg-szurdal) ösz. gyak. áth. L. MEGSZURKÁL.

MEGSZURKÁL, (meg-szurkál) ösz. gyak. áth. Több helyen, vagy többeket, vagy gyakran megszúr. *Tüvel megszurkálni a papirt. A bőszült ökör megszurkálta a mészárosebeket.* V. ö. SZURKÁL.

MEGSZURKOL, (meg-szurkol) ösz. áth. l. MEGSZURKOZ.

MEGSZURKOSODIK, (meg-szurkosodik) ösz. k. Szurkossá leszen, megragadja a szurok. *Aki szurokkal bánik, megszurkosodik.* V. ö. SZUROK.

MEGSZURKOZ, (meg-szurkoz) ösz. áth. Szurokkal megken, vagy beönt. *A varga megszurkozza a fonalat. A vásznat, ponyvát eső ellen megszurkozni.* V. ö. SZUROK.

MEGSZURMOSODIK, (meg-szurmosodik) ösz. k. Szurmossá lesz (bevégzetten). V. ö. SZURMOS.

MEGSZURTOSODIK, (meg-szurtosodik) ösz. k. Megmocskosodik, megkormosodik, megczirmosodik. *Megszurtosodik a varga, kovács, kéményseprő.*

MEGSZŰKÍT, (meg-szűkít) ösz. áth. Szükké tesz (bevégzetten). *A hizás megszükíti a ruhát. A háború megszükíti a fegyverfogható férfiak, és a kézimunkások számát.*

MEGSZŰKÜL v. —SZŰKÜL, (meg-szűkül) ösz. önh. 1) Előbbi tág állapota aránylag megkisebbedik. *Megszűkül a ruha*, midőn öszvemegy, vagy midőn viselője meghízik. 2) Valamiben szükséget szenved, különösen életfentartására megkivántató dolgokat nélkülöz. *A rosz termés miatt kenyérben és más eleségben megszűkülni.* V. ö. SZŰK.

MEGSZŰL, (meg-szül) ösz. áth. Szoros ért. némberről mondjuk, midőn magzatot hoz a világra. *Amint megszülte gyermekét, legott meghalt.* Tárgyesetes viszonynév nélkül am. a szülést bevégezte. *Feleségem szerencsésen megszült.* V. ö. SZŰL.

MEGSZÜLETIK, (meg-születik) ösz. k. Emberi magzatról mondják, midőn anyja méhéből világra jő. *Hála Istennek, hogy a gyermek szerencsésen megszületett.*

MEGSZŰN v. —SZŰN, (meg-szűn) ösz. önh. Saját akarata vagy ösztöne szerént valaminek gyakorlatát, folytatását megszakasztja. *A gyermek, ha emlőt adnak neki, megszűn sírni. Mikor szűnsz meg már haragudni? Ha meg nem szüntök zavarogni, rendöröket hivatok. A kancza megszűn nyerítni, ha csikaját megtalálta.* A lelketlen vagy elvont tárgyakra vonatkozólag, szabatosan *megszűnik* használandó. *Megszűnik a zivatar, a szélvész, a zaj. Megszünik a háború. A kerék, ha valamely erő tovább nem hajtja, megszűnik forogni.*

„A káprázat eltünik,
S boldogságom megszünik."

Kisfaludi S.

„Megszünt minden fuvalom,
S mosolygott a fájdalom."

Ugyanaz.

MEGSZŰNÉS v. —SZŰNÉS, (meg-szünés) ösz. fn. Bizonyos cselekvény, szenvedés, vagy állapot haladásának, folytatásának megszakadása. V. ö. MEGSZŰN.

MEGSZŰNIK v. —SZŰNIK, (meg-szűnik) ösz. k. L. MEGSZŰN.

MEGSZÜNTET, (meg-szüntet) ösz. mivelt. Eszközli, rendeli, parancsolja, hogy valamely cselekvés, szenvedés, vagy állapot folytatása megszakadjon. *Megszüntetni a csatát, a törvénykezést. Megszüntetni a nyomorgatást. Megszüntetni a rendetlenséget.* V. ö. SZÜNTET.

MEGSZÜNTETÉS, (meg-szüntetés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg parancs, rendelet, mely által eszközöltetik, hogy valaminek tartása, folytatása megszakadjon. *A sovarok megszüntetése erélyt és eszélyességet kiván. Bizonyos terhek megszüntetéséért folyamodni.*

MEGSZŰR, (meg-szűr) ösz. áth. Szitán, vagy más sürü likacsokkal ellátott eszközön bizonyos nedvet átereszt és megtisztít, meghigít. *Megszürni a levest, a tejet, a mustot. Itatós papíron vagy ruhán megszürni a zavaros eczetet.* Átv. ért. mondják testi szenvedésekről, melyek az embert megsoványítják. *Megszürte öt a betegség, a koplalás.*

MEGSZÜRENKÉDIK, (meg-szürenkédik) ösz. k. Valamely betegségben vagy más szenvedő állapotban megsoványkodik.

MEGSZÜRETEL, (meg-szüretel) ösz. önh. Szoros ért. a szőlőszedést, és sajtólást bevégzi. *Múlt évben korán megszüreteltünk.* V. ö. SZÜRET.

MEGSZÜRETELÉS, (meg-szüretelés) ösz. fn. A szüretnek bevégzése.

MEGSZÜRKÍT v. —SZÜRKIT, (meg-szürkít) ösz. áth. Eszközli, vagy okozza, hogy a haj vagy szőr szálai között több vagy kevesebb öszes legyen. *Azt tartják, hogy némely kenőcsök időnek előtte megszürkítik a hajat.* V. ö. SZÜRKE.

MEGSZÜRKÜL v. —SZÜRKÜL, (meg-szürkül) ösz. önh. Haja vagy szőre között vegyesen ősz szálak növekednek. *Bajsza még fekete, de szakála és haja megszürkült.* V. ö. SZÜRKÜL.

MEGTAGAD, (meg-tagad) ösz. áth. 1) Vonakodik másnak tenni, adni, engedni valamit. *Megtagadni az adót, az engedelmességet. Azt csak nem tagadod meg tőlem, hogy .... A fösvény önmagától is minden élvezetet megtagad.* 2) Valamiről azt erősíti, hogy nincs úgy, hogy nem történt, hogy nem igaz, vagy valamiről lemond, s úgy nyilatkozik felőle, hogy nincs viszonyban vele. *Megtagadni testvéreit és rokonait.* Bibliai ért. *megtagadni magát*, am. testi vágyairól lemondani, s erkölcsileg mintegy újjá születni. „A ki meg nem tagadja magát, nem lehet az én tanítványom."

MEGTAGADÁS, (meg-tagadás) ösz. fn. Vonakodás neme, melynél fogva valamit megtagadnak. Különösen bibliai ért. kivetkőzés a bűnre ingerlő érzékiségből, a szellemi erőnek erkölcsi felsőbbsége, és győzelme a testiség fölött; szabatosan: *önmegtagadás.*

MEGTAGADÓ, (meg-tagadó) ösz. mn. Bizonyos kérést, kivánatot, követelést visszautasító, nem teljesítő. *Az adósságkövetelőnek megtagadó választ adni. Engedelmességet megtagadó alattvalók.* V. ö. TAGADÓ.

MEGTAGADÓLAG, (meg-tagadólag) ösz. ih. Megtagadó módon, megtagadással. *Megtagadólag válaszolni.*

MEGTÁGÍT v. —TÁGIT, (meg-tágít) ösz. áth. Ami előbb aránylag szük volt, annak terjedelmét megnagyobbitja, vagy ami szorosan állott, többé-kevesebbé megoldja, megereszti. *A viselés megtágítja a csizmákat. Megtágítani a málha köteleit.* V. ö. TÁGÍT.

MEGTAGOL, (meg-tagol) ösz. áth. Átv. ért. valakit tagonként, tetőtől talpig megver, megbotoz, vagy megkorbácsol stb. „Hogy mezítelen felakasztva hajánál fogva nagy erősen megostoroznájak, es nagy erös szürfoltokkal a megtaglott testet törölnéjek." (Debr. Legendáskönyv). V. ö. TAGOL.

MEGTÁGÚL v. —TÁGUL, (meg-tágúl) ösz. önh. 1) Ami előbb aránylag szük volt, annak terjedelme megnagyobbúl. *Többszöri felhuzás által megtágúl a kesztyü.* 2) Ami szorosan öszve volt kötve, an-

nak kapcsai, kötelékei megoldódnak, s hézag támad közöttök. *A kéve kötele megtágult.* Átv. ért. valamely erkölcsi öszveköttetés, vagy polgári viszony kapcsai megbomlanak. *Megtágul a fegyelem, a rend.* V. ö. TÁGÚL.

MEGTAKAR, (meg-takar) ösz. áth. Bizonyos jószágot megőriz, hogy el ne keljen, hogy megmaradjon. *Heti keresetéből néhány garast vagy forintot megtakarni. Nem árt egy-két öl szénát megtakarni a jövő télre.* V. ö. TAKAR.

MEGTAKARGAT, (meg-takargat) ösz. gyak. áth. A rendes költeni valóból időről időre valamicskét meghagy, és megőriz. *Nem árt néhány forintot megtakargatni. Most abból élünk, amit tavai megtakargattunk.*

MEGTAKARÍT v. —TAKARIT, (meg-takarít) ösz. áth. 1) Rendbe hoz s kitisztít valamit, pl. a szobát, köntöst. 2) L. MEGTAKAR.

MEGTAKNYOSODIK, (meg-taknyosodik) ösz. k. Különösen lóról mondják, midőn takony nevezetü nyavalya lepi meg. V. ö. TAKONY.

MEGTÁKOL, MEGTÁKOZ, (meg-tákol v. -tákoz) ösz. áth. Valamit nagyjából, roszul öszveakgat, öszvefoltoz. V. ö. TÁK, TÁKOL.

MEGTALÁL, (meg-talál) ösz. áth. 1) Arra, ami elveszett vagy eltévelyedett, ismét ráakad. *Megtalálta az elvesztett gyürüt és pénzt. Keresem mindenütt, de nem találtam meg. Az eltévelyedett csikót a harmadik határban találtam meg.* 2) Megleli, amit más vesztett el. *Aki megtalálta erszényemet, adja vissza.* 3) Véletlenül öszvejön, vagy érintkezik valamivel. *Megtalálta zsák a foltját, eczetes kanna a dugóját.* (Km.). 4) Régiesen és tájdivatosan am. megkér, megkeres. „Talált meg minket könyörgésével Halmágyi Mihály deák." „Talált meg minket levele által Cháki Anna mi atyánkfia." (Báthori István lengyel kir. levelei 1584-ből). „Esmeg uramat ő nagyságát akarom érte megtalálnom." (Levél 1557-ből. Szalay Á. 400. m. l.). 5) Midőn határtalan viszonyigével áll kapcsolatban, alapfogalom benne a véletlent, történeteset jelentő *talán*, s ekkor a *meg* tulajdonkép a viszonyigére vonatkozik s különirandó, pl. *Ha atyám meg talál jönni*, am. ha talán megjön. *Ha meg találnál betegedni*, am. ha talán megbetegednél. V. ö. TALÁL, és TALÁN.

MEGTALPAL, (meg-talpal) ösz. áth. Lábbelinek talpat csinál. *Megtalpalni a sarut, csizmát.* V. ö. TALP.

MEGTÁMAD, (meg-támad) ösz. áth. Testi vagy szellemi erőszakkal megrohan, neki megy, neki esik. *Fegyveres kézzel megtámadni az utasokat. Nyers hangon megtámadni valakit. Az ellenkező elvü irók megtámadják egymást.* V. ö. TÁMAD.

MEGTÁMADÁS, (meg-támadás) ösz. fn. Erőszakos megrohanás, melynél fogva valaki neki esik másnak, hogy kifogjon rajta, hogy legyőzze, vagy megczáfolja stb. *A megtámadást visszatorolni.* V. ö. MEGTÁMAD.

MEGTÁMADÓ, (meg-támadó) ösz. mn. és fn. Erőszakos megrohanást kezdő, ellenség gyanánt neki eső. *Megtámadó fél. Az ellenpártiakat megtámadó szónok. A megtámadó irományra alapos czáfolatot irni.* V. ö. MEGTÁMAD.

MEGTÁMADÓLAG, (meg-támadólag) ösz. ih. Erőszakos megrohanást vagy megbántást kezdve. *Megtámadólag vívni.* Ellentéte: *védöleg.*

MEGTÁMASZKODIK, (meg-támaszkodik) ösz. k. Dülőfélben, vagy legalább gyönge állásában valamely szilárd testtel teszi magát oly öszveköttetésbe, hogy ez ötet is fentartsa.

MEGTÁMASZT, (meg-támaszt) ösz. áth. Dölékeny testnek egy más szilárd testet ellenkező irányban neki szegez, neki vet, hogy súlyegyenét megtartsa, hogy mozdulatlanná legyen, hogy el ne dőljön stb. *Duczokkal, gerendákkal megtámasztani a ferde kazalt, a repedezett falat. Megtámasztani az egyenetlen lábu asztalt. A lejtőn álló kocsi kerekét kővel megtámasztani, hogy le ne fusson. Megtámasztani a gyümölcsterhelte ágakat, fákat.* V. ö. TÁMASZT.

MEGTÁMOLYODIK, (meg-támolyodik) ösz. k. Támolyogni, vagyis szédelegni kezd.

MEGTÁNCZOLTAT, (meg-tánczoltat) ösz. miv. Eszközli, hogy valaki tánczoljon. Átv. ért. hatalmában úgy tartva, hogy forogjon, jól elver.

MEGTANÍT v. —TANIT, (meg-tanít) ösz. áth. Bizonyos ismeretekben és ügyességben jártassá tesz. *Megtanítlak olvasni, irni, idegen nyelveken beszélni. Korán megtanitották öt varrni, sütni, főzni.*

„Jaj nekem, s jaj annak, aki engem
Verset irni búmra megtanított."
Kölcsey.

Átv. ért. mondják elvont dolgokról is, melyek által ismereteket és ügyességet szerzünk. *Megtanít a nyomoruság, a tapasztalás. Majd megtanítnak a körülmények.* Minthogy a tanítás gyakran szigorral, feddéssel, sőt büntetéssel is jár: innen annyit is jelent, mint megfedd, szigoruan fog, megver. *Várj várj, majd megtanítlak én tégedet. Megtanítlak keztyüben dudálni.*

MEGTÁNTORÍT v. —TÁNTORIT, (meg-tántorít) ösz. áth. Eszközli, hogy ide-oda ingadozzon, hogy tántorogjon. Leginkább átv. ért. használtatik, s am. valakit holmi csábok, ingerek, fenyegetések, vesztegetések, erkölcsi erőszak által akaratában, eltökélésében ingadozóvá tesz, a becsület és erény utjáról eltérít. *A pénz, a dicsvágy, a hizelgés sokat megtántorít.* V. ö. TÁNTORÍT.

MEGTÁNTORODIK, (meg-tántorodik) ösz. k. Mondjuk emberről vagy más állatokról, midőn álltokban vagy mentökben egyensulyjokat vesztik, s ide-oda ingadoznak. *Feje szédelegni kezdett, és megtántorodott. A részeg ember meg-megtántorodik.* Átv. ért. csábok, ingerek, vesztegetések által akaratának szilárdsága, s erkölcsi jelleme ingadozóvá lesz, s az észnek vagy erénynek utjáról eltér. V. ö. TÁNTORODIK.

MEGTANÚL v. —TANUL, (meg-tanúl) ösz. áth. 1) Bizonyos ismeretet vagy ügyességet magáévá tesz. Különösen valamit emlékező tehetségével megjegyez. *Megtanulni az anyai, és némely idegen nyelvet. A fiú megtanulja a feladott leczkét. Megtanulni valamely mesterséget.* Ez értelemben helyesebben : *tanól.* 2) Önhatólag, tárgyesetes viszonynév nélkül, határtalan igével használtatik, s am. bizonyos cselekvés vagy szenvedés, vagy állapot gyakorlásában ügyességet szerez. *Megtanul irni, olvasni. Megtanul sütni, főzni, varrni.* Midőn nyelvről van szó, az illető nyelv neve határozó alakot vesz föl, pl. *Megtanulok francziául, olaszul, angolul.* V. ö. TANÚL.

MEGTANÚLÁS v. —TANULÁS, (meg-tanúlás) ösz. fn. Bizonyos ismereteknek az emlékező tehetség általi följegyzése, vagy ügyességnek megszerzése. *Idegen nyelvek megtanulására adni magát. Egyik mesterség megtanulása több képességet és időt igényel, mint a másiké.* V. ö. MEGTANÚL.

MEGTAPAD, (meg-tapad) ösz. önh. Valamely ragadós test egy másikkal érintkezik, és megmarad rajta. *Az agyagos sár megtapad a keréken. A szurok megtapad a kézen.* V. ö. TAPAD.

MEGTAPASZT, (meg-tapaszt) ösz. áth. Bizonyos ragadós testet egy másikra nyomkod, csapkod, hogy rajta maradjon. *Megtapasztani a falat sárral.* Tájdivatosan am. megtapint. „A falt vagy az asztalt ha megtapasztja az ember, melegséget érez." (Mikes Kelemen törökorsz. levelei). V. ö. TAPASZT.

MEGTAPINT, (meg-tapint) ösz. áth. Kézzel vagy lábbal gyöngéden megérint. *Az orvos megtapintja a beteg üterét. Megtapintani a daganatot. Tapintsd meg homlokomat, mily forró.* V. ö. TAPINT.

MEGTAPOD, (meg-tapod) ösz. gyak. áth. Szoros ért. valamit lábaival, talpaival többször, vagy folytonosan megnyom. *Megtapodni a hordóba rakott káposztát, a kádban a szőlőt. Megtapodni a frissen hordott, vagy felásott földet.* Máskép : *megtapos.* V. ö. TAPOD.

MEGTAPOGAT, (meg-tapogat) ösz. gyak. áth. Széles ért. tapintó érzékekkel többször, vagy többeket, vagy valamit több helyen megérint. Szorosb és szokottabb ért. kézzel, tenyérrel illetget, érintget. *Megtapogatni a baraczkokat, ha érettek-e?* A halászok nyelvén am. veszszőből kötött burítóval a vizeket megkutatja, hogy halat fogjon. *Megtapogattuk az egész eret, s nem fogtunk semmit.* Tréfás népi nyelven : *megtapogatni valakinek hátát,* am. megdöngetni, megpufolni. V. ö. TAPOGAT.

MEGTAPOS, (meg-tapos) ösz. áth. l. MEGTAPOD.

MEGTAPSOL, (meg-tapsol) ösz. áth. Tenyereit öszvecsapkodva tetszését, helybehagyását nyilvánítja valami fölött. *A jeles színészt megtapsolják, és kihivják.* V. ö. TAPSOL.

MEGTARJAGOSODIK, (meg-tarjagosodik) ösz. k. Tarjagos lesz.

MEGTARKÁZ, (meg-tarkáz) ösz. áth. Valamit úgy metél, rajzol, fest, varr, hímez stb., hogy tarka legyen. V. ö. TARKA. *Különféle szinü szirmokkal, hímvarrással megtarkázni a ködmént.*

MEGTARKÍT v. —TARKIT, (meg-tarkít) ösz. áth. l. MEGTARKÁZ.

MEGTARKÚL v. —TARKUL, (meg-tarkúl) ösz. önh. Valamely testnek fölszinén, vagy egyes részei között különböző szinü pontok, pettyek, vagy változatos irányu vonalak keletkeznek, szóval am. tarkává alakúl. *A kis liba mind egy szinü, de némelyek később megtarkulnak. Megtarkul a gabonavetés, midőn a közte levő búzavirág, konkoly, pipacs kinyílik.* V. ö. TARKA.

MEGTART, (1), (meg-tart) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy bizonyos helyzetben vagy irányban állandóan megmaradjon valami. *A horgony megtartja a hajót. Az erős szeg megtartja a rá akasztott terhet. A jó kocsisló a lejtőn megtartja a kocsit, hogy le ne szaladjon.* 2) Elveszéstől megőriz vagy akadályoz, hogy el ne tünjék, el ne menjen. *A beteget életben megtartani. A várat megtartani. Minden pénzén túladott, csak aranyait tartotta meg.* „Nékünk csendesség kellene, s egyéb sem tartja ezt a mi megkevesedett nemzetünket meg" (Gr. Eszterházy M. nádor l. Rákóczy Gy. erd. fejedelemhez).

„Bár az Isten megtartaná,
Mert igen szép s igen jó."

Kisfaludy S.

Átv. ért. *szavát, igéretét, fogadását megtartani* am. teljesíteni, foganat nélkül nem hagyni.

„Rózsa, Rózsa, közel vagyok,
Hogyha hivem maradtál,
S megtartottad, amit nekem
Badacsonyban fogadtál."

Kisfaludy S.

Megtartani a böjtöt, innepet, am. a böjtről és innepről szóló egyházi parancsokat teljesíteni. A régieknél ‚megtartóztat' helyett is áll : „Keménségökct és kezöket töle megtartják vala." (Nádor-codex). És ‚letartóztat' helyett : „Hogy Jézust csalárdsággal megtartanák és megölnéjek." (Ugyanott). A régi magyar Passióban : „Hogy Jézust álsággal megtartanájak és megölnéjek." Viszszaható névmással : *magát valamitől megtartani* (szokottabban *visszatartani,* vagy *megtartóztatni)* am. valamit szándékosan nélkülözni, magát mérsékelni. *Megtartja magát a bortól, a haragtól.*

MEGTART, (2) (meg-tart) ösz. önh. Időre vonatkozik, s am. valamely cselekvés, szenvedés, vagy állapot bizonyos ideig folyamatban van. *Ezen munka megtart legalább két hétig.* Néha am. bizonyos ideig el nem romlik. *Köpenyem még egy-két évig megtarthat.* Mindenik esetben a *meg* fölcserélhető *el* igekötővel, pl. *Estig eltart, mire haza érhetünk. Ez a csizma el nem tart egy télen.* V. ö. TART, önh.

MEGTARTÁS, (meg-tartás) ösz. fn. Cselekvés, midőn valaki valamit megtart. V. ö. MEGTART (1).

MEGTARTÁSI, (meg-tartási) ösz. mn. Megtartásra vonatkozó, azt illető. *Megtartási jog*, polgári, különösen a váltótörvényen alapuló jog, melynél fogva a váltóhitelező, illetőleg váltótulajdonos a váltó adós pénzére s egyéb ingó vagyonára, melyek az ő birtokába törvényesen, nem tiltott úton jutottak, zálogjoggal bír.

MEGTARTÓ, (meg-tartó) ösz. mn. és fn. Aki valamit megtart. Különösen a Jézus egyik nevezete.

MEGTARTOGAT, (meg-tartogat) ösz. áth. Húzamosb idő ólta tartogat; megtakarít.

MEGTARTÓZKODIK, (meg-tartózkodik) ösz. k. Valamely szilárd állásu testbe fogódzva, bizonyos helyzetben megmarad. V. ö. TARTÓZKODIK.

MEGTARTÓZTAT, (meg-tartóztat) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy valaki ovakodjék, s viszszavonja magát bizonyos dologtól. *A szemes nevelő megtartóztatja a növendéket sok rosztól.* 2) Viszszaható névmással am. maga-magát elvonja valamitől, különösen, érzékiségnek kedvező dolgokat nélkülöz. *Megtartóztatja magát a haragtól, bortól, szerelemtől.* V. ö. TARTÓZTAT.

MEGTASZIGÁL, (meg-taszigál) ösz. gyak. áth. Gyakran, vagy több oldalról, és irányban megtaszít. *A tolakodók megtaszigálják egymást.* V. ö. MEGTASZÍT és TASZIGÁL.

MEGTASZINT, (meg-taszint) ösz. áth. Gyöngébben érintve megtaszít.

MEGTASZÍT v. —TASZIT, (meg-taszít) ösz. áth. Valakit v. valamit úgy meglök, vagy megnyom, szóval, oly erősen megillet, hogy előbbi helyzetéből tovább mozdulni legyen kénytelen. *Öklöllel, könyökkel, térddel, lábbal megtaszítani valakit. Siettében megtaszította az asztalt.* V. ö. TASZIT.

MEGTATAROZ, (meg-tataroz) ösz. áth. Valaminek hasadékait, repedékeit megfoltozza, betölti. Leginkább épületekről, és különféle edényekről használtatik. *Megtatarozni a háztetőt, a malmot, a hajót. Megtatarozni a hordót, a kádat, a repedt üstöt, bográcsot.* V. ö. TATAROZ.

MEGTÉBOLYODIK, (meg-tébolyodik) ösz. k. Eszének rendes járása, működése megzavarodik, s a józan gondolkodás fonalát úgy eltéveszti, mint a magát tájékozni nem tudó, és bolygó vándor az utat. V. ö. TÉBOLYOG.

MEGTÉGLÁZ, (meg-tégláz) ösz. áth. Szoros ért. vas- vagy réztokba tett tüzes téglával megsimít, megegyenget valamely ruhát vagy szövetet. *Megtéglázni a kimosott fehérruhát.* Ha tégla helyett tüzes vasat használnak, szabatosan szólva : *megvasal.*

MEGTEJESÉDIK, (meg-tejesédik) ösz. k. Mondják némely testekről, midőn tejféle nedvvel megtelnek. *A kukoricát akkor legjobb sütni, főzni, midőn már megtejesedett.* V. ö. TÉJ.

MEGTÉJFÖLÖZ, MEGTEJFÖLÖZ, (meg-téjfölöz v. -tejfölöz) ösz. áth. Valamely ételt tejföllel elkészít, vagy leönt. *Megtejfölözni a mártást, a káposztát. Megtejfölözni a rétest, a turós csuszát.* V. ö. TÉJFÖL.

MEGTEKER, (meg-teker) ösz. áth. Szüntelen csavarodó irányu vonalban megforgat, meghajtogat valamely hajlékony testet. *Megtekerni a szalmát, hogy kötél legyen belőle. Megtekerni a veszszőt, és gusszsá alakitani.* Átv. ért. mondják orról, midőn valamely kellemetlen benyomás görcsös mozgásba hozza. *Az erős torma megtekerte az orromat.* V. ö. TEKER.

MEGTEKINT, (meg-tekint) ösz. áth. Valamit megnéz, hogy lássa, megszemlél, szemügyre vesz; megpillant. *Tekintsük meg előbb a főutczákat.*

„Tekintsd meg egyszer hölgyemet,
S nyomozd ki díszeit." Verseghy.

V. ö. TEKINT.

MEGTEKINTÉS, (meg-tekintés) ösz. fn. A látérzék, vagyis szemek működése, mely által megtekintünk valamit. V. ö. MEGTEKINT.

MEGTELEPÉDIK, (meg-telepédik) ösz. k. Valamely helyen ideiglenes tartózkodás, vagy állandó lakás végett megszáll. *A hadsereg táborozás végett a vár alatt megtelepedett. Őseink sokáig vándoroltak volt, míg végre e hazában megtelepedtek.* L. TELEPÉDIK.

MEGTELEPÜL, (meg-települ) ösz. önh. L. MEGTELEPÉDIK.

MEGTELET, (meg-telet) ösz. mivelt. Eszközli, hogy valaki vagy valami megteljék. Különösen vegytani nyelven, am. bizonyos nedv által egy más testből annyit felolvaszt, mennyit csak lehet. *A vizet megteletni sóval. A választóvizet ezüsttel megteletni.* (Saturare).

MEGTELIK, (meg-telik) ösz. k. Valamely öblös tér vagy test belsejében minden üresség megszünik, mert hézagait bizonyos test vagy testek foglalják el. *Jó szüretkor megtelnek az üres hordók borral. Áradáskor megteltek a pinczék vízzel. Étellel megtelik a gyomor. Pénzzel megtelik az erszény. A szinház megtelt emberrel. A gőzhajó megtelik utasokkal.* Midőn a holdról mondjuk, am. a holdnak egész tányéra világos lesz. V. ö. TELIK.

MEGTELÍT, (meg-telít) ösz. mivelt. L. MEGTELET.

MEGTELLIK, (meg-tellik) ösz. k. Tájdivatosan am. megtelik.

MEGTERHESÉDÉS, (meg-terhesédés) ösz. fn. A nőnek azon állapota, midőn a fogant magzattól megvastagszik.

MEGTERHESÉDIK, (meg-terhesédik) ösz. k. Nőről mondják, midőn magzatot fogan, s mintegy terhet vesz magába.

MEGTÉP, (meg-tép) ösz. áth. 1) Szőrét, haját, tollát stb. kiszedve megkopaszt. *Megtépni a ludakat. A tövises bokrok megtépik a juhokat.* 2) Tépve, szálait szétszakgatva megtisztít, vagy rendbe szed valamit. *Megtépni a gubanczos gyapjút, a csomós tehénszőrt, a kendert.* 3) Valakit hajánál fogva, vagy ruhájánál megránczigál. V. ö. TÉP.

MEGTÉPÁSZ v. —TÉPÁZ, (meg-tépász v. -tépáz) ösz. áth. Ide-oda húzva megránczigál. *Valakit üstökénél fogva megtépázni.*

MEGTÉPDEL, (meg-tépdel) ösz. gyak. áth. Gyakran vagy folytonosan tépve megrángat, megkopaszt, vagy rendbe szed valamit. *Megtépdelni a gyermek üstökét. Megtépdelni a kóczos kendert.* V. ö. TÉP.

MEGTEPECSKEL, (meg-tepecskel) ösz. áth. Tájdivatosan am. megtapos.

MEGTÉPÉRÉDIK, (meg-tépérédik) ösz. k. L. MEGTÖPÖRÖDIK.

MEGTEPSEN, (meg-tepsen) ösz. önh. A székelyeknél Kríza J. szerént am. elnyúlik.

MEGTÉR, (meg-tér) ösz. önh. 1) Oda, ahonnan eltávozott, ismét viszszamegy. *Ki háborúba megy, nem bizonyos benne, ha megtér-e.* Innen átv. ért. az erkölcs utjára, melyet elhagyott, viszszafordul, megjavítja magát. Különösen katholika egyházi ért. mondják pogányokról, kik a keresztény hitvallást fölveszik, vagy más felekezetü keresztényekről, kik a katholika egyház kebelébe viszszalépnek. 2) Bizonyos téren elegendő helye van. *E kocsiban négy ember kényelmesen megtér. Kis helyen sok jó ember megtér.* Innen átv. ért. *valakivel megtérni*, am. szorosabb viszonyban, s közel helyen egymással békével meglenni. E másod értelemben megegyezik vele a *megfér*.

MEGTÉRDEL, (meg-térdel) ösz. áth. Valakit v. valamit térddel megnyom. *Megtérdelni a csömörös ember hátát. Küzdőtársát földhöz vágta, azután megtérdelte.*

MEGTERÉM, (meg-terém) ösz. önh. Szoros ért. mondjuk növényekről, s am. megfoganszik, tenyészik, és felnövekszik. *E földben mindenféle gabona megterem. Hideg földben és országban, a meleg éghajlati növények meg nem teremnek.* Mondják emberről is, de jobbára csak részesülőben, pl. *jól megtermett legény*, am. jó növésü, termetü. Tárgyesetes viszonynévvel áthatólag használva am. megfogan, és tenyészt bizonyos növényt, s illetőleg gyümölcsöt. *A mi földünk megtermi a búzát, kölest. A nyár és ősz megtermi a maga gyümölcsét.* V. ö. TEREM ige.

MEGTÉRÉS, (meg-térés) ösz. fn. 1) Viszszamenés azon helyre, honnan valaki eltávozott. 2) Erkölcsi megjavulás, vagy a keresztények különösen katholikusok értelmében ezen hitnek fölvevése. 3) Azon állapot, midőn valaminek elegendő helye van. V. ö. MEGTÉR.

MEGTÉRETLEN, (meg-téretlen) ösz. mn. Aki meg nem javult, aki az erkölcs elhagyott útjára viszsza nem tért, vagy az idvezítő keresztény hitet el nem fogadta. *Megtéretlen gonosztévő. Megtéretlen pogányok, zsidók.* Ellentéte : *megtért*. V. ö. MEGTÉR.

MEGTERHEL, (meg-terhel) ösz. áth. 1) Szoros ért. vett teherrel megrak. *Megterhelni a hajót gabonával, a szekeret gyapjuval. Megterhelni a lovakat, összvéreket, tevéket holmi árukkal, málhákkal.* 2) Testi vagy lelki erős, nyomasztó munkára kényszerít valakit. *Megterhelni a gyári munkásokat. Sok irással, üléssel megterhelni a tisztviselőket.* 3) Viszszaható névmással *megterhelni magát*, am. gyomrát sok, vagy nehéz emésztetü étellel megtölteni.

MEGTERHELÉS, (meg-terhelés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit vagy valakit megterhelünk. *A fuvarosok szekereik megterhelésével foglalkodnak.* Különösen, a gyomornak sok, vagy nehéz emésztetü ételek általi megtöltése.

MEGTERHESÍT v. —TERHESIT, (meg-terhesít) ösz. áth. Nemi közösülés által eszközli, hogy a nő magzatot foganjon.

MEGTERHESÍTÉS v. —TERHESITÉS, (megterhesítés) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg nemi közösülés, mely által a férfi teherbe ejti a nőt, vagyis magzatot fogantat vele.

MEGTERÍT v. —TERIT, (meg-terít) ösz. áth. Evés előtt az asztalt szokott kellékekkel ellátja, ú. m. abroszszal vagy ilyfélével betakarja, tányérokat, késeket, villákat, kanalakat tesz rá stb. *Amint megterítettél, legott tálalok.*

MEGTÉRÍT v. —TÉRIT, (meg-térít) ösz. áth. 1) Valakit az erényesség elhagyott ösvényére viszszavezet, erkölcsileg megjavít. *Megtéríteni a bünöst.* 2) Az általa legüdvösbnek tartott hitvallásra általvezet, különösen a keresztény hit tanainak elfogadására és követésére bír, legszorosb és a római katholika egyház értelmében az ennek egységétől elszakadt keresztényt annak kebelébe viszszavezeti. 3) Bizonyos kárt, veszteséget viszszafizet, helyreállít, kárpótol. *Az ellopott jószágot megtéríteni. A háboruban szenvedett károkat az állodalom megtérítette.* Itt a *meg* am. *viszsza*.

MEGTERÍTÉS v. —TERITÉS, (meg-terítés) ösz. fn. Cselekvés, midőn megterítnek. V. ö. MEGTERÍT.

MEGTÉRÍTÉS v. —TÉRITÉS, (meg-térítés) ösz. fn. 1) Cselekvés, mely által valakit erkölcsileg vagy szorosan véve hitvallásilag megtérítenek. *Bünösök megtérítésében fáradni. Pogányok, hitetlenek megtérítésére küldött egyházi személyek.* 2) Kárnak, veszteségnek helyreállítása, viszszapótlása. V. ö. MEGTÉRÍT.

MEGTERMÉKENYÍT v. —TERMÉKENYIT, (meg-termékenyít) ösz. áth. Termékenynyé tesz (bevégzetten). V. ö. TERMÉKÉNY, TERMÉKÉNYÍT.

MEGTERMÉKENYÜL v. —TERMÉKENYÜL, (meg-termékenyül) ösz. önh. Termékenynyé lesz. V. ö. TERMÉKÉNY, TERMÉKÉNYÜL.

MEGTÉRT, (meg-tért) ösz. mn. Aki az erény utjára hajolt, s megjavult. *Megtért bünösök, istentelenek.* Aki a keresztény hit tanait elfogadta. *Megtért zsidók, pogányok.* Különösen római katholikus keresztény értelemben, aki más keresztény felekezetből a római egyház kebelébe lép.

MEGTÉRÜL v. —TÉRÜL, (meg-térül) ösz. önh. Mondják kárról, veszteségről, midőn visszapótoltatik. *Minden kárunk megtérült.* Tájdivatosan annyi is, mint megtér.

MEGTESPED, (meg-tesped) ösz. önh. Tespedtté válik természetes vagy szokott erejét, szilárdságát elveszti. V. ö. TESPED.

MEGTESTÉSÉDIK, (meg-testésédik) ösz. k. Szorosan csak emberről mondják, midőn teste megvastagszik, megizmosodik, midőn sok húst vesz magára.

MEGTESTÉSÍT v. —TESTÉSIT, (meg-testesít) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy valakinek teste tetemesebb, izmosabb, vastagabb legyen. 2) Átv. ért. valamely elvont, vagy szellemi tárgyat mintegy érzékek által megfoghatólag állít elé, vagy, ami csak képzeletben létezett, azt valósítja. *Mit a költő megénekel, azt a szobrász megtestesíti. A régiek megtestesítették isteneiket.*

„Megtestesíted a jó erkölcsöket,
És azok a nézőt szent tűzzel töltik be."

Vida Lászlóhoz, a magyar színész pártolójához. Szemere Pál.

MEGTESTÉSÍTÉS v. —TESTÉSITÉS, (megtestésítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit megtestesítenek. *Elvont, szellemi tárgyak, eszmék megtestesítése.* V. ö. MEGTESTÉSÍT.

MEGTESTÉSÜL v. —TESTESÜL, (meg-testésül) ösz. önh. Valamely elvont vagy szellemi tárgy mintegy testet ölt, hogy az érzékekre hasson. *A tunyaság megtestesült benne. Jézus személyében az Istenség megtestesült.*

MEGTESTÉSÜLÉS v. —TESTÉSÜLÉS, (megtestésülés) ösz. fn. Állapotváltozás, midőn valamely elvont vagy szellemi tárgy megtestesül. Különösen a keresztény hittanban azon hitrejtély, mely szerént a második isteni személy emberi testbe öltözött.

MEGTESTÉSÜLT, (meg-testésült) ösz. mn. 1) Mondjuk elvont és szellemi tárgyakról, melyek érzékekre ható alakot nyertek. *Megtestesült eszmék.* 2) Átv. ért. megrögzött, s a maga nemében igen tetemes. Leginkább kedélyi és erkölcsi tulajdonságokról használtatik. *Megtestesült tunyaság.*

MEGTÉSZ v. —TÉSZÉN (meg-tész v. -tészén) ösz. áth. 1) Eszközöl, végrehajt, teljesít valamit. *Kedvedért mindent megteszek. Tedd meg, hogy kivánt czélomat elérjem. Amit rá bíztak, pontosan megtette.*

„De tanácsa nincsen, ha megteszi a bajt."

Arany. Buda halála.

2) Tulajdonító ragu viszonynévvel am. valakit bizonyos hivatalra, rangra emel, kinevez. *Megtették őt bírónak.* 3) Gúnyosan szólva am. valamit roszul, fonákul, visszásan tesz. *Te ugyan megtetted, elbujhatol vele.* V. ö. TESZ.

MEGTETÉZ, (meg-tetéz) ösz. áth. 1) Valamire tetőt rak, vagy födelet épít. *Megtetémi a kazalt, baglyát, asztagot. Megtetémi a házat;* másképen: *megtetőz.* 2) A rendes mértéken fölül ad valamit. Mondják holmi száraz árúkról. *Megtetésve adni a gabonát, a burgonyát, a meszet. Mérjen ide is egy itcze cseresnyét, de megtetézze.*

MEGTETŐZ, (meg-tetőz) ösz. áth. L. MEGTETÉZ, 1).

MEGTETSZIK, (meg-tetszik) ösz. k. 1) Meglátszik, kitünik, világosságra derül. *Ebből megtetszik, hogy .....* Szokottabban: *kitetszik.* 2) Valakinek hajlamát, vonzalmát, szeretetét, helybehagyását megnyeri. *Nekem azon ember első találkozásra megtetszett. Ami városunk és vidéke minden idegennek megtetszik.* V. ö. TETSZIK.

MEGTETVESÉDIK, (meg-tetvesédik) ösz. k. Tetük teremnek benne, tetük lepik meg. *Feje és minden ruhája megtetvesedett;* másképen: *eltetvesédik.* V. ö. TETVES.

MEGTETVESÍT v. —TETVESIT, (meg-tetvesít) ösz. áth. Tetvessé tesz. *A tisztátalanság megtetvesíti a lusta embert.* Másképen: *eltetvesít.*

MEGTÉVED, (meg-téved) ösz. önh. Az egyenes, az igazi, a czélra vezető utat vagy ösvényt elveszti. *Éjjel, és járatlan vidéken hamar megtéved az utas.* Az ész működéseire, s mintegy járásaira vonatkozólag am. itéletében hibát követ el, vagyis, az észtani szabályok utjáról félretér. V. ö. TÉVED.

MEGTÉVELYEDIK, (meg-tévelyedik) ösz. k. Az egyenes, az igazi, a czélirányos utat annyira elveszti, hogy kénytelen ide-oda bolyongni. Különösen, az ész működéseit illetőleg, am. eszméi bizonyos ismeretek tárgyai körül megzavarodnak, s az igazra vezető vezérfonalat nem lelik meg.

MEGTÉVESZT, (meg-téveszt) ösz. áth. Eszközli vagy okot, alkalmat ad rá, hogy valaki megtévedjen. *A sokfelé menő utak megtévesztik a vidékkel ismeretlen utast. Ál okokkal megtéveszteni valakit.* V. ö. TÉVESZT.

MEGTIKKAD, (meg-tikkad) ösz. önh. A nagy melegség vagy fáradság miatt ellankad. *A ló megtikkadt.* „Ha igen rökkenő helyen vagyon, a levelei megtikkadnak." (Lippai, Vir. Kert.). „Eszesség-e vajjon fölöttébb terhelnünk magunkat, hogy eltikkadjunk a terh alatt?" (Pázmán). A *meg* fölváltható *el* igekötővel. A nagy hévségről is mondják, mikor erejéből enged, alább hagy. (Pápa vidéki szó. Matics Imre).

MEGTIKKAN, (meg-tikkan) ösz. önh. V. ö. MEGTIKKAD.

MEGTILALMAZ, (meg-tilalmaz) ösz. áth. Nyilvános hirdetmény, vagy kitűzött jel által kinyilatkoztatja, hogy bizonyos helyen valamit tenni nem szabad. *Megtilalmazni az utczai szegletek bemocskolását. Megtilalmazni a szabad vadászatot.*

MEGTILÓL, (meg-tilól) ösz. áth. Az áztatóból kivett és megszárított kendert vagy lent tiló nevü törő eszközzel a pozdorjától megtisztítja. V. ö. TILÓ.

MEGTILT, (meg-tilt) ösz. áth. Általán am. illető hatalmánál és jogánál fogva kijelenti, hogy bizonyos dolgot tenni, gyakorolni nem szabad. *Megtiltani a szabad vadászatot, a réteken való legeltetést. A tanuló ifjuságnak megtiltani a gyanus helyek látogatását. Megtiltani az erkölcstelen könyvek árulását, olvasását.* V. ö. TILT.

MEGTILTÁS, (meg-tiltás) ösz. fn. Az illető hatóságnak, vagy jogtulajdonosnak erélyes nyilatkozása, mely által valamit megtilt. *A kizáró szabadalommal bíró gyáros az utánzott áruk megtiltásaért folyamodik.* V. ö. MEGTILT.

MEGTIPÁL, (meg-tipál) ösz. áth. Balaton mellékén am. megczibál.

MEGTIPOR, (meg-tipor) ösz. áth. Aprózott nyomokkal, azaz tipegve, megnyomkod, megtömöszöl, megzúz valamit. A kicsinyezés alapfogalma rejlik benne, s ebben különbözik a *megtapos, megtapod* rokon értelmü igéktől.

MEGTISZTÁL, (meg-tisztál) ösz. áth. Leginkább magvakról, szemekről mondják, s am. a szemetet, polyvát, ocsút, s egyéb idegen nemü részeket kiszedi belőlök. *Megtisztálni a konkolyos buzát.*

MEGTISZTÁTALANÍT, (meg-tisztátalanít) ösz. áth. Valamit, vagy átv. ért. valakit tisztátalanná tesz, bemocskít, megfertőztet.

MEGTISZTÁTALANODIK, (meg-tisztátalanodik) ösz. k. Mocsok, szenny, vagy idegen nemü testnek hozzá ragadása, vagy belekeveredése által tisztátalanná leszen. *A kovácsnak keze, ruhája megtisztátalanodik.* Erkölcsi ért. a nemi ösztönnek tiltott kielégitése által megszeplősíti magát. V. ö. TISZTÁTALAN.

MEGTISZTÉL, (meg-tisztél) ösz. áth. 1) Valakinek személye iránt bizonyos kegyeletet mutat, megelőzőleg viseli magát. *Köszöntve, süvegvetve megtisztelni az érdemes férfiakat.* Különösen mintegy bevezetésül használja a nép, midőn előkelőbb személylyel szóllani akar, s néha am. megkövet. *Megtisztelem alássan a tekintetes urat. Szépen megtisztelem, ha talán hibáztam.* 2) Valakinek bizonyos ajándékkal, adománynyal szolgál, vagy fáradságát némileg megjutalmazza. *Engedje meg, hogy verseimmel megtisztelhessem önt. A szerkesztő bőkezüleg megtisztelte dolgozó társait.*

MEGTISZTÉLÉS, (meg-tisztelés) ösz. fn. Cselekvés, mely által megtisztelünk valakit. V. ö. MEGTISZTÉL.

MEGTISZTÉLTETÉS, (meg-tisztéltetés) ösz. fn. Kitüntetés, melyben az részesül, ki iránt valaki bizonyos kegyeletet mutat. *E megtiszteltetést igen nagyra becsülöm.*

MEGTISZTÉSÍT v. —TISZTÖSIT, (meg-tisztésít) ösz. áth. A régieknél, pl. a Nádor-codexben am. megtisztel.

MEGTISZTÍT v. —TISZTIT, (meg-tisztít) ösz. áth. 1) Eszközli, hogy ami mocskos, szennyes, ronda volt, tisztává, csinossá, fényessé stb. legyen. *Megtisztítani a sáros csizmákat, a poros, pelyhes öltönyöket. Megtisztítani a rozsdás kardot, kést. Megtisztítani a mocskos fogakat.* 2) Az idegen nemü keveréket, részeket elválasztja, kiszedi belőle. *A buzát megtisztítani a konkolytól. Vizahólyaggal megtisztítani a bort. A kóczos kendert gerebennel megtisztítani.* 3) Átv. ért. az erkölcsi szennyet lemossa magáról, vagy másról. *Bizonyos vádaktól megtisztítani magát. A valódi bánat, megjobbulás és elégtétel megtisztítja a bünöst.*

MEGTISZTOGAT, (meg-tisztogat) ösz. gyak. áth. Több oldalról, vagy többfélét megtisztít. *Megtisztogatni a szobát, megtisztogatni a bútorokat, a poros könyveket.* V. ö. MEGTISZTÍT, és TISZTOGAT.

MEGTISZTÚL v. —TISZTUL, (meg-tisztúl) ösz. önh. 1) Mocskos, szennyes, ronda lenni megazünik, s csinossá, fényessé alakúl. *Megtisztúl a jól kimosott szennyes ruha.* 2) Idegen részeitől elválik, s zavaros volta elmúlik. *Az ércz megtisztúl a tüzben. Megtisztúl a homokon és kövecsen átcsepegetett víz.* 3) Átv. ért. erkölcsi mocsokból kimossa magát. V. ö. TISZTÚL.

MEGTIZEDÉL, (meg-tizedél) ösz. áth. Valaminek tizedrészét, járandóság vagy illeték gyanánt kiveszi. *Megtizedelni a kévés gabonát, a szüretelt mustot.* V. ö. TIZED.

MEGTÍZSZÉRÉZ, (meg-tízszéréz) ösz. áth. Valamely mennyiséget tízszer annyira szaporít.

MEGTOKOSODIK, (meg-tokosodik) ösz. k. Tájdivatosan am. megpelyhesedik. *Megtokosodtak már a madárfiak.*

MEGTOLD, (meg-told) ösz. áth. 1) Valamely testnek terjedelméhez hozzá ad valamit. *Az ingnek rövid ujját megtoldani. A szük nadrág szárát megtoldani. Egy hüvelyknyivel megtoldani a ruha aljá. Megtoldani a bajuszt, az üstökbe font hajat.* 2) Bizonyos idő folyamát, vagy az időben történő dolognak tartását megnyújtja. *A szünhónapokat néhány nappal megtoldani. Az éjjeli mulatságot egy két órával megtoldani.* 3) Bizonyos műhöz, mint egészhez függelék gyanánt ragaszt valamit. V. ö. TOLD.

MEGTOLDOZ, (meg-toldoz) ösz. gyak. áth. Valamit több helyen, vagy többeket megtold. *A köpeny gallérját, szárnyait, és alját megtoldozni. Az összeszáradt padlódeszkákat megtoldozni.* V. ö. MEGTOLD.

MEGTOLLASODIK, (meg-tollasodik) ösz. k. Mondjuk madarakról, midőn tollaik megnövekednek. *A verebek meztelenül kelnek ki, s azután tollasodnak meg.* Átv. ért. tájdivatosan am. meggazdagszik, megszedi magát.

MEGTOLLÁSZ, (meg-tollász) ösz. áth. Tollait meg- vagy kitépdesi. Általán am. megtépász.

MEGTOLLAZ, (meg-tollaz) ösz. áth. Egy vagy több tollal ékesít valamit. *Megtollazni a süveget, kalpagot.*

MEGTOLMÁCSOL, (meg-tolmácsol) ösz. áth. Mint tolmács megmagyaráz, vagy értelmez valamit. *Te értesz törökül, tolmácsold meg nekem, mit akar velem ez a török.* V. ö. TOLMÁCS.

MEGTOLÚL v. —TOLUL, (meg-tolúl) ösz. önh. Mondjuk mozgásban levő némely testekről, midőn bizonyos pont körül egymásra nyomúlnak, s halomra vagy sürün összegyülnek. *Megtolúlt fejében a vér. A csatorna szájában megtolúlt az iszap.* V. ö. TOLÚL.

MEGTOMPÍT v. —TOMPIT, (meg-tompít) ösz. áth. Eszközli, hogy ami éles volt, tompa legyen. *A kemény és kövecses föld megtompítja a szántóvasat. Hosszas hasmálat megtompítja a kést.* Átv. ért. az érzéki idegeket, s illetőleg az észnek felfogó, és itélő erejét kellő fogékonyságuktól megfosztja. *Az erős fény megtompítja a látidegeket. A részegeskedés, bujálkodás megtompítja az észt.* V. ö. TOMPA.

MEGTOMPÚL v. —TOMPUL, (meg-tompúl) ösz. önh. Éle, metsző, hasító ereje elvész. *A kőbe vágott fejsze megtompúl.* Átv. ért. az érző idegek, és észnek fogékonysága megfogy. V. ö. TOMPA.

MEGTOP, (meg-top) ösz. áth. Toppanva, rálépve megnyom, megüt valamit. *Haragjában megtopta a földet.* Máskép : *megtoppant.*

MEGTOPIK, (meg-topik) ösz. k. Tájdivatosan am. leguggol, lekukorodik.

MEGTOPPAN, (meg-toppan) ösz. önh. A leütött talp alatt *topp* hangot ad. *Megtoppan lába alatt a föld, a hidpalló.*

„Itt megtoppant paripája,
És egy nagyot horkantott."

Kisfaludy S.

MEGTOPPANT, (meg-toppant) ösz. mivelt. Eszközli, hogy valami megtoppanjon. *Lábával megtoppantotta a földet.* V. ö. TOPPAN.

MEGTORHAD, (meg-torhad) ösz. önh. A székelyeknél am. megrothad.

MEGTORKOL, (meg-torkol) ösz. áth. Valakit torkánál fogva megszorít, megfakgat, megfojt.

MEGTORLÁS, (meg-torlás) ösz. fn. Állapot, midőn bizonyos testek megtorlanak. *Jégnek, hófuvatnak, homoknak megtorlása.* Gyöke : *megtorlik.* Különbözik : *megtorolás.*

MEGTORLASZT, (meg-torlaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy bizonyos testek egymásra tornyosodjanak. *A sürü hídlábak megtorlasztják a zajló jeget. Az árvíz megtorlasztja a zátonyok körül az iszapot.* V. ö. TORLASZT.

MEGTORLIK, (meg-torlik) ösz. k. Mondjuk leginkább víz vagy szél által hajtott testekről, midőn bizonyos akadály által feltartóztatva egymás fölé tornyosodnak, és megállanak. *A sziget orrán, a zátonyon megtorlik a jég. Az öblös partok mellett megtorlik a föveny, az iszap. Az árkok partjainál megtorlik a hófuvatag.* V. ö. TORLIK.

MEGTOROL, (meg-torol) ösz. áth. Roszat roszszal, bántást bántással fizet vissza, megboszul, s mint mondani szokás, valamit másnak torkára forraszt. V. ö. TOR, TOROL.

MEGTOROLÁS, (meg-torolás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valakit, illetőleg valakinek tettét megtoroljuk. Gyöke a cselekvő *megtorol*, s különbözik tőle a szenvedő állapotot jelentő *megtorlás.* V. ö. TOROL és TORLIK.

MEGTORPAD, (meg-torpad) ösz. önh. Elavult íge, s am. valamin fennakadva megáll. Rokon a *megtorlik* igével.

MEGTORPAN, (meg-torpan) ösz. önh. Leguggol, lekukorodik.

MEGTÖKÉL v. —TÖKÉLL, (meg-tökél) ösz. áth. A régieknél igen gyakran eléjön *véghezvisz, elvégez, befejez* értelemben. „Ezeket akarják megtökélleni" (consumare). „Megtökéllik (perficient), mely parancsoltatott önekik." „Hol tökélletted meg műedet ? . . . (ubi fecisti opus ? Mind a Bécsi codexben). „Hogy megtökélljem (perficiam) ő dolgát." „És hogy megtökéllenének (perficerent) méndeneket." „És a napok megtökélvén" (consummatisque diebus. Tatrosi codex). „És azt amit gondoltam lehetőnek meglenni, tökéljem meg" (Góry-codex). *Megerősít* értelemben is : „Tökéllj meg engemet (confirma me) Uram, Izraelnek Istene!" (Bécsi codex).

MEGTÖKÉLETIK, (meg-tökéletik) ösz. külsz. A régieknél am. elvégeztetik, beteljesíttetik vagy beteljesedik. „Megtökélletnek (perficientur) te benned azok, mellyek mondattak te neked urtól." „Mikor azért vöttö volna Jézus ezeket mondá : „Megtökélletett" (consummatum est. Tatrosi codex). „Hogy az írás megtökélletnéjek." (Nádor-codex). V. ö. MEGTÖKÉL.

MEGTÖKÖSÍT v. —TÖKÖSIT, (meg-tökösít) ösz. áth. Tökössé tesz. V. ö. TÖKÖS, és MEGTÖKÖSÖDIK.

MEGTÖKÖSÖDIK, (meg-tökösödik) ösz. k. Köznépies nyelven am. tökössé lesz, tökzacskója lereszkedik, megszakad. Nyitra vidékén : *meghúrosodik.* Átv. ért. a Balaton vidékén mondják a szilvagyümölcsről, midőn száraz-meleg nyárban időnek előtte megkékül, és lehull.

MEGTÖKÖSŰL v. —TÖKÖSÜL, (meg-tökösül) ösz. önh. L. MEGTÖKÖSÖDIK.

MEGTÖLT, (meg-tölt) ösz. áth. Általán valamely üres helyet, nevezetesen öblös tért vagy edényt, vagy akármiféle testet teli rak, teli önt, teli mer stb. *Megtölteni a hordót borral, a szákot búzával, a korsót vízzel. Megtölteni a gyomrot étellel. A pipát megtölteni dohánynyal. Megtölteni az ágyút, a puskát.* Különösen am. bizonyos tért földdel, vagy másféle testtel meghord, fölemel. *Kavicscsal, homokkal megtölteni az országutat. Frissen hordott földdel megtölteni a gödrös udvart.* L. TÖLT.

MEGTÖLTÖGET, (meg-töltöget) ösz. gyak. áth. Folytonosan, vagy többeket tölt meg valamivel. *Megtöltögetni az üres hordókat. Megtöltögetni a vendégek poharait.* V. ö. MEGTÖLT.

MEGTÖLTÖZIK, (meg-töltözik) ösz. k. Leginkább eszemiszomra vonatkozik, s am. telides teli eszi és iszsza magát, torkig jól lakik. Átv. ért. meggazdagszik, erszényét, szekrényét pénzzel, kincsekkel megtölti.

MEGTÖLTÖZKÖDIK, (meg-töltözködik) ösz. k. L. MEGTÖLTÖZIK.

MEGTÖM, (meg-töm) ösz. áth. Rokon a *megtölt* igéhez, mennyiben mindkettőben alapfogalom a *teliség;* de abban különböznek, hogy a *megtölt* csak *külterjedelmi* teliséget, a *megtöm* pedig belterjedelmi sokaságot is jelent, pl. több liszt fér a zsákba, ha megtömik, mint ha csak egyszerüen megtöltik. *Az utat először megtöltik, azután megtömik. Töltsd meg a pipámat, de igen meg ne tömd.* Tudnivaló, hogy valamely üreget csak oly testekkel lehet megtömni, melyek rugalmasak, s a nyomásnak engednek. V. ö. TÖLT és TÖM.

MEGTÖPED v. —TÖPÖD, (meg-töped v. -töpöd) ösz. önh. Mondják némely leves gyümölcsökről és bogyókról, midőn igen elérnek, vizes részeik kirepülnek, s bőrük megaszik, és megránczosodik. *Megtöped a szőlő, a szilva, a füge.*

MEGTÖPIK, (meg-töpik) ösz. k. L. MEGTÖPED.

MEGTÖPÖRÖDIK, (meg-töpörödik) ösz. k. Mondják gyümölcsökről, és némely más, kivált állati testekről, midőn nedveik kiszáradnak, kifolynak, s héjaik, illetőleg böreik öszvezsugorodnak, megránczosodnak. *Aszalóban megtöpörödik a gyümölcs. Megtöpörödnek a kiolvasztott szalonna rostjai. A vén ember böre megtöpörödik.* V. ö. TÖPÖRÖDIK.

MEGTÖR, (meg-tör) ösz. áth. Többé-kevésbé mereven keménységü valamely test részei között az öszvefüggést bizonyos erőszaktétel által felbontja, melyet különösen törésnek nevezünk. *Megtörni mozsárban a sót, kültben a kendermagot. Kalapáccsal megtörni a követ. Szekerekkel megtörni a göröngyös utat. Fogakkal megtörni a diót, mogyorót. Megtörni a jeget,* átvitt értelemben is. *Megtörni a fénysugárt,* midőn azt részsutosan valamely átlátszó testre és testen keresztül vezetik. Átv. ért. az emberi akaratra és elhatározottságra vonatkozólag am. azok szilárdságát megrontja, megszünteti, vagyis eszközli, hogy az ellenbenyomásnak engedjenek, hóduljanak. *Lelki erejét meg nem törhette a sok szenvedés. Makacságát a kiállhatatlan kinzószerek végre megtörték. Megtörni a kényuralmat.* A régieknél annyi is mint elront, elbont. „Megtöröm én csűrömet" (destruam horrea mea. Tatrosi codex). „Ez ezt mondá, hogy megtörheti Istennek templomát." (Nádor-codex). V. ö. TÖR.

MEGTÖREMLIK, (meg-töremlik) ösz. k. A hullám a part- vagy sziklához, vagy más kemény testhez vágódik, s ott öszvecsik (die See oder Welle brandet).

MEGTÖRHETETLEN, MEGTÖRHETLEN, (meg-törhet[et]len) ösz. mn. Mondjuk emberről, illetőleg emberi kedélyről, akaratról, mely elszántságában, eltökélésében, föltételeiben hajthatatlan, s minden erkölcsi és anyagi erőszak daczára állhatatos marad. *Megtörhetetlen jellem, makacsság.*

„Megtörhetetlen zsarnok, mely előtt
A gyáva, mint a bátor meghajol."
Az áldozat. Vörösmartytól.

MEGTÖRIK, (meg-törik) ösz. k. Részei azon erőszakos működés által, melyet törésnek nevezünk, megbomlanak, s öszvetartó szilárdságuk elmúlik. Különösen a hullámról szólva am. megtöremlik (l. ezt); és a hajókötélről am. megmacskásodik. Mondják a hajóról is: *A hajó megtörik* (scheitert). Továbbá a fénysugárról, midőn rézsutosan valamely átlátszó testre esik, és részben azon keresztül hat stb. Átv. ért. mondjuk az akarat határozatairól, s illetőleg emberről, midőn szilárdsága bizonyos ellennyomásnak engedni kénytelen. V. ö. TÖRIK.

MEGTÖRNYŐSÖDIK, (meg-törnyősödik), l. MEGTÚROSODIK; és MEGRÜHESEDIK. V. ö. TÖRNYŐS.

MEGTÖRŐDIK, (meg-törődik) ösz. belsz. Folytonosan tartó, vagy több oldalról ráható erőszakos nyomás által részei elvesztik szilárd merevenségöket, vagy épségöket. *A kerekek alatt megtörödik a göröngyös út. A szekéren és rázós uton szállított gyümölcsök megtörödnek.* Átv. ért. lelki szilárdsága, vagy elhatározottsága, erélye gyakori ellennyomás által meghajlik, engedelmessé leszen, s mások akaratához simúl. *A nyakas ember is néha megtörödik.* Használják testi erőről is, s am. sok viszontagság, betegség, szenvedés, agg kor stb. által meggyöngül, megnyomorodik. *A folytonos és nehéz munkában egészen megtörödött.* A borról is mondják, midőn állásban vagy vitelben megzavarodik.

MEGTÖRŐL, (meg-töről) ösz. áth. Bizonyos testhez azért dörgöl egy másikat, hogy fölszinéről letisztítson valamit. *Ruhával megtörölni a poros asztalt. Mosdás után kendővel megtörölni a kezet, arczot. Zsiros a szád, töröld meg. Tenyerével megtörölte iszadt homlokát. Töröld meg az orrodat. Töröld meg a szemedet, és ne sirj.* „És kezdé megmosni ő tanejtványinak lábait és megtörleni." (Tatrosi codex). V. ö. TÖRŐL.

MEGTÖRŐLGET, (meg-törölget) ösz. gyak. áth. Valamit több oldalról, vagy gyakran, vagy többeket megtöröl. *Fördés után megtörölgetni a testet. Megtörölgetni a tányérokat. Törölgesd meg poros könyveimet.* V. ö. MEGTÖRŐL.

MEGTÖRPÍT v. —TÖRPIT, (meg-törpít) ösz. áth. Eszközli, vagy okot ad rá, hogy valamely állati vagy növényi test törpévé fajuljon el. V. ö. TÖRPE.

MEGTÖRPÜL v. —TÖRPÜL, (meg-törpül) ösz. önh. Szoros ért. rendes magasságából egy rész eltörvén, megkisebbedik. *Megtörpül a fa, ha hegyét le-* vagy *eltörik.* Széles ért. az állati vagy növényi test a maga nemében igen alacsonynyá fajul. *Némely családok ivadékai megtörpülnek.* V. ö. TÖRPE.

MEGTÖRT, (meg-tört) ösz. mn. Minek mereven szilárdságu részei bizonyos erőszak által megbomlottak. *Mozsárban megtört só. Szekerek által megtört göröngyök.* Átv. ért. mondják a kedélynek, akaratnak azon állapotáról, midőn az ellenhatás előtt meghajlik, midőn szilárdsága, erélye megszünik. V. ö. MEGTÖR és MEGTÖRIK.

MEGTÖRTÉNHETŐ, (meg-történhető) ösz. mn. Ami semmi tekintetben nem lehetetlen, különösen, mi a körülményekhez képest, és némely előzmények után megeshetik. V. ö. MEGTÖRTÉNIK.

MEGTÖRTÉNIK, (meg-történik) ösz. k. Bizonyos időben létre jön, valósággá leszen. Szoros ért. oly eseményekről mondjuk, melyek mintegy véletlenül, váratlanul tünnek elé, melyeknek az illető előzményekkel való öszvefüggését nem látjuk. *Ami megtörtént, az ellen már nem tehetünk. Az is megtörténhetik, hogy... Az soha sem fog megtörténni.* V. ö. TÖRTÉNIK.

MEGTÖRÜL, l. MEGTÖRŐL, és v. ö. TÖRŐL.

MEGTRÁGYÁZ, (meg-trágyáz) ösz. áth. Bizonyos földet trágyával meghord, megkever, hogy termékenynyé tegye. *Megtrágyázni a szántóföldeket, a szőlőket, a kerteket.* V. ö. TRÁGYA.

MEGTRÉFÁL, (meg-tréfál) ösz. áth. Valakit tréfával rászed, megcsal, nevetség tárgyává tesz, vagy megtorol. *Van, ki különös örömet lel benne, ha másokat megtréfálhat. Várj várj, majd megtréfállak én ezért.* V. ö. TRÉFA.

MEGTUD, (meg-tud) ösz. áth. Valaminek valósága felöl ismeretet, vagy meggyőződést szerez magának. *Tegnap tudtam meg, hogy Péter meghalt. Meg kell tudnom, ha igaz-e, hogy mezei jószágomat elverte a jég. Amint megtudám, hogy itt vagy, legott siettem látogatásodra.* Néha am. megkérd, vagy kérdést tesz valami felöl. *Menj a postára, és tudd meg, nem kaptam-e levelet. Tudd meg a bérkocsistól, hány órakor indul.* V. ö. TUD.

MEGTUDAKOL, (meg-tudakol); l. MEGTUDAKOZ.

MEGTUDAKOZ, (meg-tudakoz) ösz. áth. Többféle kérdéseket téve, vagy többeket kérdezve valamely dolog valósága felöl ismeretet, bizonyosságot, meggyőződést akar szerezni. *A családnak minden körülményeit megtudakozni. A helybeli lakosoktól megtudakozni valakinek magaviseletét.*

„Engem küldtek téged látnom,
Lakóhelyedet megtudakoznom."

Csáti Demeter.

V. ö. TUDAKOZ.

MEGTUDAKOZÁS, (meg-tudakozás) ösz. fn. Kérdezősködés a végett, hogy valamit megtudjunk. V. ö. MEGTUDAKOZ.

MEGTUDAKOZIK, (meg-tudakozik) ösz. k. Régiesen arh. tudakozódik. „Megtudakozik életökrel (azaz életökről. Nádor-codex).

MEGTUHAD, (meg-tuhad) ösz. önh. Megtorlik, halomra gyűl. *Megtuhad a folyó homok.* Ritka használatu ige. V. ö. TUHAD.

MEGTUHASZT, (meg-tuhaszt) ösz. áth. Megtorlaszt, felhalmoz.

MEGTUHÚL, (meg-tuhúl); l. MEGTUHAD.

MEGTUNYÚL, (meg-tunyúl) ösz. önh. Emberről mondjuk, midőn az életerőnek lankadsága miatt restté, dologtalanná, munkakerülővé lesz. V. ö. TUNYA.

MEGTÚR, (meg-túr) ösz. áth. Szoros ért. hegyes-ormányu állatokról mondják, midőn a földben vagy más lágy testtömegben likakat, hézagokat fúrnak. *A vakandok megtúrja a kertet. A disznók megtúrják az udvart, a ganéjkupaczot.*

MEGTÚROSODIK, (meg-túrosodik) ösz. k. Széles ért. az állati testen törés, zúzás következtében eves seb keletkezik. *Az ökör nyaka megtúrosodik az igatöréstől.* Szoros és szokott ért. a hámtól vagy nyeregtől megsebesedik. *Megtúrosodik a ló háta.* V. ö. TÚR, fn.

MEGTÚRÓSODIK v. —TURÓSODIK, (megtúrósodik) ösz. k. A tej vagy tejföl egyik része túróvá alakúl. *Nyárban hamar megtúrósodik a tej.* Átv. ért. a szája töve tisztátalanság miatt megpárlik, és túrószinü fehérré lesz.

MEGTÚROZ, (meg-túroz) ösz. áth. Túrossá tesz. *Megtúrozni a ló hátát.* (Szabó D.).

MEGTÚRÓZ v. —TURÓZ, (meg-túróz) ösz. áth. Túróval meghint, megtölt valamely eledelt. *Megtúrózni a metéltet, a csuszát, ganczát, galuskát. Megtúrózni a táskát.*

MEGTURZIK, (meg-turzik); l. MEGTÚROSODIK.

MEGTŰR, (meg-tűr) ösz. áth. 1) Megszenved valakit, némi kénytelenségből engedékeny valami vagy valaki iránt. Máskép: *eltűr.* 2) Valamit rétegekre öszvehajtogat.

MEGTÜREMLIK, (meg-türemlik) ösz. k. Valamin rétegek, gyüremlések képződnek.

MEGTÜRKÖL, (meg-türköl) ösz. áth. Türkével, azaz szarvával megöklel, megdöf.

MEGTŰZ, (meg-tűz) ösz. áth. 1) Valamit tűvel, nevezetesen gombostűvel megakaszt. *Megtűzni a gallért, hogy a szél ne lebegtesse.* 2) Tűvel varrva meghímez. *Holmi női pipereket megtűzni.* 3) Szakácstűvel a húsba szalonnaszálakat húzkál. *Megtűzni a nyulat, pulykát, kappant.*

MEGTÜZDEL, (meg-tüzdel) ösz. gyak. áth. Valamit több oldalról, több helyen, vagy többfélét megtűz. *Gombostűvel megtüzdelni a podgyászoló ruhát. Szalonnával megtüzdelni a vadhúst.* V. ö. MEGTŰZ.

MEGTÜZESÉDIK, (meg-tüzesédik) ösz. k. 1) Szoros ért. valóságos tüzzé alakúl. *Az égő parázs között a vas megtüzesedik.* 2) Szélesb ért. a tűz melege vagy nap heve annyira általjárja, hogy szinte égető erejü lesz. *Az erősen fűtött kályha megtüzesedik.* 3) Átv. ért. mondják némely sebekről, fakadásokról, persenésekről, midőn lobos állapotban vannak, s tűz gyanánt vöröslenek.

MEGTÜZESÍT v. —TÜZESIT, (meg-tüzesít) ösz. áth. Eszközli, hogy valami tüzessé legyen. *Meg-*

tüzesíteni a verni való vasat. Megtüzesíteni a bélyeget, a vasalót.

MEGTŰZÖGÉL v. —TÜZÖGÉL, (meg-tüzögél) ösz. áth. L. MEGTÜZDEL.

MEGTŰZÖGET v. —TÜZÖGET, (meg-tüzöget) ösz. gyak. áth. L. MEGTÜZDEL.

MEGUCSÓDIK, (meg-ucsódik) ösz. k. Régiesen pl. a Nádor-codexben am. felocsódik.

MEGUDVAROL, (meg-udvarol) ösz. áth. Valakinek udvarolva jelenti ki, hogy tisztelettel viseltetik iránta. *Megudvarolni a szép hölgyeket.* V. ö. UDVAROL.

MEGUGAROL, (meg-ugarol) ösz. áth. Az ugart felszántja. Tárgyeset nélkül am. az ugarlást bevégzi. V. ö. UGAROL.

MEGUGAT, (meg-ugat) ösz. áth. Szoros ért. a kutyanemü és faju állatokról mondják, midőn valakit v. valamit ugató hangon megtámadnak. *Az idegent megugatja az öreb.* Az igen jelentéktelen emberről azt tartja a közmondás: *hogy a kutya sem ugatja meg. A komondor nem sokat törödik vele, ha megugatja a kis kutya.* Megvetőleg mondják emberről, ki harapós, irígy kutyaként sértő szavakkal támad meg másokat, kiről azt szokták mondani: *ebugatás nem hallik mennyországba.*

MEGUGRAT, (meg-ugrat) ösz. mivelt. Valakit v. valamit kényszerít vagy ösztönöz, hogy ugorjék. *Táncsban megugratni a leányt. Megugratni a paripát.* Tréfásan szólva am. valakit ijesztés, fenyegetés, vagy épen verés által is kényszerít megfutni, megszökni. V. ö. UGRIK, UGRAT.

MEGUGRIK, (meg-ugrik) ösz. k. Felszökve, talpaival a földet elhagyva kimozdul helyéből. Különösen am. valamitől tartva megszökik, elsurran, elillan stb. *A tolvaj megugrott a nyomozók elöl.* V. ö. UGRIK.

MEGÚJÍT v. —UJIT, (meg-újít) ösz. áth. 1) Valamit olyanná alakít, mintha új volna. *Megujítani a romlott házat.* 2) Valamit ismételve tesz. *Megujítom szives kivánásomat, kérésemet.* 3) Fölfrisít, új erőt ad. *A csendes álom megujította lankadt testemet.* V. ö. ÚJÍT.

MEGÚJÚL v. —UJUL, (meg-újúl) ösz. önh. 1) Új alakot ölt, olyanná leszen, mintha most először készült volna el, vagy lett volna meg. *Tavaszkor megújul a természet.* 2) Ismét létezni kezd. *Elmult fájdalmai megújúltak. Megújúlt a behegedt seb. Megújúl a hold,* midőn egészen besötétedett tányéra ismét fényleni kezd. Átv. ért. lankadás, fáradság után új erőre kap. *A nyugalom után egészen megujúltam.* V. ö. ÚJ, ÚJÚL.

MEGÚN v. —UN, (meg-ún) ösz. áth. Kedélye valamit terhesnek, alkalmatlannak érezni kezd, s mint olyat magától eltávolítani vágy. *Megunni a hosszas ülést, a sok beszédet. Megunni a falusi életet. Megunni a hivatalt, szolgálatot. Megunta az én lovam a nyargalást.* (Népd.). *E gyülölt embert megunta testem, lelkem.*

„Ha meguntam életemet,
Korán halni mért félek?"
Kisfaludy S.

Viszszaható névmással am. hosszalja az időt, nem talál mulatságot. *Némely ember, ha maga van, megunja magát.*

„Ha megunom magam a pusztába,
Befordulok a szomszéd csárdába."
Népdal.

V. ö. ÚN.

MEGUNAKODIK, MEGUNAKOZIK, (megunakodik v. —unakozik); l. MEGUNATKOZIK.

MEGUNATKOZIK, (meg-unatkozik) ösz. k. Kedélye nem talál oly mulatságot vagy foglalkodást, mely által az időt kellemesen eltölthetné; hosszu neki az idő. *Üres beszédü emberek társaságában megunatkosni.* V. ö. UNATKOZIK.

MEGUNDOKÍT, (meg-undokít) ösz. áth. Valamit undokká, utálatossá teszen; megfertőztet. *Turhával, okádékkal, ganajjal megundokítani a szobát.* V. ö. UNDOK.

MEGUNDORODIK, (meg-undorodik) ösz. k. Valamely undok, utálatos, fertőzetes tárgynak láttára, vagy hallatára, vagy valamely büztől, iztől, tapintattól oly viszszataszító érzés támad benne, mely gyomrát fölkeveri, s gyakran csömört, vagy más betegséget okoz. *Genyes, fekélyes test látásától megundorodni. Büdös, rohadt, tisztátalan ételtől megundorodni.* V. ö. UNDORODIK.

MEGURAL v. —URAZ, (meg-ural v. -uraz) ösz. áth. Valakit úr gyanánt megtisztel, úr czímmel szólít, úgy fogad, mint urat. *A jegyzőt az egész falu meguralja. Nem tetszik neki, ha kendezik, s azt kivánja, hogy meguraljják.*

MEGUROZ, (meg-uroz) ösz. áth. Régiesen am. meglop.

MEGÚSZ, (meg-úsz) ösz. önh. Tárgyesetes viszonynévvel am. bizonyos vizet úszva bejár. *A Dunát ott is megúszsza, ahol legszélesebb.* V. ö. ÚSZ.

MEGÚSZTAT, (meg-úsztat) ösz. mivelt. Valamely állatot a vízbe terel, vagy visz, hogy megúszszon benne. *Megúsztatni nyirés előtt a juhokat. A kocsis megúsztatja a lovakat. Megúsztatni a bolhás ebet.* V. ö. ÚSZTAT.

MEGÚTÁL v. —UTÁL, (meg-útál) ösz. áth. 1) Valamit undok, csunya, csömörletes, gyomorkeverő dolog gyanánt magától eltaszít, vagy kerül; megundorodik valamitől. *Megutálni a tisztátalan lakot, büdös ételt.* 2) Erkölcsi érzelme fölgerjed valakinek v. valaminek aljassága, elvetemedettsége, gonoszsága ellen, s nem csak nem viseltetik vonzalommal hozzá, hanem inkább magától eltaszítja és megveti. *Megutálni a hizelgő, és szolgalelkü embereket.* A Tatrosi codexben am. elmellőz. „A követ, kit a rakók megutáltanak (neglexerunt), ez lött a szegeletnek fejezetében." V. ö. ÚTÁL.

MEGÚTÁLTAT v. —UTÁLTAT, (meg-útáltat) ösz. mivelt. Eszközli, okozza, hogy megútáljunk valakit vagy valamit. *Undok magaviselete által megútáltatta magát.*

MEGÜDVÖZÍT v. —ÜDVÖZIT, (meg-üdvözít) ösz. áth. Boldoggá, különösen egészségessé tesz. „Tekéncs, te hütöd megüdvözejtett (salvum fecit) tégedet, és legottan láta“ (t. i. a vak. Tatrosi codex). Szoros ért. e földi lét után a mennyei boldogságban részelteti.

MEGÜDVÖZÜL v. —ÜDVÖZÜL, (meg-üdvözül) ösz. önh. 1) Egészséges leszen. „Hogy ha én ő ruháját illetendem, megüdvözölök“ (Tatrosi codex). Szükebb ért. 2) e földi élet után a mennyei boldogságot megnyeri.

MEGÜGYEL, (meg-ügyel) ösz. áth. L. MEGVIGYÁZ.

MEGÜHÖDIK, (meg-ühödik) ösz. k. Elrohadva, avasodva megbüdösödik. V. ö. ÜHÖDIK.

MEGÜHÖG, (meg-ühög) ösz. önh. Szabó D. szerént am. megühödik. L. MEGÜHÖDIK.

MEGÜL, (meg-ül) ösz. önh. 1) Valahol ülve marad, folytonosan ül. *Mozdulatlanul, óraszámra megül egy helyen.* Tárgyesetes viszonynévvel: *megülni a lovat*, am. rajta járni, nyargalni, s le nem esni róla. Helyesebben ‚megüll‘ alakban szent nap gyanánt tartani, ünnepi tiszteletben részesíteni, megünnepelni. *Megüllni a vasárnapot, az ünnepet* am. megszentelni, vagyis szolgai munkától tartózkodva, az egyház rendelete szerént ajtatoskodni. Ez utóbbi értelemben azért helyesebb: *üll*, mert ez am. *üdl*; s a régieknél, pl. a Nádor-codexben ez alakban is eléjön: „Es en napomat üdli.“ V. ö ÜLL.

MEGÜL, névutó; l. MEGŐL.

MEGÜLEPÉDIK, (meg-ülepédik) ösz. k. l. MEGÜLEPSZIK.

MEGÜLEPSZIK, (meg-ülepszik) ösz. k. Valamely híg testnek idegennemü, s nehezebb részei lassanként elválnak, és a fenékre szállanak. *A csöbörben megülepszik a víz*, vagyis, a fövenye, szemetje leszáll. *Megülepszik az új bor söpröje.* Átv. ért. mondjuk emberről, midőn bizonyos kort elérvén, érettebb, higgadtabb gondolkozásuvá lesz.

MEGÜLL, (meg-üll) ösz. áth. l. MEGÜL, (2).

MEGÜNNEPÉL, (meg-ünnepél) ösz. áth. 1) Valamely napot az egyház parancsa szerént ünnep gyanánt megszentel. *Urunk születése, halála, föltámadása, mennybemenetele napját megünnepeljük.* 2) Valamely eseményről jeles napot bizonyos szertartások által tiszteletben tart. *Az egyetem alapításának évnapját megünnepelni.* V. ö. ÜNNEP.

MEGÜRESÉDIK, (meg-üresédik) ösz. k. Ami előbb bizonyos tért, különösen valamely öblöt betöltött, az most kifogy belőle, s az illető hely hiún marad. *Megüresedik a zsák, ha kitöltik belőle a buzát. Megüresedik a csapra vert hordó. Megüresedik az erszény.*

MEGÜRESÍT v. —ÜRESIT, (meg-üresít) ösz. áth. Eszközli, hogy bizonyos tér vagy öböl üressé legyen. *Megüresíteni az erszényt. Megüresíteni a szobát.* Itt a *meg* fölcserélhető *ki* igekötővel. V. ö. ÜRES.

MEGÜRÍT, (meg-ürít) ösz. áth. Eszközli, hogy azon tér, illetőleg öböl, mely teli volt, ürt, azaz hézagot képezzen, miben semmi sincsen (a levegőt kivéve). Egyébaránt egyértelmü vele a *megüresít*. Máskép: *kiürít*.

MEGÜRÜL v. —ÜRÜL, (meg-ürül) ösz. önh. Valamely térből vagy öbölből mind kifogy, kimegy, kifoly stb. ami benne volt, ami előbb hézagait betöltötte. *Megürül a teli pohár, ha isznak belőle. Megürül az étterem, ha a vendégek elmennek.* Különösen, valamely szakbeli foglalatosság, hivatal, szolgálat stb. illető személy nélkül szükölködik. *Megürült a püspöki szék. A főtörvényszéknél három bírói szék megürült.* V. ö. ÜRÜL.

MEGÜRÜLÉS v. —ÜRÜLÉS, (megürülés) ösz. fn. Állapot, midőn valami megürül, különösen, midőn bizonyos szak- vagy hivatalbeli foglalatosság illető személy nélkül van. V. ö. MEGÜRÜL.

MEGÜRÜLT, (meg-ürült) ösz. mn. 1) Amiben semmi sincs, minek előbbi tartalma elfogyott, eltünt. *A megürült hordókat kitisztítani. A megürült zsákokat rúdra akasztani.* 2) Bizonyos szakra, hivatalra stb. szükséges személy nélkül szükölködő. *A megürült hivatalokat betölteni. A megürült kanonoki székekre érdemes férfiakat ültetni.*

MEGÜSTÖKÖL, (meg-üstököl) ösz. áth. Valakit üstökénél fogva megránczigál, megczibál. V. ö. ÜSTÖK.

MEGÜSZKÖSÖDIK, (meg-üszkösödik) ösz. k. Égés által vagy után valamely test üszökké válik. V. ö. ÜSZÖK.

MEGÜSZÖGÖSÖDIK, (meg-üszögösödik) ösz. k. 1) Tájdivatosan am. valamely égő test üszöggé válik; de ez helyesebben *megüszkösödik*. 2) Mondják növényekről, különösen gabonákról és kukoriczáról, midőn meglepi a ragya. *Megüszögösödött a búza.* V. ö. ÜSZÖG, és ÜSZÖK.

MEGÜT, (meg-üt) ösz. áth. 1) Kézzel, ökéllel, vagy kézbeli eszközzel sebesen, és bizonyos ellenerőt adva, megillet valakit v. valamit, mi ha ismételve történik, *megver. Haragból megütni valakit. Bottal megütni a lusta szamarat. Meg ne üss, mert különben rosszul jársz. Lábát megütötte a szegletkőbe. Fejét megütötte a falba. Ide-oda hadarázva megütötte a kezét.* Visszaható névmással am. testének valamely része megütődik. *Sötétben tapogatódzva megütötte magát. Vigyázz, meg ne üsd magadat a köben.* 2) Mondják némely külső behatásokról, melyek hirtelenül és erősen lepik meg az érző idegeket. *Erős bűz ütötte meg az orromat. Fülét megütötte az ágyu hangja.* Innen, *megütötte a szél, megütötte a guta* am. hirtelen, és erős megrázás következtében testének egy része megbénult, vagy életereje egészen megszünt; *megütötte a mennykő*, a villanyerő sérvet, bénulást, vagy halált okozott neki. Innen átv. ért. *megütötte a hőség, a hőbő (öböly) a gabonát*, am. szemét elfojtotta, elszárította. 3) *Megütni a mértéket*, am. a termetnek bizonyos magas-

ságát elérni. *Nem lehetsz katonává, mert nem ütöd meg a mértéket.* 4) Kártyajátékban fölebbvaló lapot vetnek az alábbvalóra.

MEGÜTKÖZÉS, (meg-ütközés) ösz. fn. 1) A kedélynek vagy erkölcsi érzelemnek azon kellemetlen állapota, midőn valamiben megütközik, megbotránkozik. 2) Az ellenségeskedő hadak, vagy csapatok tényleges szembekelése, hogy megverekedjenek. V. ö. MEGÜTKÖZIK.

MEGÜTKÖZIK, (meg-ütközik) ösz. k. 1) Egyik ellenséges hadsereg a másikkal tettlegesen összecsap, hogy megverekedjék. 2) Átv. ért. kedélyét vagy erkölcsi érzelmét kellemetlenül, s visszataszítólag érinti valami, különösen oly dolog, mely véletlenül tünik elé, vagy oly tett, mely az elkövető személyhez illetlen. Marasztaló, és állapító ragu viszonyneveket vonz. *Mindnyájan megütköztünk benne, midőn részegen láttuk öt. Ne ütközzetek meg rajtam, hogy ily állapotban láttok. A szőrszálhasogató ember minden csekélységben megütközik.* V. ö. MEGBOTRÁNKOZIK.

MEGÜTLEGÉL, (meg-ütlegél) ösz. áth. Valakinek ütlegeket osztogat; megdönget, megver. V. ö. ÜTLEG.

MEGÜTŐDIK, (meg-ütődik) ösz. belsz. 1) Valamely erősebb mozgásban levő test egy másikkal érintkezésbe jövén, viszszahatást szenved. *A hajó megütődött a hidlábba. A vödör megütődött a kútkávába.* 2) Átv. ért. valamiben vagy valamin megütközik, kellemetlen viszszahatást érez. V. ö. MEGÜTKÖZIK.

MEGÜTÖGET, (meg-ütöget) ösz. gyak. áth. Többször, gyakran megüt, megver. Néha az alapcselekvésnek gyöngítő, kicsinyítő értelmet ad, s am. gyöngébben, aprózva üt. V. ö. MEGÜT.

MEGÜVEGÉZ, (meg-üvegéz) ösz. áth. Üveggel ellát, valamibe üveget metsz. *Megüvegezni az ablakrámákat. Megüvegezni a látcsöket.*

MEGÜVEGŰL, (meg-üvegül) ösz. önh. Üveggé, vagy üvegformává alakúl. *Bizonyos föld- és könemek a hutakemenczében megüvegülnek. Az öntött czukor megüvegül.* Átv. ért. megüvegülnek a szemek, midőn élénkségöket vesztve megmerevednek, s mintegy üveghez hasonlókká lesznek.

MEGŰZ, (meg-űz) ösz. áth. Folytonosan hajtva, abajgatva megkerget, megzaklat. V. ö. ŰZ.

MEGÜZEKÉDIK, (meg-üzekédik) ösz. k. Mondják tehénről, midőn nemi ösztönét a bikával párosulva kielégíti; másként: *megfolyat* v. *megfolyatik.*

MEGÜZEN, (meg-üzen) ösz. áth. Élő szóval egy harmadik által a távollevőnek tudtára ad valamit. *Ha el akarsz jönni hozzánk, üzend meg előbb valakitől. Nem találtam senkit, aki által szándékomat megüzenhettem volna.*

MEGŰZÖL v. —ÜZÖL, (meg-űzöl) ösz. áth. Kriza J. szerént a székelyeknél am. megszagolni (a virágot). *Üzöldsze meg.* V. ö. ŰZ, ÜZÖL.

MEGVACZOGTAT, (meg-vaczogtat) ösz. miv. Eszközli, hogy vaczogjon, vagy keczegjen. *A hideg megvaczogtatta a fogát.*

MEGVADÁSZ, (meg-vadász) ösz. áth. Bizonyos tért, vadakat keresve és üzve megjár. *Megvadászni a pagonyt, a cserjét, az erdőt.*

MEGVADÍT, (meg-vadít) ösz. áth. Eszközli, vagy okot ad rá, hogy valaki vagy valami vaddá legyen, vagyis úgy viselje magát, mint a vadak szoktak, hogy a társaságot kerülje, hogy az idegenek elől fusson stb. *Kemény bánás által megvadítani a gyermeket.* V. ö. VADÍT.

MEGVADÚL, (meg-vadúl) ösz. önh. A társas, nyájas életet kerülve, és szelidebb erkölcsökből, szokásokból kivetkőzve olyanná leszen, mint a vadak. *A pusztai magányéletben mind az emberek, mind a házi állatok többé-kevesbbé megvadulnak.* V. ö. VAD.

MEGVÁG, (meg-vág) ösz. áth. 1) Valamely éles eszköznek sebesebb neki feszítése, neki indítása által bizonyos tömör testet megnyit, vagyis hézagot csinál rajta, megsérti, megsebesíti. *A favágó megvágta fejszével a lábát. A mészáros megvágta kezét a taglóval.* 2) Éles eszközzel apróra, darabokra választ valamit. *Megvágni a juhoknak való takarmányt. Megvágni a dohányt. Megvágni a tüzrevaló fát. Megvágni a malomkövet.* am. vágó kalapácscsal éles rovatokat csinálni rajta. 3) Szélesb ért. nagy erővel, s akármily eszközzel megüt, megcsap. *A mészáros homlokon vágja meg az ökröt. A kocsis ostorral megvágja a lovat.* Átokmondatok: *mennykő vágja meg! fene vágja meg!* V. ö. VÁG és METSZ.

MEGVAGDAL, (meg-vagdal) ösz. gyak. áth. 1) Valamit több helyen, több izben megvág. *Karddal megvagdalni az ellenfélt.* 2) Több részekre vág. *Megvagdalni a főzni való tököt. Megvagdalni a kolbászba való húst.* V. ö. MEGVÁG.

MEGVAGYONOSODIK, (meg-vagyonosodik) ösz. k. Vagyona megszaporodik; meggazdagszik. V. ö. VAGYON.

MEGVÁJ, (meg-váj) ösz. áth. 1) Valaminek öblét, belét megkotorja. *Megvájtam a zsebemet, hogy valamit találjak benne. Vájd meg a füledet, ha zsír van benne. Megvájni a fogak közét.* 2) Ásva, vakarva, horolva, vésve stb. nyilást, öblöt csinál valamely testen, máskép: *kiváj. Megvájni a faderekat, hogy vályu, vagy teknő legyen belőle. Megvájni a döbönbeli sajtot.* V. ö. VÁJ.

MEGVAJAZ, (meg-vajaz) ösz. áth. Vajjal megken, vagy leönt. *Megvajazni a kenyérszeletet. Megvajazni a köleskását.* V. ö. VAJ.

MEGVÁJDOZ, (meg-vájdoz) ösz. áth. Többször vagy több helyütt megváj. Különösebben Kriza J. szerént a székelyeknél am. a tüzet felszítani, vagy szítogatni. *A tüzet szénszitóval megvájdozni, hogy jobban égjen.* Máskép ugyanott: *megvarizsál* v. *harizsál.*

MEGVÁJKÁL, (meg-vájkál) ösz. áth. Többször vagy több helyütt megváj. V. ö. MEGVÁJ.

MEGVÁJOL, (meg-vájol) ösz. áth. A sütni való tésztát megdagasztja s kiszakasztja.

MEGVAJUDIK, (meg-vajudik) ösz. k. Széles ért. meglankad, ereje elfogy. Szoros ért. mondják terhes asszonyról, midőn a megrohanó szülési fájdalmak egész erejétől megfoszták. V. ö. VAJUDIK.

MEGVAKAR, (meg-vakar) ösz. áth. Éles taggal, vagy eszközzel valamely testnek fölszinét, héját, bőrét, kérgét stb. megtisztítja vagy megsérti. *Késsel megvakarni a halat, a retket, a répát. Megvakarni a csávált bört. Megvakarni a lovat.* Különösen, a viszkető testet körmeivel meghuzogatja. *Megvakarni a fejet. Megvakarni a viszkető talpát.* V. ö. VAKAR.

MEGVAKÍT v. —VAKIT, (meg-vakít) ösz. áth. Embert, vagy más állatot vakká tesz, szeme világát elveszi, megtompítja; szemét kiszúrja, kisüti, stb. *Második Béla királyunkat még kis korában megvakították.* „Mert kiket a pokolnak tüze benyel, azokat a bizon velágosságtól megvakejtja.“ (Nádor-codex). *A közel lecsapó villám megvakíthatja a szemeket.* V. ö. VAK.

MEGVAKKAN, (meg-vakkan) l. MEGVEKKEN.

MEGVAKOL, (meg-vakol) ösz. áth. A falat úgynevezett mészkóficzczal (malterrel) meghányja, behúzza, megsimítja. *A falakat először megvakolják, azután bemeszelik, vagy befestik* stb. V. ö. VAKOL.

MEGVAKÚL v. —VAKUL, (meg-vakúl) ösz. önh. Vakká leszen, azaz szeme látó erejét elveszti. *Vénségére sok ember megvakúl. Oly erősen nézett, majd megvakult bele. A vén csődör vagy megvakúl, vagy megsántúl.* (Km.). *Megvakultál-e, hogy nem látod?* V. ö. VAK.

MEGVÁL, (meg-vál) ösz. önh. l. MEGVÁLIK 1).

MEGVÁLÁS, (meg-válás) ösz. fn. Az együvé tartozó, vagy viszonyban állott részeknek, feleknek egymástól való elszakadása, eltávozása. Különösen am. elbucsuzás. A *meg* helyett használható *el* igekötő is.

MEGVÁLASZT, (meg-választ) ösz. áth. 1) Többek közől a maguk nemében kitünőket, vagy egyezőket kiszedi, külön osztályozza. *Megválasztani a legjelesebb irók műveit.* 2) Többek között különbséget tesz. *Megválasztja az embereket, s nem társalog mindenkivel.* 3) Valamit végképen elhatároz vagy kitüntet. *Majd az idő választja meg, ha jó-e vagy rosz. Megválasztja a próbavizsgálat, ki mit tud.* 4) Többek közől bizonyos hivatalra, szolgálatra kiszemel, vagy nyilvános szavazat által kinevez valakit. *A falu közönsége megválasztotta öt birónak. Az egyesület megválasztotta önt elnökének.* V. ö. VÁLASZT.

MEGVÁLIK, (meg-válik) ösz. k. 1) A vele szoros viszonyban, összeköttetésben, kapcsolatban levőtől elszakad, eltávozik, elbucsúzik. *A férjhez menő leány megválik* (vagy helyesebben: *megvál*) *szülőitől. Keservesen vált meg jó barátaitól. A rosz házasok megváltak.*

„Ha a földi vígságtól megváltam,
Sátorodba intél csendes alkonyidon.“
A melancholia. Berzsenyitől.

Itt a *meg* köz szokás szerént *el* igekötővel fölcseréltetik. 2) A többi közől elhatározódik, vagy végeredményre nézve kitünik. *Nem sokára megválik, ki nyeri meg a pert. Megválik, ki az erősebb.* Itt is a *meg* am. *el*, pl. *Majd meg-* v. *elválik, hány zsákkal telik.* (Km.). V. ö. VÁL, VÁLIK.

MEGVALL, (meg-vall) ösz. áth. Valamiről elismeri és nyilvánitja, hogy úgy van, hogy nincs különben; nem tagadja; meggyónja. *A kérdőre vont tolvaj megvallotta az időt és helyet, ahol lopott. Valld meg igazán, nem vettél részt a gyilkosságban? A töredelmes lelkü keresztény megvallja büneit. Meg kell vallanom, hogy ily jól már régen nem mulattam.*

„Megvallanám, hogy már is szeretek.“
Vörösmarty.

V. ö. VALL.

MEGVALLÁS, (meg-vallás) ösz. fn. Nyilatkozás, midőn megvallunk valamit. V. ö. MEGVALL.

MEGVÁLOGAT, (meg-válogat) ösz. gyak. áth. Különös figyelemmel, és többeket megválaszt, t. i. tekintettel az illető tárgyak jelesebb tulajdonságaira. *A testőrseregbe megválogatni a legszebb, legtermetesebb, és leghivebb legényeket.* V. ö. VÁLOGAT.

MEGVALÓSÁGOSODIK, MEGVALÓSODIK, ösz. k. l. MEGVALÓSÚL.

MEGVALÓSÍT v. —VALÓSIT, (meg-valósít) ösz. áth. Valóságra juttat. *Ami ez előtt csak eszmeként lebegett vala előttünk, megvalósította.*

MEGVALÓSÚL v. —VALÓSUL, (meg-valósúl) ösz. önh. Valósággá lesz, valóságra jut, valamiről kitünik, vagy köztudomásra jut, hogy valóban úgy van, mint gyanították, vagy eleve hitték, hirészelték, hogy igazán megtörtént. *Csakugyan megvalósult, amit már régóta rebesgettek. Amit néhány évvel ezelőtt lehetetlennek hittünk, ime megvalósúlt.* V. ö. VALÓ, VALÓSÚL.

MEGVÁLT, (meg-vált) ösz. áth. Ami másnak hatalmába vagy birtokába jutott, különösen amit valaki erőszakkal magáévá tett, azt egy valaki bizonyos dijon visszaveszi, vagy az erőszakos hatalom alól kiszabadítja, megmenti. *Megváltani a foglyokat.* Erkölcsi és keresztény hittani ért. mondjuk Krisztus Jézusról, hogy az emberi nemzetet megváltotta, azaz kinszenvedése, és halála által a bün és örök kárhozat rabságától megszabadította. Visszaható névmással am. magát bizonyos csapástól vagy terhektől fizetés, vagy bárminemü adózás által mentesíti. *A város nagy sarczczal váltotta meg magát, hogy az ellenség hamuvá ne égesse. Ezelőtt néhány évvel több jobbágyhelység megváltotta magát az urbéri tartozásoktól.* V. ö. VÁLT.

MEGVÁLTÁS, (meg-váltás) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valakit v. valamit megváltanak. *A hadifoglyok megváltására küldött követek.* Továbbá, megmenekülés, megszabadulás, melyet ama cselekvény létre hoz. *Megváltásunk napja elérkezett.* V. ö. MEGVÁLT.

MEGVÁLTÁSI, (meg-váltási) ösz. mn. Megváltást illető, arra vonatkozó. *Megváltási ár. Megváltási föltételek.*

MEGVÁLTÓ, (meg-váltó) ösz. fn. Nemesebb, keresztény hittani ért. az emberi testbe öltözött második isteni személy Krisztus Jézus, ki a bűn és lelki kárhozat fogságába esett emberi nemzetet szentséges tanai által az erény ösvényére térítette, s halála által a büntető Isten haragját kiengesztelvén, mindnyájunkat az örök boldogság elnyerhetésére képesekké tett.

MEGVÁLTOZÁS, (meg-változás) ösz. fn. Bizonyos állapotnak, illetőleg tulajdonságnak megszünése, s helyette egy másnemünek, vagy épen ellenkezőnek eléállása. V. ö. MEGVÁLTOZIK.

MEGVÁLTOZHATATLAN, **MEGVÁLTOZHATLAN**, (meg-változhat[at]lan) ösz. mn. 1) Szélesb ért. amit megváltoztatni nem szabad, vagy jelen körülményekben nem lehet, nem tanácsos, minek úgy kell maradnia, amint van. *Es urunknak megváltozhatatlan akarata. Es a legfőbb törvényszék megváltozhatatlan ítélete.* 2) Szorosb ért. aminek szükségképen úgy kell léteznie, amint létezik, aminek lényegéhez tartozik, hogy mindig ugyanaz maradjon. *Megváltozhatatlan igazság.* Határozóként am. megváltozhatlanul.

MEGVÁLTOZIK, (meg-változik) ösz. k. Előbbi állapota, illetőleg tulajdonsága megszünvén, helyette másnemüvé, vagy épen ellenkezővé alakúl, pl. ha a víg ember szomorúvá lesz, azt mondjuk róla, hogy *kedve megváltozott*; ha a derült égre felhők vonulnak, *megváltozik az idő. Sok megváltozott néhány év alatt*, azaz máskép van, mint azelőtt. V. ö. VÁLTOZIK.

MEGVÁLTOZTAT, (meg-változtat) ösz. mivelt. 1) Eszközli, hogy valaki v. valami megváltozzék. *Sok embert megváltoztatnak a körülmények. Előbbi életmódját, elveit megváltoztatta. Amit megváltoztatni nem lehet, legjobb elfelejteni.* (Km.). 2) Különösen, használat végett mással cserél föl valamit. *Megváltoztatni a lakást. Megváltoztatni a bútorok elhelyezését. Az új gazda az egész házirendet megváltoztatta.* V. ö. VÁLTOZTAT.

MEGVÁLTOZTATHATLAN, (meg-változtathatlan) ösz. mn. Amit megváltoztatni nem lehet, vagy nem szabad, vagy nem illik, vagy nem tanácsos. V. ö. MEGVÁLTOZTAT.

MEGVÁLVA, **MEGVÁLVÁN**, (meg-válva v. -válván) ösz. ih. A régieknél igen gyakran eléjön ‚kivévén' értelemben. „Mert senki nincs rokona, tőledtől megválván" (excepto te. Bécsi codex). „És Istent éntőlemtől megválván ne tudj." „És szabaditó én tőlemtől megválván nincs." (Ugyanott). „A levelektől megválván (praeter folia) semmit nem lele." (Tatrosi codex). „Gyermektől megválván megkeresztele két negyven ezör embört." (Nádor-codex). A köznép ma is mondja: „Vigyen el az ördög, lelkedtől megválva." Aki valamely csínynyel vádoltatik, így szokta magát menteni: „gaz ember aki tette, mástól megválva."

MEGVÁMOL, (meg-vámol) ösz. áth. Valamiből azon tartozás, vagy adó nemét, melyet különösen vámnak nevezünk, kiveszi. *A molnárok megvámolják az őrleni való gabonát, vagy a kész lisztet.* Különösen, a hidakon, utakon az átkelőket megfizetteti. *Régente a nemes embert nem vámolták meg.* Átv. ért. ingyen, önkényesen, lopva, vagy erőszakkal elvisz más jószágából valamit. *A hütlen nyomtatók jól megvámolták a gabonát.* V. ö. VÁM.

MEGVAN, (meg-van) ösz. állapotige. 1) El nem veszett, el nem kelt, el nem fogyott, rendes állapotában és minemüségében folyvást tart. *Megvan-e még a pénzed? Ökrei még megvannak, de lovait eladta. Mi csak megvagyunk ahogyan úgy.* Ugyanezen értelemben használtatik a többi időkben és módokban is. *Órája tegnap még megvala, s ma nincs meg. Tával még mind a négy lovad megvolt. Ha megőrzöd pénzedet, ezután is meglesz. Hej ha most megvolna, amit elfecsérleltem.* 2) Néha am. megtaláltatott, s oly birtokra vagy tárgyra vonatkozik, mely megszünt, vagy szünőfélben volt, de ismét elékerült. *Hála Istennek megvan a pénzem, melyet elveszteltem. Megvan az ellopott tinó.* 3) Fogva van. *Megvan a szivány.*

„„Megvagy", így szól a leány örömmel,
Elfogván a szállongó lepét;
„„Megvagy", így szól a vadász, gyönyörrel
A leányra nyujtva jobb kezét."

Szép Ilonka. Vörösmartytól.

4) Megesik, megtörténik, eléadja magát. *Megvan néha, hogy neki búsulja magát.* 5) Élünk vele, midőn azt akarjuk jelenteni, hogy valami elkészült, vagy végrehajtatott. *Megvan! Megvan a költemény, csak nyomtatni kell. A varrással már megvan a szabó, csak a vasalás van hátra. Ez is megvan, csak meg ne tudják.* (Km.). V. ö. VAN.

MEGVÁNYAD, (meg-ványad) ösz. önh. Ványadt lesz, gyengülés miatt elfonnyad. V. ö. VÁNYAD.

MEGVÁNYOL, (meg-ványol) ösz. áth. Úgynevezett kallóban a posztót, nevezetesen az abát és szűrt tömöttebbé teszi. Átv. ért. *valakit megványolni* am. jól megdögönyözni, megrakni. V. ö. VÁNYOL.

MEGVÁR, (meg-vár) ösz. áth. 1) Bizonyos helyen marad mindaddig, mig a kinek jönnie kell, vagy jövőben van, oda nem érkezik. *Megvárlak a vámháznál, azután együtt menjünk. Feküdjünk e fa alá, és várjuk meg, kik jönnek ott.* 2) Valaminek, ami következni fog, vagy következhetik, bizonyos időt vet, s előtünését figyelemmel tartja. *Megvárom, mi lesz a dologból. Meg kell várni a dolog kifejlését, azután ítélni róla.* V. ö. VÁR, ige.

MEGVARACSKOSODIK, (meg-varacskosodik) ösz. k. Varacskos lesz, varacskot vagy varacskokat vesz magára. *Megvaracskosodott a dinnye.*

MEGVARADZIK, (meg-varadzik) ösz. k. Mondjuk állati testről, midőn bőrén úgynevezett varak keletkeznek. V. ö. VAR.

MEGVÁRAKOZTAT, (meg-várakoztat) ösz. mivelt. Valakit kényszerít, hogy várakozzék; a rendelt helyre és időre meg nem jelen. *Te ugyan megvárakoztattál bennünket*, am. sokáig késtél. V. ö. VÁRAKOZIK.

MEGVARASODIK, (meg-varasodik) ösz. k. L. MEGVARADZIK.

MEGVARÁZSOL, (meg-várázsol); lásd: MEGBŰVÖL.

MEGVARIZSÁL, (meg-varizsál); lásd: MEGVÁJDOZ.

MEGVARR, (meg-varr) ösz. áth. Tulajd. ért. holmi ruhaneműt, vagy szövetből való késmüvet stb. varrva elkészít. *Megvarrni a csismát, nadrágot, mellényt, dolmányt. Megvarrni a zsákot, függönyt.* Átv. ért. mondják hajóról is, midőn hézagait közbecsiptetett mohval, és úgynevezett eszkábákkal betömik. V. ö. VARR.

MEGVASAL, (meg-vasal) ösz. áth. 1) Valamit vassal megerősít, vassal behúz. *Megvasalni a szekeret. Megvasalni a hordókat.* 2) Láncra ver. *Megvasalni a rabokat.* 3) Úgynevezett vasalóval a ruhát kisimítja, máskép: *megtégláz.* V. ö. VASAL.

MEGVÁSÁROL, (meg-vásárol) ösz. áth. Árúba bocsátott jószágot valakitől megvesz. *A konyhára való edényeket a gazdasszony, a földmivéléshez kellő szerszámokat a gazda vásárolja meg.* V. ö. VÁSÁROL.

MEGVASAZ, (meg-vasaz) ösz. áth. L. MEGVASAL.

MEGVÁSIK, (meg-vásik) ösz. k. Széles ért. valamely keményebb, szilárdabbféle test fölszine dörzsölés által megkopik. *Megvásik a kerék síne. A lőcs megvásik a keréktől. A vas is megvásik idővel.* (Km.). Szorosb ért. valaminek éle megkopik, vagy fogékony ereje megszünik. *Megvásik a kard, a kés. Megvásnak a fogak,* midőn valamely fanyar ízű étel vagy ital úgy elszibbasztotta, hogy rágásra legalább ideiglen nem képesek. Itt a *meg* fölcserélhető *el* igekötővel.

MEGVASTAGÍT, (meg-vastagít) ösz. áth. Vastaggá, izmossá, zömökké, tömötté alakít, vagyis okot ad rá, hogy olyanná legyen. *Kallóban megvastagítani a posztót. A kényelmes jó élet megvastagította testedet.* V. ö. VASTAG.

MEGVASTAGODIK, (meg-vastagodik) ösz. k. Vastaggá alakul, megizmosodik, tömötté, zömökké leszen. *Némely földben a sárgarépa igen megvastagodik. Miolta nem láttalak, igen megvastagodtál.* V. ö. VASTAG.

MEGVASTAGSZIK, (meg-vastagszik) ösz. k. L. MEGVASTAGODIK.

MEGVASTAGÚL, (meg-vastagúl) ösz. önh. L. MEGVASTAGODIK.

MEGVÉD, (meg-véd) ösz. áth. Valakit v. valamit bizonyos rosztól, csapástól, veszélytől stb. akár őrködőleg, akár tettleges segítség és ellenállás által megótalmaz. *A derék vitézek megvédték vezérőket az ellene rohanó ellenségtől. Megvédni a hazát.* V. ö. VÉD, áth.

MEGVÉDELMEZ, (meg-védelmez); l. MEGVÉD.

MEGVEDLIK, (meg-vedlik) ösz. k. Börét, szőrét, tollát, szóval állati mezét elhányja, s újat ölt helyette. *Megvedlenek a madarak,* midőn nyártájban tollaikat hullatják. *Tavasszkor megvedlenek a kigyók.* V. ö. VEDLIK.

MEGVÉGEZ, (meg-végez) ösz. áth. A régieknél am. bevégez.

MEGVÉHETETLEN, (meg-véhetetlen) ösz. mn. 1) Ami oly erősített, vagy oly hozzáférhetlen fekvésü, hogy ostrommal kézrekeríteni nem lehet. *Megvehetetlen magas vár. Komárom várát megvehetetlennek mondják.* 2) Akit megvesztegetni, s mintegy pénzen, ajándékon megvenni nem lehet. *Megvehetetlen bíró.* V. ö. MEGVÉSZ.

MEGVÉHETŐ, (meg-véhető ösz. mn. 1) Amit erőszak, ostrom által hatalomba keríthetni. *Ez a vár könnyen megvehető.* 2) Akit pénzzel, vagy más áron meg lehet vesztegetni. *Megvehető bírák, tisztviselők.* 3) Mondjuk áruról, mely nem drága, melynek jutányos árát meg lehet adni.

MEGVÉHETŐSÉG, (meg-véhetőség) ösz. fn. Azon tulajdonsága valakinek, melynél fogva meg lehet őt vesztegetni.

MEGVEKKEN, (meg-vekken) ösz. önh. Megütődésben ‚vek', mély hangon ‚vak' hangot ad magából. Székely szó. *Úgy leesett, hogy ugyan megvekkent* (Kriza J.). Szokottabban: *megvakkan* vagy *megnyekken.*

MEGVÉKONYÍT v. —VÉKONYIT, (meg-vékonyít) ösz. áth. Vékonnyá alakít, vékonyra metsz, lapít, sodor stb. Ellentéte: *megvastagít. Megvékonyítani a szeget, hogy a likba férjen. A sinnek való vasrudat pörölylyel megvékonyítani.* V. ö. VÉKONY.

MEGVÉKONYODIK, (meg-vékonyodik) ösz. k. Vékonnyá alakúl által. *Mily vastag karjai voltak, s hogy megvékonyodtak. Az érczlemez megvékonyodik, ha kinyujtják. A ló megvékonyodott* (meghurkant. Szabó D.). V. ö. VÉKONY.

MEGVEMHESÉDIK, (meg-vemhesédik) ösz. k. Mondják lónemü állatokról, midőn megsárlanak, és csikót fognak. *A kanczalovak, és kanczaszamarak megvemhesednek.* V. ö. VEMHES.

MEGVEMHEZIK, (meg-vemhezik) ösz. k. A kanczaló vagy szamár megcsikózik.

MEGVENDÉGÉL, (meg-vendégél) ösz. áth. Eredeti szoros ért. oly jövevényt, vagy idegen személyt, ki háza köréhez szorosan nem tartozik, étellel itallal ingyen ellát, lakomával fogad, és megtisztel. *Megvendégelni az utasokat, barátinkat, szomszédainkat. Megvendégelni a névnapi köszöntőket.*

„Herczeg azt igen örülé,
A követet megvendéglé."

Csáti Demeter.

Alkalmazott ért. mondják az úgynevezett vendégfogadósokról is, kik a hozzájok szálló idegeneknek bizonyos dijért szolgálnak étellel itallal. V. ö. VENDÉG.

MEGVENDÉGÉLÉS v. —VENDÉGLÉS, (meg-vendégelés v. -vendéglés) ösz. fn. 1) Szoros ért. a vendégnek ingyen lakomával való fogadása, megtisztelése. 2) Alkalmazott ért. a nyilvános fogadóba, vagy úgynevezett vendéglőbe szálló személyek ellátása étellel itallal, bizonyos dijért.

MEGVÉNHÉDIK, (meg-vénhédik) ösz. k. Vén korra jut, életének javán túl esik, életkora hanyatlóban van.

MEGVÉNHESZIK v. —VÉNHÖSZIK, (meg-vénheszik v. -vénhöszik) l. MEGVÉNHÉDIK.

MEGVÉNÍT v. —VÉNIT, (meg-vénít) ösz. áth. Vén korra juttat, vagy olyanná tesz, milyenek a vének lenni szoktak. *Mit az idő hoz létre, azt az idő meg is vénîti. A sok bú, és nyomor, időnek előtte megvénítette őt.* V. ö. VÉN.

MEGVÉNÜL v. —VÉNÜL, (meg-vénül) ösz. önh. l. MEGVÉNHÉDIK.

MEGVER, (meg-ver) ösz. áth. 1) Embert, vagy más állatot haragból, boszuból, büntetésül, többször és érzékenyen megüt. *Megverni a rosz gyermeket, a lopáson kapott tolvajt. Megverni a lomha, vagy szilaj barmot. Készel, bottal, kötéllel, korbácscsal megverni valakit.* Innen átv. ért. mondják Istenről, midőn büntet. *Megverte őt az Isten. Verje meg az Isten mind a két kezével.* (Km.).

„Gyermek királyt s hadvezért, ki
Erejénél többet mer,
Ád az Isten a nemzetnek,
Haragjában kit megver."

Kisfaludy S.

A részeg emberről tréfásan mondják: *megverte ötet a maga keze, és megverte a bor.* 2) Valamely lelketlen testet erősen ütögetve megpuhít, megtöm, öszveszorít stb. *A szakácsok megverik a kemény húst. A nádazók sulyokkal megverik a nádat. A kévekötők megverik a bekötött szuppot.* 3) Mondják égből hulló testekről, midőn kárt tesznek valamiben. *Megvert bennünket az eső. A vetéseket megverte a ragya, a jég.* 4) Valakit *szemmel megverni* a köznép hiedelme szerént, am. mereven nézésü, bámuló szemekkel megigézve, bizonyos nyavalyát okozni. Leginkább a kis gyermekek, mint gyöngébb idegzetüek, megigézéséről mondják. V. ö. VER.

MEGVERÉGET, (meg-veréget) ösz. gyak. áth. Gyakran, vagy aprózva, és gyöngébben, kevesebb erővel, és harag nélkül, sőt néha hízelegve ütöget meg. *Megveregetni a poros ruhát. A tiszt megdicsérte a közlegényt, és megveregette a vállát.* V. ö. MEGVER.

MEGVEREKÉDIK, (meg-verekédik) ösz. k. Két ellenkező fél egymást viszonyosan veri. Különösen harczban, vagy párviadalban valakivel megvív. *Miután megverekedtek volt, ismét kibékültek.* V. ö. VEREKÉDIK.

MEGVÉRÉSÉDIK, (meg-vérésédik) ösz. k. Veres szint ölt, veressé leszen. *Arcza, orra megveresedett a sok bortól.*

MEGVÉRÉSÉDIK, (meg-vérésédik) ösz. k. Vértől megfoltosodik, vérrel megkeveredik. *A gyilkos keze és ruhája megvéresedett.* V. ö. VÉRÉS.

MEGVÉRÉSÍT, (meg-vérésít) ösz. áth. Vérrel befoltoz, bemocskít, vagy olyanná tesz, mintha véres volna. *A tagló mészáros megvéresíti kezét és ruháját. Azt tartják, hogy bizonyos fűvek megvéresîtik a tehén tejét.*

MEGVÉRÉSÜL, (meg-vérésül) ösz. önh. L. MEGVÉRÉSÉDIK.

MEGVÉRÉZ, (meg-véréz) ösz. áth. 1) A testet úgy megsérti, hogy vér foly belőle. *A tövisek megvérezték a kezét. A szabó ujját megvéreste a tü.* 2) Vérrel meghint, befecscsent, befoltoz, beken.

MEGVÉRHÉNYEGESÉDIK, (meg-vérhényegesédik) ösz. k. Verhenyegessé lesz. V. ö. VÉRHÉNYEGES.

MEGVÉRHÉNYESÉDIK, (meg-vérhényesédik) ösz. k. Verhenyessé, azaz igen vékony veressé leszen. *A szőke haj és bajusz megverhenyesedik. Némely rosz festékü sötét posztók idővel megverhenyesednek.* V. ö. VÉRHÉNYES.

MEGVÉRHÜDIK, (meg-vérhüdik) ösz. k. Mondják igás baromról, midőn tüdőgyuladásba esik, melyet fülön való érvágással szoktak orvosolni. Székely tájszó. V. ö. VÉRHÜDIK.

MEGVÉRMESÉDIK, (meg-vérmesédik) ösz. k. Vérmessé, telivérüvé leszen; a vér elfutotta. *Megvérmesedett a szeme.* (Szabó D.).

MEGVÉS, (meg-vés) ösz. áth. Vésve, azaz éles eszközzel likat, hézagot vájva megcsinál valamit. *Megvésni az ajtót, hogy a zár bele menjen.* V. ö. VÉS.

MEGVESSZŐZ, (meg-vesszőz) ösz. áth. Veszszővel megver valakit v. valamit. Különösen, a hadi törvény szerént elitélt katonát bizonyos számu, és két sorba állított társai közöttök fel s alá jártában vesszővel meztelen hátba verik.

MEGVESZ, MEGVÉSZ, (meg-vesz v. -vész) ösz. önh. Úgynevezett dühkórságba, vagyis víziszonyba esik, megdühödik. *Forró nyárban, és nagy szomjuságtól megvesznek a kutyák. Az ember is megveszhet, ha dühös eb megmarja.* Széles ért. valamely erős indulat nagy hatalmat gyakorol rajta. *Mérgében majd megveszett. Talán megvesztél, hogy úgy házsártoskodol?* V. ö. VESZ v. VÉSZ, önh. Különbözik a zárt *é*- vel hangzó *Megvész.*

MEGVÉSZ, (meg-vész) ösz. áth. 1) Bizonyos árut határozott, vagy kialkudott dijon megvásárol, magáévá tesz. *Vedd meg ezt a lovat, oda adom száz forintért. Ha olcsón adod, megveszem. Azé a jószág, aki megvette.* 2) Bizonyos jognál fogva, vagy erőhatalommal magáévá tesz valamit. *Megvenni valakin az adós-*

ságot. Tis forintommal tartozik, s nem birom megvenni rajta. Rohammal megvenni a várt.

„Némettől mert megvevék,
Fegyverekkel övékké tevék."

„Egyiknek neve Buda vala,
Ki ez országot megvette vala."

Csáti Demeter.

3) Átv. ért. mondjuk hidegről, midőn valamit megfagyaszt. *Majd megvesz az Isten hidege.*

„Megvette a hideg már benne az ikrát."

Csokonai.

Különös szólásmódok Kriza J. szerint a székelyeknél: *megvenni a disznónak a szakáját, a tyuknak a pipját* (pipját). *Megvenni az égő épületet* am. megmenteni (a Tisza vidékén sem ismeretlen). *Megvette nőül*, am. elvette (megfelel az ‚eladó leány' szónak, mert ami eladó, azt megveszik). *Megvette a félsit*, am. félelmessé tette magát előtte.

MEGVESZEKÉDIK, (meg-veszekédik) ösz. k. Megdühödik; valaminek birásáért böszülésig esenkedik. *Nagy mérgében megveszekedett. Majd megveszekedik érte. Veszekedj meg* (= dühödj meg, veszsz meg. Szabó D.). V. ö. VESZEKÉDIK.

MEGVESZÉS, (meg-veszés) ösz. fn. Szoros ért. ebnyavalya, ebdüh, víziszony, mely marás vagy nyál megfertőzése által más állatra is elragad. V. ö. MEGVESZ, önh.

MEGVESZETT, (meg-veszett) ösz. mn. Megdühödött, úgynevezett ebdühbe, vagyis víziszonyba esett. *Szomjuságtól megveszett eb. Dühös eb harapásától megveszett ember.*

MEGVESZKŐDIK, (meg-veszkődik); l. MEGVESZEKÉDIK.

MEGVESZT, (meg-veszt) ösz. áth. Am. elveszt. *Megveszteni valakit*, pl. méreggel. (Szabó D.).

MEGVESZTÉGET, (meg-vesztéget) ösz. gyak. áth. 1) Valakinek erkölcsi érzelmeit rosz elvek és példák által megfertőzteti, megrongálja. *Megvesztegetni az ifjuságot. A bün maszlagával megvesztegetni az ártatlan szíveket.* 2) Valakit pénzzel, adománynyal, igérettel, hizelegve stb. rávesz, hogy hivatalához hűtelen legyen, vagy általán valamely lélekismeret elleni tettet kövessen el. *Megvesztegetni a tanukat, a választókat, a bírákat.* V. ö. VESZTÉGET.

MEGVESZTÉGETÉS, (meg-vesztégetés) ösz. fn. 1) Az erkölcsi érzelemnek általán vett megrontása, megfertőztetése. *Ifjuság megvesztegetését eszközlő könyvek.* 2) Különösen, akárminemü adománynyal vagy igérettel való elcsábítás a kötelesség szabta ösvényről, vagy a lélekismeret sugallatától. V. ö. MEGVESZTÉGET.

MEGVESZTÉGETHETETLEN v. — VESZTÉGETHETLEN, (meg-vesztégethet[et]len) ösz. mn. Akit semminemü csábbal, rosz példával, adománynyal, igérettel stb., az erkölcs útjáról eltántorítani nem lehet, kit rá nem birhatni, hogy lélekismeretének sugallata ellen cselekedjék valamit. *Megvesztegethetlen bírák, tanúk.*

MEGVESZTÉGETHETŐ, (meg-vesztégethető) ösz. mn. Akit meg lehet vesztegetni. *A megvesztegethető bírákban nem lehet bízni.* V. ö. MEGVESZTÉGET.

MEGVESZTÉGETHETŐSÉG, (meg-vesztégethetőség) ösz. fn. Megvesztegethető minőség.

MEGVET, (meg-vet) ösz. áth. 1) Bizonyos dolgokat kellőleg megcsinál, megtesz. *Megvetni az ágyat*, am. az elbontottat rendbeszedni. *Megvetni valaminek alapját.* 2) Valamit erősen neki feszit, neki támaszt. *Megvetette a lábát. Megvetette a hátát. A szekeret megvetni*, am. hátul fölemelve jobbra vagy balra mozdítni. 3) Valakit vagy valamit bizonyos erkölcsi utálattal eltaszít magától, vagy föl sem vesz, figyelemre sem tart méltónak. *A jellemtelen embereket megvetni. Alávaló rágalmatokat megvetem. Némely bántalmakat legjobb megvetni. Rosszul teszen, ki a jó tanácsot megveti.*

MEGVÉT, (meg-vét); tájdivatos; l. ELVÉT.

MEGVETÉL, (meg-vetél) ösz. önh. Nőstényállatról mondják, midőn idő előtt veti el magzatját; máskép: *elvetél.*

MEGVÉTEL, (meg-vétel) ösz. fn. 1) A vagyonszerzésnek azon neme, midőn bizonyos jószágot kialkudott áron magunkévá teszünk. 2) Valamely helynek elfoglalása hadi erő, különösen roham által. *Sáncznak, várnak megvétele.*

MEGVETEMÉDÉTT, (meg-vetemédétt) ösz. mn. Mondják butorrá, vagy akármiféle eszközzé idomított fáról, midőn megvetemedik. *Megvetemedett ajtó, padló.* V. ö. MEGVETEMÉDIK.

MEGVETEMÉDIK, (meg-vetemédik) ösz. k. A bútorrá, vagy akármiféle eszközzé idomított, alkalmazott fa meggörbed, kinyomódik, mi akkor szokott történni, ha nem volt eléggé kiszáradva, vagy ha utóbb sok nedvesség járta által. *Az új ajtó megvetemedett, s nem lehet bezárni. Az átázott padlódeszkák megvetemedtek.*

MEGVETEMŰL, (meg-veteműl) ösz. önh. L. MEGVETEMÉDIK.

MEGVETENDŐ, (meg-vetendő) ösz. mn. Aminek becse nincsen, mi nem érdemes, hogy tiszteletre vagy figyelemre méltassuk, mit úgy kell tekinteni, mintha nem is volna. *Ezek mind megvetendő hazontalanságok.* Szokottabban csak tagadólag használtatik. *Ez nem megvetendő körülmény, mert a dolog lényegéhez tartozik.* V. ö. MEGVET.

MEGVETERÉDIK, (meg-veterédik) ösz. k. Megromlik, megcsámporodik, megposhad. *Megveteredik a sokáig* (levegőn) *álló bor.* (Szabó D.).

MEGVETÉS, (meg-vetés) ösz. fn. A kicsinylésnek, vagy nem gondolásnak azon neme, melynél fogva valamit figyelem nélkül mellőzünk el; vagy oly dolognak eltaszítása magunktól, mely erkölcsi érzelmünk-

kel nem egyezik. *Holmi becsületsértő ajánlatokat megvetéssel visszautasítani.* V. ö. MEGVET.

MEGVETÉTT, (meg-vetétt) ösz. mn. 1) Bizonyos helyre erősen oda tett, vagy feszített. *A jól megvetett alapra biston építhetni. Megvetett lábbal vívni. Megvetett háttal visszanyomni, fentartani valamit.* 2) Akit vagy amit utálatból eltaszított valaki magától, amit figyelemre méltónak nem tartnak. *Az egész várostól megvetett czégéres csaló. Megvetett állapotban élni.* V. ö. MEGVET.

MEGVETŐLEG, (meg-vetőleg) ösz. ih. Valakit v. valamit erkölcsi utálatból eltaszítva; figyelemre érdemesnek nem tartva. *Megvetőleg visszavetni valamely ajánlatot. Megvetőleg fogadni a jó tanácsot. Mások irányában megvetőleg viselni magát.*

MEGVETTETÉS, (meg-vettetés) ösz. fn. Szenvedő állapot, melyben az van, kit mások erkölcsi utálatból eltaszítnak magaiktól, kit figyelemre nem méltatnak, kinek személye iránt semminemü tiszteletet nem mutatnak. *Köz megvettetésben élő uszorás.*

MEGVÍ, (meg-ví) ösz. önh. Valakivel megverekedik. Különösen, fegyverrel, és harczban megküzd valakivel. *A becsületsértővel párbajban megvíni. Vívjunk meg az ellenséggel.* Tárgyesetes viszonynévvel am. bizonyos helyet rohammal hatalmába kerít. *Megvíni a várat.*

MEGVIASKODIK, (meg-viaskodik) ösz. k. Tartósb időig víva megmérközik, megküzd valakivel.

MEGVIASZOZ, (meg-viaszoz) ösz. áth. Viaszszal megken, behúz, megragaszt. *Megviaszozni a czérnát. Megviaszozni a vásznat. Megviaszozni a hajat, a levelet.*

MEGVIDÁMÍT v. —VIDÁMIT, (meg-vidámít) ösz. áth. Bizonyos módon eszközli, hogy valaki vidámmá legyen. *A foglyot szabadulás reményével megvidámítani. A bor megvidámítja a szomorú szivet.* Minthogy a kedély vidámsága a testnek némi emelkedésével nyilatkozik; innen a *meg* helyett *fel* is használható, *felvidámít.* V. ö. VIDÁM.

MEGVÍDÁMODIK, ösz. k. L. MEGVÍDÁMÚL.

MEGVÍDÁMÚL v. —VIDÁMUL, (meg-vídámúl) ösz. önh. Kedélye bizonyos tetsző behatások következtében vidámmá lesz. *A jó hírre egészen megvidámúlt.* V. ö. VIDÁM.

MEGVÍDÍT v. —VIDIT, (meg-vídít) ösz. áth. A kedélyt bizonyos tetsző benyomás által viggá teszi. A *megvidít* és *megvidámít* között szorosan véve azon különbség van, mely a *vig* és *vidám* között. Miről v. ö. VIG, VIDÁM.

MEGVÍDÚL v. —VIDUL, (meg-vídúl) ösz. önh. Kedélye víggá leszen, előbbi komor vagy komoly állapotából kivetkezik. A különbségre nézve, mely a *megvidúl* és *megvidámúl* közt létezik, v. ö. VIG, és VIDÁM.

MEGVÍGASZIK v. —VIGASZIK, (meg-vígaszik) ösz. k. 1) Széles ért. a *vig* gyöknek tulajd. ért. jelentése szerént am. előbbi szomorú állapotából, rosz kedvéből kivetkezve élénkké, derültté leszen, máskép: *megvidámúl, megvidúl.* 2) A régi nyelvemlékek szerént am. betegségéből kigyógyúl, mi csakugyan a kedélyt viggá, vidámmá teszi. „És megvigaszik én gyermekem" (et sanabitur puer meus). Münch. v. Tatrosi cod. Máté. 8. „Kik fertezetes szellettől gyötretnek vala, megvigasznak vala." (Luk. 6.). „Csak parancsolj a te szent igéddel, és megvígaszik az én lelkem" (Dic verbo, et sanabitur anima mea. Telegdi. Agendarius).

MEGVÍGASZT v. —VIGASZT, (meg-vígaszt) ösz. áth. 1) A *víg* gyöknek tulajd. értelme szerént am. a szomorú kedélyt viggá, derültté teszi. Mai szokás szerént: *megvigasztal*, mint *maraszt marasztal, hiresst hiresztel* stb. 2) A régi nyelvemlékek nyomán am. betegségéből kigyógyít valakit, tehát közvetőleg viggá, vidámmá tesz. „Én elmegyek, és megvigasztom ötet" (et curabo eum. Münch. cod. Máté 8.). „Reménkedjél lányom, te hütöd téget megvigasztott" (fides tua te salvam fecit. Máté 9.). „Megvigasztom ő törödelmeket" (sanabo contritiones eorum. Bécsi cod. Ozeas XIII.).

MEGVÍGASZTAL v. —VIGASZTAL, (megvígasztal) ösz. áth. Valakinek szomorú kedélyét föld erí ti, midőn olyasmit mond, vagy tesz neki, mely által újra neki vidúl, s könnyebben érzi magát. *Biztatva, jó reményt nyújtva megvigasztalni a kesergőket. Segítséggel, adakozással megvigasztalni a kárvallottakat.* V. ö. VÍGASZTAL.

MEGVÍGASZTALHATATLAN v. —VIGASZTALHATLAN, (meg-vígasztalhat[at]lan) ösz. mn. Kinek kedélye oly szomorú, oly levert, ki oly reményvesztett, hogy egyhamar víg, derült nem lehet, ki a szenvedett veszteségen, káron, szüntelen siránkozik. Határozóként am. megvígasztalhatlanul.

MEGVÍGASZTALÓDIK v. —VIGASZTALÓDIK, (meg-vígasztalódik) ösz. belsz. Szomoru kedélye bizonyos ellenbenyomások, biztatások, jó remények által nekividúl, és földerül.

MEGVIGYÁZ, (meg-vigyáz) ösz. áth. Vigyázva megkémlel, vagy megészlel. Máskép: *megfigyel.*

MEGVIGYOROG, (meg-vigyorog) ösz. áth. Vigyorogva néz avagy hallgat meg. *Némely félesst mindent megvigyorog.*

MEGVÍHATATLAN, MEGVÍHATLAN, (megvíhat[at]lan) ösz. mn. Mondják oly helyről, különösen erődről, melyet semminemü hadi erőszakkal bevenni nem lehet. *Megvíhatlan vár.*

MEGVILÁGÍT v. —VILÁGIT, (meg-világít) ösz. áth. Valamely sötét tért, vagy testet világ által fényessé, derültté, vagy láthatóvá tesz. *Az éjjeli tűzveszély megvilágítja az eget.*

MEGVILÁGOSÍT v. —VILÁGOSIT, (meg-világosít) ösz. áth. Eszközli, hogy bizonyos tér vagy test világossá legyen. A világnak nagyobb terjedelmét, vagy fokát jelenti, mint az egyszerü *megvilágít.* Átv. ért. a gondolkodó, és vizsgálódó elmét oly állapotba helyezi, melyben az illető tárgyakról tiszta, s megkülönböztetett fogalmakat szerezhet. *Megvilágosítani az*

elmét. Itt a *meg* fölcserélhető *föl* igekötővel. Mondják tárgyakról, s illetőleg fogalmakról is, midőn azokat valaki könnyen fölfoghatókká, s beláthatókká teszi. *Megvilágosítani valamely homályos tárgyat. Több példák idézése által megvilágosítani valamely nyelvtani szabályt.*

MEGVILÁGOSODIK, (meg-világosodik) ösz. k. 1) Valamely térnek vagy testnek homályos, vagy sötét állapota megszünik, s a látszerek által tisztán felfoghatóvá leszen. *Gyertyagyujtatkor megvilágosodik a sötét szoba.* 2) Átv. ért. mondják az elméről és észről, illetőleg a gondolkozó emberről, midőn valamely tárgyról tiszta fogalma keletkezik.

„Mi úgy szólunk, hogy már megvilágosodtunk,
S nem látunk sok dolgot, melyben vakoskodtunk."
Bessenyei.

MEGVILÁGTALANÍT, (meg-világtalanít) ösz. áth. Világtalanná, azaz vakká teszen. *Némely nyavalyák megvilágtalaníthatják az embert.* V. ö. VAK.

MEGVILÁGTALANODIK, (meg-világtalanodik) ösz. k. Világtalanná leszen, azaz megvakúl. V. ö. VILÁGTALAN.

MEGVILÁGTALANÚL, (meg-világtalanúl) ösz. önh. L. MEGVILÁGTALANODIK.

MEGVIRAD, (meg-virad) ösz. önh. Éjnek elmulta után piroslani kezd a hajnal. *Bár csak már megviradna, hogy utunkat folytathatnók.* V. ö. VIRAD.

MEGVIRÁGOSODIK, (meg-virágosodik) ösz. k. Tulajd. ért. valamely növényen vagy növényes helyen virágok szaporodnak el. *Megvirágosodnak a fák. Tavasszsal a mezők, kertek megvirágosodnak.* Átv. ért. mondják borról, midőn tisztátalanul tartják, s fehér penész foltok támadnak a fölszinén, megpimpósodik.

MEGVIRRAD, (meg-virrad) ösz. önh. L. MEGVIRAD.

MEGVISEL, (meg-visel) ösz. áth. Valamely ruhanemüt folytonos használás, hordozás által elkoptat, elszakgat. *Dolmányát, nadrágját, és csizmáit úgy megviselte, hogy könyökei, térdei, és lábujjai kilátszanak.* Átv. ért. bizonyos cselekvés, vagy szenvedés, vagy állapot igen megrongálja az erőt. *Megviselt bennünket a táborozás. Megviselte öt a tiz évi fogság. Téged is megviselt a nyomoruság.*

MEGVISGÁL, l. MEGVIZSGÁL.

MEGVISZ, (meg-visz) ösz. áth. 1) Valamely tartozást, adósságot az illetőhöz elvisz. *Megvinni a kölcsön kért pénzt, jószágot. Megvinni a hátralevő adót.* Itt a *meg* körülbelül am. *viszsza*, maga pedig a *visz* ige távolító értelemmel bír, s ellentéte a közelítő jelentésü *hoz*, innen a *megvisz* és *meghoz* közötti ellentét. 2) Átv. ért. valamely hirt, vagy tudósítást, személyesen elmegy közölni valakivel. *A kém megvitte a fővezérnek, hogy az ellenség visszavonulni készül. A futárok nyakra főre sietnek megvinni a diadal hirét.* V. ö. VISZ.

MEGVISZÁL, (meg-viszál) ösz. áth. Vékony szálu bizonyos testeket megteker, megsodor, megfodorít. *Megviszálni a hajat.* A beretvásoknál *megviszálni a szakált*, am. az első lehuzás után másodszor, és pedig viszás irányban megberetválni, hogy a bőr annál simább legyen.

MEGVITAT, (meg-vitat) ösz. áth. Kölcsönös vitatkozás vagy feleselés által meghányvet.

MEGVITEL, (meg-vitel) ösz. fn. Cselekvés, melynél fogva valaki bizonyos tartozását az illető tulajdonoshoz oda viszi. *Kölcsönnek, adósságnak megvitele.*

MEGVÍVÁS v. —VIVÁS, (meg-vívás) ösz. fn. Cselekvés, illetőleg küzdés, midőn valaki az ellenféllel megütközik, megverekszik. V. ö. MEGVÍ.

MEGVIVŐ, (meg-vivő) ösz. fn. 1) Személy, ki bizonyos tartozást az illető tulajdonoshoz menve megfizet, vagy viszszatérít. 2) Ki valamely hírt vagy tudósítást közleni személyesen elmegy valakihez.

MEGVIZESÉDIK, (meg-vizesédik) ösz. k. Víztől nedvessé leszen. *A mosók, kenderáztatók ruhái megvizesednek.*

MEGVIZESÍT, (meg-vizesít) ösz. áth. Vízzel megnedvesít. Kevesebb, mint *megáztat*, és valamivel több, mint *megvizez.* Amit megáztatnak, azt a víz egészen megjárja, amit megvizesítenek, az inkább csak külsőleg leszen vizes, amit pedig megvizeznek, azt vízzel keverik. *Megáztatják a kendert, a gúzsnak való veszszőt, az abroncsot, a kötélnek való szalmát. Megvizesítik a ruhát vasaláskor. Megvizezik a bort*, midőn vízzel keverik.

MEGVIZEZ, (meg-vizez) ösz. áth. L. MEGVIZESÍT.

MEGVIZSGÁL, (meg-vizsgál) ösz. áth. 1) Többfélét részletesen, egyenként különös figyelemre vesz, s mivolta felől tudomást szerez magának. *Megvizsgálni a pénztárt, az illető számadásokkal együtt. Megvizsgálni a gyógyszertárt, az oklevéltárt. A rendőrség megvizsgálja a gyanús személy lakhelyét, szekrényeit, irományait* stb. *A vámosok megvizsgálják a behozott árukat.* 2) Különösen valamely tényt minden körülményeivel együtt biróilag kifürkész, s valódi állása felől tudomást szerez. 3) Valakinek bizonyos tanszakból különféle kérdéseket tesz, hogy megtudja, ha bír-e a kérdezett elegendő jártassággal s ismeretekkel, vagy nem. *Év végén megvizsgálni az iskolai tanulókat. Megvizsgálni a lelkészi hivatalért folyamodó egyházi személyt.* V. ö. VIZSGÁL.

MEGVIZSGÁLÁS, (meg-vizsgálás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valamit vagy valakit megvizsgálunk, hogy rólok bizonyos tudomásunk legyen. V. ö. MEGVIZSGÁL.

MEGVIZSGÁLGAT, (meg-vizsgálgat) ösz. gyak. áth. Folytonosan vagy gyakran, vagy többeket megvizsgál. Van némi kicsinyítő értelme is, midőn tárgyát holmi aprólékosságok teszik.

MEGVON, (meg-von) ösz. áth. 1) Szükséges, vagy a kedélynek, érzékeknek kellő dolgot megtagad. *A fösvény megvonja mind magától, mind cselédeitől a szükséges eleséget. Égbekiáltó bün az érdemlett díjt megvonni a munkástól.* 2) Viszszaható névmással am. magát meghúzza, azaz szük korlátok közé szoritkozik. *Egy pusztai kunyhóban vonta meg magát. Vannak körülmények, midőn legtanácsosabb megvonni magát. Megvonja magát, mint a téli csiga hajlékában.* (Km.). 3) Valamely testet egy másikon meghúz, megfen. *Szíjon megvonni a beretvát. Aczélon megvonni a kést.* V. ö. VON.

MEGVÖRHÖNYEGESÉDIK, v. —VÖRNYEGESÉDIK, l. MEGVÉRHÉNYEGESÉDIK.

MEGVÖRHENYESÉDIK, l. MEGVÉRHENYESÉDIK.

MEGVÖRÖSÖDIK, l. MEGVÉRÉSÉDIK.

MEGZABÁL, (meg-zabál) ösz. önh. és áth. Széles ért. mohó és sok evés-ivás által megterheli a gyomrát. Különösen mondják lóról, midőn némely kövér füvek, pl. zöld lóhere, bükkön stb. felfujják. Midőn áthatólag, tárgyesetes viszonynévvel használtatik, am. valamely eledelt mohón bekap. Megvető értelemben, és csak aljas beszédben divatozik. *Ti torkosok, már a vacsorai részt is megzabáltátok?* V. ö. ZABÁL.

MEGZABÁLTAT, (meg-zabáltat) ösz. mivelt. Eszközli, hogy valamely állat a mohó evésben megzabál. *Megzabáltatni a lovakat.* V. ö. MEGZABÁL.

MEGZABOL, (meg-zabol) ösz. áth. A lovat vagy más állatot zabbal megabrakolja. *E csárdánál csak megitatok, s keves szénát kapatok, de meg nem zabolok.* V. ö. ZAB.

MEGZABOLÁZ, (meg-zaboláz) ösz. áth. A felkantározott lónak, vagy más állatnak szájába zabolát vet. *Megzabolázni a paripát, a nyerges ösvért, szamarat.* Átv. ért. a szilaj indulatú, a kicsapongásra, engedetlenségre hajlandó embert bizonyos erőszak által némi korlátok közé szorítja, meghódítja, megszelidíti. Mondják magukról az indulatokról is, melyek az embert szilajjá, kicsapongóvá teszik. *Kemény fegyelem által megzabolázni a szilaj ifjakat. Megzabolázni a kicsapongó indulatokat.* V. ö. ZABOLA.

MEGZAJDÚL, (meg-zajdúl) ösz. önh. Zajt indítva megmozdúl. Mondják különösen megelégedetlen népről, midőn fellázad, fölzendül.

MEGZÁKÁNYOSODIK, (meg-zákányosodik) ösz. k. Zákányossá leszen, azaz megmocskosodik, megtisztátalanodik. Mondják különösen nedvekről, midőn megzavarodnak, megnyúlósodnak, megsöprüsödnek stb. *Megzákányosodik a tisztátalanul tartott bor, a csöbörben sokáig álló víz.* V. ö. ZÁKÁNY.

MEGZAKLAT, (meg-zaklat) ösz. áth. Mindenfelé üzve, kergetve, abajgatva, hajszolva megkinoz, meggyötör, elfárasz. Különösen mondják barmokról, midőn kíméletlenül fárasztják, dolgoztatják, megfuttatják. *Megzaklatni az igás lovakat, a paripát.* V. ö. ZAKLAT.

MEGZÁLOGOL, (meg-zálogol) ösz. áth. 1) A kártevőnek bizonyos jószágát kárpótlásul hevenyében elveszi. *Megzálogolni a tilosban vadászókat. Megzálogolni a vetéseken legeltető juhászokat, lovászokat. A kukoriczalopáson rajta kapott tolvajt megzálogolni.* Ez esetben azt veszik el, mit a büntettesnél találnak, vagy ami rajta van, pl. szűrét, bundáját. 2) Akármiféle tartozás, különösen adó fejében valakinek bizonyos ingó vagyonát biztosítékul elveszi, pl. a vasfazekat, az ágynemüket. 3) Némely társas játékokban valamely elkövetett hibáért az illetőtől elvesz valamit, pl. kendőt, gyűrűt, s addig viszsza nem adja, mig ez a rámért büntetést ki nem állja. V. ö. ZÁLOG.

MEGZÁPÚL v. —ZÁPUL, (meg-zápúl) ösz. önh. 1) Legszokottabban mondják tojásról, midőn hoszszas állásban megavúl, megromlik, megbüdösödik, megáporodik. *A tojást bizonyos idő alatt fel kell használni, különben megzápúl.* 2) Mondják, de ritkábban, avas fogakról is. V. ö. ZÁP.

MEGZARGAT, (meg-zargat) ösz. áth. Ormánsági szó, am. megkerget. V. ö. ZARGAT.

MEGZAVAR, (meg-zavar) ösz. áth. 1) Valamely hig testet keverés, rázás összevissza locsogtatás által tisztátalanná, homályossá, habossá tesz, megtör. *Rázás által megzavarni a palaczkban levő bort. Zurbolóval megzavarni a viset.* 2) Szélesb ért. összekever, összevonyolít, rendetlenségbe hoz valamit. *Megzavarni a fonálszálakat. Megzavarni az észt.* 3) Nyájat, csordát, sereget stb. ide-oda üzve, kergetve, hajszolva rendetlen állapotba helyez, vagy az igás barmot fölötte meghajtja. V. ö. ZAVAR.

MEGZAVARODIK, (meg-zavarodik) ösz. k. 1) A híg test mozgás, keverés következtében elveszti higságát, s homályossá, tisztátalanná leszen. *Nagy szélben megzavarodik a víz. Megzavarodik a szekéren szállított bor.* 2) Összekeveredik, összevonyolodik. *A kámból kirugott lovak megzavarodnak.* 3) Elméje oly állapotba jön, mely szerént a tárgyakat, s illetőleg eszméket egymástól elválasztani, s megkülönböztetni nem képes. Ha ezen állapot folytonosan tart, és megmarad, am. megtébolyodik, megbomlik. *A sok búban, és csapástól megzavarodott az elméje.*

MEGZAVARODOTT, (meg-zavarodott) ösz. mn. 1) Keverés, rázás, hányás-vetés stb. által higságától megfosztott, tisztátalanná lett. *Megzavarodott víz, bor.* 2) Összevonyolodott, összekeveredett. *Megzavarodott lovak, hajókötelek.* 3) Észre, vagy általán elmei tehetségekre vonatkozólag, am. a különböző eszmék között választani nem tudó, magát föl nem találó, vagy az ész rendes útjáról egészen eltérő, megtébolyodott. *Megzavarodott elme.* V. ö. MEGZAVARODIK.

MEGZAVAROSODIK, (meg-zavarosodik) ösz. k. Mondják különösen nedvekről, midőn higságukat vesztve tisztátalanokká, homályosokká, töröttekké, söprüsekké stb. lesznek. *A romlásnak indult bor megzavarosodik. A víz megzavarosodik, ha a fenékiszapot fölkeverik.*

MEGZAVART, (meg-zavart) ösz. mn. Amit vagy akit megzavartak. V. ö. MEGZAVAR.

„Ki tudja méltán festeni a huszárt
S bús arczulatját harczai közt, midőn
A megzavart renden keresztül
Rontja magát dühödő haraggal?“

Berzsenyi.

MEGZÉNDŰL, (meg-zéndül) ösz. önh. Zengeni kezd, zengő hangon megszólamlik. *Megzendül az ég.* V. ö. ZÉNG.

MEGZOKKAN, (meg-zokkan) ösz. önh. Valamely kemény testhez érve, ütődve pl. a menő szekér egy darab kövön átugorva vagy gödörbe lökkenve ‚zok‘ hangot ad; magas hangon : *megzökken.*

MEGZOMÁNCZOL v. —ZOMÁNCZOZ, (meg-zománczol v. -zománczoz) ösz. áth. Zománczczal ellát. V. ö. ZOMÁNCZOL.

MEGZÖCSKÖL, (meg-zöcsköl) ösz. áth. Zöcskölve öszvetör, öszvezúz. V. ö. ZÖCSKÖL.

MEGZÖKKEN, (meg-zökken) l. MEGZOKKAN.

MEGZÖLDŰL, (meg-zöldül) ösz. önh. Zöld szinüvé leszen, zöld szint ölt. *Tavaszszal megzöldülnek a mezők. Meleg eső után megzöldülnek a fakó rétek. Nedvességtől megzöldül a rét.* V. ö. ZÖLD.

MEGZÖMÖCSKÖL, (meg-zömöcsköl) ösz. áth. Zömöcskölve öszvetör, öszvezúz. V. ö. ZÖMÖCSKÖL.

MEGZÖMÖKÖSÖDIK, (meg-zömökösödik) ösz. k. Zömök testü lesz (bevégzetten).

MEGZÖRDŰL v. —ZÖRDÜL, (meg-zördül) ösz. önh. Valamely megmozdúlt, különösen rázkódva mozgó test *zör* hangot ad. *Zivataros időben megzörgdülnek az ablakok. Megzördül a száraz csalit, midőn vad ugrik ki belőle.* V. ö. ZÖRÖG, ZÖRDŰL.

MEGZÖRGET, (meg-zörget) ösz. mivelt. Eszközli, hogy bizonyos test zörögjön, mi különösen ütés, vagy rázás által történik. *Éjjel megzörgetni az ablakot, az ajtót, a kaput.* V. ö. ZÖRGET, ZÖRÖG.

MEGZÚDÚL v. —ZUDUL, (meg-zúdúl) ösz. önh. Általán am. topma zúgó hangon mozogni kezd. Különösen mondják vízről, esőről, szélről, midőn sebesen neki ered. *Megzúdúl az árvíz,* midőn valahol gátot szakasztva kitör. *Megzúdúl az erős zápor. Megzúdúl a fergeteg.* Innen mondják azon testekről is, melyeket a víz, vagy erős szél mozgásba hoz. *Megzúdúl a malom. Megzúdúl az erdő a nagy kidöntéstől.* V. ö. ZÚG, ZÚDÚL.

MEGZUPÁL, (meg-zupál) ösz. áth. Megpufál, megver.

MEGZURBOL, (meg-zurbol) ösz. áth. A vizet fel- vagy megzavargatja, meggübüli.

MEGZÚZ, (meg-zúz) ösz. áth. Nyomkodva vagy szorongatva, vagy ütögetve öszveront, öszvetör, megmorzsol, meglapít, stb. valamely testet. *Lábesárát megzúzta a kerék. A kocsirásás megzúzta a csilvát, szőlőt. Megzúzni a kukoriczát* am. megmorzsolni. V. ö. ZÚZ.

MEGZÚZOSODIK, (meg-zúzosodik) ösz. k. Zúz, azaz zuzmarás dér lepi meg. *Ködös hidegben megzúzosodnak a fák. Megzúzosodott a bajsza.* V. ö. ZÚZ.

MEGZŰL, (meg-zül, azaz meg-zűrl) ösz. önh. Dunán túl, nevezetesen a Balaton vidékén és Kemenesalon am. megélemedik, megkorosodik. Bodrogközben mondják a tehénről, midőn tőgye kiszárad. E helyett : *megzürl* v. *megzürlik,* azaz *megzürlik.*

MEGZÜRLIK, (meg-zürlik) ösz. k. Tehénről, juhról mondják, midőn tejök elfogy.

MEGZSÁKMÁNYOL, (meg-zsákmányol) ösz. áth. Valakinek jószágát zsákmány gyanánt elragadja. *Az utonállók megzsákmányolják az utasokat.* V. ö. ZSÁKMÁNY.

MEGZSÁKOL, (meg-zsákol) ösz. áth. 1) Bizonyos sürü, seprüs nedvet zsákféle szöveten megszür. *Megzsákolja a méhsert.* (Páriz.). 2) Tréfásan am. valakit zsákkal hátba ver, s általán megpufál. Dunán túl így is mondják : *megtrezsákol.*

MEGZSEBÉL, (meg-zsebél) ösz. áth. Szoros ért. valakinek zsebéből kilop valamit. *Magát megzsebelni,* am. szert tenni sok pénzre, zsebeit mintegy megtölteni.

MEGZSÉMBESÉDIK, (meg-zsémbesédik) ösz. k. Zsémbessé válik. *Némely ember öregségére megzsémbesedik.*

MEGZSIBBAD, (meg-zsibbad) ösz. önh. Az állati testnek valamely tagja ideiglen elveszti mozgékony és érző tehetségét. *A szoros kocsiban megzsibbadt a lába. Alvás közben a fej alá tett kéz néha megzsibbad.* Máskép : *elzsibbad.* V. ö. ZSIBBAD.

MEGZSIBBASZT, (meg-zsibbaszt) ösz. áth. Eszközli, hogy a testnek valamely tagja, különösen a kéz vagy láb megzsibbad. *A folytonos és egyforma feszültség megzsibbasztja a kart.* V. ö. MEGZSIBBAD.

MEGZSINDÉLÉZ v. —ZSINDELYEZ, (meg-zsindéléz v. -zsindelyez) ösz. áth. Valamit zsindellel megtetéz, befödelez. *Megzsindelezni a házat.* Gúnyos népnyelven, midőn azt mondják valakiről : *Okos ember, jó volna a fejét megzsindelezni,* azt jelenti, hogy bolondul, vagy ostobául beszél.

MEGZSINEGÉL, (meg-zsinegél) ösz. áth. Valakit zsineggel megfojt. *A törököknél az előkelő embereket halálbüntetésül régente meg szokták zsinegelni.*

MEGZSINÓROZ, (meg-zsinóroz) ösz. áth. Valamit zsinórral kivarr, beszeg, kiczifráz. *Megzsinórozni a dolmányt, a nadrágot, a csizmaszárt.* V. ö. ZSINÓR.

MEGZSÍROZ, (meg-zsíroz) ösz. áth. Zsírral megönt, megken, megkever. Különösen mondják ételekről. *Megzsírozni a kását, a káposztát, a pirított kenyeret.*

„Vajazd meg neki,
Zsirozd meg neki,
Hadd legyen jó ize. Népd.

V. ö. ZSÍR.

MEGZSUGORGAT, (meg-zsugorgat) ösz. gyak. áth. Fösvény ember módjára összegyüjtöget, és megtakargat valamit. *Amit több év alatt megzsugorgatott,*

azt egy éjjel a tolvajok elopták tőle. V. ö. ZSUGORI.

MEGZSUGORÍT, (meg-zsugorít) ösz. áth. L. MEGZSUGORGAT.

MEGZSÚPOL, (meg-zsúpol) ösz. áth. 1) Zsúppal kirak, pl. vermet; vagy beföd, pl. házat. 2) Átv. ért. megver, megpufol.

MEGZSÚPOZ, (meg-zsúpoz) ösz. áth. L. MEGZSÚPOL 1).

MEGZSURMOL, (meg-zsurmol) l. MEGMORZSOL.

MEGZSÚROL, (meg-zsúrol); l. MEGSÚROL.

MEGY, (1), (me-gy) önh. Rendhagyó igéink egyike, melynek tiszta gyöke vagy gyökeleme *me* megvan a szanszkrit: *maj*, latin: *meo*, finn: *menen* (menek), persa *á-me-den* stb. szókban is; s mint olyan egy osztályba tartozik a *tész, vész, lész, visz, hisz* igékkel, melyeknek *té, vé, lé, vi, hi* gyökeiből leszen tehető: *téhet, véhet, léhet, vihet, hihet*, valamint a *me*ből *mehet*. Továbbá, valamint amazok fölveszik az *én* szótagot, *tész-én, vész-én* stb., úgy ez is: *megy-én*. A *me* harmadik személye *men*, vagy tájdivatosan *mén*. A *megy* tőigéből csak a *megyek*, a megnyújtott *mégy*, és *megyünk* származnak; a többi idő- és személyragokat a *men* tőige veszi föl, sőt másképen a föntebbieket is, úgymint: *menek* (v. *megyek*, tájdivatosan: *mengyek*), *menesz*, szokottabban: *mész*, (a tiszta *me* gyöktől, *me-esz*), *men* (v. *mén*), *menünk* (v. *megyünk*), *mentek, mennek*; első múlt: *menék, menél, mene* stb.; második múlt: *mentem, mentél, ment* stb.; jövő: *menendék, menendesz, menend* stb.; parancs.: *menj*; határtalan: *menni*; ohajtó: *mennék, mennél, menne*; részesülő: *menő, ment, menendő*. 1) Szoros ért. lábain lépve bizonyos helyről tovább-tovább halad. *Sebesen, lassan, sántikálva menni. Egyenesen, majd jobbra, maja balra térve menni. Faluról városba, városból falura menni. Rétre, szőlőbe, hegyre menni. Templomba, tanodába, színházba menni. Ki kapálni, ki szántani, ki aratni megy. Mentén menni* am. sietni, folyvást menni. *Bemenni a házba. Kimenni a mezőre. Kimenni az udvarból, a határból. Fölmenni a toronyba, a magas hegyre. Lemenni a dombról. Lemenni a völgybe. Elmenni a társaságból. Visszamenni az elhagyott helyre. Átmenni a hídon, az erdőn, a vizen, a száron. Tilosba mennek a lovak. Visre megy a csorda. A juhok a kolompos ürü után mennek.* Különbözik tőle a *jön*, hogy ez közelünkbe való mozgást vagy érkezést, a *megy* pedig távolodást jelent (nem egészen ily viszony létezik a német *kommen* és *gehen* között), pl. *egyik jön, másik megy. Tegnap jöttünk, s ma már megyünk. Honnan jöttök, és hová mentek?* A *megy* igében tehát alapfogalom a távolodás, a *jön*-ben pedig a közeledés; ezért nem mondhatjuk: *menj ide hozzám*, hanem: *jöjj ide*; vagy nem mondhatni: *jöjj innen tőlem*, hanem: *menj innen tőlem*; és mást jelent: *jövök hozzád*, mást ismét: *megyek hozzád*; amaz azt teszi, hogy a beszélő távolról megindúlva már a másik személy közelébe érkezett; ez pedig hogy még a távolban van, és most indúl, vagy közeledni kezd a másik felé. De ha valamely távolsági pont mint megérkezési hely tűzetik ki, akkor a *jön* ige használható, pl. *Eljösz-e Pestre, mikor ott leszek? Amint oda jöttünk* (érkeztünk) *ismerőseink legott elénkbe siettek. Miért nem jöttél te is oda?* De ezen esetben is a távol hely közeledési pont gyanánt áll. — A *jár* és *megy* között pedig azon különbség van, hogy az első gyakori, ismételt, vagy folytonos mozgást, a *megy* pedig egyszerü távozást jelent, p. *aki templomba jár*, az gyakran, vagy többször megy oda, *aki templomba megy*, az csak egy izben teszi azt. V. ö. JÁR. 2) Szélesb ért. bizonyos helyről kiindulva tovább halad, vagy mozog, akár lépve, akár repülve, akár úszva, akármiféle mozdony által stb. *Kocsin, lóháton, gyalog, hajón menni. Férjhez menni. Megy a kocsi, ha húzzák. Megy a hajó, ha a vis vagy szél viszi. A Dunán sok jég megy.* 3) Mint mozgást jelentő ige, átv. ért. használtatik oly cselekvések, vagy állapotok kifejezésére, melyek többé-kevesbbé mozgásra, vagy távolodásra, vagy haladásra vonatkoznak. a) Erőszakos mozgást jelent e mondatokban: *Neki menni valakinek* am. megtámadni. *Még az ördögnek is neki megy. Rajta menni az ellenségen* am. megrohanni.

„Üstökbe ment (kapott) Jancsi csatlós a kocsissal.“ Csokonai.

b) Haladás, vagy bizonyos állapotra jutás fogalma van ezekben: *Megy az idő. Megy-e a munka? Bíz a lassan megy. Sehogy sem megy. Nem úgy megy az. Jól megy dolga. Roszul megy a sorsom. Nem megy a kereskedés. Annyira mentek, hogy egymás hajába kaptak. Ezen emberrel semmire sem lehet menni. Jóval többre mehetsz vele. Nagyra menni. Fölmegy, lemegy a gabona ára. Sok kevés sokra megy.* (Km.) *Egy évi kiadása ezerekre megy. Az építésre minden pénze ráment. Merre megy ez az út?* c) Sajátságosak az ily mondatok: *Elment az esze, a sütnivalója. Elment a haja, a szőre*, am. kihullott. *Sok dolog feledékenységbe megy. Az semmiképen nem megy a fejébe*, am. eszével nem fogja fel, vagy nem akarja hinni. *Fejébe ment a bor*, am. megrészegedett. *Beszéde oda ment ki, hogy ... Ez a mellé megy, amit te mondtál*, am. oda tartozik, olyanforma. *Elment tőle a gyerek* (időnek előtte). *Sok vér ment el tőle. Kárba ment minden költsége. Reményünk füstbe ment*, am. eltünt. *Tüske ment a lábába*, am. akadt. *E szákba két mérü belemegy*, am. belefér. *Félre ment*, am. szükségre ment.

MEGY, (2), fn. l. MEGGY.

MEGYASZÓ, falu Zemplén m.; helyr. *Megyaszó-ra, —n, —ról.*

MEGYE, (1), (me-gy-e) fn. tt. *megyét*. 1) Vonal, mely bizonyos földterület mentében elhuzódik s azt a legközelebbi földterülettől elválasztja, és határ gyanánt szolgál. Különösen azon szalagforma majd szélesb, majd keskenyebb földköz, melyet a szántóföldek, szőlők, kertek hosszában két felől parlagon szoktak hagyni, egyik dűlőtől a másikig. Az ily megyét többször a földhöz szántják s helyét egyszerü baráz-

davonal pótolja; ez tájszokásilag: *mesgye*. V. ö. MESGYE. E szerént a megye nem egyéb, mint határ, s minthogy ezt ősi szokás szerént lépve, s körüljárva jelelik ki, innen e szó gyöke a *megy* ige (valamint a járásé *jár*), s a megyének kijelölése csakugyan *határjárásnak* mondatik. 2) Polgári ért. am. vármegye, azaz a magyar birodalom kezdetén behozott alkotmány szerént, a magyar korona országainak nagyobb-kisebb területü, bizonyos vártól elnevezett, s önálló igazgatási és törvénykezési hatóságot, a királytól rendelt ispán (főispán) vezérlete alatt szabadon választott tisztviselők és bírák által gyakorló állománya. *Magyarországi, erdélyi, szlavonországi vármegyék. Pest vármegye, Komárom vármegye.* Újabb szokás szerént a *vár* szót szeretik elhagyogatni, pl. *Vas megye. Győr megye.* 3) Egyházi ért. határozott földterületen lakó, és bizonyos főpap, ú. m. püspök, érsek, főérsek stb. lelkészi igazgatása és hatósága alatt levő hivek gyülekezete, valamint azon földterület, melyen az illető hivek laknak. *Érseki megye, püspöki megye, főapáti megye, egyházmegye.* Szélesb ért. néhutt, pl. a barkóknál, egyes lelkészek pásztorsága alá rendelt hivek gyülekezete, szokottabban idegen, vagyis latin nyelvből kölcsönözve: *plebánia*. Szerb nyelven *metya*, tótul *medza* szintén határt, közeget jelent, de ezek rokonaikkal együtt vagy a magyar *megye* szóból, vagy a latin *medium*-ból eredtek, melynek *meo* gyöke közös a magyarral, mert *medium* am. intervallum pro meando, átmenni való közeg. A szláv nyelvekben ezen gyök nem ismeretes.

MEGYE, (2), falu Sáros m., helyr. *Megyé-re, —n, —ről.*

MEGYEBELI, (megye-beli) ösz. mn. Megyéből való.

MEGYEBIRÓ, (megye-biró) ösz. fn. A gömöri barkóknál am. a plebániára felügyelő templomatya.

MEGYECSUHA, (megye-csuha) ösz. fn. Barkók tájnyelvén am. egyházi palást. (Pluviale).

MEGYEELNÖK, (megye-elnök) ösz. fn. Elüljáró a megyében.

MEGYEFA, falu Baranya m.; helyr. *Megyefára, —n, —ról.*

MEGYEFŐNÖK, (megye-főnök) ösz. fn. Elüljáró a megyében (Comitatsvorstand).

MEGYEHÁZ, (megye-ház) ösz. fn. A polgári ért. vett megyének, mint igazgatási és törvénykezési hatóságnak középülete, máskép: *vármegyeház*, v. *vármegye háza.*

„Felszállott a páva,
Vármegye házára" Népd.

V. ö. MEGYE.

MEGYEHIDA, falu Vas m.; helyr. *Megyehidára, —n, —ról.*

MEGYEI, (megy-ei) mn. tt. *megyei-t*, tb. —*ek*. Megyéből való; megyéhez tartozó; megyét illető.

MEGYEJÁRÁS, (megye-járás) ösz. fn. Hivatalos látogatás, melyet egyházi megyéjébe az illető főpap, vagy helyettese teszen.

MEGYÉK, l. MEGY, (1) alatt.

MEGYÉN, (me-gy-én) önh. l. MEGY, (1).

MEGYEORVOS, (megye-orvos) ösz. fn. Tiszti orvos, kinek fő kötelessége az illető vármegye közegészségi állapotára ügyelni.

MEGYER, faluk Nógrád, Somogy, Szala m., BÉKÁS—, Pest, NAGY—, Komárom, TÓT—, Nyitra, PÓCS—, Pest, VAS—, Szabolcs, KÁPOSZTÁS—, puszta Pest, KIS—, puszta Győr m.; helyr. *Megyerre, —én, —ről.*

MEGYERCS, falu Komárom m.; helyr. *Megyercsre, —én, —ről.*

MEGYERI, puszta Pest m.; helyr. *Megyeri-be, —ben, —ből.*

MEGYES v. MEGGYES, faluk Sáros, Vas, puszta Tolna m., BODZÁS—, Arad, NYIR—, ARANYOS—, Szatmár, TAGADÓ—, Bihar m.; helyr. *Megyes-re, —én, —ről.*

MEGYÉS, (me-gy-e-es) mn. tt. *megyés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Egyházi ért. megyére felügyelő. *Megyés püspök*, különböztetésül a *czimzetes püspöktől. Megyés pap*, kinek plebániája van. *Megyés egyház*, am. plebánia. V. ö. MEGYE.

MEGYESFALVA, erdélyi falu Maros sz.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MEGYES-IREG, puszta Tolna megyében; helyr. *—Ireg-re, —én, —ről.*

MEGYETÖRVÉNYSZÉK, (megye-törvény-szék) ösz. fn. Az egész megyére vonatkozó, vagy egész megyében működő birói testület.

MEGYÉZ, (me-gy-e-ez) áth. m. *megyés-tem, —tél, —ett*, par. —*z*. Megye nevü határvonalt húz, vagy kijelöl. *Megyémi a tagosztályban jutott réseket. A szomszédok elmegyézik egymás birtokait. Kimegyémi a szántóföldnek szánt telket.*

MEGYÜNK, l. MEGY, (1) alatt.

MÉH, (1) fn. tt. *méh-et*, harm. szr. —e, kicsiny. *méhecske*. 1) Köz ismeretü szárnyas rovar, mely sejtekből álló mesterséges lakot készít magának viaszféle anyagból, s azt bizonyos növények virágairól gyüjtött mézzel megtölti. *Szelid* v. *kerti méh*, mely az úgynevezett méhesekben különös kezelés és táplálás alatt tenyészik. *Vad méh*, mely molyhosabb, nagyobb és feketébb, s az erdőkben szabadon lakik. *Nádi méh*, mely a szerhák nádjaiba rakja sejtjeit, és mézét. *Mézgyüjtő méh*, v. *dolgos méh*, mely a virágokról szedi és sejtjeibe rakja a mézet. *Dúméh*, mely más méhek kasába vagy fészkébe jár mézet lopni. *Heremeh*, mely a dolgozó méhnél nagyobb s fulánktalan. Ezt a méhek himjének tartják, és minden kasban találtatik bizonyos számmal. V. ö. HERE. Mi elemzését illeti, azon szavaink közé tartozik, melyekben a vég *h* gyöngéd utóleh, mint a *moh, doh, roh, düh, rüh*, vagy mint a *j* a *fej, hij, paréj, karéj*, a *v* a *lév, bév, hév, nyüv* stb szókban. Az éles *mé*, úgy látszik, ezen rovarnak vékony hangját utánozza. Ily véleménye van Adelungnak a rokon hangu német *Biene*, régiesen: *bí, bín*, és *imme* nevekről. A finnben Fábián István szerént *mehi* vagy *mesi* am. méz, és *mehiläinen* am. méh.

MÉH, (2) fn. tt. *méh-et*, harm. szr. —*e*. Zacskóforma böredény a nőstény emlős állat, különösen az asszonyi nem medenczeüregében, melyben a magzat megfoganszik, és megszületéseig benne marad. Máskép: *anyaméh*, s népnyelven megfordítva *méhanya*. *Magzatot méhébe fogadni, méhében hordozni. Kiszádadt a méhe* am. magtalanná lett. *Veszett volna az anyja méhében. Leesett, leszállt a méhe.* Molnár A. szerént van kicsinyítője is : *méhecske*. E szó egész alakjára nézve a rovart jelentő *méh*-hez hasonló, s alapfogalomban csak akkor egyeznék vele, ha egyezési pontul a mozgást jelentő *me* gyököt vennők a köznépi nők azon véleménye szerént, hogy a méh bizonyos kórállapotban ide-oda mozogni, s majd fölebb majd alább szállani szokott, innen a panaszkodó mondás : *jaj, leszállt a méhanyám*, vagy, *jár a méhanyám*. Azonban valószinübbnek látszik, hogy a *méh* tulajdonkép am. *béh* a benséget jelentő *be* megnyújtva *bé* gyöktől, mint a régies *fe*, közdivatu *fej* tájdivatosan *fé* a *fékötő* szóban, s valamint a *fé* (caput) szóból lett *fék* (capistrum), úgy keletkezett a *bé* gyökből *béh*, és a *b* hangot rokon szervü *m* ajakhanggal fölcserélve *méh*. Egyébiránt hogy a *b* és *m* mint ajakhangok fölcseréltetnek, több példák tanusítják, mint : *bekeg mekeg*; *bankó mankó; banya* Baranyában *manyó; bám mám, bogy mogy; madár, badár* v. *baddcs* stb. E szerént a *méh* eredetileg *béh* jelentené a nőnemnek azon *benső* hüvelyét, v. edényét, mely a magzatot *beszárja*.

MEHALA, falu Temes m.; helyr. *Mehalá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÉHÁLLÁS, (méh-állás) ösz. fn. Széles ért. méhes ház. Különösen azon emeltebb állvány, melyre a méhkasokat, v. kaptárokat szokták helyezni.

MÉHANYA, (méh-anya) ösz. fn. Köznépies nyelven am. méh, a nőben. Dunán túl a harmadik személyraggal : *méhanyája*, pl. *Megindúlt a méhanyája. Fáj a méhanyája.* V. ö. MÉH, (2).

MÉHBAJ, (méh-baj) ösz. fn. Általán, akármily fájdalom vagy betegség a nőnem méhében, pl. méhgörcs, méhláz, méhrák, méhszakadás, méhdüh stb.

MÉHBALZSAM, (méh-balzsam) ösz. fn. Balzsamféle gyógyszer a méhbaj ellen.

MÉHBEFOGADÁS, (méhbe-fogadás) ösz. fn. A nőstényállatnak, különösen nőszemélynek állapota, midőn a himmagot méhébe veszi s teherbe esik tőle.

MÉHBENHAGYOTT, (méhben-hagyott) ösz. mn. és fn. Mondják magzatról, ki még anyja méhében volt, midőn az apja meghalt, apja halála után született gyermek. (Posthumus). *Méhbenhagyott László, Albert király fia.* Máskép : *árvaszülött*.

MÉHBÉR, (méh-bér) ösz. fn. Széles ért. bér vagy adó, melyet a méhtartástól fizetni kell. Némely országokban ezt a méhesgazdák a szomszédoknak fizetik, kiknek kerteibe, vagy földjeire járnak a méhek.

MÉHCSIPÉS, (méh-csipés) ösz. fn. Tulajdonkép szurás, bökés, melyet a méh fúlánkjával teszen, mely mérges levén, ideiglenes hólyagot húz a bőrön.

MÉHCSŐ, (méh-cső) ösz. fn. l. MÉHKÜRT.

MÉHDÖNGÉCSELÉS v. —DÖNGICSÉLÉS, (méh-döngécselés v. —döngicsélés) ösz. fn. A méhrovarnak gyönge, finom hangja, szózata.

„Lágy déli szellő volt ringatóm,
Méhdöngicsélés elaltatóm."

Garay J.

MÉHDÜH, (méh-düh) ösz. fn. Görcsös és lázas kórállapot oly nőszemélynél, kit a nemi közösülés ösztöne tulságosan ingerel s vágya kielégíthetlen.

MÉHE, tájdivatos kiejtés a szokottabb *méh* helyett. L. MÉH, (1).

MÉHEJT, a székelyeknél divatos, és am. mely helyt? hol?

MÉHERDŐ, (méh-erdő) ösz. fn. Erdő, melyben vadméhek tenyésznek, vagy melyben szelid méheket itt-ott lerakott kasokban szaporítanak.

MÉHES, (1), (méh-es) mn. és fn. tt. *méhes-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Méhekkel bővelkedő, méheket tartó, tenyésztő. *Méhes vidék, erdő. Méhes gazda. Méhes kaptár.* Midőn főnevül használtatik, tt. *méhes-t*, tb. —*ek*. 1) Személy, ki méheket tenyészt, máskép : *méhész*. 2) Ház vagy állás, vagy kert, melyben méheket tenyésztenek. *A méhest virágzó növényekkel körülültetni. Kerti, erdei méhesek.*

MÉHES, (2), erdélyi falu Kolos m., KIS—, NAGY—, puszták Arad m.; helyr. *Méhes-re*, —*en*, —*ről*.

MÉHÉSZ, (1), (méh-ész) fn. tt. *méhész-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. 1) Általán, méhekkel bánó, vagy méheket tenyésztő személy. 2) Harkálynemü madárfaj, mely leginkább méhekkel táplálkozik. (Merops apiaster).

MÉHÉSZ, (2) falu Torna m,; helyr. *Méhész-re*, —*en*, —*ről*.

MÉHÉSZBORZ, (méhész-borz) ösz. fn. Áfrikai borzfaj, mely vadméhek mézével táplálkozik. (Ursus mellivorus).

MÉHÉSZET, (méh-ész-et) fn. tt. *méhészet-et*, harm. szr. —*e*. A gazdászat azon neme, mely méhek tenyésztésével, s illetőleg viasz és méz termelésével foglalkodik.

MÉHÉSZGAZDA, (méhész-gazda) ösz. fn. Gazda, ki a méhtenyésztést mint különös iparágat üzi és gyakorolja.

MÉHÉSZJOG, (méhész-jog) ösz. fn. 1) Jog, melynél fogva valaki méheket tenyészthet, különösen valamely községnek erdejében. 2) Azon jogok, illetőleg törvények összvege, melyek bizonyos országban a méhtartásra, s a méhészetre vonatkoznak.

MÉHÉSZKÉDIK, (méhész-kédik) k. m. *méhészked-tem*, —*tél*, —*ett*. Méhészetet üz, méhtenyésztéssel foglalkodik.

MÉHÉSZKÖNYV, (méhész-könyv) ösz. fn. Gazdasági könyv, mely méhek tenyésztésére vonatkozó oktatásokat tartalmaz.

MÉHÉSZMEDVE, (méhész-medve) ösz. fn. Kisebb faju medve, mely különösen szereti, és felfürkészi az erdei mézet. Egyébiránt a méz általán kedves eledele a nagyobb faju medvének is.

MÉHÉSZSÉG, (méh-ész-ség) fn. tt. *méhészségét*, harm. szr. —*e*. L. MÉHÉSZET.

MÉHÉSZSIPKA, (méhész-sipka) ösz. fn. Reczés kelméből vagy drótból csinált sipkaféle fej- és arcztakaró, melyet a méhészek kivált rajeresztéskor kötnek föl, hogy a fulánkszurások ellen mentek legyenek.

MÉHÉSZTÖRVÉNY, (méhész-törvény) ösz. fn. A méhészgazdákra, és méhtartásra vonatkozó törvény.

MEHET, (me-het) a ‚megy' igének lehető formája, s am. képességgel bír menni; különösebben am. meglehetős.

MÉHFÁJÁS, (méh-fájás) ösz. fn. Fájdalom vagy betegség a nőnemnek azon belrészében, melyet méhnek nevezünk.

MÉHFÉCSKENDŐ, (méh-fécskendő) ösz. fn. Sebészi csöves eszköz, mely által a kóros női méhbe valamely hígnemü gyógyanyagot belövelnek.

MÉHFOLYÁS, (méh-folyás) ösz. fn. A nőszemély nemző részének azon kóros állapota, midőn bizonyos fehér nedv foly ki belőle, máskép : *fehérfolyás*.

MÉHFŰ, (méh-fü) ösz. fn. A kétfőbbhímesek seregébe, és fedetlen magvúk rendébe tartozó növénynem; csészéje aszú, két ajakú, a felső lapos, az alsó hegyes, némelyiket virágzás után szőrök zárják be, bokrétájának felső ajaka boltos szabásu. Máskép : *mézelke*. (Melissa). Fajai : *czitromszagu*, *nagyvirágu*, *hegyi méhfü*. Nevét onnan vette, mert virágaiból a méhek különösen szeretnek gyüjteni. A köznép még *mezei méhfü*-nek nevezi a bugás csipkepittyet (nepeta pannonica), és *erdei méhfü*-nek az édes mozsárvirágot (melittis melissophyllum).

MÉHGÖRCS, (méh-görcs) ösz. fn. A női méhnek nyavalyája, mely különösen görcsökben jelenkezik.

MÉHGÖRCSÖS, (méh-görcsös) ösz. mn. Méhgörcs nevü nyavalyában szenvedő. *Méhgörcsös nő*. V. ö. MÉHGÖRCS.

MÉHGYÜMÖLCS, (méh-gyümölcs) ösz. fn. Méhbe fogadott magzat, ivadék. Képes kifejezés.

MÉHHAJLÉK, (méh-hajlék) ösz. fn. Hajlék, mely alatt a méhkasokat tartják; máskép : *méhes*, *méhhás*.

MÉHHAJTÓ, (méh-hajtó) ösz. fn. Bizonyos szer, melyet ha a teherbe esett nő bevesz, a méhébe fogant magzat időnek előtte elmegy tőle.

MÉHHÁZ, (méh-ház) ösz. fn. Különös szabályok szerént épített, elrendezett, s méhek tartására szánt épület.

MÉHHERE, (méh-here) ösz. fn. l. HEREMÉH.

MÉHHURUT, (méh-hurut) ösz. fn. Görcsökkel járó száraz hurut, mely bizonyos méhnyavalyának eredménye.

MÉHHÜVELY, (méh-hüvely) ösz. fn. Tágas, hártyás, meggörbedt, s kevessé lapos cső a nőszemély medenczeüregében, a végbél és húgyhólyag között. (Vagina uteri.)

MÉHI, falu Gömör m.; helyr. *Méhi-be*, —*ben*, —*ből*.

MÉHISZAM, (méh-iszam) ösz. fn. A nőszemély méhének kóros állapota, midőn ez, mint mondani szokták, leszáll v. leesik. V. ö. ISZAM.

MÉHIVADÉK, (méh-ivadék) ösz. fn. 1) Méhbefogadott magzat, méhgyümölcs. 2) A *méh* nevü rovaruak fia, fajzata, raja.

MÉHKAPTÁR, (méh-kaptár) ösz. fn. Különféle alakú és anyagú köpü, bödön vagy kosárféle, alant nyilt öblü, oldalt kis ablakkal ellátott edény, melyben a szelid méhek sejtjeiket épitik, s mézet gyüjtenek bele. Máskép : *méhkas*, v. *méhköpü*, v. *méhkelencze*.

MÉHKAS, (méh-kas) ösz. fn. Szoros ért. veszőből font és sárral betapasztott kaptár. V. ö. MÉHKAPTÁR.

MÉHKASSZÉK, (méh-kas-szék) ösz. fn. L. MÉHPOLCZ.

MÉHKELENCZE, (méh-kelencze) ösz. fn. L. MÉHKAS.

MÉHKENYÉR, (méh-kenyér) ösz. fn. A méznél valamivel keményebb, de kevesbbé édes eledel, melyet a méhek saját táplálásukra készítenek.

MÉHKERÉK, falu Bihar m.; helyr. —*kerék-re*, —*én*, —*ről*.

MÉHKÉRŐ, (méh-kérő) ösz. fn. Csapforma eszköz, mely a méhhüvelybe tétetik vagy a havi tisztulás előmozditása vagy a méhsérv elháritása végett.

MÉHKIRÁLYNÉ v. —KIRÁLYNŐ, (méh-király-nő) ösz. fn. Hoszszabb, és valamivel nagyobb testü méh, mely egy-egy raj fejének és vezérének tartatik. Egyébiránt arról, ha tojik-e vagy nem, valamint általán a méhek szaporodásának és szerkezetének titkairól, a természettudósok illetőleg méhészek nincsenek egy véleményben.

MÉHKOSÁR, (méh-kosár) ösz. fn. L. MÉHKAS.

MÉHKÖPÜ, (méh-köpü) ösz. fn. L. MÉHKAPTÁR.

MÉHKÜRT, (méh-kürt) ösz. fn. A nőszemély méhének két oldalán levő hártyás csövek, melyek a méhhüvely oldalszögeibe nyilnak, s a petefészektől elszakadt és megfogant hólyagcsákat a méhbe vezetik. (Tubae Fallopii).

MÉHLÁZ, (méh-láz) ösz. fn. 1) Némely méhbajjal párosult láz. 2) Forró láz neme, mely, mint állitják, a nőszemélynél a nemi közösülés tulságos ingere által támad. Rokon hozzá a *méhdüh*.

MÉHLEPÉNY, (méh-lepény) ösz. fn. 1) A gyermek szülése után elmenő lepényforma burok. l. MÁS, fn. 2) Növénytanban, a magnak azon tenyésző két hasábja, melyek csirázáskor levelkékké alakulnak. (Cotyledones).

MÉHMAGZAT, (méh-magzat) ösz. fn. A nőstény emlős állatnak, nevezetesen nőszemélynek méhébe fogadott, s az élet csirájában létező ivadék. (Embryo).

MÉHNYAK, (méh-nyak) ösz. fn. A nőszemély méhének alsó, és hengerded végü része. (Cervix uteri).

MÉHPÉNZ, (méh-pénz) ösz. fn. l. MÉHBÉR.

MÉHPILIS, (méh-pilis) ösz. fn. Növénynem az öthímesek seregéből, és egyanyások rendéből; bokrétája töltséres, alul szoros nyaku, s ez ül egy gömbölyü pilisen, mely a magzatot magába zárja, s utóbb a magra nő, és annak héjává lesz. (Mirabilis). Fajai: *délignyitó* (m. jalapa), és *hosszúnyaku* (m. longiflora).

MÉHPOLCZ, (méh-polcz) ösz. fn. Polczféle állvány vagy emelvény, melyre a méhkasokat állítani szokták.

MÉHPÖFETEG, (méh-pöfeteg) ösz. fn. Taplónemü, pöfeteghez hasonló kóros képződmény a női méhben.

MÉHRAJ, (méh-raj) ösz. fn. Egy sereg méh, melyek együtt, azaz egy fészekben vagy kasban, kaptárban élnek, építenek, mézelnek. Különösen oly méhsereg, mely szaporodás által megsokasodva s a többitől elválva egy királynő vezérlete alatt tovább száll, és külön lakhelyet keres. *A méhrajt elfogni és kasba eresztení*, vagy *verni*. V. ö. RAJ.

MÉHRAJZÁS, (méh-rajzás) ösz. fn. Az ifju méhivadéknak azon mozgalma, midőn seregesen fölkerekedve születése helyét elhagyja, s új lakot keres.

MÉHSÉR v. —SÖR, (méh-sér v. -sör) ösz. fn. Ital neme, mely forrás által mézből s még némely más híg testek vegyüléséből készül. *Viszel, borral, árpalével, ecettel készített méheer.*

MÉHSÉRV, (méh-sérv) ösz. fn. A nőszemély méhének azon kórállapota, *midőn* az a méhhüvelybe leszáll, vagy a méhhüvely belső hártyája megpetyhüdik, és lelóg. Máskép: *méhiszam*. (Prolapsus uteri).

MÉHSZÁJ, (méh-száj) ösz. fn. Nyilás a nőszemély méhének nyakán.

MÉHSZAKADÁS, (méh-szakadás) ösz. fn. L. MÉHSÉRV.

MÉHSZARVAK, (méh-szarvak) ösz. tb. fn. L. MÉHKÜRT.

MÉHTANYA, (méh-tanya) ösz. fn. Méheskert és méhház a szabad mezőn vagy erdőben.

MÉHTARTÁS, (méh-tartás) ösz. fn. L. MÉHTENYÉSZTÉS.

MÉHTELEK, falu Szathmár m.; helyr. *Méhtelek-re, —én, —ről.*

MÉHTENYÉSZTÉS, (méh-tenyésztés) ösz. fn. A gazdaságnak azon neme, mely méhek tartásával, és szaporításával, illetőleg viasz- és méztermeléssel foglalkodik.

MÉHTESTVÉRÉK, (méh-testvérék) ösz. tb. fn. Ugyanazon anyától született, anyul testvérek.

MÉHTETEM, (méh-tetem) ösz. fn. Húsos kinövés, kór képződmény, mely néha a nőszemély méhében támad.

MÉHTŰKÖR v. —TÜKÖR, (méh-tükör) ösz. fn. Bábák és szülészsegédek eszköze, melylyel a méh száját felnyitják, hogy a holt magzatot kivegyék belőle stb.

MÉHÜREG, (méh-üreg) ösz. fn. A nőszemély méhének öble, belső tere. (Cavitas uteri).

MÉHÜSZÖG, (méh-üszög) ösz. fn. 1) A méhben támadó húsos kinövés, máskép: méhtetem. 2) A méhben megromlott magzat.

MÉHÜTÉR, (méh-ütér) ösz. fn. Ütér, mely a köldökütérből ered ki, és gyakran a közép végbélütérből származik, s kacskaringósan a méh oldalához tekeredik. (Arteria uterina).

MÉHVÍZKÓR, (méh-víz-kór) ösz. fn. Vízkórféle bántalom a nő méhében.

MEJÉK, (mej-ék, azaz mell-ék) fn. tt. *mejék-et*, harm. szr. —*e*. A székely takácsok, és szövő nők nyelvén azon fonal, melyet az osztovátán a fejfára föltekernek, és onnan beeresztenek a nyüstbe, s ezt másutt *föl* vagy *beeresztő*-nek, vagy *szál*-nak nevezik. Azon fonal neve pedig, melyet a vetélővel a mejékbe öltenek: *ontok*, vagy *bélfonal*. Innen a példabeszéd, mikor a házasok roszul élnek, s mindenik hibás, és együtt veszekesznek: *egyik ontok, a másik mejék*. Ez értelmezés szerint az *ontok* v. *bélfonal* jelenti a szövetnek keresztben fekvő, a *mejék* pedig hosszában elnyuló fonalát, és így valószinü, hogy a *mejék* eredetileg *mellék*, minthogy a szövetnek mellékét vagy menetét képezi.

MEJJ, tájdivatos kiejtésü fn. Szokottabban l. MELL; és MELLY.

MEJJÉK, tájdivatosan am. mellék; l. ezt.

MEJJESZT, tájdivatos; l. MELLYESZT.

MEK, kecskehangot utánzó gyökszó, melyből *mekég* és *mekken* származnak.

MEKÉG, (mek-ég) gyak. önh. m. *mekég-tem, —tél, —ett*. Különösen és kizárólag a kecskéről mondják, midőn *mek mek* hangon kiáltoz. Hangváltozattal *bekég*. Legjobban egyezik vele a szintén hangutánzó gyökü német *meckern*. Ikerítve: *ekég-mekég*.

MEKÉGÉS, (mek-ég-és) fn. tt. *mekégés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. A kecskének *mek mek* hangu szólása.

MEKÉGTET, (mek-ég-tet) mivelt. m. *mekégtettem, —tél, —ett*, par. *mekégtess*. Mekegni késztet, kényszerít.

MEKÉNYÉS, falu Baranya m. helyr. *Mekényés-re, —én, —ről.*

MEKKEN, (mek-v-en v. mek-k-en) önh. m. *mekken-t*. *Mek* hangon elkiáltja magát. Tulajd. ért. kecake hang, de átvitten mondják emberről is, midőn nyekken.

MEKKORA, kérdő névmás, mely által valaminek terjedelmi vagy számbeli nagysága felől tudakozódunk, s am. *mily nagy?* pl. *mekkora karejt szeljek a kenyérből? Mekkorára nőttek két év alatt az oltóványok? Mekkora számu hadsereg vonult el határtokon?* Néha hasonlat gyanánt használtatik, pl. *mekkora*

(amily nagy) *te vagy, akkora* (oly nagy) *én is leszek, ha felnövök. Amekkorát kérsz, akkorát adok.* Innen az tetszik ki, hogy e szóban alapfogalom főleg a *térbeli nagyság;* ennél fogva ha alkotó részeül azon *kor* szót veszszük, mely időbeli nagyságot jelent, úgy átvitt értelemmel bírna, minthogy a növekedő testek minél korosabbak, aránylag annál nagyobbak szoktak lenni. Azonban valószinü, hogy itt a *kora* am. *gora*, s az egész szó am. *meggora* a nagyot jelentő *gor*, megnyújtva *gór* gyöktől. V. ö. GÓR, GAR. Az első *k* vagy csak nyomatosság végett csúszott bele, s eredetileg *mekora* v. *me-gora*, t. i. itt a *me* azon gyök, melyből a *mely* és *menyi* névmások származtak; vagy lehet *mely-kora* is. V. ö. MELY.

MEKKORASÁG, (mekkora-ság) fn. tt. *mekkoraság-ot*, harm. szr. —*a*. Valaminek kérdés alatt levő nagysága. Szoros ért. különbözik töle a *mennyiség*, mely tulajdonkép kérdés alatt levő sokaságot jelent, amaz tehát az egészet öszvesen és egység gyanánt, emez pedig mint több részekből állót veszi tekintetbe.

MEL, elvont gyöke *meleg* szónak és származékainak. V. ö. MELEG.

MÉL, elvont törzsök, melyből 1) *mélt, méltó, méltat, méltatlan, méltól, méltóság*, stb. erednek. Elemzésére és jelentésére nézve l. MÉLT. 2) Azon *mél* törzsök, melyből a *méla, mélaság, méláz* származik. V. ö. MÉLA.

MÉLA, (mé-el-a) mn. tt. *mélát*. Eredetileg oly ember, ki szájtátva néz, bámúl; megfordítva *málé*, honnan málészáju am. bámuló, szájtáti, mamlasz, bamba, bámbám, bacza. Mindezekben alapfogalom a szájtátongás, melyet a nyilt *a*, illetőleg nyilt *e* fejez ki. Nemesebb ért. bizonyos helyre vigyázva néző, mi sok embernél szájtátva szokott történni. Ily értelme van e versben:

„A vadász ül hosszu méla lesben."

Vörösmarty.

Továbbá am. gondolatokba merült, vagy búskomor gondolkozásu. Ezen értelemben is alapfogalom a tátva maradt száj. Gyöke a nyilt *mé*, vastag hangon *má*, melyből *el* képzővel lett az elavult ige *méel, mél*, s ebből az igenév: *méló méla*, valamint másfelől a *ma* gyökből *mál, málé (máló)*. A *melan* görög szó (am. fekete) a ‚melancholia' szóban csak történetes találkozás. Jobban egyezik a török *melul* szóval, mely am. bús, szomorú. Hogy a magyarban a *mé* tátott szájat jelent, kitetszik a gúnyolódók szokásából, mely szerént a bámészkodó embert utánozva így szólnak: *mêe!* v. *mé! mit bámulsz?* V. ö. MÁL, (1), és MÁLÉ, (2).

MÉLABÚ, (méla-bú); l. BÚSKOMORSÁG.

MÉLABÚS, (méla-bús); l. BÚSKOMOR.

MELÁK, fn. tt. *melák-ot*, harm. szr. —*ja*. Nagy fejü és széles száju mészároskutya. Innen átv. ért. emberre alkalmazva am. nagy száju. Valószinü, hogy egy eredetü a tátott szájat jelentő *méla* szóval s eredetileg *mélák*, képzésre pedig hasonló a *fonák, tudák, buvák* szókhoz. V. ö. MÉLA.

MÉLAKÓR v. —KÓRSÁG, (méla-kór v. -kórság) l. BÚSKOMORSÁG.

MÉLAKÓROS, (méla-kóros) l. BÚSKOMOR.

MÉLASÁG, (me-el-a-ság) fn. tt. *mélaság-ot*; harm. szr. —*a*. 1) Bámészkodó tulajdonság, bambaság, szájtátiság. 2) Feszült figyelmesség bizonyos tárgyra, vagy gondolatokba merültség, vagy búskomorság. V. ö. MÉLA.

MÉLÁZ, (mé-el-a-az) önh. m. *mélás-tam, —tál, —ott*. 1) Szájtátva tölti az időt, bámészkodik. *Semmit sem tesz, csak méláz. Mit méláztok, nincs dolgotok?* 2) Nemesb ért. valami után bámulva vagy figyelmezve néz. *Méláz a vadász, midőn vadat les, és vár.* 3) Meredten gondolkodik, vagy búsúl.

MÉLÁZÁS, (mé-el-a-a-az-ás) fn. tt. *mélázás-t*, tb. —*ok*. Cselekvés midőn valaki méláz.

MELEG, (mel-eg) mn. tt. *meleg-et*. E szó jelenti azon érzést, mely akkor támad bennünk, midőn vagy a nap heve éri testünket, vagy tüzhöz vagyunk közel, vagy akármiféle belső hevülésre gerjedünk, melynek nagyobb fokai: *hévség, forróság*, alsóbb foka *langyosság*, ellentéte pedig *hideg*. Innen szoros ért. melegnek mondatik minden test, mely ilyetén érzést támaszt, vagy melyet akármiféle tüznek ereje áthatott, pl. *nyári meleg napok. Meleg kályha, meleg szoba. Meleg levegő. Meleg vis. Meleg ételek. Meleg fürdő.* Szélesb ért. mondjuk különféle ruhanemüekről, melyek a testtől a hideget elzárják, s annak természeti hévfokát mintegy megőrzik. *Meleg köntös, kesztyü. Meleg köpeny, nadrág.* Átv. ért. mondjuk kedélyről, midőn valami iránt részvevő érzéssel viseltetik, vagy működéseiben bizonyos jótevő élénkséget tüntet ki. *Meleg szivvel, meleg indulattal fogadni valakit.* Innen oly emberről, ki közönyös, ki részvétlen, azt mondjuk, hogy se hideg se meleg. Használtatik főnevül is, mint elvont önálló tárgy, pl. *lágy meleg. Meleg van. A déli szelek meleget hosnak. A nagyon befütött szobából kiereszteni a meleget.* Sajátságos mondatok az ilyek: *Melegében kell a vasat verni*, azaz addig, mig meleg. *Melegében tenni valamit*, azaz, semmit sem halogatva, tüstént. *Melegében enni a lángost, a turós lepényt. A csatának épen melegére érkestünk*, azaz, midőn legélénkebben folyt.

E szó gyöke: *mel*, az *eg* pedig képző, mint a *hideg* szóban. Eredetileg, egynek látszik *vil* gyökkel, *világ* szóban, minthogy kivált a nap és tüz világa és a melegség együtt járnak. A finn nyelvben rokon hozzá: *pylatop*, és *pallaw*, a wotjákban: *pyl*, az uiguri török szójárásban: *buljan*. Ha pedig gyökelemül a *me* hangot veszszük, a magyarban rokona a legmelegebb földnemet jelentő *mész* (mesz). Ily fogalmi és gyökrokonság látszik lenni a latin *calidus* és *calx* között. Vagy talán a szájtátó *me* (mee) teszi e szónak alapját, minthogy az állat általán, midőn melege van, szájtátva lihegi ki belső tüzét. Ily kilihegésre mutat a *hé hő* szók természete is, valamint ellenben a *hi* és *hü*,

mint a *hideg* és *hüvös* szók gyökei, a fázó embernek azon szokását utánozzák, mely szerént a belső meleget viszszatartja, és visszahúzza.

MELEGÁGY, (meleg-ágy) ösz. fn. Kertészek nyelvén am. deszkák közé szorított, jóféle ganejjal kevert föld, melyet rendesen üvegtáblákkal takarnak be, hogy még tavasz előtt holmi kerti növényeket tenyészszenek benne. *Melegágyban termett saláta, retek. Melegágyba vetett magok.*

MELEGCSE, (mel-eg-cse) mn. tt. *melegcsét.* A ‚meleg' szó kicsinzője. L. MELEGÉCSKE.

MELEGÉCSKE, (mel-eg-écs-ke) mn. tt. *melegécskét.* Kissé meleg, kis mértékben meleg.

MELEGÉDIK, (mel-eg-éd-ik) k. l. MELEGSZIK.

MELEGEN, (mel-eg-en) ih. Meleg állapotban. *Melegen tartani valamit. Melegen adni fel az ételt. A kenyeret melegen enni nem jó.* V. ö. MELEG.

MELEG-FÖLDVÁR, erd. falu Doboka m.; helyr. *— Földvár-ra, —on, —ról.*

MELEGGYŰJTŐ, (meleg-gyűjtő) ösz. fn. Eszköz, vagy készülék, mely által a nap melegét nevezetes mértékben együvé lehet vonni, mi különösen több üvegtábla öszveállitása által is történhetik.

MELEGHÁZ, (meleg-ház) ösz. fn. Kerti ház, mely oly czélszerüleg van épitve, hogy benne télen által azon növényeket el lehessen tartani, sőt tenyészteni is, melyek a külső hideg léget ki nem állják. *A virágokat ősztől tavaszig melegházban tartani.*

MELEGHEGY, falu Gömör m.; helyr. *Meleghegy-re, —én, —ről.*

MELEGÍT, MELEGIT, (mel-eg-ít) áth. m. *melegít-ett,* par. *—s.* Bizonyos testet meleggé tesz. *Vizet, ételt melegíteni. A nyári nap sugarai megmelegítik a levegőt. A fütött kemencze megmelegíti a szobát. A szeszes italok megmelegítik a gyomort.* V. ö. MELEG.

MELEGÍTÉS, MELEGITÉS, (mel-eg-ít-és) fn. tt. *melegítés-t,* tb. *—ek,* harm. szr. *—e.* Cselekvés, mely által bizonyos test meleggé tétetik. *Szobamelegítés.* V. ö. MELEGÍT.

MELEGÍTÉSI v. MELEGITÉSI, (mel-eg-ít-és-i) mn. tt. *melegítési-t,* tb. *—ek.* Melegitésre vonatkozó, melegitést illető.

MELEGÍTŐ v. —MELEGITŐ, (mel-eg-ít-ő) mn. és fn. tt. *melegítőt.* Aki vagy ami melegít. Különösen melegítő eszköz. *Ágymelegítő.*

MELEGSÉG, (mel-eg-ség) fn. tt. *melegség-et,* harm. szr. *—e.* 1) Azon hatás, melyet érzünk, midőn melegünk van, s melynek nagyobb fokai, *héség* és *forróság. Külső, belső melegséget érezni. A nagy melegség miatt ellankadni.* Átv. ért. élénk és részvéttel járó kedélyi állapot. 2) Bizonyos testnek állapota, vagy tulajdonsága, mely amaz érzést támasztja bennünk. *Nyári napnak, tüznek melegsége. Az emberi testnek természeti melegsége. Kemencze, fütött szoba melegsége.* Ez értelemben a melegség fogalma viszonyló, (relativum) mert ami egynek meleg, az másnak nem az. V. ö. MELEG.

MELEGSZIK, (mel-eg-sz-ik) k. A többi idők ragozásait a *melegedik* tőige veszi föl; *melegedém, melegedtem, melegedendem, melegedjél, melegedni, melegedném.* 1) Érző lényre vonatkozólag am. testét a melegség általjárja, s annak hatását érzi, vagy magát melegíti. *Fütött kemenczénél melegedni. Bundába takaródzott, hogy megmelegedjék. Aki a füstöt nem szenvedheti, nem melegszik.* (Km.). 2) Érzéketlen testekről szólva am. bizonyos foku melegséget vesz be magába. *Melegszik a fütött szoba. Melegszik a tüzhöz tett viz. A nyári nap sugaraitól megmelegszik a levegő.*

MELEGTARTÓ, (meleg-tartó) ösz. mn. Általán mondjuk oly testekről, melyek a bevett melegséget egyhamar kiröpülni nem engedik. *Melegtartó kemencze. Melegtartó ruhanemük. A megfött köleskása nagyon melegtartó.*

MELEGÜL, (mel-eg-ül) önh. m. *melegül-t.* Mondják akármiféle testről, midőn meleggé lesz. Igekötőkkel : *átmelegül, fölmelegül, kimelegül, megmelegül.* Különbözik a *melegszik* igétől abban, hogy ez tárgyilagos és viszszaható értelemmel is bir, pl. *melegedjünk itt a tüz mellett,* am. melegitsük magunkat; ellenben a melegül alanyi értelemmel bír, midőn mintegy magában az alanyban van oka a melegségbe jutásnak és igy csak önhatólag idézi elé a testnek azon állapotát, midőn a melegséget magába veszi és meleggé leszen. *A szónok beszéde tárgyától áthatottan fölmelegül,* nem : *fölmelegszik.*

MELEGVÉRŰ, (meleg-vérü) ösz. mn. Minek meleg vére van. *Melegvérü állatok. A négy lábu emlös állatok, és a madarak melegvérüek. A halak hidegvérüek.* Szorosb és átv. ért. mondjuk emberről, kinek oly testi és kedélyi alkotása van, melynél fogva könnyen élénk érzelmekre, különösen haragra gyúlad. szokottabban : *heves vérü, tüzes vérü,* v. *természetü,* v. *indulatu.*

MELEGVÍZ, puszta Gömör m.; helyr. *—vízre, —én, —ről.*

MELEGYE, falu Kraszna m.; helyr. *Melegyére, —n, —ről.*

MELENCZE, (1) túl a Dunán divatozó tájszó a szokottabb, és elemzésileg helyesebb *medencze,* azaz mosdóedény helyett. l. MEDENCZE.

MELENCZE, (2) falu Torontál m.; helyr. *Melenczé-re, —n, —ről.*

MELENCZÉS, (melencze-es) fn. tt. *melenczés-t,* tb. *—ek.* Személy, ki az úgy nevezett török zenében a melenczéket (réz tányérokat) összeveri.

MELENGET, (mel-eng-et, v. mel-en-g-et). áth. m. *melenget-tem, —tél, —ett,* par. *melengess.* Valamit lágymeleggé tesz. A becsusztatott *n* a kicsinyezésnek mellékfogalmát látszik rejteni magában, a *g* pedig a cselekvésnek némi gyakoriságát, és folytonos voltát fejezi ki, s am. lassan, fokozatosan de nem nagy mértékben tesz meleggé valamit. *Kezek között melengetni a hideg pohárvizet.*

MELENGETÉS, (mel-eng-et-és) fn. tt. *melengetés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, midőn gyöngén melegítünk valamit. V. ö. MELENGET.

MELL, (1), fn. tt. *mell-et*, harm. szr. *—e*. Az emberi és állati deréknak elül álló, s többé-kevesbbé kidomborodó része, mely az emberi testben a nyaktól kezdve a rövid bordákig terjed. *Széles, szük, domború, lapos, beesett mell. Kinyomni, kitolni a mellet. Valakit mellhez szorítani, mellbe* v. *mellen ütni.* Szükebb ért. jelenti a mellüreget, a benne levő belrészekkel együtt, pl. az ily mondatokban: *szorúl a mellem. Nyálka lepi a mellemet. Gyönge a melle*, azaz tüdeje. Még szükebb ért. a mellnek két oldalán levő húsos kidudorodások, kivált a nőnemnél. Ezeket a magyar különösen *csöcs*-nek, vagy *emlő*-nek nevezi, melyek t. i. az anyatejnek elválasztására rendeltetvék. V. ö. CSÖCS, EMLŐ. Átv. ért. képviseli azon érzelmeket, melyek elszántságra, s bátorságra mutatnak. *Férfias mellel neki szegülni a veszélynek. Erős mellel fogadni a csapást.* Innen használtatik szív helyett is. *Fájdalmában szorúl a melle. Dagad mellem a nagy örömtől.* Szinte képes kifejezéssel mondjuk a ruhának azon részéről, mely a mellet takarja. A lónemü állatok mellét a magyar különösen *szügy*-nek, a szarvasmarhákét *szegy*-nek nevezi. Mi e szó eredetét illeti, valószinü, hogy gyöke azon *el*, melyből az *első, elül, előtt* származnak, minthogy a mell csakugyan többékevesbbé előre nyomúl. Képzésre nézve hasonlatban áll a *toll* főnévvel, melynek törzsöke *tol*, s ebből lett erdélyiesen *tolu* v. *talu*, Mátyusföldén *tollu*, közebb szokás szerént *toll*; hasonlóan az *el* gyökből keletkezett *elő, elü, ell*, s *m* előtéttel *mell*. Ezen elemzéssel tárgyilagos összefüggésben állanak az *elül hátul, előre hátra* ellentétek. Sőt figyelmet érdemel az is, hogy bizonyos gyermekjátékokban, midőn valamely fiú többek közől kiolvas valakit, először önmagán kezdvén az olvasást s mellét megütve, így szól: *ellem bellem*, mi ismét másféle olvasásban: *egyem begyem*, azaz *bögyem*. E szerént az *ell* és *mell* épen oly változatok, mint az *ekeg mekeg*, v. *ekeg bekeg, ingó bingó, illeg billeg, anya manya*, stb. Más vélemény szerént az egyszerű *mel* a benne létező hangok (*m* és *l*) szerént is úgy tekinthető mint maga az *emel* ige, ettől lett *emelő, emelü* vagy az első hang elhagyásával: *melü* vagy *melj*; innen ez jelent általában valamely emelkedettet, domborodottat, különösen az állatvilági test domborodott előrészét. Ismét mások szerént *mell* betüáttétellel s némi változtatással am. *emlő*.

MELL, (2), (men-vel? öszvébbhúzva: men-l, mel-l) elvont törzsök, melyből *mellém, melléd, mellé*, tovább *mellett, mellől* névutók származnak. Minthogy ezen származékokban alapfogalom azon irány, vagy vonal, mely bizonyos testnek oldala mentében huzódik el: innen ezek törzsöke *mell* egészen különböző jelentésü- és eleműnek látszik, mint a deréknak előrészét jelentő *mell*. T. i. Valamint a *föllött alatt, fölé alá* névutók törzsöke a *föl*, és *al*, hasonlóan származtathatnak a *mellett* és *mellé* szók az egyszerű *mel* törzsöktől, mely talán = *föl*, honnét *feleség, felem, feled* stb., sőt *vel* rag is, és mely ragozásban az *l* hangot megkettőzteti, mint a tájdivatos *föllebb, bellebb, killebb*, az eredetibb *föllebb, belebb, külebb* helyett; ilyen a tájdivatos *töllem, nállam*. E szerént a *mellé, mellől, mellett, mellesleg* szókban az egyik *l* csak nyomaték gyanánt hangzanék. Vagy pedig a *mel* eredeti értelmét is tekintve, valószinű, hogy egy gyökü a *megy* v. *men* igével, (sőt épen magától a *men* igétől származott, és egészben igy volna tájdivatosan: *menvel*, megrövidülve: *men-l* és az *n* is *l*-lé hasonulva: *mell*), s am. menetel; mert pl. *Duna mellett* am. Duna menve vagy menett, vagy mentében; *Duna mellől* am. Duna meneteltől vagy Duna mentétől; s *Duna mellé* am. Duna mente elé vagy mentéhez. Ezen értelemre mutatnak a *mellék* és *mellős* származékok is, pl. *Vágmellék*, Vág menetelék vagy Vágmente, és *mellözni* valamit am. menetelben előzni, tova menni, mellette részvét nélkül elmenni, mentünkben elkerülni.

MELLÁR, puszta Fehér m.; helyr. *Mellár-ra, —on, —ról.*

MELLBAJ, (mell-baj) ösz. fn. Általán mindenféle fájdalom, betegség, mely különösen a mellet, és mellrészeket bántja.

MELLBALZAM, (mell-balzam) ösz. fn. Balzam, melyet mellbajok ellen gyógyszerül szoktak használni.

MELLBETEG, (mell-beteg) ösz. mn. és fn. Ki valamely mellbajban szenved.

MELLBETEGSÉG, (mell-betegség) ösz. fn. A mellnek kóros állapota.

MELLBODOR, (mell-bodor) ösz. fn. Piperefélę bodor az üngök mellén, mely fodrosan varrott finomabb gyolcsból áll, vagy hasonló nemü pipere a mellet takaró női öltözék részén.

MELLCSONT, (mell-csont) ösz. fn. Porczogós csont a mell közepén, melynél az oldalbordák öszvejönnek.

MELLDAGANAT, (mell-daganat) ösz. fn. Kóros daganat a mellben, különösen a tüdőben.

MELLDESZKA, (mell-deszka) ösz. fn. Némely mesterembereknél deszkadarab, melyet bizonyos munka alatt melleikhez szorítanak, pl. a kádárok, midőn nagy furóval dolgoznak, hogy a furó nyele melleiket ne nyomja.

MELLDOLMÁNY, (mell-dolmány) ösz. fn. A mellhez különösen a nőknél szorosan álló kurta dolmányka.

MELLÉ, (mell-é) névutó, mely megfelel e kérdésre *hová?* s alanyeset után áll, pl. *folyó mellé építeni a falut. Út mellé fákat ültetni.* Személyragozva: *mellém, melléd, melléje, mellénk, melléték, mellékjék.* Mint helyjelentő azon irányra vagy vonalra mutat, mely valamely test, vagy tér mentében huzódik el, vagy is annak szélét, vagy oldalát legközelebbről érinti, pl. *part mellé kötni a hajót* am. a part oldalához vagy széléhez. *Hás mellé húzni magát* am. ház oldalához, vagy széléhez. Elemzését illetőleg l. MELL, (2), elvont törzsök. Átv. ért. szoros viszonyra, és öszvekötetésre mutat, pl. *kenyér mellé jó a saját*, azaz kenyér-

rel. *Egyik párttól másik mellé szegődni. Hát te ki mellé állsz? azaz*, kivel tartasz, vagy kinek fogod pártját?

MELLED, (mell-ed) önh. m. *melled-tem, —tél, —t.* Mondják madarakról, midőn melltollaik kihullanak, máskép : *koppad.* v. ö. **MELLESZT.**

MELLEDZIK, (mell-ed-ez-ik) k. m. *melledz-tem* v. *éttem, —tél* v. *—éttél, —ett.* htn. *—ni*, v. *—eni.* Szoros ért. am. melltollait elhullatja. *Melledzenek a verebek, a ludak.* Szükebb értelemmel bír, mint az általános tollhullást jelentő *vedlik.* V. ö. **MELLESZT.**

MELLEDZŐ, (mell-ed-ez-ő) fn. tt. *melledzőt.* A mellet takaró ruha. Oly alkatu tájszó mint *övedző.*

MELLEK, falu Bars m.; helyr. *Mellek-re, —én, —ről.*

MELLÉK, (mell-ék) fn. tt. *mellék-et*, harm. szr. *—e.* 1) Azon tér, vagy térvonal, mely valamely test, vagy térség mentében elhuzódik, s azzal közvetlenül érintkezik. *Hás melléke. Kert mellékére ültetett fák. Út mellékén megállni és kifogni.* 2) Különösen vidék, vagy tájék, mely valamely test vagy tér hoszszában némi távolságra terjed el. Ez értelemben leginkább a patakok, folyók, és tavak körül és mentében fekvő helyeket jelenti. *Duna melléke. Ér melléke. Répcze melléke. Balaton melléke.* 3) Ami bizonyos fő dologhoz mintegy oda járul, vagy ami a dolog lényegéhez ugyan nem tartozik, de azzal kapcsolatban áll, szóval mi önállólag nem létezik, hanem mint másnak adaléka, toldaléka, függeléke, járuléka stb. Ez értelemben összetéve használtatik, s a fő dolgot jelentő szó előtt áll, pl. *mellékadó, mellékczél, mellékfal, mellékjövedelem, mellékszoba* stb. Elemzésére nézve l. **MELL**, (2), elvont törzsök.

MELLÉKADÓ, (mellék-adó) ösz. fn. A rendes adón kivül kivetett kisebbféle, különös czim alatti adó, mely rendesen a főadó nagyságához mért arányban osztatik fel.

MELLÉKÁG, (mellék-ág) ösz. fn. 1) A növények, nevezetesen fák azon ágai, melyek nem közvetlenül a törzsökből sarjadnak ki. 2) Átv. ért. az úgynevezett nemzetségi fán azon származási rend, melynek tagjai, illetőleg ivadékai a törzsök apától nem egyenes (lemenő) vonalban veszik eredetöket; máskép : *oldalág* (linea collateralis).

MELLÉKAJTÓ, (mellék-ajtó) ösz. fn. A főajtón kivül egy másik kis ajtó, vagy a kapu mellett levő ajtó a gyalogok számára.

MELLÉKÁROK, (mellék-árok) ösz. fn. Kisebbféle árok, melyet a fő árok mentében húznak.

MELLÉKASZTAL, (mellék-asztal) ösz. fn. 1) Kis asztal, melyet egy másik nagyobbhoz tesznek. 2) Nagyobb éttermekben, pl. a kolostorokban, intézetekben azon asztal, melynél a növendékek esznek, vagy nagyobb urasági házaknál, az udvari cselédek, és tisztek asztala. Ide tartozik az úgynevezett gyermekasztal is.

MELLÉKCZÉL, (mellék-czél) ösz. fn. Czél, melyet valaki a fő czélon kivül elérni akar, s mely ezzel öszvefüggésben áll.

MELLÉKCZIKK v. **—CZIKKELY**, (mellékczikk v. -czikkely) ösz. fn. Czikk, mely egy fő czikk mellett foglal helyet.

MELLÉKCSELEKMÉNY, (mellék-cselekmény) l. **MELLÉKTÖRTÉNET.**

MELLÉKDARAB, (mellék-darab) ösz. fn. Darab, mely egy másikhoz tartozik, s azzal együtt bizonyos egészet tesz. *Az egész kenyérhez még egy mellékdarabot adni, hogy a rendes adag meglegyen.*

MELLÉKDOLOG, (mellék-dolog) ösz. fn. Mellékes dolog, mi a fő dolog lényegéhez nem tartozik, mi a fődolog lényegének megváltoztatása nélkül elmaradhat. *Csak ezt tegyük meg, a többi mellékdolog. Az osztrák polgári törvény azon mellékdolgot, mely valamely ingatlan dolog olynemü tartozékát tessi, hogy a nélkül a fő dolog nem használható, jogi értelemben szintén ingatlannak tekinti.*

MELLÉKÉL, (mell-ék-él) áth. m. *mellékélt.* Valamely dologhoz, különösen irományhoz, némi járulék gyanánt hozzá csatol, hozzátesz valamit. Közelítő ragu viszonynevet vonz. *Folyamodványhoz mellékelni az illető okmányokat. A hirlapokhoz holmi hirdetményeket mellékelni. A levélhez pénzt mellékelni.*

MELLÉKÉLÉS, (mell-ék-él-és) fn. tt. *mellékélés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Cselekvés, melynél fogva valamit mellékelünk. V. ö. **MELLÉKÉL.**

MELLÉKÉLET, (mell-ék-él-et) fn. tt. *mellékéletét.* L. **MELLÉKLET.**

MELLÉKÉLMÉNY, (mell-ék-él-mény) fn. tt. *mellékélmény-t* tb. *—ék.* L. **MELLÉKLET.**

MELLÉKÉPÜLET, (mellék-épület) ösz. fn. Épület, mely a fő épületnek lényeges, nélkülözhetetlen részét nem teszi, mely amahhoz csak hozzá van ragasztva.

MELLÉKÉR, (mellék-ér) ösz. fn. A fő ér mentében elvonuló kisebbféle ér.

MELLÉKÉS, (mell-ék-és) mn. tt. *mellékés-t*, v. *—et*, tb. *—ek.* A dolog lényegéhez nem tartozó, a fő dolog után álló, mi épenséggel el is maradhat. *Mellékes tárgyakkal bibelődni, a fő dolgot pedig elhanyagolni.* V. ö. **MELLÉK.**

MELLÉKÉSEN, (mell-ék--és-en) l. **MELLESLEG.**

MELLÉKÉSLEG, (mell-ék-és-leg) l. **MELLESLEG.**

MELLÉKÉSSÉG, (mell-ék-és-ség) fn. tt. *mellékésség-et*, harm. szr. *—e.* Mellékes állapot vagy tulajdonság.

MELLÉKÉST, (mell-ék-és-t) ih. A székelyeknél (‚mejjékest, alakban). am. egy vonalban. *Mellékest mentem vele.* (Kriza János).

MELLÉKESZKÖZ, (mellék-eszköz) ösz. fn. Másod rendü, okvetlenül nem szükséges, csak némileg segítő eszköz.

MELLÉKÉTEL, (mellék-étel) ösz. fn. Étel, melyet magán enni rendesen nem szoktak, hanem egy másikkal együtt, pl. *a saláta mellékétel a sülthöz. A mártás mellékétel a húshoz.* Általán mellékételek az úgynevezett kenyér mellé valók, pl. vöröshajma, turó, sajt.

MELLÉKFAL, (mellék-fal) ösz. fn. 1) Valamely épület mellé rakott fal, pl. támasztékul. 2) Azon falak, melyek valamely épületnek széleit, vagy bizonyos helynek oldalát teszik, pl. a parthoz, vagy gáthoz rakott fal.

MELLÉKFALU, GYÖNGYÖS—, falu Somogy m.; helyr. *Mellékfalu-ba, —ban, —ból.*

MELLÉKFASOR, (mellék-fa-sor) ösz. fn. Fasor, valamely térvonal mentében, pl. az utak, folyók, árkok mellett.

MELLÉKFÖLTÉTEL, (mellék-föl-tétel) ösz. fn. L. MELLÉKHATÁROZAT, 2).

MELLÉKFÉRJ, (mellék-férj) ösz. fn. 1) Az olasz *cicisbeo* kifejezésére alkalmazható szó, mely alatt oly férfi értetik, ki más feleségének nyilvános udvarlásokat és szolgálatokat teszen, pl. szinházba, vagy sétatérre kíséri stb. 2) Férfi, kivel valamely házas nő tiltott szerelmi viszonyban él.

MELLÉKFIÓK, (mellék-fiók) ösz. fn. Kisebbféle fiók egy másik nagyobb, vagy fő fiók mellett. *Iróasztal mellékfiókjai.*

MELLÉKFOGALOM, (mellék-fogalom) ösz. fn. Fogalom, mely bizonyos fő fogalomból foly, s azzal összeköttetésben van. Így a *mellék* szóban fő fogalom a menés mozgás stb. bizonyos tárgynak oldala mellett; az alárendeltség, csekélyebb nemüség, pedig mellékfogalom.

MELLÉKFOGLALATOSSÁG, (mellék-foglalatosság) ösz. fn. Foglalatosság, melyet valaki rendes hivatása, mestersége, szolgálata stb. mellett, mint azokhoz nem tartozót gyakorol. *Némely gyakorló orvos mellékfoglalatosságul kertészkedik.*

MELLÉKFOLYOSÓ, (mellék-folyosó) ösz. fn. A fő folyosónál kisebb, vagy az épületnek félre fekvő oldalán levő folyosó.

MELLÉKFONAL, (mellék-fonal) ösz. fn. l. MEJÉK.

MELLÉKFÜRT, (mellék-fürt) ösz. fn. A hajfodorításnál am. kisebb, rövidebb hajfürt.

MELLÉKGALY, (mellék-galy) ösz. fn. A mellékágon növő és zöldellő galy. V. ö. MELLÉKÁG, 1).

MELLÉKGÁT, (mellék-gát) ösz. fn. A vízépitésben, a fő gát mentében épitett gát.

MELLÉKHAGYOMÁNY, (mellék-hagyomány) ösz. fn. Különös hagyomány, a végrendeletben kitüzött főbb hagyományon kivül.

MELLÉKHASZON, (mellék-haszon) ösz. fn. A fő czélul kitüzött hasznon kivül azon haszon, mely amannak mintegy járuléka, vagy toldaléka, mely amabból származik.

MELLÉKHATÁROZAT, (mellék-határozat) ösz. fn. 1) L. MELLÉKITÉLET. 2) Szerződéseknél oly kikötés, mely annak lényegéhez nem tartozik, pl. adás-vevésnél a foglaló.

MELLÉKHÁZ, (mellék-ház) ösz. fn. 1) Ház, mely egy másiknak oldalával határos; szomszédház. 2) Ház, mely egy másikhoz tartozik, mint annak kiegészítő része.

MELLÉKHERE, (mellék-here) ösz. fn. l. MELLÉKTÖK.

MELLÉKHIVATAL, (mellék-hivatal) ösz. fn. Kisebbféle hivatal, melyet valaki a fő hivatalon kivül visel.

MELLÉKHOLD, (mellék-hold) ösz. fn. Fénytünemény, midőn a valódi holdon kivül és látszólag annak közelében a levegő gőze által a holdhoz hasonló alakzat tünik elé. (Paraselene.).

MELLÉKI, (mell-ék-i) mn. tt. *mellék-i*, tb. *—ek*, Bizonyos tér mentében, vagy oldalán fekvő, létező. lakó. Leginkább vizek, úgymint folyók, tavak, tengerek neveivel kapcsoltatik öszve, pl. *dunamelléki, balatonmelléki, tengermelléki. Vágmelléki magyarok. Érmelléki borok. Tiszamelléki vármegyék.*

MELLÉKIRAT, (mellék-irat) ösz. fn. A derékirathoz csatolt, s azzal bizonyos öszvefüggésben levő irat.

MELLÉKITÉLET, (mellék-itélet) ösz. fn. 1) Itélet, melyet a biró nem az egész ügyre, hanem csak némely pontjára nézve hoz. 2) Peres ügyekben azon birói határozat, mely nem az ügy érdemére vagyis velejére vonatkozik, hanem az illető feleknek csak az eljárásra vonatkozó utasítást ad. (Sententia interlocutoria). Az újabb perrendtartások szerént ez már nem itéletnek hanem végzésnek hivatik.

MELLÉKÍZ, (mellék-íz) ösz. fn. Íz, melyet valamely test tulajdon és rendes izén kivül bir, pl. midőn valamely bornak hordóíze, vagy valamely édes gyümölcsnek némi kesernyés íze van.

MELLÉKJEGY, (mellék-jegy) ösz. fn. Jegy, melyet nagyobb meghatározás és megkülönböztetés végett a főjegy mellé tesznek, pl. *mellékjegyek a hangtanban*, melyek nem a hangjegyek kulcsánál, hanem közvetlenül egyes hangjegyek mellett, mint hozzájok tartozók állanak. Általán a mellékjegy fogalmához tartozik, hogy több rokon tárgyak között elválasztó különbséget tegyen.

MELLÉKJEGYZÉS, (mellék-jegyzés) ösz. fn. Jegyzés, mely valamely nyomtatvány, vagy irat mellé nagyobb felvilágositás, vagy figyelmeztetés, vagy észrevétel stb. gyanánt tétetik. *Az elolvasott könyv széleit mellékjegyzésekkel beirni.*

MELLÉKJÓSZÁG, (mellék-jószág) ösz. fn. A derékjószághoz járulék gyanánt tartozó jószág, mely amannál kisebb, s annak alája van rendelve.

MELLÉKJÖVEDELÉM, (mellék-jövedelém) ösz. fn. Jövedelem, melyet valaki a rendes jövedelmen, illetőleg tiszti díjon, szolgai béren stb. kivül kap.

MELLÉKKAMARA, (mellék-kamara) ösz. fn. 1) Kamara, mely egy másik mellett van, vagy valamely lakhoz, szobához épített kamara. 2) Boncztani ért. így neveztetnek a szivkamarák melletti üregek. (Atria cordis).

MELLÉKKAPU, (mellék-kapu) ösz. fn. A fő kapun kivül, vagy mellett létező kapu valamely nagyobb kerített helyen, vagy épületen.

MELLÉKKÉRDÉS, (mellék-kérdés) ösz. fn. Kérdés, mely nem egyenesen a dolog érdemét illeti, de azzal mégis némi öszvekötő viszonyban áll.

MELLÉKKERESKÉDÉS, (mellék-kereskédés) ösz. fn. Kereskedés, melyet valaki egy másik nagyobb mellett járulék gyanánt üz.

MELLÉKKIJÁRÁS, (mellék-ki-járás) ösz. fn. Mellékkapun, vagy mellékajtón, vagy mellékuton való kijárás valamely helyről.

MELLÉKKÖLTSÉG, (mellék-költség) ösz. fn. Költség, a rendes és nagyobbféle költségen kivül.

MELLÉKKÖRÜLMÉNY, (mellék-körülmény) ösz. fn. Körülmény, mely bizonyos dologgal távolabbi, s nem szoros viszonyban áll.

MELLÉKLAP, (mellék-lap) ösz. fn. Hírlapoknál a fő lapok mellett megjelenni szokott kisebb érdekü nyomtatvány, pl. a régi ‚Jelenkor' politikai lap mellett a ‚Társalkodó'.

MELLÉKLÉPCSŐ, (mellék-lépcső) ösz. fn. A fő lépcsőnél kisebb és félrébb vagy hátrább helyezett lépcső.

MELLÉKLET, (mell-ék-él-et) fn. tt. *mellékl-et-ét*, harm. sz. —*e*. Általán, amit valamihez mellékelnek, mint hozzávalót, vagy vele járót oda csatolnak. Különösen így neveztetnek azon nyomtatványok, irományok, okmányok, melyek valamihez adalékul, bizonyítványul, felvilágosításul stb. szolgálnak. *Hírlaphoz, folyamodványhoz csatolt mellékletek.* V. ö. MELLÉKÉL.

MELLÉKMUNKA, (mellék-munka) ösz. fn. 1) Munka, melyet valaki a rendes foglalatossághoz, hivatalhoz, szolgálathoz tartozó munkán kivül tesz. 2) Mű, nevezetesen elmemű, vagy könyv, mely egy nagyobb műhöz tartozik, s annak némi járuléka, pótléka stb.

MELLÉKMŰ, (mellék-mű) l. MELLÉKMUNKA, 2).

MELLÉKNAP, (mellék-nap) ösz. fn. Természettani ért. naphoz hasonló alaku tünemény az égen vagyis légben, mely néha a valódi napon kivül látszik, szivárványféle szines gyürü által körülvéve. (Perihelium).

MELLÉKNÉV, (mellék-név) ösz. fn. Nyelvtani szoros ért. a beszédnek azon része, vagyis oly szó, mely a főnév által jelentett személynek vagy dolognak bizonyos tulajdonságát, minőségét fejezi ki, s mintegy járulék gyanánt a főnévhez tartozik, pl. *sánta ember, magas hegy.* Egyébiránt, mihelyest valamely tulajdonságot jelentő szó kizárólag és önállólag bizonyos személyre vagy tárgyra alkalmaztatik, legott a főnevek sorába lép, pl. *lakatos, asztalos, üveges*, midőn mesterembert jelentenek. Némelyek azt állitván, hogy ‚melléknév' a német ‚Beiwort' forditása, helyette ‚tulajdonságnév' szót használják, de ez igen alkalmatlan hosszú szó, s a ‚tulajdonnév' szóval könnyen öszvezavarodhatik, ha már új öszvetételt kell használnunk, czélszerübbnek látnók a ‚milyenségnév' vagy csak ‚milynév' szót. V. ö. FŐNÉV.

MELLÉKNYERESÉG, (mellék-nyereség) ösz. fn. Kisebbféle nyereség a főnyereségen kivül, vagy mellett.

MELLÉKOK, (mellék-ok) ösz. fn. Nem lényeges ok, mely az okozat eléidézésére elkerülhetlenül nem szükséges, de a fő okkal némi öszveköttetésben áll.

MELLÉKOLDAL, (mellék-oldal) ösz. fn. Átv. ért. azon nézőpont, mely nem a dolog lényegére, vagy érdemére vonatkozik egyenesen, s inkább csak körülményeit, és külviszonyait veszi tekintetbe.

MELLÉKOLTÁR, (mellék-oltár) ösz. fn. A főoltáron kivül azon oltárok, melyek a templom oldalának mentében felállítvák, máskép : *kisoltár*, melynek ellentéte : *nagyoltár.*

MELLÉKOSZLOP, (mellék-oszlop) ösz. fn. 1) Nem magán álló, hanem az épülethez ragasztott oszlop. 2) A boltozat széleit tartó oszlopok között emelt másodrendü oszlop.

MELLÉKÖRÖKÖS, (mellék-örökös) ösz. fn. Örökös, ki a fő örökösön kivül valamely hagyományban részesül, máskép : *hagyományos.* (Legatarius).

MELLÉKPÉNZ, (mellék-pénz) ösz. fn. Pénzbeli jövedelem a rendes, és határozott, vagy szerződött fizetési dijon kivül, milyen pl. a szolgáknak, cselédeknek úgynevezett borravalója.

MELLÉKRÉSZ, (mellék-rész) ösz. fn. Járulék gyanánt valamely egészhez toldott, vagy tartozó rész ; vagy, nem lényeges, nem alkotó rész.

MELLÉKROKON, (mellék-rokon) ösz. fn. Személy, ki egy másikkal csak mellékágon rokon, vagyis ki azzal nem egyenes (lemenő) vonalon származik le bizonyos törzsatyától.

MELLÉKROKONSÁG, (mellék-rokonság) ösz. fn. Rokonság oly személyek között, kik egy törzsatyától, de nem egyenes vonalban, azaz, kik mellékágon származnak le.

MELLÉKSARJADÉK, (mellék-sarjadék) ösz. fn. Növénytani ért. sarjadék, mely valamely növénynek szétágazó, szétterjedő gyökereiről tenyészik.

MELLÉKSEGÍTSÉG, (mellék-segítség) ösz. fn. Kisebbnemü vagy kisebb szükségeket fedező segítség.

MELLÉKSÉTASOR, (mellék-séta-sor) l. MELLÉKFASOR.

MELLÉKSZAG, (mellék-szag) ösz. fn. A testnek rendes, természeti szagán kivül vagy mellett egy másnemü szag.

MELLÉKSZÁNDÉK v. —**SZÁNDOK**, (mellékszándék v. -szándok) ösz. fn. A fő szándékon kivül egy más szándék, melyet valaki a főczél mellett elérni akar.

MELLÉKSZÉL, (mellék-szél) ösz. fn. Szél, mely nem egyenesen az ég négy tájpontjairól, hanem azoktól többé vagy kevesbbé távolodó irányban fúj, vagy oly szél, mely néha-néha a fő szelen kivül és mellett kevessé távolabb iránypontról jön.

MELLÉKSZER, (mellék-szer) ösz. fn. A főszeren kivül és mellett adatni vagy használtatni szokott szer, mely amazt némileg elősegíti, vagy éldelhetőbbé, vagy hatásosabbá teszi. *Az ellenszenvi gyógymódban a főszerekhez mellékszereket is szoktak adni.*

MELLÉKSZEREP, (mellék-szerep) ösz. fn. Szoros ért. a szinműben oly szerep, mely a szinmü cselekvényére kisebb befolyással van; másod vagy harmad rangu személynek szerepe. Átv. ért. a valódi élet szinpadán kisebbféle befolyásu és hatásu részvevés bizonyos működésben. V. ö. SZEREP.

MELLÉKSZÍN, (mellék-szín) ösz. fn. Halványabb szín, mely az élénkebb főszín vagy alapszín mellett mintegy árnyéklatot képez; vagy mely két vagy több főszín keverékéből áll.

MELLÉKSZÓ, (mellék-szó) ösz. fn. l. MELLÉKNÉV.

MELLÉKSZOBA, (mellék-szoba) ösz. fn. Szoba, mely egy másikból nyílik, honnan *benyiló*-nak is mondatik, mely a bejárástól nyiló főszobánál, vagy teremnél kisebb.

MELLÉKTÉTEL, (mellék-tétel) ösz. fn. A fő tétel alá rendelt kisebbféle, csekélyebb nyomatéku tétel. V. ö. TÉTEL.

MELLÉKTÖK, (mellék-tök) ösz. fn. Boncztani ért. a hímtöknek, azaz herének hátsó oldalán fekvő, s azzal öszvefüggésben levő kisebbféle tök. (Epididymis).

MELLÉKTÖRTÉNET, (mellék-történet) ösz. fn. Széles ért. történet, mely egy más nagyobbik történetnek folytában, mentében, vagy azt némileg megszakasztva, vagy belőle mintegy alkalmilag kieredve fordúl elé. Különösen, a szinművekben, és elbeszélő költeményekben, pl. regényben, hősköltményben, a mű lényegéhez szorosan nem tartozó cselekvény, melynek czélja azonban a fő cselekvény okait és eredményeit felvilágosítani, miért is azzal némi viszonyban kell állania. Ilyen Virgil Aeneiszében Trója megvétele. (Episodium).

MELLÉKUDVAR, (mellék-udvar) ösz. fn. Valamely nagyobb épület fő udvarán kivül és mellett egy másik udvar. V. ö. UDVAR.

MELLÉKÚT, (mellék-út) ösz. fn. A rendes fő úton kivül, és mentében egy más út, mely amazzal együtt végre egy czélhoz vezet.

MELLÉKUTCZA, (mellék-utcza) ösz. fn. A fő utcza mentében jobbra, vagy balra benyuló utcza, vagy oly utcza, mely a főutczával ugyan egyenvonalban nyúlik el, de a közlekedési uttól félrébb esik.

MELLÉKVÉGZÉS v. —VÉGZET, (mellékvégzés v. -végzet) ösz. fn. Hatósági, vagy akármiféle testületi tanácskozásnak oly végzete, mely bizonyos mellékes tárgyban, nem a fő ügyre vonatkozólag hozatik.

MELLÉKVITORLA, (mellék-vitorla) ösz. fn. A fő vitorlának egyik, vagy másik oldalához feszített vitorla, melyet kedvező szélfuváskor alkalmaznak.

MELLÉKVONÁS, (mellék-vonás) ösz. fn. Általán a fő vonás mellett és kivül húzott vonás, pl. a delejtün azon vonások, melyek a négy világtájt mutató fővonások között állanak, s a melléktájakat mutatják.

MELLELŐ, (mell-elő) ösz. fn. Egyedül a mellet betakarni való ruha, ujjak és hátdarab nélkül. Alkotása e szónak olyan, mint a lovak szügyét fedő *szügy-elő* szóé. Különbözik tőle: *ingelő*, és *mellény*. V. ö. INGELŐ, MELLÉNY.

MELLÉNY, (mell-ény) fn. tt. *mellény-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Kicsinyezve: *mellényke*. Újabb alkotásu, s köz divatra kapott szó. Jelenti azon ujjatlan, melltakaró, de hátdarabbal is ellátott, tehát a derekat övedző, egyébiránt különféle szabásu ruhafélét, melyet közvetlenül az ing fölé szokás ölteni. Régente, sőt a népnél még most is több vidékeken a német *Brustflek* után *pruszli*, *pruszlik*, *puruczka*, vagy a szintén német tájdivatos *Leibel* után *lajbli*, v. *lájbli*, a mellelő pedig *prucslajbli*, Tisza mellett: *derékravaló*.

MELLÉNYKE, (mell-ény-ke) kicsiny. fn. tt. *mellénykét*. Kisebbféle mellény, pl. a gyermekeké, vagy milyet a nőszemélyek viselnek.

MELLES, (1), (mell-es) mn. tt. *melles-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Nagyító ért. kinek kitünőleg széles, vagy domború melle van. *Csontos, melles legény. Melles leány, menyecske.*

MELLES, (2), (mell-es) elvont törzsöke *mellesleg* szónak.

MELLESÉDIK, (mell-es-éd-ik) k. m. *mellesédtem*, —*tél*, —*ett*. Melle kitünőleg szélesedik, erősödik, vagy domborodik. Különösen mondják nőszemélyről, midőn csöcsei neki dudorodnak.

MELLESLEG, (mell-es-leg) ih. 1) Bizonyos irányvonalon kivül, de vele többé-kevesbbé egyhuzamban, a fővonal közelében. *A hadsereg egy része a főuton, a többi pedig mellesleg vonult el.* 2) Nem fő dolog gyanánt, csak némileg érintve, s mintegy odavetve. *Mellesleg legyen mondva. Mellesleg elhozhatod az én ügyemet is. Mellesleg holmi apróbb dolgokat végezni.* E szónak alapfogalmából kitünik, hogy gyöke ugyanaz, mely a *mellett*, *mellé*, *mellől* névutóké. E szerént törzsöke *melles*, mely am. *oldalas*, miért mellesleg am. oldalaslag.

MELLESLEGÉS, (mell-es-leg-és) mn. tt. *mellesleges-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Ami nem a fővonal irányában, hanem csak annak oldalán huzódik el. *Mellesleges utakon járni.* 2) Nem a fő dologhoz tartozó, azzal csak némileg érintkező. *Hagyjuk a mellesleges eltéréseket, s szóljunk a dolog érdeméhez.*

MELLESLEGVALÓ, (mellesleg-való) ösz. mn. L. MELLESLEGÉS.

[illegible] áth. m. *mellezt-ett*, [illegible]. Szoros ért. a ma-[illegible] pihéket kitépi. Innen szélesb [illegible] szebaránt nem valószinütlen, hogy [illegible] melyből hangváltozat-[illegible] végre *mellezt*, tájdivato-[illegible] valamint van *melledzik*, azaz tol-[illegible] hasonlóan létezik *tollászkodik*, azaz [illegible] Hogy az m és p mint rokon szervü han-[illegible] világos tanuk rá a *mart part*, mo-[illegible] *milling* és *pilinga* stb.

MELLETE, falu Gömör m.; helyr. *Mellété-re*, [illegible] *-ről*.

MELLETT, (mell-ett) helyjelentő névutó, mely megfelel a kérdésre, *hol?* Személyragozva, *mellettem, mellette, mellettünk, mellettetek, mellettük* v. *ök*. Jelenti azon helyet vagy vonalt, mely a viszonynév által jelentett tárgy oldalán, szélén, vagy mentében létezik, feksik, elnyúlik stb. *Erdő mellett fekvő helység. Vár mellett legelő nyájak.* Ez értelemben gyakran am. *mentében* v. *mellékén*, pl. *Duna mellett elvonuló út. Vág mellett lakó magyarok.* Néha am. *kivül*, pl. *hivatala mellett a zenészettel foglalkodik.* Jelent továbbá szoros viszonyt, összefüggést, a viszonynév és állítmány között, pl. *ki mellett harczoltok? Felszólalni az igaz ügy mellett*, azaz védelmére. E szerkezetben: *mind a mellett*, v. *mind e mellett*, am. annak v. ennek daczára. *Mind a mellett, hogy sok baj érte, mégis jó kedve van. Ellenvetéseid fontosak, de mind a mellett nincs egészen igazad.* Használtatik a viszonynév után vetve is ily formán: *hegynek mellette*, v. *mellette a hegynek*, de csak képesént, s a költői nyelvben lehet vele így bánni. V. ö. MELL, (2), elvont törzsök.

MELLETTES, (mell-ett-es) mn. tt. *mellettes-t*, tb. *—ek*. 1) Bizonyos személy vagy tárgy mellett, vagy oldalán levő (Ad latus). Oly alkotásu, mint *helyettes*. 2) Nem a tárgy lényegéhez vagy érdeméhez tartozó, de vele mégis némi viszonyban létező; másképp: *mellékes. A fő dolgon kivül holmi mellettesecket is végezni.*

MELLETTI, (mell-ett-i) mn. tt. *melletti-t*, tb. *—ek*. Mellette levő vagy létező. *Duna-, tiszamelletti vármegyék.*

MELLFA, (mell-fa) ösz. fn. Kerítésfa, korlátfa, mely mellig ér, vagy neki dőleszkedni való.

MELLFÁJÁS, (mell-fájás) ösz. fn. Akárminémű mellbetegség által okozott fájás.

MELLFEDÉL v. —FÖDÉL, (mell-fedél v. -födél) ösz. fn. Melltakaró ruhadarab a nőnemnél, melyet a mellény vagy ruhaderék elejére tűznek.

MELLFEKÉLY, (mell-fekély) ösz. fn. Fekély a mellben vagy tüdőben. (Vomica). V. ö. FEKÉLY.

MELLFURÓ, (mell-furó) ösz. fn. Furó némely kézmiveseknél, melynek nyelére mellel ráfeküsznek, hogy erősebben nyomhassák.

MELLFŰZŐ, (mell-füző) ösz. fn. 1) Szalag vagy zsinór, melylyel bizonyos mellrevalókat, különösen úgynevezett női vállakat összefüsznek. 2) Sebészek füzője némely mellsérvek gyógyitásakor.

MELLGYÓGYSZER, (mell-gyógyszer) ösz. fn. Általán mindenféle gyógyszerek, melyeket akármi mellbaj, mellfájdalom stb. ellen használnak.

MELLGYÚLADÁS, (mell-gyúladás) ösz. fn. Gyuladásféle baj vagy betegség a mellnek valamely részében, vagy belsejében, milyen pl. a tüdőgyúladás.

MELLHAJTÓKA, (mell-hajtóka) ösz. fn. 1) A mellrevalónak, vagy akármely öltöny mellének azon szárnya, melyet ki és be lehet hajtani, s úgy viselni. 2) Boncztani ért. így neveztetnek némely hártyák, melyek bizonyos véredények nyilásait födik, milyenek a szívkamarák ütérnyilásain levő félhold alakú hajtókák. (Valvulae semilunares).

MELLHÁRTYA, (mell-hártya) ösz. fn. Hártya, mely belül a mellüreget takarja. (Pleura).

MELLHÁRTYAGYÚLADÁS, (mell-hártyagyúladás) l. MELLHÁRTYALOB.

MELLHÁRTYALOB, (mell-hártya-lob) ösz. fn. Gyuladás a mellhártyában.

MELLHÚS, (mell-hús) ösz. fn. A mellcsontokat takaró hús. A szarvasmarháknál különösen *szegy* a neve.

MELLINCZ, falu Szala m.; helyr. *Mellincz-re, —én, —ről.*

MELLIZOM, (mell-izom) ösz. fn. A mell két oldalán levő izmok. *Belső mellizom. (musculus sternocostalis). Nagy mellizom (musculus pectoralis major). Kis mellizom* (m. p. minor). V. ö. IZOM.

MELLKAS, (mell-kas) ösz. fn. Az egész mellnek üreges szervezete. *Tágas, domború belapult mellkas.*

MELLKELEVÉNY, (mell-kelevény) ösz. fn Kelevény a mell külsején, vagy belsejében. V. ö. KELEVÉNY.

MELLKÉP, (mell-kép) ösz. fn. Festett kép vagy dombormű, mely valamely személyt fejtől kezdve mellel együtt ábrázol.

MELLKERESZT, (mell-kereszt) ösz. fn. Díszkereszt, melyet valaki ékszerül, vagy mint érdemjelet visel a mellén.

MELLLÁZ, (mell-láz) ösz. fn. Láz, mely a mellnek vagy tüdőnek bizonyos bajától veszi származását.

MELLMIRIGY, (mell-mirigy) ösz. fn. Boncztani ért. mirigy a mellben, vagyis csecsben. (Glandulae mammae). V. ö. MIRIGY.

MELLNÁDMÉZ, (mell-nád-méz) ösz. fn. Mellhurut ellen való, a megrekedt nyálkát feloldó szer nádmézből.

MELLNYAVALYA, (mell-nyavalya) ösz. fn. A mellet, különösen tüdőket bántalmazó nyavalya.

MELLŐL, (mell-ő-el vagy mell-é-el), helymutató névutó, mely megfelel e kérdésre: *honnan?* Személyragokkal: *mellőlem, mellőled, mellőle, mellőlünk, mellőlötök, mellőlök.* A viszonynevet alanyesetben hagyja, s am. azon oldalról vagy tájról, vagy helyről, mely

bizonyos testnek vagy térnek szélén, vagy mentében létezik. *Duna mellől Tisza mellé menni. Menj onnan a fal mellől. Fölkelni az asztal mellől. Jászol mellől kiköttni a lovakat.* Szélesb ért. am. akármily iránytól távolodva, valamit odahagyva, valahonnan elválva. *A kazal mellől elkergetni a borjukat. A kerek asztal mellől elrakni a székeket. A kocsislovak mellől ménes mellé rendelni a lovászt. Egyik párt mellől a másikhoz állani.* Ilyen szerkezettel: *hásnak mellőle, vínek mellőle*, csak csinyján, s egyedül költői eléadásban lehet élni. Mi e szó elemzését illeti, úgy látszik, hogy az vagy *mell-é-el*-ből húzatott össze, vagy hogy törzsöke az elavult *mellő* vagy *mellű*, melyhez *el* képző járulva lett *mellől*, öszvehuzva *mellől*; mint szintén a távolodást jelentő *el* képző látszik rejleni a *megől, közöl, belől, felől* stb. névutókban. V. ö. MELL, (2), elvont törzsök.

MELLŐZ, (mell-ő-ez v. mell-é-ez) áth. m. *mellőztem, —tél, —ött*, par. *—z*. Valamit, mintegy elmenve mellette, kikerül, s nem jön vele viszonyba, érintkezésbe. Leginkább átv. erkölcsi értelemben használtatik, s am. félre tesz; eltávolít, ügybe sem vesz, nem tart érdekesnek, fontosnak, s mint érdektelent vagy kellemetlent elhagy. Jobbára *el* igekötővel fordúl elé. *A beszédben némely dolgokat készakarva elmellőzni* am. nem említeni. *Az adott válaszban a kérelem némely pontjait elmellőzni* am. nem felelni rájok. Néha am. a többi közől ki nem tüntet, meg nem különböztet. *Többször folyamodott hivatalért, s mindig elmellőzték.* Ezen ige képzése olyan, mint a helyremutató *ide, alá, elő, tétova* törzsökből származott *idéz, alás, előz, tétováz* igéké, s eredetileg vagy *mellés* a *mellé* törzstől, vagy létezett hajdan *mellő* is, mint *elé elő*, s ebből keletkezett a *mellőz*. E szerént képzésre nézve hasonmása volna: *tetőz* és *tetéz*.

MELLŐZÉS, (mell-ő-ez-és) fn. tt. *mellőzés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, mely által valakit v. valamit mellőzünk, továbbá, azon állapot, mely ama cselekvés eredménye, szabatosan (ámbár nem divatozik): *mellőzet*. V. ö. MELLŐZ.

MELLŐZHETETLEN, MELLŐZHETLEN, (mell-ő-ez-het[et]len) mn. tt. *mellőzhetetlen-t*, tb. *—ek*. Amit mellőzni, azaz, kikerülni, elhagyni nem lehet, mi bizonyos dologgal, állapottal stb. szükséges viszonyban áll, mit meg kell tenni. *Mellőzhetetlen megütközés, csata. Mellőzhetetlen kötelesség.* V. ö. MELLŐZ. Határozóként am. mellőzhetetlenül.

MELLŐZHETETLENÜL, MELLŐZHETLENÜL, (mell-ő-ez-het[et]len-ül) ih. Elkerülhetetlenül, szükségképen. *Ezt mellőzhetetlenül meg kell tenned.*

MELLPAIZS, (mell-paizs) ösz. fn. Paizs, melyet melltakaróul használnak, máskép: *mellpánczél*. Szorosb ért. a régi zsidó főpapok öltönyén a mellet födő díszruha. A rovartanban am. a rovar feje és dereka közt levő vastagabbféle rész, melyhez a szárnyak csatolvák.

MELLPÁNCZÉL, (mell-pánczél) ösz. fn. Pánczél, mely a mellet takarja, máskép: mellvért.

MELLPÉNZ, (mell-pénz) ösz. fn. Pénzt, vagyis érmet ábrázoló dísz- v. érdemjel, melyet mellen viselnek. (Medaille).

MELLRÉSZ, (mell-rész) ösz. fn. Széles ért. az állatok mellének valamely része. Szorosb ért. a szarvasmarha melléből kihasított darab hús, szokottan: *szegy* v. *szegye*.

MELLREVALÓ, (mellre-való) ösz. fn. Ruhanemü, mely különösen a mellet takarja. Oly öszvetett szó, mint: *nyakravaló, lábravaló*. Újabb néven: *mellény*.

MELLSIPOLY, (mell-sipoly) ösz. fn. Sipolyféle betegség a mellen. V. ö. SIPOLY.

MELLSŐ, (mell-ső) mn. tt. *mellső-t*, tb. *—ek*. Ami a mell előtt van; ellentéte: *hátsó*, v. *hátulsó*. Nyelvhasonlat szerént alkotott ujabb kori szó.

MELLSZALAG, (mell-szalag) ösz. fn. Általán a mellruhán viselt szalag, pl. a nők mellszalaga. Különösen, bizonyos rendjelek díszszalaga, melyet mellen szoktak viselni. A sebészeknél oly szalag, melylyel a sérves mellet bekötik.

MELLSZÁRNY, (mell-szárny) ösz. fn. A halaknak azon szárnyai, melyek a fejnél két oldalt kevessé aláfelé látszanak.

MELLSZÍJ, (mell-szíj) ösz. fn. Szíj, mely valamit a mellhez szorít, vagy a mellet átköti.

MELLSZOBOR, (mell-szobor) ösz. fn. Szobrászok nyelvén am. mesterségesen képzett emberfej, a mellel együtt véve.

MELLSZORONGÁS, (mell-szorongás) ösz. fn. A mellnek kóros állapota, melynél fogva a lélekzés megnehezül. Jelenti ezen állapotnak gyakoriságát, vagy folytonosságát. V. ö. SZORONG.

MELLSZORULÁS, (mell-szorulás) ösz. fn. Ugyanazon kóros állapot, mely a mellszorongás, csakhogy ez a bajnak gyakori, vagy ismételt, amaz egyszeres voltát jelenti. V. ö. MELLSZORONGÁS.

MELLSZÖRP, (mell-szörp) ösz. fn. Általán, mindenféle szörpnemü szer, gyógyszer, melyet bizonyos mellbajok ellen használnak.

MELLTAJOK, (mell-tajok) ösz. fn. Kemény, paizsforma lemez, a tekenősbékák mellén.

MELLTAKARÓ, (mell-takaró) ösz. fn. Széles ért. akármiféle ruhadarab, mely a mellet födi, különösen, mely meghülés ellen való.

MELLTAPASZ, (mell-tapasz) ösz. fn. Széles ért. gyógytapasz bizonyos mellbajok ellen. Különösen a nők fájós emlőire való tapasz.

MELLTEJ, (mell-tej) ösz. fn. Mellbajok ellen használt gyógyszer neme, tejalakban készítve. (Emulsio pectoralis).

MELLTISZTÍTÓ, (mell-tisztító) ösz. mn. Általán, mi a mellet, a tüdőt holmi rosz nedvektől megtisztítja. *Melltisztító gyógyszerek, italok.* (Expectorantia).

MELLTŰ, (mell-tű) ösz. fn. Tűféle eszköz, vagy ékszer, melylyel a mellruhát megtűzik, illetőleg a mellet díszítik. *Arany, gyémántos melltű.*

MELLTYŰ, (mell-tyű) fn. tt. *melltyű-t*. A köz divatu *kestyű* hasonlatára alakított új szó s am. mellruha, melltakaróul alkalmazott posztó-, vászon-, bőrstb. darab.

MELLUSZONY, (mell-uszony) ösz. fn. l. MELLSZÁRNY.

MELLÜREG, (mell-üreg) ösz. fn. Üreg vagyis öblös tér a mellcsontok, oldalbordák és hátgerincz között, melyben a szív, a tüdő stb. feküsznek.

MELLÜREGVÍZ, (mell-üreg-víz) ösz. fn. Azon víznemü kóros nedv, mely bizonyos vízkór kifejlődésekor a mellüregben öszvegyűl.

MELLVAS, (mell-vas) ösz. fn. Mellet takaró pánczél vasból, máskép : *mellvért*.

MELLVASAS, (mell-vasas) ösz. fn. Mellvassal födött, takart, fölszerelt; vértes. *Mellvasas nehéz lovagok*. V. ö. MELLVAS.

MELLVÉD, (mell-véd) ösz. fn. A várerödítésben igy nevezik a falnak, s bástyának felső részét, mely mintegy mellig ér, s az illető örseregnek védül szolgál az ostromlók lövései ellen.

MELLVÉDFAL, (mell-véd-fal) ösz. fn. l. MELLVÉD.

MELLVÉRT, (mell-vért) ösz. fn. L. MELLVAS.

MELLVÉRTES, (mell-vértes) ösz. mn. és fn. l. MELLVASAS.

MELLVEZETÉK, (mell-vezeték) ösz. fn. l. TÁPCSŐ.

MELLVÍZKÓR, (mell-víz-kór) ösz. fn. A vízkórnak azon neme, midőn a víz a mellüregbe gyűl öszve.

MELLVÍZKÓROS, (mell-víz-kóros) ösz. mn. Ki mellvízkórban szenved. *Mellvízkóros betegek*.

MELLVÍZKÓRSÁG, (mell-víz-kórság) ösz. fn. l. MELLVÍZKÓR.

MELLY, fn. l. MELL.

MELLY, névmás, l. MELY.

MELLYÉK, fn. l. MELLÉK.

MELLYES, mn. l. MELLES.

MELLYESZT, áth. l. MELLESZT.

MELLYIK, l. MELYIK.

MÉLT, (mél-t) elavult áth. melyből *méltó*, *mélta*, *méltán*, *méltalom*, *méltat* stb. származnak. Törzsöke *mél* v. *mel*, melyből *t* képzővel lett *mél-t*, mint a *til*, *öl*, *kel*, *köl*, *vál* (ik), *al* (ik) gyökökből *til-t*, *ölt*, *kel-t*, *köl-t*, *vál-t*, *al-t* (olt). Mi a *mél* törzsök eredeti jelentését illeti, legvalószinübb, hogy ugyanaz *emel* igével; ugyanis ha a *mél* származékait öszvehasonlitjuk, azt ünik ki, hogy alapfogalom bennök *emelkedés*, mi szerént *mél* v. *mel* am. valamire emelkedik, *mélt* pedig am. valamire emel. De ezen alakban mint ige elavult, s helyette a kettős cselekvést vagy miveltetést jelentő *méltat* jött divatba, igy keletkeztek a *járt* v. *járat* helyett *jár-tat*; *ült* v. *ültet* h. *ültet*; *bukt* v. *bukat* helyett *buktat*; *nyugt* v. *nyugat* h. *nyugtat* stb. E szerént *mélt* eredetileg átható ige, s am. valakit emelkedett állapotra, különösen erkölcsi fokra juttat, tiszteltre emel; de a belőle származott igenév *méltó* önhatólag használtatik, pl. tiszteletre *méltó* hazafi, aki megérdemli, hogy tiszteletre emeltessék. V. ö. MÉLTÓ. Az igenevek értelmének ilyetén átalakulása nyelvünkben igen divatos, mint *iróasztal* nem olyan asztalt jelent, mely ír, hanem melyen írnak; *szántóföld*, oly föld, melyet szántanak, nem pedig, mely szánt; ilyenek : *szakasztókosár*, *váltópénz*, *kaszálórét*, *vetőmag* stb. Ezen igéhez alhangu képzők és ragok járulnak, de tudjuk, hogy az éles önhangzók, ú. m. *i*, *í*, *é* s *ë* mellett ez sokszor megtörténik nyelvünkben, mint az *é*-re nézve a *czéda*, *léha*, *dézsa*, *béka*, *véka*, *méla*, *tézsla*, *dévaj*, *séta*, s több ily szók bizonyítják. Arra is van elég példa, hogy némely törzs néha magas, néha mély ragokat és képzőket vonz magához, pl. *lik*, *likat*, *likas*, *likaszt* és *lék*, *léket*, *lékes*; *csiszol* és *csiszel*; *csattan* és *csetten*; *ébred* és a székelyeknél : *ibrad*; *csira*, *csirát*, *csiráz*, és Szabó Dávid-nál : *csire*, *csirét*, *csiréz*; derék (mn.), *derekat* és *deréket* stb.

MÉLTA, (mél-t-a) régies mn. fokozva : *méltább*. Jelentésére nézve ugyanaz, mi az igenév *méltó*, azaz érdemes rá, hogy bizonyos állapotra juttassék, különösen, hogy erkölcsi jutalma vagy büntetése érdeme szerént kijárjon neki. *Hogy méltók* (méltók) *legyetek eltávoztatnotok mind ezeket*. (Münch. cod. Luk. 21.). *Méltákat* (méltókat) *vessönk mü művelkedetönk szerént*. (U. o. 23.). Innen származik a határozó *méltán*, (méltaan), mint *méltó*-ból : *méltóan*; fokozva, *méltábban* (dignius).

MÉLTALMAS, (mél-t-al-m-as) mn. tt. *méltalmas-t*, v. *at*, tb. —*ak*. Bizonyos érdemhez mért, vagy illendőséghez szabott, olyan, mint valaki megérdemli. *Méltalmas bánásmód*, *megkülönböztetés*, *tisztelet*, *jutalom*.

MÉLTALMATLAN, (mél-t-al-m-atlan) mn. tt. *méltalmatlan-t*, tb. —*ok*. Méltalom nélkül való, az érdemet vagy illendőséget nem tekintő, a kellő erkölcsi tiszteletet elmellőző. *Méltalmatlan elöljáró*, *ki alattvalóinak jó magaviseletét ügybe sem veszi*. *Méltalmatlan úr*, *ki hü szolgáját soha meg nem dicséri*. *A nép gyakran méltalmatlan asok iránt*, *kik magukat érette feláldozták*. V. ö. MÉLTALOM. Határozóilag am. méltalom nélkül, méltalmatlanul.

MÉLTALMATLANSÁG, (mél-t-al-m-atlan-ság) fn. tt. *méltalmatlanság-ot*, harm. szr. —*a*. Azon tény, melyet valaki elkövet, midőn más iránt illő méltalommal nem viseltetik. Ez inkább az erkölcsi gyöngédség, és érdem elismerésének hiányára vonatkozik, s nem foglal magában oly sérelmet, mint a *méltatlanság*.

MÉLTALMATLANUL, (mél-t-al-m-atlan-ul) ih. Méltalomra, érdemre vagy illendőségre nem tekintve. *Méltalmatlanul bántak velem*.

MÉLTALOM, (mél-t-al-om) fn. tt. *méltalmat*, harm. sz. —*a*. Gyöngédebb erkölcsi elismerése valamely érdemnek; illendőség, melylyel más iránt ha nem is jogi, de erkölcsi kötelességből tartozunk, valamint azon erkölcsi tisztelet, melylyel valakit illetünk.

MÉLTÁN, (mél-t-a-an v. mél-t-ó-an) ih. fokozva: *méltábban*, v. *méltóbban*. Amint megérdemli, erkölcsi magaviseletéhez képest. *Méltán jutalmazni, büntetni, dicsérni, rágalmazni valakit.* „Méltán szenvedjük ezeket, mert vétkeztünk.“ (Káldi. Mózs. I. k. 42. r.) v. ö. MÉLTA.

MÉLTÁNY, (mél-t-a-any) fn. tt. *méltány-t*, tb. —*ok*. Új alkotású szó, *méltányos, méltányol, méltánylás, méltánylat* származékaival együtt. Ami erkölcsi érdemhez, különösebben bizonyos erkölcsi alaphoz vagy illendőséghez (bár nem a szigorú joghoz) mérve történik. Másképen: *méltalom*.

MÉLTÁNYLÁS, (mél-t-a-any-ol-ás) fn. tt. *méltánylás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, mely által valamit méltányolunk. V. ö. MÉLTÁNYOL.

MÉLTÁNYLAT, (mél-t-a-any-ol-at) fn. tt. *méltánylat-ot*, harm. szr. —*a*. Bevégzett cselekvés, mely által méltányoltunk valamit. V. ö. MÉLTÁNYOL.

MÉLTÁNYOL, (mél-t-a-any-ol) áth. m. *méltányol-t*, v. *méltánylott*, htn. —*ni*, v. *méltánylani*. 1) Valamely tettnek erkölcsi érdemét erkölcsi kötelességérzetből elismeri, s mint olyat bizonyos jutalomra, tiszteletre érdemesnek tartja. V. ö. MÉLTÁNY. *Méltányolni a jó hazafiak áldozatkészségét.* 2) Valamit illőnek tart, helyesel, megvallja, hogy méltán történik valami.

MÉLTÁNYOS, (mél-t-a-any-os) mn. tt. *méltányos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Ami méltán, érdemhez illőleg történik, mi a gyöngédebb erkölcsi illendőséget kielégíti. *Méltányos fogadás, bánásmód. Méltányos tisztelettel viseltetni az érdemes férfiak iránt.*

MÉLTÁNYOSAN, (mél-t-a-any-os-an) ih. Méltányos módon, illőleg, érdemhez mérve. V. ö. MÉLTÁNYOS.

MÉLTÁNYTALAN, (mél-t-a-any-talan) mn. Méltány nélküli, érdemhez erkölcsileg nem mért; illetlen. *Méltánytalan elmellőzés.* V. ö. MÉLTÁNY, MÉLTÁNYOS. Határozóként am. méltányra való tekintet nélkül.

MÉLTÁNYTALANSÁG, (mél-t-a-any-talanság) fn. l. MÉLTALMATLANSÁG.

MÉLTÁNYTALANUL, (mél-t-ány-talan-ul) ih. Méltányra való tekintet nélkül.

MÉLTAT, (mél-t-at) áth. m. *méltat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *méltass*. Valakivel érdeméhez illőleg bánik, vagyis, a tiszteletnek, megkülönböztetésnek bizonyos fokára juttatja, emeli. Hogy magasztalást jelent, kitetszik onnan, mert felható ragu viszonynevet vonz, pl. *hivatalra, tiszteségre méltatni. Úri barátságára, bizodalmára méltatni valakit.* Közelítő ragu viszonynévvel am. valahová menet, járat, juttat. *Az alsó rendü vendégeket úri asztalhoz méltatni. Méltasd ide* am. nyujtsd ide. Dolgokra vonatkozva am. érdemesnek találja, hogy valamit tegyen vele. *Levelemet olvasásra sem méltatta. A külföldi utas arra sem méltatta városunkat, hogy jegyzetei közt megemlítette volna.* Elemzésére nézve l. MÉLT.

MÉLTATÁS, (mél-t-at-ás) fn. tt. *méltatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, mely által valakit valamire méltatunk. V. ö. MÉLTAT.

MÉLTATLAN, (mél-t-at-lan) mn. tt. *méltatlan-t*, tb. —*ok*. 1) Ki bizonyos megkülönböztetésre, előmozdításra érdemetlen, nem méltó. *Jutalomra, hivatalra méltatlan. A megrögzött gonosztévő méltatlan a kegyelemre.* 2) Illetlen, igazságtalan, meg nem érdemlett. *Méltatlan bánásmód, megvetés, elmellőzés. Méltatlan büntetés. Ne légy méltatlan az érdemes férfiak iránt.* Határozóilag am. méltatlanul.

MÉLTATLANKODÁS, (mél-t-at-lan-kod-ás) fn. tt. *méltatlankodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valaki másokkal méltatlanul, illetlenül, igazságtalanul bánik.

MÉLTATLANKODIK, (mél-t-at-lan-kod-ik) k. m. *méltatlankod-tam*, —*tál*, —*ott*. Állapitó ragu viszonynévvel am. valakin olyasmit követ el, mit meg nem érdemlett, illetlenül bánik valakivel, igazságtalan iránta. *A diadalmas ellenség gyakran az ártatlanokon méltatlankodik.*

MÉLTATLANSÁG, (mél-t-at-lan-ság) fn. tt. *méltatlanság-ot*, harm. szr. —*a*. 1) Azon sértő tény, mely által valaki érdeme nélkül megbántatik. *Az üldözőbe vett hazafiak sok méltatlanságot szenvedtek.* 2) Tulajdonság, melynél fogva valaki érdemetlenné teszi magát valamire. *Méltatlansága miatt elmellőzött hivatalnok.*

MÉLTATLANUL, (mél-t-at-lan-ul) ih. Nem érdem szerént, a nélkül, hogy méltó volna. *Méltatlanul dicsérni, gyalázni, jutalmazni, büntetni valakit. Méltatlanul bánni valakivel.* V. ö. MÉLTATLAN.

MÉLTÓ, (mél-t-ó) mn. tt. *méltó-t*. Eredetileg igenév, az elavult *mélt* törzsöktől. V. ö. MÉLT. 1) Felható ragu viszonynévvel am. valamire érdemes, és pedig erkölcsi magaviseleténél fogva. *Tiszteletre méltó férfiu. Jutalomra, dicséretre, előléptetésre méltó vitézek. Feddésre, büntetésre méltó. Szeretetre méltó gyermekek.* 2) Erkölcsi tekintetben valakihez illő. *Es rangodhoz, állásodhoz méltó cselekedet volt. Hozzád méltó emberek társaságát keresd.* 3) Határtalan módu viszonyigével am. érdemes, megérdemli. *Méltó hallani őt, mily szépen szónokol. A ritkaságok gyüjteményét megnézni valóban méltó. Erről szólani sem méltó. A vén eb ugatására méltó kitekinteni.* (Km.). A Nádor-codexben annyi is mint kegyes, kegyelmes: „Hogy az úristen legyen méltó (dignetur) a te szarándékoddal es irgalmasságot tenni.“ Hogy a *méltó* szóban alapfogalom az erkölcsi emelkedés, l. MÉLT. Ugyan ily fogalmi rokonság szerént a hellenben *ἄγω* am. vezetem, vezérlem; érdemesnek tartom, és *ἄξιος*, érdemes, méltó.

MÉLTÓKÉPEN, (méltó-képen) ösz. ih. L. MÉLTÓLAG.

MÉLTÓL v. MÉLTOL, (mél-t-ó-ol v. mél-t-ol) áth. m. *méltól-t*. Elavult igealak, melyből a szinte elavult *méltólatik, s méltólkodik* eredtek. Egy értelmü a *méltat* igével, s am. méltóvá tesz valamire. Benigna

asszony, vagyis Kinizsyné imakönyvében : „Méltóljál meg hallgatnod engömet.“ A Nádor-codexben : „Méltólna ő neki megjelönteni.“ A Bécsi codexben : „És méltólnál engemet zarándok némberiet esmerned.“ A Bécsi codexben és Kinizsyné imakönyvében mintha ikes ige volna : *méltólik*.

MÉLTÓLAG, (mél-t-ó-lag) ih. Valakinek érdemeihez mérve ; illő módon.

MÉLTÓLKODIK, (mél-t-ó-ol-kod-ik) k. m. *méltólkod-tam, —tál, —ott*. Némely régieknél, pl. Kinizsyné imakönyvében am. méltól ; l. ezt.

MÉLTÓLTAT, (mél-t-ó-ol-tat) mivelt. Elavult ige, am. a mai méltóztat, azaz méltat, érdemeinél fogva, vagy kegyelemből valamire juttat. L. MÉLTÓZTAT.

MÉLTÓLTATIK, (mél-tó-ol-tat-ik) elavult k. A Góry-codexben 48. l. *Hogy méltóltatnék nekie meg jelönteni*, ugyan azt jelenti, mit a mai divatos *méltóztatik*. A Nádor-codexben azt is teszi : méltó legyen. „Igaz hitbe méltóltassék temiattad (teáltalad) meg erösülni.“ V. ö. MÉLTÓL.

MÉLTÓSÁG, (mél-t-ó-ság) fn. tt. *méltóság-ot*, harm. szr. —*a*. Általán, a tiszteletet követelő érdemnek nagysága, sokasága, fensége. Ide tartoznak mindazon külső jelek és tulajdonságok, melyek a magasabb nemü érdemnek kitüntető bélyegei. *Az erénynek, önmegtagadásnak, feláldozásnak méltósága előtt meghajolni. E nagy férfiu arczán, s minden léptén, nyomán bizonyos méltóság ömlik el. Méltósággal teljes magatartás.* Különösen jelenti az embernek az oktalan állatok fölötti lényegét. *Emberi méltóság. Az emberi észnek méltósága.* Polgári és társadalmi viszonyban am. magas rang, mely különös tiszteletet igényel. *Világi, egyházi méltóság. Fő méltóságra jutni, emelkedni. Akármely dicsőséges méltóság üdővel megvénül.* (Km.) Második, és harmadik személyben mint rangczim használtatik oly egyének irányában, kiket a *méltóságos* nevezet megillet. *Méltóságod alázatos szolgája. Kérem Méltóságtokat. Ő méltósága, a megyei főispán. A megyei püspök ő méltósága. Nagy* melléknévvel összekötve : *nagyméltóságu* a belső titkos tanácsosok czíme (excellentissimus) ; *fő* melléknévvel pedig : *főméltóságu* a nem uralkodó házból való herczegek czíme (celsissimus). V. ö. MÉLTÓSÁGOS.

MÉLTÓSÁGOL, (mél-t-ó-ság-ol) áth. m. *méltóságol-t*. Valakit ‚méltóságos‘ czímmel illet vagy tisztel.

MÉLTÓSÁGOS, (mél-t-ó-ság-os) mn. tt. *méltóságos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Általán, méltósággal biró, ki belérdemeinél fogva, mint mások fölött levő vagy fenséges külsejénél fogva bizonyos tiszteletre gerjeszt. *Méltóságos magatartásu, erkölcsü, beszédü, arcu, tekintetü férfi.* 2) Tárgyakra alkalmazva am. nagyszerü, fenséges, a maga nemében bámulatos, tekintélyes. *Méltóságos ó kori egyház. Méltóságos Duna.* 3) Társadalmi ért. rangczim, mely bizonyos förangu születésüeket, és hivatalnokokat illet, milyenek a) a grófok és bárók ; b) a püspökök, s némely más főpapok, pl. a pannonhegyi főapát, a jászói prépost ; c) a főispánok ; d) a cs. kir. kamarások, udvari tanácsosok, alsóbb királyi törvényszékek elnökei, Hétszemélyestábla közbirái stb.

MÉLTÓSÁGOSAN, (mél-t-ó-ság-os-an) ih. Oly módon, mely bizonyos erkölcsi méltóságra mutat ; fenségesen, nagyszerüen, tiszteletet gerjesztőleg ; pompásan, fényesen ; magas ranghoz, álláshoz illőleg. V. ö. MÉLTÓSÁGOS.

MÉLTÓSÁGOST, (mél-t-ó-ság-os-t) ih. Előfordul Kinizsyné imakönyvében : „Méltóságost engem meghalgass“, hol am. kegyesen vagy kegyelmesen ; valamint ‚méltó‘ szónál is láttuk hogy régente azt is jelentette : kegyes, kegyelmes. Alkotására nézve olyan mint *örömest, vegyest*.

MÉLTÓZTAT v. MÉLTOZTAT, (mél-tó-oz-tat) mivelt. m. *méltóztat-tam, —tál, —ott*, par. *méltóztass*. Megegyezik vele az elavult *méltóltat*, s am. valamire méltat, érdemeinél fogva, vagy kegyelemből valamire juttat, vagy fölemel valakit. *A fejedelem a jeles férfiakat különös kegyelmére méltóztatta.* Használtatik tájszokásilag rövidített *o*- val *méltoztat*.

MÉLTÓZTATIK, MÉLTOZTATIK, (mél-tó-oztat-ik) k. m. *méltóztat-tam, —tál, —ott*, par. *méltóztassál*. Kegyelemből, hajlamból, jóakaratból méltónak tartja tenni valamit. Nemesebb ért. mondatik fejedelmi, vagy fő rangu személyekről. *Ő Felsége méltóztatott bennünket magas látogatásával megörvendeztetni. Méltoztassék Nagyságod e folyamodványt elfogadni.* Udvariasságból kináló, vagy kérő ige gyanánt használtatik alsóbb rendü személyek irányában is, *tessék* helyett. Innen származhatott az ily hibás beszédmód : *méltoztassék az ür(nak) leülni*, minthogy a *tessék* tulajdonitó ragu viszonynevet vonz : *tessék önnek leülni*.

MELY, (1), (me-ly) kérdő névmás, melléknévi minőségben ; melynek közelebbi gyöke : *me ; s* rokona a kérdő *mi ?* és ennek származéka a kérdő *mily ?* A lényeges különbség a *mely* és *mily* között az, hogy ‚mely‘ *alanyra*, ‚mily‘ pedig az alany *minőségére* vonatkozik ; a ‚mely‘ azt kérdezi : *ki* vagy *mi ?* a ‚mily‘ pedig azt tudakozza : *miféle tulajdonságu ?* A ‚mely‘ kérdésnek megfelel : *ez* v. *az*, a ‚mily‘-nek : *ily* v. *oly*, vagyis, az első kérdésre az alanyt határozzuk meg, a másodikra az alanynak minőségét, tulajdonságát. A ‚mely‘-nek latinul *quis, quae, quid ?* nem egészen felel meg, mert a magyar ‚mely‘ mindig csak melléknévileg használtatik ; ‚mily‘ latinul : *qualis ?* A *mely* nagyobb határozottság okáért *ik* raggal : *melyik ?* a *mily* nyomatosabban : *milyen ?* pl. *mely városban lakol ? Melyik fürdőbe menjek a nyáron ? Mily tájék tetszik neked legjobban ? Milyen borok teremnek a budai hegyeken ?* Tájszokásilag, kivált túl a Dunán mondják : *mellyen, mellen*. Országosan is használtatik a *mely* és *mily* ugyanazon értelemben, midőn az illető tárgy tulajdonsága kitétetik, pl. *mily magas*, v. *mely magas az a fa ? Mily nagy* v. *mely nagy a Duna állása ?*

Hasonlóan egyaránt divatoznak a latin *quam* értelmében, pl. *mily* v. *mely hamar elmúlik az idö! Mily* v. *mely szépen megtanultál énekelni! Mily* v. *mely lassan foly a munka! Mily* v. *mely nagy különbség van e két testvér között! Mily* v. *mely inségre jutottunk!* E példákból látszik, hogy mindkettőben valami határozottat jelentő alapfogalom rejlik, vagyis a miségnek vagy minőségnek meghatározása forog kerdésben, s ez alapnál fogva legvalószinübb, hogy az *ly* képző nem egyéb, mint a meghatározó minőséget jelentő *u ü*, mely megfelel e kérdésre *mily* v. *minő* tulajdonságu, jegyü, bélyegü? stb., pl. fekete szemü, csonka kezü, vörös haju, réz födelü, stb. E szerént elemezve: *me-ü, mi-ü, me-v, mi-v, me-j, mi-j, me-l, mi-l, me-ly, mi-ly.* (A közdivatu *minő* öszve van vonva ebből: *minemü*). Ily hasonlat szerént lett a közelre mutató *i* gyökből *i-ü, i-v, i-j, i-l, i-ly, i-ly-en;* a távolra mutató *o* gyökből *o-u, o-v, o-j, o-l, o-ly, o-ly-an.* Ilyen a palóczoknál divatozó *au, av, eü, ev*, a köz szokásu *al, el*, helyett, pl. *auföld, auhadnagy, eüment* vagy *evment.* Igy fejlödtek ki a *ki, be* és *fe* gyökökből a *kiü, beü, feü*, végre *kil, bel, fel;* mert ezek eredeti értelemben minőséget jelentő melléknevek, pl. *kil-* v. *kül* város am. *ki-ü* város, *bel* részek am. *be-ü* részek, *fel* hadnagy am. *feü* v. öszvevonva *fő* hadnagy. Hogy *mi* a valóságos és tiszta gyök, mutatja az, hogy főnévként csak ez használtatik, midőn ragoztatása: *minek, mire, mihez, mitől, miben, miként, mikor* stb. V. ö. MILY.

MELY, (2), (me-ly, eredetére ugyanaz a kérdő ‚mely' névmással); viszszaható névmás, tt. *mely-et.* Határozott dologra vonatkozik, ellenben mai bevett szabály szerént a személyt viszszahozó: *ki*, pl. *a virág, melyet küldöttél volt, elhervadt. Ezen asztalt, melyen irok, nem adhatom oda. Szolgám, kiben oly igen bizék, megcsalt. Eltávozott már az ellenség, kitől úgy féltünk vala.* Öszve szokott tétetni mint minden visszahozó névmás az *a* mutató szócskával is: *amely, amelynek, amelyet* stb. Egyébiránt eredetére nézv v. ö. MELY, kérdő, és MI, viszszahozó névmásokat.

MELY, (3), (me-ly) határozó névmás, mely személy és dolog elébe egyaránt tétethetik, és pedig elül *a* mutató szócskával; pl. *amely ember sokat beszél, keveset tesz. Amely fiú szüleit nem tiszteli, mások iránt sem viseltetik tisztelettel. Amely dologba kaptál, azt folytasd. Amely könyvet adtál, már elolvastam.* Használtatik ezen öszvetételekben is: *bármely, akármely, némely, valamely, semely.* Elemzésére nézve l. MELY; és v. ö. KI névmást.

MÉLY, mn. tt. *mély-et.* 1) Ami bizonyos fölvett lapályhoz képest a föld középpontja felé alámegy, alányilik; ellentéte *magas, csekély, lapos, igenyes. Mély tenger, folyó, tó. Mély bánya, akna, kút, gödör, árok. Mély fekvésü vidék, völgy. Mély alapot vetni a házak. Három lábnyi mély gödröt, tiz ölnyi mély kutat ásni.* 2) Ami bizonyos külponttól meszsze bemegy, benyúlik. *Mély ház*, mely meszsze befelé nyúlik. *Mély erdő. Mély seb, mély seb. Mély távolság.* Edényekről szólva, am. magas öblü. *Mély tál, mély kád, mély válu* stb. 3) Átv. ért. ami erkölcsileg bizonyos magasságról alászáll, lebocsátkozik. *Mély tisztelet, alázat. Mély hódulat.* Kesergő indulatokra vonatkozólag am. igen elmerült, egészen leverő. *Mély bánat, mély fájdalom, mély keserv, mély sohajtás, mély érzés, mély gyász, mély szomorúság.* Mondatik álomról is, melyből fölébredni nehéz. *Mély álomba merülni. Mákony által mély álmot ereszteni valakire. Mély lélekzetet venni*, am. a mellüregnek fenekéről nehezen szini föl a levegőt. Az elme munkálatait illetőleg am. alapos, a dolgok végső okai és elvei körül járó, azokra viszszamenő. *Mély ész, mély gondolatok, mély fontolgatás, mély értelem, mély ismeretek.* Néha am. igen elrejtett, beláthatatlan. *Mély titok. Isteni mély bölcseség.* 4) Képes kifejezéssel *mély hang*, midőn azt leeresztjük, ellentéte: *magas. Mély hangon énekelni, beszélni, játszani.* Használtatik főnév gyanánt is, *mélység* helyett. *A tenger mélyére lebocsátkozni. Megmérni a kút mélyét. E folyónak mélyét megláboni nem lehet.* Mind ezen jelentésekből az tetszik ki, hogy a *mély* szóban alapfogalom az *alászállás, lefelé hajlás, menés.* Miért legvalószinübb, hogy gyöke azon *me*, melyből *megy, men* származik, és törzsöke az elavult *me-el, mél*, mintegy *menel*, azaz tovább-tovább megy, innen lett az igeneves *mélő, méle, méli*, végre *mély*, azaz menetelü, meneteles. Ily hang- és fogalomrokonság látszik a hellen βαθύς (mély), és βαίνω (megyek) között.

MÉLYED, (mély-ed) önh. m. *mélyed-tem, —tél, —ett.* Valamely mélységbe merül, mélységbe hat vagy hatol; mélyen jár, pl. a hajó; különösen használtatik átv. értelemben, pl. *gondolatokba mélyedni* am. mély gondolatokba merülni.

MÉLYEDÉK, (mély-ed-ék) fn. tt. *mélyedéket.* Valamely mély vágaték, vagy vájadék.

MÉLYEDÉS, (mély-ed-és) fn. tt. *mélyedés-t*, tb. *—ék.* 1) Mélységbe merülés, mélységbe hatás, vagy hatolás. 2) Mélyen járás, midőn hajó nemüről van szó. 3) L. MÉLYEDÉK.

MÉLYEDÉSI, (mély-ed-és-i) mn. tt. *mélyedési-t*, tb. *—ek.* Mélyedést illető, mélyedésre vonatkozó. *Mélyedési szám, mélyedési jegy*, a hajósoknál a hajó mélyedését meghatározó szám vagy jegy (Tauchungsnummer, Tauchungsziffer).

MÉLYELMÜ, (mély-elmü) ösz. mn. Kinek gondolatai a dolgok vizsgálatában, megfontolásban, okoskodásban igen elmerültek. *Mélyelmü tudós, természetbuvár, bölcsész.*

MÉLYELMÜSÉG, (mély-elmüség) ösz. fn. A gondolkozó embernek azon állapota, vagy tulajdonsága, melynél fogva gondolatai, s okoskodásai nem maradnak a tárgyak fölszinén, hanem azokat alaposan kikutatni, s megismérni törekesznek.

MÉLYEN, (mély-en) ih. Mély módon. V. ö. MÉLY. Használtatik mind azon viszonyokban, melyekben maga a *mély*, pl. *mélyen fekvő völgy, vidék. Mélyen leszállani a tenger fenekére. Mélyen behatni az erdőbe. Mélyen bevágott seb. Mélyen ásott kút. Mélyen tisztelni valakit. Mélyen bánkódni, keseregni, gyászolni.*

Mélyen elalunni. Mélyen gondolkodni, fontolgatni, okoskodni. Mélyen énekelni stb.

MÉLYESZT, (mély-eszt) áth. m. *mélyeszt-ett*, htn. —*ni* v. —*eni*. Mélységbe vagy mélyre bocsát, merít. *Hajót mélyeszteni* am. terhelés által mélyebb járatuvá tenni. Átv. ért. *gondolatokba mélyeszteni* am. mély gondolatokba meríteni vagy sülyeszteni.

MÉLYFÖLD, (mély-föld) ösz. fn. Az ország némely vidékein am. *mérföld*. Jelentésére és elemzésére nézve l. MÉRFÖLD.

MELYH, (mely-h) fn. tt. *melyh-et*, harm. szr. —*e*. A madártoll szárából kinövő pehelynemü szálak. Úgy látszik, a *pelyh* változata. V. ö. PELYH, MOLYH.

MÉLYHANG, (mély-hang) ösz. fn. Legalsóbb és legerősebb nemü férfi vagy női énekhang. Különösen, valamely több hangu ének- vagy zeneműben a legmélyebbik férfihang. (Basso). Az utóbbi névre alkalmazás azért nem felel meg a tárgynak, mert mindenik férfi vagy női énekhangnak vannak magas közép és mély fokozatai. Szerintünk *Basso*-nak *gordó* volna legjobb neve.

MELYIK, (mely-ik) kérdő névmás, tt. *melyik-et*. Fölveszi az egy birtoku többes személyragokat : *melyiknk, melyiktek, melyikök*. Élünk vele, midőn a többi közől egyet különösen meghatároztatni kérünk. *Melyik köztetek a legidősebb? Melyiktek akar velem jönni? Melyik szobába rakjam le holmimat? Melyik ruhámat vegyem ma föl?* Midőn ezen szókkal : *bár, akar, né, vala* összvetétetik, határozatlan jelentéssel bir, pl. *bármelyik utczába menjek, mindenütt sár van. Akármelyik lovamat szivesen átengedem. Némelyik azt véli, hogy ez könnyü dolog. Valamelyik közületek menjen ki a rétre. Semelyik* am. egyik sem.

MÉLYÍT, MÉLYIT, (mély-ít) áth. m. *mélyít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*eni*. Mélylyé tesz, mélyen leás, bevág, bemetsz. *Mélyíteni a kutat, hogy több vizet adjon. A vízmosások mindinkább mélyítik az árkokat.*

MÉLYÍTÉS, MÉLYITÉS, (mély-ít-és) fn. tt. *mélyítés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valamit mélyítünk. V. ö. MÉLYÍT.

MÉLYKÚT, falu Bács, puszta Fehér m.; helyr. *Mélykút-ra*, —*on*, —*ról*.

MÉLYMÉRŐ, (mély-mérő) ösz. fn. Egyik végén ólomnehezékkel ellátott zsineg, melylyel a vizek mélységét szokták mérni és meghatározni.

MÉLY-NÁDAS, falu Temes m.; helyr. —*Nádas-ra*, —*on*, —*ról*.

MÉLYREHATÓ, (mélyre-ható) ösz. mn. A dolog mélyét, alapját fürkésző, értő.

MÉLYSÉG, (mély-ség) fn. tt. *mélység-et*, harm. szr. —*e*. 1) Bizonyos tárgynak, nevezetesen helynek tulajdonsága, melynél fogva mélynek mondatik, valamint ezen tulajdonságnak mértéke és foka. *Tengernek, tónak folyónak mélysége. Völgynek, kútnak, ároknak, aknának, bányának mélysége. Négy lábnyi, hüsz ölnyi mélység. Megmérni a tenger mélységét.* 2) Átv. ért. *érzelem, bánat, fájdalom mélysége*, am. szivnek fenekéig lehaló ereje. *Álom mélysége. Észnek, gondolatnak mélysége*, am. a dolgok alapjáig, végső elvéig menő tulajdonsága. *Isteni bölcseség, titkok mélysége*, am. elrejtett, beláthatatlan állapota. Szorosb ért. jelenti a vistömegnek oly helyét, mely különösen alantabb fekszik. (Abyssus).

MÉLYSÉGÉS, (mély-ség-és) mn. tt. *mélységes-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Fokozva nem használtatik, mert már magában igen mélyet jelent. *Mélységes tenger. Mélységes pokol feneke.* „Mindenem alászáll a mélységes pokolba." (Káldi. Jób 17. 16.). V. ö. MÉLY, MÉLYSÉG.

MÉLYTISZTELETŰ, (mély-tiszteletü) ösz. mn. Ki megérdemli, hogy mély tisztelettel viseltessünk iránta. *Mélytiszteletü férfi, hazafi.* Használtatik udvarias szólító czimül is : *Mélytiszteletü úr!* v. *uram!*

MÉLYÚT, (mély-út) ösz. fn. Völgyi út a kétfelül emelkedő, s egymást közelérő hegyek, halmok, vagy partok között. A hegyek és halmok közt kivölgyelt utat Győr vidékén különösen *horog*-nak is nevezik, minthogy rendesen görbe hajlásu szokott lenni, pl. Pannonhegye körül : *bádi horog, écsi horog.*

MÉLYZET, (mély-ez-et) fn. tt. *mélyzet-et*, harm. szr. —*e*. Mesterségesen csinált, vájt, ásott, vésett stb. mélység, befelé nyilás. *Bánya, akna, alagút mélyzete. Válu mélyzete.*

MEN, (1), elvont törzse a régies *mend, menden* (mai divat szerént : *mind, minden*) szóknak és származékaiknak. L. MIND alatt.

MEN, (2), l. MEGY, ige.

MÉN, (1), l. MEGY, ige.

MÉN, (2), fn. tt. *mén-t*, v. —*et*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e* v. —*je*. Hím ló, vagy szamár, ép, hiánytalan állapotban, alsóbb nyelven : *monyas*, v. *csödör*. Ha különösen tenyésztésre használtatik : *hágó mén*. Költői nyelven jelent általán paripát. *Szilaj méneken száguldozó vitézek.*

„Bár miként kiáltoz, hő ne! hő ne!
Húzza őt a csepegőbe méne."

Cz. Remete Péter.

Mi e szó elemzését illeti, valamint monyas a *mony*, csödör a *cső*, (csév, csék) gyöktől, mint ezen hímállat lényeges jegyeitől vette nevét; valószinüen a *mén* szóban is oly minőség alapfogalma rejlik, mely a hímállat tulajdona. Véleményünk szerént gyöke azon *me*, melyből a *megy*, és *men* származnak. A *me* oly tiszta gyök, mint a *tesz, vesz, lesz* igékben a *te, ve, le*, mint a *me-het* származékából kitünik. A *me* gyökből keletkezett az igeneves *meő* v. *mee*, összevonva *mé*, mint *veő, vő, vé; neő, nő, né; fe, feő, fő, fé*, az *n* pedig kifejlett hang, mint *né*-ből lett *nén*, *té*-ből lett *tén*, pl. *ténféreg*, így lett az *eleve* eleven, *mereve* mereven, *halava* halavan halavány, *ő* ön, *é* én (ego), *kékény*, s több mások. E szerént mén am. menő, (kanczára menő), hágó, mely utóbbi szó ez értelemben szintén divatozik. Ezen alapfogalomban rokon hozzá

a kúton levő *mén* v. *mény*, vagyis azon rúd, mely a kútágas hátára fektetve fölnyúlik, fölmegy. Innen lehet megfejteni a *Ménfő* előhegy nevét is Győrvármegyében, mely épen ott fekszik, hol a Bakonyság legkülsőbb foka kezdődik, tehát azon szeliden emelkedő halom, mely kezdetét teszi a bakonyi oromzatnak az úgynevezett magyarországi kisebb sikság felül. Valamint tehát a vizeknél a *fő* azok eredetét, kezdetét teszi, pl. Tapolczafő, Sárfő, hasonlóan Ménfő, am. a *menetel kezdete, eleje* a Bakonyság felé. A *mén* megvan az *ostormén* nevü cserjét jelentő szóban is, melynek veszszöji ostornyélhez hasonló sudaruak, miszerént a *nyél* v. *nyel* és *mén* v. *mény* rokonértelmüek, mert amaz gyöke a meglágyított *né* v. *ne* mely növést, fölfelé sarjadzást jelent, milyen a falevél, a gyümölcs nyele, és a kukoriczanyél, sőt a szerszámok nyele is hasonlat szerént úgy tekintetik mintha az illető szerszám kinövése volna.

MÉNBÉR, (mén-bér) ösz. fn. Bér, melyet a méntől fizetnek, midőn valamely kanczát megháj, valamint a hágó bikától fizetett díjat *bikapénz*-nek nevezik.

MÉNCS, fn. tt. *méncs-ét*. l. MÉCS.

MÉNCSÉRÉDIK, (méncs-ér-éd-ik) k. m. *méncseréd-ett*. Mondják szemekről, melyek a sok ivás vagy sirás következtében *mécs* (méncs) gyanánt kiveresednek, vagy ferdén pislognak. *Ha valami nem tetszik neki, mindjárt elméncseredik*, mondják az elkényesült anyás gyermekről, aki ha kedvét be nem töltik, mindjárt mérgesen sír, és száját elvonva rút képet csinál. (Kriza J).

MENCSHELY, falu Veszprém m.; helyr. *Mencshely-re, —én, —ről.*

MÉNCSIKÓ, (mén-csikó) ösz. fn. Csődör csikó, hím csikó, melyet ki nem heréltek. A nőstény neve: *kanczacsikó*.

MEND, MENDEN, régiesen a mai *mind, minden* értelmében: „És *mend* paradizumben valov gyimölcsöktől monda neki élnie.“ „Nem heon (= csupán) magának, gye *mend* fajának halálot evék.“ Régi halotti beszéd. „Meghírhevék *mend* a földön.“ „*Menden* ország önnön benne megoszlatott, megpusztóltatik.“ Münch. cod. E szóban azon éles *e* rejlik, mely némely szavainkban *i*-vel cserélődik fel, mint: *geleszta giliszta, szeget sziget* stb., l. Második Köt. 6. l. Eredetére nézve lásd: MIND.

MENDE, falu Pest m.; helyr. *Mendé-re, —n, —ről.*

MENDÉGEL, (men-ed-ég-el) gyakorl. önh. m. *mendégel-t*. Folytonosan, de kényelmes, nem sietős léptekkel megyen. A mesés elbeszélésekben nagy divata van. *Mentek, mentek, mendegeltek*. Ez igében kétszeres gyakorlati képző létezik, ú. m. az *ég* és *el*; hogy e második is bir folytonos, vagy gyakorlatos értelemmel, tanusítják a tépdel, szegdel, szeldel, járdal, furdal, fuval, ömöl stb. igék. Tájdivatosan: *mendégél*.

MENDEMONDA, (mende-monda) ikerített fn., milyenek száma nyelvünkben igen nagy. Ragokat csak a második vesz föl: *mendemondát, mendemondák* stb. Alaptalan, szájról szájra adott vak hir, haszontalan mesebeszéd. *Nem kell minden mendemondának hitelt adni. Piacsi, fonóhási mendemonda. Es csak mendemonda.* Ilyféle értelemben használtatik a *temondád*, és *temondádság*. Alsóbb nemei: *licsilocsi; tricsitracsi, teretura, terefere*. Ily alkotásuak: *hetlakotla, cselecsala, kelakóla, genyegunya, retyerutya* stb.

MENDŐ, a Góry-codexben *meddő* (am. terméketlen) helyett áll: „Más feleséget hoza és ez mendü len.“ Az *n* csak közbeszuródott, mint úgyanezen codexben ‚maradjon‘ helyett marangyon‘ áll.

MENE, MENI, régies irásmód szerént ezek helyett: *mennyi, és mihelyt*.

MENEDÉK, (men-ed-ék) fn. tt. *menedék-ét*, harm. szr. —*e*. 1) Állapot, melyben az van, ki bizonyos bajtól, veszélytől eltávozott, továbbá azon hely, hová valaki a bajtól, veszélytől távozva elvonult, és ahol biztosan van. *Üldözői előtt nincs sehol menedéke. Hol keressek menedéket ily veszélyben? Biztos menedéket találni. A vadon erdők sürüjében keresni menedéket.* Innen átv. ért. jelent oly irományt, mely valakit bizonyos kötelezettségtől felold, szabaddá tesz, milyen pl. a kifizetett adósságról adott nyugtatvány, melyet a régiek *menedéklevél*-nek is neveztek; jelent továbbá oly irományt, mely bizonyos helyre utazónak hiteles biztositékot ad, hogy semmi bántalma nem leszen, némely régieknél, mint Heltainál *glitlevél* a német *Geleitsbrief* után. 2) Hágó, vagy is magasabb helyre vezető út, melyen fölmenni kényelmesen, innen *menedékes* am. meneteles. E második jelentésből világ hogy gyöke a tovább haladást tevő *men;* de ugyanezen értelem és gyök rejlik az első pont alatti menedékben is, mert bizonyos baj ellen menedéket keresni, am. attól elmenni akarni, és menedéklevelet (nyugtát) adni valakinek am. a kötelezettet feloldani, s mintegy szabad menetelt engedni neki; *menedéklevéllel utazni*, am. szabadon menve. Elemezve: *men-ed-ék* az elavult *mened* törzsöktől, mint a marad, halad, enged, töred, szöved stb. önható vagy elvont törzsöktől: *maradék, haladék, engedék* (eny), *töredék, szövedék* stb. V. ö. MENT, MENTSÉG.

MENEDÉKÉS, (men-ed-ék-és) mn. tt. *menedékés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Amin fölmenni nem nehéz, meneteles; ellentéte: *meredek*. Különben a *menedékes* és *lejtős* egy viszonyban vannak, mert ami menedékes a fölmenőnek, ugyanaz lejtős a lemenőre nézve. *Menedékes hegyoldal. Menedékes mélyut, hágó, lépcső.*

MENEDÉKÉSEN, (men-ed-ék-és-en) ih. Kényelmesen hajolva fölfelé. Viszonyban áll vele: *lejtősen. Menedékesen fölvezető, és lejtősen alászálló hegyi út.* V. ö. MENEDÉK, MENEDÉKÉS.

MENEDÉKÉSSÉG, (men-ed-ék-és-ség) fn. tt. *menedékésség-et*, harm. szr. —*e*. Az emelkedett helynek tulajdonsága, vagy állapota, melynél fogva kényelmesen lehet rajta fölmenni. Viszonyban van vele a lefelé menésre vonatkozó *lejtősség*.

MENEDÉKGÖDÖR, (menedék-gödör) ösz. fn. Gödör, vagy lik, hová az üldözőbe vett vadak, nevezetesen rókák menekülni, és elbujni szoktak.

MENEDÉKHELY, (menedék-hely) ösz. fn. Széles ért. minden hely, hová az üldözött ember, vagy vad elbuvik üldözői elől. Szorosb ért. törvény vagy szokás által szentesített hely, hol az oda menekvő üldözött emberek a bántalom ellen biztosítva vannak. Ily menedék helyeket tűzött ki Mózses bizonyos büntettesek számára, az üldözők boszuja ellen. A régi hellen és római korban, sőt a keresztény világban is léteztek ily sérthetlen menedékhelyek. (Asylum).

MENEDÉKIRAT, (menedék-irat) l. MENEDÉKLEVÉL.

MENEDÉKLEVÉL, (menedék-levél) ösz. fn. 1) A régieknél és Szabó Dávidnál is nyugtatvány, mely által valaki az adóssági, tartozási kötelességtől stb. fölmentetik. 2) Szabad útlevél, mely a járókelőt bántalom ellen biztositja, s engedelmet ad neki bizonyos helyre vagy helyekre menni, és ott tartózkodni. V. ö. MENEDÉK.

MENEKÉDÉS, (men-ek-éd-és) fn. tt. *menekédés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Némi szenvedő állapottal párosult cselekvés, illetőleg törekedés, mid[ő]n valaki bizonyos bajtól, veszélytől, üldözéstől megszabadulni iparkodik. V. ö. MENEKÉDIK.

MENEKÉDET, (men-ek-éd-et) fn. tt. *menekédetet*. A Tatrosi codexben ar[a]. mentség.

MENEKÉDIK, (men-ek-éd-ik) k. m. *menekédtem, —tél, —ik*. Bizonyos bajtól, veszélytől, üldözéstől stb. szabadulást keresve eltávolodik, eliparkodik. Minthogy ezen ige a *honnan?* és *mitől? kitől?* továbbá a *hova?* kérdésekkel áll viszonyban: innen egyfelül távolító és leható vagy kiható, másfelül közelítő vagy felható és beható ragu viszonyneveket vonz, pl. *ellenségeitől jó barátihoz menekedik. Budáról Bécsbe, a honból idegen országba menekedni.* Átv. ért. bizonyos tehertől, kötelezettségtől, ügytől, betegségtől stb. szabaddá lesz. *Adóságtól, kelletlen hivataltól, szolgálattól megmenekedni. Rögzött, és elüdült fejfájásomtól nem vagyok képes menekedni.*

MENEKSZIK, (men-ek-esz-ik) k. Rendhagyó ige, minthogy ily alakban csak a jelentő mód jelen idejében ragoztatik, többire nézve a *menekédik* áll helyébe. A *menekvő* igenév, és *menekvés* fn. sajátságos származásuak. Hasonló tulajdonságuak a *cselekszik, törekszik,* több másokkal együtt. L. MENEKÉDIK.

MENEKÜL, v. MENEKÜL, (men-ek-ül) önh. m. *menekült*. L. MENEKÉDIK.

MENEKÜLÉS, v. MENEKÜLÉS, (men-ek-ülés) fn. tt. *menekülés-t*, tb. *—ék*. L. MENEKVÉS.

MENEKVÉS, (men-ek-v-és) fn. tt. *menekvés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Hasonló alkotásuak: *cselekvés, törekvés, nyugvás, fekvés, alvás, evés, ivás*, és több mások, melyeknek törzsökeiből az *sz* képző elmarad, és pedig vagy minden pótlék nélkül, mint a régieknél *alás, fekés, nyugás; alvás, fekvés, nyugvás* helyett, vagy *v* által helyettesítve, mint föntebb. Értelmére nézve l. MENEKÉDÉS.

MENÉL, (men-él) gyakor. önh. m. *menél-t*. Molnár A. szótárában fordúl elé, ezen értelemben: mendegél, járkál. Élt vele Pázmán, Kalauzában, sőt maiglan élnek vele a palóczok. Egyébiránt az ily végzetü, s gyakorlatot jelentő igék eredetileg rövidek, mint mendegel, járdogal, futosgal, keresgel; tehát amaz is *menel*, mely csak egyszerü gyakorlatot jelent, midőn a *mendégel* igében kétszeresen fordúl elé, t. i. az *ég* és *el* képzőkben. Hasonló alkatú a *járál* ige is, mely a Tisza mellékén van szokásban.

MENÉS, (men-és) fn. tt. *menés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Azon folytonos mozgás, melyet a lábain haladó állat helyről helyre tesz. Fölveszi mind azon igekötőket, melyeket a törzsige *men*, pl. *kimenés, bemenés, fölmenés, lemenés, elmenés, átmenés, szétmenés, összemenés* stb. öszvetéve: *férjhezmenés, hazamenés, hasmenés, szembemenés. Menésre sürgetni, bistatni, menésben akadályozni valakit.* Jelent bizonyos czélul kitűzött utat is. *Még egy menésem van, melyet el kell végeznem.* V. ö. MEGY és JÁRÁS.

MÉNÉS, (mén-és) fn. tt. *ménés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Szoros ért. szaporításra szánt, igátlan kanczákból álló, s egy vagy több hágó ménnel ellátott lónyáj. *Császári, királyi, bábolnai, mezőhegyesi, urodalmi ménesek. Ménesből kifogni a csikót.* Azon kerített hely a szabadban, hová a ménest időnként behajtják, *karám*, vagy *akol*. Ki a ménest őrzi, *csikós*. Szélesb ért. valamely községnek együtt legelő lovaiból álló nyáj. *A heverő lovakat kihajtani a ménesre.* A népmesékben holmi tündér ménesekről gyakran fordul elé szó, melyekben rendesen a legkóczosabbik a valódi tátos. A vasorru bábának rézménese van, mely nem egyéb, mint lovakká alakult saját leányai, stb.

MÉNES, falu Arad m.; erdélyi falu Maros sz.; helyr. *Ménes-re, —én, —ről.*

MÉNESÁG, erdélyi falu Csik sz.; helyr. *Méneság-ra, —on, —ról.*

MÉNESÁG-ÚJFALU, erdélyi falu Csik sz.; helyr. *Ujfalu-ba, —ban, —ból.*

MÉNÉSMESTER, (ménés-mester) ösz. fn. Az urodalmi nagyobb méneseknél felügyelő, ki a ménessel bánó személyzetnek parancsol.

MÉNÉSSZOLGA, (ménés-szolga) ösz. fn. Széles ért. mind azon személyek, kik a ménessel közvetlenül bánnak, azt legeltetik, őrizik stb. különösen: csikósbojtár.

MENESZT, (men-esz-t) áth. m. *menesst-ett*, htn. *—ni* v. *—eni*. Új szó, a *men* igéből, s am. valakit küld, hogy menjen valahova; menni parancsol, bocsát. Mondják a felsőbbségek rendeletéről is: *rendeletet menesztni.* A Bécsi codexben levő *meneszlek* („és meneszlek tégedet — sponsabo te — en magamnak örökké") úgy látszik, hogy a *t* kihagytával am. *menesztlek*; de lehet *menyezlek* is; V. ö. MENYEZ.

MENET, (men-et) fn. tt. *menet-et*, harm. szr. —*e*. Menés, elvont és végrehajtott állapotban véve. A menés inkább folytatásban levő, be nem végzett haladást jelent, a menet pedig azon tettet fejezi ki, mely a menés eredménye. Ily viszony van az *irás* és *irat*, *mivelkedés* és *mivelkedet*, stb. között, pl. *haza menéskor találkoztam barátommal* am. azon idő alatt, midőn haza menék. *Hazamenetkor senkit sem leltem a hásban* am. midőn már honn voltam, tehát menésemet bevégeztem. Egyébiránt a nyelvszokás ily szabatosságra nem mindig ügyel. Vétetik határozóként is, mely esetben a *midőn* v. *mikor* kapcsolóval feloldható, pl. *hazamenet megáztam* am. midőn haza mentem. *Menet jövet senkit sem láttam*, am. mikor mentem és jöttem. Ezen értelmezésből az tünik ki, hogy itt a *menet* igazán részesülő *menett*, milyen a régi nyelvben divatozott, és pedig ragos állapotban is, pl. a Tatrosi bibliában : „És látá satanast, mennyből *lehullatta*" „Jézus azért, hogy látá öt *siratta*; „"Úr mikor láttunk tégedet *éhezetted*, és etettünk tégedet, *szomjazattad*, és veneréket adtunk teneked stb. E szerént divatozik ma is: *mentemben, mentedben mentében;* régiesen volna, menettem menetted, menette. *És így menet jövet megáztam*, am. menett jövett, v. ment jött (midőn mentem jöttem) megáztam.

MENÉT, l. MENYÉT.

MENETEL, (men-et-el) fn. tt. *menetel-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Körülbelül am. menet; az *el* vagy csupa kihangzó toldalék, vagy bizonyos belterjet és nyomatékot kölcsönöz az alaptörzsöknek. Ilyenek : vit *vitel*, hit *hitel*, vét *vétel*, tét *tétel*, hivat *hivatal*, rovat *rovatal*, s némely mások. Fölveszi a törzsigével járni szokott igekötőket, mint : *be*menetel, *ki*menetel, *föl*menetel, *le*menetel, *el*menetel, *vissza*menetel. V. ö. MENET.

MENETELÉS, (men-et-el-és) mn. tt. *menetelés-t*, v. *et*, tb. —*ek*. Mire nem nehéz fölmenni, nem igen meredek, máskép *menedékes*. Viszonyban áll vele a *lejtős*. *Meneteles hegyi út, lépcső*.

MENETJEGY, (menet-jegy) ösz. fn. l. MENETLEVÉL.

MENETLEVÉL, (menet-levél) ösz. fn. Utazónak az illető rendőrség által adott kisebb levél, melynél fogva bizonyos időre és helyre szabad elmennie. (Passirzettel). Különbözik töle az *útlevél*, mely az utas személyének körülményes leirását adja, s több időre és helyre szól.

MÉNÉZ, (mén-éz) önh. m. *ménéz-ett*, v. *ménzett*. par. —*z*. A kanczáról mondják, midőn mén után sárlik.

MÉNFŐ, puszta Győr m.; helyr. *Ménfő-re*, —*n*, —*ről*.

MENGUSZFALU, helység Szepes m. hely. *Menguszfalu-ba*, —*ban*, —*ból*.

MENGYÉN, (men-gy-én). Némely tiszai vidékeken am. a szokottabb *megy* v. *megyén*.

MÉNHÁRD, mváros Szepes m. helyr. *Ménhárd-ra*, —*on*, —*ról*.

MENHELY, (men-hely) ösz. fn. l. MENEDÉKHELY.

MENÍT, (men-ít) áth. m. *menít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*eni*. Valamely tagnak csuklóját rendes helyzetéből kimozdítja, máskép : *kiszamít*. Lágyítva : *menyít*. Jobbára *ki* igekötővel használjuk. *Félre lépvén bokában kimenítette a lábát*. Gyöke a helyből mozgást jelentő *men*, s am. menővé tesz, régiesen mondanók : *menö-t*, v. *mené-t*, v. *menejt*.

MENKŐ, tájdivatosan am. *mennykö*; l. ezt.

MÉNLÓ, (mén-ló) ösz. fn. l. MÉN, (2).

MENNÉL, (men-nél) ksz. melynek a viszonymondatban megfelel az *annál*, tehát kapcsoló ereje van. *Mennél kisebb, annál frisebb, mennél hoszszabb, annál roszabb.* (Km.). *Mennél többször olvasom e könyvet, annál inkább tetszik. Mennél korábban, annál jobb.* Ugyanezen értelemben használtatik a *minél* is pl. *minél előbb, annál jobb. Minél vénebb, annál gonoszabb.* E példákból kitetszik, hogy első része *mely* szó, ehez a *nél* rag járulván lesz *melynél* s az *ly* hasonúlván : *men-nél*, mint *mi*-ből *mi-nél* rokon értelmü szó. V. ö. MELY, kérdő névmás. Midőn önállólag, viszonymondatos *annál* nélkül használtatik, akkor valószinüleg öszve van húzva a *mendnél*, azaz *mindnél* szóból s *méntöl (mindtöl)* szóval fölcserélhető, pl. *Mennél előbb ott légy* am. mindnél előbb. *Mennél hamarabb végezd munkádat* am. mindnél hamarabb, (omnium citissime). *Iparkodjál mennél jobban felelni* am. mindnél jobban. A *mind* t. i. régiesen *ménd*, honnan *mentől* azaz *mendtől* is származik, pl. *mentől jobb* am. mendtől jobb, mindennél jobb, *mentöl hamarabb* am. mendtől hamarabb, mindennél hamarabb. A Müncheni codexben : *mentől gonoszb*, pessimus; *mentől utolbszer* novissime, *mentöl nagyobb*, maximus, v. ö. MENTŐL. Hogy a *mennél*, annyi mint az öszvehuzott *melynél*, azért valószinü, mert az *ly* a *nyi* rag előtt is átalakul ebben : *mennyi* = mely-nyi.

MENNY, fn. tt. *menny-et*. A többes *mennyek* vagy a latin *coeli* szerént képeztetett, vagy talán nem más, mint a régies *menny-ég, mennyeg*, s a véghangot megkeményítve : *mennyek*. Köz szokás szerént majdnem egy értelemben vétetik az *ég* főnévvel, honnan *mennydörgés*, és *égdörgés* egyet jelentenek. Szabatosabban ‚ég' alatt azon tér értetik, mely kivált derült időben magas kéklő boltozat gyanánt a föld fölött kiterülni, s köröskörül erre lehajlani látszik, s mely a földdel együtt véve a köz szójárás szerént a mindenségnek öszvegét teszi, innen az ily mondatok : *Égre földre esküszik*, azaz mindenre. *Sem eget sem földet nem lát*, am semmit sem. *Az ég alatt a föld szinén, nincsen olyan árva, mint én.* (Népd.). Néha ellentétül használtatnak, pl. *különbözenek egymástól, mint ég és föld, mintha égből pottyant volna alá*, stb. Az ég tehát magában foglalja mind azt, mi a föld körén kivül létezik, nevezetesen, mennyire fölöttünk

lenni látszik. A ‚menny' szükebb jelentésü, különösen az égnek amaz elrejtettebb, magasabb része, melyet nem látunk, s melyben csaknem minden isteni tanok szerént a felsőbb szellemi lények, s a megholtak üdvözült lelkei laknak. Innen: az imádkozó magyar nem mondja: Mi atyánk ki vagy *egekben*, hanem *mennyekben. Az Isten mennyben lakik. Krisztus méne mennyekbe, s onnan lesz eljövendő. Mária mennybemenetele. Az idvezültek lelkei mennybe mennek. Mennyei öröm, boldogság.* E tekintetben nyelvünk szabatosabb más nyelveknél, melyekben az *ég* és *menny* ugyanazon szóval neveztetnek, mint a latinban *coelum*, a németben *Himmel*, a szlávban *nebo*. Kitetszik ebből, hogy a legujabb korbeli *egély* religio helyett nem szerencsés alkotásu, mert a hitvallási tanok a menynyel vannak szoros viszonyban, s helyesebb volna talán az *idvély*, v. *idveny*, mert minden hitvallás végczélja az *idv*, és *idvezités*. A Tasi Gáspárnál és Komjátinál előforduló *menny-ég* is oda mutat, hogy a menny az égnek csak egyik része, és pedig a szellemek magasabb lakhelye.

A menny a régi halotti beszédben *munhi*, azaz *mönhi*, a parszi vagy régibb persa nyelven: *mainho*. Révai szerént Ant. Lit. Hung. 286. l. szintén hasonló hozzá a lapp *muenje*, és Klaproth szótára szerént a mordwin-finn *mänen*, a wotják *inmyn*, a megfordított wogul *numma*, és szamojed *num*. Véleményünkkel a *menny* szó vagy a *fenn*, tájdivatosan *fenny* (= fenni) szó módosulata, az *f* ajakhang *m* szintén ajakhanggá változván, (v. ö. F betü); vagy pedig gyöke azon *men*, mely különösen emelkedést, magasra hágást is jelent, mint a *meneteles, menedékes, mén, mény* származékai mutatják, (v. ö. MÉN, 2); s e gyökből lett a részesülő: *menő, mene, meni*, lágyitva: *menye, menyi*, mint menül, menyül. Az első vélemény hihetőbb. Hogy minden esetre a ‚magas' értelme rejlik benne, megtetszik a ‚mennyég' öszvetett szóból, mely ellentétben áll a ‚levegőég' szóval, emez a légköri, amaz pedig a fensőbb eget jelentvén. Bibliai nyelven is *magasságbeli* am. mennyei. Valaminek *mennyezete* am. legmagasabb föle, teteje. ‚Menyő' vagy nyomatékosan: ‚mennyő' vagy ‚mennye', alakját fentartotta a *menyei* v. *mennyei* származék, melynek törzsöke világosan *menynye*, pl. mennyei bor, mennyei eledel, mennyei kenyér. A régi halotti beszédben *munhi*, azaz *mönhi* alakot találjuk, mely, mint Révai jól vevé észre, melléknév, mint ég égi, föld földi, tehát mönhi ország am. mönnyi (vagyis mennyei) ország; s ez alakban, ha aggodalmasan ragaszkodnánk is az irásmódhoz, a *h* betühang könnyen kimagyarázható; t. i. akár *fenny* = *fenni* v. *fennü*, s az *ü v*-vé változván: *fenw* (mint van is *fenyv* törzs), akár *menö* = *mentü* = *menw* származtatás vétessék alapul, a *v h*-val könnyen fölcseréltethetett, miként magában ezen halotti beszédben is *szömtökkel* am. *szömtökvel*, de általában is tapasztalandjuk e változást, ha nyelvünk azon tulajdonságára ügyelünk, mely szerént a *v* és *h* mint rokonszervü hangok fel szoktak cseréltetni, pl. posvad pos*had*, pesved pes*hed*, purva pur*ha*, kurva csur*hó* (kurhó), suvad su*had*, sovár so*hár*, kőmives (Mátyusföldén:) kőmi*hes*, kova ko*ha* stb.

MENNYBELI, (menny-beli) ösz. mn. 1) Mennyben lakó. *Mennybeli szellemek.* Különösen mint főnév jelenti magát az Istent. *Dicsőség a magas mennybelinek.* Máskép: *magasságbeli.* 2) Szélesb ért. mennyhez tartozó, arra vonatkozó, mennyei. *Mennybeli dicsőség, örök boldogság.*

MENNYBEMENET v. —MENETEL, (mennybe-menet v. -menetel) ösz. fn. Bibliai ért. felszállás a mennybe, mint az Isten által az idvezültek számára rendelt helyre. *Krisztus mennybemenetele*, melynek innepét a magyarok áldozó csütörtöknek is nevezik. *Mária mennybemenetele*, mint innep, máskép és szokottabban: *Nagyboldogasszony napja.*

MENNYDÖRGÉS, (menny-dörgés) ösz. fn. Mintegy gördülve harsogó erős moraj a légben, mely förgeteg, zivatar, vagy köznyelven égi háboru alatt rendesen a villámlást követve hallatszik. Máskép: *égdörgés*, lágyabban: *égzengés. Mózses villámlás és mennydörgés között hirdette az Isten törvényeit. Nagy mennydörgés között lecsapott a mennykő.* Átv. ért. de nem szabatosan, igen erős moraj, pl. *ágyúk mennydörgése*; vagy igen nagy haragból fakadó hangos káromkodás, pl. *lesz mennydörgés, ha megjön a gazda.*

MENNYDÖRGŐ, (menny-dörgő) ösz. mn. Szorosan csak a lecsapó villámról, mennykőről mondják: *mennydörgő mennykő.* Szélesebb ért. mennydörgő felhő, égiháboru, förgeteg, ágyúk, lövések. Átv. igen haragosan, vagy erélyes hangon kiáltozó. *Mennydörgő szavakkal megkorholni, lehurogatni valakit.* Mint főnév am. *Jupiter tonans.*

MENNYDÖRGŐS, (menny-dörgős) ösz. mn. Valamivel nyomatékosabb kifejezés mint a *mennydörgő*, kivált a korholásban és káromkodásban. *Üssön bele a mennydörgős mennykő! Mennydörgős adta ter . . . te!* Midőn emberre alkalmaztatik am. igen szigorú, nagyon haragos, kurucz ember. *Mennydörgős ember az a pandurhadnagy.* V. ö. MILLINGÓS.

MENNYDÖRGŐSEN, (menny-dörgősen) ösz. ih. Átv. ért. igen nagy haragra fakadva, erősen kiáltozva, szigorúan. *Mennydörgősen leszidni valakit. Mennydörgősen káromkodni.*

MENNYDÖRÖG, (menny-dörög) ösz. gyak. önh. 1) A villanynyal terhelt felhő erős, harsány, s mintegy a légben végig gördülő morajjal hangzik. *Nagy az égi háboru, folyvást villámlik, és mennydörög.* 2) Átv. ért. mennydörögnek az elsütött ágyúk, pattantyúk; mennydörögnek a magasról legördülő, vagy löporral fölvetett sziklák. 3) Emberre alkalmazva am. erős, kemény, harsány hangon, haragosan, vagy igen erélyes fenyegető szóval kiáltoz.

„Szebb, oh szebb, a nép véneinek sorában
Hatalmas szózattal mennydörgeni."

Kazinczy Ferencz.

Ez értelemben tárgyesetes viszonynévvel is használtatik, pl. *átkokat mennydörögni a hasadrulókra. Vészt és halált mennydörögve neki rohanni az ellenségnek.*

MENNYE, (menny-e) elavult főnév, mely a *mennyei* melléknévben ma is él, s am. az egyszerü *menny*. Azon szók osztályába tartozik, melyek különböző szójárásokban a véghangzót majd elvetik, majd hangoztatják, mint any anya, ap apa, aty atya, nén néne, báty bátya, öcs öcse, hug huga, csév cséve, gég (gög) gége, zúz zúza, méh méhe, máj mája, stb. V. ö. MENNY.

MENNYÉG, (menny-ég) ösz. fn. Mennyország, az idvezültek hazája. Találjuk e szót többek között a Nádor-codexben, Tasinál, Komjátinál stb. Talán a többesül használt *mennyek* is nem más mint a keményebb véghanggal kiejtett mennyég, v. *mennyeg*. Ez öszvetétből egyszersmind kitünik, hogy a *menny* és *ég* nem egészen rokonszók, t. i. a mennyég alatt az égnek csak egy, még pedig legfensőbb része értetik; s a legalsóbb *levegőég*. V. ö. MENNY.

MENNYEI, (menny-e-i) mn. tt. *mennyei-t*, tb. —*ek*. 1) Mennyben lakó, mennyhez tartozó, azt illető, arra vonatkozó. *Mennyei karok. Mennyei dicsőség, öröm. Mennyei szék. Mennyei boldogság. Mennyei kenyér*, am. manna, vagy oltári szentség. *Mennyei bor*, a régiek isteni itala (nectar). 2) Égi.

„Szőke fodor felhők, hattyúi az égnek,
Úsznak vala tükrén a mennyei kéknek."

Arany.

Átv. ért. szellemi vagy érzéki nagy gyönyörűséggel járó. *Mennyei élvezet, állapot, mulatság. Karjaid között lenni mennyei öröm nekem.* Néhutt: *menyei.*

MENNYEISÉG, (menny-e-i-ség) fn. tt. *mennyeiség-et*, harm. szr. —*e*. Mennyei állapot, valamely nemesebb szellemi, lelki gyönyörnek mennyei tulajdonsága.

MENNYEZ, (menny-ez) áth. m *mennyes-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z*. Átv. ért. valamely szobának, teremnek, vagy valamely nyugvó helynek tetejébe boltozatos függönyt, mintegy mennyet csinál. *Mennyezni az úri teremeket. Mennyezni az ágyat, a királyi széket.*

MENNYEZET, (menny-ez-et) fn. tt. *mennyezet-et*, harm. szr. —*e*. 1) Az ég boltozata, mely a föld fölé emelkedni, s azt ívded alakban körülvenni látszik. 2) Szövetből készült födél az ágyon, széken, stb. *Ágy mennyezete, királyi szék mennyezete.* 3) Ilyetén födél, mely alatt bizonyos egyházi vagy polgári innepélyeken a főszemélyt vezetik. *Templomi, püspöki mennyezet. A fejedelem fényes mennyezet alatt tartotta a bemenetet.* 4) A teremnek, szobának belső födele, bevakolva, festve, vagy holmi szövetekkel díszesítve.

MENNYEZETÉL, (menny-ez-et-él) áth. l. MENNYEZ.

MENNYEZETÉS, (menny-ez-et-és) mn. tt. *mennyezetés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Mennyezettel ellátott, vagy ékesített. *Mennyezetes ágy, fejedelmi szék. Mennyezetes teremek.* V. ö. MENNYEZET.

MENNYEZÉTT, (menny-ez-étt) mn. tt. *mennyezétt-et*. Amit mennyeztek, minek mennyezete van. V. ö. MENNYEZ, MENNYEZET.

MENNYGÖRGÉS, a régieknél, pl. a Bécsi codexben am. *mennydörgés*.

MENNYGÖRGŐ, némely régieknél, pl. a Nádor-codexben e helyett: *mennydörgő*.

MENNYI, (1), (me-n-nyi v. mely-nyi) számkérdő névmás, tt. *mennyi-t*, tb. —*ek*, vagy helyette azon *en* (an) képzőt veszi föl, mely a számnevekhez szokott járulni: *mennyien* v. *mennyin*, v. tájdivatosan: *mennyen*, mint: *ketten, tízen, százan, ezeren, sokan, kevesen, számosan, néhányan*, melyek inkább csak határozók. Gyöke vagy azon *me*, melyhez legközelebb rokon a kérdő *mi*, tehát szinte kérdő jelentéssel bír, a *nyi* pedig sokaságot jelentő képző, mi szerént eredetileg *me-nyi*, vagy *me-nye*, mint többek közt a Müncheni codexben: „Menye béresek bövölködnek kenyerekkel én atyám házában!;" „Menyeszer akartam te fiaidat egybe gyöjtenem!" egyébiránt ugyanott a mai szokás szerént kettőztetve is eléjön: „Kezde prédikálni, mennyeket ő neki tött volna úr." (Quanta fecisset); vagy pedig — mivel a régiek helyesirását sem következetesnek, sem döntőnek nem tekinthetjük — az első rész már *mely* szóból módosúlt az *ly*, *ny* előtt szintén *ny*-vé hasonúlván: *mely-nyi, menynyi*. A Debreczeni Legendáskönyvben *minye*, melyben ‚mi' a törzs; tehát úgy látszik, hogy mind a két törzs *(mi* és *mely)* megállhat, melyek különben is közel rokonértelmüek. Általános jelentése: mily nagy számu? mily sok? Megfelel neki a határozatlan *annyi ennyi*, vagy bizonyos szám, vagy mérték által meghatározott valami, pl. *Mennyi pénzed van?* Annyi, hogy beérem vele egy ideig. *Mennyi árut hoztál?* Ennyit ni! *Mennyi gabonád termett?* Ezer mérő. *Mennyi adót fizetsz?* Száz forintot. Valamely sokaság kifejezésére használtatik nem kérdő mondatokban is, amidőn a mutató *a* szócskával öszve is köttethetik. *Mennyit* vagy *amennyit te adsz, annyit én is adok.* Egészen határozatlanok ezek: *amennyi annyi, mennyire annyira, mennyit annyit*, stb. Midőn a hozzá tartozó alany elhallgattatik, akkor ennek ragait fölvéve főnévmásul áll, pl. *Mennyivel termett az idén kevesebb borod, mint tavaly?* (mennyi akóval). *Mennyinek főzöm a szakács?* (mennyi embernek). *Mennyire* (mennyi földre) *megy el a gőzkocsi egy nap alatt? Mennyiért adnád oda lovadat?* (forintért). *Mennyibe került ezen új ház?* (költségbe). Midőn szorosan szám vagyon kérdésben, helyette állhat a *hány?* pl. taval *hány ember* halt meg falutokban? *Hány itcze* bort ittál meg? V. ö. HÁNY? Öszvetéve: *akarmennyi*, oly számmal, vagy mértékkel, amennyivel tetszik; *valamennyi*, oly amik, vagy akik vannak, mindnyájan; *semennyi*. Midőn két viszonyos fogalmat vagy mondatot köt öszve,

akkor is megfelel neki az *annyi*, pl. *mennyi* v. *amennyi ház, annyi szokás.* (Km.). *Mennyi* v. *amennyi a pénzed, annyi a becsületed.*

MENNYI, (2), (menny-i) régies mn. a ma szokott *mennyei* helyett: „mennyi harmattal" (rore coeli. Müncheni codex). „És adnak földi jelenségeket és mennyieket." (Bécsi codex).

MENNYIBE, (mely-nyi-be) ih. Mily sokba, mennyi pénzbe, költségbe stb. *Mennyibe került az utazásod?*

MENNYIBEN, (mely-nyi-ben) ih. Élünk vele, midőn bizonyos föltétel, mérték, vagy meghatározás mellett helybehagyunk vagy állítunk, vagy tagadunk valamit, pl. *mennyiben* vagy *amennyiben e terv műtanilag helyes, annak végrehajtását magam is ajánlom.* Különbözik tőle azon *mennyiben*, mely fő név helyett áll a mondatban, pl. *mennyiben van ezen új ház?* (mennyi költségben, pénzben). V. ö. MENNYI.

MENNYIEN, (mely-nyi-en) ih. Hányan, mily számmal? *Mennyien vagytok?* Köz szokás szerént csak személyekre vonatkozik. Máskép: *mennyin?* és *hányan?*

MENNYIFÉLE, (mennyi-féle) ösz. mn. Élünk vele, midőn azt akarjuk tudni, mily sok különbség van azok között, kik vagy mik bizonyos nem, vagy osztály alá tartoznak. *Mennyiféle szójárás van a magyar nyelvben? Mennyiféle divatot látni a kalapokban? Mennyiféle bankjegy van forgásban? Mennyiféle katonát látni egy táborban!* Máskép: *hányféle.*

MENNYIN, (mely-nyi-n) ih. 1) Hányan, mily számmal, mennyien. *Amennyin vagyunk, mind elmegyünk. Mennyin voltatok az ebédnél?* 2) Mily áron, mily drágán. *Mennyin adod azt a paripát? Mennyin vetted ezen órát?* V. ö. MENNYI. Nem kérdő mondatban fölveheti a mutató *a* szócskát is: *amennyin.*

MENNYIRE, (mely-nyi-re) ih. Mily meszszire, mily távolra. *Mennyire van még ide Pest? Nem tudom mennyire érhetünk el ma.* Vonatkozik időbeli távolságra is, pl. *mennyire kaptál szabadságot?* am. mennyi időre. *Mennyire halasztod még az adósság megfizetését?* Midőn bizonyos cselekvéssel van viszonyban, jelenti annak folytatott állapotát, vagy sikerét, eredményét. *Mennyire vagytok már az építéssel?* Nem kérdő mondatban maga elé veheti a mutató *a* szócskát is: *amennyire.* Ezen öszvetételben, *annyira mennyire* v. forditva, *mennyire annyira*, értelme: meglehetősen, türhetőleg, imígyamúgy, nagyjában, némiképen, pl. *mennyire annyira elvégeztük mezei munkánkat. Mennyire annyira csak megvolnánk.*

„Minden nap, minden nap jó borral kell élni,
Mennyire annyira, mennyire annyira meg kell részegedni."
Bordal.

MENNYISÉG, (mely-nyi-ség) fn. tt. *mennyiség-et.* Szám, vagy mérték, mely bizonyos sokaságnak megfelel, vagyis meghatározza, hány, vagy mekkora rokonnemü egységekből áll valami. *A bevétel és kiadás mennyiségét forint- és krajczárszámra fölvetni. A gyapju mennyiségét mászával, a borét akóval megmérni. Folytonos mennyiség* (quantitas continua) mely valamely testnek hoszszát, szélét, vagy mélységét jelenti. *Elszórt, elváló mennyiség* (quantitas discreta) mely egymástól elváló egységek sokaságát határozza meg, milyenek a gabona, gyümölcs stb. *A mértannak tárgya a folytonos, a számtané az elváló mennyiség.* Szélesebb, és általános ért. határozatlan sokaság. *Nagy mennyiségü áruczikkeket szállitani a vásárra. Az áruknak inkább milyenségére mint mennyiségére tekinteni.*

MENNYISÉGTAN, (mennyiség-tan) ösz. fn. Tudományos rendszer, mely a nagyságok meghatározásáról tanit (mathesis, mathematika) s két fő része van: *tiszta* és *alkalmazott mennyiségtan.* A tiszta mennyiségtannak ismét egyik része a számok nagyságáról, másik a tér nagyságáról értekezik; a határozott számok nagyságáról szóló rész különösebben: *számtan* (Arithmetica), a határozatlanokéról: *betüvetéstan* (Algebra); a tér nagyságáról szóló rész: *mértan* (Geometria).

MENNYISÉGTANI, (mennyiség-tani) ösz. mn. A mennyiségtanra vonatkozó, azt illető.

MENNYISÉGTANILAG, (mennyiség-tanilag) ösz. ih. Mennyiségtani tekintetben; mennyiségtani pontossággal (mathematice).

MENNYISÉGTUDOMÁNY, (mennyiség-tudomány) ösz. fn. L. MENNYISÉGTAN.

MENNYISZÉR, (mennyi-szér) ösz. ih. kérdés, mely sokszorozó jelentésü s am. mily sokszor? hányszor? hány izben? ugyanazon egységet hányszor ismételve? mily gyakran? *Mennyiszer áll meg a gőzhajó Pest és Bécs között? Mennyiszer voltál már Budán? Mennyiszer mondjam még, hogy hallgassatok. Mennyiszer intettem öt, de hiába.* Nem kérdő mondatban maga elé veheti a mutató *a* szócskát is: *amennyiszer.*

MENNYKŐ, (menny-kő) ösz. fn. tt. *mennykővel*, v. *mennykőt*, tb. *mennykövek.* E kifejezés betüszerént véve azt gyanittatja, hogy eredetileg nem azt jelentette, mit a latin *fulmen*, melynek különben is ‚villám' a neve, hanem a légből ritka tünemény gyanánt lehulló köveket (aërolithos). A köznép hiedelme maiglan itt-ott bizonyos fekete szinü s egy-két ökölnyi nagyságu kövekről azt tartja, hogy mennykövek. Innen köz szokás szerént, de átv. ért. így hivják a villanynyal terhelt felhőből nagy ropogással leütő, és romboló tüzet, melynek valódi költői szellemü, s az ősi hitregén alapuló neve: *Isten nyila* v. *Isten haragja.* Leginkább *üt, csap, sújt, vág* igékkel használtatik. *Leütött a mennykő. Mennykő csapja meg. Mennykő vágja meg. Üsse meg a mennykő. Tüzes, láncsos, ropogós, mennydörgős, veszett mennykő; száraz mennykő*, mely nem gyújt. Köz nyelven, kivált a haragvók szájában mint átkozódó kifejezés gyakran előfordúl. Néha azonban csak bámulásra, megütkö-

zésre, vonatkozik, pl. *mi a mennykő? Hová mennykőbe mégysz arra?* Néha am. a maga nemében erős, kemény, szilárd, különös, meglepő. *Mennykő ember az a te bátyád. Mennykő gyerek. Mennykő dolog bis-as!*

„Oh, más magyar kar mennyköve villogott
Átilla véres harczai közt."
Berzsenyi.

„Mennykő vág oda, hol lesuhint szablyája Lehelnek."
Czuczor, Augsburgi ütközet.

MENNYKŐCSAPÁS, (menny-kő-csapás) ösz. fn. Azon csapás, melyet a villanynyal terhelt felhőből ropogva lesurranó égi tűz valamely testre teszen. *Mennykőcsapástól megrepedt fák.* Képes kifejezéssel, véletlen bal esemény, mely az illetett ember egész valóját megrázza, lelki erejét, és kedélyét mintegy földre sujtja.

MENNYKŐFOGÓ, (menny-kő-fogó) ösz. fn. L. VILLÁMHÁRITÓ.

MENNYKŐÜTÉS, (menny-kő-ütés) ösz. fn. l. MENNYKŐCSAPÁS.

MENNYKÖVEZ, (menny-kövez) ösz. önh. Az ősi hitregék szerént Jupiter mennykövezett, midőn tüzes nyilait szórta az égből. Közönséges ért. mennykövez a villanynyal terhelt felhő. Átv. ért. vészszel fenyegető szavakat dörög. *Demosthenes a szószékről mennykövezett a macedoni zsarnok ellen.* Néha am. mennykő szóval átkozódik, káromkodik, s olyan mint: *adtáz, teremtettés.*

MENNYLÉG, (menny-lég) ösz. fn. Finom, vékony, tiszta lég, a földnek gőzkörén túl, mely a természettudósok véleménye szerént az égi testek közötti tért betölti. (Aether).

MENNYORSZÁG, (menny-ország) ösz. fn. Keresztény hittani ért. azon túlvilági hely, hol az üdvözültek az Istent színről színre látják, s örökké tartandó boldogságot élveznek. Ellentéte *pokol*, az örök kárhozatra átkozottak tartózkodási helye. Bibliai nyelven *paradicsom*-nak is mondatik. *Ma velem leszesz a paradicsomban*, Idvezítőnk szavai a megtért latorhoz. *Mennyországba menni. Boldogok a tiszta szivüek, mert övék a mennyország.* A latin *regnum coelorum* szerént az egyházi magyar nyelvben máskép: *mennyek országa.* Ugyan bibliai ért. jelenti az igaz hivők gyülekezetét, az anyaszentegyházat is. Ez értelemben veszi pl. Idvezítőnk, midőn így szól: „Hasonló mennyeknek országa a mustármaghoz," mely hasonlat abban áll, hogy valamint a kisded mustármagból idővel ágas, és elég magasra növekedő cserjefa leszen; hasonlóan a kevés tanítványokból álló társulat idővel nagy gyülekezetté szaporodik. Átv. ért. e földön lévő hely, vagy állapot, melyen vagy melyben igen boldogoknak érezzük magunkat. *Es valóságos mennyország.*

„Enyém a mennyország
Nem kell más boldogság." Népd.

E szót is, mint más nagyszerü kifejezéseket, a közönséges szokás gyakran csekélyebb tárgyakra is vesztegeti.

MENNYÜTÉS, (menny-ütés) ösz. fn. Némely régieknél am. mennykő-ütés. Hasonlóan, *mennyütő kő* am. mennykő. Már, úgy látszik, egészen kiment a divatból.

MENNYÜTŐKŐ, (menny-ütő-kő) ösz. fn. Némely tájbeszédben és Szabó Dávidnál is am. mennykő.

MENŐKE, (men-ő-ke) kicsiny. fn. tt. *menőkét.* Tréfásan am. menési viszketeg, midőn valakinek nincs maradása, nyugta egy helyen. *Benne van a menőke.* Élnek vele Győr vidékén, talán másutt is.

MENŐLÉPŐ, (menő-lépő) l. SZÖKŐLÉPŐ.

MENT, (1), (men-t) mn. tt. *ment-et.* Általán, valamiféle bajtól, rosztól szabad, távollevő. Különösen személyre vonatkozólag am. bizonyos bajtól, tehertől, a kedélyre viszásan ható, vagy veszélyes dologtól szabad állapotban létező. *Adótól, adóságtól mentnek lenni. Ment vagyok minden gyanutól. Ment vagy-e már a katonaságtól.* Dolgokra vonatkozva: *kártól, romlástól, vistől, tüstől, rablástól ment vagyon.* Azon körülmény, hogy e szó távolító ragu viszonyneveket vonz, nyilván oda mutat, hogy alapfogalom benne a távolodás, minél fogva gyöke a *men* ige, melynek részesülője *men-t*, tehát *büntől ment ember* am. oly ember, ki a büntől eltávozott, mintegy elment; *mentté teszlek a büntetéstől*, am. eszközlöm, hogy büntetés nélkül elmehess. Magában értetik, hogy mind ezen esetekben a *menés* fogalma átv. értelemben használtatik. V. ö. MENT, (2).

MENT, (2), (men-t) áth. m. *ment-ett*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*eni*. Valamely bajtól, veszélytől, gonosztól szabaddá tesz. *A beteget a haláltól megmenteni. Tüstől vistől megmenteni a helységet. Kimenteni valakit a veszélyből. Isten mentsen minden gonosztól.* Különösen, bizonyos vád ellen védelmez, s azt mintegy elhárítja magától. *A vádlott menti magát. A gyilkossági gyanu alól kimentette magát. Mentsd magadat, ha tudod.* Néha am. bizonyos kötelezettségtől felold, s mintegy szabadon mozogni, menni enged. *A szoros fegyelem alól fölmenteni az ifjuságot.* Ezen igében alapfogalom a *távolodás*, mert részént kiható, részént távolító ragu neveket vonz, s gyöke *men*, melyhez a tevést vagy miveltetést jelentő *t* képző járulván, lett *men-t*, azaz menővé, távolodóvá tesz, pl. *büntetéstől megment* am. eltávolít. Így képződtek a *pattan, durran, csattan, zörren* önhatókból, a *pattant, durrant, csattant, zörrent* áthatók, így az elavult *alik, omik, ömik, romik, himik, hinik* (inik) törzsökökből az *alt* (alut, olt), *omt, ömt, romt, himt, hint, hintó* (ingó, intáló kocsi) stb. Ugyan a *men* gyöktől származik a *ment* igével legrokonabb viszonyú *menedék, megmenik.*

MÉNT, (mi-ént) régies ksz. a ma divatozóbb *mint* helyett; l. ezt.

MENTA, MÉNTA, fn. tt. *mentát.* A kétfőbbhímesek seregéből és fedetlenmagvúk rendéből való

növénynem; bokrétája négy metszésü, hímszálai szerteállók, magva négy a csésze fenekén. (Mentha). Fajai: *bárzing-, zöld, kereklevelü, fodor, gyapjús, visi, czitrom-, borsos, tarlói, árokparti, csombor ménta.*

MENTE, (1), (men-t-ő) fn. tt. *mentét.* Kicsiny. *mentécske.* Sajátlagos szabásu, ámbár a divat szerént különfélekép módosítható nemzeti felső öltöny, melyet vagy felöltve, vagy mint díszruhát palástul, panyókán dolmány fölött szokás viselni. A mentének rendes kellékeihez tartozik, hogy szövött kelméből, prémzett, melegebb bélléssel ellátva, és zsinóros vagy paszomántos legyen. Különbözik a dolmánytól, mert ez nem prémes, a zsinóros ködmentől, mert ennek kelméje bőr; hasonlóan részént szabása, részént kelméje más, mint a subáé, bundáé, köpenyé, szüré stb. *Díszmente. Hosszú mente. Kurta* v. *kurucz mente,* mely csak csípöig ér. *Papi mente,* bokáig érő. *Rókás mente,* rókaprémes, rókamállal bélelt. *Kanczamente,* már a divatból kiment, elül kétfelé nyilt szabásu kurtaféle díszmente, melynek szárnya alól kis pilingáju koczperd, vagy úgy nevezett gyikleső kandikált ki. *Női mente. Huszáros mente. Közelebb az ing, mint a mente.* (Km.). *Széllel bélelt mente. Ezüst lánczos mente.*

Ha fölteszszük, mi legvalószinübb is, hogy a mentének eredeti rendeltetése a testet melegen tartani, önként azon gondolatra jövünk, hogy ezen szó a *ment* igének részesülője *mentő* t. i. ruha, öltöny, mely a testet különösen a hideg ellen menti, megóvja s a *mente* csak módosított alakja. Figyelmet érdemel, hogy a ruhanemüek és öltözékek nevei nagy részben részesülők, pl. *ó ő* végzettel, *lábravaló, nyakravaló, csákó, borító, bulázó, kötő, kendő, kezkenő, fejkötő, fülző, tiszö, övedző, czipő; a e* szintén részesülőképzővel: *suba, csuha, bunda, guba, haczuka, gatya, csizma, dóka, kucsma, kapcza, párta, pongyola, szoknya, zeke, czipe,* sőt valószinüleg utóhanggal megtoldott részesülők ezek is, *kötény* (kötő, köte) *topán, ködmen, dolmány, dókány, köpeny, kaczagány.* Ezen hasonlat alá tartoznak a lovakra való: *gyeplő, hasló, nyakló, takaró, ajasó* stb. Képzésre nézve a *mente* szóhoz hasonlók a *hintó hinta, fintó finta, osztovető* elrontva: *osztováta,* e helyett osztavete, *kendő-fendő kende-fende, sertő-pertő serte-perte, kótó-vetö kótya-vetye* stb.

A latin *mantilium, mantellum*-ból származott franczia *manteau,* spanyol *manta,* olasz *manto* és *mantello,* valamint a német *Mantel* hasonlók ugyan a magyar *menté*-hez, de amazok általán köpenyféle nyakbavetőt jelentenek.

MENTE, (2), (men-t-e) birtokragos igenév, s fölveszi a többi személyragokat is. Még *ben* raggal is toldva: *mentemben, mentedben, mentében, mentünkben* stb. körülírva: midőn mentem, mentél stb. A régieknél más raggal is: „A hova szokta vala mentét" (Nádor-codex) azaz: szokott vala menni. Ma is szokásban van: *mentére hagyni* azaz szabadon menni hagyni, magára hagyni.

MENTEGALLÉR, (mente-gallér) ösz. fn. Gallér a mentén.

MENTÉGET, (men-t-ég-et) gyak. áth. m. *mentéget-tem, —tél, —ett.* Bizonyos vádat, gyanút, bajt, terhet, kelletmetlenséget mástól vagy magától elhárítani holmi okoknál fogva iparkodik. *Még senki sem vádolja, már is mentegeti magát. Akit szeretünk, mentegetni szoktuk. Tunyaságát betegséggel mentegeti. Hiába mentegeted magadat, mert tudjuk, hogy eljöhettél volna.*

MENTÉGETÉS, (men-t-ég-et-és) fn. tt. *mentégetés-t,* tb. *—ek,* harm. szr. *—e.* Cselekvés, nyilatkozás, melynél fogva mást vagy magunkat valami ellen mentegetjük. V. ö. MENTÉGET.

MENTÉGETŐDZÉS, (men-t-eg-et-öd-öz-és) fn. l. MENTÉGETŐZÉS.

MENTÉGETŐDZIK, (men-t-ég-et-öd-öz-ik) belsz. l. MENTEGETŐZIK.

MENTÉGETŐZÉS, men-t-ég-et-ő-z-és) fn. tt. *mentégetőzés-t,* tb. *—ek,* harm. szr. *—e.* Körülményesebb, és hoszszasabb nyilatkozás, szabadkozás, mely által valaki mentegeti magát. V. ö. MENTEGETŐZIK.

MENTÉGETŐZIK, (men-t-ég-et-ő-z-ik) belsz. m. *mentegetőz-tem, —tél, —ött,* par. *—sél.* Mindenféle keresett okokkal, és ürügyökkel valamely vád, gyanú, vagy teher ellen mentegeti magát, szabadkozik. Ez igében kétszeres gyakorlat rejlik, s különbözik tőle az egyszerü gyakorlatos *menteget,* mely azonfelül átható is.

MENTEGOMB, (mente-gomb) ösz. fn. Különféle anyagú és alakú gombok, milyeneket a mentéken viselnek. *Arany, ezüst, aczél, selyem mentegomb. Tojásdad, gömbölyü, lapos mentegomb.*

MENTEKÉZÉS, (men-t-e-kéz-és) fn. tt. *mentekézés-t,* tb. *—ek,* harm. sz. *—e.* Működés, mely által valaki bizonyos vádtól, gyanutól, tehertől, bajtól stb. mentté leszen. V. ö. MENTEKÉZIK.

MENTEKÉZIK, (men-t-e-kéz-ik) k. m. *mentekéz-tem, —tél, —ett,* par. *—sél.* Bizonyos vádtól, gyanutól, tehertől, bajtól *szabadkozik,* szabaddá teszi magát. *Hála Istennek, kimentekeztem a vád alól.* Szakasztott oly alkotásu, mint a *bontakozik.* Különbözik tőle a mentegetődzik, mert ez csak törekvést jelent a megszabadulásra, ellenben aki mentekezik, az valósággal megszabadúl, mint ami bontakozik, a bebonyolult állapotból kibomlik.

MENTEKÖTŐ, (mente-kötő) ösz. fn. Láncz, vagy zsinór, mely a mentét, ha kivált panyókán viselik, vállon vagy nyakban öszvetartja.

MENTELÁNCZ, (mente-láncz) ösz. fn. l. MENTEKÖTŐ.

MENTEN, (men-t-en) ih. Ment, azaz bizonyos bajtól, veszélytől, gonosztól szabad állapotban. *Lakháza elégett, de csürei menten maradtak a tüstől.* Ennek törzsöke az átható *ment.*

MENTÉN, (men-t-én) ih. Tüstént, folyvást, legott. A gyökigével párosulva nyelvünk egyik sajátságát képezi. *Mentén menj. Mentén mentek.* Hogy ebben

a második *é* az *ö*-vel rokon hang, tehát zártabb, mutatja a megfelelő *ön* és vastaghangu on, pl. jöttön jön, folyton folyik, nem : jötten, folytan. Gyöke *men*, azaz megy.

MENTEPRÉM, (mente-prém) ösz. fn. Prém, mely a menténck szegélyét teszi. *Fekete bárányböröl, nyestből, rókabörből való menteprém.* l. PRÉM.

MENTÉRE HAGY, l. MENTE (2) alatt.

MENTES, (men-t-es) mn. tt. *mentes-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Valamely bajtól, veszélytől, gonosztól, tehertől stb. ment állapotban létező. *Kármentes. Adómentes. Tűzmentes ház.* Törzsöke *ment*, s valamint ez, úgy származéka is távolító ragu viszonyneveket vonz. *Veszélytől, katonaságtól mentes. A cselédek sem mentesek az adózástól.*

MENTÉS, (1), (men-t-és) fn. tt. *mentés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, mely által valakit v. valamit mentünk. Öszvetéve : *kimentés, megmentés, fölmentés.* V. ö. MENT.

MENTÉS, (2), (men-t-és v. mente-es) mn. tt. *mentés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Mentével ellátott, mentét viselő. *Mentés huszárok. Hosszumentés papok.* V. ö. MENTE.

MENTÉSEN, (men-t-ő-es-en) ih. Mentét öltve, vagy palástul viselve. *A díszmenetre mentésen megjelent urak.*

MENTESÍT v. MENTESIT, (men-t-es-ít) áth. m. *mentesít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*eni*. Mentessé tesz valamitől. Különösen bizonyos bajt, kárt, veszélyt elhárít. *Tűz víz ellen mentesíteni holmi jószágot.* Bizonyos föltételek alatt a történendő kár pótlását magára vállalja. *Az úgynevezett biztositó társulatok némely károk ellen mentesítik az illetőket.* Néha am. bizonyos teher, szolgálat, tartozás alól kiváltságképen felszabadít. *A szülék egyetlen fiait mentesíteni a hadi szolgálattól.* V. ö. MENTÉS.

MENTESÍTÉS, v. MENTESITÉS, (men-t-es-ít-és) fn. tt. *mentesítés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, mely által valakit vagy valamit mentessé tesznek. *Egy újonnan keletkezett társulat a baromvészből eredhető kár mentesítését magára vállalta.* V. ö. MENTES, MENTESÍT.

MENTESSÉG, (men-t-es-ség) fn. tt. *mentességet*, harm. szr. —*e*. Bizonyos tehertől szabad állapot, kiváltság. *Legújabb időben a nemesek adómentessége megszünt. Vámmentesség*, vámfizetéstől szabad állapot. V. ö. MENTÉS.

MENTEUJJ, (mente-ujj) ösz. fn. A menténck sipjai, melyekbe a karok mennek. Monda szerént „Toldi Miklós a menteujjban buzogányt, és golyókat hordozott.“

MENTEZSEB, (mente-zseb) ösz. fn. Zseb a mentén, leginkább belül.

MENTHETETLEN, MENTHETLEN, (men-t-het-et-len) mn. tt. *menthetetlen-t*, tb. —*ek*. Akit, v. amit menteni nem lehet. Különösen, holmi alapos vádakkal annyira terhelt, hogy lehetetlen belőlök kitisztulnia. *Menthetetlen hanyagság, kihágás.* Továbbá, kitől v. mitől bizonyos kárt, veszélyt, terhet stb. elhárítani nem lehet. *Menthetetlen beteg. Az ellenségtől menthetetlen vár. A hajót úgy megrongálta a tengeri vész, hogy menthetetlen.* Határozóként am. menthetetlen módon, menthetetlenül.

MENTHETETLENÜL, (men-t-het-etlen-ül) ih. A nélkül, hogy megmenteni, megszabadítani lehessen, minden erőködés és védelmezés daczára. *Menthetetlenül el kell vesznünk. Menthetetlenül a hóhér pallosa alá kerültök.*

MENTHETŐ, (men-t-het-ő) mn. tt. *menthető-t*. 1) Vád ellen védelmezhető, nem annyira terhelt, hogy a vád alól felszabadítani ne lehessen. *Büne némely szelidítő körülmények tekintetéből menthető. Végső szükség miatt némileg menthető eledellopás.* 2) Akit v. amit bizonyos bajtól, veszélytől megszabadítani lehetséges. *Erős töltés által az árvíztől megmenthető a város. Veszélyes sebe miatt nem menthető a haláltól.* V. ö. MENT.

MENTHETŐLEG, (men-t-het-ő-leg) ih. Menthető módon. V. ö. MENTHETŐ.

MENTŐ, (men-t-ő) mn. és fn. tt. *mentő-t*. Valami ellen védelmező, valamitől szabadító. *Mentő gátakat húsni az árviz ellen. Mentő beszéd, mentő irás, mentő szerek. Haláltól mentő orvosi, sebészi műtét. Kármentő edény*, melyet borlehuzáskor a csap alá tesznek. Mint főnév jelent személyt, vagy átv. ért. dolgot is, mint szabadítót, védelmezőt. *Legyetek mentőim a veszélyben. Hajótöréskor egy szál deszka lett mentőm. Mentőmül a vádló ellen téged kérlek meg.*

MENTŐABRONCS, (mentő-abroncs) ösz. fn. Széles vas abroncs, melyet szükség esetén a teli hordóra húznak, midőn t. i. a rendes abroncsok megtágultak, vagy szétpattantak.

MENTŐL, (mind-től, t. i. *mind*, régiesen *mend* szótól) ih. mely mindig másod foku melléknév előtt állva ennek főfokát képezi, pl. *mentől hamarabb ott légy. Mentől előbb, mentől szaporábban.* Megfelel neki a főfokot képző *leg ;* de a régieknél e helyett a *mentől* divatozott, pl. Máté 12. „Így leszen e mentől gonoszb nemzetnek.“ 18. „Ki pedig meggonoszbejtand egyet e mentől küssebbek közől“ (de minimis). Márk 12. „Mendenektől utólban meghala a némberi es.“ (Omnium novissime. Müncheni v. Tatrosi codex). „Mentől első“ és Mentül először“ (Debreczeni legendáskönyv). Ezek, és több hasonló helyek öszveállításából kitünik, hogy a fenn kitett szónak törzse *mind*, régiesen *mend*, és hogy *mentől* am. *mindtől, mindtől*, tehát *mentől szebb* am. mindtől szebb, mindennél szebb. A régiek *nál nél* helyett hasonlitásokban, mint a rokon tatár és mongol nyelvekben, a *tól től* ragot használták. Hogy a *d* legalább kiejtéskor, rendesen elhagyatik, mutatja a *minnyájan*, e helyett, *mindnyájan.* Abaújban a Hernád völgyén ma is mondják : *nagyobb tőlem, szebb tőlem* az általánosabb divatu *nálam* helyett. Hibás szokás által használják

néhutt *mennél* vagy *minél* értelemben pl. *mentől többet kérem, annál kevesebbé fogad szót.* Mondjuk ugyan ezt is, *minél* vagy *mennél hamarabb ott légy*, de ily értelemben szintén am. *mindnél* vagy *mendnél.* Ellenben ha így szólunk : *minél több, annál jobb*, akkor a viszonygyökök : *mi* (quod), és *az* (id), latinul: *quo plus, eo melius.*

MENTŐSZER, (mentő-szer) ösz. fn. Valamely szer, mely a nyakba függesztve vagy a test más részén hordozva az azt viselő hiedelme szerént őtet valamely betegségtől vagy bűvöléstől megóvja. (Amuletum).

MENTS, v. MENTSÉN, (men-t-s v. men-t-s-én) indulatszó gyanánt használt kifejezés, s nem egyéb, mint a *ment* igének parancsolója, mely az Isten szóval párosulva ovakodást, mentegetődzést, félelmet jelent. *Ments Isten! dehogy teszem azt. Isten mentsen meg!*

MENTSBÉR, (ments-bér) ösz. fn. Váltságbér, melyet ad valaki, hogy bizonyos bajtól, veszélytől, gonosztól, megmeneküljön. Sajátnemü öszvetétel, mint a *fogdmeg-ember.* Tudniillik nyelvünk nagy hajlékonysága néha az igéket is nevekké alakítja, pl. *eszem-iszom ember ; nincs itten se hajbe* (menj be), *se hajki* (menj ki) ; *bántja a félsz* stb.

MENTSÉG, (men-t-ség) fn. tt. *mentség-et*, harm. szr. —*e.* 1) Azon okok öszvesége, melyeknél fogva valaki magát, vagy mást, bizonyos vád ellen igazolni, valamely gyanutól kitisztítani törekszik. *Alapos, alaptalan mentség. Kielégitő, meggyőző, vádat elhárító mentség. Mit hozasz föl mentségedül? Nem sok mentség kell az igazsághoz.* (Km.). Képes kifejezéssel : *fagyos mentség*, mely a vádlott iránt meleg részvétet nem gerjeszt; *kopasz mentség*, melynek nincsen fogódzója ; ellentéte : *hajas mentség*, midőn a mentegetődzőnek van mibe kapaszkodnia ; él e kifejezéssel Vajda Sámuel I. K. 620. l. 2) Állapot, melyben valaki veszélyen, bajon kivül érzi magát, menedék. *Mentséget keresni az üldözők ellen. Nincs mentség, bizonyos a halál.*

MENTSVÁR, (ments-vár) ösz. fn. Erős, az ellenség rohanása ellen biztosított, vagy a hátráló seregnek menedékül szolgáló vár. A Balatonnak éjszaki oldalán belül van *Mencs-* v. *Mentshely* nevü helység, mely valószinüleg onnan vehette nevét, hogy elrejtett völgyi fekvése által menedékhelyül szolgált a török világban.

MENTVÉNY, (men-t-vény) fn. tt. *mentvény-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e.* Okmány, iromány, mely valakit bizonyos kötelezettség teljesítésétől fölment. *Püspöki mentvény mellett elöleges kihirdetés nélkül öszveadni a házastársakat. Böjtöléstől felszabadító mentvény.* (Dispensatio)

MENÜL, MENÜL, (men-ül) önh. m. *menül-t.* Az állati test csuklóiról mondják, midőn valamely külső erőszak által rendes helyzeteikből kimozdulnak, kisikamlanak. Rendesen *ki* igekötővel jár : *kimenül. Félre lépvén kimenült a lába bokában.* Máskép : *ficsamodik, iszamik, iszamodik.* Gyöke a mozgást jelentő *men.* Ugyanezen alapfogalom rejlik az élénkebb jelentésü *ics* és *isz* gyökökben, honnan *icseg, iszánkol* stb. Lágyítva : *menyül.*

MENÜLÉS, MENÜLÉS, (men-ül-és) fn. tt. *menülés-t*, tb. —*ék* harm. szr. —*e.* A csuklónak kimozdulása, kicsuszása rendes helyzetéből. *Lábmenülés, karmenülés.* V. ö. MENÜL.

MENÜLT, (men-ül-t) mn. tt. *menült-et.* Csuklójából kisikamlott, kicsuszott. *Menült láb. Vállban kimenült kar. Menült lábat helyre tenni.*

MENY, (men-i v. men-ő) fn. tt. *meny-et*, harm. szr. —*e.* Kicsinyezve *menyecske.* 1) Így nevezi az apa és anya azon nőt, kit fiok feleségül vesz. *Kinek két házas fia van, menye is kettő van. Kegyelmed menye, (asz fiának neje) szép és jó asszony. Leányának szólott, de menye is érthet belőle.* (Km.). *Menyem nem leányom, vőm nem fiam.* (Km.). 2) Némely tájakon, nevezetesen Mátyus földén, az öregebb férfi testvér saját öcscsének feleségét szintén menyének hivja, ellenben a fiatalabbik férfi édes bátyjának nejét *ángyá*-nak nevezi, miszerént az *ángy* és *meny* oly viszonyban állanak, mint *báty* és *öcs, nén* és *hug.* Ugyan ezen viszony van a nagybátyák, és unokaöcsék feleségei között, vagyis a nagybátya unokaöcscsének nejét menyének czímezi. A meny, férjének apját ipának, anyját napának mondja. *Ipam uram, napam asszony.* 3) Szoros ért. férjhez menőben levő, jegyben járó nő, különösen hajadon leány, s ez értelemben hozzá tétetik : aszszony, *menyasszony. Szemérmes, mint a menyasszony.* (Km.). *Hugom asszony, ma menyasszony, holnap asszony, holnap után komámasszony.* (Gúnydal). Ha azon népies szójárást veszszük, mely szerént a leány *férjhez megy*, v. *men*, önként eszünkbe ötlik, hogy a *meny* gyöke *men*, melyből lett igenév *menő, mene, meni*, s öszvébbhúzva *meny*, mi szerént menyaszszony am. (férjhez) menő aszszony, a férfi pedig, ki *feleséget vesz, vő* azaz *ve-ő* = *vevő*, a *vesz* igétől. A törökben is *gelmek* am. kelek, megyek, és *gelim* am. meny ; a finnben *menen* am. menek, és *minid* (minie) am. meny. Hogy nyelvünkben az igeneves képző *ő* majd *e*-re, majd *i*-re, valamint az *ó* hol *a*-ra, hol *i*-re változik, akarhány példa van rá ; l. Ó, Ő igenévképző.

MÉNY, fn. tt. *mény-t*, v. —*et.* Az úgynevezett gémes kutakon azon rúd, mely egy szegnél fogva az ágas közé szorulva nyugvó állapotában fölfelé áll ; Másképen, *nyil, csiga, gém.* Ennek felső végéről lóg le a *sudar* v. *ostor*, melyhez kankalék által a vödröt akasztják. Elemzésére nézve l. MÉN, fn.

—MÉNY, névképző, mely igékből képez főneveket, mint : *ered-mény, keres-mény*, néha közbevetett önhangzóval, *szül-e-mény, sül-e-mény.* Vastaghangon : *mány*, pl. *alkot-mány, tart-o-mány, ir-o-mány* stb. Elemzését illetőleg l. Előbeszéd, 143. l.

MENYASSZONY, (meny-asszony) ösz. fn. Szoros ért. oly nő, akár hajadon leány, akár özvegy, ki

valamely férfival jegyben jár. Öszvekelés után már aszszony, vagy menyecske. V. ö. MENY és ARA.

MENYASSZONYAJÁNDÉK, (meny-asszony-ajándék) ösz. fn. Ruha, ékszer, vagy más ingó vagyon, melyet férjhez menetelkor szülei, rokonai, férje stb. az urának adnak.

MENYASZSZONYI, (meny-aszszonyi) ösz. mn. Menyaszszonyt illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Menyasszonyi ajándék, koszorú, ruha.* V. ö. MENYASZSZONY.

MENYASZSZONYSÁG, (meny-aszszonyság) ösz. fn. Állapot, melyben valamely nő vagyon eljegyzésétől kezdve öszvekeléseig. *Menyasszonyságában hütlenné lett nő. Menyasszonysága sokáig tartott. Kimutatja majom a menyasszonyságát.* (Km). Használhatni megszólítási czímül is. *Amint menyasszonyságodnak tetszik.*

MENYECSKE, (meny-ecs-ke) kettőztetett kicsiny. fn. tt. *menyecskét.* Szoros ért. férjhez nem régen ment, fiatal nő. *Sugár, karcsu, kacskias, nyalka menyecske. Jó férfi hóna alól ugrik ki a kövér menyecske.* (Km). *Rátartja magát, mint az előhasu menyecske.* (Km.).

„Mondd meg nekem szelidecske,
Leány vagy-e, vagy menyecske?"

Népdal.

Egyébiránt kedvező, hizelgési nyelven a nyájaskodó magyar nép megadja e czimet korosabb nőnek is, midőn *menyecske-asszony*-nak nevezi. Tréfás osztályozással, a férjezett nő huszadik évétől negyvenig *menyecske*, negyventől hatvanig *asszonyság*, hatvanon túl *banya*. Különös, hogy a székelyeknél rosz hirben álló, megesett személyt jelent, midőn a többi erdélyi magyaroknál szokott jelentését megtartja, pl. *ügyes menyecske*. Egyébiránt országszerte is, midőn azt mondják valamely férfiról, hogy *menyecskés*, e szót *menyecske*, gyanús értelemben veszik. V. ö. MENY.

MENYECSKÉS, (meny-ecs-ke-es) mn. tt. *menyecskés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Menyecske szokásu. *Menyecskés viselet.* Különösen, nyalka, pipes, hegyes, kaczkias. *A néninek még igen menyecskés járása van.* 2) Oly legényről mondják, ki a gyanús menyecskéket szeretgeti, szerelemben kicsapongó. *Menyecskés legény nem örömest házasodik.* (Km.). Nyersebb kifejezéssel: *kurvás*, és a székelyeknél csakugyan kizárólag ily értelme van. V. ö. MENYECSKE.

MENYEGZŐ, l. MENYEKZŐ.

MENYEGZŐS, MENYEGZŐSKÖDIK stb. L. MENYEKZŐS, MENYEKZŐSKÖDIK stb.

MENYEKE, puszta Veszprém m.; helyr. *Menyeké-re, —n, —ről.*

MENYEKÉZÉS, (meny-ek-éz-és) fn. tt. *menyekézés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. A házassági öszvekelést megelőző szertartások, és lakomák tartása. A Tatrosi codexben: *menyekezet.* V. ö. MENYEKÉZIK. Alkotására olyan mint, barátkozás, ellenkezés, felekezés, ügyekezés stb.

MENYEKÉZET, (meny-ek-éz-et) fn. tt. *menyekézetét.* L. MENYEKÉZÉS.

MENYEKÉZIK, (meny-ek-éz-ik) k. m. *menyekéz-tem, —tél, —ett.* Szoros ért. a nő férjhez menőben van, s az öszvekeléshez bizonyos szertartások, úgymint elbucsuzás, esküvés, lakozás által készül. Szélesb ért. mondatik mind a két nemről, midőn az egybekelési előinnepet megülli. Gyöke *meny*, melyből gyakorlati képzővel lett *menyekezik*, mint barát barátkozik, ellen ellenkezik, fél felekezik, ügy ügyekezik stb.

MENYEKÉZŐ, vagy a Debreczeni Legendáskönyv szerént: MENYEKÖZŐ, l. MENYEKZŐ.

MENYEKZET, (meny-ek-éz-et) fn. tt. *menyekzetét.* L. MENYEKZŐ.

MENYEKZIK, l. MENYEKÉZIK.

MENYEKZŐ (meny-ek-éz-ő) fn. tt. *menyekző-t.* Eredetileg részesülő, vagy melléknév. Általán mind azon szertartások, és vigalmak, melyek az új házasok öszvekelésének alkalmával történnek. A menyekző lényeges része a lakodalom; járulékai: tánczvigalom, különféle játékok, tyúkverő stb. *Három négy napig tartó menyekző. Kánabeli menyekző. Menyekzőre vőfélek szokták híni a vendégeket.* A menyekzői lakomának neve különösen *lakzi*. A régieknél még gyakran *menyekező*: „Lőnek menyekezők" (nuptiae factae sunt. Tatrosi codex). ‚Menyegző' (*g*-vel) hibás irás.

MENYEKZŐDAL, (menyekző-dal) ösz. fn. Az új házasok öszvekelésére vonatkozó dal. (Epithalamium).

MENYEKZŐÉJ, (menyekző-éj) ösz. fn. 1) Éj, melyben a menyekzői lakomát, tánczvigalmat üllik. 2) Éj, melyen az új házasok először öszvekelnek. Ez csaknem országos népszokás szerént, a legszigorúbb télben is vagy a házpadláson, vagy hideg kamarában történik, hová a násznép zenével, s némi szertartásokkal kíséri a jegyeseket.

MENYEKZŐI, (meny-ek-éz-ő-i) mn. tt. *menyekzői-t*, tb. —*ek*. Menyekzőhöz való, azt illető, arra vonatkozó. *Menyekzői lakoma, zene, mulatság, szokások. Menyekzői versek*, melyekkel a vőfélek mulattatják a vendégeket.

MENYEKZŐNAP, (menyekző-nap) ösz. fn. Nap, melyen a menyekzőt tartják. Több vidékeken bevett népszokás szerént ezt leginkább kedden szeretik tenni, vagy kezdeni, s ha mód és idő van hozzá, csütörtök estig folytatni. Csakhogy a régi menyekzői népszokások is napról napra jobban kimennek divatból.

MENYEKZŐRUHA, (menyekző-ruha) ösz. fn. 1) A jegyesek, különösen a menyasszony diszöltözete a menyekző napján. 2) Szélesb ért. diszesebb öltözet, melyben a nászvendégek a menyekzőre megjelennek. „És láta ottan embert, nem ruháztat menyekezőruhával." (Münch. cod. Máté 22.) Káldinál: *menyekzős ruha.* Károlinál: *menyegzői ruha.*

MENYEKZŐS, (meny-ek-éz-ő-es) mn. tt. *menyekzős-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Menyekzőhöz való, tartozó,

arra vonatkozó. *Menyekzős ének, ruha, nép. Menyekzős ház.*

MENYEKZŐSKÖDIK, (meny-ek-éz-ő-es-köd-ik) k. m. *menyekzősköd-tem, —tél, —ött.* Menyekzői mulatságot, vigalmat, lakomát űz. *Az ügyes násznagyok, és vőfélek farsang hosszant menyekzősködnek. Eleget menyekzősködött, mert fiait megházasította s leányait férjhez adta.*

MENYÉT, (meny-ét) fn. tt. *menyét-et,* harm. szr. *—e.* Ismeretes, karcsu testü, mintegy lábnyi hosszú, s majorok körül tartózkodni szerető ragadozó négy lábu állatocska, mely egerekkel, apró madarakkal, baromfiakkal tojással táplálkozik. Termetére hasonló a görényhez, de szőre tarkább és szebb. (Mustela vulgaris L.) Nősténytét népnyelven *menyétaszszony*-nak hivják. Valószinü, hogy nevét fürge mozgásától, futásától kapta, mi szerént gyöke *men* volna, melyből lett *menő, mene, menye, s t* utóhangzással *menyet menyét.* Így képződtek a szintén állatokat (nem elvont cselekvéseket) jelentő *kuvat, evet, kerecset* szók is, melyek eredetileg, *kuva, kuvó = ku* hangon kiáltó; *eve evő,* v. *eviczkelő,* azaz mozgékony tulajdonságától, vagy onnan, hogy szüntelen eszik, rágicsál, mágicsál; *kerecse = kereső,* körösö, azaz körösen röpködő. V.ö. KERECSEN. A menyét szóban a második *e* szabályon kivül nyult meg, mint ezekben: fuvát, korczolát, porgolát, korlát a rövid *a.* V. ö. HÖLGY.

MENYÉTBŐR, (menyét-bőr) ösz. fn. A menyétnek tarka szőrü bőre, melyet ruhabéllésnek vagy prémnek használhatni.

MENYÉTSZÍNŰ, (menyét-színü) ösz. mn. Olyan színü, mint a menyét szőre, mely fölül barnás, alul fehéres.

MENYEZ, (meny-ez) áth. m. *menyez-tem, —tél, —ett,* par. *—z.* Szenvedője: *menyeztetik.* 1) A hajadon leányt férjnek jegyzi el. E hajdan divatozott helyes alkotásu szót méltó volna újra föléleszteni. A Müncheni codexben olvassuk: „A férfiunak menyezett szüzhöz." (ad virginem desponsatam viro. Luk. I.). „A neki menyezett nehézkes feleségével" (cum desponsata sibi uxore praegnante. Luk. II.). 2) Menyének hí, czímez. Olyan mint *komáz, kendez.* Ha az apa valamely leányt fiának szánt, már előre menyezi, szüleit pedig *nászozza,* azaz nászurának, nászaszszonyának czimezi.

MENYHAL, (meny-hal) ösz. fn. Sikamlós bőrü, nagy fejü, és poczokos halfaj. (Muraena anguilla). Valószinü, hogy nevét sikamlós testétől kapta. Innen származtatja Adelung is a német Aal és Aalraupe szókat. Erre vonatkozik a latin *anguilla* is. E szerént menyhal am. a kezek közöl kimenő, kisikamló hal. Ilyetén mozgékonyságról neveztettek a *csik, gyik* és az átvetett hangzatu *kígyó.* Ily értelemre nézve rokon hozzá a *menyét.* Több más állatok neveiben is alapfogalom a mozgékonyság, mint: *futrinka, szalonka, billegény, lepke, ürge, fürj* stb.

MENYHÁRT, (mennyiben a héber *mélek*-től származtatható, am. királyi); férfi kn. tt. *Menyhárt-ot.* Állitólag a három keleti bölcs: (Gáspár, Menyhárt, Boldizsár) egyikének neve. Máskép: *Menyhért,* kicsinyezve: *Menyus.*

MENYHE, falu Nyitra m.; helyr. *Menyhé-re, —n, —ről.*

MENYÍT; MENYÜL, l. MENÍT; MENÜL.

MENYŐ, falu Külső Szolnok m.; helyr. *Menyő-re, —n, —ről.*

MENYŐD, puszta Fehér m.; helyr. *Menyőd-re, —ön, —ről.*

MER, (1), gyök, melyből különféle osztályu, de egy alapfogalom alá tartozó származékok erednek, 1) Mint elvont gyök, föl- vagy kifelé nyomuló, toluló, keményen neki feszülő, dagadó, hathatósan ellenálló mozgást, irányt, állapotot, vagy erőszakot jelent ezekben: *mered, meredek, meredekség, meredés, meredez, meredt, mereng, meresz, mereszkedik, merevedik, merevedett, mereven, merevenít, merevenül, merevenség, merevül, merevít, merő, merőben.* Alapértelemben megfelelnek nekik a latin *riget, horret, turget, surgit* stb. 2) Mint önálló ige (audet) átv. ért. az indulatnak, lelki erőnek ellenálló törekvését jelenti ezekben: *merész, merészel, merészlet, merészség, merészkedik, merény, merényel, merénylet.* Alaphangra nézve megfelel neki a latin: *ferus* (honnan a franczia: *fier*), *ferox, procax,* továbbá a német *frei, frech* (hollandul: *vrek*) stb. Ez önálló szót külön czikk tárgyalja. 3) Valamely testen ki- és betörő, által- s kiható erőnek alapfogalma rejlik ezekben: *mer* (haurit), *merít* (mergit), *merül* (mergitur), *merekle,* (merga, pertica), *mereggyő.* L. szintén külön czikk alatt.

Mindezekben egyik sarkhang a hangok legerősbike, az *r,* mely körül az alapfogalom módosításai forognak, s általános jelentésök: *fesztilt erőszaku törekvés, ellenállás valamely irányban.* Mind gyökhangra, mind alapfogalomra közel rokonai: *er,* melyből *ered, erő, erőködik,* továbbá *ber,* melyből *berz, berzen, berzenkedik* stb. származnak; ide tartoznak *fermed, per, verseng, ver, nyer* stb. Mennyiben fölfelé dagadást, emelkedést, feszülést jelent, rokonai az *r* leglényegesb hangot megelőző előtétekkel a fölfelé álló, magasan lévő *erkély, eresz,* a vastag hangu *or, orj, orom, óri hóri, órias hórias* (óriás), *gór góré, mor morj, torlik, tornácz, torz, torzonbors, borzad, torony;* a növést és növényeket jelentő *erdő, eresztvény, berek, cserje, haraszt, sarj, sarjadzik, sarju, serdül, serken, serte, serény, sór* stb.

MER, (2), önh. m. *mer-t.* Mint átható határozott alakban is ragoztatik, s tárgyesetes viszonyneveket vonz. Széles ért. bátorsága van, bizonyos akadálynak, vésznek ellenállani, neki menni. Ellentéte: *fél.* Különösen, erejének öntudatából el van tökélve, hogy tényleg legyőzze az ellenszegülő erőt. *Ily hadrommal is, mint te, szembe merek szállni. Mernél-e átúszni a szélvészes Dunán? Az edzett régi vitéz többet mer az ujoncznál.* Néha am. daczból, indulatból, a lehető veszélyre, kárra nem gondolva vállalkozik va-

lamire vakon elszánja magát. *Ő mer a golyók zápora ellen is menni. Ki mer köröletek a vár falára mászni? Aki mer az nyer.* (Km.). Tájdivatosan a törzsben *mér* is; innen: *aki mér az nyér, mérész.* A persában Beregszászi szerént *meri* am. merész. V. ö. MER, (1). Vétkes cselekvést jelent, midőn valaki a törvény, a bevett szokás és illedelem ellen daczol. *Hogy mered áthágni a törvényeket? Ki mer itt szólni, hol mindenkinek hallgatnia kell?* Néha am. nem fél, nem szégyenli magát. *Meg meri mondani, ami szivén fekszik. És te ide mersz jönni, hol annyiszor meggyaláztak?* Szelidebb ért. valamit biztosan, alapos okoknál fogva állít, vagy tesz, a dolog valósága, vagy sikere felől nem kételkedik. *Merem mondani, hogy úgy van. Nem merem állítani, hogy a dologból lesz valami. E becsületes szolgára mindent rá mernék bízni.* Tájszokásilag főnevül is használják *merészség* helyett. *Tenné, de nincs meri.*

MER,(3),áth. m. *mer-t*, szenvedő: *meretik.* Hig testbe valamely edényt bele márt, s kivesz belőle. *A kútból vödörrel, a folyóból korsóval vizet merni. Kanállal kimerni a levest.* Mondják más omlékony részekből álló testekről is. *A gabonát kimerni a veremből. A szákból egy lapiczkára való lisztet kimerni.* Igekötőkkel: *bemerni, kimerni, fölmerni, lemerni.* A csöbörből *kimert* vizet a fazekakba *bemerni.* A leves habját *lemerni.* Ezekből kitetszik, hogy ezen *mer* igében alapfogalom oly erőködés, mely mindenféle irányban hat, s e tekintetben rokona a latin *mergit, emergit, immergit, submergit*, ellenben a *haurit* am. kimerít és bizonyos öblbe zár, pl. haurire poculum vini, am. az edényből torokba tölteni. V. ö. MER, (1).

MÉR, (1), elvont törzsök *méreg* szóban és származékaiban. L. MÉREG.

MÉR, (2), áth. m. *mér-t*, szenvedő: *méretik*, mivelt. *méret.* 1) Valamely ismeretlen mekkoraságot egy más ismert mekkoraság által meghatároz. Különösen mértani ért. bizonyos pontról kiindulva, valaminek hosszuságát (illetőleg távolságát), v. szélességét, v. magasságát, (illetőleg mélységét), kerületét stb. meghatározza. *Lépéssel, öllel, röffel, singgel, lánczczal, kötéllel, arasszal mérni. Földeket, réteket, vizeket mérni. Posztót, vásznat mérni. Az utat, két helynek egymástól távolságát kimérni.* „Es az mesterek avval mérik volt az templomnak hoszjúságát, es szélességét, es magasságát.“ (Régi magyar Passio). *Kétszer mérj egyszer vágj,* (Km.). Innen átv. ért. bizonyos tulajdonságokat mértani vagy erőtani arány szerént meghatároz. *A lég nyomását, melegségét, a szeszes italoknak fokát megmérni. Bizonyos gép által a kéznek szorító erejét megmérni.* Szinte átv. ért. a különféle dolgok közti viszonyt, és arányt összehasonlitja, egyezteti. *A ruhát testhez szokták mérni. A jutalmat érdemhez mérjük. A munkát kinek-kinek erejéhez kell mérni.* Ez értelemben am. *szab.* 2) Hig, vagy széthimlő részekből álló testek mennyiségét határozott nagyságu öblös edénynyel vagy edényfélével meghatározza. *A szeszes italokat akóval, kupával, itczével mérik. A gabonát vékával, mértővel, szákkal mérni.* „Zsákkal mérik a sert, szitával a jó bort.“ (Vőféli vers). *A szilvát néhutt puttonnal, másutt akóval mérik.* 3) Valamely testnek sulymennyiségét bizonyos ellensulyozó eszközzel határozza meg, milyenek: mázsa, font, lat. *A gyapjut, szénát, dohányt mázsával mérni. A katonáknak font számra mérik ki a kenyeret.* A két utósó értelemben, midőn adás-vevésről van szó, *mérni* am árulni, adni. *A jó bor itczéjét húsz krajczáron, a marhahúst tizen mérik.* Tréfásan és gúnyosan: *kimérni valakinek az utat* am. elutasítani, ebrúdon kivetni.

A *mér* igéhez rokonok a szanskrit *má*, és *masz*, a hellen *μάω* (elavult törzs), és *μετρέω*, a latin *mensuro, melior*, a német *messen*, finn *määrätä*n. Minthogy a *metiri* és *metere*, valamint a német *messen* és *Metzger* igen rokon hanguak, Adelung egyik véleményül azt hozza föl, hogy ezen szókban közös alapfogalom a metszés, hasítás (a magyarban is a *metsz metél* igék gyöke ezen rokonsághoz tartozik); de figyelembe kell venni, hogy a *meta* és *metiri* első szótaga hosszú, a *meto* (aratok) igében pedig az *e* rövid, tehát különböző értelmü gyökből származnak; a két első gyöke hihetőleg a *meo meas meat* igében rejlik, s talán a magyar *mér* is a *megy* gyökéből keletkezett, *me-er*, v. *me-el*, azaz valaminek hosszuságát, távolságát *menve, lépve* meghatározza, föltevén t. i. hogy az első mérés neme a távolságnak meghatározásában állott s utóbb egyéb irányok (üregek) és sulyok megtudására is használtatott. Az is lehető, hogy a *mér* am. *mél, me-el*, vagyis hogy itt az eredeti *l* átalakult *r* hanggá, mint *isme, ismél, ismér, botlánkozik, botránkozik* azaz erkölcsileg botlik, *Elisabeth, Erzsébet. Mér* is *mérföld* szóban tájdivatosan: *mélföld* stb. Ez értelmezéssel egyezik meg Adelungnak második állitólagos véleménye, mely szerént a *messen* ige közvetlen gyöke a régi *mäßen* (mozogni); l. Adelungnál: *Messen.*

MÉR, (3), tájdivatos, e helyett: *mért* v. *miért.*

MÉRA, ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Abauj, TARNA—, falu Heves m.; erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Mérá-ra, —n, —ról.*

MÉRÁG, falu Bihar m.; helyr. *Mérág-ra, —on, —ról.*

MERCSE, falu Borsod m.; holyr. *Mercsé-re, —n, —ről.*

MÉRCSE, (1), l. MÉRCZE.

MÉRCSE, (2), falu Ung m.; helyr. *Mércsé-re, —n, —ről.*

MERCSINA, falu Krassó m.; helyr. *Mercsiná-ra, —n, —ról.*

MÉRCZE, (mér-cze) fn. tt. *mérczét*, tb. *mérczék.* Ürmérték neme. A székelyeknél, négy kupás gabonamérő edény (hol a véka tizenhat kupás, tehát a mércze itt a vékának egy negyed része). A Balaton vidékén, fél pozsonyi mérő, melynek neve más vidékeken *mécz*, v. *véka.* Rokon hozzá a német *Metze*, és a tót *mericza.* V. ö. MÉR, (2).

MÉRCZEMITILL, (mércze-mitill) ösz. fn. A biborcsigák egyik faja, melynek húsát megeszik. (Mitilus modiolus).

MÉRCZEVÁM, (mércze-vám) ösz. fn. Vám, melyet a malomba vitt gabonából az illető molnár vesz, mi nem mindenütt egyező, jobbára mégis tizenhatod rész, s a vámoló edény neve : *finak*.

MÉRCZÉZ, (mér-czéz) áth. m. *mérczéz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*s*. Mércze nevü ürmértékkel mér. *Mérczémi a felszórt gabondt*.

MERCZIFALVA, falu Temes m.; helyr. —*falvá-ra*, —*n*, —*ról*.

MÉRDÉGEL, (mér-d-ég-el) gyak. áth. m. *mérdégel-t*. Folytonosan vagy lassan-lassan, vagy különös pontossággal mér, sulyozgat valamit. *Holmi szesses italokat mérdegel s úgy élödik. Sétakörben az utczák hosszát mérdegeli. Gyógyszereket mérdegelni*. V. ö. MÉR, ige.

MERE, falu Hont m.; helyr. *Meré-re*, —*n*, —*ről*.

MERED, (mer-ed) önh. m. *mered-t*. 1) Valamely rugalmas test feszülve, dagadva belülről kifelé nyomúl, tolúl. *Kinban, erőködésben merednek a szemek. Az erősen húzó barom inai merednek*. Igekötövel : *fölmered, kimered*. 2) Oly feszesen áll, úgy megdagad, megkeményedik, hogy hajlítani, vagy benyomni nem lehet. *Mered a görcshúzta test. Mered a fagyvette hús, sár. Megmered*. Pápa vidékén általán am. torúl, feszül. 3) Egyenest fölfelé emelkedik, s ezen irányban tartósan megmarad. *A haragos vadnak fölmered a szőre, serénye*. Ez értelemben rokon hozzá a *berzed, borzad*. Innen átv. ért. mondjuk hegyről, szikláról, partról, stb. melynek hárántélos hajlása alig van, hanem függőlegesen emelkedik. Alaphangra (*ar er* stb.) és értelemre megegyeznek vele a latin *riget, horret, turget*, a német *starr, schroff*, stb. V. ö. MER, (1).

MEREDEK, (1), (mer-ed-ek) mn. tt. *meredeket*. Ami természeténél fogva, s folytonosan mered. Mondják különösen hegyről, partról, szikláról stb., melynek lejtője, harántékja, menetele nincsen, mely hajlás nélkül emelkedik fölfelé. *Meredek hegyek, partok, szikldk*. „Mint hegytetőre menve, úgy életünkben, mentől (mennél) magasabbra érünk, annál meredekebb az út." (B. Eötvös József). Nyelvhasonlat szerént *meredeg* v. *mereteg*, mint hervad hervatag, ingad ingatag, fergeted fergeteg, pöffed pöffeteg stb., melyekben az *eg ey* képző, gyakorlati képességet és hajlamot jelent, s minthogy a magyar hangtan szerént a *d* és *k*, másfelől a *t* és *g* jobban összhangzanak, innen van, hogy nem mondjuk : *hervadag, lankadag*, hanem *hervatag, lankatag;* s másfelől, mivel a *mered* megtartja a *d* hangot, utána *k* következik, *meredek*. Így váltakoznak : foglal*gat* foglal*kodik*, rakos*gat* rakos*kod*-ik, keres*get* keres*kedik* stb.

MEREDEK, (2), (mer-ed-ek) fn. tt. *meredekét*. Jerémiás Sámuel szerént Eszék vidékén am. nyilamlás, szegezés, tehát mintegy meredés, megmeredés.

MEREDEKÉS, (mer-ed-ek-és) mn. tt. *meredekés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. L. MEREDEK, (1).

MEREDEKSÉG, (mer-ed-ek-ség) fn. tt. *meredekség-ét*, harm. szr. —*e*. Meredek, azaz lejtő nélküli, egyenesen emelkedő magasság, vagy ilyetén tulajdonság. *A hegynek meredeksége akadályozza a fölmenetelt*. V. ö. MEREDEK.

MEREDÉS, (mer-ed-és) fn. tt. *meredés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Állapot, illetőleg belcselekvés, midőn valamely test mered. Szemeinek meredéséből látni, hogy erőködik. V. ö. MERED.

MEREDÉTT, (mer-ed-ett), l. MEREDT.

MEREDÉZ, (mer-ed-éz) gyak. önh. m. *meredéz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*s*. Gyakran vagy folytonosan mered. *Meredező szemekkel nézni valamit. Az ingerlett, felbőszített vadnak szőre, sörtéje meredez*. Átv. ért. meredeznek a magas hegyek, sziklák. V. ö. MERED.

MEREDÉZÉS, (mer-ed-éz-és) fn. tt. *meredéz-és-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Folytonos, gyakori, tartós meredése valamely testnek. V. ö. MERED.

MEREDT, (mer-ed-t) mn. tt. *meredt-et*. Feszült, kinyomult, hajlatlan állapotban levő. *Meredt inak, szemek. Meredt nyak, melyet hajtani nem lehet. Görestől, fagytól meredt újjak*.

MEREDTEN, (mer-ed-t-en) ih. Kifeszülten, hajlatlanul, meredt állapotban. *Kinjában meredien néznek szemei*. V. ö. MEREDT.

MEREDTSÉG, (mer-ed-t-ség) fn. tt. *meredtség-ét*. Meredt állapot, másképen : *merevenség*.

MÉRÉG, (mér-ég) fn. tt. *mérget*, harm. szr. —*e*. Állati, növényi, vagy ásványi anyag, mely ha valamely élő lény vérét áthatja, rendesen halált okoz. *Hirtelen, sebes méreg*, melynek ereje legottan hat. *Mérget keverni, főzni, készíteni. Némely kigyók a mérget fogaikból eresztik ki. Méreg kóstolással is megárt*. (Km.). Szélesb ért. 1) Minden, mi a testnek nagyon ártalmas, és veszedelmes. *A mértéktelen szeszes ital méreg a testnek. Ezen büzlödt mocsár valódi méreg*. Pörsenések, daganatok alatt öszvegyülő geny. *Körömméreg*. Innen átv. ért. mi erkölcsileg káros eredményt szül. 2) Igen erős harag, boszuság. Németül megfordítva : *Grimm*. *Felforrt benne a méreg. Megesz a méreg. Majd megpukkad*, v. *megfakad mérgében. Lúdméreg. A libából is kitör néha a lúdméreg*. (Km.). *Kiadta, kiöntötte a mérgét. Méregtulu* am. mérges, daczos gyermek. *Méregzaczkó* am. igen haragos ember. *Méregdrága* am. igen drága. *Sok mérget nyel*, azaz sok boszuságot magába fojt.

Hangra és értelemre legközelebb áll hozzá a magyarban még *mirigy*, a latinban *virus*, és a finben *myrkky*. Gyöke *mér* v. *mer*, vagy onnan kapta nevét, hogy igen hathatós erejü s különösen maró tulajdonságu, miszerént legközelebbi rokona *mar* ige, távolabbi rokona pedig *erő;* vagy ha alaptulajdonságul azt veszszük, hogy a méreg hig folyó valami, rokon volna azon szókkal, melyekben az *ir er* folyékonyat, higat jelent, milyenek *nyirk, nyirkos, ír, zsír, nyers*. Alko-

tására nézve olyan mint *féreg, kéreg, hólyag* stb., l. —OG, —ÉG, —ÖG, képző.

MÉRÉGÁR, (mérég-ár) ösz. fn. Túlságos magas ára valaminek.

MÉREGBÜRÖK, (méreg-bürök) ösz. fn. Viseny˝os helyeken termő, legmérgesebb levü bürökfaj; növénytani néven: *gyilkos csomorika.* (Cicuta virosa). V. ö. BÜRÖK.

MÉRÉGÉL, (mér-ég-él) áth. m. *méregélt.* L. MÉRÉGET.

MERÉGET, (mer-ég-et) gyakor. áth. m. *merégetem, —tél, —ett.* par. *merégess.* 1) Gyakran, vagy folytonosan merít. *Viset meregetni a kútból. A levest kandállal kimeregetni a tálból. A buzát kosárral kimeregetni a veremből.* Szokottabban: *merítget.* 2) Midön gyöke a feszülést jelentő elvont *mer*, am. gyakran kifeszít, kinyom. *Szemeit meregeti valakire.* V. ö. MER, (1).

MÉRÉGET, (mér-ég-et) gyak. áth. m. *méregettem, —tél, —ett,* par. *mérégess.* Gyakran, vagy folytonosan, vagy kicsinyesen mér valamit. *Szántóföldeket, nyilasokat, hástelkeket méregetni. Bort, sert, hust méregetni.* Átv. ért. *valakit szemmel méregetni* am. tetőtől talpig nézegetni. V. ö. MÉR, ige.

MÉREGÉTETŐ, (méreg-étető) ösz. fn. L. MÉREGKEVERŐ.

MERÉGETŐ, (mer-ég-et-ő) fn. 1) l. MERETTYŰ. 2) Mustmérő faedény, káforka.

MÉRÉGFOG, (mérég-fog) ösz. fn. A mérges kígyónak azon foga, melyből a méregféle nedvet kiadja.

MÉRÉGHÓLYAG, (méreg-hólyag) ösz. fn. Kisded hólyag, melyben némely állatok mérge foglaltatik, pl. a kígyóknál a szájban, a méheknél a derékban, hol fulánkjok vagyon.

MÉRÉGITAL, (mérég-ital) ösz. fn. Ital, melybe valaki mérget kevert azon szándékkal, hogy valakit megöljön vele. Átv. ért. az idegeket igen megható, eleinte fölizgató, utóbb ellankasztó szeszes ital.

MÉRÉGKEVERÉS, (mérég-keverés) ösz. fn. Cselekvés, midön valaki ételbe vagy italba mérget vegyít, hogy valakit megrontson, vagy megöljön vele.

MÉRÉGKEVERŐ, (mérég-keverő) ösz. fn. Személy, ki haragból, boszuból, általán, ártalmas szándékból valakinek ételébe vagy italába mérget vegyít.

MÉRÉGLABDACS, (mérég-labdacs) ösz. fn. Mérges anyagból készitett labdacsok, pl. egereket, patkányokat, csótányokat stb. pusztítani valók.

MEREGLE, v. MEREGLYE, (mer-eg-el-e) fn. tt. *mereglét.* 1) Hegyes karó, melyet különféle tartalékul használnak, nevezetesen, villaforma faeszköz, melylyel a petrenczébe rakott szénát szalmát felszurják, és viszik; továbbá melyet a baglyák vagy kazalok tetejébe ütnek, hogy a szél föl ne bontsa. Jelenti a felfutó bab vagy borsó mellé leszúrt karót is. Máskép: *merekle*, v. lágyabban: *mereklye, merekje.* 2) Tiszamellékén így nevezik azon nád, káka, vagy fadarabkákat, melyek a méthálók fölszinén uszkálnak. Valamennyi értelemben a *meredés*, és *merevenség* alapfogalma alá tartozik, s törzsöke az elavult gyakorlatos *mereg*, mely helyett ma *mereng* divatozik, s innen lett *meregel* szinte elavult, melynek részesülője *mereglő meregle* t. i. mereven álló fa, honnan kitetszik, hogy a lágyitó *y* nem lényeges benne. Egyébiránt midön a meregle am. szénát szalmát felszuró eszköz, mellékfogalmul tekinthető benne a kiemelést jelentő *mer* is.

MÉRÉGLISZT, (mérég-liszt) ösz. fn. Azon egérkő v. mireny, mely az érczek égetésekor szürke lisztalakban lerakodik. Továbbá, egérköföld, mely majd fehéres, majd sárgás, majd kékes, vagy feketés szinü.

MÉRÉGÖLŐ, (mérég-ölő) ösz. fn. Minden, mi a bevett méregnek ellenszere. *Méregölő fü* növénytani néven: *méregölő czinka* (cynanchum vincetoxicum), még köznépi nyelven máskép: *fecskegyökér. Méregölő sisakvirág*, a sisakvirágnak egyik faja (aconitum anthora); köznépi nyelven: *sárga sisakfü, szelid sisakfü, csuklyáfü.*

MÉRÉGPOHÁR, (mérég-pohár) ösz. fn. Pohár, melyben valakinek mérges italt nyujtanak. Átv. ért. ideget fölötte izgató, ártalmas itallal telt pohár.

MÉRÉGPOR, (méreg-por) ösz. fn. 1) Poralakban levő, porul beadott méreg. *Egérkőből való méregpor.* 2) Porul készített szer a méreg ellen.

MÉRÉGSISAKVIRÁG, (mérég-sisak-virág) ösz. fn. l. MÉRÉGÖLŐ.

MÉRÉGTAPASZ, (mérég-tapasz) ösz. fn. Gyógytapasz, mely arra való, hogy a testből, nevezetesen a sebből kihúzza a mérges genyt, vagy mérget.

MÉREGTUTU, (méreg-tutu v. -dudu, azaz -duda?) ösz. fn. A székelyeknél mondják a mérges gyermekről, aki mérgében ordítva sír.

MÉRÉGÜZŐ, (mérég-üző) ösz. mn. Ami a testben, vérben elterjedt mérget kihajtja, vagy ártalmatlanná teszi. *Méregüző gyógyszerek.*

MÉREGZACSKÓ, (méreg-zacskó) ösz. fn. Igen mérges, vagyis haragos személy.

MÉREGYEN, (mér-egyen) ösz. fn. Mértani arány, midön valamely egésznek részei mind egymással mind az egészszel öszveillenek. (Symmetria).

MÉREGYENES, (mér-egyenes) ösz. mn. Aminek részei méregyenben vannak egymással. *Méregyenes épület.* V. ö. MÉREGYEN.

MEREGYÓ, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Meregyó-ra, —n, —ról.*

MEREIBEN, (mer-ö-je-ben) ih. A székelyeknél am. merőben. *Merős mereiben* am. egészen. (Kriza J.).

MEREKJE, v. MEREKLE, v. MEREKLYE, l. MEREGLE.

MÉREM, falu Vas m.; helyr. *Mérem-be, —ben, —ből.*

MERÉN, ih. l. MERŐN.

MERENG, (mer-eng) gyakor. önh. m. *merengtem, —tél, —ett,* htn. *—ni,* v. *—eni.* Folytonosan

merülő állapotban van. Leginkább átv. ért. használtatik, s am. merően gondolkozik, vagy gondolatokba mélyed, merül. E szóban a gyakorlatos *eg* képző *n* közbevetett hangot is vesz fel, mint hajlog hajlong, fetreg fetreng, kereg kereng stb. vagy az *eng* azonosnak tekinthető *ing* (inog) igével.

MERENGÉS, (mer-eng-és) fn. tt. *merengés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Mély gondolatokban mélyedezés.

MERENGŐ, (mer-eng-ő) mn. tt. *merengő-t*, Kinek kedélye mély érzelmekkel, vagy elméje mély gondolatokkal foglalkodik. *Vörösmartynak „A merengőhöz" czimü jeles költeménye.*

MERÉNKE, (mer-én-ke) fn. tt. merénkét. A székelyeknél Kriza J. szerént am. meritő edényke.

MERÉNKÉDIK, (mer-én-kéd-ik) k. m. *merénkéd-tem*, —*tél*, —*ett*. Kétkedve készül valamihez, pl. átugrani az árkot. Székely szó.

MERÉNY, (mer-ény) fn. tt. *merény-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Elvont értelmü szó, s jelenti az akaratnak elszántságát, melynél fogva valamit, nagy akadályok és nehézségek daczára, tenni bátorkodik, nevezetesen, midőn valamire vállalkozik. Használható az idegen *bravour* helyett is, pl. *hadi merény; valamely hangszeren merénynyel játszani*, azaz rendkivül nehéz fogásokat ügyesen kivinni; *merénydallam*. Használtatik rosz értelemben is, különösen a latin *attentatum* szónak megfelelőleg.

MERENYE, faluk Somogy és Szala m.; helyr. *Merenyé-re*, —*n*, —*ről*.

MERÉNYÉL, (mer-ény-él) önh. m. *merényél-t*, v. *merénylett*, htn. —*ni* v. *merényleni*. Valamely nehéz kivitelü dologra elszántsággal vállalkozik. *Erő felett nem jó merényelni. Aki sokszor merényel, végre majd beleveszt.* V. ö. MERÉNY.

MERÉNYÉS, (mer-ény-és) mn. tt. *merényés-t*, tb. —*ek*. Merénynyel járó, koczkázott feltételü, elszántságu. *Merényes ügyletbe, vállalatba kapni.* V. ö. MERÉNY.

MERÉNYKÉDIK, (mer-ény-kéd-ik) k. m. *merénykéd-tem*, —*tél*, —*ett*. Merényt igénylő, merénynyel járó vállalatokkal foglalkodik, gyakran merénynyel. *A bátor vitézek szeretnek merénykedni.* V. ö. MERÉNY.

MERÉNYKÉDŐ, (mer-ény-kéd-ő) mn. tt. *merénykédő-t*. Magát nehéz vállalatokra elszánni szerető. *Merénykedő vitézek. Merénykedő rablók, utonállók.*

MERÉNYLÉS, (mer-ény-el-és) fn. tt. *merénylés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valaki valamit merényel.

MERÉNYLET, (mer-ény-él-et) fn. tt. *merénylet-ét*, harm. szr. —*e*. Azon tény, melyet valaki merényből követ el, az elszánt vállalatnak eredménye. *Nagy merénylet volt tőled egyszerre három embert megtámadni.* V. ö. MERÉNY.

MERÉNYLŐ, mer-ény-él-ő) mn. és fn. tt. *merénylő-t*. Ki merényből, magát a veszedelemnek szánva vállalkozik valamire. *Merénylő csatárok. Merénylőket küldeni az ellenség nyugtalanítására.*

MERÉS, (mer-és) fn. tt. *merés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. 1) Midőn gyöke a bátor ellenállásra vonatkozó *mer*, am. az akaratnak elszánása, eltökélése valamely veszélyes tett végrehajtására. 2) Midőn *mer* gyökének megfelel a latin *haurit*, am. oly cselekvés, melynél fogva valamit mártás által kiveszünk. *Vízmerés. Merésben elfáradt az itató gulyás.* V. ö. MER, gyök.

MÉRÉS, (mér-és) fn. tt. *mérés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, mely által valaki mér valamit. Azon tárgyak neveivel, melyeket mérni szokás, összevetett szókat alkot, pl. *földmérés, vízmérés, hegymérés; bormérés, sörmérés; húsmérés, gabonamérés* stb. Különösen árukra vonatkozólag am. árulás, pl. *pálinkamérés, bormérés.* V. ö. MÉR.

MERÉSZ, (mer-ész) mn. tt. *merész-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Erejének öntudatából, valamely nehézséggel, veszélylyel megküzdeni bátor, kiszámítva elszánt. *Merész katona, tengeri hajós.* Innen magára a végrehajtott cselekedetre átvéve: *merész tükröset, vállalat.* 2) A veszélynek csupa indulatból, vakon neki rohanó. *A fellázadt nép merész szokott lenni.* 3) Ki a törvényeket vagy illedelmi szabályokat mellőzvén, s azokat tartózkodás nélkül áthágva a köz erkölcsi és illemi érzet ellen cselekedni nem átall. *A féktelen ember egyszersmind merész.* Ez értelemben néha am. szemtelen. *Merész tekintetet vetni valamely nőre, vagy férfira. Merész megszólítás, beszéd, tréfa.* Árv. ért. az elme működéseire vonatkozólag am. a szokott, rendes elmejáráson túl szárnyaló, meglepő, a maganemében újféle. *Merész gondolatok, állitások. Merész röptü képzelet.*

MÉRÉSZ, (1), tájszokásos hangoztatás a szebb és szabatosb *merész* helyett; l. MERÉSZ.

MÉRÉSZ, (2), (mér-ész) fn. tt. *mérész-t*, tb. —*ek*. Szokottabban l. MÉRNÖK.

MERÉSZÉL, (mer-ész-él) önh. m. *merészél-t*, v. *merészlett*, htn. —*ni*, v. *merészleni*. Mint merész jellemmel biró kísérleni vagy tenni bátorkodik valamit. Mindazon értelmekben használtatik, melyekben törzsöke a *merész*. *Ki merészel a vitézek közül várfalat mászni? A dühös ember sokat merészel. Hogy merészelsz szemembe így szólni?* V. ö. MERÉSZ.

MERÉSZEN, (mer-ész-en) ih. Merész módon, magát a veszélyek ellen elszánva, a nehézségekkel daczolva. *Merészen neki menni az ellenségnek.* Néha am. félre téve az illemet, szemérmet; szemtelenül, kihivólag. *A megrögzött gonosztévő merészen tagad mindent.*

MERESZKÉDÉS, (mer-esz-kéd-és) fn. tt. *mereszkédés-t*, tb. —*ek*. Állapot, midőn valaki vagy valami mereszkedik. V. ö. MERESZKÉDIK.

MERÉSZKÉDÉS, (mer-ész-kéd-és) fn. tt. *merészkédés-t*, tb. —*ek*. Cselekvés midőn merészkedünk. V. ö. MERÉSZKEDIK.

MERESZKÉDIK, (mer-esz-kéd-ik) k. m. *mereszkéd-tem, —tél, —ett.* Folytonosan feszülve kinyomúl, kitágúl, kinyúlik. Különösen mondjuk az állati inakról, izmokról, tagokról. *Mereszkednek a megfeszített izmok. Szemei rám mereszkednek.* Képzésre olyan mint *ereszkedik, nyújtózkodik* stb. Gyöke azon *mer*, mely önállólag nem divatozik. V. ö. **MER**, gyök.

MERÉSZKÉDIK, (mer-ész-kéd-ik) k. m. *merészkéd-tem, —tél, —ett.* Merészen cselekedik, bátorkodik. V. ö. **MERÉSZ, MERÉSZEN.**

MERÉSZLÉS, (mer-ész-él-és) fn. tt. *mérészlés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Cselekvés, midőn valaki merészel valamit. V. ö. **MERÉSZÉL.**

MERÉSZLET, (mer-ész-él-et) fn. tt. *merészlet-ét*, harm. szr. *—e.* Merész ember által merészséggel végrehajtott cselekedet. *A portyázó huszárok hadi merészleteit elbeszélni.* V. ö. **MERÉSZ.**

MERÉSZLETÉS, (mer-ész-él-et-és) mn. tt. *merészletés-t*, v. *—et*, tb. *—ék.* Merészlettel járó, amihez különös bátorság, elszántság szükséges. *Merészletes vállalat.*

MERÉSZSÉG, (mer-ész-ség) fn. tt. *merészség-ét*, harm. szr. *—e.* 1) Tulajdonság, melynél fogva valaki merésznek mondatik. *Merészségének több jeleit adta.* 2) Néha am. merészlet, merész tett. *Nagy merészség volt töled ily lépést tenni.* 3) Illedelmet megvető, szemtelenséggel párosult cselekvési bátorság. *Engedelem nélkül ide jönnöd micsoda merészség?!* V. ö. **MERÉSZ.**

MERÉSZSÉGÉS, (mer-ész-ség-és) mn. tt. *merészségés-t*, v. *—et*, tb. *—ek.* Igen nagyon, fölötte merész. *Merészséges megtámadása a sokkal számosabb ellenségnek.* Körülbelül egy értelmü vele a *vakmerő.*

MERESZT, (mer-esz-t) áth. m. *mereszt-ett*, par. *mereszsz*, htn. *—ni* v. *— eni.* Merően kifeszít, kinyom, kitol valamit. Mondják az állati test tagjairól, inairól, izmairól stb. *A bokros ló meresztí füleit. A szemeit rám meresztí.* Törzsöke az elavult, csangós kiejtésü *meresz* melléknév, s olyan mint *kopasz, dobasz, korpasz*, stb. l. *—ASZ, —ESZ* képző.

MERESZTÉS, (mer-esz-t-és) fn. tt. *meresztés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Merő, mereven kifeszítése, kitolása, kinyomása valamely rugalmas testnek vagy tagnak. *Nyakmeresztés, szemmeresztés.*

MERÉT v. **MERÉTT**, v. **MERŐTT**, (mer-ő-tt) ih. A székelyeknél am. merően vagy merőben. Továbbá ‚merőn' helyett is divatozik, tájszokásilag: *merén.*

MÉRET, (1), (mér-et) fn. tt. *méret-ét*, harm. szr. *—e.* Azon mennyiség, melyet mérés által meghatároztak, vagy kiszakasztottak. *A felszórt gabonából az első méretet malomba vinni. A nyomtatórészt ugyanazon méretből adni ki valamennyinek.* V. ö. **MÉR**, ige.

MÉRET, (2), (mér-et) mivelt. m. *méret-tem, —tél, —ett*, par. *méress.* Meghagyja, parancsolja, rendeli, hogy valaki mérjen. *A helység méreti a közlegelőt és réteket. A csapszékben egy itcze bort, a hentesnél két font húst méret magának.* V. ö. **MÉR**, ige.

MÉRETLEN, (mér-et-len) mn. tt. *méretlen-t*, tb. *—ek.* Amit meg nem mértek, minek mennyiségét, vagy sulyát bizonyos mérték által meg nem határozták. *Csürben felhalmozott, méretlen gabona. Méretlen gyapjú.* V. ö. **MÉR.** Határozóként am. méretlenül.

MÉRETLENÜL, (mér-et-len-ül) ih. A nélkül, hogy megmérték volna, méretlen állapotban. *A gabonát méretlenül betölteni a verembe.* V. ö. **MÉR.**

MERÉTT, l. **MERÉT.**

MÉRETT, a régi halotti beszédben (meret) am. a mai *mért* vagyis *miért.*

MERETTYŰ, (mer-etty-ű azaz mer-et-ő) fn. tt. *merettyü-t.* Rúdra kötött zsákháló a halászoknál, melylyel a halakat a bárkából kimerik. Máskép: *mereggyő.* Eredetileg: *merető*, melyből lett *meretyő, meretyü, merettyü*, mint csikoltó csikoltyú, tárogató tárogatyú, pattantó pattantyú, csörgető csörgetyű, pergető pergetyű stb.

MÉRETTYŰ, (mér-etty-ű azaz mér-et-ő) fn. tt. *méretttyűt.* Mérő eszköz, különösen sulymérő.

MEREV, (mer-ev) mn. tt. *merev-et.* Elvont törzsök, melyből a *mereven, merevenség, merevül* stb. származékok erednek. Nem más mint a *merő* igenév módosúlata: *merv* s közbevetett hangzóval *merev.* Újabb időben önállólag is használják *mereven* helyett.

MEREVÉDÉS, (mer-ev-éd-és) fn. tt. *merevédés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Állapot, midőn valami elvesztvén rugalmasságát feszessé, hajlatlanná leszen. *Inak, tagok merevedése.* V. ö. **MEREVÉDIK.**

MEREVÉDÉTT, (mer-ev-éd-ett) mn. tt. *merevédett-et.* Ami rugalmasságát vesztvén feszessé, hajlatlanná lett. *Görcstől merevedett inak. Fagytól merevedett test.* V. ö. **MEREVÉDIK.**

MEREVÉDÉTTEN, (mer-ev-éd-ett-en) ih. Merevedett állapotban, megfeszülve, rugalmasság nélkül, hajlatlanul. *Fagytól merevedetten heverő kigyók.* V. ö. **MEREVÉDIK.**

MEREVÉDÉTTSÉG, (mer-ev-éd-ett-ség) fn. tt. *merevédettség-ét*, harm. szr. *—e.* Merevedett, rugalmasság nélküli, hajlatlan állapot. *Inak, izmok, tagok merevedettsége.*

MEREVÉDIK, (mer-ev-éd-ik) k. m. *merevédtem, —tél, —ett.* Rugalmas erejét vesztvén változatlan, feszes, hajlatlan állapotuvá lesz. Különösen az állati tagok, inak, izmok ilyetén átalakulására vonatkozik. *Bizonyos betegségekben megmerevednek a tagok. A kemény fagytól megmerevedtek újjai.* Ezen ige gyöke a feszülést, keményedést jelentő *mer*, melyből lett *merő, merv* v. *merev*, innen: *merevedik.* Képzésre nézve ezek is rokonokul tekinthetők: *folyamodik, futamodik, vetemedik, élemedik* stb. A *merevedik* is ezen hasonlat szerént *meremedik* volna, de a széphangzat miatt az elül álló *m* után a második *m* helyett inkább *v* használtatik. Hogy e két hang mint középképzők is felváltják egymást, mutatják ezek és ilyenek: al-

kotvány alkotmány, állítvány állítmány, keresvény keresmény stb.

MEREVÉDT, l. MEREVÉDETT.

MEREVÉDTEN, l. MEREVÉDÉTTEN.

MEREVÉDTSÉG, l. MEREVÉDÉTTSÉG.

MEREVEN, (1), (mer-ev-en) mn. tt. *mereven-t*, tb. —*ek*, v. —*ék*. Rugalmasságát vesztett, hajlatlan, feszült állapotban létező. *Mereven kesek, lábak.* Képzésre nézve teljesen hasonló hozzá az *eleven*, melynek gyöke *él*, s régi alakja *eleve*, mint a régi halotti beszédben eléfordúl: *terömteve* (teremté) *eleve mi istenünköt Ádámot*, hol az eleve am. *élő* (vivens) t. i. Isten. A mereven is eredetileg *mereve*, az *n* csak utóhangzás. Így képződtek: *kelen (föld)* a kel, *idegen* az ideg (járkál, mozog), *tehen* v. *tejen* a tejik (tejet ad) igéktől. Ezen *en* illetőleg *an* többször megnyúlik, és lágyúl. Így leszen a *hal* (moritur) gyökből halava, halavány (az ‚eleven' ellentéte), a *szökik* gyökből szökeve szökevény, *jö*-ből jöveve jövevény, valamint a mereven is tájszokásilag *merevény*. V. ö. —VÁNY, —VÉNY, képző.

MEREVEN, (2), (mer-ev-en szintén a *merev* törzstől) ih. Merevedve, merevedett állapotban.

„A hajnal elmegyen, az estve jön,
Gilicze mereven ül ágközön."
Vörösmarty.

Gyöngyösinél: *mervén*. L. MEREVENEN.

MEREVÉN, (mer-ev-e-en) ih. Minthogy törzsöke az elavult *mereve*, melyből *en* képzővel lett *merevén*; tulajdonkép annyi volna mint merően, megfeszülten, hajlatlanul. Hanem csak átv. ért. divatozik, s am. oly mindenestül, oly egészen, miből egyetlen egy sem hiányzik, erdélyiesen: *merőben*, néhutt, pl. a székelyeknél: *mereiben*. Ezen értelemben is tehát bizonyos erkölcsi megkötés, nem engedés, az állitás hajlatlanságának alapfogalma rejlik. *Merevén oda van*, am. mind oda van. *Merevén elvesztek*, egyet sem véve ki mind elvesztek. *Merevestelen merevén* (a székelyeknél: *merős mereiben*). Véleményünk szerént amily viszony van a *mereve* és *merevén*, épen olyan létezik a *va ve* és *ván vén* részesülők között, pl. irva irván, járva járván, menve menvén, ütve ütvén; az elsők t. i. ragozható melléknevek; a másod rendbeliek pedig változatlanok, tehát tulajdonkép határzók. V. ö. —VA, —VE; —VÁN, —VÉN képzőket.

MEREVENEN, (mer-ev-en-en) ih. Meredt vagy meresztett (föl-, kimeresztett) állapotban. Gyöngyösinél: *mervén*.

„A zabolát marják, hányják a fejéket,
Mervén áll a farkok, feltartják fülöket"
(t. i. a lovak).

MEREVENÍT, MEREVENIT, (mer-ev-en-ít) áth. m. *mereventi-ett*, htn. —*ni* v. —*eni*, par. —*s*. Merevenné tesz valamit. Fölveszi a *meg* igekötőt. *A görcsök megmereventették tagjait*. V. ö. MEREVEN.

MEREVENÍTÉS, MEREVENITÉS, (mer-ev-en-ít-és) fn. tt. *mereventés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, valamely külső erőszak hatása, mely által valami merevenné tétetik. V. ö. MEREVEN, (1).

MEREVENÍTŐ, MEREVENITŐ, (mer-ev-en-ít-ő) mn. tt. *mereventő-t*. Ami valamit merevennné, hajlatlanná teszen. *Inakat mereventő görcsök. Tagokat mereventő kemény fagy*. V. ö. MEREVEN.

MEREVENSÉG, (mer-ev-en-ség) fn. tt. *mereven-ség-et*, harm. szr. —*e*. Tulajdonsága vagy állapota valamely testnek, midőn rugalmasságát vesztve, merevenné leszen. V. ö. MEREVEN. Átv. erkölcsi ért. feszes magatartás, társalgási hajlékonyság hiánya.

MEREVENÜL, (mer-ev-en-ül) önh. L. MEREVÜL.

MEREVENY, MEREVÉNY, lásd: MEREVEN, (1).

MEREVÍT, MEREVIT, (mer-ev-ít) áth. lásd: MEREVENÍT.

MEREVÍTÉS, MEREVITÉS, (mer-ev-ít-és) fn. tt. *merevítés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. L. MEREVENÍTÉS.

MEREVSÉG, (mer-ev-ség), lásd: MEREVENSÉG.

MEREVÜL, MEREVÜL, (mer-ev-ül) önh. m. *merevül-t*. Merevvé, merővé leszen, hajlékonyságát, rugékonyságát veszti. *Merevülnek a hidegvette tagok*.

MEREVÜLÉS, MEREVÜLÉS, (mer-ev-ül-és) fn. tt. *merevülés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Átváltozás, átalakulás, melynél fogva valami merővé, azaz hajlatlanná lesz.

MEREVÜLTSÉG, (mer-ev-ül-t-ség) fn. tt. *merevültség-et*. Merevült tulajdonság vagy állapot, különösen mint betegség.

MÉRFOGYATÉK, (mér-fogyaték) ösz. fn. Gazdasági ért. azon hiány, mely a bemért gabona menynyiségében idővel az öszveszáradás, vagy zsizsik, s más kártékony férgek által támad. *Mérfogyaték fejében az urodalmi tisztnek néhány mérőnyi gabondt beszámítani*. Szélesb ért. akármily ür- vagy sulymértékben támadt hiány.

MÉRFOK, (mér-fok) ösz. fn. Valamely mérő eszközön, ennek jelekkel, vagy számokkal elválasztott egyes része. Átv. ért. az erkölcsi és szellemi erő vagy tehetség bizonyos mértéke vagy emelkedettsége.

MÉRFÖLD, (mér-föld) ösz. fn. Legnagyobb mérték neme, melyet közéletben a távolság meghatározására használnak, mely azonban különféle országok és népek szokása szerént más-más hosszaságu. *Négyszögü mérföld*, oly négyszög közé szorított föld, melynek mindegyik oldala egy-egy mérföldet tesz. A földirati mérföld, melylyel a közönséges német mérföld megegyezik, teszen körülbelül tizenkétezer lépést (vagy 24,000 lábat vagy 4000 ölet), s ily tizenöt mérföld a föld egyenlitőjén egy fokot. A magyar mérföld jóval nagyobb, kivált az alföldiek kösz számitása szerént. Innen az alföldi mérföldre szóló

km. *ördög mérte mérföld.* Mintegy négy egész és három ötödrész ángol mérföld teszen egy németet. Latin neve *milliare*, melyből származott a német *Meile*, török *mil* és tót *míle*. Hasonló hozzájok a magyar *mérföld* is, de méginkább a tájdivatos *mélföld*. Azonban véleményünk szerént ennek első alkotó része nem latin vagy német vagy tót szó, hanem a *mén* ige gyökéből származott *mér*, azaz menve meghatároz valamely távolságot, és így mérföld am. mérés által meghatározott távolságnyi föld. V. ö. MÉR. Thaly K. gyüjteményéből Temesvári István 1569-iki énekében („A kenyérmezei diadalról") nemcsak ‚mélföld' áll hanem *méföld* is.

„Egy egész méföldet mező szélessége
Tart."

Egyébiránt Abaújban, Zemplénben stb. nem igen hallani mélföldet, hanem csak mér- vagy néha mértföldet.

MÉRFÖLDKŐ, (mér-föld-kő) ösz. fn. Köszál, köszobor vagy bármely más alaku mü köből, melyet a rendesen szabályozott útvonalon minden mérföldnek vagy egyes részeinek végén útmutatóul vagy jelül állítanak, illetőleg a földbe ásnak.

MÉRFÖLDMÉRTÉK, (mér-föld-mérték) ösz. fn. Mérföld, mint a távolságot meghatározó mérték. *A helyek távolságát egymástól mérföldmértékkel határozzák meg. A mérföldmérték különböző nagyságu.*

MÉRFÖLDMUTATÓ, (mér-föld-mutató) ösz. fn. Kőből vagy fából emelt oszlop az országos, és közlekedési utakon, melyre az útmelletti helyek nevei, és mérföldnyi távolságaik, vagy a mérföld egyes részei följegyezvék. Máskép az anyagi eszközök szerént *mérföldoszlop, mérföldkő.*

MÉRFÖLDOSZLOP, (mér-föld-oszlop) ösz. fn. Oszlop vagyis pózna leginkább fából, mely a mérföldet mutatja. V. ö. MÉRFÖLDMUTATÓ.

MÉRGED, (mér-ég-ed) önh. m. *mérged-tem, —tél, —t* v. *—ett.* Méregre gyúlad, méregre fakad. *Ha neki mérged, mindenen keresztül jár.*

MÉRGÉDIK, Heltainál: MÉRGÖDIK, (mér-eg-éd-ik) k. m. *mérgéd-tem, —tél, —t* v. *—ett.* Heltainál am. mérgesedik, sebesedik, meggyül: „Dagadni kezde a lába és megmérgödni."

MÉRGELŐDÉS, (mér-ég-el-ő-d-és) fn. tt. *mérgelődés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Epeháborító haraguvás; boszusféle, mindenre felfortyanó haragoskodás.

MÉRGELŐDIK, (mér-ég-el-ő-d-ik) belsz. m. *mérgelöd-tem, —tél, —ött.* Epeháborgató harag bántja, nyugtalanítja őt, eszi a méreg. *A vásott gyermekekkel sokat mérgelödik. Úgy megmérgelődött, hogy egészen elkékült, elsárgult, elzöldült bele.* (Székely szólásmód. Krina J.). V. ö. MÉREG.

MÉRGES, (1), (mér-eg-es) mn. tt. *mérges-t* v. *—et*, tb. *—ek.* 1) Tulajd. ért. méreggel kevert, miben méreg van. *Mérges étel, ital. Mérges növények, ásványok. Mérges gyík, kígyó, pók. Mérges fülvek, növények.* 2) Átv. ért. igen haragos, hamar felfortyanó, dühös. *Mérges ember, asszony. Mérges asszonynak haragos a leánya.* (Km.). *Mérges kutya.* 3) A maga nemében igen erős. *Mérges pálinka, bor. Mérges időjárás, mérges tél, hideg.* 4) Sebre vonatkozva am. igen meggyúladt, tüzes, vörös, lobos. 5) Használják kutya- és lónevül. *Mérges, ne! Cso te, Mérges!*

MÉRGES, (2), falu Győr m., puszta a Jászságban; helyr. *Mérges-re, —en, —ről.*

MÉRGESCSERESZNYE, (mérges-cseresznye) ösz. fn. Köz nyelven a *maszlagos nadragulya* (atropa belladonna) neve; másképen szintén köz nyelven: *farkascseresznye.*

MÉRGESÉDÉS, (mér-ég-es-éd-és) fn. tt. *mérgesédés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Állapot, vagy tulajdonság, midőn valaki vagy valami mérgesedik. V. ö. MÉRGESÉDIK.

MÉRGESÉDIK, (mér-ég-es-éd-ik) k. m. *mérgeséd-tem, —tél, —ett.* 1) Igen erős, dühös haragra gyúlad, mely különösen boszuállásra törekszik. *Ingerlés által mindinkább nekimérgesedik.*

„Egyszerre ilyen szó mérgesedik nyelvén."
Arany, Buda halála.

2) Mondják kelésekről, sebekről, midőn kitüzesednek, megveresednek. V. ö. MÉRGES.

MÉRGESEN, (mér-eg-es-en) ih. Mérges állapotban; mérges módon.

MÉRGESÍT, MÉRGESIT, (mér-ég-es-ít) áth. m. *mérgesít-ett*, htn. *—ni* v. *—eni*, par. *—s.* 1) Tulajd. ért. valamit méreggel keverve életveszélyessé tesz, szokottabban: *mérges.* 2) Átv. ért. dühös, boszús haragra gerjeszt. *Bántalmak, ingerlések által mérgesíteni az embert, vadállatot, kutyát.* 3) A sebet, kelevényt tüzessé, lobossá, vörössé teszi. *A szesses italok mérgesítik a bőrön kiütött kéléseket, pörsenéseket.*

MÉRGESÍTÉS, MÉRGESITÉS, (mér-ég-es-ítés) fn. tt. *mérgesítés t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Cselekvés, mely által valaki vagy valami mérgessé tétetik. V. ö. MÉRGES.

MERGESKA, falu Sáros m.; helyr. *Mergeská-a, —n, —ról.*

MÉRGESKÉDÉS, (mér-ég-es-kéd-és) fn. tt. *mérgeskédés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Folytonos, vagy gyakori haragoskodás, haragos ingerültség.

MÉRGESKÉDIK, (mér-ég-es-kéd-ik) k. m. *mérgeskéd-tem, —tél, —ett.* Folytonosan vagy gyakran haragudva dühösködik. Mondják kivált igen ingerlékeny emberről, kinek, mint olyannak, szüntelenül van oka haragudni.

MÉRGESSÉG, (mér-ég-es-ség) fn. tt. *mérgességét*, harm. szr. *—e.* 1) Tulajdonsága valaminek, melynél fogva életveszélyeztető mérget rejt magában. *Egérkőnek, kígyónak mérgessége.* 2) Haragos ingerültség, haragra való hajlandóság. 3) Sebekre, kelésekre vonatkozólag am. tüzesség, gyuladás, lobosság. *A*

sebnek mérgességét vakarás, dörzsölés által nevelni. V. ö. MÉRGES.

MÉRGEZ, (mér-ég-ez) áth. m. *mérgez-tem, —tél, —ett*, par. *—z*, mivelt. *—tet*, szenvedő *—tetik*. 1) Valamibe mérget tesz, kever, ereszt. *Megmérgezni valakinek italát. Megmérgezni a nyilat, tört.* 2) Méreg által megront, megsebesít, megetet. *A dühös eb, a kígyó megmérgezi az embert.* Innen átv. ért. erkölcsileg megront. *A gonoszok társasága, az erkölcstelen könyvek olvasása megmérgezi az ifjakat.*

MÉRGEZÉS, (mér-ég-ez-és) fn. tt. *mérgezés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, midőn valamit vagy valakit megmérgeznek. V. ö. MÉRGEZ.

MÉRGEZŐ, (mér-ég-ez-ő) mn. és fn. tt. *mérgező-t*. 1) Méreggel keverő, megrontó, fertőztető. *Ifjuságot mérgező erkölcstelen könyvek.* 2) Személy, ki valakinek ételébe, italába mérget kever stb.

MÉRHETETLEN, MÉRHETLEN, (mér-het-[et]-len) mn. tt. *mérhetetlen-t*, tb. *—ek*. Amit nagysága, vagy végtelensége miatt megmérni nem lehet. *Mérhetetlenek az Istennek útai. Az égnek nagysága mérhetetlen.* Néha nagymondhatólag am. igen terjedelmes, igen mély, magas stb. *A mérhetetlen tengerre bocsátkozott. Mérhetetlen mélységü tó.* Határozóként am. mérhetetlenül.

MÉRHETETLENSÉG, MÉRHETLENSÉG, (mér-het-[et]len-ség) fn. tt. *mérhetetlenség-et*, harm. szr. *—e*. Nagysági vagy távolsági tulajdonság, melynél fogva azt megmérni lehetetlen.

MÉRHETETLENÜL, MÉRHETLENÜL, (mérhet-[et]len-ül) ih. Mérhetetlen állapotban, oly módon, hogy azt megmérni nem lehet.

MÉRHETLEN; **MÉRHETLENSÉG**, l. MÉRHETETLEN; MÉRHETETLENSÉG.

MÉRHETŐ, (mér-het-ő) mn. tt. *mérhető-t*. Amit megmérni lehetséges; nem igen nagy, nem szerfölötti távolságu. *A hold és többi bujdosók távolsága megmérhető.*

MÉRHETŐSÉG, (mér-het-ő-ség) fn. tt. *mérhetőségét*. Mérhető tulajdonság vagy állapot.

MERI, (mer-i, azaz mer-ő) mn. tt. *merit*. Merész, aki mer. *Meri ember.* Oly alkatu *lesi* = leső, *csali* = csaló. Megvan teljesen hasonló alakban és értelemben a persa nyelvben is: *meri*, mely Beregszászi szerént am. a német: kühn, verwegen, magyarul: merő, vakmerő. Ha főnévül vétetik am. merészség. *Nincs merije;* s ekkor úgy látszik, hogy nem más, mint a ‚mer' igének a tárgyi ragozásban, a mutató mód jelen idejében egyes 3-ik személye, főnévként használva; mint más személyből a *meres* és más módban a *merném.*

MERICSKE, (mer-ics-ke) kicsiny. fn. tt. *mericskét*. Folyóból, tóból, kútból stb. vizet meríteni való kis kanna, vödör, káforka stb.

MERICSKÉL, (mer-ics-ke-el) gyak. és kicsiny. áth. m. *mericskél-t*. Kisebbféle edénynyel, pl. mericskével nagyobb tömegü híg testből kimereget valamit. *Lajtba szapolylyal mericskélni a Dunából vizet.*

MERINGLŐ, (mer-ing-el-ő) mn. és fn. tt. *meringlő-t*. Azon kéziháló mellékneve, melyet a halász nyelénél fogva majd lemerít, majd fölemel. Ugyanezen szó használtatik önálló főnévül is.

MERISOR, erdélyi faluk Hunyad m.; helyr. *Merisor-ra, —on, —ról.*

MERÍT, MERIT, (mer-ít) áth. m. *merít-ett*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—eni*. 1) Hig testből valamely edény, vagy ilyféle eszköz által kivesz, kiemel egy részt. *Vödörrel a kútból, korsóval a patakból vizet meríteni. Merített papir.* Átv. ért. valamely erkölcsi forrásból vesz, kölcsönöz valamit. *Hiteles adatokat régi okleveleklből meríteni. Kimerítette minden tudományát*, ami elméjében, emlékezetében volt, mind eléadta. Megfelel neki a latin *haurit.* 2) Hig testbe le vagy be nyom valamit. *A vödröt lemeríteni a kútba.* Megfelel neki a *márt, lemárt, bemárt*, és latinban a *mergit, immergit.* V. ö. MER.

MERÍTÉS, MERITÉS, (mer-ít-és) fn. tt. *merítés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, midőn valaki merít. *Vízmerítésben elszédülni. Korsónak lemerítése.* V. ö. MERÍT.

MERÍTŐ, (1), **MERITŐ**, (mer-ít-ő) mn. tt. *merítő-t*. 1) Aki merít. *Vízmerítő leányok.* 2) Mivel valamit merítnek. *Levesmerítő kanál.* V. ö. MERÍT.

MERÍTŐ, (2), puszta Fehér m.; helyr. *Merítő-re, —n, —ről.*

MERÍTŐ- v. MERITŐEDÉNY, (merítö-edény) ösz. fn. Edény, melylyel valamely híg testet meríteznek, pl. vödör, rocska, káforka, kanál, szapoly stb.

MERÍTŐ- v. MERITŐGÉP, (merítö-gép) ösz. fn. Gép, melylyel valamely híg testet, pl. vizet a kútból, folyóból, bányaüregből stb. kimerítenek.

MERÍTŐ- v. MERITŐHÁLÓ, (merítö-háló) ösz. fn. Zsinegek által nyélhez kötött, alul nehezékkel ellátott kerekháló, melyet a halász a vízbe lemerít, majd nyelénél fogva fölemel. Máskép: *merettyü, mereggyő, meringlő.* Ide tartozik az úgynevezett *szák* is, zsákforma kis háló, melylyel a bárkából kimerítik a halakat.

MERÍTŐHELY, (merítö-hely) ösz. fn. A patakok, folyók, tavak partjain, szélein azon hely, hol legalkalmasabb vizet meríteni.

MERÍTŐKANÁL v. —KALÁN, (merítö-kanál v. -kalán) ösz. fn. Kanálféle eszköz, melylyel valami híg testet meregetni szoktak, pl. levesszedő-kanál, szapoly, a kémivesek kanala stb.

MERÍTŐKERÉK, (merítö-kerék) ösz. fn. Kerék az úgynevezett csigás, vagy kukorás kutakon, melynek forgatása által a kötélre vagy láncra kötött vödör le- és fölmerül.

MERÍTŐMŰ, (merítö-mü) ösz. fn. Általán mindenféle mü vagy gép, mely valamely mélységből a vizet emberi vagy más erő által mozgatva kimeríti.

MÉRK, falu Szatmár m., **ALSÓ—, FELSŐ—**, faluk Sáros m.; helyr. *Mérk-re, —én, —ről.*

MERKE, puszta Somogy m.; helyr. *Merké-re*, *—n*, *—ről*.

MERKÉL, (mer-k-él) áth. m. *merkél-t*. Székely szó. Szabó József szerént am. fejét, illetőleg nyakát kimeresztve mintegy öklelni, türkölni akar. Továbbá Kriza J. szerént am. duzzog magában. *Ne sirj, ne rökölj, ne merkelj*. (Székely szólásmód. Kriza J.). Ez utóbbi értelemben ‚morog' szóval rokon.

MÉRKÉL, (mér-k-él, mér-eg-el) áth. l. MÉRÉGÉL v. MÉREGET.

MÉRKÉZIK, (mér-k-éz-ik) k. m. *mérkez-tem*, *—tél*, *—ett*, par. *—zél*. Átv. ért. akár testi, akár szellemi erőre, ügyességre nézve valakivel próbálkozik, s mintegy ellensulyozza saját ereje által az ellenerőt. *Ily emberrel, mint te, merek mérkezni. Lovaglásban, fegyverforgatásban, czéllövésben kevesen mérkezhetnek vele.*

MERKŐCZE, fn. tt. *merkőczét*. Baranyai tájszólás szerént am. sárgarépa. Úgy látszik nem egyéb, mint a székelyeknél, és másutt divatozó *murok* szónak vékony hangu kicsinyezője, mintegy *murkócza*. V. ö. MUROK.

MÉRLÁNCZ, (mér-láncz) ösz. fn. Láncz, rendesen tíz ölnyi hosszuságu, melyet földmérésnél használnak.

MÉRLEG, (mér-leg) fn. tt. *mérleg-et*, harm. szr. *—e*. Szoros ért. egy bizonyos megerősített pontról ide-oda mozogható, s ingékony tulajdonságu eszköz, melynek rendeltetése, hogy rajta valamely testnek ismeretlen sulyát egy más ismert suly segedelme által meghatározzuk, mi úgy történik, ha a rudról lelógó egyik csészére, serpenyőre, vagy tányérra az ismeretlen sulyu testet helyezzük, a másikba pedig bizonyos meghatározott sulyu nehezékeket rakunk, mig a két csésze sulyegyenbe nem helyezkedik. Ez az úgy nevezett *rudas*, vagy *ingás* mérleg. Ugyanegy czélra vezetnek, de más alkotásuak a *körtés* vagy *nyomatékos*, *tizedes* stb. mérlegek. *Szénát, gyapjút, hist mérni való mérleg. Gyógyszerészek mérlege. Valamit mérlegre tenni.* A kereskedők, gyárosok, iparüzők is használják a könyvvitelben a ‚Bilanz' szónak vagyis valamely számvitel bezárásakor a kiadás s bevétel vagy ‚adós' és ‚birós' (‚tartozik' és ‚követel,) egybehesonlitásának, átnézetének kifejezésére; innen: *kereskedői mérleg, sárlati mérleg*. Képes kifejezéssel az igazságnak jellege, mely az ellenokokat mintegy két külön csészébe teszi, és sulyozgatja.

A mérleg ujabb időben helyesen alkotott szó az *ütleg* hasonlatára, mindkettőben középképző a gyakorlatos *él öl, ütöl, mérel*, melyekből lett *ütlő mérlő, ütle mérle*, s *g* utóhanggal *ütleg, mérleg*. V. ö. MÁZSA, FONT.

MÉRLEGBIRÓ, (mérleg-biró) ösz. fn. Az illető község részéről kirendelt hites személy, ki a piaczokon és vásárhelyeken a község mérlegén történő sulyozást ellenőrzi, vagy az innen keletkező ügyekben itéletet hoz.

MÉRLEGCSÉSZE, (mérleg-csésze) ösz. fn. Csészeforma edényke a kisebbféle ingás, v. rudas mérlegeken, a nagyobbakon inkább *serpenyő*.

MÉRLEGCSINÁLÓ, (mérleg-csináló) ösz. fn. Erőmives, gépész, ki mérlegeket készit.

MÉRLEGÉL, (mér-leg-él) áth. m. *mérlegél-t*. Valaminek sulyát mérlegen meghatározza. *Mérlegelni a szénát, gyapjút, szalonnát, sirt. Gabonát mérlegelni* am. aránylagos sulyát, *mérni* pedig mennyiségét meghatározni, pl. midőn azt akarják tudni, hány fontot nyom egy mérő búza, ezt mérleg által eszközlik. Átv. erkölcsi ért. különböző dolgot egymáshoz mérni, köztök az arányt meghatározni; különösen a kereskedői stb. könyvvitelben a ‚tartozik' és ‚követel' (‚adós', ‚birós') oldalt vagy oldalakat összehasonlítni, kiegyenlítni.

MÉRLEGÉLÉS, (mér-leg-él-és) fn. tt. *mérlegélés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Valamely test sulyának mérlegen való meghatározása. V. ö. MÉRLEG.

MÉRLEGÉZ, (mér-leg-éz) áth. m. *mérlegéz-tem*, *—tél*, *—ett*. L. MÉRLEGÉL. „Rendes viszonyok között az államférfiúban minden körülmények pontos mérlegezése, óvatosság s hideg ész szükségesek." (B. Eötvös József. Gondolatok).

MÉRLEGÉZÉS, (mér-leg-éz-és) l. MÉRLEGÉLÉS.

MÉRLEGHIVATAL, (mérleg-hivatal) ösz. fn. Piaczokon, vásárhelyeken müködő hites személyzet, melynek rendeltetése az adott-vett áruk pontos mérlegelésére felügyelni. Továbbá, ugyanazon hely, hol a mérlegelés történik.

MÉRLEGIGA, (mérleg-iga) ösz. fn. A közönséges mérlegen azon rúd, vagy rudacska, melynek két végéről zsinegen, kötelen, lánczon stb. a mérlegcsészék, illetőleg serpenyők aláfüggnek.

MÉRLEGJEGY, (mérleg-jegy) ösz. fn. A nyilvános mérleghivatalban kiadott jegy, melyre a mérlegelt árunak mennyisége föl van irva.

MÉRLEGMESTER, (mérleg-mester) ösz. fn. Másod rendü tiszt a mérleghivatalban, ki a mérlegelésre közvetlenül felügyel. Ennek fölötte áll a *mérlegbiró*.

MÉRLEGNYELV, (mérleg-nyelv) ösz. fn. A mérlegiga közepéből nyelv gyanánt kinyuló billentyü, mely egyenes állásba helyezkedik, midőn a mérlegserpenyők sulyegyenben vannak.

MÉRLEGPÉNZ, (mérleg-pénz) ösz. fn. Díj, melyet a nyilvános mérlegelésért fizetni kell.

MÉRLEGRÚD, (mérleg-rúd) ösz. fn. Rendszerént vasból készitett rudacska az ingás és körtés mérlegeken, melynek egyik végére az ismert sulymérték, másikára a megmérendő tárgy szokott akasztatni.

MÉRLEGSERPENYŐ, (mérleg-serpenyő) ösz. fn. Serpenyőforma edények, melyek a mérlegigáról

két oldalt lelógnak, s melyek egyikébe az ismeretlen sulyu testet, másikába a nyomatékot teszik.

MÉRLEGSZÁMLA, (mérleg-számla) ösz. fn. A kereskedőknél, gyárosoknál stb. olyan számviteli lap, melyre az egyes czikkek vagy személyek lapjainak mérlegei teljes átnéset végett együvé iratnak. (Bilanz-Conto).

MÉRLEGTARTÓ, (mérleg-tartó) ösz. fn. Szeg vagy akármily tartalék, melyre a mérleg akasztva van.

MERMESD, falu Zaránd m.; helyr. *Mermesd-re, —ėn, —röl.*

MERNÉM, (mer-ne-em) tulajdonképen a bátorságra vonatkozó *mer* ige tárgymutató ohajtó módjának első személye; tréfásan am. bátorság. *Megtenné, de nincs mernémje.* Néhutt ferdítve: *mernám.* V. ö. **MERI**, és **MERSZ.**

MÉRNÖK, (mér-nök) fn. tt. *mérnök-öt*, harm. szr. *—e.* Széles ért. személy, ki mértani szabályok szerént, és kellő eszközökkel ellátva a térek, és térben létező testek minden irányu terjedelmének meghatározásával foglalkodik, ki ezen müködéshez némi képességgel bir. *Mezei mérnök*, ki a határokat, földeket, réteket, erdőket stb. fölméri. *Megyei, városi mérnök. Országos mérnök. Okleveles mérnök.* Különösen *hadi mérnök*, ki általán a hadi czélokhoz tartozó épitéseket, erődítéseket intézi, rendezi, igazgatja stb.

MÉRNÖKI, (mér-nök-i) mn. tt. *mérnöki-t*, tb. *—ek.* Mérnököt illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Mérnöki oklevél. Mérnöki munkálatok. Mérnöki kar.* V. ö. **MÉRNÖK.**

MÉRNÖKSÉG, (mér-nök-ség) fn. tt. *mérnökség-et*, harm. szr. *—e.* 1) Mérnöki tudomány. *Mérnökséget tanulni, gyakorolni.* 2) Mérnöki hivatal. *Megyei, városi mérnökségért folyamodni.* 3) Mérnökök testülete. *Hadi mérnökség által kidolgozott erődítési terv.*

MERNYE, falu Somogy m.; helyr. *Mernyé-re, —n, —röl.*

MERNYIK, falu Zemplén m.; helyr. *Mernyik-re, —ėn, —röl.*

MÉRÓN, (mér-ón) ösz. fn. 1) Zsinegre kötött ónnehesék, melylyel a testek függőleges helyzetét, irányát megvizsgálják. 2) Ugyan ily eszköz, akármiféle mélységnek meghatározására. *Mérónnal megmérni a tenger mélységét.*

MERŐ, (mer-ő) mn. tt. *merő-t.* 1) Midőn a fesseset jelentő elvont *mer* gyökből ered, am. fesztilő, hajlatlanul, mozdulatlanul, neki keményedve álló. *Merő nyak, merő tagok.* Szokottabban: *mereven.* 2) Midőn gyöke a bátorságra vonatkozó *mer*, am. bizonyos veszély, és nehézségek daczára magát elszánó, az akadályoktól viszsza nem ijedő. *Nagyot és sokat merő vitézek.* 3) Átv. ért. semmi kivételt nem szenvedő, általános, egészen olyan, aminőnek állitják. *Merő hazugság* (= csupa hazugság, Szabó D.) miben semmi igaz nincs. *Merő mind ott voltak*, egyet sem véve ki. *Merő bolondság.* Rokon értelmüek vele a *tiszta* és *csupa*, honnan e közmondás: *tiszta magyar, merő német, csupa tót. Merő széna*, első hajtásu szálas széna, melynek sarja nincsen. 4) Valamely hig testet bizonyos edénynyel szedő. *Vismerő leányok.* V. ö. **MER**, ige.

MÉRŐ, (1), (mér-ő) mn. és fn. tt. *mérő-t.* 1) Személy, ki valamit mér. *Mérőket állitani a felsért gabona mellé. Szénamérő, gyapjumérő.* 2) Ki valamit súly- vagy ürmérték szerént árul. *Húsmérő, bormérő, sermérő.* 3) Öblös edény, melylyel a hímlő részekből álló testeket, különösen a szemes jószágot mérik. *Pozsonyi mérő*, mely két vékából, v. mérczéből áll. *Pesti mérő* három mércze, *sarlai mérő* két pozsonyival ér föl, Mátyusföldén *szapu*, másutt *kila*, v. *köböl.*

MÉRŐ, (2), **KAPOS—**, falu Somogy m.; helyr, *Mérő-re, —n, —röl.*

MÉRŐASZTAL, (mérő-asztal) ösz. fn. 1) Mérnökök asztala, melyre a látcsövet helyezik, midőn valamely tért háromszögtan szerént föl akarnak venni. 2) Kocsmárosok, hentesek stb. asztala, melyen áruikat kimérik.

MERŐBEN, (mer-ő-ben) ih. Egészen, mindenestül, kivétel nélkül, máskép tájdivatosan: *merevén*, Valószinüleg am. *merőven* (= merően) hol a *v* átváltozott *b*-re, mint *olyvá olybá, magvaváló, nagbaváló.*

MÉRŐBÉR, (mérő-bér) ösz. fn. Széles ért. bér, melyet a mérésért fizetnek. Különösen mérnöki díj. *Holdszám szerint fizetett mérőbér.*

MERŐEDÉNY, (merő-edény) ösz. fn. Edény, melylyel holmi hig testeket, nevezetesen vizet mernek, pl. vödör, csöbör, kanna, káforka, szapoly stb.

MÉRŐEDÉNY, (mérő-edény) ösz. fn. Híg, vagy hímlő részekből álló testek mennyiségét meghatározó öblös edény, pl. mérő, akó, véka, itcse stb.

MERŐEN, (mer-ő-en) ih. 1) Bátran, neki feszített testtel, inakkal, szemekkel. *Merően szemébe némi valakinek. Merően megállani az ellenség előtt.* 2) Hajlatlanul, mozdulatlanul megfeszülve, megkeményülve. *A megfagyott tagok merően állanak.* 3) Egészen minden kivétel nélkül; néhutt: *merőben* és *merevén.*

MERŐHOLT, (merő-holt) ösz. mn. Kiben az életnek semmi jele sincs, ki szörnyet halt.

MÉRŐKANTA, (mérő-kanta) ösz. fn. Kocsmárosok kantája, melyből az italt mérik. Máskép: *mérőkupa.*

MERŐKÖDIK, (mer-ő-köd-ik) k. m. *merőködtem, —tél, —ött.* L. **MERÉSZKÉDIK.**

MÉRŐLÁNCZ, (mérő-láncz) ösz. fn. Földek, rétek stb. kimérésére használt láncz. *Tiz öles mérőlánczs.*

MERŐLAPÁT, (merő-lapát) ösz. fn. Öblös lapát, melylyel vizet mernek. Mivel a hajósok a hajó fenekéről kimerik a vizet, különösen *szapoly* a neve.

MERŐN, l. **MERŐEN.**

MÉRŐÓN, (mér-ő-ón) ösz. fn. Általában zsinegen függő ón valamely test függőleges helyzetének

meghatározására. Különösebben bizonyos mérték után jelekkel ellátott sinór végére kötött óndarab, melyet (a hajósok) a víz fenekére vetnek, hogy mélységét kitudják. (Kenessey Albert). Másképen : *mérón.*

MÉRŐORSÓ, (mérő-orsó) ösz. fn. A hajósoknál a hajó sebességének megmérésére szolgáló eszköz. (Kenessey Albert).

MÉRŐPÉNZ, (mérő-pénz) ösz. fn. Pénz, melyet a gabonatárnoknak szoktak fizetni, midőn az eladott gabonát kiméri.

MÉRŐPÓZNA, (mérő-pózna) ösz. fn. 1) A szoros ért. mérnöki méréskor bizonyos pontokon jelül kitűzött póznák. 2) Viz mélységét mérő rúd, milyennel pl. a felső Dunán a vontató hajós lovak előtt járó lovas ember méri a vizet.

MÉRŐRÚD, l. MÉRŐPÓZNA.

MERŐSÉG, (mer-ő-ség) fn. tt. *merőség-et*, harm. szr. —*e*. 1) Feszes, hajthatatlan, megkeményült állapot, vagy tulajdonság. 2) Elszánt bátorság, honnan *vakmerőség* am. a veszélynek vakon neki rohanó elszántság.

MÉRŐSERPENYŐ, (mérő-serpenyő) ösz. fn. l. MÉRLEGSERPENYŐ.

MERŐSKÖDIK, (mer-ő-ös-köd-ik) k. m. *merősköd-tem*, —*tél*, —*ött*. L. MERÉSZKÉDIK. Különösen eléjön mint ‚vakmerősködik' összvetett ige egyik alkatrésze.

MERŐSÜKET, (merő-süket) ösz. mn. Ki semmit sem hall, milyenek a süketnémák.

MERŐSZÉG, MERŐSZÖG, (merő-szég v. -szög) ösz. fn. Oly szeg, mely kilenczven fokot képez, milyen a mértani négyszegnek mindenik szege, máskép : *egyenes szég.*

MÉRŐSZÍJ, (mérő-szíj) ösz. fn. A földmérésnél használt szíj.

MERŐVAK, (merő-vak) ösz. mn. Egyik szemére sem látó. Adoma szerint a czigány a merővak lovat vakmerőnek mondotta.

MERŐVÉDÉR, (merő-védér) ösz. fn. Veder, melylyel vizet mernek, különösen kútveder, különböztetésül a viztartó csöbörül, vagy mértékül használt vedertől.

MÉRŐVESSZŐ, (mérő-vessző) ösz. fn. Vessző vagy pálcza, melylyel valamit mérnek, pl. akólópálcza, a hordók nagyságának, illetőleg tartalmának meghatározására. A hajósoknál madzag végére kötött hüvelykekre osztott egy láb hosszú vasrudacska, mely a hajó fenekére a szivattyu mellett e végre szabadon hagyott csőben lebocsátva majd felvonva nedves részével a hajóban találtató víz magasságát mutatja. (Kenessey Albert).

MÉRŐZ, (mér-ő-z) áth. m. *mérőz-tem*, —*tél*, —*ött*, par. —*z*. Bizonyos testek, áruk mennyiségét úgy nevezett mérővel meghatározza. *Mérőzni a gabonát, mezet.* Másféle mérleg- és mértéknevekből rendesen *l* képzővel alakulnak igék, mint *mázsál, fontol, latol, akól* vagy *akóz.*

MÉRŐZÁSZLÓ, (mérő-zászló) ösz. fn. Póznára akasztott kis zászló, melyet a mérnökök használnak.

MÉRŐZSINEG, (mérő-zsineg) ösz. fn. Különféle méréseket tenni való zsineg pl. az ácsok mérőzsinege, vagy melylyel a kertészek az útvonalakat, a veteményágyakat vonalaszák ; vagy ónnal ellátott mélységmérő eszköz.

MÉRPÁLCZA, (mér-pálcza) ösz. fn. l. MÉRŐVESSZŐ.

MERRE, (mely-re) ih. Mely tájra, mely iránynak tartva, mely czélpont felé. *Nem tudom, merre menjek. Ki merre látott, arra futott.* Összvetételben : *amerre, valamerre.*

„Keseredett szivem valamellyre tekint :
Talál ő magának mindenütt nagyobb kint.
Ének a XVII. századból. (Thaly K. gyüjt.).

MERRŐL, (mely-ről) ih. Mely felől ?

MERRÜNNEN, MERRÜNNET, (mely-honnan v. -honnat) ösz. ih. A székelyeknél am. honnan? merről ?

MERRÜNT, (mely-helyütt ?) ih. A székelyeknél am. mi tájt ? hol ? (Kriza J.).

MERSE, falu Vas, puszta Somogy m.; helyr. *Mersé-re, —n, —ről.*

MÉRSÉK, (mér-es-ék) fn. tt. *mérsék-et*, harm. szr. —*e*. 1) Tulajd. ért. am. mérték, honnan *mérsékel* Molnár A. szerént am. *mensurat, metitur*, és *mérséklés* am. *dimensio*. 2) Átv. ért. a cselekvésnek vagy akármely erőnek hatásában bizonyos határ, nem túlzott, nem megfeszített erőködés. *Mérséket tartani az evésben ivásban.* Innen a *mérsékel, mérséklés*, pl. *mérsékeld magadat a menésben, dologban, tanulásban.* Különösen jelenti a légnek, égövnek bizonyos állapotát, s a testek melegségének viszonyát. *Légnek, vizek mérséke*, (temperatura). Ebben a középképző *es* kicsinyező-leg- gyakorlatos jelentéssel bír, s *méres* olyan ige, mint *lépes, tapos, kapos, nyeldes* stb.

MÉRSÉKÉL, (mér-es-ék-él) áth. m. *mérsékel-t* v. *mérséklett*, htn. —*ni* v. —*mérsékleni*. 1) Tulajd. ért. a régiek szerént am. mértékel, mérték által meghatároz valamit. 2) Átv. a cselekvésben, vagy erőnek hatásában bizonyos fokozatot, és határt tart, fölötte nem erőködik. *Mérsékelni magát a munkában, az evésben, az indulatokban.* 3) A légnek vagy más testnek melegségi vagy hidegségi fokát szelídíti. *A szellő mérsékli a nap hőségét. A déli szél mérsékli a téli fagyot.*

MÉRSÉKÉLÉS, MÉRSÉKÉLET ; l. MÉRSÉKLÉS, MÉRSÉKLET.

MÉRSÉKÉLHETETLEN, MÉRSÉKELHETLEN, (mér-és-ék-él-het-[et]len) mn. tt. *mérsékélhetetlen-t*, tb. —*ék*. Akit vagy amit mérsékelni nem lehet ; tulzásra fölötte hajlandó ; erkölcsi határok közé nem szorítható, heves vágyainak üzésében gátolhatatlan. Határozóként, oly módon vagy állapotban, midőn valakit vagy valamit mérsékelni nem lehet, mérsékelhetlenül.

MÉRSÉKÉLT, (mér-és-ék-él-t) mn. tt. *mérsékélt-et.* Cselekvésben, hatásban, erőfejtésben bizonyos fokozatot, némi határt tartó, a maga nemében nem túlzott, föl nem csigázott. *Mérsékelt léptekkel haladni. Mérsékelt munka. Mérsékelt égöv, levegő. Mérsékelt áron adni venni.* V. ö. MÉRSÉKÉL.

MÉRSÉKÉLTEN, (mér-és-ék-él-t-en) ih. Mérsékelt módon vagy állapotban.

MÉRSÉKÉLTSÉG, (mér-és-ék-él-t-ség) fn. tt. *mérsékéltség-ét.* Mérsékelt állapot vagy tulajdonság. *Égövnek, levegőnek mérsékeltsége. Mérsékeltség által tartósabb az erő.* V. ö. MÉRSÉKÉLT.

MÉRSÉKÉS, (mér-és-ék-és) mn. tt. *mérsékés-t*, v. *et*, tb. —*ék.* A cselekvésben bizonyos határt, kellő megszorítást tartó; a maga nemében nem túlzott. *Mérsékes munkálkodás. Mérsékes áron tartani valamit.* Különösen am. beszédben, társalgásban módot, illemet tartó, szerény.

MÉRSÉKLÉS, (mér-és-ék-él-és) fn. tt. *mérséklés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e.* Cselekvés, mely által mérsékelünk valamit. V. ö. MÉRSÉKÉL.

MÉRSÉKLET, (mér-és-ék-él-et) fn. tt. *mérséklet-ét*, harm. szr. —*e.* 1) A cselekvésben követett, és megtartott bizonyos középszerüség, és határ. *Mérséklettel gyakorolni valamit. A heves természetü embernek mérsékletet ajánlani.* 2) A levegőnek, égaljnak, viznek stb. azon állapota, vagy tulajdonsága, midőn sem igen hideg, sem fölötte meleg.

MÉRSÉKLETLEN, (mér-és-ék-él-et-len) mn. tt. *mérsékletlen-t*, tb. —*ék.* Kellő határokat, fokozatot nem tartó, a cselekvésben középszerüséget nem követő; tulzó, hirtelenkedő, kicsapongó. *Mérsékletlen nagyravágyás, hivatalvadászat. Mérsékletlen atyai szeretet.* V. ö. MÉRSÉKÉL.

MÉRSÉKLETLENSÉG, (mér-és-ék-él-etlen-ség) fn. tt. —*ét*, harm. szr. —*e.* Mérsékletlen állapot, vagy tulajdonság. V. ö. MÉRSÉKLETLEN.

MÉRSÉKLETLENÜL, (mér-és-ék-él-etlen-ül) ih. Mérsékletlen módon, határt, fokozatot, kellő középutat nem tartva; hirtelenkedve, heveskedve, tulzólag. *Mérsékletlenül erőködni, munkálkodni.*

MÉRSÉKLETT, (mér-és-ék-él-ett) mn. tt. *mérsékélett-et.* 1) Cselekvésben bizonyos határt, középmértéket tartó, nem tulzott. *Mérséklett magatartás. Mérséklett követelések.* 2) Bizonyos testekre vonatkozólag am. két szélsőségi tulajdonságok között középutat tartó. *Mérséklett levegő. Mérséklett melegségü fürdő.* V. ö. MÉRSÉKÉL.

MERSZ, (mer-sz) tulajdonképen az alanyi igeragozás mutató módjában egyes második személy, azonban a köznép gyakran fn. helyett használja ‚merészség' helyett, pl. *az akarat megvolna, de nincs merszi.*

MERT, kötszó. Élünk vele, midőn valaminek okát akarjuk adni. A mondat, melyet vezet, meg is előzheti, követheti is a viszonymondatot, pl. *mert jól viselted magadat, dicséretet érdemelsz. Nem mehetek útra, mert sok dolgom van.* Szoros viszonyban áll vele a kérdő *miért* egyik értelme, és a határozatlan okadó *azért.* „Fordoljatok meg en leányim és menjetek el, mert immár vénséggel megfogyatkoztam." (Bécsi codex). „Te mert kegyes vagy, irgalmazjh nekünk." (Ugyanott). A régieknél eléjön ‚hogy' értelemben is. „A mészáros hogy látá mert kárt vallott volna." (Pesti Gábor mneséi). Szalai Á. gyüjtötte egyik levélben (1549-ből) két helyen is *merten*: „Merten ő rontotta és vesztette itt az hatalmas császár földéth, merten az frigynek szerzée (szerzője) nem en voltam." — Véleményünk szerént a *mert* összetett szó a *mi* és *ert* alkotó részekből, a *mi* t. i. tárgyhatározó névmás, az *ert* pedig határozó, melynek gyöke azon *er*, mely keletkezést, támadást, létezést jelent az *ered, eredmény, eredet* származékokban, a *t* pedig *en*-vel is hosszabbítva határozóképző, mint *szerint* (v. szerént) *képesint, alkalmasint, megint* stb. határzókban. E szerént *mert*, régiesen : *merten*, am. valamitől eredve v. eredten, valamely okból származva, azon okra nézve; és *mi-ért* egyik értelemben szinte am. *mi-ert?* hol a *mi* kérdő névmás, és az egész szó am. mi eredetnél fogva? *azért* am. *az-ert*, azon eredetnél fogva. Világos dolog t. i. hogy mindezekben alapfogalom az illető okozatnak eredete. Különböznek tőle azon *ért*, mely valaminek árát, becsét értékét jelenti, melynek törzse *ér*, (valet, pretium habet,) pl. *es a ház sokat ér; es a roz pénz semmit sem ér.* Megfelel neki emebben a vastag hangu *ár*, s rokon hozzá a latin *pretium, merx*, a német *Werth, Preis.* Ha tehát azt akarjuk kérdezni, mi oknál fogva adtad el házadat, szabatosan így szólunk : *miert* (összevhúzva : *mért*) adtad el? Ha pedig azt akarnók kérdezni : mily áron v. árért adnád el házadat, így kellene kérdenünk : *miért* adnád el? azaz mennyiért, mily árért, mily értékért? A köz szokás már mindkettőt egyaránt ejti, mert így szólunk : *azért nem adom lovamat, amit igérsz*, am. azon árért; és : *azért adom el lovamat*, mert nem használhatom, am. azon okból, mert stb. noha az okkérdő *miért* és okadó *azért* szabatosan *miert*, s *azert* volna; valamint a határozott okadó *mert* nem mért; ellenben a becsre vonatkozó mindig hosszu : *mi-ért, az-ért, pénz-ért*, stb. Mind a rövid *ert*, mind a hosszú *ért* alakjára nézve egy osztályba való az ily régies alakokkal : *járatt, hullatt, menett, jövett*, ragozva járattam, járattad, járatta, menettem, menetted, menette stb. A becset, árt, értéket jelentő *ért* is másképen *érett*; honnan : érettem, éretted, érette stb. pl. *nem adnék egy fakohát érte*, v. *érette.* Az előbbiek nyomán tehát midőn azt akarjuk mondani : *miatt*, v. *végett*, akkor szabatosan az okadó rövid *ert* v. *erett* állna helyén, pl. *ertem* v. *erettem* szenvedsz, am. én vagyok oka, hogy szenvedsz. Hanem a szokás már oly általános, hogy az utóbb mondottakat sem lehet másképen mint megnyujtva használnunk.

MÉRT, (1), (mi-ért) l. MIÉRT, kérdőhatározó.

MÉRT, (2), (mér-t) mn. tt. *mért-et.* Minek térbeli nagyságát, sokaságát, vagy sulybeli mennyisé-

gét mérve meghatározták. V. ö. MÉR. Átv. ért. valamihez szabott, illesztett, alkalmazott. *Munkához mért díj, fizetés. Testhez mért ruha. Állapothoz mért életmód.*

MÉRTAN, (mér-tan) ösz. fn. Azon elméleti és gyakorlati ismereteket magában foglaló tan, melyek szerént eléadatik, mikép kell a területek és testek nagyságát, nevezetesen a távolságot, hoszszuságot, magasságot, mélységet, különösen a földnek, víznek fölszinét bizonyos végletek között meghatározni, lerajzolni stb. *Elméleti, gyakorlati mértan.*

MÉRTANI, (mér-tani) ösz. mn. Mértanhoz való, mértan szerént történő, azt illető, arra vonatkozó. *Mértani képek, ábrák, eszközök. Mértani munkálatok.*

MÉRTANILAG, (mér-tanilag) ösz. ih. Mértani szabályok szerént. *Mértanilag meghatározni valamely földterület nagyságát. Mértanilag kiosztani a közlegelőt.*

MÉRTÉK, (mér-et-ék) fn. tt. *mérték-ét*, harm. szr. —*e*. Széles ért. meghatározott, ismért mennyiség, mely által egy más ismeretlen mennyiséget határozunk meg. Különösen az ilyetén meghatározásra szükséges eszközök, milyenek a terület, hoszszuság, magasságra nézve a mérföld, öl, röf, arasz (hosszmérték); a híg, vagy száraz hímlő részekből álló testeket illetőleg, akó, itcze, mérő (ürmérték); a sulynak meghatározására való mérleg (sulymérték) stb. *A mértékek különböző nagyságuak. Bécsi, párisi mérték. Hamis mérték*, mely a törvényesnél kisebb. *Megüti a mértéket*, épen oly nagy, oly nehés, annyi, átv. ért. valamiben oly jeles, mint kell. *Ruhára mértéket venni.* Átv. ért. a cselekvésben bizonyos határ, középút, nem tulzás, máskép: *mérsék. Mértéket tartani az ételben italban. Mértékkel jó minden.* (Km.).

„Egyet tudok, ami emberi dologban,
Hogy sükere légyen, teheti legjobban:
Józan, okos mérték.

Arany János.

Nyelvtanban, *hang-* vagy *szótagmérték*, mely meghatározza a hangok, és szótagok kiejtésének időbeli mennyiségét, tartósságát. Erkölcsi ért. másokra vonatkozó cselekedet. *Amely mértékkel mérendetek, mások is azzal mérnek vissza nektek*, vagy: *Amily mértékkel te méres, oly mértékkel kapod vissza.* (Km.). *Bűneinek mértéke megtelt.* E szóban a középképző *t* v. *et*, tulajdonkép nem egyéb, mint a megkeményített, s önhatást jelentő *d*, v. *ed* képző, tehát *méredék mérdék*, mint *éredék, érdék, érték; fogyadék, fogyaték, fonadék, fonaték;* eredeti alakjában megtartották a *maradék, haladék, süvedék* stb.

MÉRTÉKÉL, (mér-et-ék-él) áth. m. *mértékél-t*, v. *mértéklett*, htn. —*ni* v. *mértékleni*. Átv. ért. valamit bizonyos határok között, nem tulzólag tesz. *Mértékeli magát. A hideget meleggel, a meleget hideggel mértékelni. Mértékeld magadat mindenben.* (Szabó Dávid). „A boritalban magad mértékeljed." Ismét: „Haragodat megmértékeljed." („Az Cátónak jó erkölcsökre tanító parancsolati." Toldy Ferencz kiadása, és szerénte a XVI. századból való). Szokottabban l. MÉRSÉKÉL. Nyelvtanilag am. a hangokat, és szótagokat bizonyos időmérték szerént meghatározni, és ejteni; *verseket mértékelni* am. úgy nevezett lábakra szedni. Különösen sajátságos értelemben fordúl elé a Müncheni codexben, Luk. 6. „Mit látod kedig a kalászt te atyádfia szemében, a gerendát pedig te szemedben nem *mértékled*? „(non consideras). Mi tulajdonkép am. *szemmértékre* nem veszed, vagy a te szemedben levő gerendát nem méred öszve a más szemében levő szálkával.

MÉRTÉKÉS, (mér-et-ék-és) mn. tt. *mértékés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Bizonyos mértéket jelentő részekre osztott. *Mértékes láncz. Mértékes pálcza.* 2) Átv. ért. a cselekvésben határt, középutat tartó, nem tulzó, máskép: *mérsékes, mérsékelt.* 3) Mondják oly versről, mely a helleni versalakzat szerént és nyomán úgynevezett lábakra szedve lejteget. Különbözik tőle a pusztán *rímes*, mely csak a végszótagok összhangoztatásában áll. Egyébiránt a mértékes vers lehet rímes is együtt.

MÉRTÉKETLEN, (mér-et-ék-et-len) mn. tt. *mértéketlen-t*, tb. —*ek*. 1) Mértéktelen. 2) Verselésre vitetve, amelyben a mértékre nincs ügyelet.

MÉRTÉKETLENSÉG, MÉRTÉKETLENÜL; l. MÉRTÉKTELENSÉG, MÉRTÉKTELENÜL.

MÉRTÉKFÖL, (mérték-föl) ösz. fn. Ami a száraz testek mérésénél a rendes mértéket felüti, pl. midőn a gabonát mérik, s csapóval a fölét le nem ütik, vagy mint mondani szokás, midőn valamit tetézve mérnek, adnak. *Mértékföl*-nek mondhatni az úgynevezett *ráadás*-t is.

MÉRTÉKHALADÓ, (mérték-haladó) ösz. mn. Tulajd. és átv. ért. mi a szokott, rendes, illő mértéknél nagyobb. *Mértékhaladó távolság, magasság.* Különösen erkölcsi ért. a cselekvésben határt, módot, illemet nem tartó, tulzó. *Mértékhaladó vigság, zajongás, evés-ivás. Mértékhaladó vakmerőség, megdtalkodás.* Árukra, becsre, értékre vonatkozólag am. igen drága, fölcsigázott. *Mértékhaladó áron tartottak mindent. Mértékhaladó követelés, sarczolás, adó.*

MÉRTÉKLÉS, (mér-et-ék-él-és) fn. tt. *mértéklés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. 1) Cselekvés, midőn valaki erkölcsi mértéket, határt tart valamiben. V. ö. MÉRSÉKLÉS. 2) A verselésben a soroknak úgynevezett lábak szerénti kidolgozása.

MÉRTÉKLET, (mér-et-ék-él-et) fn. tt. *mértéklet-ét*, harm. szr. —*e*. 1) Határ, középút, melyet valaki cselekvéseiben követ. 2) Bizonyos testeknek, két végletes tulajdonságok közötti állapota. *Levegőnek, vínek mértéklete.* Mindkét értelemben szokottabban: *mérséklet.*

MÉRTÉKLETÉS, (mér-et-ék-él-et-és) mn. tt. *mértékletés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Átv. ért. ki tetteiben, nevezetesen vágyainak, szükségeinek kielégítésében határt, módot tart, ki tulságosan nem élvez, szellemi

és testi erejét csak kellőleg használja, és nem feszíti meg. Innen mondjuk az ide vonatkozó vágyakról, szükségekről, s azokat kielégítő dolgokról. *Mértékletes evés-ivás, étel-ital. Mértékletes mozgás, táncz, munkálkodás.* Néha am. a maga nemében mérsékelt, föl nem csigázott. *Mértékletes ára valaminek. Mértékletes követelés, adóztatás.*

MÉRTÉKLETÉSEN, (mér-et-ék-él-et-és-en) ih. Mértékletes módon, határt, középutat tartva, épen annyira, mennyire a szükség kívánja, nem tulzólag. *Mértékletesen enni-inni, élni. Ki mértékletesen él estve, reggel a feje nem fáj.* (Km.). V. ö. MÉRTÉKLETÉS.

MÉRTÉKLETÉSSÉG, (mér-et-ék-él-et-és-ség) fn. tt. *mértékletesség-et*, harm. szr. —*e*. Erkölcsi tulajdonság, melynél fogva valaki tetteiben, s különösen vágyainak, szükségeinek kielégítésében módot, határt, kellő utat követ. *A mértékletesség kivánt egészség*, vagy *legjobb örökség.* (Km.). A keresztény erkölcstan szerént, a sarkalatos erények egyike.

MÉRTÉKLETESSÉGI, (mér-et-ék-él-et-és-ség-i) mn. tt. *mértékletességi-t*, tb. —*ek*. Mértékletességre vonatkozó, azt illető. *Mértékletességi egylet. Mértékletességi szabályok.*

MÉRTÉKLETLEN, (mér-et-ék-él-etlen) mn. tt. *mértékletlen-t*, tb. —*ek*. Mértéklet nélküli; erkölcsi határt, módot, mértéket nem tartó. *Mértékletlen evés-ivás, élet.* V. ö. MÉRTÉKLET. Határozóként am. mértékletlenül, mértékletlen módon.

MÉRTÉKLETLENKÉDIK, (mér-et-ék-él-etlenkéd-ik) k. m. *mértékletlenkéd-tem*, —*tél*, —*ett*. Mértékletlen, kicsapongó életmódot gyakorol. *Italban, nemi ösztön kielégítésében mértékletlenkedik.* V. ö. MÉRTÉKLETLEN.

MÉRTÉKLETLENSÉG, (mér-et-ék-él-etlen-ség) fn. tt. *mértékletlenség-et*, harm. szr. —*e*. Mértéklet nélküli állapot, vagy tulajdonság. *Józan ember utálja a mértékletlenséget. Mértékletlenségnek határt vetnek a barmok is.* V. ö. MÉRTÉKLET.

MÉRTÉKLETLENÜL, (mér-et-ék-él-etlen-ül) ih. Mértéklet nélkül, a cselekvésben, a vágyak és szükségek kielégítésében határt és módot nem tartva. *Mértékletlenül enni-inni.* V. ö. MÉRTÉKLET.

MÉRTÉKSZABÁLY, (mérték-szabály) ösz. fn. L. MÉRV.

MÉRTÉKTAN, (mérték-tan) l. SZÓMÉRTÉKTAN.

MÉRTÉKTELEN, (mér-t-ék-telen); MÉRTÉKTELENÜL, (mér-et-ék-telen-ül); MÉRTÉKTELENSÉG, (mér-et-ék-telen-ség); l. MÉRTÉKLETLEN; MÉRTÉKLETLENÜL, MÉRTÉKLETLENSÉG, melyekkel amazok körülbelül egyértelmüek, azon szabatos különbséggel, hogy az elsők törzsöke *mérték*, s ennek hiányát jelentik; a második osztálybelieké pedig *mértéklet*, mely cselekvés által gyakorlott mértéket jelent. 2) Verselésre vitetve: mérték nélkül való stb.

MÉRTÉKTÚLI, (mérték-túli) l. MÉRTÉKHALADÓ.

MERTEN, l. MERT.

MÉRTFÖLD, (mért-föld) ösz. fn. l. MÉRFÖLD.

MÉRTUDOMÁNY, (mér-tudomány) ösz. fn. Mértani ismeretek, tudományos rendszerbe foglalva; l. MÉRTAN.

MERÜL, MERÜL, (mer-ül) önh. m. *merül-t*. Valamely test akár önerejénél, terhénél fogva, akár kül erő által bizonyos mélységbe, nevezetesen hig testnek medrébe, öblébe lenyomúl, leszáll, lesülyed. *A kö a vís fenekére merül. A lenyomott vödör a kútba merül. Szekerünk tengelyig merült a sárba. A túl terhelt hajó lemerül a vízbe. Addig úszik a tök a vízen, mig el nem merül.* (Km.). *A korsó megmerül* am. a vízbe tolva megtelik. Hogy ez igében alapfogalom az ellenálló nyomulás általában, kitetszik abból, mert mondjuk ezt is: *fölmerül*, azaz merő állapotban feljön. V. ö. MER, gyök. Átv. ért. erkölcsileg vagy szellemileg bizonyos állapotnak nem marad fölszinén, hanem mélyebben s tovább bele hat. *Bűnbe, játékba merülni. Kígyóval nem jó játékba merülni.* (Km.). *Mély álomba, gondolatokba, búba, szomoruságba merülni. Nyakig belemerülni az adóságba.*

„Búba merült szívem, könnyeket onta szemem.“
Baróti Szabó D.

. . . . . „Kisírtam a bút,
Édes özönbe merült szemekkel.“
Dayka.

Gyökre és értelemre megfelel neki a latin *mergitur*.

MERÜLÉS, MERÜLÉS, (mer-ül-és) fn. tt. *merülés-t*, tb. —*ek*, ham. szr. —*e*. Bizonyos mélységbe, különösen híg testnek öblébe, medrébe sülyedő irányzás, melynek oka erőtetés, vagy erőködés. V. ö. MERÜL.

MERÜLTFA, (merült-fa) ösz. fn. Fa, mely egészen átázván a víz fenekére leszáll.

MÉRV, (mér-v) fn. tt. *mérvet*. Méreti vagy mértékarány, valamely test arányait meghatározó szabály. Újabb időben alkotott szó az átvitt értelmü német ‚Maszstab‘ kifejezésére.

MERVÉN, l. MEREVENEN.

MESDE, tájdivatos fn. l. MESGYE; a székelyeknél *mézsde* (Háromszékben), sőt *mussda* is (Csikszékben).

MESE, fn. tt. *mesét*. 1) Széles ért. egészen, vagy legalább részben költött elbeszélés, melynek azonban czélja nem csalatás, hanem valamely cselekvénynek, igazságnak, vagy mondatnak, vagy eszmének érzékített, élénk eléadása. 2) Szorosb ért. képes alakban költött elbeszélés, mely által valamely erkölcsi mondatot vagy tant, vagy eszmét mintegy láthatólag érzékítve adunk elé, pl. midőn oktalan állatokat, sőt lelketlen lényeket is beszéltetünk. Ilyenek az úgynevezett aesopuszi mesék, s a magyarban Fáy András

meséi. 3) Oly költött elbeszélés, melynek valószínűtlensége első hallásra kitünik, s melyet az elbeszélő nem szándékozik igaz gyanánt a hallgatóra tukmálni. 4) A nép szaján forgó, csodálatos, tündéres elbeszélések, milyenek a Vasorru bábáról, Vaskovácsról, Tündérvárról, Tátosokról, Napos-holdas lovakról stb. szóló népmesék, milyeneket a magyarban Erdélyi János, Krisa János, és több mások gyüjtöttek. *Amely szolga sok mesét tud, ritkán jó dolgos.* (Km.). 5) Rejtélyes képekbe foglalt tikos értelmü, fogárd kérdések, melyeket a nép így szokott kezdeni : *Mese mese, mi az?* pl. *ha fölveszik is sír, ha leteszik is sír. Fúrják, faragják mégis feneketlen. Micsoda madár az, mely a karó hegyén is megtojik? Melyik a legerősebbik szó? Ki látott kenderből templomot? Mikor állt Krisztus egy lábon? Mikor ordított a szamár akkorát, hogy az egész világ meghallotta?* stb. Ezek neve különösebben : *találós mese ;* újabb szóval : *rejtély. Megfejteni a mesét. A fejtetlen mese legtöbb becsületet vall.* (Km.). 6) A nagyobbféle elbeszélő költeménynek, pl. regénynek, hőskölteménynek, vagy valamely színműnek alapvázlata. *E szinműnek meséje egyszerü és rövid.*

Mi e szó eredeteti alakját, és jelentését illeti, nagyon valószinü, hogy benne a *besze* v. *beszéd* alapfogalma rejlik s am. különféle czélra és alakban költött beszéd. A hellenben is *μῦθος* jelent mesét és beszédet, a latinban a *fabula, fatur, fatetur* egy gyökről származtak, a német *Sage* és *sagen* hasonlóan ; a tótban *bázen* mese megegyezik a hellen *βάζω* (beszélek) igével, mely a szánszkritban szintén *bhász* és *bhásza* (némely nyelvészek kiejtése szerént *bhás* [=bhásch] és *bhása*) am. a magyar *besze* v. *beszéd*. Innen úgy vélekedünk, hogy *mese* nem egyéb mint a módosított hangu *besze*, melyből *el* képzővel lett *beszél*, mint a *mese* törzsökből *mesél*. Hogy a *b* és *m* mint rokonszervü hangok fölcseréltetnek, bizonyítják a *bekeg mekeg, bee! mee! bankó mankó, banya manya, bámbám mámmám* stb. változatok. Szinte ily viszony létezik az *s* és *sz* között, pl. *jószág jóság, urszág uróság* (ország) ; a csangók jobbára *sziszegő* foghangot ejtenek a *suhogó* helyett. Egyébiránt az arab, s török nyelvben is eléjön *meszel* v. *maszal* (fabula).

MESEBESZÉD, (mese-beszéd) ösz. fn. Nem igaz beszéd ; hiábavaló beszéd.

MESEFEJTÉS, (mese-fejtés) ösz. fn. A rejtélyes mesék értelmének, jelentésének hüvelyezése, magyarázása.

MESEFEJTŐ, (mese-fejtő) ösz. fn. Személy, ki rejtélyes mesék hüvelyezéséhez ért.

MESEFI, (mese-fi) ösz. fn. Oly személy, különösen történetiró, ki valóságos események helyett holmi költményeket, meséket ad elé, milyenek a középkori évkönyvirók között számosan vannak. A német *Fabelmann, Fabelhans* hasonlatára alkotott szó.

MESEGYÜJTEMÉNY, (mese-gyüjtemény) ösz. fn. Több, különösen népies meséknek együvé szedése, illetőleg nyomtatásban kiadása.

MESEIRÓ, (mese-iró) ösz. fn. Ki szorosabb értelemben vett erkölcsi meséket költ, mint Aesopusz, Phoedrusz, nálunk magyaroknál Fáy András, Vitkovics stb.

MESEKÖLTŐ, (mese-költő) ösz. fn. l. MESEIRÓ.

MESEKÖNYV, (mese-könyv) ösz. fn. Könyv, mely meséket foglal magában.

MESÉL, (mese-el) önh. m. *mesél-t.* Meseféle költeményt beszél el. *Kukoricza fosztáskor, pásztori tüz körül, fonóházban mesélni. A gyermekek szeretik, ha a dajkák mesélnek nekik.* Gúnyosan am. hazugságokat beszél. *Mit mesél az az ember?!* Alkotására nézve olyan mint *regél* a *rege, beszél* a *besze, terélferél* a *terefere* törzsököktől.

MESÉLÉS, (mese-el-és) fn. tt. *mesélés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Meseféle költeménynek elbeszélése, elmondása. *Meséléssel mulattatni a fonókat, a gyermekeket.*

MESÉLGET, (mese-el-g-et) gyak. önh. m. *mesélget-tem, —tél, —ett*, par. *mesélgess.* Gyakran, vagy folytonosan mesél, holmi költött történetecskékkel mulattatja a hallgatókat, vagy olvasókat. V. ö. MESÉL.

MESÉLGETÉS, (mese-el-g-et-és) fn. tt. *mesélgetés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Gyakori vagy folytonos mesélés ; vagy a történt dolgok meseszerü eléadása, mesékkel vegyítése.

MESÉLŐ, (mese-el-ő) mn. és fn. tt. *mesélő-t.* Aki meséket mond, elbeszél, vagy rejtett meséket ad föl. *Minden helységnek van néhány ügyes mesélője.*

MESE-MAGA, Baranyában igehatározóként am. egyes-egyedül. (Tájszótár).

MESÉS, (mese-es) mn. tt. *mesés-t*, v. *et*, tb. —*ek*. 1) Minek meseformája vagy értéke van, költött szinü, nem igazán, vagy legalább részben nem úgy történt, mint eléadatik. *Mesés kor. Mesés ó kori elbeszélések. Mesés harcsok, kalandok.* 2) Nagy vagy nagyított mint rendszerént a mesékben eléforduló személyek. 3) Mi meséket foglal magában. *Mesés könyv.*

MESETITOK, (mese-titok) ösz. fn. L. REJTÉLY.

MESÉZ, (mese-ez) önh. m. *mesés-tem, —tél, —ett*, par. —*z*. l. MESÉL.

MESÉZÉS, (mese-ez-és) fn. l. MESÉLÉS.

MESGYE, (mes-gye azaz men-és-de), fn. tt. *mesgyét.* Két szántóföld, vagy kert, vagy szőlő közt parlagon vagy menő-járó helynek hagyott keskeny útvonal. Hol mesgyét nem hagynak, ott barázda választja el a szomszéd telkeket. Több vidékeken, nevezetesen Mátyusföldén, Csalóközben : *megye.* Mindkettőnek gyöke a távolra mozgást jelentő *me*, honnan *mehet, men* stb. származnak. Így a latinban is *meta* a *meo* (megyek) igéből elemezhető. A székelyek-

nől *mesde* s ez látszik az eredeti alaknak, melyben a *de* helyet jelent, miszerént *mesde* am. *menésde*, azaz menésre, szabad járásra hagyott közös hely. A török nyelvben eljön *meszlek*, a szláv nyelvekben *mezza*, *meznik*, stb. V. ö. MEGYE.

MESGYÉZ, (mesgye-ez) áth. m. *mesgyéz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z*. Mesgyével ellát, elválaszt. *Elmesgyéz*.

MESGYÉZÉS, (mesgye-ez-és) fn. tt. *mesgyézés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Mesgyével ellátás, elválasztás.

MESICZ, falu Temes m.; helyr. *Mesicz-re*, —*én*, —*ről*.

MESSE, erdélyi falu Szeben székben; helyr. *Messé-re*, —*n*, —*ről*.

MESSIÁS, héber eredetü; *másiakh* am. fölkent (ugyanaz ami a görög *christos*); különösen a zsidók által várt szabadító. Krisztus urunk neve is.

MESSZ v. MESZSZ, (mesz-sz v. mesz-v), elavult törzsök, és fn., melyből *messz-el*, *messz-ecske*, *messz-i*, *messz-ől*, *messz-ünnen*, *messz-ent* származnak. Olyan mint *hossz*, melyből *hossz-al*, *hossz-u* v. *(hossz-i)*, *hossz-acska*, *hossz-ant* erednek. Valamint pedig a *hossz* önállólag is használtatik, pl. megmérni a kert *hosszát*; hasonlóan divatba lehetne hozni a *messz* törzsököt, oly értelemben mint a német *Weite*; a *messz* és *messzeség* között t. i. oly különbség van, mint a *hossz*, és *hosszuság* között. Elemzésére nézve l. MESZSZE.

MESSZE v. MESZSZE, (mesz-ve). Ezen szóban alapfogalom, bizonyos helytől aránylagos nagyságu távolság. Ellentéte *közel*. 1) Használtatik melléknevül, s am. nagy távolságra fekvő. *Messze földre, messze országba, messze tartományba utazni. Messze tengereken bolyongani. Messze Buda sánta embernek*, vagy *ebnek*. (Km.). 2) Helyhatározó, am. nagy távolságra, vagy távolságban, s megfelel e kérdésre, *hova?* v. *hol? Messze menni utazni, bujdosni. Messze küldeni a hadakat. Messze látni. Messze lakni.* Távolító ragu viszonyneveket vonz. *Hazájától, rokonaitól messze távozott. Európa messze esik Amerikától.*

Hogy e szónak eredetét, s elemeit, valószinüleg meghatározhassuk, hasonlítsuk azt öszve az *elve, öszve* vagy *öszsze-viszsza* helyre vonatkozó szókkal. *Elve*, a régi nyelvemlékek szerént, am. bizonyos téren, határon túl, vagyis a határon innen levőhöz képest legelül, s illetőleg szembe, általellenbe, pl. *erdő elve* am. erdőn túl, vagyis, hozzánk képest az erdő *előtt*, kik e viszonyban erdő *mögött* állunk. Ezen szónak gyöke azon *el*, melyből *első, elül*, (primus, prae, ante) erednek, mely hogy egyszersmind elavult igegyök, gyaníttatják ez igeneves származékok, *elő, elve*, mint az *él* gyökből van *élő élve*; mi szerént *erdő elve* am. erdőt menve, átmenve, megelőzve, erdő előtt fekve. Ugyan ezen *el* gyökből van *eleve*, mely a régi nyelv szerént am. prae, ante, trans, pl. *eleve megmondottam*, azaz előre. *Eleve megyen vala*, azaz elül. Ezen *el* gyöktől mellékértelemre nézve különbözik amaz *el*, melyből az élőt jelentő *eleve, eleven* erednek, ez t. i. máskép *él*, honnan rövidítve lett *eledel, eleség* (éledel, éleség), azaz éltető tápszer, és *eleven*, (vivax, vividus), élénk, mozgékony. Egyébiránt mindkettő a mozgás alapfogalma alá tartozik, amaz *távolodó*, emez *általános* mozgékonyságot jelentvén, minthogy a távolodásnak is, az életnek is lényeges kelléke a mozgás.— Az *öszsze* máskép mind mai, mind régi nyelvszokással *öszve*, s gyöke az elvont *ösz*, melynek származékaiban alapfogalom, több részeknek egysége, együtt léte, s eredetileg elavult ige, melynek alaphangja a tömegest, tömöröst utánzó gömbölyü *ö*, az *sz* pedig alkotó képző, mint a *to* v. *ta* gyökből származott *tosz* v. *tasz* igében. E szerint részesülője *ösz-ve* am. többekkel egy tömegbe egyesülve, pl. *öszvefutni, menni, gyülni, ülni*, am. egy tömegbe egyesülve, miért társas jelentésü *val vel* ragokat vonz, pl. a Müncheni codexben: „Velök öszve“ (simul cum eis. Máté 13). „Vépék (= lépék) ő hozjá Zebedeus fiainak anyjok ő fiaival öszve.“ (Máté. 21.).

A *viszsza* gyöke a vastag ragozásu *visz*, melyből lett *viszony, viszont, viszál, viszálkodik* s alapfogalma oly mozgás vagy menés, mely ismét az elhagyott helyre vezet, vagy az odahagyott iránynyal ellenkezőt, fordított viszonyút követ. Gyöke azon *isz*, mely mozgást jelent az *iszam, iszamodik, iszánkol, piszkál* stb. szókban, a *v* előhang, vagy talán a lélekzet viszszahuzását, s ezáltal a viszszatérést, közeledést, maga felé huzást fejezi ki utánzólag, mint a *vesz* (accipit), *vezet, vár, von, vonz* igékben.— A *messze* gyöke vagyis törzsöke a fentebbi hasonlat nyomán *mesz*, mely rokon a *men, megy* igékkel, s mintegy men-z (mint *von*-ból *vonz*), és így velök egy alapfogalom alá tartozik, innen meszsze v. meszve am. menve, v. menzve, minthogy a távolságot, messzeséget menés (húzamosb menés vagyis menzés) által meghatározni legeredetibb mérési mód. Ezen alapfogalom szerént alakult a hellen ἄπιος, az ἀπό (el) és εἶμι (megyek) szók gyökeiből öszvetéve; minél fogva ἄπιος am elmenő, eltávolodó, vagy ennek következtében távollevő.

Ezen előzmények szerént a fent együvé hasonlított négy szó eredetileg igenevek, melyek egyszersmind határozókul használtatnak, és így állanak: *el-ve*, előre v. túl menve; *ösz-ve*, egy tömegbe menve; *visz-va*, ismét az elhagyott helyre, az előbbi mozgással ellenkező irányban menve; *messz-ve*, távolra menve. V. ö. —VA, —VE határozói képző. A két első eredeti alakjában használtatik, a második hangváltozattal is: *ösz-sze*, a két utósó egyedül hangváltozattal: *visz-sza, messz-sze*. Hogy pedig a *v*, mint képző, vagy rag, a sziszegő, susogó hangokhoz alkalmazkodni szokott, kitünik az ily változatokból: *azval azzal, azvá azzá, mezvel mezzel, mezvé meszsé* stb. Erre mutat a jóllehet hibás, de minden esetre nyelvhasonlaton alapuló népies tájszokás, mely szerént dunai tájnyelven az ily mondatokat, *el van szerezve, ki van fizetve, ki volt vesszve, be lesz sorozva*, így ejtik: el van *szerezzel, ki van fizetvel*, ki volt *vesszel*, be lesz *soroz-*

zal. — Ezek nyomán elemezhető és értelmezhető az *ellen* (adversarius, contrarius), mely szintén nem egyéb, mint az *elve* törzsökből származott *elven*, hangsimulással *ellen*, eredetileg igehatározó, azaz oly állapotban, mely ránk nézve *elve*, azaz távol, megfordított irányban létezik; s újabban névként használva oly személy, ki nem mellettünk, hanem vagy tőlünk távozik, vagy előnkbe, szemünkbe áll, és innen erkölcsi átv. értelemben *ellen* v. *ellenség* am. a társadalmi téren tőlünk távolodó, nem velünk tartó, a vonzalom és szeretet határán túl álló személy. Ellentéte *közel*, s e szóval fejezi ki a régi magyar nyelv a *proximus*-t. —

Végül, ez összeállított szók fokozatos kifejlései következők: *el*, praeit, v. transit, v. contrait; *ösz*, coit; *visz* redit; *mesz* abit, procul it, ezek gyökök; innen az igenevek: *elő*, *öző*, *viszó*, *mező*, melyek közől az *elő* divatozik, hangváltozattal: *ellü*, *özü*, *viszu*, *mezü*, *elv*, *özv*, *viszv*, *meszv*; mint: *ölö ölü ölv*; *kedő*, *kedü kedv*; *könyö*, *könyü*, *könyv*; *homó*, *homú*, *homv*; a képzőnek áthasonulásával lesznek *ell*, *özes*, *viszsz*, *meszsz*, mint a *pos pes* gyökökből *posv*, *pesv*, *posvad*, *pesved*, *possad*, *pessed*; megnyujtott igeneves képzővel: *eleve*, *özeve*, *viszava*, *meszeve*, rövidítve: *elve*, *özve*, *viszva*, *meszve*, áthasonulva: *elle*(n) *özsze*, *viszsza*, *meszsze*, honnan *ellenség*, *összeség*, *viszszás*, *meszszeség*. Az *el*, *ösz*, *visz* egyszerü alakban is élnek, mint az *el-ő*, *el-ül*, *el-öz*, *ösz-hang*, *ösz-törü*, *ösz-tövér*, *ösz-vér*, *visz-ály*, *visz-ony*, *visz-ont*, *visz-on-oz* származékokban. A *mesz* csak kettőztetett mássalhangzóval divik, mint: *meszsze*, *messzünnen*; *messzül*, *messzel* stb. s megegyezik vele e tekintetben a *hosza* (= hoszj), honnan *hosszú* (v. *hosszi*), *hosszas*, *hosszal* stb.

MESSZEBB v. MESZSZEBB, (mesz-sz-ebb v. mesz-v-ebb) másodfoku mn. és ih. Ellentéte: *közelebb*. Minthogy röviden élünk vele, nem hosszan: *meszszébb*, innen azt gyaníthatni, hogy törzsöke *meszszü* v. *meszszi*, melyből lett *meszszibb*, vagy pedig véghang kihagyása vagy elváltoztatásával *meszszebb*, mint *hoszszuból*, *hoszszabb*.

„Boldogé az édes álom,
Én e völgyben nem találom;
Meszszebb vágy hű kebelem.“
Kisfaludy K.

Ha pedig törzsökül ezt veszszük *meszsze*, akkor hasonlat szerént: *meszszébb*, mely némely vidékeken szintén divatos, mint *tova tovább*, *oda odább*.

MESSZECSKE v. MESZSZECSKE, (mesz-sz-ecs-ke) mn. tt. *meszszecskét*. Kissé messze; oly értelemmel bír, mely némi mérséklést kémélést foglal magában, s ezt a kicsinyező *ecske* fejezi ki. Jelent tehát oly távolt, mely aránylag a kellő mértéket meghaladja valamivel. *Ez nekem meszszecske út lesz*, azaz, valamicskével nagyobb, mintsem kényelmesen, fáradság nélkül megtehessem.

MESSZECSŐ, (messze-cső) ösz. fn. L. TÁVCSŐ.

MESSZEL (1), v. MESZSZEL, v. MESZSZELL. (mesz-sz-el) áth. m. *meszszel-t* v. *meszszell-ett*. Valamiről azt tatrtja, hogy meszsze van, távolságát sokalja. *Azt az utat meszszelem*. Törzsöke vagy *meszszü*, vagy *meszszi* s ebből lett *meszszül*, vagy pedig a véghangzó kihagyásával *meszszel*, mint *hoszszu*-ból *hoszszal*; mert ha törzsökül a teljes ‚meszsze‘ vétetik, akkor megnyujtva mondjuk: *meszszél*, a mi a szokásban szintén nincs példa nélkül.

MESSZEL (2), v. **MESSZELY**, fn. tt. *meszszely-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Az itcze nagyságu mértéknek fele. *Az itczében két meszszel van*. Idegen eredetűnek látszik s legközelebb áll hozzá a köznépies kiejtésü német: *Massel*.

MESSZE- v. **MESZSZELÁTÓ**, (messze-látó) ösz. mn. és fn. 1) Igen éles szemekkel biró. A népmesékben, nevezetesen a „Napos holdas lovak“ czimüben, a meszszelátó oly regényes személy, ki „úgy meg néz, úgy meg néz, hogy a világ szélén is túl néz,“ s társai a *meszszefutó*, és *meszszelövő*. 2) Cső, melylyel nagy távolságra láthatni. 3) Emelkedett hely vagy épitmény, honnét nagy távolságra látunk.

MESSZELÉS, MESSZELYÉS, (messzel-és) mn. tt. *meszszelés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Meszszelnyi nagyságu, amibe egy messzel fér. *Meszszelyes bögre*, *pohár*.

MESSZELL, (mesz-sz-el-el) áth. m. *meszszell-tem*, v. —*ettem*, —*tél* v. —*étted*, v. —*ett*. L. MESSZEL.

MESSZESÉG v. MESZSZESÉG, (mesz-sz-e-ség) fn. tt. *meszszeség-et*, harm. szr. —*e*. Valamely helynek egy másiktól aránylag véve nagy távolsága, valamint azon vonal is, mely egyik ponttól a másikig távolodva elnyúlik. *Az ágyúkból nagyobb meszszeségre lőhetni, mint a puskákból. Valamely hely meszszeségét léptekkel meghatároni.*

MESSZI, v. MESZSZI, (mesz-sz-i) mn. tt. *meszszi-t*, tb. —*ek*. Olyan mint *hosszi* a szokottabb *hoszszu* helyett, tehát *meszszü*; innen *meszsziről* és *meszszünnen* egyet jelentenek. Használtatik határzóul is, *meszsze* helyett, pl. *meszszi ment*, *meszszi lakik tőlünk*.

MESSZIRE v. MESZSZIRE, (mesz-sz-i-re) ih. Meszsze fekvő helyre. *Meszszire menni*, *utazni*. *Meszszire terjedő hegyláncz*. Az ily kifejezések: *meszszire van innen*, *meszszire lakik tőlünk*, nem szabatosak, mert a *ra re* ragu nevek ezen kérdésre felelnek meg: *hova?* nem pedig erre: *hol?* Egyébiránt a szokás ezt is szentesítette. V. ö. MESZSZI.

MESSZIRŐL, (mesz-sz-i-ről) ih. Távol fekvő helyről, távolról. *Jobb meszsziről egymást szeretni, mint közelről gyülölni.* (Km.).

MESSZŐL v. MESZSZŐL, (mesz-sz-öl) ih. Megfelel ezen kérdésre: *honnan?* s olyan mint: *alól*, *közöl*, *megöl*. Értelme, távolról, meszsze fekvő helyről. *Fáradtak vagyunk, mert meszszől jövünk.* „Te fiaid meszszől jönek.“ (Döbrentei codex). Másképp: *messzünnen*, v. *messzünnet*, v. *meszsziről*.

MESSZÜL v. MESZSZÜL, (mesz-sz-ül) ih. Megfelel ezen kérdésre: *hol?* s olyan mint: *alul*, *fölül*, *kivül*, *belül*. *Még meszszül valván*, (adhuc illo longe

agente, Münch. cod. Luk. 14.). *Megállapának meszszül*, (steterunt a longe. U. o. 17.).

MESSZÜNNEN v. MESZSZÜNNEN, (mesz-szünnen) ih. Megfelel e kérdésre: *honnan?* Törzsöke: *messze* v. *meszsze*, melyhez az *ünnen* járulván, lett *messzünnen*, mint *egyeb egyebünnen, minden mindenünnen, mind mindünnen*. E rag pedig nem más, mint az átalakult *onnan*, mint a vastaghangu *másonnan* v. *másunnan* mutatja. Minthogy továbbá az *onnan*, másképen: *onnat*, az *ünnen* is *ünnet*, tehát *másonnat, messzünnet*, v. *meszszönnet*. Jelentése: messziről, távolról.

„Messzünnen, mint kőszáli hó,
Fehérlik a bús lobogó." Kölcsey.

MESSZÜNNÉT v. MESZSZÜNNÉT, (mesz-szünnét), l. MESSZÜNNEN.

MESSZÜVE v. MESSZÜVÉ, v. MESZSZÜVÉ, (mesz-sz-ü-vé). L. MESSZIRE.

MESTER, fn. tt. *mester-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Idegen eredetü, a latin *magister*, s német *Meister* után képzett szó, (mely az angolban *master* alakot nyert); a törökben *usta*. A magyarban többféle értelemben használtatik. 1) Széles ért. oly személy, ki bizonyos szakban, tudományban, művészetben, készműben, foglalatosságban különös ügyességgel, gyakorlati könnyüséggel bír. *Okos embernek mester a neve*. (Km.). 2) Ki a fennemlítettek valamelyik nemében másokat oktat, tanít. Viszonyban áll vele a tanítvány. „Nem nagyobb a tanítvány a mesternél." (Máté 10. 24.). „Ne hivattassatok mestereknek, mert a ti mesteretek egy." (Máté 23. 10.). *Ügyes, szorgalmas, okos mester*. Összetételekben: *nyelvmester, zenemester, énekmester, iskolamester, rajzmester, vivómester* stb. Különösen a czéhtestületekben oly kézmíves, ki a czéh szabályai szerént elégséges próbajelét adta illető ügyességének, s mint olyan, a testület tagjává avattatott. *Varga-, szabó-, szücsmester. Molnár-, asztalos-, kömivesmester*. Ellentéte: *kontár*, vagy azért, hogy mesterségében ügyetlen, vagy, ha ezt értené is, de a czéhbe nem vették be. 3) Bizonyos hivatalokban, szolgálatokban fő személy. *Bányamester, fő tábormester, őrmester, itélömester*, (a magyar királyi táblánál), *lovászmester, polgármester, postamester, tárnokmester, udvarmester; czéhmester, atyamester; bejárómester*, ki a mestereket a czéhgyülésbe hivja; *gyöpmester, hásmester* stb., melyeket l. saját rovataik alatt. 4) Így nevezik több helyütt a falusi kántorokat, vagyis papok segédeit, kik egyszersmind iskolatanítók szoktak lenni. *Könyökös mester*, tréfásan szólva, kinek nincs orgonája, s csak úgy könyökére támaszkodva énekel. 5) Néha am. furfangos, ügyes, a maga nemében jeles. *Nagy mester ő kigyelme. Ezer mester. Mestervágás*, huszárok nyelvén oly vágás, mely egy sebes suhantással leszeli az ellenség fejét. 6) Néhutt am. hóhér.

MESTERÁCS, (mester-ács) ösz. fn. Nagy építő mühelyekben, nevezetesen hajógyárakban, a többi munkásokra felügyelő s az egészet intéző, rendező személy. V. ö. ÁCSMESTER.

MESTERASSZONY, (mester-asszony) ösz. fn. Mesteremberné felesége. Használtatik czimül is: *mesterasszonyom*, mint: *mesteruram*.

MESTERBÉR, (mester-bér) ösz. fn. l. MESTERPÉNZ.

MESTERDARAB, (mester-darab) ösz. fn. Németes kifejezés (Meisterstück), magyarosan l. REMEK, MESTERREMEK.

MESTERDESZKA, (mester-deszka) ösz. fn. Hajósok nyelvén azon födélzeti burkony (Planken), mely a bőrfával v. kisbálványnyal v. szegélyfával (Schandeckel) közegyenesen v. párhuzamosan a hajó födélzetét körülfutja; s a tölgyhajókon a tető mellett jobbra-balra a hajó hosszában járdát képez. (Wassergang od. Leibhölzer. Kenessey Albert).

MESTEREMBÉR, (mester-embér) ösz. fn. Személy, ki tüzetesen, kenyérkeresetül bizonyos kézi mesterséget üz. *Czéhbeli mesterember*, ki az illető kézmívesek testületének tagja. *Ruhakészítő, faragó, eszközöket csináló, bőrből, vasból, fából* stb. *dolgozó mesterember. A jó mesterembernek aranyos a keze*. (Km.). Megvetőleg átv. ért. oly személy, ki bizonyos szellemi müvet csak úgy gépileg, mesterember módjára készít. *Prókátor mesterember, poéta mesterember*.

MESTEREMBÉRÉS, (mester-embérés) ösz. mn. Mesteremberek módja szerint való. *Mesteremberes életmód, viselet, bánás*. Alsóbb rendü módosságot jelent, mint az uraké, felsőbbet, mint a parasztoké.

MESTEREMBÉRÉSEN, (mester-embérésen) ösz. ih. Mesteremberek módja, szokása szerint.

MESTEREMBÉRILEG, (mester-embérileg) ösz. ih. l. MESTEREMBÉRÉSEN.

MESTERÉNEK, (mester-ének) ösz. fn. Különös, kitünő ügyességgel végrehajtott énekmü. (Bravour aria).

MESTERÉNEKÉS, (mester-énekés) ösz. fn. A maga nemében igen kitünő éneklési képességgel és ügyességgel bíró személy.

MESTERFA, puszta Győr m.; helyr. *Mesterfá-ra, —n, —ról*.

MESTERFOGÁS, (mester-fogás) ösz. fn. Sok tapasztalásra, ügyességre, és gyakorlatra mutató fogás akármiféle müködésben, midőn valaki a dolgot épen csínján találja. Leginkább az észnek hirtelen találékonyságában mutatkozik. *Egy mesterfogással kivágta magát a szavarból, veszélyből*.

MESTERGERENDA, (mester-gerenda) ösz. fn. A gerendás mennyezetü lakokban, épületekben azon fő gerenda, mely a szoba vagy terem hosszában a keresztül fektetett gerendák alatt végig nyúlik, s azoknak mintegy tartalékul szolgál. *Holmi kisebb tárgyakat*, pl. *kalendáriomot, imakönyvet, irományokat, szerszámokat a kisebb rendüek a mestergerendán tartanak*.

MESTERGYÖKÉR, (mester-gyökér) ösz. fn. l. MESTERLAPU.

MESTERHÁZA, falu Sopron m., erd. falu Torda m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MESTERI, (1), (mester-i) mn. tt. *mesteri-t*, tb. *—ek*. Mestert illető, ahhoz tartozó, illő, arra vonatkozó stb. *Mesteri tisst, hivatal, kötelesség.*

MESTERI, (2), puszta Veszprém m.; ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Vas m.; helyr. *Mesteri-be, —ben, —ből.*

MESTERILEG, (mester-i-leg) ih. Mesteri módon, mesteri ügyességgel. *Mesterileg készített mü.*

MESTERINAS, (mester-inas) ösz. fn. Valamely kézi mesterségben tanitvány.

MESTERJOG, (mester-jog) ösz. fn. A szorosabb értelemben vett, azaz kézmivet gyakorló mestereknek azon joga, melynél fogva mesterségöket szabadon üzhetik, s legényeket s inasokat tarthatnak.

MESTERKE, (mester-ke) kicsiny. fn. tt. *mesterkét*. Olcsárló nyelven am. az illető mesterségben, vagy tanitásban ujoncz, nem gyakorlott, nem ügyes. Baranyai stb. tájszólás szerént czifrázat különösen a varrásban, melyhez a köznép nézeténél fogva különös mesteri ügyesség kivántatik; továbbá néhutt am. furfangos eljárás, cselekedet. V. ö. MESTERKÉL.

MESTERKÉDÉS, (mester-kéd-és) fn. tt. *mesterkedés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. 1) Mesteri hivatalnak, szolgálatnak viselése. 2) Kézi mesterségnek valamely avatott mester általi üzése. 3) Furfangoskodás. V. ö. MESTERKÉDIK.

MESTERKÉDIK, (mester-kéd-ik) k. m. *mesterkéd-tem, —tél, —ett*. 1) Mesteri hivatalt vagy szolgálatot visel. *Egy szegény faluban mesterkedni kénytelen.* 2) Mint kézmivesmester üzi illető foglalatosságát. Olyan mint *legénykedik, inaskodik.* 3) Valamiben furfangosan működik, mesterfogásokkal él. *Azon mesterkedik, hogy mást megcsalhasson. Akármint mesterkedel, engem rá nem szedsz.* 4) Szélesb ért. minden ügyességét, tudományát felhasználva működik valamiben, pl. ki valamely új gépen dolgozik. *Te ismét valamiben mesterkedel.*

MESTERKÉL, (mester-ke-el) áth. m. *mesterkél-tem, —tél, —t*. 1) Baranyában stb. valamit különös czifrázatokkal ellát, kivarr, kifarag. *Kezkenöt, ködment kimesterkélni*, am. *hímesen kivarrni. Pipaszárt, botot mesterkélni*, am. czifrán kifaragni. 2) Általában, islés nélkül czifráz, különösen *mesterkélt* és *mesterkéletlen* származékokban. 3) Önhatólag, valamely dologban furfangosan működik, ravasz fogásokat követ el. *Azon mesterkél, hogy ellenfelét kijátszhassa.*

MESTERKÉLÉS, (mester-ke-el-és) fn. tt. *mesterkélés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. 1) Valaminek czifrázása, himezése, tarka faragása. Innen átv. ért. valamely szellemi műnek islés nélküli, keresett ékesgetése, cziczomázása. *Mesterkélés a költeményekben, verszetekben, szónoklatban, zeneművekben* stb. 2) Alattomos, ravasz fogásu működés. *Holmi mesterkélésekkel kijátszani valakit.* Szokottabban, *mesterkedés.*

MESTERKÉLETLEN, **MESTERKÉLTLEN**, (mester-ke-el-et-len) mn. tt. *mesterkéletlen-t*, tb. *—ek*. Egyszerü, nem czifrázott, nem holmi keresett ékességekkel cziczomázott. *Mesterkéletlen készmivek. Mesterkéletlen előadás.* Néha am. természetes. *Mesterkéletlen társalgás, nyájasság.* Határozóként am. mesterkéletlenül.

MESTERKÉLETLENÜL, (mester-ke-el-et-lenül) ih. Mesterkélet, czifrázat, ékesgetések nélkül; egyszerüen, természetesen.

MESTERKÉLT, (mester-ke-el-t) mn. tt. *mesterkélt-et*. Czifrázott, hímzett, ékesgetett, cziczomázott; keresett, czikornyás, nem természetes. *Mesterkélt müvek. Mesterkélt irásbeli, vagy szóbeli előadás. Mesterkélt nyájasság, arczkifejezések, mosolygás.*

MESTERKÉLTEN, (mester-ke-el-t-en) ih. Czifrázott vagy czikornyás módon.

MESTERKÉZ, (mester-kéz) ösz. fn. Átv. ért. mesteri ügyesség oly müvek képzésében, melyek kézzel készülnek. *Ezen szobor kitünő mesterkézre mutat.*

MESTERLAPU, (mester-lapu) ösz. fn. A derelynemhez tartozó növényfaj; szára magas, kopasz, karczolt; levelei hármasak, és kétszer hármasak; levelkéi egyenetlenül fürészesek. Máskép: *mestergyökér, császárgyökér*; növénytani néven: *csicsókás derely.* (Imperatoria ostruthium).

MESTERLÉCZ, (mester-lécz) ösz. fn. A hajósok nyelvén vékony hajlékony léczeknek hívják, melyeket a hajóépitő a bókonyokon (Spann; Kippen) bizonyos távolságokban a hajó elejétől hátuljáig von, hogy a hajó burkonyzatának alakját kimutassák; különösebben azon mesterléczeket, melyek a burkonyoknak (Planken) a hajó hosszában levő hajlásait mutatják (fekmentes mesterlécz — Sente —); míg mások a burkonyoknak a hajóoldal magasságában levő v. felülről alámenő hajlásait alkotják (függélyes v. magas mesterlécz — Reh v. Ree —. Kenessey Albert).

MESTERLEGÉNY, (mester-legény) ösz. fn. Iparos, ki valamely kézmives mesterségben bizonyos foku ügyességet szerzett, s mint ilyen az úgynevezett inasok vagy tanitványok fölött áll, és valamely mesternek műhelyében segédkedik. *Fiatal, vén, vándorló mesterlegény.* V. ö. LEGÉNY.

MESTERLEVÉL, (mester-levél) ösz. fn. Oklevél, melynek erejénél fogva az illető czéhtestület valakit mint mestert kebelébe fogad.

MESTERMUNKA, (mester-munka) ösz. fn. l. MESTERREMEK.

MESTERNÉ, (mester-né) ösz. fn. Mester neje, felesége. Összetételekben: polgármesterné, udvarmesterné, házmesterné, falusi v. iskolamesterné, vargamesterné, szabómesterné, czéhmesterné stb. am. polgármester, házmester stb. neje, felesége. Midőn azt akarjuk mondani, hogy valamely nő önállólag (nem mint feleség)

működik, vagy ügyes valamely mesterségben, ennek neve *mesternő*, pl. a varróleányokat tanító nő, így a zongorázásban, hegedülésben stb.

MESTERNŐ, (mester-nő) ösz. fn. Olyan asszony, ki a maga nemében mester. V. ö. MESTERNÉ.

MESTERPÉNZ, (mester-pénz) ösz. fn. 1) Pénz, melyet a czéhbe vett mesterember fizet az illető czéh pénztárába. 2) Azon pénz, melyet némely mesterembereknél, pl. ácsoknál, kőmíveseknél az illető mesternek rendes napi bérökből fizetnek a legények és inasok.

MESTERREMEK, (mester-remek) ösz. fn. 1) Szoros ért. azon mű, melyet valamely mesterséget gyakorlott személy készít, vagy véghez visz, és az illető czéhtestületnek bemutat a végre, hogy annak tagjává lehessen. Egyszerüen: *remek*. 2) Szélesb ért. mindenféle mű, mely a maga nemében kitünőleg jeles. *Minden festmények között ez a mesterremek. E képtárban több mesterremeket láthatni.*

MESTERSÉG, (mester-ség) fn. tt. *mesterség-et*, harm. szr. —*e*. 1) Ügyesség akármiféle műnek, mint olyannak, készítésében, valamint maga azon ügyességnek gyakorlása. *Mesterséget tanulni, üsni, folytatni. Mesterségből élni. Varga-, szabó-, takácsmesterség. Szabad neki, mert ez a mestersége.* Innen átv. ért. erkölcsi ügyesség, furfangosság, nehézségekkel járó tulajdonsága valamely vállalatnak, valaminek csínja. *Nagy mesterséggel alig vihettük ki a dolgot. Az ám a mesterség! Minden mesterséget elkövet, még sem boldogúl.* „Nehéz tudni czélját végét, kitanulni mesterségét az aszszonynak.“ (Tréfás népd.). 2) Régibb nyelvszokás szerént jelentette a képző tehetségnek ügyességét, és működését, a mai *művészség, művészet* helyett. *Szép mesterségek.* l. MŰVÉSZSÉG.

MESTERSÉGÉS, (mester-ség-és) mn. tt. *mesterségés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. 1) A maga nemében különös ügyességgel csinált, készített, minek csinját nem lehet mindjárt felfogni, észrevenni. *Mesterséges sárok, lakatok. Mesterséges faragványok, metszetek.* 2) Furfangos, rejtélyes modorú. *Mesterséges fogások, csalások, kelepczék, hadi cselek.* 3) Tulzólag mesterkélt, czikornyázott. *Mesterséges szónoklat, verszet.* 4) Nem természetes, hanem keresett, tettetett, külsőleg mutatott; szokottabban l. MESTERKÉLT.

MESTERSÉGÉSEN, (mester-ség-és-en) ih. Mesterséges módon. V. ö. MESTERSÉGÉS.

MESTERSZÁLLÁS, puszta a Kis Kunságban; helyr. —*szállás-ra*, —*on*, —*ról*.

MESTERSZÓ, (mester-szó) ösz. fn. L. MŰSZÓ.

MESTERTÁRS, (mester-társ) ösz. fn. Kik ugyanazon mesterséget űzik, különösen kik ugyanazon testülethez, czéhhez tartoznak, egymásnak mestertársai. *A varga mestertársa varga, a szabóé szabó.*

MESTERÜL, (mester-ül) ih. 1) Mester gyanánt, mint mesterhez illik, ügyesen, helyesen, a maga nemében kitünőleg. *Mesterül készített mű. Mesterül tisztelni valakit.* 2) A végre, hogy mester legyen. *Mesterül fogadni valakit. Valamely faluba mesterül beállni. Angol nyelvmesterül született angolt hívni meg.*

MÉSZ, fn. tt. *meszet*, tb. *meszek*, harm. szr. —*e*. Rövid ezen származékokban is: *meszes, meszel, meszes*, továbbá személyragozva: *meszem, meszed, messze* stb. E szó nálunk jelenti nemcsak a mészföldet és mészkövet, hanem különösen azon testet is, mely a mészkőből, stb. égetés által képződik, midőn tudniillik azok a bennök levő szénsavtól, és esetleg víztől is megszabadulnak. Tengeri vidékeken, ahol mészkövek nincsenek, gyakran kagylókat, különösen az osztrigák héját használják. Az ilykép kiégetett mészkő stb. *oltatlan* mésznek mondatik, ha pedig ezt vízzel fölereszti, *oltott* mész a neve, melynek különféle hasznát veszik, pl. épitésnél, bőrkészitésnél stb.

E szó eredetileg rövid hangzatu, mint származékaiból, és némely ragozásaiból kitünik. Ha alapfogalmul *fehérségét* veszszük, hajlandók vagyunk azt tartani, hogy alapgyökhang benne a nyilt *e*, mely szinte megvan a fehér tulajdonságu *szepe, vese, kese, keszeg, tej, tel* (tél), del (dél), der (dér) szókban; s közelebbről rokon a szanszkrit *bhasz* és *bhászasz* szókkal, melyek szintén világosságot, fényt jelentenek, honnan származtatható a német *weisz* is. Ha pedig azt veszszük jellemzőnek benne, hogy valamennyi földnem között legmelegebb, úgy rokonságban látszik lenni a *meleg (me)* gyökével, mint a latinban is a *calx* és *calidus* gyökei úgy látszik, azonegy gyökhangból alkotvák.

MÉSZAG, (mész-ag) fn. tt. *mészag-ot*. Savanynyal vegyített mész. Másképen: *mészéleg*.

MÉSZANY, (mész-any) ösz. fn. Idegen részektől elválasztott vagyis elemi állapotban levő tiszta mészanyag. Újabb korban: *mészeny*; l. ezt.

MÉSZÁR, törzsöke *mészárol, mészáros* szóknak; l. MÉSZÁROS.

MÉSZÁRLÁS, (mészár-ol-ás) fn. tt. *mészárlás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Átv. ért. öldöklés vad neme, midőn az embert vagy embereket kegyetlenül összeviszsza vagdalják, marczangolják. *A dühösen berohant ellenség nagy mészárlást követett el a lakosokban.*

MÉSZÁRLAT, (mészár-ol-at) fn. tt. *mészárlat-ot*, harm. szr. —*a*. Véghez vitt kegyetlen öldöklés, vérengzés; vad harcz.

MÉSZÁROL, (mészár-ol) áth. m. *mészárol-t* v. *mészárlott*, htn. —*ni* v. *mészárlani*. Üti, öldökli, vagdalja, konczolja az embereket, mint mészáros a vágóbarmot. *A dühös ellenség felmészárolta az öregeket. nőket, és kisdedeket.* Átv. ért. a legborzasztóbb, legádázabb öldöklőről mondják.

MÉSZÁROS, (mészár-os) fn. tt. *mészáros-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Mesterember, kinek foglalatossága enni való barmokat levágni, megölni, felkonczolni, és kimérni. Áruinak fő czikkét a szoros értelemben vett marhahús teszi; a borjú, juh, ürü, bárány csak mellékesek. Különbözik töle a *hentes*, ki disznóhússal kereskedik. *Mészáros, az ersénye ara-*

nyos. (Km.). *A mészáros nem könyörül a bárányon.* (Km.).

Ezen szó tótul *meszár* v. *maszár*, a *meszo* v. *maszo* (hús) törzstől, s am. hússalbánó, husvágó. Némelyek szerént ebből lett *mészáros*, mint a hasonlólag idegen (német) *Fuhrman* szókból népies kiejtéssel *furmányos*, a tót *krcsmár*-ból *korcsmáros*, a franczia *chasseur-*, *grenadier*-ból *saséros*, *granatéros* stb. Mások szerént a héberben *beszár* (בְּשַׂר) am. hús, innen lenne *beszáros* vagy *meszáros*, *mészáros* am. hússal bánó, húsáruló. Mások ismét *metsz-áros* összetételből vonják le a *mészáros* szót, honnan *mészár-szék* annyi volna, mint *metszárszék* stb.

MÉSZÁROSEB, l. MÉSZÁROSKUTYA.

MÉSZÁROSINAS, (mészáros-inas) ösz. fn. Inas, ki a mészárosságot tanulja, kit még czéhbeli legénynek föl nem szabadítottak.

MÉSZÁROSKODIK, (mészár-os-kod-ik) k. m. *mészároskod-tam*, *—tál*, *—ott*. Mészáros mesterséget űz.

MÉSZÁROSKUTYA, (mészáros-kutya) ösz. fn. Sajátnemü, nagytestü, erős, mogorva, és marczona kutyafaj, milyenek különösen a szelindek és melák. Rendeltetésök a szilaj, megszökött vágómarhát megfogni, lefülelni. *Nem kell a mészároskutyának korpa.* (Km.).

MÉSZÁROSLEGÉNY, (mészáros-legény) ösz. fn. Mesterlegény, ki a mészárosságot gyakorolja. Különösen, ki a húst kivágja: *székálló* vagy *vágólegény*, ki a pénzt szedi: *pénzszedő legény* a neve.

MÉSZÁROSSÁG, (mészár-os-ság) fn. tt. *mészároság-ot*, harm. szr. *—a*. 1) Mészárosok mestersége, foglalatossága. *Mészárosságot tanulni, üzni.* 2) Valamely városban, vidéken stb. a mészárosok öszvesen.

MÉSZÁRSZÉK, (mészár-szék) ösz. fn. Székpad, vagy asztalféle készület, melyen a mészárosok a húst kivágják, valamint azon bolt vagy szoba, vagy sátor is, melyben ezt teszik. Átv. ért. oly hely, melyen valakire bizonyos, és véres halál várakozik, pl. midőn a tapasztalatlan ujonczokat tudatlan hadvezérek a harczoló ellenség kezébe juttatják. Hol a szarvasmarhát leütik, és nagyjában felkonczolják, azon helyet *vágóhíd*-nak nevezik.

MÉSZBORKŐ, (mész-bor-kő) ösz. fn. A vegyészeknél am. borkősavanyos mészföld.

MÉSZ-DORGOS, falu Temes megyében; helyr. *— Dorgos-ra*, *—on*, *—ról*.

MÉSZÉGETÉS, (mész-égetés) ösz. fn. Cselekvés, mely által úgynevezett mészkőből, ily földből, vagy más ásványokból és testekből tűz által meszet készítenek.

MÉSZÉGETŐ, (mész-égető) ösz. fn. 1) Személy, ki mészkőből, földből stb. meszet éget. 2) Kemencze, melyben meszet égetnek. 2) V. ö. MÉSZÉGETÉS.

MESZEL, (mesz-el) áth. m. *meszel-t*. Oltott, és vízzel higított mészfolyadékkal bemázol, befehérít valamely testet. *Falakat, szobákat meszelni. Kimeszelni, bemeszelni.* Mátyusföldén így is mondják: *simít.* Gúnyos ért. am. arczát holmi fehér mázzal kendőzi. *A hiú nő meszeli magát, hogy fekete bőrét eltakarja.*

MÉSZÉLEG, (mész-éleg) ösz. fn. Élenynyel vegyült mész. V. ö. MÉSZENY.

MESZELÉS, (mesz-el-és) fn. tt. *meszelés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Mészszel való fehérítés, simítás, tisztítás. *Tavaszi, őszi meszelés. Meszelés előtt a likakat, repedékeket bevakolni, betapasztani.* Gúnyos ért. az arcznak, s a test némely egyéb részeinek fehérre mázolása. *Igen látszik rajta a meszelés.*

MESZELET, (mesz-el-et) fn. tt. *meszeletet*. A mész, valamire mázolt állapotában.

MESZELŐ, (mesz-el-ő) mn. és fn. tt. *meszelő-t*. 1) Eszköz, melylyel meszelnek. *Meszelő ecset, borosta*, mely rendesen disznósörtéből készült. *Meszelő mész*, híg mész. 2) Személy, ki meszel.

MESZELT, (mesz-el-t) mn. tt. *meszelt-et*. Mészszel fehérített, kisimított. *Meszelt falak, szoba. A meszelt szoba világosabb a festettnél.* Gúnyosan am. fehér mázzal kendőzött. *Meszelt arczu nő.*

MÉSZENY, (mész-eny) fn. tt. *mészeny-t*, tb. *—ek*. Tiszta állapotban levő elemi mészanyag, a könnyü fémek egyike, világos sárga szinnel s tündöklő fénynyel (calcium); nevezetét a *mész* szótól nyerte, mely nem egyéb, mint a mészenynek élenynyel vegyülete. Ezen elemi anyag a föld felületén legnagyobb mennyiségben elterjedve levő elemekhez tartozik; azonban természeti állapotban csak mindig más elemmel egyesülve találtatik; többnyire mint szénsavas mészéleg sokféle mészkövet alkotván. Az élenynyel egyesülve, mint *mészéleg* közönségesen *égetett mész*, néha *mészföld*, igen elterjedt használatu az épitésnél, melynek nagyban eléállitása, égetése mindennapi dolog, s történik az úgynevezett mészégető kemenczékben. T. i. ezeket a földbe ásva vagy föld felett épitve mészkődarabokkal telerakják, mire ezeket addig égetik, míg fejér fénynyel világlanak; a szénsav akkor ki van hajtva a mészkőből, és a mész kiégetve és élenynyel egyesülve készen áll. A mészéleg tiszta fejér test, maró ízü és kemenczéinkben a legmagasb hőnél is olvaszthatatlan. A kiégetett mész vízzel megöntve ezt mohón magába szívja, mire tetemesen fölmelegszik, felduzzad és porrá mállik. Ha a viz felszivása által porrá mállott meszet nagyobb mennyiségü vizzel megöntjük s felkavarjuk, fehér nemü folyadékot kapunk, melynek *mésztej, mészvíz*, közönségesen *oltott mész* a neve. Ha az oltott meszet a levegőn hagyjuk, vizének nagyobb részét elveszti és kiszárad, s ez alatt egy része szénsavat vonz magához. Ha pedig az égetett meszet szárazon hagyjuk több ideig a levegőn, ebből is vizet és szénsavat vonván magához, szétporlik.

MESZES, (1), (mesz-es) mn. tt. *meszes-t*, v. *—et*, tb. *—ek*. 1) Mészszel vegyített, bemázolt, bekent. *Meszes homok. Meszes kő, föld. Meszes kalapú, ruháju kömives. Meszes börök a timároknál.* 2) Mész-

köből, vagy mészföldből álló. *Meszes hegyek.* 3) Mészföldben termett, pl. meszes bor.

MESZES, (2), falu Borsod, erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Meszes-re, —én, —ről.* Hegy neve is Doboka és Közép-Szolnok megye között.

MESZESÉDIK, (mesz-es-éd-ik) k. m. *meszesédtem, —tél, —ett.* Meszessé lesz.

MESZESEN, (mesz-es-en) ih. Meszes állapotban.

MESZESÍT, MESZESIT, (mesz-es-ít) áth. m. *meszesítét-tem, —tél, —ett;* htn. *—ni* v. *—eni.* Meszessé tesz.

MESZET, fn. tt. *meszet-ét.* 1) l. MASZAT. 2) Némely tájakon am. *mész. Meszetet vegyenek!*

MESZEZ, (mesz-ez) áth. m. *meszez-tem, —tél, —ett,* par. *—z.* Mészszel kever, behint, bemocskol. *Meszezni a vakolatnak való homokot. A kömívesek bemeszezik ruháikat. A fehértímárok meszezik a böröket.* V. ö. MESZEL.

MESZEZŐHORDÓ, (meszező-hordó) ösz. fn. A fehér timároknál, irhásoknál hordóféle edény, melyben mészszel készített csávával a böröket puhítják.

MESZEZŐKÁD, (meszező-kád) ösz. fn. Irhások kádja, melyben a böröket meszes vizzel puhítják.

MESZEZŐPAMACS, (meszező-pamacs) ösz. fn. Ökörfark szőrös végéből csinált pamacs az irhásoknál, mely által a böröket meszes vizzel befecskendezik.

MÉSZFOLT, (mész-folt) ösz. fn. Oltott mész által ejtett folt valamely testen, különösen szövet- vagy ruhanemüeken. *A ruhából kivenni a mészfoltokat.*

MÉSZFOLTOS, (mész-foltos) ösz. mn. Mészcseppekkel behintett, bemocskolt. *Mészfoltos ruha. A mészfoltos szobapadolatot felsúrolni.*

MÉSZFÖL, (mész-föl) ösz. fn. Az oltott, s gödörben vagy edényben álló mésznek sürü föle, hártyája. Oly képzésü, mint *tejföl.*

MÉSZFÖLD, (mész-föld) ösz. fn. Sajátnemü föld, melyben mészrészek foglaltatnak, s néha meszet lehet égetni belőle. Vegytanban, tiszta földnem, mely a szénsavanytól és illetőleg viztől hevités, égetés által el van választva. V. ö. MÉSZENY.

MÉSZFÖVENY, (mész-föveny) ösz. fn. Mészszel kevert föveny, melyet falak vakolására használnak.

MÉSZGÁLICZ, (mész-gálicz) ösz. fn. Kénsavas mészföld.

MÉSZGÖDÖR, (1), (mész-gödör) ösz. fn. Gödör, melyben az oltott meszet tartják.

MÉSZGÖDÖR, (2), falu Soprony m.; helyr. *—gödör-be, —ben, —ből.*

MÉSZHOMOK, (mész-homok) ösz. fn. Homokkal vegyített, s finomabb vakolatra használt mész.

MÉSZHORDÓ, (mész-hordó) ösz. fn. Oltott meszet tartani, vagy elszállítani való hordó.

MÉSZKEMENCZE, (mész-kemencze) ösz. fn. Sajátszerüleg készített kemencze, melyben meszet égetnek. V. ö. MÉSZENY.

MÉSZKEVERŐ, (mész-keverő) ösz. fn. Kajcsos végü pózna, melylyel a meszet oltáskor keverik, forgatják, hogy a víz minél jobban általjárja.

MÉSZKOVACS, (mész-kovacs) ösz. fn. Mészkönemü kovacs, vagyis mészkő, melynek részei olyan szövetüek, mint a kovacs. V. ö. KOVACS.

MÉSZKŐ, (mész-kő) ösz. fn. Minden kő, mely mészrészeket foglal magában, s melyből meszet lehet égetni. Különösen ide tartoznak a márványfajok, a mészkovacs, kagylók, s némely mások. V. ö. MÉSZENY. Szorosb ért. közönségesen mészkő, mely füstszinü, vagy sárga-zöldes, vagy néha vörhenyeg-zöldes szinü.

MÉSZKŐBÁNYA, (mész-kő-bánya) ösz. fn. Bánya, melyből égetni való mészkövet fejtenek.

MÉSZLAPÁT, (mész-lapát) ösz. fn. Széles ért. lapát, melylyel a meszet ide-oda rakják, pl. midőn a mészgödörből kiszedik. Különösen az irhások vas lapátja, melylyel a meszes csávát megkeverik.

MÉSZLÉ, (mész-lé) ösz. fn. Általán, a vízzel föleresztett oltott mésznek leve, pl. melylyel meszelni szoktak. Különösen az irhacsinálók meszes vize.

MESZLEN, falu Vas m.; helyr. *Meszlen-be, —ben, —ből.*

MÉSZMALOM, (mész-malom) ösz. fn. Malomféle gép, melylyel a gipszmeszet porrá őrlik.

MÉSZRÉTEG, (mész-réteg) ösz. fn. Valamely földben, tömegben stb. oly réteg, mely mészt tartalmaz.

MESZSZE, MESZSZESÉG, MESZSZIRE, MESZSZÜVE, MESZSZÜNNEN stb. L. MESSZE, MESSZESÉG stb.

MESZTEGNYE, falu Somogy m.; helyr. *Mesztegnyé-re, —n, —ről.*

MÉSZTEJ, (mész-tej) ösz. fn. Vízzel igen megbigított, tejhez hasonló oltott mész. V. ö. MÉSZENY.

MESZTÉLÁB, l. MEZTÉLÁB.

MESZTELEN, hibás irásmóddal; l. MEZTELEN.

MÉSZVAKOLAT, (mész-vakolat) ösz. fn. Vakolat, mely több mészből és kevesebb homokból áll, s falat vakolni való. Különbözik tőle a mészvíz, v. mésztej, mely simitásra, vagy úgynevezett meszelésre használtatik.

MÉSZVERÉM, (mész-verém) ösz. fn. Verem, melyben oltott meszet tartanak.

MÉSZVÍZ, (mész-víz) ösz. fn. Vízzel higított oltott mész. V. ö. MÉSZENY.

MET, (1), elavult áth. melyből a *metél, metélés, metélget* származékok ma is élnek. Jelen szokás szerént képzőtoldással *metes.* Régen egyszerüen is divatozott, pl. Münch. cod. Ján. 18. „Kinek Péter fülét *elmetette.*“ Máté. 6. „Ha te jog kezed meg gonoszbejtand tégedet, *medd* el (metd el) ötet.“ A Nádor-codexben: „Az ő kezét es (is) el hanná (hagyná) metni.“ A Bécsi codexben: „Elmetvén ő fejét.“ De ugyanitt eléjön ‚metsz‘ is: *megmetszi, elmetszi* E tekin-

tetben hasonló hozzá a *tet* elavult ige, melyből él nek a *tető, tetős* származékok, s mai szokással *tetszik*. A *met* és *tet* egyszerü cselekvést vagy állapotot jelentenek, a *metsz* pedig és *tetszik* gyakorlatosságot rejtenek magukban, mintha volnának *metez, tetszik*. Ily viszony létezik a *hallatik* és *hallatszik, alik* és *alszik, nyugik* és *nyugszik*, a *látik* és *látszik* között. E gyökige megvan és rokonjelentéssel bír a latin *meto* (aratok, metszek), szanszkrit *masz*, arab *masa*, franczia *massacrer*, és német *metzeln, Metzger, Messer* stb. szókban. V. ö. MEDDŐ.

MET, (2), a székelyeknél az *r* kiugratásával am. *mert*; l. ezt.

MÉT, elavult fn. mely él a *métely, méthálló*, a rövid hangzatu *meteng*, és valószinüleg *Kecskemét* szókban. Gyöke a mozgást, járást jelentő *me*, melyből *et* képzővel lett *me-et mét*, mint a *ve, te le* gyökökből *ve-et vét, te-et tét, le-et lét*. Eredeti jelentése *menet, járat*. V. ö. MÉTELY, MÉTHÁLÓ.

METÉL, (met-él) gyak. áth. m. *metél-t*. Éles eszközzel valamely szilárd, kemény testet részekre szeldel, szegdel, vagdos, faragcsál. *Ágakat metélni a fáról. Körmöket metélni. A varga, midőn szab, elmetéli a bőrt. A szíjat szalagosan elmetélni. A húst, kenyeret fölmetélni.* Különösen am. vés, valamely testbe mély vágásokat, karczokat csinál. *Asztalokat, padokat, székeket bemetélni. A fa derekát körülmetélni.* Néha am. bizonyos részét, tagját valamely testnek kivágja, kiveszi. *Megmetélni a szőlőtőkét. Körülmetélni a férfi gyermeket. Megmetélni a méheket* am. megherélni. Ez igének képzője a gyakorlatot jelentő *el*, melyet a nyelvszokás megnyujtva is szeret ejteni, mint *keresgél, mendegél* e helyett, *keresgel, mendegel*. Képzésre leghasonlóbb hozzá *vetél* a *vet* gyöktől.

METÉLÉK, (met-él-ék) fn. tt. *metélék-et*, harm. szr. —*e*. Azon részek, vagy részecskék, melyek metélés által az egésztől elváltak, elhullottak. *A bőrből, szövetekből dolgozók sok metéléket csinálnak*. V. ö. METÉL.

METÉLÉS, (met-él-és) fn. tt. *metélés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Cselekvés, midőn valaki metél valamit. 2) Azon karczok, hasadékok, melyek e cselekvés által támadnak.

METÉLETLEN, (met-él-et-len) mn. tt. *metéletlen-t*, tb. —*ek*. Amit nem metéltek, mi megvan ép, egész, sértetlen, csonkítatlan állapotban. *Metéletlen sült, kenyér. Metéletlen bőr. Metéletlen fák*. V. ö. METÉL. Határozóként am. metéletlenül, el nem metélten.

METÉLETLENÜL, (met-él-et-len-ül) ih. Metéletlen állapotban, föl nem koczolva, el nem darabolva, meg nem sértve stb. *A sült ludat metéletlenül adni föl. A szőlőtőkét metéletlenül hagyni*. V. ö. METÉL.

METÉLGET, (met-él-ég-et) gyak. áth. m. *metélget-tem, —tél, —ett*, par. *metélgess*. Gyakran és apró részekre metsz valamit, kis karczolásokat, vágásokat teddegel. *A fattyu-hajtásokat lemetélgetni. Pajkosságból a fákat, az oskolai padokat metélgetni*. Néha am. faricskál. *Időtöltésből fadarabkákat, szegecskéket metélget. Körmeit metélgeti*. V. ö. METÉL.

METÉLKE, (met-él-ke, vagyis met-él-t-ke) fn. tt. *metélkét*. L. METÉLT, 2).

METÉLKÉDIK, (met-él-kéd-ik) k. m. *metélked-tem, —tél, —ett*. Egyedül a férfiveszsző fitymájának lemetszésére vonatkozik, s am. környülmetéli, vagy metélteti magát. Képzésre olyan, mint *keresztelkedik*, magát megkereszteli vagy kereszteltei.

METÉLŐ, (met-él-ő) mn. tt. *metélő-t*. 1) Aki valamit metél. *Fákat metélő gyermekek*. 2) Mivel vagy amin valamit metélnek. *Körömmetélő kés, olló. Metélődeszka, tőke*.

METÉLŐDESZKA, (metélő-deszka) ösz. fn. Általában lapos fa, melyen valamit metélnek, pl. a hentesek, szakácsok metélődeszkája.

METÉLŐHAJMA, (metélő-hajma) ösz. fn. Hajma faj; hímszálai árformák, ernyője gömbölyü, levelei hengeresek, bördősek, árformák. A szakácsok fölmetélik, és fűszerül használják. Íze és szaga a foghajmáéhoz hasonló. (Allium Schoenoprasum). A német *Schnitling* után van fordítva; túl a Dunán, nevezetesen Győr vidékén : *csikhajma*.

METÉLŐKÁPOSZTA, (metélő-káposzta) Olasz káposztaféle zöldség, melyet gyönge korában fölmetélve főzelékül használnak.

METÉLT, (met-él-t) mn. és fn. tt. *metélt-et*. 1) Amit részekre metéltek, szeldeltek; karczolt, sértegetett. *Metélt szalonna, hús, tészta. Bemetélt asztal, pad, faderék*. 2) Különösen mint fn. tésztaétek neme, mely vékonyabb vastagabb, hoszszabb rövidebb metszetü tésztaszálakból áll, máskép : *csik, csikos tészta, laska*; és mákkal : *csikmák, mácsik* (= mákoscsik). *Turós, mákos, diós, darás metélt*.

METÉLTÁRUS, (metélt-árus) ösz. fn. Szatócs, vagy kofa, ki szárított metélt tésztát árul.

METÉLTCSIK, (metélt-csik) ösz. fn. Tésztaétek neme; l. METÉLT 2).

MÉTELY, (mét-ely l. itt végül); fn. tt. *métely-t*, tb. —*ek*. Féregfaj a juhok májában, továbbá nyavalya, kosszosság, mely ebből ered, s rendesen dögleletes szokott lenni. Minthogy pedig e nyavalya járványos természetü, jelent egyszersmind ragadós nyavalyát, járványt. *Métélyben vesznek a juhok*. Átv. ért. erkölcsi romlottság, mely másokat is megveszteget, mely tovább-tovább terjed. Nem egészen valószinütlen ugyan e szónak a *metélő* szóból származottsága; azonban ha alapfogalomul a járványosságot veszszük, mi hihetőbb, mert az ember előbb ismérte a nyavalyák külsejét és eredményét, mint belső okait : úgy nem alaptalanul állíthatjuk, hogy gyöke azon mozgást járást jelentő *me*, melyből *men, megy, mér* stb. származnak, miszerént *métely* nem egyéb mint *men-et*, vagyis a szók törzs jelentéseit véve, hason értelmü ‚járvány' szóval. V. ö. MÉT, METENG, MÉTHÁLÓ. Egyéb-

iránt eléjön a szláv nyelvekben : *metuly, metíly, metigl, moteyl, metolicza* alakokban. (Gyarmathi és Dankovszky).

MÉTELYÉS, (mét-ely-és) mn. tt. *métélyés-t*, v. *—et*, tb. *—ek*. Métélyféle nyavalyában szenvedő, májférges, és koszos. *Métélyes juhok.* Átv. ért. erkölcsileg romlott, s másokra is átmenő, másokat is megrontó. *Métélyes társaság.* V. ö. MÉTELY.

MÉTELYÉSÉDÉS, (mét-ely-és-éd-és) fn. tt. *métélyésédés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Állapot, midőn a métely nevü nyavalya elterjed. *A juhok métélyesedése ellen való szerek.* Átv. ért. erkölcsi, elharapódzó romladozás.

MÉTELYÉSÉDIK, (mét-ely-és-éd-ik) k. m. *métélyeséd-tem, —tél, —ett.* Métélyféle járványos, ragadós betegségbe esik. *Vizenyős legelőtől megmétélyesednek a juhok.*

MÉTELYÉSÍT, MÉTELYÉSIT, (mét-ely-és-ít) áth. m. *métélyésít-ett*, htn. *—ni* v. *—eni*, par. *—s*. Métélyessé tesz. *Egy-két koszos juh megmétélyesíti a többit is.* Átv. ért. mást az erkölcsi romlottságban részesít, megveszteget.

MÉTELYÉSŰL, MÉTELYÉSÜL, (mét-ely-ésül) önh. m. *métélyésül-t.* Métélyféle betegségbe esik.

METENG v. **METÉNG**, (met-eng) fn. tt. *meteng-et*, harm. szr. *—je*. Növénynem az öthímesek seregéből, és egyanyások rendéből; bokrétája gyertyatartó-alaku; karimája öthasábu v. metszetü; metszetei ferdén csonkák; bibéjén egy lapos karika, melynek közepéből egy kis gomb nő ki; magvai két felálló hegyes tüszőben, koszorútlanok. (Vinca). Különösen : *börvén-* v. *börvénymeteng* (vinca minor), melynek szárai lecsepültek, gyökerezők; levelei láncsásak vagy körkörösek; kocsányi egyvirágúk; köz néven : *bervéng, börvény, meténg, szászfü, loncz, erdei puszpáng, földi borostyán. Loncz-meténg* (vinca major), a börvénytől abban különbözik, hogy szára felálló, félredülő. Van *szász-* és *rózsásmeténg* is. Minthogy e növénynem szárai jobbára tekeredettek, valószinü, hogy a *meteng* szóban alapfogalom vagy a meneteles csavarodás, tekergődzés, midőn gyöke a mozgást jelentő *me;* vagy neve a szembetünő metszetektől, illetőleg *met* gyöktől vétetett. Képzésre hasonló hozzá *katang* v. *katáng.*

MÉTHÁLÓ, (mét-háló) ösz. fn. A gyalomnál rövidebb, mintegy hat-hét ölnyi hosszu háló, melyet két csónak között szoktak húzni. Nevét talán onnan vette, hogy nem egy helyben marad, hanem továbbtovább *mennek* vele, tehát mintegy *menetháló, menetes háló.*

MÉTŐ, tájdivatos, *métely* helyett.

METSZ, (met-sz) áth. m. *metsz-ett*, par. *mess*, htn. *—ni* v. *—eni.* Széles ért. valamely testen bizonyos éles eszközzel nyilást csinál, annak részeit egymástól elválasztja. *Késsel körmöt, ollóval papirt, fürészszel fát metszeni. Hajat, serényt metszeni. A fáról ágakat metszeni. A szalonnából egy darabot lemetszeni. Újját, fülét, orrát elmetszeni valakinek. Örömest elmetszi, a hol megsült.* (Km.). Különösen, valamely kemény testbe éles vagy hegyes eszközzel vágást, szúrást csinál. *Pipaszárt, botot czifrára metszeni. Rézbe, aczélba, fába, kőbe metszeni valamely képet, rajzot.* Átv. ért. mondjuk bizonyos nedvekről, vagy testi bajokról, melyek élesen hatnak az inakra, idegekre. *Az erős eczet metszi az ínyeket. Ez a bor metszi a torkomat.* Továbbá, valamit emlékezetül lelkébe, elméjébe jegyez, felró, s mintegy bélyegül bele süt.

„Lelkembe metszette ő szent képét,
Hogy lélekké neveze."

Kis János.

METSZÉGET, (met-sz-ég-et) gyak. áth. m. *metszéget-tem, —tél, —ett*, par. *metszégess.* l. METÉLGET.

METSZÉK, (met-sz-ék) fn. tt. *metszék-et*, harm. szr. *—e.* 1) Valamely egészből metszett rész. 2) Mértani ért. valamely lapnak, térségnek része, mely a közép ponton kivül húzott vonal által az egésztől elválasztatik. (Abscissa).

METSZELÉK, (met-sz-el-ék) fn. tt. *metszelék-et.* Több közől egyes metszett darab, vagy darabok.

METSZÉS, (met-sz-és) fn. tt. *metszés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Cselekvés, mely által valamit metszünk. *Itt a tavasz, a szőlőmetszés ideje. A metszéshez éles kés kell. Metszést tenni aczélon, rézen, kövön, fán.* Használtatik a metszés által eléállított műnek elnevezésére is, pl. *aczélmetszésben, fametszésben, kőmetszésben kiadott képek,* de nem szabatosan, mert ezen értelemben : *metszet.* V. ö. METSZ.

METSZET, (met-sz-et) fn. tt. *metszet-et*, harm. szr. *—e.* 1) A metszés eredménye. Különösebben 2) Mindenféle mű, mely metszés által készült, alakult. *Czifra metszetek valamely boton. Kőmetszet, rézmetszet, aczélmetszet, fametszet.* 3) A verselésben az egyes verssor közepén vagy ehez közel álló nyug, amely t. i. szavaláskor valamely egész szó után pillanatig áll be (caesura), pl. Vörösmartynál hatméretüekben :

„A nap alá száll már, | halóványodik arcza világa,
A zajgó nyomorúlt | földnek közel érve határit."

Szemere Pálnál alexanderi versekben :

„Aki nemzetének | erkölcsét szebbíti,
Az hágy maga után | háláló fiakat."

METSZETLEN, (met-sz-et-len) mn. tt. *metszetlen-t*, tb. *—ek.* Amit nem metszettek meg, ép, egész, karczolatlan, sértetlen állapotban levő. *Metszetlen szőlőtőkék, fák. Metszetlen dohány, szalonna, kenyér, sült.* Határozóként am. metszetlen állapotban, metszetlenül.

METSZETLENÜL, (met-sz-et-len-ül) ih. Meg nem metszett állapotban.

METSZŐ, (1), (met-sz-ő) mn. tt. *metszö-t.* 1) Aki valamit metsz. *Szőlőmetsző munkások.* 2) Mivel

metszenek valamit. *Metsző kés. Kőmetsző eszközök, szerszámok.* 3) Átv. ért. az idegekre igen élesen ható. *Metsző hangok. Torkot, gégét metsző, igen csípős italok.*

METSZŐ, (2), (mint föntebb), fn. 1) Személy, kinek különös foglalatossága, keresete, művészete valamit metszeni. Innen ez összvetett szók : *acélmetsző, rézmetsző, kőmetsző, fametsző.* 2) Eszköz, melyet metszésre használnak. *Deszkametsző, káposztametsző, szecskametsző,* melyet egyszerüen *metsző*-nek is hivnak; ily főnévi minőségében szabatosabban *metszü* volna, mint *furu, vésü, seprü.*

METSZŐBÉR, (metsző-bér) ösz. fn. A fogadott metszőknek járó bér, pl. a szőlőmetszők, káposztametszők, deszkametszők bére.

METSZŐDESZKA, (metsző-deszka) ösz. fn. Deszka, melyen valamit metszeni szoktak, pl. melyen a hentesek a kolbásznak való húst megaprítják.

METSZŐFOG, (metsző-fog) ösz. fn. Az emberek, s más állatok elül álló éles fogai, melyekkel az ennivalót elharapják. (Dentes incisores).

METSZŐKALAPÁCS, (metsző-kalapács) ösz. fn. A vaskohokban, kovácsoknál stb. éles fogakkal ellátott kalapácsféle eszköz, melynek fogait az elmetszendő vasra fektetik, fokát pedig pörölylyel verik.

METSZŐKÉS, (metsző-kés) ösz. fn. Különösen, kertészek, szőlőmívesek kése, melylyel a fákat, cserjéket stb. nyesegetik; máskép : *kaczor.*

METSZŐSAJTÓ, (metsző-sajtó) ösz. fn. Könyvkötők sajtóféle készülete, melylyel az öszvefüzött könyveket, nyomtatványokat leszorítják, midőn széleiket elmetszik.

METSZŐSZEKÉR, (metsző-szekér) ösz. fn. Fürészmalmokban azon szekér- vagy szánkóféle készület, melyre a fürészelni való tőkét ráfektetik, s a fürész ellenébe tologatják.

METSZŐSZER, (metsző-szer) ösz. fn. Metszésre használt mindenféle szerek, eszközök, szerszámok.

METSZŐVAS, (metsző-vas) ösz. fn. Éles vas a metszőszerekben. Különösen a könyvkötők éles vas eszköze, melylyel a könyvek széleit elmetélik.

METSZŐVÉSŰ, (metsző-vésü) ösz. fn. A lakatosoknak kalapácsforma vésüje, vas nyéllel ellátva, melyet oly helyen használnak, hová kalapáccsal nem férhetnek.

MÉTT, a székelyeknél az *r* kiugratásával am. *mért* v. *miért.*

MEVET, önh. m. *mevet-tem, —tél, —ett,* par. *mevess.* Értelmére nézve l. NEVET. A régieknél többször előfordúl, nevezetesen Telegdinél, Kinizsyné imakönyvében, a Tatrosi, Bécsi codexekben, Pesti Gábornál stb. Az *n* és *m* fölcseréltetnek a *ned med, neder meder, nedves medves* és más szókban is.

MEVETÉS, MEVETSÉG, l. NEVETÉS, NEVETSÉG.

MEZ, ideiglen kiavult, de ismét életre kapott fn. tt. *mez-et,* harm. szr. —*e.* Általán, valamely testnek burka, takarója, leple, mely vagy magából a testből fejlik ki, vagy külsőleg borúl rája. Innen *mező,* jelenti a földből kinövő füvet, mely a földnek takarója, s alakjára nézve igenév, miből az tünik ki, hogy volt *mez* v. *mezik* ige is. Különösen jelent testtakaró ruhát, öltönyt, honnan *mezetlen* am. csupasz, ruhátlan.

„Majd hogy felidűl, vesz
Szőrruhát mezül."

Vörösmarty. Az ősz bajnok.

Rokon hozzá a latin : *vestio, vestis,* és hellen : ἕσθος, ἑσθέω, a szanszkrit : *vas* (fedez) gyökkel együtt.

MÉZ, fn. tt. *méz-et,* harm. szr. —*e.* kicsiny. *mézecske.* Szoros ért. édes, sürű, és sárgás vagy fehéres nedv, melyet a méhek a virágok és növényekből kiszínak, elkészítenek, és a sejtekbe raknak. *Erdei méz, eresztett méz, lépes méz, színméz. Mézzel kevert pálinka. Mézzel leöntött mákos metélt. Kasokból kiszedni a mézet. Édes, mint a méz. A méz megnyalatja magát.* (Km.). *Üvegen nyalni a mézet.* (Km.). *Aki mézet metsz, ujjait nyalogatja.* (Km.). *Aki mézet akar enni, előbb a méhet ölje meg.* (Km.). Szélesb ért. némely testekből, nevezetesen növényekből kifejlődő, kiszivárgó, vagy kifőzött édes lé, vagy mézszínü nedv. *Nádméz, macskaméz.* Átv. ért. igen nyájas, édeskés valami. *Minden szava olyan, mint a méz. Merő méz a csókja.* Megegyezik vele a szanszkrit : *madhu,* finn és eszth : *messi,* lengyel : *miod, miodz,* orosz és szlavon : *med,* latin : *mel,* hellen : μῆλι stb. Hogy a *méz* és *méh* mind hangra, mind belső összeköttetésre egy eredetüek, kétkedni nem lehet; a *méz* t. i. a *méh*-nek müve, készítménye, és így a magyarból értelmezve valószinüleg am. *méh-ïz,* azaz méh készítette ïz.

MÉZADÓ, (méz-adó) ösz. fn. Adó, melyet a méhtartó gazdák, mint olyanok fizetnek.

MÉZALMA, (méz-alma) ösz. fn. Igen édes ízü s megéréskor leves bélü almafaj.

MÉZBÉR, (méz-bér) ösz. fn. Bér, melyet a méhes gazdák a községnek vagy szomszédaiknak fizetnek annak fejében, hogy méheik a község vagy szomszéd rétjére, kertébe járnak. Olyan, mint *fübér.*

MÉZBŐRVIRÁG, (méz-bőr-virág) ösz. fn. l. MÉZKÜTEG.

MÉZDAGANAT, (méz-daganat) ösz. fn. Daganat az emberi testen, melynek színe a mézéhez hasonló.

MÉZDÉZMA, l. MÉZTIZED.

MÉZDÚS, (méz-dús) ösz. mn. Sok mézet termő, mézzel bővelkedő. *Mézdús völgyek, vidékek.*

MÉZEDÉNY, (méz-edény) ösz. fn. 1) Edény, melyben mézet tartanak. 2) Növénytani ért. a virágok azon része, illetőleg kelyhe, melyben a mézanyag lerakodik.

MEZEI, (mez-e-i) mn. tt. *mezei-t,* tb. —*ek.* 1) Mezőn, vadon termő, ellentéte : *kerti. Mezei rózsa, szekfü, virágok. Mezei szeder.* 2) Falusi, pusztai, föld-

miveléssel foglalkodó. *Mezei élet, mezei gazdaság, mezei munka. Mezei lampos* Baranyában am. farkas. Ellentéte, városi. *Mezei hadak*, melyek szabadban, falukon tanyáznak, táboroznak, nem városban, vagy várban.

MEZEI BIRÓSÁG. Bíróság, mely a mezei ügyekben itél.

MEZEI CSIMASZ. A mezőkön tenyésző csimasznemü rovar. V. ö. CSIMASZ.

MEZEI CSINY. Csíny, illetőleg kártétel, melyet valaki a mezőkön, réteken, szántóföldeken stb. követ el.

MEZEI EGÉR. Mezőkön, szántóföldeken tenyésző, nagyobbféle, vörnyeges szörü egérnem; néhutt am. güzü.

MEZEI ÉLET. Falusi, pusztai, tanyai élet.

MEZEI GAZDA. Földmiveléssel foglalkodó gazda, a legszélesebb értelemben.

MEZEI GAZDASÁG, ösz. fn. Gazdaság, mely mindenféle mezei termesztést, tenyésztést, ipart magában foglal.

MEZEI GYÍK, ösz. fn. Sík mezőkön tenyésző gyíkfaj. V. ö. GYÍK.

MEZEI HOMOK. Mezőföldeket lepő homok; vagy termékeny homokföld.

MEZEI JÁCZINT. Növényfaj a jáczintok neméből, mely a mezőségeken vadon tenyészik, növénytani neve: *üstökös jáczint* (hyacinthus comosus).

MEZEI JÓSZÁG. Szántóföldek-, rétek-, legelőkből stb. álló jószág.

MEZEI KÖKÖRCSÍN. Növényfaj a galléros tőkocsányu, csákós magvu, egy virágu kökörcsínek alneméből. (Anemone pratensis).

MEZEI LAMPOS, Baranyában am. farkas. V. ö. LAMPOS.

MEZEILEG, (mez-e-i-leg) ih. Falusi, pusztai módon; egyszerüen, fényüzés nélkül, nem finnyásan. *Mezeileg élni, mulatni.*

MEZEI MÉHFŰ. A *bugás csipkepitty* (nepeta pannonica) növénynek népies neve.

MEZEI MUNKA. Oly munka, mely a gyakorlati mezei élettel jár.

MEZEI RENDŐRSÉG. Rendőrség melynek tiszte a mezőkön általában eléforduló rendbontásokat akadályozni, vagy kinyomozni s a hibában találtakról további intézkedés végett a biróságnak jelentést tenni stb.

MEZEI ROZSNOK. A rozsnokok neméhez tartozó növényfaj, máskép: *ugarrozsnok.* (Bromus arvensis).

MEZEI SZIRONTÁK. A szirontákok neméhez tartozó növényfaj, melynek szára felálló, ágas; gyökérlevelei bokrosak, szálasan sokfelé szabdaltak, szárlevelei hármasak, nyelesek, szabdaltak; virágai aprók; magvai tüskések, nagyok. (Ranunculus arvensis).

MEZEI TÜCSÖK. A mezőkön lakozó tücsökfaj.

MEZEI ZAB. A zabok neméhez tartozó növényfaj, melynek bugája felálló, füzéres szabásu; csészéji mintegy ötviráguk; gerinczei szőrösek; levelei begöngyölödtek. (Avena pratensis).

MEZEI ZSURLÓ. A zsurlók neméhez tartozó növényfaj, melynek természára ágatlan, a gyümölcstelenek gyürüsen ágasak, mindene czikkelyes. (Equisetum arvense).

MÉZEL, (méz-el) önh. m. *mézel-t.* Mézet gyüjt, készít, takarít. *Nyáron mézelnek a méhek.*

MÉZELÉS, (méz-el-és) fn. tt. *mézelés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Méznek gyüjtése, takarítása.

MÉZELKE, (méz-el-ke) fn. tt. *mézelkét.* 1) L. MÉHFŰ. 2) Szabó Dávidnál am. mezge, mézga.

MÉZES, (méz-es) mn. tt. *mézes-t*, v. *—et*, tb. *—ek.* 1) Mézet termő, magában mézrészeket foglaló. *Mézes murok, nád, virágok.* 2) Mézzel készitett, fűszerezett. *Mézes kalács, mézes metélt, mézes bor, mézes pálinka, mézes kenyér, mézes pogácsa, mézes málé.* 3) Átv. ért. édeskés módú, igen nyájas, az érzékiségnek nagyon kedvező. *Mézes szavak, mézes beszéd, mézes nyelvü, mézes száju, mézes csók. Mézes hetek*, az új házasok első hetei. *Mézes madzagot húzni végig valakinek száján*, am. valamely kedves dologgal kecsegtetni, lekenyerezni, áligérettel elaltatni, megcsalni. *Mézes mázos ember*, igen hizelkedő, sok szépet mondó.

MÉZESBÁB, (mézes-báb) ösz. fn. Mézes tésztából készített bábforma sütemény a mézeskalácsosoknál.

MÉZESHÉT, (mézes-hét) ösz. fn. A házasulás után az első napokat vagy heteket mézeshétnek vagy heteknek hívják.

MÉZESKALÁCS, (mézes- kalács) ösz. fn. Mézzel, méhserrel föleresztett lisztből való sütemény, milyet az úgynevezett bábsütők csinálnak. *Vásárról, bucsuról mézeskalácsot szoktak vinni a gyermekeknek.*

MÉZESKALÁCSOS, (mézes-kalácsos) ösz. fn. Bábsütő, ki mézeskalácsokat készít. Dunán túl, nem magyarosan: *siflis.*

MÉZESMADZAG, (mézes-madzag) ösz. fn. Átv. ért. am. édesgető, csalogató beszéd vagy bánásmód, hogy valakit más érdekében valamire rávegyenek, milyen a csalétek a vadaknál.

MÉZESSZŐLŐ, (mézes-szőlő) ösz. fn. Korán érő apró gömbölyded szemü s igen édes izü és finom héj s husu szőlőfaju, melynek a németeknél ‚Hönigler' a neve.

MEZEST, (mez-es-t) ih. Gömörben a barkók tájnyelvén am. megest, megént, mintha volna: *meg ezest*, valamint *megént* am. *meg ezént*, mely utóbbi szó (ezént) a székelyeknél ‚e szerént' és ‚ezennel' értelemben maig is divatosik. V. ö. —ÉNT, —KÉNT.

MÉZEZ, (méz-ez) áth. m. *mézestem, —tél, —ett*, par. *—z.* Mézzel kever, édesít, leönt. *Mézesni a mákot. Megmézezni a bort, pálinkát.*

MÉZFAZÉK, (méz-fazék) ösz. fn. Fazék, melyben mézet tartanak, máskép: *mézesfazék.*

MÉZGA, (méz-ga v. méz-eg-ő) fn. tt. *mézgát*. A fa kérge alatt levő, vagy onnan kiforró, mézféle sürü nedv. *A meggy és cseresnyefákban sok mézga van. Körtefa, szilvafa, baracskfa mézgája.* Székelyesen, és hangrendileg helyesebben : *mézge* v. *mezge*. Valószinü, hogy az elavult gyakorlatos *mézeg, mézg* igének részesülője : *mézgő*, s hangmódosítva : *mézge*, mint *ürög ürge, sürög sürge, fürög fürge, nyuzog nyuzga*, stb. E szerént eredetileg melléknevi jelentésü : *mézegő*, méz gyanánt csepegő t. i. nedv, lé. Tájdivatosan máskép : *kolduscsipa*, és *macskaméz* (Szabó D.). Eléjön a szláv nyelvekben is *mezga, mjzaga, mjza, mezga miezga* alakokban. Egyébiránt szabatosabb megkülönböztetés végett *mézga* am. gummi, azaz nyirkos részeitől kipárolgás által megfosztott sürü szivós *mezge. Arab mézga* (gummi arabicum), *rugós* v. *törlő mézga* (g. elasticum), *keményitő mézga* (dextrin).

MÉZGAGYANTA, (mézga-gyanta) ösz. fn. Fák, nevezetesen különféle fenyőfák mézgájából alakuló, vagy kifözött gyanta.

MÉZGÁS, (méz-ga-as) mn. tt. *mézyás-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. Mézgát termő; mézgával vegyített. *Mézgás csontárfák, fenyvek. Mézgás viz.*

MÉZGÁZ, (méz-ga-az) áth. m. *mézgáz-tam, —tál, —ott*. Mézgával meghint, vagy bevon, vagy elegyít.

MEZGE, (méz-ég-e) a székelyeknél divatos fn. tt. *mezgét*. Diószeginél am. gyantás nyálkásság (viscus). L. MÉZGA.

MEZGÉL, (mez-eg-él) gyakor. önh. m. *mezgél-t*. A gömöri barkóknál am. motoz, keresgél. Ha vastag hangon ejtjük, leszen *mozgál*, melynek a mezgél kicsinyező módosítása. Innen az *izeg mozog, mizeg mozog* kifejezések.

MEZGÉLLIK, (mez-eg-e-el-lik) k. m. *mezgélett*. Mézgát ereszt. A székelyeknél némely fáról mondják tavaszkor. (Kriza J.).

MEZGÉRÉL, v. **MEZGERÉL**, (mez-eg-ér-él v. mez-eg-e-er-él) gyak. önh. m. *mezgérél-t*. A szüret után elhagyogatott szőlőszemeket, és fürtöket keresgéli, máskép : *böngész*, néhutt : *lécskál*. Minthogy szoros ért. szőlőre vonatkozik, azt gyaníthatnók, hogy törzsöke *mézge* vagy *mezge*, miszerént mezgérelni eredetileg annyit tett, mint a szőlőtőkékre mezgeként tapadt és szüreteléskor elhagyogatott apró fürtöcskéket keresgélni. Azonban az is lehet, hogy a motozást jelentő, s a barkóknál ez értelemben divatozó *mezgél* igétől származott. Végre figyelmet érdemel *mizger* szó is.

MEZGÉRLÉS, (mez-eg-ér-él-és) fn. tt. *mezgérlés-t*, tb. *—ek*. Böngészés a leszedett szőlőtőkék között. V. ö. MEZGÉRÉL.

MEZGÉS, (mez-eg-e-es) a székelyeknél divatos mn. l. MÉZGÁS.

MÉZHARMAT, (méz-harmat) ösz. fn. Átlátszó, ragadós, néha édes, egyszersmind csipős nedv, mely forró nyári napokban, ha ezekre egyszersmind hideg éjszakák járnak, a fák és cserjék levelein látszik, s mely megsürüdvén azok likacsait bedugja, minek következtében a párolgás fennakad és a növény elsatnyúl. Néha e nedvet, úgy látszik, a levélférgek rakják le. Néhutt mézharmatnak mondják a némely fák leveleiből kiszivárgó édes levet is, de amely inkább *mézes harmat*.

MEZÍTELEN, v **MEZÍTLEN**; **MEZÍTLENSÉG**; **MEZÍTLENÉDIK** stb. l. **MEZTELEN**; **MEZTELENSÉG, MEZTELENÉDIK** stb. Az elsőbbekre nézve megjegyzendő, hogy azok vagy az átvetett *mezetlen* (mez-etlen) törzsnek módosulatai; ebből lett hangváltozattal *mezitlen*, s az *i* megnyujtásával *mezítlen;* vagy pedig a törzs *mezít* elavult áth. ige, s ehez a tagadó *len* csak egyszerüen járult, mint a népnél : *büntetlen, korlátlan*, az íróknál : *büsítlan, hamisítlan* stb. hacsak azt nem veszszük, hogy ezekben két *t t* rejlik : *büntettlen* (= büntetetlen), *korláttlan* (= korláttalan), *büsíttlan* (= büsítatlan); tehát *mezíttlen* (= mezíttelen). Egyébiránt v. ö. —ATLAN, —LAN és —TALAN.

MEZÍTFAGY, (mezít- azaz mezítlen-fagy) ösz. fn. Hónélküli fagy, különösen oly fagy a földön, mely előbb bekövetkezik mint hó esett. V. ö. MEZÍTLÁB.

MEZÍTLÁB, (azaz : (mezítlen-láb); ez alakban sajátlag ösz. fn. de a köz gyakorlat szerént ih. e helyett : mezítlen lábbal, vagyis lábakkal, minden lábbeli nélkül. *Mezítláb járni.*

„Nincs okosabb, mint a lúd,
Télbe, nyárba gyalog út,
Hopp a jégen mezítláb,
Úgy kimélik a csizmát."

Székely népdal (Kríza J. gyüjt.).

Ezt néhutt, különösen túl a Dunán így ejtik *meztélláb*, vagy csak *meztéláb*, melyek közől ‚meztélláb' (= meztelen láb) közelebb áll az eredetihez; egyébaránt mind ‚meztélláb' mind ‚mezítláb' a két *l l* érintkezése miatt öszve van huzva, ebből : *mezítlen* v. *meztelen láb*, (vagyis- lábbal), mi abból is kitetszik, hogy ‚meztelen' más, nem l-en kezdődő nevek előtt nem veszti el a *-len* tagot, pl. *meztelen nyak, meztelen melly, meztelen kar* stb. ‚Mezítfagy' újabban ‚mezítláb' (s a német Barfuss, Barfrost) után alkotott szó, de gyártója alkalmasint nem értette a ‚mezítláb' szóban rejlő öszvehuzást.

MEZÍTLÁBAS, (mezít-len-láb-as) ösz. mn. Aki mezítláb jár. *Mezítlábas falusi gyermekek. Mezítlábas szerzetesek.*

MEZÍTLEN, l. MEZÍTELEN, illetőleg MEZTELEN.

MÉZÍZ, (méz-íz) ösz. fn. A méznek sajátságos íze, továbbá némely növények gyümölcsök olyan íze, melyet a mézéhez legjobban hasonlíthatni.

MÉZÍZŰ, MÉZIZŰ, (méz-ízű) ösz. mn. 1) Minek izt a valóságos méz adott. *Mézizü sütemény, mákos kalács.* 2) Minek ize a mézéhez hasonló. *Mézizü körte, szőlő.*

MÉZJUHAR, (méz-juhar) ösz. fn. Északamérikai juharfaj, melynek leve minden egyéb juharfajok

fölött legtöbb czukorrészeket tartalmaz. (Acer saccharinum).

MÉZKOVÁSZ, (méz-kovász) ösz. fn. Mézzel készített kovász, milyen az úgynevezett bábsütök, vagy mézeskalácsosok kovásza.

MÉZKŐ, (méz-kő) ösz. fn. Szilárd, jobbára mézsárga, átlátszó, mereven test, mely szemre a gyantaköhöz hasonló, s leginkább a köszén között találtatik. (Bitumen mellites).

MÉZKÖRTE, (méz-körte) ösz. fn. Igen édes húsu nyári körtefaj.

MÉZKÜTEG, (méz-küteg) ösz. fn. Sötétsárga, mézszinü küteg az emberi bőrön. (Melos).

MÉZLÉP, (méz-lép) ösz. fn. Mézzel megtölt lép a méhkasban. Innen: *lépes mész* am. méz a léppel együtt véve. V. ö. LÉP.

MÉZMADÁR, (méz-madár) ösz. fn. Minden madarak legkisebbik faja déli Amérikában, mely méhek gyanánt a virágok mézével táplálkozik. (Colibri).

MÉZMOLY, (méz-moly) ösz. fn. Méheket pusztító moly- vagy pillefaj.

MÉZNÁD, (méz-nád) ösz. fn. l. CZUKORNÁD.

MÉZNEDV, (méz-nedv) ösz. fn. A méznek hig része; vagy a mézhez hasonló, mézédességü nedv.

MÉZNEMŰ, (méz-nemű) ösz. mn. Ízére, szinére, s egyéb tulajdonságaira nézve mézhez hasonló. *Méznemü nedvek, mezgék, gyanták.*

MEZŐ, (mez-ő) fn. tt. *mezö-t*, tb. —*k*, harm. sz. raggal: *mezeje*. 1) Széles ért. mint a leplet, takarót jelentő *mez* gyöknek származéka, am. valamely csupasz, kopasz, kopár testnek födője, leple, takarója. Alakjára nézve igenév, miért kellett hajdan léteznie *mez* igének is, mely egyszersmind név volt, mint *zár* és *zár*, *les* és *les*, *nyom* és *nyom*, *nyit* és *nyit* stb. 2) Szorosb ért. a földből kinövő s annak kérgét, külsejét lepel gyanánt eltakaró fütömeg. *Zöld, száraz mező.* Baranyában jelent különösen zöld vetést. 3) Nyilt térség, melyen fák nincsenek, csak fü, gyep, pázsit, különösen legelő, baromélő. *Térmező. A csordát kihajtani a mezőre. Szabad mező*, annyi mint közlegelő. *Sik mező.* „Zöld erdőben, sik mezőben, gerliczék nyögdécselnek.“ (Népd.). *Rákos mezeje. Rigók mezeje.*

„Mezet bég véresen borítja a mezőt.“

Vörösmarty.

Szélesb ért. jelenti a mivelés alatt levő földeket is, innen a *mezei gazdaság, mezei munka, mezei jószág* kifejezések. A szláv nyelvekben eléjön *mez, mese, meza, miza*; talán ide sorozhatjuk a persa *zemin*-t is mely am. föld. Átv. ért. müködési, cselekvési alkalom, vagy térség, hely, vagy mód. *Csatamező, harczmező. Nincsen mezeje, tudományát kitüntetni. Szép meződ nyilik szorgalmad, ügyességed kitüntetésére, a dicsőségre.*

MEZŐ-BÁND, erdélyi falu Maros sz. helyr. —*Bánd-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐ-BERÉNY, falu Békés m.; helyr. —*Berény-be*, —*ben*, —*ből.*

MEZŐ-BODON, erdélyi falu Torda m.; helyr. —*Bodon-ba*, —*ban*, —*ból.*

MEZŐ-CSÁN, erdélyi falu Torda m.; helyr. —*Csán-ba*, —*ban*, —*ból.*

MEZŐCSŐSZ, (mező-csösz) ösz. fn. Csösz, ki a mezőkön őrködik, hogy időn kivül, vagy idegen barmok ne járják, kárt ne tegyenek benne. V. ö. CSŐSZ.

MEZŐD, falu Baranya m.; helyr. *Meződ-re*, —*ön*, —*ről.*

MEZŐ-EÖRS, falu Győr. m.; helyr. —*Eörs-re*, —*ön*, —*ről.*

MEZŐFALVA, falu Bihar m.; helyr. —*falvá-ra*, —*n*, —*ról.*

MEZŐ-GYÁN, falu Bihar m.; helyr. —*Gyán-ba*, —*ban*, —*ból.*

MEZŐ-GYARAK, puszta Bihar m.; helyr. —*Gyarak-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐHATÁR, (mező-határ) ösz. fn. Határ, mely a legelőnek való mezőt kijeleli, melyen túl legeltetni nem szabad.

MEZŐHEGYES, puszta Csanád m.; helyr. *Mezőhegyes-re*, —*en*, —*ről.*

MEZŐJÁRÁS, (mező-járás) ösz. fn. Azon út, melyen a mezőre, legelőre járnak a barmok, továbbá a közlegelőnek felosztása, mely szerént egyik részében most, másikban máskor járhat a barom.

MEZŐ-KAPUS, erdélyi falu Torda m.; helyr. —*Kapus-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐ-KÁSZONY, mváros Bereg m.; helyr. —*Kászony-ba*, —*ban*, —*ból.*

MEZŐKE, (mez-ő-ke) fn. tt. *mezőkét.* Mezei, vagy szántóföldeken lakó pacsirtafaj.

MEZŐKÉP, (mező-kép) ösz. fn. Tájkép, mely mezőt ábrázol.

MEZŐ-KERESZTES, mváros Borsod, falu Bihar m.; helyr. —*Keresztes-re*, —*en*, —*ről.*

MEZŐ-KESZI, l. KESZI alatt.

MEZŐ-KOMÁROM, l. KOMÁROM alatt.

MEZŐ-KÖVESD, l. KÖVESD.

MEZŐ-LABORCZ, falu Zemplén m.; helyr. —*Laborcz-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐLAK, falu Veszprém m.; helyr. —*lak-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐ-MADARAS, erd. falu Maros sz. helyr. —*Madaras-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐN? Baranyában kérdőleg am. merre?

MEZŐ-NYÁRÁD, falu Borsod m.; helyr. —*Nyárád-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐ-ŐR, erdélyi falu Kolos m.; helyr. —*Ör-re*, —*ön*, —*ről.*

MEZŐ-ÖRS, l. MEZŐ-EÖRS.

MEZŐ-PETERD, falu Bihar m.; helyr. —*Peterd-re*, —*én*, —*ről.*

MEZŐ-PETRI, falu Szatmár m.; helyr. —*Petri-be*, —*ben*, —*ből.*

MEZŐ-RUCS, erdélyi falu Torda m.; helyr. —*Rucs-ra*, —*on*, —*ról.*

MEZŐS, (mez-ő-s) mn. tt. *mezős-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Mezővel, téres levegővel, gyepes helyekkel bővelkedő. *Mezős vidék. Mezős puszta.*

MEZŐ-SÁLLYI, erdélyi falu Torda m.; helyr. *—Sállyi-ba, —ban, —ból.*

MEZŐ-SÁS, falu Bihar m.; helyr. *—Sás-ra, —on, —ról.*

MEZŐSÉG, (mez-ő-ség) fn. tt. *mezőség-et*, harm. szr. *—e*. Rétek-, legelőkből álló nyilt, szabad térség. Erdélyben így neveznek egy terjedelmes vidéket a Maros jobb oldalán.

MEZŐ-SZAKÁL, erdélyi falu Torda m.; helyr. *—Szakál-ra, —on, —ról.*

MEZŐSZEG, puszta Veszprém m.; helyr. *Mezőszeg-re, —én, —ről.*

MEZŐSZÉL, (mező-szél) ösz. fn. Mezőnek, mezőségnek határa, kerülete, melyet árkok, cserjék, fasorok stb. képeznek.

MEZŐ-SZENGYEL, erdélyi falu Torda m.; helyr. *—Szengyel-re, —én, —ről.*

MEZŐ-SZENTGYÖRGY, l. SZENTGYÖRGY.

MEZŐ-TÁRKÁNY, l. TÁRKÁNY.

MEZŐ-TELEGD, mváros Bihar, m.; helyr. *—Telegd-re, —én, —ről.*

MEZŐ-TELKI, falu Bihar m.; helyr. *—Telki-be, —ben, —ből.*

MEZŐ-TEREM, falu Szatmár m.; helyr. *—Terem-be, —ben, —ből.*

MEZŐ-TÚR, mváros Heves m.; helyr. *—Túr-ra, —on, —ról.*

MEZŐVADÁSZ, (mező-vadász) ösz. fn. Ki a szabad mezőn lakó vadakat űzi, fogdossa, lődözi, különböztetésül az erdei, vízi vadásztól.

MEZŐVÁROS, (mező-város) ösz. fn. Széles ért. nyilt, kerítetlen város, melynek lakosai leginkább mezei munkával, földmiveléssel foglalkodnak. Szorosb ért. oly község, mely a falvak osztályából bizonyos szabadalmak, pl. vásártartási jog által kivétettek, de a királyi városok osztályába nem tartoznak. Egyébiránt a mezővárosok között sok, és nagy különbségek vannak.

MEZŐVÁROSI, (mező-városi) ösz. mn. Mezővárost illető, ahhoz tartozó; mezővárosból való.

MEZŐ-VÁSÁRHELY, HÓLD—, mváros Csongrád m.; helyr. *—Vásárhely-re, —én, —ről.*

MÉZPILIS, (méz-pilis) ösz. fn. A virágok azon részei, vagy edényei, melyekben a mézanyag összegyűl. V. ö. PILIS.

MÉZSÁRGA, (méz-sárga) ösz. mn. A méz színéhez hasonló sárgaságu.

MÉZSEJT, (méz-sejt) ösz. fn. A mézlépben levő kis üregecskék, likacskák, melyekbe a méhek lerakják a mézet.

MÉZSÉR, (méz-sér) ösz. fn. l. MÉHSÉR.

MÉZSONKOLY, (méz-sonkoly) ösz. fn. Maga a mézlép sejtestül, midőn a mézet kinyomták belőle.

MÉZSZAG, (méz-szag) ösz. fn. A méznek sajátságos szaga, vagy olyan szag, milyen a mézé.

MÉZSZÍN, (méz-szín) ösz. fn. és mn. 1) A méznek szine, vagy olyan szín mint a mézé. 2) MÉZSZINŰ.

MÉZSZINŰ, (méz-szinű) ösz. mn. Olyan szinű, mint a méz. *Mézszinű sárga.*

MÉZSZÜRET, (méz-szüret) ösz. fn. Méhészeti munka, midőn őszszel a méheket megfojtják, s a mézet kiszedik a kasokból.

MÉZTÁK, (méz-ták) ösz. fn. l. MÉZPILIS.

MÉZTAPASZ, (méz-tapasz) ösz. fn. Mézből készített tapasz, melyet gyógyszerül a testre, különösen daganatra tesznek.

MÉZTARTÓ, (méz-tartó) ösz. fn. Általán akármily edény, melyben mézet tartanak.

MEZTÉLÁB, MEZTÉLLÁB, tájdivatosan öszvehúzva *meztelen láb* szókból; néhutt kivált a tiszai vidéken szintén öszvehuzottan: *mezítláb.*

MEZTELEN, (mez-telen) mn. tt. *meztelen-t*, tb. *—ek*. Kinek, vagy minek testét semmi lepel, burok, takaró, ruha nem födi; szóval, am. mez nélküli. Különösen emberre vonatkozólag am. egészen ruhátlan. *Anyaszülte meztelen*, oly csupasz, mint születésekor volt. Mondatik a test egyes részeiről is, melyeket szokás befödni. *Meztelen nyak, melly, karok, has, lábak.* Más állatokat illetőleg am. szőretlen, tollatlan. *Meztelen verebek, egerek.* Átv. ért. mondják más testekről is, midőn rendes, szokott burok, takaró, tok, lepel stb. nélkül vannak. *Meztelen kard, tör. Meztelen csusza*, mely semmivel sincs meghintve. *Meztelen falak*, vakolat, vagy képek, diszítvények nélkül. Határozóként am. meztelenül.

MEZTELENÉDÉS, (mez-telen-éd-és) fn. tt. *meztelenédés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Meztelen állapotra jutás.

MEZTELENÉDIK, (mez-telen-éd-ik) k. m. *meztelenéd-tem, —tél, —ett*. Meztelen állapotra jut, meze, ruhája szakadoz, lefoszlik, leesik stb.

MEZTELENÍT, MEZTELENIT, (mez-telen-ít) áth. m. *meztelenít-ett*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—eni*. Meztelenné tesz, magáról vagy másról leveti, lehúzza a mezt, takarót stb. *Testének némely részeit szemtelenül mezteleníti.*

MEZTELENÍTÉS, MEZTELENITÉS, (mez-telen-ít-és) fn. tt. *meztelenítés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, midőn valami meztelenné tétetik.

MEZTELENSÉG, (mez-telen-ség) fn. tt. *meztelenség-et*, harm. szr. *—e*. Valaminek állapota, vagy tulajdonsága, midőn meztelen. *Szeméremből takargatja meztelenségét. Botrányos meztelenség.* Átv. ért. valamely dolognak oly állapota, melynél fogva a maga tiszta valóságában, titkolatlanul áll előttünk. *Valamely bünt egész meztelenségében lefesteni.*

MEZTELENÜL v. MEZTELENÜL, (1), (mez-telen-ül) önh. m. *meztelenül-t*. Olyanná lesz, mint a meztelen; meztelenedik.

MEZTELENŰL v. **MEZTELENÜL**, (1), (mint föntebb) ih. Meztelen állapotban. *Meztelenül jöttünk e világra. Az egérfiak meztelenül születnek.* V. ö. MEZTELEN.

MÉZTIZED, (méz-tized) ösz. fn. Tized, melyet hajdan a jobbágy az illető földesúrnak a szüretelt mézből adott.

MÉZVÁM, (méz-vám) ösz. fn. Vámilleték, mely kormányzási szabályok szerént a méztől jár.

MI, (1), dolgot jelentő névmás, tt. *mit*, tb. *mik*; ellentéte az újabb irodalomban csupán személyre vonatkozó *ki*; v. ö. KI. 1) Mint kérdő valamely dologról tudakozódik. *Mi az ott? Mit adsz nekem? Miért adnád e lovat? Miben egyeztetek meg? Mitől féltek? Mihez fogsz ma? Miről tanácskoztok?* A régi halotti beszédben: „Látjátuk feleim! mik vagymuk.“ Fölveszi különösebben a személyragokat: *mim, mid, mie* v. *mije, mink, mitek, miek* v. *miök*, v. *mijök*. Különös népies szólásmód: *mit nekem?* mintegy: mit ér nekem?

„Mit nekem te zordon Kárpátoknak,
Fenyvesekkel vadregényes tája!
. . . . . .
Lenn az alföld tengersík vidékin,
Ott vagyok honn, ott az én világom.“
Az alföld, Petőfitől.

Ragatlan állapotban majd név, majd ige előtt áll. *Mi baj? Mi(csoda) dolog ez? Mi tevők legyünk? Mi bánt? Mi keserti szivedet?* Melléknévileg: *mi ember az?* e helyett: *milyen?* Tatártörökül: *ne*, mely szintén elfogadja nemcsak a ragozást, hanem személyragokat is, pl. *nenün* v. *nenin* (= kié?), *neden* (= kitől?), *nem var* (= mim van?), *neleri var* (= mijök van?); melléknévileg: *ne adem dür* (mi ember?). Finnül: *mikä*. Csagataj nyelven az Abuska szerént: *ni*, innen: *nige*, minek, mivégett; *nicsük*, mikép, miért stb. A héber nyelvben *mi* am. ki. 2) Mint visszahozó névmás határozatlan tárgyra vagy egész mondatra vonatkozik, s ebben különbözik tőle a *mely*, minthogy ennek viszonytárgya határozott, pl. *meg van-e a ló, melyet vettél?* nem: *mit* vettél. Ellenben: *meg van-e, amit vettél?* nem: *melyet* vettél? Ilyenek: *Nem tudom, mit mondottál. Tedd, ami tetszik.* Néha nagyobb hangzatosság vagy nyomaték végett maga elé veszi a mutató *a* szócskát is, mint föntebb *amit vettél*. Némelyek hibáztatják, hogy azon mutató *a* szócskát vele származékaiban is mint öszvetett szót öszveírjuk. Tették ezt előttünk már a régiek is, pl. Szalay Á. 400 m. levelében a XVI. század eleje és közepéről. L. Magyar Levelestár 134, 256, 349, 376 (amént), 379. stb. lapokon. Egyébiránt v. ö. KI, (4). Állhat a viszonymondat előtt is. *Amit rég mondottam volt, csakugyan megtörtént. Amiről tegnap beszéltünk, nem igas.* 3) Néha mint fn. áll ‚holmi‘ és ‚valami‘ helyett. „Ezüst miét adta zálogba két száz forintba.“ Gr. Eszterházy M. nádor levele 1634-ből. S ekkor kicsinzője: *micske*, s birtokragokkal: *micském, micskéd* stb. 4) Mint indulatszó csudálkodást, nagyítást jelent, s megfelel neki a latin *quam*, rokon hozzá itt is a tatár-török *ne*, továbbá a német *wie*, hellén *πῆ*, s egyértelmü vele a magyar *mily*, és tájdivatosan: *ki*, pl *mi szép az élet!* (Kölcsey). *Mi dicső dolog ez! Mi hamar elmúlik minden! Mi kevés örömet élvezünk!* Tatártörökül is: *ne güzel* (= mi szép!) Öszvetételben: *vajmi!* Valamint a személyre vonatkozó *ki*, úgy ez is öszvetétetik a határozatlan jelentésü *akár, bár, né, vala, sem* szókkal: *akármi, bármi, némi, valami, semmi*. Léteznek ezek is: *olyasmi, ilyesmi*, ritkán: *mindenmi* (mint: *mindenki*). V. ö. KI, MELY, névmásokat.

MI, (2), a személyes névmás többesének első személye. Másképen és teljes alakban: *mink*. Székelyesen: *mü*, régiesen, kiváltkép mint személyrag: *mük* (és *muk*), több szláv nyelvekben: *mi* v. *my*, svédül és dánul: *wi*, finnül: *me*, törökül *bi-s*, némely tatár nyelvekben: *mi-z*, hellénül: *ἡμεῖς* (aeoliai alakban: *ἄμμες*, Bopp szerént = *ἄσμες*), és *νῶϊ*; persául: *má* (öszvehúzva ebből: *men-há*), szanszkritül: *vajam* és *asmé*, arabul: *nehnü*, zendül: *vaém* stb. Birtokragozva: *miénk* (= mi-é-nk), v. *mienk* és *miénk*, v. *micink*. A magyar *mi*, székelyesen: *mü*, vagy úgy tekinthető mint *mink* rövidülete, talán a két azonos személyrag eltávoztatása végett, pl *mi hásunk*, *mi vagyunk*, ezek helyett: *mink házunk*, *mink vagyunk*, vagy Bopp Ferencznek, a szanszkritra nézve szóló fejtegetése itt is elfogadható volna, t. i. szerénte az *én*-nek nincs és nem lehet többese, úgy hogy valamint a szanszkritban *a-szmé*, am. én (és) ők, úgy a magyar *mi* v. *mü* v. *mük* is annyi volna: *én-ö* v. *én-ök*. V. ö. ÉN.

MIA, fn. tt. *miát*. Tengeri csigafaj, melynek tekenője nem záródik öszve. (Mya).

MIÁ, (1), macskahang, melyből lett *miákol, miákolás*.

MIÁ, (2), (mi-att azaz mi-ált) névutó és tájszó, s mint imént mondók, ‚miatt‘-ból öszvehúzva. A régieknél valamint ‚miatt‘ is, rendszerént am. által. „Ten tanítványod miá elárultatál.“ „Te választott zsidó néped miá megfogatál, hamis tanók miá vádoltatál, három biró miá hamisan itéltetél.“ (Kinizsiné imak.). „Kik tört vesznek, tör miá vesznek.“ „Valahol hirdetendik mind világot miá (= minden világon által) ez evangyéliomot.“ (Régi magyar Passio). A régi halotti beszédben is: „hogy Isten ᵛő ᵛimádságuk miá bolcsássa ᵛő bünét.“ V. ö. MIATT.

MIÁKOL, (miá-k-ol) önh. m. *miákol-t*. Macskáról mondják, midőn *miá* hangon siránkozik. Másképen: *nyivákol*.

MIÁKOLÁS, (miá-k-ol-ás fn. tt. *miákolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Macskarivás. V. ö. MIÁKOL.

MIÁLT, régies; l. MIATT.

MIATT, (mi-ált, egész alakban: mi által) névutó. Jelen nyelvszokás szerént oly név után áll, mely valaminek eszközlő okát (causa efficiens) jelenti, még

pedig rosz értelemben, pl. *nagy fáradság miatt alig piheg. Gondatlanságod miatt sok kárt szenvedtem. Bűne miatt szégyenli magát.* Fölveszi a személyragokat : *miattam, miattad, miatta* stb. Különbözik tőle : *végett*, mely nemcsak végokra (causa finalis) vonatkozik, hanem azon okot jó s kedvező értelemben kívánja használtatni, pl. *mulatság végett társaságba menni*, t. i. azon czélból, hogy mulassunk ; ellenkező : *mulatság miatt elhalasztani a kötelességet*, a mulatság az oka, hogy stb. Fölcserélhető a *tól től* raggal, pl. *alig lát a nagy ködtől*, am. köd miatt. *Majd elvesz az éhségtől* am. éhség miatt. A régieknél használtatott rendesen *által* helyett is, pl. a Müncheni codexben : „Mely mondatott Jeremiás próféta miatt." „Mendenek ő miatta (per ipsum) löttenek." Ezen codex végén : „E könyv megvégeztetett Németi Györgynek, Hensel Emre fiának keze miatt ;" mit ma így mondanánk : *által*. „Bátoroh (= bátoríjj azaz bátoríte) engemet erős angyaloknak miatta" (= általa. Kinizsiné 14. imája). „És enmiattam (per me) vetteték e szerzés." (Bécsi codex). Ma meg kell halnod enmiattam" (= általam. Pesti G. LXI. mese). Zrinyinél is : „Zríni keze miátt volt ennek halála." Szalay Á. gyüjtötte levelek egyikében világosan *l*-vel kiírva is fordúl elé : „Ne kiálcsa mind ez világ azt, hogy te k(egyelmed) miatt vész el az mi urunk és mi *miáltunk*." (Levél 1543-ból). Mindezekből megtetszik, hogy ‚miatt' e szókból van öszvehúzva : *mi-ált* v. *-által*. Régiesen és tájdivatosan ma is : *miá*, továbbá szintén tájdivatosan : *mián*, v. *miánt*, v. *miátt*, mely utóbbiban legtisztábban látszik az *l*-nek (mi-ált) az utóbbi *t* előtt szintén *t*-vé hasonlása.

MIATYÁNK, (mi-atyánk) ösz. fn. tt. *miatyánk-ot*, harm. szr. —*ja*, ez itteni különös értelemben többese nincs. Azon imádság, melyre Idvezítőnk tanított bennünket, s mely magyarul így kezdődik : *Mi atyánk. Miatyánkot imádkomi. Elmondani egy miatyánkot, és egy üdvözlégyet. Tudja mint a miatyánkot.* (Km.). *Sok miatyánk, kevés vakarcs* (Km.). *Ha a farkast miatyánkra tanítod, bárányldbat kiált* (Km.). azaz a természetet hiába erőteted (Erdélyi János). A nép szereti hozzá tenni az Isten szót : *Miatyánk, Isten !* Szolgai fordítása az idegen nyelvekbeli úri imának (pater noster, πάτερ ἡμῶν, Vater unser stb.), mert a magyarban a *mi* csak akkor tétetik ki, ha ez hangsulylyal jár, innen : *mi atyánk* azt tenné : (csak) nekünk atyánk, már pedig az Isten atyja ami keresztény hitünk szerént az egész emberi nemnek. Tehát helyesebben csak ‚Atyánk' volna mondandó, mint ezen ima többi részében is a személyesnévmások elhagyandók : szenteltessék meg neved, jöjjön el országod, add meg mindennapi kenyerünket stb. Így mondja el azt mindig a pesti ref. hitszónok és superintendens Török Pál.

MIAVA, mváros Nyitra m.; helyr. *Miavá-ra*, —*n*, —*ról*.

MIBENLÉT, (miben-lét) ösz. fn. Valaminek jelen állapota, viszonya. *A dolog mibenlétét megtudni.*

MICSA, tájdivatosan összve van húzva, ebből : *micsoda*.

MICSÁK, falu Zemplén m.; helyr. *Micsák-ra*, —*on*, —*ról*.

MICSINYE, ALSÓ— FELSŐ— faluk Zólyom m.; helyr. *Micsinyé-re*, —*n*, —*ről*.

MICSIRI, Ferenczi J. szerént székely tájszó, tt. *micsirit*. L. MECSEVÉSZ. *Micsi* és *mecse* törzsek azonosoknak látszanak. Származhatott ‚miczereg' szónak *miczer* törzséből is.

MICSKE, (1), (mi-cs-ke) fn. tt. micskét. Mi' szónak mint főnévnek kicsinzője s am. valamicske, holmicske. *A micském vala, az ellenség mind elpusztította.*

MICSKE, (2), mváros Bihar, falu Sopron, pusztták Bihar és Szabolcs m.; helyr. *Micské-re*, —*n*, —*ről*.

MICSODA, (mi-csoda) ösz. névmás. Az egyik alkató része, t. i. a *csoda* szó arra mutat, hogy eredetileg valamely meglepő, bámulatos dologra vonatkozott. Jelenleg a rövidebb *mi* kérdő névmásnak nyomatos mása, pl. *mi dolog* v. *micsoda dolog ez ?* A régieknél nem igen találjuk, pl. a Müncheni codexben sem fordúl elé. De később már gyakran olvasható, pl. Mikes Kelemen törökországi leveleiben még pedig eredeti jelentésében : „Micsoda szép állapot az : tegnap ebédet Ázsiában ettem, vacsorát pedig Európában." (XXXII. levél). v. ö. CSODA.

MICSODÁS, (mi-csodás) ösz. névmás és mn. Milyenféle, minemű, a maga nemében mily tulajdonságu, pl. *hogy kel a búza ?* felelet : *Ki micsodás*, azaz mineműségéhez képest különböző áron.

MICZ, fn. tt. *miczet*. A székelyeknél am. percz. *Egy miczre megvan, csak fogjunksza hesszá. Nem kell neki több egy micznél.* (Kriza J.). Úgy látszik mintha a *p* ajakhangnak *m* szintén ajakhangra változtával és az *r* elhagytával (mint ‚mett'-ben is ‚mert' helyett) ‚percz' szó módosúlata volna, sőt általában is divatos *peczczen*, ‚perczen' helyett, midőn amannak gyöke : *pecz*.

MICZEREG, (miczer-ég) önh. m. *miczereg-tem*, —*tél*, *miczergett*. htn. —*ni* v. *miczergeni*. Mondják tehénről, midőn *miczer*-féle hangon borja után sír, nyöszörög. Néhutt, pl. Göcsejben : *mocsorog*.

MIDŐN, (mi-időn) ösz. ih. és kötszó. Jelenti bizonyos időnek meghatározását, mely alatt valami történik ; tehát az időt, és a vele egyszerre történt dolgokat összeköti ; miért a viszonymondatban az *akkor* vagy nyilván kitétetik, vagy titkon értetik, pl. *midőn ráérek, akkor megyek mulatni. Midőn haza mentem, barátommal találkozám. Akkor szólj, midőn kérdeznek. Legkényelmesben érzem magamat, midőn egyedül vagyok.* Magához veheti a mutató *a* szócskát is : *amidőn*. Néha a múlt vagy függő múlt időbeli ige előtt kihagyható, s ekkor a viszony igének múlt részesülője személyragozva, és *kor* vagy *ban ben* rag-

gal tétetik helyébe, pl. *midőn haza mentem*, haza mentemkor, v. mentemben. *Midőn erre járt kelt*, erre jártában, keltében, v. jártakor, keltekor. Egyébiránt ily kihagyásokkal ovatosan, s az értelmességre különös tekintettel kell bánni. E szót a verselő egész valóságában (mi időn) használhatja, ha a versmérték úgy kívánja.

MIE, székely szó, mely mint a sónak jelzője teszen aprót, kicsit. *Mie só*, am. apróra őrlött, törött, morzsolt só.

MIÉG, palóczos kiejtése *még* szónak; egészen az eredeti öszvetétel: *mi* névmás és *-ég*, mely régiesen csaknem állandóan am. -ig névrag.

MIÉINK, MIEINK, (mi-é-i-nk) személyes névmás, mely több birtokost, és több birtokot fejez ki, pl. *a hasított talpu ludak mind a miéink*. Néha am. hozzánk tartozók, ami nyájunkból, házunkból, felekezetünkből valók. *A szomszéd cselédei már honn vannak, de a mieink még késnek*. Néhutt ez értelemben *miénkek* épen úgy mint *enyémek* nem tekinthető szabályellenesnek. V. ö. Előbeszéd 162. lapon. Fölveszi a névragokat, pl. *a ti juhaitok a mieinkkel együtt legelnek. Csak a tieitekre legyen gondotok, mi majd gondoskodunk a mieinkről*. E szóban a *mi* többes 1-ső személy, az *é* és *i* együtt több birtok képviselői, az *nk* többes első személyrag. V. ö. **MIÉNK, MINK**, és **ÉN**.

MIEL, MIELKÉDIK stb. régies szók, ezek helyett: *mivel, mivelkédik*. ‚Miel' eljön ‚mihelyt' értelemben is; l. ezt.

MIELŐBB, (mi-előbb) ösz. ih. Minél hamarabb, késedelem nélkül. *Mielőbb ott légy. Szeretném mielőbb elvégezni munkámat.*

MIELŐTT, (mi-előtt) ösz. ih. és kötszó. Oly két mondatot köt öszve, melyekben az illető cselekvések, vagy szenvedések vagy állapotok bizonyos időrend szerént soroztatnak, s a *mielőtt* azon mondat elé tétetik, mely az utóbb történendő dologra vonatkozik, pl. *mielőtt utazni ment, házát rendbe szedé*, azaz, előbb rendbe szedte házát, azután ment utazni, tehát fordítva így állhat az egész mondat: *Miután házát rendbe szedte, utazni mene*. Valamint pedig ezeket: *azelőtt, ezelőtt; azután, ezután*, így is mondjuk: annakelőtte, ennekelőtte; annakutána, ennekutána; hasonlóan a *mielőtt*, máskép: *minekelőtte*, pl. Müncheni cod. János 8. „Mielőtt Ábrahám lenne, én vagyok." Káldinál: „Minekelőtte Ábrahám lenne" stb. A latinban megfelel neki a *priusquam*, mely föltételes módu igét vonz; innen van, hogy a latin szókötésnek e szabályát a magyar irók is elfogadták, midőn például így írnak: *Mielőtt elmennél, add tudtomra. Mielőtt láttalak volna, hangodról megismértelek*. Így a régi bibliafordításokban is, pl. a Müncheni codexben: „Mielőtt téged Fülöp hiúna (= hívna), mikor volna a figefa alatt, látálak tégedet." Ez utánzásra a tiszta magyarságban nincs szükség, s mi értelmesen és szép rövidséggel szólunk, ha bár a jelentőmóddal élünk. *Mielőtt elmégy, add tudtomra. Mielőtt láttalak, hangodról megismerélek.*

MIÉNK, MIENK, (mi-é-nk) Birtokragos személyes névmás, mely több személynek egy közös birtokát jelenti, pl. *ez a ház a miénk*, am. ezen ház birtoka többünket illet. Ha a birtok is több: *miéink* v. *mieink*. *Ezek a házak a mieink*. Fölveszik a névragokat: *mienknek* és *mieinknek, mienktől, miénkbe, mienkből* stb., pl. *nem csak a ti lovatoknak lett csikaja, hanem a mienknek is. A ti szőlőtöket is elverte a jég, a mienket is. A ti házaitokba szállásolják a katonákat, nem a mieinkbe;* sőt a birtokos *é*-t is: *miénké*, pl. *ez a kalap nem a ti embereteké, hanem a miénké*. Eredetökre nézve három részből állnak, ú. m. *mi* (első személy többese), *é* v. *e*, és *éi* v. *ei* (birtokragok), *nk* (személyrag). V. ö. ÉN és Előbeszéd 162. lap.

MIÉRT, (mi-ért) ih. 1) Mint kérdő vagy valaminek eredeti okát tudakozza, vagy bizonyos becsre, árra vonatkozik, pl. *miért nem akarsz velem jönni? miért haragszol? Miért szomorkodol?* Itt az eredeti, vagy eszközlő ok van kérdés alatt, minél fogva az *ért* gyöke az eredetet jelentő *ér* v. *er*, melynek megfelel a német *ur*, honnan *Ursache*, és a latin *or*, melyből *origo*. Ellenben midőn így szólunk: *Miért adnád oda lovadat? Miért varrták meg ruhádat?* itt az *ért* becset, árt jelent, s gyöke azon *ér*, melyből *érték, érdem, érdemel* származnak, s am. mi árért, mi értékért. 2) Mindkét értelemben viszszahozó erővel is bír, és ekkor szereti maga elé venni a mutató *a* szócskát, pl. *amiért haragudtál, annak már vége. Amiért könyörögsz, azt meg nem tehetem. Azért én is dolgozom, amiért mások*, azaz oly bérért. A régi halotti beszédben *méret* azaz *mérett*: „Gye (de) mondoa neki mérett nöm enneik." Egyébiránt némely régieknél eljön ‚mert' értelemben is. „Annakokáért, miért értém, hogy az én jó cselekedésem, másképen tetszik ti kegyelmednek, meg akarom tartani Veresvárát." (Levél 1546-ból Szalay Á. 400 m. l.). „Kit ördög nagy mestörségvel irigységből, miért jámbor vala, testi bínben akara csudaképen ejteni." (Debreczeni Legendáskönyv 7. lap.). V. ö. **MERT** és **ÉRT**, névrag.

MIÉRTHOGY, (miért-hogy) ösz. ksz. Régiesen, és tájdivatosan azt teszi: mivelhogy.

MÍES, régiesen am. míves; l. ezt.

MIFÉLE, (mi-féle) ösz. mn. 1) Micsoda nemből, fajból, osztályból való, mily tulajdonságu? *Miféle borai vannak? Miféle gyümölcsök teremnek e vidéken?* 2) Különösen emberekre vonatkozva am. mily rendü, sorsu, jellemü. *Miféle emberekkel társalkodol?* Néha bizonyos gúnyra, gyanúra mutat. *Miféle nők azok amott? Ha szabad kérdenem, miféle ember ön?* 3) Midőn a személyes névmásnak első személyü többese teszi első alkatrészét am. olyan mint mi: *(mi-)magunkféle*, a mi osztályunkból való, hozzánk hasonló sorsu, jellemü. Harmadik személyben is: *Ily miféle emberek hamar gyanuba esnek.*

MÍG v. **MIG**, (mi-ig) kötszó, melynek a viszonymondatban nyilván vagy hallgatólag megfelel az *addig*. A *míg* azon mondatot vezérli, mely az állítmánynak, mint föltételnek bizonyos időig való tartására vonatkozik, pl. *addig verd a vasat, míg tüzes* (Km.). *Iparkodjál, míg eröd van. Míg boldog leszesz, barátid is lesznek. Nem megyek innen, míg el nem parancsolnak. Míg a világ s az örök*, a székelyeknél divatozó nyomatékos mondat e helyett : *soha sem*. Kérdőleg is ‚meddig' helyett :

„Míg akartok veszteg lennie,
És rajtam ily veszélt tetetni?
Katalin verseslegendája.

A ‚míg' szó össze van téve a dolgot jelentő *mi* és határt jelentő *ig* alkatrészekből : *mi-ig*, s a két *i* összevonásával : *míg;* a hosszú *í* pedig, mint a legtöbb esetben, röviden is ejtethetik : *míg*. Az *-ig* rag valamint más szónál, úgy itt is fölveszi a *len* toldalékot : *míglen*. A régieknél néha találjuk helyette *menig* és *mennyég* szókat, mindkettő am. mennyiig. Egyébiránt v. ö. **MÉG**, és —IG.

MIGE, a régi halotti beszédben am. *meg*. „Hogy torkhukat mige szakasztja vala." V. ö. MEG, (2).

MIGLÉCZ, falu Abaúj m.; helyr. *Miglécz-re, —én, —ről*.

MÍGLEN, (mi-ig-len) kötszó. Értelmére nézve am. míg, pl. „Járjatok, miglen világot vallotok." (ambulate, dum lucem habetis. Münch. cod. János. 12.). A *len* némi nyomatékot és tartósságot kölcsönöz a törzsöknek, s különbözik tőle a tagadást jelentő *len*, pl. az *étlen, vétlen, járatlan* szókban. V. ö. —LAN, —LEN, és —TALAN, —TELEN képzőket.

MIGLÉSZ, faluk Gömör és Zemplén m.; helyr. *Miglész-re, —én, —ről*.

MIGLINCZ, puszta Torna m.; helyr. *Miglincz-re, —én, —ről*.

MIGNEM, (mig-nem) ösz. ih. és kötszó. Addig, mig valami meg nem történik ; régies, pl. a Müncheni codexben : „Mígnem megtökéllessék" (usquedum perficiatur). Ma is hallható : *Kitagadlak, mígnem megjavulsz*, azaz szokottabban : míg meg nem javulsz.

MIHÁL, l. MIHÁLY.

MIHÁLCZFALVA, erdélyi falu A.-Fehér m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról*.

MIHALICSKA, puszta Szepes m.; helyr. *Mihalicská-ra, —n, —ról*.

MIHÁLKA, falu Marmaros m.; helyr. *Mihálká-ra, —n, —ról*.

MIHALKÓ, falu Zemplén m.; helyr. *Mihalkó-ra, —n, —ról*.

MIHÁLY, (1), (héber eredetü, jelentése : ki mint Isten, azaz ki hasonló Istenhez מִיכָאֵל), férfi kn. tt. *Mihály-t*, tb. *—ok*. Michaël. *Szent Mihály arkangyal. Szent Mihály' hava* am. őszelő, kilenczedhó, september. *Szent Mihály lova*, azon készület, melyen a halottakat temetőbe viszik. Máskép a közbeszédben : *Miska, Misi, Misa, Mihók*.

MIHÁLY,(2), **NAGY**—, faluk Borsod és Zemplén m.; helyr. *Mihály-ba, —ban, —ból*.

MIHÁLYD, falu Somogy m.; helyr. *Mihályd-ra, —on, —ról*.

MIHÁLYDI, falu Szabolcs m.; helyr. *Mihályi-ba, —ban, —ból*.

MIHÁLYDOMB, puszta Tolna m.; helyr. *—domb-ra, —on, —ról*.

MIHÁLYFA, KEMENES—, PETŐ—, ÚJ—, faluk Vas m.; helyr. *—fá-ra, —n, —ról*.

MIHÁLYFALA, falu Gömör m.; helyr. *—falá-ra, —n, —ról*.

MIHÁLYFALVA, mváros Bihar, falu Zaránd, erdélyi falu A.-Fehér m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról*.

MIHÁLY-GEREGE, falu Nógrád m.; helyr. *—Geregé-re, —n, —röl*.

MIHÁLYHÁZA, falu Veszprém m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról*.

MIHÁLYI, mváros Sopron, falu Zemplén m.; helyr. *Mihályi-ba, —ban, —ból*.

MIHÁLYKA, 1) kicsinyező férfi név, am. kis Mihály. 2) Turbulya nevü gyökérnövény.

MIHÁLYKÓ, falu Zemplén m.; helyr. *Mihálykó-ra, —n, —ról*.

MIHÁLYTELEK, mváros a Jászságban, helyr. *—telek-re, —én, —röl*.

MIHAMAR, (mi-hamar) ösz. ih. Igen hamar. *Siess, hogy mihamar itt lehess*.

MIHÁNT, l. MIHELYT.

MIHASZNA, (mi-haszna) mn. Mondják oly emberről, kinek semmi hasznát venni nem lehet ; ügyetlen, tehetetlen. *Nagy mihaszna siheder*.

MIHELŐ, falu Bihar m.; helyr. *Mihelő-re, —n, —röl*.

MÍHELY, (mív-hely), l. MŰHELY.

MIHELYÉN, MIHELYÖN, (a Debreczeni Legendáskönyvben), régies és tájdivatos ; l. MIHELYEST.

„De mihelyen hától Kinizsi Pált látá,
Ali bég azonnal ott megröttent vala."
Temesvári István 1569-ben (Thaly K. gyüjt.).

MIHELYEST, (l. végül), ösz. ih. és kötszó. A viszonymondatban megfelel neki a *tüstént*, v. *azonnal*, v. *legott* stb. Idősorozó értelme van, s azt jelenti, hogy amint egyik dolog megtörténik, nyomban követi a másik is, pl. *mihelyest meglátlalak, azonnal rád ismerék. Mihelyest a rendelt helyre eljutandasz, tüstént tudósits*. Megfelel neki a latin *quamprimum*, még pedig ha eredetileg *mi-elest* öszvetett szót veszszük, a *mi* am. *quam*, az *elest* pedig am. a határzó *primum*. Ennek gyöke azon *el*, melyből *elül, első, elő, előtt* származtak. Innen lett az elavult *eles* (primus) s eb-

ből a határzó *elest* v. *előst* (primo, primum), mint *örröm, örömes, örömest; vegy, vegyes, vegyest; kép, képes, képest.* Csangósan *elesst*, honnan a régies *elesztebb* (antiquius prius) mint *örömest, örömestebb.* Annyi való, hogy e szó inkább időre mint helyre vonatkozik, s benne az idő *elsőségének* alapfogalma rejlik, tehát megállhat a *mi-elest* származtatás és alkatára nézve hasonló hozzá a *mielőbb*, és *mielőtt.* Ez elemzés szerént a *mihelyen, mihelyt* is eredetileg *mi-elen, mi-elt* volna. Valósággal *h* nélkül fordúl elé egy 1548-iki levélben (Szalay Á. 400 m. l.) „Miel ez level hozzád megyen, azonnal János dejákot mind ez levellel egyetembe köld X. uramhoz" Másutt: *miath* is: „Az zabot még meg nem hozták, miath meghozzák azonnal választ teszek. (Levél 1559-ből). Néhutt ma is *mihánt* és a székelyeknél: *miént.* Más részről a ‚helyt' ‚helyen' szókra utasít a székely ‚ahajt' és ‚ehejt', alkalmasint am. a *a-helyt* és *e-helyt*, melyeknek jelentése szintén nemcsak helyre (ott itt), hanem időre is vonatkozik, ‚azonnal' és ‚ezennel' értelemben. A Mátray-codexben: *mihelten.*

„Gyönyörü képedet
Én mihelten megláttam."
(Thaly K. gyüjt.).

Tájdivatosan *mihámt*, különösen a székelyeknél: *mihent, mihentesen, mientes, miént*, mely utóbbiakban a *h*, mint föntebb érintők, szintén elhagyatik. ‚Mene' és ‚menne' (= mi-elen? mi-helyen?) alakban jön elé Katalin verses legendájában:

„Mene az képet bevivé
És az templomba letevé,
Ingyen ottan lehullának
Az bálványok s elromlának."

„S menne hogy éjjelre juta,
Elaludt képét mutatá."

MIHELYT, l. MIHELYEST.

MIHENT, MIHENTÉSEN l. MIHELYEST.

MIHEZTARTÁS, (mihez-tartás) ösz. fn. Újabb időben jött divatba a hivatalos nyelvben, a német ‚Darnachachtung' kifejezésére; magyarosabban: *maga mihestartása* vagy *alkalmazása*, vagy egyetlen szóval: *alkalmazkodás. Mihestartás végett*, azaz alkalmazkodás végett.

MIHÓK, férf. kn. tt. *Mihók-ot.* A Mihály névnek nagyító vagy gúnyoló módosúlata. Jelent együgyü ostobát is; innen a *bohó Misi* nevezet is, valamint *bolond Istók.* Néhutt az együgyüt *Jankó*-nak is mondják. Mind ezen nevezetek valószinüleg valamely történeten alapulnak.

MIHÓKA, 1) l. MIHÁLYKA, és MIHÓK. 2) Szabó Dávid szerént am. turbulya, baraboly, bubulicska.

MIHÓT, a székelyeknél divatos, *mióta* helyett; lásd ezt.

MIIK, MÍK, a székelyeknél tájdivatosak ‚melyik' helyett.

MIJAVA, l. MIAVA.

MIKALAKA, falu Arad m.; helyr. *Mikalaká-ra, —n, —ról.*

MIKE, (1), férfi kn. A *Miklós* névnek kicsinyített módosulata. *Meghúzza magát, mint a Mike malacza.* (Km.).

MIKE, (2), mváros Somogy m.; helyr. *Miké-re, —n, —ről.*

MIKEBUDA, puszta Pest m.; helyr. *—budá-ra, —n, —ról.*

MIKEFA, falu Szala m.; helyr. *—fá-ra, —n, —ról.*

MIKEFALVA, erdélyi falu Küköllő m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MIKEHÁZA, erdélyi falu B. Szolnok m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MIKÉNT, (mi-ként) ösz. ih. és kötszó. 1) Kérdőleg használva am. mely módon, mi módon, hogyan? *Mondd el kérlek, miként történt az egész dolog? Miként jöttél ide?* 2) Mint kötszónak a viszonymondatban *azonként, úgy, a szerént* felelnek meg nyilván vagy hallgatólag, pl. *miként mondád, azonként történt. Miként hallottam, úgy adom elé.* „Legyetek ildomosok miként (veluti) kégyók. (Müncheni cod.). „Meg nem tisztúlhatonkjobban, miként áldozatokkal." (Debreczeni Legendáskönyv). — Nem egészen egyértelmü vele, noha sokak által összetévesztetik, *mikép* vagy *miképen.* ‚Miként' azt teszi: mely módon, ‚miképen' pedig, mily módon. V. ö. —KÉNT, —KÉPEN, és MIKÉPEN.

MIKÉNTI, (mi-ként-i) mn. tt. *mikénti-t*, tb. *—ek.* Miként levő, mimódon létező. (Modalis).

MIKÉNTISÉG, (mi-ként-i-ség) fn. tt. *mikéntiséget.* Mimódon létezés. (Modalität).

MIKÉP, MIKÉPEN, (mi-kép v. -képen) ösz. ih. és ksz. 1) Kérdőleg am. mily módon? *Miképen fogjuk a dolgot czélszerüen elintézni? Miképen jártál el ezen ügyben?* 2) Mint kötszónak a viszonymondatban nyilván vagy hallgatólag *azonképen*, v. *akképen, olyanképen, hasonlóan* felelnek meg, pl. az úri imában: „És bocsásd meg büneinket, miképen mi is megbocsátunk ellenünk vétkezteknek." Ez értelemben öszvetétethetik *a* mutató szócskával: *amiképen.* 3) Ezen értelemnek megfelelőleg használtatni szokott már a régieknél *hogy* kötszó helyett is; (kiváltkép ajánlatos ez, ha a ‚hogy' azonegy mondatban többször fordulna elé). „Mivel azért az pogány ellenség nem alusszik, hanem éjjel-nappal azon mesterkedik, miképen az keresztyénséget megejthesse." (Gr. Esterhásy Miklós nádor levelei. Történelmi Tár VIII. k. 16. lapon). „Miért kegyig nagy kegyösségnek dolga ahról gondolkodnonk, miképen az szép kis Jézus sirván metéltetik vala környül es mai napon." (Debreczeni Legendáskönyv 95. l.).

MIKE-PIRCS v. KIS-PIRCS, falu Bihar megyében; helyr. *—Pircs-én, —re, —ről.*

MIKES, erdélyi falu Torda m.; helyr. *Mikes-re, —én, —ről.*

MIKESZÁSZA, erdélyi falu Küküllő m.; helyr. *—szászá-ra, —n, —ról.*

MIKHÁZA, erdélyi falu Maros sz. helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MIKINT, tájdivatos; l. MIKÉNT.

MIKLA, puszta Pest m.; helyr. *Miklá-ra, —n, —ról.*

MIKLASI v. MIKLÓSI, falu Somogy m.; helyr. *Miklasi-ba, —ban, —ból.*

MIKLO-LÁZUR, falu Bihar m.; helyr. *—Lázur-ra, —on, —ról.*

MIKLÓS, (1), (hellén eredetü, jelentése *népgyőző* ezen szókból alkotva: *νικάω* és *ὄχλος*) férfi kn. tt. *Miklós-t*, tb. *—ok.* Nicolaus. Változatai: *Mike, Miki, Mikla, Mikló, Mikes, Mikola, Mikó, Mikulás.* Viselik e neveket Magyar- és Erdélyországban számos helységek. *Magas Miklós mennybe néz*, népies rejtett mese, s am. kémény, máskép: *fúrják faragják, mégis feneketlen. Élődik, mint Toldi Miklós lova a szemétben.* (Km.). *Szent-Miklós* néven is számosan fordúlnak elé helynevek, melyeket l. SZ betü alatt, vagy némely előnevezetekkel az illető betünél.

MIKLÓS, (2), falu Verőcze és puszta Abaúj m.; helyr. *Miklós-ra, —on, —ról.*

MIKLÓSFALU, faluk Moson és Szepes m.; helyr. *—falu-ba, —ban, —ból.*

MIKLÓSFALVA, falu Zólyom, puszta Gömör m.; erdélyi falu Udvarhely sz. helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MIKLÓSI, puszta Somogy m.; helyr. *Miklósi-ba, —ban, —ból.*

MIKLÓSLAKA, erdélyi falu A.-Fehér m.; helyr. *—laká-ra, —n, —ról.*

MIKLÓSTELKE, erdélyi falu Szeben sz. helyr. *—telké-re, —n, —ről.*

MIKLÓSVÁGÁS, falu Sáros m.; helyr. *—vágás-ra, —on, —ról.*

MIKLÓSVÁR, puszta Tolna m.; erdélyi falu Miklósvár székben; helyr. *—vár-ra, —on,—ott, —ról.*

MIKÓ, (1), l. MIKLÓS.

MIKÓ, (2), puszta Esztergam m.; helyr. *Mikó-ra, —n, —ról.*

MIKÓ, (3), székelyesen am. mikor, melyben az *or* palóczos kiejtéssel változik *ó*-vá, mint *mindenkó v. mindonkó* szóban is.

MIKÓFALU, puszta Nyitra m.; helyr. *—falu-ba, —ban, —ból.*

MIKÓFALVA, falu Heves, puszta Bars m.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

MIKÓHÁZA, falu Abaúj, puszta Gömör m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

MIKOLA, falu Szatmár m.; GARAM—, Bars, VÁMOS—, Hont, m. erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Mikolá-ra, —n, —ról.*

MIKOLAPATAK, falu Máramaros m.; helyr. *—patak-ra, —on, —ról.*

MIKOLCSÁNY, falu Gömör m.; helyr. *Mikolcsány-ba, —ban, —ból.*

MIKOR, (mi-kor) ih. és ksz. 1) Bizonyos idő folytában, mely alatt valami történik, vagy léteszik. *Mikor fiatal voltam, jól mene dolgom. Mikor pattant, nem hittem volna.* (Kisf. K.). A régieknél: *mikoron*, sőt néha *mikort* is. A viszonymondatban nyilván vagy alattomban megfelel neki: *akkor. Mikor kérdemek, akkor felelj. Mikor én beszélek, ti hallgassatok.* Összetétetthetik a mutató *a* szócskával is. *Amikor akkor*, azaz valamely határozatlan időben, majd egykor, valaha. 2) Kérdőleg am. mely időben? *Mikor lesszesz honn? Mikor szoktál enni, lefeküdni, fölkelni?* V. ö. KOR.

MIKORÁRA, (mi-korára) l. MIKORRA.

MIKORON, (mi-koron) ösz. ih. l. MIKOR. Előfordúl a régieknél ‚minthogy' értelemben is: „Róka az eszteragot ecczer vacsorára hivá, az ételt az asztalra ötté, mely mikoron híg volna, az eszterag hejába (= hiába) vág vala hozzá az ő hegyes orrával." Pesti Gábor meséi.

MIKORRA, (mi-korra) ösz. ih. és kötszó. 1) Kérdőleg am. mely időre? *Mikorra halasztod utadat? Mikorra lesz kész a ruhám? Mikorra idéztek bennünket a törvényszék elé?* 2) Midőn összekötő értelme is van, megfelel neki az *akkorra. Mikorra te gyalog egy mérföldet halados, én akkorra kocsin legalább kettőt megteszek.* Mutató *a* szócskával öszvetéve: *amikorra.*

MIKORT, (mi-kort) l. MIKOR. Eléjön pl. Katalin verses legendájában: „Mikort lén hét esztendeje" stb.

MIKÓTELEK, puszta Nógrád m.; helyr. *—telek-re, —én, —ről.*

MIKÓ-ÚJFALU, erdélyi falu F.-Fehér m.; helyr. *—Újfalu-ba, —ban, —ból.*

MIKOVA, falu Zemplén m.; helyr. *Miková-ra, —n, —ról.*

MIKSA, férfi kn. tt. *Miksát.* Maximilianus. A latin *maximus*-ból eredettnek látszik.

MIKSI, falu Nógrád m.; helyr. *Miksi-be, —ben, —ből.*

MIKUSÓCZ, falu Trencsín m.; helyr. *Mikusóczra, —on, —ról.*

MIL és MILY elvont gyökök, amaz *mile*, emez *milye* vagy szokottabban *millye* szóban. Jelentésök: *emel* azaz emelkedés, dudorodás. Rokonokul tekinthetők a szanszkrit: *pul* vagy *pull* (halmoz, halmozódik), hellén: *πλήθω*, latin: *—pleo, plenus*, német: *Fulle* stb.

MILÁNÓ, fn. tt. *Milánó-t.* Lombardia fővárosa. Mediolanum, németesen: Majland.

MILÁNÓI, (milánó-i) mn. tt. *milánói-t*, tb. *—ak.* Milánóból való, ott készült, ott létező, arra vonatkozó. *Milánói születés. Milánói templom, szinház.* V. ö. MILÁNÓ.

MILE, (mil-e) fn. tt. *milét.* Földdel befödött fakupacz, melyből a kovácsok szenet égetnek. (Szabó D.). Van ily nevü puszta Tolnában, s *Milei* helység

Szalában. Finnül : *milu*, svédül : *mila*. Megegyezik vele a német *Meiler*, miről Adelung azt állítja, hogy a régi német nyelvben kupaczot, halmot jelentett. Ez értelemben rokon hozzá közelebb a franczia *meule* (szalma-, széna-)boglya, s a latin *moles*, távolabb a német *viel*, *voll*, latin *multum*, hellén *πολλός* stb.

MILEFA, (mile-fa) ösz. fn. Felhasogatott, s kupaczba rakott fadarabok, melyekből szenet égetnek. V. ö. MILE.

MILEHELY, (mile-hely) ösz. fn. Hely az erdőben, vagy erdő mellett, hol a szénnek való fahasábokat kupaczba rakják, és égetik.

MILEI-EGYHÁZSZEG, falu Szala m.; helyr. *—egyházszeg-re*, *—en*, *—ről*.

MILEKÖZÉP, (mile-közép) ösz. fn. Azon vastag dorong, vagy czölöp, melyet a szénégetők a milének közepére állirányosan helyeznek, s mely körül a többi fát elrakosgatják.

MILESZÉN, (mile-szén) ösz. fn. Szén, melyet az úgynevezett milében égetnek. *A kovácsok, lakatosok mileszenet használnak.* V. ö. MILE.

MILÉT, (mi-lét) ösz. fn. l. MISÉG és MIBENLÉT.

MILETAKARÓ, (mile-takaró) ösz. fn. Száraz, vagy nyers ágak, melyekkel a fakupaczot betakarják, midőn szénné égetik, továbbá azon föld is, melyet rá hánynak.

MILETALP, (mile-talp) ösz. fn. Fahasábok, melyeket a szénégetők a földön keresztbe raknak, s melyekre a többi hasábokat fektetik.

MILITICS, falu Bács m.; helyr. *Militics-re*, *—en*, *—ről*.

MILLE, puszta Tolna m.; helyr. *Millé-re*, *—n*, *—ről*.

MILLÉR, (mill-e-er v. mil-e-er) fn. tt. *millér-t*, tb. *—ek*. Szénné égetés végett öszverakott facsomó, vagy famáglya. Lőrincz K. szerént Kapnikbányán, és Kriza J. szerént a székelyeknél is különösen Udvarhelyszéken használt tájszó. Eredetére nézve l. MILE.

MILLIÁRD, számnév; tt. *milliárdot*. Ezer millió. Ered a latin *millió*-tól. V. ö. MILLIÓ.

MILLING, (mill-ing) fn. tt. *milling-ot*, harm. szr. *—ja*, vagy vékonyhangulag : *—et*, *—je*. Villámló fényességü test, különösen maga az égi villám. *Mint a milling villogott itt a Józsué kardjának lapja, és éle.* (Biró Márton). Innen a káromkodásnak ezen neme : *millingós t...te !* am. *mennykő*, v. *villongós t...te*. Átv. ért. jelenti a kicsiszált aczélnak, fegyvernek fényes élét. *Sima, mint a milling.* (Km.). Ez értelemben megegyezik vele a Dunán túl divatozó *pilinga*, vagyis a késnek, kardnak fényes vasa. Simai szerént, azon éles vasakból (guillotinféle) alkotott gép, melylyel hajdan némely halálra itélteket kivégeztek. Mind a *milling*, mind a *pilinga* szók gyöke azon *vil* vagy egyszerübben *il*, mely élénk mozgást jelent az *illan*, *illó*, *villog*, *villám*, *villant*, *pillant*, *pillangó* stb. származékokban, t. i. az *m. v.* és *p* mint rokonszervü hangok előtétül s némi módositékul használtatnak.

MILLIÓ, számnév, tt. *millió-t*. Ezerszer ezer vagy tizszer százezer. *Egy millió forint.* A latin nyelvből kölcsönzött szó. Némi módosulattal különösen a népnyelvben : *milliom*. A latin *millio* pedig ered *mille* (am. ezer) szótól, mely alkalmasint rokonságban áll *multum*, hellen *πολλός*, német *viel*, szláv *wecly* stb. szókkal. Figyelmet érdemel, hogy a csagataj nyelvben *ming* am. ezer. (Abuska), és sinai nyelven *ping* am. mind (simul omnes). V. ö. MIND.

MILLIOM, számnév, tt. *milliom-ot*, harm. szr. *—ja*. l. MILLIÓ.

MILLIOMOS, (milliom-os) l. MILLIÓS.

MILLIÓS, (millió-os) mn. tt. *milliós-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. 1) Ami egy milliót ér. *Milliós jószág* am. egy millió forintot érő. 2) Millióval bíró. *Milliós dúsgazdag.*

MILLÓRA, fn. tt. *millórát*. Kríza J. szerént a székelyeknél előhasu juh, egy éves bárány ; máskép : *diszke*, *düszke*. Homályos eredetü.

MILLY, (1), elvont gyöke MILLYE szónak. L. ezt és MIL elvont gyököt.

MILLY, (2), kérdő névmás, l. MILY.

MILLYE, (milly-e) fn. tt. *millyét*. Molnár A. szerént jelent szelenczét, vagy tokot, különösen holmi füszernek valót, pl. *sómillye*, *borsmillye*. Eredetére nézve l. MIL elvont gyök.

MILLYEN, MILLYENSÉG, l. MILYEN, MILYENSÉG.

MILOTA, falu Szatmár m.; helyr. *Milotá-ra*, *—n*, *—ról*.

MILOVA, falu Arad m.; helyr. *Milová-ra*, *—n*, *—ról*.

MILPOS, puszta Sáros m.; helyr. *Milpos-ra*, *—on*, *—ról*.

MILY, (mi-ly) kérdő és mutató névmás ; tt. milyet. Ezen névmás kérdőleg az alany minőségéről tudakozódik, valamint a *mely* azt kérdezi : *ki* v. *mi?* Toldalékraggal : *milyen*. Mint általános minőséget jelentők megfelelnek neki az *ily*, *oly*, *ilyen*, *olyan*, pl. *mily szintü posztóból akarsz ruhát?* Fel. *Ilyenből. Milyen ember Tamás?* Fel. *Csak olyan.* Mutató névmásul öszvetétethetik az *a* mutató szócskával : *amily* v. *amilyen*. *Milyen* (v. *amilyen*) *a gazda, olyan a bor. Milyen az ecset, olyan a hási asszony. Milyen az anyja, olyan a lyánya. Milyen a fa, olyan a gyümölcse. Milyen a jónap, olyan a fogadj' Isten* (milyen a köszönés, olyan a fogadás). *Milyen a mosdó, olyan a kendő.* (Közmondatok). Értelemre megegyezik vele : *minő*. V. ö. MELY, kérdő és ILYEN mutató névmást.

MILYEN, (mi-ly-en) tt. *milyen-t*, tb. *—ek*. l. MILY.

MILYENSÉG, (mi-ly-en-ség) fn. tt. *milyenség-et*, harm. szr. *—e*. A tárgynak kérdés alatti tulajdonsága, mely azt a maga nemében megkülönbözteti, meghatározza, mely ezen kérdésre: *milyen?* felel

meg, pl. *a bornak milyenségéhez tartozik annak szine, íze, ereje.* Egy értelmü vele *minőség.* V. ö. MISÉG.

MÍM, MIM elvont gyöke *mímel* szónak; l. MÍMEL.

MÍMBESZÉD, (mím-beszéd) ösz. fn. L. MÍMJÁTÉK.

MÍMEL, MIMEL, (mím-el) áth. m. *mímel-t.* Valakinek külső cselekvésmódját, tehát taglejtéseit, mozdulatait, arczkifejezéseit stb. utánozza, miszerént ahhoz mintegy hasonlóvá teszi magát, pl. a színpadi eléadásokban, némajátékokban stb. Megvető ért. majom módjára utánoz valakit. E szónak gyöke *mim,* melyhez értelemre is leghasonlóbb a latin *mimus,* s hangváltozattal a magyar *majmol;* minthogy pedig a majomnak kitünő sajátsága az utánzás, valószinü, hogy a *mim* és *majm* egy eredetüek, mert az *i* nyelvünkben *aj oj* hangokkal szeret váltakozni, pl. *kiált, kajált, alít alajt,* megfordítva: *ihar, juhar, ig jog, irgat, jorgat* stb.

MIMELÉG, (mim-el-ég v. bib-el-ég?) önh. m. *mimeleg-tem, —tél, —ett* v. *mimelgett;* htn. *—ni* v. *mimelgeni.* A székelyeknél am. az ismertebb *nebeleg;* l. ezt.

MÍMELÉS, MIMELÉS (mím-el-és) fn. tt. *mímelés-t,* tb. *—ek,* harm. szr. *—e.* Szélesb ért. mások külső cselekvésmódjának utánzása. Szorosb ért. majmolás. l. MÍMEL.

MÍMÉSZ, MIMÉSZ, (mím-éaz) fn. tt. *mímész-t,* tb. *—ek,* harm. szr. *—e.* Színpadi némajátékos, ki valamely cselekvényt mímelve ad elé.

MÍMÉSZET, MIMÉSZET, (mím-ész-et) fn. tt. *mimészet-et,* harm. szr. *—e.* Valamit mímelő némajáték, illetőleg ügyesség, mesterség.

MÍMEZ, MIMEZ, (mím-ez) áth. m. *mímez-tem, —tél, —ett.* L. MÍMEL.

MÍMJÁTÉK, (mím-játék) ösz. fn. Néma szinpadi játék, mely valamely cselekvényt csupán taglejtésekkel, arczbeszéddel ad elé.

MÍMJÁTSZÓ, (mím-játszó) l. MÍMÉSZ.

MÍMMÜVÉSZET, (mím-müvészet) ösz. fn. L. MÍMÉSZET.

MIMÓD, (mi-mód) ösz. ih. l. MIMÓDON.

MIMÓDON, (mi-módon) ösz. ih. Miféle eszközök, és cselekvés által. *Nem tudom, mimódon kerüljem ki leselkedő ellenemet. Mimódon szabadultál meg a fogságból.* V. ö. MÓD.

MIN, (1), v. **MEN,** elvont gyöke *mind* (régiesen *mend)* szónak és származékainak. Sínai nyelven *man* am. teljes, egész; innen: *man-sin* egész test. Ezen sínai *man* szóval egyezik közelebb a latin *omnis, omne.* Egyébiránt l. MIND.

MIN, (2), l. MINMAGUNK.

MÍNA, (latin szó) fn. tt. *mínát.* 1) A hegyek oldalaiban, érczek, vagy más ásványok kutatása végett beásott likak. 2) Különösen a hadtudományban, föld alatt készített meneteles út, honnan a font fekvő földet, a rajta levő teherrel együtt lőpor által föl lehet vettetni. Régi magyar nyelven: *állik* (v. allik), v. *állyuk.* Mai divat szerént némelyek *akna,* különösen *tüsakna* névvel nevezik.

MINAJ, falu Ung m.; helyr. *Minaj-ba, —ban, —ból.*

MINAP, (mi-nap) ih. Nem rég mult időben. E szóban az időnek közelsége rejlik, miért hellenül: *νεωστί,* latinul *nuper,* melyekben *νέος* és *novus* a gyökök, németül: *neulich, jüngst;* tehát *minap* am. legujabb, legközelebbi időben, vagy napon. Ez alapfogalomból kiindulva valószinü, hogy e szónak első alkatrésze a közelt jelentő *eme,* mintha volna *eme-nap.* Egyébiránt, minthogy a *minap* máskép *: multkor,* azt is vélhetni, hogy e szóban a *mi* am. *mu,* t. i. a *múl múlik* gyöke, miszerént az *mu-nap* volna, azaz multnap, oly nap, mely már el-*mult.*

MINAPÁBAN, ösz. ih. A *minap* szónak toldalékos módosúlata, olyan mint *hajdan* helyett *hajdanában, mostan* helyett *mostanában.* V. ö. MINAP.

MINAPI, (mi-napi) ösz. mn. Közelebb elmult időbeli, ami nem régen történt. *A minapi jégeső nagy kárt tett.* V. ö. MINAP.

MINAPON, régies a ma szokottabb *minap* helyett.

MIND, (1), (min-d v. men-d) mn. Ez alakban csak tájszokásilag, nevezetesen Szabolcsban, Biharban stb. ragoztatik: *mindnek, mindet* stb.

„Kin hogy Buda bajnok körül eltekintett,
Meddig szeme látta, be se' látta mindet:
Jobbra fejét s balra komolyan hintálván,
Mond az öreg szásznak, vele együtt állván."

Arany J. Buda halála.

Általánosabban a megtoldott *minden* divatozik, és csak némely öszvetételekben tartja meg eredeti egyszerüségét, pl. *Mindszent, mindkettő,* és a mutató névmások előtt: *mind az* v. *azon, mind ez* v. *ezen.* A régieknél egyebütt is, pl. a halotti beszédben, melléknév gyanánt áll. Különben határozóként és mint gyüjtő névnél önállólag jelent öszveséget, együvé tartozó többséget, sokaságot, s olyan természetü, mint a számnevek határozói, és am. egészen, öszvesen, együtt, pl. *mind addig, mind annyiszor, mind napestig, mind untalan. Mind örökké. Mind elmegyünk. Mind egészségesek vagyunk. Nem mind arany, ami fénylik. Nem mind jóakaród, aki rád mosolyog. Nem mind lencse, ami lapos. Nem mind szakács, aki a kalánt kezébe veszi. Nem mind szent, aki bejár a templomba.* (Kmm.). A régi nyelvemlékekben *mend,* s am. egész, összes, pl. a régi halotti beszédben és könyörgésben: „Mend angyelkot" (= minden angyalokat), „mend szentököt", „mend ő szenti és önöttei közikön." A Müncheni codexben: „Meghirhevék mend a földön", (exiit fama in universam terram illam). Máté 9. „Megkerengi vala mend Galileát." (Máté 4.). Előfordul a *menden* is, pl. „Menden ország önnön benne megoszlatott megpusztóltatik", (omne regnum in seipsum divisum de-

solabitur. Máté 12.). Másodfoku melléknév vagy határozó mellett használják, ‚mindig' vagy ‚folyvást' értelemben is. *Mind szebb szebb lesz, mind jobbra törekedjél. Mind inkább. Mind jobban.*

„Kit vágyódás elragadott,
A kivánság megbódított,
Mind nagyobbat emleget."

B. Orczy Lőrincz.

E szóban az összesített sokaságnak alapfogalma rejlik, s ‚minden' alakjára nézve olyan, mint *vad vadon, mord mordon, szord szordon, kis kisin* (kicsin), *alas alason* (alacson). Ha a *minden* szót különösen ezekkel vetjük össze, a nyelvhasonlat nyomán úgy vélekedhetünk, hogy az *en* csak toldalék, úgy hogy pl. a régi halotti beszédben és könyörgésben állandóan ‚mend' áll ‚minden' helyett is; a *d* is a törzsnek nem alkatrésze, hanem további képző, tehát a tiszta gyök *min*, és a régieknél állandóbban *men*, melyből lett *mined* v. *meneđ*, összébbhúzva: *mind, mend.* T. i. a *d* hasonló jelentésü képzőnek látszik a *kicsid, karcsud, lassud, édesd* stb. szókban is. A *min*, régiesen *men* pedig sem több, sem kevesebb mint *mennyi*, mely a régieknél rendszerént egy *n*-vel áll, pl. a Müncheni codexben csaknem állandóan *mene*, Pesti Gábornál *meni;* a Debrecseni Legendáskönyvben: *mine, mini*, amely ma is ezen összetett szóban: ‚valamennyi', szintén ‚összes' értelemben vétetik. A göcseji tájnyelvben *mennyen* am. mennyien. Eléjön a régi iratokban: *menig* (pl. Szalay Á. 400. magyar levelében), s azt teszi: mennyiig, azaz míg, v. meddig. Tehát ‚mind' v. ‚mend' = *menid* v. *minid*, azaz: mennyid, vagyis: valamennyi. Törökül *kamu* = minden, és *bütün* = egész. Figyelmet érdemel, hogy sínai nyelven *ping* am. mind (omnes, simul), és az Abuska szerént csagataj nyelven *ming* am. ezer. A persában: *heme*, latinul: *omnis* = minden, stb. V. ö. MIN, MENNYI, MINDEN, és MONNÓ.

MIND, (2), (l. itt végül); kötszó. Több alanyt foglal együvé, s am. *és* v. *is*, pl. *mind én, mind te*, am. én is, te is. *Mind égen, mind földön jelek lesznek*, am. égen és földön. *Mind a kenyér, mind a hús elfogyott*, am. a kenyér is, a hús is Ez értelemből lehet megfejteni, hogy többnyire a régi nyelvben a kötszó *mind* csak egyszer tétetett ki, pl. midőn így szóltak: *mind én te*, azaz, én és te együtt. Nógrád vármegyének a törökök pusztitásáról szóló 1627-ben kiadott bizonyságlevelében áll: *És ím méghis ez az Vesér mind az Birákoth, Baráthokot karóba akarta vonjattnj* (Jászay Pál), azaz mind a birákat, mind a barátokat. Azonban vannak példák az ellenkezőre is: „Mert majdan mind az úr, s mind az szolgája unos untalan bejönnének." (Pesti G. meséji. XLII. mese). „Mind anyáddal, mind húgaiddal vétkezel." (Ugyanott. LXI. mese). Az előbbi példákból megtetszik, hogy ezen kötszó eredetileg egy a ‚mind' melléknévvel. Némelyek véleménye szerént a ‚mint' (= valamint) szóval volna azonos, és tájszokásilag ejtetik is ekként.

MINDADDIG, (mind-addig) ösz. ih. Mig bizonyos idő tart, valamely határozott időnek végéig, egészen addig. A viszonymondatban megfelel neki a *mig*, pl. *mindaddig úszik a tök, míg elmerül. Mindaddig ott légy, míg el nem küldenek.*

MIND A MELLETT, kivételező mondatban szokott kifejezés, am. mindazáltal, mégis, azonban.

MINDANNYI, (mind-annyi) ösz. mn. Az egész sokaság, többség együtt véve, bizonyos tekintetben megegyezve. Viszonymondatban megfelel neki *amennyi* vagy *ahány*, pl. *ahány legény, mindannyi vitéz. Ha tizen lesztek is, mindannyitokkal szembeszállok.* Többese, vagyis határozója: *mindannyian. Akarom, hogy mindannyian megjelenjetek.* Egyértelmü vele a *valamennyi, és mindnyája, mindnyájan.*

MINDANNYISZOR, (mind-annyiszor) ösz. ih. Ismételt, vagyis sokszorozott egységekre vonatkozik, s azokat bizonyos tekintetben összeköti, pl. *tizer folyamodott, s mindannyiszor visszautasitották. Ahányszor hozzá mentem, mindannyiszor az íróasztalnál találám.*

MINDAZÁLT, újabb időben némelyek rövidítve használják ‚mindazáltal' v. ‚mindazonáltal' helyett.

MINDAZÁLTAL, (mind-az-által) ösz. kötszó. Ellentétes értelme van, s am. valaminek (mind annak) daczára, ellenére, vagy különben véve a dolgot, más szempontból. A viszonymondatban *jóllehet, ámbár, noha, bátor, ámbátor, ugyan* tétetnek ellenébe, pl. *én ugyan szivemből sajnállak: mindazáltal nem segithetek rajtad. Jóllehet eleget siettem: mindazáltal későn érkeztem meg.*

MINDAZONÁLTAL, l. MINDAZÁLTAL. „De mindazonáltal is, mégcsak az kapuját is fel nem vonatám az ellenség előtt." (Levél 1558-ból. Szalay Á. 400 m. l.).

MINDCSAK, (mind-csak) ösz. ih. Minduntalan, szüntelen. *Mindcsak ki-bé, ki-bé*, arról mondják aki szüntelen jár az ajtón. (Lőrincz K.).

MINDEDDIG, (mind-eddig) ösz. ih. Egészen ezen helyig vagy ideig.

MINDÉG közbeszédben általános kiejtés; l. MINDIG.

MINDEGY, (mind-egy) ösz. fn. melyből *mindegyik, mindegyre, mindegyütt* származékok divatoznak. Maga a *mindegy* változatlan alakban am. a többi közöl akármi, v. akármelyik. Élünk vele, midőn azt akarjuk jelenteni, hogy a sok között nem válogatunk, hogy különbséget nem akarunk, vagy nem tudunk tenni köstök, vagy irántok köszönyösek vagyunk. *Mindegy neki, akár itt lakik, akár másutt. Mindegy nekem, akár fehér, akár vörös bor, csak finom legyen. Az mindegy.*

MINDEGYIG, (mind-egyig) ösz. ih. Valamely sereg, sokaság utolsó egyéneig, egyet sem véve ki, valamennyien, mindnyájan. *Mindegyig odavesztek a harczban, a hajótörésben.*

MINDEGYIK, (mind-egyik) ösz. mn. Bizonyos sokaságnak egyénei külön-külön véve. Az egyes számu személyragok közől csak a harmadikat veszi föl, *mindegyike*, pl. *fiaim mindegyikének hagyok tíz ezer forintot.* Többesben: *mindegyiktünk, mindegyiktek, mindegyikök.*

MINDEGYLÁBIG, (mind-egy-lábig) ösz. ih. Élő állatokról szólva am. valamennyien, összvesen. *Marhái mindegylábig elhullottak.*

MINDEGYRE, (mind-egyre) ösz. ih. Folytonosan, szünetlenül, egymást követve; minden egyes esetben. *Mindegyre esik az eső. Mindegyre új seregek érkeznek. Ahányszor találkozik velem, mindegyre panaszkodik.*

MINDEGYSZÁLIG, (mind-egy-szálig) ösz. ih. Szálakból álló tömeges testnek minden szálai. *Hajfürtjei mindegyszálig megőszültek, kihullottak.* Szélesb átv. ért. akármily gyüsokaságnak minden alkatrészei.

MINDEGYÜTT, (mind-együtt) ösz. ih. Összvesen, valamennyien, mindnyájan, egyet sem véve ki. *Mindegyütt nem értek semmit.*

MINDEKKORIG, (mind-ekkorig) ösz. ih. Bizonyos távol időtől számítva a mostanig, a jelenig. *A gyógyszer bevételétől fogva mindekkorig semmi javulást nem érzek. Mindekkorig semmi bajom sem volt.*

MINDÉLTIG, l. MINDÉTIG.

MINDÉN, (min-d-én, régiesen: men-d-en) mn. és fn. tt. *mindén-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Bizonyos nemü sokasághoz tartozó egyének vagy egységek összvesen véve, egyet sem zárva ki. *Minden polgár fizessen adót. A természet törvénye minden embert kötelez. Minden jószágát elrabolták. Minden házba katonákat szállítottak. Minden ember ember, de nem minden ember becsületes ember.* (Km.). *Minden lében kanál.* (Km.). *Minden botnak végén a feje.* (Km.). „Minden hatalom, melyet más tárgyak felett gyakorlunk, attól függ melylyel saját magunk felett birunk.“ (B. Eötvös József). Nagyobb nyomatékosságból néha használtatik többesben is. *Mindeneknek alkotója. Mindenek fölött. Mindenek előtt*, v. *mindeneknek előtte;* a Carthausi névtelennél: *minden előtte*, szabálytalanul: ‚minden előtt‘, v. ‚mindennek előtte‘ helyett. Mint önálló főnév jelenti az együvé tartozó tárgyak összvegét. *Mindenét eladta. Mindenből kifogyott. Mindene rongy. Mindenét magával hordozza. Mindenben gáncsot talál. Mindenünk oda van. Nem illik minden mindenre.* (Km). *Mindenhez látó, semmivel bíró.* (Km.). *Az egy madártejen kivül mindene van.* (Km.). *Mindenre kész.* Szintén mint fn. jelent mindenséget is.

„Te hoztad-e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből.“ Berzsenyi.

Ide tartoznak ezen összvetételek: *mindenlátó, mindentudó, mindenható.* Régen eléjön határozóként is ‚mindnyájan‘ v. ‚valamennyien‘ értelemben:

„Sőt azt is meghagyja vajda ő népének,
Hogy minden valami keveset önnének.“

Temesvári István 1569-ből. (Thaly K. gyüjt. Mely szóra Th. K. megjegyzi, hogy ily értelemben túl a Dunán ma is így használtatik). V. ö. MINDEGYIK, MINDENIK, MINDNYÁJA; és elemzésére nézve l. MIND.

MINDENBIZONY, **MINDENBIZONYNYAL**, (minden-bizony v. -bizonynyal) ösz. ih. Teljes határozottsággal.

MINDÉNÉS, (1), (min-d-én-és) mn. tt. *mindénés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Mindenre kiterjedő, mindenfélét magában foglaló. *Mindenes gyüjtemény.*

MINDÉNÉS, (2), (l. föntebb) fn. tt. *mindénés-t*, tb. *—ék*. Oly házi tiszt, vagy szolga, ki mindenre felügyel, kit mindenféle szolgálatra használnak, és bizonyos müköre nincsen.

MINDÉNÉST, (min-d-én-és-t) ih. Egészen, minden hozzávalókkal együtt; szokottan: *mindenestül.*

MINDÉNÉSTÜL, (min-d-én-és-t-ül) ih. Minden hozzá tartozó személyekkel és holmival, ingósággal együtt. *Mindenestül falura hurczolkodtunk. Kutyástul, macskástul, mindenestül.* Néha hozzá teszik a *fogva* szót is: *mindenestül fogva.*

MINDÉNFELÉ, (mindén-felé) ösz. ih. Minden irányban, ú. m. alá fölé, jobbra balra, előre hátra stb. *Mindenfelé vagdalódzik. Mindenfelé meghivó leveleket küldözgetni.*

„Néz föl, alá, mindenfelé,
De Erzsi csak nem jön elé.“

Népdal.

MINDÉNFÉLE, (mindén-féle) ösz. mn. Minden nemből, vagy fajból való. *Noé mindenféle állatból vitt egy párt a bárkába.* Néha am. igen sokféle különböző nemü, osztályu, felekezetü stb. *Mindenféle emberrel társalkodni. Mindenféle könyvet olvas. A tengeri kereskedő városokban mindenféle népeket láthatni.*

MINDÉNFÉLEKÉP, (mindén-féle-kép) ösz. ih. Mindenféle módon, különbözőképen, a dolgot minden oldalról véve. *Mindenfélekép iparkodtam, hogy czélomat érjem.*

MINDÉNFÉLEKÉPEN, (mindén-féle-képen) l. MINDENFÉLEKÉP.

MINDÉNFELÖL, **MINDÉNFELŐLRŐL**, (minden-felől v. -felőlről) ösz. ih. Minden oldalról, minden irányról, pl. alulról fölülről, jobbról balról, elülről hátulról. *Mindenfelől tódúl az ellenség. A várost mindenfelől bekerítette az árvíz.* Megfelel e kérdésre: *honnan? mely tájról.*

MINDÉNFELÜL, (minden-felül) ösz. ih. Minden oldalon, minden irányban, minden tájon. Megfelel e kérdésre: *hol?* vagy *mily tájon? Az ég mindenfelül tiszta.*

„Fáj a szivem kivül, belül,
Bánat lepi mindenfelül.“

Népdal.

MINDÉNFI, (mindén-fi) ösz. fn. Némelyek által a *cosmopolita* magyarítására használt szó; másképen: *világpolgár.*

MINDÉNHA, (mindén-ha) ösz. ih. Minden időben, folytonosan. Ellentéte: *soha* azaz *seha*. V. ö. HA. (1),

MINDÉNHAI, (mindén-hai) ösz. mn. Minden időbeli, minden korra való, szolgáló. *Mindenhai kötelezés.* V. ö. HA, (1).

MINDÉNHATÓ, (minden-ható) ösz. mn. Szoros ért. a végtelen hatalmú Istenről mondjuk. *Mindenható Isten. Egyedül az Isten mindenható.* Széles átv. ért. ki bizonyos nemben és körben mindent tehet, ki mindenek fölött uralkodik. *Az országban, a kormányndl ő most mindenható.*

„Ez a mindenható tündér
Talán nem is halandó vér."

Kisfaludy S.

MINDÉNHATÓLAG, (mindén-hatólag) ösz. ih. Oly módon, mint az tehet aki mindenható.

MINDÉNHATÓSÁG, (mindén-hatóság) ösz. fn. Szoros ért. isteni hatalom, melynek minden alája van vetve. Szélesb ért. nagy kiterjedésü emberi hatalom, mely bizonyos nemben, körben legtöbbet képes tenni, eszközleni.

MINDÉNHOL, (mindén-hol) ösz. ih. Minden helyen, mindenütt. *Az Isten mindenhol jelen van.* Néha am. bizonyos határok közé szorított térnek, helynek minden pontján, vagy táján. *E város mindenhol poros. Magyarországban sem terem mindenhol búza és bor.*

MINDÉNHONNAN, (mindén-honnan) ösz. ih. Minden helyről, tájról, vidékről, pontról stb. Jobbára am. bizonyos határok közé szorított térnek minden részeiből, pl. *a napot mindenhonnan látják. A fővárosba mindenhonnan összegyűlnek az utasok. A pesti vásárra mindenhonnan hoznak árukat.* Máskép: *mindenünnen.* Ellentéte: *sehonnan.*

MINDÉNHOVÁ, (mindén-hová) ösz. ih. Szoros ért. minden helyre. *Az Isten hatalma mindenhová kiterjed.* Alkalmazott ért. bizonyos helyek közől egyet sem véve ki. *A fejedelmek mindenhová rendelnek tisztviselőket. A rendőröknek sem szabad mindenhová benézni.* Máskép: *mindenüvé.* Ellentéte: *sehová.*

MINDÉNIDŐN, (mindén-időn) ösz. ih. l. MINDENKOR.

MINDÉNIK, (min-d-én-ik) mn. tt. *mindénik-et.* Az egész sokaságnak minden egyéne különkülön véve. Egyes számban csak a harmadik személyragot veszi föl: *mindenike*; a többesben: *mindeniktünk*, (Szabó Dávidnál: *mindenink*), *mindeniktek*, (régente: méndentek is: „lészen méndenteknek szolga", Tatrosi cod.), *mindenikök.* Rokonértelmü vele: *mindegyik*; régiesen: *egyminden* v. *egymenden.*

MINDENINK, Szabó Dávidnál jön elé ‚mindenikünk' értelmében, valamint ‚méndentek' a Tatrosi codexben ‚mindeniktek' helyett.

MINDÉNKÉNT, (mindén-ként) ösz. ih. Minden módon, a dolgot minden, vagy különféle oldalról véve; szokottabban és helyesebben: *mindenkép.*

MINDÉNKÉP, MINDÉNKÉPEN, (mindén-kép v. -képen) ösz. ih. Minden módon. Élünk vele, midőn azt akarjuk kifejezni, hogy egyetlen egy mód sincs elhagyva, elmulasztva.

MINDÉNKI, (mindén-ki) ösz. mn. Bizonyos számu személyek közől egyet sem véve ki. *Mindenki tartozik a rendelt órára megjelenni. Nehéz mindenkinek kedvét találni.* (Km.). *Mindenkinek tetszeni lehetetlen, akarni bolondság.* (Km.). Ellentéte: *senki.* Abban különböznek tőle *mindegyik* és *mindenik*, hogy ezek mind személyre, mind tárgyra vonatkozhatnak, mindenki pedig csak személyre. Régiesen: *kiminden*, és mindenik: *egyminden* v. *egymenden.*

MINDÉNKOR, (mindén-kor) ösz. ih. Minden időben, mindenha, az időfolyamnak egy részét sem véve ki. Tágasb ért. sokszor, igen gyakran. Ellentéte: *semikor, soha.*

MINDÉNKORI, (mindén-kori) ösz. mn. Ami mindenkor, mindenidőben történik, vagy történni szokott, vagy mindenkorra vonatkozik. *Valakinek mindenkori viseletéről bizonyítványt adni.*

MINDÉNKORON, (mindén-koron) ösz. ih. l. MINDÉNKOR.

MINDÉNKORRA, (mindén-korra) ösz. ih. Minden időre. *Jegyezd meg ezt mindenkorra. Egyszer mindenkorra.*

MINDÉNLÁTÓ, (mindén-látó) ösz. mn. Az Istenségnek egyik tulajdonsága; szélesebb értelemben mondják emberről is, aki mindenre, vagyis sok dologra képes felügyelni, mint a jó mezei gazda.

MINDÉNLÉTTEKÉPEN, (mindén-létte-képen) ih. A székelyeknél am. mindenképen.

MINDÉNMÓDON, (mindén-módon) l. MINDENKÉP.

MINDÉNNAP, (mindén-nap) ösz. ih. 1) Napról napra, naponként, egy napot sem véve ki bizonyos időszakból. *Szabadulását mindennap várja. Mindennap hideg vízzel megmosni a fejet. Mindennap valamit dolgozni. A jövő héten mindennap meglátogatlak. Mindennap, mindennap, jó borral kell élni.* (Bordal). Máskép: *mindennapon.* 2) Köznapon, hétköznapon. *Az újdon új ruhát mindennap nem szokás viselni.* Használtatik szójátékul is, mint hajdan a toborzók tevék, midőn a hussárnak beállt legény lábára bakancsot fűztek, mondván, jó less ez mindennapra. Külön írva: *minden nap*-ban a ‚nap' szó főnév.

MINDÉNNAPI, (mindén-napi) ösz. mn. 1) Bizonyos időszak alatt egymás után következő valamennyi napra való, vagy napon történő. *Mindennapi kenyér. Mindennapi kalács*, azaz kenyér. *Mindennapi munka.* 2) Köznapra való, nem innepi. *Mindennapi ruha.* 3) A maga nemében közönséges, nem kitünő, nem különös, nem jeles. *Ezek mindennapi dolgok.*

MINDÉNNAPISÁG, (mindén-napiság) ösz. fn. Közönséges, nem kitünő tulajdonság vagy jelenség. *A mindennapiságokon nem bír fölülemelkedni.*

MINDÉNNAPON, (mindén-napon) l. MINDÉNNAP.

MINDÉNNAPOS, (mindén-napos) ösz. mn. Bizonyos tekintetben minden napot tartó, mindennap eléforduló. *Ő mindennapos nálunk*, azaz mindennap eljő hozzánk. *Mindennapos hideglelés.*

MINDÉNNEMŰ, (mindén-nemű) ösz. mn. Minden nemből való, mindenféle. *Mindennemű növényekből, ásványokból álló gyüjtemény. Mindennemű madarak, rovarok.*

MINDÉNOLDALUSÁG, (mindén-oldaluság) ösz. fn. Mondják oly ember tulajdonságaként, aki igen sokféle dologban jártas. *A mindenoldaluság feltünéssel jár.*

MINDÉNSÉG, (min-d-én-ség) fn. tt. *mindénség-et*, harm. szr. —*e*. 1) Legterjedtebb ért. a létező lények öszvege, vagyis a nagy világ. *Isten, a mindenség alkotója* v. *teremtője, igazgatója, fentartója.* 2) Szükebb ért. bizonyos mennyiségnek, sokaságnak öszvege, öszveség.

MINDÉNSZENTÉK, (mindén-szentek) ösz. és többes fn. l. MINDSZENT.

MINDÉNSZER, (mindén-szer) l. MINDÉNKOR. Amaz eléjön Szabó Dávidnál.

MINDÉNTÉHETŐ, (mindén-téhető) ösz. mn. Egy jelentésü az isteni legfőbb hatalomra vonatkozó *mindenható* szóval. Mondjuk emberről is, ki bizonyos müködési körben, hivatalban stb. sok mindent eszközölhet, véghezvihet.

MINDÉNTEVŐ, (mindén-tevő) ösz. mn. Aki mindent nemcsak tehet hanem teszen is.

MINDÉNTUDÁS, (mindén-tudás) ösz. fn. Szoros ért. isteni tulajdonság, melynél fogva semmi titok nincsen előtte.

MINDÉNTUDÓ, (mindén-tudó) ösz. mn. és fn. Az egy igaz Istennek kizárólagos jelzője, mert csak ő tud mindent. Alkalmazott ért. mondják emberről, ki bizonyos körben vagy szakban alapos, kimerítő ismeretekkel, vagy tudománnyal bír.

MINDÉNTUDÓSÁG, (mindén-tudóság) ösz. fn. Szoros ért. az Istennek kizárólagos tulajdonsága, melynél fogva nincs rejtély, nincs titok előtte.

MINDÉNÜNNEN, (min-d-én-ünn-en) ih. Mindenfelől, minden helyről, minden irányról. E szóban az *ünnen* am. *onnan*, v. *honnan*, mintha volna, *mindenonnan*, vagy *mindenhonnan*, és ez szokásban is van.

MINDÉNÜNNET, l. MINDÉNÜNNEN.

MINDÉNÜTT, (min-d-én-ütt) ih. Minden helyen. Az *ütt* képző eredetileg a helyet jelentő *ott*, tehát az egész am. *minden-ott. Az Isten mindenütt jelen van*, azaz úgy lát, úgy tud mindent, mintha személyesen jelen volna. *Ember nem lehet mindenütt.* Alkalmazott ért. am. bizonyos határok közé szorított térnek több pontjain, helyein. *Amerre mentem, mindenütt ismerősökkel találkozám.*

MINDÉNÜTTJELENVALÓ, (mindenütt-jelenvaló) ösz. mn. Az Istenről mondják. Máskép: *mindenüttlevő.*

MINDÉNÜTTJELENVALÓSÁG, (mindenüttjelen-valóság) ösz. fn. Tulajdonsága az Istennek, ki mindent úgy lát, úgy tud, mintha mindenütt személyesen jelen volna. Máskép: *mindenüttlét.*

MINDÉNÜTTLÉT, (mindén-ütt-lét) ösz. fn. Isteni tulajdonság, melynél fogva helyre szorítva nincs. Máskép: *mindenüttjelenvalóság.*

MINDÉNÜTTLEVŐ, (mindenütt-levő) ösz. mn. és fn. Különösen semmi helyhez nem kötött, hanem mindenhová kiterjedő, mi egyedül az Istennek tulajdonsága. Máskép: *mindenüttjelenvaló, mindenüttvaló.*

MINDÉNÜTTSÉG, (min-d-én-ütt-ség) fn. tt. *mindenüttség-et*, harm. szr. —*e*. Így nevezetik Luther tana Calvin ellen, Jézus testének mindenütt jelenlétéről az úrvacsorai kenyérben. (Ubiquitas).

MINDÉNÜTTVALO, (mindenütt-való) l. MINDENÜTTLEVŐ.

MINDÉNÜVE, MINDÉNÜVÉ, (mindén-üvé v. hová) ösz. ih. Minden helyre, tájra, irányra. Eredetileg: *mindenhova*, v. *mindenhová.*

MINDÉTIG, azaz MINDÉLTIG, (mind-éltig) ösz. ih. (*l* nélkül ejtik általánosabban). Am. ameddig élünk vagy él valaki. Báthori István lengyel király levelében (1579-ből) a Történelmi Tár VIII. kötetében, a hasonmás szerént (mert fájdalom! a nyomtatás tele van hibával) világosan így találjuk írva: mindéltig (a nyomtatásban: mindéttig). Egyébiránt közönségesen *mindig* helyett használják; l. MINDIG.

MINDEZIDEIG, (mind-ez-ideig) l. MINDEKKORIG.

MINDHOLTIG, (mind-holtig) ösz. ih. am. egész halálaig, míg meg nem hal vagy halt valaki. „Úgy szerette mint a fiát mindholtig.“ (Mikes Kelemen Törökországi levelei).

MINDIG, (min-d-ig) ih. Bizonyos időszaknak semmi részét nem véve ki, folytonosan, időről időre, félben nem szakadva, végtül végig. *A madár akár hova repül, mindig otthonn van.* (Km.). Köz beszédben általános kiejtéssel: *mindég;* ami nincsen alap nélkül, minthogy az *ig* névrag régente *ég* alakban divatozott, pl. *alég* (=alig), *estég* (=estig), *addég* (=addig), v. ö. —IG névrag.

MINDINKÁBB, (mind-inkább) ösz. ih. Mind jobban, folyvást jobban. V. ö. MIND.

MINDISTENLÉS, MINDISTENITÉS, (mindistenlés v. istenités) ösz. fn. Bölcsészeti nézet, elmélet, vagy rendszer, mely a lények mindenségét Istennek lenni állitja, különösen, vagy úgy tekintve az Istent, mint az öszves világ lelkét, vagy az Istent az anyagi világgal azonosnak tartva. (Pantheismus).

MINDJÁRÁST, (mind-járást) ösz. ih. Értelmére nézve l. MINDJÁRT. Eredetileg *mindjárvást*, mint a *folyvást, sietvést, futvást* hasonlatokból kitünik.

MINDJÁRT, (mind-járt) ösz. ih. Halasztás nélkül, legott, tüstént, azonnal, izében (népiesen : ízibe), nyomban, folyvást, üstöllést stb. *Mindjárt kiszedem a szeme szörit*, Kállay gyüjteménye szerént am. tüstént átesem rajta, azonnal elvégzem. E szó második alkatrészének gyöke *jár*, azaz folyton megy, melynek állapotjegyzője határozó gyanánt használtatik; van *mindjárton* is, mint : *menten megy, folyton foly, jöttön jő*. A *mindgyárt*, v. *mingyárt*, v. *mingyá, minnyárt*, tájdivatos kiejtések. Leghűbb az eredethez: *mindjárást*. „Mindjárást se órát se napot nem várván kegyelmetek, rendeljen embert." (Gr. Eszterházy Miklós nádor levelei. Történelmi Tár. VIII. K.).

MINDKÉT, (mind-két) ösz. számnév. Kettő együtt véve. Régi nyelvben : *monnó*. *Mindkét szemére vak. Mindkét lábára sánta.* Használják a névelő közbetételével is. *Mind a két hása elégett.*

MINDKÉTFÉLE, (mind-két-féle) ösz. mn. A kétféle közől egyik is, másik is. *Mindkétféle borom jó.* Névelővel : *mind a kétféle.*

MINDKETTEN, (mind-ketten) ösz. számnév és ih. Kettő, összekapcsolt állapotban, nem külön-külön véve. *Ha vak vezet vakot, mindketten verembe esnek.* Névelővel : *mind a ketten.*

MINDKETTŐ, (mind-kettő) ösz. számnév. Kettő együtt véve. Midőn közvetlenül a viszonynév előtt áll, röviden használtatik : *mindkét*, pl. *mindkét kezét ellötték.* Ellenben a viszonynévtől elválasztva : *kettő*, pl. *két fia van, s mindkettő katona. Két leánya lett, s mindkettő meghalt.* V. ö. MONNÓ.

MINDNAPESTIG, (mind-nap-estig) ösz. ih. Reggeltől fogva egész napnyugotig. (Szabó D.).

MINDNYÁJA, (mind-nyája v. mind-annyia v. annyija) ösz. határozatlan számnévmás. Törzsöke, vagy *mindnyáj*, de ez alakban nem használtatik s értelme összes vagy egész nyáj, egész sereg; vagy, ami hihetőbb, összve van húzva *mind annyija* szókból. Egyes számu harmadik személyraggal am. bizonyos sokaságnak egész serege, összege. *Az ifjuságnak mindnyája ott volt. A katonaságnak mindnyáját megszemlélni.* Többes számban, személyraggal : *mindnyájunk, mindnyájatok, mindnyájok;* de mivel e szókban a birtoknév egyes számbeli, tehát a viszonyige is egyes számba tétetik, pl. *mindnyájunk sajnálja a szerencsétlent. Mindnyájatok fegyvert fogjon. Mindnyájok sarczot fizessen. Ha mindnyájunk jó volna, nem lenne tarka a világ.* (Km.). Határozólag : *mindnyájan* (=mind annyian); s ekkor az ige többes számba jő, pl. *mindnyájan halandók vagyunk. Jertek hozzám mindnyájan, kik fáradtak vagytok. Mindnyájan eltakarodtak.*

MINDNYÁJAN, l. MINDNYÁJA alatt.

MINDOHA, Sopron megyei tájszolásban am. mindenha.

MINDONKÓ, a székelyeknél am. mindenkor.

MINDÖRÖKKÉ, (mind-örökké) ösz. ih. Örök időkig, örökön örökké.

MINDÖSZVE, (mind-öszve) ösz. ih. Valamennyit együtt véve, egészen. *Családja mindössze kilenez személyből áll. Úti költsége mindössze háromszáz forint. Ezen áruk mindössze nem érnek tiz forintot.*

MINDÖSZVESÉGGEL, **MINDÖSZVESEN** l. MINDÖSZVE.

MINDSZENT, (mind-szent) (1), ösz. fn. tb. — *ek*. A katholika egyház tana szerént az üdvözültek lelkei, mindegyütt véve. Különösen, kiket a kath. anyaszentegyház, mint Istennek különös választottait tisztel, s mint közbejárókat az Isten és élő hivek között segítségre hí. Így nevezteti ik azon ünnep is, melyet az egyház november első napján a fenn érintettek tiszteletére megüll. *Mindszent*, v. *Mindszentek napja*. Viselik e nevet több helységek is.

MINDSZENT, (2), falu k Borsod, Csongrád, Heves, Szepes m., puszták Bihar, Győr, Komárom, Somogy m., CSEHI—, Vas, CSONKA—, Baranya, ÉR—, Közép-Szolnok, FELSŐ—, Baranya, JÁSZÓ—, KOKSÓ—, Abaúj, KÖKÉNYES—, SZALA—, Szala m., PINKA—, Vas, ÚJ—, Baranya m.; erdélyi falu Csík sz.; helyr. *Mindszent-re, —ën, —röl.*

MINDSZENTFA, puszta Tolna m.; helyr. *—fá-ra, —n, —ról.*

MINDSZENTHAVA, **MINDSZENTHÓ**, (mindszent-hava v. -hó) ösz. fn. A mindszent napját közvetlenül megelőző hónap, azaz oktober. V. ö. NAPRÁR.

MINDSZENT-KÁLLA, falu Szala m.; helyr. *—Kálla-ra, —n, —ról.*

MINDUNTALAN, (mind-untalan) ösz. ih. Szünetlenül, félbenhagyás nélkül. *Minduntalan háborgatnak dolgaimban. Minduntalan kérnek tőlem valamit.* Azon határzók közé tartozik, melyek egyszersmind melléknevek; határzó alakban *minduntalanul.*

MINDUNTALANUL, (mind-untalanul) ösz. ih. l. MINDUNTALAN alatt.

MINDÜTT, (mind-ütt) azaz mind-ott) l. MINDENÜTT.

„S kétszáz ezer vitéz zúg nagy harsan : Esküszünk!
Amerre sorsod elhív, mindütt veled leszünk."

Garay. (A magyarok Mózese).

MINDVÉGIG, (mind-végig) ösz. ih. Térnek vagy időnek véghatáraig, vagyis addig, mig a tér, vagy idő, s a térben s időben létező valami tart. *Az utczát mindvégig kikövezni. Az éjet mindvégig virasztva tölteni. A mulatságban mindvégig részt venni. Mereveztelen mereven mindvégig* tájdivatos.

MINEK, (mi-nek) sajátlag tulajdonitó eset, azonban itt ih. Mivégre, mi végett; mi okból, miért; mirevaló. *Minek adtad-el oly olcsón a házat? Minek neked a pénz? Minek mégyes oda, hol nem szeretnek?* E szónál hallgatólag az *okáért, czéljáért* értetik. Határozóként megfelel neki, *azért*, v. *annak. Minek neked a könyv?* Fel. *Annak* v. *azért, hogy . . . .* Ily viszonyban vannak ezek is : *minekokáért, annakokáért.*

MINEKELŐTTE, l. MIELŐTT.

MINEKOKÁÉRT, (minek-okáért) ösz. ih. és kötszó. 1) Kérdőképen am. mi okból, miért, mivégre? rövidebben: *miokért.* 2) Mint kötszó a következményes mondat előtt áll, t. i. miután elszámláltuk az állítás mellett vagy ellen szóló okokat, utána teszszük: *minekokáért.*

MINEKUTÁNA, l. MIUTÁN.

MINÉL, (min-d-nél és mi-nél). 1) Határzó. Másodfoku melléknév avagy határzó előtt áll, s azt főfokuvá teszi, pl. *Minél hamarabb térj viszsza*, azaz leghamarabb, igen hamar. Ez értelemben egy jelentésü vele: *mentől*, s valamint ez a régi nyelvemlékek szerént am. *mendtöl* v. *mindtől*, hasonlóan bír ezen értelemmel a *minél* is; tehát ezen értelemben származása: mindnél. V. ö. MENTŐL. 2) Kötszó, melynek a viszonymondatban *annál* felel meg, pl. *minél hamarabb, annál jobb. Minél többen leszünk, annál előbb végezzük munkánkat.* Itt másképen: *mennél.*

MINÉLELŐBB, (minél-előbb) ösz. ih. Semmit nem késve, tüstént hozzá fogva, leggyorsabban. *Rajta leszek, hogy minélelőbb bevégezzem munkámat.*

MINÉLFOGVA, (minél-fogva) ösz. ksz. Emlékeztet az előre bocsátott okokra, s a következményes mondatot vezeti. *A tanúk, és saját vallomásod szerént kárt követtél el, minélfogva bünhődnöd kell. Nem tudom, minélfogva vádolhattok engem.*

MINEM, v. MINEMDE, a régieknél am. a mai egyszerübb *nemde*, és néha *vajjon*. „És mindön próféták minem hazugok lesznek, ha emböri nemzet te miattad elhagyott leszen." „Minem adatik jóért gonosz .... En adék te népednek kerályi koronát, ő kedeg nekem adának fejemben tivisk koronát." „Minemde elfeledheti-e az anya ű kis gyermekét-e." (Nádor-codex. Más helyütt ugyan ebben: nemde pl. „Nemde jól tudod-e hogy en tégödet en szívemnek alatta hordoztalak). Így a régi magyar Passióban: „Mikoron kildélek titeket zsakcsónál kil (zsacskó nélkül) tassolynál kil és sarunálkil, minem valami szükségtek volt?" „Minömde elfeledheti-e az anya ő kis gyermekét." Ugyanitt szintén eléjön ‚nemde'. „Mert ki nagyobb, ki leül-e, vagy ki szolgál? Nemde ki leüle."

MINEMÜ, (mi-nemü) ösz. mn. Miféle nem alá tartozó, mily tulajdonságu, s ennél fogva mely osztályba való. *Minemü bünök ellen szab a törvény halálos büntetést? Minemü gyümölcsök tenyésznek itt leginkább?* V. ö. NEM, fn. és NEMÜ.

MINEMÜSÉG, (mi-nemüség) ösz. fn. A lénynek azon tulajdonsága, melynél fogva bizonyos nemhez tartozik, vagy mely által más nemektől, és nembeliektől különbözik. *Az ujonnan feltalált növények, rovarok minemüségét meghatározni.*

MINET, ezen alakjára különösnek látszó szó eléjön a többi közt Katalin verseslegendájában ‚mióta' értelemben.

„Hogy minet en ez világra lettem,
És minet ő benne éltem,
Bölcsebb leányt még en ennél nem láttam."

A régieknél számtalanszor eléjön ‚mine' v. ‚mene' =mennyi, tehát ‚minet' kétségtelenül am. mennyit, t. i. mennyi idétt vagyis mennyi időtől fogva.

MINGYÁ, **MINGYÁR**, **MINGYÁT**, **MINGYÁRT**, tájdivatosak, *mindjárt* helyett.

MINIOM, fn. tt. *miniom-ot*, harm. szr. —*ja*. Sárgavörös por, mely megtüzesített szürke ólomészből készül. (Minium, calx plumbi rubra. Mennig).

MINISTER, (olvasd: miniszter); latin eredetü fn. tt. *minister-t*, tb. —*ék*. Tulajdonképen am. szolga (‚minus' latin szótól); általán bevett polgári értelemben legmagasb államhivatalnok (államszolga), ki az államkormány vagy ennek egy ága élén áll, kormánynok, vagy némelyek szerént: országlár. A nemzetközi jogban jelent fejedelmi követet is valamely idegen udvarnál. Az 1848-iki III. tcz. szerént a magyar ministeriumot alkotják: *miniszterelnök, belügyi, országos pénzügyi*, *közmunka-*, (földmüvelési, ipar-, és) *kereskedési*, (vallás- és) *közoktatási, igazságügyi*, végre *honvédelmi minister.*

MINISTERI, (minister-i) mn. tt. *ministeri-t*, tb. —*ek*. Ministert illető, arra vonatkozó. *Ministeri tárcza. Ministeri felelősség.*

MINISTERSÉG, (minister-ség) fn. tt. *ministerségét*. Ministeri hivatal, méltóság.

MINISTERTANÁCS, (minister-tanács) ösz. fn. A ministerek gyülése, melyben országos kormányi teendőkről együtt értekeznek.

MINK, az első személynévmás többese. Másképen: *mi*. L. ezt.

MINMAGUNK, (min-magunk) ösz. névmás, tt. *minmagunk-at*. Élünk vele, midőn azt akarjuk mondani, hogy nem más, vagy mások, hanem egyedül mi. *Minmagunk vagyunk okai szerencsétlenségünknek* sokszor. Másképen: *minnenmagunk*. V. ö. MAGAM.

MINNYÁ, **MINNYÁT**, a székelyeknél tájdivatosak, *mindjárt* helyett.

MINNYOG, (minny-og) önh. m. *minnyog-tam*, —*tál*, —*ott*. L. MIOG. Rokon vele *vinnyog* is.

MINŐ, (mi-nemü) mn. tt. *minö-t*, tb. —*k*. Tulajdonságot, ismértetési jeleket tudakozó, vagy kimutató, s egy értelmü vele a *milyen*. Határozatlanul megfelel neki az *olyan* v. *ilyen*, pl. *minő posztót vettél?* Fel. *Olyant, mint taval. Minö* (milyen) *a gazda, olyan a szolgája.* Gyöke *mi*, a *nő* pedig öszve van húzva a *nemő* v. *nemü* szóból, s eredetileg: *mi-nemö*, vagy *minemü*, mely rokon értelemben szintén divatos. V. ö. MILY.

MINŐLEGÉS, (mi-nemü-leg-és, minő-leg-és) mn. tt. *minőlegés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Minőséget illető, minőségre vonatkozó. (Qualitativus).

MINŐSÉG, (minő-ség) fn. tt. *minőség-et*, harm. szr. —*e*. Mineműsége, tulajdonsága valaminek, azon jegyek öszvesége, melyek valamit meghatároznak, s bizonyos nem alá soroznak.

MINŐSÉGI, (minő-ség-i) mn. tt. *minőségi-t*. Minőségre vonatkozó, ahhoz tartozó, azt illető. *Minőségi jegyek.*

MINŐSÍT, MINŐSIT, (minő-s-ít) áth. m. *minősített*, htn. —*ni* v. —*eni*. Valaminek minőségét igazolja vagy meghatározza.

MINŐSÍTÉS, MINŐSITÉS, (minő-s-ít-és) fn. tt. *minősítés-t*, tb. —*ek*. Cselekvés midőn minősítünk. (Qualificatio).

MINŐSÍTVÉNY, (minő-s-ít-vény) fn. tt. *minősítvény-t*, tb. —*ek*. Minősítési bizonyságlevél.

MINT, (mi-én-t v. mi-en-t) kérdő ih. és ksz. A hasonlat alapfogalma rejlik benne, s am. hogyan, mikép, mi módon, máskép : *miként*. Megfelel neki az *úgy*, v. *azonként*, v. *azon szerént* stb. mely néha csak hallgatólag értetik. *Úgy szeretem, mint a lelkemet. Utálom öt, mint ördögöt. Oly sebesen jö, mint szélvész. Úgy tégy, mint én. Így imádkozzál, mint testvéred. Szeressed felebarátodat, mint tennen magadat. Mint van kendtek, mint szolgál kendtek egéssége?* (Népies köszöntés). Mint kötszó öszvetétethetik *a* mutató szócskával is : *amint*, mely a régieknél is igen gyakran öszveíratott. „Amint the kegy(elmed)nél is nyilván vagyon." (Levél 1557-ből Szalay Á. 400 m. l.). „Úgy legyen ameent kd parancsolta." (Lev. 1560-ból. Ugyanott). *Amint megjövendöltem volt, úgy történt. Amint vetsz, úgy aratsz.* Általán élünk vele, midőn különféle tárgyakat egybe hasonlítunk. A hasonlítás alapfogalma van ezen öszvetételekben is : *mintegy*, mely esetben am. körülbelül, nem bizonyosan, hanem közelítőleg hasonlóan ; *minthogy*, melylyel élünk midőn az ok és okozat közötti hasonlóságból valamit következtetünk, vagy az okot és okozatot mint hasonlókat öszvekötjük ; *mintha*, föltételes hasonlóságra mutat. Jobbára fölcserélhető a *ként* határzóval is, pl. *ördögként utálom. Fiamként szeretem*, ezek helyett : mint ördögöt, mint fiamat. A régieknél találjuk ‚mintha' helyett is : „Es úgy járjon mint tulajdon úristennek színe előtt volna." (Carthausi névtelen). A régiek néha öszvetévesztették vagy legalább öszvetévesztve írták ‚mind' szóval. „És kezdé az jámbor vén atyát nagy szeretettel szorgalmaztatni, hogy mint (=mind) hamarabb öneki megjelentené." (Katalin prózai második Legendája. Toldy F. kiadása 265. l.). Így a Carthausi névtelenben is : „Hogy mint hamarabb kifutnának az országból" (85. l.).

Ezeknél fogva gyöke a tárgyat jelentő *mi*, melyből *míg* is származik. A *mi* gyökből *ent* v. *ént* képzővel lett *mi-ent* v. *mi-ént* határzó, s minthogy a gyökök végén levő *i* után a ragok és képzők előhangzója rendesen elmarad, (mint : lakzi, lakzin, lakzit, lakzik, lakzis), tehát lett *mint ;* a régieknél pedig két önhangzó egybeolvadásával igen gyakran : *ménT* (mint ma is ‚szerént' és ‚szerint'), sőt *meent* is. „Szolgálathomat ajánlom k(egyelmed)nek meent jó uramnak." (Levél 1558-ból). „Mai napon is itt voltak az therekek, voltak *meent* (mintegy) hatvan lóval." Lev. 1557-ből. Szalay Á. 400 m. l.). Az *ent* v. *ént* pedig am. *ezent* mely a székelyeknél ma is teljes egészében él ‚ezennel' és ‚ezen szerént' jelentéssel (Kriza J. gyüjt.). A latin nyelvben megfelelnek neki : *sicut*, *veluti*, a németben *wie* és *eben*, mint alaphangra és értelemre részént azonosak, részént rokonok.

MINTA, fn. tt. *mintát*. Kicsiny. *mintácska*. Általán bizonyos forma, vagy alak, mely szerént valami készül, vagy mely kicsinben eléállít valamit. Simay Kristófnál ‚kapta' szóval hasonlítva am. forma, proplasma. Eléjön Szabó Dávidnál is, kinél am. „ábrázó formája valaminek, (pl.) szép mintába öntött." *Varrónők, és takácsok mintája*, melynek formája után varrnak, hímeznek, szőnek. *Szobrászok mintája*, pl. fából, agyagból, gipszből. *Épület mintája*. Törzse ezen szónak vagy a hasonlatot jelentő *mint*, *a* képzővel megtoldva, vagy pedig *mut*, melyből *mutat* is származik, s melynek gyöke *mu* itt is *n* toldalékot veszen föl, mint *munka*, régiesen *muka* szóban ; s e szerént minta= munta am. mutató. Így ‚módon' szó is (melynek törzse : *mód* egyezik *mut* gyökkel) némely régieknél, pl. Szalay Á. gyüjteményében 272. lapon : *mondon*. Finnül : *muotti* am. minta, és *muoto* am. mód. Már Sajnovicsnál és Molnár A.-nál is elfordúl élvén vele Faludi s Vajda is.

MINTAASZTAL, (minta-asztal) ösz. fn. Asztal, melyen mintát készítenek, vagy melyre a mintát állítják, vagy amely mintául szolgál. V. ö. MINTA.

MINTABÉLYEG , (minta-bélyeg) ösz. fn. Könyvkötők bélyege, melylyel különféle formákat, czifrázatokat, aranyozatokat stb. nyomnak a könyvek tábláira.

MINTADESZKA, (minta-deszka) ösz. fn. Álgyúöntők deszkája, melynek egyik oldala vas lemezzel van behúzva.

MINTAFA, (minta-fa) ösz. fn. Fa, melyből bizonyos mintát készítenek ; vagy pedig már mintának öszveállitott fadarabok. V. ö. MINTAIDOM.

MINTAFARAGÓ, (minta-faragó) ösz. fn. L. MINTAKÉSZÍTŐ alatt.

MINTAFEJ, (minta-fej) ösz. fn. 1) A fodrászoknál fából metszett fej, melyre a vendéghajat ráfeszítik. 2) A szobrászeknál, festészeknél mintául szolgáló fej.

MINTAFÉSZÉK, (minta-fészék) ösz. fn. Kőalap, melyre az érczhutai magas kemenczéket rakják.

MINTAFILLÉR, (minta-fillér) ösz. fn. Sulymérték a pénzverő házakban, mely szerént a pénzek mértékét meghatározzák és rendezik.

MINTAFONT, (minta-font) ösz. fn. A helybeli hatóság által rendelt fontmérleg, melyhez a többi magánmérlegeket alkalmazni kell.

MINTAFÖLD, (minta-föld) ösz. fn. Föld, illetőleg agyagföld, melyből mintákat készítenek.

MINTAFÖVENY, (minta-föveny) ösz. fn. Az érczmiveseknél finom föveny, melyet szurokkorommal vegyítenek, hogy mintákat készíthessenek belőle.

MINTAGAZDASÁG, (minta-gazdaság) ösz. fn. Mezei gazdaság szabályainak gyakorlati alkalmazása végett kicsinyben rendezett gazdaság.

MINTAGOLYÓ (minta-golyó) ösz. fn. A golyó öntődékben azon forma, mely után a golyókat öntik.

MINTAGÖMB, (minta-gömb) ösz. fn. Vasból való gömb az érczmiveseknél, melylyel a mintafövenyet a mintapalaczkba erősen benyomkodják.

MINTAGYÚRÓ, (minta-gyúró) ösz. fn. Érczmívesek asztala, mely hosszu szekrényhez hasonlít, s melyen a mintafövenyet addig gyúrják, míg kellőleg meg nem szilárdúl.

MINTAGYÜJTEMÉNY, (minta-gyüjtemény) ösz. fn. Különféle mintákból álló gyüjtemény.

MINTAIDOM, (minta-idom) ösz. fn. Vékony lécz- s deszkákból készült alak, mely valamely farész hajlását s alakját ábrázolja, olykor egész hajóét vagy annak egyes részét. Asztalosok ‚chablon'-nak nevezik. (Kenessey Albert. Hajózási müszótár). Ha ívalakú, akkor *mintaív*-nek is hívhatjuk.

MINTAÍV, (minta-ív) ösz. fn. Az épitészetben stb. fából vagy más anyagból készített ív, hogy az épitendő, alakítandó ívek ahhoz alkalmaztassanak.

MINTAKÉP, (minta-kép) ösz. fn. Mintául szolgáló kép. Átv. ért. valamely jelességre nézve példányul szolgáló személy. *A dicsőült az erények mintaképe volt.*

MINTAKÉS, (minta-kés) ösz. fn. Késforma eszköz, melylyel némi lágyabb testekből, pl. viaszból, mintaföldből, mintákat faragnak.

MINTAKÉSZITÉS, (minta-készités) ösz. fn. Minták alakítása különféle anyagból, pl. viaszból, agyagból, fából stb.

MINTAKÉSZITŐ, (minta-készitő) ösz. fn. Kézmíves, ki különféle anyagból mintákat alakít, mintász; különösen aki kőből vagy fából készíti: *mintafaragó.*

MINTAKORONG, (minta-korong) ösz. fn. A göröncséreknél, a korongnak felső tányéra, mely az edényeknek sajátnemü alakot ad.

MINTAKOVACS, (minta-kovács) ösz. fn. Kiégetett, és hugyagsóval, borkővel, gáliczczal vegyített kovacs, melyet az érczmivesek mintaföveny helyett használni szoktak.

MINTAKÖBÖL, (minta-köböl) ösz. fn. Köbölnemü mérték, melynek nagyságát az illető helybeli hatóság határozta meg, s melyhez a magánköblöket szabják.

MINTAMESTER, (minta-mester) ösz. fn. Az érczhutákban azon személy, ki az öntött müvekhez való mintákat készíti.

MINTAMETSZŐ, (minta-metsző) ösz. fn. Ki fába, kőbe, érczbe mintákat vés, vagy kimetszi a fát, követ, gipszet, hogy minta legyen belőle.

MINTAORSÓ, (minta-orsó) ösz. fn. Az álgyuöntőknél, fenyüdarab, mely az öntendő álgyunál valamivel hosszabb, s melyből ágyumintát csinálnak.

MINTAPAD, (minta-pad) ösz. fn. Az ágyuöntödékben forgó pad, melyen az ágyumintákat készítik.

MINTAPALACZK, (minta-palaczk) ösz. fn. Az érczöntőknél csövek, melyekbe a felolvadt érczet folyatják.

MINTARŐF, (minta-rőf) ösz. fn. Pontosan kiszabott, s az illető hatóságnál őrzött rőfmérték, mely a magánrőföknek mintául és hitelesítésül szolgál.

MINTASAJTÓ, (minta-sajtó) ösz. fn. Az aranyverőknél, vasból való sajtó, melylyel a lemezkönyvet lesajtólják, s egyenesre lapítják, midőn a külső légtől megnedvesedett.

MINTÁSZ, (minta-ász) fn. tt. *mintász-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Kinek tüzetes mestersége és foglalatossága mintákat készíteni, mintacsináló.

MINTASZER, (minta-szer) ösz. fn. Mindenféle szerek, eszközök, készületek, anyagok, melyekkel, illetőleg melyekből mintákat készíteni szoktak; vagy pedig már valamely elkészített minta, mely több részt foglal magában, mintázat.

MINTATOK, (minta-tok) ösz. fn. Az aranyveröknél tok, melybe a lemezkönyvet teszik, hogy sajtóláskor a lemezek szét ne csúszszanak.

MINTÁZ, (mi-en-t-a-az) áth. m. *mintás-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*s*. Valamit bizonyos hasonlatban eléállít, kialakít, mintát készít.

MINTÁZÁS, (mi-ent-a-az-ás) fn. tt. *mintázás-t*, tb. —*ok*, harm. sz. —*a*. Cselekvés, midőn valaki mintát készít.

MINTÁZAT, (mi-ent-a-az-at) fn. tt. *mintázat-ot*, harm. szr. —*a*. Mintaszerkezet; összes minták.

MINTAZSINEG, (minta-zsineg) ösz. fn. Kalaposok zsinege, melylyel a munkában levő kalapot a mintához szorítják, és alkalmazzák.

MINTEGY, (mint-egy) ösz. ih. Élünk vele midőn azt akarjuk jelenteni, hogy valami közelítőleg, körülbelül hasonló egy másik határozott mennyiséghez. *Mintegy százan voltunk. Mintegy kilencz órakor történt a dolog.* Fölcserélhető a *körül*, vagy *körülbelül* határzókkal, pl. *kilencz óra körül. Körülbelül százan voltunk.* A régieknél sokszor *mint el*, és *monnal.* Jászay Pál idézi 1641 és 1642-iki bizonyságlevelekből: „Mint el harmincz számu török gyalog." „Az eghri törökök mint el tizenhat lovasok." „És abban tartották meg az várost mint ell négy esztendeig." De eléjön ‚mintegy' is: „Házrul házra járnak mintegy koldusok." (Levél 1557-ből Szalay Á. 400 m. l.). L. MONNAL. Különbözik tőle az elválasztott *mint egy* melyben az *egy* a következő alanyhoz tartozik, s am. *valamely*, pl. *oly tisztelettel és hódolattal fogadták, mint egy császárt.*

MINTHA, (mint-ha) ösz. ih. és ksz. Minthogy alapértelme hasonlítás, a visszonymondatban *úgy*, v. *oly* hasonlítók felelnek meg neki vagy nyilván, vagy titkon. *Nagyra tartja magát, mintha övé volna a diófáig.* (Km.). *Úgy nés, mintha apját anyját megöltem volna.* (Km.). *Oly sietve megy, mintha ki akarna futni a világból.* A régiek e helyett jobbára ‚olymint' vagy ‚úgymint' szókat használtak, s néha az egyszerü ‚mint'-et is. L. ezeket. Indulatszóul is használtatik, *bisony* hozzátétellel, s ekkor némi gúnyt, megvetést, roszalást, ócsárlást, boszuságot jelent. *Mintha bisony csak ő volna valami!*

MINTHOGY, (mint-hogy) ösz. ksz. Okot okozattal, előzményt következménynyel köt ösze, mely esetben az öszvekötött eszmék között bizonyos hasonlat állítása vagy tagadása rejlik, miért nem csak a *mint*, hanem a *hogy* is hasonlatot, módot jelent. A szabályos körbeszédben a megfelelő ellenmondatot *tehát*, v. *azért*, v. *annálfogva* okhatározók vezérlik, pl. *minthogy a felhozott vádak ellen igazoltad magadat, tehát a törvényszék ártatlannak nyilvánítva szabadon bocsát.* Egyébiránt az okozatot, v. következményt kifejező mondat állhat elül is, határzó nélkül, pl. *a felsőség különösen ajánlotta őt, minthogy mindig példásan viselte magát.* Néha ellenmondó jelentéssel bír, s am. *mintsem*, s a viszonymondatban *inkább* felel meg neki, pl. *inkább meghalok, mint hogy vétkezzem;* de itt, mint látjuk, inkább elválasztva irandó : *mint hogy.*

MINTLÉT, (mint-lét) ösz. fn. Valamely személy helyzetének, körülményeinek, különösen egészségének jelen állapota. *Valakinek mintlétéről kérdezősködni.* Máskép : *hogyanlét.* E szónak jelentése megegyezik ezen szokott kérdés értelmével : *Mint vagy, mint szolgál egészséged?* (másképen : hogyan vagy, hogyan szolgál egészséged?).

MINTSÉG, (mint-ség) fn. tt. *mintségét.* L. MIKÉPENISÉG.

MINTSEM, (mint-sem) ösz. ksz. Két ellentétes mondatot köt ösze, s megfelel neki *inkább*, vagy akármely másodfoku határzó, pl. *inkább szegény maradok, mintsem becstelen úton gazdagodjam. Hamarabb megjöttetek, mintsem gondoltuk.* „Elég az, hogy azzal az úri asszonynyal inkább eltöltheti ked az időt, mintsem a görög kéráczákkal" (Mikes Kelemen Törökországi levelei. ‚Kéráczа' talán a görög *χήρα* után, mely am. özvegy). A székelyeknél : *mintsebb* az *m* b-vé (bb-vé) változván, néha : *mintsább.*

MINTSEMHOGY, (mint-sem-hogy); l. MINTSEM.

MINTSZINTE, (mint-szinte) ksz. L. MINT.

MINTŰL, régies e helyett : *mentől;* l. ezt.

MINYA, tt. *Minyát* a székelyeknél am. MIHÁLY.

MINYÁD, falu Arad m.; helyr. *Minyád-ra, —on, —ról.*

MINYÓCZ, falu Zemplén m.; helyr. *Minyócz-ra, — on, —ról.*

MIOG, (mi-og) gyak. önh. m. *miog-tam, —tál, —ott.* Macskáról mondják, midőn vékony *mi-mi* hangon kesereg, nyávog, vagy valamit kér. *A kis cziczák miognak, tej kell nekik.*

MIOGÁS, (mi-og-ás) fn. tt. *miogás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Macskák panaszos, kérő hangu siránkozása. V. ö. MIOG.

MIOGAT, (mi-og-at) gyak. önh. m. *miogat-tam, —tál, —ott.* L. MIOG.

MIOKÉRT, (mi-okért, külön is írhatjuk : mi okért) ösz. ih. Élünk vele, midőn valaminek okát kérdezzük, s am. miért? Szabatosan véve az okozatra vonatkozik, s a czélt tudakozza, melyért valami történt, pl. *mi okért fáradozál?* Fel. *Hogy pénzt szereszek.* Ellenben, *mi okból?* szabatosan am. mily kútfőből ered valami, pl. *mi okból dühödöl ason ember ellen?* Fel. *Boszuvágyból.*

MIÓLTA, l. MIÓTA.

MION, fn. tt. *mion-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—ja*, A lopvanószők rendéből való mohnem (mnium, görög szó), melynek több fajai vannak : *forrási, kakuk-, fürészes, sarjas, habos mion* stb.

MIÓRA, l. MILLÓRA.

MIÓTA, (mi-óta) ösz. ih. és. ksz. 1) Mint határzó am. mennyi időtől fogva, mily régtől kezdve. *Mióta laktok Pesten? Mióta nem láttad hazádat?* 2) Mint kötszó ugyanazon jelentésü, s a viszonymondatban nyilván vagy titkon *azóta* felel meg neki, pl. *mióta eszemet tudom, azóta ily dolog nem történt velem. Mióta bort nem iszom, nincs semmi bajom.* Tájdivatosan pl. Komáromban : *miőte, möte.* V. ö. ÓTA, ÓLTA.

MIÓTAI, (mi-ótai) ösz. mn. Lőrincz Károly szerént a kapnikbányai tájszólásban am. mióta való.

MIR, elvont gyöke *mirigy, mireny* szóknak. Lásd ezeket.

MIRE, (mi-re) ih. 1) Okra, czélra, végre vonatkozik, pl. *nem tudom, mire véljem a dolgot,* azaz nem tudom, mi az oka, czélja. *Hát ez mire való? Mire névе én azt mondom, hogy . . . . Mire nézed a napot? Mire vársz?* 2) Vonatkozik időre, pl. *mire azt gondolom, hogy ott vagy, már akkorra itt légy. Mire oda ért az orvos, a beteg már halva feküt.* 3) Mikorra, mikorára. *A mire te ott leszel (lesszesz), addig én elvégzem* (Lőrincz K.). 4) A régieknél kérdőleg igen sokszor am. miért? „Mire jötök én velem"? „Mire nem tartod királnak parancsolatit"? „És megtanólná ötöllö mire tenné ezt." (Bécsi codex). „Mire nem hittetek"? „Mire nem adtad en pénzemet az asztalra"? „Kevés hitü, mire kételkedel"? (Tatrosi v. Müncheni codex). „Mire néköm nem szólasz." (Nádor-codex). „Mire nem ereszted angyaloknak seregit, hogy ő urokat segéllenéjek." (Régi magyar Passio).

MIREHOGY, (mire-hogy) ösz. ksz. Szabó Dávidnál am. mivelhogy.

MIRENY, (mir-eny) fn. tt. *mireny-t*, tb. *—ek.* Egyszerü, aczélszürke szinü vegyelem, a nemtelen, nehéz fémek közől. ‚Mireny' nevét a ‚méreg' (tájdivatosan : ‚míreg') szótól vette (honnan ‚mirigy' is származik), minthogy mind elemi állapotában, mind vegyületeiben rendkivül erős, *maró*, romboló hatásu az állati szervezetre. Vegytani görög-latin neve : arsenium, v. arsenicum, *ἄρσην* v. *ἀρρήν* görög szótól, mely am. férfias; erős; innen eleinte a magyarban *férjany*-nak nevezték; a köznép pedig *egérkő*-nek hívja az egereket pusztító tulajdonságától.

MIRENYÉS, (mir-eny-és) mn. tt. *mirenyés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Mirenyt tartalmazó, mirenynyel vegyített. *Mirenyes érczek.*

MIRGYILUSOS, a székelyeknél divatos szó, e helyett: mérges, mintegy *mérgelődős*.

MIRHA, fn. tt. *mirhát*. Világos, vagy sötétvörös, átlátszó mézgafaj, íze keserű és csípős, de szaga kellemes, mely egy bizonyos fából forr ki Arábiában. Hellenül: *μύῤῥα*, v. *σμύρνα*; latinul: *myrrha*; héberül: *mór* (מור v. מר), arabul: *murr*, amabban a törzs: *marar*, ebben: *marra*, melyeknek kettős jelentése van, ú. m. 1) folyt, 2) keserű volt; s mindkét jelentés reá illik. Figyelmet érdemel a magyar fn. *ír*, és ha a folyékonyságot tekintjük, a magyar *ér*, sőt *ár* főnevek is.

MIRHALIBATOPP, (mirha-liba-topp) ösz. fn. Növényfaj a libatoppok neméből, levelei láncsásak, fogasak, fürtjei levelesek, ágatlanok (Chenopodium ambrosioides). Köznépiesen: *mirhafű*.

MIRHAOLAJ, (mirha-olaj) ösz. fn. Mirhából kivont olaj. V. ö. **MIRHA**.

MIRHASZAG, (mirha-szag) ösz. fn. Növénynem az öthímesek seregéből és egyanyások rendéből, ernyője gallératlan, ernyőkéje letüremlett hártya-galléru, virágai sugárzók, gyümölcse hosszu láncsás árforma. (Myrrhis).

MIRHÓGÁT, puszta Heves m.; helyr. *—gát-ra, —on, —ról*.

MIRÍGY, MIRIGY, (mir-így, talán: mir-rügy azaz mar-rügy) fn. tt. *mirígy-et*, harm. szr. *—e*, v. *—je*. 1) Lágy, ingó, taplószerü részek az állati testekben, melyek bizonyos nedveket választanak el. (Glandulae). Némi hasonlatnál fogva népnyelven: *ökrös hús*. Különböző helyzetök, és rendeltetésöknél fogva különféle neveik vannak, mint *fülmirigy, nyelvmirigy, nyálmirigy; összetorlott mirigyek*, melyek kis kásaszerü és sejtszövetek által egymáshoz kapcsolt részekből állanak (glandulae conglomeratae). 2) Népies nyelven a bőr alól kibuvó mérges csomós daganat. *Megsökte a mirigy. Bujakóros mirígy*. Különösen a ragadós keleti gugamirigy, honnan *mirigyes döghalál*. 3) Átv. ért. erkölcsöket megvesztegető bünök, gonosz példák.

Mennyiben a mirigy veszélyes kifakadást jelent, hasonló hozzá a *méreg*, s gyökük *mir* vagy *mér* mély hangon azonos *mar* gyökkel; alakjánál fogva pedig, mint csomószerü gömbölyü test rokon a *rügy, rigya* szókhoz. Általán részént mozgékony, részént folyó tulajdonságára nézve a mozgót és folyót jelentő *ir* gyökkel is értelmi és eredeti visszonyban áll. Alakjára olyan, mint *írigy, szelíg* (szelíd), v. *szilígy*.

MIRÍGYBÉKA, (mirígy-béka) ösz. fn. Varangyos undok béka. Átv. ért. minden kicsiségért veszekedő, irígykedő.

MIRÍGYDAG, (mirígy-dag) ösz. fn. Dag a mirígy nevü ikráshusban, különösen a torok mirígyben.

MIRÍGYDAGANAT, (mirígy-daganat) l. MIRÍGYDAG.

MIRÍGYDUGULÁS, (mirígy-dugulás) ösz. fn. A mirígyek megkeményedése. V. ö. **MIRÍGY**.

MIRIGYÉS, (mir-így-és) mn. tt. *mirigyés-t*, v. *—et*, tb. *—ek*. 1) Mirígy nevü ikráshussal ellátott. *A testnek mirígyes részei*. 2) Mérges kifakadásokkal, keményedésekkel meglepett. *Mirígyes guganyak*. 3) Dögleletes, ragályos. *Mirígyes nyavalya*. V. ö. **MIRÍGY**.

MIRIGYÉSÉDIK (mir-így-és-éd-ik) k. m. *mirígyéséd-tem, —tél, —ett*. Mérges kifakadások támadnak rajta; dögleletessé, ragályossá leszen.

MIRIGYÉSÍT, (mir-igy-és-ít) áth. m. *mirigyésít-ett*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—eni*. Mirígyessé, mérges daganatuvá, ragályossá, dögleletessé tesz.

MIRÍGYFŰ, (mirigy-fü) ösz. fn. Páriz Pápai szerént: *tussilago petasites*, vagyis a szattyuk neme alá tartozó növényfaj, máskép a köznép nyelvén: *kalapfü, nagy édes lapu*, növénytani néven: *kalapos szattyú*.

MIRIGYHALÁL, (*mirígy*-halál) ösz. fn. Széles ért. dögleletes, ragályos nyavalya által okozott halál. Szoros ért. keleti döghalál, máskép: *gugahalál*.

MIRÍGYKELEVÉNY, (mirígy-kelevény) ösz. fn. Kelevény, vagy mérges daganat a mirígy nevü testrészekben, pl. torokmirígyben.

MIRIGYKÓR, (mirigy-kór) ösz. fn. Kór a mirígy nevü ikráshusokban, továbbá mérges kifakadásu daganatok.

MIRÍGYTÁLYOG, (mirígy-tályog) ösz. fn. l. MIRÍGYKELEVÉNY.

MIRÍGYTAN, (mirígy-tan) ösz. fn. A bonctannak egyik része, mely különösen a mirigyeket tárgyalja.

MIRISZLÓ, (1), férfi kn. A lengyelszláv eredetü *Miriszlav*-ból módosult.

MIRISZLÓ, (2), erdélyi falu A. Fehér m.; helyr. *Miriszló-ra, —n, —ról*.

MIRKOVÁCZ, falu Krassó m.; helyr. *Mirkovácz-ra, —on, —ról*.

MIRKVÁSÁR, erdélyi falu Kőhalom székben; helyr. *—vásár-ra, —on, —ról*.

MIROLYA, falu és puszta Sáros m.; helyr. *Mirolyá-ra, —n, —ról*.

MIROSSÓ, ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Sáros m.; helyr. *Mirossó-ra, —n, —ról*.

MIRTUS, fn. tt. *mirtus-t*, tb. *—ok*. Fa, vagy cserje, a húszhímesek seregéből és egyanyások rendéből. (Görög eredetü szó). A *galléros mirtus* (myrtus communis) virágai magánosak, levelei tojáskerekek, a kocsányoknál hoszszabbak. Mint melléknév jelent mirtusból, vagy mirtusról valót, pl. *mirtus koszorú*.

MIRTUSFA, (mirtus-fa) ösz. fn. l. MIRTUS.

MIRTUSKOSZORÚ, ösz. fn. l. MIRTUS alatt.

MISA, férfi kn. tt. *Misát*. A *Mihály* névnek egyik módosulata. Kicsinyezve: *Misi, Miska*.

MISE, fn. tt. *misét*, tb. *misék*. A római katholika egyházban az isteni szolgálatnak azon neme, midőn a fölszentelt pap a szent oltárnál Krisztus urunk halálának emlékezetére bor és kenyér szine alatt áldozik, mi az anyaszentegyház által rendelt

szertartások szerént, és imák között történik. *A pap misét mond, vagy szolgál. A hívek misét hallgatnak. Nagy mise, öreg mise, énekes mise. Orgonás, szenes mise,* melyet a pap orgona vagy zeneszó kiséretében végez. *Gyász-* v. *fekete mise* (requiem). *Aranymise,* melyet a pap fölszenteltetésének ötvened éve után innepélyes szertartással mond. *Kis mise,* néhutt : *susogó mise,* v. *lassu mise,* melyet a pap magában mond el. *Hajnali mise,* v. *aranyos mise,* adventi hetekben, nap költe előtt. *Éjféli mise,* karácson éjjel. Népies elnevezések : *füstös mise,* füstölővel tartott nagy mise ; *farhámos mise,* midőn az áldozó pap segédei úgynevezett dalmatikákban szolgálnak ; *csákós mise,* püspöksüveg alatt.

E szó a latin *missa* után alakúlt, mely eléjön ezen mondatban: „ite, missa est," valamint innen származott a német *Messe,* szláv *mesa* v. *omesa* stb. is.

MISEÁLDOZAT, (mise-áldozat) ösz. fn. Krisztus urunk által rendelt új törvény szerénti áldozat, mely *véretlen* v. *vérnélküli áldozat*-nak is mondatik, különböztetésül az ó szövetségi *véres áldozatoktól.*

MISEBOR, (mise-bor) ösz. fn. Bor, mint a szent miseáldozat egyik anyagja.

MISEFA, falu Szala m.; helyr. *Misefá-ra,* —*n,* —*ról.*

MISÉG, (mi-ség) fn. tt. *miség-et,* harm. sz. —*e.* Azon alkatrészek öszvege, melyek valaminek milétét, vagy mivoltát teszik, vagyis meghatározzák, hogy *mi?* pl. az ember miségét a test és lélek teszik. Különbözik tőle a *milyenség* v. *minőség,* melyek a tulajdonságokat különböztetik meg, pl midőn a gyáros arról tudósítja a kalmárt, hogy vásznat és posztót küld neki, akkor az árunak miségéről értesíti egyedül ; midőn pedig tulajdonságait számlálja el, a milyenségre is figyelmezteti.

MISEGRÁD, a régieknél pl. a Carthausi névtelenben am. Visegrád.

MISEING, (mise-ing) ősz. fn. Hosszu fehér ing, melyet a misemondó pap magára vesz. (Alba).

MISEKÖNYV, (mise-könyv) ösz. fn. Könyv, mely magában foglalja azon imákat, és bibliai szövegeket, melyeket a misét szolgáló pap elolvas, vagy énekel. (Missale).

MISÉL, (mise-el) önh. m. *misélt.* Szokottabban l. MISÉZ.

MISEMONDÁS, (mise-mondás) ösz. fn. A miseáldozathoz tartozó imák és szertartási szövegek elmondása.

MISEMONDÓ, (mise-mondó) ösz. mn. 1) Személy, ki misét mond, v. szolgál. *Misemondó pap.* 2) Alkalmaztatik ruhára is, melyben a pap misét mond. *Misemondó ruha, ing.*

MISÉRD, falu Pozsony megyében, helyr. *Misérd-én,* —*re,* —*ről.*

MISERUHA, (mise-ruha) ösz. fn. Mind azon ruhák, melyeket misemondáskor a pap magára vesz. Máskép : *misemondó ruha.*

MISÉS, (mise-es) mn. tt. *misés-t,* v. —*et,* tb. —*ek.* A miséhez tartozó, misére vonatkozó, pl. miséskönyv. Különösen mondják felszentelt papról, ki misét szolgál. *Misés pap* (presbyter).

MISÉSKÖNYV, (misés-könyv) ösz. fn. Könyv, melyből a pap misét mond.

MISESZOLGA, (mise-szolga) ösz. fn. Férfi személy, ki az oltárnál a misemondó papnak kellő szolgálatot tesz, ú. m. a bevezető zsoltárt felváltva elmondja, csenget, bort vizet tölt stb. (Ministrans).

MISESZOLGÁLAT, (mise szolgálat) ösz. fn. l. MISEMONDÁS.

MISESZOLGÁLTATÁS, (mise-szolgáltatás) ösz. fn. Midőn valaki a papot felszólítja, vagy megkéri, hogy bizonyos szent szándékra misét szolgáljon.

MISÉZ, (mise-ez) önh. m. *misés-tem,* —*tél,* —*ett.* par. —*s.* Misét mond, vagy szolgál.

MISÉZÉS, (mise-ez-és) fn. tt. *misézés-t,* tb. —*ek.* Misemondás, miseszolgálat ; véretlen áldozás a katholika egyház szokása szerént.

MISÉZTET, (mise-ez-tet) mivelt. m. *miséztettem,* —*tél,* —*ett,* par. *misésstess.* Misét szolgáltat, vagyis a papot megkéri, hogy bizonyos jámbor czélra misét mondjon. *Miséztetni a beteg felgyógyulásáért, a halottakért.*

MISI, tt. *Misit.* L. MISKA.

MISKA, férfi kn. tt. *Miskát.* A Mihálynak kicsinyített módosulata. *Bolond Miska.*

MISKÁROL, idegen származásu áth. m. *miskárol-t.* A kandisznó heréjét vagy emse petefészkét kimetszi hogy hízodalmasabb legyen. Magyarosan : herél.

MISKÁROVICZA, falu Bereg m.; helyr. *Miskároviczá-ra,* —*n,* —*ról.*

MISKÁSAN, (miska-as-an) ih. Nyers modorban, hímezés, szóválogatás nélkül. *Magyarmiskásan oda beszélt neki.*

MISKE, faluk Arad, Pest, Vas m.; PINKE—, Vas, PUSZTA—, Veszprém m.; helyr. *Miské-re,* —*n,* —*ről.*

MISKOLCZ, v. MISKÓCZ, mváros Borsod m.; helyr. *Miskolcz-ra,* —*on,* —*ról.* Jerneynél (‚Nyelvkincsek') a XIII századbeli oklevelekben is részint mint nemzetségi név, részint mint helynév *l* nélkül jön elé : *Miscoc, Miscouz, Miscouch, Miscouts.* Talán ‚Mesko' szótól származott.

MISLENY, falu Baranya m.; helyr. *Misleny-be,* —*ben,* —*ből.*

MISLINA, falu Zemplén m.; helyr. *Misliná-ra,* —*n,* —*ról.*

MISLYE, ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Abaúj m.; helyr. *Mislyé-re,* —*n,* —*ről.*

MISSÉN, falu Trencsín m.; helyr. *Missén-be,* —*ben, ből.*

MISZERÉNT, (mi-szerént) ösz. ksz. Mi vagy mely módon, akár kérdőleg, akár állitólag. *Miszerént*

jársz el ezen ügyben? (Az utasítás szerént). *Senki sem tudja, miszerént fognak a dolgok fejlödni.* Itt külön is írják : *mi szerént.* Alkalmas helyen ‚hogy' helyett is használják. „Példás vallásosságához járult még az ő valódi türelme is azon igazság bizonyságául, miszerént erős hitünek kell annak lenni, ki a mások meggyőződését tisztelni, a keresztény szeretettől áthatottnak, aki minden emberben saját testvérét látni, s mélyen vallásosnak, ki a vakbuzgalmat kárhoztatni s a türelmet s a lelkiismereti szabadságot ennek józan értelmében hirdetni akarja." (Lonovics József, érsek. Emlékbeszéd idősb Székhelyi Majláth György felett).

MISZERREL, (mi-szerrel) régies ösz. ksz. Am. Miszerént, miképen, mimódon. „Miszerrel országát hagyja? ötöle tanácsot kére." (Nádor-codex). „Miképpen és miszerrel élth legyön az édös Jézusnak ő édös sziléje az szíz Mária a templomba." (Ugyanott).

MISZIT-MASZAT, (miszit-maszat) iker fn. Az alapszó *maszat*, melynek kicsinyezője : *miszit*. Ily viszonyuak : *filit-falat, lim-lom, dirib-darab* stb. Jelent mindenféle mocskot, szennyet, szemetet. V. ö. MASZAT.

MISZKŐ, l. MÉSZKŐ.

MISZLA, mváros Tolna m.; helyr. *Miszlá-ra, —n, —ról.*

MISZLA-BIKÁD, puszta Tolna m.; helyr. *—Bikád-ra, —on, —ról.*

MISZLÓKA, falu Abaúj m.; helyr. *Miszlóká-ra, —n, —ról.*

MISZT-MOGYORÓS, falu Szatmár m.; helyr. *—Mogyorós-ra, —on, —ról.*

MISZT-TÓTFALU, l. TÓTFALU.

MITEVŐ, MITÉVŐ, (mi-tevő v. -tévő) ösz. mn. Egyedül a *vagyok*, v. *leszek* igével használtatik, pl. *mitevő legyek, nem tudom*, azaz nem tudom, mit tegyek. Ily körüliratos kifejezés az, *a mondó*, pl. *már én csak a mondó vagyok*, vagyis azt mondom.

MITICZ, EGYHÁZAS—, NEMES—, ROZSON—, faluk Trencsín m.; helyr. *Miticz-re, —en, —röl.*

MITILL, fn. tt. *mitill-t*, tb. *—ek*. Violakék tekenőjü kagylónem. (Mytilus musculus).

MITLÓ, puszta Bihar m.; helyr. *Mitló-ra, —n, —ról.*

MITÓ, falu Zólyom m.; helyr. *Mitó-ra, —n, —ról.*

MITOSIN, (Marczalfalu), falu Trencsín m.; helyr. *Mitosin-ba, —ban, —ból.*

MIUTÁN, (mi-után) ksz. Sorozó alapjelentése van, s a két viszonymondat közöl azt vezeti, mely az előbb történt dologra vonatkozik. *Miután mindenét elpazarlotta volt, agyon lötte magát.* Ellentéte : *mielött.* Megnyujtva : *minekutána*, mint emez : *minekelötte.* Használtatik okadó értelemben is, minthogy az ok az okozathoz képest sorozó viszonyban áll, pl. *miután szép szóval semmire sem mehettem veled, (tehát) keményebb eszközökhöz nyúlok.*

MIV, a régieknél gyakran jön elé *mi* (=mink) helyett. „Az miv adósságunkatb." „Miv az ravóval (rovóval = adószedővel) öszve nem vesztünk." (Levél 1548-ból. Szalay Á. 400 m. l.). A régi halotti beszédben is : „Kik azok miv vagymuk." Ugyanitt van ‚tív' = ti.

MÍV, (mí-v) fn. tt. *mív-et;* kicsinyező : *mívecske.* Munka által véghez vitt valami. Általában egy értelemben vétetik a *mű* szóval; azonban újabb időben nagyobb szabatossággal kezdik azon két szót származékaikkal együtt megkülönböztetni, valamint az általános népnyelv is különbségeket tesz némelyekben, pl. *kézmíves, földmíves, aranymíves, ezüst míves, kömíves*, nem igen mondják : *kézmüves, földmüves* stb.; *mit mivelsz?* (mit csinálsz?) nem igen mondják *mit mívelsz*, sőt *míhely* is szokottabb a nép szájában mint ‚műhely'. Egy XVI. századbeli versezetben is. („Mívesek lakodalma." Thali K. gyüjt.) ez áll :

„Mívetek ékes
És igen kedves."

Ellenben : *művész, művészet*, nem : *mivész, mivészet.* Egyébiránt V. ö. MŰ.

MIVEL, (1), (mi-vel) ksz. Okadó értelemmel bír, s a viszonymondatok közöl az előtt áll, mely valamely okozatnak, eredménynek okát, előzményét foglalja magában, pl. *mivel sokat fáradtál, pihenésre és szórakozásra van szükséged.* Gyöke : *mi*, mely az okadó tárgyat jelenti, a társas értelmü *vel* pedig arra mutat, hogy az ok az okozattal párosúl. Megtoldva : *mivelhogy.*

MÍVEL, v. MIVEL, (2), (mív-el) áth. m. *mívelt.* 1) Általában valamit tesz, cselekszik, csinál. *Mit mivelsz?* 2) Anyagi tárgyakkal inkább testileg mint szellemileg foglalkodik. *Földet mivelni. Kertet, szőlőt mivelni.*

MIVELÉS, (mív-el-és) fn. tt. *mivelést*, tb. *—ek.* Anyagi tárgyakkal inkább testileg mint szellemileg foglalkodás. *Földmivelés, kertmivelés, bányamivelés.* Szellemi foglalkodással egybekötve szabatosabban így mondjuk : *kertészet, földészet, bányászat.* Lőrincz K. szerént ‚mivelés' a kapnikbányai szójárásban jelenti magát a mivelés alatt levő helyet is a bányában.

MIVELET, (mív el-et) fn. tt. *miveletét.* Tett, cselekvény, mivelés eredménye. Különbözik némileg : *művelet.*

MIVELETLEN, (mív-el-etlen) mn. tt. *mivelet-len-t*, tb. *—ek.* L. MÜVELETLEN 1).

MIVELHOGY, (mivel-hogy) ösz. ksz. l. MIVEL, kötszó.

MIVELKÉDÉS ; MIVELKÉDET ; MIVELKÉDIK ; l. MÜVELKÉDÉS ; MÜVELKÉDET ; MÜVELKÉDIK.

MIVELMÉNY, (mív-el-mény) fn. tt. *mivelmény-t*, tb. *—ek.* L. MIVELET.

MIVELŐ, (mív-el-ő) mn. és fn. tt. mivelőt. Aki anyagi tárgyakkal inkább testileg mint szellemileg

foglalkodik. *Földmivelők. Földmivelő nép.* Szellemi foglalkodással egybekötve inkább így mondjuk : *földész, kertész.*

MIVELŐNAP, (mivelő-nap); l. MÍVESNAP.

MIVELT l. MŰVELT.

MIVELTET, (mív-el-tet) müv. m. *miveltet-tem, —tél, —ett.* Eszközli hogy valami miveltessék, pl. *földet, kertet, szőlőt miveltetni.* Különbözik : *müveltet.*

MIVELTSÉG, l. MŰVELTSÉG.

MÍVES, v. MIVES, (1), (mív-es) mn. tt. *míves-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Dolgozó, testi dologtevő, munkás, vagy dologra szánt. *Míves* (pl. földmíves) *ember, míves legény ; míves nap* am. dolgozónap.

MÍVES, v. MIVES, (2), (mint föntebb) fn. tt. *míves-t*, tb. *ék.* Bizonyos mívet, munkát inkább testileg mint szellemileg gyakorló személy. *Kézmíves, kőmíves, iparmíves. Mívesek után látni. Szőlőmíves, földmíves.* Egy XVI. századbeli versezetben (Thaly K. gyüjteményében e fölirattal : Mívesek lakodalma) elészámláltatnak e következők : Csertörő vargák, és (egyszerüen :) vargák, szücsök, lakatosok, borbélyok, csiszárok, (kiktől kardot kér a költő), ötvösök, szabók. Egyébiránt v. ö. MŰVÉSZ.

MÍVESNAP, (míves-nap) ösz. fn. Dolgozó nap ; máskép : *hétköznap.*

MÍVESSÉG, (mív-es-ség) fn. tt. *mivesség-et.* Csak összvetétekben használtatik. *Kézmívesség* am. kézi mesterség, *kőmívesség* am. kőmíves mesterség.

MÍVÉSZ ; MÍVÉSZET l. MŰVÉSZ, MŰVÉSZET.

MIVOLT, (mi-volt) ösz. fn. Csak személyragosan használtatik, *mivoltom, mivoltod, mivolta*, v. *mivoltja* stb. Nyelvtanilag annyi volna, mint valaminek elmult állapota, mert a jelen állapot, úgy amint van, tulajdonkép : *milét.* Egyébiránt szélesb és szokott értelemben jelenti azon tulajdonságok összegét, melyek valaminek miségét, és egész állapotát jelennel is teszik. *Bizonyos esemény mivoltáról körülményesen tudósítani valakit. A katonai élet mivoltát csak az tudhatja igazán, ki próbálta.* „Atya úr Istennek egyetlenc, és ő mivoltának ábrája." (Kinizsiné 14. Imája).

„Ne nézzed Ur Isten nékünk mivoltunkat :
Hanem Szent Fiadat kikért bocsátottad."

(Thaly K. nézete szerént a XVI. v. XVII. századból).

MIZDÓ, NAGY—, SÁRFI—, faluk Vas m.; helyr. *Mizdó-ra, —n, —ról.*

MIZGER, mn. tt. *mizger-t*, tb. *—ek.* Dunán túli tájszó, s am. görhes, sovány, a maga nemében hitvány. Rokon hozzá a tiszavidéki és palócz *nyuzga. Mizger gyerek, ember.* Balaton vidékén, *mizger tojás*, kicsi tojás, melyet legelőször a jércze s vége felé a vén tyúk is tojik. Úgy látszik, mintha törzse egy volna a kicsit jelentő *piczi* szóval, melyből különösen *piczirka* v. *piczurka* szó is származik, úgy hogy ez a *p* ajakhangnak *m*-vé, *cz*-nek *z*-vé változtával, s az *r* és *k* vagy *g* áttételével a *miczger* szóval hangtanilag egészben is egyezik. Talán innen származtatható a ‚mezgerel' szó is, midőn t. i. valaki a szőlőszedéskor elmaradozott apró, hitvány fürtöket bengészi.

MIZURA, fn. tt. *mizurát.* Az öthímesek seregéből és sokanyások rendéből való növény. Csészéje ötlevelü ; leveleinek töve a vaczoknál alábbnyúlik, lehulló, sarkantyús ; pilisc vagy inkább szirma öt, vagy több apró láncsás, a hímszálaktól alig különböző ; vaczka hosszú egérfark forma s azon sok magva. A hímek száma nagyon változó. (Myosurus, görög szó am. egérfarku).

MIZSE, puszta a Jászságban, helyr. *Mizsé-re, —n, —ről.*

MIZSE-PÓTKÉR, puszta a Jászságban, helyr. *—Pótkér-re, —én, —ről.*

MIZSÓT, fn. tt. *mizsót-ot*, harm. szr. *—ja.* Növénynem az öthimesek seregéből és egyanyások rendéből ; csészéje öt fogu, bokrétája gyertyatartóforma, öt metszésü, torka bezáródott, magva négy. (Myosotis, görög szó am. egérfül).

MOCS, (1), hangutánzó elvont gyök, melyből *mocsár, mocsk, mocskol, mocsolya*, és származékaik erednek. Alapfogalom e szókban, a romlott, pangó, tisztátalan nedvesség. Legközelebb áll a *pocs* szóhoz, melyből *pocsék, pocskol, pocsola* v. *pocsolya* ered, (hová tartozik a német *patschen* is, melynek egyik értelme a német szótárakban : im Kothe waten, a sárban gázolni, habuczkolni, s mely Adelung stb. szerént általában am. den Laut Patsch von sich geben), továbbá a *pos*, ugymint a *posvány, posvad* szók gyökéhez. Mennyiben a *mocs* tisztátalan nedvet jelent, hangváltozattal rokon hozzá a *massat, massatol* gyöke *masz*, melylyel ismét rokonsági viszonyban van a német *nasz*, latin *madeo, mador, madidus*, s ezekkel a vékonyhangu magyar *med* (ned), csakhogy mind ezek szélesb értelmü híg testet jelentenek. Mint tisztátalan undok nedvességre vonatkozik a latin *mucus, mucor, mucidus*, a német *Schmutz, Schmeisse, Mist, Moder*, finn *moska stb.*

MOCS, (2), falu Esztergam m.; helyr. *Mocs-ra, —on, —ról.*

MÓCS, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Mócs-ra, —on, —ról.*

MOCSA, falu Komárom m.; helyr. *Mocsá-ra, —n, —ról.*

MOCSÁR, (1), (mocs-ár) fn. tt. *mocsár-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*, v. *—ja.* Sáros, söppedékes fenekü, tisztátalan álló viz, mely ha nagyobb kiterjedésü, tónak mondatik. Egyébiránt a tó lehet tiszta fenekü és vizü is. V. ö. TÓ. A mocsárok mélyebb fekvésü helyeken az összegyült esőléből, vagy kiáradás után le nem folyható vizekből keletkeznek. *Utczai, hegyaljai, folyómelléki mocsárok. Büdös, békalencsés mocsár.* Képes kifejezéssel : *bűnök mocsárába merülni*, am. undok erkölcstelenségbe. E szónak gyöke a tisztátalan nedvet jelentő *mocs*, az *ár* pedig vagy bőséget jelent, mint a *vizár* szóban, vagy a mellék-

névképző *ár*, mely több szavainkban az igeneves *ó ő* képző helyett felváltva használtatik, mint *buvó buvár, nyuszó nyuszár, bogló boglár, folyó folyár, csiszó csiszár, hajtó hajtár hajtsár, fűző fűzér, döhő döhér* stb. E szerént *mocsár* am. *mocsó* t. i. víz. Vagy végre összve van téve a *mocs* és *sár* szókból, mintha volna : *mocssár*. Mongolul : *mocsagi* am. káka. Egyébiránt eléjön ugyanazon vagy rokon alakban a szláv nyelvekben is.

MOCSÁR, (2), faluk Bars, Bihar, Ung, Zemplén, puszta Hont m.; helyr. *Mocsár-ra, —on, —ról.*

MOCSÁRÁROK, (mocsár-árok) ösz. fn. Olyan árok, melyben csak mocsárvíz van, vagy mely valamely mocsárból a tisztátalan vizet elvezeti.

MOCSÁRHÚR, (mocsár-húr) ösz. fn. Növénynem az egyhímesek seregéből és egyanyások rendéből; csészéje nincs, bokrétája két szirmu, tokja két rekeszű, négy magvu. (Callitriche). Vizi növény. Fajai : *tavaszi, kösép, őszi* mocsárhúr. A tavaszi neve a nép nyelvén : *mocsári lencsefü*, melynek felső levelei a vízen lebegnek, tojáshosszuk; s azok tövén külön a hím-, külön a nőstényvirágok; alsó levelei szálasak, épek.

MOCSÁRI, (mocs-ár-i) mn. tt. *mocsári-t*, tb. —*ak*. Mocsárban növő, tenyésző. *Mocsári növények. Mocsári tölgy*, mely mocsáros helyen terem. *Mocsári lencsefü* = *tavaszi* mocsárhúr. V. ö. MOCSÁR.

MOCSÁRMÁNY, falu Sáros m.; helyr. *Mocsármányba, —ban, —ból.*

MOCSÁROS, (mocs-ár-os) mn. tt. *mocsáros-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Mocsárokkal ellepett, bővelkedő. *Mocsáros rétek, legelők, völgyek, sikságok, vidékek.* V. ö. MOCSÁR.

MOCSÁRTÖLGY, (mocsár-tölgy) ösz. fn. Mocsáros helyen, nedves sikságon, vizek mentében termett tölgy.

MOCSÁRVIRÁG, (mocsár-virág) ösz. fn. Köz nyelven am. gólyahír. l. GÓLYAHÍR.

MOCSÁRVÍZ, (mocsár-víz) ösz. fn. Poshadt, büdös, tisztátalan, álló víz, milyen a mocsárokban szokott lenni.

MÓCSING, (mócs-in-g), fn. tt. *mócsing-ot*, harm. szr. —*ja*. Igen tömött, szíjas, nyulós, vagyis rugalmas rostok, melyek az izmokkal különféle öszveköttetésben vannak. (Tendines). Van *fehér*, és *barnás* mócsing. Minthogy lényeges tulajdonsága a nyulósság, melynél fogva kihúzható, innen alapfogalom benne a mozgékonyság, s gyöke *mócs*, nem egyéb mint a *moz*-og ige gyökének rokonmása, az *in* pedig maga a mozgásnak szerve, mintha volna *moz-in*, a *g* utóhangzás, mint a *rozmarin-g, bársin-g* stb. szókban. Épen ilyen néha a rokonhangu *k* is, pl. a *tövis, tövisk, viasz viaszk* szókban. A latin *tendo* hasonlóan nyulósságra vonatkozik, s a német *Flechse* egy nagy sereg oly szókkal rokon, melyek a mozgás alapfogalma alá tartoznak. *Mócsing* tehát am. *mozgó in*, miért néhutt *tánczos in*-nak is nevezik, Páriz Pápainál : *szíjas in.*

MÓCSINGOS, (mócs-in-g-os) mn. tt. *mócsingos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Amiben mócsing van. *Mócsingos koncs. A mócsingos hust nehés megrágni.*

MOCSIRLA, falu Bihar m.; helyr. *Mocsirlá-ra, —n, —ról.*

MOCSK; MOCSKATLAN, l. MOCSOK; MOCSOKTALAN.

MOCSKÍT, MOCSKIT, (mocs-k-ít) áth. m. *mocskít-ott*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*ani*. Mocsokkal becsunyít, undokít, piszkít, beken. Leginkább *be* igekötővel használtatik. *Bemocskítani a ruhát. Zsírral, olajjal bemocskítani a bútorokat.* Különösen am. magától ganajt, vizelletet ereszt, vagy ezekkel valamit elcsunyít.

MOCSKÍTÁS, MOCSKITÁS, (mocs-k-ít-ás) fn. tt. *mocskítás-t*, tb. —*ok*. harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn ember vagy más állat mocskít valamit.

MOCSKOL, (mocs-k-ol) áth. m. *mocskol-t*. 1) Mocsokkal becsunyít, undokol, rutít valamit. Igekötőkkel : *bemocskol, megmocskol, összemocskol.* 2) Átv. ért. valakit erkölcsileg becsunyít, azaz holmi rágalmakkal, gyalázattal illet, leszól, becstelennek mond stb. *Úgy lemocskolták, hogy egy krajczárra becsület sem maradt rajta.* V. ö. MOCSOK.

MOCSKOLÁS, (mocs-k-ol-ás) fn. tt. *mocskolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Mocsokkal való becsunyítás, undokolás, rutítás. 2) Átv. ért. gyalázás, rágalmazás, más becsületének bepiszkolása.

MOCSKOLÓ, (mocs-k-ol-ó) mn. tt. *mocskoló-t*. Mocsokkal rutító, csunyító, piszkító, undokoló. *Ruhát mocskoló konyhai munka.* Átv. ért. gyalázó, rágalmazó, erkölcsi mocsokkal illető. *Mocskoló beszéd, iromány.*

MOCSKOLÓDÁS, (mocs-k-ol-ó-d-ás) fn. tt. *mocskolódás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Átv. ért. erkölcsi piszkolódás, gyalázkodás, rágalmazó perlekedés.

MOCSKOLÓDIK, (mocs-k-ol-ó-d-ik) belsz. m. *mocskolód-tam*, —*tál*, —*ott*. 1) Mintegy maga magától mocskos, csúnya leszen, mocskot vesz magára. *A zsírral, olajjal bánók ruhái bemocskolódnak.* 2) Átv. ért. szitkokat, gyalázatot, rágalmakat mondva veszekedik, perlekedik, s mintegy magát is, mást is erkölcsileg mocskossá teszen.

MOCSKOS, (mocs-k-os) mn. tt. *mocskos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Akit vagy amit a mocsok meglepett, csunyított, maszatos, piszkos, szurtos, czirmos. *Mocskos szüretelők, timárok. Mocskos pipa, pipaszár.* Átv. ért. erkölcsileg csúnya, rút, undok, becsületet gyalázó. *Mocskos beszéd*, pl. káromkodás. *Mocskos száju ember*, am. trágár beszédü.

MOCSKOSAN, (mocs-k-os-an) ih. Mocskos állapotban, mocsoktól becsunyítva. *Mocskosan kimenni az utczára. A szüretelők mocskosan térnek haza.*

MOCSKOSÍT, MOCSKOSIT, (mocs-k-os-ít) áth. m. *mocskosít-ott*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*ani*. Mocskossá tesz, mocsokkal beken. V. ö. MOCSOK.

MOCSKOSODIK, (mocs-k-os-od-ik) k. m. *mocskosod-tam, —tál, —ott.* Mocskossá leszen, mocsok ragad reá.

MOCSKOSSÁG, (mocs-k-os-ság) fn. tt. *mocskosság-ot,* harm. szr. —*a.* Mocskos állapot, vagy tulajdonság. *Némely mesterségek, és munkák mocskossággal járnak. Valakit mocskossága miatt utálni, megdorgálni.* Átv. ért. erkölcsi rútság, becstelenség, trágárság. *Mindenféle mocskosságot elkövet. Ily szemtelentül beszélni mocskosság.*

MOCSKOSSÁRGA, (mocskos-sárga) ösz. mn. Sötétes, tisztátalan sárga, melybe más, különösen valamely sötétebb szín is vegyült.

MOCSKOZ, (mocs-k-oz) áth. m. *mocskoz-tam, —tál, —ott,* par. —*z.* Egy jelentésü a *mocskol* igével, azon különbséggel, hogy ez átv. erkölcsi értelemben is használtatik. V. ö. MOCSKOL.

MOCSKOZÁS, (mocs-k-oz-ás) fn. l. MOCSKOLÁS. 1).

MOCSOK, (mocs-ok) fn. tt. *mocskot,* harm. szr. —*a* v. *mocsok-ja.* Szoros ért. tisztátalan, csúnya nedv, vagy ily nedvvel vegyített test, pl. mocsok a fülben, az orrban, a pipában, pipaszárban. *Fülből kivájni, pipából kiereszteni a mocskot.* Szélesb ért. mindenféle szennyfolt, ami valamit elcsunyít, undokká tesz, pl. a ruhát megfogó zsír, olaj, sár, gyümölcslé stb. *Kimosni, kivenni, letörölni a mocskot.* Átv. ért. erkölcsöt csunyító folt, becstelenség, rágalom, gyalázat. *Mocsok nélküli tiszta élet.* Elemzésére nézve v. ö. MOCS. Mi az *ok* képzőt illeti, ez azok osztályába tartozik, melyek *ék* változatot is fölvesznek, vagy a hangzót elvetvén, egyszerü *k* alakban járulnak a törzsökhöz, mint: *marék, marok, mark; pocsék, pocsok, pocsk; derék, derék, derk* stb.

MOCSOKTALAN, (mocs-ok-talan) mn. tt. *mocsoktalan-t,* tb. —*ok.* Amit semmi mocsok nem rutít; a maga nemében tiszta. *Mocsoktalan ruha, bútorok.* Átv. ért. erkölcsileg tiszta, feddhetetlen, becsületes jellemü. *Mocsoktalan életü férfiu.* V. ö. MOCSOK. Határozóként am. mocsok nélkül, mocsoktalanul.

MOCSOKTALANSÁG, (mocs-ok-talan-ság) fn. tt. *mocsoktalanság-ot,* harm. szr. —*a.* Mocsok nélküli állapot, természeti vagy erkölcsi tisztaság.

MOCSOKTALANUL, (mocs-ok-talan-ul) ih. Mocsok nélkül, anyagi és erkölcsi értelemben véve. V. ö. MOCSOK.

MOCSOLA, (1), v. MOCSOLYA, (mocs-ol-a) fn. tt. *mocsolát.* Kisebbféle mocsár, pl. álló vízzel tölt gödör. *Kenderáztató mocsola.* Egy értelmü vele a *pocsola* v. *pocsolya.* Azon szók osztályába tartozik, melyek igenevekből módosultak, pl. *bugyogó bugyoga, csinegő csinege, fecsegő fecsege, húzóvonó húzavona* stb. Törzsöke az elavult *mocsol* ige, melyből lett *mocsoló* (t. i. víz) *mocsola,* mint *bongyol bongyoló bongyola* (pongyola), *motól motóló motóla, bengyel bengyele, szegel szegele szegle, dödöl dödöle* sat. Az eredeti *mocsola* inkább tájdivatos kiejtés, mert *mocsolya* általánosabb divatu.

MOCSOLA, (2), falu Közép-Szolnok megyében, helyr. —*Mocsolá-ra, —ról, —án.*

MOCSOLÁD, falvak Baranya és Somogy megyékben, helyr. *Mocsolád-on, —ra, —ról.*

MOCSOLÁS, MOCSOLYÁS, (mocs-ol-a-as) mn. tt. *mocsolás-t,* v. —*at,* tb. —*ak.* Mocsolákkal ellepett. *Mocsolás völgy, rét.* Egy értelmü vele a *pocsolás.* V. ö. MOCSOLA.

MOCSOLYA, l. MOCSOLA.

MOCSOLYÁS, puszta Borsod m.; helyr. *Mocsolyás-ra, —on, —ról.*

MOCSONOK, mváros Nyitra m.; helyr. *Mocsonok-ra, —on, —ról.*

MOCZ, elvont hangutánzó gyök, melyből a *moczczan, moczog, moczorog* igék és származékaik erednek. Legközelebb rokonai a *mokog, mokkan, mukkan* igék *mok muk* gyökei. Minthogy a szájnyitás által kinyomuló hangra vonatkozik, rokon hozzá *mond* is. Hasonlóan, mint hangutánzók, ide tartoznak a latin *mutit, mugit,* hellén *μύζω,* német *mucken, mucksen,* finn *mutisen* stb. Mennyiben a *moczczan* jelent mozzanást is, rokonságban van vele a *mozog* gyöke *moz,* melynek megfelel a latin *moveo, motus* stb.

MÓCZ, (1), elvont gyök *móczirkál* szóban. L. ezt.

MÓCZ (2), fn. tt. *mócz-ot.* Így nevezik népies köznyelven az erdélyi románokat (moczogó?).

MÓCZ, (3), *kócz-mócz* ikerített szónak egyik alkotó része s az egész am. öszvekuszált, öszvefonódott valami. *Abban a kócz-móczban szeret a fülmile tartózkodni.* Győrvidéki szólásmód.

MOCZCZAN, (mocz-u-an, mocz-v-an, mocz-cz-an) önh. m. *moczczan-t.* 1) Száját alig feltátva egyes *mo* v. *mu* hangot ad. *Nem is mer moczczanni. Hallgass, mert ha csak moczczansz, jaj neked! „És nagy kiáltás leszen egész Egyiptus földén .... az Izraelnek minden fiainál pedig az eb sem moczczan meg.“* (Mós. II. 11. Káldi szerént). 2) Egyes mozdulást tesz, mozzan. *Üly ide, s meg se moczczanj.* V. ö. MOCZ, elvont gyök.

MOCZCZANÁS, mocz-cz-an-ás) fn. tt. *moczczanás-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* 1) Egyes *mo* v. *mu* hangnak kiejtése. 2) l. MOZZANÁS.

MOCZCZANAT, (mocz-cz-an-at) fn. tt. *moczczanatot.* Egyes *mocz* hang.

MOCZCZANT, (mocz-cz-an-t) áth. m. *moczczantott,* htn. —*ani* v. —*ni.* Tulajdonképen eszközli, hogy valami moczczan; azonban általános szokás szerént csak változata ‚moczczan‘ igének.

MÓCZIRKÁL, (mócz-ir-ka-al) gyak. önh. m. *móczirkál-t.* Kemenesalon am. guggolva lejtőt járkál. Gyöke *mócz* rokon a *mozog* gyökével, a hozzájárult képzők részint gyakorlatra, részint kicsinyezésre mutatnak, mint a *babirkál, szunydikál, iprikál, kandikál* stb. igékben.

MÓCZIRKÁLÁS, (mócz-ir-ka-al-ás) fn. tt. *móczirkálás-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* Cselekvés, midőn valaki móczirkál.

MOCZOG, (mocz-og) önh. m. *moczog-tam, —tál, —ott.* Szájbezárva *mo mo* orrhangot bocsát ki, pl. a nevetést elnyomni akaró ember *moczog.* Rokon hozzá a szintén hangutánzó *mokog.*

MOCZOGÁS, (mocz-og-ás) fn. tt. *moczogás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Cselekvés, midőn valaki moczog.

MOCZORGÁS, (mocz-or-og-ás) fn. tt. *moczorgás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Folytonos moczogás. V. ö. MOCZOROG.

MOCZOROG, (mocz-or-og) gyak. önh. m. *moczorog-tam, —tál, moczorgott,* htn. *—ni, moczorgani.* Folytonosan moczog. Rokon hozzá magas hangon: *miczereg.* Képzésre olyan, mint a szintén hangutánzó *kuczorog, didereg, sustorog.* V. ö. MOCZOG.

MÓD, fn. tt. *mód-ot,* harm. szr. *—ja.* 1) Azon szokásos forma, melyet valaki tetteiben követ. *Úri mód, parasztos mód, katonás mód, finom, udvari mód. Szép móddal* v. *jó móddal sokra lehet menni. Az emberekkel bánásban igen jó módja van. Mimódon? Semmimódon. Ha minden módból kifogytunk. Szokott módon* vagy *mód szerént. Beszédmód, tanításmód, irásmód, járásmód, szerzésmód. Megadta neki a módját, mint a czikóherélésnek* (Km.). 2) Bizonyos mérték, mely mintegy illő, helyes formára van véve, mely a kellő határnál sem szükebb, sem tágasabb. *Módot tartani az ételben, italban. Mód nélkül kiáltani, nevetni, sírni. Mód nélkül kegyetlenkedni. Mód fölött szigoru. Módjával jó minden.* 3) Helyes mértékkel járó eszköz, szer, mely által czélt akarunk érni. *Módját találni valaminek. Nincs mód benne,* am. lehetetlen. *Módját ejteni. Ha módját ejthetem, megteszem. Mi módon menekültél meg? Mindennek megvan a maga módja. Okkal móddal az is meglehet. Módban hagyni valakit,* tájdivatosan am. meghagyni, mi móddal tegyen valaki valamit. 4) Jelent vagyont, birtokot, gazdagságot, mennyiben ezek bizonyos czélok elérésére eszközt, képességet nyújtanak. *Van módja benne. Jó módja van, megteheti. Nagy* v. *jómódu ember.* 5) Ormánságban (Baranyában) teszen egészséget is. *Nincs jó módja* = egészsége (Jeremiás Sámuel). 6) Nyelvtanban jelenti a létel, avagy cselekvés mivoltát, vagyis a gondolkodás azon formáját, mely által az alany és mondomány összeköttetnek, s ezek rendszerént: *mutató* vagy *jelentő mód* (modus indicativus — létezési mód), *kapcsoló* v. *foglaló mód* (modus conjunctivus), *parancsoló mód,* (m. imperativus, — e kettő együtt szükségességi mód), *ohajtó mód* (m. optativus — lehetőségi mód); közönségesen ide számíttatik a *határtalan mód* is, de amely inkább igenév.

Egészen egyezik vele a latin *modus,* azonban ez alapértelmében bizonyos mértéket, vagyis mérséket jelent, (németül: *Maasz*), s egyezik vele a *met-ior* gyöke; egyezik vele a görög *μόδιος* is (latinul: modius), honnan talán *modero* szó is ered származékaival együtt; de a magyarban alapértelem bizonyos szokásos forma; és így, ha eredeti magyarnak szabad tekintenünk, rokon *mutat* igével, vagyis ennek *mut* gyökével. *Muti* a tiszai vidékeken am. mutasd. V. ö. MUTAT, MÓDOS. Egyezik vele megfordított alakban *idom* is. Régente a *d* előtt *l* hangot is vett közbe, pl. a Szentpéterieknek 1403-évbeli végzésében: „Az mi életünknek jobb mólgyáérth;" vagy *n*-et: „Vagy penigh elyen (= ilyen) mondon bizonyával mi ett (= itt) nem lakonk." (1557-iki levél. Szalay Á. 400 m. l.). A finnben és svédlapplan: *muott,* finnmarki lappban: *muodjok.* A magyar *mód* nem jutott a latinból hozzánk, mert nem volna meg a legszélsőbb lappok közt, akik soha nem beszéltek latinul. (Hunfalvy Pál).

MÓDATLAN, (mód-at-lan) mn. l. MÓDTALAN; és MÓDOTLAN.

MÓDATLANSÁG, (mód-at-lan-ság) fn. l. MÓDTALANSÁG.

MÓDBELI, (mód-bel-i) mn. tt. *módbeli-t,* tb. *—ek.* l. MÓDOZATI.

MÓDBELISÉG, (mód-bel-i-ség) fn. tt. *módbeliségét.* L. MÓDOZAT.

MÓDDAL, (mód-val) ih. Bizonyos mértékkel, a czélra alkalmas szerrel, eszközzel. *Mindent móddal tenni. Okkal móddal az is meglehet.* V. ö. MÓD.

MÓDI, a német-franczia *mode* (sajátlag latin *modus*) szóból kölcsönöztetett, honnan: MÓDIS, (módi-s), MÓDISAN, (módi-s-an); l. DIVAT, DIVATOS, DIVATOSAN.

MÓDINT, (mód-int) ih. Móddal, mód szerint, bizonyos módon, mértékkel. *Jó módint.*

MÓDIZ, (módi-z) önh. m. *módiz-tam, —tál, —ott.* A módit vagy módis viseleteket, szokásokat vakon utánozza.

MÓDJÁVAL, (mód-ja-val) ih. Bizonyos mérték szerént, képesint, nem túlzólag. *Módjával kell mindent tenni. Módjával többre lehet menni. Jó módjával az is meglehet.* V. ö. MÓD.

MÓDNÉLKÜLI, (mód-nélküli) ösz. mn. Mértéket meghaladó, szerfölötti. *Módnélküli vesztegetés.*

MÓDON, (mód-on) ih. Képen, szerént, bizonyos hasonlatra. *Mimódon érhetjük czélunkat? Nem tudom, mimódon juthatunk oda. Semmi módon nem boldogulhatunk vele. Úri módon élnek.*

MODOR, (1), (mod-or) fn. tt. *modor-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Ujabb kori alkotásu szó, a franczia *manière* értelmében. Széles ért. azon mód, melyet valaki mozgásaiban, taglejtéseiben, külső tetteiben követni szokott. *Ezen szónoknak, színésznek nevetséges modora van. Könnyü, élénk, kedves modor.* A képző müvészetekben az illető müvésznek sajátságos módja, mely szerint valamit felfog és alkalmazásban kivisz. Mint hibás tulajdonság jelenti a müvésznek azon módját, melynél fogva minden körülmények közt ugyanazon alakban, formában működik s müveinek a tárgyakhoz illő változatosságot nem képes adni, midőn bizonyos betanult vagy utánzott formák sze-

rént intézi müveit. Az ily modor az eredetiség, találékonyság hiányára mutat.

A *modor* mint taglejtésre vonatkozó rokon a *mozog*, *motos*, mint módra vonatkozó pedig, a *mód* szóhoz.

MODOR, (2), Szabad kir. város Pozsony m.; helyr. *Modor-ba*, *—ban*, *—ból*.

MODOR-KIRÁLYFALVA, falu Pozsony megyében; helyr. *Királyfalvá-n*, *—ra*, *—ról*.

MODOROS, (mod-or-os) mn. tt. *modoros-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. Bizonyos modort tartó, különösen, hibás modorú, mindig azonegy mód szerént működő, betanult, mást utánzó, eredetiség nélküli. *Modoros hanglejtés, taglejtés. Modoros szinész.*

MODOROZ, (mod-or-oz) önh. m. *modoroz-tam*, *—tál*, *—ott*. Bizonyos modort tart; különösen hibás modorban vagyis mindig azonegy módban működik.

MODOS, NÉMET—, RÁCZ—, mvárosok Torontál m.; helyr. *Modos-ra*, *—on*, *—ról*.

MÓDOS, (mód-os) mn. tt. *módos-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. 1) Bizonyos módot, illetőleg helyes mértéket tartó, nem tulzó, a körülményekhez illő, szerény. *Módos magaviselet. Módos társalgás, beszéd.* 2) Tájszokásilag am. gazdag, ki mutat valamit, kinek tekintélyes vagyona van. *E városban több módos polgár lakik. Ő igen módos ember.* V. ö. MÓD.

MÓDOSAN, (mód-os-an) ih. Bizonyos módot, különösen helyes mértéket tartva. *Módosan viseli magát.*

MÓDOSÍT, MÓDOSIT, (mód-os-ít) áth. m. *módosít-ott*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—ani*. Valaminek bizonyos formát, alakot ad. Különösen, valamit előbbi alakjához, formájához képest változtat, másképen állít elé. *A régi szabásu ruhát a jelen divat szerént módosítani.* Erkölcsi ért. valakinek külső magaviseletét finomítja, kimüveli. *A nemesebb társalgás módosítja az ifjakat.* V. ö. MÓDOS.

MÓDOSÍTÁS, MÓDOSITÁS, (mód-os-ít-ás) fn. tt. *módosítás-t*, tb. *ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, mely által valamit, vagy valakit módosítanak. V. ö. MÓDOSÍT. Néha vétetik állapotnak is *módosulat* helyett.

MÓDOSÍTVÁNY, (mód-os-ít-vány) fn. tt. *módosítvány-t*, tb. *—ok*. Módosító czikk vagy szakasz valamely mondatban, iratban stb.

MÓDOSODÁS, (mód-os-od-ás) fn. tt. *módosodás-t*, tb. *—ok*. 1) L. MÓDOSÚLÁS. 2) Jó móduvá v. módossá levés.

MÓDOSODIK, (mód-os-od-ik) k. m. *módosodtam*, *—tál*, *—ott*. 1) L. MÓDOSÚL. 2) Módossá azaz jó móduvá leszen.

MÓDOSSÁG, (mód-os-ság) fn. tt. *módosság-ot*, harm. szr. *—a*. Tulajdonság, melynél fogva valaki mind külső udvariasságban, mind az erkölcsi életben bizonyos mértéket tart, illendőséget, szerénységet követ.

MÓDOSÚL, MÓDOSUL, (mód-os-úl) önh. m. *módosúl-t*. Valami bizonyos formát vagy alakot különösen az előbbitől eltérőt veszen föl. V. ö. MÓDOSÍT.

MÓDOSÚLÁS, MÓDOSULÁS, (mód-os-úl-ás) fn. tt. *módosúlás-t*, tb. *—ok*. Bizonyos formának vagy alaknak, mely az előbbitől különbözik, fölvétele.

MÓDOSÚLAT, (mód-os-úl-at) fn. tt. *módosúlat-ot*. Állapot midőn valami módosúl. V. ö. MÓDOSÚL.

MÓDOTLAN, (mód-otlan) m. tt. *módotlan-t*, tb. *—ok*. A székelyeknél am. tehetetlen, szegény. (Kriza J.). Nem: *módatlan*; egyik bizonyságul arra nézve, hogy módotlan közelebb am. módos-lan; v. ö. —TALAN, —TELEN.

MÓDOZAT, (mód-oz-at) fn. tt. *módozatot*. Módbeli viszony vagy minőség; módok öszlete. A bölcsészetben a lét módja, valamely dolognak az ismereti tehetséghez viszonyát jelentő vagy kifejező fogalom, háromféleképen megkülönböztetve: mint *lehetőség, valóság és szükségesség.*

MÓDOZATI, (mód-oz-at-i) mn. tt. *módozati-t*, tb. *—ak*. Módozatot illető, arra vonatkozó. V. ö. MÓDOZAT.

MODRA, 1), l. MODOR helynév. 2) falu Zemplén m.; helyr. *Modrá-ra*, *—n*, *—ról*.

MÓDRA, (mód-ra) ih. Bizonyos mérték szerént, valaminek hasonlatára. Egy értelmüleg használtatik néha *módon* szóval, pl. *azon módra*, v. *módon te is boldogulhatsz.*

MÓDRAG, (mód-rag) ösz. fn. A nyelvtanban azon rag, mely az igemódokat alkotja, pl. a kapcsoló és parancsoló módé *-j*, az óhajtóé: *-na*, *-ne*. A mutató módnak mint ilyennek nincs raga.

MODRÓ, NAGY—, és KIS—, falvak Nyitra m.; helyr. *Modró-ra*, *—n*, *—ról*.

MÓDSZER, (mód-szer) ösz. fn. Bizonyos rend a szabályok eléadásában. E szó az ismeretek terjesztésének, közlésének módjára vonatkozik, melyet valaki követ. *Oktatási, tanitási módszer. Világos, homályos módszer.* (Methodus). Rokon hozzá a *rendszer*, de ez inkább azon rendezésre vonatkozik, mely az ismereteket és tanokat bizonyos elvekre alapítva egymással összefüggésbe hozza, a módszer pedig ezeknek eléadásbeli módját, modorát illeti, mely a tanulók felfogásához kellőleg alkalmazkodik. Innen birhat valaki rendszeres tudománynyal, a nélkül hogy jó eléadási módszere lenne.

MÓDSZERÉS, (mód-szer-és) ösz. mn. Bizonyos módszert követő, valamit bizonyos mód szerént alkalmazó. *Módszeres oktatás, eléadás.* V. ö. MÓDSZÉR.

MÓDSZERÉSEN, (mód-szerésen) ösz. ih. Módszert követve, bizonyos formákhoz alkalmazottan. *Módszeresen eléadott tanulmányok.*

MÓDSZERTAN, (mód-szer-tan) ösz. fn. A módszernek elmélete, vagyis azon tan, mely a módszerek nemeit ismerteti, pl. az oktatásra nézve eléadja azon különféle módokat, melyeket a legjelesebb szakértők e nemben ajánlanak, és követnek. Mint az észtannak alkalmazott része azon szabályokat és mó-

dokat adja elő, melyek szerént az elvont észtani szabályokat az ismeretek szerzésére alkalmazni kell. (Methodologia).

MÓDTALAN, (mód-talan) mn. tt. *módtalan-t*, tb. —*ok*. 1) Kellő forma nélküli, az illő külsőségeket nem tudó, vagy nem alkalmazó. *Módtalan bánásmód, magaviselet*. 2) Kellő mértéket nem tartó, a maga nemében tulságos. *Módtalan nevetés, harag*. 3) Célirányos eszköz nélkül szükölködő; nevezetesen: vagyontalan. V. ö. MÓD. Határozóként am. módtalanul, mód és módosság nélkül.

MÓDTALANSÁG, (mód-talan-ság) fn. tt. *módtalanság-ot*, harm. szr. —*a*. Állapot vagy tulajdonság, midőn valaki vagy valami módtalan. V. ö. MÓDTALAN.

MÓDTALANUL, (mód-talan-ul) ih. Módot nem tartva vagy nem ismerve.

MÓDULAG, (mód-u-lag) ih. A székelyeknél am. módon, pl. *jómódulag építeni; azon módulag* = azon módon, úgy. (Kriza J.).

MOGOR, mn. tt. *mogor-t*, tb. —*ok*. Lásd: MOGORVA.

MOGORVA, mn. tt. *mogorvát*. Mord, komor, morgolódó, durva, sötét arczu, savanyú kedvü. *Mogorva vén ember*. Leginkább oly emberről mondjuk, ki feketevérüségénél fogva a társaságot kerüli, mások iránt kéméletlen, nyers. Talán áttételes szó, melyben *g* és *r* helyet cseréltek, mint *kenyér* am. *kerény* szóban az *ny* és *r*, s eredetileg am. *morgova* a *morog* törzsöktől, és igenévből lett melléknév, milyenek *ponyva* (bonyva), *polyva, golyva* stb. Elemezhető a *mord* törzsből is: *mordova, morgova, mogorva*. Mongolul: *mong* (= durczás), melyből származtatják némely történetírók a ‚mongol' szót.

MOGORVÁLKODIK, (mogorva-al-kod-ik) k. m. *mogorválkod-tam, —tál, —ott*. Mogorva módon viseli magát, ú. m. morgolódik, duryálkodik stb. V. ö. MOGORVA.

MOGORVÁN, (mogorva-an) ih. Sötét kedvvel, arczczal, komoran. *Mogorván néz*.

MOGORVASÁG, (mogorva-ság) fn. tt. *mogorvaság-ot*, harm. szr. —*a*. Mogorva kedélyi állapot vagy tulajdonság; sötétkedvüség, vad komorság, mordság.

MOGOS, erdélyi falu A.-Fehér m.; helyr. *Mogos-ra, —on, —ról*.

MOGURA, több hegy neve Erdélyben. Magyarországon pedig, ú. m. Árva, Bihar, Máramaros, Szepes, Trencsén, Ung megyékben, inkább *Magura* ismeretes, mint hegynév.

MOGY, elavult fn. tt. *mogy-ot*. Közvetlen származéka *mogyoró*, hangváltozattal *magy*, honnan a *magyaró* tájdivatos szó, és *magyalfa*, azaz bogyóforma makkot termő fa. Alapértelem benne a gömbölyüség, különösen pedig jelent ilynemü kisebbféle gyümölcsöket, honnan közel rokona a *bogy, bogyó*, és *bod*, melyből lett *bodza*, azaz *bodoza* = bogyozó, t. i. sok bodot vagy bogyót termő növény.

MOGYORÓ, (mogy-or-ó) fn. tt. *mogyoró-t*. A mogyorófának gömbölyü alaku, keményhéju, nagyobb bogyóhoz hasonló gyümölcse. Szélesb ért. köznépiesen némely más növények gyümölcsei, vagy csucsorai, melyek némileg a mogyoróhoz hasonlók, pl. *földi mogyoró*, (növénytani néven: *mogyorós bükkön*); *disznómogyoró* (máskép: *disznóbojtorján, koldustetü*, növénytani néven: *szürós csimpaj* — xanthium strumarium); *indiai mogyoró* (növénytani néven: *orgona lila* — syringa vulgaris) stb. Maguk a mogyoró fajok között: *vérmogyoró*, melynek piros husa van. *Férges mogyoró. Egy férges mogyorót sem adnék érte*. (Km.). *Mogyorót törni, enni. Mogyoróval készített tészta*. A *mogyoró* v. *mogyorú* képzésre olyan, mint *szomorú, dudorú, csucsorú, keserü* v. *keserő, szigorú, kanyaró, homorú, domború, gyönyörü* s némely mások. Ezeknek eredetére, s kifejlésére nézve úgy vélekedünk t. i. hogy a *szomor, dudor, csucsor, gyönyör, keser* stb. törzsökszók illetőleg újabb időben életbe is léptetett főnevek, melyekhez a minőséget jelentő *u* v. *ü* járulván lett belölök *szomorú, dudorú, csucsorú* stb. miszerént az *ó* és *ő* végzet tájdivatos volna, mint a mátyusföldies és erdélyies *keserő* és a *mogyoró* szókban. Lehető hogy a törzsökök igék, melyekben az *r* átváltozott *l*, mint a *botlik* igéből lett *botránkozik*, e helyett *botlánkozik*, azaz erkölcsileg botlik (németül: *anstossen*). Minthogy pedig a fennemlített szók és rokonaik mindnyájan állapotot, minőséget jelentenek, alapigék lehetnek állapotot jelentő *iktelen* vagy *ikes* igék: *szomol* v. *szomlik, dudol* v. *dudlik, csucsol* v. *csucslik*, tehát *mogyol*, v. *mogylik*, mint *botol* v. *botlik, kotol* v. *kotlik, bomol* v. *bomlik*. És így *mogyoró* annyi volna, mint *mogyló* v. *mogyoló*, azaz mogy bogy gyanánt gömbölyödő t. i. gyümölcs.

MOGYORÓBARKA, (mogyoró-barka) ösz. fn. A mogyorófának polyhos, szőrös rügye, mely a levelek kifejlését tavaszkor megelőzi. V. ö. BARKA, fn. CZICZAMACZA.

MOGYORÓBÉL, (mogyoró-bél) ösz. fn. A mogyorófa gyümölcsének keményded, olajtartalmu, ízletes húsa, melyet némely erdei madarak, s egyéb állatok különösen kedvelnek.

MOGYORÓBOGÁR, (mogyoró-bogár) ösz. fn. 1) Bogár-faj, mely a mogyorófa levelét, melyen megtelepedett, öszvegöngyölgeti. (Attelabus avellanae coryli). 2) Bogár-faj, mely a mogyorót kirágja.

MOGYORÓBOKOR, (mogyoró-bokor) ösz. fn. Mogyorófa, cserjés, fiatal korában.

MOGYORÓD, falu Pest m.; helyr. *Mogyoród-ra, —on, —ról*.

MOGYORÓFA, (mogyoró-fa) ösz. fn. Az egylakiak seregébe és sokhimesek rendébe tartozó fanem, melynek himvirági barkákban, anyavirági bimbókban vannak, csészéje két hasábu, rongyos szélü, bokrétája nincs, makkja tojásdad, honnan a neve.

Fajai és fajtái többfélék, ú. m. *csöves mogyoró*, melynek kopácsa csöves hengerded, *vérmogyoró*, lágy héju, vörös bélű stb. (Corylus; *közönséges m. c.* avellana).

MOGYORÓFAJD, (mogyoró-fajd) ösz. fn. A fogolynál jóval nagyobb testü, gatyás lábu, szürke, fekete, barna, és fehér vegyítékes tollazatú fajdfaj, mely közép Európában, továbbá Norvégiában és Lappóniában tenyészik, a mogyoróbokrok között tartózkodik, ezek és a nyirfák barkájával, továbbá mogyoróval, bogyóval, s különféle füvekkel él. (Tetrao bonasia). Máskép: *császármadár*.

MOGYORÓHAJMA, (mogyoró-hajma) ösz. fn. Foghajmafaj, melynek tőkocsánya hengeres, levelei bördősek, árformák, hajmája kicsin, s a mogyoróhoz hasonló, gerezdetlen. (Allium ascalonium). Néhutt így nevezik az apróféle vöröshajmát is.

MOGYORÓNYEST, (mogyoró-nyest) ösz. fn. Sándor István szerént máskép: *büknyest*, latinul: *martes arboraria*. V. ö. NYEST.

MOGYORÓOLAJ, (mogyoró-olaj) ösz. fn. Mogyoróbélből kivont olaj. Népies tréfás nyelven: *megkenték a hátát mogyoróolajjal* am. mogyorópálczával megverték.

MOGYORÓPÁLCZA, (mogyoró-pálcza) ösz. fn. Pálcza, vastagabbféle mogyóroveszszőből. Hajlós tulajdonsága miatt a még nyersebb korszakban farverő eszközül szokták használni. A falusi birák kezében az őket megillető hatóság jelve.

MOGYORÓPEJ, (mogyoró-pej) ösz. fn. Mogyorónyi nagyságu foltokkal pettyegetett pej; mint nagyobb foltokkal: *almás pej, almás szürke*.

MOGYORÓPŐLE, (mogyoró-pőle) ösz. fn. Pőlefaj, mely a mogyoróbokrokon és fákon szeret éldegelni.

MOGYORÓS, (1), (mogy-or-ó-os) mn. tt. *mogyoró-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. 1) Mogyorófákkal, v. bokrokkal benőtt. *Mogyorós dombok, hegyoldalak*. 2) Mogyoróbéllel készített. *Mogyorós rétes*.

MOGYORÓS, (2), (mint föntebb) fn. tt. *mogyoró-s-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Mogyorófákból álló erdő, vagy mogyoróbokrokkal lepett cserjés hely. *Mogyorósba hajtani az ökröket*. E nevet több helységek viselik hazánkban, mint itt alább.

MOGYORÓS, (3), faluk Esztergam, Szabolcs, Szatmár, Ung m.; puszta Nyitra m.; KIS—, NAGY—, faluk Bereg, puszták Szatmár m., MISZT—, falu Szatmár m.; helyr. *Mogyorós-ra, —on, —ról*.

MOGYORÓSALÁTA, (mogyoró-saláta) ösz. fn. Növényfaj a barabolyok neméből, mely az erdei barabolytól abban különbözik, hogy szára nem karczolt, hanem vörös mocskokkal foltos, fölül igen sima, gyökere gyönge korában mogyoróforma gumós. Máskép: *bubujicska*, v. *turbolya*, v. *csemegebürök*. (Chaerophyllum bulbosum).

MOGYORÓS BÜKKÖN, a bükkön nevü növénynek egyik sokvirágu, kétlevelü faja; köz nyelven: *földi mogyoró*. (Lathyrus tuberosus).

MOGYORÓSD, faluk Baranya, Borsod, Vas m.; helyr. *Mogyorósd-ra, —on, —ról*.

MOGYORÓSKA, faluk Abaúj és Zemplén m.; helyr. *Mogyoróská-ra, —n, —ról*.

MOGYORÓTÖRŐ, (mogyoró-törő) ösz. fn. Kis sajtóféle eszköz, melylyel a héjas mogyorót feltörik.

MOGYORÓVESZSZŐ, (mogyoró-veszsző) ösz. fn. A mogyorófának egyenes szálu fiatal hajtása, mely vastagabb korában különféle czélra, különösen abroncsnak, pálczának alkalmatos.

MOGYORÓZ, (mogy-or-ó-oz) önh. m. *mogyoróz-tam, —tál, —ott*. 1) Mogyorót keresgél, mogyorót szed. 2) Mogyorót eszik.

MOGYORÓZSIZSIK, (mogyoró-zsizsik) ösz. fn. Zsizsikféle féreg, mely a mogyorót kirágja.

MOGYRÁD, falu Közép-Szolnok m.; helyr. *Mogyrád-ra, —on, —ról*.

MOH, fn. tt. *moh-ot*, harm. szr. *—a*. A lopvanöszők seregébe tartozó növénynem, mely más növényekhez képest sokkal egyszerübb alkotásu, s fajai különbözők. (Muscus). Ezek kiváltkép nedves helyeken tenyésznek, s az évnek legnagyobb részében zöldellnek, különösen a hives, hideg vidékeken. Növésök gyakran igen sürü, tömött; tapintva lágyak, mint a bársony. A helyekre nézve, hol tenyésznek, vannak *famohok, kömohok, földmohok* stb. *Mohval benött fák, hástetők, tómellékek. Mohval foltozni, kitömni a hajókat*.

„Mint az elfáradt utazó, pihegve
Térek ernyődhöz, s fejemet lehajtom
Lágy mohaidra."

Berzsenyi.

Átv. ért. elavuló mulandóság.

„A derék nem fél az idők mohától."

Berzsenyi.

Tájdivatosan utóhangzással *moha*, mint *koh koha, méh méhe, pih pihe* is. Minthogy a *moh* kiválólag a nedves helyeket kedveli, legvalószinűbb, hogy elnevezésében eleink a nedvesség alapfogalmából indultak ki, miszerént rokon a *mocs, mos, moszat* szókkal; v. ö. MOCS. Megegyezik vele a görög *μόσχος*, arab *mosk*, latin *muscus* s ennek rokona a *mucus, mucidus*, a német *Moos*, régi felső német *mos, mies*, a szláv nyelvekben *máha, maah, moh, mech, mkhom* (Gyarmathy), *moch* (Dankovszky), és végül a magyar *puha*. Adelung azt mondja: „Es gehört mit *Muss, Gemüse, Mass* für *Matte* zu dem Geschlechte der Wörter *Moor, Morast, Mürbe* u. s. f., weil die Verwechslung des *r* und *s* (=sz) in allen Sprachen nichts Seltenes ist, und drückt die unterscheidende *weiche Beschaffenheit* dieses Gewächses aus." Lehetnek-e rokonabb szók, mint *moha* és *puha*? s ki fogja megfejteni, hogy a föntebbi különböző nyelvek közől, melyik vette a másiktól? vagy talán, mint számtalan esetben, az általános nyelvszellem után mindenik vagy legalább a törzsek szerént önmagából képezte-e? A *moh* gyökből keletkezett a magyar *molyh*, mely rendesve *moholy*, azaz mohféle

pihék némely növényeken, mint *kelyh kehely, pelyh pehely, terh teher*; továbbá: *mohar*, melynek szára különösen molyhos, mohos. V. ö. MOLYH, MOHAR.

MOHA, (1), (moh-a) tájdivatos fn. tt. *mohát*. L. MOH.

MOHA, (2), falu Fehér, erdélyi falu A.-Fehér m.; helyr. *Mohá-ra, —n, —ról*.

MOHÁCS, mváros Baranya m. és falu Erdélyben Aranyosszékben; helyr. *Mohács-on, —ra, —ról*. Az első a magyar nemzet történelmében a visszavonásnak szomoru nevezetességü emléke:

„Hajh! s ezt visszavonás okozá mind, s durva irígység."
Kisfaludy K.

„Vérkönnyet önt az utazó, Mohács! virányidon."
Kölcsey F.

„Nemzeti nagy létünk nagy temetője, Mohács."
Kisf. K.

„Mohács, Mohács, régi vérontás helye,
Magyarország gyászos mezeje."

Régi népköltemény. (Nyomtatásban olvasható legteljesben Thaly K. gyüjteménye I. K. 287. lapján).

MOHÁCSI, mn. tt. *mohácsi-t*, tb. —*ak*. Mohácsra való, ott termett, ott levő, oda tartozó, arra vonatkozó stb. *Mohácsi lakosok. Mohácsi szigetek. Mohácsi útközet. Mohácsi veszedelem.*

„Tanácsurak, zászlós, ezres hadnagyok,
Fővezérek, országispánok
Húsz s öt ezer válogatott vitézek,
Lovas, gyalog- mind nemes fejek!
Mely nagy nevek egy hadra
Mentek véres halálra!
Mohácsi halmok nyomják,
Csontjaikat takarják."
(Thaly K. gyüjt.).

MOHÁGY, (moh-ágy) ösz. fn. 1) Mohból készített ágy. 2) Mohos hely, mely mintegy fekvő ágyul kinálkozik vagy szolgál.

MOHAR, (moh-ar) fn. tt. *mohar-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. A háromhímesek seregéből és kétanyások rendéből való növénynem; csészéje egy virágu, három polyvája; bokrétája két ondóju, virágzása sokféle. Vannak füzéres formájúk, bugásak, és czérnaszálu füzéresek. (Diószegi szerént: latinul: panicum). Máskép: *muhar*. Nevét szárának szőrösségétől vette, melynél fogva a *moh* és *moholy* v. *molyh* szókkal rokonságban van, s ezért Gönczy Pál újabb füvészek után némely fajokat elkülönített nemben *setaria* néven nevez (seta am. szőr, serte), s ide tartozik nála Pest megye és tájéka virányában *az olasz muhar (setaria italica*, a köznép nyelvén: *rókafarku köles, olasz köles*, Diószeginél: *panicum italicum*); *ragadó muhar* (*s. verticillata*, Diószeginél: *p. verticillatum*); *zöld muhar* (*s. viridis*, Diószeginél: *p. viride*); *szénamuhar* (*s. glauca*, Diószeginél: *p. glaucum*).

MOHARCZ, v. MUHARCZ, (moh-ar-cz v. muhar-cz) fn. tt. *muharcs-ot*. Növényfaj a páponyák neméből; növénytani néven: piros páponya (physalis alkekengi); szára fünemü, tövön ágazó; levelei nyelesek, párosak, épek, hegyesek. Megérve csészéje és bogyója karmazsin piros. Máskép szintén köz nyelven: *zsidócseresnye, hólyagcseresnye, Venus köldöke, körontó fü*.

MOHI, falu Bars m.; helyr. *Mohi-ba, —ban —ból*.

MOHLEPTE, (moh-lepte) ösz. fn. Mohhal benött. *Mohlepte agg tölgyek, kőszikla, régi háztetők. Mohlepte tömellékek.*

„Így hamvadtak el ők alacsony mohlepte gödörben
S a feledékenység éje borítja nevök."
Mohács. (Kisfaludy Károlytól).

MOHNEMŰ, (moh-nemü) ösz. mn. A mohok neméhez tartozó. *Mohnemü lopvanőszö növények.*

MOHÓ, (moh-ó) mn. tt. *mohó-t*. Nagy vágygyal evő, az étel után száját feltátó. Szélesb ért. akármiféle vágyat különös sietséggel, indulattal betölteni sietö. Innen *mohón enni*, am. sietve, különös étvággyal; *mohón kapni valami után*, am. nagy vágygyal, állati kíváncsisággal. Ezen szó eredetileg az evésre vonatkozván, azokkal áll származási viszonyban, melyek szintén evésre, és az evvel járó szájtátogatásra emlékeztetnek, milyenek a mohón rágicsáló *mókus*, a ruhaneműt és más testeket megrágó *moly*, a szájmozgatás által történő igeszó: *mond*; továbbá hangváltozattal a *majzol, máhol, mámmog, mamóka*, a franczia: *mâcher, manger*, latin: *mando* (mandere) stb. melyek mind az evés, rágicsálás alapfogalma alá tartoznak. E szerént egészen különbözik azon *moh* szótól, mely nedves helyeken termő lopvanőszőket jelent. V. ö. MOH. Alakjára nézve olyan, mint *bohó, kohó, tarhó, golyhó, gunyhó, lehö, felhő*, s mint értelme és képzője mutatja, igenév.

MOHODIK, (moh-od-ik) k. m. *moh-od-tam, —tál, —t*, v. —*ott*. L. MOHOZIK, MOHOSODIK.

MOHODZIK, (moh-od-oz-ik) k. m. *mohodz-tam* v. —*ottam, —tál* v. —*ottál, —ott*. L. MOHOZIK.

MOHOG, (moh-og) gyakorító önh. m. *mohogtam, —tál, —ott*. Tájdivatosan Mándy Péter szerént 1) mondják a szélvészről; 2) am. visszapattog.

MOHOJ, erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Mohoj-ba, —ban, —ból*.

MOHÓKODÁS, (mo-h-ó-kod-ás) fn. tt. *mohókodás t*, tb. —*ok*. Cselekvés, midőn valaki mohókodik.

MOHÓKODIK, (mo-h-ó-kod-ik) k. m. *mohókod-tam, —tál, —ott*. Evési, vagy más vágynak, akaratnak kielégitésében hirtelenkedik, siet. *Aki mohókodik, könnyen megzabál.*

MOHÓLKODIK, (mo-h-ó-ol-kod-ik) l. MOHÓKODIK.

MOHOLY, falu Bács m.; helyr. *Moholy-ba, —ban, —ból*.

MOHÓN, (mo-h-ó-an) ih. Igen nagy vágygyal. *Mohón enni, inni. Mohón fogni* v. *kezdeni valamibe. Mohón neki kezdeni valaminek. Mohón kapott rajta.* V. ö. MOHÓ.

MOHONKODIK, (mo-h-on-kod-ik) k. m. *mohonkod-tam, —tál, —ott.* L. MOHÓKODIK. Eléfordúl Szabó Dávidnál.

MOHONSÁG, (mo-h-on-ság) fn. tt. *mohonságot.* L. MOHÓSÁG. Eléfordúl Szabó Dávidnál.

MOHORA, falu Nógrád m.; helyr. *Mohorá-ra, —n, —ról.*

MOHOS, (moh-os) mn. tt. *mohos-t,* v. *—at,* tb. *—ak.* Mohval benőtt, mohtól zöld, vagy sárga. *Mohos tölgyek, vén sindelyes háztetők. Mohos köszirtek, vízmellékek.*

„Hol a mohos szirt öbléből
Ezüst forrás csörgedez.“

Berzsenyi D.

Átv. ért. gyönge pelyhü. *Mohos állu ifju,* kinek szakála most pelyhedzik. Képes kifejezéssel, régi, elavult. *Mohos idők, századok.*

MOHÓSÁG, (mo-h-ó-ság) fn. tt. *mohóság-ot,* harm. szr. *— a.* Igen erős étvágy. Szélesb ért. akármely vágyat, akaratot hévvel, hirtelen kielégíteni sietö kivánesiság, kapzsiság. *Mohósággal enni-inni. Mohósággal neki kapni valaminek.* l. MOHÓ.

MOHÓSKODIK, (mo-h-ó-os-kod-ik) k. l. MOHÓKODIK.

MOHOSODÁS, (moh-os-od-ás) fn. tt. *mohosodás-t,* tb. *— ok.* Állapot, midőn valami mohossá lesz. V. ö. MOHOSODIK.

MOHOSODIK, (moh-os-od-ik) k. m. *mohosodtam, —tál, —ott.* A moh belepi, mohossá lesz. *Az agg fák megmohosodnak. Amely követ sokszor hengergetnek, meg nem mohosodik.* (Km.). Átv. ért. mondják emberi testről, különösen arczról, állról, midőn a pölyhös szőr kiveri. *A serdülő ifjunak álla mohosodik.*

MOHOSÚL, (moh-os-úl) önh. m. *mohosúl-t.* Mohossá lesz. *Mohosúlnak a rohadásnak indult nádtetők.* V. ö. MOHOS.

MOHOSÚLT, (moh-os-úl-t) mn. tt. *mohosúlt-at.* Mohval benött, lepett.

„A mohosúlt sírkövekre ledőlsz,
S mély lelkesedéssel emeled hárfádat.“

Berzsenyi. (A melancholia).

MOHOTKA, (moh-ot-ka v. moh-od-ka) fn. tt. *mohotkát.* Tájdivatosan a ‚moh‘ szó kicsinzője.

MOHOZAT, (moh-oz-at) fn. tt. *mohozatot.* Mohnövényzet. Valamely helynek összes mohterméke. *Szikiák mohozata.*

MOHOZIK, (moh-oz-ik) k. m. *mohoz-tam, —tál, —ott.* Meglepi a moh. Átv. ért. pelyhedzik. *Mohozik az ifju álla.* Másképp: *mohodzik,* v. *mohosodik.*

MOHPAMLAG, (moh-pamlag) ösz. fn. 1) Mohval készített pamlag. 2) Ülőhelyül kinálkozó vagy szolgáló mohnövényzet.

MOHRÉPA, (moh-répa) ösz. fn. Népies neve a kerti pásztinaknak. (Pastinaca sativa). Másképen szintén köznyelven: *olasz répa, pesztenák.*

MOHSZALONKA, (moh-szalonka) ösz. fn. l. SÁRSZALONKA.

MOHÚL, (moh-úl) önh. m. *mohúlt.* L. MOHOSÚL.

MOIS, l. MÓZES.

MOJÁK, falu Köz.-Szolnok m.; helyr. *Moják-ra, —on, —ról.*

MOJGRÁD, falu Köz.-Szolnok m.; helyr. *Mojgrád-ra, — on, —ról.*

MOJTHIN, falu Trencsín m.; helyr. *Mojthin-ba, —ban, —ból.*

MOK, elvont gyöke *mokány* és *mokog* szóknak. Lásd ezeket.

MOKÁNY, (mok-ány) fn. tt. *mokány-t,* tb. *—ok.* Szilaj, pajzán indulatu, kinek erkölcsei szelíditve, finomítva nincsenek; a Tájszótár szerént különösen am. másokon kikapó. *Mokány ember.* Gyöke *mok,* melynél fogva rokon a *makacs, makuj, makrancs, makranczos* szók *mak* gyökével. Ide sorozható a *bakacsol,* pl. *megbakacsolja* magát, mely am. *makacsolja.* V. ö. MAKACS.

MOKÁNYKODIK, (mok-ány-kod-ik) k. m. *mokánykod-tam, —tál, —ott.* Mokányul viseli magát.

MOKÁNYSÁG, (mok-ány-ság) fn. tt. *mokányságot.* Mokány természet vagy tulajdonság.

MOKÁNYUL, (mok-ány-ul) ih. Mokány módon.

MÓKÁZIK, k. m. *mókáz-tam, —tál, —ott.* Játszilag, kötődve tréfál valakivel; csúfolódik, gúnyolódik. Erdélyben divatos. Talán közelebb a franczia (*se*) *moquer* szó után jött divatba, hacsak ‚mokány‘ szóval, mely másokon kikapót is jelent, s mely az idézett franczia szónak is az értelme, egygyökünek nem veszszük; a franczia pedig alkalmasint a görög *μωκάομαι* vagy *μοκίζω* szótól vette által; a törzs: *μῶκος* (= gúny), vagy *μωκός* (= gúnyoló, mokány). Ha közvetlenül a göröggel akarnók rokonítni, akkor *μωκίζ-ω* és *mókáz*-om majdnem teljesen is egyeznek.

MOKCSA, falu Ung m.; helyr. *Mokcsá-ra, —n, —ról.*

MOKOG, (mok-og) önh. m. *mokog-tam, —tál, —ott.* Akadozva, értelmetlenül ejt valamely tompa, *mo-mo*féle vagy *mok* orrhangot. Mint hangutánzó rokon a *makog, moczczan, mukkan,* a latin *mutit, mussit,* a német *mucken* igékkel. Néhutt magas hangon: *mökög.* Hasonlít hozzá a hangra vonatkozó *vakog* is. Kinek a hang a torkán akadoz, az *nyekeg.*

MOKOGÁS, (mok-og-ás) fn. tt. *mokogás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Akadozó, értelmetlen, tompa hangadás.

MOKRA, falu Ung m., NÉMET—, OROSZ—, Máramaros m.; helyr. *Mokrá-ra, —n, —ról.*

MOKRÁGY, falu Árva m.; helyr. *Mokrágy-ra, —on, —ról.*

MOKRIN, mváros Torontál m.; helyr. *Mokrinba, —ban, —ból.*

MÓKUS, fn. tt. *mókus-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Kisded emlős állat, melynek első lábain négy, a hátulsókon pedig öt karma van; farka hosszu, gubanczos; szőre a hasán fehéres, többi testén rókavörös. Erdökben, különösen tölgyesekben lakik, s makkal, mogyoróval, bogyóval stb. él. (Sciurus). Nevezetes faja a *repülő mókus*, melynek első és hátulsó lábai között hártyáji vannak, s ezeknek segedelmével nagy szökéseket tesz, de tulajdonkép nem repül.

Mi e szónak eredetét illeti, valószinű, hogy gyöke azon *mo*, mely *mohó, moly* szókban nagyevésre vonatkozik, s rokon a *máhol, majsol, mámmog, mamó* szók *ma* gyökével. A mókusnak t. i. egyik kitünő tulajdonsága a rágicsálás, s a szájmozgatás, s erről és a majomról mondják különösen, hogy *majsol*. E szerént a *mo* gyökből lett gyakorlatos képzővel *mo-og*, összevehuzva *móg*, innen *mógos, mókos, mókus*, mint *pirítos*. Másik neve *csibabó*, melynek *csi* vagy *csib* része ezen állatnak vagy czinczogó hangjára, vagy élénk, biczegő tulajdonságára emlékeztet. Harmadik neve *evet*, mely ezen állatnak szintén különös élénkségét, mozgékonyságát jellemzi, s *ev* gyökénél fogva rokon *eves, evicskel* szókkal. Végre negyedik nevében *csaj*, vagy *csahó;* szintén a mozgékonyság fogalma rejlik.

MÓKUSFIÚ, (mókus-fiú) ösz. fn. Mókus fiadzotta kölyök, fiatal mókus.

MOL, elvont gyöke *molna* szónak. Azonos *mal* gyökkel *malom* szóban.

MOLÁKA, (mol-ák-a) fn. tt. *molákát*. Vasvármegyének őrségi járásában am. zsombékos, kákás, csuhus mocsár, posvány. Ilyforma jelentése van az alsó Vágmelléken divatozó *molva* szónak. Mindkettő gyök- és hangrokonságban van a *molyh* szóval. V. ö. MOLYH.

MOLDOVA, ÚJ—, mváros Krassó m.; helyr. *Moldová-ra, —n, —ról.*

MOLDVA, fn. tt. *Moldvát*. Tartomány, mely Oroszországgal, Podóliával, Erdélylyel és Oláhországgal határos. *Austriai Moldva*, máskép: Bukovina, és *Török Moldva*, melyhez hajdan Bessarabia is tartozott.

MOLDVAI, (moldva-i) mn. tt. *moldvai-t*, tb. *—ak*. Moldvából való, ott lakó, ott termő, oda tartozó stb. *Moldvai szarvasmarha. Moldvai magyarok.*

MOLDVAI MÉHFŰ, népnyelven a ‚pofóka' (dracocephalum) nevű növény egyik faja, máskép: *török méhfű*, növénytani néven: *pettegetett pofóka.*

MOLDVAORSZÁG, l. MOLDVA.

MOLN, (mol-n) fn. tt. *molnot;* l. MOLNA.

MOLNA, (mol-na) fn. tt. *molnát*. Jelentésére és elemzésére nézve l. MALOM. Élt e szóval Pázmán s más régi irók, pl. „kiki maga molnára gátolja a folyamot", melyben *moln* a törzs. E szók egyikéből lett közvetlenül: *molnár*, mint *kád kádár*. De *moln* elé-fordul több régieknél is, pl. az 1660. évben kiadott magyar Verbőczyben 125. l. *Erdöket, réteket, tókat, molnokat*. Ez, véleményünk szerént, eredetileg *moln*, azaz *malm* volt, mert az *m* és *n* mint rokonhangok fölcseréltetnek, mint *nedv medv, nevet mevet, kelen kelem* stb, V. ö. MALOM.

MOLNÁR, (mol-na-ár v. mol-n-ár) fn. tt. *molnár-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Mesterember, ki a gabnaőrlő malmokban mint szakértő működik, ki malmot épit, s az őrléshez tartozó eszközöket kellőleg alkalmazni, azokat kiigazítani; szóval, a gabonát lisztté, darává, derczévé, kásává stb. őrleni tudja. *Dunai, pataki, tói molnár. Vizi molnár*, kinek malmát víz hajtja. *Száraz molnár*, ki úgynevezett száraz malomban őröl, ide tartozik a *esélmolnár* is. *Ha vize van, bort iszik, ha vize nincs, viset iszik;* mesekérdéses feladat, s am. molnár. A nép a molnárt *sértő* gúnynyelven *lisztlopó*-nak csúfolja. Innen a lopás ellen mentegetődző közmondás is: *Nehéz mindig a malomban lenni, és meg nem lisztesedni.* Egyébiránt a népdalokban gyakran előfordul a molnár neve.

„O te édes molnárom,
Őröld meg a búzámat."

„A Tisza, a Duna beh zavaros,
A szivem, a molnár beh haragos,
Ne haragudj, szivem molnár."

Képzőjére nézve azon szók osztályába tartozik, melyekben az *ár, ér* a törzsökszóval bánót jelent, mint: *kádár, kulcsár, csaplár, esztergár, göröncsér*. Eredetre nézve egy a latin *molitor*, olasz *molinaro*, német *Müllner*, szláv *malinar, mlinár* stb. szókkal. V. ö. MALOM.

MOLNÁRCSUSZA, (molnár-csusza) ösz. fn. Ropogósan csinált, és zsírral jól leöntött csusza, mint a molnárok készíteni szokták. A nép izlése szerént ez a legjobbféle csusza.

MOLNÁRFEJSZE, (molnár-fejsze) ösz. fn. A molnárok által használtatni szokott különösb alaku fejsze.

MOLNÁRI, faluk Vas és Szala m.; helyr. *Molnári-ba, —ban, —ból.*

MOLNÁRINAS, (molnár-inas) ösz. fn. Ki a molnármesterséget mint újoncz tanulja, s még a legények sorába felavatva nincsen.

MOLNÁRKALÁCS, (molnár-kalács) ösz. fn. Csákányféle eszköz, melylyel a molnárok követ vágnak. Egyébiránt a *kalács* általán valami görbét, meghajlottat jelent, pl. kalácsfák a kerékben: azon meghajtott fák, melyekből a kerék talpát összeállítják. Tulajd. ért. *molnárkalács* azon szép fehér kalács, melyet a molnárnék sütnek. V. ö. KALÁCS.

MOLNÁRLEGÉNY, (molnár-legény) ösz. fn. Személy, ki a molnármesterségben bizonyos ügyességet szerzett, melynél fogva mint segéd a mester képét viselheti, s kit, mint olyat az illető czéh az inasok sorából kivett, és felszabadított.

MOLNÁRPOGÁCSA, (molnár-pogácsa) ösz. fn. Hamuban sült pogácsa, milyet a molnárok úgy hamarjában szoktak készíteni. Átv. tréfás ért. paczka, lapoczka, milyennel a csintalan oskolás gyermek tenyerére ütnek.

MOLNÁRSZEKERCZE, (molnár-szekercze) ösz. fn. A faragó molnárok, illetőleg malomácsok szekerczéje.

MOLNÁRSZEMŰ, (molnár-szemű) ösz. mn. A sok virrasztástól homályos, alig pislogó szemü. Átv. ért. mondják csillagokról, midőn a felhők közől alig pislákolnak ki. *Molnárszemü csillagok.*

MOLNÁRSZINŰ, (molnár-szinű) ösz. mn. Mondják ruhakelméről, mely világos szürke kék, milyet a molnárok szoktak viselni.

MOLNA-SZECSŐD, l. SZECSŐD.

MOLNOS, falu Nyitra m.; helyr. *Molnos-ra, —on, —ról.*

MOLTON, fn. tt. *molton-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*, v. *—ja*. Igen lágy, és tömött gyapjuszövet, melynek szőrét le nem nyirják, hanem gubanczosan hagyják. Téli ruhának való kelme. A franczia *molleton.*

MOLVA, (mol-va) fn. tt. *molvát.* l. MOLÁKA.

MOLVÁNY, falu Somogy m.; helyr. *Molvány-ba, —ban, —ból.*

MOLVÁNYHÍD, puszta Somogy m.; helyr. *—híd-ra, —on, —ról.*

MOLY, (mol-i v. mol-ó) fn. tt. *moly-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Apró pillefaj, melynek lárvái a szőrös és gyapjas kelméket megrágják. *Moly esett a ruhába. Molyok ellen jó a ruhákat szellöztetni, és kipörölni. Moly a ruhát, bánat a szivet rágja.* (Km.). Szélesb ért. másnemü apró férgek, melyek a testeket megrágják. *Famoly*, azaz szú. *Gabnamoly. Hajmoly*, mely a hajat eszi. *Méhmoly. Papirosmoly. Viaszmoly.* Minthogy a molynak legkitünőbb tulajdonsága a rágás, mintegy mállasztás v. őrlés; gyöke *mol* közelebb azon rokon gyökü szók közé sorozható, melyek szintén rágást, őrlést, evést jelentenek, milyenek *mohó, molna, mókus;* rokon továbbá a *mállik, mállaszt máll* törzsével is. Eredetileg igenév lehetett az elavult *mol* igéből, mely megvan a latin *molo* szóban, s mivelhogy az igenevek *ó ő* helyett *i* módosítást is vesznek föl, mint *sunyi, szuszi, szeleverdi* stb. innen *moló*-ból lett *moli moly*, mint *meni meny, méli mély* stb. Rokon hozzá gyökhangokban a német *Motte.*

MOLYÉT, (moly-ét) ösz. fn. A szőr-, gyapju-, vagy más kelmékben azon likak, melyeket a moly rágott.

MOLYÉTES, (moly-étes) ösz. mn. Amit a molyok kiettek, kirágtak. *Molyétes öcska ruhák, könyvek.*

MOLYÉTTE, (moly-étte) ösz. mn. l. MOLYÉTES. *Molyette bunda, mente.*

MOLYFŰ, (moly-fü) ösz. fn. Köznépi neve egy növényfajnak a lóherék neméből; szára felálló; fürtei hoszszukásak, kocsányosak; hüvelyei hasasak, félig kiérnek a csészéből, két magvúk; virága kék. Máskép szintén köznyelven: *kerti* v. *szagos lóhere*, növénytani néven: *kék lóhere.* (Melilotus coerulea, némelyek szerént: trifolium coeruleum).

MOLYH, (moh-oly) fn. tt. *molyh-ot*, harm. szr. *—a*. Finom, gyönge, rövid szőrféle szálacskák, melyek több növények testeit, kivált leveleiket födik. E tulajdonságánál fogva világos, hogy gyöke *moh*, minthogy a mohhoz leginkább hasonló, s eredetileg *moholy*, melyből áttétellel és öszvehuzással lett *molyh*, mint *pehely pelyh, kehely kelyh, teher terh.* Rokonai a *molva* és *moláka.* V. ö. BOLYH, POLYH.

MOLYHOS, (moh-oly-os) mn. tt. *molyhos-t*, v. *—at*, tb. *—ak.* Moholylyal benőtt. *A moharok és kőlesek szárai molyhosak. Molyhos levelü füvek.* V. ö. MOLYH, PELYH.

MOLYHOSAN, (moh-oly-os-an) ih. Moholylyal benőtt állapotban.

MOLYHOSSÁG, (moh-oly-os-ság) fn. tt. *molyhosság-ot*, harm. szr. *—a.* Molyhos állapot vagy tulajdonság. *A molyhosság némely növényeknek ismertető jegye.*

MOLYOS, (moly-os) mn. tt. *molyos-t*, v. *—at*, tb. *—ak.* Amiben molyok fészkelnek; molyoktól rágott. *Molyos szövetek, ruhanemük.*

MOLYOSAN, (moly-os-an) ih. Molyos állapotban, molyoktól megrágva.

MOLYOSODIK, (moly-os-od-ik) k. m. *molyosod-tam, —tál, —ott.* Molyférgek, molypillék veszik bele magukat; molyossá leszen.

MON, l. NAGY- és NYIR-MON.

MÓN, MÓNA, tájdivatos kiejtéssel öszve vannak húzva a *moln, molna* szókból. l. MOLNA.

MONACSÉR, puszta Máramaros m.; helyr. *Monacsér-ra, —on, —ról.*

MONAJ, falu Abaúj m.; helyr. *Monaj-ba, —ban, —ból.*

MONAJELŐ, puszta Abaúj m.; helyr. *Monajelő-re, —n, —ről.*

MÓNASZÉK, (móna-szék, azaz malom-szék) ösz. fn. Szövőszék neme, melyet kerék mozgat, s melyen sima, keskeny szalagokat szőnek.

MONCS, fn. tt. *moncs-ot*, harm. szr. *—a.* Gyümölcsből kinyomott, kisajtólt, kizúzott nedv, lé. Alapjelentéséből kitünik, hogy rokon a *mocs* szóval, melyből *n* közbetéttel lett *moncs*, mint *locs loncs, pocs poncs.* Így változtak a *görcs görönc, varacs varancs* stb.

MONCSOL, (moncs-ol) áth. m. *moncsol-t.* A gyümölcsöt úgy öszvezúzza, sajtóljá, nyomdossa, hogy nedve, leve kifoly. *Almát, körtvélyt, szilvát moncsolni.* Máskép: *muszol* v. *muszkol*, mit Dunán túl különösen a szőlőzuzásról mondanak, s mi a Hegyalján: *csomoszol.* V. ö. MONCS.

MONCSOLÁS, (moncs-ol-ás) fn. tt. *moncsolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* A gyümölcsök levének kinyomása, sajtólása, csomoszolás.

MONCZA, hihetőleg am. *boncza*, vagyis *boncz*, midőn valamely ékességet jelent. Magában nem, hanem csak az ikerített *ekcsemoncza* szóban fordúl elé.

MOND, (mon-d) áth. m. *mond-tam*, —*tál* v. *mond-ottam, mond-ottál, mond-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*. Valamit szóhangok által kifejez, kijelent, közöl. Rokon hozzá a *mutat*, mennyiben ez azt teszi, hogy bizonyos taglejtések által, vagy arczbeszéddel ad valamit másnak tudtára. *Egyes szókat mondani. Egyet mondok, kettő lesz belőle. Jót, szépet, kedveset, roszat, csunyát, kellemetlent mondani. Hosszu beszédet mondani. Imádságot, itéletet, -jövendőt, köszönetet mondani. Tollba* vagy *toll alá mondani* (deákosan : dictálni). *Rám hallgass, ha mondom. Ki mondta azt neked? Rágd meg előbb, amit mondani akarsz. Nem mind igaz, mit az emberek mondanak. Mondj igazat, betörik a fejed.* (Km.). *Egy siketnek nem mondanak két mesét.* (Km.). *Nem aki mondotta, de miképen mondotta.* (Km.). Ezen ige az értelemnek vagy gondolatnak határozott kifejezésére vonatkozik, s abban különbözik tőle a *szól*, hogy ez csak általán szóhangos kifejezést jelent. Innen, ha valaki beszédének értelmét akarjuk tudni, azt kérdezzük : *mit mondott?* A szólás a hallgatásnak ellentéte, a mondás a titoknak, rejtett tudomásnak, pl. *ő, ha keveset szól is, de sokat mond.* Akár valódi, akár igényelt, de határozott tudomásra és értesítésre vonatkoznak ezen igeneves öszvetételek : *Bemondani valamit. Elmondani a hallott és látott dolgokat. Ellene mondani az ördögnek, és minden pompáinak. Csak annyit tud az ember, mennyit elémondhat. Felmondani a szállást, az engedelmességet, a szolgálatot, a pénzt. Kimondani a szót. Mondd ki magyarán, ne szuszogj. Lemondani a hivatalról. Nem kell mindjárt lemondani a világról.* (Népd.). *Megmondta, ami szivén feküdt. Mindent rámond. Úgymond. Visszamondani a hibás állítást. Könnyebb a mondás, mint a visszamondás.* (Km.). Ennélfogva *mondani* am. valamit értelmesen, határozottan kifejezni, kiejteni, s mintegy hanglejtés által kimutatni, amit érzünk, vagy gondolunk. Képzésére nézve a *mond* ige olyan, mint : *told, fend, kend, mosd-*(ik), s egyszerűbb eredeti alakja *mon*, mint amazoké: *tol, fen, ken, mos*. Alapértelmére rokon a *mocz, moczczan, mokog*, és *moz, mozzan, mozog* szókhoz, mennyiben a *mondás* szájmozgatás által történik. Mennyiben pedig ennek tudósító, értesítő jelentése van, megegyezik vele hangokban is : *mutat*, azaz bizonyos jel által értesít. Hangra és némileg értelemre, mint rokonok ide tartoznak a német *Mund*, régi német: *muntigan* (mondani), szanszkrit *vad* (sagen), mandsu *moudon* (szó, hang), franczia *mot*, lengyel *muvi* (mond), s általán azon szók is, melyek szájmozgatásra vonatkoznak, mint még a magyar *mohó, majzol, máhol*, a latin *mando mandas*, és *mando mandis*, a franczia *manger* stb.

MONDA, (mon-d-a) fn. tt. *mondát*. Szájról szájra menő hír, melynek nincsen teljes történelmi hitelessége, hacsak némi történeti adatokkal nem támogattatik; mesével vegyes történetecskék, vagy oly történeti adatok, melyekhez a nép ivadékról ivadékra némi csodás eseményeket kötött. *Az ős történetek telve vannak mondákkal. Népmondák.* Különösen a közéletben, midőn költött pletykabeszédet jelent, ikerítve : *mendemonda. Holmi mendemondákra nem kell hallgatni;* máskép : *temonda, temondád, temondádság*. Eredetére nézve módosított igenév, s olyan, mint *teretura, cselecsala, huzavona* stb.

MONDAKÖR, (monda-kör) ösz. fn. Azonegy mondához tartozó több mellékkörülmény a főmondával együttvéve.

MONDALOM, (mon-d-al-om) fn. tt. *mondalmat*. L. MONDAT.

MONDÁS, (mon-d-ás) fn. tt. *mondás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Az érzésnek vagy gondolatnak határozott értelmü, szóhanggal való kifejezése. *A szónak értelmes kimondására szoktatni a gyermeket. Ő nem türi az ellenmondást.* Más öszvetételei : *bemondás, hirmondás, igazmondás, jövendömondás, közmondás* stb. 2) Használják, kivált közbeszédben, ‚mondat' helyett is, pl. *közmondás*.

MONDAT, (mon-d-at) fn. tt. *mondat-ot*, harm. szr. —*a*. Általán a kimondott szóknak bizonyos értelmet kifejező, s egymással szorosan öszvekapcsolt öszvege. Különösen észtanilag, szókkal kifejezett gondolat, mely észtani itéletet foglal magában. *Az észtani mondatnak alanya, állítmánya* és *kapcsoléka* (kapcsolatszava). *Egyszerü, öszvetett mondat. Körmondat* v. *tagos mondat*, mely két vagy több, egymással szorosan összefüggő mondatból áll. *Állító, tagadó mondat. Valamely tudományos állítmányt mondatonként megbirálni. Jeles mondatok*, melyek valamely irányszerü itéletet fejeznek ki, milyenek általán az erkölcsi mondatok, melyeknek egy része köz nyelven forog, honnan *közmondás*, helyesebben *közmondat* a nevők, pl. *aki másnak vermet ás, maga esik bele; lassan járj, tovább érsz* stb.

MONDATALAK, (mondat-alak) ösz. fn. A mondatnak a beszéd czéljához képesti elrendezési formája. *Jelentő, kérdő, ohajtó mondatalak.* (Satzform).

MONDATALKAT, (mondat-alkat) ösz. fn. A mondat részeinek, vagyis szóknak együvé illesztett rende.

MONDATALKOTÁS, (mondat-alkotás) ösz. fn. A mondat részeinek egybeillesztése. Máskép : *mondatképzés*.

MONDATFÜZÉS, (mondat-füzés) ösz. fn. Több mondatnak egymáshoz illesztése, viszonyitása. Különbözik szabatosan véve a *szófüzés*, mert általában ez amazt is magában foglalja, de nem megfordítva.

MONDATLAN, (mon-d-atlan) mn. tt. *mondatlan-t*, tb. —*ok*. Ami mondva, azaz meghagyva nincs. Határozóként am. mondás nélkül, mondatlanul.

MONDATLANUL, (mon-d-atlan-ul) ih. Oly módon, hogy az mondva, arra valaki megbízva nincs vagy nem volt. *Mondatlanul is megtehetted volna.*

MONDATOS, (mon-d-at-os) mn. tt. *mondatos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Mondattal teljes; nyomatékos mondatu.

MONDATSZERKEZÉS, (mondat-szerkezés), l. MONDATALKOTÁS.

MONDATSZERKEZET, (mondat-szerkezet), l. MONDATALKAT.

MONDATTAN, (mondat-tan) ösz. fn. Tan a nyelvbeli eléadásról, mely az egyes szók, és mondatok egymásközti viszonyait, s azon szabályokat adja elé, melyek szerént a szók mondattá, a mondatok értelmes beszéddé füzetnek öszve; máskép : *szófüzés.*

MONDÉK, (mon-d-ék) fn. tt. *mondék-ot*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. A régieknél am. elbeszélés. „Sokak akarák szerzeniek ez állatoknak mondékit“ (multi conati sunt ordinare narrationem rerum. Münch. cod. Luk. I.).

MONDÉKONY, (mon-d-ék-ony) mn. tt. *mondékony-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Beszédes, szós; különösen, ki tartózkodás nélkül elmondja, amit érez és gondol; nem hallgatag, nem titkolódzó. Ellentéte : *hallgatékony.*

MONDÉKONYSÁG, (mon-d-ék-ony-ság) fn. tt. *mondékonyság-ot*, harm. szr. —*a*. Beszélni, szóval nyilatkozni szerető tulajdonság.

MONDHATATLAN, MONDHATLAN, (mon-d-hat-[at]lan) mn. tt. *mondhatatlan-t*, tb. —*ok*. Minek kellő, értelmes kifejezésére szó nem létezik. Általán nagyító jelentéssel bir, s élünk vele, midőn azt akarjuk tudatni, hogy valami fölülmulja eléadási tehetségünket, hogy fölötte meglepő, vagy csodálatos, vagy a maga nemében nagyszerü stb. Leginkább *ki* és *meg* igekötőkkel szeret egyesülni. *Kimondhatatlan örröm, szenvedés. Megmondhatatlan dühvel nekirohantak az ellenségnek. Az Isten hatalma és kegyessége megmondhatatlan.* Határozóként am. mondhatatlanul.

MONDHATATLANUL, MONDHATLANUL, (mon-d-hat-[at]lan-ul) ih. Igen igen nagyon, úgy, hogy szóval kifejezni lehetetlen. *Mondhatatlanul fáj szivemnek, hogy....* Igekötőkkel : *kimondhatatlanul, megmondhatatlanul.*

MONDHATÓ, (mon-d-hat-ó) mn. tt. *mondható-t.* Amit mondani lehet, vagy szabad. *Könnyen kimondható szók. Visszamondható állítás. Gyermekek előtt némely dolgok el nem mondhatók.* Midőn személyes tulajdonságra vonatkozik, am. valamit mondani képes. *Nagymondható*, ki a dolgokat nagyítva adja elé, különösen magafelől fenhéjázva beszélő. „Isten a megmondhatója, mennyit szenvedek.“ (Vörösmarty).

MONDJÁK, (mon-d-i-a-ak). A ‚mond‘ igének többes harmadik személye a tárgyi mutató mód jelen-idejében, melylyel valaminek elbeszélésében élünk, s am. többek mondása, vagy köz hir szerént. Megfelel neki a latin *dicunt* v. *aiunt*, v. *dicitur*, továbbá a franczia *on dit*, és német *man sagt*, pl. *mondják, hogy bizonyosan kiült a háboru. Amint mondják, semmi sem lesz belőle.* Néhutt romlott népies nyelven e helyett : *azt mondják*, így szólnak : *aszongyák.*

MONDÓ, (mon-d-ó) mn. és fn. tt. *mondót.* 1) Aki valamit mond. Különösen használják nyomatékul e kifejezésben : *a mondó* (= azt mondó) vagyok. 2) A Müncheni codexben eléfordúl ‚mondani való‘ értelemmel. „Még sok mondóm vagyon tünektek.“ (Adhuc multa habeo vobis dicere. János 16.).

MONDOGÁL, (mon-d-og-ál) gyak. áth. m. *mondogált.* 1) L. MONDOGAT. 2) Tollba vagy toll alá mond. 3) Egymásután, részenként elmond. Némelyek szerént : *mondol.*

MONDOGAT, (mon-d-og-at) gyak. áth. m. *mondogat-tam, —tál, —ott*, par. *mondogass.* Gyakran mond valamit. *A fösvény azt mondogatja, hogy nincs pénze.* Néha am. lassan, nem sietve mond el valamit.

MONDOGATÁS, (mon-d-og-at-ás) fn. tt. *mondogatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Gyakorta mondás.

MONDOK, tárgyatlan igeragozásban egyes első személy. Népies elbeszélésben használt szó, melyet akkor vetnek közbe-közbe, midőn elmondják, hogy bizonyos alkalommal mit beszéltek, s nem egyéb, mint a *mond* igének első személye, melynek megfelel a latin *inquam*, pl. találkoztam vele, s kérdeztem, mit akarsz itt? *mondok*, v. *hát mondok :* már semmi dolgod otthon? hiszen, *mondok*, ide nem is volna szabad jönnöd stb. Szokottabban, különösen a Tisza mellékén : *mondom.* Egyébiránt ‚úgy mond‘-ban is tárgyatlan igeragozás van, s a régieknél, különösen a Bécsi és Müncheni codexekben is mindenütt : *monda* nem : *mondá*, mi megtetszik különösebben a *mond vala, mondnak vala* formákból.

MONDÓKA, (mon-d-ó-ka) kicsiny. fn. tt. *mondókát.* Innepélyek, tisztelgések, névnapi köszöntések stb. alkalmával mondott rövidebbféle beszéd, különösen, melyet a gyermekek előre betanulni szoktak. Gúnyosan jelenti a felnőtt emberek alkalmi beszédeit is. *Akadozva, nagy nehezen elvégezte mondókáját.*

MONDOL, (mon-d-ol) áth. m. *mondol-t.* Valamit leirás végett elémondogat valakinek. A latin *dictat* kifejezésére alkotott új szó. Némelyek szerént : *mondogál.*

MONDOLA, fn. A közönséges mondolafának csontáros magva. *Czukros mondola*, czukorral bevont mondolabél. *Édes, keserü bélü mondola.* V. ö. MONDOLAFA.

MONDOLABARACZK, (mondola-baraczk) ösz. fn. Őszi baraczk, melynek csontára a közönséges mondoláéhoz hasonló. A kertekben többféle fajtái tenyésznek, milyenek : *szőrös, mesztelen* stb. (Amygdalus persica).

MONDOLABÉL, (mondola-bél) ösz. fn. A mondola nevü csontáros gyümölcs húsa.

MONDOLACSÖREGE, (mondola-csörege) ösz. fn. Sütemény, apróra tört mondolából, tojásfehéréből és czukorból, melynek alapját búzalisztből sütött vékony levelke teszi.

MONDOLAFA, (mondola-fa) ösz. fn. A húszhímesek seregéből és egyanyások rendéből való fa v. cserje; csészéje ötmetszetü, bokrétája ötszirmu, csontárjának makkja csonthéju, lyukacsos. Vannak több-

féle fajtáji. Idegen szó. Latinul: *amygdalus*, s a gyümölcse: *amygdalum*, hellénül: *ἀμύγδαλος*, s a gyümölcse: *ἀμυγδάλη, ἀμυγδαλίς, ἀμύγδαλον*, mely olaszul: *amandola* vagy *mandola*, vagy *mandorla*, németül: *Mandel* stb.

MONDOLAFENYŰ, (mondola-fenyű) ösz. fn. A fenyűfák neme alá tartozó fa, melynek levelei párosak, mikor kinőnek, egyenesek, szemszőrösek; tobozai kúposak, tompavégűk; magvai kemények, megehetők, honnan a ‚mondola' neve. (Pinus pinea).

MONDOLAFŰZ, (mondola-fűz) ösz. fn. Fűzfaj a fürészes és kopaszlevelü fűzek alneméből; levelei tojásakerekek, vállban egyenetlenek, alul fakók; barkái a levelekkel együtt nőnek; kérgét elrúgja. (Salix amygdalina).

MONDOLAHERŐCZE, (mondola-herőcze) ösz. fn. Mondolával készített herőczeféle sütemény, máskép: *mondolacsörege*. V. ö. HERŐCZE.

MONDOLAKALÁCS, (mondola-kalács) ösz. fn. Törött, czukrozott mondolával készített kalácssütemény.

MONDOLAKENYÉR, (mondola-kenyér) ösz. fn. Törött mondolabéllel készített barnás, rcpogós sütemény.

MONDOLAKORPA, (mondola-korpa) ösz. fn. A mondolabél olajának kisajtólása után hátramaradt sonkoly, melyet mosásra szoktak használni, minthogy a bőr simaságát megőrzi.

MONDOLAKŐ, (mondola-kő) ösz. fn. Apró kövek, melyek a természet különös játékából a mondolához hasonlók. (Amygdaloides).

MONDOLAOLAJ, (mondola-olaj) ösz. fn. Mondolák beléből sajtólt olaj.

MONDOLAPALKA, (mondola-palka) ösz. fn. Növényfaj a palkák neméből, melynek gazza háromélü, leveletlen, bugája ernyős, levélgalléros, gyökérgumói tojásdadok. (Cyperus esculentus). V. ö. PALKA.

MONDOLAPÉP, (mondola-pép) ösz. fn. Lisztté zúzott mondolabélből készített pép.

MONDOLAPERECZ, (mondola-perecz) ösz. fn. Mondolás tésztából csinált pereczforma sütemény.

MONDOLÁS, (1), (mon-d-ol-ás) fn. tt. *mondolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Tollba mondás. *Mondolás után leirni valamit*. V. ö. MONDOL.

MONDOLÁS, (*2*), (mondola-*as*) mn. tt. *mondolás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Mondolával készített. *Mondolás béles, rétes, sütemény*. V. ö. MONDOLA.

MONDOLASZAK, (mondola-szak), l. MONDOLAPÉP.

MONDOLASZAPPAN, (mondola-szappan) ösz. fn. Törött mondolából és illatos olajakból csinált szappan, melyet mosdásra használnak, hogy a bőrt gyönge-simává tegye.

MONDOLAT, (mon-d-ol-at) fn. tt. *mondolat-ot*, harm. szr. —*ja*. 1) Azon iromány, melyet mondolás, azaz tollba mondás után jegyeztek föl. 2) Neve, egy a maga korában igen elhírhedt gúnyiratnak, a nyelvujítás ellen.

MONDOLATEJ, (mondola-tej) ösz. fn. Ital, melyet meghámozott és öszvezuzott mondolabélből vízzel keverve készítenek, s mely szinre nézve tejhez hasonló. Ily italt a gyógyszertárakban nem csupán mondolából, hanem más magvak beléből is csinálnak, melyek t. i. olajosak. (Emulsio).

MONDOLATÉSZTA, (mondola-tészta) ösz. fn. 1) Mondolával készített, süteménynek való tészta. 2) A gyógyszertárakban tömör vegyíték, törött mondolából, vagy más magvak béléből.

MONDOLATORTA, (mondola-torta) ösz. fn. Fínomabbféle czukrászsütemény, fínom lisztből, apróra tört mondolabélből, tojás sárgájából, tejből és czukorból.

MONDOMÁNY, (mon-d-o-mány) fn. tt. *mondomány-t*, tb. —*ok*. 1) Az egyes mondatban azon rész, mely az alanyról állíttatik vagy tagadtatik. 2) Általánosabb fogalom, melynél fogva valamely tárgyat észreveszünk vagy észlelünk, gondolatfogalom, osztály vagy szak, mely ered a gondolat tárgyainak bizonyos osztályokba soroztatásából, Aristoteles szerént tíz osztályba, Kant szerént négy fő osztályba, melyek: mennyiség, minőség, viszony, mikéntiség. (Kategoria).

MONDORLOK, falu Arad m.; helyr. *Mondorlok-ra*, —*on*, —*ról*.

MONDRA, erdélyi falu Fogaras vidékében; helyr. *Mondrá-ra*, —*n*, —*ról*.

MONDVA, (mond-va) ih. Mondják kézmívekről, melyeket előleges megrendelésre készítenek. *Mondva csinált* (nem vásári) *ruhanemük*. Átv. ért. a maga nemében jeles, kitünő.

MONGOLICZA, l. MANGALICZA.

MONGOROL; MONGORLÁS, l. MÁNGOROL; MÁNGORLÁS.

MONIO, falu Krassó megyében; helyr. *Monió-n*, —*ra*, —*ról*.

MONNAIK, régiesen am. mindkettejök, mindegyik, l. MONNÓ alatt.

MONNAL, elavult ih., mely a régi magyar nyelvemlékekben, nevezetesen a Münch. codexben am. *mintegy, csaknem, mintha*, pl. Lukács I. „Lakozott pedig ő vele Mária *monnal* (mintegy) három hónapokban." Luk. 5. „S betölték *monnó* hajót, úgyhogy *monnal* (csaknem) elmerülnének." Luk. 6. „Bódogok lesztek, mikor tütöket megszidalmaznak, s kivetendik tü neveteket *monnal* (mintegy) gonoszt." Luk. 16. „Vala egy néminemő ember, kinek vala folnagya, s ez megócsároltatottó nála, *monnal* (mintha) eltékozlotta volna javait." E szóban alapfogalom a *megközelítő hasonlítás*, mint ezt a hasonlításra vonatkozó *mintegy, mintha* rokonértelmü szók, és a megfelelő latin *quasi* v. *fere* mutatják. Hunfalvy Pál véleménye szerént, miután gyöke *mon*, mely a finn nyelvben am. a magyar *né* ezen öszvetételekben *némely, néha*: tehát elemezve *monval*, annyi, mint *né-vel*, azaz némileg. Ez értelemben rokon hozzá a német *manch*, a *mancher, manchmal*

származékokban. Szabad választásul ide csatoljuk saját véleményünket. T. i. ‚monnal' némely régieknél *mint-el*, melynek értelme szintén *mintegy*, miről Jászay Régi m. nyelv. III. köt. 277. l. világos bizonyítványokat hoz föl. „Másodszor az egri törökök *mintel* harmincz számu török gyalog ki jövén Győr alá." „Harmadszor, *mintel* tizenhat lovasok Győr alá kijövén." „Győr alá kijövén *mintel* másfél száz lovasok." „Abban tartották meg az várost, *mintell* négy esztendeig." „És *mintell* hat esztendeig ebben summáltatták őket." Ezekből kitűnik, hogy a *mintel* jelentésére épen am. *mintegy*, és hogy régiesen megfelel neki a *monnal*, latinul *quasi*, vagy *fere*. A *mintel* öszve van téve a *mint* és *el* (= *ely* v. *ily*), vagy talán *mint* és *vel* alkatrészekből; az első a nép szájában gyakran így hallható: *minn*, pl. *a minn mondtam, úgy legyen*, és így *mint-el* v. *mint-vel* módosítva: *minnel*; vagy mivel ‚mint' régiesen ‚mént' is, tehát *mént-vel* vagy *ménnel*, mély hangon: *monnal*. Egyébiránt is a *mint* eredetileg *min*, azaz *mien*, mint *képesen, képesent, képesint, alkalmasan, alkalmasin, alkalmasint* stb. V. ö. MINT. Hogy a gyökben levő *i* is vastag *o* v. *u*-ra változik, seregesen vannak rá példáink, mint: *csimbók csombók, csima csoma, csisz csosz, gyilk gyolk, gyim gyom, tik tyúk, lik lyuk, limba lomba, szizsik zsuzsok, szipogat szopogat* stb. Azon vélemény sem látszik alaptalannak, hogy mivel a régieknél *olymint* (= mintha) öszvetett szó is előfordul: tehát valamint ‚mint-el' am. mint-ily vagy (az *ily* régiesen *ely* v. *el* is levén) mintely, mint-el; ‚monnal' is *mint-oly*-ból származott; az előbbi éleshangu ‚mint' szó az utóbbi mély hanguhoz (mint-oly, minn-oly, minn-ol, monn-ol v. monn-al) alkalmazkodván.

MONNÓ, elavult régies számnév, mely a mai nyelvben már nem divatozik; a régieknél am. a latin *ambo*, vagy hellen *ἄμφω*, azaz kettő együtt véve. A ragozásokat szintúgy fölvette, mint *kettő*, és más számnevek vagy számjelentő szók. Mai szokás szerint a *mindkét, mindkettő* felel meg neki, pl. Münch. cod. Máté 9. „De új bort új tömlőkbe eresztenek, s *monnó* (mindkettő) megtartatik." Máté 13. „Hagyjátok *monnót* (mindkettőt) nőni aratásiglan." Lukács 1. „Valának kedig *monnók* (mindketten) igazak." Lukács 6. „Nem vezethet vak vakot, nemde *monnón* (mindketten) a verembe esnek?" Máté 15. „Ha kedig a vak a vakot vezetendi, *monnaik* (mindkettejök v. mindegyik) a verembe esik."

Hangra és értelemre rokonnak tartják hozzá a finn *moli* szót, melynek másod foka *molempi*. Mi ezen szó eredetét illeti, valószinű, hogy annak első tagja *mon*, rokon a *mind* szónak *min* v. régiesen *men* gyökével; utóbbi része *no* pedig hasonulás által a *ho* szóból változott el, mely megvan a *hüsz* (= ho-tíz, azaz kéttíz) szóban, melynek önállólag is megfelel a sínai *heu* (= másod), és mongol *chu-jar* (= kettő, melyben *jar* csak névrag). Ezek szerént *monnó* annyi volna mint *min-ho* vagy *men-ho* v. *mon-ho*, mint *se-ha* öszvetételből lett *soha* régen *sonha* (= semha); a *men* első rész t. i. maga a régi *mene* vagy *meni* = mennyi; vagy pedig *mind*, régiesen: *mend*. V. ö. MIND. Csupa sínai szókból tévén pedig öszve: *man-heu*, azaz mindkettő, két egység mindegyütt, kerekszámmal véve. (A sínai *man* am. teljes, egész).

MONNÓN, ih. am. mindketten; lásd: MONNÓ alatt.

MONÓ, falu Közép-Szolnok m.; helyr. *Monó-ra, —n, —ról.*

MONOK, falu Zemplén m.; helyr. *Monok-ra, —on, —ról.*

MONOR, mváros Pest, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Monor-ra, —on, —ról.*

MONORA, erdélyi falu Alsó-Fehér m.; helyr. *Monorá-n, —ra, —ról.*

MONOROSTIA, falu Arad m.; helyr. *Monorostiá-ra, —n, —ról.*

MONORÚ, l. MONYORÚ.

MÓNOSBÉL, falu Borsod m.; helyr. *—bél-be, —ben, —ből.*

MONOSOKOR, falu Baranya m.; helyr. *Monosokor-ra, —on, —ról.*

MONOS-PETRI, falu Bihar m.; helyr. *—Petri-be, —ben, —ből.*

MONOSTOR, (1) (a hellen-latin *monasterium* után alakult; a görögben pedig a törzs *μόνος* am. egyes, egyedüli, honnan *μονάζω* am. egyedül vagyok vagy élek, és *μοναστήρ* v. *μοναστής* egyedül élő; szerzetes); fn. tt. *monostor-t*, tb. *—ok*, harm. sz. *—a*. Szoros ért. jelenti azon szerzetesek közlakhelyét, kik az egyházi kánonok szerént a monachusok osztályába tartoznak, milyenek a benedekiek, a cisterciták stb. *Pannonhegyi, zirczi monostor. Mölki, szentkereszti monostor.* Az ily monostorokhoz, kivált német és angol honban nagyobbszerü templomok lévén építve, különösen ezeket is monostoroknak (Münster) nevezték el, milyen a *Westmünster* Londonban. Szélesb ért. a szorosabb fegyelmet tartó szerzetesek, péld. kolduló barátok klastromai. A kegyesrendüek és jezsuiták szerzetesházai szokottan: *collegiumok*. Egyébiránt ‚monostor' szabatosan véve nagyobbszerü szerzeteslakot, pl. apátságot jelent, mint a klastrom v. kolostor.

MONOSTOR, (2) faluk neve Baranya, Krassó, Szatmár, Temes, Torontál m., BÁTH—, Bács, KAPOLNOK— v. KÁPOLNAK—, Kővár vid., HÉVÍZ—, SZIGET—, Pest m., puszták Bihar, Komárom és Szabolcs m.; helyr. *Monostor-ra, —on, —ról.*

MONOSTOR-APÁTI, puszta Szala m.; helyr. *—Apáti-ba, —ban, —ból.*

MONOSTORI, (monostor-i) mn. tt. *monostori-t*, tb. *—ak*. Monostorhoz tartozó, azt illető, arra vonatkozó. *Monostori kertek, szőlők. Monostori fegyelem, életmód.* V. ö. MONOSTOR.

MONOSTOR-PÁLYI, falu Bihar m.; helyr. *—Pályi-ba, —ban, —ból.*

MONOSTOR-SZEGH, falu Bács m., erdélyi falu B.-Szolnok m.; helyr. *—Szegh-re, —ėn, —ről.*

MONOSZA, puszta Nógrád m.; helyr. *Monoszá-ra, —n, —ról.*

MONOSZLÓ, (1), férfi kn. A szláv eredetü *Miroszlav*-ból módosult.

MONOSZLÓ, (2), falu Szala m.; helyr. *Monoszló-ra, —n, —ról.*

MONTAJ, puszta Borsod m.; helyr. *Montaj-ba, —ban, —ból.*

MONTIKA, fn. tt. *montikát.* Az együttnemzők seregéhez és nősözvegyek rendéhez tartozó növénynem; vaczka polyvás; fészke félgolyóbis; sugárszirma ötnél több, bóbitája nincs, vagy csak hártyakarima; belső virágai sárgák, sugári fejérek vagy sárgák. (Anthemis). Nevét talán *monorú*, félgolyóbisforma virágfészkétől vette.

MON-ÚJLAK, l. ÚJLAK.

MONY, fn. tárgyeset: *mony-at* v. *—t*, tb. *—ak*, harm. sz. *—a.* 1) A madarak tojása, innen a közdivatu *tyukmony* v. *tikmony*, továbbá *lúdmony*, *fürmony* stb. *Vörhenyeges mint a fürmony.* (Km.). 2) A madártojáshoz némileg hasonló, egymással öszvegömbölyödött edényekből és csövekből álló magtartó szeméremrész a férfiaknál és hímállatoknál. Erről nevezik különösen a hímlovat *monyas*-nak. 3) Elterjedt szokás szerént a hímállatnak, nevezetesen férfinak nemzőveszszeje. — Nincs kétség benne, hogy a *mony* szóban a gömbölyüség, kerekdedség alapfogalma rejlik, melyet főleg a gömbölyü ajakkal utánzott *o* hang képvisel, mint a *bogy*, *mogy*, szinte gömbölyüt jelentő, és rokonhangu szókban. — Egyszerübb alakban, t. i. *m* előhang nélkül megfelel neki a hellen ὠόν s a latin *ovum*, melyekkel egyeredetü a német *Ei*, és szláv *jajo*, *jajcza*, *jajczo* v. *vajczo* is. Különféle finn szójárásokban: *muna*, *munna*, *muno*, *monu*. A tatárban Beregszászi szerént: *monn* vagy *muno*. Minthogy ezen szó a szeméremtest elnevezésére is használtatik: innen van, hogy némi társadalmi illem miatt tulajdon értelemben már alig használjuk, s helyette *tojás* vagy *pete* szóval élünk. Hasonló oknál fogva maradt ki a tisztességes beszédből a szurást jelentő *gyak*, és némely mások.

MONYAS, (mony-as), mn. tt. *monyas-t v. —at*, tb. *—ak*; és fn. tt. *monyas-t*, tb. *—ok.* L. MÉN vagy CSŐDÖR.

MONYÁSZA, falu Arad m.; helyr. *Monyászá-ra, —n, —ról.*

MONYATLAN, (mony-atlan) mn. tt. *monyatlan-t*, tb. *—ok.* Mondják férfiról vagy más hímállatról, ha monyát kimetszették, herélt.

MONYÓK, (mony-ók), mn. tt. *monyók-ot.* Igen nagy monyu. Az *ók* mint képző némely szókban nagyitást jelent, pl. *pirók* igen piros, *pofók* nagy pofáju, *ajók*, vastag, nagy ajakú, *szemök*, nagyszemü.

MONYORÓ, falu Arad m.; helyr. *Monyoró-ra, —n, —ról.*

MONYORÓCSKA, puszta Baranya m.; helyr. *Monyorócská-ra, —n, —ról.*

MONYORÓD, falu Baranya m.; helyr. *Monyoród-ra, —on, —ról.*

MONYORÓKERÉK, falu Vas m.; helyr. *—kerék-re, —ėn, —ről.*

MONYORÚ, (mony-or-ú), mn. tt. *monyorú-t*, tb. *—k* v. *—ak.* Alakjára nézve monyhoz hasonló, tojásdad. *Monyorú kerék*, Sándor István szerint ügyetlen kerékgyártó által csinált tojásdad kerék. Mind képzésre, mind alapértelemre leghasonlóbb hozzá a *mogyorú* v. *mogyoró*, minthogy mindkettő gömbölyü kerekdedségre vonatkozik. Elemzésére nézve lásd: MONY és MOGYORÓ. Ide tartozik a népnyelvben divatozó *bögyörő*, azaz a kis férfi gyermekek szeméremteste, mely vastag hangon *bogyoró*, s nincs kétség benne, hogy gömbölyegségétől vette nevét.

MOÓR, mváros Fehér m.; helyr. *Moór-ra, —on, —ról.*

MOPSZ, fn. tt. *mopsz-ot.* Kis termetü, széles, fekete pofáju, s mogorva tekintetü kutyafaj. Adelung szerént angol eredetü szó, kiknél a *mop* görbe szájat, s a *mope* buta embert jelent.

MOR,(1), nyelvrezegtetés által eredő, s gömbölyített ajkak közől kinyomuló tompa hang, mely egyszerü *hangutánzó* a *morog*, *moraj*, *mormol* szókban és származékaikban; továbbá innen erednek a *morcz*, *mord*, *mordány*, minthogy mellékértelemben ezek is morajos hangra vonatkoznak. Megegyezik vele a latin *murmur*, *moeror*, német: *murmeln*, *murren*, hellén, μορμύρω, μύρομα, szanszkrit *marj* v. *morj* (morog) stb. Különböző eredetüek: *morzsa*, *morzsol.*

MOR, (2), fn. tt. *mor-t*, tb. *—ok.* Tájdivatosan am. a szokottabb *mar* v. *marj*, azaz a lónak háta és nyaka között kiülő dombocska. E szóban alapfogalom a magasodás, domborodás, minél fogva az *r* alaphangu szók azon osztályába tartozik, mely magasat, emelkedettet, dombort jelent, majd előhanggal, majd a nélkül, mint *or*, *orr*, *orom*, *orj*, *hóri*, *gór*, *góré*, *mart*, stb. Ide tartozik a feldomborodó kalácsot jelentő *morvány* is. V. ö. MORVÁNY.

MÓR, fn. tt. *mór-t*, tb. *—ok.* 1) A rómaiak korában észak-nyugoti Áfrikának Mauritania nevü tartományában, és a szomszéd tengerpartokon lakott barna vagy barnássárga népek, latinul többesben: *mauri.* Midőn a szerecsenek (arabok) a VII. században Áfrika ezen részét is meghóditották, e név reájok is elterjedett; a VIII. században egész Spanyolországot elfoglalták, és a spanyol történetirók általában móroknak *(los Moros)* nevezik őket, s mintegy 8 századon keresztül uralkodván Spanyolországban, innen végre kiüzettek és ismét Áfrikába költöztek. 2) Férfi kn. Maurus. *Szent Mór apát.* Némelyek hibásan használják *Móricz* helyett is, melynek *Mauritius* felel meg, noha talán mindkét szó a maurus latin szóból eredett; legalább ezt tartja a Heyse K. W. L. szótára. 3) Polyvával kevert és meggyürt sárból,

mintával kiszakasztott téglaforma, s napon szárított tömeg, melyet falépitésekre használnak, máskép: *vájog* v. *vályog*. Ha a mórt kiégetik, tégla lesz belöle. Kemenesalján magát a szalmás sárból rakott falat, mely néhutt: *fecskefal*, *fecskerakás*, nevezik mórnak. Innen úgy látszik, mintha a latin *murus*, német *Mauer*, régi felső-német *mur*, *mura*, *moure* stb. szók értelme rejlenék benne. Egyébiránt a magyarban is *mor*, *mart*, stb. valami magasat, magasodót jelentenek. V. ö. MOR. A *vájog* mindenesetre magyarosabb, és a magyarban elemezhetőbb eredetü. V. ö. VÁJOG.

MORÁCZ, TÓT—, falu Vas m.; helyr. *Morácz-ra*, *—on*, *—ról*.

MORÁGY, falu Tolna m.; helyr. *Morágy-ra* *—on*, *—ról*.

MORAJ, (mor-aj), fn tt. *moraj-t*, tb. *—ok*. Erős, tompa, *mor* alapu tartós hang. *Tenger, förgeteg moraja. Hadsereg moraja. Az elégületlen nép moraja.* Megfelel neki a latin *murmur*, német *Gemurre*, tót *mrmranyi*. Képzésre olyan, mint a szintén hangot jelentő: *dobaj*, *robaj*, *zuhaj*, *zsibaj*, *csörej*, *zörej*, *dörej* szóké. V. ö. MOR hangutánzó.

MORAVÁN, falu Nyitra m.; helyr. *Moraván-ba*, *—ban*, *—ból*.

MORAVICZA, mváros Temes, puszta Krassó m. helyr. *Moravicá-ra*, *—n*, *—ról*.

MORCZ, (mor-cz), mn. tt. *morcz-ot*. Haragos, ki hamar felmordúl. Minthogy pedig a haragos ember vagy más állat egyszersmind másokat bántani hajlandó, tehát jelent kegyetlent is. Továbbá, mint a haragos indulattal és természettel rokon, teszen mogorvát, komor tekintetüt, milyenek a vérengző fenevadak. *Morcz kedvü, tekintetü. Morcz természetü.* Pápa vidéki szó. Egyértelmü vele: *mord*, s rokon hozzá, *marczona*, mely különösen kegyetlenségre hajlandó haragosságot, vadságot jelent, s mely ‚morczona' alakban is eléjön a régieknél, pl. Katalin verseslegendájában:

„Oh morczona genyedt ember,
Istennel mit vereködel."
(Toldy F. kiadása. 178. l.).

MORCZONA l. MARCZONA, és v. ö. MORCZ.

MORD, (mor-d), egyértelmü a *morcz* szóval. Származékai: *mordiás*, *mordály*, *mordon*, *mordság*, *mordonkodik*. Mellékértelemben, mint hangutánzó, megegyezik vele a lövőszert jelentő *mordány* törzsöke. V. ö. MOR, MORCZ, MARCZONA.

MORDÁJ, (mor-d-áj) mn. tt. *mordáj-t*, tb. *—ok*. Erős, bátor, haragos. *Mordáj ember.* (Kriza J.) Azonos ‚mordály' szóval, tehát jelent általán mord természetüt. V. ö. MORDIÁS, MORDÁJSÁG.

MORDÁJSÁG, (mor-d-áj-ság) fn. tt. *mordáj-ság-ot*; mord természet.

„Mi haszna sokat szólnunk rosz voltodrul
Mordájságoddal való lopásodrul."

A veszprémi hajdúk levele 1646-ból. (Thaly K. gyüjt.).

MORDÁLY, (mor-d-ály), mn. tt. *mordály-t*, tb. *—ok*. 1) Titkos boszuálló, ki mord haragból követ el valami gonoszt. *Mordály áruló. Mordály gyujtogató.* Máskép: *mordi* (Szabó D.). V. ö. MORDÁJ. 2) Fenevad módjára harapó. *Mordály ebek. Mordály tréfák.* Megegyezik vele a latin *mordax*. 3) Gyilkoló, öldöklő. *Mordály puska. Mordály tör.* Használtatik főnevül is *mordány* helyett; l. ezt.

MORDÁLYOL, (mor-d-ály-ol), áth. m. *mordályol-t*. Titkos boszuállásból megtámad, megsebesít, meggyilkol valakit. Tájszó. V. ö. MORD.

MORDÁNY, (mor-d-ány), fn. tt. *mordány-t*, tb. *—ok*, harm. sz. *—a*, v. *—ja*. Eredetileg alkalmasint titkos gyilkolásra, mások megtámadására szánt kisded puska, melyet könnyü elrejteni. Másképen: *mordály*, románul: *mordáju*, tótul: *mordarka*. Talán ide sorozható a franczia *meurtrier*, német *Mörder*, lengyel *morderts*, persa *mirtan* stb. is. V. ö. MORD.

MORDI, (mor-d-i), mn. tt. *mordit*. (L MORDÁLY. 1).

MORDIÁS, (mor-d-i-ás), mn. tt. *mordiás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Mord természetü, tekintetü, másokat bántani, megtámadni hajlandó. Alakjára és elemzésére olyan, mint *uriás*, *óriás*, *kaczkiás*. Mind a négy hasonló képzőjü törzsből eredt, ú. m. *mordi*, *úri*, *óri*, *kaczki*, melyekből lett *mordias*, *úrias*, *órias*, (hórias), *kaczkias*, s köz szokás által megnyujtva *mordiás*, *uriás*, *óriás*, *kaczkiás*.

MORDIÁZ, (mord-i-áz), áth. m. *mordiáz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—s*. Valakit mérgesen, rámordulva lehord, leszid. Balaton melléki tájszó.

MORDÍT, MORDIT, (mor-d-ít) áth. m. *mordít-ott*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—ani*. Morddá tesz. V. ö. MORD.

MORDON, (mor-d-on), mn. tt. *mordon-t*, tb. *—ok*. Értelmére nézve l. MORD. Az *on* csupán nyomatékos toldalék, mint a *zord*, *zordon*, *vad*, *vadon*, s némely más szókban.

MORDONKODIK, (mor-d-on-kod-ik), k. m. *mordonkod-tam*, *—tál*, *—ott*. Mord indulatok háborgatják.

. . . „a fájdalom
Mordonkodván keblében."
Kisfaludy S. (Dobozi Mihály és hitvese).

MORDONSÁG, (mor-d-on-ság), l. MORDSÁG.

MORDSÁG, (mor-d-ság), fn. tt. *mordság-ot*, harm. szr. *—a*. Mord indulat, mord természet, mord hajlam.

MORDUL, (mor-d-ul), ih. Haragos indulattal, tekintettel. *Mordul rárivalkodni, ránémi valakire.* V. ö. MORD.

MORDÚL, MORDUL, (mor-d-úl), önh. m. *mordúl-t*. Haragos, mord hangon kitör. *Rámordulni valakire. A jó öreb minden idegen nessre megmordúl.*

MÓRFAL, (mór-fal), ösz. fn. Mórból, azaz vályogból rakott fal. V. ö. MÓR.

MORFONDI, hangáttétellel alkalmasint am. *bomfordi*, l. BOMFORDI.

MORFONDIZ, MORFONDÍROZ, önh. m. *morfondiz-* v. *morfondíros-tam, —tál, —ott.* Balatonmelléki tájszó, am. komoran méláz. V. ö. MORFONDI.

MORGA, (mor-g-a), fn. tt. *morgá-t.* A patkányok neméhez tartozó emlős állat, melynek kurta, vékony szőrű farka, s felfújt pofája van, s nagyságra a tengeri nyúlhoz hasonló. (Mus marmota).

MORGÁN, puszta Zala m.; helyr. *Morgán-ba, —ban, —ból.*

MORGÁS, (mor-og-ás), fn. tt. *morgás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Tompa és erős *mor mor* hangon szólás. *A fölháborodott tengernek, förgetegnek morgása.* Különösen a haragos embernek, vagy medvének, kutyának ilyetén tompa hangja. *Elégületlen népnek morgása. Kutya morgása.* Morgásnak mondatik általán minden panaszkodó kikelés, beszéd, melyet az alattvalók a felsőbbség eljárása ellen maguk között tesznek.

MORGÓ, (mor-og-ó), mn. tt. *morgó-t.* tb. *—k. Mor mor* tompa, erős hangon szóló. *Morgó tenger, szélvész.* Különösen, haragból, boszúból, elégületlenségből erősen kikelő, panaszra fakadó, mások ellen törő. *Morgó alattvalók. A kemény fegyelem ellen morgó katonák. Morgó feleség. Morgó kutyák. Zörgő morgó*, am. veszekedő. Főnevül: *Morgó* Erdélyben, Vásárhely melletti Maros vízágak összeszakadása. *Papra morgó*, népies és tréfás nyelven: akármiféle égettbor.

MORGÓDÁS, (mor-og-ó-d-ás) fn. tt. *morgódás-t*, tb. *—ok.* L. MORGOLÓDÁS.

MORGÓDIK, (mor-og-ó-d-ik), k. m. *morgód-tam, —tál, —ott.* L. MORGOLÓDIK.

MORGOLÓDÁS, (mor-og-ol-ó-d-ás), fn. tt. *morgolódás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Gyakori vagy folytonos morgás, mely haragból, elégületlenségből ered. *A zsarolt népnek morgolódásai.* V. ö. MORGOLÓDIK.

MORGOLÓDIK, (mor-og-ol-ó-d-ik) belsz. m. *morgolód-tam, —tál, —ott.* Haragból, elégületlenségből gyakran, vagy folytonosan morog, alattomban egymásnak panaszkodik. *Az elmaradt zsold miatt morgolódnak a katonák. A szembes asszony morgolódik.*

MORGOS, puszta Nógrád m.; helyr. *Morgos-ra, —on, —ról.*

MORGYIÁS, tájdivatos kiejtés, a szokottabb *mordiás* helyett, l. MORDIÁS.

MÓRICZ, (1), férfi kn. tt. *Móricz-ot.* Mauritius (talán am. mórfajta). Máskép: *Mórocz*, v. *Mórocza.* E nevet több helységek viselik, mint: *Móriczfa, Móriczgátja, Móriczhida* stb. Különbözik tőle: *Mór*, l. ezt.

MÓRICZ, (2) erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Móricz-ra, —on, —ról.*

MÓRICZFA, puszta Somogy m.; helyr. *—fá-ra, —n, —ról.*

MÓRICZFÖLD, mv. Temes m.; helyr. *—föld-re, —ön, —röl.*

MÓRICZGÁT, puszta a Kis-Kunságban, helyr. *—gát-ra, —on, —ról.*

MÓRICZHELY, puszta Somogy m.; helyr. *—hely-re, —én, —ről.*

MÓRICZHIDA, NAGY—, KIS—, faluk Győr m.; helyr. *—hidá-ra, —n, —ról.*

MÓRICZMALOM, puszta Somogy m.; helyr. *—malom-ba, —ban, —ból.*

MÓRICZ-SZENTE, puszta Győr m.; helyr. *—Szenté-re, —n, —röl.*

MÓRICZ-TÖRDEMÉSZ, puszta Győr m.; helyr. *—Törderaész-re, —én, —röl.*

MÓRIKÁL, visszaható névmással: *magát mórikálja*, főkép nőről mondják, a ki a farát riszálja. Talán *far* (rokon hangváltozással *mar*) szótól eredett, mintha volna: *farigál.* Szabó Dávidnál olvasható, de ismeretes a Tisza vidékén is.

MÓRING, fn. tt. *móring-ot*, harm. szr. *—ja.* A német *Morgengabe* után alakult szó, melynek szoros jelentése szerént am. azon ajándék, melyet a vőlegény első elhálás utáni reggel a menyasszonynak ad, vagy legalább igér; máskép: *nászajándék.* Szélesb. ért. azon ingó vagy ingatlan, vagy mindkétféléből álló ajándék, melyet eljegyzéskor a vőlegény menyaszszonyának, vagy ez amannak lekötelez; máskép: *jegyajándék, menyasszonyi ajándék.* Még szélesebb értelemben értetik alatta a *hozomány is.*

MÓRINGLEVÉL, (móring-levél) ösz. fn .Bizonyos forma szerint kiadott okmány, mely az úgynevezett móringról szól. V. ö. MÓRING.

MÓRINGOL, (móring-ol), áth. m. *móringol-t.* Móring fejében vagyonának bizonyos részét, vagy az egészet is lekötelezi. V. ö. MÓRING.

MÓRINGOLÁS, (móring-ol-ás) fn.tt. *móringolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Cselekvés, illetőleg kötelezés, mely által móringoluak valamit. V. ö. MÓRINGOL.

MORJ, (mor-j) fn. tt. *morj-at;* l. MAR, MARJ főneveket.

MORKOLÁB, fn. tt. *morkoláb-ot*, harm. szr. *—ja.* 1) A német *Markgraf* (jelen divat szerént magyarul: őrgróf) szóból alakult. Él vele különösen Heltai. Alakjára nézve olyan, mint a *Burggraf* után eltorzított *porkoláb*, mely magyarosan *várnagy.* 2) Szabó Dávid szerint am. csudaállat; (kincsőrző) lidércz, mely a napfogyatkozást is okozza. „Ha a morkoláb a napot teljesen megennné." (Szabó D.)

MORKONY, (mur-ok-ony), l. MUROK.

MORMICZOL, (mor-m-icz-ol) önh. m. *mormiczol-t.* Magában, dünnyögve lassan mormog.

MORMICZOLÁS, (mor-m-icz-ol-ás) fn. tt. *mormiczolás-t*, tb. *—ok.* Magában dünnyögve mormogás.

MORMOG, (mor-m-og), gyak. önh. m. *mormog-tam, —tál, —ott.* Haragját, elégületlenségét, panaszát folytonos *mor mor* hangon jelenti ki. Mondják

némely oktalan állatokról is, mint medvéről, kutyáról. Néha am. értelmetlen tompa hangon olvas vagy beszél. *Midőn leczkéit tanulja, mormog. Mormogva imádkozni.*

MORMOGÁS, (mor-m-og-ás), fn. tt. *mormogás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Folytonos *mor mor* hangon nyilatkozó haragoskodás, panaszkodás, boszankodás; dörmögés. V. ö. MORMOG.

MORMOJÁL, (mor-m-oj-ál v. mor-m-ol-ál) önh. A székelyeknél Gyarmathi szerént am. dong, Kriza J. szerént am. ‚duzzog', ‚morrog' azaz folyvást mormol.

MORMOL, (mor-m-ol) önh. l. MORMOG.

MORMOLÁL, l. MORMOJÁL.

MORMOLÁS, (mor-m-ol-ás) fn. lásd MORMOGÁS.

MÓROCZ, tt. *Móroczot*, MÓROCZA, tt. *Móroczát*, férfi kn. L. MÓRICZ.

MÓROCZ-KARCSA, l. KARCSA.

MORODA, falu Arad m.; helyr. *Morodá-ra*, —*n*, —*ról*.

MOROG, (mor-og), önh. m. *morog-tam*, —*tál*, *morgott*, htn. —*ni*. Tompa, erős *mor mor* hangon szól. *Morog a háborgó tenger. Morog a távol förgeteg.* Különösen mondják némely állatokról, mint medvéről, kutyáról, midőn valamiért haragusznak. *Ha nincs neki kedve, morog mint a medve.* (Népd.) *A kutya is morog, ha az orrát megütik.* (Km.) Emberről szólva am. haragját, elégületlenségét alattomos, elnyomott panaszhangon jelenti ki. *A szónok ellen a hallgatóság morogni kezdett.* l. MOR hangutánzó.

MOROTVA, (1) (hibetőleg a latin mortua aqua), fn. tt. *morotvá-t*. Álló víz, tóvíz, halastó. Mi eredetét illeti, a *mor* gyökü magyar szókkal fogalmi rokonságban nincsen, hanem vagy rokon a tengert, tavat jelentő s a latin *mare* után képzett tót: *mora, more*, s német *Moraszt* szókkal; vagy a tótban *mrtva* jelentvén halottas helyet is, e szerint morotva annyi volna mint a közismeretü *holtvíz*. Vagy leghihetőbben közvetlenül a latin *mortua aqua* után alakult.

MOROTVA, (2) puszta Csongrád m. helyr. *Morotvá-ra*, —*n*, —*ról*.

MOROTVÁNY, (morotva-any) fn. tt. *morotvány-t*, tb. —*ok*. L. MOROTVA.

MOROTVÁNYOS, (morotva-any-os) mn. tt. *morotványos-t* v. —*at*. tb. —*ak*. Morotványnyal lepett. *Morotványos vidék*. V. ö. MOROTVA.

MOROTVÁS, (morotva-as) mn. tt. *morotvás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. l. MOROTVÁNYOS.

MOROTVÁSODIK, (morotva-as-od-ik) k. m. *morotvásod-tam*, —*tál*, —*ott*. Morotvássá lesz, azaz holtvizek, mocsárok lepik el. V. ö. MOROTVA.

MOROVNÓ, falu Nyitra m.; helyr. *Morovnó ra*, —*n*, —*ról*.

MORROG, l. MORMOG.

MORSA, l. MORZSA.

MORSÓKA, l. MORZSÓKA.

MORTÁLY, fn. tt. *mortály-t*, tb. —*ok*. Fövénynyel kevert mész a kőmíveseknél. A latin mortarium, franczia *mortier*, német *Mörtel, Malter* után alakult szó. Magyarosabban néhutt: *kóficz*.

MÓRTÉGLA, (mór-tégla) ösz. fn. Sárból vetett vályog, melyet még ki nem égettek.

MORTY, elvont gyöke vagy törzse *mortyos* szónak. Hangutánzó, s kevés eltéréssel am. *szorty* (szortyog) szóban.

MORTYOS, (morty-os) mn. tt. *mortyos-t*, vagy —*at*, *tb.* —*ak*. A tiszamelléki tájszólásban Nátly József szerént am. szurtos, czirmos, mocskos, mintegy szortyogós.

MÓRUL, (mór-ul) ih. Mórok módjára; mórok nyelvén. *Mórul beszélni, irni, olvasni.*

MORVA, (1), l. MURVA.

MORVA, (2), fn. és mn. tt. *morvá-t*. 1) Morvaországnak honosult lakosa; oda való, oda tartozó, ott termett, készült stb. *A morvák egy részét hanákoknak nevezik. Morva ácsok, kőmivesek, posztósok.* 2) Morvaország. *Morvából jött posztógyárosok.* 3) Ilynevü folyóvíz.

MORVA, (3), falu Zemplén m.; helyr. *Morvára*, —*n*, —*ról*.

MORVAI, (morva-i), mn. tt. *morvai-t*, tb. —*ak*. Morvából való, oda tartozó, ott termett, készült stb. *Morvai szlávok, morvai gabona, posztó.*

MORVÁNY, (mor-vány), fn. tt. *morvány-t*, tb. —*ok*. harm. szr. —*a*. A barkóknál és palóczoknál am. fonott kalács. Pápai Páriz szerint görög-latinul: *obelias*. Ha a fonott kalácsnak azon német veszszük, melynek fonadékai feldudorodnak, úgy a morványnak gyöke azon *mor*, mely dudorodást, magasodást jelent, s rokon hozzá a *morj, orj*, és a rokonhangu *marj*. V. ö. MORJ.

MORVAORSZÁG, (morva-ország) ösz. fn. Az osztrák birodalomhoz tartozó őrgrófság, mely Magyarország, Ausztria, Csehország és Szilézia között fekszik.

MORVAUL, MORVÁUL, (morva-ul), ih. Morva nyelven. *Morvául érteni, beszélni.*

MORVIK, l. MÓRICZ.

MORZS, elvont törzse *morzsa, morzsalék, morzsol* stb. szóknak. V. ö. MORZSA.

MORZSA, (mor-os-a) fn. tt. *morzsá-t*, kics. —*cska*. Általán, azon kis töredékek, melyek dörzsölés, törés, metszés által bizonyos szilárd testektől elhullanak. *A követ, sót, kemény agyagot morzsákra törni. A kemény tésztát morzsákra reszelni. A száraz kenyérből, ha metszik, morzsák hullanak el.* Innen ezen összetételek: *kenyérmorzsa, sómorzsa, kőmorzsa, földmorzsa, turómorzsa, tésztamorzsa*. Átv. ért. jelent igen kicsit, igen keveset. *Egy morzsát sem hagyott benne. Kérlek, csak egy morzsát adj belőle.. Morzsa gyerek*, am. igen kicsin. Ez értelemben rokon a *csep* szóhoz, mely szintén népnyelven kicsit, keveset jelent.

Minthogy a morzsák törés, erőszakos elválasztás által keletkeznek: innen a *morzsa* szónak a természettel legegyezőbb elemzése ez, hogy gyöke a

hangutánzó *mor* (megfordítva: *rom*), s hogy eredeti alakjában *mor-os-a*, azaz *morosó*, öszvehúzva: *morsa* (a székelyeknél), *morzsa* (általánosabban), mint: *dörösöl, dörzsöl, pörösöl, pörzsöl, lebesel, lebzsel, habosol, habzsol* stb. alaphangra és értelemre rokonai: *murugy, murva, parázs*, sőt a *mor* gyökkel *por* is, honnan *porhanyó* stb. Hasonló hozzá a német *Brosame*, melyet Adelung a régi *brosen* szótól származtat. Ide sorozhatók a német *morsch* és *mürbe* melléknevek is.

MORZSÁL, (mor-os-a-ál), áth. m. *morzsál-t*. Valamely szilárd kemény testet morzsákra tördel, dörzsöl. *Száraz kenyeret morzsálni a tyúkoknak.*

MORZSALÉK, (mor-os-al-ék), fn. tt. *morzsalék-ot*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. Morzsaformában elhullott, eltöredezett részecskéi valamely testnek. *Kenyérmorzsalék. Só-, kö-, földmorzsalék. A morzsalékot a baromfiaknak ádni.*

MORZSALÉKONY, (mor-os-al-ék-ony), mn. tt. *morzsalékony-t*. tb. —*ak*. Ami könnyen morzsolható.

MORZSALÉKOZIK, (mor-os-al-ék-oz-ik), k. m. *morzsalékoz-tam*, —*tál*, —*ott*. Morzsalékokra töredezik.

MORZSÁLÓDÁS, (mor-os-a-a ló-d-ás) fn tt. *morzsálódás-t*, tb. —*ok*. Morzsákra zúzódás.

MORZSÁLÓDIK, (mor-os-a-al-ó-d-ik), belsz. m. *morzsálód-tam*, —*tál*, —*ott*. Morzsákra törődik, zúzódik. *A búzakenyér, ha megszárad, nagyon morzsálódik. Dörgölés között elmorzsálódik a föld.*

MORZSÁNYI (mor-os-á-nyi), mn. tt. *morzsányi-t*, tb. —*ak*. Oly kicsi, mint morzsa. Általán a kicsinek, kevésnek jellemzésére használtatik a népnyelvben. *Morzsányi kenyere sincs.* V. ö. MORZSA.

MORZSÁS, (mor-os-a-ás)), mn. tt. *morzsás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Ami könnyen morzsákra töredezik, vagy természeténél fogva morzsákból áll. *Morzsás árpakenyér. Morzsás föld.* V. ö. MORZSA.

MORZSIKA, (mor-os-i-ka), kicsiny fn. tt. *morzsikát*. Igen kis morzsa; igen kevés, igen kicsin. *Egy morzsika sónk sincsen.* E szóban kettős kicsinyítés van, egyiket az *a* helyett álló *i*, másikat a *ka* jelenti.

MORZSINKA, (mor-os-in-ka) fn. tt. *morzsinká-t*. L. MORZSIKA.

MORZSÓKA, (mor-os-ó-ka), fn. tt. *morzsóká-t*. Morzsákra tördelt, vagy reszelt tésztából való étek. Balatonmelléki szó. Más tájdivat szerént áttétellel: *zsormóka, zsurmóka*, melytől különbözik a reszelt tészta.

MORZSOL, (mor-os-ol), áth. m. *morzsol-t*. Bizonyos szilárd testet dörzsölés által apró részekre tördel. *Kukoriczát morzsolni. A csibéknek kenyérbélt morzsolni. Ujjai között a földet összemorzsolni.* Átv. ért. *kezeit morzsolni* am. összehajtogatva egymáshoz dörgölni; továbbá valamit apródonként elfogyaszt, megeszik, megiszik. *Beszédközben egy pár itcze bort elmorzsoltunk*, tréfás mondat. Elemezve: *morosol*, mint *dörösöl, dörzsöl, peresel, perzsel* stb. Hangáttétellel tájdivatosan: *zsormol.*

MORZSOLÁS, (mor-os-ol-ás), fn. tt. *morzsolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Bizonyos testeknek apró részekre dörzsölése. Különösen munka neme, mely által valamit morzsolnak. *Kukoricza morzsolás.* V. ö. MORZSOL.

MORZSOLAT, (mor-os-ol-at), fn. tt. *morzsolat-ot*, harm. szr. —*a*. L. MORZSOLÁS; és MORZSA.

MORZSOLATLAN, (mor-os-ol-at-lan), mn. tt. *morzsolatlan-t*, tb. —*ok*. Meg vagy el nem morzsolt. *Morzsolatlan kukoricza.* Határozóként am. morzsolatlanul, morzsolás nélkül.

MORZSOLGAT, (mor-os-ol-og-at), gyak. áth. m. *morzsolgat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *morzsolgass*. Apródonként, folytonosan morzsol valamit. *Esténként kukoriczát morzsolgatni.* Átv. ért. lassan-lassan valamely ételt vagy italt elfogyaszt. *Jó bor mellett elmorzsolgattak egy nagy kalácsot.* V. ö. MORZSOL.

MORZSOLÓ, (mor-os-ol-ó), mn. tt. *morzsoló-t*. 1) Aki valamit morzsol. 2) Mivel morzsolnak valamit. *Kukoricsamorzsoló vas, gép.*

MORZSOLÓDÁS, (mor-os-ol-ó-dás), l. MORZSÁLÓDÁS.

MORZSOLÓDIK, (mor-os-ol-ó-d-ik), belsz. m. *morzsolód-tam*, —*tál*, —*ott*. Morzsákra, apró részecskékre törődik, dörzsölődik. *Morzsolódik a száraz kenyér, ha életlen késsel riszáljuk, vagy kézzel tördelik. A homokkő könnyen morzsolódik.* Hasonértelmü *morzsálódik* szóval.

MORZSOLÓGÉP, (morzsoló-gép), ösz. fn. l. MORZSOLÓ 2).

MORZSOLT, (mor-os-ol-t), mn. tt. *morzsolt-at*. Amit morzsákra, apró részecskékre zúztak, dörzsöltek, reszeltek, stb. *Morzsolt tészta, túró. A morzsolt kukoriczát kiszelelni. Morzsolt kenyérhéjat adni a tyúkoknak.*

MOS, (1), elvont gyök *mosoly* szóban és származékaiban. Rokon *moz* gyökkel. L. MOSOLY alatt.

MOS, (2), áth. m. *mos-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*s*. 1) Vízzel, vagy más folyadékkal valamely testet megnedvesít, és dörzsöl, hogy azt a rajta levő mocsoktól megtisztítsa. *Arczot, kezeket, lábakat mosni. Egyik kéz a másikat moss'ön vagy kéz kezet mos.* (Km.) *Üngöt, gatyát, asztalruhákat mosni. Konyhaedényeket mosni. Posztóból a foltokat kimosni.* Innen átv. ért. másnak erkölcsi szennyét, azaz hibáit, vétkeit korholja. *Megmosták a fejét szappan nélkül. A keresztvizet is csaknem lemosták róla. Mindig a mas pendelyét mossa.* (Km.). Képes kifejezéssel, bizonyos vád ellen tisztítja, igazolja magát. *Kimosni magát á yanuból. Mosom kezeimet*, am. ártatlannak vallom magamat. 2) Szélesb ért. a tisztát a tisztátlantól, a jóta roszt tól víz vagy más folyadék által elválasztja. *Őrlés előtt az ocsós gabonát megmosni. Aranyat mosni*, azaz, öblögetés által az aranyport a fövenytől elválasztani. 3) Folytonos mozgás által öntöz, öblöget. *Az árvíz a partokat, a házak oldalait mossa. A sápor kimosta a gyönge növényeket.*

Hangra és jelentésre nézve leghasonlóbb hozzá a persa *mads-idan*, német *waschen*, szanszkrit: *masj*, (mos), tót *mocsiti* (áztatni) stb. E szó lényegét a folyadék susogását utánzó *os* vagy *mos* hang teszi, mely fogalmi rokonságban áll a hasonló hangu *mocs*, *pocs*, *locs*, és német *wischen*, *mischen*, *maischen* stb. szókkal; különösen *elmosódik* származékban és összetételben valósággal az ‚eltörlődik' (német *verwischen*) szó értelmét találjuk.

MOSADÉK, (mos-ad-ék) fn. tt. *mosadék-ot*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. Mosás után megmaradó tisztátlan nedv. *Konyhamosadék. Kiönteni a mosadékot.*

MOSAKODÁS, (mos-a-kod-ás) fn. tt. *mosakodás-t*, tb. —*ok*. Cselekvés, midőn valaki mosakodik.

MOSAKODIK, (mos-a-kod-ik, v. mos-ak-od-ik), gyak. k. m. *mosakod-tam*, —*tál*, —*ott*. Saját testének mosásával foglalkodik. E szóban a közép-képző *ak* maga a gyakorlatot jelentő *ag* (og, ég, ög), vagyis az egész *akod* am. *ogat*. Ilyenek *marakodik*, *tolakodik*, *furakodik*, *verekedik*, melyeknek (*ik* nélkül) áthatólag megfelelnek: *mosogat*, *marogat*, *tologat*, *furogat*, *vereget*.

MOSÁS, (mos-ás), fn. tt. *mosás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Cselekvés, mely által valamit mosunk. *Kézmosás*, *lábmosás*, *fejmosás*. *Ruhamosás*, *edénymosás*. *Mosásba adni a fehérruhát*. 2) Így nevezik azon gödrös helyeket, melyeket a víz öblögetése túrt, valamint az ily öblögetés által elhordott földet is. *A sok vízmosás miatt nem lehet a hegyre kocsin menni*. *A vízmosás ellepte a hegy lába alatt levő réteket*, *földeket*; helyesebben: *vízmosat*.

MOSÁSBÉR, (mosás-bér) ösz. fn. Bér, melyet a mosásért, különösen a szennyes ruhaneműk megtisztításáért fizetnek. *A cselédnek mosásbért adni*.

MOSÁSOS, (mos-ás-os) mn. tt. *mosásos-t* vagy —*at*, tb. —*ak*. Ahol egy vagy több mosás van. Használják leginkább *vízmosásos* összvetett szóban; helyesebben: *vízmosatos*.

MOSAT, (mos-at) fn. tt. *mosato-t*. A mosás eredménye, mosás által, mosásból bekövetkezett vagy bekövetkezendő állapot. Innen *vízmosás* helyett helyesebben élünk *vízmosat* szóval. *Egy mosat fehér ruha*, több darabból álló ruhanemű, amelyeket egy alkalommal (egy vagy folyvást több napon stb.) ki lehet mosni, és a mosással járó egyéb teendőket is, pl. lugozást, vasalást stb. elvégezni.

MOSATÉK, (mos-at-ék), l. MOSADÉK.

MOSATLAN, (mos-atlan), mn. tt. *mosatlan-t*, tb. —*ok*. 1) Amit ki nem móstak; mocskos, szennyes. *Mosatlan ruhák*. Meg nem tisztított, rosz részeitől el nem választott. *Mosatlan gabona*. *Mosatlan aranypor*. V. ö. MOS. Határozóként am. mosatlanul, szennyesen.

MOSDÁS, (mos-d-ás), fn. tt. *mosdás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Maga mosása. V. ö. MOSDIK.

MOSDAT, (mos-d-at) áth. m. *mosdat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *mősdass*. Eszközli, hogy valaki mosdjék, megmosdjék. *Reggelenként mosdatni a gyermekeket*. Átv. ért. nedvesít, öntözget, fölfrisít.

„Reggeli szellőcske mosdatja hűs árral,
Csillan imitt-amott repeső bogárral."

Arany, Buda halála.

MOSDATLAN, (mos-d-atlan), mn. tt. *mosdatlan-t*, tb. —*ok*. Aki magát meg nem mosta; ki meg nem mosdott. *Mosdatlan kéményseprő*. Átv. ért. erkölcsileg tisztátlan. *Mosdatlan száj*, mely szemtelen, trágár, csunya, undok dolgokról beszél. *Mosdatlan beszéd*. *Mosdatlan kézzel nyúlni valamihez*. Határozóként am. mosdatlanul, meg nem mosdottan.

MOSDATLANSÁG, (mos-d-atlan-ság), fn. tt. *mosdatlanság-ot*, harm. szr. —*a*. Tulajd. ért. mosdatlan állapot. Átv. ért. beszédbeli tisztátalanság, szemtelenség, trágárság. *Holmi mosdatlanságokon kahotázni*.

MOSDATLANUL, (mos-d-atlan-ul), ih. Magát meg nem mosva; mocskosan, piszkosan, szurtosan, szennyesen. *Mosdatlanul kimenni az utczára*. *A gyermekeket mosdatlanul hagyni*.

MOSDIK, (mos-d-ik), k. m. *mosd-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*. Maga magát, különösen arcát, kezeit mossa. *Fölkelés után megmosdani*. *Borral mosdik*, *kolbásszal törölközik*. (Km.). Mondják a macskáról és nyulról, midőn első lábával pofáját simogatja. Igekötőkkel: *kimosdik*, *megmosdik*. Ez igében a visszaható cselekvés értelme rejlik, t. i. a cselekvést a középképző *d*, a visszahatást az *ik* jelenti.

MOSDÓ, (mos-d-ó), mn. és fn. tt. *mosdó-t*. 1) Aki vagy ami mosdik. *Mosdó leány*. *Mosdó récse*, *mosdó czicza*. 2) Mivel, vagy miben valaki mosdik. *Milyen a mosdó*, *olyan a kendő*. (Km.) Midőn azon főnevekhez járul, melyek a mosdás eszközeül használtatnak, s melyekkel rendesen összvetett szókat alkot, szintén főnevül tekinthető, ú. m.: *mosdóedény*, *mosdókorsó*, *mosdómedencze*, *mosdótál*, *mosdóvíz*.

MOSDÓASZTAL, (mosdó-asztal), ösz. fn. Asztal, melyen mosdani szoktak, melyen a mosdó eszközök vannak elhelyezve.

MOSDÓEDÉNY, (mosdó-edény), ösz. főnév. Edény, melyben mosdóvizet tartanak, vagy melyből mosdanak.

MOSDÓKÁD, (mosdó-kád), ösz. fn. Kád, melyben mosdanak, melyet főleg zuhanyok alatt szoktak tartani.

MOSDÓKORSÓ, (mosdó-korsó), ösz. fn. Korsó, melyben mosdóvizet tartanak.

MOSDÓMEDENCZE, (mosdó-medencze), ösz. fn. Medencze, melyben mosdani szokás. V. ö. MEDENCZE.

MOSDÓSZER, (mosdó-szer), ösz fn. Mosdásnál használt mindenféle szer, pl. korsó, tál, szappan stb.

MOSDÓTÁL, (mosdó-tál), ösz. f. Mosdásra való tál, vagy tálforma edény.

MOSDÓVÍZ, (mosdó-víz), ösz. fn. Víz, melylyel mosdunk.

MOSÉRCZ, (mos-ércz), ösz. fn. Homokból, porondokból víz által kiöblögetett érczrészek.

MOSHATÓ, (mos-hat-ó), ösz. mn. Amit mosni, kimosni lehet. *Mosható kelmék, keztyük.*

MOSHELY, (mos-hely), ösz. fn. Általán hely, péld. a házban, vagy patakon, folyón, hol mosni szoktak.

MOSKÓCZ, falu Turócz m.; helyr. *Moskócz-ra, —on, —ról.*

MOSKOTÁR, mn. tt. *moskotár-t*, tb. *—ok.* Tájdivatosan am. muskotály.

MOSLÉK, (mos-ol-ék), fn. tt. *moslék-ot*, harm. szr. *—ja.* Általán azon tisztátalan, mocskos nedv, mely a mosás után hátramarad. *A moslékot kiönteni.* Különösen a főző és evő edényekről lemosott maradék, melyet korpával keverve a sertéseknek adnak. Még szorosb ért. korpából, árpalisztből, vágott tökből, stb. vízzel leöntött, és meghabart eledel a sertések vagy tehenek, göbölyök stb. számára. Megvető ért. zavaros, csunya, undok ital, vagy levesétel, melyről a közmondás igy szól: *Moslékot a disznóknak szoktak adni, nem embernek. Ez nem bor, hanem moslék.*

MOSLÉKCSATORNA, (moslék-csatorna), ösz. fn. Csatorna a házakban, illetőleg udvarokban, hová a moslékot önteni szokták.

MOSLÉKOS, (mos-ol-ék-os) mn. tt. *moslékos-t*, *v. —at*, tb. *—ak.* 1) Moslékkal leöntött, becsunyított. *Moslékos vágott tök a sertések számára.* 2) Amiben moslékot tartanak. *Moslékos sajtár, dézsa, hordó.*

MOSLICZA, l. MUSLICZA.

MOSNICZA, falu Temes m.; helyr. *Mosniczára, —n, —ról.*

MOSÓASSZONY, ösz. fn. Nőszemély, ki különösen mások szennyes ruháinak mosásával foglalkodik, és keresi kenyerét. *Maga kezére dolgozó, napszámba fogadott mosóasszony.*

MOSÓBÁNYA, falu Közép-Szolnok m. helyr. *—bányá-ra, —n, —ról.*

MOSÓBÉR, (mosó-bér), ösz. fn. Bér, melyet a szennyes ruhanemük mosásaért fizetni szokás.

MOSÓBORZ, (mosó-borz) ösz. fn. Borzfaj. (Melis lotor) l. BORZ.

MOSÓCZ, mváros Turócz m., falu Nyitra m.; helyr. *Mosócz-ra, —on, —ról.*

MOSÓDÉZSA, (mosó-dézsa), ösz. fn. Dézsa, melyben különösen a mocskos konyhaedényeket (rékasokat) mosogatni szokták.

MOSÓDIK, (mos-ó-od-ik) belsz. m. *mosód-tam, —tál, —ott.* Mintegy saját erejéből vagy közrehatásával van a mosásnak alávetve; leginkább *el* kötszóval am. eltörlődik. *A még nedves festett fal vagy kép, ha hozzá érnek, elmosódik.* Átv. ért. *idő jártával sok kép elmosódik emlékezetünkből.*

MOSÓFA, (mosó-fa), ösz. fn. Nyellel ellátott hoszukás, négyszögből álló falapoczka, melylyel a mosónők a gorombább szövetü ruhákat csapkodják, mi a kútak mellett, vagy patakok, folyók szélén úgynevezett mosószékeken szokott véghez vitetni. Tréfás, népies kifejezéssel: *szegény szappan.* Gúnyosan: *mosófa lábu*-nak nevezik a tertyedtlábu, lúdtalpu embert.

MOSÓFŰ, (mosó-fü), ösz. fn. Növénynem a harasztok seregéből, melynek sásforma éles leveleivel a konyhaedényeket zsúrolják. Különösen használtatik e végre a *kannamosófü*, máskép: *zsurlófü* (equisetum hyemale.)

MOSOGAT, (mos-og-at), gyak. áth. m. *mosogattam, —tál, —ott*, par. *mosogass.* Széles ért. többfélét, vagy valamit gyakrabban mos.

„Fehér lábát mosogatja,
Hej, hideg a viz, nem állhatja."

(Népd.)

Szorosb ért. a szennyes, mocskos házi, különösen konyhaedényeket megmossa. *Ebéd után mosogatni, elmosogatni.* Ez értelemben jobbára önhatólag, tárgyesetes viszonynév nélkül használtatik.

MOSOGATÁS, (mos-og-at-ás), fn. tt. *mosogatás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Többfélének, vagy bizonyos testnek gyakori mosása. Különösen, a szennyes, mocskos edényeknek, vagy mint Csalóközben mondják, a rékasoknak megmosása. *A szolgáló lásson a mosogatáshoz.*

MOSOGATÓ, (mos-og-at-ó) mn. és fn. tt. *mosogató-t.* Aki mosogat, vagy amivel, amiben mosogatnak. *Mosogató leány. Mosogató dézsa.* Főnévként am. mosogató edény.

MOSÓGÓCZ, (mosó-gócz), ösz. fn. Gócz, vagy katlan, hol a mosni való ruhát lúgban kifőzik.

MOSÓGÖDÖR, (mosó-gödör) ösz. fn. A bányamühelyekben kipadlózott gödör, melyben az érczeket mosás által tisztogatják, elválasztják.

MOSÓHÁZ, (mosó-ház), ösz. fn. Nagyobb házaknál, pl. intézetekben, szállodákban stb., különös épület, vagy a háznak valamely hátraeső része, hol a szennyes ruhát mosni szokták. Szélesb ért. minden mosóasszony laka.

MOSÓJEGYZÉK, (mosó-jegyzék) ösz. fn. Jegyzék, a mosásba adott ruhanemüekről, és az érettök járó mosóbérről.

MOSÓKÁD, (mosó-kád), ösz. fn. Kádforma faedény, melyben ruhákat mosnak.

MOSÓKAMRA, (mosó-kamra), ösz. fn. Kamra, mely különösen mosásra van rendelve.

MOSÓKAS, (mosó-kas) ösz. fn. Kas, melyben valamit mosnak, pl. midőn gyapjut, vagy szőrt teszsznek bele, s a vízbe merítik, hogy a rajta levő mocsoktól megtisztuljon.

MOSÓKATLAN, (mosó-katlan) ösz. fn. Katlan, melybe a mosóüstöt tessik, hogy benne a szennyes ruhát lúggal kifőzzék.

MOSÓKEFE, (mosó-kefe) ösz. fn. Kefe, melylyel a mosónők a ruhákat mosáskor dörzsölik. *A mosókefe hamar kivásítja a ruhákat.*

MOSÓKÖTÉNY, (mosó-kötény) ösz. fn. Goromba, daróczos kelméből való kötény, melyet a ruhamosók, illetőleg mosónők maguk elé kötnek.

MOSÓKURUGLYA, (mosó-kuruglya) ösz. fn. Kuruglya a bányaintézetekben, melylyel a bányagödörben mosott érczet forgatják, keverik.

MOSÓLÚG, (mosó-lúg) ösz. fn. Lúg, melyet a szennyes ruhák mosásánál használnak, illetőleg melyben a durvább szövetü ruhákat kifőzik.

MOSOLY, (mos-oly), fn. tt. *mosoly-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Azon különös kedélyi tünemények között, melyek a nevetés neme alá tartoznak, legmérsékeltebb nyilatkozat, s mint olyan bizonyos gyöngédséget, finomságot, simaságot fejez ki, még akkor is, midőn némi visszatetszésből, gúnyból ered. *Szelíd, nyájas, barátságos mosoly. Szánakozó, fájdalmas mosoly. Tetsző, valamit helybenhagyó, szerelmi mosoly. Gúngos mosoly.* A mosoly abban különbözik a nevetés minden egyéb fokozataitól, hogy hangra nem fakad, vagy legfölebb bizonyos elzárt *hüm hümféle* orrdünyögéssel vegyül, s csupán az ajkak egyengetésében, öszvecsucsorításában vagy széthuzásában áll. Miért a dolog természetével ellenkezőt nem állítunk, ha azt mondjuk, hogy gyöke *mos* a gömbölyödő vagy széthúzódó ajakak mozgását utánozza, s rokon a *mocz, moczczan* és *moz, mozog* szókhoz. Ezen alaphang rejlik a szánszkrit *szmi* gyökben, mely némi áttétellel a magyar *mos* gyökkel majdnem ugyanazon hangokból áll. De ide tartoznak az angol *smile* (olvasd *szmájl*), német *schmuntzeln* szók is; ebben az *sch* hang csak előtét lévén, mely a svéd *mysa* szóban is már szintén nem létezik; így jönnek öszve a *mocs* és *Schmutz*, az *ír* és *Schmier*, az *ék* és *Schmuck*, az *olu* és *Schmelcz* stb. Ide tartozik a szláv *szmejem* v. *szmjékám* is. V. ö. MOSOLYOG.

A valódi hangos nevetés fokozatai nyelvünkben következők: *ihog, vihog* v. *mihog*, melynek jellemhangja az éles, élénk, vékony *i*, s megfelel neki a *hi hi!* milyenen a gyermekek, s csintalankodó fiatalok jelentik ki pajzán kedvőket; *nevet*, (régiesen: *mevet*), mely a maga nemében szerény, és mérséklett, alapja a nyilt *e* s megfelel neki az indulatszó: *he he!*; *hahota, hahotáz*, szélesebb kedvre mutató kitörése a kedélynek, megfelel neki a tárt szájjal ejtett indulatszó *ha ha!*; *kaczag, kaczagás*, a hahotánál annyiban erősebb, mennyiben a *k* torokhang keményebb a *h*-nál; *röhög*, tisztátalan, rekedt, erős torokhang, mely legidomtalanabb, vagy ostobaságra mutató, nyers kedélyi kitörés, és hasonló az örülő lónak hangjához, midőn pl. az abrakot hozzák neki, vagy eltávozott, elveszett csikaját megtalálja.

MOSOLYG, l. MOSOLYOG.

MOSOLYGÁS, (mos-oly-og ás), fn. tt. *mosolygás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. A kedélynek sajátságos állapota, midőn valaki mosolyog. *Mosolygás által mutatott nyájasság. Gúnyos mosolygás. Szelíd, fájdalmas mosolygás.*

„És láng vala sohajtása,
Felhős hajnal mosolygása.“
Kisfaludy S.

„Zöld erdő zúgása,
Vadgalamb szólása,
A szegény legénynek
Szája mosolygása.“
Népdal.

V. ö. MOSOLYOG.

MOSOLYGÓ, (1) (mos-oly-og-ó) mn. tt. *mosolygó-t*, tb. —*k*. Aki vagy ami mosolyog. *Mosolygó ajk, száj, arcz, szemek. Világos felhőnek, mosolygó menyecskének nem jó hinni.* (Km.). *Mosolygó ellenségnél nincs ártalmasabb.* V. ö. MOSOLYOG.

MOSOLYGÓ, (2), puszta Szabolcs m.; helyr. *Mosolygó-ra*, —*n*, —*ról*.

MOSOLYODÁS, (mos-oly-od-ás) fn. tt. *mosolyodás-t*, tb. —*ok*. Mosolyra fakadás. *Elmosolyodás.* V. ö. MOSOLYODIK.

MOSOLYODIK, (mos-oly-od-ik) k. m. *mosolyodtam*, —*tál*, —*ott*. Arczán, különösen ajakán a kedélynek azon nyilatkozata keletkezik, melyet mosolynak nevezünk; mosolyra fakad. Ezen ige az illető állapot kezdetére, vagy egyszerüségére vonatkozik, s különbözik tőle a *mosolyog*, mely az állapot tartósságát, folytonosságát jelenti. *Nem mind barátod, a ki rád mosolyodik.* (Km.). Leginkább használtatik *el* igekötővel. *Valamin elmosolyodni.*

MOSOLYOG, (mos-oly-og) önh. m. *mosolyogtam*, —*tál* v. *mosolyg-ottam, mosolyg-ottál, mosolyg-ott*, htn. —*ni* v. *mosolyg-ani*. Ajakait folytonos mosolyra egyengeti. Kresznerics értelmezése szerént úgy tesz, minthaajakait mosná, öblögetné. V. ö. MOSOLY. *Nyájasan, szelíden, szánakozólag, fájdalmasan, gúnyosan mosolyogni. Rámosolyogni valakire. Még a szeme is mosolyog.* Átv. értelemben mondják bizonyos szép külsejü tárgyakról, melyek mintegy kinálkoznak. *Ezen szép almák csak úgy mosolyognak az emberre.* Költői nyelven: *mosolyog a szép tavasz, a kies mező, a szelíd hold* stb.

„Megszünt minden fuvalom,
S mosolygott a fájdalom.“
Kisfaludy S.

„Keszthelyi partnak evez ladikom, mosolyognak előmbe
A szeretett tájék öblei s árboczai.“
Berzsenyi.

MOSÓMALOM, (mosó-malom) ösz. fn. Malomféle gép vagy készület a bányákban, mely által az érczrészeket az idegennemüektől elválasztják s megtisztítják.

MOSÓMEDVE, (mosó-medve) ösz. fn. A medvék neméhez tartozó vadállat Amérika melegebb tartományaiban, melynek sürü, bodros szörü farka s hosszu hegyes orra van. Nevét onnan kapta, hogy minden eledelét, mielőtt megenné, vízbe mártogatja, s talpával megdörzsöli, mintha kimosná. (Ursus lotor).

MOSON, MOSONI, l. MOSONY, MOSONYI.

MOSÓNÉ, (mosó-né) fn. tt. *mosónét*. Szabatosan azt tenné: mosó ember neje, azonban a közéletben ‚mosónő' értelemben használtatik.

MOSÓNŐ, (mosó-nő) ösz. fn. Nőszemély, ki fehérnemüek mosásával foglalkodik, s keresi kenyerét.

MOSONY, (mos-ony), fn. tt. *Mosony-t*, helyr. *—ba, —ban, —ból*. Mezőváros a Dunának azon ága mellett, mely Pozsonytól Győrfelé foly. A gabonakereskedésnek ezelőtt egyik fő rakhelye. Minthogy mind e városnak vidéke, mind a róla nevezett vármegye jobbára sik, vizenyös, illetőleg mocsáros területet foglal el: legvalószinübb, hogy gyöke *mos* rokon a *moce mocsár* szókkal. Németül *Wieselburg*, hihetőleg am. *Wiesenburg*. Adelung szerént a *wiesen* szóban a nedvesség alapfogalma rejlik. Van ilynevü falu is Erdélyben, a székelyföldi Maros székben.

MOSONYI, (mos-ony-i), mn. tt. *mosonyi-t*, tb. *—ak*. Mosonyból való, oda tartozó, arra vonatkozó stb. *Mosonyi gabnakereskedők, raktárak*. V. ö. MOSONY.

MOSONYVÁRMEGYE, (Mosony-vármegye), ösz. fn. A Dunántúli kerülethez tartozó vármegye, mely Pozsony, Győr, Sopron vármegyék, és Ausztria között fekszik. V. ö. MOSONY.

MOSÓPÉNZ, (mosó-pénz) ösz. fn. 1) l. MOSÓBÉR. 2) Azon pénz, melyet valaki mosás fejében szerződött bér gyanánt szolgájának fizet. *Itt a cselédekre nem mosatnak, hanem mosópénzt adnak nekik*.

MOSÓPUTTON, (mosó-putton) ösz. fn. Ásványok mosására használt putton, kivált a gáliczhutákban.

MOSÓRONGY, (mosó-rongy) ösz. fn. Rongyféle kelme-szövet, melyet különösen az edények mosásánál súrolásra, törölgetésre stb. használnak.

MOSÓSZÉK, (mosó-szék) ösz. fn. Négy magas lábon álló, hosszúkás padféle állvány, melyre a kutak mellett, vagy a patakok-, folyók-, tavakban mosók a megáztatott gorombábbnemü ruhát ráfektetik, s ide-oda forgatva mosófával veregetik. Különbözik: *Szapulósék*.

MOSÓSZIVACS, (mosó-szivacs) ösz. fn. Szivacs, melynek különösen mosásra, mosdásra veszik hasznát, pl. a kis gyermekeknél, a fürdőben stb.

MOSÓTA, (mos-ó-ta), fn. tt. *mosótá-t*. 1) A bányaintézetekben azon épület, melyben az érczeket, nevezetesen a fémeket mossák. 2) A folyók zátonyain azon helyek, hol az úgynevezett aranyászok aranymosással foglalkodnak.

MOSÓTEKNŐ, (mosó-teknő) ösz. fn. Teknő, melyben mosni szoknak, különböztetésül másféle, pl. sütőteknőtől. *Bükfából kivájt, deszkákból ragasztott mosóteknő*.

MOSÓTEKNŐKE, (mosó-teknőke) ösz. fn. Kis teknő, melynek ruhamosásra veszik hasznát. Van ilyféle teknőjök az érczmosóknak is.

MOSÓÜST, (mosó-üst) ösz. fn. Üst, vagy rézvagy vasfazék, melyben a szennyes ruhát mosás előtt lúgos vízzel kifőzik.

MOSÓVÍZ, (mosó-víz) ösz. fn. Víz, melylyel mosnak. *Mosóvíznek jobb az esőlé, és folyóvíz, mint a kútvíz. Mosóvizet a Dunából hozatni*.

MOST, (ma-s-t), időhatárzó. Jelen, legujabb, legutolsó időben, e pillanatban. Ellentétei az elmultra nézve: *akkor, azelőtt, hajdan, multkor* stb., a jövőre nézve: *ezután, utóbb, később, jövőben* stb. *Nem úgy van most, mint volt régen*. (Népd.) *Akkor és most, nagy a különbség. Most is, ezután is*. Határozatlan ellentéte: *máskor. Most nem lehet, majd máskor*. Fölvészi a határvető *ig* ragot: *mostig*, pl. *tegnaptól mostig nem ettem egy falatot. Elejétől mostig*. E szó mind tájdivat mind a régi nyelvemlékek szerént *mast*, mely nem egyéb, mint a jelen időt jelentő *ma* (hodie, nunc) származéka. V. ö. MA. Mi képzését illeti, a *ma* gyökből egyszerü *s* képzővel lett az elavult *ma-s* melléknév, innen pedig *t* képzővel a határzó *mast*, mint *örömest, vegyest, képest*, az elavult *eleszt* stb. Hogy az ősi nyelvben egyszerü mássalhangzók odaragasztása által és pedig a gyök véghangzójának megnyujtása nélkül is képződtek új szók, több példa van rá, ilyenek *tol, tosz*, a *to*; *tesz, vesz, lesz, megy, hisz, visz*, a *te, ve, le, me, hi, vi*; — *rom, rosz, roskad, rozzan* a *ro* gyökökből stb. E hasonlat szerént hangzik röviden a *mast* is.

MOSTAN, (ma-s-t-an), időhatárzó. Értelmére nézve l. MOST. Az *an* hangzatossági toldalék, nem képző, épen úgy, mint a *régenten, hajdantan* időhatárzókban. Ezen alakban hajlandób is a ragok fölvételére, ú. m. *mostanig, mostanra, mostantól, mostani, mostaneág, mostanában*.

MOSTANÁBAN, (ma-s-t-an-a-ban) ih. Mostani időben.

MOSTANI, (ma-s-t-ani), mn. tt. *mostani-t*, tb. *—ak*. Jelen időbeli, jelen pillanatnyi. *Mostani állapotunk nem a legkedvezőbb. Mostani magad viseletével megelégszem. Milyen a mostani kor a régihez képest!*

MOSTANIG, (ma-s-t-an-ig, ih. Jelen időig, a jelen pillanatig. *Mind mostanig nem tudunk felőle semmit. Egész mostanig dolgoztam.. Tegnaptól mostanig folyvást esik az eső*.

MOSTANIGLAN, (ma-s-t-an-ig-lan), nem egyéb mint nagyobb nyomatosság, vagy hangzatosság végett megtoldott *mostanig*, l ezt.

MOSTANKOR, (mostan-kor), ösz. fn. és ih. Mint fn. tárgyesete: *mostankor-t*, tb. *—ok*; hanem e

helyett szokottabb a *mostani* vagy *mai kor*. Mint ih. azt jelenti: mostani korban vagy időben.

MOSTANKORI, (mostan-kori) ösz. mn. A mostani korból való, mostani korral járó, mostani korhoz illesztett.

MOSTANRA, (ma-s-t-an-ra) ih. Jelen időre, ezen korra. *Mostanra mondta, hogy itt legyek.*

MOSTANSÁG, (ma-s-t-an-ság) tájdivatos ih., a szokottabb *mostan* helyett.

„Én nem tudom, e nép mire
Gyül mostanság.“

Arany J. (Buda halála).

Fölvesz némely ragokat is: *mostanságig, mostanságban, mostansággal*. V. ö. MOSTAN.

MOSTANTÓL, (ma-s-t-an-tól). A *fogva* v. *kezdve* szókkal egyesülve használtatik, s am. a jelen időtől. *Mostantól fogva vigyázóbb leszek. Mostantól kezdve hat hétig fürdőket használok.*

MOSTIG, (ma-s-t-ig) ih. A jelen időig. Másképen: *mostanig*.

MOSTOHA, (most-ha) l. a czikk végén); mn. tt. és fn. *mostohá-t*. 1) A szülők és gyermekek közti rokonságviszonyra vonatkozva, *mostoha apa* azon férfi, ki a gyermeknek édesanyját az édesapa halála után elvette, *mostoha anya* azon nő, ki a gyermek édesanyjának halála után annak apjához ment férjhez. *Mostoha gyermek* am. a nőnek előbbi férjétől nemzett, vagy a férjnek előbbi nejétől szült gyermek. 2) A testvérek közti rokonságot illetőleg, *mostoha testvérem*, a mostoha apának vagy anyának az előbbi házasságból lett gyermeke. Ez értelemben a mostohák között semmi vérrokonság nincsen. 3) Így nevezik azon szülötteket is, kik egy apától, de más-más anyától, vagy egy anyától, de más-más apától származtak. Az előbbiek *apul testvérek, anyul mostohák*, az utóbbiak *anyul testvérek, apul mostohák*; németesen szólva: *féltestvérek*. A mostoha név a rokonság mellékágaira is alkalmaztatik, pl. *mostoha nagybátya* v. *nagynéne*, am. a mostoha apának vagy mostoha anyának férfi vagy nőtestvére. 4) Azon lélektani tapasztalatnál fogva, mely szerént a mostohák nem viseltetnek gyermekeik iránt oly szeretettel és gyöngédséggel, milylyel az édes szülék: a mostoha jelent szeretetlent, gyöngédtelent, hideg, keményszivüt, különösen ilyen anyát. Innen a népszerü közmondás: *Egy jó mostoha anya volt, azt is az ördög elvitte.*

„Édes Katóm, ki se jöhetsz te tán soha,
Úgy becsukott az a guta vén mostoha.“

Csokonai.

5) Képes kifejezéssel am. rosz, gonosz, ellenkező. *Mostoha időket élünk. Mostoha sorsra jutottunk. Mostoha szerencse.*

Németül a mostoha *stief*, mely Adelung véleménye szerént jelent oly valamit, mi a valódinak, igazinak ellentéte, tehát ál, hamis, valótlan. Görögül a mostoha anya μητρυιά és mostoha apa μητρυιός, amaz némi gúnyos csipősséggel am. anyácska; hasonló jelentés rejlik a tót *macsocha* szóban, mely nem egyéb, mint a *matka* (anya) kicsinlése v. keveslése. Latinul *noverca*, mely, úgy látszik, azt akarja jelenteni, hogy a mostoha valami *új*, s ellentéte a *réginek*, mintha volna *novelea, novella* t. i. mater. Valószinüleg a magyar *mostoha* szóban is ezen alapfogalom rejlik, miszerént törzsöke volna a jelen, legújabb időt jelentő *most*, Mátyusföldén *mostha*, tehát *mostha anya*. Ha itt a *ha* am. a vala*ha*, minden*ha*, né*ha*, so*ha*, időhatárzókban létező *ha*, úgy mostoha annyit tenne, mint mostani időbeli, ellentétben a régi, a megholt, az elmult apával vagy anyával. Tájdivatosan még: *mustoha, mustaha, mostaha*. A közép *a* v. *o* csak könnyebb kiejtésre szolgál segédül.

MOSTOHAFIVÉR, (mostoha-fi-vér) ösz. fn. L. MOSTOHATESTVÉR alatt.

MOSTOHAI, (most-ha-i), mn. tt. *mostohai-t*, tb. —*ak*. 1) Mostohának szokása szerént való. *Mostohai bánásmód, keménység, szigorúság, szeretetlenség*. V. ö. MOSTOHA. 2) Mostohát illető, ahhoz tartozó stb. *Mostohai javak.*

MOSTOHÁLKODIK, (most-ha-al-kod-ik), k. m. *mostohálkod-tam, —tál, —ott*. Mostoha apa vagy anya gyanánt bánik a gyermekekkel. Átv. ért. mondjuk a kedvezőtlen időről, sorsról, szerencséről. V. ö. MOSTOHA.

MOSTOHÁN, (most-ha-an) ih. Mostoha szülék, különösen mostoha anya módjára, azaz gyöngédtelenül, keményen, szeretet nélkül. V. ö. MOSTOHA.

MOSTOHANŐVÉR, (mostoha-nővér) ösz. fn. L. MOSTOHATESTVÉR alatt.

MOSTOHASÁG, (most-ha-ság) fn. tt. *mostohaság-ot*, harm. szr. —*a*. Gyöngédtelenség, szeretetlenség, mely a mostoha szülék ilyetén tulajdonságához hasonló. Átv. ért. *időnek, sorsnak, szerencsének mostohasága*, am. kedvezőtlen állapota, minemüsége. V. ö. MOSTOHA.

MOSTOHASÁGOS, (most-ha-ság-os) mn. tt. *mostohaságos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Nyomatékosabb kifejezése az átv. értelmü mostoha szónak, am. igen kedvezőtlen. *Mostohaságos idők.*

MOSTOHÁSKODIK, (most-ha-as-kod-ik) lásd MOSTOHÁLKODIK.

MOSTOHATESTVÉR, (mostoha-test-vér) ösz. fn. 1) Oly testvér, akinek vagy apja vagy anyja nekem (a másiknak) mostohám; különösebben ha férfi: *mostohafivér*-nek, ha nő: *mostohanővér*-nek hívatik. 2) L. MOSTOHA, 2).

MOSTOHAUL, (most-ha-ul) ih. Mostohák módjára, gyöngédtelenül, szeretetlenül, ellenkezőleg, kedvezőtlenül. V. ö. MOSTOHA.

MOSZ, elvont gyöke *moszt*, és egyik értelemben *moszat* szóknak és származékaiknak. Rokon egy részről *moc* gyökkel, más részről *majsz* törzsökkel, (‚majszol‘ szóban), és *musz* gyökkel (‚muszol‘ szóban).

MOSZAT, (mosz-at, illetőleg: moh-oz-at), fn. tt. *moszat-ot*, harm. szr. —*ja*. 1) A lopvanöszök

seregéből való növénynem, melynek némely fajai, mint a *lapony, szamó, csőbibirc, tarjag*, kitetsző termésü vagy gyümölcsüek, más fajai, mint a *pörc, kocsony, zákány, vízfonál*, ki nem tetsző gyümölcsüek. Elemére nézve legrokonabb hozzá ez értelemben: *moh.* 2) L. MASZAT.

MOSZATOS, (mosz-at-os) mn. tt. *moszatos-t* v. *—at*, tb. *—ak*. L. MASZATOS.

MOSZKA, fn. és mn. tt. *moszká-t*. Azon keleti éjszaki szláv nép neve Európában, melyet másképen *orosz*-nak nevezünk. A *moszka* név *Moszkva* nevü régi fővárosuktól vétetett.

MOSZKAGÉM, (moszka-gém) ösz. fn. l. DOBOSGÉM.

MOSZKAORSZÁG, (moszka-ország) ösz. fn. Széles ért. oroszbirodalom. Különösen azon tartomány, melynek fővárosa Moszkva.

MOSZKAPRÉM, (moszka-prém) ösz. fn. Szücsök nyelvén am. mint moszkák módjára készített prém, bárányborból.

MOSZKAUL, MOSZKÁUL, (moszka-ul) ih. Moszkák nyelvén, oroszul. *Moszkául érteni, beszélni, írni.*

MOSZKOVA, MOSZKVA, fn. tt. *Moszková-t* v. *Moszkvá-t*; helyr. *Moszkvá-ba, —ban, —ból*. Az orosz birodalomnak régi fö- s az orosz czárnak második székvárosa.

MOSZT, (mosz-t) fn. tt. *moszt-ot*, harm. szr. *—ja*. 1) Mocs, mocsok, piszok, melyből lett *mosztolódik*. Rokon *maszat* szóval s *muszol* igének *musz* gyökével. 2) Kriza J. szerént a székelyeknél am. mosztalék v. morzsalék. 3) A gyümölcsnek belcsutkája, torzsája, másképen: *mosztika* (Szabó D.)

MOSZTALÉK, l. MOSZTOLÉK.

MOSZTIKA, (mosz-t-i-ka) fn. tt. *mosztikát*. L. MOSZT, 3).

MOSZTOL, (mosz-t-ol) áth. m. *mosztol-t*. A székelyeknél am. elmorzsál, megzúz. *Megmosztolja mint a fogatlan vénasszony a török buzát.* (Tájszótár). „A megmosztolt gerezdekről a kertész észrevette, hogy ott valakinek lenni kell.“ (Székely népmese. Kriza J. gyüjt.) Másképen: *muszkotol*. V. ö. MOSZ gyök.

MOSZTOLÉK, (mosz-t-ol-ék) fn. tt. *mosztolékot*. Kriza J. szerént a székelyeknél am. morzsalék; a gyümölcsnek elhányt héja s rohadt darabjai. *Egérmosztolék*, egér által apróra örölt, rágcsált gabona- vagy kenyérrészecskék.

MOSZTOLÓDIK, (mosz-t-ol-ó-d-ik), belsz. m. *mosztolód-tam, —tál, —ott*. Mocskolódik, piszkolódik, maszatosodik. Gyöke *mosz* rokon a *mocs, maszat, muszol* szókhoz.

MOT, elavult vagy elvont gyök, melyből *motol, motóla, motonoz, motoz, motozik, motorász, motyog* származnak. Alapfogalom mindezekben a mozgás, miért *mot* (másképen *mat*) gyökhöz legközelebb áll *moz*; szanszkritul *math* am. mozgat.

MOTESICZ, ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Trencsín m.; helyr. *Motesiczre, —én, —ről.*

MOTKÓ-SZENTKERESZT, falu Liptó m.; helyr. *—Szentkereszt-re, —en, —ről.*

MOTOL, (mot-ol) önh. m. *motol-t*. L. MOTOZ.

MOTÓLA (mot-ól-a) fn. tárgyeset: *motólát*, l. MATÓLA.

MOTÓLÁL, l. MATÓLÁL.

MOTONOZ, (mot-on-oz) önh. m. *motonoz-tam, —tál, —ott*, par. *—z*. Kezeit ide-oda jártatva, mozgatva, tapogatódzva keres valamit. *A sötétben majd fél óráig motonozott míg süvegére lelt.* Valakinek útjában ténfereg. *A helyett, hogy a dologban segítene, mindég csak előttem motonoz.* (Tájszótár). Rokonértelmü vele a hangutánzó *kotonoz*; valamint ‚motorász‘ szóval: ‚kotorász‘. Gyöke a mozgást jelentő *mot*, melyhez rokon *moz*.

MOTORÁSZ, (mot-or-ász) önh. m. *motorász-tam, —tál, —ott*, par *—sz*. Kezével tapogatódzva, különösen bizonyos üregbe, pl. zsebbe, erszénybe, zacskóba nyúlva keresgél. Ugyan ezen értelmü a *kotorász*. Gyöke *mot*, melyből lágyabb képzővel *motolász*, s keményebbel *motorász* származott. A székelyeknél: *matarász*. V. ö. MOT.

MOTORÁSZÁS, (mot-or-ász-ás) fn. tt. *motorászás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Tapogatódzva, különösen valamely üregbe, pl. zsebbe, erszénybe nyulva keresgélés.

MOTORKÁL, (mot-or-ka-al) gyak. önh. m. *motorkál-t*. Kezeit jártatva, valamibe nyúlva s ott tapogatódzva keresgél. Máskép: *motorász*.

MOTORKÁLÁS, (mot-or-ka-al-ás) fn. tt. *motorkálás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Tapogatódzva keresgélés.

MOTORNYA, (mot-or-nya) fn. tt. *motornyát*. Szabó Dávid szerént am. holmi szemetes töredék, gazzal kevert szalmatörek. Valószinüleg itt oly gizgaz értetik, melyet vagy kézzel, gereblyével, villával kotortak öszve, vagy milyet az árvíz a partokra kibány. E szerint egy eredetü *motorász*, és rokon *kotorász* igével.

MOTOVILCZ, falu Vas m.; helyr. *Motovilcz ra, —on, —ról.*

MOTOZ, (mot-oz) áth. m. *motoz-tam, —tál, —ott*, par. *—z*. Tapogatva kercs, vizsgál, kutat valamit. Különösen holmi árukat, vagy egyéb ingó jószágokat sorról sorra felhányva, szemügyre vesz. *A harminczadokon, vámvonalokon megmotozni az áruládákat, az utasokat. Kimotozni az elrejtett irományokat.* V. ö. MOT, MOTOZIK.

MOTOZÁS, (mot-oz-ás) fn. tt. *motozás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. 1) Cselekvés, mely által valaki tapogatódzva keres, vizsgál, kutat valamit. *Motozás végett megállítani az áruszállító szekereket.* V. ö. MOTOZ. 2) Szenvedő állapot, midőn valamely állat, különösen a jú megzabál, s ennek következtében vonaglik, reszket, ide-oda forog, *motozik*.

MOTOZIK, (mot-oz-ik) k. m. *motoz-tam, —tál, —ott*, par. *—zál.* Mondják különösen juhról, midőn gyomorterhelés, zabálás következtében vonaglik, rángatódzik, vagy épen megdöglik. *A kövér, vizes legelőtől megmotoztak a juhok.* Alkalmazzák emberre is, kivált megvetőleg, vagy átkozólag szólva, s am. csömörlik. *Motozzál meg bele!* Gyöke *mot*, a mozgás fogalmát fejezi ki.

MOTOZÓ, (1), (mot-oz-ó) fn. tt. *motozó-t.* Pénzügyörségi tiszt vagy szolga, ki a harminczadokon, vagy vámokon átkelő árukat s idegen földről hozott czikkeket megkutatja, megvizsgálja. V. ö. MOTOZ.

MOTOZÓ, (2), (mot-oz-ó) mn. Csömörbajtól vonagló, hánykolódó. *Motozó birka.* V. ö. MOTOZIK.

MOTRING, fn. l. MATRING.

MOTSZAN, MOTSZANÁS, lásd: MOCZCZAN, MOCZCZANÁS.

MOTY, 1) *Motyó* gyöke; 2) hangutánzó, mely egyszersmind mozgásra is vonatkozik a *motyog* származékban.

MOTYÓ, (moty-ó) fn. tt. *motyó-t.* Útravaló, és pedig zsákba, tarisznyába, vagy akármely takaróba, göngyölgetett holmi. Legközelebb áll hozzá: *batyu.* Úgy látszik, hogy e szóban alapfogalom a gömbölyödés, gombolyodás, minél fogva gyöke *moty* rokon *bogy, mogy, bongy, bony* gyökökhöz, valamint *batu, batyu, bugyor, podgyász* is közel állanak *bogy*-hoz; melylyel ismét magas hangon: *begy, bengy* is egyeznek. V. ö. BOGY, MOGY, BONY, BENGY.

MOTYOG, (moty-og) önh. m. *motyog-tam, —tál, —ott.* Oly emberről mondják népies nyelven, ki valaminek végrehajtásában igen lassan halad, mintha csak motonozna, motorászna. A *ty* hangban némi gúny is látszik rejleni, mintegy a cselekvésbeli lágyság, puhaság, hanyagság kifejezéseül. Minthogy pedig a *totyog* igével szeret együtt járni: *totyog-motyog*, e rokonságnál fogva némi hangutánzásra is vonatkozik.

MOTYOGÁS, (moty-og-ás) fn. tt. *motyogást*, tb. *—ok.* Cselekvés, midőn valaki motyog.

MOYS, falu Trencsín m.; helyr. *Moys-ra, —on, —ról.*

MOZ, elavult vagy elvont gyök, melyből a gyakorlatos *mozog, mozgat*, továbbá, *mozdít, mozdúl*, és ezek származékai erednek. Alapfogalom benne a veszteglésnek ellentéte, vagyis, a nyugvó helyzetnek megszünése. Ami *moz* vagyis *mozdúl, mozog*, az az előbbi helyzetét odahagyja, vagy hagyogatja és így a nyugvóponttól vagy végképen, vagy váltakodva távolodik, miszerént mellékfogalomképen a továbbra haladás, távolodás értelme is lappang benne. Gyökelemre és jelentésre nézve megfelel neki a szanszkrit *math* (mozgat), latin *moveo, moto.*

MOZAIK, fn. tt. *mozaik-ot.* Közvetlenül a franczia *mosaïque* után képzett szó, s jelent oly képmüvet, melyben az alakok festett kő- vagy üvegdarabkákból mesterségesen vannak öszverakva és ábrázolva. Középkori latin nyelven: *opus musivum*, görög nyelven: *μουσεῖον*, mely a régi görögöknél muzsák templomát, továbbá akadémiát stb. jelentett, melyből vették át a ‚muzeum' szót is.

MOZAIKARANY, (mozaik-arany) ösz. fn. Kénnel, higanynyal és hugyaggal vegyített czin, mely sárga szine miatt az aranyhoz hasonló, s melynek festésre és irásra szokták hasznát venni.

MOZAIKEZÜST, (mozaik-ezüst) ösz. fn. Czin, keneny és higanyból készített vegyíték a festőknél.

MOZAIKFESTÉS, (mozaik-festés) ösz. fn. A festészetben mozaikszerü eljárás; vagy maga az ily mű is.

MOZAIKMŰ, (mozaik-mű) ösz. fn. L. MOZAIK.

MOZDÍT, MOZDIT, (moz-d-ít) áth. m. *mozdít-ott*, par. *mozdíts*, htn. *—ni* v. *—ani.* Valamely veszteglő testet arra kényszerít, hogy nyugvó helyét odahagyja, hogy más helyre jusson, vagy más irányt vegyen. *Aki jár, felváltva mozdítja lábait. Úgy nézi, hogy szempilláját sem mozdítja. Oly beteg, hogy kezét sem képes mozdítani. E terhes szekeret két ló sem mozdítja meg. A követ elmozdítani az útból. Az asztalt előbbi helyére visszamozdítani. A karót kimozdítani a földből.* Átv. ért. valamely erkölcsi dolgot, vagy személyes állapotot veszteglő helyzetéből kivesz. *Elő mozdítani valamely ügyet, személyt. Nem előre, hanem hátramozdítja szerencsénket.* V. ö. MOZOG.

MOZDÍTÁS, MOZDITÁS, (moz-d-ít-ás) fn. tt. *mozdítás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Cselekvés, mely által valamit, v. valakit nyugvó helyének elhagyására késztenek.

MOZDÍTATLAN, MOZDITATLAN, (moz-d-ít-atlan), l. MOZDÍTLAN.

MOZDÍTHATATLAN, MOZDÍTHATLAN, (moz-d-ít-hat-[at]lan) mn. tt. *mozdíthatatlan-t*, tb. *—ok.* Amit vagy akit mozdítani nem lehet, pl. ami bizonyos helyhez ragadt, vagy sulya a mozgató erőnél nagyobb stb. Átv. ért. bizonyos kedélyi állapotban megrögzött, pl. makacs, nyakas, hajthatatlan, véleményétől, szokásától semmiképen el nem álló stb. Határozóként am. mozdíthatatlanul, meg nem mozdíthatólag.

MOZDÍTHATATLANUL, (moz-d-ít-hat-atlan-ul) ih. Oly állapotban, melyben valami meg nem mozdíttathatik.

MOZDÍTHATLAN, l. MOZDÍTHATATLAN.

MOZDÍTLAN, (moz-d-ít-lan) mn. tt. *mozdítlan-t*, tb. *—ok.* Amit meg nem mozdítottak, ami nyugvó helyén veszteg áll. *A nagy bútorokat mozdítlan állapotban hagyni.* Határozóilag am. mozdítlanul.

MOZDÍTLANUL, (moz-d-ít-lan-ul) ih. Mozdítlan állapotban, a nélkül, hogy megmozdították volna. *A terhes szekér mozdítlanul a kátyúban maradt.*

MOZDÍTÓ, MOZDITÓ, (moz-d-ít-ó) mn. és fn. tt. *mozdító-t.* Aki vagy ami mozdít. *Mozdító erő. Szerencsét előmozdító ajánlatok, pártfogások.* Mint főnév jelent oly személyt, ki bizonyos ügynek folyását meg-

kezdi, ki másokat rábír, hogy veszteglő állapotukat elhagyják, s működjenek, hogy valamibe kezdjenek, stb.

MOZDONY, (moz-d-ony) fn. tt. *mozdony-t*, tb. *—ok*. Gép, erőmű, melynek rendeltetése valamit mozdítni s mozgatni, pl. a gőzhajókon, a gőzkocsizásnál stb.

MOZDÚL, MOZDUL, (moz-d-úl) önh. m. *mozdúl-t*. 1) Veszteglení megszün, nyugvó helyét odahagyja, mozgó állapotba teszi magát. Mozdulni lehet a) belerőből, mint az állatok általán, b) külerőszak következtében, mint a lelketlen testek, pl. *mozdúl a szekér*, midőn a lovak megrántják, *mozdúl a falevél*, midőn szél éri. Igekötőkkel: *kimozdúl, meg-, elmozdúl*. 2) Átv. ért. kedélyi állapota változik, közönyös lenni megszün. V. ö. MOZOG.

MOZDÚLÁS, MOZDULÁS, (moz-d-ul-ás) fn. tt. *mozdulás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. 1) Cselekvés, midőn valamely állat belerejénél fogva helyét, v. helyzetét változtatni kezdi. *Az ellenség mozdulását észrevenni. Az őr minden mozdulásra vigyáz, melyet a fogoly tesz.* 2) Szenvedő állapot, midőn valamely veszteglő test külerőnél fogva mozdúl. *Kerekek, gépek mozdulása. Falevelek mozdulása.* V. ö. MOZDÚL.

MOZDÚLAT, MOZDULAT, (moz-d-úl-at) fn. tt. *mozdúlat-ot*, harm. szr. *— a*. Maga az elvont értelemben vett mozdulás, mint tény. *Minden mozdulatából kitetszik, hogy indulatos ember. Helyéből egy mozdulntot nem tett.* Kedélyre vonatkozva am. egy-egy változat a nyugvó kedélynek állapotán.

MOZDÚLATLAN, MOZDULATLAN, (moz-d-úl-atlan) mn. tt. *mozdúlatlan-t*, tb. *—ok*. Veszteg maradó, nyughelyét, vagy helyzetét nem változtató. *Mozdulatlan hegyek, szikladarabok.* Különösen mozgékony testekre vonatkozólag, ami a külső erőnek hiánya miatt veszteg marad. *Mozdulatlan gépek, malmok.* Állatokat illetőleg, aminek mozgó inai veszteg állapotban vannak, különösen, magát helyhez kötő, makacs, tunya stb. *Mozdulatlan csökönyös ló. Mozdulatlan henye.* Átv. ért. közönyös kedélyü, kinek nyugalmát semmi sem zavarja meg; továbbá föltételeiben állhatatos, szilárd. Határzóként am. *mozdulatlanul*.

MOZDULATLANSÁG, (moz-d-ul-at-lan-ság) fn. tt. *mozdulatlanság-ot*, harm. szr. *—a*. Tulajdonság, melynél fogva valami v. valaki mozdulatlan állapotban létezik, különösen, mely szerént önerejénél fogva mozdulni nem képes. Átv. ért. kedélyi közönyösség vagy bizonyos kedélyi állapotban megrögzöttség, átalkodottság; szilárdság. V. ö. MOZDÚLATLAN.

MOZDULATLANUL, (moz-d-úl-atlan-ul) ih. Veszteg maradva, se kül-, se belerőnél fogva helyét vagy helyzetét, vagy irányát nem változtatva. Kedélyre és akaratra vonatkozva, am. mint közönyösen, meg nem indúlva; a feltétel mellett állhatatosan, szilárdan. V. ö. MOZDÚLATLAN.

MOZDULHATATLAN, MOZDULHATLAN, (moz-d-ul-hat-[at]lan) mn. tt. *mozdulhatatlan-t* tb. *—ok*. Ami vagy aki sem külső, sem belső erőnél fogva mozdulni nem képes. *Mozdulhatlan hegyek. Mozdulhatlan inaszakadt.* Egyébiránt, ami magában mozdulhatlan, az külerőnél fogva mozdulható lehet, pl. a lelketlen testek. Átv. ért. igen tompult érzékü. V. ö. MOZDÚL.

MOZDULHATATLANSÁG, MOZDULHATLANSÁG, (moz-d-úl-hat-[at]lan-ság), fn. tt. *mozdulhatatlanság-ot*. Mozdulhatlan állapot vagy tulajdonság.

MOZDULHATATLANUL, (moz-d-ul-hat-[at]-lan-ul) ih. Mozdulatlan állapotban, vagy módon.

MÓZES, l. MÓZSES.

MÓZESFALU, falu Szatmár m.; helyr. *—faluba, —ban, —ból*.

MOZGA, Göcsejben am. *mézga*; Plander Ferencz szerént pedig ugyanott csontvelőt is jelent.

MOZGADOZ, (moz-og-ad-oz) gyak. önh. m. *mozgadoz-tam, —tál, —ott*, par. *—z*. Ismételve, folyton, gyakran, vagy kicsinyezve mozog.

MOZGADOZÁS, (moz-og-ad-oz-ás) fn. tt. *mozgadozás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Ismételt, gyakori, vagy folytonosan tartó mozgás.

MOZGALMAS, (moz-og-al-om-as) mn. tt. *mozgalmas-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Mozgalmat magában foglaló; mozgalommal teljes. *Mozgalmas idők.*

MOZGALMASSÁG, (moz-og-al-om as-ság) fn. tt. *mozgalmasság-ot*. Mozgalmas állapot vagy tulajdonság.

MOZGALMI, (moz-og-al-om-i) mn. tt. *mozgalmi-t*, tb. *—ak*. Mozgalomra vonatkozó.

MOZGALOM, (moz-og-al-om) fn. tt. *mozgalmat*, harm. szr. *—a*. Átv. ért. divatozik, s am. bizonyos élénk járáskelés, mely rendkivüli érdekből szokott eredni, különösen, a kedélyeknek szokottnál élénkebb változatai. *Lázadást, forradalmat megelőző mozgalmak. Vásári, ünnepélyi mozgalom. Az iparban, kereskedésben különös mozgalmat venni észre.* Az alapértelemnek nagyobb terjedelmet kölcsönöz, mint *mozgás*.

MOZGÁS, (1), (moz-og-ás) fn. tt. *mozgás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Szenvedő vagy cselekvő állapot, midőn valami vagy valaki mozog. *Levél mozgása. Kezek, lábak mozgása. Levegőnek, víznek mozgása. Beteg embernek, dolgozó kézmivesnek mozgása. Mozgásba jönni. Valamit mozgásba hozni.* Moztani ért. *egyszerü, egyenletesen sebesedő, lassudó, összetett* stb. *mozgás*.

MOZGÁS, (2), (méz-ga-as) mn. tt. *mozgás-t* v. *—at*. tb. *—ak*. Göcsejben am. mézgás. *Tavasszkor mozgásak a fák. Mozgás cseresznye-, baraczkfák.*

MOZGAT, (moz-og-at) gyak. áth. m. *mozgattam, —tál, —ott*, par. *mozgass*. Valamit mozgóvá tesz; eszközli, hogy valami mozogjon. *A szél mozgatja a faleveleket. Nagy fát mozgatsz.* (Km.). *Az égi testeket láthatatlan erő mozgatja. Némely gépeket emberi kéz, némelyeket víz, vagy gőz* stb. *mozgat*. V. ö. MOZOG.

MOZGATAG, (moz-og-ad-ag) mn. tt. *mozgatagot*. L. MOZGÉKONY.

MOZGATÁS, (moz-og-at-ás) fn. tt. *mozgatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Müködés, mely valamit mozogni késztet. A mozgó tárgynak nevével összetett szót alkothat, mint: *famozgatás, lábmozgatás, fülmozgatás*. V. ö. MOZOG.

MOZGATHATATLAN, MOZGATHATLAN, (moz-og-at-hat-[at]lan) mn. tt. *mozgathatatlan-t*, tb. —*ok*. Amit mozgatni nem lehet. *Mozgathatatlan agg tölgy*. Határozóként nm. mozgathatatlanúl.

MOZGATÓ, (moz-og-at-ó) mn. tt. *mozgató-t*. Aki vagy amí mozgat valamit. *Mozgató erő*.

MOZGÉKONY, (moz-og-ék-ony) mn. tt. *mozgékony-t*, tb. —*ak*. Ami természeténél, alkotásánál fogva mozogni hajlandó, ami könnyen mozog. *A falevelek mozgékonyak. A gép alkotásánál és rendeltetésénél fogva mozgékony*. Átv. ért. sürgő, forgó, élénk. *Mozgékony városi nép*.

MOZGÉKONYAN, (moz-og-ék-ony-an) ih. Mozgékony állapotban, folytonosan mozogva.

MOZGÉKONYSÁG, (moz-og-ék-ony-ság) fn. tt. *mozgékonyság-ot*, harm. szr. —*a*. Tulajdonság, melynél fogva valami vagy valaki mozgékony. Különösen, élénkség, fürgeség. V. ö. MOZGÉKONY.

MOZGÓ, (moz-og-ó), mn. tt. *mozgó-t*. Ami bel- vagy külerőnél fogva mozog. *Az állatok mozgó lények. Szüntelen mozgó gép. Mozgó falevelek. Széltől mozgó fagak. Mozgó sereg, tábor*, azt tenné: sereg, mely utban, menőben van; de katonai műnyelven: mely elindulásra, menésre, hadviselésre el- és felkészült. *Mozgó híd*, melyet föl lehet szedni s odább szállítani. *Mozgó ideg*, mint az állati mozgás szerve.

MOZGOLÓDIK, (moz-og-ol-ó-d-ik) belsz. m. *mozgolód-tam, —tál, —ott*. Bizonyos szenvedés vagy kényelmetlenség, vagy nyugtalanság miatt folytonozan ide-oda mozog. *Viszketege miatt szüntelen mozgolódik*. Átv. ért. kedélye nyugtalankodik. *A nép valamit forral, mert nagyon mozgolódik*.

MOZGONY, (moz-og-ony) fn. tt. *mozgony-t*, tb. —*ok*. Általán fölcserélik *mozdony* szóval; de ‚mozgony' (‚mozog' szóból alkotva) inkább oly művet vagy gépet jelent, mely magától mozog vagy látszik mozogni, különösen ami mást semmi esetre nem mozdít, pl. az óramű; ‚mozdony' pedig *mozd* törzsénél fogva alkalmazható mind arra, ami maga ‚mozd'-úl, mind arra a mi ‚mozd'-ít.

MOZGONYMÍVES, (mozgony-míves) ösz. fn. Mozgonyokat készítő míves, gyáros.

MOZGÓSÍT, (moz-og-ó-s-ít) áth. m. *mozgósít-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*. Mozgóvá tenni; különösebben katonai műnyelven: indulásra, hadviselésre el- és felkészíteni, képessé tenni. (Mobilisiren).

MOZGÓSZER, (mozgó-szer) ösz. fn. L. MOZGONY.

MOZGÓVÁTÉTEL, (mozgóvá-tétel) ösz. fn. A katonai műnyelven mozoghatóvá, azaz elindulásra, hadviselésre képessé tevés. V. ö. MOZGÓSÍT.

MOZOG, (moz-og) gyak. önh. m. *mozog-tam* v. *mozgottam, —tál* v. *mozgottál, mozgott*, htn. —*ni* v. *mozgani*. Helyét vagy helyzetét folytonosan változtatja, pl. midőn lép, repül, száll stb. Ellentéte: *vesztegel, nyugszik*, pl. midőn valami egy helyen áll, fekszik, hever stb. *Mozog az óramutató, midőn az óra jár. Mozognak a gép kerekei. Mozog a dobogó szív. Mozog az erekben a vér. Az állatok önerejöknél fogva mozognak. Nem mozog a levél szél nélkül*. (Km.). Ezen igének gyöke *moz*, melyhez legrokonabb a latin *moveo*, v. ö. MOZ. Népies nyelven néha elébe tétetik: *izeg* v. *izog*, pl. *izeg-mozog*. Az ilyetén összetételekben az első szó rendesen kicsinyítő, a második nagyító jelentéssel bir, miszerént *izeg* am. apró, *mozog* am. nagyobb helyváltozásokat teszen. V. ö. IZÉG.

MOZOGÁNY, (moz-og-ány) mn. tt. *mozogány-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. Székely tájszólás szerént nagy testü, magas, vastag ember, mintha mozgana alatta a föld, mikor megyen. (Tájszótár). Alsó Vágmelléken *mozolány*, máskép: *mazolány*, kevés változtatással ellenkezőt jelent, úgymint hitvány, satnya embert, melylyel rokon a ‚mazna' szó is. L. ezt. Különben a nyelvszokás a szók eredeti ös jelentését hol tágasb, hol szélesb értelemben használja, pl. *ragyiva* szó Mátyusföldön am. csinos, tiszta, mintegy ragyogó; ellenben Győr tájékán Kemenesalon piszkos, rozoga, hitvány; ebben mintegy a ‚ragya' szóhoz hasonlítva.

MOZOGHATÓ, (moz og-hat-ó) mn. tt. *mozogható-t*. Ami önmagától mozogni képes; mert amit egyedül kül erő hoz mozgásba, az szabatosan véve, *mozgatható*. Egyébiránt e két kifejezés ugyanazon értelemben is használtatik.

MOZOLÁNY, (moz-ol-ány) mn. tt. *mozolány-t*, tb. —*ok*. Vágmelléki szó, am. hitvány, satnya. Máskép: *mazolány*.

MOZTAN, (moz-tan), ösz. fn. Tan, a testek mozgásáról, illetőleg a testeket mozgató erőről.

MOZTÉR, (moz-tér) ösz. fn. Az erőművészetben azon tér, melyben valamely test szabadon és akadálytalanul mozog, pl. az óralógony az óratokban, a tengely a kerékagyban.

MOZZAM, (moz-u-am) fn. tt. *mozzamot*. Lásd MOZZANAT.

MOZZAN, (moz-u-an v. moz-v-an) önh. m. *mozzan-t*. Alig kezdett, s legott bevégzett mozgást tesz, pl. mozzan az ember, midőn megijed; mozzan a szék, ha kevéssé megcsuszik. *Meg sem mozzan*. Különbözik töle: *mozog*, mely folytonosságra, s *mozdúl*, mely a mozgás kezdetére vonatkozik. V. ö. MOCZCZAN.

MOZZANÁS, (moz-u-an-ás) fn. tt. *mozzanás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Azon állapot, midőn valami vagy valaki mozzan. *A megijedt ember mozzanása. Földrengéskor három mozzanást éreztünk*.

MOZZANAT, (moz-u-an-at) fn. tt. *mozzanat-ot*, harm. szr. —*a*. Azon időszakocska, mely alatt bizonyos mozzanás véghez megy. Megfelel neki a latin *momentum*. *A tánczlejtésben, énekben, zenében bizonyos mozzanatokat tartani.*

MÓZSA, l. MÓZSES.

MOZSÁR, fn. tt. *mozsarat*, harm. szr. —*a*. 1) Mély öblü, kannaforma edény, vasból, köből, fából stb., melyben valamely kemény testet úgynevezett törővel vagy kótissal zúznak öszve. *Réz, vas, kő, fa-mozsár. Mozsárban mákot törni. Gyógyszerészek mozsara.* 2) Ágyuféle löszer mely nagy mozsárhoz hasonló, s melyből bombákat, gránátokat stb. szoknak löni. 3) Kisebbféle löszer, melynek egyedül holmi mulatságos vagy innepélyi durrogatásokra veszik hasznát. *Szilretkor mozsarakból lödözni.* Egyezik vele a latin *mortarium* s az ebből lett német *Mörser*. Valószinüen a *mozsár* is eredetileg *morzsár* volt. Ámbár vitatni nem akarjuk, hogy a *mozsár* mint eszköznek neve eredetileg magyar volna: de azt bátran állíthatjuk, hogy a *morzsa, morzsol*, mint hangutánzó a magyarnak is sajátja, s hogy a *mozsár* v. *morzsár* (azaz morzsoló) és a *morzsa* között nem csupán hangi, hanem valóságos tárgyi rokonság léteczik, minthogy a mozsárnak első rendeltetése, hogy valamit morzsákra zúzzanak benne, hogy morzsoljon.

MOZSÁRÁGYU, (mozsár-ágyu) ösz. fn. l. MOZSÁR, 2) és 3).

MOZSÁRKA, (mozsár-ka) kicsiny, fn. tt. *mozsárkát*, Kis mozsár, pl. milyenben a borsót törik, melynek neve különösen *borstörő*, vagy tájdivatosan: *bosstörő, bösstörő.*

MOZSÁRKÓTIS, (mozsár-kótis) ösz. fn. Bunkósfejü botféle eszköz vasból vagy rézből, melylyel mozsárban törnek valamit.

MOZSÁRTÖRŐ, (mozsár-törő) l. MOZSÁRKÓTIS.

MOZSÁRTÖRŐPALÁNKA, (mozsár-törő-palánka) ösz. fn. Gombafaj a palánkák nemeből, mely buzogányhoz vagy mozsártöröhöz hasonló. (Clavaria pistillaris).

MOZSÁRÜTŐ, (mozsár-ütő), lásd MOZSÁRKÓTIS.

MOZSÁRÜTŐPALÁNKA, (mozsár-ütő-palánka) l. MOZSÁRTÖRŐPALÁNKA.

MOZSÁRVIRÁG, (mozsár-virág) ösz. fn. Növénynem, a két főbb hímesek seregéből és födetlen magvuak rendéből, melynek csészéje öblös harangforma, honnan a neve is. (Melittis).

MOZSDÓS, falu Somogy m.; helyr. *Mozsdós-ra, —on, —ról.*

MÓZSES, férfi név, tt. *Mózses-t*. Héberül: *moséh* (משה), a zsidó nép nagy törvényhozójának neve. A héber gyök: *másáh* am. kiház. Némelyek azt tartják, hogy e név eredetileg egyiptomi nyelvbeli szós am. víztől szabadított. Módosítva: MÓZSA, MÓZSI.

MOZSGÓ, mváros Somogy m.; helyr. *Mozsgó-ra, —n, —ról.*

MOZSON v. MOZSONY, l. MOSONY.

MÖCS, hangutánzó gyök *möcsköl* szóban.

MŐCSÉNY, falu Tolna m.; helyr. *Mőcsény-be, —ben, —ből.*

MÖCSKÖL, (möcs-k-öl) áth. m. *möcskölt*. Valamely nedves, leves testet öszvegyür. Gyöke hangutánzó, valamint rokonai: *röcsköl, zöcsköl, dömöcsköl, zömöcsköl.*

MÖCZ, hangutánzó elvont gyök *möczörög* szóban.

MÖCZÖRÖG, (möcz-ör-ög) gyak. önh. m. *möczörög-tem, —tél, möczörgött*, htn. —*ni* v. *möczörgeni*. Székely tájszólás szerént szerelmeskedve nyögdécsel vagy susog. Gyöke hangutánzónak látszik, s alkatára olyan, mint *kuczorog, dödörög, zsizsereg, sustorog*, melyek gyökei szintén hangutánzók. Ugyan a székelyeknél módosítva: *mözsörög.*

MÖG, MÖGÉ, MÖGŐL, MÖGÖTT, l. MÉG, MÉGÉ, MÉGŐL, MÉGÉTT.

MÖGLET, (mög-let) fn. tt. *mögletet*. Valaminek mögötte létező hely.

MÖGY, *mögyön*, tájdivatosan am. megy, megyen. L. ezeket.

MÖKÖG, (mök-ög) önh. m. *mökög-tem, —tél, —ött*. Mély hangon: *mokog, makog*; l. ezeket.

MÖN, MÖNGYÖN, am. mén, mengyen; lásd ezeket.

MÖNDÖLE, (mön-d-öl-e v, mön-gy-öl-e) fn. tt. *möndölé-t*, kics. —*écske*. A székelyeknél a juhnak mesebeli neve; a —*d-öl* gyakorlati képző, s ‚mönd-öl' am. möndögél, és ‚möndölő' v. ‚möndöle' am. möndögélő.

MÖRRE, tájdivatos kiejtés a szokottabb *merre* helyett.

MÖVET, régies ‚mevet' vagyis ‚nevet' helyett. A Nádorcodexben fn. is: „Leszön emböröknek mövete."

MÖZS, falu Tolna m.; helyr. *Mözs-re, —ön, —röl.*

MÖZSÖRÖG, (mözs-ör-ög) l. MÖCZÖRÖG.

MU, l. MULYA, MUMA alatt.

MUCSFA, falu Tolna m.; helyr. *—fá-ra, —n, —ról.*

MUCSI, falu Tolna m.; helyr. *Mucsi-ba, —ban, —ból.*

MUCSINY, puszta Nógrád m.; helyr. *Mucsiny-ba, —ban, —ból.*

MUCSONY, falu Borsod m.; helyr. *Mucsony-ba, —ban, —ból.*

MUCZI, kedveskedő szólítás, a kisdedeket hivó szó, am. kicsi, kedves. *Jer ide kis muczim!* Adják e nevet lónak is. *Mucsi ne!* Egyezik vele *piczi.*

MUCZIDINNYE, (muczi-dinnye) ösz. fn. Almányi kis dinnyefaj.

MUCZKORODIK, (mucz-k-or-od-ik) k.m. *muczkorod-tam, —tál, —ott.* Magát öszvehúzva valahová lapúl, vonúl, helyezkedik, hol alig fér. Székely szó. *Melléje muczkorodott. Hezzá* (= hozzá) *muczkorodtam. A szekér hátuljára muczkorodni.* Egyezik vele értelemben, s némi hangáttétellel hangokban is, az általánosabb *kuczorodik.*

MUDRÓCZ, falu Sáros m.; helyr. *Mudrócz-ra, —on, —ról.*

MUFTI, fn. tt. *muftit.* Eredetileg arab szó a *fata* igétől, mely am. törvényt mondani vagy szolgáltatni, törvényt tenni; innen *mufti* am. törvénytevő; a törököknél am. főpap; és főbiró.

MUHA, a székelyeknél divatos *moha* helyett; l. MOHA, illetőleg MOH.

MUHAR, l. MOHAR.

MUHARCZ, l. MOHARCZ.

MUHÁT, fn. tt. *muhát-ot,* harm. szr. *—ja.* A székely csizmadiák nyelvén am. lapos csont, vagy vas, melylyel a bört a sámfára dörgölik, feszítik. Mintha a *musta* szónak némi módosúlata volna az *s*-nek *h*-vá változtával és *ta* megfordításával.

MUHI, puszta Borsod m.; helyr. *Muhi-ba, —ban, —ból.*

MUK v. MUKK, hangutánzó, melyből *mukkan, mukkanás, mukog* s talán *mukucs* is erednek. Különösen *mukk* mint fn. tárgyesete: *mukkot;* s am. orrhang vagy tompa, néma hang, melynek értelme, jelentése alig van. *Egy mukkot sem mondott,* am. száját sem tátotta föl, vagy semmiféle hangot nem hallatott.

— MUK, l. SZEMÉLYNÉVMÁS.

MUKA v. MÚKA; MUKÁLKODIK, l. MUNKA, MUNKÁLKODIK.

MUKKAN, (mukk-an) önh. m. *mukkan-t.* Értelmetlen, inkább orron, mint szájon kinyomuló *mukk* hangra fakad. *Nem is mukkant,* azaz mélyen hallgatott. Olyan, mint a *nyekk, nyikk, pukk* hangokból lett *nyekken, nyikkan, pukkan.* Megfelel neki a latin: *mutit, mussit,* s a német *muchsen.*

MUKKANÁS, (mukk-an-ás) fn. tt. *mukkanás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Tompa *mukk* hangra fakadás.

MUKOG, (muk-og) l. MOKOG.

MUKUCS, fn. tt. *mukucsot.* A göcseji tájnyelven am. mókus.

MUKUCZ, (muk-ucz) fn. tt. *mukucsot.* Lőrincz Károly szerént a kapnikbányai tájszólásban am. végecske, pl. *gyertyamukucz* = gyertyavégecske. Másképen: *mukucza, mukuczka.* Talán mintegy hasonló valamely mukkanás- v. mukkanathoz.

MÚL, MUL, önh. m. *mul-t.* Régente tárgyesetes viszonynévvel átható, cselekvő erővel birt, s annyit tett, mint valamin túl halad, tovább megy, maga után hagy valamit; továbbá: mulaszt, mellőz. Megfelel neki a latin *praeterit.* Ily értelemben fordul elé többször a Müncheni codexben: „Látván ötet elmúla", (viso illo praeterivit). Lukács 10. „Elmuljátok Istennek minden itéletét",) praeteritis omne judicium dei). Luk. 10. „És mulván a galilaeai tenger mellől." Mark. 15. „Kik eleve mulnak vala", (qui praeteribant). Luk. 18. A Nádorcodexben: „Te parancsolatodnak utát el nem múltam." Mai szokás szerént is mondjuk e szerkezetben: *idejét mulja valami,* azaz, kimegy a kellő időből, vagy, *es a dolog már idejét multa,* azaz, ideje elmaradt; *föllülmulni valakit,* am. bizonyos tekintetben magasabbra jutni.

Világos, hogy ezen igében alapfogalom a *menés, haladás, távozás,* minél fogva rokon *mozog* igével, s elemezve *mo-ol* és *mo-úl* honnan öszvevonva lett *mól* v. *múl.* A persában *múl* Beregszászi szerént am. haladék, késedelem (Verzug.)

MULA, fn. tt. *mulát.* A latin *mulus*-ból eredett és Esztergom s Veszprém megyében divatos szó ‚öszvér' értelemben. Jeskó Gusztáv a mulát megkülönbözteti az öszvértől; szerénte ez utóbbi szamármén hágta kanczától származott; másképen: *lóöszvér,* a mula pedig ménló hágta szamár ivadéka, másképen: szamáröszvér.

MULANDÓ, (mul-an-d-ó) mn. tt. *mulandó-t.* Ami valaha el fog mulni, ami megszünik idővel létezni, nem tartós, nem örök. *Életünk mulandó. Az öröm, bánat mind múlandók. Kiköltözni e mulandó világból.* „A jó hamar mulandó." Kisfaludy S. Értelemre legközelebb áll hozzá: *mulékony,* csakhogy ez még rövidebb tartamra vonatkozik, vagyis egyszersmind azt is kifejezi, hogy valami már természeténél fogva úgy van alkotva, hogy csak kevés ideig tarthat. A *mulandónak* rendes ellentétei: *állandó, maradandó, örök.*

MULANDÓSÁG, (mul-an-d-ó-ság) fn. tt. *mulandóság-ot,* harm. szr. *—a.* Tulajdonsága valaminek, melynél fogva nem állandó, nem tartós, nem maradandó. *Örömnek, gyönyörnek mulandósága.* Néha am. hiuság. *Nem kell a világ mulandóságán kapkodni.* „Boldog, ki midőn létének mulandóságára gondol, azzal vígasztalhatja magát, hogy sokaknak világított." (B. Eötvös József). V. ö. MULANDÓ.

MÚLÁS, MULÁS, (múl-ás) fn. tt. *múlás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Állapot, midőn valami elmúlik, azaz lenni megszünik, vagy eltávozik, elmegy. *Idő múlása. Kimúlás* am. meghalás, mintegy kimenetel ezen életből. V. ö. MÚLIK.

MÚLASZT, MULASZT, (múl-asz-t) áth. m. *múlaszt-ott,* htn. *—ni* v. *—ani,* par. *múlaszsz.* 1) Valamely időt elmúlni enged, a nélkül, hogy bizonyos hasznát vette volna, pl. *várakozással sok időt mulasztott. A rosz út miatt három napot mulasztott.* 2) Valamely teendőt elhagy. *Betegségében sok dolgot mulasztott. Elmulasztotta véghezvinni, mit rábíztak. Ki ne mulasszad megnézni a város ritkaságait. Ma nem mulasztottam semmit.* V. ö. MÚLIK.

MÚLASZTÁS, MULASZTÁS, (múl-asz-t-ás) fn. tt. *múlaszt-ás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Tétlenség vagy késedelmezés, vagy hanyagság, melynél fogva mulasztunk valamit. *Időmúlasztás, munkamúlasztás.* V. ö. MÚLASZT.

MÚLASZTÁSI v. MULASZTÁSI, (múl-asz-t-ás-i) mn. tt. *mulasztási-t*, tb. —*ak*. Mulasztásra vonatkozó, mulasztásból eredő. *Mulasztási bün. Mulasztási tény.*

MÚLAT, MULAT, (1), (múl-at). áth. m. *mulattam, —tál, —ott*, par. *mulass*. Ezen ige az elemzés szabályai és nyelvhasonlat szerént eredetileg mivelető, s am. eszközli, hogy valami muljék, vagy is, mulóvá tesz valamit, s képzésre olyan, mint *foly folyat, hull, hullat, kell, kellet, nyel, nyelet* stb. Ennél fogva oly viszonyban van a *mulaszt* igével, milyenben a *hullat* és *hullaszt*, a *nyugat* és *nyugaszt* állanak; azonban eléfordul önható értelemben is, mint alább. Minthogy pedig a *múlik* leginkább időre, s idő által mért tárgyakra vonatkozik; innen mai szokott értelemben *mulat* am. 1) Önhatólag: valahol késik, időn túl elmarad, tehát az időt elmulni engedi. *Oly sokáig mulatott, hogy nem győztünk rá várni. Menj, de ne mulass sokáig.* 2) Áthatólag s rendszerént *el* igekötővel: valamit elhanyagol, vagy is el engedi mulni az időt, melyben valamit cselekednie kellett volna, mulaszt. *Elmulatni a misét, a tanitást, az iskolai előadást.* „Ha valaki ez világba mulatta volna idejét igen sok heuságba." (Nádorcodex.) „Mert önekik maradott az a sok kencz (kincs), a ház s az örökség kivel bánatjokat elmulják." (Ugyanott). „Ma csak azért írok kednek, hogy bizonyos alkalmatosság vagyon. És eztet ha elmúlatnám, tudom hogy megpirongatnának." (Mikes Kelemen). „És mene (= mennyi) jókat hejába el-elmúlatott, elvesztött." (Carthausi névtelen).

„Sőt még a végbeli jó vitéz katonák
Még azok is vigadnak s az időt mulatják."
Balassa.

S a régiek rendesen ezt használták a mai szokottabb ‚mulaszt' helyett is. 3) Ismét önhatólag: kedvtöltésül, munka nélkül engedi az időt elmenni. *Bor mellett, játékasztalnál, színházban mulatni*, azaz elmulni hagyni az időt. *Jól mulatni*, jó kedvvel tölteni az időt. *Nem tesz egyebet, csak mulat*, t. i. időt holmi gyönyörök, kedvtöltések között elmenni hagy. Az újabb korban, mint érintők, rendesen csak magában s önhatólag használják.

„Édes tréfák között együtt múlatának."
Csokonai.

4) A régieknél még áthatólag ‚mellőz' értelemben is. „És nőm iggy (= egy) ember mulchotja (= mulhatja) ez vermöt." Régi halotti beszéd. „Mert sok betegségöt elmúlat ember keves kézi mukával" (= munkával. Carthausi névtelen).

„Irgalmasságodat mutasd, igazságod távoztasd,
Sújtó vessződet változtasd, bosszúállásod mulasd,
Számtalan bűninkért, terhes vétkeinkért
Tudjuk igazán büntetsz."

Székely vitézek éneke török hadakozáskor 1788-ban.
(Thaly K. gyüjt.)

Nem szabatosan, és hihetőleg latinos, vagy németes szókötés szerént *magát* vagy *másokat mulatni* am. saját, vagy mások kedvtöltésére tenni valamit. *Hogy mulattad magadat?* helyesebben: *hogy mulattál?* v. *mulattad* (töltötted) *az időt? Elmulatja vendégeit*, tulajdonkép: elmulattatja, eltölteti vendégeivel az időt.

MULAT, (2), l. MULATT.

MÚLATÁS, MULATÁS, (múl-at-ás) fn. tt. *mulatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Késés, elmaradás. 2) Elhanyagolás, elhagyás. *Az iskolai tanórák elmulatása.* 3) Bizonyos helyen tartózkodás. *Itt mulatásom alatt mindig jól érzem magamat. További itt-mulatásra engedelmet kérni.* 4) Kedvtöltés. V. ö. MÚLAT.

MULATKOZIK, (mul-at-koz-ik) k. m. *mulatkoz-tam, —tál, —ott*, par. —*zál*. Holmi kedvtöltések között hagyja eltelni az időt.

MULATÓ, (mul-at-ó) fn. tt. *mulató-t*. Hely, hol valaki mulat. Összetételekben: *mulatóberek, mulatóhely, mulatókert* stb.

MULATÓERDŐ, (mulató-erdő) ösz. fn. Kedvtöltést szerző kényelmekkel ellátott erdő, hová a közönség, mint mondani szokás, mulatni jár. V. ö. MÚLAT.

MULATÓHAJÓ, (mulató-hajó) ösz. fn. Kéjutazásokra, társas kirándulásokra stb. szánt hajó.

MULATÓHÁZ, (mulató-ház) ösz. fn. Ház, mely különösen holmi kedvtöltő élvezetekre, pl. szép kilátásra, lakomázásra, tánczra, játékra van építve. *Nyári, kerti, erdei mulatóházak.*

MULATÓHELY, (mulató-hely) ösz. fn. Általán minden hely, melynek rendeltetése kedvtöltő élvezetekkel, kényelmekkel stb. magához édesgetni a közönséget.

MULATÓKA, (mul-at-ó-ka) kics. fn. tt. *mulatókát*. Kisebbszerü mulatóhely.

MULATÓKASTÉLY, (mulató-kastély) ösz. fn. Kastélyszerü úri kéjlak, leginkább a nyári idény eltöltésére.

MULATÓKERT, (mulató-kert), ösz. fn. Kert, mely kiválólag és különösen mulatságra szolgál.

MULATÓKÖR, (mulató-kör) ösz. fn. Kedvtöltés végett együtt levő személyek társasága.

MULATÓLIGET, (mulató-liget) ösz. fn. Liget, melybe a közönség mulatni jár.

MULATÓTANYA, (mulató-tanya) l. MULATÓHELY.

MULATÓTÁRS, (mulató-társ) ösz. fn. Személy, ki a végett van velünk, hogy lehető kellemesen tölthesse velünk az időt.

MÚLATOZ, MULATOZ, (múl-at-oz) önh. m. *mulatoz-tam, —tál, —ott*, par. —*s*. 1) El-elmarad, el-elkésik. 2) Folytonosan, vagy gyakran holmi vígsággal, kedvderítéssel tölti az időt. *Azért megy fürdőbe, hogy mulatozzon.*

MÚLATOZÁS, MULATOZÁS, (múl-at-oz-ás) fn. tt. *mulatozás-t*, tb. —*ok*, 1) Gyakori vagy folytonos kedvtöltés, élvezetes időtöltés. 2) Többszöri elmaradás és elkésés.

MULATSÁG, (mul-at-ság) fn. tt. *mulatság-ot*, harm. szr. —*a*. Késedelmesség, mely által valaki a kellő időt, vagy dolgot elmulni engedi. Molnár Albert korában még ezen értelme divatozott, de ma már csak azon időtöltést jelenti, mely holmi vígság, öröm, kéj között és által történik. *Mulatság után járni. Mulatságot szerezni másnak és magának. Ez nekem nem mulatság. Táncmulatság. Sétureti, farsangi mulatság.* V. ö. MÚLAT.

MULATSÁGOS, (múl-at-ság-os) mn. tt. *mulatságos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Mi a kedélyt vigságra, jó kedvre deríti, mi az észnek kellemes, kedves szórakozást szerez, mi az unalmat elűzi. *Mulatságos elbeszélések, tréfák. Mulatságos társaság. Mulatságos jókedvek. Mulatságos ember*, ki vidámsága, élczes, tréfás ötletei által mások kedvét fölvillanyozza.

MULATSÁGOSAN, (múl-at-ság-os-an) ih. Mulattató módon.

MULATT, fn. tt. *mulattot*. Idegen, különösen a spanyol-portugall *mulato* után más nyelvekbe s a magyarba is átment szó, eredetileg jelent öszvért (a latin *mulus* szóból alakulva), a bevett értelemben pedig fejér és fekete színűek közösüléséből származott embert.

MULATTAT, (mul-at-tat) mivelt. m. *mulattattam*, —*tál*, —*ott*, par. *mulattass*. Valakinek kedélyét holmi tetsző, gyönyörködtető tárgyakkal elfoglalja, s az által eszközli, hogy rá nézve az idő észrevétlenül és kellemesen elmuljon. Bevett szokás szerint ugyan személyes tárgyesetet vonz, pl. *mulattatja vendégeit;* azonban valódilag am. mulattatja vendégeivel az időt, vagyis véghezviszi, hogy vendégei az időt kedvesen elmulassák, eltöltsék. *Ez engem igen mulattat*, am. nagy mulatságot szerez.

„Éris kaján szemmel nézvén a vigságot,
Amely mulattatta a szép társaságot."

Csokonai.

MULATTATÁS, (mul-at-tat-ás) fn. tt. *mulattatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, mely által valaki másoknak kedves időtöltést szerez. V. ö. MULATTAT.

MULATTATÓ, (mul-at-tat-ó) mn. tt. *mulattató-t*. Ami másoknak kedves időtöltést szerez. *Mulattató versek, regények, tréfák, elbeszélések, történetek, mondák.* Különösen jelent oly személyt, ki sajátságos jó kedélye, elmés ötletei, tréfái, szóval kedves társalgása által másokat vidámságra gerjeszt. *Jó mulattató.*

MULATTATÓLAG, (mul-at-tat-ó-lag) ih. Mulattató módon. *Mulattatólag tanítani.*

MÚLÉKONY, MULÉKONY, (múl-ék-ony) mn. tt. *múlékony-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Mi természeténél fogva hamar elmúlik, sokáig nem tart. *A könnyelmű ember föltételei mulékonyak. Nincs mulékonyabb az időnél.* V. ö. MULANDÓ.

MÚLÉKONYAN, MULÉKONYAN, (múl-ék-ony-an) ih. Mulékony módon.

MÚLÉKONYSÁG, MULÉKONYSÁG, (múl-ék-ony-ság) fn. tt. *múlékonyság-ot*, harm. szr. —*a*. Mulékony állapot, vagy tulajdonság. *Az érzéki örömnek mulékonyságáról elmélkedni. Idő mulékonysága.*

MÚLHATATLAN, MÚLHATLAN, (múl-hat-[at]lan) mn. tt. *mulhatatlan-t*, tb. —*ok*. 1) Ami el nem mulhat, mi szüntelenül tartani fog. *Mulhatatlan isteni gondviselés.* 2) Amit elhanyagolni nem lehet, minek meg kell történnie. *Mulhatatlan kötelesség.* Határozóként am. mulhatatlanul. *Mulhatatlan eljövünk.*

MÚLHATATLANUL, (múl-hat-[at]lan-ul) ih. Elhanyagolás nélkül, szükségképen. *Annak mulhatatlanul meg kell lenni.*

MÚLHATLAN, MÚLHATLANUL, l. MÚLHATATLAN, MÚLHATATLANUL.

MÚLIK, MULIK, (múl-ik) k. m. *múl-tam*, —*tál*, —*t*. A *múl* cselekvő igének szenvedő értelmű mása. V. ö. MÚL. E kettő között az a különbség, hogy a *múl* cselekvési állapotot jelent, s am. megy, halad; ellenben a *múlik* mint minden *ik*-es ige szenvedő jelentésű, s am. bizonyos idő után, azonban valamely külső vagy belső szükségességből, létezni megszünik, vagy fogyatkozik. *Múlik a nyár, ősz. Mindennap egy nap múlik. Nem igaz barátság az, mely könnyen elmúlik. Idővel minden elmúlik. Rajtam ne muljék*, am. én ne legyek oka, hogy semmi sem lett belőle. *A dolog abban múlt. Idő multával a mi életünk is elfogy. Kevésbe* v. *nem sokba mult, hogy meg nem haltam. Kimúlik ez árnyékvilágból. A mi nyúlik, nem múlik.* (Km.). *Napot múlva dicsérj* (Km.), azaz mikor már elmúlt.

MÚLÓ, MULÓ, (múl-ó) mn. tt. *múlót*. Megszünésnek induló, nem sokáig tartó. *Múló örömek. Múló félben van a vásár.* Különbözik: *mulandó.*

MÚLÓLAG, MULÓLAG, (múl-ó-lag) ih. Oly módon, mely sokáig nem tart, mintegy átmenőleg, futólag.

MÚLÓLAGOS, MULÓLAGOS, (múl-ó-lag-os) mn. tt. *múlólagost* v. —*at*, tb. —*ak*. L. MÚLÓ.

MULT, MÚLT, (múl-t) mn. és fn. tt. *mult-at*. Ami lenni megszünt, mi bizonyos időn túl van. Ellentétei: *jelen* és *jövendő*. *Múlt héten, hónapban, évben, században. Mult esőnek nem kell köpenyeg.* (Km.). *Elmult dolognak felejtés a vége.* (Km.) Ha az időszakok pl. a ‚mult hét', ‚mult hónap', ‚mult év', mult század', számszerént meghatározva nincsenek, úgy a legközelebb elteltet kell alatta érteni, pl. *mult hóban*, ha novemberben mondjuk vagy irjuk, azt teszi: októberben; *mult évben*, 1866-ban mondva vagy irva azt jelenti: 1865-ben. Innen magyarázható talán a minap = mu-nap (azaz mult nap) szó is, mely nem

jelenti ugyan a legközelebb eltelt napot, hanem még is olyant, mely még messze nem távozott. V. ö. MINAP. *Kimult* am. meghalt, mintegy kiment e világból, ez életből. *Mult idő*, vagy csak egyszerüen főnévileg: *mult*, nyelvtanilag általában az igének azon alakja, mely megtörtént, befejezett, meglett ön-, vagy átható cselekvést, avagy állapotot fejez ki, pl. *Péter meghalt*. Azonban más időkkel viszonyban többféle mult fordul elé mind az életben, mind rendszerént a nyelvekben, melyeket láss bővebben itt alább.

Mint főnév jelenti továbbá azon állapotot, mely betelt, bevégződött, pl. *ezen nemzetnek szép multja volt, de jövője milyen lesz, nem tudni. Valakinek multjából és jelenéből következést hismi jövőjére.* „Gondolatunkban érzéseink s az események mindig teljes összhangzásban állnak egymással, a valóságban soha. Innen van, hogy a mult és jövő, melyet mindig csak gondolatunkkal foghatunk fel, a jelennél szebbnek s boldogítóbbnak látszik." (B. Eötvös József.)

„Multadban nincs öröm'
Jövődben nincs remény." Bajza.

MULT IDŐK, vagy csak: MULTAK, tb. fn. Nyelvtani értelemben az igeszók azon alakjai, melyekkel a beszédben a mult időbeli állapotokat vagy cselekvéseket vagy általában vagy egymással viszonyítva kifejezzük vagy kifejeshetjük. (V. ö. IGEIDŐ). A mostani magyar irodalomban, támogatva egy részről a régi magyar nyelvemlékek, más részről a népnyelv által is, a mult idők, vagy csak egyszerüen: multak kifejezésére e következő alakok vannak használatban:

1) *t* v. *tt* raggal, pl. *kér-t, hall-ott, küld-ött, épít-ett;* s ezen —*t* v. —*tt* ragban csaknem általános véleménynyel a ‚to' v. ‚tova' értelme rejlik; s ezen időt nevezzük *általános* vagy *független mult*-nak, mely az úgynevezett elbeszélésekben, történelmi vagy történelemféle eléadásokban fő elbeszélési mult szerepét is viszi; megfelel a görög aoristusnak, némileg a latin perfectumnak, (minthogy a latin perfectum számtalanszor pl. Cornelius Neposnál viszonyos mult helyett is áll), az újabb nyelvek közől mindenek fölött a franczia *passé défini*, és némileg *indéfini* nevü, valamint az olasz *perfetto* és *passato determinato* nevü múltaknak.

2) *a* v. *e* raggal pl. *kér-e, hall-a, küld-e, épít-e;* s ezen ragban a leghihetőbb vélemények szerént vagy azon *ha* szó rejlik, mely van a *né-ha, so-ha, vala-ha, minden-ha* összetételekben is, vagy még egyszerübben a mutató *a* vagy *e* szócska; v. ö. —A, (4); jelentése bármelyik vélemény szerént is: *akkor* vagy *ott;* szabatos használata is épen e véleményen és jelentésen alapszik, t. i. ezzel fejezzük ki a (kitünőleg úgynevezett) *viszonyos* vagy *függő multat* (jelent a múltban); megfelel a franczia *relatif*, vagy némelyek szerént *imparfait* nevü időnek; némileg a görög imperfectumnak (mert ez nem mindig fejez ki viszonyos időt), és csak felette ritkán a latin imperfectumnak, minthogy ez csaknem állandóan végzetlen múltat fejez ki, a viszonyos mult pedig hol perfectummal („qui cum minus esset probatus parentibus: a patre *exhaeredatus est*), hol kapcsoló móddal jelöltetik („fuerunt qui *negarent;*" „tantum terrorem incussit, ut nemo *sit ausus*").

3) Az ige jelenével és *vala* segédigével összetett mult pl. *kér vala, hall vala, küld vala, épít vala;* ez minden időbeli iróink gyakorlata és nyelvészeink nézete szerént az úgynevezett *végzetlen mult* vagy *tartós mult*, leginkább megfelel a latin és görög imperfectumnak, mint szintén tartós és végzetlen multnak.

4) Az ige viszonyos multjával és *vala* segédigével összetett mult pl. *kére vala, halla vala, külde vala, épite vala;* az összetétel szerént kétszeres függő mult is foglaltatnék benne s ily forma értelemben használtatott a régieknél is mint *kisérő* vagy *együttes mult*, legfölebb a mi egy másik múltat csak igen kevéssel előz meg.

5) Az ige általános múltjával és *vala* segédigével összetett mult, *viszonyos előbbi mult* néven; pl. *kért vala, hallott vala, küldött vala, épített vala*; megfelel a francsia *relatif antérieur*-nek.

6) Az ige általános multjával és *volt* segédigével összetett mult pl. *kért volt, hallott volt, küldött volt, épített volt*; nyelvtanaink szerénti nevezete: *régmult*, (mult a múltban); megfelel a más nyelvekben eléforduló *plusquamperfectum*-nak.

A két utolsó közös néven: *előbbi mult.*

Találunk még a régieknél igen gyakran egy múltat, összetéve az ige jelenével és *volt* segédigével, pl. *megyen volt, visik volt*, melyek tartós múltak; de a mai korban ez egészen kiavult.

Láttuk, hogy a két legelső csak egyszerü alakban fordul elé; s minthogy a nyelvtanokban legelül rend szerént a viszonyos mult áll: ez *első mult*-nak, az általános pedig *2-dik mult*-nak is hivatik.

Mindezen múltak sajátságairól, a régiek és maiak általi használtatásáról (valamint a többi igeidőkéiről is), igen terjedelmes értekezések és számtalan példák olvashatók a magyar akadémiai Értesítőnek 1858-diki és a Nyelvtudományi Közleményeknek 1862-diki folyamában.

Nehány példát mindenik multra ide is csatolunk; még pedig

1) Az általános és fő elbeszélési multra, (mely leggyakoribb mind a mostani közbeszédben, még a müveltekében is, mind a régi világi nyelvemlékekben, úgy hogy más múltak helyett is ezt találjuk): „Zarándoklani eredett ember *hítta* ő szolgáit és *adta* azoknak ő javit és egynek *adott* öt girát, másnak kedig kettőt, de a másnak egyet, egymendennek ő tehetsége szerént és legottan *eleredett.*" (Tatrosi codex. Máté XXV. fejezet). „Hírt kegyelmednek egyebet nem írhatok, hanem a törökök itt igen forgódnak körülöttem, de Isten *mególtalmazott* tülök. Az hatvani békkel *összevesztem*, váltig rútoljuk egymást. Továbbá im *küldtem ki* az désmára az vitézlő Dencz Jánost,

tudja ti ketek az mint *elvégeztük* (szabatosabban: elvégeztük volt; mint régmult v. régebben mult) György urammal és ketekkel." (Magóchy Gáspár, egri kapitány 1564-ben). „Minthogy azért ez az prédáló és országokat rontó svétiai ellenség im szinte Morvába is alá *hatott* s szinte hazánk határiban is kóborol már, úgy hogy Magyar-Barátot is megvevén *elprédálta* s tovább is igyekszik napról napra, sőt még az morvai hegyekben lakó parasztságot is, megíselittetvén az prédát véle, maga mellé *lássasztotta fel* jobb részint." (Gr. Esterházy Miklós nádor 1643-ból). „Az én hazámfiai is az egész magyar nemzet, ezekért mennyi vért *ontott*, halált *szenvedett*, vannak elég példák rólok: azokban, kiváltképen 1619. esztendőtül fogva mennyi megbántódása *esett* nemzetünknek, arrul való panaszokkal rakással vannak levelek nálunk, s noha minket sokszor *intettek* és *kényszerítettek* is mind evangelica, mind romano-catholica religión valók." (I. Rákóczy György nagykállai nyilatkozványa 1644-ben). „Minekünk úgy *szolgált* az mostani szükségünkben, hogy ugyan bizvást commendáljuk kegyelmednek. Az gyújtásban ő *volt* egyik fő, ki mind addig ott *forgolódott*, (szabatosabban; forgolódék, mint a következő ‚fölment időben' történő, tehát arra viszonyuló) míg a láng *felment*, mely nemcsak neki, ott forgolódván, de még azoknak is, kik sáncsból távol reá *néztek*, nehéznek *tetszett* (tetszék v. tetszik vala, l. alább) szemeiknek." (Báthori István lengyel király levele 1579-ből). „Mü is az ő felségéhez való hívségünk és kötelességünk szerént az ő felsége testének méltósága szerént való eltemettetésére *eljöttünk* és azt *eltemettük*. Egyenlő akaratból és végzésből *választottuk* az tekintetes és nagyságos Somlyai Báthori István urunkat az erdélyi vajdaságra." (Erdély rendei 1571. május 24).

2) Példák a viszonyos vagy függő multra, mely mindig egy más időre illetőleg multra vonatkozik, ha ezeket néha nem is ige, hanem más szók fejezik ki. A következő példákban mind a két időt megjelöltük, t. i. mind a viszonyos múltat, mind a mely időre az vonatkozik, vagyis a mely időben amaz történik. „Hányszor *akartam* (volui) te fiaidat egybegyüjtenem és nem *akarád*" (voluisti, a latinban szintén csak perfectum). „Ezt kedig még ő azoknak *beszéllette*, im egy fejedelem *vépék* (lépék, accessit) ő hozjá és *imádá* (adorabat) őtet." (Tatrosi codex. Az utóbbi mult a latinban is imperfectum — tartós vagy végzetlen múlt—, mely a viszonyossal a legtöbb nyelvekben azonegy alakkal bír, és a magyarban is a kettő gyakran fölcseréltetik, mint alább). „Mikoron *jegyeztetett* volna Józsefnek, *találtaték* terhesíltnek." (Pesti Gábor). „*Bemenvéjek* a házba (= midőn bementek a házba) *lelék* a gyermeket." „*Látván* kedig a gyölekezeteket *könyörüle* ő rajtok. (Tatrosi cod.). „A *napokbon jövé* János baptista." „*Az időben mene* Jézus." „*Legottan felmene.*" (Ugyanott). „Midőn a kisded hajó teknőjére *felléptem* már *pesege* a kisded Vulkán s a füst feketén *tekerge* ki kéményéből." (Kazinczy Ferencz). „De íme *megálla* hajónk, midőn azt épen nem *vártuk*." (Ugyanő). „És midőn *bementek a hajócskába, megeszünék* a szél." (Káldi-Tanárki bibliafordítása ezer meg ezer hasonló példával); néha a ‚midőn' vagy ‚mikor', ‚miután' mellé is a franczia nyelv példájára, viszonyos mult áll, pl. *mikor* együtt *menének*, tanácsul *adá* férje. (Ugyanott). — Gyakorta áll tartós vagy végzetlen múlt helyett is, pl. a régi bibliafordításokban, ami a Tatrosi codexben *tudakosik vala* (sciscitabatur), Erdősinél: *megtudakosék*; ami amott *tanolja vala* s Pesti Gábornál is: *tudakosik vala*, Erdősinél: *megkérdese*; ami Pesti Gábornál és Erdősinél: *táncsol vala*, a Tatrosi codexben: *sökdöse*; ami a Tatrosi codexben: azt *alajtják vala* és Pestinél: *vélék vala*, Erdősinél: azt *alíták*. Úgy Kazinczynál egy helyütt: „Már csak a legmagasabb hegy ormója *álla ki* az áradásból", más helyütt: „Mostan már a hegynek csak legfelsőbb bércze *álla vala ki* az özönből."

3) A tartós és végzetlen multra: „Ez János kedig *val vala* (habebat azaz hordoz vala) ruhát tevéknek szőréből." (Tatrosi cod. Máté III). „De ő *alosson vala*" (Máté VIII. valóságos végzetlenek, pl. a *vall vala* = hordoz vala nemcsak azon időre vonatkosik, melyet az evangélista elbeszél, hanem a megelőzőre s következőre is). „És *megkeröli vala* Jézus mend a városokat és kastélyokat (Máté IX). „És mend a gyölekezetek *állnak vala* a marton" stb. „A szerencse s áldás együtt *utamak vala* (egyszerü tartós mult) egy városba s *megláták* (a következőre viszonyúl) hogy egy szegény ember egy csomó seprűt árul, de senki sem veszi." (Székely népmese, mely mind a két multra például szolgál). Gyakran használtatik eléadásra vonatkozásul a viszonyos múlttal felváltva, pl. a Tatrosi codexben ami Máténál: *monda*, *beszéle*, az Márknál és Lukácsnál többnyire: *mond vala* és *beszél vala* (t. i. maga a mondat utána következik. „Jésus monda neki: Szönjél ma, mert így illik nekönk betöltenönk menden igazságot." „A leváltak kedig mondnak vala ő neki: íme mit tesznek te tanitványid" stb. stb.) Ugyanezen idő szokott használtatni az olyan végzetlen múlt megjelölésére, mely még a beszélő jelenére is benyúlik (félmult). „S *csindlok vala* én bizony *most* is békeséget" (Gr. Esterházy M. nádor). „Az ország köszül az urak és az mely főnépek itt vagynak, ezt *akarják vala* végezni." (Tamásfalvi László. 1571-ből). Helyette itt is gyakran a viszonyos mult használtatik. „Ez dolgot nem *tartók* (a levéliráskor) illetlennek, ha kegyelmed csak azzal közli, az kivel illik." (Báthory István lengyel király). „Tudtára *akaránk* (a levéliráskor) adni kegyelmeteknek." (Gr. Esterházy M. nádor). Megfordítva ugyanaz használtatik viszonyos múlt helyett is igazi viszonyt mutató időkben. „Még ő e *beszélvén* a gyölekezeteknek, ím ő anyja és atyjafiai *állnak vala* künn." (Tatrosi cod.). Végre óhajtó módbeli múlt helyett leginkább föltételes mondatokban ‚ha' ‚vajha' után. „Mert ha ez ideig is ő felsége ez szegény országot meg nem *kötelezi vala* (= meg nem kötelezte

volna), bódog életben voltunk volna." (Bebek Ferencz 1555-ből). „Ha *meghalok vala*, Fölségedre gyuntam volna." (Illésházy István 1606-ban. A magyar tudós társaság Évkönyvei VI. köt. 285. lapon). „Hozott Isten fiú, mondá az óriás, köszönd hogy apádnak szóllítottál, mett (= mert) ha nem, egészen *bényellek vala*." (Székely népmese. Itt a mondat föltételezett részére esik a kérdéses idő; nevezetes itt a ‚mondá' is mint tartós vagy végzetlen helyett álló; tehát a székely nyelvben általában még mind a három mondott múlt idő használatban van).

4) Az együttes v. kisérő múltra: „Váltig *igyekeztünk* halasztani, amint *halasztottuk* is, hogy ne *kelleték vala* az nemes vármegyéket költetniök." (Gr. Eszterházy M. nádor). „Mü is nem kevéssé *megháborodánk* ez nagy csuda dolgon, *hallám* is *vala* hátam megett mondani." (Mindszenti Gábor naplója. Magyar nyelvészet 2-ik évi folyam. 446. lapon.)

5), és 6) A viszonyos előbbi multra és régmultra: „Nyilván vagyon kegteknél, hogy az minemő békeséget az elmult időkben az törökkel nagy sok költséggel és fáradságok után *végeztünk volt* (régmult), azt némely magunk nemzetiből álló nyughatatlan emberek nemcsak *fölbontották* (általános mult) velek, de minemő mostoha kézzel és szándokkal is *fogtak vala* hozzánk (viszonyos előbbi múlt, a következő általános multakra: ‚látta', ‚experialta' viszonyítva) tudjuk, hogy azt kegtek nemcsak jól látta, de hatalmas ruinával is experiálta." (Gr. Eszterházy Nádor).

Eléjönnek még a nyelvben *mult jövők* és *jövő multak* is, melyek meg vannak érintve a JÖVŐ czikk alatt és szintén bőven fejtegetve a fönt megemlített értekezésekben.

MULVA, (mul-va) ih. Időnevekhez téve am. bizonyos időnek elfolyása után. *Egy óra mulva itt leszek. Két nap mulva hallunk valamit. Három hét mulva útra megyünk. Tíz év mulva kitelik a szerződés ideje. Rövid idő mulva*, am. nem sokára. Rendesen fölcserélhető: *multával. Két nap multával, tíz év multával* stb. Régiesen: *mulván.* „Rövid idő mulván." István lengyel király Kendi Sándorhoz 1576-ban.

MULYA, (1), (mu-ly-a v. muly-a) mn. tt. *mulyát.* Mindenre bámuló, buta, bamba. Baranyában: *muma.* Gyökeleme *mu*, melytől *mum* is származik, bámulást, illetőleg a bámuló alakját, továbbá valamely ijesztő szózatot utánzó hang.

MULYA, (2), (a latin *mulus*-ból) fn. tt. *mulyát.* L. MULA; és ÖSZVÉR.

MULYAD, RÁRÓS—, falu Nógrád m.; helyr. *Mulyad-ra, —on, —ról.*

MULYADKA, falu Nógrád m.; helyr. *Mulyadká-ra, —n, —ról.*

MUM, elvont gyöke: *muma, mumu, mumus*, és *mumák* szóknak, s mintegy a bámuló alakját, vagy ijesztő hangját utánozza.

MUMA, (mum-a) mn. tt. *mumát.* Baranyában az Ormánságban am. mindenre szótlan, bámuló, buta, bamba. V. ö. MUM.

MUMÁK, (mum-ák) mn. tt. *mumákot.* A székelyeknél am. szótlan, buta, hallgatag. (Kriza J.). Baranyában: *muma*, néhutt: *mulya.*

MUMAR, falu Szala m.; helyr. *Mumar-ra, —on, —ról.*

MÚMIA, fn. tt. *múmiát.* Idegen eredetü, különösen a persában: *múmijá, múm* v. *móm* szótól, mely viaszkot, balzsamos gyantát jelent; innen a régi franczia *mumie*, most *momie*, olaszul: *mummia.* A persák, babilóniaiak- és egyiptomiaknál bebalzsamozott s megszárasztott holttestet jelentett. (Aszhalott?).

MUMU, (mu-mu v. mum-u) fn. tt. *mumut.* Lásd: MUMUS.

MUMUS, (mum-us) fn. tt. *mumus-t*, tb. *—ok.* Általán valamely rút alak, melylyel a gyermekeket ijesztgetik, pl. ördög képébe öltözött ember, ki *mu-mu* vagy *mum-mum* hangot ejtve közeledik hozzájok, mintha el akarná őket vinni; vagy akármiféle váz, vagy rémítő formáju báb. *Ne sírj, mert elvisz a mumus.* Máskép: *bubus, bankus*, néhutt: *mumu.* Hasonló jelentésü és hangzatu a német *Mummel.*

MUNÁR, falu Temes m.; helyr. *Munár-ra, —on, —ról.*

MUNGOROL, Székely tájszó. L. MÁNGOROL.

MUNKA, (mu-g-a v. mun-og-a, l. a czikk végén); fn. tt. *munkát.* 1) A testi vagy lelki erőnek megfeszítése, melynek czélja valamit véghez vinni, vagy eléállítani, vagy képezni stb. *Kézi munka, szellemi munka. Mezei, kertészi, gyári munka. Munkához kezdeni, fogni, látni. A ruhát munkába venni. Már munkában van a mente. A munkában elfáradni. Nehéz, könnyü, unalmas, mulattató munka. Hosszú munka után édes a nyugodalom.* (Km.). *Munkával keresni kenyerét.* „A természet azért adja álmainkat, hogy szelíd karjaikon megpihenve, a nehéz napi munkára képesekké váljunk." (B. Eötvös József). *Isten is munkára fiset.* (Km.). *Emberé a munka, Istené az áldás.* (Km.). *Hamar munka ritkán jó.* (Km.). *Ki kerüli a munkát, nehezen tölti meg a gyomrát.* (Km.). *Hasznos munkának nincsen fáradsága.* (Km.). *Amilyen a munka, olyan a jutalma.* (Km.). Innen átv. ért. jelent fáradságot. *Sok munkába került, mig eszközölhettem a dolgot.* A régi halotti beszédben *munkás világ* am. nyomoruságos világ. 2) A testi és lelki erő megfeszítésének tárgya, vagyis azon dolog, melyet valaki véghez visz, eléállít, készít, képez stb. *Tiszta, csinos, szép munka. Vásári munka. Mondva csinált munka. Falusi, városi mesterember munkája. A munkát darabonként fizetni. Ács-, kőmíves-, lakatos-, asztalosmunka. Gombkötőmunka.* A szellemi munka ezen értelemben inkább *mü.*

A *munka* szó származékaival együtt a régieknél *muka* alakban gyakran fordúl elé, pl. a Carthausi névtelenben, Bátori Lászlónál, Szent István király legendájában, Szalay Á. 400. m. levelében, a Górycodexben (muhka); így ma is Ormánságban (Baranya megyében): *múka;* de eléfordúl a régieknél is ‚munka', pl. a Bécsi, Müncheni codexekben stb. Úgy lát-

szik, hogy ‚muka' eredetibb alak, és az *n* nagyobb nyomóság végett csak közbevetett hang, mi nyelvünkben igen sokszor történik. Alakjánál fogva pedig nem tartozik a kicsinyezők közé, mert' nem rejlik benne kicsinyezési fogalom; hanem inkább azon *ka ke* végzetü szók osztályába sorozandó, melyek öszvevont és módosított véghangu igenevek, mint: *csacsogó csacska, bugyogó bugyka, locsogó locska, czinegő czinke, fecsegő fecske* stb. Ennél fogva kétféle elemzését kísérthetjük meg. 1) Ha alapfogalomul a mozgást veszszük, melylyel a testi és lelki erő megfeszítése, vagyis a munka maga járni szokott, a *mu* gyök legközelebb állana a *mozog* ige *mo* gyökéhez, ehhez hozzá téve az egyszerü gyakorlatos *g* képzőt, lesz *mug* (mintegy: mozog), és *n* közbevetéssel *mung*, innen igenév: *mugó muga*, kemény *k*-val: *muka*; vagy *n* közbetéttel *munogó, munoga, munga*, keményen: *munka*. A *muga* és *munga* szók képzéséhez rokon a *duga* és *donga*, hihetőleg a hangutánzó *dug dong* gyöktől. 2) Vagy talán létezett *muk* ige ‚mozog' értelemben is, mint van *csuk, gyak, rak, lök, bök, pök*. A szanszkritban is a rokon *magh* gyök am. mozgat; és: tesz, csinál (bewegen; handeln), honnan a német *machen* is származtathatik. S *muk* igéből lett: *mukó, muka;* s *n* közbevetéssel: *munka*, azaz mozgással járó erőködés. Így lett a *gyak* igéből *gyaka*, a *lük* v. *lök*-ből *lükü* v. *lökü*. A *mu* gyöknek vékony v. magas hangon megfelel a *mü*, melyből lett *művel*, s valamint volt a régieknél *mukálódik*, úgy helyesen keletkezett a mi időnkben a *mü* gyökből *működik*. Egyébiránt rokon vele, *n* közbevetéssel a mandsur *manga* (Beregszászi), a csagataj *mung* am. baj, nyomor (aerumna, labor; Vámbéry az Abuskában), lengyel *menka;* különösebben a régies *muka* alakban a szanszkrit *magh* (mozgat, tesz), hellén *μόγος* (munka; baj), *μογέω* (munkál; bajlódik), a német *machen, Mühe*, régi felső-német *muohi*, finn *muokkaus*, cseh *muka* stb.

MUNKAADÓ, (munka-adó) ösz. mn. és fn. Aki a munkára valakit felfogad, meghí.

MUNKABÉR, (munka-bér) ösz. fn. Bér, melyet valakinek bizonyos munkáért fizetnek. *A munkabért külön rovat alatt beirni az árjegyzékbe. Munkabér fölemelése, csökkentése, alábbszállítása.*

MUNKABÍRÓ, (munka-bíró) ösz. mn. Mondják közönségesen emberről, ki sokat vagy sokáig munkálkodni, dolgozni képes, ki egyhamar el nem fárad a munkában. Szűkebb értelemben aki egyik vagy másik munkára alkalmatos; máskép: *munkaképes, munkatehető*.

MUNKÁCS, fn. tt. *Munkács-ot*. Mezőváros és vár Bereg vármegyében; helyr. *Munkács-ra, —on, —ról*. Béla király névtelen jegyzője szerént ezt foglalták el legelőször a beköltözött magyarok, s azért nevezték így, mert igen nagy ügygyel bajjal (munkával) jutottak e földre, tehát szerinte am. *munkás*.

MUNKADÍJ, (munka-díj), l. MUNKABÉR.

MUNKAFELOSZTÁS, (munka-fel-osztás) ösz. fn. A különféle munkáknak szakonként való elosztása az illető munkások között. Vétetik általános értelemben is.

MUNKAHÁZ, (munka-ház) ösz. fn. Bizonyos munkák tevésére rendelt ház. Különösen intézet, hol a község szegényei mindig kész munkatárgyat kaphatnak, vagy melyben bizonyos személyek dolgozni kényszeríttetnek. *Kényszerítő munkaház;* szokottabban: *dologház*.

MUNKAIDŐ, (munka-idő) ösz. fn. Határozott idő, illetőleg a napnak azon részei, melyekben dolgozni kell, vagy szokás. Továbbá, időszak, évszak, mely bizonyos munkára sürgeti az illetőket. *Kaszálási, aratási, szántási munkaidő*.

MUNKAKEDV, (munka-kedv) ösz. fn. Lelki állapot, midőn valaki a munkához jó kedvvel lát, s abban örömét találja.

MUNKAKEDVELŐ, (munka-kedvelő) ösz. mn. és fn. Aki a munkához jó kedvvel lát s azt örömmel teljesíti.

MUNKAKÉPES, (munka-képes), lásd: MUNKABÍRÓ.

MUNKAKÉPESSÉG, (munka-képesség) ösz. fn. Testi erő vagy tehetség valamely munka teljesítésére.

MUNKAKERÜLÉS, (munka-kerülés) ösz. fn. A munkának magától, midőn csak lehet, elhárítása, henye élet kedvelése, keresése.

MUNKAKERÜLŐ, (munka-kerülő) ösz. mn. és fn. Ki nem örömest dolgozik, hanem ahol és amikor csak teheti, kitér a munka elől, henyeségre hajlandó, henyéletet kedvelő, naplesi.

MUNKAKÖR, (munka-kör) ösz. fn. Azon tárgyak öszvege, melyekkel valaki foglalkodik, vagy foglalkodni köteles. *A tisztviselők munkakörét meghatározni. Ez nem tartozik munkakörömhöz*. V. ö. MŰKÖR.

MUNKAKÖTELES, MUNKAKÖTELEZETT, (munka-köteles v. -kötelezett) ösz. mn. Aki szerződésnél vagy törvénynél fogva valamely munkát tenni tartozik.

MUNKÁL, (munka-al) áth. m. *munkál-t*. Munka által véghez visz, csinál, készít, képez, rendez stb. valamit. *Szőlőt, kertet, földet munkálni. Mit munkálsz egész héten? Ezt a földet jól megmunkálták*. Régiesen önhatólag annyit is tett, mint fárad: „Mire munkálottál enhozjám?" (Nádor-codex).

MUNKÁLÁS, (munka-al-ás) fn. tt. *munkálás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. A testi vagy lelki erőnek folytonos feszítése a végre, hogy valami létre jöjön, elkészüljön stb.

MUNKÁLAT, (munka-al-at) fn. tt. *munkálat-ot*, harm. szr. *—a*. Munka vagy munkálás által létrehozott, bevégzett valami. *Vasutépítési munkálatok. A tudományos akadémia munkálatai*.

MUNKÁLATI, (munka-al-at-i) mn. tt. *munkálati-t*, tb. *—ak*. Munkálatra vonatkozó. *Munkálati terv, munkálati tárgy, alap, viszony, vonal*.